

25875

1. cilt

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
TÜRK DİLİ ANABİLİM DALI

HAREZM TÜRKÇESİ
SATIR ARASI KUR'AN TERCÜMESİ

GİRİŞ-METİN-SÖZLÜK

I

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Gülden SAĞOL

Danışman

Prof. Dr. Emine GÜRSOY-NASKALI

F.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İstanbul-1993

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	IX
KISALTMALAR VE İŞARETLER.....	XII
ÇEVİRİYAZI ALFABESİ.....	XIV
BİBLİYOGRAFYA.....	XV
GİRİŞ	XXII
Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye Çevrilşi.....	XXII
Tercüme Türleri.....	XXIII
Kur'an'ın Doğu Türkçesine Tercümeleri.....	XXV
Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar	XXIX
Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi	XXXVIII
Tavsifi.....	XXXVIII
Sahası ve Dili.....	XLI
Harezmi Sahasındaki Belli Başlı Eserler	XLIII
Metnin Çevirisi ve İfadesiyle İlgili Bir Kaç Husus	XLVII
SES ÖZELLİKLERİ.....	LVI
A. ÜNLÜLER.....	LVI
Ünlü Uyumu	LVI
Ünlü Değişmeleri.....	LVIII
B. ÜNSÜZLER.....	LX
Ünsüz Uyumu	LX
Ünsüz Değişmeleri.....	LX
ÇEKİM EKLERİ.....	LXVI
A. İSİM ÇEKİM EKLERİ.....	LXVI
Çokluk Eki.....	LXVI
İyelik Ekleri.....	LXVI
Aitlik Eki.....	LXVIII
İlgi Hali.....	LXVIII
Yükleme Hali.....	LXIX
Yönelme Hali.....	LXIX
Bulunma Hali.....	LXX

Ayrılma Hali	LXX
Araç Hali.....	LXX
Eşitlik Hali.....	LXXI
Soru Eki	LXXI
B. FİİL ÇEKİM EKLERİ	LXXII
HABER KİPLERİ	LXXII
Geniş Zaman.....	LXXII
Geniş Zamanın Menfisi.....	LXXV
Belirli Geçmiş Zaman.....	LXXVI
Belirsiz Geçmiş Zaman.....	LXXVIII
Gelecek Zaman	LXXIX
DİLEK KİPLERİ	LXXX
Şart.....	LXXX
Emir.....	LXXXI
İSİM FİİLİ	LXXXIII
Şimdiki Zaman.....	LXXXIII
Belirli Geçmiş Zaman.....	LXXXIV
Şart.....	LXXIX
BİRLEŞİK KİPLER	LXXXV
HİKÂYE	LXXXV
Geniş Zamanın Hikâyesi.....	LXXXV
Belirli Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	LXXXV
Gelecek Zamanın Hikâyesi.....	LXXXV
Şartın Hikâyesi.....	LXXXVI
ŞART	LXXXVI
Geniş Zamanın Şartı	LXXXVII
Belirli Geçmiş Zamanın Şartı	LXXXVII
KATMERLİ BİRLEŞİK ÇEKİM	LXXXVII
Hikâyenin Şartı	LXXXVII
SORU EKİ	LXXXVII
İSİM-FİİLLER	LXXXVII
ZARF-FİİLLER	LXXXIX
METİN	1
FÂTİHATU'L-KİTÂB	2

SÜRETÜ'L-BAKARA	3
SÜRETÜ ÂL-İ 'İMRÂN.....	36
SÜRETÜ'N-NİSÂ.....	55
SÜRETÜ'L-MÂ'İDE.....	75
SÜRETÜ'L- EN'ÂM.....	90
SÜRETÜ'L-A'RÂF	107
SÜRETÜ'L-ENFÂL	126
SÜRETÜ'T-TEVBE	133
SÜRETÜ YÛNUS.....	1
SÜRETÜ HÛD	12
SÜRETÜ YÛSUF.....	23
SÜRETÜ'R-RA'D	33
SÜRETÜ İBRÂHÎM.....	38
SÜRETÜ'L-HİCR.....	43
SÜRETÜ'N-NAHL.....	48
SÜRETÜ BENİ İSRÂ'ÎL (Yaygın adı İsrâ Suresidir)	58
SÜRETÜ'L-KEHF.....	68
SÜRETÜ MERYEM.....	77
SÜRETÜ TÂHÂ.....	229
SÜRETÜ'L-ENBİYÂ'	238
SÜRETÜ'L-ĤACC	246
SÜRETÜ'L-MÛ'MİNÛN.....	253
SÜRETÜ'N-NÛR	260
SÜRETÜ'L-FURKÂN.....	267
SÜRETÜ'Ş-ŞU'ARÂ'	273
SÜRETÜ'N-NEML.....	283
SÜRETÜ'L-KAŞAŞ	290
SÜRETÜ'L-'ANKEBÛT.....	298
SÜRETÜ'R-RÛM.....	304
SÜRETÜ LOĤMÂN	309
SÜRETÜ'S-SECDE.....	312
SÜRETÜ'L-AĤZÂB.....	315
SÜRETÜ SEBE'	322
SÜRETÜ'L-MELÂ'İKE (Yaygın adı Fâtır Suresidir).....	328
SÜRETÜ YÂSÎN.....	332
SÜRETÜ VE'Ş-ŞÂFFÂT	337

SÜRETÜ ŞĀD.....	344
SÜRETÜ'Z-ZÜMER	349
SÜRETÜ'L-MÜ'MİN.....	356
SÜRETÜ HĀ MĪMĪ'S-SECDE (Yaygın adı Fussilet Suresidir). 363	
SÜRETÜ 'AYN SĪN KĀF (Süretü'l-A'lām-Süretü'ş-Şūrā)	368
SÜRETÜ'Z-ZUHRUF	373
SÜRETÜ'D-DUĦĀN	379
SÜRETÜ'L-CĀŞĪYE.....	382
SÜRETÜ'L-AĦKĀF.....	385
SÜRETÜ MUĦAMMED	389
SÜRETÜ'L-FETH	392
SÜRETÜ'L-ĦUCURĀT	396
SÜRETÜ KĀF.....	398
SÜRETÜ'Z-ZĀRĪYĀT	401
SÜRETÜ VE'T-TŪR.....	404
SÜRETÜ VE'N-NECM.....	407
SÜRETÜ'L-ĶAMER.....	410
SÜRETÜ'R-RAĦMĀN	413
SÜRETÜ'L-VĀĶĪ'A	416
SÜRETÜ'L-ĦADĪD	420
SÜRETÜ'L-MŪCĀDELE.....	424
SÜRETÜ'L-ĦAŞR.....	427
SÜRETÜ'L-MŪMTEĦĪNE.....	430
SÜRETÜ'Ş-ŞAFF.....	432
SÜRETÜ'L-CUM'A	434
SÜRETÜ'L-MŪNĀFĪKŪN.....	435
SÜRETÜ'T-TEĦĀBŪN	437
SÜRETÜ'T-ṬALĀĶ.....	439
SÜRETÜ'T-TAĦRĪM.....	441
SÜRETÜ'L-MŪLK.....	443
SÜRETÜ NŪN VE'L-ĶALEM.....	445
SÜRETÜ'L-ĦĀĶĶA.....	448
SÜRETÜ'L-ME'ĀRĪC	450
SÜRETÜ NŪĦ	452
SÜRETÜ'L-CĪNN.....	454
SÜRETÜ'L-MŪZZEMMĪL.....	456

SÜRETÜ'L-MÜDDEŞİR	458
SÜRETÜ'L-KİYÂME	460
SÜRETÜ'L-İNSÂN	462
SÜRETÜ VE'L-MÜRSELE	464
SÜRETÜ'N-NEBE'	466
SÜRETÜ VE'N-NÂZİ' ÂT	468
SÜRETÜ 'ABESE.....	470
SÜRETÜ KÜVVİRET (Yaygın adı Tekvîr Suresidir).....	472
SÜRETÜ İNFETĒRET (Yaygın adı İnfîtâr Suresidir).....	473
SÜRETÜ'L-MUṬAFFİFİN	474
SÜRETÜ'L-İNŞİKÂK.....	476
SÜRETÜ'L-BURÛC.....	477
SÜRETÜ VE'Ṭ-ṬÂRIK.....	478
SÜRETÜ'L-A'LÂ.....	479
SÜRETÜ'L-ĠÂŞİYE.....	480
SÜRETÜ VE'L-FECR.....	481
SÜRETÜ'L-BELED	482
SÜRETÜ VE'Ş-ŞEMS.....	483
SÜRETÜ'Ş-ŞİDDİK (Yaygın adı Leyl Suresidir).....	484
SÜRETÜ VE'D-DUHÂ.....	485
SÜRETÜ'L-İNŞİRÂH.....	485
SÜRETÜ VE'T-TİN	486
SÜRETÜ'L-ĶALEM (Yaygın adı Beyyine Suresidir).....	486
SÜRETÜ'L-ĶADR.....	487
SÜRETÜ LEM YEKÛN.....	488
SÜRETÜ'Z-ZELZELE	489
SÜRETÜ VE'L-'ÂDİYÂT	489
SÜRETÜ'L-ĶÂRİ' A	490
SÜRETÜ'T-TEKÂŞÛR.....	491
SÜRETÜ VE'L-'AŞR.....	491
SÜRETÜ'L-HÛMEZE.....	492
SÜRETÜ'L-FİL	492
SÜRETÜ ĶUREYŞ.....	493
SÜRETÜ'D-DİN (Yaygın adı Mâ'ûn Suresidir)	493
SÜRETÜ'L-KEVŞER.....	494
SÜRETÜ'L-KÂFİRÛN.....	494

SÜRETÜ'N-NAŞR	495
SÜRETÜ EBİ LEHEB	495
SÜRETÜ'L-İHLÂŞ.....	496
SÜRETÜ'L-FELAĞ	496
SÜRETÜ'N-NÂS.....	497
SÖZLÜK	498
SÖZLÜĞÜN TERTİBİ.....	499
A	501
B.....	549
C.....	591
Ç.....	598
D	607
E.....	613
F.....	629
G	633
H	636
I.....	660
İ.....	663
K	688
L.....	782
M.....	784
N	805
O	817
Ö	832
P.....	849
R.....	852
S.....	861
Ş.....	899
T.....	904
U	961
Ü	976
V	985
Y	991
Z.....	1050

ÖN SÖZ

Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümelere, dil çalışmaları yönünden büyük bir önem taşımaktadır. Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinden sonra İslâm dini ile gelen yeni kavramların nasıl ifade edildiğini göstermeleri ve özellikle semantik araştırmalar ve sözlükçülük açısından başvurulacak kaynaklar içinde en güvenilir vesikalar olarak kabul edilmektedirler.

Kur'an'ın özellikle satır arası kelime kelime Türkçe çevirileri, mevcut Türkçe kelimelerin o devirdeki manalarının Arapçaları yardımıyla doğru olarak tespit edilmesini mümkün kılmalarıyla ayrı bir önem arz etmektedir. Kur'an önce X. yüzyılda Farsçaya tercüme edilmiştir. İlk Türkçe çevirinin de bu Farsça tercümeyle aynı zamanda yapıldığı tahmin edilmektedir. Doğu Türkçesine yapılmış olan bu ilk tercümelere bugün elimizde altı nüsha bulunmaktadır. Üzerinde çalıştığımız nüsha da bu altı nüshadan biridir ve tanıtım mahiyetindeki bir kaç yazıdan başka daha önce üzerinde hiç bir çalışma yapılmamıştır.

İncelemiş olduğumuz satır arası Kur'an tercümesi metni, Rebiülâhır 764'te (Ocak-Şubat 1363) istinsah edilmiş olup Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii 2 numarada muhafaza edilmektedir. Metnin çeviri kısmı harekesizdir. Ayrıca yer yer hiç nokta kullanılmadığı da görülmektedir. Tereddüte düştüğümüz durumlarda TIEM 73 numarada muhafaza edilen nüshanın elimizde bulunan fotoğrafları ile TIEM nr. 40'da kayıtlı bulunan Anadolu sahasına ait yazmanın Ahmet Topaloğlu tarafından neşredilen metnine müracaat ettik.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm GİRİŞ'tir. Burada Türkçe Kur'an tercümelerinin kısa bir tarihçesi, tercüme türleri, Kur'an'ın Doğu Türkçesine çevrilen nüshalarının tanıtılması, Türkçe tercüme ve tefsirler üzerinde yapılan çalışmaların açıklamalı ve kronolojik olarak verildiği liste, bu çalışmanın konusunu teşkil eden nüshanın tavsifi, sahası ve dili, aynı

sahadaki belli başlı eserlerin tanıtılması, metinde tespit edilen çeviri ve ifadeyle ilgili hususlar ile metnin fonetik bakımdan değerlendirildiği ses özellikleri bahsi ve çekim eklerinin listesi yer almaktadır.

İkinci bölüm METİN'dir. 583 varaktan oluşan metnin transkripsiyonunu verirken varak ve satır numaralarının yanı sıra herhangi bir mushafla metnimizin mukayese edilebilmesi için bugün mushaflarda kullanılan ayırma göre ayetleri numaraladık. Düşmüş, atlanmış ve yanlış çevrilmiş yerleri, benzer parçalara ve Kur'an metnine bakarak onarmaya çalıştık. Ayrıca metnin satır arası tercüme oluşundan dolayı Arapçanın sentaksına göre dizilen cümleler metnin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bu sebeple mananın daha kolaylıkla ve doğru olarak çözülmesini temin edebilmek için noktalama işaretlerinin yardımıyla cümleleri küçük parçalara böldük. Buna rağmen anlaşılmasında güçlük çekileceğini tahmin ettiğimiz cümlelerin çevirisiyle imlâ ve tercüme ile ilgili yanlışları tespit edebildiğimiz ölçüde dip notlarda vermeye çalıştık.

Üçüncü bölüm SÖZLÜK'tür. Biz özellikle Arapça karşılıkları da sözlüğe alarak Kur'an'da mevcut kelimelerin gösterdiği mefhumlardan hangisinin Türkçe ile karşılanabildiğini, hangi mefhumların yabancı dillerden alınan kelimelerle ifade edildiğini ortaya koymayı hedefledik. Metnin mütercimi, Arapça kelimelere Türkçe veya Türkçeleşmiş karşılıklar bulmak hususunda çok titiz davranmış, Arapça kelimeleri tek tek Türkçe kelimelerle tercüme edemediği durumlarda çeşitli kelime gruplarına başvurmuştur. Biz de Arapça kelimelerin nasıl karşılandığını göstermek üzere teşkil ettiğimiz bu sözlükte bir kelimenin, bazan da bir terkinin karşılığı olarak kullanılan her kelime veya kelime grubunu sözlükte madde başı veya ara madde olarak aldık. Ayrıca Türkçe kelimenin hangi Arapça kelimenin karşılığı olarak kullanıldığını göstermek için örneklerin önüne parantez içinde asıl metinde bulunan Arapçalarını da verdik. Arapça ile mukayeseli olarak hazırlanan sözlükte metinde geçen bütün kelime ve birleşikler yer almıştır.

Sözlerimi bitirirken yüksek lisans programına girişimden itibaren çalışmalarımı yöneten, bu çalışmayı almamı sağlayan ve tezimi sözlük aşamasına kadar kontrol eden, ancak tamamlanışını göremeden kaybettiğimiz muhterem hocam Prof. Dr. Mehmet AKALIN'ı hürmet, minnet ve rahmetle anıyorum.

Prof. Dr. Mehmet AKALIN'ın vefatından sonra danışmanlığımı üstlenen, çalışmalarım hususunda beni devamlı teşvik eden, bilgi ve görüşleriyle yönlendiren hocam Prof. Dr. Emine GÜR SOY-NASKALI ile resmî danışmanım olmadığı halde yardımlarını esirgemeyen, özellikle sözlük hususunda derin bilgilerinden faydalandığım hocam

Prof. Dr. Ahmet TOPALOĞLU'na şükran borçluyum. Ayrıca kolay aydınlanamayan bazı hususlarda eski metinler üzerindeki deneyimlerinden istifade etme imkânını bulabildiğim hocam Prof. Dr. Kemal ERASLAN'a teşekkür ederim.

Son olarak eserin tavsifi konusunda yardım aldığım Prof. Dr. Şinasi TEKİN ile Prof. Dr. Günay KUT'a, Okutman Dr. Esra KARABACAK'a ve bilgisayar konusunda kendi hazırladığı dizin programını bana veren Öğr. Gör. Dr. Ceval KAYA'ya teşekkürlerimi sunarım.

Gülden SAĞOL

KISALTMALAR VE İŞARETLER

A	Arapça
b.	bin
bk.	bakınız
c.	Cilt
CAJ	Central Asiatic Journal
F	Farsça
H.	Hicrî
H.z.	Hazret
İA	İslâm Ansiklopedisi
İTED	İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi
krş.	karşılaştırınız
m.	meçhul
M.	Miladî
MSOS	Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen
nr.	Numara
OLZ	Orientalistische Literaturzeitung
PhTF	Philologiae Turcicae Fundamenta
s.	Sayfa
Soğ.	Soğutça
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten

TDED	Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
TİEM	Türk ve İslâm Eserleri Müzesi
TM	Türkiyat Mecmuası
UAJ	Ural-Altaysche Jahrbücher
vb.	ve benzeri
vs.	ve saire
WZKM	Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes
.....	Çevirisi yapılmamış olan ayet veya ayetleri gösterir
///	Okunamayan kelimeler için kullanılmıştır.
.....	Çevirisi yapılmamış olan kelimeleri gösterir.
(?)	Tereddüt gösterir
<	Kelimenin kaynağını gösterir
>	Değişmiş şekli gösterir
<>	Eksik yazılmış unsurları gösterir
~	Değişik iki şekli gösterir
[]	Düşmüş kısımlardaki onarımı gösterir
+	İsim tabanına gelen ek
-	Fiil tabanına gelen ek
(-)	Arapçası olmayan kelimeler için kullanılmıştır
(.)	Kur'an tercümesi metninde geçtiği halde, belli bir Arapça kelimenin karşılığı olmayıp cümle içinde ortaya çıkan kelimeleri gösterir

ÇEVRIYAZI ALFABESİ

ا	a, e, ā	ض	z, ḍ
ء	'	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
ت	t	ع	'
ث	ṯ	غ	g
ج	c, ç	ف	f
ح	ḥ	ق	w
خ	ḫ	ك	k
د	d	ك	g, k, ñ
ذ	z, ḏ	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
س	s	نك	ng
ش	š	و	o, ö, u, ū, ü, v
ص	š	ه	a, e, h
		ی	ı, i, î, y

BİBLİYOGRAFYA

- ABDÜ'L-BÂKÎ, Muhammed Fuad (Türkçeye çeviren: Mahmud ÇANGA): *Kur'an Kelimelerinin Anahtarı*, İstanbul 1986
- ARAT, Reşid Rahmeti: *Edib Ahmed b. Mahmud Yüknekî. Atebetü'l-Hakayık*, İstanbul 1951
- ARAT, Reşid Rahmeti: *Kutadgu Bilig, I Metin*, 2. Baskı, Ankara 1979
- ARAT, Reşid Rahmeti (Neşre hazırlayanlar: Kemal ERASLAN-Osman F. SERTKAYA-Nuri YÜCE): *Kutadgu Bilig, III İndeks*, İstanbul 1979
- ATALAY, Besim: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercemesi, I-III*, 2. Baskı, Ankara 1985, 1986, 1986, ; 2. Baskı, IV (Dizin "Endeks"), Ankara 1986
- ATALAY, Besim (Hazırlayan): *Abuşka Lûgatı veya Çağatay Sözlüğü*, Ankara 1970
- ATALAY, Besim: *Ettuhfet-üz-Zekiyye fil-Lûgat-it-Türkiyye*, İstanbul 1945
- BALAMÎ, Ebu Ali (Neşreden: Habîb YAGMAÎ): *Terceme-i Tefsîr-i Taberî, I-VII*, Tahran 1339-1343
- BALCI, Medine: *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali, I*, İstanbul 1991
- BARTHOLD, V.V. (Türkçeye çeviren: Hakkı Dursun YILDIZ): *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*, Ankara 1990
- BARTHOLD, V.V. (Türkçeye çeviren: Ragıp Hulusi ÖZDEN. Hazırlayanlar: Kâzım Yaşar KOPRAMAN-Afşar İsmail AKA): *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Ankara 1975
- BODROGLIGETI, A.: *A Fourteenth Century Turkic Translation of Sa'di's-Gulistan (Sayf-i Sarâyî's Gulistân bi't-Turkî)*, Budapest 1969

- BOROVKOV, A.K.: *Badâ' i' al-Luğat. Slovar' Tâli' İmâni Geratskogo k soçineniyam Alişera Navoi*, Moskva 1961
- BOROVKOV, A.K.: *Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XIII vv.*, Mosk va 1963
- BROCKELMANN, C.: *Osttürkische Grammatik Der Islamischen Litteratursprachen Mittelasiens*, Leiden 1954
- BUHL, Fr.: "Kur'an", *İA*, c. VI (1955), s. 995-1012
- CAFEROĞLU, Ahmet: *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 1968
- CAFEROĞLU, Ahmet: *Ebû Hayyân. Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk*, İstanbul 1931
- CAFEROĞLU, Ahmet: *Türk Dili Tarihi, I-II*, 3. Baskı, İstanbul 1984
- CLAUSON, Sir Gerard: *Sanglax, A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdî Xân, Facsimile Text with an Introduction and Indices*, London 1960
- CLAUSON, Sir Gerard: *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972
- COURTEILLE, A. Pavet de: *Dictionnaire Turc-Oriental*, Paris 1870
- ÇAĞATAY, Saadet Ş.: *Türk Lehçeleri Örnekleri, VIII. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Kadar Yazı Dili*, 2. Baskı, Ankara 1963
- ÇANTAY, Hasan Basri: *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, I-III*, 15. Baskı, İstanbul 1990
- ÇETİN, Abdurrahman: *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*, İstanbul 1982
- DEVELLİOĞLU, Ferit: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 8. Baskı, Ankara 1988
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI: *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl)*, Ankara 1973
- DOERFER, G.: *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, I-IV*, Wiesbaden 1963-1975

- DURAN, Suzan: "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözcükler", *TDAY 1956*, (1956), s. 1-110
- ECKMANN, János (Türkçeye çeviren: Mehmet AKALIN): "Harezmi Türkçesi" *Tarihî Türk Şiveleri*, İlâveli 2. Baskı, Ankara 1988, s. 173-210
- ECKMANN, János (Türkçeye çeviren: Mehmet AKALIN): "Çağatayca", *Tarihî Türk Şiveleri*, İlâveli 2. Baskı, Ankara 1988, s. 211-245
- ECKMANN, János: "İslâmî Orta Asya Türk Edebî Dilinin Özellikleri", *Türk Dünyası Araştırmaları 57* (Aralık 1988), s. 193-201
- ECKMANN, János: "Memluk Kıpçakçasının Oğuzcalaşmasına Dair", *TDAY 1964* (1965), s. 35-41
- ECKMANN, János: *Nehcü'l-Feradis, I Tıpkıbasım*, Ankara 1956
- ECKMANN, János (Yayınlayanlar: Semih TEZCAN-Hamza ZÜLFİKAR): *Nehcü'l-feradis, II Metin*, Ankara, tarihsiz
- ECKMANN, János (Türkçeye çeviren: Günay KARAAĞAÇ): *Çağatayca El Kitabı*, İstanbul 1988
- ECKMANN, János: *The Dīvān of Gadā'ī*, Bloomington 1971
- ECKMANN, János: *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation*, Budapest 1976
- ECKMANN, János: "Die kiptschakische Literatur I. Die Literatur von Chwarezm und der Goldenen Horde", *PhTF*, c. II, Wiesbaden 1964, s. 275-296
- ERASLAN, Kemal: "Yesevî'nin Fakr-nâme'si", *TDED*, c. XXII, 1974-1976 (1977), s. 45-120
- ERASLAN, Kemal: "Manzum Oğuznâme", *TM*, c. XVIII (1976), s. 169-236
- ERASLAN, Kemal: "Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair", *TDED*, c. XVII (1970), s. 113-124
- ERASLAN, Kemal: *Eski Türkçede İsim-Fiiller*, İstanbul 1980
- ERGİN, Muharrem: *Türk Dil Bilgisi*, 5. Baskı, İstanbul 1980

- ERGİN, Muharrem: *Dede Korkut Kitabı II, İndeks-Gramer*, Ankara 1963
- YAKUBOVSKIY, A.Yu.-GREKOV, B.D. (Türkçeye çeviren: Hasan EREN): *Altın Ordu ve Çöküşü*, 2. Baskı, Ankara 1976
- GABAIN, A. von (Türkçeye çeviren: Mehmet AKALIN): *Eski Türkçenin Grameri*, Ankara 1988
- GÖLPINARLI, Abdülbâki: *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*, İstanbul 1958
- GÜRSOY-NASKALI, Emine-HALÉN, Harry (Çeviren ve neşreden): *Cumucica & Nogaica. G.J. Ramstedt's Kumyk & Nogai material*, Helsinki 1991
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin: *Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*, İstanbul 1968
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin: *Türk Dilinde Yapı Bakımından Füller*, Ankara 1991
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin: *Türk Dilinde Edatlar*, 3. Baskı, İstanbul 1984
- HENNING, W.B.: "The Khwarezmian Language", *Zeki Velidi Togan'a Armağan*, İstanbul 1950-1955, s. 421-236
- İZMİRLİ, İsmail Hakkı: *Tarih-i Kur'an*, 3. Baskı, İstanbul 1956
- İZMİRLİ, İsmail Hakkı: *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, İstanbul 1977
- KADRİ, Hüseyin Kâzım: *Büyük Türk Lugatı I-IV*, İstanbul 1927, 1928, 1943, 1945
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi: "Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi", *TDED*, c. XII Aralık 1962 (1963), s. 175-184
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi: "Nehcü'l-Feradis'in Dil Hususiyetleri", *TDED*, c. XVI-XIX, s. 55-72, 33-56, 57-80, 145-170
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi: *Kıpçak Türkçesi Üzerine Bir Gramer Denemesi*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü 1958 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi: *Seyf-i Sarâyî. Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistân bi't-Türki)*, Ankara 1989
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi: *Türk Dili*, 4. Baskı, İstanbul 1986
- KAZICI, Ziya-TAYLAN, Necip: *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, İstanbul 1991
- KORKMAZ, Zeynep: *Şadru'd-dîn Şeyhoğlu. Marzubân-nâme Tercümesi*, Ankara 1973
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad: "Çağatay Edebiyatı", *İA*, c. III (1945), s. 270-323
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad: *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul 1981
- KUNOS, Ignaz.: *Şejx Sülejman Efendi's Çagataj-Osmanisches Wörterbuch*, Budapest 1902
- KURIŞÇANOV, A.K.: *İssledovanie po Leksike Starokopçaskogo Pis'mennogo Pamyatnika XIII v.- "Tyurksko-Arabskogo Slovarya"*, Alma-Ata 1970
- MANSUROĞLU, Mecdut (Türkçeye Çeviren: Mehmet AKALIN): "Karahanlıca", *Tarihî Türk Şiveleri*, İlâveli 2. Baskı, Ankara 1988, s. 133-171
- MEYDAN LAROUSSE, c. 1-12, Ankara 1969-1973
- NADJİB, E. N. (Türkçeye çeviren: Nazif HOCA): "Nehcü'l-Feradis ve Dili Üzerine", *TDED*, c. XXII, 1974-1976 (1977), s. 29-44
- NEHCÜ'L-FERÂDİS, I Tıpkıbasım* (Ön sözü yazar: J. ECKMANN), Ankara 1956
- NÖLDEKE, Theodor-SCHWALLY, Friedrich (Türkçeye çeviren: Muammer SENCER): *Kur'an Tarihi*, 1970
- PENRİCE, John: *A Dictionary and Glossary of the Kor-ân*, London 1971
- PRITSAK, Omeljan (Türkçeye Çeviren: Mehmet AKALIN): "Kıpçakça", *Tarihî Türk Şiveleri*, İlâveli 2. Baskı, Ankara 1988, s. 111-122
- RADLOFF, Wilhelm: *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte I-IV*, St. Petersburg 1893-1911

- RÄSÄNEN, Martti: *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki 1969; *Wortregister. Zusammengestellt von István KECSKEMÉTI*, Helsinki 1971
- REDHOUSE, Sir James W.: *A Turkish and English Lexicon*, İstanbul 1978
- SAMOYLOVIÇ, A.: "Cuci Ulusu veya Altın Orda Edebî Dili", *Türk Dili Belleten*, Seri I, nr. 12 (1935), s. 34-49
- SARI, Mevlût: *El-Mevârid. Arapça-Türkçe Lûgat*, İstanbul 1982
- SERTKAYA, Osman F.: "Horezmî'nin Muhabbet-nâme'sinin İki Yeni Yazma Nüshası Üzerine", *TM*, c. XVII (1972), s. 185-207
- SERTKAYA, Osman F.: *İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerine Toplu Bir Bakış*, Bochum 1977
- SEVORTYAN, É.V.: *Étimologičeskiy slovar' tyurkskih yazıkov I*, Moskova 1974
- STEINGASS, F.: *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, 2. Baskı, London 1930
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ: *Kamus-ı Türkî*, I-II, İstanbul 1317/1899
- ŞENER, H. İbrahim: *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1985 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- ŞÜKÛN, Ziya: *Gencîne-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ*, İstanbul 1984
- TAYMAS, Abdullah Battal: *İbni-Mühennâ Lûgati*, 2. Baskı, Ankara 1988
- TEKİN, Şinasi: *Uygurca Metinler II. Maytrısimit. Burkancıların Mehdîsi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidaî Bir Dram (Burkancılığın Vaibhâşika Tarikatine âit Bir Eserin Üygurcası)*, Ankara 1976
- TOGAN, Zeki Velidî: *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1970
- TOGAN, Zeki Velidî: "Hârizm'de Yazılan Eski Türkçe Eserler", *TM*, c. II (1928), s. 315-345

- TOPALOĞLU, Ahmet: *"Satır-Arası" Kur'an Tercümesi, I. Giriş ve Metin*, İstanbul 1976
- TOPALOĞLU, Ahmet: *"Satır-Arası" Kur'an Tercümesi, II. Sözlük*, İstanbul 1978
- TOPARLI, Recep: *Mu'înü'l-Mürîd*, Erzurum 1988
- TOPARLI, Recep: *Harezmi Türkçesi*, Erzurum 1987
- TOPARLI, Recep: *Kıpçak Türkçesi*, Erzurum 1986
- TUNA, Osman Nedim: *Studies on Nahju'l-Farâdis: A Method for Turkic Historical Dialectology*, Washington 1968 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- TÜRK DİL KURUMU: *Derleme Sözlüğü, I-XII*, Ankara 1963-1982
- TÜRK DİL KURUMU: *Tarama Sözlüğü, I-VII*, Ankara 1963-1974
- TÜRK DİL KURUMU: *Türkçe Sözlük, I-II*, Ankara 1988
- ÜNAL, Ali: *Kur'an'da Temel Kavramlar*, İstanbul 1990
- VÀMBÉRY, H.: *Cagataische Sprachstudien*, Leipzig 1867
- VÉLIAMİNOF, V. de-ZERNOF: *Dictionnaire Djaghataï-Turc*, Saint-Pétersbourg 1869
- WEHR, Hans: *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Beirut 1980
- YAVUZ, Ali Fikri: *Kur'an-ı Kerîm ve İzahlı Meâl-i Âlisi*, İstanbul 1984
- YEĞİN, A.-BADILLI, A. -İSMAİL, H. -ÇALIM, İ.: *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, İstanbul 1990
- YÜCE, Nuri: *Mukaddimetü'l-Edeb, Giriş-Dil Özellikleri-Metin-İndeks*, Ankara 1988
- ZAJACZKOWSKI, Ananiasz: *Najstarsza Wersja Turecka Husräv u Şirîn Quṭba, I Tekst*, Warszawa 1958; *II Facsimile*, Warszawa 1958; *III Vocabulaire*, Warszawa 1961
- ZENKER, Jules Théodore: *Dictionnaire Turc-Arabe-Persan, I-II*, New York 1979

GİRİŞ

KUR'AN-I KERİM'İN TÜRKÇEYE ÇEVİRİŞİ

İslâmiyetin resmen devlet dini olarak kabul edilmesi, X. yüzyılda Karahanlılar zamanında gerçekleşmiştir. Türklerin toplu olarak İslâmiyeti kabul etmelerinin hemen ardından, Kur'an'ı anlamak, manasına nüfuz edebilmek ve esaslarını layıkıyla öğrenebilmek için Türkçe çevirisine ihtiyaç duymuş oldukları şüphesizdir.

X. yüzyıl ortalarına kadar Kur'an'ın herhangi bir dile çevrilmediği bilinmektedir. Fakat yazılı ve resmî tercümeden önce en azından Kur'an'daki bazı surelerin Türkçeye sözlü olarak çevrildiği öne sürülebilir.

Bu mukaddes metin, önce Samanoğullarından Emîr Mansur b. Nuh (H. 350-365/ M. 961-976) zamanında, Maveraünnehirli âlimlerden kurulan bir heyet tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir. Farsçaya tercüme edilen tefsir kitabı, Muhammed b. Cerir-i Taberî'nin Arapça olarak yazdığı 40 ciltlik Kur'an tefsiridir. Bu tefsir, Farsçaya çevrilirken kısaltılmış ve Kur'an metni esas alınarak satır arasında Farsça çevirisi yapılmıştır. Zeki Velidî Togan'a göre²² Kur'an'ın Türkçeye tercümesi de Farsça tercüme ile aynı zamanda, belki aynı komisyonun Türk üyeleri tarafından yapılmıştır. Fuad Köprülü'ye dayanan Abdülkadir İnan'a göre²³ ise Kur'an'ın Türkçeye tercümesi, Farsça tercümesinden yaklaşık bir asır sonra, yani XI. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olmalıdır. Maalesef Kur'an'ın Türkçeye ilk çevirisi veya çevirileri hakkında elimizde kesin bir kayıt bulunmadığı için bu görüşler var sayım mahiyetindedir.

---

²² Z.V. Togan: "Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair", *İTED*, c. III (1959-1960), s. 135

²³ A. İnan: *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara 1961, s. 8

Mevcut Kur'an tercümelerinin muhtemelen en eskisi Doğu Türkçesi sahasına ait olan ve H. 734/ M. 1333-1334'te istinsah edilen nüshadır.

Kur'an'ın Anadolu Türkçesine çevrilmesi ise Selçuklular Devletinin dağılışımdan sonra kurulan Beylikler Devrinde başlamıştır. Bu ilk tercümeler umumiyetle bazı surelerin tefsirleridir. Bunların en eskisi H. 826/ M. 1422 yılında istinsah edilen ve Burdur Kitaplığında nr.1234'te muhafaza edilen Tebareke tefsiridir²⁴. Anadolu'da büyük tefsir ve tercüme faaliyetine ise XIV. yüzyılın sonlarında başlamış olduğu tahmin edilmektedir. Ketebesinde istinsah veya telif tarihi bulunan satır arası tercümelerin en eskisi H. 824/ M. 1424 tarihli, TİEM'de 40 numara ile kayıtlı nüshadır²⁵.

TERCÜME TÜRLERİ

1. Satır arası kelime kelime tercümeler:

Bunlar, Arapça kelimeleri tek tek Türkçe kelimelerle karşılama esasına dayalı tercümelerdir. Bu Türkçe kelimeler, daha küçük ve ince harflerle Arapça kelimelerin tam altına yazılır. Kur'an'ın bu şekildeki çevirisine oldukça sık rastlanmaktadır. İstanbul ve Anadolu'daki kütüphaneler ile Türkiye dışındaki muhtelif kütüphanelerde de bu cinsten çok sayıda nüsha bulunmaktadır. Bu tip çevirilerde Türkçe cümle kuruluşuna çoğu zaman hiç uyulmadığı için Türkçe çeviri bazan Arapçasına bakılmadan anlaşılacak durumdadır.

Z. Velidî Togan, ilk Türkçe Kur'an çevirisinin Taberî tefsiri esasında vücuda getirilen Farsça satır arası tercümeyle dayanarak yapılmış bir satır arası kelime kelime çeviri olduğunu belirtir²⁶. O. Keskiöglü eski tercümeler arasında kelime kelime yapılan tercümelere

²⁴ Ahmet Ateş: "Burdur-Antalya ve Havalisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Arapça ve Farsça Bazı Mühim Eserler", *TDED*, c. II, sayı 3-4 (Mayıs 1948), s. 171-172

²⁵ A.Topaloğlu: "*Satır-Arası*" Kur'an Tercümesi, I. Giriş ve Metin, İstanbul 1976, s. 3

²⁶ Z.V. Togan: "Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair", *İTED*, c. III (1959-1960), s. 135

daha çok rastlanmasını, Farsçadan örnek alarak yapılmış olması ihtimalinin yanı sıra, kelime kelime tercümenin daha kolay oluşuna bağlar²⁷.

2. Tefsirli tercümelere:

Bu tip çeviriler, ayetlere kelime kelime mana verilmesi bakımından satır arası tercümelere, tefsire benzer parçalar, açıklamalar ve hikâyeler ihtiva etmeleri bakımından da tefsirlere benzemektedirler. Bunlar, tercümelere daha geniş ve tefsirlerden daha kısadırlar. Bu tarz tercümelere, manaya biraz daha açıklık kazandırmak için izahlara girişilir ve gerekirse tefsire geçilir. Verilen ayetin nüzul sebebi, hangi vaka üzerine indiği geniş bir şekilde açıklandıktan sonra, bazan hikâye ve kıssalara da yer verilir.

3. Tefsirler:

Bunlarda, Arapça kelimelerin tek tek Türkçe kelimelerle karşılanmasından ziyade, ayetin tamamının uzun cümlelerle açıklanması esas alınmıştır. Bir ayet veya bir kaç ayetin yazılıp manalandırılmasından sonra, bazan sayfalar süren açıklamalarla bu kısımlar tefsir edilir. Anadolu sahasında rastlanan bu tip çevirilerin pek çok nüshası bulunmaktadır. Fakat çok hacimli olmalarından dolayı bu tefsirler üzerinde esaslı bir çalışma yapılmamıştır.

Bu çeviri türlerinden birinci tipe girenler, yani satır arası kelime kelime yapılan çeviriler, özellikle sözlükçülük bakımından Türk dili için çok değerli birer kaynak durumundadırlar. Çünkü Kur'an gibi bir metnin tercümesini yaparken meydana gelebilecek her hatadan dolayı günah işleme korkusu, mütercimi ister istemez dikkatli davranmaya ve metnin aslına sadık kalmaya sevkeder. Bunların en büyük önemi de mütercimin Arapça kelimelere verdiği karşılıkları büyük bir titizlikle seçmeye gayret göstererek en iyi karşılığı aramasıdır. Kur'an gibi tercümesi son derece güç bir metin karşısında Türkçenin ifade gücünü açık bir şekilde ortaya koyan bu eserlerde, Arapça kelimelere geniş ölçüde Türkçe karşılıklar bulunduğu gözlenmektedir. Ne yazık ki ilk çevirilerde gördüğümüz Türkçe kelimelerdeki zenginlik, zamanla yerini Arapça ve Farsça kelimelere bırakmıştır.

²⁷ O. Keskiöglü: *Nüzdünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, Ankara 1987, s. 214

KUR'AN'IN DOĞU TÜRKÇESİNE TERCÜMELERİ²⁸

Kur'an'ın Doğu Türkçesine altı çevirisi bilinmektedir. Bunlardan dördü satır arası, ikisi ise tefsirli tercümedir²⁹.

1. Mevcut Kur'an tercümelerinin muhtemelen en eskisi, Şirazlı Muhammed b. Hacı Devletşah tarafından H. 734 / M. 1333-1334'te istinsah edilen nüshadır. Müstensihî Şirazlı olduğuna göre, Şiraz'da yazılmış olduğu kuvvetle muhtemeldir. Satır arası kelime kelime tercüme edilmiş tam bir nüshadır. 902 sayfadan oluşan eserin her sayfasında 9 satır bulunmaktadır. Türkçe çeviri kırmızı kalemle Arapçaların altına yazılmıştır. Bu nüshayı ilk olarak Abdülkadir Erdoğan tanıtmış ve yanlış bir değerlendirme ile eserin baştan sona Oğuz Türkçesi ile tercüme edildiğini belirtmiştir³⁰.

Çok az Arapça ve Farsça kelime ihtiva eden çevirinin dili, aslında XII-XIII. yüzyıllara ait Karahanlı Türkçesidir, fakat yer yer Oğuz-Kıpçak unsurlarına da rastlanmaktadır. Abdülkadir İnan, bu tercüme ile "Anonim Kur'an Tefsiri"ni ve bu çalışmamızın konusunu teşkil eden nüshayı karşılaştırarak her üç metin arasında benzerlikler bulunduğunu ileri sürmüştür³¹.

2. İkinci tercüme halen İngiltere (Manchester), John Rylands Kütüphanesi, Arabic MSS. 25-38'de kayıtlı olan satır arası tercümeli nüshadır. Eser, satır arasında Farsça ve Türkçe tercüme ihtiva etmektedir. Tamamı 30 cilt olan eserin 14 cildi mevcuttur. Bu 14 cilt, 1145 varaktan ibarettir. Maalesef elde bulunan varaklarda da eksikler vardır. Bu 14 cildin haricinde tercümeyle ait olan iki varak da Dublin, Chester Beatty Kütüphanesi, nr. 1606 ve nr. 1630'da kayıtlı bulunmaktadır. J. Eckmann bu varaklarda bulunan 4. surenin 176. ayetini, 5. suredeki besmelenin tercümesini ve 27. surenin 73-75.³²

²⁸ Kur'an'ın Anadolu Türkçesi'ne tercümelemleri bu çalışmanın dışında tutulmuştur, bu sahadaki çalışmaları tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar kısmına aldık.

²⁹ Burada önce satır arası tercümelemler, ardından da tefsirli tercümelemler verilmiştir.

³⁰ A. Erdoğan: "Kur'an Tercümelemlerinin Dil Bakımından Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, c. I (1938), s. 47-48

³¹ A. İnan: "Eski Kur'an Tercümelemlerinin Dili Meselesi", *Türk Dili*, c. I, sayı 7 (1952), s. 19-22

³² Bize göre bu ayetler, 71-73. ayetlerdir.

ayetlerinin transkripsiyonu ile İngilizce çevirisini *CAJ*'deki makalesinde vermiştir³³.

Yazma, her sayfada sadece üçer satırlık Arapça, Farsça ve Türkçe metin ihtiva ettiği için çok hacimlidir. Başı ve sonu eksik olduğundan eserin nerede ve kimin tarafından meydana getirildiği hakkında bilgi yoktur. Eser, Karahanlıcanın son ürünleri veya Harezm Türkçesinin başlangıç dönemi ürünleri arasında sayılabilir. Eckmann bazı dil özelliklerini ve yazının biçimini göz önünde tutarak metnin XIII. yüzyılın ikinci yarısı veya XIV. yüzyılın ilk yarısından önce istinsah edilmediğini belirtmiştir³⁴.

3. Üçüncü tercüme halen Özbekistan İlimler Akademisi Kitaplığı, nr. 2008'de kayıtlı olan satır arası tercümeli nüshadır. 270 varaktan ibaret olan bu nüsha eksiktir. Yazmada sadece şu sure ve ayetler bulunmaktadır: 2. sure (tam değil), 3-5. (1-117. ayetler) sureler ile 6. (71-136. ayetler) sure. Bu nüsha satır arasında hem Türkçe, hem de Farsça tercüme ihtiva eder.

Yazmayı tavsif eden Semenov, tercümenin XIII. yüzyıla ait olduğunu belirtmiştir³⁵. Çevirinin dili, Karahanlı Türkçesidir.

4. Dördüncü satır arası tercüme Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii nr. 2'de muhafaza edilen nüshadır.

5. Birinci tefsirli tercüme "Anonim Tefsir" veya "Orta Asya Tefsiri" olarak adlandırılmakta olup Leningrad'daki Asya Halkları Enstitüsü Kitaplığında Cod. 332'de 2475 numarada muhafaza edilmektedir. 1914 yılında Z. V. Togan tarafından Türkistan'da bulunan bu nüsha, 147 varaktan ibarettir. Türkçe tefsir 18. surenin 4. ayeti ile başlamaktadır ve 23-47. sureler eksiktir. Ayrıca elimizde bulunan kısımda da eksikler vardır. Satır arasındaki kelime kelime tercümenin yanı sıra tefsir de ihtiva etmektedir. Ayetlerin arasında ise hikâyeler yer almaktadır. Mütercimi, hangi tarihte, nerede ve kimin tarafından istinsah edildiği bilinmemektedir. F. Köprülü, metnin Timur devrinde istinsah edildiğini tahmin etmektedir³⁶. A. İnan, hikâye ve kıssalardaki dilin *Nehcü'l-Feradis*'in dilinden farksız olduğunu, eserin sonuna doğru ise

³³ J. Eckmann: "Two Fragments of a Koran Manuscript with Interlinear Persian and Turkic Translations", *CAJ*, c. XIII/4 (1969), s. 287-290

³⁴ J. Eckmann: "Eastern Turkic Translations of the Koran", *Studia Turcica*, c. XVII (1971), s. 154

³⁵ A.A. Semenov: *Sobranie vostočnih rukopisey, Akademii Nauk Uzbekskoy SSSR*, IV, Taşkent 1957, s. 45-46

³⁶ F. Köprülü: *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul 1981, s. 163

Oğuzcaya mahsus kelime ve şekillerin çoğaldığını belirtir³⁷. Metnin sözlüğü Borovkov tarafından hazırlanmıştır. Borovkov sözlüğünün giriş kısmında tefsirin zaman bakımından Zemahşerî'nin *Mukaddimetü'l-Edeb*'ine yakın olduğunu söyler³⁸. Devam eden sayfalarda ise çevirinin ve tefsirin dilinin XII-XIII. yüzyıllara ait olduğunu belirterek tefsirin dilinin morfolojik ve kelime hazinesi özellikleri itibarıyla *Atebetü'l-Hakayık*'ın diline yakınlığına işaret eder. Tefsirin arkaik kelime hazinesi bakımından sadece *Atebetü'l-Hakayık*'ın diliyle değil, aynı zamanda *Kutadgu Bilig* ve *Divanü Lugati't-Türk* ve daha da önceki dönemlerdeki ürünlerin dilleriyle de yakınlık gösterdiğini ifade eder. Daha sonra tefsirde görülen d> ḍ> y değişimine dayanarak eserin kelimenin geniş manasında Özbek dili tarihi için malzeme niteliği taşıyan bir ürün olarak nitelendirilebileceğini belirtir. Zeynep Korkmaz ise "Anonim Kur'an Tefsiri" ile *Kıyasu'l-Enbiya* gibi eserlerin Karahanlı Türkçesini Harezmi Türkçesine birleştiren geçiş niteliğindeki eserler olduğunu ve XII. yüzyılda Oğuzcanın yazı diline geçmiş ilk belirtilerinin bu tefsirde görüldüğünü ifade eder³⁹.

Bu nüshadaki satır arası tercümenin dili Karahanlı Türkçesi, tefsir ve hikâyelerin dili ise Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Oğuz Türkçesi, hatta Çağatay Türkçesi hususiyetleri göstermektedir. Nüshadaki Çağatayca özellikler, yazmanın XV. yüzyıldan daha eski bir tarihte istinsah edilmediğini göstermektedir.

6. İkinci tefsirli tercüme, Şeybaniler devrinde XVI. yüzyılın ilk yarısında oluşturulmuştur. İki nüshası vardır. Bunlardan birincisi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed Bölümü, nr. 16'da kayıtlıdır. İstinsah tarihi H. 950 / M. 1543-1544 olan nüsha, her biri 308 varak olan iki ciltten oluşmaktadır. Her sayfada 29 satır bulunmaktadır. Birinci cildin ilk sayfasında yer alan şiir, H. Zülfikar tarafından incelenmiştir (*Türk Kültürü*, sayı 114). İkinci nüshası Konya Mevlâna Müzesi Kitaplığı, nr. 6624/921'de muhafaza edilmekte olup 1304 sayfadan ibarettir. İstinsah tarihi H. 20 Rebiülevvel 951 / M. 11 Haziran 1544'tür. Tefsirin her sayfasında 29 satır bulunmaktadır.

A. İnan, Konya müşhasına dayanarak tefsirin telifinin Özbek hanlarından Ubeydullah Han zamanında yapılmış olabileceğini, tefsircinin ise Özbekler zamanında sadeleşmeye başlayan yazı dilinden ziyade Çağataylılar devrinde meydana gelen ağdalı edebî dile bağlı biri

³⁷ A. İnan: "Eski Türkçe Üç Kuran Tercümesi", *Türk Dili*, c. I, sayı 6 (1952), s. 15

³⁸ A.K. Borovkov: *Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XIII vv.*, Moskova 1963, s. 5

³⁹ Z. Korkmaz: *Şadru'd-din Şeyhoğlu. Marzubân-nâme Tercümesi*, Ankara 1973, s. 41, 48

olduğunu belirtmiştir⁴⁰. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesindeki nüsha üzerinde doktora çalışması yapan, H. Zülfikar da eserin meydana getirildiği zaman ile Ubeydullah Han'ın *Terceme-i Kavā'idü'l-Kur'ân ve Fevā'idü'l-Furkân* adlı eserini ve A. İnan'ın Konya'daki nüshanın üç yerinde geçtiğini belirttiği "Şeyh Ubeydullah Kaddese'llâhu sırrahu" sözünü göz önünde tutarak bu tefsirin büyük ihtimalle Ubeydullah Han veya onun teşviki ile orjinal bir nüshaya dayanılarak meydana getirildiğini ifade etmektedir⁴¹.

Dili Çağatayca olan tercümede Arapça metin parça parça verilmekte, bunun ardından da kelime kelime çeviri veya uzun hikâyeler gelmektedir.

---

⁴⁰ A. İnan: "Şeybanlı Özbekler Çağına Ait Bir Çağatayca Kur'an Tefsiri", *TDAY* 1962 (1963), s. 61-62

⁴¹ H. Zülfikar: "Çağatayca Bir Kuran Tefsiri", *Türkoloji Dergisi*, c. VI, sayı 1 (1974), s. 179

KUR'AN'IN TÜRKÇE TERCÜME VE TEFSİRLERİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

1. MINGANA, A.: "An Old Turki Manuscript of the Koran", *The Moslem World*, c. V/5 (1915), s. 391-398 (John Rylands Kütüphanesi, Arabic MSS. 25-38'de kayıtlı olan satır arası tercümeli nüsha ilk olarak bu makalede tanıtılmıştır.)
2. SEYBOLD, C.F.: "Ein anonym er alter türkischer Kommentar zum letzten Drittel des Korans in drei Handschriften zu Hamburg, Breslau und im Britischen Museum", *Festschrift Eduard Sachau*, (1915), s. 326-332 (Hamburg= Or. 61, Breslau= turc 12 ve British Museum= Or. 1134 nüshalarını tavsif etmiştir.)
3. TOGAN, Zeki Velidî: "Vost. rukopisi Ferganskoy oblasti", *Zapiski vostochnago otdelenija*, c. XXIII (1916), s. 249-250 (1914'te Türkistan'da bulunduğu "Anonim Tefsir" hakkındaki ilk malûmatı bu makalesinde vermiştir.)
4. HUART, M. Cl.: "Un Commentaire du Qorân en dialecte turc du Qastamouni (XV. siècle)", *Journal Asiatique*, II. seri, c. XVIII (1921), s. 161-216 (*Cevahirü'l-Asdaf*'ın H. 905/M. 1499 tarihli nüshası hakkındadır.)
5. HARTMANN, Richard: "Ein altosmanischer Koran-Kommentare", *OLZ*, c. XXVII (Eylül 1924), s. 497-503 (Kitapçı O. Harrassowitz'in elindeki yazmalar arasında bulunan ve istinsah tarihi H. 848/M.1444-1445 olan Kur'an tercümesinin tavsifidir.)
6. BARTHOLD, W.: "Ein Denkmal aus der Zeit der Verbreitung des Islams in Mittelasien", *Asia Major*, c. II (1925), s. 125-127 // Türkçe çevirisi: "Orta-Asyada İslâmiyetin İntişar Ettiği Zamana Ait Abide", *TM*, c. II (1928), s. 69-74 (Şu anda Leningrad Asya Müzesinde bulunan Kur'an tefsirini kısaca tahlil etmiştir.)

7. SCHACHT, M.J.: "Zwei altosmanische Koran-Kommentare", *OLZ*, c. XXX (Eylül 1927), s. 744-752 (İstanbul ve Bursa kütüphanelerinde bulunan çeşitli tefsirleri tanıtmıştır.)
8. MINGANA, A.: *Catalogue of the Arabic Manuscripts, in the John Rylands Library Manchester*, 1934 (Rylands nüshasını tavsif ederken metnin diline de temas etmiş ve küçük bir kelime listesi vermiştir.)
9. İZ, Fahir: *Sûretü'ş-Şuarâ*, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, 1936/37, nr. Tr. 11 (TİEM 73 numaradaki Kur'an tercümesindeki Şuara suresi üzerinde bir seminer çalışmasıdır.)
10. ZAJACZKOWSKI, Ananiasz: *Études sur la langue vieille-osmanlie. II. Chapitres choisis de la traduction turque-anatolienne du Qorân*, Krakow 1937 (Cevâhirü'l-Asdâf'ın üç nüshasından seçilen metinlerin imlâ, fonetik ve dil özellikleri belirtildikten sonra, seçilen metinlerin transkripsiyonu ve sözlüğü verilmiştir.)
11. ERDOĞAN, Abdülkadir: "Kur'an Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, c. I (1938), s. 47-51 (TİEM'de bulunan dokuz Kur'an tercümesini tavsif etmiştir.)
12. HAMİDULLAH, Muhammed: *El-Kur'ân fî külli Lisan. Translations of the Qur'an in Every Language*, 3. Baskı, Haydarabad-Dekkan 1366/1947 (67 dilden Fatıha Suresinin tercümesini örnek olarak vermiştir. *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi ve Türkçe Tercüme Bibliyografyası*, İstanbul 1965 adlı eserinin 66. sayfasında 1947'de yapılan bu baskıda 67 dilden malûmat topladığını, o zamandan beri yüzden fazla dilde tercüme yapıldığını tespit ettiğini belirtmiştir.)
13. BOROVKOV, A.K.: "Cenny istoçnik dlya istorii uzbekskogo yazıka", *Izvestia Akademia Nauk SSSR Otd lit i yaz.*, c. VIII/1 (1949), s. 67-76
14. BOROVKOV, A.K.: "Oçerki istorii uzbekskogo yazıka II (Opit grammatičeskov harakteristiki yazıka sredneaziatskogo tefsira XIV-XV vv.)", *Sovetskoe Vostokovedenie*, c. VI (1949), s. 24-51
15. BOROVKOV, A.K.: "Iz materialov dlya istorii uzbekskogo yazıka", *Tyurkologičeskiy Sbornik*, c. I (1951), s. 73-79
16. İNAN, Abdülkadir: "Eski Türkçe Üç Kur'an Tercümesi", *Türk Dili*, c. I, sayı 6 (1952), s. 12-15

17. İNAN, Abdülkadir: "Eski Kur'an Tercümelerinin Dili Meselesi", *Türk Dili*, c. I, sayı 7 (1952), s. 19-22
18. İNAN, Abdülkadir: "Eski Kur'an Tercümelerinin Dili Meselesi II", *Türk Dili*, c. I, sayı 9 (1952), s. 14-16 (İnan bu üç makalesinde "Orta Asya Tefsiri" ile TIEM nr. 73'teki nüsha ve Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii, 2 numarada muhafaza edilen nüshayı incelemiş, dil bakımından ehemmiyetleri üzerinde durmuştur.)
19. CANBULAT, Cevdet: "XVI. Yüzyıla Ait Türkçe Bir Kur'an Tercümesi", *Türk Dili*, sayı 14, c. 2 (Kasım 1952), s. 85-86 (Düzce'de elde ettiği bir satır arası Kur'an tercümesini kısaca tanıtmıştır.)
20. OWENS, Meredith: "Notes on an old Ottoman translation of the Koran", *Oriens*, c. X, nr. 2 (1957), s. 258-276 (British Museum Or. 9515'de kayıtlı olan ve 1924 yılında Londralı bir tüccardan satın alınan Kur'an tercümesinin tavsifidir.)
21. SEMENOV, A.A.: *Sobranie vostoçnih rukopisey, Akademii Nauk Uzbekskoy SSSR*, IV, Taşkent 1957 (Semenov bu katalogunun 45-46. sayfalarında Özbekistan İlimler Akademisi Kitaplığında 2008 numara ile kayıtlı olan Farsça ve Doğu Türkçesine tercüme edilmiş Kur'an nüshasını tanıtmıştır.)
22. BOROVKOV, A.K.: "Oçerki istorii uzbekskogo yazıka III (Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XIII vv.)", *Uçenie Zapiski Instituta Vostokovedenie AN SSSR*, c. XVI (1958), s. 138-219 (Borovkov "Orta Asya Tefsiri" hakkında yazdığı bu dört makale ile metni, dil tarihi ve gramer yönünden incelemiştir. Bk. 13, 14 ve 15. sıraya.)
23. CUNBUR, Müjgân: "Türkçe Kur'an Tefsîr ve Çevirileri Bibliyografyası (Basılmış Eserler)", *Yeni Yayınlar*, c. IV, sayı 4 (Nisan 1959), s. 111-124
24. ECKMANN, János: "Eine ostmitteltürkische interlineare Koranübersetzung", *UAJ*, c. XXXI (1959), s. 72-85 (TIEM nr. 73'te muhafaza edilen Kur'an tercümesinin çeşitli kısımlarından, takriben 300 sayfayı tarayarak hazırladığı fişlere istinaden eserin imlâ, fonetik ve gramer hususiyetlerini incelemiştir.)
25. TOGAN, Zeki Velidî: "Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair", *İTED*, c. III (1959-60), s. 133-160 (Londra ve Tahran'daki İslâmî yazmalardan bahsederken British

Museum'da bulunan Oğuzca Kur'an tecümesinden yola çıkarak Kur'an'ın Doğu Türkçesine tercüme edilmiş dört nüshası hakkında bilgi vermiştir.)

26. İNAN, Abdülkadir: "Kur'an'ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar", *TDAY* 1960 (1960), s. 79-94 (Kur'an tercümeleri üzerinde yapılan çalışmalar hakkındaki kısa bilgiden sonra, muhtelif kütüphanelerde bulunan on yedi Kur'an tercümesi tanıtılmıştır.)

27. CUNBUR, Müjgân: "Kur'an-ı Kerîm'in Türk Dilinde Basılmış Tercüme ve Tefsirleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* (1961) s. 123-141

28. KESKİOĞLU, Osman: "Fatih Devrine Ait İki Kur'an-ı Kerîm Tercümesi", *Vakıflar Dergisi*, c. IV (1961), s. 91-103 (1945 ve 1951 yıllarında Afyon'dan Vakıflar Genel Müdürlüğüne alınan iki Kur'an tercümesini tavsif edip her birine dair küçük bir kelime listesi vermiştir.)

29. İNAN, Abdülkadir: *Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara 1961 (Birinci bölümde Doğu Türkçesine çevrilmiş dört satır arası Kur'an nüshası tanıtılmış ve karşılaştırılmıştır. "Osmanlı-Oğuz Türkçesine Kur'ân-ı Kerîm'in Tercemeleri" adlı bölümde ise on altı tercümenin tetkiki ve mukayesesi yapılmıştır. Eserin sonunda ise TIEM nr.73'te muhafaza edilen nüshanın 31 sayfalık fotokopisi verilmiştir.)

30. KARATAY, Fethi Edhem: *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1962 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 24 Kur'an tercümesi nüshasını tanıtmıştır.)

31. KESKİOĞLU, Osman: "Vakıflar Genel Müdürlüğü İhtisas Kitaplığındaki Kur'an Tercümeleri", *Vakıflar Dergisi*, c. V (1962), s. 157-160 (Vakıflar Genel Müdürlüğü İhtisas Kitaplığında 38, 58 ve 59 numarada kayıtlı üç satır arası Kur'an tercümesi ile nr. 1'de muhafaza edilen tefsirli tercümeyi tavsif etmiştir.)

32. İNAN, Abdülkadir: "Şeybanlı Özbekler Çağına Ait Bir Çağatayca Kur'an Tefsiri", *TDAY* 1962 (1963), s. 61-66 (Konya Mevlâna Müzesi Kitaplığı, nr. 6624/921'de kayıtlı olan Kur'an tefsiri ilk olarak bu makalede tanıtılmıştır.)

33. BOROVKOV, A.K.: *Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XIII vv.*, Moskova 1963 ("Orta Asya Tefsiri"nin sözlüğüdür. Borovkov

burada madde başı olarak aldığı kelimenin anlamını, kelimenin geçtiği cümleyi ve cümlenin Rusça tercümesini vermiştir.)

34. HAMİDULLAH, Muhammed: "Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Yazma Tercümeleri", *TM*, c. XIV (1964), s. 65-80 (Türkiye ile Türkiye dışındaki kütüphanelerde bulunan muhtelif Kur'an tercümesi nüshalarını kısaca tanıtmıştır.)

35. MENGES, Karl H.: "Zum Türkistanischen Tafsir des 12./13. Jh. s", *UAJ*, c. XXXVI (1964), s. 348-359 ("Anonim Tefsir" ve Borovkov'un bu tefsir üzerinde hazırlamış olduğu sözlük hakkındadır.)

36. TOGAN, Zeki Velidî: "The Earliest Translation of the Qur'an into Turkish", *İTED*, c. IV (1964), s. 1-19 (Farsça tercümelemlerle karşılaştırmanın nasıl yapılması gerektiğini göstermek üzere "Anonim Tefsir", *TİEM* nr. 73'teki nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii 2 numarada muhafaza edilen nüsha, Rylands nüshası, British Museum Or. 9515 numaralı nüsha, Topkapı Sarayı Koğuşlar Kısmında nr. 247 ve nr. 267'deki nüshalar ile *TİEM* 74 numaralı nüshadaki Tâhâ Suresinden mukayese örnekleri verilmiştir.)

37. HAMİDULLAH, Muhammed (Türkçeye çeviren: M.S. MUTLU)-YAŞAROĞLU, Macit: *Kur'an-ı Kerîm Tarihi ve Türkçe Tercüme Bibliyografyası*, İstanbul 1965 (Yaşaroğlu eserin 101-169. sayfaları arasında, Türkçe Kur'an tercümelemlerini, yazma ve basma nüshalar olmak üzere iki kısma ayırıp tespit ettiği tercümelemleri kronolojik olarak sıraladıktan sonra, her metinden Fatıha suresinin tercümesini örnek olarak vermiştir.)

38. ECKMANN, János: "Doğu Türkçesinde Bir Kur'an Çevirisi (Rylands Nüshası)", *TDAY* 1967 (1968), s. 51-69 (Doğu Türkçesine çevrilen Kur'an nüshalarından kısaca bahsettikten sonra sözlüğünü hazırlamakta olduğu Rylands nüshasını tanıtmış, tercümedeki hatalar üzerinde durmuş ve bazı ayetlerin transkripsiyonu ile birlikte Türkiye Türkçesine çevirisini vermiştir. Eckmann, Konya Mevlâna Müzesi Kitaplığı, nr. 6624/921'de muhafaza edilen nüshayı da ilk olarak bu makalede tanıtmıştır.)

39. ARBERRY, A.J.: *The Koran Illuminated. A Handlist of the Korans in the Chester Beatty Library*, Dublin 1967 (Arberry burada, Dublin'deki Chester Beatty Kütüphanesindeki 244 tezhipli Kur'an nüshasını tavsif etmiştir.)

40. ZÜLFİKAR, Hamza: *Çağatayca Bir Kur'an Tefsiri*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1969 (İstanbul

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed Bölümü, nr. 16'da muhafaza edilen tefsirli tercüme üzerinde yapılmış bir doktora çalışmasıdır.)

41. ECKMANN, János: "Two Fragments of a Koran Manuscript with Interlinear Persian and Turkic Translations", *CAJ*, c. XIII/4 (1969), s. 287-290 (Rylands nüshasının eksik kısımlarına ait olan ve Dublin'deki Chester Beatty Kütüphanesinde bulunan iki varlığın transkripsiyonunu ve İngilizce çevirisini ihtiva etmektedir.)

42. TOGAN, Zeki Velidî: "Manchester Hs. der Qoranübersetzung als Quelle ersten Ranges für Mitteltürkische Studien", *WZKM*, c. 62 (1969), s. 280-283 ("Anonim Tefsir", *TİEM* nr. 73 ve nr. 74'teki tercüme ile Rylands nüshasını karşılaştırmıştır.)

43. ECKMANN, János: "Eastern Turkic Translations of the Koran", *Studia Turcica*, c. XVII (1971), s. 149-159 // Türkçe çevirisi: Ekrem URAL: "Kur'an'ın Doğu Türkçesine Tercümeleleri", *TDED*, c. XXI (1975), s. 15-24 (Kur'an'ın Doğu Türkçesine tercüme edilmiş satır arası ve tefsirli altı nüshasından ve bunlar üzerinde yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Ayrıca tasvir ve mukayese için 20. surenin 116-119. ayetlerinin tercümesini 6 yazmadan aynen alarak örnek vermiştir. Eckmann'ın hazırladığı Rylands nüshasının sözlüğü, ölümünden beş yıl sonra Ligeti'nin sunuş yazısı ile yayımlandığında yazarca hazırlanmış bir giriş olmadığı için bu makalesi sözlükte giriş yazısı olarak kullanılmıştır.)

44. ZÜLFİKAR, Hamza: "Çağatayca Bir Kuran Tefsiri", *Türkoloji Dergisi*, c. VI, sayı 1 (1974), s. 153-195 (Dinî kitaplar hakkındaki kısa bir bilgiden sonra, "Anonim Tefsir", *TİEM* 73 numaradaki tercüme, Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii nr. 2'deki nüsha ile Rylands nüshası tavsif edilmiştir. Makalenin sonunda ise iki nüshası bulunan "Çağatayca Kur'an Tefsiri"nin imlâ ve ses özellikleri üzerinde durulmuştur.)

45. ECKMANN, János: *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation*, Budapest 1976 (Rylands nüshasının sözlüğü olup Eckmann'ın ölümünden beş yıl sonra Ligeti'nin sunuş yazısı ile yayınlanmıştır. Sözlükte Eckmann'ın sona erdiremediği işlerden Kur'an'ın aslında bulunan Arapça kelimelerin çevriyazısı T. Iványi, Farsça tercümedeki kelimelerin çevriyazısı E. Jereminás, baskı ve düzeltilmesi ise E. Schütz tarafından yapılmıştır. Sözlükte madde başı olarak alınan kelimenin İngilizce tercümesinden sonra kelimenin Kur'an'ın aslında bulunan Arapçası ve Farsça tercümedeki karşılığı

parantez içinde belirtilmiştir. Bunların ardından madde başı olarak alınan kelimenin geçtiği cümlelerin transkripsiyonu ve İngilizce tercümesi gelmektedir.)

46. TOPALOĞLU, Ahmet: "*Satır-Arası*" Kur'an Tercümesi, I. Giriş ve Metin, İstanbul 1976 (Kur'an'ın Anadolu Türkçesine tercümeleri arasında ketebesinde istinsah veya telif tarihi bulunan satır arası kelime kelime tercümelerin bilinen en eski nüshası olan TIEM nr. 40'da muhafaza edilen ve H. 827/ M. 1424 tarihini taşıyan nüshanın metnini ihtiva etmektedir.)

47. TOPALOĞLU, Ahmet: "*Satır-Arası*" Kur'an Tercümesi, II. Sözlük, İstanbul 1978 (Topaloğlu, TIEM nr. 40'da muhafaza edilen satır arası Kur'an tercümesinin metnini neşrettikten iki yıl sonra, bu metnin sözlüğünü ve metindeki karşılıklara göre hazırlanmış Kur'an sözlüğünü yayınlamıştır. Arapça ile mukayeseli olarak hazırlanan sözlük, özellikle Kur'an'da mevcut kelimelerin işaret ettiği mefhumlardan hangisinin Türkçe ile karşılanabildiğini, hangi mefhumların yabancı dillerden alınan kelimelerle ifade edildiğini ortaya koyması bakımından önem kazanmaktadır. Ayrıca yazarın en ince mana nüanslarına kadar vermesi de eserin değerini ve kullanılabilirliğini bir kat daha artırmaktadır.)

48. SERTKAYA, Osman F.: "János Eckmann, Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation, Akademiai Kiado, Budapest 1976, 359 s.", *TDED*, c. XXII, 1974-1976 (1977), s. 280-285 (Kur'an'ın Doğu Türkçesine tercüme edilmiş altı nüshasını tavsif ettikten sonra, Eckmann'ın Rylands nüshası üzerinde hazırladığı sözlüğü tanıtmıştır.)

49. BODROGLIĞETI, A: "The Technique of the Glossist as a Key to Understanding the Lexical Material of Early Eastern Middle Turkic Interlinear Qur'an Tranlations", *UAJ*, c. 50 (1978), s. 17-24

50. MENGES, Karl H.: "Etymologische Notizen zu Eckmanns Mittel-Türkischem Tafsir" in *Wiener zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, c. 70 (1978), s. 35-52 (Eckmann'ın Rylands nüshası üzerinde hazırladığı sözlüğün etimolojik açıdan tenkididir.)

51. TEZCAN, Semih: "János Eckmann: Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation", *TDAY* 1978-1979 (1981), s. 279-294 (Eckmann'ın Rylands nüshası üzerinde hazırlamış olduğu sözlüğün tenkididir.)

52. JAECKEL, Ralph: "Recently Discovered Notes by Eckmann for His 'Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran

Translation", *UAJ*, c. 53 (1981), s. 76-87 (Jaeckel burada, Eckmann'ın Rylands nüshası üzerinde hazırlamış olduğu sözlüğün tenkididir.)

53. TOPALOĞLU, Ahmet: *Cevâhirü'l-Asdâf. Giriş-Metin-Sözlük*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1982 (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi) (Metin, tefsirli bir tercüme olan *Cevâhirü'l-Asdâf*'ın Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine 22'deki nüshası ile Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa, nr. 78'deki nüshasının ilk sekiz suresini ihtiva etmektedir. Ayrıca *Cevâhirü'l-Asdâf*'ın Topkapı Sarayı ve Süleymaniye Kütüphanesindeki beş nüshası da bu iki nüsha ile mukayese edilmiş ve nüsha farkları metnin sonuna ilave edilmiştir. Eserin sonunda ise seçme kelimelerden oluşmuş bir sözlük yer almaktadır.)

54. TOPALOĞLU, Ahmet: "Kur'ân-ı Kerîm'in İlk Türkçe Tercümeleri ve *Cevâhirü'l-Asdâf*", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı 27 (1983), s. 58-66

55. GÜRBÜZ, Nadide: *Mustafa ibni Muhammed Ankaravî Yasin Suresi Tefsiri*, Gazi Üniversitesi 1986 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

56. TOPALOĞLU, Ahmet: "Cevâhirü'l-Asdâf Üzerinde Yapılan Çalışmalar ve Zajaczkowski'nin Eseri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 2 (1986), s. 161-183

57. BOLAÇ, Ahmet Kemal: *En'âm ve A'râf Surelerinin Tefsiri ve Dil Özellikleri*, Ankara Üniversitesi 1987 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

58. ESATOĞLU, Ahsen: *İhlâs Suresi Metin, Dil Özellikleri ve Sözlük*, Ankara Üniversitesi 1987 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

59. KESKİOĞLU, Osman: *Nüzûlünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, Ankara 1987 (s. 214-217'de tercüme çeşitleri ve Türkçe tercüme hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, eski ve yeni olmak üzere bir kaç tercümeden bahsedilerek 20 civarındaki yeni tercüme (matbu) sıralanmıştır.)

60. ÖZCAN, Ali: *Tebareke Tefsiri. Metin-Gramer Notları-Sözlük*, Gazi Üniversitesi 1987 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

61. KARA, Mehmet: *Yasin Suresi Tefsiri. İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Gazi Üniversitesi 1988 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

62. DOĞU, Ahmet: *Amme Cüzü Tefsiri (ilk 25 varak). İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Selçuk Üniversitesi 1989 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
63. USTA, Halil İbrahim: *Onüçüncü Yüzyıl Doğu Türkçesi ile Yazılmış Anonim Kur'ân Tefsiri'nin Söz ve Şekil Varlığı*, Ankara Üniversitesi 1989 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
64. BIRNBAUM, Eleazar: "On Some Turkish Interlinear Translations of the Koran", *Journal of Turkish Studies. Türklük Bilgisi Araştırmaları. Fahir İz Armağanı I*, c. 14 (1990), s. 113-138 (Tercüme geleneği hakkındaki bir giriş yazısından sonra çeşitli Kur'an tercümesi nüshaları hakkında bilgi verilir. Makalenin sonunda ise bu tercümelere bir kısmının tıpkıbasımları yer almaktadır.)
65. AKAR, Ali: *Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Bir Kur'an Tercümesi*, Cumhuriyet Üniversitesi 1991 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
66. KARABACAK, Esra: *Manisa İl Halk Kütüphanesindeki Satır-Arası Kur'an Tercümesi, Giriş-Metin-Dizin*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1992 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

HAREZM TÜRKÇESİ SATIR ARASI KUR'AN TERCÜMESİ

TAVSİFİ

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Kur'an tercümesi nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Camii, 2 numarada muhafaza edilmektedir. Yazma daha önceleri Millet Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 951'de kayıtlı idi.

Eserin cildi tamir görmüştür. Alta kahverengi meşin bir cilt, üstte ise yeşil bez bir cilt bulunmaktadır. Miklepli, sertaplı ve beyaz şirazelidir. Cildin altında ciltleme sırasında eklendiğini tahmin ettiğimiz eflatun renkli boş bir yaprak bulunmaktadır. Bunu takiben iki boş sayfa (Ia-Ib) ve kırmızı, yer yer siyah mürekkeple Fatıha ve Bakara surelerinin Medenî veya Mekkî oldukları, kelime ve harf sayıları, bu surelerin faziletleri vb. hususlarda Arapça-Farsça bilgilerin yer aldığı bir sayfa bulunmaktadır(IIa). Tercümesi yapılmayan 196a/196b sayfaları hesaba katılmazsa tam bir nüsha olup, asıl tercüme kısmı 583b'de sona ermektedir. Varak ölçüsü 22 cm. x 33.8 cm., yazı ölçüsü 17.5 cm. x 25.5 cm.dir. Kalınlığı ise 13.5 cm.dir.

Hemen hemen tamamı tamir görmüş olan eserin her sayfasında, 9 satır Arapça, 9 satır Türkçe çeviri olmak üzere toplam 18 satır mevcuttur. Yazı karakteri reyhanî nesihdir. Arapçaları daha büyük ve harekeli, çevirileri ise ince ve harekesizdir. Kağıdı nohudî renkli kalın şark kâğıdı olup üzerinde lekeler, yer yer yırtık ve delikler bulunmaktadır.

1a'da bakır ve altın yaldızla kötü bir karışımdan elde edilmiş çiçek işlemeli, içleri maviyle süslenmiş altı köşeli geometrik bir yıldız deseni bulunmaktadır. Bu desen, dışı mavi işlemeyle sarılmış bir daire içindedir.

Baştan iki sayfa (1b-2a) cetvellidir, cetvellerin tek taraflarında yuvarlak süsler bulunmaktadır. Bu sayfaların başlık ve altlık kısımları ise çerçeve içine alınmıştır. Altın-bakır karışımıyla oluşturulan bu çerçevelerin içleri mavi süslemelidir. 2a'da Hekimoğlu Ali Paşa'ya ait

vakıf mührü bulunmaktadır. Diğer sayfalar cetvelsizdir. 293b'de sure adı, ilk iki surede olduğu gibi altın-bakır karışımı ve mavi süslemeli bir çerçeve içindedir. Burada da Hekimoğlu Ali Paşa'nın mührü bulunmaktadır. Ayrıca muhtelif sayfalarda Hacı Kasım kızı Hürrem Fatıma'ya ait vakıf kayıtları yer almaktadır.

Çevirisi yapılmamış olan 196a-196b sayfaları harekeli nesih ile yazılmış, ayın, kef, sad ve dad harflerinin içleri kırmızı mürekkeple boyanmıştır.

Durak yerleri kırmızı mürekkeple işaretlenmiştir. Fakat bu duraklar, Türkiye'deki matbu Kur'an nüshalarındakinden farklı olduğu için biz ayetleri numaralarken Türkiye'deki mushaflardaki durak sistemini esas aldık.

İlk sayfada Fatiha suresi, ikinci sayfada da Bakara suresinin ilk üç ayeti ve besmelelerin çevirisi yer almaktadır. Bu iki sure hakkındaki bilginin İla'da yer aldığını belirtmiştik. Bu iki sure dışındaki diğer surelerde her surenin başlangıcında yeşil ve kırmızı mürekkeple Arapça olarak surenin adı, Mekkî veya Medenî olduğu, ayet, kelime ve harf sayısı ile ayet sayılarındaki ihtilaf belirtildikten sonra, Hz. Muhammed'e göre bu sureyi okumanın mükâfatının ne olacağı türünden bilgiler bulunmaktadır. Bazan bu Arapça kısmın hemen altında, genellikle ise sayfanın kenarında kırmızı mürekkeple Farsça olarak adı geçen surenin okunmasıyla elde edilecek kazançlar belirtilmektedir.

Bütün surelerde Besmele'nin çevirisi yapılmıştır ve bu çeviride siyah mürekkebin yanı sıra yer yer kırmızı veya mavi mürekkep de kullanıldığı görülmektedir.

583b'de Hekimoğlu Ali Paşa'ya ait bir vakıf mührü bulunmaktadır. Yine aynı sayfada yer alan kayıta metnin Rebiülâhır ayının ortalarında 764'te istinsah edildiği belirtilmiştir. Mütercim ve müstensihin adı ile istinsah yeri ise belli değildir.

Eserin sonunda siyah ve kırmızı mürekkeple yazılmış bir kısım vardır. Muhtemelen ciltleme sırasında bu kısmın sayfa sırası karıştırılmıştır. Bizim sıralamamıza göre ilk üç sayfasında (584a-585a) Arapça ve Farsça olarak Kur'an'daki sure, ayet, söz, kelime ve harf sayıları verildikten sonra, bunların sayıları hakkında ihtilaf olduğu, Allah'ın doğruları bildiği, Kur'an okunduğunda hikmetini ve rahmetini kullarının üzerine yaydığı ifade edildikten sonra Hatim duası edilir ve Allah'a yalvarılır. 585b-586a'da Kur'an falına nasıl bakılacağı hakkında bilgi verilir. 586a'da Hekimoğlu Ali Paşa

Sarıkcı'ya ait bir vakıf kaydı ve Hekimoğlu Ali Paşa'ya ait bir mühür bulunmaktadır. 586b-587b'de Kur'an kıraatında riayet edilmesi gereken iki husus olan vakf ve ibtida üzerinde durulmaktadır. En sonda ise 2 boş sayfa bulunmaktadır.

Nüshada satır arasında kelime kelime tercümeden başka -bir kaç önemsiz istisna dışında- ilâve veya tefsir yoktur.

Eserin mikrofilm arşiv numarası 3587'dir.

Togan, "Anonim Kur'an Tefsiri"nin TİEM 73 numarada muhafaza edilen nüshanın daha muahhar zamanda yazılan eksik bir nüshası olduğunu, bu çalışmanın konusunu teşkil eden nüshanın ise TİEM 73 numaralı nüshanın Sirderya ve Horezm tarafları şivelerine uydurulmuş bir şekli olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtir⁴². A. İnan ise, "Anonim Tefsir", TİEM nr. 73'te muhafaza edilen nüsha ile tez çalışmamızın konusunu teşkil eden nüshalardaki bazı cümleleri karşılaştırarak her üç nüshanın bir asıl nüshaya dayandığını, tercüme-lerin birbirine çok yaklaştığını belirtir ve her üç müstensihin asıl nüshaya yakın kopyalardaki bazı kelimeleri okuyamamalarından dolayı geçirdikleri zorlukların da aynı kelimelerin tercümesinde rastlanmasına dikkat çeker⁴³. Biz de TİEM 73 numaradaki nüsha ile çalışmamızın konusunu teşkil eden tercümeyi karşılaştırdığımızda pek çok benzerliğe rastladık. Fakat şu da bir gerçek ki, bütün satır arası tercüme-lerin ilk bakışta birbirinin aynı veya çok benzeri olarak görülmesi tabîîdir. Zira hepsi de sonuçta aynı metnin tercümesidir. Bu hususta ilmî bir neticeye varabilmek için sadece bazı ayet, sure veya cümleleri karşılaştırmak yerine, metinleri bütünüyle karşılaştırarak son derece geniş bir inceleme yapmak zarurîdir. Ancak Kur'an tercüme-leri teker teker incelendikten, özellikle tercüme-lerdeki hatalardan yola çıkılarak yapılacak karşılaştırmalardan sonra sıhhatli ve ilmî bir sonuç elde edilebileceği kanaatindeyiz.

⁴² Z. V. Togan: "Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair", *İTED*, c. III (1959-1960), s. 135

⁴³ A. İnan: "Eski Kur'an Tercüme-lerinin Dili Meselesi ", *Türk Dili*, c. I, sayı 7 (1952), s. 21

SAHASI VE DİLİ

Karahanlı Türkçesi dil yapısı bakımından Uygur yazı dili geleneğine, bu devri izleyen Harezmi Türkçesi de Karahanlı yazı dili geleneğine dayanmaktadır.

İslâmiyetin ilk zamanlarında Harezmi'de konuşulan dil, aslında İranî olmakla beraber diğer İran lehçelerinden epeyce farklı olan Harezmi lehçesi idi. XI. yüzyılda başlayan Harezmi'nin Türkleşmesi hadisesi, XIII. yüzyıla kadar devam etmiş ve Harezmi ile ona bağlı bölgelerde yeni bir yazı dilinin kuruluşu, bu bölgenin Türkleşmesinden sonra gerçekleşebilmiştir. Fakat Türkçe ile beraber Arap ve Fars dilleri de bu bölgede kullanılmaya devam etmiştir. Harezmi'nin Türkleşmesinde özellikle Oğuzlar ve Kıpçakların çok önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Bunların yanı sıra Kalaçlar, Kimekler, Bayavutlar, Kanglılar ve bir takım göçebe Türk aşiretleri de bu hususta etkili olmuşlardır⁴⁴. Bölgenin Türkleşmesinde rol oynayan bu unsurlar, bölgenin kendine has şivesini de oluşturmuşlardır. Bu şive, Karahanlı yazı dili ile bağlantılı ve Oğuz, Kıpçak, Kanglı ve diğer boyların şivelerinin karışımı ile oluşmuş Harezmi Türkçesidir. Her şeyden önemlisi ise bir yazı ve edebiyat dilidir. Eski ve yeni şekiller ile ağız özelliklerinin yan yana yer aldığı bu edebiyat dilinin altın çağı ise sadece Harezmi ve Sir Derya'nın aşağı yöresinde değil, Altın Ordu'nun diğer kültür merkezlerinde ve başkent Saray'da da kullanıldığı XIV. yüzyıldır.

Bu şive, Karahanlıcadan teşekkül etmesinin yanı sıra, çeşitli boyların şivelerini de aksettirmesi bakımından ilginç bir yazı dili olmuştur. Çünkü bu sahadaki eserlere bakıldığında Harezmi Türkçesi adını verdiğimiz edebî dilin farklı metinlerde farklı şivelerin daha fazla ağırlık kazanmış şekliyle karşımıza çıktığı görülmektedir.

Üzerinde çalıştığımız Kur'an çevirisinin dilinin de Karahanlı edebî dili ile bağlantılı olan, fakat Harezmiye has şive özelliklerinin, Kıpçakça ve bilhassa yer yer Oğuzca hususiyetlerin bulunduğu tipik Harezmi Türkçesi olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca 3. teklik ve çokluk şahıs iyelik ekinin sonra gelen yardımcı nun sesinin yer yer düşmesi, geniş zamanın menfisi olarak -mas, -mes ekinin yaygın olarak kullanılması gibi hususiyetlerle

⁴⁴ F. Köprülü: *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul 1981, s. 201

de eser, Çağataycaya yaklaşmaktadır. Zaten bu dil merhalesi, neticede yerini kendisinden teşekkül etmiş olan Çağataycaya bırakmıştır.

Özellikle *Metnin Çevirisi ve İfadesiyle İlgili Bir Kaç Husus ile Ses Özellikleri ve Çekim Ekleri* bahislerinde belirtilmeye çalışılan hususiyetler ve metnin kelime hazinesinde yer alan, fakat Orta Türkçe sözlüklerinde bulunmayan kelimeler, mütercim Harezmi Türkçesinde mevcut olan çeşitliliği metne aktarmış olduğu izlenimini vermektedir. Bu çeşitli ağzılara ait unsurlar, mütercim daha geniş bir topluluğa ve özellikle halk tabakasına hitap etmek istemesiyle de açıklanabilir.

HAREZM SAHASINDAKİ BELLİ BAŞLI ESERLER

Z. Korkmaz, Harezmi Türkçesinin bir yandan Karahanlı-Harezmi doğrultusunda ilerlerken, kuruluş ve gelişme şartlarındaki şive karışıklığı dolayısıyla bir yandan da Harezmi-Kıpçak ve Harezmi-Oğuz doğrultularında ilerlediğini ve *Kıyasu'l-Enbiya*, *Nehcü'l-Feradis*, *Miracnâme* gibi eserlerin doğrudan doğruya Harezmi Türkçesini, Hüsam Kâtip'in *Dâstân-ı Cümcüme Sultan'ı*, Kutb'un *Hüsrev ü Şirin'i*, Harezmi'nin *Muhabetname'si* gibi eserlerin ise Harezmi'nin Kıpçak kolunu temsil ettiğini belirtmektedir ⁴⁵.

1. KISASU'L-ENBİYA: Ribat-ı Oğuz'da Moğol prensi Nasıreddin Tok Buğa adına Farsça bir tercümeden Rabguzi mahlasını kullanan Burhanoğlu Kadı Nâsir tarafından Türkçeye adapte edilen bir siyer-i nebî derlemesidir. Pek çok yazma nüshası bulunan ve H. 710/ M. 1310-1311 yılında tamamlanan eserin en eski ve en iyi nüshası, Gronbech'in tıpkıbasım halinde neşrettiği Londra yazmasıdır.

Konusu ve yazılışı itibarıyla İslâmiyeti yeni kabul etmiş kimselerin ihtiyacını karşılayacak mahiyette olan eser, Karahanlıcadan Çağataycaya geçiş döneminde yer alan Harezmi Türkçesinin mahsullerindedir.

2. MUİNÜ'L-MÜRİD: H. Ramazan 713/ M. Kasım 1313'te tamamlanan Muînü'l-Mürîd'in müellifi, eserde ifade edildiğine göre İslâm mahlaslı bir şairdir. Fakat Ebu'l-Gazi Bahadır Han *Şecere-i Terakime'sinde*, eserin Şeyh Şerif Hoca'ya ait olduğunu belirtmiştir.

26 varak ve 900 beyitten ibaret olan eser, Arapça bilmeyen göçebe Türkmenlere İslâm fikhını ve tasavvufu öğretmek gayesiyle sade bir dille kaleme alınmıştır. Çeşitli Türk boyları arasında uzun süre okunan eserin, ne yazık ki elimizde tek bir yazma nüshası bulunmaktadır.

Bursa Orhan Kütüphanesinde muhafaza edilmekte olan eserin dili, Harezmi Türkçesidir.

⁴⁵ Z. Korkmaz: *Şadru'd-dîn Şeyhoğlu. Marzubân-nâme Tercümesi*, Ankara 1973, s. 48

3. CEVAHİRÜ'L-ESRAR: *Muinü'l-Mürid*'in sayfa kenarlarında *Cevahirü'l-Esrar* adlı eserden alınmış kıtalar yer almaktadır. Mütekarib vezninde yazılmış olduğu anlaşılan eser, dinî-tasavvufî bir manzumedir. Maalesef eserin kimin tarafından, nerede ve ne zaman yazıldığına dair elimizde hiç bir bilgi yoktur.

F. Köprülü'nün⁴⁶ ve mevcut kıtaların transkripsiyonunu, İngilizce çevirisini, sözlüğünü ve tıpkıbasımını neşreden Bodroglıgeti'nin de belirttiği gibi eserin dili, Harezmi Türkçesidir⁴⁷.

3. HÜSREV Ü ŞİRİN: Kutb mahlaslı bir şair tarafından Tini Bek Han ile karısı Melike Hatun adına Nizami'nin aynı adlı mesnevisinden tercüme edilmiştir. 4370 beyitten ibaret olan mesnevi, H. 25 Sefer 785/ M. 29 Nisan 1383'te Mısır'da Kıpçak Türklerinden Berke Fakih tarafından istinsah edilmiştir. Eserin tek yazma nüshası, Paris Bibliotheque Nationale 312'de bulunmaktadır. Tini Bek 1341 yılında hükümdar olduğuna ve 1342'de kardeşi tarafından öldürüldüğüne göre Kutb'un bu eseri 1341-1342 yılları arasında yazmış olduğu kesindir.

Samoyloviç, eserin dilini Uygurca-Kıpçakça olarak kabul etmektedir⁴⁸. *Hüsrev ü Şirin*'in transkripsiyonlu metnini ve dil hususiyetlerini neşreden N. Hacıeminoğlu ise hem Harezmi yazı dilinin hem de Çağatay Türkçesinin hususiyetlerini taşıyan eserin, fiil çekimleri bakımından Çağatay öncesine yakın olmakla beraber, ses özellikleri ve kelime hazinesi itibarıyla Kıpçakçada rastlanan hususiyetleri taşıdığını belirtmektedir⁴⁹.

4. MUHABBET-NAME: H. 754/ M. 1353'te Harizmî tarafından Sir Derya'da yazılan eserin dört yazma nüshası bulunmaktadır. Bibliotheque Nationale Or. 8193'te bulunan Uygur harfli nüsha, H. 835/ M. 1432'de Emir Celaleddin Firuz Şah adına yazılmıştır. British Museum Add. 7914'te yer alan Arap harfli nüsha ise XVI. yüzyılda yazılmıştır. Ayrıca Arap harfli iki nüshası da Osman F. Sertkaya tarafından Millet Kütüphanesinde bulunmuştur⁵⁰.

⁴⁶ F. Köprülü: *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul 1981, s. 292

⁴⁷ A. Bodroglıgeti: "The Fragments of the Cavahirü'l-Asrâr", *CAJ*, c. XVI/4 (1972), s. 200

⁴⁸ A. Samoyloviç: "K istorii sredneasiatskogo-turetskogo yazıkâ", *Sbornik Mir Ali Şir*, (1928), s.6

⁴⁹ N. Hacıeminoğlu: *Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*, İstanbul 1968, s. XII-XIII

⁵⁰ O.F. Sertkaya: "Horezmî'nin Muhabbet-nâme'sinin İki Yeni Yazma Nüshası Üzerine", *TM*, c. XVII (1972), s. 185-207

Mefâilün/mefâilün/faûlün vezninde yazılan eserin içinde, kıtalar, gazeller ve Farsça nazım parçaları da mevcuttur. Eser, Şark Türkçesindeki Deh-nâme tarzının ilk örneğidir.

Samoyloviç'in eserin dilini Oğuzca-Kıpçakça olarak kabul etmesine karşı, F. Köprülü metnin, Harezmi-Altınordu eserleri arasında XV. yüzyıl Çağataycasına en yakın eser olduğunu belirtir⁵¹.

5. NEHCÜ'L-FERADİS: İlk defa Togan tarafından etraflı bir şekilde ele alınan eserin İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami'de bulunan nüshası Harezmi müstehsil Muhammed b. Muhammed b. Hüsrev el-Harezmi tarafından H. 761/ M. 1360'da bitirilmiştir. Müstensih'in kaydına göre kitabın müellifi, istinsahın bitiminden üç gün önce vefat etmiştir. Eserin sadece iki bölümünü ihtiva eden ve Kırım'da bulunan diğer nüsha, H. 729/ M. 1390'da istinsah edilmiştir. Şehabeddin Mercanî'nin bahsettiği H. 759/ M. 1357-1358'de Saray'da istinsah edilen yazmanın akıbeti ise meçhuldür.

Onar fasıllık dört bap halinde tertiplenmiş olan eser, bir dinî edebiyat türü olan Kırk Hadis nevindedir. Eserin müellifi olan Kerderli Mahmud, birinci bapta Peygamberin faziletlerini, ikinci bapta Hulefâ-yı Râşidîn ile Ehl-i Beyt ve dört imamın faziletlerini, üçüncü bapta Allah'a yaklaştıran amelleri, dördüncü bapta ise Allah'tan uzaklaştıran kötü davranışları vermiştir. Oldukça sade ve açık bir dille yazılmış olan eser, dinî kıymeti itibarıyla çok büyük bir şöhret kazanmıştır.

Eser, Karahanlıcadan Çağataycaya geçiş döneminde yer alan Harezmi Türkçesinin mahsullerindedir.

6. MUKADDİMETÜ'L-EDEB: Zemahşeri'nin Harezmişahlardan Atsız'a sunduğu Arapça pratik bir sözlüktür. Yazılış tarihi tam olarak belli olmayan eserin, Atsız'ın 1127-1156 yıllarında hükümdar olduğu ve Zemahşeri'nin 1144 yılında öldüğü dikkate alınır, 1124-1144 yılları arasında yazılmış olduğu söylenebilir.

Pek çok nüshası bulunan eserin, Harezmi Türkçesi, Farsça, Harezmi, Moğolca, Çağatayca ve Osmanlıca gibi çeşitli dil ve şivelere de satır arasında tercüme yapılmıştır. Bilinen nüshaların en eskileri Harezmi Türkçesi ve Farsça ile tercümeli nüshalardır.

Satır arasında Harezmi Türkçesi ile Farsça tercüme ihtiva eden Şuşter nüshasının dili, metnin Harezmi Türkçesi kısmının dil özellikleri

⁵¹ F. Köprülü: *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul 1981, s. 306

ile transkripsiyonunu ve dizinini hazırlayan Nuri Yüce'nin belirttiği gibi, Karahanlı şivesi özelliklerinin ağır bastığı, fakat Oğuz, Kıpçak ve diğer şivelerden alınan gramer ve lugat unsurlarının da yoğun bir şekilde bulunduğu Harezmi Türkçesidir⁵².

---

⁵² N. Yüce: *Mukaddimetü'l-Edeb, Giriş-Dil Özellikleri-Metin-İndeks*, Ankara 1988, s. V.

METNİN ÇEVİRİSİ VE İFADESİYLE İLGİLİ BİR KAÇ HUSUS

1. Cümle Unsurlarının Dizilişi:

Metnin Kur'an'ın satır arası kelime kelime Türkçeye çevirisi olmasından dolayı, cümle unsurları zarurî olarak Arapçanın sentaksına göre dizilmiştir. Bu iki dil arasında cümle ve kelime grupları gibi teşkillerin kuruluşunda çok büyük farklar bulunduğu malûmdur. Bu sebeple kurulan cümleler, genellikle devriktir. Hatta bu işte bazan çok ileri gidildiği görülmektedir. Meselâ 450a/3'te Arapçası tek bir kelime olduğu halde çeviri sırasında kullanılan birleşik fiilde yardımcı fiil başa alınmıştır: *Anıng mengizlig urur mühr Tangrı, tıgme bir uluğsınğan cebbärning köngli üze*. Burada *urur mühr* şeklinde tercüme edilen kelimenin Arapçası *yetebu*'dur. Görüldüğü üzere mütercim -her halde dalgınlıkla- hiç gereği yokken birleşik fiili tersine çevirerek yardımcı fiili başa almıştır.

Fakat yine de metne bütünüyle bakıldığında mütercimin büyük bir ustalık gösterdiği belli olmaktadır. Biz burada mütercimin çeviri uslubu hakkında sadece bir kaç örnek vermekle yetineceğiz.

a. İsim tamlamalarında Arapçada tamlanan önce tamlayan sonra, Türkçede ise tamlayan önce tamlanan sonra gelir. Fakat buna rağmen bu tip tamlamalar, büyük bir çoğunlukla Türkçeye uygun olarak tercüme edilmiştir:

Ançağa tegrü kim ol vaktın kim tegdi künnüng batar yiringe, buldı anı batar, isig çeşme içinde= 291a/2

Men Tangrınung kulu= 295b/6

Tağı tating yayılğan otnung kının.= 321b/4

Tağı sıkamang anı yawuzluk birle, tutğay sizni uluğ künnüng kını=357b/7

Aniñ mengizlig kiwürdük anı yazuk kılğanlarınñ köngülleringe= 359b/1

İsim tamlamalarının Arapça kaideye uygun olarak çevrilişine dair çok az örnek bulunmaktadır:

Tangrı yaratğanı tigme bir nirseniñ.= 444a/8

Hakikat üze ol kim tırgüzdi anı, tırgüzgeni ölüglernüñ.= 458b/9

Aşağıdaki birinci örnekte tamlanan unsur iyelik yerine akkuzatif eki almıştır, ikinci örnekte ise tamlanan unsur iyelik eki almamıştır. Tabii bunların dikkatsizlik neticesi ortaya çıkmış olabileceklerini de göz ardı etmemek gerekir:

Sakınmağıl Tangrını, va'desining hilāf kılğanı, yalawaçlarıña. Hakikat üze Tangrı yinggen, öç almak eyesi.= 251b/7

Biz Tangrınıñ yārīçiler.= 530a/1

Aşağıdaki tamlamanın çevirisinde ise metnimizde başka örneği olmayan, fakat Çağatayca ve Özbekçede sık rastlanan bir husus olan tamlayan unsurun ilgi hali yerine yükleme hali aldığı görülmektedir:

Örtüglüg işlerni bilgeni taķı āşkāreniñ, yinggen, hikmetlig.= 535a/1

b. Sıfat tamlamalarında Arapçada tamlanan önce tamlayan sonra, Türkçede ise tamlayan önce tamlanan sonra gelmektedir ve bu tip tamlamalar metnimizde bazan Arapçaya, bazan da Türkçeye uygun olarak çevrilmiştir.

Arapçanın tamlama prensibine uygun örnekler:

Anlarğa kim körklüglük kıldılar anlardın taķı sakındılar, sevāb uluğ= 70b/1

Taķı anlarını, kılduķ sizge anlar üze hüccet açuķ.= 90b/1

Ol vaktın kim okusang Kur' ānnı, sığınıl Tangrığa, iblisdin la'net kılınmış.= 267b/1

Taķı anlarğa kın iglig.= 268a/1

Sıfat tamlamalarının Türkçeye uygun olarak çevrilmesine örnekler:

Saklang namāzlar üze taqı orta namāznı.= 36b/4

Taqı kiwürgey miz anlarını king köligege.= 85a/3

Taqı haqıkat üze Tangrı köndürmes küfr ketürgen erenlerni.= 268a/7

Taqı yawumang zināğa, haqıkat üze ol irdi körksüz iş.= 273b/8

Taqı vefā kıling saġunu, ol vaktın kim saġuladıngız; taqı ölçüngiz, tüz terāzü birle.= 274a/4

Taqı yād kılgıl kitāb içinde İbrāhımni, haqıkat üze ol irdi rāst sözlüg peygāambar.= 296b/2

c. İsim cümleleri umumiyetle Türkçeye uygun olarak tercüme edilmiştir. Zaten isim cümlelerinin esas unsurları bakımından Türkçe ile Arapça arasında benzerlik vardır. Her ikisinde de isim unsuru önce, fiil unsuru sonra gelir:

Taqı Tangrı tigme bir nirse üze yaraġlıġ.= 51a/2

Taqı Tangrı bitgenlerning dostı.= 56a/7

Tangrının bitig bitimeki sizing üze.= 79b/6

Ol, hakım kitābnung āyatları.= 200a/2

Taqı kıyāmat katıġraq taqı açıġraq.= 507b/5

ç. İsm-i mevsullerin tercümesi:

Eger örtsengiz ol nirseni kim kögüzleringiz içinde, yā açsangız anı; bilür anı Tangrı.= 51a/1

Taqı Tangrığa ol nirseler kim kökler içinde taqı ol nirseler kim yir içinde.= 61b/6

Taqı Tangrığa, ne kim kökler içinde taqı ne kim yir içinde.= 95b/6

Ay anlar kim bittiler!= 113b/5

Haqıkat üze İdim, ol nirseni kim kıllur siz kapsaġan.= 223a/6

Küfr ketürdi Tangrının ni'metleringe, taturdı Tangrı anga açlık tonın tağı korkunç tonın; munung birle kim kılur irdiler.= 268b/8

Hakikat üze Tangrı, anlar birle kim sakındılar tağı anlar kim anlar körklüglük kılğanlar.= 270a/8

Hakikat üze İding yayar rüzini ol kim irsege kim tileyür tağı tar kılur.= 273b/5

Sabr kılğıl ol nirse üze kim ayturlar.= 497a/4

d. Arapçada fiil cümlesi unsurlarının dizilişi fiil-fail-meful, Türkçede ise fail-meful-fiil şeklindedir. Bu sebeple bu tip cümlelerin çevirisi, umumiyetle Türkçe kaideye uygun değildir:

Tağı yād kılğıl kitāb içinde Mūsāni.= 297a/7

Tükel kılınğ sağıulamakñı tağı bolmang ekisgenlerdin.= 358b/5

Bardı muşibet mindin.= 214a/3

Tağı körer sen künni, ol vaqtın kim toğdı, kışur üngürlerindin sağı yanga; tağı ol vaqtın kim battı, keser anlarını sol yanga.= 283a/6

Tutundi Tangrı oğlan.= 299b/9

Anuğ kıldı Tangrı anlarğa katığ kınıni.= 521a/4

e. illā (çevirisi *meger*) ile kurulan cümleler:

Tağı bilmes te'vilini, meger Tangrı.= 47b/9

Tağı ol kün yıgar miz anlarını, tamām keçmediler mengizlig, meger bir sâ'at kündüzdin.= 205b/9

İrmez siz, meger yaratılmış bizing mengizlig.= 247b/7

Tağı tilemez men sizdin, anıñ üze yanutdın. Ermez yanutum, meger 'älamlarınñ erkligi üze.= 356a/1

Tağı korkmazlar bir kim ersedin, meger Tangrıdın.= 404a/4

f. *Kevn* (çevirisi *er-* veya *ir-* yardımcı fiili ile yapılmıştır) mastarının çekimli şekilleriyle kurulan birleşik çekimlerde, hem Türkçeye hem de Arapçaya uygun çevirilere rastlanmaktadır:

Türkçeye uygun tercümeleler:

Eger iglenür ersengiz, hakikat üze anlar iglenürler, neteg kim iglenür siz.= 93a/5

Hakikat üze Tangrı bilgen, anı kim kılur irdingiz.= 259b/8

Eger kelseler irdi anung üze tört tanuk birle; ol vaktın kim kelmediler tanuklar birle, anlar Tangrı katında, anlar yalğan sözlegenler.= 336b/6

Kayda benim koldaşım, anlar kim sizer irdingiz?= 374b/6

Bu tamuğ, ol kim va'de kılur irdingiz.= 424a/3

Arapçaya uygun tercümeleler:

Ol, munung birle kim yazdılar takı irdiler haddin keçerler.= 9b/1

Taکی sorulmas siz ol nirsedin kim, irdiler kılurlar.= 19b/1

Taکی sorulmas siz ol nirsedin kim irdiler kılur.= 20b/1

Taکی arsıkturdu anlarını dınleri içinde, ol nirseni kim irdi çatarlar.= 50a/7

Taکی anlar kim küfr ketürdiler, anlarğa içgü isig suwdın taکی kındın iglig; munung birle kim irdiler küfr ketrürler.= 200b/5

Tangrı hüküm kılur arangızda kıyâmet kün, ol nirse içinde kim irdingiz anung içinde hilâf kılışur siz.= 326b/1

2. Fiil-Meful:

Metnimizde bazı fiillerin mefullerini iki farklı şekilde aldıkları görülmektedir. Bunların bir kısmında imlâ hatası ve çevirinin satır arası kelime kelime oluşundan dolayı fiile dikkat edilmemiş olması da hatıra gelebilir. Fakat bugünkü Türkçede de bazan aynı fiil için iki ayrı meful kullanıldığı göz önüne alınırsa metinde görülen bu çeşitlilik, Harezmi Türkçesinde muhtelif ağızlarda fiillerin mefullerini birbirinden farklı şekilde aldıkları ve mütercimmin de ağızlardaki bu çeşitliliği metne aktarmış olabileceği hususunu düşündürmektedir. Biz burada sadece bir kaç örnek vermekle yetineceğiz:

25a/1=*Takı sözlemes anlarğa Tangrı kıyāmat kün takı arığ kılmas anlarğa.* Aynı fiil 18b/6'da ise mefulünü şöyle almıştır: *Okıyur anlar üze nişānlarını, takı öğretür anlarğa Kur' ānnı takı şeri'atnı, takı arığ kılur anlarnı.*

29b/1=*Kayu vaktın kim kaytsangız 'Arafātdın, yād kiling Tangrığa Meş'arü'l-Harām katındın.* Cümlemin devamında aynı fiil mefulünü yükleme hali ile almıştır: *Takı yād kiling anı, neteg kim köndürdi sizni.*= 29b/2

34b/8=*Takı sakning Tangrığa.* Buna mukabil 27b/8'de şu şekildedir: *Takı sakning Tangrıdın.*

36a/1= *Bildi Tangrı, haķıkat üze siz zikr kılğay siz anlarğa.* 9b/7'de: *Takı zikr kiling ol nirseni kim anıñ içinde turur; bolğay kim siz sakıngay siz.*

42a/2= *Anıng şıfatı, ol tayıg taş şıfatı mengizlig; anıñ üze topraķ, tegdi anga uluğ katralıg yağmur, koddi anga yaling.* 3b/4'te= *Takı koddi Tangrı anlarnı karangkuluklar içinde, körmezler.*

66a/9= *Takı Tangrı sewer şabr kılğanlarğa.* 23b/6'da: *Sewerler anı, Tangrıni sewmiş tig.*

94b/9= *Takı azdurğay men anlarğa, ümendürgey men anlarnı.* 5a/2'de= *Azdurur anıñ birle üküşni takı köndürür anıñ birle üküşni.*

119b/9= *Sormang nirselerdin; eger āşkārā kılınsa sizge, kadğurtğay sizge.* 63b/1= *Eger yokasa sizlerge edğülük, kadğurtur anlarnı.*

151b/9= *"İdimüz! Kılmağıl bizge küç kılğan erenler birle."* 64a/4'te= *Takı kılmadı anı Tangrı, meger müjde sizge.*

164a/4= *Anlar, anlarning İdisinge korkarlar.* 17b/6'da= *Takı korkung kündin, ötemes ten tendin nirseni.*

540b/4= *İmin boldunguz mu ol kim irsedin kim kök içinde kim batura sizge yirge?* 348a/1'de *Takı Nüh kavmı, kaçan kim yalğanğa nisbet kıldılar yalawaçlarını, baturduk anlarnı.*

562a/8= *Takı yalğanğa nisbet kıldılar āyatlarımızğa, yalğanğa nisbet kılmaķ.* 316a/5'de= *Takı yāri birdük anga, ol erenlerdin kim yalğanğa nisbet kıldılar āyatlarımıznı.*

563b/3= *Taḳı köndürsem sanga İding tapa, korksang.* 354a/6=
Köndürgey mini.

3. Hatalar:

Metinde gösterilen ihtimama rağmen bazı hatalara düğüldüğü tespit edilmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a. Çevirinin satır arası kelime kelime yapılmış olmasından doğan hatalar.

Çevirinin bir önceki kelime veya bütün cümle göz önüne alınarak yapılmayıp tek tek kelimelerin manalandırılması esasına göre hazırlanmış olmasından dolayı sık sık eksik veya bozuk ifadelere rastlanmaktadır:

Taḳı Tangrı bilgen küç kılğanlar<nu>.= 188a/2

Taḳı anlar āzārlaturlar Tangrınung yalawaçını, anlar<ğa> kın iglig.= 189b/6

Taḳı yoḳ konumdın, meger biz anıng yoḳatğanlar<ı> kıyāmatdın aṣnu; yā anıng kınağanları, kın katıḡ.= 276a/6

Ol vaḳtın kim aydı atasınḡa taḳı kavmınḡa: "Ne ol bu kılınmış şüretler kim siz anga payvastalık kılurlar?"= 314b/3 Buradaki *siz anga payvastalık kılurlar* şeklindeki cümlelerin Arapçası, *entum lehā 'ākıfūne.* Türkçeye uymayan bu çevirinin sebebi de mütercimın Arapçaya çok sadık kalmasından kaynaklanıyor.

b. Arapçası ile tutmayan çeviriler. Bu tip çeviriler, mütercim ve müstensihin elinde birbirinden farklı Arapça metinler olduğu hususunu da akla getirmektedir.

Taḳı anıng mengizlig orun kılu birdük Yūsufḡa yir içinde; orun tutar andın, kayda tilese.= 232b/7

Burada *tilese* olarak düzelttiğimiz kelime, metinde *tilese miz* şeklinde. Fakat aslında Arapçası 3. teklik şahıs, yani *تِلَسَ* şeklinde.

Aydı: "Anıng mengizlig; aydı İding: 'Ol benim üze āsān; taḳı munung üçün kim kılsa miz anı nişān, kişilerge, taḳı rahmet bizdin.'"= 295a/2

kılsa miz şeklinde düzelttiğimiz kelime, Arapçası 1. çokluk şahıs, yani *كِلْسَانٌ* olduğu halde metinde *kılsang* şeklinde çevrilmiştir.

Neteg anlarğa ögüt, taķı keldi anlarğa yalawaç açuķ! Andın song ewrıldiler andın, taķı aydılar: "Ögretilmiş divâne."= 473b/6

Burada *aydılar* olarak düzelttiğimiz kelime metinde *ayduķ*, fakat *ayduķ* şeklinde yapılan çeviri manayı alt üst ediyor. Zaten Arapçası da 1. çokluk şahıs değil 3. çokluk şahıs, yani *أَيُّدٍ* şeklinde.

Aygıl: "Kim turur ol kim saklayur siz<ni> Tangrıdın, eger tilese sizing birle yawuzluk, yā tilese sizing birle rahmet?" *Taķı bulmazlar anlarğa, Tangrıdın bisre yārī birgen taķı nuşret birgen.*= 400b/6

Metindeki *saklayur siz* şeklinde yapılan çeviri manayı bozuyor, zaten Arapçası da *بِنَصِيكُم* şeklinde.

Taķı Tangrı kıldı sizge ol nirsedin kim yarattı, köligeler. Taķı kıldı sizge tağlardın, toklanġu nirse. Taķı kıldı sizge könglekler, saklayur sizni isigdin; taķı könglekler, saklayur siz<ni> toķuşungızdın.= 265b/3

Burada *sizni* olarak düzelttiğimiz kelime, metinde *siz anı* şeklinde. Zaten Arapçası da *تَبِيكُم* şeklinde, yani çeviri Arapçasıyla uyuşmuyor.

Aydi: "Anıng mengizlig; aydı İding: 'Ol benim ūze āsān. Taķı yarattım sini aşnudın taķı irmeding nirse."= 294a/6

irmeding olarak düzelttiğimiz kelime metinde *irmedim* şeklinde. Zaten bu çeviri Arapçasıyla da uyuşmuyor. Mütercimim elinde müstensihinkinden farklı bir nüsha olduğunu düşünsek de burada hitap edenin Allah olduğu göz önüne alınırsa *irmedim nirse* olarak yapılan çeviri hiç bir kiraatta bulunabilecek türden bir şey değildir.

c. Kelimenin Arapçasının yanlış yorumlanması ve dikkatsizlikten doğan yanlışlar:

Taķı anlar kim sakınurlar yazuķnung uluğlarındın taķı körksüz işlerdin; taķı ol vaktın kim öfkelediler, anlar yarlıkayurlar.= 464b/9

Bu cümlede *öfkelediler* şeklinde düzelttiğimiz kelime, metinde *öfkelemediler* şeklinde, ibarenin Arapçası ise *izā mā ġazibū* . Burada mütercimim olumsuzluk edatı zannettiği *mā*, aslında *izā*'ya aittir.

"*Takı ne turur bizge, bitmez miz Tangrığa, takı <anga kim> keldi bizge haqđın; takı tama' tutar miz kim kiwürse bizni İdimüz, edgülık kılğan erenler birle?*"= 117b/2

Cümlede *keldi* şeklinde düzelttiğimiz kelime aslında metinde *kelmedi* şeklinde. Arapçası *mā cā'e* şeklinde olan ibaredeki *mā*, muhtemelen olumsuzluk edatı zannedilerek çeviri menfi olarak yapılmıştır.

4. Kıraat Farklılıkları:

Kıraat kelimesinin terim olarak manası "Kur'an'daki bazı kelimelerin, asıl mana bozulmayacak şekilde değişik tarzlarda okunabilmesi"dir. Bu okuyuşları düzenleyen ilme "Kıraat ilmi" denir. Hangi kelimenin nasıl okunacağı bu ilimce tespit edilmiştir. Bu konudaki ilk eseri yazan ise Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm'dır. Kıraatlara göre değişik okuma tarzları, aynı zamanda bazı imamlara bağlıdır ve bu imamların ayrıca râvileri vardır. Bugün müslüman halk arasında okunan üç türlü kıraat vardır:

1. Hafs rivayetinden Âsım kıraatı: Bizim ve müslümanların büyük bir çoğunluğunun tâbi olduğu kıraattır.

2. Verş rivayetinden Nâfi kıraatı: Mısır hariç, Kuzey Afrika'nın bazı bölgelerinde okunmaktadır. Mısır'daki müslümanlar Hafs rivayetine tâbidirler.

3. Ebu Amr kıraatı: Sudanlılar tarafından okunmaktadır.

Haķikat üze rāstlağan erenler takı rāstlağan tişiler takı borç birdiler Tangrığa, körklüg borç; kat kat kılınur anlarğa. Takı anlarķa edgü şevāb.= 516b/2

Burada *rāstlağan eren* ve *rāstlağan tişi* olarak çevrilen kelimelerin Arapçaları, bizim bağlı olduğumuz Asım kıraatının Hafs rivayeti koluna göre *muşşaddık* ve *muşşaddıķat*'tir ve manaları da "sadaka veren kadın" ve "sadaka veren erkek"tir. Metindeki Arapçaları ise sözlükte de verdiğimiz gibi *muşaddık* ve *muşaddıķat*'tir.

SES ÖZELLİKLERİ

A. ÜNLÜLER

ÜNLÜ UYUMU

Bir kelimedeki ünlülerin kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine uyması, benzeşmesi hadisesidir.

a. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçenin aslî fonetik kanunlarından biri olan kalınlık-incelik uyumuna göre bir kelime, ya sadece kalın veya sadece ince ünlüleri ihtiva edebilir. Metnimizdeki Türkçe kelimeler bu kaideye uygun olmakla birlikte nadiren uyum dışı kalan örneklere de rastlanmaktadır. *yakınrek* 243b/2, *uluğlarımızge* 407b/5, *engeklerğa* 281a/7, *özlerinğa* 8b/2, *köngülleriğe* 522b/4, *yalavaçingızge* 15b/6, *atginçe* 577b/4, *koğutlük* 340a/1 gibi. Yaklaşık 3000 yerde geçen ve hep +ğa veya +ka eklerini alan *Tangrı* kelimesi sadece 447b/9'da +ge ekini almıştır. Fakat biz kelimenin aslî şeklinin *Tengri* olduğunu göz önüne alarak burada *Tangrige* değil, *Tengrige* şeklinde okumayı tercih ettik.

Aslında Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin okunuşu bütün tarihî dönem metinleri için bir problem oluşturmaktadır. Bu kelimelerdeki ünlülerin kalınlık/incelik durumu her zaman açık değildir. Kalınlık/incelik hususunda ancak bu tip kelimelere getirilen ve imlâları dolayısıyla kalın veya ince olduğunu bildiğimiz ekler (Arap alfabesinde kalın ve ince ünlüler için özel işaretler bulunmadığı için kalın ve ince ünlülü kelimeleri ayırmada tek ölçü olan ğ/k ve g/k ünsüzlerini ihtiva eden ekler), kelimenin okunuşu hakkında bir ip ucu vermekle birlikte her zaman bir kesinlik getirememekte ve ilâve edilen eklerin -en azından imlâda- iki farklı şekilleri olduğu görülmektedir. Zaten her halükârda yalın haldeki kelimeler için istatistiğe baş vurmak zorunda kalınmaktadır.

Biz de Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin okunuşunda bu sözlere kalınlık-inceliği belirten eklerin getirilişini ve bunların sayısını

esas aldık. Neticede ince sıradan eklerin daha sık kullanıldığını belirledik. *âdemîge, 'ahdimge, 'âlimlerge, Ba'lge, cüftüngge, cünüblük, dervişge, dervişlik, hüccetleşmek, hücrelerge, hükmege, hürmetlig, menfa'atlerge, muhkemlük, 'özrge, rahmetlig* gibi. Zaten bu tip kelimelerde ince sıradan eklerin kullanılışı Harezmi Türkçesinde Çağataycaya nazaran daha sıktır. Metnimizde ayrıca bazı kelimelerin hem ince sıradan, hem de kalın sıradan ek aldıkları (*'âlamlarğa ~ 'âlemlerge, Ka'bağa ~ Ka'bege, kâfırlarğa ~ kâfirlerge, meyvalıg ~ meyvelendürgen, mu'mınlarğa ~ mü'minlerge* vb.) ve bugün kalın sıradan ek alan bazı kelimelerin nadiren ince sıradan ek aldıkları görülmektedir. *vakt* kelimesinin 162a/8'de +ge ekini, *şabrsız* kelimesinin 249a/2'de +lik ekini alması gibi.

anı+teg > andağ ve *mını+teg > mundağ* kelimelerinde de birleşme neticesinde kalınlık-incelik uyumunun tatbik edildiğini görüyoruz.

b. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Bir kelimedeki ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine uymasıdır. Metnimizde hem kelimelerde hem de ekler ve yardımcı seslerde, düzlük-yuvarlaklık uyumu karışıklık göstermektedir. Aslında bazı kelime kök ve gövdelerine bakarak ünlü uyumuna doğru bir yol takip edildiği bir ölçüde söylenebilir (*okı- ~ oku-, okın- ~ okun-, bulıt ~ bulut, kölik ~ kölük, yori- ~ yörü-, yorit- ~ yörüt-, yüli-> yülü-, udı-> uyu-, bayut-> bayıt-, butık> butak, erük> erek, soğık> sowuk, yaru ~ yarı, yaru- ~ yarı-* gibi), fakat özellikle bir kısım ekler ve yardımcı sesler göz önüne alındığında çok karışık, hatta ünlü uyumuna çok aykırı bir durum gözler önüne serilmektedir. Harezmi Türkçesi için karakteristik olan bu duruma *Nehcü'l-Feradis* ve Kutb'un *Hüsrev ü Şirin*'inde de çok sık tesadüf edilmektedir: *oğulsız, kulpsuz ~ kulpsız, közsiz ~ közsüz, 'azābumuz ~ 'azābumız, gāyıblık ~ gāyıbluk, hişārnıng ~ hişārnung, mungsuz ~ mungsız, özüngüz ~ özüngiz, yirning ~ yirnüng, bişnüng, İdimüz, rüzimüz, zekātning, koştunguz ~ koştungız, künnıng, mülkning, buyrukumuz, songıngda, şereflüg, yawuzluksuz ~ yawuzluksız* gibi. Zaten bu uyum ancak Türkiye Türkçesinde kendisini hissettirmektedir.

ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

İlk hecede e/i değişikliği

Kelime köklerindeki *i* sesleri *-idi ~ ede* (اِدَا) ~ *eye* kelimesi hariç-, kendisini muhafaza etmektedir. Eski Türkçede kelime başında veya ilk hecede bulunan *e* sesinin ise metnimizde büyük bir çoğunlukla *i* haline geçtiğini, fakat bu geçişin tam olarak yerleşmediğini ve bu sesin hem *i*, hem de *e* olarak görüldüğünü tespit etmekteyiz. *belgölüg ~ bilgölüg*, *berk ~ birk*, *çewür- ~ çiwür-*, *eş ~ iş*, *eşit- ~ işit-*, *eşittür- ~ işittür-*, *er- ~ ir-*, *erkek ~ irkek*, *ew ~ iw*, *keç- ~ kiç-*, *keçür- ~ kiçür-*, *neçe ~ niçe*, *teg ~ tig*, *teg- ~ tig-*, *tegi ~ tigi*, *tegme ~ tigme*, *tegrü ~ tigrü*, *tegrül- ~ tigrül-*, *tegür- ~ tigrür-*, *temür ~ timür*, *tezin- ~ tizgin-* gibi.

Bazı çağdaş şiveleri göz önüne alan Türkologlarca bu ses, kapalı *e* sesini göstermektedir. Biz bu meseleyi bir imlâ özelliği olarak değerlendirdik ve bunları imlâyâ bağlı kalarak *i* veya *e* ile transkripsiyonlamayı uygun gördük.

a > ı

aç- ~ ıç- kelimesinde tespit ettiğimiz bir değişikliktir (darlaşma).

ı > a

ı > a değişikliği *bağırsuğ > bağarsuğ*, *butıç > butaç* (bu örnek ünlü uyumu bahsinde de verilmiştir) kelimelerinde karşımıza çıkmaktadır (genişleme).

i > e

İlk heceden sonraki hecede bu kelimelerde görülür:
kemi ~ keme, *idi ~ ede ~ eye* (genişleme).

e > i

ümenç ~ üminç kelimesinde görülmektedir (darlaşma).

Yuvarlaklaşma

Bu hadiseye dudak ve diş-dudak seslerinin tesiriyle kelime kök ve gövdelerinde rastlanmaktadır: *sew- ~ söw-, tamduk ~ tomduk, salkım ~ salkum, semiz > semüz, bin-> min-> mün-* gibi.

Düzleşme

Düzleşme hadisesine bazı kelime kök ve gövdelerinde rastlanmaktadır: *büt- ~ bit-, ortu ~ orta, umun-> uman-> ümen-, ünde- ~ inde-, töpü > töpe > tepe* gibi.

Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi

Türkçe kelimelerde orta hecenin, sonunda ünsüz bulunmayan, yani açık olan ünlüsü düşme temayülü gösterir. Bu ses hadisesine metnimizde de bolca rastlanmaktadır: *eligi > elgi, orunu > ornu, oğulu > oğlu, köngülini > könglini, ewrür ~ ewrer, saknuğ* gibi. Buna mukabil özellikle *uyuku* örneği dikkat çekicidir.

Ünlü Birleşmesi

Ünlü ile biten herhangi bir kelime, ünlü ile başlayan diğer bir kelime ile birleşerek yeni bir kelime teşkil ediyorsa, o zaman bu yan yana gelen ünlüler birleşerek tek bir ünlü meydana getirirler: *ne+erse > nerse, kapsaya+uma-> kapsayuma-* gibi.

Ünlü ile biten kelimeye, ünlü ile başlayan bir ek geldiği zaman şu örnekte bu iki ünlü birleşerek tek bir ünlüyü oluşturmuştur: *iki-egü > ikegü.*

Kalın Sıradan İnce Sıraya Geçme

Çok daha önce başlayan kalın sıradan ince sıraya geçiş, metnimizdeki bazı kelimelerin iki değişik şekilde karşımıza çıkmasına sebep olmuştur: *biş- ~ biç-, bıçak ~ biç-, ısığ ~ isig, çömdür-* gibi. Fakat *yori-* kelimesinin aldığı eklere bakarak sadece *yöri- ~ yörü-* olarak geçtiğini söyleyebiliriz.

B. ÜNSÜZLER

ÜNSÜZ UYUMU

Türkçe kelimelerde yan yana gelen ünsüzlerin seda bakımından birbirlerine uyması, benzeşmesi hadisesidir. Aslında bu uyum ancak Türkiye Türkçesinde kendisini göstermiştir.

Metnimizde kelime köklerindeki ünsüzler umumiyetle aslî durumlarını muhafaza etmektedirler. Daha doğru bir ifadeyle diğer uyumlar gibi benzeşmeye dayanan bu uyum bir kaç örnekte görülüyor, ama bu tam bir uyum değil, bütün metne hakim olmayan mahdut genişlikte bir benzeşmedir. Yani bazı kelimelerde görülen, bazı kelimelerde görülmeyen bir ses hadisesidir: *keltür-* ~ *keldür-*, *oltur-* ~ *oldur-*, *öltür-* ~ *öldür-* (bu değişikliklere sebep olarak eklerde *d*'li şekillerin tercih edilmesi de gösterilebilir), *küntüz* > *kündüz* gibi.

Fakat eklere bakıldığında ünsüz uyumu doğrultusunda bir temayül görülmemektedir: *hakğa*, *saknuıklukğa*, *almağğa*, *rahmetdin*, *vaktda*, *almağğa* gibi. Yönelme hali olarak *+ka*'nın sedasız ünsüzlerden sonra bile pek kullanılmadığı, bulunma halinde sadece *d*'li şeklin görüldüğü, ayrılma halinde *+tin*'in sadece iki yerde geçtiği, *+tin*'in hiç bulunmadığı göz önüne alınırsa bunlarda ünsüz uyumundan söz etmenin zorluğu anlaşılır. Fakat meselâ görülen geçmiş zaman eklerinde sedalı-sedasız uyumu tatbik edilmiştir.

ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

b > m

Kelime başında görülen ve metnimizde çok sık rastlanan bu değişikliğe umumiyetle uzak nazal benzeşme sebep olmaktadır. *men*, *mengizlig*, *mengü*, *mengze-*, *mengzeş*, *mengzeş-*, *mengzeşik*, *ming*, *mundagok*, *mungsuz*, *mün-*, *müngeş-*, *mun-* gibi. Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lugati't-Türk*'te (c. I, s.31), kelime başında bulunan *m* harflerini Suvarlar ile Oğuzlar ve Kıpçakların *b*'ye çevirdiklerini belirtmiştir.

b > *m* değişikliği dışında kelime başındaki *b-*, muhafaza edilmektedir: *bar, bar-, bir-, bol-*.

b > *w* > *v, f*

Kelime içinde ve sonundaki *-b-*, *-b'*ler, diğer Orta Türkçe metinlerinde görüldüğü gibi metnimizdeki bazı kelimelerde *-w-*, *-w ~ -v-*, *-v'*ye dönüşmüşlerdir. Daha doğru bir ifadeyle çok daha önce *b'*den dönüşmüş *w*, muhafaza edilmekle birlikte çok seyrek olarak *v'*ye veya *f*'ye dönüştüğü görülmektedir. *seb-> sew-, tabar> tawar, yabız> yawuz, eb> ew ~ iw, sub> suw ~ suv, suwğar- ~ suvğar-, suwsa- ~ suvsa-, öbke> öwke ~ öfke* gibi. Fakat *-w-*'li şekli de bir yerde geçmekle beraber *yalbar-* (3 yerde) da halen devam etmektedir. Bu kelime Kutb'un *Hüsrev ü Şirin*'inde *yalbar-*, Rabguzî'nin *Kıyasu'l-Enbiya*'sında *yalwar-* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kaşgarlı Mahmud *Divanü Lûgat-it-Türk*'te (c. I, s. 31-32) *w* değişikliğini şöyle izah etmektedir: "Türklerce *f* ile *b* arasında söylenen *w* harfi Oğuzlarla onlara yakın olanlar tarafından *v'*ye çevrilir."

ç > **ş**

neçe ~ niçe'nin yanı sıra *neşe ~ nişe*

d > **d** > **y**

Eski Türkçedeki *d* sesi, Seyf-i Sarâyî'nin *Gülistan Tercümesi*'nde *y* şeklinde, Kutb'un *Hüsrev ü Şirin*'inde çoğunlukla *d* şeklinde kendini göstermektedir. *Divanü Lugati't-Türk*'te (c. I, s. 32) Yağma, Tohsi, Kıpçak, Yabaku, Tatar, Kay, Çomul ve Oğuzların bu sesi *y'*ye çevirdikleri ve hiç bir zaman *d'*yi söyleyemedikleri ifade edilmiştir. Metnimizde ise *d'*'li ve *y'*'li şekiller bir arada bulunmaktadır. Bu da metnin *d'*'den *y'*'ye geçiş döneminde olduğunu göstermektedir: *adıl- ~ ayrıl-, bodaglıg ~ boyaglıg, adır- ~ ayır-, id- ~ iy-, idiş ~ iyiş, kağaş ~ kayaş, kadğurtul- ~ kayğurtul-, kod- ~ koy-, kudug ~ kuyug, küd- ~ küy-, küdegü ~ küyegü, ked- ~ key-, udı- ~ uyu-, yadağ ~ yayağ* gibi.

d > **t**

yadıl- kelimesinin *yadıl-> yayıl-* şeklinin yanı sıra *yatıl-* şekline bir yerde tesadüf edilmektedir.

g > w ~ v

kirgür- → *kigür-* kelimesinin *kiwür-* ~ *kivür-* şekillerinin bir arada kullanılıyor olmasına rağmen, bundan türemiş olan *kigrül-* kelimesinin sadece *kiwrül-* şeklini görmekteyiz.

ğ > k

Kelime içindeki bazı *ğ*'ların *k*'lı örneklerine de tesadüf edilmektedir: *sıgın-* ~ *sıkın-*, *yalğan* ~ *yalkın* gibi.

Ayrıca *-ğ > -k* için: *tamuğluğ* ~ *tamuğluk*.

ğ > w

Çok daha önce *ğ*'dan dönüşen bu ses metnimizde muhafaza edilmektedir: *sogık* > *sowuk*, *yağ* → *yawu-*, *yağuk* > *yawuk*, *yağut-* → *yawut-* gibi.

k > g

Kelime başındaki *k*'lar kendilerini muhafaza etmektedirler. Fakat çok seyrek de olsa kelime içinde ve hece sonunda *k > g* değişikliğine rastlanmaktadır: *yokal-* ~ *yoğal-*, *alçak* ~ *alçağ*, *alçalık*, *usluğluğ* gibi.

Ayrıca *yarukluğınğa*, *bolmağınka*, *bışmağınğa*, *oğımağınğa* gibi örneklere (sedalılaşıma) de tesadüf edilmektedir.

k > h

k → *h*- ve *-k* → *-h*- değişikliğine yer yer tesadüf edilmektedir: *katun* > *hatun*, *katır* > *hatır* ve *ahtarıl-*, *oğşagan*, *oğşas*, *oğşas-*, *oğşasgan*, *oğşatıl-*, *saşsık*, *yaşşı*.

ng > n

Sadece *otung* > *otun* kelimesinde görülmektedir.

ny> n ve y

Bu hususta metnimizin y'li şekilleri tercih ettiğini söyleyebiliriz: *çığay, kayda, kaydın, kayu, koy ~ koyun.*

şt> ç

Sadece şu kelimedede karşımıza çıkmaktadır: Soğ. 'wštmγ> *uştırmağ ~ uçmak*

t/d

Divanü Lûgat-it-Türk adlı eserinde Kaşgarlı Mahmud (c. I, s. 31), Oğuzlarla onlara yakın olanların kelimedeki t harfini d'ye çevirdiklerini belirtmiştir. Kutb'un *Hüsrev ü Şirin*'inde pek rastlanmayan bu değişikliğe *Mukaddimetü'l-Edeb*'de çok sık tesadüf edilmektedir.

Metnimizde t-'li kelimeler sayıca çok daha fazla olmakla beraber, t-> d- değişikliği de yer yer görülmektedir: *tağuk ~ dağuk, tam ~ dam, tar ~ dar, tarlık ~ darlık, tolı> dolı* gibi.

İki ünlü arasındaki -t- umumiyetle muhafaza edilir, ama çok seyrek olarak -d-'ye de dönüşür: *ata- ~ ada-, ardingızğa*(sedalılaştırma) gibi.

Ayrıca çekim ekleri listesinde de görüldüğü üzere bazı eklerde ön seste sadece d'li şekiller tercih edilmektedir. +*ta, +te* ekine hiç rastlanmaması, +*tın* ekinin sadece *vakt* kelimesinde kullanılması gibi.

z> s

-*maz, -mez ~ -mas, -mes* ve *izde-> iste-, sekizingi> seksingi*
(Sedasızlaşma)

Yer Değiştirme

Sadece şu kelimedede karşımıza çıkmaktadır: *konuş-*'dan *konşı> konuşu.*

Kelime başındaki y meselesi

Kaşgarlı Mahmud *Divanü Lugati't-Türk*'te (c. I, s. 31) Oğuzlarla Kıpçakların baş tarafında bulunan isim ve fiillerin ilk harfini |'e, yahut Ç'e çevirdiklerini belirtmektedir. Kaşgarlı Mahmud'un bahsettiği Ç'i görmemekle birlikte metnimizde y-'li şekillerin hakim olduğunu söyleyebiliriz. *ırak* (8) ~ *yırak* (40), *yıraklık* (2), *yırakrağ* (2), *yığaç* (*iğaç yok*), *ıgla-* (1) ~ *yıgla-* (5), *yıglat-* (1), *yip* (*ip yok*), *yipek* (*ipek yok*), *yiplük* (*iplük yok*) gibi. *Mukaddimetü'l-Edeb* ve Kutb'un *Hüsrev ü Şirin*'inde de y-'li şekiller hakim olmasına rağmen *Gülistan Tercümesi*'nde y'siz şekiller çoğunluktadır.

Ünsüz İkizleşmesi

iki ~ *ikki* kelimesinin yanı sıra bir yerde de *ulluğsın-* örneğine rastlamaktayız. Tabii bu kelimenin aslı şeklinin *ul-luğ* olduğunun da göz ardı edilmemesi gerekir.

Benzeşme

Yan yana veya birbirine yakın bulunan farklı iki sesin ortak nitelikler kazanması ve iki sesin benzeşmesi hadisesidir. Çeşitli türleri olan bu hadisenin örnekleri, Ünlü Uyumu, Ünsüz Uyumu, b> m değişikliği gibi bahislerde verilmiştir.

Ünsüz Düşmesi

a. ğ ve g düşmesi

Birden fazla heceli kelimelerin sonundaki -ğ, -g sesleri umumiyetle korunmakla birlikte, Oğuzcanın tesiriyle az da olsa düşürüldükleri görülmektedir: *toluğ* ~ *tolu*, *körklügreg* ~ *körklürek*, *örtüglüg* ~ *örtüglü* gibi.

Bazı yapım ekleri ile kelimenin bünyesine dahil hecelerde bulunan ğ, g seslerinin yer yer düştüğü görülmektedir: *kopğar-* ~ *kopar-*, *kopğarıl-* ~ *koparıl-*, *kulğak* > *kulak*, *eşgek* ~ *eşek*, *elig* ~ *el*, *yapurğak* ~ *yapraq* gibi.

b. l düşmesi

Nadiren görülür: *keltür-*, *keldür-* ~ *ketür-*, *oltur-* ~ *oldur-* ~ *otur-*.

c. r düşmesi

Bazı kelimelerde görülen bir değişikliktir. *kirgür-* → *kigür-* → *kiwür-* ~ *kivür-*, *berkle-* → *bekle-*, *kurtğar-* → *kutğar-* ~ *kutar-* gibi. Metnimizde "tavan, çatı" manasında geçen ve *köge* şeklinde okuduğumuz kelime de *r* düşmesi olduğunu var sayıyoruz. Bk. B. Atalay, *Abuşka Lûgatı veya Çağatay Sözlüğü*, Ankara 1970, s. 358 ve Clauson, *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972, s. 741-742'deki *körge* bahsine. Kelime kök veya gövdesinin dışında çokluk ekindeki mevcut *r*'nin yazılmadığı örneklerle rastlamaktayız. Bu durumu şimdilik imlâ hatası olarak kabul etmekle birlikte çağdaş şivelerde de çokluk ekinin *r*'sinin bazı hallerde düşürüldüğünü tespit etmekteyiz. Meselâ, Kumukçada *alağa* "onlara" (E. Gürsoy Naskali-H. Halén (Çeviren ve neşreden): *Cumucica & Nogaica. G.J. Ramstedt's Kumyk & Nogai material*, Helsinki 1991, s. 41), *yaşlanı* "çocukların" (aynı eser, s. 47) *terekleni* "ağaçların" (aynı eser, s. 51), *bileni* "beylerin" (aynı eser, s. 51), *köpleni* "çoğunun" (aynı eser, s. 55), *oylağa* "düşüncelere" (aynı eser, s. 58).

ÇEKİM EKLERİ

Metinde Oğuz Türkçesinin bir özelliği olarak *ng* sesi için Uygur yazısındaki **𐰽𐰺** harfinin Arap yazısına aktarılmasıyla elde edilen **نڭ**'nin yanı sıra daha az sayıda olmakla beraber **ڭ** de kullanılmaktadır. Bu sebeple bazı ekler hem *ng*'li, hem de *n̄*'li olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu hususiyet sadece bir imlâ meselesi olduğu için burada dikkate almadık. Yani meselâ ilgi hali eklerini verirken *+ning*, *+ning*, *+nung*, *+nüng*'ün yanı sıra *+niñ*, *+niñ*, *+nuñ*, *+nüñ*'ü göstermedik.

A. İSİM ÇEKİM EKLERİ

Çokluk Eki

İsimlerde çokluk bütün kelimelerde *+lar*, *+ler* ekiyle yapılmıştır:

ağağlar, *arığlar*, *arığsızlar*, *azđunlar*, *baylar*, *butağlar*, *yokağanlar*, *işler*, *tüğünler*, *töşekler*

Yabancı kelimelerin çokluk şekillerinde umumiyetle bu ek kullanılmaktadır. *hazîneler*, *düşmanlar* gibi. Bazı örneklerde ise aslında çokluk halde bulunan yabancı kelimelerin, *+lar*, *+ler* ekiyle yeniden çokluk haline getirildiği görölmektedir: *âyâtlarımız*, *şuhufılar*.

İyelik Ekleri

3. teklik ve 3. çokluk şahıs haricinde düzlük yuvarlaklık uyumuna uygun örnekler de bulunmakla birlikte bazı eklerin bünyesinde bulunan ünlülerin ve yardımcı seslerin sık sık uyum dışına çıktıkları görölmektedir. Örneklerde de göröldüğü üzere uyum dışına çıkan örnekler sadece dudak ve diş-dudak ünsüzlerinin tesiriyle değildir.

Teklik 1. şahıs: *+m*, *+(ı)m*, *+(i)m*, *+(u)m*, *+(ü)m*

Ünlülerden sonra +m kullanılır, ünsüzlerden sonra ise araya bir yardımcı ses girer.

angdurmakım, başım, dīnim, tilim, rahmetim, atam, uyam, yolum, kavmum, kullukum, yanutum, oğlum, songum, kitābum, şevābum, 'azābum, hisābum, cüftüm, közüm, tüşüm, nefşüm, tüşüm, özümdin, yüzümni, ewümni

Teklik 2. şahıs: +ng, +(ı)ng, +(i)ng, +(u)ng, +(ü)ng

Ünlülerden sonra +ng kullanılır, ünsüzlerden sonra ise araya bir yardımcı ses girer.

adaķing, kız karındaşing, tayaking, songında, 'ameling, rahmeting, tiling, tileking, bitigingni, zikringni, anang, tişing, uyķung, azğunlukung, kavmung, şabrunğ, uluğung, ta'āmungğa, kolungni, cüftüing, közüing, nefşüing, özüing, ünüing, iwüingdin

Teklik 3. şahıs: +ı, +i, +sı, +si

Ünsüzlerden sonra +ı, +i, ünsüzlerden sonra +sı, +si kullanılır ve bu ek bütün tarihî dönem metinlerinde olduğu gibi metnimizde de sadece düz ünlülüdür.

'ameli, bezeki, yörimeki, körklüglüki, közi, arıtmakı, asığsızrakı, 'ilmi, işi, ülüşi, anası, arası, atası, yahşısı, tapungusı, fāyidesi, öwkesi, rüzisi, ökçesi

Çokluk1. şahıs: +mız, +miz, +(ı)mız, +(i)miz, +(u)mız, +(ü)miz
+mız, +müz, +(u)muz, +(ü)müz, +(ı)muz, +(i)müz

Ünlülerden sonra +mız, +miz, +muz, +müz kullanılır. Ünsüzlerden sonra ise araya bir yardımcı ses girer.

kılmamız, dīnimiz, ehlimiz, yirimiz, rühımız, atalarımız, tapungumuz, 'azābumuz, buyrukumuz, dostumuz, kavmumuz, kulumuz, tanuklukumuz, songumuz, sözüimiz, öngümüzge, ülüşümüzni, buyrukumuz, 'azābumuznu, kaydışımız, kaytmamız, bahşişimiz

Çokluk 2. şahıs: +ngız, +ngiz, +(ı)ngız, +(i)ngiz
+(u)ngız, +(ü)ngiz
+nguz, +ngüz, +(u)nguz, +(ü)ngüz

Ünlülerden sonra +ngız, +ngiz, +nguz, +ngüz kullanılır. Ünsüzlerden sonra ise araya bir yardımcı ses girer.

düşmanınğız, koldaşınğız, oğlanlarınğız, kayınğız, uyukunğızni, İdingiz, dostunğız, kitābungız, suwunğız, konumunğızdın, kullukunğızdın, tokuşunğızdın, dostunğuz, songunğuz, uluğunğuz, songunğuzda, özünğiz, sebebünğiz, üstünğizde, vehmünğizdin, kününğizning, cünüblükünğüz, kününğüz, öğürünğüz, özünğüz, üküşlükünğüz, aşnunğuz, tapunğunğuz

Çokluk 3. ş.: +ları, +leri

Bu ek, Eski Türkçeden beri hep aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

açğanları, adağları, ağızları, başları, boyunları, eşerleri, hazineleri, cüftleri, çerigleri

Aıtlık Eki

+kı, +ki

Kalınlık-incelik uyumuna uyan bu ek, düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalmaktadır.

avvalkı, burunkı, ilkinki, köngüldekilerni, katındaki, içindeki

İlgi Hali

+nung, +ning, +nung, +nünğ
+ing, +ing

Çok nadir örnekler ve bazı zamir çekimlerinin dışında ünsüzlerden sonra da +ning, +ning, +nung, +nünğ şekli kullanılmaktadır. Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygun örnekleri de bulunmakla birlikte, sık sık bu uyumun dışına çıktığı görülmektedir.

aylarınğ, yolınğ, Türning, Semüdning, İdimüzning, işininğ, rahmetininğ, künning, mülkning, destürinunğ, kavminunğ, uluğluğununğ, konumlarınunğ, burunkılarnunğ, tapunğularımızununğ, du'ālarınunğ, uyamnunğ, İdimnünğ, arangnunğ, İdingnünğ, açuknunğ,

kaytmaḡnung, kitābnung, ḡolnung, ziyānnung, Ṭürnung, biṣnüng, köznüng, maḡribnüng, ölmeknüng, tirigliknüng, yirnüng, anlarning, anung, iblising, bizing, sizing, sening

Ayrıca 1. teklik ve 1. çokluk zamir çekiminde: *bizim, benim*

Yükleme Hali

+ni, +ni
+n
+i, +(y)i

Üçüncü teklik ve çokluk şahıs iyelik eki almış kelimeler dışında, yalın veya ek almış kelimeler de daima +ni, +ni kullanılmaktadır. +n eki sadece üçüncü teklik ve çokluk şahıs iyelik eki almış kelimelerde kullanılır, fakat bu tip durumlarda da +ni, +ni'nin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Sekiz yerde ise +i, +(y)i ekine tesadüf edilmiştir.

açmaḡını, aḡını, ḡükmini, yazuḡlarımızı, ortaḡlarımızı, baḡarsuḡlarını, oḡullarını, açuḡını, artuḡını, asıḡını, sözni, dervişlikni, biligni, kitābın, yanutın, cüftin, dīnin, körkin, sözin, yükin, ḡapuḡların, ḡulların, oḡlanların, urḡanların, tevbelerin, közlerin, ḡamḡısın, ḡayusın, saḡusın, çeṣmesin, tevbessin, vesvesesin, ḡücceti, kim erseyi, kim irseyi, nirseyi

Yönelme Hali

+ḡa, +ḡe
+nḡa, +nḡe, +nḡa, +nḡa
+ḡa, +ḡe

Kalın sıradaki kelimelerde ünlülerden ve sedalı ya da sedasız ünsüzlerden sonra umumiyetle +ḡa eki kullanılmaktadır. Üçüncü teklik ve çokluk şahıs iyelik eki almış kelimelerden sonra ise ekseriyetle +nḡa, +nḡa, nadiren ise +nḡa ve Çaḡatayca için karakteristik olan ve metnimizde seyrek olmakla birlikte tesadüf edilen bahsi geçen iyelik eklerinden sonra gelen n'nin düştüğü durumlarda ise +ḡa kullanılır.

+ḡa ekine oranla +ḡa ekinin çok az kullanıldığı ve kullanıldığı yerlerde de karışıklık olduğu, sadece sedasız ünsüzlerden sonra kullanılmadığı, ünlüler ve sedalı ünsüzlerden sonra da kullanıldığı gözlenmektedir. İnce sıradaki kelimeler bahis konusu olduğunda, onlar

hakkında ancak kalın sıradaki kelimelere bakılarak hüküm verilebileceği için biz *+ka* ekinin çok az kullanıldığını göz önünde tutarak sadece sedasız ünsüzlerden sonra *+ke* şeklinde okumayı tercih ettik.

Ayrıca eğer yanlış imlâ değilse *angar* zamiri dışında bir yerde *tişilerger* örneği geçmektedir.

anağa, asıgsızğa, hağa, saknuklıkğa, almakğa, Tangrığa, edgülıkke, künlerige, bilgenge, 'ademige, Meryemge, bitgenlerge, ahlımızka, anlarka, ataka, kapuğka, yıgaça, Tangrıka, tamuğka, tapungularımızka, antlarınızka, bolğanlarka, erkeke, ögmekke, yükke, yolınğa, kavmınğa, pārsınğa, hevālarınğa, būstānlarınğa, orninga, 'avratlarınğa, sūnnetinge, özleringe, içinge, eyeleringe, hükminge, iyelerige, künlerige, yalavaçınızge, uluglarımızge, köngüllerinğa, dinimizğa

Bulunma Hali

+da, +de

Ekin *t*'li şekilleri kullanılmamıştır.

açlıkda, ileyimde, kolda, kapuğda, yirde, kinglikde, vaқта, yırakda, uçmaқта

Ayrılma Hali

+dın, +din, +tın

+tin'in hiç görülmediği, *+tın*'ın ise iki yerde *vaqt* kelimesinden sonra kullanıldığı göz önüne alınırsa ekin *t*'li şekillerinin tercih edilmediği rahatlıkla söylenebilir.

rahmetdin, işdin, tildin, açlıkdın, artuıkluğdın, bulıtdın, toprakdın, yağmurdın, edgülıkdın, sütdin, idişidin, kınıdın, vaqtın

Araç Hali

+la, +le

+(ı)n, +(ü)n

Umumiyetle kalıplaşmış olarak görülen bu eklerin diğer örnekleri için ayrıca bk. Sözlük kısmına. *-n* ekinin önündeki yardımcı sesin düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışına çıktığı da görülmektedir.

tirigle, tünle, kündüzle, alasızın, fesâdsızın, küçün, yawuzluksuzın

Eşitlik Hali

+ça, +çe

anlarça, hakkınça, peyveste bolmuşınça, yarağınça, peyveste bolmuşlarınça, hurmâ çekirdekining çukurınça, hurmâ çekirdekining yipinçe, sezâsınça

SORU EKİ

Arapçadaki (*e*) veya (*hel*) karşılığı olarak kullanılmış olup düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışındadır.

munlar mu, yanut bar mu, biz mü, toprak bolmuşumuz vaktde mu, siz mü, sen mü, köngülleri içinde mü

B. FİİL ÇEKİM EKLERİ

Burada, metnin dizimini değil, sözlüğünü hazırladığımız için orada yer almayan fiil çekim eklerinin şahıslara göre örneklerle çekimlerinin verilmesi amaçlanmıştır. Şahıs eklerini ise çekim ekleriyle birlikte verdiğimiz için ayrıca sıralamaya gerek görmedik.

HABER KİPLERİ

Geniş Zaman

Geniş zaman için üç tip ek kullanılmaktadır. Bu ekler içinde en çok kullanılanı *-ur*, *-ür*, en az kullanılanı ise *-r*'dir. Ayrıca nadiren de olsa aynı fiile değişik geniş zaman eklerinin getirildiği görülmektedir. *ewrür* ~ *ewrer*, *ünder* ~ *ündeyür*, *tiler* ~ *tileyür* gibi.

1. *-ar*, *-er*

Teklik 1. şahıs: *-ar men*, *-er men*

azar men, *yıgar men*, *uyar mu men*, *içer men*, *körer men*, *sizer men*, *teger men*, *ürer men*, *silker men*

Teklik 2. şahıs: *-ar sen*, *-er sen*

kopar sen, *korçar sen*, *tartar sen*, *koyar mu sen*, *yıgar mu sen*, *angar sen*, *çatar sen*, *körer sen*, *örter sen*, *sizer sen*, *ürer sen*

Teklik 3. şahıs: *-ar*, *-er*

açar, *açar*, *aşar*, *baçar*, *basar*, *batar*, *çıkar*, *ıdar*, *kaçar*, *kapar*, *koyar*, *satar*, *soyar*, *uçar*, *biter*, *kömer*, *örter*, *sewer*, *sizer*, *yinger*, *tüşer*

Çokluk 1. şahıs: *-ar miz*, *-er miz*
-er biz

artar miz, atar miz, ıdar miz, koğar miz, tanar miz, uyar miz, ewrer miz, iwer miz, sizer miz, sürer miz, türer miz, körer biz, ewrer biz, büter mü biz

Çokluk 2. şahıs: -ar siz, -er siz

angar siz, bakar siz, çıkar siz, yıgar siz, yonar siz, korğar mu siz, biter siz, eker siz, keçer siz, körer siz, küler siz, örter siz, sewer siz, sizer siz

Çokluk 3. şahıs: -arlar, -erler

ağarlar, sorarlar, koşarlar, yonarlar, biterler, iwerler, körerler, köyerler, külerler, örterler, sizerler, sögerler, tügerler, yüzerler

**2. -ur, -ür
-(y)ur, -(y)ür**

Ünsüzle biten fiil kök veya gövdelerinden sonra *-ur, -ür*, ünlü ile biten fiil kök veya gövdelerinden sonra *-(y)ur, -(y)ür* eki kullanılmakla birlikte bir yerde *koğgarıl-* fiiline *-(y)ur* ekinin ilave edildiği görülmektedir, tabî bu durumda tekrar bir yardımcı sese ihtiyaç vardır.

قوبغارلیور

**Teklik 1. şahıs: -ur men, -ür men
-(y)ur men, -(y)ür men**

aytur men, bulur men, kağgurur men, sığındurur men, tayanur men, bilür men, kelür men, ötür men, birür mü men, yöndürür mü men, başlayur men, boğazlayur men, kınayur men, kısarlayur men, öğütleyür men, tileyür men, ündeyür men

**Teklik 2. şahıs: -ur sen, -ür sen
-ursun
-(y)ur sen, -(y)ür sen
-(y)ursun**

sakınur mu sen, kılar mu sen, yoğatur mu sen, aytur sen, azdurur sen, sakınur sen, sığındurur sen, ümenür sen, unutulur sen, işitür mü sen, indürür sen, korğutursun, okıyur sen, isteyür sen, küçemleyür sen, söyleyür sen, tileyür sen, ündeyür sen, unayursun

Teklik 3. şahıs: *-ur, -ür*
-(y)ur, -(y)ür

açılır, akarur, alur, arınur, arturur, bolur, buyurur, yararılır, yokalır, bilür, öğütlenür, teğşürür, teğginür, tirğüzür, yoritür, arığlayur, ayırtlayur, başlayur, boğazlayur, oynayur, okıyur, rāstlayur, saklayur, sanayur, yarlıkayur, yobılayur, bitiyür, öğütleyür, sözleyür, öğütleyür, ündeyür

Çokluk 1. şahıs: *-ur miz, -ür miz*
-ur biz, -ür biz
-urmuz
-(y)ur miz, -(y)ür miz
-(y)ürmüz

arturur miz, aytur miz, tapunur miz, taturur miz, urur miz, uzatur miz, yaratur miz, yoritür miz, aytur biz, çıkarur biz, kaytarılır mu biz, kelür biz, alurmuz, arığlayur miz, ayırtlayur miz, kısarlayur miz, okıyur miz, sinayur miz, bitiyür miz, isteyür miz, tileyür miz, tileyürmüz

Çokluk 2. şahıs: *-ur siz, -ür siz*
-ursuz
-(y)ur siz, -(y)ür siz
-(y)ürsüz

alur siz, aldanur siz, aytur siz, karışturur siz, kaytarılır siz, kazğanur siz, alur mu siz, aytur mu siz, kelür mü siz, öğretür mü siz, tileşür siz, alursuz, kakıyur siz, okıyur siz, oynayur siz, sanayur siz, unayur siz, isteyür siz, sözleyür mü siz, tileyür mü siz, yöriyür siz, ündeyürsüz

Çokluk 3. şahıs: *-urlar, -ürler*
-(y)urlar, (y)ürler

ağtururlar, alurlar, ayturlar, azdururlar, çıkarurlar, kaytarurlar, yaratılurlar, bilişürler, eşitürler, ölürler, sewünürler, sürülürler, tüzetürler, yigrenürler, arığlayurlar, başlayurlar, boğazlayurlar, ığlayurlar, saklayurlar, ulayurlar, yobılayurlar, yumşayurlar, bitiyürler, indeyürler, isteyürler, ündeyürler, yöriyürler

Teklik 1. şahıs: *-r men*

ister men, ünder men

Teklik 2. şahıs: *-r sen*

tiler mü sen

Teklik 3. şahıs: *-r*

aldar, kaynar, kına-r, tiler, tokır, tolğar, yana-r, yarlıkar, yörür, yüngülle-r

Çokluk 1. şahıs: *-r miz, -r biz*

sakla-r miz, sa-r miz, arıgla-r biz

Çokluk 2. şahıs: *-r siz*

tiler siz, sana-r siz

Çokluk 3. şahıs: *-rlar, -rler*

yana-rlar, boyun sü-rler, işlerler, tilerler, ünderler, yörirler

Geniş Zamanın Menfisi

-maz, -mez'e nispetle -mas, -mes'in çok daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Teklik 1. şahıs: *-mas men, -mes men*

-maz men, -mez men

bulmas men, uymas men, kulluk kılmas men, bilmes men, erklenmes men, köndürmes men, körküzmes men, tilemes men, aymaz men, uymaz men, bilmez men, tilemez men, körmez men

Teklik 2. şahıs: *-mas sen, -mes sen, -mas sin*

-maz sen, -mez sen

bulmas sen, korkmas sen, okumas sen, sorulmas sen, suvsamas sen, bolmas sin, bilmes sen, körmes sen, köndürmes sen, bulmaz sen, kışmaz sen, körmez sen, tilemez sen

**Teklik 3. şahıs: -mas, -mes
-maz, -mez**

unamaz, açmas, barmas, kaytarmas, kınamas, kışmas, kazganmas, yazmas, berkitmes, tilemes, tüşmes, asığ kılmaz, sorulmaz, yarlıkamaz, yokatmaz, bilmez, kelmez, köndürmez, könülmez

**Çokluk 1. şahıs: -mas miz, -mes miz, -mas biz, -mes biz
-maz miz, -mez miz, -mez biz**

ıdmas miz, sorulmas miz, teklif kılmas miz, istemes miz, örtmes miz, sizmes miz, aymas biz, indürmes biz, körmes biz, tapunmaz miz, kopgarmaz miz, bilmez miz, inmez miz, körmez miz, ündemez miz, indürmez biz, körmez biz

**Çokluk 2. şahıs: -mas siz, -mes siz
-maz siz, -mez siz**

korkmas mu siz, ağırlamas siz, çıkarmas siz, uymas siz, ümenmes siz, bilmes siz, işitmes siz, yimes siz, angmaz siz, korkmaz siz, saşınmaz siz, tokuşmaz siz, korkmaz siz, yıglamaz siz, bilmez siz, körmez siz, sewmez siz, bilmez siz

**Çokluk 3. şahıs: -maslar, -mesler
-mazlar, -mezler**

armaslar, aymaslar, kalmaslar, kapsamaslar, kaytmaslar, şükr kılmaslar, bilmesler, yimesler, örtmesler, aldamazlar, angmazlar, basmazlar, yokatmazlar, uluğsınmazlar, belgürtmezler, erklenmezler, uka yawumazlar

Belirli Geçmiş Zaman

Sedalı-sedasız uyumunun tatbik edildiği, fakat düzlük yuvarlaklık uyumunun benzeşme sebebiyle her zaman uygulanmadığı görülür.

Teklik 1. şahıs: -dım,-dim, -tım, -tim

-dum, -düm, -tum, -tüm

bittim, aldadım, aydım, ıdıldım, sığındım, bildim, birildim, keldim, öğütledim, tiledim, ündedim, bolmadım, tilemedim, attım, kaçtım, yarattım, kiçtim, tüzettim, arturdum, boldum, uydum, bildürdüm, öldüm, öldürdüm, tegürdüm, üdürdüm, iwdüm, korktum, tuttum, unuttum

Teklik 2. şahıs: -ding, -ding, -ting, -ting
-dung, -düng, -tung

ayding, kılding, yığding, bilding, birilding, kelding, öğretilding, yükleding, bolmadıng, unmadıng, körmeding, atting, yarattıng, öğretting, kiçting, arturdung, boldung, buyruldung, toldung, içürdüng, köndürdüng, kördüng, öldürdüng, sewdüng, körmedüng, korktung, unuttung, korkuttung

Teklik 3. şahıs: -dı, -di, -tı, -ti

Sadece düz şekilleri kullanılır.

bitti, açıldı, kıldı, kurtuldu, aldı, bezenildi, bezedi, bildi, bitindi, tikildi, tiledi, yüngülledi, ölmedi, açtı, arıttı, çattı, berkitti, ekisti

Çokluk 1. şahıs: -duk, -dük, -tuk, tük
-dımız, -dumuz

Şahıs eki olarak -duk, -dük geçmiş zaman isim-fiilinin tesiriyle ortaya çıkmış olan -k, -k'nin tercih edildiği görülmektedir.

arturdumuz, ıddımız, ornatmadımız, mühür urdumuz, kılduk, ayırduk, azdurduk, barduk, bulduk, yoyduk, birdük, keçürdük, ündürdük, ürdük, yüklenildük, bolmaduk, ımdak, açtuk, bıraktuk, kayttuk, yokattuk, bittük, eşittük, geçtük, kemiştük

Çokluk 2. şahıs: -dingiz, -dingiz, -tingiz, -tingiz
-dungiz, -düngiz, -tungiz, -tüngiz
-dunguz, -düngüz, -tunguz
-dingizlar

Pek çok yerde düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalındığı görülmektedir.

adadınız, kısarlandınız, erklendiniz, tilediniz, yüğürtmediniz, āzārlattınız, çıktınız, bittiniz, öğrettiniz, satgaştınız, arturdunuz, koğdunuz, tutundunuz, tüz boldunuz, köndünüz, iwdünüz, birdünüz, koptunuz, unuttunuz, örttünüz, azdurdunuz, boldunuz, tutundunuz, ewrüldünüz, kördünüz, tegürdünüz, ketürdünüz, unuttunuz, ortak koştunuz, aydınızlar

Çokluk 3. ş.: *-dılar, -diler, -tılar, -tiler*

Sadece düz şekilleri kullanılır.

bittiler, adadılar, başladılar, boğazladılar, aydılar, tutundular, ozdılar, birdiler, kemşildiler, ketürdiler, kirdiler, yüklendiler, urmadılar, yitmediler, aştılar, koptular, satgaştılar, taķıtılar, tüştiler, örttiler

Belirsiz Geçmiş Zaman

Çok az kullanılan bir fiil şekli olup, sadece 3. teklik ve 3. çokluk şahıslarda tesadüf edilmektedir. Bu çekimde umumiyetle *-miş, -miş* eki kullanılmakta, nadiren ise *-p+tur-ur* (menfisi *-mayın+tur-ur*) şekline başvurulmaktadır.

1. *-miş, -miş*

Teklik 3. şahıs: *-miş, -miş*

yandurmuş, taķdir kılmış, birilmiş, bitmiş, öldürmüş, örtülmüş, sewmiş, tegmiş

Çokluk 3. şahıs: *-mişler*

kiwrülmüşler

2. *-p+tur-ur*

mütehayyir bolup turur

Menfi şekli: *namāz kılmayın tururlar*

Gelecek Zaman

Sedalı-sedasız uyumunun dışındadır.

Teklik 1. şahıs: -ğay men, -gey men

adılmağay men, asğay men, aşğay men, azdurğay men, boğazlağay men, bolmağay men, kaytğay men, kınağay men, oturğay men, taşlağay men, tutğay men, bezegey men, kitergey men, öldürgey men, ümendürgey men

Teklik 2. şahıs: -ğay sen, -gey sen

bırakğay sen, bolğay sen, bulğay sen, bulmağay sen, kodğay sen unutmağay sen, yırtmağay sen, bilgey sen, kemişgey sen, kemşilgey sen, körgey sen, körmegey sen

Teklik 3. şahıs: -ğay, -gey

açğay, alğay, alınmağay, bargay, bolğay, kılğay, kodmağay, tutğay, yulunğay, bilgey, birgey, içürgey, iltgey, kitergey, köndürgey, kötürgey, köygey, ötemegey, tiggey, ündegey, yinggey, yitürgey

Çokluk 1. şahıs: -ğay miz, -gey miz

-ğay biz, -gey biz

-ğaymuz, -geymüz

aldağay miz, arturmağay miz, çıkarğay miz, kaytğay miz, kaytarğay miz, taturğay miz, yarlıkağay miz, yokatğay miz, birgey miz, öldürgey miz, tüşürgey miz, turgüzgey miz, 'âciz kılmağay biz, ortak koşmağay biz, kemişgey biz, kirmegey biz, bitmegey miz, idğaymuz, taturğaymuz, bitgeymüz

Çokluk 2. şahıs: -ğay siz, -gey siz

-gey sizler

angğay siz, bolğay siz, bulmağay siz, kaytğay siz, koparılgay siz, kurtulmağay siz, sorulğay siz, örtmegey siz, yığılgay siz, bilgey siz, bitgey siz, kelgey siz, kesgey siz, kirgey siz, körgey siz, yinggey siz, yingilgey siz, yigrengey sizler

Çokluk 3. şahıs: -gaylar, -geyler
-ğay anlar

arturmağaylar, arzülamağaylar, ozuşğaylar, uymağaylar, kaytarğaylar, koparıлмаğaylar, yaratmağaylar, yulunğaylar, bilgeyler, bitgeyler, kiwürgeyler, öldürüşgeyler sürüngeyler, tepretgeyler, kelmegeyler, ölmegeyler, ayğay anlar

DİLEK KİPLERİ

Şart

1. çokluk şahıs dışındaki şahıslarda iyelik menşeli şahıs ekleri kullanılmaktadır.

Teklik 1. şahıs: -sam, -sem

artursam, aymasam, bakşam, bolmasam, kaytarılsam, korkutsam, okusam, sorsam, yazsam, birsem, öldürsem, ötesem

Teklik 2. şahıs: -sang, -seng

açmasang, açsang, aşsang, batursang, korksang, korkutsang, çatsang, kınasang, saklasang, yarlıkamasang, yaysang, yokalsang, yumşasang, ewürmeseng, isteseng, kelseng, körseng, sözleşmeseng, sözleşmeseng

Teklik 3. şahıs: -sa, -se

açsa, arıtmasa, azsa, bağlasa, baksa, çıkısa, çıkarsa, kaytarsa, kınasa, kısarlasa, korkutsa, sakınsa, saklansa, sinasa, tatmasa, yoysa, bilmeşe, bitse, bütmeşe, köndürmeşe, tölendürmeşe, yöritse, yise, ündese

Çokluk 1. şahıs: -sa miz, -se miz
-se biz

alsa miz, aysa miz, bolsa miz, çıkarsa miz, koğsa miz, sinasa miz, uruşmasa miz, yaratsa miz, yokatsa miz, yoysa miz, birilse miz, bitmeşe miz, keçürse miz, körküzse biz

Çokluk 2. şahıs: *-sangız, -sengiz*

açsangız, adasangız, azmasangız, barmasangız, boğazlasangız, boşasangız, bulsangız, kadğurmasangız, karışsangız, kısarlasangız, kışsangız, birilmesengiz, bitmesengiz, erklensengiz, ewürsengiz

Çokluk 3. şahıs: *-salar, seler*

aynatsalar, aymasalar, bakşalar, bozsalar, bulsalar, bulunsalar, çıksalar, çıkarsalar, yığılmasalar, birilmeseler, kelmeseler, öldürmeseler, ölseler, örtülseler, sewseler

Emir

Teklik 1. şahıs: *-ayın, -eyin*
-ğayın

En çok kullanılan şekil *-ayın, -eyin*'dir.

bakayın, uyayın, kılayın, kıyayın, köndüreyin, öldüreyin, ıyğayın, okuğayın

Teklik 2. şahıs: *-ğil, -gil*
-ğul, -gül
-kıl

Ekin g'lı şekillerinin tercih edildiği, sadece iki yerde *kıl-* fiilinden sonra *-kıl* ekinin kullanıldığı görülmektedir. Biz de bu sebeple ince sıradan kelimelerden sonra hep g'li okuduk.

-ğul ve *-gül* şekilleri de bulunmakla birlikte düzlük-yuvarlaklık uyumunun her zaman tatbik edilmediği tespit edilmiştir.

açğil, arturğil, çıkargıl, çıkğil, tutğil, yanağil, uygıl, bolmağil, kadğurmağil, bilgil, indürgil, kiçürgil, köndürgil, işitgil, istegil, yöndürgil, tepretmegil, kodğul, okuğul, urğul, uruşğul, uygul, yutğul, ewrülğül, küyğül, sürgül, tegürgül, kılğıl

Teklik 3. şahıs: *-sun, -sün*

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışındadır.

andıkmasun, kağgurtmasun, bildürmesün, keçmesün, alsun, sakınsun, tartsun, kelsün, öldürsün, tüşsün

Çokluk 1. şahıs: *-aling, -eling*
-ğaling, -geling
-alim

En çok *-aling, -eling*'in tercih edildiği görölmektedir.

alaling, bağaling, bolaling, kılalıng, uruşaling, uyalıng, bileling, kötereling, oynagağaling, yarlıkağaling, ündegeling, kılalım

Çokluk 2. şahıs: *-ng, -(ı)ng, -(i)ng, -(u)ng, -(ü)ng*
-ngız, -ngiz, -(ı)ngız, -(i)ngiz, -(ü)ngiz
-(u)nguz, -(ü)ngüz
-(y)ingiz
-nglar, -ngler
-(ı)nglar, -(i)ngler, -(u)nglar, -(ü)ngler

Ünlü ile biten fiil kök veya gövdelerine doğrudan ilave edilen bu ek bir yerde, fiil ünlü ile bittiği halde ünsüzle biten fiillerden sonra geliyor gibi başına bir *-i* ünlüsü alarak *-ingiz* şekline gelmiştir, sonra da bir *y* ünsüzüne ihtiyaç duyulmuştur: *ündeyingiz*. Ayrıca ekin yer yer düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kaldığı görölmektedir.

almang, kaytmang, kılmang, ekismeng, adang, ündeng, saklang, yobılang, kamçılang, aynating, kıling, koparıng, yığıng, yanıng, biling, biring, işiting, tölening, içing, bolung, koğung, olturung, korkung, bildürüng, keldürüng, öldürüng, iwüng, yitürüng, ölmengiz, tilengiz, aytingiz, bolmangız, kışmangız, yawumangız, bilingiz, kelingiz, keldürüngiz, ölçüngiz, tutunguz, örtüngüz, ortak koşmanglar, uymanglar, keyd kılinglar, yād kılinglar, keçmengler, iningler, bolunglar, keldürüñler

Çokluk 3. şahıs: *-sunlar, -sünler*

Sadece yuvarlak şekilleri kullanılmaktadır.

alsunlar, tutsunlar, uksunlar, açmasunlar, çıkmasunlar, urmasunlar, bitmesünler, kirmesünler, bitsünler, külsünler, tilesünler

İSİM FİİLİ

Şimdiki Zaman

ir- ~ er- ve tur- yardımcı fiilleri ile:

öç eyesi irür, kim irür, irür mü siz yığılğanlar, irür mü biz mühlet birilmişler, irür mü anlar ziyānning açğanları, rāst irür, ne irür, erür mü siz boyun sügenler, berāber turur, haq turur, uluğraq turur, ton turur siz, anlar tururlar, tirigler tururlar, aning birle tururlar, irmes ş evābum, irmez mü men, irmez siz 'āciz kılğanlar, irmes sizler, ermez terim, ermez biz, ermez yanutum, ermes siz

Şahıs zamirleri ile:

Teklik 1. şahıs: *men*

ıdğan men, qarındaşing men, tükel alğaning men, indürgeni men, kötürgening men, qarı men, firişte men, İdingiz men

Teklik 2. şahıs: *sen*

satğaşğanı sen, erkligim sen, irmes sen, hüküm kılğan sen, erkligimüz sen, öldürgen sen

Teklik 3. şahıs: *ol*

kim ol, ne ol

Çokluk 1. şahıs: *biz, miz, -müz*

bilgenrek biz, sakınğanlar biz, kaytğanlar biz, kurtarğanları biz, könülgenler biz, eyeleri biz, içinde miz, boyun sügenler miz, bilgenrek miz, boyun sügenlermüz, indürgenlermüz, yaqın bilgenlermüz

Çokluk 2. şahıs: *siz*

ogrılar siz, ortak koşğanlar siz, horlağanlar siz, satğaşğanları siz, dervişler siz, bilgen siz, yigrenen siz, peyvestelik kılğan siz

Belirli Geçmiş Zaman

Teklük 1. şahıs: *irdim anlar üze tanuk, irdim körge*

Teklük 2. şahıs: *irding aning üze, irmeding anlarning katında*

Teklük 3. şahıs: *irdi kâfırlardın, irdi uluğ*

Çokluk 1. şahıs: *irdük mundın gâfillar, irdük küç kılğanlar, irdük oğlanlar*

Çokluk 2. şahıs: *irdingiz azgunlardın, irdingiz bitgenler, irdingiz ölügler, irdingiz rāst ayğanlar*

Çokluk 3. şahıs: *irdiler cuhūdlar, irdiler küfr ketürgenler*

Şart

Teklük 2. şahıs: *irseng ıdılmışlardın, irseng rāst ayğanlardın*

Çokluk 2. şahıs: *irsengiz bitgenler, irsengiz boyun sügenler, irsengiz rāst ayğan, irsengiz rāst ayğanlar*

BİRLEŞİK KİPLER

Birleşik kipler *er-* ~ *ir-* yardımcı fiilleri ile yapılmaktadır. Bunlardan *ir-* ile yapılanlar çoğunluğu teşkil etmektedir ve gerek *er-*, gerek *ir-* olsun birleşik kiplerde hep ekleşmemiş olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

HİKÂYE

Geniş Zamanın Hikâyesi

Teklik 2. şahıs: *bilmes irding, okıyur irmeding, yoğatur irding*

Teklik 3. şahıs: *kelür irdi, kulluk kıtur irdi, menfa'at kılmaz irdi, ümenür irdi, ündeyür irdi*

Çokluk 1. şahıs: *berâber kıtur irdük, isteyür irdük, kılmaz irdük, kulluk kıtur irdük, sanayur irdük*

Çokluk 2. şahıs: *hilâf kıtıngiz, huşumat kıtur irdingiz, kazganur irdingiz, uluğsınur irdingiz, va'de kıtnur irdingiz*

Çokluk 3. şahıs: *aytur irdiler, çatar irdiler, çıkar irdiler, ewrülür irdiler, kazganur irdiler, körmes irdiler, küfr ketürür irdiler, kıtur irdiler, uluğsınurlar irdi, unmas irdiler*

Belirli Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Çokluk 3. şahıs: *'ahd kıtıstılar irdi*

Gelecek Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. şahıs: *okumağay irdim*

Teklik 2. şahıs: *algay irding, i'râz kılğay irding, toldurğay irding*

Teklik 3. şahıs: *bitgey irdi, hükm kılınğay irdi, iwütgey irdi, köndürgey irdi, yitmegey irdi, yulunğay irdi*

Çokluk 1. şahıs: *birgey irdük, indürgey irdük, kınağay irdük, köndürgey irdük, kulluk kılmağay irdük, taşlağay irdük*

Çokluk 2. şahıs: *bahıllık kılğay irdingiz, yığğay irdingiz*

Çokluk 3. şahıs: *bolmağaylar irdi, bulğaylar irdi, istegeyler irdi, kılmağaylar irdi, ölmegeyler irdi, tigmegey irdiler, tokuşğaylar irdi, yulunğaylar irdi*

Şartın Hikâyesi

Teklik 1. şahıs: *bolsa irdim, ortak koşmasa irdim, ölse irdim, sığinsa irdim*

Teklik 2. şahıs: *aytsa irding, kelse irding, muṭṭali' bolsa irding, tilese irding*

Teklik 3. şahıs: *bolsa irdi, bolmasa irdi, imân ketürse irdi, indürülse irdi, indürülmese irdi, kirilse irdi, tilese irdi*

Çokluk 1. şahıs: *açsa irdük, bitise irdük, tatarsa irdük*

Çokluk 2. şahıs: *aytsa irdingiz, tilese irdingiz*

Çokluk 3. şahıs: *aysalar irdi, bolsalar irdi, işitseler irdi, kaytarsalar irdi*

ŞART

Geniş Zamanın Şartı

Teklik 3. şahıs: *tileyür irse, ümenür irse*

Çokluk 2. şahıs: *bilür irsengiz, bilmes irsengiz, biter irsengiz, sewer irsengiz, ta'bır kılur irsengiz, tileyür irsengiz*

Çokluk 3. şahıs: *bilür irseler, bilürler irseler, biter irseler*

Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

Teklik 1. şahıs: *aydım irse, çattım irse, keldim irse, tiledim irse*

Teklik 2. şahıs: *kelding irse*

Teklik 3. şahıs: *aytıldı irse, birdi irse, kılmadı irse, oğurladı irse, öldi irse, öldürüldi irse, uluğ boldı irse*

Çokluk 2. şahıs: *birildingiz irse, boldunguz irse, çıktingiz irse, kılmadingiz irse, koddunguz irse*

KATMERLİ BİRLEŞİK ÇEKİM

Hikâyenin Şartı

Çokluk 2. şahıs: *bilür irdingiz irse, kulluk kıtur irdingiz irse*

SORU EKİ

Arapçadaki (*e*) veya (*hel*) karşılığı olarak kullanılmış olup sadece yuvarlak ünlülüdür.

korçutmading mu, kıtur mu sen, aymadım mu, kaytmaslar mu, kulluk mu kıtur siz, buyrur mu siz, tutar mu siz, sakındingiz mu, yıgmadım mu, bakarlar mu, yıgmadım mu, bakarlar mu, keldi mü, kelding mü, ölseng mü, kiterür mü

İSİM-FİİLLER

-ası, -esi
-ğası, -gesi

aşası yir, içesi yirlerin, kiwresi yir, işlarning uğrağasılardıñ, banıp yigesi nirse, suv irgesi yir

*-duk, -dük
-tuq, -tük*

Sedalı-sedasız uyumu tatbik edilmekle birlikte, sadece yuvarlak ünlülü şekilleri olduğu için düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışındadır.

ayduqları, kılduqları, mekr kılduqlarınıñ, örülmedük kuğuğ, satğaştuqi, tüştüki

-ğan, -gen

Sedalı-sedasız uyumunun dışındadır.

açuq körülgen, açuq tölengen, beyān kılğan, boğazğa revān barğan, boğazlangan nirse, haddin keçgen katıg vāki‘a, hoşlanganlar bolup, ‘ilmi örtüglügge ulanganni bilgen, irtelegenleri hālda, kölige kılğan nirse, müjde birgenlik hālı üze, uşaq taş atğan yil, ülüş kılğan firışteler, birgenimüz, indürgeni

-gli, -gli, -(ı)gli, -(i)gli, -(u)gli, -(ü)gli

Ünlü ile biten fiil kök veya gövdesine doğrudan gelen ek, ünsüzle biten fiil kök veya gövdesinden sonra geldiği zaman düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre *-(ı, i, u, ü)* yardımcı seslerinden birini almaktadır.

ündegli, angduruğlı, ozuğlılar, boyun sügli, irte vaqtıñga kirigli, korkutuğlılar bolup, kiçigliler bolup, köndürügli, küyügli, müjde birigli, song çewürügliler bolup

-ğu, -gü, -qu

hicret kılgu yir, idgu kurbān, i‘tibār algu nirse, qarār kılgu vaqt, qarār kılgu yir, kaytgu yir, kongu yir, kurtulgu yir, turgu yir, ungu kitāb, ungu nirse, küygü yir, turukqu yir

-mes, -mez

sözleşmeslerniñ küni, haq bilmezge, kerekmez nirsege kelmek, körünmez yiri

-miş, -miş

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışındadır.

alınmış ot, bolmuşumuz, boşanmış tişi, kurtulmuşlarınca, yād kılmuşingız, bişrülmiş balçık, bitmişingizdin, eritmiş bakır, eskirmiş çöp, eyesi kalmamışı üçün kelinmegen, indürmişi, kurtulmuşlarınca, örü turukmuşlar hâlda, örülmedük kuduğ, örülmedük kuyuğ, tölenmişindin

-ur, -ür

-ar, -er

-(y)ur

cem' bolur yir, fesād kıluringız hâlda, habs kılur yir, kopğarılurlarınıng, satğaşurlarınıng, va'de kılğaniñizning tegrür vaktını, batar yiringe, ölür vakt, tüşer vakt, uğıyur yir

ZARF-FİİLLER

-a, -e

aça, korka, ata, ine, iwe, köre, küle, tike

-ğınça, -ginçe

-inçe

-güçe

-ğınça, -ginçe, diğer şekillere nazaran daha fazla kullanılmaktadır. Bu ekin yuvarlaklaşmış ve n'nin terkedilmiş şekli olan -güçe ile g'nin düşmesi ile ortaya çıkmış olan -inçe'ye sadece bir yerde tesadüf edilmiştir. Yalnız burada göz ardı edilmemesi gereken husus, -inçe ekini sadece *teginçege* örneğinde görüyor olmamızdır. Çünkü bu durumda -ginçe'deki g'nin sadece imlâda ikizleşmekten kaçınmak için yazılmadığı da düşünülebilir.

aytğınça, bolğınça, idğınça, nikâh kılğınça, destür birginçe, keltürginçe, teginçege, yarağlarınız yetgüçe

-ken

Bir yerde tesadüf edilmiştir.

orta yaşlıg ir-ken

-madın,-medin, -mayın, -meyin

-mayın, -meyin şekli daha fazla kullanılmıştır.

küç kılmadın, cimā' kılmadın, tatmayın, küç kılmayın, bilmedin, işittürülmedin, kelmedin, boyun sümeyin, kelmeyin, külmeyin, tegmeyin

-p, -(ı)p, -(i)p, -(u)p, -(ü)p

Ünlü ile biten fiil kök veya gövdesine doğrudan ilave edilen *-p* eki, ünsüzle biten fiillerden sonra ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre *-(ı, i, u, ü)* yardımcı seslerinden birini alır. Fakat dudak ve diş-dudak ünsüzlerinden sonra yuvarlaklaşma görülmektedir.

tip, takılıp, yığılıp, egilip, sihr kılınup 'aklı üze galebe kılınmış, suw içip, çıkıgılı bolup, turukup, olturup, iwüp, kiçigliler bolup, sewündürülüp, töngütüp, arkurup tilemegen, urup öldürülmiş, yülüp

-u, -ü, -(y)u, -(y)ü

hoşlanu, ozuşu, uluğsınu, uru, bükürü, körünü, öldürü, küwenü, öldürü yazdılar, oynayu, sıkayu, uğrayu, yığılayu, çewrü, isteyü, küçeyü, tiyü, taşlayu

METİN

(1)

FĀTĪḤATU'L-KĪTĀB

[1b/1] Tangrı atı birle başlayur men; ũküş raşmetlig,
raşmeti lāzım.

1. (2) Ögmek Tangrıǵa, 'ālamlarınǵ erkligi.
2. ũküş raşmetlig, raşmeti lāzım.
3. Erkligi, (3) cezā künining.
4. Sangayok şulluk şılur miz taķı sindin ok yāri tileyür miz.
5. Köndürgil bizge, yolǵa (4) köni.
- 6-7. Ol kim irseler yolınǵa kim edǵülük kıldıng anlarınǵ üze;
öfke kıılınmışdın öngin anlarınǵ [üze], taķı azǵa[nlardın öngin].

(2)

SÜRETÜ'L-BAKARA

[2a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (2) انا الله اعلم

2. Ol kitâb, yoq şek aning içinde; köndürtmek (3) saqnuqlarğa.

3. Anlarğa kim bit[e]rler gaybğa taqı peyveste qılurlar (4) namâznı, taqı ol nirsedin kim ruzi qılduq anlarğ[a], harc qılurlar.

4. Taqı anlar kim [2b/1] biterler ol nirsege kim indürüldi sening tapa taqı ol nirsege kim indürüldi sindin aşnu, (2) taqı ahıratnı anlar yaqın bilürler.

5. Anlar köni yol üze, (3) anlarning erkligidin. Taqı anlar, anlar hayr içinde qalğanlar.

6. Haqıkat üze anlar kim örtti[ler], (4) beräber turur anlar üze, qorquttung mu anlarnı, ya qorqutmadıng mu anlarnı; bitmesler.

7. (5) Mühr urdı Tangrı köngülleri üze taqı qulaqları üze, taqı (6) közleri üze örtüg bar. Taqı anlarğa qın bar, uluğ.

8. Taqı kişilerdin (7) kim irse aytur: "Bittük Tangrığa taqı qıyamat küninge." Taqı irmes anlar (8) bitgenler.

9. Aldağan kişining 'amelin qılurlar Tangrı birle taqı ol kim irseler birle kim bittiler. Aldamazlar (9) meger özlerini; taqı bilmezler

10. Köngülleri içinde sökellik bar. Taqı arturdı anlarğa [3a/1] Tangrı sökellikni. Taqı anlarğa qın iglig, ol nirse birle kim irdiler yalğan sözler[ler].

11. (2) Taqı ol vaqtın kim ayıldı anlarğa: "Fesäd qılmıng yirde"; aydılar: "Haqıkat üze biz (3) ongarganlar."

12. Ägäh bolgul, haqıkat üze anlar anlar fesäd qılğanlar; taqı ançası bar bilmesler.

13. (4) Taqı ol vaqtın kim ayıldı anlarğa: "Biting, neteg kim bitti bu kişiler"; (5) aydılar: "Biter mü biz, neteg kim bitti yüngül usluğlar!"

Āgāh bolgūl, ḥaḳīḳat ūze anlar anlar (6) yūngūl usluḡlar; taḳı ançası bar bilmezler.

14. Taḳı ol vaḳtın kim satḡaştılar anlarḡa <kim> (7) bittiler, aydılar: "Bittük." Taḳı ol vaḳtın kim ḥālī boldılar şeyṭānları tapa, ya'nī uluḡları tapa, (8) aydılar: "Biz sizing birle, ḥaḳīḳat ūze biz maḡhara ḳılḡanlar biz."

15. Tangrı maḡhara ḳılḡanlarınḡ cezāsı[nı birür] (9) anlar birle, taḳı ḳoya birür anlarını ṫāḡılıḳları içinde, müteḡayyir bolurlar.

16. Anlar [anlar kim] [3b/1] satḡın aldılar azmaḳnı köni yol birle, taḳı asıḡ ḳılmadı anlarınḡ bāzergānlıḳı. (2) Taḳı bolmadılar köngenler.

17. Anlarınḡ şıfatı ol kim irselerning şıfatı mengizlig kim, (3) yandurdı otnı. Yaruttı ol nirseni kim anıḡ tegresinde turur, ilette Tangrı (4) anlarınḡ nūrını, taḳı ḳoddı Tangrı anlarını ḳarangḳuluḡlar içinde, körmezler.

18. Saḡırlar, (5) aḡımlar, közsizler; anlar ḳaytmazlar.

19. Yaḡmurluḡ kim irselerning şıfatları mengizlig, şehābdın. (6) Anıñ içinde ḳarangḳuluḡlar, taḳı ötgün bar taḳı yıldırım bar. Ḳılurlar barmāklarını (7) ḳulaḳları içinde, ḳatıḡ ünlerdin ölüm ḳorḳunçı ūçün. Taḳı Tangrı (8) ḳapsaḡan turur kāfırlarını.

20. Yawuḳ bolur yıldırım ḳapar, ya'nī ḳapa yazar (9) közlerini. Tigme bir kez kim yaruttı anlarḡa, yöridiler anıḡ içinde. Taḳı ol vaḳtın kim ḳarangḳu ḳıldı [4a/1] anlar ūze, turuḡtılar. Taḳı eger tilese irdi Tangrı, iletgey irdi ḳulaḳlarını (2) taḳı közlerini. Ḥaḳīḳat ūze Tangrı tigme bir nirse ūze yaraḡlıḡ.

21. Ay ḳişiler, (3) ya'nī Mekke ḡaḳları! Ḳulluḡ ḳılıḡ İdingizge; ol kim yarattı sizni, taḳı anlar kim (4) sizdin aḡnu. Bolḡay kim siz saḳıḡay siz

22. Ol kim ḳıldı sizlerge (5) yirmi töşek, ḳarār ḳılḡu nirse, taḳı kökni bina, ya'nī köge. Taḳı indürdi kökdin suwnı, taḳı ḳıḳardı (6) anıñ birle meyvalardın, rüzī sizlerge. Ḳılmang Tangrıḡa (7) mişller, ya'nī ḡilāf ḳılḡan mişller, taḳı siz bilür siz.

23. Taḳı eger boldunguz irse şek içinde, ol nirsedin kim (8) indürdük ḳulumız ūze, keling, ya'nī keldürüḡ süre birle anıñ mişlindin. Taḳı ündeng (9) tanuḳlarınḡızni, Tangrıdın bisre, eger irdingiz irse rāst ayḡanlar.

24. [4b/1] Taķı eger kılmadıngız irse, taķı hergiz kıлмаğay siz. Korkung otdın, ol kim (2) anıñ tamduķı kişiler taķı taşlar. Anuķ kılındı kâfırlarğa.

25. (3) Taķı müjde birgil anlarğa kim bittiler taķı kıldılar edģü 'amellerni. Hâķıķat üze anlarğa (4) büstânlar, aķar astındın arıķlar. Tigme bir kez kim rûzı birildiler (5) andın meyvadın, rûzı; aydılar: "Bu ol kim rûzı birildük (6) aşnudın." Taķı ketrüldiler anıñ birle ohşaşģan. Taķı anlarğa anıñ içinde cüftler, (7) arıģ kılınmıģ. Taķı anlar anıñ içinde cävidänalar.

26. Hâķıķat üze Tangrı (8) uftanmas kim ursa meşel, ya'nı uftanıp koymaz singekni singek birle meşel urmaķnı taķı ol nırseni kim (9) andın üstün. Anlar kim bittiler, bilürler hâķıķat üze ol hâķ turur [5a/1] anlarınñ İdisindin. Taķı anlar kim kâfir boldılar, ayturlar: "Ne turur ol kim (2) tiledi Tangrı munung birle meşel?" Azdurur anıñ birle üküşni taķı köndürür (3) anıñ birle üküşni. Taķı azdurmas anıñ birle, meger Tangrı buyruķındın çıķģanlarını.

27. Anlar kim (4) bozarlar Tangrınınğ 'ahdini, berkitmişdin songra. Taķı (5) keserler anı kim, buyurdı Tangrı anıñ birle kim ulansa. Taķı fesâd kılırlar (6) yirde. Anlar anlar ziyân kılganlar.

28. Neteg küfr ketrür siz (7) Tangrığa? Taķı irdingiz ölüğler, tırgürdi sizni, andın song öldürür sizni, (8) andın song tırgüzür sizni, andın song anıñ tapa kaytarılır siz.

29. Ol ol turur kim yarattı (9) sizing üçün ol nırseni kim yirde turur ķamuğnı. Andın song uğradı kök tapa, [5b/1] tüz kıldı anlarını, yiti köklerni. Taķı ol, ķamuğ nırseni bilgen turur.

30. (2) Taķı ol vaķtın kim aydı sening İding, firıştelerge: "Hâķıķat üze men kılgan men yirde (3) ħalife." Aydılar: "Kılur mu sen anıñ içinde ol kim irseni kim fesâd kılır anıñ içinde taķı töker (4) ķanlarını; taķı biz arığlar biz sening ögmeking birle taķı arığlayur miz sini." (5) Aydı: "Hâķıķat üze men bilür men ol nırseni kim bilmes siz."

31. Taķı öğretti Ādamğa atlarını, (6) ķamuğnı. Andın song 'arza kıldı anlarğa firıştelerge taķı aydı: "Ĥabar biring manga (7) atları birle munlarınğ, eger irdingiz irse rāst ayģanlar."¹

¹ "Sonra onları meleklerle gösterdi ve 'Eğer sözünüzde samimî iseniz, bunların isimlerini bana söyleyin' dedi."

32. Aydılar: "Arıǵlıq sanga. (8) Hiç bilig yok bizge, meger ol kim ögretting bizge. Haqıkat üze sen sen bilgen, üstüvār işlig."

33. (9) Aydı: "Ay Ādam! Hābar birgil anlarǵa atları birle." Neteg kim hābar birdi anlarǵa [6a/1] atları birle, aydı: "Aymadım mu sizge, haqıkat üze men bilür men köklerning örtüglügin (2) taqı yirning örtüglügin. Taqı bilür men anı kim āşkārā kılıur siz taqı anı kim örter irdingiz?"

34. (3) Taqı ol vaqtın kim ayduq firiştelerge: "Secde kıling Ādamǵa." Secde kıldılar, (4) meger iblis unamadı. Taqı uluǵsındı taqı irdi kāfırlardı.

35. (5) Taqı ayduq: "Ay Ādam! Qarār kılgıl sen taqı cüftüng, uçmaqda. Taqı ying (6) andın kingrü, qayda kim tilesengiz. Taqı yawumangız bu yıǵaçqa; (7) bolǵay siz küç kılganlardın."

36. Azdurdı ol ikegüni iblis, (8) andın. Taqı çıkardı ol ikegüni ol nirsedin kim irdiler aning içinde. Taqı biz ayduq: (9) "İningler pārangız pāraǵa düşman. Taqı sizge [6b/1] yirde qarār kılgı yir bar taqı menfa'at alǵu nirse, uzak vaqtǵa tegrü."

37. Taqı aldı Ādam (2) İdisindin kelimātlarnı. Taqı tevbesini kabül kıldı. Haqıkat üze ol ol tevbeni kabül kılgan, rahmet kılgan.

38. (3) Ayduq: "İningler andın, kamuǵ. Taqı eger kelse sizge mindin (4) köni yol; kim kim uysa köni yolumǵa, yok qorquǵ anlar üze, taqı (5) anlar qağgurmaslar."

39. Taqı anlar kim tandılar taqı yalǵanǵa nisbet kıldılar (6) açuq hüccetlerimüzni; anlar ot eyeleri, anlar aning içinde cāvidānalar.

40. (7) Ay Ya'küb oǵulları! Yād kılinglar ni'metimni, ol kim edgülik kıldım sizing üze. (8) Taqı vefā kıling benim 'ahdinge, vefā kılayın sizing 'ahdingizge. Taqı mindin ök qorqung.

41. (9) Taqı biting ol nirsege kim indürdüm, rāstlaǵan ol nirseni kim sizing birle. Taqı bolmang avvalı [7a/1] küfr ketürgenniñ anga. Taqı bedel kılmang benim āyatlarım birle 'ivaźnı az. Taqı mindin ök (2) qorqung mindin.

42. Taqı qarışturmang Tangrı indürgenini özüngizdin bitgeniñiz <birle>. Taqı örtmeng haqnı, (3) taqı siz bilür siz.

43. Taqı kıling namāznı taqı biring zekātnı. (4) Taqı rükü' kıling, namāz kıling, namāz kılganlar birle.

44. Buyrur mu siz kişilerge (5) edgülık? Tağı unuttur siz özüngüzni. Tağı siz okıyur siz kitābnı. (6) Bilmez mü siz?

45. Tağı yāri tileng şabr birle tağı namāz birle. (7) Tağı haqıkat üze ol uluğ turur, ya'nı ağır kelgen turur, meger hāşî'ler üze, ya'nı korkğanlar üze.

46. Anlar kim sizerler, (8) haqıkat üze anlar satğaşğanları turur anlarning İdisining tağı anlar anıñ tapa qaytğanlar.

47. Ay (9) Ya'küb oğulları! Yād kıling ni'metimni, ol kim edgülık kıldım sizing üze. Tağı haqıkat üze men [7b/1] arturdum sizni zamānening 'ālamları üze.

48. Tağı korkung ol kündin kim, öte<me>z ten (2) tendin nirseni tağı kabül kıl<ın>mas andın şefā'at tağı alınmas andın (3) yuluğ tağı yāri birilmesler, 'azābdın men' kılınmaslar.

49. Tağı ol vaqtın kim qutğardux sizni Fir'avnnung hāşlarındın; (4) teklif kılurlar sizge qınnıng qatıgını, boğazlayurlar oğullarınıgıznı tağı tirig qodmaq tileyürler (5) tişileringizni. Tağı ol nirse içinde sizge sınağ bar İdingizdin, uluğ.

50. Tağı ol vaqtın kim (6) ayırduq, sizning birle, tengizni. Tağı qutğardux sizni tağı baturduq Fir'avnnung ahlını, (7) tağı sizler baqar siz.

51. Tağı ol vaqtın kim va'de kılıştuq Mūsā birle kırk tünni. (8) Andın songra tutundungız buzağunı, andın song, tağı siz 'ıyādetni yirsiz kılğan siz.

52. Andın songra (9) 'afv kılduq sizdin, andın song; bolğay kim siz şükr kılğay siz.

53. [8a/1] Tağı ol vaqtın kim birdük Mūsāğa kitābnı tağı ayırt kemişgenni, bolğay kim sizler könülgey siz.

54. (2) Tağı ol vaqtın kim aydı Mūsā qavmınga: "Ay qavmum! Haqıkat üze sizler küç kıldıngız özleringizge, (3) tutunmağingız birle buzağunı. Qaytıng yaratğaningız tapa, öldürüing (4) özleringizni. Ol yaqşırağ sizge, yaratğaningız qatında." Qayttı sizing üze, (5) ya'nı tevbengizni kabül kıldı. Haqıkat üze ol, tevbeni kabül kılğan, rahmet kılğan.

55. Tağı ol vaqtın kim aydıngız: "Ay Mūsā! (6) Bitmegey miz sanga, ançağa tegrü kim körse miz Tangrını āşkārā." Tuttı sizni (7) yışın, tağı siz baqar siz.

56. Andın song qopğarduk sizni, ölmişingizdin (8) song; bolğay kim siz şükr kılğay siz.

57. Taqı kölige kılduk sizing üze (9) bulıtnı. Taqı indürdük sizing üze yandaq şekerini taqı buldurçınını. "Ying [8b/1] helällarındın, sizge rüzı kılğanlarımuzning." Taqı zulm kılmadılar bizge taqı ançası bar irdiler (2) özlerinka küç kılurlar.

58. Taqı ol vaqtın kim ayduq: "Kiring bu qonumğa; (3) taqı ying andın qayda kim tilesengiz, king. Taqı kiring qapuğqa (4) egilip taqı ayting: "Yazuq kemşing"; yarlıqağay miz sizge yazuqlarınğızni (5) taqı arturğay miz edğülük kılğanlarğa."

59. Taqı tegşürdi anlar kim zulm kıldılar, sözni, (6) andın öngin kim ayıldı anlarğa. Taqı indürdük zulm kılğanlar üze (7) 'azāb, kökdin; munung² birle kim buyruqđın çıkar irdiler.

60. Taqı ol vaqtın kim suw içürmek tiledi (8) Mūsā, qavmınğa; taqı ayduq: "Urgul tayaqıng birle taşnı." (9) Taqı yarıldı andın on iki yul. Bildi tigme bir [9a/1] kişiler içesi yirlerin. "Ying taqı içing Tangrıning rüzisindin. (2) Taqı mübālağat kılmanğ fesād içinde yirde, fesād kılğanlar, ya'nı fesād kılurıngız hālda."

61. Taqı ol vaqtın kim aydıngız: "Ay (3) Mūsā! Şabr kılmaız miz qaţ'en bir ta'ām üze. Tilegil (4) bizing üçün İdingdin, çıkarsun bizge ol nirsedin kim üdürür yir, yaşındın (5) taqı hıyār bādiringdin taqı buğdaydın taqı yasmuqđın taqı soğandın." Aydı: (6) "Tegşürmek mü tileyür siz ol nirseni kim, ol qadrsızraq turur, ol nirse birle kim ol yaqşırağ turur? (7) İning ilge, haqıkat üze sizge ol nirseni kim tiledingiz." Taqı yapuşturıldı (8) anlar üze horluğ taqı dervişlik. Taqı sezā boldı öfkege, (9) Tangrıdın. Ol, munung birle kim irdiler küfr ketürgenler Tangrıning āyatlarınğa [9b/1] taqı öldürürler peygāmarlarını haqsız, nā-haq yirde. Ol, munung birle kim yazdılar taqı irdiler (2) haddin keçerler.

62. Haqıkat üze anlar kim bittiler taqı anlar kim cuhūd boldılar, (3) taqı tersālar taqı dindin çıkğanlar; kim kim bitse Tangrığa taqı kıyāmat (4) künge, taqı işlese yaqşı işni; anlarğa şevābları, anlarınğ İdisi qatında. (5) Taqı yok qorqunç anlar üze taqı qadğurmazlar.

63. Taqı ol vaqtın kim alduq (6) 'ahdingizni taqı kötürdük üstününgüzge Tūrnı: "Tutung ol nirseni kim birdük sizge, (7)

² munung: mununung

katıgılanmaq birle. Taqı zıkr kıling ol nirseni kim anıñ içinde turur; bolğay kim siz saqıngay siz."

64. Andın song (8) yüz ewürdingiz andın songra. Eger bolmasa irdi Tangrıning fazlı, edğüluki sizing üze, (9) taqı rahmeti; bolğay irdingiz yoqalğanlardın.

65. Taqı bildingiz; [10a/1] anlar kim haddin keçtiler, sizdin, şenbelemek içinde. Taqı ayduq anlarğa: "Bolung (2) biçinler, sürülmişler."

66. Taqı kılduq anı 'ibret, ya'nı yığılmaq sebebi; ol nirsege kim ileyinde turur (3) taqı ol nirse kim songında turur, taqı ögüt saqınganlarğa.

67. Taqı ol vaqtın kim aydı Mūsā, (4) qavmınga: "Haqıkat üze Tangrı buyurur sizge kim boğazlasangız inekni." Aydılar: (5) "Tutar mu siz bizni yobı?" Aydı: "Sıgnur men Tangrığa kim bolsam (6) bilmegenlerdin."

68. Aydılar: "Tilegil bizing üçün İdingdin; beyān kılsun bizge, ne turur ol?" Aydı: (7) "Haqıkat üze ol aytur: "Haqıkat üze ol inek turur, irmes qarı taqı irmes yigit, orta yaşlıg (8) anıñ arasında"; kıling anı kim buyrulur siz."

69. Aydılar: "Tilegil bizing üçün (9) İdingdin; beyān kılsun bizge, ne turur rengi?" Aydı: "Haqıkat üze ol aytur: ' Haqıkat üze ol inek turur sarıg, [10b/1] toruğ anıng rengi; sewündürür baqğanlarını.'"

70. Aydılar: "Tilegil bizing üçün İdingdin; (2) beyān kılsun bizge, ne ol? Haqıkat üze inek oşşas boldı bizing üze. Taqı haqıkat üze biz, eger tilese Tangrı, (3) könülgenler biz."

71. Aydı: "Haqıkat üze ol aytur: 'Haqıkat üze ol inek, irmes yükke ögrenen, ya'nı yirni sürgen zelül irmes, sürer (4) yirni. Taqı suwğarmas ekinni. Kurtarılmış, yoq nişān anıñ içinde.'" Aydılar: "Emdi (5) kelding haq birle." Boğazladılar anı, taqı yazmadılar kılu.

72. Taqı ol vaqtın kim (6) öldürdügiz tenni taqı hilāf kılıştıngız anıñ içinde. Taqı Tangrı çıkargan turur anı kim (7) örter irdingiz.

73. Taqı ayduq: "Urung anı pārası birle." Anıng mengizlig tırgüzür (8) Tangrı ölüglerni taqı körküzür sizge nişānlarını; bolğay kim siz bilgey siz.

74. (9) Andın song katıg boldı köngüllerıngiz andın songra, ol taşlar mengizlig, yā taqı katıgraq. [11a/1] Taqı haqıkat üze taşlardın

nirseyi bar kim yarılır, çıkar andın arıklar. Taqı haqıqat üze (2) andın nirseyi bar kim yarılır taqı çıkar andın suw. Taqı haqıqat üze andın nirseyi bar kim (3) iner, Tangrı qorqunçındın. Taqı irmes Tangrı gâfil, ol nirsedin kim qılır siz.

75. (4) Tama' tutar mu siz kim bütseler sizge? Taqı irdi bir ögür anlardın, (5) işitürler Tangrının sözini; andın song qıştururlar anı, mundın songra kim bildiler anı, (6) taqı anlar bilürler.

76. Taqı ol vaqtın kim satğaştı<lar> anlarğa kim bittiler, aydılar: "Bittük." (7) Taqı ol vaqtın kim hâli boldılar olarning pārası pārasınğa, aydılar: "Sözleyür mü siz anlarğa, (8) ol nirse birle kim açtı Tangrı sizning üze; hücçetleşmekleri üçün, aning birle İdingiz qatında? (9) Bilmez mü siz?"

77. Bilmesler mü, haqıqat üze Tangrı bilür anı kim kizleyürler [11b/1] taqı anı kim āşkārā qılurlar?

78. Taqı anlardın bitig bilmegenler bar, bilmezler kitābnı; meger (2) ümençlerni. Taqı irmes anlar, meger sizerler.

79. Bī-çāralıq anlarğa kim bitiyürler kitābnı (3) eligleri birle, andın song ayturlar: "Bu Tangrı qatındın turur"; bedel qılmak üçün (4) anıñ birle 'ivaznı az. Taqı bī-çāralıq anlarğa, ol nirsedin kim bitidi eligleri. Taqı bī-çāralıq (5) anlarğa, ol nirsedin kim qazğanurlar.

80. Taqı aydılar: "Sıqamağay bizni ot, meger künler (6) sanlıg." Aygıl: "Tutundungız Tangrı qatında 'ahd, hilāf qılmağay Tangrı, (7) 'ahdini. Yā aytur mu siz Tangrı üze, anı kim bilmez siz?"

81. Yoq kim sıqayur. Kim kim qazğansa (8) yawuzluqnı taqı kapsasa anı yazuqı, anlar ot eyeleri. (9) Anlar anıñ içinde cāvidānalar.

82. Taqı anlar kim bittiler taqı qıldılar edgü 'amellerni, [12a/1] anlar uçmaq eyeleri. Anlar aning içinde cāvidānalar.

83. Taqı ol vaqtın kim (2) alduq 'ahdini Ya'qūb oğlanlarının: "Qulluq qılmas siz, meger Tangrığa, (3) taqı atağa anağa edgülükni, taqı kayaş eyeleringe taqı yetimlerge taqı dervişlerge (4) taqı ayting kişilerge hoş sözni, taqı peyvestelik qiling namāzğa taqı biring zekātı." (5) Andın song yüz ewürdügiz, meger az sizdin. Taqı sizler yüz ewürgenler siz.

84. Taqı ol vaqtın kim (6) alduq 'ahdingizni: "Tökmes siz qanlarıngızni, taqı çıkarmas siz (7) özleringizni, sarāylarıngızdın." Andın song köndügiz, taqı sizler tanuqluq birür siz.

85. (8) Andın song sizler uşbu erenler, öldürür siz özüngüzni, taqı çıkarur siz bir ögürni sizdin, (9) sarâylarındın. Yârî birişür siz anlar üze, yazuq birle taqı zulm kılmak birle. Taqı eger [12b/1] kelseler sizge esirler bolup, yular siz anlarnı. Taqı ol harâm kılınmış sizing üze, anlarning çıkarmaqı. (2) Biter mü siz kitâbning pârsınğa taqı küfr ketrür siz taqı bir pârağa? İrmes (3) ol kim irse kim kılor anıng cezâsı, sizdin, meger horluq, yakınrağ (4) tiriglik içinde. Taqı kıyâmat küninde kaytarılurlar kınnıng katıgraqı tapa. Taqı irmes (5) Tangrı gâfil, ol nirsedin kim kılor siz.

86. Anlar anlar tururlar kim satgın aldılar yakınrağ (6) tiriglikni, song tiriglik birle. Yüngül kılınmas anlardın kınnıng taqı anlar (7) yârî birilmesler.

87. Taqı birdük Mūsâğa kitâbnı taqı uydurduq (8) songında yalawaçlarnı. Taqı birdük Meryem oğlı 'İsâğa açuq hüccetlerni taqı kuvvatlandurduq (9) Cebreyil birle. Tigme bir kez mü kim keldi sizge yalawaç, ol nirse birle kim sewmes nefsleringiz; [13a/1] uluğsındıngız, bir ögürni yalğanga nisbet kıldıngız, taqı bir ögürni öldürür siz.

88. Taqı aydılar: (2) "Köngüllerimiz örtüglüg turur." Sürdi Tangrı, anlarning küfrleri birle. Taqı ingen az biterler.

89. (3) Taqı ol vaqtın kim keldi anlarğa kitâb, Tangrı katındın; râstlağan ol nirsege kim anlarning birle turur. (4) Taqı irdiler, aşnudın, nuşret tileyürler ol kim irseler üze kim örttiler. (5) Taqı ol vaqtın kim keldi anlarğa, ol nirse kim bildiler, örttiler anı. Tangrınnıñ la'neti (6) kâfırlar üze.

90. Neme yawuz nirse ol kim sattılar anıñ birle özlerini kim, kâfir bolsalar (7) ol nirse kim indürdi Tangrı; küç için, ya'nî hased için kim indürse Tangrı artuq edgülikindin; ol kim irse (8) üze kim tileyür kullarındın. Sezâ boldılar öfkege öfke üze. Taqı kâfırlarğa (9) kınnıng hor kılğan.

91. Taqı ol vaqtın kim ayıldı irse anlarğa: "Biting ol nirsege kim indürdi Tangrı"; aydılar: [13b/1] "Biter miz ol nirsege kim indürüldi bizing üze." Taqı kâfir bolurlar ol nirsege kim andın öngin turur; taqı ol haq, (2) râstlağan ol nirsege kim anlarning birle turur. Aygıl: "Ne için öldürür siz Tangrınnıng peygâmbarlarını, aşnudın; (3) eger irdingiz irse bitgenler?"

92. Taķı keldi sizge Mūsā, açuk  ıccetler birle. (4) Andın song tutundungız buzaĝını, andın song. Taķı sizler k    ılĝanlar.

93. Taķı ol vaķtın kim (5) alduķ ‘ahdingizni, taķı kötürdük  zengizge T r taĝını. "Tutung (6) anı kim birdük sizge, k   birle taķı işiting." Aydılar: "İŞittük taķı yazduķ." (7) Taķı  arıŐturuldılar köngülleri içinde buzaĝını, ya‘n  buzaĝu sew gl kini; küfrleri birle. Ayĝıl: "Neme yawuz nirse turur ol kim, buyrur sizge (8) anı  birle bitmekingiz; eger irdingiz irse bitgenler."

94. Ayĝıl: "Eger irdi irse sizge, (9) song sar y, ya‘n  a ırat, Tangrı  atında; h liŐ, ya‘n  sizge  k kişilerdin bisre;  r zulang [14a/1] ölümni, eger irdingiz irse r st ayĝanlar."

95. Taķı  r zula maĝaylar anı ulaşu, ol nirse birle kim aşnu ki urdi (2) eligleri. Bu Tangrı bilgen turur k    ılĝanlarını.

96. Taķı bulĝay sen anlarını, kişilerde (3) sukraķı, tiriglik  ze; taķı anlardın kim ortak  oŐtılar.  r zula yur anlarının birisi (4) eger yaŐatılsa ming yıl, taķı irmes ol irak  ılĝanı  ındın (5) kim yaŐatılsa. Taķı Tangrı körgen turur ol nirseni kim  ılurlar.

97. Ayĝıl: "Kim bolsa (6) düşman, Cebreyilge; haķıkat  ze ol indürdi anı könglüng  ze Tangrı buyruķı birle; (7) r stlaĝan ol nirse kim ileyinde turur, taķı k ni yol taķı müjde mu‘mınlarĝa."

98. (8) Kim bolsa düşman Tangrıĝa taķı firifetelerine taķı yalawa larınĝa, taķı Cebreyilge (9) taķı Mik yilge; haķıkat  ze Tangrı düşman k fırlarĝa.

99. Taķı indürdük sening tapa [14b/1] niŐ n, açuk. Taķı k fır bolmas munung birle, meger buyruķdın  ıķĝanlar.

100. Tıgme bir kez m  kim (2) ‘ahd  ılıŐtılar, ‘ahdni; bıraķtı anı bir  ĝ r anlardın? K prekleri bitmesler.

101. (3) Taķı ol vaķtın kim keldi anlarĝa yalawa , Tangrı  atındın; r stlaĝan ol nirsege kim anlarının birle turur; (4) bıraķtı bir  ĝ r anlardın kim birildiler kit bnı, Tangrının kit bını, (5) artınĝa arķalarının; tam m anlar bilmesler.

102. Taķı uydılar ol nirsege kim oķıyur (6) iblisler, S leym n mülki  ze. Taķı küfr ket rmedi S leym n, taķı ançası bar kim (7) iblisler k fır boldılar.  ĝret rler kişilerge sihmni; taķı ol nirseni kim ind r ldi (8) iki firifete  ze B bil atlıĝ <yirde>, H r t taķı M r t. Taķı  ĝretmesler (9) bir kim irsege, an aĝa tegr  kim ayturlar: "Haķıkat  ze

biz sınağ, kāfir bolmağıl." Taqı öğrenürler [15a/1] ol ikegüdin anı kim, ayırt kemişürler anıñ birle er taqı cüfti arasında. Taqı irmes anlar (2) ziyān tegürgenler anıng birle bir kim irsege kim, meger Tangrı tilemeki birle. Taqı öğrenürler³ ol nirseni kim (3) ziyān tegrür anlarğa taqı asıg kılmas anlarğa. Taqı bildiler; ol kim irse kim satgın aldı anı, yok anga (4) ol cihānda ülüşdin. Taqı neme yawuz ol nirseni kim, sattılar anıñ birle özlerini; (5) eger bilür irseler.

103. Taqı eger haqıkat üze anlar bitseler taqı saqınsalar; edgü yanut (6) Tangrı katındın, yahşırak; eger bilür irseler.

104. Ay anlar kim bittiler! (7) Aymang "Rā'inā" tip. Taqı aytıng: "Küyüng bizge." Taqı işiting. Taqı kāfırlarğa (8) qın bar, iglig.

105. Dost tutmas anlar kim küfr ketürdiler, kitāb eyelerindin, (9) taqı ortak çoşganlardın kim indürülse sizing üze hayrdın, İdingizdin. [15b/1] Taqı Tangrı hāş kılur rahmeti birle, kimni tilese. Taqı Tangrı uluğ fažllıg (2) turur.

106. Anı kim nesh kılsa miz āyatdın, yā unuttursa miz; kelür miz andın yahşırak birle, (3) yā anıng mengizlig birle. Bilmeding mü, haqıkat üze Tangrı tigme bir nirse üze yarağlıg turur?

107. (4) Bilmeding mü, haqıkat üze Tangrı, anga oq köklerning mülki taqı yirning? Yok sizge (5) Tangrıdın bisre erkligidin, taqı yāriçidin.

108. Tileyür mü siz (6) kim tilesengiz yalavaçingizge, neteg kim tilendi Mūsā, aşnudın? Taqı kim kim (7) tegşürse küfni imān birle, taqı azdurdı yolnug könisindin.⁴

109. Ārzüladı (8) köpegü, kitāb eyelerindin; eger qaytarsalar sizni, bitmişingizdin (9) song, kāfırlar; hased üçün, öz nefslerindin; mundın song kim açuq boldı [16a/1] anlarğa haq. Keçrüngler taqı 'afv kıling, ançağa tegrü kim Tangrı işini keltüringçe. (2) Haqıkat üze Tangrı, tigme bir nirse üze yarağlıg turur.

110. Taqı peyveste kıling namāznı taqı biring (3) zekātnı. Taqı ne kim burun keçürsengiz özleringiz üçün, edgü işdin; bulğay siz anı (4) Tangrı katında. Haqıkat üze Tangrı, anı kim kılur siz körgen turur.

³ öğrenürler: öğretürler

⁴ "İmanı inkārla değıştiren, şüphesiz doğru yoldan sapmış (yolunu saptırmış) olur."

111. Taķı aydılar: (5) "Hergiz kirmegey uçmaķķa, meger ol kim irse kim boldı cuhüdlar, yâ tersâlar." Ol (6) üminçleri. Aygıl: Keldüringiz hüccetleringizni, eger irdingiz irse râst ayģanlar."

112. (7) Andağ irmes. Kim kim teslim kılsa özini Tangrıģa, taķı ol edgülık kılgan; anga yanutı (8) İdisi ķatında. Taķı yok ķorķunç anlar üze, taķı kağgurmaslar.

113. Taķı aydı (9) cuhüdlar: "İrmes tersâlar nirse üze." Taķı aydılar tersâlar: [16b/1] "İrmes cuhüdlar nirse üze"; taķı anlar oķıyurlar kitâbnı. (2) Anıng mengizlig aydı anlar kim bilmesler, anlarnıng sözi mengizlig. Taķı Tangrı (3) hükm kılor aralarında kıyâmat kün, ol nirse içinde kim irdiler anıñ içinde hilâf kılışurlar.

114. (4) Taķı kim kim zâlimraķ turur ol kim irsedin kim, yığdı Tangrıning mescidlerini kim yâğ kılınsa anıng içinde (5) atı, taķı sa'y kılsa ģarâb kılmak içinde? Anlar bolmadı anlarģa (6) kim kirseler, meger ķorķğanlık ģâlde. Anlarģa dünyâda ģorluk (7) taķı anlarģa ol cihânda kım uluğ.

115. Taķı Tangrıģa oķ maşrıķ (8) taķı mağrıb. Nirge kim ewrüsengiz, anda Tangrıning rızâsı. Ĥaķıķat üze Tangrı (9) king, bilgen.

116. Taķı aydılar: "Tutundı Tangrı oğlan." Arığlık anga. [17a/1] Anga ol nirse kim kökler içinde taķı yirde. Ĥamuđ anga boyun sügenler.

117. Köklerniñ (2) tangsuķı taķı yirning. Taķı kaçan kim hükm kılsa işni, ģaķıķat üze aytur (3) anga: "Bolđul"; bolur.

118. Taķı aydı anlar kim bilmezler: (4) "Sözleşse irdi bizge Tangrı, yâ kelse irdi bizge nişân." Mundađoķ aydı anlar kim (5) munlardın aşnu tururlar, anlarnıng sözi mengizlig. Oģsaştı köngülleri. Beyân kılduķ (6) açuķ hüccetlerni, ol erenlerge kim yakın bilür.

119. Ĥaķıķat üze biz idduķ sini ģaķ birle; müjde birgen (7) taķı ķorķutģan. Taķı sorulmas sen tamuğ eyelerindin.

120. Taķı (8) ģoşnüd bolmağay sindin cuhüdlar taķı tersâlar; uyđınçađa tegrü dınleringe. (9) Aygıl: " Ĥaķıķat üze Tangrıning köni yolu, ol köni yol turur." Eger uysang hevâlarına, [17b/1] ol nirsedin songra kim keldi sanga biligdin; yok sanga Tangrıdın (2) erkligindin taķı yâriçidin.

121. Anlar kim birdük anlarğa kitābnı, (3) okıyurlar anı okımağının haqqınça, anlar biterler anga. Taqı kim (4) küfr ketürse anga, anlar anlar ziyān qılğanlar.

122. Ay Ya'qūb oğlanları! (5) Angıng ni'metimni, ol kim edgülik kıldım sizing üze; taqı haqıkat üze men arturdum sizni, (6) zamānening 'ālamları üze.

123. Taqı qorqung kündin, ötemes ten (7) tendin nirseni. Taqı qabül qılınmaz andın yuluğ taqı asıg qılmaz anga şefā'at (8) taqı anlar yāri birilmesler.

124. Taqı ol vaqtın kim sınadı İbrāhımni İdisi, (9) buyruqlar birle; taqı tamām kıldı anlarnı⁵. Aydı: "Haqıkat üze men qılğaning men kişilerge, ya'nı uymağqa sezā kişi." [18a/1] Aydı: "Taqı oğlanlarımdın." Aydı: "Bulmaz benim 'ahdim, küç qılğanları."

125. (2) Taqı ol vaqtın kim kılduğ Ka'beni qaytğu yir, kişilerge, taqı emn yiri. Taqı tutung (3) İbrāhımning ornındın namāz qılğu yir. Taqı 'ahd kılduğ, ya'nı buyurduğ İbrāhım tapa (4) taqı İsmā'il tapa kim, arıting ewümni tezgingenlerge taqı peyvestelik qılğanlarğa (5) taqı rükū' qılğanlarğa taqı secde qılğanlarğa.

126. Taqı ol vaqtın kim aydı İbrāhım: "Ay İdim! (6) Qılğıl bu yirni il amanlıq taqı birgil eyeleringe (7) meyvalardın; ol kim irse kim bitti anlardın, Tangrığa taqı qıyāmat künge." (8) Aydı: "Taqı ol kim irse kim küfr ketürdi, ber-h^vārdārılıq birür men anga az; andın song kısarlayur men anı (9) otning qınınga. Taqı neme yawuz qaytğu yir!"

127. Taqı ol vaqtın kim kötrür İbrāhım [18b/1] ullarnı, Ka'bedin, taqı İsmā'il: "Ay İdimüz! Qabül qılğıl bizdin. Haqıkat üze sen (2) sen işitgen, bilgen."

128. "Ay İdimüz! Taqı qılğıl bizni, hāliš qılğanlar (3) sanga; taqı oğlanlarımızdın bir ögür, hāliš qılğan özlerini sanga. Taqı körküzgil bizge, 'ibādet qılğu yirlerimizni. (4) Taqı qabül qılğıl tevbemizni. Haqıkat üze sen sen tevbeni qabül qılğan, rahmet qılğan."

129. "Ay İdimüz! (5) Taqı ıdğıl anlarning içinde yalavaçı, anlardın. Okıyur anlar üze nişānlarınanı, (6) taqı ögretür anlarğa Kur'ānnı taqı şeri'atnı, taqı arıg qılur anlarnı. Haqıkat üze sen (7) sen gālib, rāst işlig."

⁵ anlarnı: انى لار

130. Taqı raġbatsızlıq kılur İbrāhīm (8) dīnindin, meger ol kim yüngülledi özini. Taqı üdürdük biz anı (9) dünyāda. Taqı haqıkat üze ol, ol cihānda edgülerdin.

131. [19a/1] Ol vaqtın kim aydı anga İdisi: "Boyun sügül." Aydı: "Boyun südüm, 'ālamlarınġ erklıġinge."

132. (2) Taqı vaşıyyet kıldı anıġ birle İbrāhīm, oġullarıġa; taqı Ya'qūb: "Ay oġullarım! (3) Haqıkat üze Tangrı üdürdi sizge müsülmānlıġnı. Ölmengiz, meger (4) taqı ol hālda kim siz boyun sügenler siz."

133. İrdingiz mü tanuqlar, ol vaqtın kim (5) hāzır boldı Ya'qūbġa ölüm? Ol vaqtın kim aydı oġullarıġa: "Nege kim (6) kulluq kılur siz mindin songra?" Aydılar: (7) "Tapunur miz İdingge, taqı atalarınġ İdisinge, İbrāhīmning taqı İsmā'ilniñ (8) taqı İshāqning, birök İdige. Taqı biz anga boyun sügenler."

134. (9) Ol bir öġür turur, keçtiler. Anlarġa oq ol kim qazġandılar taqı sizge ök anı kim [19b/1] qazġandingiz. Taqı sorulmas siz ol nirsedin kim, irdiler kılurlar.

135. Taqı aydılar: (2) "Bolung cuhūdlar, yā tersālar; könülgey siz." Ayġıl: "İbrāhīm dīnining (3) eyeleri, rāst müsülmān; taqı irmedi ortak qoşġanlardın."

136. Aydılar: (4) "Bittük Tangrıqa, taqı ol nirsege kim indürüldi bizge, taqı ol nirsege kim indürüldi İbrāhīm tapa (5) taqı İsmā'il tapa taqı İshāq tapa taqı Ya'qūb tapa taqı oġlanları tapa, (6) taqı ol nirsege kim birildi Mūsā taqı 'İsā, taqı ol nirsege kim birildi peygābarlar, (7) İdilerindin. Ayırt kemişmes miz anlardın birisi arasında. Taqı biz anga (8) boyun sügenler."

137. Eger bitseler, ol nirsening mengzeşikege kim bittingiz anga; könüldiler. (9) Taqı eger yüz ewürseler, haqıkat üze anlar muhālefet kılmaq içinde tururlar. Yitrü birgey anlarını [20a/1] Tangrı. Taqı ol işitgen, bilgen.

138. Tangrınınġ arıtmaġı, ya'nī dīni; taqı kim turur (2) körklügrek turur Tangrıdın, dīn yanındın? Taqı biz anga kulluq kılġanlar biz.

139. (3) Ayġıl: "Hüccetleşür mü bizing birle Tangrı işi içinde? Taqı ol bizing İdimüz taqı İdingiz. Taqı bizge ök (4) işlerimüz taqı sizge ök işleringiz. Taqı biz anga hāliš kılġanlar biz 'amellerimüzni.

140. (5) Yā aytur mu siz⁶ : "Haqıkat üze İbrāhım taqı İsmā'il taqı İshāk (6) taqı Ya'küb taqı oğlanları; irdiler cuhūdlar, yā tersālar"? (7) Aygıl: "Siz mü bilgenrek siz, yā Tangrı? Taqı kim küç kılganraq ol kim irsedin kim, örtti (8) tanuqluqnı qatındaqı, Tangrıdın? Taqı irmes Tangrı gāfıl, ol nirsedin kim (9) kıılır siz."

141. Ol ögürı turur kim keçtiler. Anlarğa oq ol nirse kim kazğandılar, [20b/1] taqı sizge ök ol kim kazğandingız. Taqı sorulmas siz ol nirsedin kim irdiler kıılır.

142. (2) Ayğay yüngül usluğlar, kişilerdin: "Ne neng ewürdi munlarını kıblalarındın, (3) ol kim irdiler anıñ üze?" Aygıl: "Tangrığa maşrıq taqı mağrıb. Köndürür (4) kimni tilese, köni yol tapa."

143. Taqı mundağoq kıılduq sizni (5) ögür, üyründü; bolmağın<ız> üçün tanuqlar kişiler üze; taqı bolsa (6) yalavaç sizing üze tanuq. Taqı kıılmaduq ol kıblanı <kim> (7) irding anıñ üze, meger bileling üçün ol kim irsedin kim uyar yalawaçğa, ol kim irsedin kim ewrülür (8) iki ökçesi üze. Taqı irdi uluğ, meger ol kim irseler üze <kim> (9) köndürdi Tangrı. Taqı irmedi Tangrı zāyı' kıılmaq üçün imāningızni. [21a/1] Haqıkat üze Tangrı, kişilerge rağmet kılgan, rağmet kılgan.

144. Köp körer miz ewürmekingni (2) yüzüingni, kökdin singar. Ewürgey miz sini kıblağa kim ümenür sen anı. (3) Ewürgül yüzüingni Mescid-i Harām singar. Taqı haqıkat üze ol nirde kim (4) bolsangız ewrüng yüzleringizni angar qarşu. Taqı haqıkat üze anlar <kim> (5) birildiler kitāb, munung üçün kim bilseler, haqıkat üze ol haq turur İdilerindin. (6) Taqı irmes Tangrı gāfıl, ol nirsedin kim kıılır siz.

145. Taqı eger uysang (7) anlarğa kim birildiler kitāb, tigma bir āyat birle, uymağaylar kıblangğa. (8) Taqı irmes sen uyğan anlarnıñ kıblasıngğa. Taqı irmes anlarnıñ pārası, uyğan pārasınıñ (9) kıblasıngğa. Taqı eger uysang anlarnıñ hevālarına, ol nirsedin songra kim keldi sanga [21b/1] biligdin; haqıkat üze sen, ol uğurda küç kılganlardın sen.

146. Anlar kim birdük anlarğa (2) kitābnı, bilürler anı; neteg kim bilürler oğullarını. Taqı haqıkat üze (3) bir ögür anlardın, örterler haqnı; taqı anlar bilürler haqnı

147. Rāst söz (4) İdingdin; bolmağıl şek tutğanlardın.

⁶ aytur mu siz: aytur mu biz

148. Tağı tigme birge kıbla; (5) ol ewürgeni turur. Ozuşung eğgülıklerge; nirde kim bolsangız, (6) ketürgey sizni Tangrı kamuğını. Hağıkat üze Tangrı, tigme bir nirse üze yarağlığ turur.

149. (7) Tağı nirdin çıksang, ewürgil yüzüingni Mescid-i Harām (8) singlar. Tağı hağıkat üze ol, hağ İdingdin. Tağı irmes Tangrı ğāfil, (9) ol nirsedin kim kıılır siz.

150. Tağı nirdin çıksang, ewürgil yüzüingni [22a/1] Mescid-i Harām singlar. Tağı nirde kim bolsangız, ewrüng (2) yüzleringizni anga karşu; bolmasun üçün kişilerge sizing üze hüccet, (3) meger anlar kim zulm kııldılar anlardın. Korkmang anlardın tağı korkung mindin. (4) Tağı tamām kıılmakım üçün ni'metimni sizing üze; tağı bolğay kim siz könülgey siz.

151. Neteg kim (5) ıdduğ içingizde yalavaç, sizdin. Okıyur sizing üze nişānlarımıznı. (6) Tağı arığ kıılır sizni, tağı öğretür sizge kitābnı tağı şeri'atnı, tağı öğretür sizge (7) anı kim bilmes irdiñiz.

152. Tağı yād kıılıng mini, yād kıılayın sizni. (8) Tağı şükr kıılıng manga tağı nū-sipāsılık kıılmang⁷.

153. Ay ol kim irseler kim bittiler! (9) Yārī tileng şabr birle tağı namāz birle, hağıkat üze Tangrı şabr kıılğanlar birle.

154. [22b/1] Tağı aymang, ol kim irse kim öldürülür Tangrı yolında, ölügler tip; tirigler tururlar, (2) tağı ançası bar kim bilmes siz.

155. Tağı sınağay miz sizlerni nirse birle, korkunçdın (3) tağı açlıkdın tağı ekismekdin; mällardın tağı tenlerdin tağı meyvalardın. (4) Tağı müjde birgil şabr kıılğanlarğa.

156. Anlar kim kaçān tegse anlarğa muşibet, ayturlar: (5) "Biz Tangrığa, tağı biz anıñ tapa kaytğanlar biz."

157. Anlar, anlar üze rahmetler, (6) İdilerindin; tağı rahmet. Tağı anlar, anlar könülgenler.

158. Hağıkat üze (7) Şafā atlığ tağ tağı Merve atlığ tağ, Tangrıning 'alāmetlerindin. Kim kim uğrasa Ka'bege, yā (8) ziyāratğa; hiç yazuğ yok anıng üze kim tezgınse ol ikisinge. Tağı kim kim artuqsı kılsa (9) hayr, hağıkat üze Tangrı şükr kıılğan, bilgen.

159. Hağıkat üze ol kim irseler kim örterler [23a/1] anı kim indürdük açuğ hüccetlerdin, tağı köni yoldın; andın song kim beyān

⁷ kıılmang: kıılmak

kılduq anı (2) kişilerge, kitāb içinde. Anlar, la'net kıılır anlarğa Tangrı taqı la'net kıılır anlarğa, (3) la'net kıılğanlar.

160. Meger anlar kim tevbe kııldılar taqı ongardılar taqı beyān kııldılar; taqı anlarning (4) tevbelerini qabul kıılır men anlar üze. Taqı men tevbeni qabul kıılğan, rahmet kıılğan.

161. Haqıqat üze anlar kim (5) küfr ketürdiler taqı öldiler, taqı anlar kâfırlar; anlar, anlar üze Tangrının (6) la'neti taqı firiştelerniñ taqı kişilerning qamuqlarının.

162. Cāvidānalıq hālında anıñ içinde. (7) Yüngül kıılınmas anlardın qın taqı mühlet birilmesler.

163. Taqı İdingiz (8) bir İdi. Yok idi meger ol, üküş rahmetlig, rahmet kıılğan.

164. Haqıqat üze (9) köklerning yaratmaqı içinde taqı yirning; taqı tün kün biri biringe songlaşmaqı [23b/1] içinde; taqı ol kemi kim yöriyür tengiz içinde, asıg kıılır (2) kişilerge; taqı ol kim indürdi Tangrı kökdin suwdın, taqı tırgüzdi anıñ birle (3) yirni, ölmüşindin song; taqı yaydı anıñ içinde tıgme bir çemşegendin; taqı çewürmeki içinde (4) yillerning taqı bulıtların, tilekçe yürütülmüş kök taqı yir arasında; (5) nişānlar bar ol erenlerge kim bilürler.

165. Taqı kişilerdin kim irseyi kim, tutunur (6) Tangrıdın bisre teng tuşlar. Sewerler anı, Tangrını sewmiş tig. Taqı anlar kim (7) bittiler; qatıgraq, sewüg yanındın Tangrığa. Taqı eger körse, anlar kim küç kııldılar, ol vaqtın kim kördiler (8) qını; haqıqat üze küç, ya'nı qudrat Tangrığa, qamuğ. Taqı haqıqat üze Tangrı qını (9) qatıg.

166. Ol vaqtın kim bizār boldı, anlar kim uyduruldılar, anlardın kim uydılar; [24a/1] kördiler qın. Taqı kesildi anlarning birle sebebler.

167. Taqı aydı anlar kim (2) uydılar: "Kāşki haqıqat üze bizge bir kez, bizār bolsa miz anlardın; neteg kim bizār boldılar bizdin. (3) Anıñ mengizlig körküzür anlarğa Tangrı işlerini, ökünçler anlar üze. Taqı irmez anlar (4) çıqğanlar otdın.

168. Ay kişiler! Ying ol nirsedin kim (5) yirde; helālnı, arıgnı. Taqı uymang şeytānning adımlarınğa, (6) haqıqat üze ol sizge düşman, açuq.

169. Haqıqat üze buyrur sizge yawuzluq birle taqı yawuzluq içinde haddin keçgen nirseler birle, (7) taqı kim aysangız Tangrı üze ol nirseni kim bilmes siz.

170. Taķı ol vaķtın kim aytıldı anlarĝa: (8) "Uyung anga kim indürdi Tangrı"; aydılar: "Uyar miz anga kim bulduķ anıñ üze (9) atalarımıznı." Eger bolsa ataları, bilmesler nirseni kim; könülmesler.

171. [24b/1] Ol kim irselerning tangsuk şıfatı kim kâfir boldılar, ol kim irsening tangsuk şıfatı mengizlig kim, oçĝurur ol nirse birle kim işitmes, (2) meger ündemekni taķı kıkırmaķnı. Saĝırlar, aĝınlar, közsüzler; anlar bilmesler.

172. Ay (3) anlar kim bittiler! Ying ol nirsening hoşlarındın kim rüzi kıldıķ sizge. Taķı şükr kılıng (4) Tangrıķa, eger irdingiz irse angayok kulluk kıılır siz.

173. Haķıķat üze harâm kııldı sizing üze (5) ölüĝseni taķı ķanı taķı tonguz etini taķı ol nirseni kim ün kılındı anıñ birle Tangrıdın (6) önginge. Kim kısarlansa, küç kıılmadın, taķı ĥaddin keķmedin; yok yazuk anıñ üze. (7) Haķıķat üze Tangrı yarlıķaĝan, rahmet kıłĝan.

174. Haķıķat üze anlar kim örterler anı kim (8) indürdi Tangrı kitâbdın, taķı bedel kıılurlar anıñ birle az bahânı, ya'nı 'ivaźnı; (9) anlar yimesler ķarınlarıĝa, meger otnı. Taķı sözlemes anlarĝa [25a/1] Tangrı kıyâmat kün taķı arıĝ kıılmas anlarĝa. Taķı anlarĝa ķın (2) iglig.

175. Anlar anlar kim satĝın aldı azĝunluķnı könilik birle (3) taķı ķını yarlıķamaķ birle. Neme şabr kıłĝan turur anlar ot üze!

176. Ol (4) munung birle kim, haķıķat üze Tangrı indürdi kitâbnı râstlıķ birle. Taķı haķıķat üze anlar kim ĥilâf kıılıştılar (5) kitâb içinde, irak ĥilâf içinde.

177. İrmes edĝülük kim ewürsengiz (6) yüzleringizni⁸ maşrıķķa ķarşu taķı maĝrıbķa ķarşu. Velı edĝülük, (7) ol kim irse kim bitti Tangrıķa taķı kıyâmat küninge taķı firıştelerge taķı kitâbge (8) taķı peyĝambarlarķa; taķı birdi mâlnı sewmeki üze, yawuķluk eyeleringe (9) taķı yetimlerge taķı miskinlerge taķı yol oĝlıĝa taķı ķolĝuķılaraĝa [25b/1] taķı mükâteblerķa. Taķı kııldı namâznı taķı birdi zekâtnı. Taķı vefâ kıłĝanlar (2) 'ahdleringe, ķayu vaķtın kim 'ahd kıılsalar. Taķı şabr kıłĝanlar dervişlik içinde taķı sökellik içinde (3) taķı ķatıĝlıķ vaķtında. Anlar anlar kim râst aydılar taķı anlar anlar (4) saķnuķlar.

178. Ay anlar kim bittiler! Bitindi sizing üze kışâş, (5) öldürölmişler üze: Āzād er āzād er birle, taķı ķul ķul birle, taķı tişi tişi birle. (6) Kim kim 'afv kıılınsa anga, uyasındın nirse; uymaķ körklüĝlük

⁸ yüzleringizni: yüz ewürsengizni

birle taqı ötemek (7) anıñ tapa körklüglük <birle>. Ol yüngül kılamak, İdingizdin; taqı rahmet. Kim kim (8) haddin keçse, andın song anga qın iglig.

179. Taqı sizge, qışaş içinde (9) tiriglikı; ay ‘aqlar eyeleri! Bolğay kim siz saqıngay siz.

180. Bitindi sizing üze, [26a/1] ol vaqtın kim hâzır boldı sizlerdin biringizge ölüm, eger qodsa köp mälını; (2) vaşıyyet ataqa anaqa taqı yawuqraqlarga, körklüglük birle; tölenmek (3) saqnuklarga.

181. Kim aynatsa anı, eşitmişindin songra; haqıkat üze yazuqı (4) ol kim irseler üze kim aynaturlar anı. Haqıkat üze Tangrı işitgen, bilgen.

182. Kim kim (5) qorqsa vaşıyyet qılğandın, qışmaq, yâ yazuq; taqı ongarsa anlarnıng arasında, (6) yoq yazuq anıñ üze. Haqıkat üze Tangrı yarlıqağan, rahmet qılğan.

183. Ay anlar kim (7) bittiler! Bitindi sizing üze rüze; neteg kim bitindi anlarnıng (8) üze kim sizdin aşnu turur; bolğay kim siz saqıngay siz.

184. Sanlıg künler. (9) Kim kim bolsa sizdin sökel, yâ [26b/1] sefer üze; san öngin künler üze. Taqı anlar üze kim küçleri yiter anga; (2) yuluğ bir dervışning ta‘āmı. Kim kim artuqsı qılsa hayrnı, ol yahşırağ (3) anga. Taqı eger rüze tutsangız, yahşırağ sizge; eger bilür irsengiz.

185. (4) Ramażân ayı ol kim indürüldi anıñ içinde Qur‘ân. Köni yol (5) kişilerge, taqı açuq hücetler köni yoldın, taqı ayırt kemişgen. Kim kim hâzır bolsa (6) sizdin ay içinde, rüze tutsun. Taqı kim bolsa sökel, yâ sefer (7) üze; san öngin künlerdin. Tileyür Tangrı sizge asanlıknı (8) taqı tilemes sizge küçeylikni. Taqı kim tamâm qılsangız üçün sannı; taqı uluqlamaqingız üçün (9) Tangrnı, ol nirse üze kim köndürdi sizni; taqı bolğay kim siz şükr qılğay siz.

186. Taqı ol vaqtın kim [27a/1] sorsa sanga qullarım, mindin: Haqıkat üze men yaqın men; icâbet qılır men du‘â qılğannıng (2) du‘âsını, ol vaqtın kim ündese mini. İcâbet qılsunlar manga, taqı bitsünler manga; (3) bolğay kim anlar köni yollıg bolğaylar.

187. Helâl qılındı sizge rüze tüninde cimâ‘ kılamak, uvutsuzlaşmek, (4) ya‘nı tişileringizge. Anlar <ton> turur sizge taqı siz ton turur siz anlarga. (5) Bildi Tangrı haqıkat üze siz, irdingiz hıyânet qılır irdingiz özleringizge, ya‘nı tevbengizni qabül kıldı (6) sizing üze taqı kiçürdi

sizdin. Emdi mübāşeret kıling anlarğa taqı isteng (7) anı kim bitidi Tangrı sizge. Taqı ying taqı içing; açuq bolgınça (8) sizge aq yiplük, ya'nı fecr-i şādık kara yiplükdin, ya'nı fecr-i kazībdin. (9) Andın song tükel kıling rūzeni tünge tegi. Taqı mübāşeret kılmang, taqı sizler [27b/1] peyvestelik kılgan siz mescidler içinde. Ol, Tangrınınğ hadleri, (2) yawumang anga. Aning mengizlig açuq kıtur Tangrı nişānlarını, kişilerge; bolğay kim anlar (3) saqıngaylar.

188. Taqı yimeng mällaringizni arangızda, bātil birle. Taqı kemişmeng (4) anı hākimler tapa; yimekingiz üçün bir pāranı kişilerning mällarındın, (5) yazuq birle; taqı siz bilür siz.

189. Sorarlar sanga yangı aylardın, ayğıl: (6) "Ol belgülüg vaqtlar, kişilerge taqı hacge. Taqı irmes edğülük kim kelsengiz (7) ewlerge arqalarındın. Veli edğülük, ol kim irse kim saqındı. Taqı keling (8) ewlerge қаpuğlarındın. Taqı saqning Tangrıdın; bolğay kim siz tilekleringizni tapğay siz.

190. (9) Taqı öldürüng Tangrı yolu içinde anlarını kim öldürürler sizlerni. Taqı [28a/1] haddin keçmeng, haqıkat üze Tangrı sewmes haddin keçgenlerni.

191. Taqı öldürüng anlarını, nirde kim (2) bulsangız. Taqı çıkaring anlarını ol yirdin kim çıkardılar sizni. (3) Taqı ortak қоşмақ қатıғрақ öldürmekdin. Taqı öldürüşmeng anlar birle Mescid-i Harām (4) katında; ançağa tegrü kim öldürüşgeyler sizing birle anıñ içinde. Eger öldürüşeler sizing birle, (5) öldürüng anlarını. Munung mengizlig kāfırlarınğ cezāsı.

192. Eger yıgılsalar, (6) haqıkat üze Tangrı yarlıқаған, rahmet kılgan.

193. Taqı öldürüşüng anlar birle, ançağa tegrü kim (7) bolmasa fitne; taqı bolgınça dın Tangrığa. Eger yıgılsalar (8) zulm kılmak yok, meger zālımlar üze.

194. Harām ay, (9) harām ay birle. Taqı hürmetler kışāş turur. Kim kim [28b/1] zulm kılsa sizing üze, zulm kıling, ya'nı zulm cezāsın kıling anıñ üze, sizing üze zulm kılmışı mengizlig. (2) Taqı saqning Tangrıdın; taqı biling, haqıkat üze Tangrı saqnuqlar birle.

195. (3) Taqı harc kıling Tangrı yolında. Taqı kemişmeng eligleringiz birle, (4) yoqalmaқğa. Taqı körklüglük kıling, haqıkat üze Tangrı sewer körklüglük kılganlarını.

196. Taķı tükel kıling (5) hacnı taķı ziyāratnı, Tangrı üçün. Eger kısarlınsangız, ol nirse kim āsān boldı (6) ıdǵu ķurbāndın. Taķı yülümeng başlarıngıznı, teginçege tegrü ıdǵu ķurbān (7) orninga. Kim kim bolsa sizdin sökel, yā anıñ birle aǵrıǵ (8) başındın; yuluǵ rüzedin, yā şadaķadın, yā ķurbān kıılmaķdın. (9) Ol vaķtın kim ķurtuldungız, kim kim müt'a kılsa, ya'nı fāyide alsa ziyārat kıılmaķ birle, hacğa tegrü, ol nirse kim āsān bolsa [29a/1] ıdǵu ķurbāndın. Kim kim bulmasa üç küning rüze tutmaķı hac (2) içinde; taķı yiti, ol vaķtın kim ķaytsangız. Ol on tükel. (3) Ol, ol kim irse <kim> bolmadı anıñ ahlı Mescid-i Harāmning hāzırları. (4) Taķı saķning Tangrıdın; taķı biling haķıķat üze Tangrı, ķatıǵ kıını.

197. (5) Hac ayları, bilinmiş. Kim kim farıza kılsa anıñ içinde hacnı; (6) cimā' yok taķı buyruķdın çıķmaķ yok taķı yok cedel kılışmaķ, ya'nı yok huşumat, hac içinde. Taķı ne kim kılsangız (7) edǵülükdin, bilür anı Tangrı. Taķı azıķ aling; haķıķat üze azıķning yaķşıraķı, (8) saķnuķluk. Taķı saķning mindin, ay 'aķlıning eyeleri!

198. Yok turur sizing üze (9) yazuķ kim istesengiz artuķsı nirseni İdingizdin. Ķayu vaķtın kim ķaytsangız [29b/1] 'Arafātdın, yād kıling Tangrıǵa Meş'arü'l-Harām ķatındın. (2) Taķı yād kıling anı, neteg kim köndürdi sizni; taķı haķıķat üze irdingiz andın aşnu, (3) azgunlardın.

199. Andın song, ķaytıng ol yirdin kim ķayttı kişiler. (4) Taķı yarlıķayu tilengiz Tangrıdın. Haķıķat üze Tangrı yarlıķaǵan, rahmet kılgan.

200. Ol vaķtın kim (5) tükel kılsangız hac içindeki kulluķlarıngıznı, yād kıling Tangrıyı, yād kılmışingız tig (6) atalarıngıznı; yā ķatıǵraķ yād yanındın. Kişilerdin kim irseyi aytur: "İdimüz! (7) Birgil bizge dünyā içinde"; taķı yok anga ol cihānda, ülüşdin.

201. Taķı anlardın (8) kim <irseni kim> aytur: "İdimüz! Birgil bizge dünyā içinde edǵülük taķı ol cihānda (9) edǵülük, taķı saķlaǵıl bizni ot kıınındın."

202. Anlar, anlarǵa ülüş bar, ol nirsedin kim [30a/1] ķazǵandılar. Taķı Tangrı, revān saķış kılgan.

203. Taķı yād kıling Tangrıyı, (2) sanlıǵ künler içinde. Kim kim iwse, iki kün içinde; yok yazuķ (3) anıñ üze. Taķı kim song ķalsa, yok

yazuğ anıñ üze. Ol kim irse kim saķındı. Taķı saķınıng Tangrıdın; (4) taķı biling haķıķat üze siz, anıñ tapa yıǵlur siz.

204. Taķı kişilerdin kim irseyi bar kim (5) tangğa ketrür sini anıñ sözi bu yaķınrağ tiriǵlık içinde. Taķı tanuğ kılur Tangrıni, ol nirse üze kim (6) köngli içinde. Taķı ol, huşumatı ķatıǵ.

205. Taķı ķayu vaķtın kim ewrülse, sa'y kılur yir içinde; (7) fesād kılmağ üçün aning içinde; taķı helāk kılmağ ekinni taķı uruǵni. Taķı Tangrı sewmez (8) fesādni.

206. Taķı ol vaķtın kim aytıldı anga: "Ķorkǵıl Tangrıdın"; tuttı anı 'azizlik, yazuğ birle. (9) Tap anga tamuğ, taķı neme yawuz töşek!

207. Taķı kişilerdin kim irseyi bar kim [30b/1] satar özini, isteyü Tangrıning hoşnüdluǵını. Taķı Tangrı raħmet ķılǵan, (2) ķullarğa.

208. Ay anlar kim bittiler! Kiring boyun sümek içinde, ķamuğ. Taķı (3) uymang şeytänniing adımlarıng. Haķıķat üze ol, sizge düşman açuğ.

209. (4) Eger tayınsangız, mundın songra kim keldi sizge açuğ hüccetler; biling (5) haķıķat üze Tangrı yinggen, berk işlig.

210. Baķarlar mu meger kim kelse anlarğa (6) Tangrı, ya'ni buyruķı zulletler içinde bulıtdın, taķı firişteler. Taķı tamām ķılındı iş. (7) Taķı Tangrı tapa ķaytarılur işler.

211. Sorǵıl Ya'ķüb oǵlanlarıng, niçe (8) birdük anlarğa nişändin açuğ. Taķı kim kim tegşürse Tangrıning ni'metini, (9) mundın songra kim keldi anga; haķıķat üze Tangrı, ķını ķatıǵ.

212. Bezenildi anlarğa kim [31a/1] kāfır boldılar, yaķınrağ tiriǵlık. Yobılayurlar anlardın kim bittiler. Taķı anlar kim (2) saķındılar, anlarıng üzesinde ķıyāmat kün. Taķı Tangrı rüzı kılur kimge kim tilese, (3) sansız.

213. İrdi kişiler bir öǵür. İddı Tangrı peygābarlarıni, (4) müjde birigililer taķı ķorkutuǵlılar. Taķı indürdi anlarıng birle kitābnı, hağ; hükm kılmağ üçün (5) kişiler arasında, ol nirse içinde kim hilāf ķılıştılar aning içinde. Taķı hilāf ķılmadı aning içinde, meger (6) anlar kim birildiler, mundın songra kim keldi anlarğa açuğ hüccet; ħased üçün aralarında. (7) Taķı köndürdi Tangrı anlarıni kim bittiler; ol nirse kim hilāf ķılıştılar anıñ içinde, hağdın; (8) buyruķı birle. Taķı Tangrı köndürür kimni tilese, köni yol tapa.

214. (9) Saķındıngız mu kim kirsengiz uçmaqķa; taķı yok kelmeyin turur sizge anlarnıng şıfatı kim, [31b/1] keçtiler sizdin aşnu. Sıķadı anlarnı dervişlik taķı sökellik. Taķı teprenildiler taķı qarārsız kıl<ın>dılar; (2) aytgınça yalavaç taķı anlar kim bittiler anıñ birle: "Kaçan Tangrıning yārisi?" (3) Āgāh bolgūl, haķıkat üze Tangrıning yārisi yawuķ.

215. Sorarlar sanga, ne turur ol kim ĥarc kılurlar. (4) Aygıl: "Neni kim ĥarc kılsangız edgūlūkdin, atağa anağa, taķı yaķınraķlarğa taķı yetimlerde (5) taķı dervişlerde taķı yol eringe. Taķı anı kim kılsangız edgūlūkdin, (6) haķıkat üze Tangrı anı bilgen."

216. Bitindi sizing üze toķuş, taķı ol nā-ĥoş körūlmiş turur (7) sizge. Taķı bolgay kim yigreney sizler nirseni, taķı ol yaĥşıraķ sizge; taķı bolgay kim (8) sewgey siz nirseni, taķı ol yawuz sizge. Taķı Tangrı bilür, taķı siz bilmes siz.

217. (9) Sorarlar sanga ĥarām aydın, uruşmaqđın anıñ içinde. Aygıl: "Uruşmaq anıñ içinde uluğ; [32a/1] taķı yıgmaq Tangrı yolındın; taķı kāfir bolmaq anga; taķı Mescid-i Ĥarāmdın (2) taķı aĥlınıng çıķarmaķı andın; uluğraķ turur Tangrı ĥatında. Taķı belā, ya'nī Tangrıķa küfr ketürmek uluğraķ turur (3) öldürmekdin. Taķı kışmazlar kıtāl kılurlar sizing birle; ançağa tegrū kim ĥaytarğaylar sizni (4) dīniñizdin, eger unsalar, ya'nī yarağları yitse. Taķı kim kim ĥaytsa sizdin, dīnindin (5) taķı ölse, taķı ol ol ĥālda kāfir turur; anlar, bātıl boldı anlarnıng 'amelleri dūnyāda (6) taķı ol cihānda. Taķı anlar ot eyeleri, anlar anıng içinde mengü ĥalğanlar.

218. (7) Ĥaķıkat üze anlar kim bittiler taķı anlar kim köçtiler taķı uruştilar Tangrıning yolu içinde; (8) anlar ümenürler Tangrıning rahmetini. Taķı Tangrı yarlıķağan, rahmet kılğan.

219. (9) Sorarlar sanga ĥamrdın taķı kımardın. Aygıl: "Ol ikisi içinde uluğ yazuķ bar, [32b/1] taķı asığlar kişilerge. Taķı ol ikisining yazuķı, uluğraķ turur ikisining asığındın." Taķı sorarlar sanga, (2) neni kim ĥarc kılurlar. Aygıl: "Emgenmegü tig nirseni." Anıñ mengizlig beyān kılur Tangrı sizge nişānlarnı; (3) bolgay kim siz endişe kılğay siz,

220. dūnyāda taķı āĥıratda. Taķı sorarlar sanga (4) yetimlerdin. Aygıl: "Ongarmaq anlarka, yaĥşıraķ. Taķı eger ĥarışsangız anlarnıng birle, (5) uyalarıngız tururlar." Taķı Tangrı bilür bozğannı,

ongargandı. Tağı eger (6) tilese Tangrı, emgekke kemişgey irdi sizni. Haqıkat üze Tangrı yinggen, hikmet birle iş kılğan.

221. Tağı (7) nikāh kılmang ortak koşğan tişilerini, ançağa tegrü kim bitgeyler. Tağı bitgen kara baş, (8) yahşırak turur ortak koşğandı; tağı niçeme kim tangğa ketürse sizni. Tağı cüftlendürmeng ortak koşğanlarını, (9) ançağa tegrü kim bitgeyler. Tağı bitgen kul yahşırak turur ortak koşğandı, tağı niçeme kim [33a/1] tangğa ketürse sizni. Anlar ündeyürler ot tapa; tağı Tangrı ündeyür (2) uçmak tapa tağı yarlıkamaq tapa, āsān kılmakı birle. Tağı beyān kıllur nişānlarını kişilerge, (3) bolğay kim anlar angğaylar.

222. Tağı sorarlar sanga, hayz içinde. (4) Aygıl: "Ol nā-hoş kelgen nirse turur. Saçling tişilerdin, hayz içinde. Tağı yawumang anlarğa, (5) ançağa tegrü kim anlar arığaylar. Qayu vaqtın kim arınsalar, keling anlarğa, ol yirdin kim buyurdı sizge (6) Tangrı. Haqıkat üze Tangrı sewer tevbe kılganlarını tağı sewer arınganlarını."

223. (7) Tişileriniz ekin turur sizge; keling ekiniñizge, neteg tilesengiz. (8) Tağı burun keçrüngüz özüngüz için. Tağı saqının Tangrıdın; tağı biling haqıkat üze siz (9) satğaşğanları siz. Tağı müjde birgil bitgenlerge.

224. Tağı kılmang Tangrını, arquru koyğan nirse, [33b/1] antlaringızka kim edgülük kılsangız tağı saqınsangız tağı ongarsangız halklar arasında. (2) Tağı Tangrı işitgen, bilgen.

225. Tutmas sizni Tangrı, sanga kirmegen birle antlaringız içinde; (3) ançası bar kim tutar sizni ol nirse birle kim kazğandı köngülleriniz. Tağı Tangrı (4) yarlıkağan, kınamakğa iwmege.

226. Anlarğa kim ant içerler tişilerindin, dört aynın (5) küymeki. Eger kaytsalar, haqıkat üze Tangrı yarlıkağan, rahmet kılğan.

227. (6) Tağı eger uğrasalar talākğa, haqıkat üze Tangrı işitgen, bilgen.

228. Tağı boşanmış tişiler, (7) küyerler özleri birle üç hayz. Tağı helāl bolmas anlarğa kim, örtseler (8) anı kim yarattı Tangrı, rahimleri içinde, ya'nī oğlan tıyğan yir içinde; eger biter irseler Tangrığa (9) tağı kıyāmat künge. Tağı küdegüleri anlarning, sezāraq olarning kaytarmakğa anıñ içinde; [34a/1] eger tileseler ongarmak. Tağı anlarğa, ol nirse mengizlig kim anlarning üze turur, körklüglük birle.

(2) Tağı erenlerge anlar üze dereceler bar. Tağı Tangrı yinggen, hikmet birle iş kılğan.

229. Boşamak (3) bir kezdin songra bir kez, ya'ni tutmaq körklüglük birle, yā ıdmaq körklüglük birle. (4) Tağı revā bolmas sizge kim, tutsangız ol nirsedin kim birdingiz anlarğa, bir nirseni; meger kim (5) qorqsalar kim iķāmet kılu bilmeseler Tangrıning tiğlarını. Eger qorqsangız kim iķāmet kılu bilmeseler (6) Tangrıning tiğlarını; yoķ yazuķ ikisi üze, ol nirse içinde kim yulundı anıñ birle. (7) Ol, Tangrıning hadleri; tağı keçmeng andın. Tağı kim kim keçse Tangrıning hadlerindin, anlar (8) anlar küç kılğanlar.

230. Eger boşasa anı; helāl bolmas anga, andın song; (9) nikāh kılğınça öngin küdegüni. Eger boşasa anı, yoķ yazuķ ol ikisi üze [34b/1] kim qayıssalar; eger sizseler kim iķāmet kılurlar Tangrıning hadlerini. Tağı ol, (2) Tangrıning hadleri; beyān kılur anı, ol erenlerge kim bilürler.

231. Tağı qayu vaqtın kim boşasangız (3) tişilerni, tağı tegseler vaqtlarınğa; tutung anlarını körklüglük birle, (4) yā ıdıng anlarını körklüglük birle. Tağı tutmang anlarını istize üçün, (5) zulm kılmangız üçün. Tağı kim kim kılsa, ol küç kıldı özinge. Tağı tutmang (6) Tangrıning āyatlarını yobığa. Tağı yād kıling Tangrıning ni'metlerini, sizing üze; (7) tağı ol nirse kim indürdi sizing üze kitābdın tağı hikmetdin, ya'ni şeri'atdın; ögütleyür sizni (8) anıñ birle. Tağı saqning Tangrığa; tağı biling haķıķat üze Tangrı, tigme bir nirseni bilgen turur.

232. (9) Tağı ol vaqtın kim talāķ kılsangız tişilerni; tağı tegseler vaqtlarınğa, yıgmang anlarını [35a/1] kim nikāh kılsalar cüftleringe, qačan hoşnüd bolsalar aralarında körklüglük birle. (2) Ol, ögütlenür⁹ anıñ birle ol kim irdi sizdin, biter Tangrığa (3) tağı kıyāmat kün<ge>. Ol artuķraq sizge, tağı arıģraq. Tağı Tangrı (4) bilür tağı sizler bilmes siz.

233. Tağı analar, emdürürler oğlanlarını (5) iki yıl, tükel; ol kim tiledi kim tükel kılsa emmekni. Tağı ol kim irse üze kim (6) toğrulmuş anıñ üçün, anlarınğ rüzisi tağı anlarınğ keyimi, körklüglük birle. (7) Teklif kılınmas ten, meger yarağı yitmişinçe. Ziyān tegrülmes ana oğlanı birle; (8) tağı ol kim irse <kim> toğrulmuş turur anıñ üçün, oğlanı birle. Tağı mirāş alğan üze, anıng mengizlig. (9) Eger tileseler ayırmaq, unaşmaqđın ol ikisindin, tağı kengeşmekdin; [35b/1] yoķ yazuķ ol ikisi

⁹ ögütlenür: ögütleyür

üze. Taķı eger kim tilesengiz kim emdürmek (2) oğlanlarıngızını, yoķ yazuķ sizing üze; kaçan kim ısparlasangız anı kim birdingiz, (3) edğülük birle. Taķı saķnıng Tangrıdın; taķı biling haķıķat üze Tangrı, ol nirseni kim kıılır siz (4) körgen.

234. Taķı anlar kim ölürler, sizdin, taķı ķodarlar (5) cüftler: küyerler özleri birle tört ay taķı on kün. (6) Ƙayu vaķtın kim tegseler vaķtlarıngı, taķı yoķ yazuķ sizing üze ol nirse içinde kim kııldılar, (7) özleri içinde, edğülük birle. Taķı Tangrı, ol nirseni kim kıılır siz bilgen.

235. (8) Taķı yoķ yazuķ sizing üze, ol nirse içinde kim örtüglüg sözledingiz (9) anıñ birle, tişilerning tilemekindin, yâ örttüngiz öz içingizde. Bildi [36a/1] Tangrı, haķıķat üze siz zıkr kılgay siz anlarğa. Taķı ançası bar va'de kılmangız siz (2) yaşru, ya'nı cimā', meger kim aysangız söz körklüg. Taķı uğramangız nikāh tügüninge, (3) ya'nı nikāh kıılmaķğa; teginçege tegrü kitāb vaķtıngı. Taķı biling haķıķat üze (4) Tangrı bilür anı kim sizing içingizde turur. Ƙorķung andın; taķı biling (5) haķıķat üze Tangrı yarlıķagan, kınamakğa iwmege.

236. Yoķ yazuķ sizing üze, eger boşasangız (6) tişilerni; mādām kim cimā' kıılmadın turur siz, ançağa tegrü kim kesgey siz anlarğa kâbin. Taķı (7) müt'a biring kingliklig üze, anıñ endāzası; taķı tarlıķ üze, anıñ endāzası. (8) Müt'a birmek körklüglük birle, vâcib bolğan körklüglük kılganlarğa.

237. Taķı eger (9) talāķ birsengiz anlarğa, vatı kıılmaķıngızdın aşnu; taķı taķdir kıldıngız [36b/1] anlarğa mehri, taķdir kılganıngızning yarısı, meger kim 'afv kılsalar, (2) yâ 'afv kılsa ol kim anıñ elginde nikāhning tügünü. Taķı kim 'afv kılsangız, (3) yawuķraq saķnuķlukğa. Taķı unutmang artuķluķnı arangızda. Haķıķat üze Tangrı, (4) ol nirseni kim kıılır siz körgen turur.

238. Saķlang namāzlar üze taķı orta (5) namāznı. Taķı ķopung Tangrı üçün, tã'at kılgan.

239. Eger ķorķsangız yağağın, (6) yâ münügliler. Ƙayu vaķtın kim ķurtulsangız, zıkr kıling Tangrığa; neteg kim öğretti sizge (7) anı kim, bilmes irdingiz.

240. Taķı anlar kim ölürler, sizdin, (8) taķı ķodarlar cüftler; vaşiyyet kıılmaķ cüftleringe; nafaķa birmek (9) yılğa tegrü; çıķarmamaķ. Eger çıķsalar, yoķ yazuķ sizing üze, [37a/1] ol nirse içinde kim kııldılar, özleri içinde körklügdin. Taķı Tangrı yinggen, (2) hikmet birle iş kılgan.

241. Taqı talāk birilmiş tişilerge, müt'a birmek edgülik birle, vācib bolmaq (3) saḡnuqlarğa.

242. Munung mengizlig beyān qılır Tangrı sizge nişānlarını, bolğay kim siz (4) bilgey siz.

243. Körmeding mü anlarını kim çıqtılar sarāylarındın, (5) taqı anlar mingler; ölüm qorğunçındın? Taqı aydı anlarğa Tangrı: "Ölüng!" (6) Andın song tırgüzdi anlarını. Haqıkat üze Tangrı, artuqluq idisi kişiler üze, veli (7) kişilerin üküşreki şükr qılmaslar.

244. Taqı öldürüşüng Tangrı yolında. (8) Taqı bileng haqıkat üze Tangrı işitgen, bilgen.

245. Kim turur ol kim, ötünç birür (9) Tangrığa, körklüg ötünç; qat qat qılsa anga, qatlar köp. [37b/1] Taqı Tangrı tar qılır taqı king qılır. Taqı anıñ tapa qaytarılır siz.

246. Körmeding (2) mü ögürni Ya'qüb oğlanlarındın, Mūsādın songra? Ol vaqtın kim (3) aydılar peygāmbargā anlar: "İdğil bizge melik, uruşalıng Tangrı (4) yolında." Aydı: "Yawuq boldunguz mu bitinse sizing üze toquş (5) kim öldürüşmesengiz." Aydılar: "Taqı ne turur bizge kim uruşmasa miz Tangrı yolında, (6) taqı çıkarılduq sarāylarımızdın taqı oğullarımızdın?" Ol vaqtın kim bitindi anların üze (7) toquş, ewrıldiler meger az anlardın. Taqı Tangrı bilgen zālamlarını.

247. (8) Taqı aydı anlarğa olarning peygāmbarı: "Haqıkat üze Tangrı ıddı sizge Tālütını, (9) melik." Aydı: "Neteg bolur anga mülk bizing üze, taqı biz [38a/1] sezāraq mülkke andın? Taqı birilmedi kinglik maldın." (2) Aydı: "Haqıkatda Tangrı üdürdi anı sizing <üze>; taqı arturdi anı kinglik taqı uzunluq yanındın, (3) 'ilm içinde taqı ten içinde. Taqı Tangrı birür mülkini kimge kim tilese. Taqı Tangrı (4) king, bilgen.

248. Taqı aydı anlarğa olarning peygāmbarı: "Haqıkat üze mülkining nişānı kim (5) kelse sizge tabut. Anıng içinde qarār bar, İdingizdın; taqı qalğan (6) ol nersedin kim qoddı Mūsā köki taqı Hārün köki; kötrür anı firışteler. (7) Haqıkat üze anıng içinde nişān bar sizge, eger erdingiz irse bitgenler."

249. Ol vaqtın kim (8) ayrıldı Tālüt çerigler birle; aydı: "Haqıkat üze Tangrı sınağanıngız turur (9) arıq birle. Kim kim içse andın, irmes mindin; taqı kim tatmasa andın, [38b/1] haqıkat üze ol mindin, meger ol

kim erse kim awuçladı bir awuç elgi birle." İçtiler andın, (2) meger az anlardın. Ol vaktın kim kiçti anı ol, taķı anlar kim bittiler anıng birle; (3) aydılar: "Yok küç bizge bu kün, Cālüt birle taķı çerigleri birle." Aydı (4) anlar kim sizerler, haķıķat üze anlar, Tangrıñın satġaşġanları tururlar: "Niçe az öġürdin, (5) yingdi üküş öġürni, Tangrıñın destürü birle. Taķı Tangrı (6) şābirler birle."

250. Taķı ol vaktın kim çıktılar, Cālütġa taķı çeriginge; aydılar: (7) "Ay İdimüz! Ķuyġul bizning üze şabrnı, taķı tölendü<r>gil ağağlarımıznı, taķı yāri birgil bizge, (8) kāfir erenler üze."

251. Sıdılar anlarnı, Tangrıning destürü birle. (9) Taķı öldürdi Dāvud Cālütını. Taķı birdi anga Tangrı mülkni taķı peygāambarlıķını; [39a/1] taķı öġretti anga, ol nerse kim tileyür. Ve eger¹⁰ bolmasa irdi Tangrıning def' kılmaķı, ya'nı yıġmaķı kişilerini, pāralarını (2) pāra birle; bozulġay irdi yir; veli Tangrı fażl eyesi turur, (3) 'ālamlar üze.

252. Ol, Tangrıning nişānları; oķıyu<r> miz anı sening üze (4) haķ birle. Taķı haķıķat üze sen, ıdılmışlardın.

253. Ol yalawaşlar, arturduġ (5) anlarnıng pārsını pārası üze. Anlardın kim erseni kim, sözledi Tangrı. Taķı kötürdi (6) anlarnıng pārasıngā mertebeler. Taķı birdük biz Meryem oġlı 'İsāġe (7) açuķ hüccetlerni taķı kuvvatlandurduġ Cebreyil birle. Taķı eger tilese Tangrı, (8) öldürüşmegey irdi anlar kim anlarnıng songında turur; andın songra kim keldi anlarġa açuķ hüccet; (9) taķı ançası bar kim hılāf kılıştılar. Anlardın kim erseni imān keltürdi taķı anlardın kim erseni [39b/1] kāfir boldı. Taķı eger tilese irdi Tangrı, öldürüşmegeyler irdi; veli Tangrı, kılur (2) anı kim tileyür.

254. Ay anlar kim bittiler! Ķarc kılınġ ol nirsedin kim rüzī kıldıuķ sizge; (3) mundın aşnu kim kelgey kün, yok satıġ anıñ içinde taķı yok dostluķ taķı yok şefā'at. (4) Taķı kāfırlar, anlar küç kılġanlar.

255. Tangrı, yok tapunġu (5) meger ol; tirig, peyveste örelig kılġan. Tutmas anga ımızġanmaķ taķı (6) uyķu. Anga ne kim kökler içinde taķı ne kim yir içinde. (7) Kim turur ol kim şefā'at kılur anıñ katında, meger destürü birle? Bilür (8) anı kim ileylerinde turur taķı anı kim artlarında turur. Taķı kapsamazlar (9) nirseni 'ilmindin, meger ol

¹⁰ ve eger: اوكر

nirseni kim tiledi. Yitti anıñ kürsisi [40a/1] köklerge taqı yirge, taqı yoq ağruq anga (2) ol ikisining saqlamaqı. Taqı ol yüksek, uluğ.

256. (3) Yoq kücemek dın içinde. Belgülüg boldı köni yol, azğunluğdın. (4) Kim kim kâfir bolsa şeytānga taqı bitse Tangrıqa; (5) yapuştı i'timādılığ ilükke, yoq ayrıлмақ anga. (6) Taqı Tangrı işitgen, bilgen.

257. Tangrı anlarning dostı kim bittiler, (7) çıkarur anlarnı karangkuluğdın yaruqluğ tapa. Taqı anlar kim (8) kâfir boldılar, anlarning dostları şeytānlar; çıkarurlar anlarnı (9) yaruqluğdın karangkuluğlar tapa. Anlar ot eyeleri, [40b/1] anlar anıñ içinde cāvidānalar.

258. Körmeding mü ol kim irseni kim hüccetleştı İbrāhım birle, (2) İdisi birle kim birdi anga Tangrı mülkni? Ol vaqtın kim aydı İbrāhım: "Menim İdim (3) ol kim tırgüzür taqı öldürür." Aydı: "Men tırgüzür men taqı öldürür men." Aydı (4) İbrāhım: "Haqıkat üze Tangrı keldürür künni maşrıqdın, (5) kelgil anıñ birle mağrıbdın." Mütehayyir boldı ol kim kâfir boldı. Taqı Tangrı (6) köndürmes¹¹ zālım erenlerni.

259. Yā anıñ mengizlig, keçti (7) qonum üze; taqı ol tüşgen turur kögeleri üze. Aydı: "Neteg tırgüzür munı (8) Tangrı, ölmişindin song?" Öldürdi anı Tangrı yüz yıl, andın song qopardı anı, (9) aydı: "Niçe kiçting?" Aydı: "Kiçtim bir kün, yā künni yarısı." Aydı: [41a/1] "Belkim kiçting yüz yıl. Baqıl ta'amungğa taqı şarābungğa; (2) aynamadı. Taqı baqıl eşekingge; taqı qılmağımız üçün sini nişān kişilerge. (3) Taqı baqıl süngüklerge, neteg qopğarur miz anı, andın song keçrür miz anga (4) etni." Ol vaqtın kim açuq boldı anga, aydı: "Bilür men, haqıkat üze Tangrı, tigme bir nirse (5) üze yarağlığ."

260. Taqı ol vaqtın kim aydı İbrāhım: "İdim! Körkütgül manga, neteg tırgüzür sen (6) ölügni?" Aydı: "Bitmeding mü?" Aydı: "Bittim, ançası bar kim qarār qılsun (7) könglüm, ya'nı qarārı ziyāda bolsun." Aydı: "Tutğıl törtni, quşdın; qışturğıl anlarnı sening tapa. (8) Andın song qılğıl tigme bir tağ üze anlardın pāranı. Andın song ündegil anlarnı, (9) kelgeyler sanga iwe. Taqı bilgil, haqıkat üze Tangrı [41b/1] yinggen, hikmet birle iş qılğan.

¹¹ köndürmes: کوندرورماس

261. Anlarning şifati kim harc kılurlar mällarını Tangrı yolında, (2) ol ewünnüng şifati mengizlig kim ündürdi yiti buğday başını; tigme bir buğday başı içinde yüz (3) ewün bar. Tağı Tangrı kat kat kılur kimge tilese. Tağı Tangrı king, bilgen.

262. (4) Anlar kim harc kılurlar mällarını Tangrı yolında; andın song (5) uydurmaslar anı kim harc kıldılar, minnetni tağı äzärni; anlarğa şeväbları İdileri (6) katında. Tağı yok qorqunç anlar üze tağı anlar qadğurmaslar.

263. Söz körklüg, (7) tağı yarlıkamaq, yaqşırax ol şadaqadın kim uyar anga äzär. Tağı Tangrı bay, (8) qınamaqğa iwmege.

264. Ay anlar kim bittiler! Bätıl qılmang şadaqalarınızni, (9) minnet birle tağı äzär birle; ol kim irse mengizlig kim harc kılur mälını halkların körmeki için, tağı [42a/1] bitmez Tangrığa tağı kıyamat künge. Anıng şifati, ol tayıg taş şifati mengizlig; anıñ üze (2) topraq, tegdi anga uluğ qatralıg yağmur, qoddi anga yalıng. Yaraqları yitmes (3) nirse üze, andın kim qazğandılar. Tağı Tangrı köndürmes kâfir erenlerni.

265. (4) Tağı anlarning şifati kim harc kılurlar mällarını, isteyü Tangrıning hoşnüdlüğını, (5) tağı tölendürmek için özlerindin; ol büstän şifati mengizlig, yüksek yirde, (6) tegdi anga uluğ qatralıg yağmur, tağı ketürdi meyvasını iki kat. Tağı eger tegmese angar (7) uluğ qatralıg yağmur, çiseng. Tağı Tangrı, anı kim kılur siz körgen.

266. Dost tutar mu sizde biringiz (8) kim bolsa anga büstän, qurmä yığaqlarındın tağı üzümderindin; aqar (9) astınındın arıqlar; anga anıñ içinde meyvalarınıng kamuğındın bar. Tegdi anga [42b/1] uluğluq tağı anga za'if oqlanlar bar; (2) tağı tegdi anga qasurğa, anıñ içinde ot bar; tağı köydi. (3) Anıng mengizlig beyän kılur Tangrı sizge nişänlerni, bolğay kim endişe kılğay siz.

267. (4) Ay anlar kim bittiler! Harc qılıng qazğanganıñız nirselerning yaqşıraxındın (5) tağı andın kim çıkarduq sizge yirdin. Tağı uqramang asıqsızğa (6) andın; harc kılur siz tağı irmes siz anıñ alğanları, meger kim köz yumsangız anıñ içinde. (7) Tağı biling haqıkat üze Tangrı bay, ögülmış.

268. İblis va'de kılur sizge (8) dervişlikni tağı buyrur sizge körksüz işni. Tağı Tangrı va'de kılur sizge yarlıkamaqni (9) andın tağı artuqluqni. Tağı Tangrı king, bilgen.

269. Birür 'ilm ve 'amelni, [43a/1] kimge tilese. Taķı kim kim birilse hikmetni, ya'nı 'ilm ve 'amelni; birildi ed<gü>lük köp. (2) Taķı sakınmas, meger 'aķl eyeleri.

270. Taķı ne kim ĥarc kılsangız (3) nafaķadın, yā nezr kılsangız nezrdin, ĥaķıķat üze Tangrı bilür anı. (4) Taķı yok küç kılganlarġa yāriçilerdin.

271. Eger belgürtsengiz şadaķalarını, (5) neme yaĥşı nirse ol! Taķı eger örtsengiz anı, taķı birsengiz anı dervişlerġe, (6) ol yaĥşıraķ sizge. Taķı örter sizdin yawuzluķlarıngızdın. (7) Taķı Tangrı, anı kim kılır siz bilgen.

272. Yok seniñ üze anlarnıng köndürmeki, (8) veli Tangrı köndürür kimni tilese. Taķı ne kim ĥarc kılsangız (9) māldın, özüngüzge ök. Taķı ne kim ĥarc kılsangız, meger isteyü [43b/1] Tangrı rızāsın. Taķı neni kim ĥarc kılsangız māldın, tükel tegrülgey sizge; (2) taķı siz küç kılinmas siz.

273. Ol dervişlerġe kim ĥabs kılındılar (3) Tangrı yolu içinde, yaraġları yitmes yörimek yirde. (4) Sizer anlarnı¹² bilmegen, baylar; sakınmaķdın. Bilür sen anlarnı, (5) anlarnıng nişānı birle; tilemesler kişilerġe ĥatıġlıķ kılu. Taķı ne kim (6) ĥarc kılsangız māldın, ĥaķıķat üze Tangrı, anı key bilgen.

274. Anlar kim (7) ĥarc kılırlar māllarını, tünle taķı kündüz, örtüġlüġ (8) taķı āşkārā. Anlarġa şevābları, İdisi ĥatında. Taķı yok korķuġ (9) anlar üze taķı anlar ĥadġurmazlar.

275. Anlar kim yiyürler ribānı, [44a/1] ĥopmazlar, meger neteg kim ĥopar ol kim toķır anı (2) iblis, divānalıķdın. Ol munung birle <kim> aydılar: "Ĥaķıķat üze satıġ, (3) ribā mengizlig." Taķı ĥelāl kıldı Tangrı satıġnı, taķı ĥarām kıldı ribānı. Kim kim (4) kelse anga öġüt, İdisindin, taķı yıġılsa; taķı anga ol kim keĥti, (5) taķı anıng işi Tangrı tapa. Taķı kim ĥaytsa, anlar ot (6) eyeleri; anlar anıñ içinde cāvidānalar.

276. Berekātın kiterür Tangrı ribānıng (7) taķı arturur şadaķalarını. Taķı Tangrı sewmes tigma bir kāfır bolġannı, (8) yazuķ kılgannı.

277. Ĥaķıķat üze anlar kim bittiler taķı kıldılar edġü işlerni (9) taķı peyveste kıldılar namāznı taķı birdiler zekātın; anlarġa, anlarnıng yanutı,

¹² anlarnı: anı

[44b/1] anlarning İdisi katında. Taķı yoķ qorķuđ anlar ũze taķı anlar qağgurmaslar.

278. (2) Ay anlar kim bittiler! Saķning Tangrıdın; taķı qoğung anı kim qaldı, (3) ribādın; eger irdingiz irse bitgenler.

279. Eger qılmasangız, (4) biling, yā bildüring yoķatmaq birle Tangrıdın taķı yalawaçındın. Taķı eger qaytsangız, ya'ni tevbe qılsangız (5) sizge mällarınıgızning başları. Küç qılmas siz taķı (6) küç qılınmas siz.

280. Taķı eger bolsa dervişlik, küymek (7) bay bolgınça. Taķı eger şadaqa qılsangız yaķşıraq sizge, eger bilür (8) irsengiz.

281. Taķı saķning kündin, qaytarılır siz aning içinde (9) Tangrı tapa. Andın song tükel birilür tigma bir ten, anı kim qazğandı. Taķı anlar [45a/1] küç qılınmaslar.

282. Ay anlar kim bittiler! Ol vaķtın kim borç alışsangız borç birle, (2) atanmış vaķtğa tegrü, biting anı. Taķı bitisün arangızda bitigen, (3) tüzlük birle. Taķı yığlınmasun bitigen kim bitise, neteg kim bildürdi anga (4) Tangrı, bitisün. Taķı aytu birsün ol kim aning ũze haķ. Taķı saķınsun (5) Tangrıdın, İdisindin; taķı ekismesün andın nirse. Eger bolsa, ol kim (6) anıñ ũze haķ bar; yüngül usluğ, yā za'if, yā yarağı yitmes kim (7) aytu birse ol, aytu birsün erkligi, tüzlük birle. Taķı bilmek tileng (8) iki tanuķ, erenleringizdin. Eger bolmasalar iki er, (9) bir er taķı iki tişi, ol kim irsedin kim rāzi bolur siz, tanuķlardın, [45b/1] kim azsa ikide birisi taķı angdursa ikide birisi birini. (2) Taķı yığlınmasun tanuķlar, ol vaķtın kim indenilseler. Taķı yalkmang kim (3) bitisengiz, kiçiglik hālda yā uluđluķı hālda, (4) vaķtıngā tegrü. Ol könirek Tangrı katında; taķı qopğanraq tanuķluķ ũçün; (5) taķı yaķınraq kim şekliq bolmasangız, meger kim bolsa ticāret anuķ, (6) tezgindürür siz anı arangızda. Yoķ sizing ũze yazuķ kim bitimesengiz (7) anı. Taķı tanuķ tiking, ol vaķtın kim satığ qılışsangız. Taķı ziyān tegürmesün (8) bitigen taķı tanuķ. Taķı eger qılsangız, haķıķat ũze ol buyruğdın çıķmaq (9) sizning <ũze>. Taķı saķning Tangrıdın. Taķı öğretür sizge Tangrı taķı Tangrı tigma bir [46a/1] nirseni bilgen.

283. Taķı eger bolsangız sefer ũze, ya'ni müsāfirler; taķı bulmasangız (2) bitigçi; tutuğlar, alınmış. Eger mansa pārangız (3) pārađa, ötesün ol kim emin tutuldı amānatını; taķı saķınsun (4) Tangrıdın, İdisindin. Taķı örtmeng tanuķluķnı. Taķı kim örtse anı, (5)

ḥaḳīḳat üze ol, yazuḳ ḳılğan turur aning köngli. Taḳı Tangrı, anı kim ḳılur siz bilgen.

284. (6) Tangrıǵa ol kim kökler içinde taḳı ol kim yirde. Taḳı eger açsangız (7) anı kim tenleringiz içinde turur, yā örtsengiz anı; ḥisāb ḳılǵay sizni anıñ birle Tangrı. (8) Yarlıḳayur kimge kim tilese taḳı ḳınayur kimni kim tilese. Taḳı Tangrı, tigme bir nirse (9) üze yaraǵlıǵ.

285. Bitti yalavaç ol nirsege kim indürüldi anıñ tapa, [46b/1] İdisindin; taḳı bitgenler. Ḳamuǵ bitti Tangrıǵa taḳı firışteleringe (2) taḳı kitāblarına taḳı yalawaçlarına. Ayırt kemişmez miz bir kim irse arasında yalawaçlarındın. (3) Taḳı aydılar: "Eşittük taḳı boyun südük; yarlıḳamaḳıngǵa İdimüz! Taḳı sening tapa oḳ (4) ḳaytmaq.

286. Teklif ḳılmaz Tangrı tenge, meger yaraǵını. Anga, (5) ol kim ḳazǵandı; taḳı aning üze ol kim ḳazǵandı. "İdimüz! Tutmaǵıl (6) bizni, eger unutsa miz, yā ḥaḫā ḳılsa miz. İdimüz! Yüklemegil (7) bizing üze ağır yükni, neteg kim yükleding anı anlar üze kim bizdin aşnu. (8) İdimüz! Taḳı yüklemegil bizge anı kim yoḳ küç bizge aning birle. Taḳı keçürgil bizdin taḳı yarlıḳaǵıl (9) bizge taḳı rahmet ḳılǵıl bizge. Sen erkligimüz. Yārī birgil bizge, kāfir erenler üze!"

(3)

SÜRETÜ ĀL-İ 'İMRĀN

[47a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) انا الله اعلم

2. Tangrı, yok Tangrı meger ol; tirig, peyveste örelig kılğan.

3. İndürdi (3) sening üze kitābnı, haq birle; rāstlağan ol nirsege kim ileyinde turur. (4) Taqı indürdi Tevritni taqı İncilni,

4. aşnudın, köndürügli kişilerge. [47b/1] Taqı indürdi ayırt kemişgenni. Haqıkat üze anlar kim küfr ketürdiler Tangrının açuq hüccetleringe, (2) anlarğa qın qatıg. Taqı Tangrı yinggen, öç eyesi irür.

5. Haqıkat üze (3) Tangrı, örtülmes anıñ üze nirse yirde taqı kökde.

6. (4) Ol ol kim şüret kılur sizni raħimler içinde, neteg kim tilese. Yok Tangrı (5) meger ol; yinggen, hikmet birle iş kılğan.

7. Ol ol kim indürdi sening üze kitābnı. (6) Andın āyatlar, berkitilmiş, ol āyatlar kitābnung aşlı. Taqı önginler, (7) oħşağanlar. Anlar kim köngülleri içinde qışmaq bar, uyarlar (8) ol nirsege kim oħşaştı andın; fitne isteyü taqı te'vilini isteyü. Taqı (9) bilmes te'vilini, meger Tangrı. Taqı tölengenler 'ilm içinde, [48a/1] ayturlar: "Bittük anga, kamuğ İdimüz qatındın." Taqı saqınmas, (2) meger 'aql eyeleri.

8. İdimüz! Qışturmağıl köngüllerimizni, ol vaqtdın song kim köndürdüng bizni. (3) Taqı bağışlağıl bizge qatındın rahmet; haqıkat üze sen, sen birgen.

9. (4) İdimüz! Haqıkat üze sen kişilerning yıgğanı, ol künge kim yok sek anıñ içinde. Haqıkat üze (5) Tangrı hilāf kılmas va'dege.

10. Haqıkat üze anlar kim küfr ketürdiler; menfa'at kılmağay (6) anlardın mälları taqı oğlanları, Tangrıdın (7) nirse. Taqı anlar, anlar otnung tamduqı.

11. Fir'avn qabilasining (8) 'ādeti mengizlig. Taqı anlar kim olarning aşnularındin, yalganğa nisbet qıldılar nişanlarımuznı. (9) Tuttı anlarını Tangrı yazuqları birle. Taqı Tangrı qatıg turur, qını.

12. [48b/1] Aygıl anlarğa kim küfr ketürdiler: "Yingilgey siz, taqı yıgılğay siz (2) tamuğ tapa." Taqı neme yawuz töşek turur!

13. İrdi sizge nişan, iki ögür içinde <kim> (3) satğaştılar. Ögür öldürüşür Tangrı yolu içinde, taqı bir ögür tangın. (4) Körerler anlarını, iki anlarqa, köznüing körmeki. Taqı Tangrı quvvatlandurur yārisi birle, (5) kimni tilese. Haqıqat üze aning içinde 'ibret bar, közler eyeleringe.

14. (6) Bezenildi kişilerge, ārzularning sewügi; tişilerdin taqı oğullardın, (7) taqı cem' qılınmış köp mällardın, altundın taqı kümüşdin, taqı nişanlıg qılınmış (8) aqlardın, taqı tiwedın taqı sıgırdın taqı qoydın keçidin taqı ekindin. Ol yaqınraq tiriglikning (9) kalesi; taqı Tangrı, aning qatında qaytğu yirning körklügi bar.

15. Aygıl: "Habar birür mü men sizge [49a/1] yaqşaraq birle andın? Anlarğa kim saqındılar, anlarning İdisi qatında (2) büstānlar, aqar altınındın arıqlar; cāvidānalar aning içinde. (3) Taqı cüftler, arıg qılınmış; taqı hoşnüdlük Tangrıdın." Taqı Tangrı (4) körgen qullarnı.

16. Anlar ayturlar: "Ay İdimüz! Haqıqat üze bittük, (5) yarlıkağıl bizge yazuqlarımuznı taqı saqlağıl bizni ot qınındın."

17. Şabr qılğanlar (6) taqı rāst ayğanlar taqı tā'at qılğanlar taqı nafaka qılğanlar taqı yarlıkayu tilegenler (7) seherlerde.

18. Tanuqluq birdi Tangrı: Haqıqat üze ol, yoq Tangrı meger ol; taqı firişteler; (8) taqı bilig eyeleri, qopuğlı bolup 'adl birle. Yoq idi meger ol. (9) Yingen, hikmet birle iş qılğan.

19. Haqıqat üze dīn, Tangrı qatında, boyun sümek. [49b/1] Taqı hilāf qılışmadı anlar kim birildiler kitābnı, meger (2) mundın songra <kim> keldi anlarğa 'ilm; hased üçün aralarında. Taqı kim küfr ketürse (3) Tangrıning nişanlarınğa, haqıqat üze Tangrı saqışı revān.

20. Eger (4) hücet qılsalar sening birle, aygıl: "Hāliš qıldım özümni Tangrığa taqı ol kim irse kim uydı manga." (5) Taqı aygıl anlarğa kim birildiler kitābnı taqı kitābsuzlarınğa: "Müsülmān boldungız mu?" (6) Eger müsülmān bolsalar, könüldiler. Taqı eger i'rāz qılsalar, haqıqat üze seniñ birle (7) tegürmek. Taqı Tangrı körgen qullarnı.

21. Haqıqat üze anlar kim küfr ketürürler (8) Tangrıning nişanlarınğa; taqı öldürürler peygābarlarını, haqdın öngin birle; taqı

(9) öldürürler anlarını kim buyrurlar 'adl birle, kişilerdin. [50a/1] Müjde birgil iglig 'azāb birle.

22. Anlar anlar kim bātil boldı (2) 'amelleri, dünyā içinde taķı ol cihānda. Taķı yok anlarğa yāri birgenlerdin.

23. (3) Kōrmeding mü anlarını kim birildiler ülüş kitābdın? (4) Ündenürler Tangrının kitābı tapa, hüküm kılsun üçün anlarning arasında. Andın song (5) i'rāz kıılır bir ögür anlardın, taķı anlar yüz ewürgenler.

24. Ol (6) haķıkat üze aydılar: "Yokamağay bizni ot, meger sanlıg künler." (7) Taķı arşıkturdu anlarını dīnleri içinde, ol nirseni kim irdi çatarlar.

25. Neteg, (8) ol vaķtın kim cem' kııldıķ anlarını ol küнге kim yok şek anıng içinde? Taķı tükel birildi tigme bir (9) ten anı kim kızğandı taķı anlar küç kıılınmaslar.

26. Ayğıl: "Ay tapunmağğa sezā Tangrı, [50b/1] mülkning erkligi! Birür sen mülkni kimge tileseng taķı tartar sen (2) mülkni kimdin kim tileseng. Taķı 'aziz kıılır sen kimni kim tileseng taķı hor kıılır sen kimni kim tileseng. Elgingde (3) hayr. Haķıkat üze sen, tigme bir nirse üze yarağlıg.

27. Kiwrür sen tünni (4) kündüzge taķı kivrür sen kündüzni tüнге. Taķı çıkarur sen tirigni (5) ölüğdin taķı çıkarur sen ölügni tirigidin. Taķı rüzı kıılır sen kimge kim (6) tileseng, sansız."

28. Tutmasun mu'mınlar kāfırlarını (7) dostlar, mu'mınlardın bisre. Taķı kim kim kıılsa anı, (8) irmes Tangrıdın nirse içinde; meger kim saķınsa anlardın, saķıngu nirsedin. (9) Taķı korķutur sizni Tangrı, özindin. Taķı Tangrı tapa kaytmaq.

29. Ayğıl: "Eger [51a/1] örtsengiz ol nirseni kim kögüzleringiz içinde, yā açsangız anı; bilür anı Tangrı. (2) Taķı bilür ol nirseni kim kökler içinde turur taķı ol nirseni kim yirde turur. Taķı Tangrı (3) tigme bir nirse üze yarağlıg.

30. Ol kün kim bulur tigme bir ten, anı kim (4) kııldı eğgüldükdin, hāzır kıılınmış. Taķı anı kim kııldı yawuzluğdın, ārzūlayur (5) kim bolsa anıñ arasında, taķı anıng arasında oruķ ıraķ. Taķı korķutur sizni (6) Tangrı özindin taķı Tangrı rahmet kıılğan kııllarıngā.

31. Aygıl: "Eger (7) sewer irsengiz Tangrını; uğung manga sewsün sizni Tangrı (8) taķı yarlıķasun sizge yazuķlaringız. Taķı Tangrı yarlıķađan, raķmet kılđan."

32. (9) Aygıl: "Boyun süng Tangrığa taķı yalawaķđa." Eger i'rāz kılısangız, haķıķat üze Tangrı sewmes [51b/1] kāfırlarnı.

33. Haķıķat üze Tangrı üdürdi Ādamnı taķı Nühni (2) taķı İbrāhım kaķılasını taķı 'İmrān kaķılasını, 'ālamlar üze;

34. (3) oğlanlar, pārası pāradın. Taķı Tangrı işitgen, bilgen.

35. (4) Ol vaķtın kim aydı 'İmrānning tişisi: "İdim! Haķıķat üze men nezr kıldım sanga, (5) anı kim ķarnım içinde, āzād kılınmış. Kaķıl kılđıl mindin. Haķıķat üze sen sen işitgen, (6) bilgen."

36. Ol vaķtın kim ķoddı anı, aydı: "İdim men ķodđum anı (7) tişi"; taķı Tangrı bilür ol nirseni kim ķoddı¹³." Taķı irmes (8) irkek, tişi mengizlig. Taķı haķıķat üze men atadım anga, Meryem. Taķı haķıķat üze men (9) sığındurur men anı sanga taķı oğlanlarını, iblisdin, taş birle atılmış."

37. [52a/1] Taķı kaķıl kıldı anı İğisi, kaķıl birle körklüg. Taķı ündürdi anı, ündürmek körklüg. (2) Taķı yanadı <anga> Zekerıyyā<nı>. Tigme bir <kez> kim kirdi aning üze Zekerıyyā mihrābđa, (3) buldı aning ķatında rüzı. Aydı: "Ay Meryem! Nirdin sanga bu?" (4) Aydı: "Ol Tangrı ķatındın." Haķıķat üze Tangrı rüzı kılur kimge (5) tilese, sansız.

38. Anda du'ā kıldı Zekerıyyā İğisinge, (6) aydı: "İdim! Birgil manga sening ķatındın oğlan, arığ. Haķıķat üze sen (7) du'āning işitgeni."

39. Kıkırdı anı firışteler; taķı ol öre turđan, (8) namāz kılur mihrābda: "Haķıķat üze Tangrı müjde birür sanga Yahyā birle, rāstlađan (9) kelimeni Tangrıdın, taķı uluğ, taķı tişilerge yawumağan, taķı peyđambar [52b/1] edgülerdin."

40. Aydı: "İdim! Neteg bolur manga (2) oğlan, taķı tegdi manga uluđluķ taķı tişim kısır?" (3) Aydı: "Aning mengizlig, Tangrı kılur ne kim tilese."

41. Aydı: "İdim! Kılđıl (4) manga nişān." Aydı: "Sening nişāning, sözleşmeseng kişilerge üç kün, (5) meger işāret. Taķı yād kılđıl İğingni üküş, taķı namāz kılđıl kiçe (6) taķı irte."

¹³ ķoddı: ķodđum

42. Tağı ol vaqtın kim aydı firışteler: "Ay Meryem! Hâķikât üze (7) Tangrı üdürdi sini tağı arıǵ kıldı sini tağı üdürdi sini (8) 'âlamıyânlarınǵ tişileri üze."

43. "Ay Meryem! Tâ'at kılǵıl İdingge tağı (9) secde kılǵıl tağı rükü' kılǵıl, rükü' kılǵınlar birle."

44. Ol [53a/1] ğaybning ğabarlarındın, vahy kılur miz sanga. Tağı irmeding (2) anlarnıǵ ğatında, ol vaqtın kim kemşürler ğalemlerini, ya'ni ğimâr oqlarını; ğayusı oǵǵa kirür Meryemge. (3) Tağı irmeding anlarnıǵ ğatında, ol vaqtın kim ğuşumat kılurlar.

45. Ol vaqtın kim aydı (4) firışteler: "Ay Meryem! Hâķikât üze Tangrı müjde birür sanga kelime birle (5) andın: Anıng atı Mesih, Meryem oǵlı 'İsâ. Şerif (6) dünyâda tağı âĥıratda, tağı yawuğ kılınmışlardın."

46. Tağı sözleyür kişilerge, (7) bişik içinde tağı orta yaşda; tağı edǵülerdin.

47. Aydı: "İdim! (8) Neteg bolur manga oǵlan, tağı sıķamadı mini kişi?" Aydı: (9) "Anıñ mengizlig, Tangrı yaratur anı kim tilese. Ğaçan kim ğükme kılssa işni, ğâķikât üze [53b/1] aytur anga: "Bolǵul!"; bolur."

48. "Tağı öǵretür anga kitâbnı (2) tağı şeri'atnı, tağı Tevrît tağı İncilni."

49. "Tağı yalavağ, (3) Ya'ķüb oǵlanları tapa." "Ħâķikât üze men keldim sizge nişân birle, İdingizdin. (4) Ħâķikât üze men endâza kılur men sizge, balĳıkdın ĳuş şüreti mengizlig; (5) ürer men anıng içinge, bolur ĳuş, Tangrı buyruķı birle. Tağı ongaltur men (6) toǵa közsüzni tağı ala yinlignı. Tağı tirǵüzür men ölüǵni, Tangrıning (7) destürı birle. Tağı ğabar birür men sizge ol nirse birle kim yiyür siz tağı ol nirse birle kim kizleyür siz (8) iwleringizde. Ħâķikât üze anıng içinde nişânlar bar sizge, eger irdingiz irse (9) mu'mınlar."

50. "Tağı râstlaǵan ol nirseni kim ileyimde turur, [54a/1] Tevrîtdin. Tağı ğelâl kılmaķım sizge, ol nirsening pârası kim ğarâm kılındı (2) sizning üze. Tağı keldim sizge nişân birle, İdingizdin. Ğorķung (3) Tangrıdın tağı boyun süng <manga>."

51. "Ħâķikât üze Tangrı benim İdim tağı sizning İdingiz. (4) Ğulluĳ kılınǵ anga, bu yol köni."

52. Ol vaqtın kim bildi (5) 'İsâ anlardın küfni, aydı: "Kim turur yâriķilerim, Tangrı tapa?" (6) Aydı üdründüler: "Biz Tangrıning yâri

birgenleri, bittük Tangrıǵa. (7) Taǵı tanuqluǵ birgil munung birle kim, boyun sügenler miz."

53. "İdimüz! Bittük ol nirsege kim indürdüng (8) taǵı uyduǵ yalavaǵǵa. Taǵı bitigil bizge tanuqluǵ birgenler birle."

54. [54b/1] Taǵı hile yanutını birdiler taǵı hile yanutını birdi Tangrı. Taǵı Tangrı mekr ǵılǵanlarınǵ yaǵşıraǵı.

55. (2) Ol waqtın kim aydı Tangrı: "Ay 'İsâ! Men tükel alǵanınǵ men; taǵı kötürgening men, (3) benim tapa; taǵı arıǵ ǵılǵanınǵ men, anlardın kim küfr ketürdiler; taǵı anlarnıǵ (4) ǵılǵuǵısı men kim uydılar sanga, anlarnıǵ üstüninde kim küfr ketürdiler, (5) ǵıyâmat küninge <tegrü>. Andın song benim tapa ǵaytǵu yiringiz. Taǵı hüküm ǵılur men (6) sizing arangızda, ol nirse içinde kim irdingiz anıǵ içinde hilâf ǵılışur siz.

56. Taǵı (7) anlar kim küfr ketürdiler, ǵınayur men anlarnı, ǵatıǵ ǵın; dünyâ içinde (8) taǵı ol cihânda. Taǵı yoǵ anlarǵa yâri birgenlerdin.

57. Taǵı anlar kim [55a/1] bittiler taǵı ǵıldılar edǵü 'amellerni; tükel birür anlarǵa şevâblarnı. (2) Taǵı Tangrı sewmes küç ǵılǵanlarnı.

58. Ol, oǵıyur miz anı (3) sening üze nişânlardın taǵı hikmetlig zikrdin.

59. Haǵıǵat üze 'İsâning (4) şıfatı, Tangrı ǵatında, Âdam şıfatı mengizlig; yarattı anı topraǵdın, (5) andın song aydı anga: "Bolǵıl!"; bolur.

60. Bu haǵ İdingdin, (6) taǵı bolmaǵıl şek tutǵanlardın.

61. Kim hüccetleşse sening birle, anıñ içinde; (7) mundın songra kim keldi sanga 'ilmdin, taǵı ayǵıl: "Keling ündegeling (8) oǵullarımıznı taǵı oǵullarımıznı taǵı tişilerimizni taǵı tişilerimizni taǵı tenlerimizni (9) taǵı tenlerimizni. Andın song zârilik ǵılalım, tâ ǵılsa miz Tangrınınǵ la'netini [55b/1] yalǵanǵılar üze."

62. Haǵıǵat üze bu, ol haǵ söz. (2) Yoǵ ididin, meger Tangrı. Taǵı haǵıǵat üze Tangrı ol yinggen, (3) hikmet birle iş ǵılǵan.

63. Eger i'râz ǵılsalar, haǵıǵat üze Tangrı bilgen fesâd ǵılǵanlarnı.

64. (4) Ayǵıl: "Ay kitâb eyeleri! Keling bir kelimege; tüz turur (5) bizing aramızda taǵı sizing arangızda kim ǵulluǵ ǵılmasa miz, meger Tangrıǵa; taǵı ortak ǵoşmasa miz (6) anga bir nirseni. Taǵı tutunmasa

pāramız pārağa idiler, Tangrıdın (7) bisre.¹⁴ Eger i'rāz kılsalar, ayting: "Tanuqluq biring munung birle kim biz boyun sügenler."

65. (8) Ay kitāb eyeleri! Neşe hüccetleşür siz İbrāhīm içinde? Taqı (9) indürülmedi Tevrīt taqı İncil, meger andın song. Bilmes mü siz?

66. [56a/1] Uş siz erenler uşbu erenler, hüccet kılıştıngız ol nirse içinde kim sizge (2) anıng birle 'ilm bar, nişe hüccet kılışur siz ol nirse içinde kim yoq sizge anıng birle 'ilm? (3) Taqı Tangrı bilür taqı siz bilmes siz.

67. İrmes irdi (4) İbrāhīm cuhüd taqı tersä. Taqı ançası bar irdi (5) haq dınga kıışgan, boyun sügen taqı irmes ortak қоşganlardın.

68. (6) Haqıkat üze halklarınıng yawuqraqı İbrāhımka, anlar kim uydılar anga; (7) taqı bu peygāmbar; taqı anlar kim bittiler. Taqı Tangrı bitgenlerning (8) dostı.

69. Dost tuttı bir pāra kitāb eyelerindin, (9) eger azdursalar sizni. Taqı azdurmaslar meger özlerini, taqı [56b/1] bilmesler.

70. Ay kitāb eyeleri! Ne üçün küfr ketrür siz Tangrınınıng (2) āyatlarınğa, taqı siz tanuqluq birür siz?

71. Ay kitāb eyeleri! Ne üçün (3) qarışturur siz haqnı bātil birle taqı örter siz haqnı, (4) taqı sizler bilür siz?

72. Taqı aydı bir pāra kitāb eyelerindin: (5) "Biting¹⁵ ol nirsege kim, indürüldi ol kim irseler üze kim bittiler, künnıng (6) avvalında; taqı küfr ketrüng songında; bolğay kim anlar kaytgaylar."

73. (7) "Taqı bitmeng meger ol kim irsege kim uydı dıningızge." Aygıl: "Haqıkat üze köni yol, (8) Tangrınınıng köni yolu; kim birilse bir kim irse sizge birilgen nirsening mengzeşikini, (9) yā hüccetleşseler sizing birle İdingiz qatında?" Aygıl: "Haqıkat üze artuqluq Tangrı elginde, [57a/1] birür anı kimge tilese. Taqı Tangrı king, bilgen."

74. Hāş kılıur rahmeti birle kimni tilese. Taqı Tangrı uluğ fazl eyesi.

75. Taqı (2) kitāb eyelerindin kim irseyi bar kim, eger emın tutsang anı köp māl birle, ötegey anı (3) sening tapa. Taqı anlardın kim irseyi bar kim, eger emın tutsang anı bir altun birle, ötemegey anı (4) sanga, meger peyvestelik kılsang anıñ üze turuqup. Ol munung birle kim

¹⁴ "Allah'ı bırakıp birbirimizi rab olarak benimsemeyelim."

¹⁵ biting: bittiler

anlar (5) aydılar: "Yok bizing üze, ümmiler içinde yol." Tağı ayturlar (6) Tangrı üze yalgannı, tağı anlar bilürler.

76. Yol bar, kim (7) vefā kılsa 'ahdinge, tağı sakınsa; haqıkat üze Tangrı sewer saqınğanlarını.

77. (8) Haqıkat üze anlar kim bedel kıılurlar Tangrının 'ahdini tağı antlarını (9) az 'ivažnı; anlar, yok ülüş anlarğa ol cihānda. Tağı [57b/1] sözlemes anlarğa Tangrı tağı baqmas anlar tapa kıyāmat kün (2) tağı arıq kıılmas anlar<nı>. Tağı anlarğa iglig kıın.

78. Haqıkat üze anlardın (3) ögürı bar, büktürürler tillerini kitāb birle; saqınmaqingız üçün anı (4) kitābdın; tağı irmes ol kitābdın. Tağı ayturlar: "Ol Tangrı qatındın." Tağı irmes ol Tangrı qatındın. Tağı ayturlar (5) Tangrı üze yalgannı, tağı anlar bilürler.

79. Bolmadı (6) yaratılmışğa kim birse anga Tangrı kitābnı tağı hikmetni tağı peygābarlıqnı, (7) andın song aytur kişilerge: "Bolung qullar manga, Tangrıdın (8) bisre"; ançası bar "Bolung İdige nisbetligler, munung birle kim ögretür (9) irdingiz kitābnı tağı munung birle kim oqıyur irdingiz."

80. [58a/1] Tağı buyurmas sizge kim tutsangız firıştelerni tağı peygābarlarını, (2) idiler. Buyurur mu sizge küfr birle, ol vaqtdın songra kim siz boyun sügenler?

81. (3) Tağı ol vaqtın kim aldı Tangrı, peygābarların 'ahdini: Ol nirseni kim birdim sizge (4) kitābdın tağı hikmetdin; andın song keldi sizge yalavaç, rāstlağan (5) ol nirseni kim sizing birle turur; bitgey ök siz anga tağı yārı birgey siz anga. Aydı: (6) "İkrār kıldıngız mu tağı aldıngız <mu> aning üze 'ahdimni?" (7) Aydılar: "İkrār kılduk." Aydı: "Tanuqluq biring, tağı biz sizing birle (8) tanuqlardın."

82. Tağı kim i'rāz kılsa andın song, anlar (9) anlar buyruqdın çıqğanlar.

83. Tangrı dınindin özge mü isteyür siz? Tağı anga [58b/1] boyun südi ol kim kökler içinde tağı yırde, boyun sügli tağı boyun sümeyü. (2) Tağı aning tapa qaytarılır siz.

84. Aygıl: "Bittük Tangrığa, tağı ol nirsege kim indürüldi (3) bizing üze, tağı ol nirsege kim indürüldi İbrāhimğa tağı İsmā'ılğa (4) tağı İshāqğa tağı Ya'kūbğa tağı oğulları üze, tağı anga kim birildi (5) Mūsā tağı 'İsā tağı peygābarlar, anların İdisindin. Ayırt kemişmes miz (6) anların birisi arasında tağı biz anga boyun sügenler."

85. (7) Taqı kim istese İslāmdın önginni dīn, qabül qılınmağay (8) andın; taqı ol, ol cihānda ziyānlıqlardın.

86. Neteg (9) köndürür Tangrı ol erenlerni kim küfr ketürdiler, bitmişlerindin songra? Taqı tanuqluq birdiler, [59a/1] haqıqat üze yalawaç rāst; taqı keldi anlarğa açuq hüccetler. Taqı Tangrı köndürmes (2) zālīm erenlerni.

87. Anlar, cezāları, haqıqat üze anlar üze (3) Tangrıning la'neti taqı firiştelerning taqı kişilerin, kamuğ.

88. Cāvidānalar (4) anıñ içinde. Yüngül qılınmas anlardın qın taqı anlar küyülmezler.

89. (5) Meger anlar kim tevbe qıldılar andın songra ol taqı ongardılar. Haqıqat üze (6) Tangrı yarlıqağan, rahmet qılğan.

90. Haqıqat üze anlar kim küfr ketürdiler, bitmişlerindin (7) songra; andın song ziyāda boldılar küfr yanındın; qabül qılınmağay tevbeleri. (8) Taqı anlar anlar azğunlar.

91. Haqıqat üze anlar kim küfr ketürdiler (9) taqı öldiler, taqı anlar kāfırlar; qabül qılınmağay anlarning birisindin [59b/1] yirning tolusı altun, eger yulunsa anıñ birle. Anlar, anlarğa (2) qın iglig. Taqı yoq anlarğa yāri birgenlerdin.

92. Bulmağay siz (3) edğülükni, harc qılınğızça ol nirsedin kim sewer siz. Taqı ne kim harc qılsangız (4) nirsedin, haqıqat üze Tangrı, anı bilgen turur.

93. Ta'āmnung kamuğı irdi (5) helāl Ya'küb oğlanlarınğa, meger ol nirse kim harām qıldı Ya'küb özi (6) üze, mundın aşnu kim indürülse Tevrīt. Ayğıl: "Keling (7) Tevrīt birle; oqung anı, eger irsengiz rāst ayğanlar."

94. Kim kim (8) çatsa Tangrı üze yalgannı andın songra, (9) anlar anlar küç qılğanlar.

95. Ayğıl: "Rāst aydı Tangrı. Uyung [60a/1] İbrāhīm dīninga, müsülmānlıq hālda; taqı irmedi ortak qoşğanlardın."

96. (2) Haqıqat üze halk üçün qoğulğan iw, ol kim Mekkede turur, (3) bereketlig taqı köni yol, 'ālamlarğa.

97. Anıñ içinde nişānlar açuqlar, (4) İbrāhīm ornı. Taqı kim kirse anga, boldı qurtulğan. Taqı Tangrığa (5) kişiler üze ewnüng hac qılmağı; ol kim irsege kim yarağı yitse anıñ tapa, yolğa. (6) Taqı kim kim kāfir bolsa, haqıqat üze Tangrı mungsuz 'āamlardın.

98. (7) Aygıl: "Ay kitāb eyeleri! Ne üçün kāfır bolur siz Tangrining nişānlarına? (8) Taqı Tangrı tanuq ol nirse üze kim qılır siz."

99. Aygıl: "Ay kitāb (9) eyeleri! Ne üçün yıgar siz Tangrı yolından ol kim irse kim [60b/1] bitti? İsteyür siz anga egrilikni, taqı siz tanuqlar. Taqı irmez Tangrı (2) osang, ol nirsedin kim qılır siz."

100. Ay anlar kim bittiler! Eger (3) boyun süsengiz bir ögürge, anlardan kim birildiler kitābnı; qaytarğaylar (4) sizni bitmişingizdin songra, kāfırlar.

101. Taqı neteg kāfır bolur siz, (5) taqı sizler, oqınur sizing üze Tangrining āyātı taqı içingizde yalavaçı. (6) Taqı kim kim yapuşsa Tangrığa, köndürüldi köni yolğa.

102. (7) Ay anlar kim bittiler! Qorqung Tangrıdın, aning saqınmağının haqqınça. Taqı ölmeng, (8) meger taqı siz boyun sügenler.

103. Taqı yapşung Tangrı urğanına, ya'nı Tangrining 'ahdinge, (9) kamuğ; taqı tarılmang. Taqı yād qılıng Tangrining ni'metini, [61a/1] sizning üze; ol vaqtın kim irdingiz düşmanlar, taqı yaraşuq kemişti köngülleringizge, (2) taqı boldunguz ni'meti birle, uyalır. Taqı irdingiz çuqur (3) kırığı üze, otdın; taqı qutardı sizni andın. Aning mengizlig (4) beyān qılır Tangrı sizge nişānlarını, bolğay kim siz könülgey siz.

104. (5) Taqı bolsun sizdin bir ögür, ündeyürler yaşılıq tapa (6) taqı buyrurlar edgülük birle taqı yıgarlar körksüz işdin. (7) Taqı anlar anlar kurtulğanlar.

105. Taqı bolmang anlar mengizlig kim (8) taqıldılar taqı hilāf kılıştılar, mundın songra kim keldi anlarğa açuq hüccetler. (9) Taqı anlar, anlarğa uluğ qın.

106. Ol kün aqarur yüzler [61b/1] taqı qararur yüzler. Anlar kim qarardı yüzleri: (2) "Küfr ketürdügüz mü bitmişingizdin songra? Taqı tating qınnı, munung birle kim (3) küfr ketrür irdingiz.

107. Taqı anlar kim aqardı yüzleri, (4) Tangrı rahmeti içinde. Anlar aning içinde cāvidānalar.

108. Ol Tangrining (5) āyatları kim oqıyur miz sening üze haq birle. Taqı tilemez Tangrı küçni, (6) 'ālamlarğa.

109. Taqı Tangrığa ol nirseler kim kökler içinde taqı ol nirseler kim yir içinde. (7) Taqı Tangrı tapa qaytarılır işler.

110. İrdingiz ümmetlerdin yahşırak, (8) çıkarıldı kişilerge. Buyrur siz edgülük birle taqı yıgar siz (9) körksüz işdin taqı biter siz Tangrığa. Taqı eger bitse irdi kitāb [62a/1] eyeleri, irdi yahşırak anlarğa. Anlardın bitgenler taqı üküşrekleri (2) buyruqdın çıqğanlar.

111. Ziyān kılmağaylar sizge, meger āzār. Taqı toquşsalar sizing birle, (3) ewürgeyler songlarını. Andın song yārī birilmezler.

112. Uruldı anlar üze (4) ħorluq, nirde kim bulunsalar, meger 'ahd birle Tangrıdın taqı 'ahd birle (5) kişilerdin. Taqı sezā boldılar öfkege Tangrıdın. Taqı uruldı (6) anlar üze dervişlik. Ol munung birle kim irdiler küfr ketrürler (7) Tangrıning āyātlarına taqı öldürürler peygāmbarlarını, ħaqdın öngin birle. Ol (8) munung birle kim yazdılar taqı irdiler ħaddin keçerler.

113. İrmesler berāber. (9) Kitāb eyelerindin köni ümmet; oқыurlar Tangrıning āyatlarını tünning [62b/1] sā'atlarında taqı anlar secde kılurlar.

114. Biterler Tangrığa taqı ol cihānga. (2) Taqı buyrurlar edgülük birle taqı yıgarlar körksüz işdin (3) taqı iwerler yahşı işler içinde. Taqı anlar edgülerdin.

115. (4) Taqı ne kim kılsangız yahşılıqdın, küfr ketrülmegey siz anga. Taqı Tangrı bilgen (5) saqınğanlarını.

116. ħaķikat üze anlar kim küfr ketürdiler; mungsuz kılmadı anlardın mälları (6) taqı oğlanları, Tangrıdın nirse. Taqı anlar ot eyeleri, (7) anlar aning içinde cāvidānalar.

117. Ol nirsening şıfatı kim ħarc kılurlar bu yakınraq (8) tiriglik içinde, yil şıfatı mengizlig; aning içinde sowuqluq bar, tegdi erenlerning (9) ekinige <kim> küç kıldılar özlerine, helāk kıldı anı. Taqı zulm kılmadı anlarğa [63a/1] Tangrı, veli özlerine küç kılurlar.

118. Ay anlar kim (2) bittiler! Tutunmang iç dostlar, sizdin bisre. Takşir kılmaslar sizge, (3) fesād yanındın; sewdiler munı kim emgendingiz siz. Belgürdi yigrençilik (4) ağızlarındın; taqı ol nirse kim örter kögüzleri, uluğraq. Beyān kılduq (5) sizge āyatlarını, eger bilür irsengiz.

119. Uş siz erenler bu erenler (6) sewer siz anlarnı, taqı sewmezler sizlerni. Taqı biter siz kitābge, (7) kamuğınğa. Taqı ol vaqtın kim satğastılar sizge, aydılar: "Bittük." Taqı ol vaqtın kim ħālī boldılar,

ısırdılar (8) sizing üze barmaq uçların, öwkedin. Aygıl: "Ölüng öfkengizdin, (9) haqıqat üze Tangrı bilgen köngül eyesini."

120. Eger yoqasa sizlerge [63b/1] edgülık, qadgurtur anlarnı. Taqı eger tegse sizge yawuzluq, sewünürler anıng birle. (2) Eger şabr qılsangız taqı saqınsangız; ziyān tegürmez sizge anlarnıng keydleri, (3) nirseni. Haqıqat üze Tangrı anı kim qılurlar qapsağan.

121. Taqı ol vaqtın kim irte birle kelding (4) ahlıngdın; indürür sen mu'mınlarnı orunlarda, toquşmaq üçün. Taqı Tangrı (5) işitgen, bilgen.

122. Ol vaqtın kim uğradı iki ögür sizlerdin <kim> (6) yüreksiz bolsalar, taqı Tangrı yārı birgüçisi ol ikisining. Taqı Tangrı üze tevekkül qılsun mu'mınlar.

123. (7) Taqı yārı birdi sizge Tangrı Bedrde, taqı siz za'ifler. Qorqung (8) Tangrıdın, bolğay kim siz şükr qılğay siz.

124. Ol vaqtın kim aytur sen mü'minlerge: (9) "Tap kelmedi mü sizge kim meded qılsa sizge İdingiz üç ming birle, [64a/1] firıştelerdin, indürülmişler?"

125. Kim, ya'nı tap kelür, eger şabr qılsangız (2) taqı saqınsangız; taqı kelseler sizge iwmeleklerindin bu, meded birgey sizge (3) İdingiz biş ming birle, firıştelerdin, nişān qılğanlar.

126. (4) Taqı qılmadı anı Tangrı, meger müjde sizge; taqı qarār qılmaq üçün (5) köngülleringiz anıñ birle. Taqı irmes yārı birmek meger Tangrı qatındın, yinggen, (6) hikmet birle iş qılğan.

127. Kesmek üçün bir ögürni anlardın kim küfr ketürdiler, (7) yā hor qılsa anlarnı, ewrüseler nevmidler.

128. Yoq sanga (8) işdin nirse, yā qaytsa, yā tevbesini qabül qılsa anlar üze, yā qınasa anlarnı; (9) haqıqat üze anlar küç qılğanlar.

129. Taqı Tangrığa ni kim kökler içinde turur taqı ne kim yirde [64b/1] turur. Yarlıqar kimni tilese taqı qınayur kimni tilese. Taqı Tangrı yarlıqağan, (2) rahmet qılğan.

130. Ay anlar kim bittiler! Yimeng ribānı, qat qat (3) qat qıl<ın>miş. taqı saqıning Tangrıdın, bolğay kim siz qurtulğay siz.

131. Taqı saqıning (4) ol otđın kim anuq qılındı kafırlarğa.

132. Taqı boyun süng Tangrığa (5) taqı yalawaçğa, bolğay kim siz qurtulğay siz.

133. Tağı iwüing (6) yarlıkamak tapa İdingizdin tağı uçmaqğa; aning ini kökler (7) tağı yir; anuq kılınıdı sağınganlarğa.

134. Anlar kim harc kılurlar (8) kinglikde tağı tarlıqda, tağı yutğanlarğa öfkeni tağı 'afv kılğanlarğa (9) kişilerdin. Tağı Tangrı sewer körklüglük kılğanlarını.

135. Tağı anlar <kim> ol vaqtın kim [65a/1] kıldılar körksüz işni, yâ küç kıldılar özleringe; angdılar (2) Tangrını tağı yarlıkayu tilediler yazuqlarını. Tağı kim yarlıkayur yazuqlarını, (3) meger Tangrı? Tağı peyvestelik kılmadılar aning üze kim kıldılar, tağı anlar bilürler.

136. (4) Anlar, anlarning cezası yarlıkamak, anlarning İdisindin; tağı büstānlar, (5) aqar altınındın ariqlar, cāvidānalar aning içinde. Tağı neme körklüg 'amel kılğanlarning (6) yanutı!

137. Keçti sizdin aşnu sünnetler. Yörüng (7) yirde tağı bağıng, neteg irdi yalğanğa nisbet kılğanlarning songı.

138. (8) Bu, açmaq kişilerge, tağı köni yol tağı ögüt sağınuqlarğa.

139. (9) Tağı sust bolmang, qadğurmang. Tağı sizler yüksekler, eger irdingiz irse [65b/1] bitgen.

140. Eger tegse sizge baş, tegdi bu erenlerge (2) baş, aning mengizlig. Tağı ol künler, tezgindürür miz anı kişiler arasında; (3) tā Tangrı bilsün üçün anlar kim bittiler; tağı tutsun üçün sizdin tanuqlar, yâ şehidler. (4) Tağı Tangrı sewmes küç kılğanlarını.

141. Tağı arıtmak üçün Tangrı anlarını <kim> (5) bittiler, tağı yoqatmak üçün Tangrı kâfırlarını.

142. Sağındingiz mu kim (6) kirsengiz uçmaqğa; tağı Tangrı anlarını kim toquş kıldılar (7) sizdin, tağı şabr kılğanlarını bilmek birle?

143. Tağı ārzūlayur irdingiz (8) ölümni, mundın aşnu kim satğassangiz anga. Kördüngüz anı, tağı sizler baqar siz.

144. (9) Tağı irmes Muḥammed meger yalawaç, keçti aşnusındın [66a/1] yalawaçlar. Eger öldi irse mü, yâ öldürüldi irse mü ewrüdüngüz ökçeleringiz üze? (2) Tağı kim ewrülse iki ökçesi üze, ziyān kılmağay Tangrığa nirse. (3) Tağı yanut birgey Tangrı şükr kılğanlarğa.

145. Tağı bolmadı tenge (4) kim ölse, meger Tangrı buyruğı birle, bitimek, vaqtı belgülüg kılınmış. Tağı kim kim (5) tilese dünyāning yanutını, birgey miz anga andın. Tağı kim tilese ol cihāning yanutını, (6) birgey miz anga andın. Tağı yanut birgey miz şükr kılğanlarğa.

146. Taķı niçe k p (7) peyg mbardın,  ld r Ŗti anıñ birle İdige nisbetligler, k p. Sustluk  ılmadılar ol nirsege kim tegdi anlarĝa, (8) Tangrı yolu içinde. Taķı sust bolmadılar taķı ĥor bolmadılar. Taķı Tangrı (9) sewer Ŗabr  ılĝanlarĝa.

147. Taķı bolmadı anlarning sözi, meger kim aydılar: [66b/1] "İdimüz! Yarlıķaĝıl bizge yazuķlarımıznı taķı ĥaddin kimekimizni iŖimiz içinde taķı t lend rgil (2) adaķlarımıznı. Taķı y ri birgil bizge, küfr ketürgen erenler  ze."

148. Birdi anlarĝa (3) Tangrı d ny  cez sın taķı  ĥırat Ŗev bının k rkini. Taķı Tangrı (4) sewer körklüglük  ılĝanlarını.

149. Ay anlar kim bittiler! Eger boyun süsengiz (5) anlarĝa kim küfr ketürdiler,  aytarĝaylar sizni ökçeleringiz  ze; taķı ewrülgey siz (6) yoķalĝanlar, ziy n  ılĝanlar.

150. Tangrı y riingiz. Taķı ol, y ri birgenlarning yaĥŖıraķı.

151. (7) KemiŖgey biz anlarning köngli içinde kim küfr ketürdiler,  orķuĝnı; anıng birle kim ortak  oŖtılar (8) Tangrıĝa, ol nirseni kim indürmedi ĥ cctet. Taķı anlarning sıĝıngı yiri, ot. (9) Taķı neme yawuz zulm  ılĝanlarning ik met  ılĝu yiri!

152. Taķı r st aydı sizge Tangrı, [67a/1] va'desini, ol vaķtın kim öldürür siz anlarnı buyruķı birle; anaĝa tegr  kim ol vaķtın kim yüreksiz boldungız (2) taķı tartıŖtınız iŖ içinde, taķı yazdıngız mundın songra kim (3) k rk zdi anı kim sewer siz. Sizdin kim irseyi kim tiley r d ny nı (4) taķı sizdin kim irseyi kim tiley r  ĥıratnı. Andın song ewürdi sizni anlardın, (5) sınamaq üçün sizni. Taķı kiçürdi sizdin, taķı Tangrı fażl eyesi (6) bitgenlerge.

153. Ol vaķtın kim barur siz taķı k ymezi siz bir kim irse (7)  ze, taķı yalawa  ndey r sizni songunguz içinde. Cez  birdi sizge (8)  adĝunı,  adĝu birle; munung üçün kim  adĝurmasang<ız> ol nirse  ze kim fevt boldı sizdin taķı (9) ol nirse  ze kim tegdi sizge. Taķı Tangrı bilgen ol nirseni kim  ılır siz.

154. Andın song indürdi [67b/1] sizing  ze  adĝudın songra emni, ımızĝanmaķnı; kel r bir ögürge, (2) sizdin; taķı bir  g r  adĝurttı anlarnı  zleri. Sizerler (3) Tangrıĝa, ĥaķdın önginni, c hiliyyet sizigin. Ayturlar: "Bar mu bizge, (4) iŖdin nirsedin?" Ayĝıl: "ĥaķıķat  ze iŖ  amuĝı, Tangrıĝa."  rterler (5)  zleri içinde, ol nirseni kim belg rtmezler sanga. Ayturlar: "Eger bolsa irdi (6) bizge iŖdin

nirse, öldür<ül>megey irdük munda." Aygıl: "Eger (7) bolsa irdingiz iwleringiz içinde, çıkğay irdi anlar kim bitindi anlar üze (8) öldürmek, yatğu yirlerine. Tağı sınamak için Tangrı ol <nirseni kim> köngülleringiz (9) içinde tağı munung için kim arırsa ol nirseni kim köngülleringiz içinde. Tağı Tangrı bilgen kögüzler eyesini, [68a/1] ya'ni köngülleringiz içindeki nirseni.

155. Hâkikat üze anlar kim i'râz kıldılar, sizdin, (2) iki cem' satğastuğı küni; hâkikat üze anlar tayınmak tiledi anlardın iblis, ol nirsening (3) yarısı birle kim kazğandılar. Tağı kiçürdi Tangrı anlardın; hâkikat üze Tangrı (4) yarlıkağan, kınamağa iwmege.

156. Ay anlar kim bittiler! Bolmang (5) ol kim irseler mengizlig kim küfr ketürdiler; tağı aydılar qarındaşlarınga, ol vaktın kim yörیدiler (6) yirde, yâ irdiler gazât kılğanlar: "Eger bolsalar irdi bizing katımızda, (7) ölmegeyler irdi tağı öldürölmegeyler irdi"; munung için kim kılsa Tangrı anı ökünç, (8) köngülleri içinde. Tağı Tangrı tırgüzür tağı öldürür. Tağı Tangrı ol nirseni kim (9) kıılır siz körge.

157. Eger öldürölsengiz Tangrıning yolında, [68b/1] yâ ölsengiz; yarlıkamağ Tangrıdın, tağı rahmet, yağşırak ol nirsedin kim cem' kıılurlar.

158.(2) Tağı eger ölsengiz, yâ öldürölsengiz; Tangrı tapa yıglur siz.

159. Rahmet (3) birle Tangrıdın, yumşadın anlarğa. Tağı eger bolsa irding irig, köngli (4) katıg; yağ kılğaylar irdi yörengdin. Kiçürgil anlardın tağı yarlıkayu tilegil (5) anlar için. Tağı kengeşgil anların birle iş içinde. Kayu vaktın uğrasang, tevekkül kılğıl (6) Tangrı üze; hâkikat üze Tangrı sewer tevekkül kılğanlarını.

160. Eger yâri birse sizge (7) Tangrı, yok yinggen sizge. Tağı eger kıoysa sizni, kim turur ol kim (8) yâri birür sizge, andın song? Tağı Tangrı üze tevekkül kılsun bitgenler.

161. (9) Tağı irmedi peygâmbargâ kim hıyânet kılsa. Tağı kim hıyânet kılsa, kelgey ol nirse birle kim hıyânet kıldı, [69a/1] kıyâmat küni. Andın song tükel tegrülür tigme bir ten, ol nirseni kim kazğandı, (2) tağı anlar küç kıılınmazlar.

162. Ol kim irse mü kim uydı Tangrıning hoşnüdlükiğe, (3) ol kim irse mengizlig kim öfkege sezâ boldı Tangrıdın? Tağı sığıngu yiri tamuğ, tağı neme yawuz (4) yangı yir!

163. Anlarğa mertebeler Tangrı katında, tağı Tangrı körgen (5) ol nirseni kim kıllurlar.

164. Minnet koydı Tangrı bitgenler üze, ol vaqtın kim (6) ıddı anlar içinde yalavaç, özlerindin; okıyur anlar üze (7) āyatların, tağı arıtur anlarını, tağı öğretür anlarğa kitābnı tağı (8) hikmetni. Tağı haqıkat üze irdiler, mundın aşnu, azgunluk içinde açuq.

165. (9) Ol vaqtın mu kim tegdi sizge teggen, tegdingiz siz iki ançağa; [69b/1] aydıngız: "Neteg bu?" Ayğıl: "Ol, özleringiz katındın." Haqıkat üze (2) Tangrı, tıgme bir nirse üze yarağılıg.

166. Tağı ol nirse kim tegdi sizge, iki (3) cem' satğaşmışı kün, Tangrı destürı birle; tağı bilmek üçün mu'mınlarnı,

167. (4) tağı bilmek üçün anlar kim nifāk kıldılar. Tağı ayıldı¹⁶ anlarğa: "Keling, (5) uruşung Tangrı yolında, yā def' kıling." Aydılar: "Eger (6) bilse irdük toquşnu, uygay irdük sizge." Anlar kâfirlikğa, ol kün, (7) yakınraç anlardın, bitmekke. Ayturlar ağızları birle (8) ol nirseni kim yok köngülleri içinde. Tağı Tangrı bilgenrek ol nirseni kim örterler.

168. (9) Anlar kim aydılar qarındaşlarınğa, tağı oturdılar: "Eger boyun süseler <bizge>, [70a/1] öldürülmegeyler irdi." Ayğıl: "Def' kılingız özleringizdin ölümni, eger (2) irdingiz irse rāst ayğanlar."

169. Sizmegil anlarını kim öldürüldiler (3) Tangrı yolında, ölügler; tirigler anlarnıg İdisi katında, ruzi birilürler.

170. (4) Sewüngenler ol nirse birle kim birdi anlarğa Tangrı, artuqsı edgülikindin; tağı sewnürler (5) anlar birle kim yitmediler anlarğa, songlarındın; kim yok qorqug (6) anlar üze tağı anlar kadgurmazlar.

171. Sewnürler ni'met birle (7) Tangrıdın tağı artuqluq birle; tağı haqıkat üze Tangrı zāyı' kılmas bitgenlerning (8) sevābın.

172. Anlar kim icābet kıldılar Tangrığa tağı yalavaçça, (9) mundın songra kim tegdi anlarğa baş. Anlarğa kim körklüglük kıldılar anlardın [70b/1] tağı saqındılar, sevāb uluğ.

173. Anlar kim aydı anlarğa kişiler: (2) "Haqıkat üze kişiler yığıldılar sizge, qorqung anlardın." Arturdı anlarğa (3) imānnı, tağı aydılar: "Tap bizge Tangrı, tağı neme yaqışı vekil kılnmış, ya'nı saqçı!"

¹⁶ ayıldı: aydı

174. (4) Ewrüldiler ni'met birle Tangrıdın taķı artuķ edgülık; sıkamadı anlarğa (5) yawuzluķ. Taķı uydılar Tangrıning hoşnüdluķına. Taķı Tangrı uluğ fazl (6) eyesi.

175. Haķıķat üze ol iblis, qorqutur dostlarını, yā dostlarındın. (7) Qorkmang anlardın taķı qorķung mindin, eger irdingiz irse bitgenler.

176. (8) Taķı qağgurtmasun sini, anlar kim iwerler küfr içinde. Haķıķat üze anlar, (9) ziyān tegürmegeyler Tangrığa nirsedin. Tileyür Tangrı kim qılmasa anlarğa [71a/1] ülüş, ol cihānda. Taķı anlarğa uluğ qın.

177. Haķıķat üze anlar kim (2) satğın aldılar küfrni imān birle, ziyān tegürmegeyler Tangrığa (3) nirse. Taķı anlarğa qın iglig.

178. Taķı saķınmasun anlar kim (4) tandılar; haķıķat üze oķıyu birür miz anlarğa, yaķşı özleringe. Haķıķat üze (5) oķıyu birür miz anlarğa, artsunlar üçün yazuķ. Taķı anlarğa qın, hor qılğan.

179. (6) İrmedi Tangrı qoğsa mu'mınlarını, ol nirse üze kim siz aning üze; (7) ançağa tegrü kim ayırsa arıqsızını arıgdın. Taķı irmedi Tangrı (8) muṭṭali' qılsa, ya'nī bildürmek üçün gaybnı. Velī Tangrı üyrer (9) yalavaçlarındın kimni tilese. Biting Tangrığa taķı yalawaçlarınga. Taķı eger bitsengiz [71b/1] taķı saķınsangız, sizge şevāb uluğ.

180. Taķı saķınmasun anlar kim (2) baķillıķ qılur<lar> ol nirse birle kim birdi anlarğa Tangrı fazlındın; ol yaķşıraq (3) anlarğa, ol yawuz anlarğa. Tavķ qılınğaylar anı kim baķillıķ qıldılar anıñ birle, (4) qıyāmat kün. Taķı Tangrığa köklerning mırāşı taķı yirning. (5) Taķı Tangrı anı kim qılur siz bilgen.

181. İştitti Tangrı (6) anlarning sözini kim aydılar: "Haķıķat üze Tangrı derviş taķı biz baylar." (7) Bitigey miz anı kim aydılar; taķı öldürmeklerin peygābarlarını, haqđın öngin. (8) Taķı aytur biz: "Tating otning qının."

182. Ol aning birle kim burun kiçürdi (9) eligleringiz. Taķı haķıķat üze Tangrı irmez küç qılğan qullarğa.

183. Anlar kim [72a/1] aydılar: "Haķıķat üze Tangrı 'ahd qıldı bizing tapa kim bitmese miz yalavaçğa, (2) ançağa tegrü kim kelse bizge qurbān birle, yiyür anı ot." Ayğıl: "Keldi sizge (3) yalavaçlar, mindin burun, açuķ hüccetler birle taķı ol nirse birle kim aydıngız. Ne üçün (4) öldürdüngüz anlarnı, eger irdingiz irse rāst ayğanlar?"

184. Eger yalğanga nisbet kılsalar sini, (5) yalğanga nisbet kılandı yalavaçlar, sindin aşnu. Keldiler açuq hüccetler birle (6) taqı kitāblar birle taqı yaruq kitāb birle.

185. Tigme bir ten ölümning (7) tatğanı. Taqı haqıqat üze tükel tegrü<lü>r yanutlaringız¹⁷, kıyāmat kün. (8) Kim kim ıraç kılandı otdın taqı kiwrüldi uçmağğa, kırtuldu. (9) Taqı irmez yaqınraç tiriglik, meger arsqımaq metā'ı.

186. Sınayur oq sizni [72b/1] mällaringız içinde taqı tenlaringız içinde. Taqı işitür ök siz anlardın kim birildiler (2) kitābnı, sizdin aşnu; taqı anlar<dın> kim ortaq қоştılar; āzār (3) üküş. Taqı eger şabr kılsangız taqı saqınsangız; haqıqat üze ol işlerning (4) uğramaqındın.

187. Taqı ol vaqtın kim aldı Tangrı anlarning 'ahdini kim (5) birildiler kitābnı: Beyān kılgay siz oq anı kişilerge taqı örtmegey siz anı. (6) Bıraqtılar anı arqalarının artında. Taqı bedel kıldılar aning birle az bahānı. (7) Neme yawuz ol nirseni kim bedel kılurlar!

188. Saqınmağıl anlarnı kim sewnürler (8) ol nirse birle kim keldiler, taqı sewerler kim ögülseler ol nirse birle kim kılmadılar; (9) saqınmağıl anlarnı, kırtulmaq yirinde kındın. Taqı anlarğa kın iglig.

189. [73a/1] Taqı Tangrığa köklerning mülki taqı yirning. Taqı Tangrı (2) tigme bir nirse üze yarağlıg.

190. Haqıqat üze köklerning yaratmaqı içinde taqı yirning, (3) taqı tün künnüing biri songınça yörimeki içinde, nişānlar bar 'aql eyeleringe.

191. (4) Anlar kim yād kılurlar Tangrını, öre turup taqı olturup (5) taqı yanları üze; taqı endişe kılurlar kökler yaratmaqı içinde (6) taqı yirning. "İdimüz! Yaratmadıng munı bātı. Arıglıq sanga. (7) Saqlağıl bizni otnung kımındın."

192. "İdimüz! Haqıqat üze sen, kimni kiwürseng otğa, (8) hor kıldıng anı. Taqı yok küç kılganlarğa yāri birgenlerdin."

193. "İdimüz! (9) Biz işittük ündegenni kim, ya'nı kıqırğannı kim ündeyür bitmekke kim "Biting [73b/1] İdingizge"; taqı bittük. "İdimüz! Yarlıkağıl bizge yazuqlarımıznı taqı kitergil bizdin (2) yawuzluqlarımıznı taqı öldürgil bizni edgüler birle."

194. "İdimüz! Taqı birgil bizge anı kim va'de kıldıng (3) yalavaçların üze. Taqı hor kıлмаğıl bizni kıyāmat kün, haqıqat üze sen hilāf kılmaz sen (4) va'dege."

¹⁷ yanutlaringız: yanutlaringızni

195. İcābet kıldı anlarğa İdileri: "Haķıķat ũze men zāyı' kılmas men işlegenlerning (5) işini sizdin, irkekdin yā tişidin; pārangız (6) pāradın. Anlar kim hicret kıldılar, taķı çıkarıldılar sarāylarındın, (7) taķı āzār teğrũldiler yolum içinde, taķı öldürüştiler taķı öldürũldiler; kitergey men (8) anlardın yawuzluķlarını taķı kiwũrgey men anlarnı uķmaķķa, aķar (9) altınındın arıķlar. Yanut, Tangrı ķatındın. Taķı Tangrı aning ķatında [74a/1] yanutning kŕklũĝi."

196. Arsıķturmasun sini anlarning ewrũlmeki kim tandılar, (2) iller içinde.

197. Metā' az; andın song sıĝıngũ yirleri tamuĝ. Taķı neme yawuz (3) tŕşek!

198. Taķı anlar kim saķındılar İdilerindin; anlarķa bũstānlar, aķar (4) altınındın arıķlar; cāvidānalar aning içinde; tuzĝu, Tangrı (5) ķatındın. Taķı ol kim Tangrı ķatında, yaķşırak edĝũlerge.

199. Taķı haķıķat ũze kitāb (6) eyelerindin kim irseyi bar kim biter Tangrıĝa taķı ol nirsege kim indũrũldi sizing tapa taķı ol nirsege kim (7) indũrũldi anlar tapa, huşũ' kılganlar Tangrıķa. Bedel kılmaslar Tangrının āyatlarını, (8) az bahānı. Anlar, anlarķa şevābları, anlarning İdisi ķatında. Haķıķat ũze Tangrı (9) saķışı revān.

200. Ay anlar kim bittiler! Şabr kılıng [74b/1] taķı şabr kılışing taķı turuķung. Taķı saķning Tangrıdın, bolĝay kim siz ķurtulĝay siz.

(4)

SÜRETÜ'N-NİSÂ

(2) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig,
rahmeti lâzım.

1. (3) Ay kişiler! Saķnıng İdingizdin, ol kim yarattı sizni [75a/1] bir tendin taķı yarattı andın cüftini taķı yaydı (2) ol ikisindin erenlerni üküşni taķı tişilerni. Taķı saķnıng Tangrıdın, ol kim (3) tileşür siz anıng birle; taķı yawuķluklar birle. Haķıkat üze Tangrı irdi sizing üze (4) saķçı.

2. Taķı biring öksüzlerge mällarını taķı tegşürmeng asıǵsızni (5) yahşı birle. Taķı yimeng mällarını öz mällarınız birle, (6) haķıkat üze ol irdi yazuķ uluǵ.

3. Taķı eger қорқсанǵız kim 'adl қılı bilmesengiz (7) öksüzler içinde, nikâh қılıng anı kim helâl boldı sizge, tişilerdin; (8) ikin ikin taķı üçün üçün taķı törtin törtin. Eger қорқсанǵız kim 'adl қılı bilmesengiz, (9) birni, yâ ol nirse kim erklendi saǵ eligleringiz. Ol yaķınraқ [75b/1] kim küç қılmasangız.

4. Taķı biring tişilerge kâbinlerini, birmek. Eger (2) hoş bolsalar sizge, nirsedin andın, ten yanındın; ying anı singit bolsun (3) sizge.

5. Taķı birmeng yüngül usluǵlarǵa mällarınızni, ol kim қıldı (4) Tangrı sizge қopmaқ. Taķı rüzî biring anlarǵa anıng içinde taķı keydürüing anlarǵa (5) taķı aytıing anlarǵa körklüǵ söz¹⁸.

6. Taķı sınang öksüzlerni, (6) ançaǵa tegrü ol vaқtın kim tegseler nikâhқа. Eger körsengiz anlardın könilikni, (7) biring anlarǵa mällarını. Taķı yimeng anı haddin kiçe (8) taķı iwe kim ulǵaysalar. Taķı kim bolsa bay, saķınsun; (9) taķı kim bolsa derviş, yisün körklüǵ<lük> birle. Ol vaқtın kim [76a/1] birsengiz anlarǵa mällarını, tanuķ tiking anlar üze. (2) Taķı tap boldı Tangrı, saķış қılǵan.

¹⁸ söz: sözge

7. Erenlerge ülüşi bar ol nirsedin kim (3) qoddi ata ana taqı yaqınraqlar; taqı tişilerge ülüş, ol nirsedin kim (4) qoddi ata ana taqı yaqınraqlar; ol nirsedin kim az boldı andın,yä (5) köp boldı; ülüş, farıza kılınmış.

8. Taqı ol vaqtın kim hâzır boldı ülüş kılmaqğa, (6) yawuqluq eyeleri taqı öksüzler taqı dervişler; rüzı biring anlarğa (7) andın taqı ayting anlarğa körklüg söz.

9. Taqı qorqsun (8) anlar kim, eger qodsalar songlarındın oğlanlar za'ifler, (9) qorqtılar anlar üze; saqınsunlar Tangrıdın taqı aysunlar räst sözni.

10. [76b/1] Haqıkat üze anlar kim yiyürler yetimlerning mällarını, küçün; haqıkat üze (2) yiyürler qarınları içinde ot. Taqı köygeyler tamuğğa.

11. (3) Vaşıyyet kılur sizge Tangrı oğlanlarıngız içinde; irkekke, iki tişining (4) ülüşi <mengizlig>. Eger bolsa tişiler ikidin üstün, anlarğa (5) qodğan nirsening iki ülüşi. Taqı eger bolsa bir, anga yarım. (6) Taqı atasınga anasınga, tigme biringe ol ikisindin, altıda bir, ol nirsedin kim qoddi; (7) eger bolsa anga oğlan. Eger bolmasa anga oğlan taqı mirâş alsa andın (8) atası anası; anasınga üçde biri. Eger bolsa anga qarındaşlar, anasınga (9) altıda bir; vaşıyyetdin song vaşıyyet kılur aning birle, yä borç. Atalarıngız [77a/1] yä oğullarıngız; bilmes siz qayuları yaqınraq sizge, asıg yanındın. (2) Farıza kılmaq Tangrıdın; haqıkat üze Tangrı irdi bilgen, hikmetlig.

12. (3) Taqı sizge ol nirsening yarısı kim qoddi cüftleringiz, eger bolmasa anlarğa (4) oğlan. Eger bolsa anlarğa oğlan, sizge törtde bir, ol nirsedin kim qoddılar; (5) vaşıyyetdin songra kim vaşıyyet kılurlar aning birle, yä borç. Taqı anlarğa (6) törtde bir, ol nirsedin kim qoddunguz; eger bolmasa sizge oğlan. Eger (7) bolsa sizge oğlan, taqı anlarğa sekizde biri, ol nirsedin kim qoddingız; (8) vaşıyyetdin song vaşıyyet kılur siz aning birle, yä borç. Taqı eger bolsa (9) er, mirâş alnur atasız anasız; yä tişi taqı anga er qarındaş, yä kız qarındaş; [77b/1] tigme birge ol ikisindin, altıda bir. Eger bolsalar köprek (2) andın, anlar ortak tururlar üçde biringe; vaşıyyetdin songra (3) vaşıyyet kılur aning birle, yä borç; ziyân tegürmedin. Vaşıyyet (4) Tangrıdın; taqı Tangrı bilgen, kınamaqğa iwmege.

13. Ol, Tangrının (5) hadleri. Tağı kim kim boyun süse Tangrıǵa tağı yalavaçıǵa; kiwürgey anı (6) uçmaqǵa, aqar altınındın anıqlar, cāvidānalar anıǵı içinde. (7) Tağı ol uluǵ kırtulmaq.

14. Tağı kim yazsa Tangrıǵa (8) tağı yalavaçıǵa, tağı keqse hadlerindin; kiwürgey anı otǵa, cāvidāna (9) anıǵı içinde. Tağı anga ‘azāb hor kılgan.

15. Tağı anlar kim kelürler [78a/1] körksüz işge, tişileringiz; tanuq tiking anlar üze (2) tört, sizdin. Eger tanuqluq birseler, tutung anlarını iwler içinde, (3) ölüm anlarını tükel alǵınçaǵa tegrü, yā kılgay Tangrı anlarǵa yol.

16. (4) Tağı ol <iki> kim irse kim, kelür<ler> anga, ya‘nı kılırlar, sizdin; āzārlating anlarını. Eger tevbe kılsalar (5) tağı ongarsalar; yüz ewrüng ol ikisindin. Haqıqat üze Tangrı boldı tevbeni qabül kılgan, (6) rahmet kılgan.

17. Haqıqat üze tevbe Tangrı üze, anlarǵa kim kılırlar (7) yawuzluqını bilmemek birle, andın song tevbe kılırlar, yaqındın. Tağı anlar, (8) qaytur, ya‘nı tevbelerin qabül kılır, Tangrı anlar üze. Tağı irdi Tangrı bilgen, hikmetlig.

18. (9) Tağı irmez tevbe anlarǵa <kim> kılırlar yawuzluq, ançaǵa tegrü kim [78b/1] ol vaqtın kim hāzır boldı anlarda biringe ölüm, aydı: "Haqıqat üze men tevbe kıldım emdi."; (2) yoq ol kim irselerge <kim> ölürler, tağı anlar kāfırlar. Anlar, anuq kılduq (3) anlarǵa qın iglig.

19. Ay anlar kim bittiler! Helāl bolmaz sizge (4) kim mirās alsangiz tişilerni, küçün. Tağı yıǵmang anlarını, barmaqingiz üçün (5) ol nirsening pārası birle <kim> birdingiz anlarǵa, meger kim kelseler körksüz iş birle, (6) açuq. Tağı tiriglik kılışing anlar birle, körklüglük birle. Eger yigrensengiz anlarını, (7) bolǵay kim yigrensengiz bir nirseni kim kılsa Tangrı anıǵı içinde köp (8) hayrı.

20. Tağı eger tilesengiz cüftning bedel kılmāqını, cüft (9) orınǵa; tağı birdingiz anlarınǵı birisine köp māl; almang andın [79a/1] nirse. Alur mu siz anı buhtān yanındın tağı yazuq üçün açuq?

21. Tağı neteg alur siz anı, (2) tağı tigdi pārangiz pāraǵa tağı aldılar sizdin (3) ‘ahd irig.

22. Tağı nikāh kılmang anı kim nikāh kıldı atalaringiz, (4) tişilerdin; meger ol nirse kim kiçti. Haqıqat üze ol irdi körksüz iş tağı dūşman tutmaq, (5) tağı yawuz boldı, yol yanındın.

23. Hārām kılındı sizning üze analaringız taķı kızlaringız (6) taķı kız qarındaşlaringız taķı atalaringızning kız qarındaşları taķı analaringızning kız qarındaşları taķı er uyaning kızları (7) taķı kız uyaning kızları taķı ol analaringız kim emdürdi sizlerni (8) taķı kız qarındaşlaringız, emmekdin taķı tişileringizning anaları (9) taķı ögey kızlaringız, anlar kim qoyunlaringız içinde tişileringizdin, anlar kim [79b/1] duhül kıldingız anlarning birle, eger duhül kılmaduk bolsangız anlarning birle, (2) yok yazuk sizning üze taķı oğullaringızning tişileri, anlar kim (3) ongurqalaringızdin tururlar taķı kim cem' kılsangız iki qarındaş arasında; (4) meger ol kim kiçti. Haķıkat üze Tangrı irdi yarlıķağan, rahmet kılgan.

24. (5) Taķı cüft tişiler, tişilerdin, meger anı kim erklendi sağ eliglaringız. (6) Tangrıning bitig bitimeki sizing üze. Taķı heläl kıldı sizge ol nirse kim aning artında turur, ya'nı andın öngin (7) kim istesengiz mällaringız birle, saķnuķluk kılu, zinā kılışmayın. (8) Ol nirse kim menfa'at aldingız aning birle, anlardın; biring anlarğa kâbinlerini, (9) farıza kılinmış. Taķı yok yazuk sizning üze, ol nirse içinde kim râzi boluştunguz aning birle, [80a/1] farıza kılinmışdın song. Haķıkat üze Tangrı irdi bilgen, hikmet birle iş kılgan.

25. Taķı kim kim (2) yarağı yitmese sizdin ziyâdağa, ya'nı māl içinde yitiglikke kim, nikâh kılsa âzâd tişilerini, (3) bitgen tişiler; ol nirsedin kim erklendi sağ eliglaringız, ya'nı kara başlaringızdin, yigit tişileringiz, (4) bitgenlerdin. Taķı Tangrı bilgenrek bitmeķingizni. Pārangız pāradın. (5) Nikâh kıling anlarnı, eyelerining destürü birle. Taķı biring anlarğa kâbinlerini, (6) körklüglük birle; saķnuķluk hâlde, zinā kıлмағанlık hâlde taķı yaşru dost (7) tutmağanlık hâlde. Qayu vaķtın kim cüftlüg bolsalar, eger kelseler körksüz işge; (8) anlarning üze ol nirsening yarusı kim âzâd tişiler üze, kındın. (9) Ol, ol kim irsege kim korktı emgedin, sizdin. Taķı kim şabr kılsangız, [80b/1] yahşıraķ sizge. Taķı Tangrı yarlıķağan, rahmetlig.

26. Tileyür Tangrı kim beyân kılsa (2) sizge taķı köndürse sizni anlarning yollarına kim sizing aşnungızdin taķı tevbengizni qabül kılsa (3) sizning üze. Taķı Tangrı bilgen, hikmet birle iş kılgan.

27. Taķı Tangrı tileyür kim (4) tevbengizni qabül kılsa sizning üze. Taķı tileyür anlar kim uyarlar ârzularğa (5) kim kışsa<ngız>, kışmaq uluğ.

28. Tileyür Tangrı kim yüngül kılsa (6) sizlerdin, taqı yaratıldı kişi za'if.

29. Ay anlar kim (7) bittiler! Yimeng mällarını arangızda bātıl birle, meger (8) kim bolsa bāzergānlik, hoşnūdukdın sizdin. Taqı öldürmeng (9) özleringizni. Hāqīkat üze Tangrı, irdi sizge rahmet kılğan.

30. Taqı kim [81a/1] kılsa anı haddin keçe taqı küç kılı, köndürgey miz anı (2) otğa. Taqı irdi ol, Tangrı üze āsān.

31. Eger saqınsangız (3) ol nirsening uluğlarındın kim yıglur siz andın, kitergey miz sizdin yawuzluqlarını, (4) taqı kiwürgey miz sizni kiwresi yirge, kerimlüg.

32. Taqı ārzulamang anı kim arturdı (5) Tangrı anıng birle, pārangızni pāra üze. Erenlerge ülüş, (6) ol nirsedin kim qazğandılar taqı tişilerge ülüş, ol nirsedin kim qazğandılar. (7) Taqı tileng Tangrıdın artuqlıkdın. Hāqīkat üze Tangrı, irdi tigme bir (8) nirseni bilgen.

33. Taqı tigme birge kılduq mirās alğanlar, ol nirsedin kim qoddı (9) ata ana taqı yakınraqlar. Taqı anlar kim 'aqd kıldılar sağ eligleringiz, [81b/1] biring anlarğa ülüşlerini. Hāqīkat üze Tangrı, irdi tigme bir nirse üze tanuq.

34. (2) Erenler örelık kılğanlar, tişiler üze; ol nirse birle kim arturdı Tangrı pāralarını (3) pāra üze; taqı ol nirse birle kim harc kıldılar mällarındın. Yağşı tişiler, (4) tā'at kılğanlar; saqlağanlar örtüglügni, ol nirse birle kim saqladı Tangrı. Taqı anlar kim (5) qorqar siz¹⁹ yazmaqlarındın, ögütleng anlarını; taqı qodung anlarını, (6) yatğu yirlerni; taqı urung anlarını. Eger boyun süse<ler> sizlerge, (7) istemeng anlar üze yol. Hāqīkat üze Tangrı irdi yüksek, (8) uluğ.

35. Taqı eger qorqsangız ikisi arasınıng hilāfındın, ıdıng (9) hükm kılğan anıng ahlındın taqı hükm kılğan anıng ahlındın. Eger tileseler [82a/1] ongarmaq, tevfiq birgey Tangrı aralarında. Hāqīkat üze Tangrı irdi (2) bilgen, bilgen.

36. Taqı kulluq kıling Tangrıqa taqı ortak qoşmang (3) anıng birle nirseni. Taqı ataqa anağa edgülük, taqı qayaşlıq eyeleringe (4) taqı öksüzlerge taqı dervişlerge taqı yawuqluq eyesi qoşnığa (5) taqı yırağ qoşnığa taqı yawuqluq eyesi qoşnığa taqı yol eringe (6) taqı ol nirse kim

¹⁹ qorqar siz: qorqarlar

erklig boldı sağ eligleringiz. Haqıqat üze Tangrı sewmes ol kim irse kim (7) boldı mütekebbir, quwanğan.

37. Anlar kim baħıllıq kılurlar taqı buyrurlar (8) kişilerge baħıllıq birle. Taqı örterler anı kim birdi anlarğa Tangrı, (9) fazlındın. Taqı anuq kıldıq kâfırlarğa kın ħor kılğan.

38. [82b/1] Taqı anlar kim ħarc kılurlar mâllarını, ħalklarıning körmeki üçün; taqı (2) bitmesler Tangrığa taqı ol cihânğa. (3) Taqı kim bolsa, iblis anga qoldaş, neme yawuz qoldaş!

39. (4) Taqı ne turur ol anlar üze; eger bitseler Tangrığa taqı kıyâmat künge, taqı ħarc kılınsalar (5) ol nirsedin kim rüzî kıldı anlarğa Tangrı? Taqı irdi Tangrı anlarını bilgen.

40. Haqıqat üze Tangrı (6) küç kılmas, zerre endâza<sınça>. Taqı eger bolsa edgülik, qat qat kılğay anı; (7) taqı birgey qatındın yanut uluğ.

41. Neteg, ol vaqtın kim (8) kelse miz tigme bir ümmetdin tanuq birle taqı kelse miz sening birle bularınıng üze (9) tanuq?

42. Ol kün dost tutar anlar kim küfr ketürdiler taqı yazdılar [83a/1] yalavaçğa; kâşki tüz kıl<ın>sa anlarıning birle yir. Taqı örtmesler (2) Tangrıdın sözni.

43. Ay anlar kim bittiler! Yawumang namâzğa, (3) taqı siz esrükler; bilingizçege tegrü anı kim aytur siz; taqı cünüblüküngüz ħâlde, (4) meger yolnung keçgenleri; ħusl kılğingızçağa tegrü. Taqı eger bolsangız (5) sökel, yâ sefer üze bolsangız, yâ keldi sizde biringiz (6) aşaq yirdin, yâ cimâ' kılısangız tişilerni, taqı bulmasangız suwnı; (7) teyemmüm kiling arığ topraq<ğa> taqı mesh kiling yüzleringizni (8) taqı eligleringizni. Haqıqat üze Tangrı irdi keçürgen, yarlıkağan.

44. Bilmeding (9) mü anlarını kim birildiler ülüş, kitâbdın; bedel kılurlar [83b/1] azgunluqını taqı tileyürler kim azsangız yolını?

45. Taqı Tangrı (2) bilgenrek düşmanlarıningizni. Taqı tap Tangrı dost, taqı tap Tangrı yârıcı.

46. (3) Anlardın kim cuhüd boldılar, kıştururlar kelimelerini orunlarındın (4) taqı ayturlar: "Eşittük taqı yazduq, taqı eşitgil işittürülmedin, taqı küygül bizge!"; (5) büktürü, yâ tolgayu tilleri birle, taqı dın içinde ta'n kılı. Taqı eger anlar aysalar irdi: (6) "Eşittük taqı boyun südük, taqı işitgil, taqı küygül bizge!"; bolğay irdi yahşırağ

anlarğa, (7) taķı rāstrak. Velī la'net kıldı Tangrı anlarını küfrleri birle, taķı bitmezler (8) meger az.

47. Ay anlar kim birildiler kitābnı! Biting ol nirsege kim indürdük, (9) rāstlağan ol nirseni kim sizing birle turur; mundın aşnu kim yoysa miz yüzlerini taķı kaytarsa miz [84a/1] songları üze, yā la'net kılsa miz anlarını, neteg kim la'net kılduk şenbetlemek eyelerin. (2) Taķı irdi Tangrının işi kılınmış.

48. Haķıkat üze Tangrı yarlıķamaz kim (3) ortak koş<ul>sa anga, taķı yarlıķar ol nirseni kim andın bisre, kimge tilese. Taķı kim (4) ortak koşsa Tangrıǵa kötürdi, yā çattı uluǵ yazuķnı.

49. Körmeding mü (5) anlarını kim arıurlar özlerini? Tangrı arıǵ kılur neni kim tilese. Taķı (6) küç kılınmaslar ħurmā çekirdekining yipinçe.

50. Baķǵıl, neteg çatarlar Tangrı üze (7) yalǵannı. Taķı tap boldı ol yazuķ açuķ.

51. Körmeding mü anlarını kim (8) birildiler ülüş, kitābdın? Biterler butlarǵa taķı şeytānǵa, (9) taķı ayturlar anlarǵa kim küfr ketürdiler: "Uş munlar könirek anlardın kim bittiler, [84b/1] yol yanındın."

52. Anlar anlar kim la'net kıldı Tangrı anlarını. Taķı kimni kim sürse (2) Tangrı, hergiz bulmaǵay sen anga yāriçi.

53. Olarǵa mu ülüş bar, (3) erklilikdin? Ol uǵurda birmesler kişilerge, ħurmā çekirdekining çuķurınça.

54. Hased mü kılurlar (4) kişilerge, ol nirse üze kim birdi anlarǵa Tangrı, öz fazlındın? Birdük İbrāhım (5) qabilasıǵa kitābnı taķı ħikmetni, taķı birdük anlarǵa uluǵ mülkni.

55. (6) Anlardın kim erseyi bitti anga taķı anlardın kim <erseni> yüz ewürdi andın. Taķı tap boldı tamuǵ (7) otluķ yanındın.

56. Haķıkat üze anlar kim küfr ketürdiler āyatlarımızǵa, köydürgey miz anlarını (8) otǵa. Tigme bir kez bişse terileri, tegşürdük anlarǵa teriler, (9) andın öngin; tatsunlar üçün kınnı. Haķıkat üze Tangrı irdi yinggen, ħikmetlig.

57. [85a/1] Taķı anlar kim bitti<ler> taķı kıldılar edǵü 'amellerni; kiwürgey miz anlarını uçmaķǵa, (2) aķar altınındın arıķlar, cāvidānalar anıǵ içinde ulaşu. Anlarǵa anıǵ içinde (3) cüftler, arıǵ kılınmış. Taķı kiwürgey miz anlarını king köligege.

58. Hâkîkat üze Tangrı (4) buyrur sizge kim birsengiz amānatlarını eyesinge, taķı ol vaķtın kim (5) hūkm kılsangız halklar arasında kim hūkm kılsangız tūzlük birle. Hâkîkat üze Tangrı, neme yaķşı nirse ol kim (6) ögütleyür sizni aning birle. Hâkîkat üze Tangrı irdi işitgen, körgen.

59. Ay (7) anlar kim bittiler! Boyun süng Tangrıǵa, taķı boyun süng yalavaçķa (8) taķı iş eyeleringe sizdin. Eger tartıssangız nirse içinde, ķaytarıng anı (9) Tangrı tapa taķı yalavaç tapa; eger bitsengiz Tangrıǵa taķı ol cihānķa. [85b/1] Ol yaķşıraq, taķı körklügrek 'âķibat yanındın.

60. Körmeding mü anlarını kim, (2) ayturlar hâkîkat üze anlar bittiler ol nirse kim indürüldi sanga taķı ol nirsege kim indürüldi (3) sindin aşnu? Tileyürler kim hūkmge barıssalar Ka'b bin Eşrefge taķı (4) buyruıldılar kim küfr ketürseler anga. Taķı tileyür iblis kim azdursa anlarını, (5) yıraķ azmak.

61. Taķı ol vaķtın kim ayıldı anlarǵa: "Keling ol nirsege kim indürdi Tangrı, (6) taķı yalavaçķa"; kördüng münâfıķlarını, yıǵlınurlar sindin, yıǵlınmak.

62. (7) Neteg, ol vaķtın kim tigdi anlarǵa tiggen, ol nirse birle <kim> aşnu keçürdi eligleri? (8) Andın song keldiler sanga, ant içerler Tangrı birle: "Tilemedük, meger edǵülük, (9) taķı muvâfaķat kemişmek."

63. Anlar anlar kim bilür Tangrı anı kim köngülleri içinde. [86a/1] Yüz ewürgil anlardın taķı ögütlegil anlarını taķı ayǵıl anlarǵa tenleri içinde yitiz (2) söz.

64. Taķı ıdmaduķ peygāmbardın, meger boyun süsün üçün Tangrının buyruķı birle.²⁰ (3) Taķı eger hâkîkat üze anlar, ol vaķtın kim küç kıldılar özlerine keldiler sanga; taķı yarlıķayu tilediler Tangrıdın, (4) taķı yarlıķayu tilese anlarını yalavaç, bulǵaylar irdi Tangrını tevbeni ķabül kılgan, rahmet kılgan.

65. (5) İdingiz birle ant yād kıılır men, bitmezler, ançaǵa tegrü kim hâkem kılsalar sini, ol nirse içinde <kim> muhtelif boldı (6) aralarında; andın song bulmasalar özleri içinde tarlıķ, andın kim hūkm kıldıng; (7) taķı boyun süseler, boyun sümek.

²⁰ "Biz hiç bir peygamberi Allah'ın izniyle kendisine itaat edilmesinden başka bir hikmetle göndermedik."

66. Taqı eger biz bitise irdük anlar üze kim (8) öldürüng özleringizni, yâ çıkıng iwleringizdin; kılmağaylar irdi, (9) meger az anlardın. Taqı eger haqıkat üze anlar kılsalar irdi anı kim ögütlenürler anıng birle; bolğay irdi [86b/1] yağşırax anlarğa taqı qatıg, tölendürmek yanındın.

67. Taqı andağ irse, birgey irdük qatımızdın uluğ (2) şevāb.

68. Taqı köndürgey irdük anlarını köni yolğa.

69. Taqı kim boyun süse (3) Tangrığa taqı yalavaçğa; anlar anlar birle kim edğülük kıldı Tangrı anlar üze, (4) peygābarlardın taqı rāst sözlüglerdin taqı şehidlerdin taqı yağşılardın. Taqı körklüg boldı, (5) anlar qoldaş.

70. Ol fazl Tangrıdın. Taqı tap Tangrı, (6) bilgen.

71. Ay anlar kim bittiler! Tutung qorqunçungızni, barıng (7) ögür ögür, yâ barıng qamuğ.

72. Taqı haqıkat üze sizdin kim irseyi kiçer. (8) Eger tegse sizge teggen, aydı: "Edğülük kıldı Tangrı benim üze, ol vaqtın kim (9) bolmadım anlar birle tanuq, hāzır."

73. Taqı eger tegse sizge edğülük Tangrıdın, [87a/1] ayğay irdi²¹; tamām bolmaduq mengizlig sizing arangızda taqı anıñ arasında, dostluq: (2) "Ay kāşki men bolsa irdim anlar birle, zafer tapsam, uluğ zafer bulmaq."

74. (3) Öldürüşsün Tangrı yolu içinde, anlar kim satarlar, yâ satgın alurlar yaqınraq (4) tiriglikni aħırat birle. Taqı kim kim öldürüşse Tangrı yolında, (5) yâ öldürülse, yâ yingse²²; birgey miz anga uluğ yanut.

75. (6) Taqı ne turur sizge, uruşmaz siz Tangrı yolında? Taqı za'if körülmişler (7) erenlerdin taqı tişilerdin taqı oğlanlardın, anlar kim ayturlar: (8) "İdimüz! Çıqarğıl bizni bu qonumdın, küç kılğan eyesi; taqı (9) kılğıl bizge qatıngdın dost taqı kılğıl bizge qatıngdın yāriçi."

76. Anlar kim bittiler, öldürüşürler [87b/1] Tangrı yolında. Taqı anlar kim küfr ketürdiler, öldürüşürler şeytān (2) yolında. Öldürüşüng iblis dostları birle; haqıkat üze (3) iblisning keydi, irdi za'if.

77. Körmeding mü anlarını kim aytıldı (4) anlarğa: "Yıgıng eligleringizni taqı peyveste qıling namāznı taqı biring (5) zekātını." Ol

²¹ irdi: irdingiz

²² yingse: yingilse

vaktın kim bitindi anlar üze tokuš; ol vaktın kim bir ögür (6) anlardın korqarlar kişilerdin, Tangrının korqunçı mengizlig, yâ qatıgraq, korqunç yanındın, (7) taqı aydılar: "İdimüz! Ne üçün bitiding bizing üze tokušnı? Eger song qodsa irding, (8) yakın vaqtğa tegi." Aygıl: "Dünyāning menfa'ati az, taqı ol cihān (9) yaqşırax ol kim irsege kim saqındı. Taqı küç kılınmaslar, hurmā çekirdekining yipinçe."

78. Nirde kim bolsangız, [88a/1] teggey sizge ölüm; taqı eger bolsangız kötrülmiş berk yirler içinde. (2) Taqı eger tegse anlarğa edgülik, ayturlar: "Bu Tangrı qatındın." (3) Taqı eger tegse anlarğa yawuzluq, ayturlar: "Bu sening qatındın." Aygıl: (4) "Qamuğ Tangrı qatındın." Ne turur bu erenlerge, uqmaqğa (5) yawumazlar sözni?

79. Ne kim tegse sanga edgülikdin, (6) Tangrıdın. Taqı ne kim tegse sanga yawuzluqdin, özüngdin. Taqı idduq sini (7) kişilerge yalavaç; taqı tap Tangrı, tanuq.

80. Kim boyun süse (8) yalavaçğa, boyun südi Tangrığa. Taqı kim yüz ewürse, (9) idmaduq sini anlar üze saqçı.

81. Taqı ayturlar: "Boyun sümek." [88b/1] Qayu vaktın kim çıqsalar qatındın, tedbir kılur bir ögür anlardın, (2) andın öngin kim aytur sen. Taqı Tangrı bitiyür anı kim tedbir kılurlar. Yüz ewürgil (3) anlardın taqı tevekkül kılğil Tangrı üze, taqı tap Tangrı vekillikke.

82. (4) Endişe kılmaslar mu Qur'ānı? Taqı eger bolsa irdi Tangrının öngini (5) yanındın, bulğaylar irdi anıñ içinde üküş hilāf.

83. Taqı ol vaktın kim keldi anlarğa (6) iş, qurtulmaqdin yâ korquğdin; aydılar anı. Eger qaytarsalar irdi anı (7) yalavaç tapa taqı iş eyeleri tapa anlardın; bilgeyler irdi anı, anlar kim (8) çıkarurlar anı andın. Taqı eger bolmasa irdi Tangrının artuqsı edgülüki sizning üze (9) taqı rahmeti; uyğay irdingiz ibliske, meger az.

84. Uruşgul [89a/1] Tangrı yolında. Teklif kılınmas sen, meger özüngni. Taqı yöndürgil bitgenlerni, (2) bolğay kim Tangrı kim yıggay anlarning küçeylikini kim tandılar. Taqı Tangrı (3) qatıgraq turur küçeylik yanındın taqı qatıgraq qınmaq yanındın.

85. Kim şefā'at kılsa körklüg şefā'at, (4) bolğay anga ülüş andın. Taqı kim şefā'at kılsa şefā'at yawuz, (5) bolğay anga ülüş andın. Taqı irdi Tangrı tigme bir nirse üze (6) saqçı.

86. (6) Taqı kayu vaqtın kim selām kılinsangız selām birle, selām kılıng yahşırak birle (7) andın, yā kaytarıng anı. Haqıqat üze Tangrı, irdi tigme bir nirse üze (8) saqış kılğan.

87. Tangrı, yok idi meger ol. Yıggay sizni (9) kıyāmat küninge, şek yok anıng içinde. Taqı kim turur rāstrak Tangrıdın, [89b/1] söz yanındın?

88. Taqı ne turur²³ sizge münāfıqlar içinde, iki ögür? (2) Taqı Tangrı red kıldı anlarını, anıng birle kim kazğandılar. Tileyür mü siz (3) kim köndürsengiz ol kim irseni kim azdurdı Tangrı? Taqı kimni kim azdursa Tangrı, (4) bulmağay sen anga yol.

89. Ārzūladılar eger küfr ketürsengiz, neteg kim (5) küfr ketürdiler, taqı bolsangız teng. Tutmang anlardın (6) dostlar, ançağa tegrü kim hicret kılğaylar²⁴ Tangrı yolında. Eger i'rāz kılsalar; (7) tutung anlarını taqı öldürüng anlarını, kayda kim bulsangız anlarını. Taqı (8) tutmang anlarını dost taqı yāriçi.

90. Meger anlar kim ulaşurlar (9) kişilerge kim arangızda taqı aralarında 'ahd bar; yā keldiler sizge, [90a/1] tar boldı kögüzleri kim uruşsalar sizing birle, yā uruşsalar (2) erenleri birle. Taqı eger tilese Tangrı, musallaḥ kılğay irdi anlarını sizing üze, toquşğaylar irdi sizing birle. (3) Taqı eger saçlınsalar sizdın, toquşmasalar sizing birle, taqı kemişseler sizing tapa (4) boyun sümekni; kılmadı Tangrı sizge, anlar üze yol.

91. (5) Bulğay siz önginlerni, tileyürler kim kırtulsalar sizing birle (6) taqı kırtulsalar kavmlarındın. Tigme bir kez kim kaytarıldılar müsülmānlarnıng toquşınğa, (7) ewrıldiler anıng içinde. Eger saçlınmasalar sizdın taqı kemiş<me>seler sizing tapa (8) illeşmekni taqı yığmasalar eliglerini; tutung anlarını taqı öldürüng anlarını, (9) kayda kim buldunguz anlarını. Taqı anlarını, kılduğ sizge anlar üze [90b/1] hüccet açuq.

92. Taqı bolmadı bitgenge kim öldürse bitgenni, (2) meger yangılıp. Taqı kim öldürse bitgenni yangılıp; bir mu'mın tenning (3) āzād kılmakı taqı ısparlanmış diyet, mīrāşh^vāralarınğa, meger kim (4)

²³ ne turur: yok irdi. Metinde Arapçası yanlışlıkla mā kāne olarak yazılıp, çevirisi de buna uygun olarak, yok irdi şeklinde yapılmış, sonra kāne'nin üzeri çizilmiş, ama çevirisi düzeltilmemiş.

²⁴ kılğaylar: kılğay sen

şadağa kılsalar. Taqı eger bolsa erenlerdin düşman sizge, taqı ol (5) bitgen; bir mu'mın tenning āzād kıılmaqı. Taqı eger bolsa (6) erenlerdin arangızda taqı aralarında 'ahd; teslim kıılınmış diyet, (7) mirās h'vāralarınğa taqı bir mu'mınınng āzād kıılmaqı. Taqı kim bulmasa, ulaş (8) iki aynıng rüze tutmaqı, tevbe kıılmaq Tangrıdın. Taqı irdi Tangrı (9) bilgen, hikmet birle iş kıılğan.

93. Taqı kim öldürse mu'mını, uğrayu; yanutı [91a/1] tamuğ, cāvidāna anıng içinde. Taqı öfke kııldı Tangrı anıng üze taqı sürdi anı (2) taqı anuq kııldı anga kıın uluğ.

94. Ay anlar kim bittiler! (3) Ol vaqtın kim yörüsengiz Tangrı yolında, biling. (4) Taqı aymang ol kim irsege kim kemişti sizing tapa selām: "İrmes <sen> bitgen." (5) İsteyür siz yakınraq tiriglikning fāyidesini, Tangrı qatında ğanimetler (6) üküş. Anıng mengizlig irdingiz aşnudın, edğülük kııldı Tangrı sizning üze; (7) biling. Haqıqat üze Tangrı, irdi ol nirseni kim kıılır siz bilgen.

95. (8) Berāber bolmas olturğanlar bitgenlerdin, ziyān eyelerining (9) öngini; taqı toquş kıılğanlar Tangrı yolu içinde, mälları birle [91b/1] taqı tenleri birle. Arturdı Tangrı toquş kıılğ[anlarını], mälları birle taqı tenleri birle; oldurğanlar üze, mertebeler. Taqı tigme birge va'de kııldı (2) Tangrı körklügrekni. Taqı arturdı Tangrı toquş kıılğanlarını, (3) olturğanlar üze, yanut uluğ.

96. Mertebeler andın, taqı yarlıkamaq (4) taqı rahmet kıılmaq. Taqı irdi Tangrı yarlıkağan, rahmet kıılğan.

97. Haqıqat üze anlar kim (5) öldürdiler anlarını firışteler, özlerinin küç kıılğanları; aydılar: "Ne iş içinde irdingiz?" (6) Aydılar: "İrdük za'if körülmişler, yirde." Aydılar: "İrmedi mü (7) Tangrıning yiri king kim hicret kıılsangız anıng içinde?" Anlar, (8) sığınğu yirleri tamuğ taqı yawuz boldı yangu yir.

98. Meger za'if körülmişler, (9) erenlerdin taqı tişilerdin taqı oğlanlardın; yarağları yitmes [92a/1] hilege taqı könülmezler yolğa.

99. Anlar, bolğay Tangrı (2) kim 'afv kıılsa anlardın. Taqı irdi Tangrı keçürgen, yarlıkağan.

100. Taqı kim kim (3) hicret kıılsa Tangrı yolında, bulğay yirde hicret kıılğu yir köp, (4) taqı kinglik. Taqı kim çıksa ewindin, hicret kıılığlı bolup Tangrı tapa (5) taqı yalavaçı tapa; andın song tegse anga

ölüm, tüşti, ya'nī vācib boldı yanutı (6) Tangrı üze. Taqı irdi Tangrı yarlıkağan, rahmet kılğan.

101. Taqı ol vaqtın kim (7) yörisengiz yirde, yoq sizing üze yazuq kim kısqā kılısangız (8) namāzdın, eger qorqsangız kim öldürse sizni anlar kim küfr ketürdiler. (9) Haqıqat üze kāfırlar, irdiler sizge düşman açuq.

102. Taqı ol vaqtın kim [92b/1] bolsang anlar içinde taqı ikāmet kılısang anlarğa namāznı; qopsun bir ögür anlardın (2) sening birle taqı alsunlar sāzlarını. Qayu vaqtın kim secde kılısalar, bolsunlar (3) songunguzdın. Taqı kelsün bir ögür öngin kim namāz kılmayın tururlar, (4) namāz kılısunlar sening birle; taqı alsunlar qorqunçlarını taqı sāzlarını. (5) Ārzūladı anlar kim küfr ketürdiler, eger gāfil bolsangız sāzlarıngızdın (6) taqı metā'larıngızdın; taqı meyl kılısalar sizning üze, bir qışmaq. (7) Taqı yoq yazuq sizning üze, eger bolsa sizing birle āzār (8) yağmurdın, yā bolsangız sökeller kim qoysangız²⁵ sāzlarıngıznı; (9) taqı aling, ya'nī saqlang qorqunçungıznı. Haqıqat üze Tangrı anuq kıldı kāfirlerge, qın [93a/1] hor kılğan.

103. Taqı ol vaqtın kim ötedingiz namāznı, yād qılıng Tangrını, (2) öre turup taqı olturup taqı yanlarıngız üze. Ol vaqtın kim qarār kıldıngız, (3) qazā qılıng namāznı. Haqıqat üze namāz, irdi mu'mınlar üze (4) vaqtı belgölüg kılınmış kitāb.

104. Taqı sustluq kılmang, erenlerning istemeki içinde. Eger (5) iglenür ersengiz, haqıqat üze anlar iglenürler, neteg kim iglenür siz. Taqı ümenür siz (6) Tangrıdın, anı kim ümenmesler²⁶. Taqı irdi Tangrı bilgen, hikmet birle iş kılğan.

105. (7) Biz indürdük sening tapa kitābnı, haq birle; munung üçün kim hükm kılsa<ng> kişiler arasında, (8) anıng birle kim körküzdi sanga Tangrı. Taqı bolmağıl, hıyānet kılğanlarğa huşumat kılğan.

106. (9) Taqı yarlıkayu tilegil Tangrıdın. Haqıqat üze Tangrı irdi yarlıkağan, rahmet kılğan.

107. Taqı [93b/1] cedel kılışmağıl anlardın kim hıyānet kılurlar özlerine. Haqıqat üze Tangrı (2) sewmes ol kim irseni kim irdi hıyānet kılğan, yazuq kılğan.

²⁵ qoysangız: qoysalar

²⁶ ümenmesler: ümenmes siz

108. Örteler kişilerdin, (3) taķı örtmesler Tangrıdın. Taķı ol anlar birle, ol vaķtın kim (4) tedbır kılurlar anı kim hoşnüd bolmas, sözdin. Taķı irdi Tangrı, (5) anı kim kılurlar, kapsağan.

109. Uş siz erenler uşbu erenler, cedel kılıştıngız (6) anlardın, bu yaķınraķ tiriglik içinde. Kim cedel kılur Tangrı birle anlardın, (7) kıyāmat kün; yā kim bolur anlarnıng üze saklağan?

110. (8) Taķı kim kılrsa yawuzluķnı, yā küç kılrsa özinge, andın song yarlıķayu tilese (9) Tangrıǵa; bulǵay Tangrıyı yarlıķağan, raķmet kılǵan.

111. Taķı kim kazǵansa [94a/1] yazuķnı, haķıķat üze kazǵanur anı özi üze. Taķı irdi Tangrı bilgen, (2) hikmet birle iş kılǵan.

112. Taķı kim kazǵansa kiçig yazuķnı, yā uluǵ yazuķnı; andın song atsa (3) anıng birle bizārnı, kötüirdi buhtānnı taķı āşkārā yazuķnı.

113. Taķı eger bolmasa irdi (4) Tangrıńıng faǵlı sening üze taķı raķmeti; uǵraǵay irdi bir öǵür anlardın kim (5) azdursa sinı. Taķı azdurmaslar meger özlerini taķı ziyān tegürmesler sanga (6) nirsedin. Taķı indürdi Tangrı seniñ üze kitābnı taķı hikmetni, (7) taķı öǵretti sanga ol nirseni kim bilmes irding. Taķı irdi Tangrıńıng faǵlı (8) seniñ üze uluǵ.

114. Yoķ hayr üküş içinde, rāzlarındın; (9) meger ol kim erse kim buyurdi şadaķa birle, yā edǵülük birle, yā ongarmaķ birle kişiler [94b/1] arasında. Taķı kim kılrsa ol, Tangrıńıng hoşnüdlüķin isteyü; birgey miz (2) anga şevāb uluǵ.

115. Taķı kim kim hilāf kılrsa yalavaçǵa, mundın song kim (3) belgürdi anga köni yol, taķı uysa bitgenlerning önginge; koyu birgey miz anı anga kim (4) dost tuttı taķı köydürgey miz anı tamuǵǵa. Taķı yawuz boldı yangu yir.

116. Haķıķat üze Tangrı (5) yarlıķamaz kim ortak қоş<ul>sa Tangrıǵa; taķı yarlıķayur anı kim andın bisre, ol kimge tilese. (6) Taķı kim ortak қоşsa Tangrıǵa, azdı, azmaķ yıraķ.

117. (7) Ündemezler andın bisre, meger tişilerni taķı ündemesler meger boynaǵu (8) iblisni.

118. La'net kıldı Tangrı. Taķı aydı: "Tutǵay men kullarıngdın (9) ülüşni, kesilmiş."

119. "Taķı azdurğay men anlarğa, ümendürgey men anlarnı.²⁷ Taķı buyurğay men anlarğa [95a/1] taķı kemişgeyler ħulaqların tiwelerning. Taķı buyurğay men anlarğa, aynatğaylar Tangrının (2) ħalkın." Taķı kim kim tutunsa iblisni dost, Tangrıdın bisre; (3) ziyān kıldı, açuķ ziyān.

120. Va'de ħılur anlarğa, ümendürür anlarnı. Taķı (4) va'de ħılmas anlarğa iblis, meger arşıqturmaknı.

121. Anlar, sıgıngu yirleri (5) tamuğ. Taķı bulmaslar andın ħurtulgu yir.

122. Taķı anlar kim bittiler (6) taķı kıldılar edgu işlerni; kiwürgey miz anlarnı büstānlarğa, aķar altınıdın (7) arıqlar, cāvidāna<lar> aning içinde ulaşı. Tangrının va'de ħılmaķı tölenmek. Taķı kim (8) rāstrāķ Tangrıdın, söz yanındın?

123. İrmes sizning ümençleringiz taķı kitāb eyelerining (9) ümençleri. Kim ħılsa yawuzluķnı, cezā birilgey aning birle, taķı bulmağay anga [95b/1] Tangrıdın bisre dost taķı yārīçi.

124. Taķı kim ħılsa (2) edgu işlerni, irkekdin yā tişidin, taķı ol bitgen; (3) anlar kirürler uçmaķķa taķı küç ħılınmaslar, naķırçe.

125. (4) Taķı kim körklügrek dīn yanındın, ol kim ersedin kim ħāliš kıldı özini Tangrığa; taķı ol (5) körklüglük ħılğan; taķı uydı İbrāhīm dīninge, rāst müsülmān? Taķı tuttu Tangrı (6) İbrāhīmni dost.

126. Taķı Tangrığa, ne kim kökler içinde taķı ne kim (7) yir içinde. Taķı irdi Tangrı tigme bir nerseni ħapsağan.

127. Taķı cevāb tileyürler sindin, (8) tişiler içinde, aygıl: "Tangrı cevāb birür sizge anlarning içinde: Taķı ol kim oķınur sizning üze (9) kitāb içinde, tişilerning yetimleri içinde, anlar kim birmes siz anlarğa anı kim [96a/1] bitindi anlarğa, rağbat ħılmas siz²⁸ kim nikāħ ħılsangız anlarnı; taķı za'if körülmüşler, (2) oğlanlardın, taķı kim ħopsangız öksüzler için, tüzlük birle. Taķı ni kim (3) ħılsangız ħayrdın, ħaķīķat üze Tangrı irdi anı bilgen.

128. Taķı eger (4) tişi, ħorķsa cüftindin yıraķ bolmaķ yanındın, yā yüz ewürmek yanındın; yoķ (5) yazuķ ol ikegu üze kim ongarsalar ikisi arasında, ongarmaķ. Taķı ongarmaķ (6) yaħşıraķ. Taķı ħāzır kılındı

²⁷ "Onları saptracağım ve ümitlendireceğim (boş kuruntulara sokacağım)."

²⁸ ħılmas siz: ħılur siz

nefsler bahillikni. Tağı eger körklüglük kılsangız tağı sağınsangız, (7) haqıkat üze Tangrı irdi anı kim kıılır siz bilgen.

129. Tağı unamağay siz (8) kim tüzlük kılsangız tişiler arasında, tağı eger suqluq kılsangız. Kışmangız, kışmağning (9) kamuğını kim qodsangız asılmış mengizlig. Tağı eger ongarsangız tağı sağınsangız, [96b/1] haqıkat üze Tangrı irdi yarlıқаған, rahmet kılgan.

130. Tağı eger ayrılışsalar, bayıtğay (2) Tangrı tigme birni, baylıqımdın. Tağı irdi Tangrı king, hikmet birle iş kılgan.

131. (3) Tağı Tangrığa ni kim kökler içinde tağı ni kim yir içinde. Tağı vaşıyyet kılduq (4) anlarğa kim birildiler kitābnı, aşnungızdın, tağı sizge kim sağıning (5) Tangrıdın. Tağı eger küfr ketürsengiz, haqıkat üze Tangrığa ni kim kökler içinde tağı ni kim (6) yir içinde. Tağı irdi Tangrı bay, öğülmış.

132. Tağı Tangrığa turur ol nirseler kim (7) kökler içinde tağı ol nirse kim yir içinde. Tağı tap Tangrı, saqlağan.

133. (8) Eger tilese, iletgey sizni, ay kişiler; tağı kelgey önginler birle. Tağı irdi (9) Tangrı anıng üze yarağlıg.

134. Kim tileyür bolsa dünyā [97a/1] yanutını, Tangrı qatında dünyāning yanutı tağı āhırat yanutı. Tağı irdi (2) Tangrı işitgen, körgen.

135. Ay anlar kim bittiler! Bolung (3) qopğanlar ‘adl birle, tanuqlar Tangrığa; tağı eger özleringiz üze, (4) yā ata ana üze, tağı yaqınraqlar üze; eger bolsa bay, yā faqir; (5) Tangrı yaqınraq ol ikisinge. Uymanglar tilekke kim tüzlük kılsangız. (6) Tağı eger büktürsengiz, yā yüz ewürsengiz, haqıkat üze Tangrı, irdi anı kim kıılır siz (7) bilgen.

136. Ay anlar kim bittiler! Biting Tangrığa tağı yalavaçınğa, (8) tağı ol kitābge kim indürüldi yalavaçı üze tağı ol kitābğa kim (9) indürüldi aşnudın. Tağı kim kim küfr ketürse Tangrığa tağı firışteleringe [97b/1] tağı kitāblarınğa tağı yalavaçlarınğa tağı kıyāmat künge; tağı azdı, ıraқ azmaq.

137. (2) Haqıkat üze anlar kim bittiler, andın song küfr ketürdiler, andın song bittiler, andın song küfr ketürdiler, andın song (3) arturdılar küfrni; bolmadı Tangrı, yarlıқasa anlarını tağı köndürse anlarını, (4) yolğa.

138. Müjde birgil münāfıqlarğa, munung birle kim anlarğa qın iglig.

139. (5) Anlar kim tutunurlar kāfırlarnı dost, mu'mınlardıñ bisre; (6) isteyürler mü anlarnıñ qatında 'izzetni? Haqıqat üze 'izzet, Tangrıǵa qamuǵ.

140. (7) Taqı indürdi sizning üze kitābnı kim ol vaqtın kim işittingiz Tangrıñıñ (8) āyatlarını, küfr ketrülür anga taqı mashara qılınur anga; olturmangız anlar birle, ançaǵa tegrü kim (9) kirseler andın öngin sözge. Haqıqat üze siz, ol uǵurda, anlarnıñ mengizlig. Haqıqat üze Tangrı, [98a/1] münāfıqlarnıñ cem' qılǵanı, taqı kāfırlarǵa, tamuǵ içinde qamuǵnı.

141. (2) Anlar kim küyerler sizing birle, eger bolsa sizge açmaq Tangrıdın, (3) aydılar: "İrmedük mü sizning birle?" Taqı eger bolsa kāfırlarǵa ülüş, (4) aydılar: "Yingmedük mü sizning üze, ya'nı zafernı taqı yıǵmaduq mu sizlernı mu'mınlar üze?" (5) Taqı Tangrı hūkm qılur arangızda qıyāmat kün. Taqı qılmaǵay (6) Tangrı kāfırlarǵa, mu'mınlar üze yol.

142. Haqıqat üze münāfıqlar, (7) aldaǵanlar 'amelin qılurlar Tangrıǵa; taqı ol aldaşmaqda yinggenning 'amelin qılǵan turur. Taqı ol vaqtın kim qoptılar (8) namāz tapa, qoptılar kāhiller; körküzürler kişilerge taqı (9) yād qılmazlar Tangrıñı meger az.

143. Mütereddidler anıñ arasında; [98b/1] irmez munlar tapa taqı irmez anlar tapa. Taqı kimni azdursa Tangrı, tapmaǵay sen (2) anga yol.

144. Ay anlar kim bittiler! Tutunmang (3) kāfırlarnı dostlar, mu'mınlardıñ bisre. Tileyür mü siz (4) kim qılsangız Tangrıǵa, sizning üze hüccet açuq?

145. Haqıqat üze münāfıqlar (5) astın taqıq içinde, otdın. Taqı bulmaǵay sen anlarǵa yāriçi.

146. (6) Meger anlar kim tevbe qıldılar taqı ongardılar taqı yapuşılar Tangrıǵa (7) taqı hāliš qıldılar dınlerini Tangrıǵa; anlar mu'mınlar birle. (8) Taqı birgey Tangrı mü'minlerge uluǵ şevāb.

147. (9) Ne qılur Tangrı sizning 'azābungızñı, eger şükr qılsangız taqı bitsengiz? Taqı irdi [99a/1] Tangrı şevāb birgen, bilgen.

148. Sewmez Tangrı ün kötürmekni körksüzlük birle, (2) sözdin, meger ol kim irse kim küç qılındı. Taqı irdi Tangrı işitgen, bilgen.

149. (3) Eger āşkārā qılsangız hayrñı, yā örtsengiz, yā keçürsengiz yawuzluqđın; haqıqat üze (4) Tangrı irdi 'afv qılǵan, yaraǵlıǵ.

150. Hâkîkat üze anlar kim küfr ketürler Tangrığa (5) taqı yalavaçlarınga, taqı tileyürler kim ayırt kemişseler Tangrı arasında taqı yalawaçları. Taqı ayturlar: "Biter miz pārağa taqı tanar miz pārağa." (6) Taqı tileyürler kim tutunsalar anıng arasında yol.

151. Anlar (7) anlar küfr ketürgenler, rāst. Taqı anuq kılduq kâfırlarğa, qın hor kılgan.

152. (8) Taqı anlar kim bittiler Tangrığa taqı yalavaçlarınga, taqı ayırt kemişmediler (9) biri arasında anlardın; anlar, birgey miz anlarğa şevāblarını. [99b/1] Taqı irdi Tangrı yarlıkağan, rahmet kılgan.

153. Tileyürler sindin kitāb eyeleri (2) kim indürseng anlar üze kitābnı, kökdin. Tilediler Mūsādın (3) uluğraqnı andın, taqı aydılar: "Körküzgil bizge Tangrını, açuq." Taqı tuttı anlarını (4) yışın, küç kıılmaqları birle. Andın song tutundılar buzağunı, andın song kim (5) keldi anlarğa açuq hüccetler. Taqı 'afv kılduq, keçürdüq andın. Taqı birdük Mūsāğa (6) erklig bolmaq açuq.

154. Taqı köterdüq anlarınğ üze Tūrını, 'ahdleri birle, (7) taqı ayduq anlarğa: "Kiring қапуғға, töngütüp, yā egilip." Taqı ayduq anlarğa: "Hāddin keçmeng, (8) şenbelemek içinde." Taqı alduq anlardın 'ahdlerni, irig.

155. Bozmaqları (9) birle 'ahdlerini taqı küfr ketürmekleri birle Tangrınınğ āyatlarınga taqı öldürmekleri birle [100a/1] peygābarlarını, haqdın öngin birle taqı aymaqları birle: "Köngüllerimiz örtüglüg"; mühr urdı (2) Tangrı anıng üze küfrleri birle, bitmesler meger az.

156. (3) Taqı küfrleri birle taqı ayduqları birle Meryem üze buhtānnı uluğ.

157. (4) Taqı ayduqları birle: "Biz öldürdüq 'İsānı, Meryem oğlı 'İsānı Tangrınıñ (5) yalavaçı." Taqı öldürmediler anı taqı asmadılar anı, veli oñşatıldı anlarğa. (6) Taqı hâkîkat üze anlar kim hilāf kılıştılar anıng içinde, şek içinde andın. Yoq anlarğa anıñ birle (7) biligdin, meger sizigning uymağı. Taqı öldürmediler anı yaqın.

158. Kötürdi anı (8) Tangrı anıng tapa. Taqı irdi Tangrı yinggen, hikmetlig.

159. Hâkîkat üze yoq (9) kitāb eyelerindin, meger bitgey ök anga ölmekindin aşnu. Taqı kıyāmat [100b/1] kün, bolur anlar üze tanuq.

160. Küç kılmak birle (2) anlardın kim cuhüd boldı<lar>, harām kılduğ anlar üze arığlar, helāl kılındı (3) anlarğa; taqı yığmaqları birle Tangrı yolındın üküşni.

161. Taqı almaqları birle (4) asıgnı, taqı yıglındılar andın. Taqı yimekleri birle kişilerin mällarını, (5) bātılğa. Taqı anuq kılduğ kâfırlarğa anlardın, kın iglig.

162. (6) Likin tölengenler 'ilm içinde, anlardın; taqı bitgenler, biterler (7) ol nirsege kim indürüldi sening tapa taqı ol nirsege kim indürüldi aşnungdın. Taqı kılganlar (8) namāznı taqı birgenler zekātın taqı bitgenler Tangrığa (9) taqı kıyāmat küninge; anlar, birgey miz anlarğa şevāb uluğ.

163. Biz [101a/1] vaħy kılduğ sening tapa, neteg kim vaħy kılduğ Nūħ tapa taqı peygāambarlar tapa (2) andın songra. Taqı vaħy kılduğ İbrāhım tapa taqı İsmā'il tapa (3) taqı İshāk tapa taqı Ya'kūb tapa taqı oğul oğullarına taqı 'İsā tapa taqı Eyyüb tapa (4) taqı Yūnus tapa taqı Hārūn tapa taqı Süleymān tapa, taqı birdük Dāvudğa Zebūrını.

164. (5) Taqı yalavaçlar, kışsa kılduğ anlarını seniñ üze, aşnudın; taqı yalavaçlar, (6) kışsa aymaduğ anlarını sening üze. Taqı sözledi Tangrı Mūsāğa, sözlemek.

165. (7) Yalavaçlar, müjde birgen taqı korqutğanlar; munung üçün kim bol<ma>sa kişilerge (8) Tangrı üze hüccet, yalavaçlardın song. Taqı irdi Tangrı yinggen, (9) hikmetlig.

166. Velī Tangrı tanuqluğ birür ol nirse birle kim indürüldi seniñ üze, indürdi anı [101b/1] 'ilmi birle. Taqı firışteler tanuqluğ birürler. Taqı tap Tangrı, (2) tanuq.

167. Haqıkat üze anlar kim küfr ketürdiler taqı yıgdılar Tangrı yolındın; (3) azdılar, yırağ azmaq.

168. Haqıkat üze anlar kim küfr ketürdiler (4) taqı küç kıldılar; bolmadı Tangrı kim yarlıkasa anlarını taqı köndürse anlarını (5) yolğa.

169. Meger tamuğ yolına, cāvidānalar aning içinde ulaşu. Taqı irdi (6) ol, Tangrı üze āsān.

170. Ay kişiler! Keldi sizge (7) yalavaç, haq birle İdingizdin; biting, yahşırağ sizge. (8) Taqı eger tansangız, haqıkat üze Tangrığa ol nirse kim kökler içinde taqı yirde. (9) Taqı irdi Tangrı bilgen, hikmetlig

171. Ay kitāb eyeleri! [102a/1] Haddin keçmeng diniñiz içinde taqı aymang Tangrı üze, meger haqını. (2) Haqıkat üze Mesih Meryem oğlı

‘İsā, Tangrının yalavaçı taķı anıng sözi; (3) kemişti anı Meryem tapa. Taķı cānı andın. Biting Tangrıǵa taķı yalavaçlarınǵa, (4) taķı aymang "üç" tiyü. Yıǵlınıng, yaǵsıraķ sizge. Haķikat üze Tangrı bir (5) tapunǵu. Arıǵlıķ anga kim bolsa anga oǵlan. Anga ol nirse kim kökler içinde (6) taķı ol nirse kim yir içinde. Taķı tap Tangrı, saķçı.

172. ‘Ār tutmaǵay (7) Mesih kim bolsa kul, Tangrıǵa; taķı firışteler, (8) yawuķ kılınmışlar. Taķı kim kim ‘ār tutsa kulluķındın taķı uluǵsınsa; (9) yıǵǵay anlarını anıng tapa kāmıǵını.

173. Ammā anlar kim bittiler taķı kıldılar [102b/1] edǵü ‘amellerni; tükel birür anlarǵa şevāblarını taķı arturur anlarǵa (2) fazlındın. Taķı anlar kim ‘ārlandılar taķı uluǵsındılar; (3) kınayur anlarını, kın iglig. Taķı bulmazlar anlarǵa (4) Tangrıdın bisre dost taķı yāriçi.

174. Ay kiřiler! Keldi sizge (5) hücchet, İdingizdin. Taķı indürdük sizing tapa nūrnı açuķ.

175. (6) Ammā anlar kim bittiler Tangrıǵa taķı yapuştılar anga; kiwürgey anlarını (7) raķmetke andın taķı artuķsı edǵülükke. Taķı köndürür anlarını, anıng tapa, yolǵa köni.

176. (8) Cevāb tileyürler sindin, ayǵıl: "Tangrı cevāb aytur sizge, atasız oǵulsız içinde: Eger bir er (9) yoķalsa, yoķ anga oǵlan taķı anga kızı karındaş; anga ol nirsening yarısı kim [103a/1] koğdı. Taķı ol, mirāř alur andın, eger bolmasa anga oǵlan. Eger bolsalar (2) iki; ol ikisine üçde iki ülüş, ol nirsedin kim koğdı. Taķı eger bolsalar uyalar, (3) erenler taķı tişiler; erkeķe, iki tişining ülüşi mengizlig. Beyān kılur (4) Tangrı sizge kim azmasangız." Taķı Tangrı tigde bir nirseni bilgen.

(5)

SÛRETÜ'L-MĀ'İDE

[103b/1] **Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.**

1. (2) Ay anlar kim bittiler! Vefâ kıling 'ahdlerge. Helâl kılındı sizge (3) tiwening sığırning koyning keçining tört adaqlığı, meger ol kim oqunur sizning üze; öngin awning helâl kılganlarıdın, (4) taqı siz harāmlar. Haqıkat üze Tangrı hükm kılır anı kim tileyür.

2. Ay anlar kim (5) bittiler! Helâl kılmang Tangrıning 'alāmetlerin taqı harām aynı taqı (6) Ka'bege idilgen nirseni taqı boynınga asılğan nirseni taqı uğrağanlarını Ka'bege, isteyürler (7) artuqluqını anların İdisindin taqı hoşnūdluqını. Taqı ol vaqtın kim helâl bolsangız, awlang. (8) Taqı qazganu birmesün sizge, kişilerniñ yigrenmeki kim yıgdılar sizni Mescid-i Harāmdın (9) kim 'iddet kılsangız²⁹. Taqı yārī birişing edgülükke taqı saqnukluqğa. [104a/1] Taqı yārī birişmeng yazuq üze taqı zulm kılmak üze. Taqı saqning Tangrıdın, (2) haqıkat üze Tangrı qını katıq.

3. Harām kılındı sizning üze ölüge (3) taqı qan taqı tonguz eti taqı ol nirse kim ün kılındı Tangrıdın önginge anıng birle (4) taqı boğulmuş taqı urup öldürülmüş taqı tüşüp ölmüş taqı süsüp ölmüş (5) taqı ol kim yidi anı azıqlıq, meger ol kim boğazladıngız taqı ol kim boğazlandı (6) but üze, taqı kim ülüş kılsangız kımar oqları birle; ol, buyruqdın çıqmaq. (7) Bu kün nevmid boldı anlar kim küfr ketürdiler, dıningizdin; qorqmang anlardın (8) taqı qorqung mindin. Bu kün tükel kıldım sizge dıningizni taqı tamām kıldım (9) sizning üze ni'metimni taqı rāzī boldum, ya'nī ihtiyār kıldım sizge müsülmānlığını, dın. Kim [104b/1] kısarlansa açlıqda,

²⁹ 'iddet kılsangız şeklinde çevrilen kelimenin Arapçası *i'tidā'* ve bu kelime "zulmetmek, hakka tecavüz etmek vb." manaları ihtiva ediyor. Muhtemelen mütercim bu kelimeyi başka bir kelimeyle, belki de "kocasının ölümüyle veya boşanmadan sonra kadın iddetini doldurmak, hesaba katmak, saymak vb." manalarına gelen *i'tidād* ile karıştırmış olabilir.

qışmaqđın <öngin> yazuqğa; haqıqat üze Tangrı yarlıqağan, (2) raħmet qılğan.

4. Ayturlar sanga, ne neng ħeläl qılındı anlarğa; ayğıl: "Ĥeläl qılındı sizge (3) arıqlar taqı ol kim ögrettingiz kesb qılğanlardın ögretigli bolup; (4) ögretür siz anlarğa, ol nirsedin kim ögretti sizge Tangrı; ying andın kim tuttılar (5) sizning üze taqı yād qılıng Tangrıning atını aning üze. Taqı saqning Tangrıdın, (6) haqıqat üze Tangrı saqışı revān.

5. Bu kün ħeläl qılındı sizge arıqlar. (7) Taqı anlarning yigü nirsedi kim birildiler kitābnı, ħeläl sizge; taqı ta‘āmunguz (8) ħeläl anlarğa. Taqı āzād tişiler, saqnuqlar, bitgen tişilerdin; taqı āzād tişiler, yā saqnuqlar, (9) anlardın kim birildiler kitābnı, aşnungızdın; ol vaqtın kim birsengiz anlarğa [105a/1] kābınlerini; saqnuqluq qılu, zinā qılışmayın taqı yaşru dost (2) tutmağanlıq ħālda. Taqı kim küfr ketürse imānğa, bātil boldı ‘ameli; (3) taqı ol, ol cihānda ziyānkārlardın.

6. Ay anlar kim bittiler! (4) Ol vaqtın kim qoptungız namāzğa, yung yüzleringizni (5) taqı eligleringizni tirseklerge tegrü, taqı mesh qılıng başlaringızğa (6) taqı adaqlaringızğa, iki topuqğa tegrü. Taqı eger bolsangız cenābatlıq, (7) arıning. Taqı eger bolsangız sökeller, yā sefer üze, yā (8) kelse bir kim irse sizlerdin, aşaqdın, yā cimā‘ qılısangız tişilerni, (9) taqı bulmasangız suwnı; ugrang arıq yirge, taqı mesh qılıng [105b/1] yüzleringizge taqı eligleringizge andın. Tilemez Tangrı kim qılsa (2) sizning üze tarlıqdın, veli tileyür arıtsa sizni taqı tamām qılsa (3) ni‘metini sizning üze; bolğay kim siz şükr qılğay siz.

7. Taqı yād qılıng (4) Tangrıning ni‘metini sizning üze taqı ‘ahdini ol kim ‘ahd qılıştı sizing birle (5) aning birle; ol vaqtın kim aydıngız: "İşittük taqı boyun südük." Taqı saqning Tangrıdın, haqıqat üze (6) Tangrı bilgen kögüzler eyesini, ya‘ni kögüzler içindekini.

8. Ay anlar kim bittiler! (7) Bolung qopğanlar Tangrığa, tanuqlar tüzlük birle. Taqı qazğanu birmesün sizge (8) kişilerning yıgrenmeki munung üze kim ‘adl qılmasangız. ‘Adl qılıng, ol (9) yaqınraq saqnuqluq üze. Taqı saqning Tangrığa, haqıqat üze Tangrı bilgen anı kim [106a/1] qılır siz.

9. Va‘de qıldı Tangrı anlarğa kim bittiler taqı qıldılar edğü ‘amellerni; (2) anlarğa yarlıkamaq taqı sevāb uluğ.

10. Taqı anlar kim küfr ketürdiler taqı yalğanga nisbet kıldılar (3) äyatlarımızni; anlar tamuğ eyeleri.

11. Ay anlar kim (4) bittiler! Yâd kıling Tangrıning ni‘metini sizning üze; ol vaqtın kim uğradı erenler (5) kim yaysa sizning tapa eliglerini taqı yıgıdı eliglerini sizdin. (6) Taqı saqning Tangrıdın. Taqı Tangrı üze tevekkül kılsun bitgenler.

12. Taqı (7) aldı Tangrı Ya‘küb oğullarının ‘ahdin. Taqı ıdduk anlardın (8) on iki saqçı. Taqı aydı Tangrı: "Haqıkat üze men sizning birle, eger (9) kılsangız namāznı taqı birsengiz zekātın taqı bitsengiz yalavaçlarımğa [106b/1] taqı nuşret birsengiz anlarğa taqı borç birsengiz Tangrığa, borç körklüg; kitergey men (2) sizdin yazuqlarınıgızni taqı kiwürgey men sizni büstānlarğa, aqar (3) altınındın arıqlar. Kim kim küfr ketürse mundın songra, sizdin; (4) azdı yolnung tüzini.

13. Bozmaqları birle ‘ahdlerini, sürdük anlarnı, (5) taqı kılduk köngüllerini qatıg. Kıştururlar kelimelerni (6) orunlarındın. Taqı unuttılar ülüşni, andın kim angduruldılar anıñ birle. Taqı kışmaz sen, muṭṭalı‘ bolur sen, hıyānet üze anlardın, meger az anlardın. Keçürgil anlardın taqı ‘afv kılgıl. Haqıkat üze Tangrı sewer körklüglük kılganlarnı.

14. Taqı anlardın kim aydılar: "Biz tersālar." Alduk ‘ahdlerini. Taqı unuttılar ülüş[ni], ol nirsedin kim angduruldılar anıng birle. Yapuşturduk (7) aralarında düşmanlıqnı taqı yıgrenmekni, kıyāmat küninge tegrü. Taqı (8) habar birgey anlarğa Tangrı, ol nirse birle kim irdiler kılurlar.

15. Ay kitāb (9) eyeleri! Keldi sizge yalavaçımız; açuq kıtur sizge üküşni, [107a/1] ol nirsedin kim irdingiz örter siz kitābdın; taqı keçür üküşdin. (2) Keldi sizge Tangrıdın yaruq taqı kitāb belgülüg.

16. Köndürür anıng birle³⁰ Tangrı, (3) ol kim irse<ni> kim uydı hoşnūdluqınga; kırtulmaq yollarınga. Taqı çıkarur anlarnı (4) karangkuluklardın yaruqluq tapa, buyruqı birle. Taqı köndürür anlarnı, köni (5) yol tapa.

17. Küfr ketürdi anlar kim aydılar: "Haqıkat üze Tangrı ol (6) Meryem oğlı ‘İsā." Aygıl: "Kim yıgar Tangrıdın nirseni; eger tilese (7) kim yoqatsa Meryem oğlı ‘İsānı taqı anasını, taqı ol kim irselerni kim (8) yir içinde qamuğını?" Taqı Tangrığa köklerning mülki taqı yirning, (9)

³⁰ anıng birle: anı

tağı ikisi arasında. Yaratur neni kim tilese, tağı Tangrı tigma bir nirse üze [107b/1] yarağlıg.

18. Tağı aydı cuhüdlar tağı tersälar: "Biz Tangrıning oğulları tağı dostları." (2) Ayğıl: "Ne üçün kınar sizni, yazuqlarınız birle? Siz yaratılmış, ol kim irsedin kim yarattı." (3) Yarlıkar kimni tilese tağı kınayur kimge kim tileyür. Tağı Tangrıga köklerning mülki (4) tağı yiming, tağı ne kim ikisi arasında. Tağı aning tapa kaytmaq.

19. Ay kitāb eyeleri! (5) Keldi sizge yalavaçımız; açuq kılur sizge, sustluq üze yalavaçlardın, (6) kim aysangız: "Kelmedi bizge müjde birgendin tağı kōrkūtğandın." Keldi sizge (7) müjde birgen tağı kōrkūtğan. Tağı Tangrı tigma bir nirse üze yarağlıg.

20. Tağı ol vaqtın kim aydı (8) Mūsā kavmınga: "Ay kavmum! Zıkr kıling Tangrı ni'metin sizning üze, (9) ol vaqtın kim kıldı sizning içingizde peygābarlar tağı kıldı sizge melikler tağı birdi sizge [108a/1] anı kim birmedi bir kim irsege 'ālamlardın."

21. "Ay kavmum! Kiring (2) arıg kılınmış yirge, ol kim bitidi Tangrı sizge. Tağı kaytmang (3) songlarınız üze kim ewrülgey siz ziyān kılganlar."

22. Aydılar: "Ay Mūsā! (4) Hākıkat üze aning içinde erenler bar, boynağı. Tağı biz kirmegey biz anga, ançağa tegrü kim çıkğaylar (5) andın. Eger çıkşalar andın, hākıkat üze biz kirgenler biz."

23. Aydı iki er (6) anlardın kim kōrkarlar kim edgülık kıldı Tangrı anlar üze: "Kiring anlar üze kapuğğa. (7) Ol vaqtın kim kirsengiz anga, hākıkat üze siz yinggenler. Tağı Tangrı üze (8) tevekkül kıling, eger irsengiz bitgenler."

24. Aydılar: Ay Mūsā! (9) Hākıkat üze biz, kirmegey biz anga ulaşu, peyveste bolmışlarınça aning içinde. Bargıl sen [108b/1] tağı İding, ikegü tokuşung. Biz munda olturğanlar."

25. Aydı: "İdim! (2) Hākıkat üze men erklenmes men, meger özümni tağı uyamnı. Ayırt kemişgil aramızda tağı (3) buyruğdın çıkğan erenler arasında."

26. Aydı: "Hākıkat üze ol, harām kılınmış anlar üze (4) kırk yıl. Mütehayyir bolurla<r> yirde. Kādğurmağıl (5) buyruğdın çıkğan erenler üze."

27. Tağı oğul anlar üze Ādamnung iki oğlıning habarın, (6) haq birle: Ol vaqtın kim kurbān kıldı<lar> kurbānı kabül kılındı ol ikide

birisindin, taķı (7) kabül kılınmadı taķı birindin. Aydı: "Öldürgey men sini." Aydı: "Haķıķat üze kabül kılur (8) Tangrı, saķınanlardın."

28. "Eger yaysang benim tapa elgingni, (9) munung üçün kim öldürseng mini; irmes men yayğan elgimni sening tapa, öldürsem sini. Haķıķat üze men [109a/1] korķar men Tangrıdın, 'ālamlar İdisindin."

29. "Haķıķat üze tileyür men kim köyürseng (2) yazuķumnı taķı yazuķungnı, taķı bolsang ot eyelerindin. Taķı ol, (3) küç kılğanlarning yanutı."

30. Āsān kılı birdi anga teni, uyasını öldürmekin. (4) Öldürdi anı, taķı boldı ziyānlıǵlardın.

31. İddı Tangrı (5) qarǵanı; üşeyür yirmi, körküzsün üçün anga, neteg örter uyasınıng (6) 'avretini. Aydı: "Ay bī-çāralıķ manga! 'Āciz mü boldum kim bolsa<m> bu qarǵa (7) mengizlig, tā örtsem uyamnung 'avretini?" Taķı boldı öküngenlerdin.

32. (8) Anıng üçün ol, bitidük Ya'ķüb oǵulları üze: Haķıķat üze ol, kim (9) öldürse tenni, nefsdin öngin birle, yā fesādsızın yirde; tamām öldürmiş tig [109b/1] kişilerni ķamuǵ. Taķı kim tırgüzse anı, tamām ol tırgüzdi (2) kişilerni ķamuǵ. Taķı keldi anlarǵa yalavaçlarımız, açuķ hücetler birle. (3) Andın song, haķıķat üze köp anlardın, andın song, yirde haddin keçgenler.

33. (4) Haķıķat üze anlarning yanutı kim toķuş kılurlar Tangrı birle taķı yalavaçı birle taķı sa'y kılurlar (5) yirde, fesād üze; kim öldürülse<ler>, yā asılse<lar>, yā kesilse (6) eligleri taķı adaķları, tigme bir yandın birin, yā ķowulsalar yirdin. (7) Ol, anlarǵa horluķ dünyāda, taķı anlarǵa ol cihānda ķın (8) uluǵ.

34. Meger anlar kim tevbe ķıldılar, mundın aşnu kim yaraǵlıǵ bolsangız anlarning üze. (9) Biling kim haķıķat üze Tangrı yarlıķaǵan, rahmet kılğan.

35. Ay anlar kim [110a/1] bittiler! Saķnıng Tangrıǵa taķı isteng anıng tapa ulanmaķ sebebinini. Taķı mücāhede ķılıng (2) anıng yolu içinde, bolǵay kim siz ķurtulǵay siz.

36. Haķıķat üze anlar kim küfr ketürdiler; eger haķıķat üze (3) anlarǵa ne kim yir içinde ķamuǵ, taķı anıng endāzasınça anıng birle, yulunsunlar anıñ birle (4) kıyāmat küningin ķınındın; kabül kılınmaǵay anlardın. Taķı anlarǵa ķın (5) iglig.

37. Tileyür<ler> kim çıksalar³¹ otdın, taqı irmez anlar çıqğanlar (6) andın. Taqı anlarğa qın turuqğan.

38. Taqı oğrı qılğan er taqı oğrı qılğan tişi; (7) kesing ikisining eliglerini, yanut üçün aning birle kim qazğandılar, qın üçün qızğut Tangrıdın. Taqı (8) Tangrı yinggen, hikmetlig.

39. Kim tevbe kılsa zulm qılmışındın song taqı ongardı; (9) haqıqat üze Tangrı tevbesin qabül qılır aning üze. Haqıqat üze Tangrı yarlıqğan, rahmet qılğan.

40. Bilmeding mü, [110b/1] haqıqat üze Tangrı, anga köklerning mülki taqı yirning. Qınayur kimni tilese (2) taqı yarlıqayur kimni tilese. Taqı Tangrı tigme bir nirse üze yaraqlıq.

41. Ay yalavaç! (3) Qadğurtmasun sini anlar kim iwerler küfr içinde, anlardın kim aydılar: (4) "Bittük"; ağızları birle, taqı bitmedi köngülleri. Taqı anlar kim cuhüd boldılar, (5) işitgenler yalgannı, işitgenler öngin erenler üçün kim (6) kelmediler sanga. Qıştururlar kelimelerini, orunlarındın song. Ayturlar: (7) "Eger birilsengiz bunı, aling; taqı eger birilmesengiz, qorkung. Taqı kim kim (8) tilese Tangrı aning fitnessini, erklenmegey sen anga Tangrıdın, nirse. Anlar (9) anlar kim tilemedi Tangrı kim arıq kılsa köngüllerini. Anlarğa dünyä içinde [111a/1] horluq taqı anlarğa ol cihānda qın uluq.

42. İşitgenler yalgannı, (2) yigenler harāmını. Eger kelseler sanga, hüküm qılğıl aralarında, yā (3) yüz ewürgül anlardın. Taqı eger yüz ewürseng anlardın, ziyān tegürmegey<ler> sanga nirse. (4) Taqı eger hüküm kılsang, hüküm qılğıl aralarında tüzlük birle. Haqıqat üze Tangrı sewer (5) 'adl qılğanlarını.

43. Taqı neteg hakem qılurlar sini³², taqı anlar qatında Tevrıt bar; (6) anıñ içinde Tangrıning hükmi? Andın song, ewrülürler andın song, taqı irmez (7) anlar bitgenler.

44. Biz indürdük Tevrıtını, aning içinde könilik (8) taqı yaruqluq. Hüküm qılır aning birle peygābarlar, anlar kim inqıyād kıldılar, ya'nı müsülmān boldılar; anlarğa <kim> (9) cuhüd boldılar; taqı İdige nisbetligler taqı dānişmendler; ol nirse birle kim beklemek tilendiler, [111b/1] ya'nı saklamak Tangrıning kitābındın; taqı irdiler aning üze tanuqlar. Qorkmang kişilerdın (2) taqı qorkung mindin. Taqı bedel

³¹ çıksalar: çıkarsalar

³² sini: sanga

kılmang āyatlarımını az bahāğa. Taķı kim hūkm kılmasa (3) aning birle kim indürdi Tangrı, anlar anlar küfr ketürgenler.

45. Taķı bitidük anlar üze, (4) aning içinde: Hāķıķat üze ten ten birle taķı köz köz birle taķı burun burun birle (5) taķı kulaķ kulaķ birle taķı tiş tiş birle; taķı başlarğa, tüzlük kılışmaq. (6) Kim sadaķa kılsa aning birle, ol örtgen turur yazuķını anga. Taķı kim hūkm kılmasa, (7) aning birle kim indürdi Tangrı; anlar anlar küç kılganlar.

46. Taķı uddurduķ (8) izleri üze Meryem oğlı 'İsānı; rāstlağan ol nirseni kim ileyinde turur, (9) Teveritdin. Taķı birdük anga İncilni. Aning içinde könilik [112a/1] taķı yarukluk; taķı rāstlağan ol nirseni kim ileyinde turur, Teveritdin; taķı köni yol; (2) taķı öğüt saķınanlarğa.

47. Taķı hūkm kılsun İncil eyeleri, ol nirse birle kim (3) indürdi Tangrı aning içinde. Taķı kim kim hūkm kılmadı, ol nirse birle kim indürdi Tangrı; anlar (4) anlar buyruķdın çıķanlar.

48. Taķı indürdük sening tapa kitābnı, hāķ birle; rāstlağan (5) ol nirseni kim ileyinde turur kitābdın taķı erklig bolğan aning üze. Hūkm kılgıl aralarında, (6) ol nirse birle kim indürdi Tangrı. Taķı uymağıl hevālarınğa, ol nirsedin kim keldi sanga hāķdın. (7) Tıgme birge kılduķ sizdin şeri'at taķı açuķ yol. Taķı eger tilese Tangrı, (8) kılgay irdi sizni bir öđür; veli sınaķ için sizni, ol nirse içinde kim birdi sizge. (9) Ozuşung eđđü işlerge, Tangrı tapa ķayışingız ķamuđ. Taķı habar birür sizge [112b/1] ol nirse birle kim, irdingiz aning içinde hilāf kıluşur siz.

49. Taķı kim hūkm kılgıl aralarında, aning birle kim indürdi (2) Tangrı; taķı uymağıl hevālarınğa. Taķı ķorķđul anlardın kim fitne kılsalar sini, (3) ol nirsening pārasını <kim> indürdi Tangrı sening tapa.³³ Eger ewrūlseler, bilgil, hāķıķat üze (4) tileyür Tangrı kim tegse anlarğa yazuķlarınğ pārası birle. Taķı hāķıķat üze üküş, (5) kişilerdin, buyruķdın çıķanlar.

50. Cāhiliyyet hūkmını <mü> isteyürler? Taķı (6) kim turur körklügrek Tangrıdın, hūkm yanındın, erenlerge kim yaķın bilür<ler>?

51. Ay anlar kim (7) bittiler! Tutmang cuhūdlarnı taķı tersālarnı, dost; pāraları (8) dost, pāraning. Taķı kim dost tutsa anlarnı sizdin, hāķıķat üze ol anlardın. Hāķıķat üze (9) Tangrı, köndürmes zālım erenlerni.

³³ "Allah'ın sana indirdiği (hükümlerin) bir kısmından seni vazgeçirmelerinden kaçın."

52. Körer sen anlarnı kim [113a/1] köngülleri içinde sökellik, iwerler anlarning içinde, ayturlar: "Korqar miz (2) kim tegse bizge tezgingen." Bolğay kim Tangrı kelse açmaq birle, yâ iş birle, (3) katındın; taqı bolsalar ol nirse üze kim örttiler özleri içinde, öküngenler.

53. (4) Taqı aytur anlar kim bittiler: "Munlar mu, anlar kim ant içtiler Tangrı birle, antlarının (5) qatıgını; haqıkat üze anlar sizning birle? Bâtil boldı 'amelleri taqı boldılar (6) ziyânlıqlar."

54. Ay anlar kim bittiler! Kim qaytsa sizdin (7) dinindin, kelgey Tangrı erenler birle kim, sewer anlarnı taqı sewerler anı³⁴, (8) ħorlar mu'mınlar üze, 'azizler kâfırlar üze, mücâhede qılurlar (9) Tangrı yolında, taqı qorqmazlar malâmat qılğanlarning malâmatındın. Ol, Tangrının [113b/1] fazlı, birür anı kimge tilese. Taqı Tangrı king, bilgen.

55. Haqıkat üze sizning dostunguz, (2) Tangrı taqı yalawaçı, taqı anlar kim bittiler; anlar peyveste qılurlar namâznı (3) taqı birürler zekâtnı taqı anlar rükü' qılğanlar.

56. Taqı kim dost tutsa Tangrını (4) taqı yalavaçını taqı anlar kim bittiler; haqıkat üze Tangrının ögüri, anlar yinggenler.

57. (5) Ay anlar kim bittiler! Tutmang anlarğa <kim> tuttılar dıningizni³⁵ (6) mashara taqı oyun, anlardın kim birildiler kitâbnı sizdin aşnu, (7) taqı kâfırlarnı dostlar. Taqı saqning Tangrıdın, eger irdingiz irse bitgenler.

58. Taqı ol vaqtın kim (8) ündedingiz namâz tapa, tuttılar anı mashara taqı oyun. Ol munung birle kim, (9) erenler bilmesler.

59. Ayğıl: "Ay kitâb eyeleri! 'Ayb qılır mu siz [114a/1] bizdin, meger kim bittük Tangrığa taqı anga kim indürüldi bizing tapa taqı anga kim indürüldi aşnudın? (2) Taqı haqıkat üze üküşrekleringiz, buyruqdın çıqğanlar."

60. Ayğıl: "Ĥabar birür mü men sizge, asıqsızraq birle (3) andın, yanut yanındın Tangrı qatında? Ol kim irse kim sürdi anı Tangrı; taqı öfke qıldı aning üze; (4) taqı qıldı anlardın biçinler taqı tonguzlar taqı kulluq qıldı şeytânga. (5) Anlar yawuzraq orun yanındın taqı azgunraq yolnung yawuzındın."

³⁴ anı: anlarnı

³⁵ dıningizni: dıningizni

61. Taqı ol vaqtın kim (6) keldiler sizge, aydılar: "Bittük." Taqı kirdiler küfr birle taqı anlar (7) çıktılar aning birle. Taqı Tangrı bilgenrek ol nirseni kim irdiler örterler.

62. Taqı körer sen (8) üküşni anlardın, iwerler yazuq içinde taqı haddin keçmek içinde taqı yimekleri içinde (9) harāmnı. Neme yawuz ol kim irdiler kılğan!

63. Eger yığmasa irdi anlarını, İdige nisbetligler [114b/1] taqı dānişmendler, sözlerindin yazuqni, taqı yimeklerindin harāmnı. Neme yawuz ol kim irdiler (2) kılurlar!

64. Taqı aydı cuhūdlar: "Tangrıning eligi baqlıg." Baqlandı (3) eligleri taqı sürüldiler anıñ tapa <kim> aydılar. İki elgi yayılmış, harc kılur (4) neteg tilese. Taqı arturgay üküşke anlardın, ol nirse kim indürüldi sening tapa (5) İdingdin; yazuq içinde haddin keçmekni taqı kāfir bolmaqnı. Taqı kemiştük aralarında düşmanlıqnı (6) taqı yigrenmekni, kıyāmatğa tegrü. Tigme bir kez kim yandurdılar otını, (7) toquşğa; söndürdi anı Tangrı. Taqı sa'y kılurlar yirde fesād için, (8) taqı Tangrı sewmes fesād kılğanlarını.

65. Taqı haqıkat üze kitāb eyeleri bittiler (9) taqı saqlındılar; kitergey irdük anlardın yawuzluqların taqı kiwürgey irdük anlarını ni'metlerning [115a/1] büstānlarınğa.

66. Taqı haqıkat üze anlar qopgarsalar Tavrıtnı taqı İncilni, taqı ol nirseni kim (2) indürüldi anlarıning tapa İdilerindin; yigeyler irdi üstünlerindin taqı adaqları astındın. (3) Anlardın bir ögür, orta ça<ğ>lıg; taqı üküş anlardın, yawuz boldı anı kim kılurlar.

67. (4) Ay yalavaç! Tegürgil ol nirseni kim indürüldi sening tapa, İdingdin. Taqı eger (5) kılmasang, tegürmeding risāletini. Taqı Tangrı saqlayur sini kişilerdin. (6) Haqıkat üze Tangrı köndürmes kāfir erenlerni.

68. Aygıl: "Ay kitāb (7) eyeleri! İrmes siz nirse üze, ançağa tegrü kim qoparsangız Tavrıtnı taqı (8) İncilni, taqı anı kim indürüldi sizge İdingizdin." Taqı arturgay üküşke (9) anlardın, anı kim indürüldi sening tapa İdingdin; haddin keçmek taqı kāfirlik. [115b/1] Qadğurmağıl küfr ketürgen erenler üze.

69. Haqıkat üze anlar kim bittiler (2) taqı anlar kim cuhüd boldılar taqı dindin çıqğanlar taqı tersālar; kim kim bitse (3) Tangrığa taqı

kıyāmat küninge, taqı kılsa edgü 'amelni; yok qorqunç anlar üze (4) taqı anlar qadgurmazlar.

70. Alduq Ya'küb oqlanlarining 'ahdin taqı idduq (5) anlar tapa yalavaqlar. Tigme bir kez kim keldi anlarğa yalavaq, ol nirse birle kim sewmes nefsleri; (6) bir ögürni yalğanğa nisbet kıldılar, taqı bir ögürni öldürürler.

71. Taqı sizdiler kim bolmasa (7) fitne, közsüz boldılar taqı sağır. Andın song qabül kıldı Tangrı anlar üze. Andın song közsüz boldılar (8) taqı sağır boldılar, üküş anlardın. Taqı Tangrı körgen anı kim qılurlar.

72. Küfr ketürdi (9) anlar kim aydılar: "Haqıqat üze Tangrı ol Meryem oqlı 'İsā." Taqı aydı 'İsā: [116a/1] "Ay Ya'küb oqlanları! Qulluq kıling Tangrığa, benim İdim taqı sizing İdingizge. Haqıqat üze ol kim (2) ortak qoşsa Tangrığa, harām kıldı Tangrı anıng üze uçmaqni; taqı anıng sığıngu yiri (3) ot. Taqı yok küç qılğanlarğa yārī birgenlerdin."

73. Küfr ketürdi anlar kim (4) aydılar: "Haqıqat üze Tangrı ücnüng üçünçisi." Taqı yok tapungudın, meger bir Tangrı. (5) Taqı eger yığılmasalar ol nirsedin kim ayturlar; sıkağay anlarğa kim küfr ketürdiler (6) anlardın, qın iglig.

74. Qaytmaslar mu Tangrı tapa taqı yarlıqayu tilemez<ler> mü andın? (7) Taqı Tangrı yarlıqağan, rahmet qılğan.

75. İrmes Meryem oqlı 'İsā, meger yalavaq; (8) keçti andın aşnu yalavaqlar. Taqı anası rāstlağan, irdiler yiyürler (9) ta'āmni. Baqğıl, neteg beyān qılır miz anlarğa āyatlarını, andın song baqğıl neteg [116b/1] ewrülürler!

76. Ayğıl: "Qulluq mu qılır siz Tangrıdın bisre, ol nirsege kim erklig bolmas (2) sizge ziyān taqı asıq? Taqı Tangrı ol işitgen, bilgen."

77. (3) Ayğıl: "Ay kitāb eyeleri! Haddin keçmeng dīnīfız içinde, haqdın öngin. (4) Taqı uymang kişilerning hevālarınğa, azdılar aşnudın, taqı azdurdılar üküşni, (5) taqı azdılar yolnung tüzindin."

78. La'net qılındı anlar kim küfr ketürdiler, Ya'küb (6) oğullarındın; Dāvud tili üze taqı Meryem oqlı 'İsāning. Ol, (7) ol nirse birle kim yazdılar taqı irdiler haddin keçerler.

79. İrdiler yıqlınmazlar, ya'nī biri birin yıqlmazlar (8) körksüz işdin, kıldılar anı. Neme yawuz anı kim qılır irdiler!

80. Körer sen (9) üküşni anlardın, dost tutarlar anlarını kim küfr ketürdiler. Neme yawuz ol kim aşnu keçürdi [117a/1] anlarğa özleri kim öfke kıldı Tangrı anlar üze. Taķı ķın içinde (2) anlar cāvidānalar.

81. Taķı eger bolsalar irdi biterler Tangrıǵa taķı yalavaçǵa; (3) taķı ol nirsege kim indürüldi aning tapa; tutmaǵaylar irdi anlarını dostlar. Taķı ançası bar üküş anlardın, (4) buyruǵdın çıkǵanlar.

82. Bulǵay siz, ya'nī bilgey siz kişilerde қatıǵraqı, düşmanlık yanındın, anlarǵa kim bittiler; (5) cuhūdlar taķı anlar kim ortak қоştılar. Taķı bilgey siz yawuқraқlarını, dostluқ yanındın, anlarǵa kim (6) bittiler, anlar kim aydılar: "Biz tersālar." Ol, munung birle kim anlardın (7) dānişmendler bar taķı zāhidlar bar, taķı haқıķat üze anlar uluǵsınmaslar.

83. Taķı ol vaқtın kim (8) eşittiler anı kim indürüldi yalavaç tapa, körer sen közlerini, töklür (9) yaşdın; ol nirsedin kim bildiler haқdın. Ayturlar: "İdimüz! Bittük, [117b/1] bitigil bizge tanuқlar birle."

84. "Taķı ne turur bizge, bitmez miz Tangrıǵa, (2) taķı <anga kim> keldi³⁶ bizge haқdın; taķı țama' tutar miz kim kiwürse bizni İdimüz, eđǵülük kılgan (3) erenler birle?"

85. Sevab birdi anlarǵa Tangrı, ol nirse birle kim aydılar; büstānlar, aқar (4) altınındın arıқlar; cāvidānalar aning içinde. Taķı ol, eđǵülük kılganlarını (5) yanutı turur.

86. Taķı anlar kim küfr ketürdiler taķı yalǵanǵa nisbet kıldılar āyatlarımıznı, anlar (6) tamuǵ eyeleri.

87. Ay anlar kim bittiler! Hārām kılmang (7) ol nirsening arıǵlarını kim helāl kıldı Tangrı sizge. Taķı haddin keçmeng, haқıķat üze Tangrı (8) sewmes haddin keçgenlerni.

88. Taķı ying andın kim rüzī kıldı sizge Tangrı, (9) helāl, arıǵ. Taķı қorқung Tangrıdın, ol kim siz anga bitgenler.

89. [118a/1] Tutmaz sizni Tangrı sanǵa kirmegen birle, antlarınıǵız içinde; taķı ançası bar tutar (2) sizni ol nirse birle kim baǵladınǵız antlarını. Aning keffāreti; on (3) miskinning yitürmeki, ol nirsening ortaraķı birle kim yitürür <siz> hāş kişilerinıǵızge; (4) yā tonları, yā boyunnung āzād kılmaķı. Kim bulmasa, üç künnüǵ (5) rüze tutmaķı. Ol, antlarınıǵıznıǵ keffāreti, ol vaқtın kim ant içtingiz. Taķı (6) saқlang

³⁶ keldi: kelmedi. Arapçası *mā cā'e* şeklinde olan ibaredeki *mā*, muhtemelen olumsuzluk edatı zannedilerek çeviri menfi şekilde yapılmış.

antlaringizni. Aning mengizlig beyān qılır Tangrı sizge nişānlarını, (7) bolğay kim siz şükr qılğay siz.

90. Ay anlar kim bittiler! Haqıqat üze hamr (8) taqı kımar taqı butlar taqı kımar oqları; arıqsız iblis ‘amellerindin. (9) Saqlanın andın, bolğay kim siz qurtulğay siz.

91. Haqıqat üze tileyür iblis kim kemişse [118b/1] arangızda düşmanlıqnı taqı yigrenmekni, hamr içinde taqı kımar içinde, taqı yığsa sizni (2) Tangrının zıkrindin taqı namāzdın. Yıgılğanlar mu siz?

92. (3) Taqı boyun süng Tangrığa taqı boyun süng yalavaçğa, taqı qorqung. Eger (4) ewrüsengiz, biling, haqıqat üze yalavaçımız üze tegürmek açuq.

93. (5) Yok anlar üze kim bittiler taqı qıldılar edğü ‘amellerini, yazuq; (6) ol nirse içinde kim yidiler; ol vaqtın kim saqınsalar taqı bitseler, ya‘nı bitmek üze şābit tursalar, taqı qılsalar edğü ‘amellerini, ya‘nı ‘amel-i şālih üze şābit tursalar, (7) andın song saqınsalar taqı bitseler, andın song saqınsalar, taqı körklüglük qılsalar. Taqı Tangrı sewer körklüglük qılğanlarını.

94. (8) Ay anlar kim bittiler! Sınağay sizni Tangrı nirse birle, awdın; bulur anı, ya‘nı teger (9) eligleringiz taqı süngüleringiz; bilsün üçün Tangrı ol nirseni kim qorqar andın, ğāyıbluq birle. [119a/1] Kim kim haddin keçse andın songra, anga iglig qın.

95. Ay anlar kim (2) bittiler! Öldürmeng awnı, taqı siz harāmlar. Taqı kim kim öldürse anı (3) sizdin, uğrayu; aning yanutı ol nirse mengizlig kim öldürdi ne‘amdın. Hükme qılır (4) aning birle tüzlük eyesi sizdin, Ka‘bağa ıdılğan nirse, Ka‘bening tiggeni; yā keffāret, (5) dervişlerning yigü nirsesi; yā aning tengi, rüze yanındın; tatsun üçün (6) işning songı yawuzluqı. Keçürdi Tangrı ol nirsedin kim keçti. Taqı kim kaytsa, öç alur (7) Tangrı andın. Taqı Tangrı yinggen, öç almak eyesi.

96. Helāl qılındı sizge tengizning (8) awı taqı yimeki; ber-hürdārlik üçün sizge taqı yörigenlerge. Taqı harām qılındı sizning üze (9) yabanning awı, mādām kim muhrimler siz. Taqı saqning Tangrıdın, ol kim aning tapa yıglur siz.

97. [119b/1] Qıldı Tangrı Ka‘beni harām ewni, qopmaq kişilerge; (2) taqı harām aynı taqı idğü qurbānnı taqı anlarning boynınga <asilğan nirseni>. Ol, bilingiz üçün, (3) haqıqat üze Tangrı bilür anı kim kökler

içinde taķı anı kim yir içinde. Taķı haķıkat üze Tangrı (4) tigme bir nirseni bilgen.

98. Biling, haķıkat üze Tangrı qınamaķı katıg; taķı haķıkat üze (5) Tangrı yarlıķağan, raħmet kılğan.

99. Yoķ yalavaç üze meger tegürmek. Taķı Tangrı (6) bilür anı kim āşkārā kılur siz taķı anı kim örter siz.

100. Aygıl: (7) "Tüz bolmas ħabıř taķı arıg, eger tangğa ketürse sini ħabıřnüng üküşlüki. (8) Taķı saķnıng Tangrıdın, ay 'aql eyeleri; bolğay kim siz kırtulğay siz.

101. Ay (9) anlar kim bittiler! Sormang nirselerdin; eger āşkārā kıılınsa sizge, qağgurtğay sizge. [120a/1] Taķı eger sorsangız andın, ol vaķtın kim indürülür Qur'an, beyān kıılınğay sizge. (2) Keçürdi Tangrı andın. Taķı Tangrı yarlıķağan, qınamaķğa iwmege.

102. Sordı anı erenler, (3) sizdin aşnu; andın song boldılar anga küfr ketürgenler.

103. Kıılmadı Tangrı, (4) kıulaķı yarılışmışdın taķı ıyınmış tiwedın, yā āzād kıılınmış kıuldın, taķı ulağandın taķı arķasın saķlağandın. Taķı ançası bar (5) anlar kim küfr ketürdiler, çatarlar Tangrı üze yalgannı taķı üküşleri (6) bilmezler.

104. Taķı ol vaķtın kim ayıldı anlarğa: "Keling ol nirse tapa kim indürdi Tangrı (7) taķı yalavaç tapa"; aydılar: "Tap bizge ol kim bulduķ anıng üze atalarımıznı." (8) Taķı eger bolsa ataları, bilmesler nirseni taķı könülmesler.

105. Ay (9) anlar kim bittiler! Sizning üze tenleringizni; ziyān tegürmes sizge ol kim irse kim azdı, ol vaķtın kim [120b/1] könülsengiz.³⁷ Tangrı tapa yanmaķıngız ķamuğ. Taķı ħabar birür sizge ol nirse birle kim (2) kıılur irdingiz.

106. Ay anlar kim bittiler! Arangızning tanuķluķı, ol vaķtın kim ħāzır boldı (3) sizlerde biringizge ölüm; vaşıyyet vaķtında, iki tüzlük eyesi (4) sizdin; yā öngin iki, sizdin <irmes>; eger siz yörisengiz yirde, (5) tigse sizge ölümünğ tiggeni. Yığar siz ol ikegünü namāzdın (6) song; taķı ant içerler Tangrı atı tuta, eger tilesengiz: "İvaş almas biz anıng birle bahā, (7) taķı eger bolsa yawuķluķ eyesi. Taķı örtmes miz Tangrıning tanuķluķını; biz ol vaķtın (8) yazuķ kıılğanlardın."

³⁷ "Ey inananlar! Siz kendinize bakın; doğru yolda iseniz sapanlar size zarar veremez."

107. Eger muṭṭali' bolunsa munung üze kim müstahik boldılar yazuḡa; iki tanuḡ öngin, (9) ḡoparlar ol ikisining ornında, anlardın <kim> sezā boldı anlar üze; tanuḡluḡa sezāraḡ iki kim irse. [121a/1] Ant iḡerler ikeḡü Tangrı birle: "Bizning tanuḡluḡımız sezāraḡ ol ikisining tanuḡluḡındın. (2) Taḡı zılm ḡılmadıḡ; biz, ol uḡurda küḡ ḡılḡanlardın."

108. Ol, yawuḡraḡ (3) kim kelseler tanuḡluḡ birle yöni üze; yā ḡorḡsalar kim (4) ḡaytarılssa antlar antlarındın songra. Taḡı saḡning Tangrıdın taḡı eḡiting. (5) Taḡı Tangrı köndürmes, buyruḡdın ḡıḡḡan erenlerni.

109. Ol kün kim cem' ḡılır (6) Tangrı, yalawaḡlarını, taḡı aytur: "Neni cevāb bir<il>dingiz?" Aydılar: "Bilig yoḡ (7) bizge, ḡaḡıḡat üze sen sen örtüḡlüḡlerning bilgeni."

110. Ol vaḡtın kim aydı Tangrı: "Ay (8) Meryem oḡlı 'Īsā! Yād ḡılḡıl ni'metimni sening üze taḡı anang üze, (9) ol vaḡtın kim küḡlüḡ ḡıldım sini dın birilgen söz birle. Sözüleyür sen ḡişilerge biḡik içinde [121b/1] taḡı orta yaḡlıḡ irken. Taḡı ol vaḡtın kim öḡrettim sanga kitābnı taḡı ḡikmetni (2) taḡı Teveritni taḡı İncilni. Taḡı ol vaḡtın kim endāza ḡılır sen balḡıḡdın, ḡuş (3) ḡüreti mengizlig, āsān ḡılmaḡım birle; ürer sen anıḡ içinde; bolur ḡuş, āsān ḡılmaḡım birle. Taḡı ongalturur sen (4) toḡa közsüzni taḡı ala yinlig<ni>, āsān ḡılmaḡım birle. Taḡı ol vaḡtın kim ḡıḡarur sen ölüḡni, āsān ḡılmaḡım birle. (5) Taḡı ol vaḡtın kim yıḡdım Ya'ḡūb oḡlanların sindin, ol vaḡtın kim kelding anlarḡa aḡuḡ ḡüccetler birle; (6) aydı anlar kim küfr ketürdiler, anlardın: "İrmes bu, meḡer siḡr aḡuḡ."

111. (7) Taḡı ol vaḡtın kim buyurdum üdründülerge kim "Biting manga taḡı yalawaḡımḡa"; (8) aydılar: "Bittük. Taḡı tanuḡ bolḡul, ḡaḡıḡat üze biz munung birle kim boyun süenlerimüz."

112. Ol vaḡtın kim aydı (9) üdründüler: "Ay Meryem oḡlı 'Īsā! Unu bilür mü [122a/1] İding kim indürse bizing üze aḡlıḡ tırḡi, kökdin?" Aydı: "Saḡning (2) Tangrıdın, eger irsengiz bitgenler."

113. Aydılar: "Tileyür miz kim yise miz andın (3) taḡı ḡarār ḡılssa köḡüllirimüz taḡı bilse miz kim rāst ayding bizge taḡı bolsa miz (4) anıḡ üze tanuḡlardın."

114. Aydı Meryem oḡlı 'Īsā: "Ay tapunmaḡḡa sezā Tangrı, (5) İdimüz! İndürgil bizning üze aḡlıḡ tırḡi, kökdin; bolsun bizge bayram,

(6) öngümüzge tağı songımızge; tağı nişān sindin. Tağı rūzī birgil bizge, tağı sen rūzī birgenlerning (7) yaǵşıraǵı."

115. Aydı Tangrı: "Men aning indürgeni men sizing üze. Kim küfr ketürse, (8) mundın song; haqıqat üze men qınayur men, qınamaǵı kim, qına<ma>z men birni, (9) 'ālamlardın."

116. Tağı ol vaqtın kim aydı Tangrı: "Ay Meryem oǵlı 'Īsā! Sen mü [122b/1] ayding kişilerge: "Tutung mini tağı anamnı, iki tangrı, Tangrıdın bisre'?" (2) Aydı: "Arıǵlıq sanga, bolmaz manga kim aysam anı kim irmes manga (3) haq. Eger aydım irse anı, bilding anı. Bilür sen anı kim könglüm içinde (4) tağı bilmes men anı kim nef süng içinde. Haqıqat üze sen sen örtüglüglemi bilgeni."

117. (5) "Aymadım anlarǵa, meger anı kim buyurdung manga anıñ birle kim: 'Qulluq qıling Tangrıǵa, benim İdinge (6) tağı sizing İdingizge.' Tağı irdim anlar üze tanuq, mādām kim irdim anlarning içinde. Ol vaqtın kim (7) öldürdüng mini, irding sen saqçı anlar üze. Tağı sen tigme bir nirse üze (8) tanuq."

118. "Eger qınasang anlarnı, haqıqat üze anlar qulların. Tağı eger yarlıqasang (9) anlarǵa, haqıqat üze sen sen yinggen, hikmet birle iş qılǵan."

119. Aydı Tangrı: "Bu menfa'at qılur [123a/1] küni turur rāst ayǵanlarǵa, rāstlıqları. Anlarǵa büstānlar, aqar (2) astınındın arıqlar; cāvidānalar aning içinde ulaşu. Hoşnūd boldı Tangrı anlardın tağı hoşnūd boldılar andın. Ol, uluǵ zafer."

120. Tangrıǵa (3) köklerning mülki tağı yirning, tağı ol kim içinde turur. Tağı ol, (4) tigme bir nirse üze yaraǵlıǵ .

(6)

SÜRETÜ'L- EN'ÂM

[123b/1] **Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.**

1. (2) Ögmek Tangrığa, ol kim yarattı köklerni taqı yirni, taqı kıldı (3) qarangkuluklarını taqı yaruqluqını. Andın song, anlar kim küfr ketürdiler anlarını İdisi birle, teng³⁸ kılurlar.

2. (4) Ol ol kim yarattı sizni balçıqdın, andın song hüküm kıldı vaqtını. Taqı vaqt kim (5) atanmış aning katında, andın songra siz şeklig bolur siz.

3. Taqı ol Tangrı (6) kökler içinde taqı yirde; bilür örtüglügüngizni taqı aşkârängizni, [124a/1] taqı bilür anı kim qazğanur siz.

4. Taqı kelmez anlarğa âyatdın, anlarıning İdisining (2) âyatlarındın, meger irdiler andın yüz ewürgenler.

5. Yalganğa nisbet kıldılar (3) haq birle, ol vaqtın kim keldi anlarğa. Kelgey anlarğa ol nirsening habarları kim, (4) irdiler aning birle mashara kılurlar.

6. Körmediler mü, niçe yoqattuq (5) aşnularındın zamâne kişilerindin? Ornattuq anlarını yirde, anı kim ornatmadımız, (6) ya'nî orun kılmaduq sizge. Taqı ıdduq kökni, yâ yağmurnı, yâ bulıtnı anlar üze, aqğan; (7) taqı kılduq arıqlarını, aqar astınlarındın. Taqı yoqattuq anlarını (8) yazuqları birle; taqı yangıla yarattuq anlardın song, öngin zamâne kişilerini.

7. (9) Taqı eger indürse irdük sening üze kitâb, bitinmiş kâğıd üze, taqı sıkasalar irdi anı [124b/1] eligleri birle, aygay irdi anlar kim küfr ketürdiler: "İrmes bu, meger sihr (2) açuq."

8. Taqı aydılar: "Eger indürülse irdi anıng üze firişte." Taqı indürse irdük (3) firişte, hüküm kılınğay irdi iş; andın song küyülmesler.

9. Taqı eger kılsa irdük anı (4) firişte, kılğay irdük anı er; taqı qarışturğay irdük anlar üze anı kim qarıştururlar.

10. (5) Taqı mashara kılındı yalawaçlar birle sindin aşnu; kapsadı anlarını kim (6) mashara kıldılar, anlardın, ol kim irdiler anıng birle mashara kılurlar.

11. Ayğıl: "Yörüng (7) yirde, andın song baqıng neteg boldı yalğanga nisbet kılğanlarınğ songı."

12. (8) Ayğıl: "Kime turur kim kökler içinde taqı yirde?" Ayğıl: "Tangrığa." Bitidi (9) özi üze rahmetni, yığğay sizni kıyāmat küninge; [125a/1] yoq şek anıng içinde. Anlar kim ziyān kıldılar özleringe, anlar bitmezler.

13. (2) Taqı anga ol kim qarār kıldı tün içinde taqı kündüz içinde. Taqı ol işitgen, (3) bilgen.

14. Ayğıl: "Tangrınınğ önginini mü tutunur men dost, köklerning yaratğanı (4) taqı yirning; taqı ol yitürür taqı yitürülmes?" Ayğıl: "Men buyruldu (5) kim bolsam boyun sügenlerning avvalı." Taqı bolmang ortak koşğanlardın.

15. (6) Ayğıl: "Men qorqar men, eger yazsam İdimge, uluğ künnüng kınındın."

16. (7) Kim kim ewrülse³⁹ andın, ol kün; rahmet kıldı anga. Taqı ol, (8) açuq kurtulmaq.

17. Taqı eger sıkasa sini <Tangrı> sökellik birle; (9) yoq açğan anga, meger ol. Taqı eger sıkasa sini edğülük birle; [125b/1] ol kamuğ nirse üze yarağlıg.

18. Taqı ol qahr kılğan qulları üstüninde. (2) Taqı ol hikmetlig, bilgen.

19. Ayğıl: "Qayu nirse uluğraq tanuqluq yanındın?" (3) Ayğıl: "Tangrı tanuq benim aramda taqı sizing aranızda. Taqı vahy kılındı benim tapa bu Qur'ān, (4) munung üçün kim qorqutsam sizni munung birle, taqı ol kim irseyi kim tegdi. Siz mü tanuqluq birür siz, haqıkat üze (5) Tangrı birle öngin ma'būdlar?" Ayğıl: "Tanuqluq birmes men." Ayğıl: "Haqıkat üze ol bir (6) Tangrı turur. Taqı haqıkat üze men bizār men, ol nirsedin kim ortak koşar siz."

³⁹ ewrülse: ewürse

20. Anlar kim birdük anlarğa (7) kitābnı, bilürler anı, neteg kim bilürler oğullarını. Anlar kim (8) ziyān kıldılar özleringe, anlar bitmesler.

21. Taķı kim küç kılganrak (9) ol kim irsedin kim çattı Tangrı üze yalgannı, yā yalganga nisbet kıldı āyatlarını? [126a/1] Haķıkat üze ol kırtulmas küç kılganlar.

22. Taķı ol kün kim yıgar miz anlarını kāmug; (2) andın song aytur miz anlarğa, ortak koştılar: "Kaıda ortaklarıngız, anlar kim (3) aytur irdingiz?"

23. Andın song bolmadı fitneleri, meger kim aydılar: (4) "Tangrı tuta andıkar miz⁴⁰, irmedük ortak koşganlar."

24. Baķgıl, neteg yalğan aydılar (5) özleri üze; azdı, ya'ni ğāyib boldı anlardın, ol kim irdiler yalğan çatarlar.

25. (6) Taķı anlardın kim irseyi kulaķ tutar sening tapa. Taķı kılduķ köngülleri üze örtügler (7) kim uksalar anı, taķı kulaķları içinde aĝırlıķ. Taķı eger körseler tigme bir (8) āyatnı, bitmesler anga; ançaĝa tegi kim ol vaķtın kim keldiler sanga, cedel kılışurlar. (9) Ayturlar anlar kim küfr ketürdiler: "İrmes bu, meger burunkılarınĝ bātil sözleri."

26. Taķı anlar [126b/1] yıgarlar andın taķı yıraķ bolurlar andın. Taķı yoķatmazlar meger özlerini, (2) taķı bilmesler.

27. Taķı eger körseng, ol uĝurda kim turuķtur<ul>salar ot üze; (3) taķı aydılar: "Ay kāşķi biz kaytarılsa miz taķı yalganga nisbet⁴¹ kılmasa miz İdimüzning āyatlarını (4) taķı bolsa miz bitgenlerdin."

28. Belgürdi anlarğa, anı kim irdiler (5) örterler aşnudın. Taķı eger kaytarılşalar irdi, kaytgaylar irdi ol nirsege kim yıĝıldılar andın. (6) Taķı haķıkat üze anlar yalğan sözlegenler.

29. Taķı aydılar: "İrmes bu, meger yaķınrak (7) tiriglikimüz. Taķı irmes biz kopĝarılmışlar."

30. Taķı eger körseng, ol uĝurda kim (8) turuķturulsalar anlarınĝ İdisi üze! Aydı: "İrmes mü bu haķ birle?" Aydılar: (9) "İrür, İdimüzni tuta ant yağ kıılır miz." Aydı: "Tating kınnı, mununung birle kim küfr ketrür irdingiz."

31. [127a/1] Ziyān kıldı anlar kim yalganga nisbet kıldılar Tangrınınĝ satĝaşmaķını; ançaĝa tegi ol vaķtın kim (2) keldi anlarğa

⁴⁰ andıkar miz: andıkar men

⁴¹ nisbet: نسيبت

қыyāmat kün, nā-gāh; aydılar: "Ay bizing ḥasretimüz, aning üze kim (3) taqşır qılduq aning içinde!" Taqı anlar kötrürler yazuqlarını arqaları (4) üze. Āgāh bolgūl, neme yawuz ol nirse kim kötrürler!

32. İrmes bu yaqın tiriglik, (5) meger oyun taqı oyun. Taqı songraqı sarāy, yaḥşıraḥ anlarğa kim saqınurlar. (6) Bilmez mü siz?

33. Bilür miz, ḥaḳıqat üze ol qaḍgurtur sini ol kim (7) ayturlar. Ḥaḳıqat üze anlar yalğanğa nisbet qılmaslar sini, veli zālımlar (8) Tangrıning āyatlarına inkār qılurlar.

34. Taqı yalğanğa nisbet qılındı yalawaqlar, (9) sindin aşnu; taqı şabr qıldılar munung üze yalğanğa nisbet qılındılar; taqı āzārlandılar, ançağa tegrü kim [127b/1] keldi anlarğa yārımız. Taqı aynatğan yoq Tangrıning kelimelelerine. Taqı (2) keldi sanga ıyınmışlarıning ḥabarındın.

35. Taqı eger uluḡ boldı irse (3) sening üze, yüz ewürmekleri; eger unu bilseng kim isteseng ötelik, (4) yir içinde, yā üzengü kök içinde; taqı kelseng anlarğa āyat birle. Taqı eger tilese irdi (5) Tangrı, yıḡḡay irdi anlarını köni yol üze; bolmaḡıl cāhillerdin.

36. (6) Ḥaḳıqat üze icābet qılur anlar kim eşitürler. Taqı ölügler, kopḡarur anlarını (7) Tangrı; andın song aning tapa qaytarılurlar.

37. Taqı aydılar: "Eger indürülse irdi aning üze (8) nişān, İdisindin." Ayḡıl: "Ḥaḳıqat üze Tangrı, yaraḡlıḡ mununung üze kim indürse āyat; (9) veli üküşrekleri bilmesler."

38. Taqı yoq yörigendin [128a/1] yir içinde taqı yoq uçḡandın uçar iki qanatı birle, meger ümmetler sizing mengzeşikleringiz. (2) Qoḍudmaduq kitāb içinde nirsedin, andın song anlarıning İdisi tapa yıḡlurlar.

39. (3) Taqı anlar kim yalğanğa nisbet qıldılar āyatlarımıznı; saḡırlar taqı aḡınlar, qarangquluklar içinde. (4) Kimni kim tilese Tangrı, azdurur anı; taqı kimni kim tilese, qılur anı köni (5) yol üze.

40. Ayḡıl: "Ḥabar biring manga, eger kelse sizge Tangrıning qını, (6) yā kelse sizge qıyāmat kün; Tangrıdın önginni mü ündeyür siz; eger irsengiz (7) rāst ayḡanlar?"

41. Anı yoq ündeyür siz; taqı aça anı kim ündeyür siz (8) aning tapa, eger tilese; taqı unuttur siz anı kim ortaḡ qoşar siz.

42. Taķı ıdduķ (9) ümmetler tapa, aŗnungdın; taķı tuttuķ anlarını kaķıgılıķ birle taķı sōkellik birle; [128b/1] bolgay kim anlar zārılıķ kılıgaylar.

43. Ne üķün tazarru' kılmadılar, ol vaķtın kim keldi anlarğa 'azābumız, (2) zārī kıldılar? Velī kaķıg boldı köngülleri taķı bezedi anlarğa (3) iblis anı kim kılur irdiler.

44. Ol vaķtın kim unuttılar anı kim (4) angduruldılar anıng birle, açtuķ anlar üze tigme bir nirsening kaķuğların; ançağa tegrü kim (5) ol vaķtın kim sewündiler ol nirse birle kim birildiler, tuttuķ anlarını nā-gāh; ol vaķtın kim anlar (6) nevmiğ bolğanlar.

45. Kesildi kaķavnung songı, anlar kim küç kıldılar. Taķı ögmek (7) Tangrığa, 'āamlarınıng erkligine.

46. Aygıl: "Kördüngüz mü, eger alsa Tangrı (8) kaķlaķınıgızını taķı közleringizni, taķı mühr ursa köngülleringiz üze; kim turur (9) tapunğu, Tangrıdın öngin, kelür sizge anıng birle?" Baķgıl neteg ewrür miz āyatlarını, [129a/1] andın song anlar yüz ewrerler.

47. Aygıl: "Habar biring manga, eger kelse sizge Tangrıınıng (2) kını, nā-gāh, yā āşkārā; helāk kılınur mu, meger küç kılğan erenler?"

48. (3) Taķı ıdmas miz ıyınmıŗlarını, meger müjde birigliler taķı korķutuğlılar. Kim kim (4) bitse taķı ongarsa; yok korķunç anlar üze taķı anlar kağgurmazlar.

49. (5) Taķı anlar kim yalğanğa nisbet kıldılar āyatlarımızını, sıķayur anlarını kın, munung birle kim (6) buyruķdın çıkar irdiler.

50. Aygıl: "Aymaz men sizge, benim kaķatında Tangrıınıng hazineleri; (7) taķı bilmez men örtüglügni. Taķı aymaz men sizge men, firişte men tip, (8) uymaz men meger ol nirsege kim vaħy kılınur benim tapa." Aygıl: "Berāber bolur mu közsiz taķı (9) körgen; endişe kılmaz mu siz?"

51. Taķı korķutğul anlarını kim, korķarlar [129b/1] kim yıgılsalar anlarıng İdisi tapa; yok anlarğa andın bisre yārīçi, dost (2) taķı şefā'at kılğan; bolgay kim anlar saķıngaylar.

52. Taķı sürmegil anlarını kim ündeyürler (3) anlarıng İdisini, irte birle taķı kiçe birle, tileyürler İdisining zātını. Yok (4) sening üze saķıŗlarındın, nirsedin; taķı yok sening saķıŗıngdın (5) anlar üze nirsedin, taķı sürseng anlarını taķı bolsang küç kılğanlardın.

53. (6) Taķı anıng mengizlig sinaduk pāralarını pāra birle, aysunlar üçün: "Munlar mu, (7) edgölük kıldı Tangrı anlar üze, aramızdın?" İrmes mü Tangrı bilgenrek (8) şükr kılganlarını?

54. Taķı ol vaktın kim kelse sanga, anlar kim bittiler (9) āyatlarımızğa; aygıl: "Esenlik sizing üze. Bitidi İdingiz [130a/1] özi üze rahmetni. Hāķıķat üze ol, kim kim kılsa sizdın yawuzluk, bilmemek birle; (2) andın songra tevbe kılsa andın song, taķı ongarsa; hāķıķat üze ol yarlıķağan, rahmet kılgan."

55. (3) Taķı anıng mengizlig ayırtlayur miz āyatlarnı, açuķ bolsun üçün yazuķ kılganlarınıng yolu.

56. (4) Aygıl: "Hāķıķat üze men yıgıldım kim kulluķ kılsam anlarğa kim kulluķ kıılır siz Tangrıdın bisre." (5) Aygıl: "Uymaz men hevālarınızğa; azdım ol uġurda taķı irmes men (6) könülgenlerdin."

57. Aygıl: "Hāķıķat üze men, açuķ hücet üze İdimdin; taķı yalgānğa nisbet kıldıngız (7) anı. İrmez benim ķatımda, ol kim iwe tileyür siz anıñ birle. İrmez hūkm, meger Tangrığa; (8) uyar hāķğa. Taķı ol hūkm kılganlarınıng yaķşıraķı.

58. Aygıl: "Eger hāķıķat üze (9) benim ķatımda, ol kim iwe tileyür siz anıng birle; hūkm kılıngay irdi iş benim aramda [130b/1] taķı sizing aramızda." Taķı Tangrı bilgenrek küç kılganlarını.

59. Taķı anıng ķatında ġaybnung (2) kiritleri; bilmez ol kiritlerni meger ol. Taķı bilür anı kim yaban içinde taķı tengiz içinde. (3) Taķı tüşmes yapurġaķdın, meger bilür anı. Taķı yoķ bir ewündin (4) yiming ķarangķulukları içinde, taķı öldin taķı ķuruġdın; meger belgölüg (5) kitāb içinde.

60. Taķı ol ol kim öldürür sizni tünle taķı bilür anı kim (6) ķazġandıngız kündüz. Andın song ıdar sizni anıng içinde, hūkm kılsun üçün vakt (7) atanmış. Andın song anıng tapa yanışingız, andın songra habar birür sizge ol nirse birle kim (8) kıılır irdingiz.

61. Taķı ol ķahr kılgan kulları üstüninde. Taķı ıdar sizing üze (9) saķçılar; ançaġa tegrü kim ķayu vaktın kim kelse biringizge ölüm, tükel aldı anı [131a/1] yalawaçlarımız; taķı anlar taķşir kılmazlar.

62. Andın songra ķaytarıldılar Tangrı tapa; (2) erkligleri tapa, rāst. Bilgil anga hūkm taķı ol hisāb kılganlarınıng iwgenreki.

63. (3) Aygıl: "Kim utgarur sizni yaban arangkuluklarındın taı tengizning? (4) Ündeyür siz anı zārī ılıu taı örtüglüg: 'Eger urtarsang bizni mundın, (5) bolğay miz şükr ılğanlardın.'"

64. Aygıl: "Tangrı utgarur sizni (6) andın taı tigme bir adğudın; andın songra siz ortak oşar siz."

65. (7) Aygıl: "Ol yarağlıg munung üze kim ıdsa sizing üze ın, (8) üstüngüzdın, yā adaqlarınız astındın; yā arıştursa sizni (9) türlüg türlüg ögürlerge taı tatarsa pārangızgā pāranıng 'azābın.'" Bağgıl, neteg [131b/1] ewrer biz āyatlarnı, bolğay kim uğaylar.

66. Taı yalğanga nisbet ıldı anı sening avmung; (2) taı ol ha, tölengen. Aygıl: "İRmez men sizing üze saçı."

67. Tigme bir habarğa arār ılgu vaqt bar, (3) taı bilgey siz.

68. Taı ol vaqtın kim körseng anlarnı kim kirürler (4) āyatlarımızgā; yüz ewürgil anlardın, ançağa tegi kim kirseler andın öngin sözge. Taı eger unuttursa sanga iblis; oturmağıl (5) angmışdın songra, küç ılğan erenler birle.

69. Taı yok anlarnıng üze kim (6) saınurlar, saışlarındın nirsedin; taı ançası bar angdurmaq, bolğay kim anlar (7) saıngaylar.

70. Taı oğgul anlarnı kim tutundılar dınlerini oyun taı oyun, (8) taı arşıqturdı anlarnı bu yaınraq tiriglik. Taı angdurgıl anıng birle kim habs ılınsa ten, (9) ol nirse birle kim azğandı. Yok anga Tangrıdın bisre, dost taı şefā'at ılğan. [132a/1] Taı eger yuluğ birseng, tigme bir yuluğ birmekni, alınmağay andın. Anlar anlar kim (2) habs ılındılar, ol nirse birle kim azğandılar. Anlargā içgü nirse, isig suwdın taı iglig ın, (3) munung birle kim irdiler küfr ketürgen."

71. Aygıl: "ullu ılır mu biz Tangrıdın (4) bisre ol nirsege kim asıg ılmaz bizge taı ziyān ılmas bizge? Taı aytarılır miz ökçelerimiz üze, (5) ol vaqtın kim köndürdi bizni Tangrı; ol kim irse mengizlig kim alıp bardı anı iblisler (6) yirde, mütehayyir; anga oldaşlar bar, ündeyürler anı köni yolğa: (7) 'Kelgil bizge.'" Aygıl: "Haıkat üze Tangrıng köni yolu, ol o turur köni yol. Taı buyruldu kim boyun süse miz (8) 'ālamlar erkligine."

72. "Taı kim ılınğ⁴² namāznı taı saning andın." Taı ol (9) ol kim anıng tapa yığlur siz."

⁴² ılınğ: ılğıl

73. (9) Taqı ol ol kim yarattı köklerni [132b/1] taqı yirni, haq birle; taqı ol kün kim aytur: "Bolğul!"; bolur. Anıng sözi (2) rāst. Taqı angar oq erklilik, ol kün kim ürlür kıyāmat borğusı içinde. Ğaybning bilgeni (3) taqı açuqnung. Taqı ol hikmetlig, bilgen.

74. Taqı ol vaqtın kim aydı İbrāhīm, (4) atasınga Āzarga: "Tutar mu sen⁴³ butlarını tapungu nirseler? Haqıkat üze men körer men sini taqı kavmungı, (5) açuq azmak içinde."

75. Taqı anıng mengizlig körküzür miz İbrāhīmga, köklerning (6) mülkini taqı yirning; taqı bolsun üçün yaqın bilgenlerdin.

76. (7) Ol vaqtın kim qarangqu boldı anıng üze tün, kördi yulduzını, aydı: "Bu (8) İdim." Ol vaqtın kim battı, aydı: "Sewmez men batğanlarını."

77. Ol vaqtın kim kördi aynı, (9) toğgan, aydı: "Bu İdim." Ol vaqtın kim battı, aydı: "Eger köndürmese mini İdim, [133a/1] bolğay men azgun erenlerdin."

78. Ol vaqtın kim kördi künni, (2) toğgan, aydı: "Bu İdim. Bu uluğraq." Ol vaqtın kim battı, aydı: "Ay (3) kavmum! Men bizār men ol nirsedin kim ortak koşar siz."

79. "Haqıkat üze men qarşu qoğdum yüzümni, (4) anga kim yangıla yarattı köklerni taqı yirni; rāst müsülmān. Taqı irmez men (5) ortak koşğanlardın."

80. Taqı hüccetleştı kavmı, aydı: "Hüccetleştür mü siz benim birle (6) Tangrı içinde; taqı Tangrı köndürdi mini? Taqı qorqmaz men ol nirsedin kim ortak koşar siz anga, (7) meger kim tilese İdim nirseni. King boldı İdim kamuğ nirsege, bilig yanındın; (8) angmaz mu siz?"

81. "Taqı neteg qorqar men <ol nirsedin kim> ortak қоştungız; taqı (9) qorqmaz siz, haqıkat üze kim ortak қоştunguz Tangrıga, ol nirseni kim indürmedi anıñ birle sizning üze [133b/1] hüccet? Taqı iki ögürde qayusı sezāraq, iminlik birle, eger (2) bilür irsengiz?"

82. Anlar kim bittiler taqı qarışturmadılar bitmeklerini küç birle, ya'nı yazuq birle; (3) anlar, anlarğa qurtulmaq. Taqı anlar könülgenler.

83. Taqı ol hüccetimüz, (4) birdük anı İbrāhīmga kavmı üze. Kötrür <miz> mertebeler, (5) ol kim irseni kim tileyür miz. Haqıkat üze İding hikmetlig, bilgen.

⁴³ tutar mu sen: tutar mu men

84. Taqı birdük anga (6) İshâknı taqı Ya'kübni, tigme birni köndürdük. Taqı Nūhnı köndürdük (7) aşnudın, taqı oğlanlarındın Dāvudni taqı Süleymānnı taqı Eyyūbnı (8) taqı Yūsufni taqı Mūsāni taqı Hārūnnı. Taqı mundağok (9) cezā birür miz edgülik kılğanlarğa.

85. Taqı Zekeriyānnı taqı Yahyā taqı 'İsānnı taqı İlyāsnnı, [134a/1] tigme biri yahşılardın.

86. Taqı İsmā'İlnı taqı Yesa'nı taqı Yūnusnnı (2) taqı Lūtnı, tigme birni arturdımız 'āmlar üze.

87. Taqı (3) atalarındın taqı oğlanlarındın taqı qarındaşlarındın; taqı üdürdük anlarını taqı köndürdük (4) anlarını yol tapa, köni.

88. Ol, Tangrıning yolu; (5) köndürür anıng birle kimni tilese, kullarındın. Taqı eger ortak qoşsalar irdi, bātıll bolğay irdi (6) anlardın, ol nirse kim irdiler kılurlar.

89. Anlar anlar kim birdük anlarğa (7) kitābnı taqı hükmnı taqı peygāambarlıqnı. Eger küfr ketürse anga bu erenler; (8) vekil kılduq anga erenler, irmezler anga küfr ketürgenler.

90. (9) Anlar anlar kim köndürdi Tangrı, anlarıning köni yolınga uyğul. Ayğıl: [134b/1] "Tilemez men sizdın anıñ üze ter; irmez ol, meger angdurmaq 'āmlarğa."

91. (2) Taqı bilmediler Tangrınnı, bilmekining haqqınça; ol vaqtın kim aydılar: (3) "İndürmedi Tangrı yaratılmış üze nirsedin." Ayğıl: "Kim indürdi kitābnı, (4) ol kim keldi anıng birle Mūsā, yaruqluq taqı köni yol kişilerge; kılur siz anı (5) kāğıdlar, belgürtür siz anı taqı örter siz üküşni? Taqı ögretildingiz (6) anı kim bilmedingiz, siz taqı atalarınız." Ayğıl: "Tangrı." Andın songra (7) qoğğul anlarını bātılları içinde, oynayurlar.

92. Taqı bu kitāb, indürdük anı; (8) bereketlig, menfa'atleri köp ağğan; <rāstlağan> ol nirseni kim ileyinde turur; taqı munung üçün kim qorqutsang Mekkeni (9) taqı ol kim irselerni kim anıng tegresinde. Taqı anlar kim biterler ol cihānga, biterler [135a/1] anga; taqı anlar namāzları üze saqlayurlar, ya'nı peyvestelik kılurlar.

93. Taqı kim küç kılğanraq (2) ol kim ersedin kim çattı Tangrı üze yalğannı, yā aydı: "Vağy kılındı benim tapa." (3) Taqı vağy kılınmadı anıng tapa nirse taqı ol kim aydı: "İndürgey men Tangrı indürmiş (4) mengizlig." Taqı eger körse irding, ol uğurda kim küç kılğanlar ölümning qatıqlıkları içinde; (5) taqı firışteler, eligleri yayğanları:

"Çıkarıng cānlarıngızını! (6) Bu kün cezā birilür siz ħorluğ kınını, munung birle kim (7) aytur irdingiz Tangrı üze ħağdın öngin tağı irdingiz āyatlarındın (8) uluğsınur siz."

94. Tağı keldingiz bizge yalğuzlar, neteg kim yarattuğ sizni (9) avval kezde. Tağı ħođdunguz anı kim birdük sizge, arğalarıngız artında. [135b/1] Tağı körmes biz sizing birle şefi'leringizni, anlar kim, aydingiz (2) ħağıkat üze anlar sizing içingizde ortağlar; kesildi arangızda tağı azdı sizdın (3) ol kim aytur irdingiz.

95. ħağıkat üze Tangrı ewünnüng yarğanı tağı ħurmā çekirdekining. Çıkarur (4) tirigni ölüğdın tağı çığarğan ölügni tirigdın. Ol Tangrı, (5) neteg ewrülür siz?

96. Tangrı tangning yarğanı tağı tünnüng kılğanı, ħarār kılğu; (6) tağı künni tağı aynı, sağış kılmağ. Ol, ġālib bolğanning endāza kılmağı, bilgen.

97. (7) Tağı ol ol kim kıldı sizge yulduzlarnı, munung üçün kim könülsengiz anıng birle, (8) suwsuz yirning ħarangkuluğları içinde tağı tengizning. Ayırtladığ āyatlarını, ol erenler üçün kim (9) bilürler.

98. Tağı ol ol kim yangıla tüzetti sizni bir tendin, [136a/1] ħarār kılğu yir tağı ħođğu yir. Ayırtladığ āyatlarını, ol erenlerge kim (2) uğarlar.

99. Tağı ol ol kim indürdi kökdin suwnı. Tağı çığarduğ (3) anıng birle tigme bir nirsening üngen otını. Tağı çığarduğ andın yaşnı; çıkarur miz (4) andın ewünni, müngeşgen; tağı ħurmā yığaçındın çiçekindin, (5) salkımlar yağın; tağı büstānlar üzümledin; tağı zeytünni tağı enārnı, (6) oğşaş tağı oğşaşmağan. Bağıng meyvasınga, ol vağtın kim meyva çığardı (7) tağı bişmekinge tegdi. ħağıkat üze anıñ içinde sizge āyatlar, ol erenlerge bittiler.

100. Tağı kıldılar (8) Tangrığa ortağlar, periler, ya'nı firiştelemni; tağı yarattı anlarını. Tağı çattılar anga oğullar (9) tağı kızlar, biligsiz. Arığlık anga tağı yüksek boldı ol nirsedin kim şıfat kılurlar.

101. [136b/1] Kökleri tangsuğ tağı yiri. Neteg bolur anga oğlan tağı (2) bolmadı anga cüft? Tağı yarattı tigme bir nirseni tağı ol tigme bir nirseni (3) bilgen.

102. Ol Tangrı İdingiz, yoğ tapunğu meger ol, tigme bir nirsening (4) yaratğanı. Tağı ħulluğ kıling anga tağı ol tigme bir nirse üze sağlağan.

103. Yitmez anga (5) köz nurları taķı ol yiter köz nurlarıǵa. Taķı ol laşif, ya'ni köz yitmes, bilgen.

104. (6) Keldi sizge köngül közleri İdingizdin; kim kim körse, özinge ök; (7) taķı kim kim közsüz bolsa, anıǵ üze ök. Taķı irmes men sizing üze saķlaǵan.

105. Taķı anıǵ mengizlig (8) ewrer miz āyatlarını; taķı aysunlar üçün, oķudung tip; taķı beyān kılalıǵ üçün ol erenlerge kim (9) bilürler.

106. Uyǵul ol nirsege kim vaħy kılındı sening tapa, İdingdin; yok tapunǵu meger ol. [137a/1] Taķı yüz ewürgil ortak ķoşǵanlardın.

107. Taķı eger tilese irdi Tangrı, ortak ķoşmaǵaylar irdi. (2) Taķı kılmađuķ sini anlar üze saķçı taķı irmez sen anlar üze (3) saķçı.

108. Sögmeng anlarǵa kim ķulluķ kılurlar Tangrıdın bisre (4) kim söggeyle Tangrıǵa, küç yanındın, bilmedin. Anıǵ mengizlig bezedük tigme bir (5) öǵürge, işlerini. Andın song anlarnıǵ İdisi tapa ķaytışları. Ħabar birür anlarǵa, (6) ol nirse birle kim irdiler kılurlar.

109. Taķı ant içtiler Tangrı birle, antlarınıǵ ķatıǵın: (7) Eger kelse anlarǵa āyat, nişān, bitgeyle anga. Ayǵıl: " Ħaķıķat üze āyatlar Tangrı (8) ķatında." Taķı ne neng bildürür sizge, Ħaķıķat üze ol ol vaķtın kim kelse, bitmezler?

110. (9) Taķı ewrer miz köngüllerini taķı közlerini, neteg kim bitmediler anga [137b/1] ilk kezigde; taķı ķoyar miz anlarnı boynaǵulukları içinde, müteħayyir bolurlar.

111. Taķı eger biz (2) indürse irdük anlar tapa firištelar taķı sözlese irdi anlarǵa ölüǵler taķı yıǵsa irdük (3) anlar üze tigme bir nirseni, oǵķa kirgen; bolmaǵaylar irdi munung üçün kim bitseler, meger tilese (4) Tangrı. Veli köprekleri bilmesler.

112. Taķı anıǵ mengizlig kıldıķ, (5) tigme bir peyǵāmbarǵa dūşman, ādemilerinǵ iblislerindin taķı perining; işāret kılur (6) pāraları pāraǵa söznüǵ bezekini, aldamaķ. Taķı eger (7) tilese Tangrı, kılmaǵaylar irdi anı; ķođǵul anlarnı taķı ol nirseni kim çatarlar.

113. Taķı munung üçün kim ķışsa (8) anıñ tapa anlarnıñ köngülleri kim bitmezler ol cihānķa, taķı Ħoşnüd bolsalar (9) taķı ķazǵansunlar üçün anı kim anlar ķazǵanlar.

114. "Tangrının öǵinini mü isteyür men, [138a/1] Ħaķim; taķı ol ol kim indürdi sizing tapa kitābnı, ayırtlanmış?" Taķı anlar kim (2)

birdük anlarğa kitābnı; bilürler haqıqat üze ol indürülmüş İdingin, (3) haq birle; taqı bolmağıl şek tutuğlılardın.

115. Taqı tükel boldı İdingning (4) sözi, rāst taqı tüz. Yok tegşürgen kelimeleringe. Taqı ol (5) işitgen, bilgen.

116. Taqı eger boyun süseng ol kim irselerning köprekinge kim yir içinde, (6) azdurğaylar sini Tangrı yolındın. Uymaslar, meger sizigge; (7) taqı irmez anlar, meger taqdır kılurlar, yā yalğan sözleyürler.

117. Haqıqat üze İding, ol bilgenrek (8) ol kim erseni kim azar yolındın. Taqı ol bilgenrek, könülgenlerni.

118. Ying (9) ol nirsedin kim yād kılındı Tangrıniñ atı anıñ üze, eger irsengiz āyatlarına bitgenler.

119. [138b/1] Taqı ne ol sizge kim yimes siz⁴⁴ andın kim yād kılındı Tangrıning atı anıñ üze taqı (2) ayırladı sizge anı kim harām kılındı sizning üze, meger ol nirse kim kısarlandınız anıñ tapa? (3) Taqı haqıqat üze köp, azdururlar hevāları birle, biligsiz. Haqıqat üze (4) İding, ol bilgenrek haddin keçgenlerni.

120. Taqı qodung yazuqnung āşkāresini (5) taqı örtüglüsini. Haqıqat üze anlar kim qazğanurlar yazuqni, cezā birilgeyler (6) ol nirse birle kim irdiler qazğanurlar.

121. Taqı yimeng ol nirsedin kim yād kılınmadı (7) Tangrıning atı anıñ üze taqı haqıqat üze ol buyruqdın çıqmaq. Haqıqat üze iblisler (8) vesvese kılurlar dostlarına, munung üçün kim cedel kılsalar sizing birle. Taqı eger boyun süsengiz anlarğa, (9) haqıqat üze siz ortak qoşğanlar siz.

122. Ol kim irse mü kim irdi ölüg, tırgüzdük anı; [139a/1] taqı kılduq anga yaruq, yöriyür anıñ birle kişiler içinde; ol kim irse mengizlig kim anıñ şıfatı (2) qarangkuluklar içinde, irmes çıqğan andın? Anıñ mengizlig bezenildi kâfırlarğa, (3) ol kim irdiler kılurlar.

123. Taqı anıñ mengizlig kılduq, tıgme bir (4) konum içinde yazuq kılğanlarnıñ uluğraqlarını; munung üçün kim hile kılsalar anıñ içinde. Taqı hile kılmaslar (5) meger özleri birle, taqı bilmesler.

124. Taqı ol vaqtın kim keldi anlarğa āyat, ya'nı nişān, aydılar: (6) "Bitmegey miz, ançağa tegrü kim birilse miz ol mengizlig nirse kim birildi Tangrıning yalawaçları." (7) Tangrı bilgenrek, qayda kılur

⁴⁴ yimes siz: yimesengiz

risâletlerini. Teggey (8) anlar kim yazuq kıldılar; ħorluq Tangrı qatında taqı qın qatıq, (9) munung birle kim mekr qılır irdiler.

125. Kimni kim tilese Tangrı kim köndürse anı, [139b/1] açar köngülini müsülmānlıqqa; taqı kimni kim tilese kim azdursa anı, qılır (2) kögüzini, ya'nī könglini tar, tar; tamām kökke aşar mengizlig. Anıng mengizlig (3) qılır Tangrı 'azābnı, anlarınq üze kim bitmesler.

126. Taqı bu (4) İding yolu, tüz. Ayırtladuq āyatlarını, erenlerge kim (5) ögüt alurlar.

127. Anlarqa uçmaq, selāmatlıq sarāyı, anlarınq İdisi qatında. Taqı ol, dostları; (6) ol nirse birle kim irdiler qılurlar.

128. Taqı ol kün kim yıqar miz anlarını qamuq: "Ay (7) perilerinq ögürü! Köp qılmaq tilingiz ādemilerdin." Taqı aydı (8) dostları, ādemilerdin: "İdimüz! Menfa'at aldı pāramız pāra birle (9) taqı tegdi bizge, ol vaqtımızqa kim belgülig kıldıng bizge." Aydı: "Ot, ikāmet qılgu yiringiz; [140a/1] cāvidānalar anıng içinde, meger ol kim tiledi Tangrı." Ĥaķıqat üze İding ĥikmetlig, bilgen.

129. (2) Taqı anıng mengizlig dost qılır miz küç qılğanlarınq pārasın pāraqa, ol nirse birle kim irdiler (3) qazğanurlar.

130. Ay ādemilerinq taqı perilerinq ögürü! Kelmedi mü sizge (4) yalawaqlar sizdin; ayturlar sizing üze āyatlarını taqı qorquturlar sizlerni (5) bu kününgizge satqışmaqđın?" Aydılar: "Tanuqluq birdük özlerimiz üze." Taqı arsqıtturdu anlarını (6) yaqınraq tiriglik taqı tanuqluq birdiler özleri üze, ĥaķıqat üze anlar irdiler (7) küfr ketürgenler."

131. Ol kim bolmadı İding qonumlarınq (8) yoqatqanı, küç birle; taqı anıng eyeleri gāfillar.

132. Taqı tigme birge mertebeler, (9) ol nirsedin kim kıldılar. Taqı irmez İding gāfıl, ol nirsedin kim qılurlar.

133. Taqı İding [140b/1] bay, raĥmet eyesi. Eger tilese, iltgey sizni; taqı song qoğgay (2) songunguzdın, ol nirseni kim tileyür; neteg kim yarattı sizni öngin erenlerinq (3) oqlanlarındın.

134. Ĥaķıqat üze ol nirse üze kim va'de qılınur siz, kelgen; taqı irmez siz (4) 'āciz qılğanlar.

135. Aygıl: "Ay qavmum! Qılınq özüngüz üze, (5) ĥaķıqat üze men qılğan men. Bilgey siz kim turur ol kim bolur anga bu sarāynung (6) songı. Ĥaķıqat üze ol, qurtulmas küç qılğanlar."

136. Taqı kıldılar Tangrıǵa ol nirsedin kim yarattı (7) ekindin taqı en'āmdın, ülüş; taqı aydılar: "Bu Tangrıǵa"; aymaqları birle: (8) "Taqı bu ortaqlarımızǵa." Taqı ne kim bolsa ortaqlarınǵa, ulanmas (9) Tangrı tapa; taqı ne kim bolsa Tangrıǵa, ol ulanur, teger ortaqlarınǵa. [141a/1] Neme yawuz hūkm kıılurlar!

137. Taqı anıng mengizlig bezedi⁴⁵ üküşke (2) ortak qoşǵanlardın, oǵlanları öldürmekin: ortaqları; munung üçün kim yoqatsalar anlarını (3) taqı munung üçün kim örtseler anlar üze dınlerin. Taqı eger tilese irdi Tangrı, kıılmaǵaylar irdi anı. (4) Qodǵul anlarını taqı ol nirseni kim çatarlar.

138. Taqı aydılar: "Bu tiweler, qoylar, sıǵırlar, keçiler, taqı ekin (5) men' kıılınmış; yimes anı meger ol kim tileyür miz"; aymaqları birle: "Taqı tiweler, (6) harām kıılındı arqaları." Taqı tiweler, sıǵırlar, qoylar, keçiler; yād kıılmaslar Tangrınınǵ (7) atı anıng üze, yalǵan çatmaq anıng üze. Cezā birgey anlarǵa, ol nirse birle kim irdiler çatarlar.

139. (8) Taqı aydılar: "Ol kim bu tiwelerning qarınları içinde bar, hāliš, ya'nī qatıǵsız irkeklerimizge (9) taqı harām kıılınmış turur cüftlerimiz üze. Taqı eger bolsa ölüg, anlar anıng içinde [141b/1] ortaqlar." Cezā birgey anlarǵa şıfat kıılmaqlarını, ya'nī şıfat kıılduqlarının cezāsını. Haqıqat üze ol hikmetlig, bilgen.

140. (2) Ziyān kıldı anlarǵa kim öldürdiler oǵlanlarını yüngül usluǵluqđın, biligdin öngin birle (3) taqı harām kıldı<lar> anı kim rüzı kıldı anlarǵa Tangrı, çatmaq yanındın Tangrı üze. (4) Azdılar taqı bolmadılar könülgenler.

141. Taqı ol ol kim yarattı (5) büstānlar, kötrülmişler taqı kötrülmemişler; taqı hurmā yıǵaçları; (6) taqı ekinni, türlüg türlüg meyvası; taqı zeytūnnı; taqı enārnnı; (7) oħşaşǵan taqı oħşaşmaǵan. Ying meyvasındın, ol vaqtın kim (8) meyva kılsa, çıkarsa taqı biring haqıqını biçmekining küninde taqı isrāf kıılmang. Haqıqat üze ol, (9) sewmes isrāf kıılǵanlarını.

142. Taqı tiwelerdin taqı sıǵırlardın taqı qoylardın taqı keçilerdin, yük kötürgen [142a/1] taqı töşengen. Ying andın kim rüzı kıldı sizge Tangrı taqı uymang iblis (2) adımlarınǵa; haqıqat üze ol, sizge açuq düşman.

⁴⁵ bezedi: bezenildi

143. Sekiz cüft: (3) Qoylardın iki taqı keçilerdin iki. <Ayğıl>: "İki erkekin mü (4) harām kıldı, yā iki tişini mü, yā ol nirseni mü kim kapsadı anıng üze iki tişining (5) raħimleri? Hıbar biring manga 'ilm birle, eger irsengiz rāst ayğanlar."

144. (6) Taqı tiwelerdin iki taqı sıgırlardın iki. Ayğıl: "İki irkekin mü (7) harām kıldı, yā iki tişini mü, yā ol nirseni mü kim kapsadı anıng üze iki tişining (8) raħimleri? Yā irdingiz mü tanuqlar, ol vaqtın kim vaşiyet kıldı sizge Tangrı (9) munung birle?" Kim küç kılganraq ol kim irsedin kim çattı Tangrı üze yalğannı; [142b/1] munung üçün kim azdursa kişilerni, 'ilmdin öngin birle? Hıķıķat üze Tangrı köndürmes küç kılgan (2) erenlerni.

145. Ayğıl: "Bulmas men ol nirse içinde kim vahy kılındı benim tapa, harām kılinmış, (3) yigen üze kim yiyür anı; meger kim bolsa ölügse, yā tökülmiş (4) qan, yā tonguz eti. Hıķıķat üze ol arıqsız, yā buyruqđın çıķmaq, (5) ün kötrüldi Tangrıdın önginge anıñ birle. Kim kim kısarlansa, küç kılmadın taqı haddin keçmeyin; (6) hıķıķat üze İçing yarlıķağan, raħmet kılgan.

146. Taqı anlarnıng üze kim cuhüd boldılar, (7) harām kılduķ tigma bir tırnaķlıđnı. Taqı sıgırlardın taqı qoylardın harām kılduķ (8) anlar üze, iç yağlarını; meger ol kim kötürdi ol ikisinin arqaları, yā (9) çuz bağarsuqlar, yā ol nirse kim qarıştı süngük birle. Anı, cezā birdük anlarğa [143a/1] küç kıлмаķları birle. Taqı biz rāst ayğanlar.

147. Eger yalğanğa nisbet kılsalar sini, ayğıl: (2) "İğingiz king raħmet idisi. Taqı qaytarılmas anıng 'azābı, yazuķ kılgan (3) erenlerdin."

148. Aytğay anlar kim ortak qoştılar: "Eger tilese Tangrı, (4) ortak qoşmağay irdük taqı atalarımız; taqı harām kıлмаđay irdük nirsedin." Anıng mengizlig (5) yalğanğa nisbet kıldı anlar kim anlardın aşnu, ançağa tegrü kim tattılar 'azābumuznı. Ayğıl: (6) "Bar mu sizıng qatıngızda bilığdin, çıķarsangız anı bizge? Uymas siz (7) meger sizigge taqı irmes siz, meger yalğan sözleyür siz."

149. Ayğıl: "Tangrığa (8) yitiz hüccet. Eger tilese, köndürgey irdi sizni qamuğ."

150. (9) Ayğıl: "Ketürüng tanuqlarıngıznı, anlar kim tanuqluķ birürler: 'Hıķıķat üze Tangrı harām kıldı [143b/1] munı.'" Eger tanuqluķ birseler, tanuqluķ birmegil anlar birle; taqı uymağıl anlarnıng

(2) hevālarınga, yalğanğa nisbet kıldılar āyatlarımıznı. Taqı anlar kim bitmesler ol cihānqa (3) taqı anlar anlarning İdisi birle teng qılurlar.

151. Aygıl: "Keling, oqugayın ol nirseni kim harām kıldı (4) Tangrıngız⁴⁶ sizing üze kim ortak qoshmang anga nirseni, taqı ata anaqa (5) edgülükni taqı öldürmeng oqlanlarıngıznı dervişlikdin. Biz (6) ruzi birür miz sizge taqı anlarka. Taqı yawumang körksüz işlerge, ol kim açuq boldı (7) andın taqı ol kim örtüglüg boldı. Taqı öldürmeng ol tenni kim harām kıldı Tangrı, (8) meger haq birle. Ol vaşiyet kıldı sizge anıng birle, bolgay kim siz bilgey siz.

152. (9) Taqı yawumang öksüz mālınga, meger ol nirse birle kim ol körklügrek; ançağa tegrü kim teggey [144a/1] 'aqlı yitiz bolmaqinga. Taqı tükel qiling saġunı taqı terāzünü, tüzlük birle. Teklif kılmaz miz (2) tenge, meger yaraġınçanı. Taqı ol vaqtın kim aysangız, rāstlıq qiling; taqı eger bolsa (3) yawuqluq eyesi. Taqı Tangrıning 'ahdinge vefā qiling. Ol vaşiyet kıldı sizge (4) anıng birle, bolgay kim siz ögüt algay siz.

153. Taqı haqıkat üze bu yolum tüz, (5) uyung anga. Taqı uymang yollarğa kim taqılsa, yā taqıtsa sizni sizing birle (6) yolındın. Ol vaşiyet kıldı sizge anıng birle, bolgay kim saqingay siz.

154. Andın song (7) birdük Mūsāğa kitābnı, tükel, ol nirse üze kim körklüglük kıldı; (8) taqı ayırtlamak, tigme bir nirseni; taqı köni yol; taqı rahmet; bolgay kim anlarning (9) İdisining satġaşmaķı birle biterler.

155. Taqı bu kitāb; indürdük anı, menfa'atleri köp. [144b/1] Uyung anga taqı qorqung, bolgay kim siz rahmet qilingay siz.

156. Kim aysangız: (2) "Haqıkat üze indürüldi kitāb iki ögür üze, bizdin aşnu; taqı (3) haqıkat üze irdük anlarning oqumaķındın ġāfillar."

157. Yā aysangız: "Eger haqıkat üze biz, (4) indürülse irdi bizıng üze kitāb; bolgay irdük könirek anlardın." Keldi (5) sizge açuq hüccet, İdingizdın, taqı köni yol taqı rahmet. Kim küç qılğanraq (6) ol kim irsedın kim yalğanğa nisbet kıldı Tangrıning āyatlarını taqı yıġdı andın? (7) Cezā birgey miz anlarğa kim yıġarlar āyatlarımızdın, qınnıng körksüzini; (8) anıng birle kim irdiler yıġarlar.

158. Baqarlar mu, meger kim kelse anlarğa (9) firışteler, yā kelse İding, yā kelse İdingning āyatlarınıng pārası? [145a/1] Ol kün kim kelür İdingning āyatlarınıng pārası, asıġ qılmas tenge anıng bitmeki, (2) bitmiş

⁴⁶ Tangrıngız: تنکری بنکیز

irmez irdi aşnudın, yâ kazğan<ma>dı imānı içinde (3) edgülük. Aygıl: "Küyüng, biz küygenler miz."

159. Haqıqat üze anlar kim (4) koydılar dinlerini taqı irdiler bölük bölük, irmes sen anlardın (5) nirse içinde. Haqıqat üze işleri Tangrı tapa; andın songra habar birür anlarğa, munung birle kim irdiler (6) qılurlar.

160. Kim kelse edgülük birle, anga anıng mengzeşining onı; taqı kim (7) kelse yawuzluq birle, cezâ birilme<s> meger anıng mengzeşi taqı anlar küç qılınmaslar.

161. (8) Aygıl: "Haqıqat üze men, köndürdi mini İdim, köni yol tapa; rāst (9) dīnga; İbrāhīm dīninge, rāst müsülmān taqı irmedi ortak qoşğanlardın."

162. [145b/1] Aygıl: "Haqıqat üze namāzım taqı 'ibādetim, qulluqum, taqı tiriglikim taqı ölür vaqtım Tangrığa, (2) 'āmlarınıng İdisinge."

163. "Yok ortak anga, taqı anıng birle buyruldu taqı men (3) boyun sügenlerning avvalı."

164. Aygıl: "Tangrıdın özgeni mü ister men İdi, taqı ol (4) tigma bir nirsening İdisi? Taqı kazğanmas tigma bir nefis, meger anıng üze; (5) taqı kötürmez yük kötürgen, önginnüng yükin. Andın song İdingiz tapa qaydışingız; (6) habar birür sizge, ol nirse birle kim irdingiz anıng içinde hilāf qılışur irdingiz."

165. Taqı ol ol kim (7) qıldı sizni yirning halifeleri; taqı kötürdi pārangıznı pāra (8) üze, mertebeler; munung üçün kim sınasa sizni, ol nirse içinde kim birdi sizge. Haqıqat üze İding (9) qını iwek. Taqı haqıqat üze ol yarlıqağan, raḥmet qılğan.

13. Aydı: "İngil andın, bolmas (7) sanga kim uluğsınsang anıñ içinde. Çıķıķıl, haķıķat üze sen (8) ĥorlardın."

14. Aydı: "Mühlet birgil manga, ol künge tegi kim ĥoparılırlar."

15. Aydı: (9) "Haķıķat üze sen, mühlet birilmişlerdin sen."

16. Aydı: "Munung birle kim azdurdung mini, oturğay men [147b/1] anlarğa köni yolungda."

17. "Andın song kelgey men anlarğa ileylerindin (2) taķı songlarındın taķı sağlarındın taķı sollarındın; (3) taķı bulmas sen üküşreklerini, şükr kılğanlar."

18. Aydı: "Çıķıķıl andın, (4) yirilmiş, sürülmiş. Ol kim irse kim uydı sanga anlardın, toldurğay men (5) tamuğnı sizdin ĥamuğ."

19. Taķı ay Ādam! Ķarār kılğıl sen (6) taķı cüftüing uçmaķda; ying ĥaydın kim tilesengiz taķı (7) yawumang bu yıģaçğa, bolğay siz küç kılğanlardın.

20. (8) Aķru sözledi ol ikisinge iblis, munung üçün kim açsa ol ikisinge, anı kim örtüldi (9) ol ikisindin, 'avretlerindin; taķı aydı: "Yıģmadı siz ikeğüni İdingiz [148a/1] bu yıģaçdın, meger kim bolsangız iki firişte, yā bolsangız (2) cāvidānalardın."

21. Taķı ant içti ol ikisinge: "Haķıķat üze men, siz ikeğüğe öğüt birgenlerdin."

22. (3) Yawuttı indürdi arsiķturmaķ birle. Ol vaķtın kim tattılar yıģaçnı, açıldı ol ikisinge (4) 'avretleri. Taķı başladılar tike, ol ikisi üze uçmaķ yapurğaçındın. (5) Taķı kıķırdı ol ikisini, ol ikisining İğisi: "Yıģmadım mu siz ikeğüni ol yıģaçdın? (6) Taķı aymadım mu sizge, haķıķat üze iblis sizge açuķ düşman?"

23. (7) Aydılar: "İdimüz! Küç kılduķ özlerimizge. Taķı eger yarlıķamasang bizge taķı raĥmet kılmasang bizge, (8) bolğay miz ziyān kılğanlardın."

24. Aydı: "İning pārangız (9) pārağa düşman. Taķı sizge yirde, ĥarār kılğı yir bar taķı menfa'at alğı nirse, [148b/1] uzak vaķtğa tegrü."

25. Aydı: "Aning içinde tirilür siz taķı aning içinde ölür siz, taķı andın (2) çıkarılır siz."

26. Ay Ādam oğlanları! İndürdük sizing üze ton, (3) örter 'avretleringizni; taķı bezek tonı taķı saķnuķluk tonı. Ol (4) yaĥşıraķ. Ol Tangrıning āyatlarındın, bolğay kim anlar öğüt alğaylar.

13. Aydı: "İngil andın, bolmas (7) sanga kim uluğsınsang anıñ içinde. Çıķıgıl, haķıķat üze sen (8) ĥorlardın."

14. Aydı: "Mühlet birgil manga, ol künge tegi kim ĥoparılırlar."

15. Aydı: (9) "Haķıķat üze sen, mühlet birilmişlerdin sen."

16. Aydı: "Munung birle kim azdurdung mini, oturğay men [147b/1] anlarğa köni yolungda."

17. "Andın song kelgey men anlarğa ileylerindin (2) taķı songlarındın taķı sağlarındın taķı sollarındın; (3) taķı bulmas sen üküşreklerini, şükr kılğanlar."

18. Aydı: "Çıķıgıl andın, (4) yirilmiş, sürülmiş. Ol kim irse kim uydı sanga anlardın, toldurğay men (5) tamuğnı sizdin ĥamuę."

19. Taķı ay Ādam! Ķarār kılğıl sen (6) taķı cüftüng uçmaķda; ying ĥaydın kim tilesengiz taķı (7) yawumang bu yığaĥğa, bolğay siz küĥ kılğanlardın.

20. (8) Aķru sözledi ol ikisinge iblis, munung üçün kim aĥsa ol ikisinge, anı kim örtüldi (9) ol ikisindin, 'avretlerindin; taķı aydı: "Yığmadı siz ikeğünü İdingiz [148a/1] bu yığaĥdın, meger kim bolsangız iki firişte, yā bolsangız (2) cāvidānalardın."

21. Taķı ant içti ol ikisinge: "Haķıķat üze men, siz ikeğüğe öğüt birgenlerdin."

22. (3) Yawuttı indürdi arşıķturmaķ birle. Ol vaķtın kim tattılar yığaĥnı, açıldı ol ikisinge (4) 'avretleri. Taķı başladılar tike, ol ikisi üze uçmaķ yapurğakındın. (5) Taķı kıkırdı ol ikisini, ol ikisining İğisi: "Yığmadım mu siz ikeğünü ol yığaĥdın? (6) Taķı aymadım mu sizge, haķıķat üze iblis sizge açuķ düşman?"

23. (7) Aydılar: "İdimüz! Küĥ kılduķ özlerimizge. Taķı eger yarlıķamasang bizge taķı raĥmet kılmasang bizge, (8) bolğay miz ziyān kılğanlardın."

24. Aydı: "İning pārangız (9) pārağa düşman. Taķı sizge yirde, ĥarār kılğı yir bar taķı menfa'at alğı nirse, [148b/1] uzaķ vaķtğa tegrü."

25. Aydı: "Aning içinde tirilür siz taķı aning içinde ölür siz, taķı andın (2) çıķarılır siz."

26. Ay Ādam oğlanları! İndürdük sizing üze ton, (3) örter 'avretleringizni; taķı bezek tonı taķı saķnuķluk tonı. Ol (4) yaĥşıraķ. Ol Tangrıning āyatlarındın, bolğay kim anlar öğüt alğaylar.

27. (5) Ay Ādam oğlanları! İbtilā kılmasun sizni, ya'nī sınamasun sizni iblīs, neteg kim çıkardı (6) atangız anangızni uçmağdın; tartar, ya'nī soyar ol ikisindin tonlarını, (7) munung üçün kim körküzse ol ikisinge 'avretlerini. Haqıkat üze ol körer sizni, ol taqı öğürü, (8) ol yirdin kim körmez siz anlarını. Biz kılduğ iblisleri dostlarını, (9) anlarğa kim bitmesler.

28. Taqı ol vaqtın kim kıldılar körksüz iş, aydılar: [149a/1] "Bulduğ aning üze atalarımızni taqı Tangrı buyurdu bizge aning birle." Ayğıl: "Haqıkat üze Tangrı (2) buyurmas körksüzlük birle, aytur mu siz Tangrı üze anı kim bilmez siz?"

29. (3) Ayğıl: "Buyurdu İdim tüzük birle. Taqı rāst kıling yüzleringizni, tigme bir (4) secde kılgı yirde. Taqı kılluğ kıling anga, hāliş kılıglılar anga dinni. (5) Neteg kim başladı sizni, kıytur siz.

30. Bir öğürni köndürdi, taqı bir öğürni, vācib boldı (6) anlarınğ üze azğunluğ. Haqıkat üze anlar tutundılar iblisleri dostlar, (7) Tangrıdın bisre; taqı sizinürler, haqıkat üze anlar könülgenler.

31. (8) Ay Ādam oğulları! Tutung bezekleringizni, tigme bir secde kılgı yir katında. (9) Taqı ying taqı içing; taqı isrāf kılmang, haqıkat üze ol sewmez isrāf kılgıanlarını.

32. [149b/1] Ayğıl: "Kim hārām kıldı Tangrıning bezekini, ol kim çıkardı kılları üçün; (2) taqı arıglarını rüzidin?" Ayğıl: "Ol anlarğa <kim> bittiler, (3) bu yakınrağ tiriglik içinde, hāliş katıgsız kıyāmat künge." Aning mengizlig (4) tafşil kıılır miz āyatlarını, ol erenlerge kim bilürler.

33. Ayğıl: "Haqıkat üze hārām kıldı (5) İdim körksüz işni, ol nirse kim açuğ boldı andın taqı örtüglüg boldı; taqı yazuğni; (6) taqı küçni, hağdın öngin birle; taqı kim ortak koşsangız Tangrığa, anı kim (7) indürmedi aning birle hüccet; taqı kim aysangız Tangrı üze anı kim (8) bilmes siz."

34. Taqı tigme bir öğürge vaqt bar; ol vaqtın kim keldi vaqtları, (9) song kalmaslar bir sā'at taqı burun keçmezler.

35. Ay Ādam [150a/1] oğulları! Eger kelse sizge yalawaçlar, sizdin, kışsa ayturlar (2) sizing üze āyatlarımızni; kim kim sağınsa taqı ongarsa, yoğ kórkuñç anlar üze (3) taqı anlar kağğurmazlar.

36. Taqı anlar kim yalğanga nisbet kıldılar āyatlarımızni taqı uluğsındılar (4) andın; anlar ot eyeleri, anlar aning cāvidānalar.

37. Kim (5) küç kılğanrak ol kim irsedin kim çattı Tangrı üze yalğan, yā yalğanğa nisbet kıldı āyatlarını? (6) Anlar, teğer anlarğa ülüşleri, kitābdın. Ançağa tegrü kim ol vaqtın kim keldi anlarğa (7) yalawaçlarımız, öldürür anlarını, aydılar: "Qayda ol nirse kim qulluq kılur irdingiz, (8) Tangrıdın bisre?" Aydılar: "Azdılar bizdin." Taqı tanuqluq birdiler özleri üze, (9) haqıqat üze anlar irdiler küfr ketürgenler.

38. Aydı: "Kiring ümmetler içinde keçti [150b/1] sizlerdin aşnu, perilerdin taqı ādemilerdin, ot içinde." Tigme bir kez kim kirdi (2) bir öğür, la'net kıldı uyasını, ya'nı işlerini; ançağa tegrü kim ol vaqtın kim ulaşsalar anıng içinde qamuğ, (3) aydı songları, öngleringe: "İdimüz! Munlar azdurdılar bizni. (4) Ketürgil anlar<ğa> qın, qat qat otđın." Aydı: "Tigme birge qat taqı ançası bar (5) bilmez siz."

39. Taqı aydı öngleri songlarınga: "Bolmadı (6) sizlerge bizing üze artuqluqđın. Tating qınnı, munung birle (7) kim qazğanur irdingiz."

40. Haqıqat üze anlar kim yalğanğa nisbet kıldılar āyatlarımıznı (8) taqı uluğsındılar andın; açılmas anlarğa köknüng qapuğları (9) taqı kirmesler uçmaqğa, ançağa tegrü kim kirgey tiwe igne yurdusınga. [151a/1] Taqı anıng mengiz cezā birür miz yazuq kılğanlarğa."

41. Anlarğa tamuğđın töşek (2) taqı üstünlerindin örtüğler. Taqı anıñ mengizlig cezā birür miz küç kılğanlarğa.

42. (3) Taqı anlar kim bittiler taqı kıldılar edğü 'amellerni; teklif kılmaz miz tenge, (4) meger yarağını; anlar uçmaq eyeleri, anlar anıng içinde (5) cāvidānalar.

43. Taqı tarttuq anı kim köğüzleri içinde, ya'nı köngülleri içinde, kinedin. (6) Aqar altınındın, astınlarındın arıqlar. Taqı aydılar: "Ögmek Tangrığa, ol kim (7) köndürdi bizge munga. Taqı irmedük munung üçün kim könülse miz, eger bolmasa irdi bu kim köndürdi bizni Tangrı. (8) Keldi İdimüznüng yalawaçları, haq birle." Taqı kıqırdılar kim: "Ol uşmağ, (9) birildingiz anı; munung birle kim kılur irdingiz."

44. Taqı kıqırdı uçmaq eyeleri [151b/1] tamuğ eyeleringe kim: "Bulduq biz anı kim va'de kıldı bizge (2) İdimüz, haq. Buldunguz mu siz anı kim va'de kıldı İdingiz, haq?" (3) Aydılar: "Bulduq." Kıqırdı kıqırğan aralarında kim: "Tangrıning la'neti (4) küç kılğanlar üze."

45. "Anlar kim yığarlar, yā yığlurlar Tangrı yolındın (5) taqı isteyürler anga, egrilikni. Taqı anlar ol cihānqa küfr ketürgenler."

46. Taqı ol ikisi arasında (6) tutuğ, ya'nî hişār. Taqı ol hişārnung üstünleri üze, erenler; bilürler nişānları birle. (7) Taqı kıkırdılar uçmaq eyelerini kim: "Selāmatlıq sizing üze." (8) Kirmediler anga taqı anlar tama' tutarlar.

47. Taqı ol vaqtın kim ewrildi közleri, (9) tamuğ eyelerige qarşu, aydılar: "İdimüz! Qılmağıl bizge küç qılğan [152a/1] erenler birle."

48. Taqı kıkırdı hişārnung üstünlerining erenleri, erenlerni (2) bilürler anı, nişānları birle; aydılar: "Ne neng menfa'at qıldı sizdin yıgmağingiz (3) taqı bu kim uluğsındingiz?"

49. "Munlar mu anlar kim, ant içtingiz, (4) yitmez anlarğa Tangrı raḥmet birle?" "Kiring uçmaqqa, yoq qorğunç sizing üze (5) taqı qağğurmas siz."

50. Taqı kıkırdı ot eyeleri uçmaq (6) eyelerige kim: "Töküng bizing üze suwdın, yā ol nirsedin kim rüzī qıldı Tangrı sizge." (7) Aydılar: "Ḥaḳıqat üze Tangrı, ḥarām qıldı küfr ketürgenler üze."

51. Anlar kim (8) tutundılar dınlerini oyun taqı oyun, taqı arşıqturdu anlarını yaqınraq tiriglik. (9) Bu kün unutmuş tig qılır miz, neteg kim unutmuş tig qıldılar bu künleringe satğaşmağnı, taqı bu kim [152b/1] irdiler bizing āyatlarımızqa inkār qılurlar.

52. Taqı keldük anlarğa kitāb birle. (2) Ayırtladuğ anı bilmek üze, köndürmek taqı raḥmet, ol erenlerge, biterler.

53. (3) Baqarlar mu, meger 'āqıbatın? Kelürining küninde 'āqıbatınğa, aytur (4) anlar kim unuttılar anı, aşnudın: "Keldi İdimüznüng yalawaçları, ḥaḳ birle. (5) Bar mu bizge şefā'at qılğanlardın kim şefā'at qılsalar bizge, yā qaytarılır mu biz kim qılsa miz ol nirsening (6) önginini kim qılır irdük?" Ziyān qıldılar özleringe taqı azdı anlardın (7) ol <kim> çatar irdiler.

54. Ḥaḳıqat üze İdingiz Tangrı, ol kim yarattı köklerni (8) taqı yirni, altı kün içinde, andın songra erklendi 'arş üze. Tegrür (9) tünni kündüzge, isteyür anı iwe. Taqı kün taqı ay taqı yulduzlar, [153a/1] musaḥḥarlar buyruqı birle. Bilgil, anga yaratmaq taqı iş. Yüksek boldı Tangrı, (2) 'ālamlarınğ İdisi.

55. Ündeng İdingizni ḥorluq ḥālı üze taqı örtüglüg ḥālı üze. Ḥaḳıqat üze ol (3) sewmes ḥaddın keçgenlerni.

56. Taqı fesād kılmang yirde, ongarmışındın (4) song. Taqı ündeng anı qorğunçluk hâlı üze taqı tama' kılu. Haqıqat üze Tangrıning rahmeti, (5) yawuq körklüglük kılganlarğa.

57. Ol ol kim ıdar yıllerni, (6) müjde birgenler, rahmetining ileyinde; ançağa tegrü kim ol vaqtın kim kötürdi ağır bulutlarını, (7) suvgarduk⁴⁷ anı ölüg il üçün; indürdük anıñ birle suwnı; taqı çıkarduk anıng birle (8) meyvalarınğ kamuğını. Anıng mengizlig çıkarur miz ölüglerni, bolğay kim (9) saqıngay siz.

58. Taqı topraqı yaqşı il, ya'nı yir, çıkarur otını İdisining [153b/1] āsān kılmakı birle. Taqı ol kim asığsız boldı, ya'nı tepüz, çıkmas meger hayrsız. Anıng mengizlig ewrer miz (2) āyatlarını, ol erenlerge kim şükr kıılurlar.

59. İdduk Nühni qavmınga, (3) aydı: "Ay qavmum! Qulluq kıılıng Tangrığa, yoq sizge tapungudın andın öngin. (4) Men qorqar men sizning üze uluğ künnüng qınındın."

60. Aydı hürmetligler, (5) qavmındın: Biz körer miz sini açuq azmaq içinde."

61. Aydı: "Ay qavmum! Yoq (6) benim birle bir azmaq; veli men yalawaç men, 'āamlarınğ erkligindin."

62. "Tegrür men sizge (7) İdimnüñ risāletlerini taqı ögüt birür men sizge. Taqı bilür men Tangrıdın, anı kim (8) bilmes siz."

63. "Tangladıngız mu kim keldi sizge yād kılmak, İdingizdin, (9) bir er üze sizdin; munung üçün kim qorqutsa sizni taqı munung üçün kim saqınsangız; bolğay kim siz rahmet kıılıngay siz?"

64. [154a/1] Yalğanga nisbet kıldılar anı. Taqı qutgarduk anı taqı anlarnı kim anıng birle kemi içinde. Taqı baturduk (2) anlarnı kim yalğanga nisbet kıldılar āyatlarımıznı. Haqıqat üze anlar, irdiler erenler közsüz.

65. Taqı (3) 'Ād tapa, uyaları Hüdni; aydı: "Ay qavmum! Qulluq kıılıng Tangrığa; yoq sizge (4) tapungudın, andın öngin. Saqınmaz mu siz?"

⁴⁷ Arapçası ساق şeklinde olan ve "sürmek, sevketmek" manasına gelen bu kelime muhtemelen mütercim tarafından "sulamak" anlamını ihtiva eden ساقی fiili ile karıştırıldığı için suvgar- fiili ile tercüme edilmiştir.

66. Aydı hürmetligler, anlar kim küfr ketürdiler, (5) kavmindin: "Biz körer miz sini yüngül usluğluğ içinde taqı haqıkat üze biz sizer miz sini (6) yalğan sözlegenlerdin."

67. Aydı: "Ay kavmum! Yok benim birle yüngül usluğluğ; veli men (7) yalawaç, 'älamlarınig erkligidin."

68. "Tegrür men sizge İdimnüng risäletlerini. (8) Taqı men sizge ögüt birgen, amānatlıg."

69. "Tangladıngız mu kim keldi sizge yād kılamak, (9) İdingizdin, bir er üze sizdin; munung üçün kim qorqutsa sizni? Taqı angıng, [154b/1] ol uğurda kim kıldı sizni halifeler, Nuh kavmining songındın. Taqı arturdu sizni (2) halk içinde, kinglik uzunluğ. Yād kıling Tangrınınig ni'metlerin, bolğay kim siz (3) qurtulğay siz."

70. Aydılar: "Kelding mü bizge, munung üçün kim kulluğ kılsa miz Tangrığa, yalğuz; taqı qodsa miz (4) anı kim kulluğ kılar irdi atalarımız?" Ketürgil bizge anı kim va'de kılar sen bizge, eger irseng (5) rāst ayğanlardın."

71. Aydı: "Tüşti sizing üze İdingizdin (6) 'azāb taqı öfke. Cedel kılışur mu siz benim birle, atlar içinde kim adadıngız anı (7) siz taqı atalarınıgız; indürmedi Tangrı aning birle hüccetdin? Küyüng, (8) haqıkat üze men sizning birle küygenlerdin."

72. Kutğarduğ anı taqı anlarını kim (9) aning birle, rahmet birle bizdin. Taqı kestük anlarınig songını kim yalğanga nisbet kıldılar āyatlarımıznı [155a/1] taqı bolmadılar bitgenler.

73. Taqı Şemüd tapa, uyaları (2) Şālihni; aydı: "Ay kavmum! Kulluğ kıling Tangrığa. Yok sizge tapungudın, (3) andın öngin. Keldi sizge açuğ hüccet İdingizdin; bu Tangrınınig ingeni, (4) sizge nişān. Qodung anı, yisün Tangrınınig yiri içinde. Taqı sıkamang anı (5) yawuzluğ birle, tutğay sizni iglig kıın."

74. Taqı yād kıling, ol vaqtın kim (6) kıldı sizni⁴⁸ halifeler, 'Āddın songra. Taqı indürdi sizni yir içinde. (7) Tutar siz⁴⁹ yumşaq yirlerindin köşkler taqı yonar siz tağlarını (8) iwler. Yād kıling Tangrınınig ni'metlerin. Taqı mübālağat kılmang fesād içinde yirde, (9) fesād kılganlar.

⁴⁸ sizni: sizge

⁴⁹ tutar siz: tutar sizni

75. Aydı hürmetligler, anlar kim uluğsındılar, kavmındın; [155b/1] anlarğa kim za'if körüldiler, ol kim irsege kim bitti anlardın: "Bilür mü siz, (2) haqıkat üze Şâlih ıdılmış İdisindin?" Aydılar: "Biz ol nirse birle kim ıyındı (3) anıng birle, bitgenler."

76. Aydı anlar kim uluğsındılar: "Haqıkat üze biz, anga kim (4) bittingiz, anga küfr ketürgenler."

77. Taqı singirin kestiler ingenning. Taqı boynağuluk kıldılar, (5) anlarning İdisining buyruğındın; taqı aydılar: "Ay Şâlih! Ketürgil bizge anı kim va'de kıılır sen bizge, eger (6) irseng ıdılmışlardın."

78. Taqı tuttı anlarnı ol ün kim anıng birle yir teprenür taqı (7) irtelediler sarāyları içinde çoğınlar.

79. Ewrüldi anlardın, (8) aydı: Ay kavmum! Tegürdüm sizge İdimnüng risāletlerini taqı ögütledim (9) sizge, veli sewmez siz ögütlegenlerni."

80. Taqı Lüt [156a/1] ol uğurda kim aydı kavmınga: "Kelür mü siz körksüz işke, ozmadı sizni (2) anıng birle bir kim irsedin, 'ālamlardın?"

81. "Haqıkat üze siz kelür mü siz erenlerge, (3) ārzūlamak için tişilerdin bisre? Sizler haddin keçgen erenlerdin."

82. (4) Taqı bolmadı kavmıning yanutı, meger kim aydılar: "Çıkarıng anlarnı (5) konumlarıngızdın, haqıkat üze anlar kişileri turur arınurlar."

83. Kutğarduk anı (6) taqı hāş kişilerini, meger anıng tişisini; irdi kalğanlardın.

84. (7) Taqı yağdurduk anlar üze yağmurnı. Bağıl, neteg boldı yazuk kılğınların (8) songı!

85. Taqı Medyen tapa, uyalrı Şu'aybnı; aydı: "Ay (9) kavmum! Kulluk kılıng Tangrığa. Yok sizge tapungudın, andın öngin. [156b/1] Keldi sizge açuk hüccet İdingizdin. Tükel kılıng sağunı (2) taqı terāzünı. Taqı ekismeng kişilerge nirselerini. Taqı (3) fesād kılmang yirde, anıng ongarmakındın song. Ol (4) yahşırak sizge, eger irsengiz bitgenler.

86. "Taqı olturmang (5) tigme bir yolda; kaqıyur siz taqı yığar siz (6) Tangrı yolındın ol kim irseyi kim bitti anga taqı isteyür siz anga egrilik. (7) Taqı yād kılıng, ol vaktın kim irdingiz az, üküş kıldı sizni. Taqı (8) baqıng, neteg boldı fesād kılğınların songı!"

87. "Taqı eger (9) bolsa bir ögür sizdin, bittiler ol nirsege kim ıdıldım anıng birle; [157a/1] taqı bir ögür, bitmediler; şabr kılıng ançağa

tegrü kim hüküm kılğay (2) Tangrı aramızda. Tağı ol hüküm kılğanlarning yaşırağı."

88. Aydı hürmetligler, (3) anlar kim uluğsındılar, kavmindin: "Çıkarğay miz sini, (4) ay Şu'ayb tağı anlar kim bittiler sening birle, konumumuzdın, (5) yā kaytğay siz bizing dinimizğa." Aydı: "Eger yigrenenler bolsa miz mü?"

89. (6) "Çattuğ biz Tangrı üze yalğannı, eger kaytsa miz dingingize; (7) ol vaqtdın song kim qutğardı bizni Tangrı andın. Tağı bolmas bizge kim (8) kaytsa anga, meger kim tilese Tangrı, İdimüz. King boldı İdimüz (9) tigme bir nirsege, bilig yanındın. Tangrı üze tevekkül kılduğ. İdimüz! Hüküm kılğıl aramızda [157b/1] tağı kavmumuz arasında, haq birle. Tağı sen hüküm kılğanlarning yaşırağı."

90. (2) Tağı aydı hürmetligler, anlar kim küfr ketürdiler, kavmindin: "Eger uysangız (3) Şu'aybge, haqıkat üze siz ol vaqtın, ziyān kılğanlar."

91. Tuttı anlarını ol ün kim anıng birle yir teprenür, (4) boldılar sarāyları içinde çoğğanlar.

92. Anlar kim yalğanga nisbet kıldılar (5) Şu'aybnı, tamām muķim bolmadılar mengizlig anıng içinde. Anlar kim yalğanga nisbet kıldılar Şu'aybnı, (6) irdiler anlar ziyān kılğanlar.

93. Ewrüldi anlardın tağı aydı: "Ay kavmum! (7) Tegürdüm sizge İdimnüng risāletlerini tağı ögüt birdim sizge; (8) neteg qağgurur men, küfr ketürgen erenler üze?"

94. Tağı ımdaduğ (9) konum içinde peygāmbardın, meger tuttuğ eyesini dervişlik birle tağı sökellik birle; [158a/1] bolğay kim anlar zārilik kılğaylar.

95. Andın songra tegşürdük küçeylik ornında, āsānlıķnı; (2) ançağa tegrü kim köp boldılar tağı aydılar: "Sıqadı atalarımıznı küçeylik tağı āsānlıķ." (3) Tuttuğ anlarını nā-gāh, tağı anlar bilmesler.

96. Tağı eger haqıkat üze konumlar (4) eyeleri, bitseler irdi tağı saķınsalar irdi; ačğay irdük anlar üze bereketler, (5) kökdin tağı yirdin. Velikin yalğanga nisbet kıldılar, tuttuğ anlarını ol nirse birle kim (6) kaźanur irdiler.

97. Korkunçsız mu boldılar konumlar eyeleri kim kelse anlarğa (7) 'azābumız tünle, tağı anlar uyğanlar?"

98. Korkunçsız mu boldılar konumlar eyeleri kim kelse anlarğa (8) 'azābumız kuşluk vaktında, taķı anlar oynayurlar?

99. Korkunçsız mu boldılar Tangrının örtüglüg hilesindin? (9) Korkunçsız bolmas Tangrının örtüglüg hilesindin, meger ziyān kılğan erenler.

100. [158b/1] Belgülüğ bolmadı mu anlarğa kim mirāş alurlar yirni eyesindin songra (2) kim tilese irdük, teggey irdük anlarğa yazuqları birle. Taķı mühr urur biz köngülleri üze, (3) anlar eşitmesler.

101. Ol konumlar, kışşa aytur miz sening üze (4) anlarning habarlarındin. Taķı keldi anlarğa yalawaçları, açuķ hüccetler birle. Taķı bolmadılar (5) kim bitseler, ol nirsege kim yalğanğa nisbet kıldılar aşnudın. Anıng mengizlig mühr urur Tangrı, (6) küfr ketürgenlerning köngülleri üze.

102. Taķı bulmaduķ üküşrekleringe, (7) 'ahddin. Taķı haķikat üze bulduķ üküşreklerini, buyrukdın çıķanlar.

103. (8) Andın songra idduķ songlarındin Mūsānı, āyatlarımız birle, Fir'avn tapa (9) taķı hürmetligleringe. Taķı küç kıldılar anıng birle. Baķıl, neteg boldı [159a/1] fesād kılğanlarning songı!

104. Taķı aydı Mūsā: "Ay Fir'avn! Haķikat üze men yalawaç men, (2) 'āamlarning erkligindin."

105. Sezā munung üze kim aymasam (3) Tangrı üze, meger haķnı. Keldim sizge açuķ hüccet birle, İdingizdin. (4) İdğil benim birle Ya'ķüb oğlanlarını.

106. Aydı: "Eger kelding irse āyat birle; (5) kelgil anıng birle, eger irseng rāst ayğanlardın."

107. Taķı kemişti tayaķını, (6) ol vaķtın ol uluğ yılan açuķ.

108. Tarttı ya'nı çıķardı elgini, ol uğurda ol aķ baķanlarğa.

109. (7) Aydı hürmetligler, anlar Fir'avn kavmindin: "Haķikat üze bu (8) sāhir bilgen."

110. "Tileyür kim çıķarsa sizni yiringizdin." "Ne (9) işāret kılur siz?"

111. Aydılar: "Te'hür kılğıl anı taķı uyasını, taķı idğil iller içinde [159b/1] yıgğanlar."

112. "Kelgeyler sanga tigma bir bilgen cādūlar <birle>.

113. Taķı keldi cādūlar (2) Fir'avnğa, aydılar: "Haķikat üze yanut bar mu bizge, eger bolsa miz yinggenler?"

114. (3) Aydı: Ter bar, haqıqat üze siz yawuq kılınmışlardın."

115. Aydılar: "Ay Mūsā! Yā kim (4) kemişgey sen, taqı yā bolğay miz biz kemişgenler."

116. Aydı: (5) "Kemişing." Ol vaktın kim kemiştiler, bağladılar halkların közlerin taqı korquttılar⁵⁰ (6) taqı keldiler uluğ cādülük birle.

117. Taqı vahy kıldıq Mūsā tapa kim: (7) "Kemişgil tayaqıngnı"; ol vaktın, ol yutar anı kim ewrerler.

118. Tüşti (8) haq. Taqı bātil boldı, ol kim irdiler kılurlar.

119. Yingildiler anda (9) taqı ewrıldiler horlar.

120. Taqı kemşildiler sāhirler, secde kılğanlar.

121. [160a/1] Aydılar: "Bittük, 'āamların ergligi;

122. Mūsānung taqı Hārūnung İdisi."

123. (2) Aydı Fir'avn: "Bittingiz mü anga, mundın aşnu kim destür birsem sizge? Haqıqat üze (3) bu örtüglüg hile, kıldıngız anı (4) il içinde, munung üçün kim çıkarsangız andın eyelerini. Bilgey siz."

124. (5) "Kesgey men eligleringizni taqı adaqlarınğızni, tigma bir yandın birin; andın song (6) aşğay men sizni kamuğ."

125. Aydılar: "Biz İdimüz tapa ewrülgey miz."

126. (7) "Taqı 'ayb kılmas sen bizdin, meger kim bittük İdimüznüng āyatlarınğa, ol vaktın kim keldi bizge. İdimüz! (8) Kuygul bizing üze şabrnı taqı öldürgil, boyun sügenler."

127. Taqı aydı hürmetligler, (9) Fir'avn kavmindin: "Koyar mu sen Mūsānı taqı kavmnı, munung üçün kim fesād kılısalar [160b/1] yirde, taqı qoysa sini taqı tapunğu nirseleringni?" Aydı: "Öldürgey miz oğullarını taqı tirig qoğğay miz (2) tişilerini. Taqı biz anlarnıng üzelerinde qahr kılğanlar."

128. Aydı Mūsā kavmnınğa: "Yārī tileng (3) Tangrıdın taqı şabr kılıng. Haqıqat üze yir Tangrığa, mirāş birür anı kimge kim tilese kullarındın. (4) Taqı song, saqınğanlarğa."

129. Aydılar: "Āzār kıl<ın>duq, mundın aşnu kim kelseng bizge; (5) taqı mundın song kim kelding bizge." Aydı: "Bolğay kim İdingiz kim yokatsa düşmaningizni (6) taqı song qoğsa sizni yirde, taqı baksa neteg kılur siz."

⁵⁰ korquttılar: korqtılar

130. (7) Taķı tuttuķ Fir‘avn ĥaylın, ĥaĥt yılları birle taķı eksütmeķ birle meyvalardın; (8) bolġay kim anlar öġüt alġaylar.

131. Ol vaķtın kim keldi anlarġa eġġülük, aydılar: "Bizge bu." (9) Taķı eger tegse anlarġa yawuzluķ, asıġsız fāl tutarlar Mūsā birle taķı ol kim irseler birle kim anıng birle tururlar. Āġāĥ bolġul, [161a/1] ĥaķıķat üze eġġülüklerinin, yawuzluķlarının sebebi Tangrı ĥatında; taķı veli üküşrekleri bilmezler.

132. (2) Taķı aydılar: "Ne kim kelseng bizge anıng birle, āyatdın, munung üçün kim siĥr ĥılsang bizge anıng birle; irmes miz (3) sanga bitgen."

133. İdđuķ anlar üze yinggen suwnı (4) taķı çekürgeni taķı yayaġ çekürgeni, yā uluġ yapsunı taķı baķalarnı taķı ĥannı; ayırtlanmış āyatlar. Uluġsındılar (5) taķı boldılar yazuķ ĥılġan erenler.

134. Taķı ol vaķtın kim tüştü anlar üze ‘azāb, aydılar: (6) "Ay Mūsā! Du‘ā ĥılġıl bizge İğingge, ol nirse birle kim ‘ahd ĥıldı sening ĥatında. Eger açsang (7) bizdin ‘azābnı, bitgeymüz sanga taķı idġaymuz sening birle Ya‘ķüb (8) oġullarnı."

135. Ol vaķtın kim açtuķ anlardın ‘azābnı, ol vaķtġa tegrü kim anlar (9) anıng teggenleri; ol vaķtın anlar yüz ewrerler.

136. Öġ alduķ anlardın taķı baturduķ anlarnı [161b/1] tengiz içinde, munung birle kim yalġanġa nisbet ĥıldılar āyatlarımıznı taķı irdiler andın ġāfillar.

137. (2) Taķı birdük ol erenlerge kim irdiler za‘if tutulurlar, yimüng kün toġuş yanlarındın (3) taķı kün batış yanlarındın; ol kim bereketlig ĥılduķ anıng içinde. Taķı tükel boldı İğingning (4) körklügrek sözi, Ya‘ķüb oġlanları üze; munung birle kim şabr ĥıldılar. Taķı yoķattuķ (5) ol kim, ĥılur irdi Fir‘avn taķı ĥavmı, taķı ol nirse kim kötrür (6) irdiler.

138. Taķı keġtüķ Ya‘ķüb oġulları birle tengizni. Taķı keldiler, ya‘nı keġtiler (7) erenler üze, peyvestelik ĥılurlar butlar üze anlarġa; aydılar: "Ay Mūsā! (8) Ķılġıl bizge tapunġu, neteg kim anlarġa tapunġu." Aydı: "Ĥaķıķat üze siz bilmez erenler."

139. (9) "Ĥaķıķat üze munlar, yoķatılmış ol kim anlar anıng içinde; taķı bātil, anı kim ĥılur irdiler."

140. [162a/1] Aydı: "Tangrıdın öngin mü isteyür men sizge tapunġu? Taķı ol arturdu sizni (2) ‘ālamlar üze."

141. Taqı ol vaqtın kim qurtarduk sizni Fir'avnning hāşlarındın, teklif kıılurlar (3) sizge 'azābning çatıgını. Öldürürler oğullarınıgızni taqı tirig qoğmaq tileyürler (4) tişileringizni. Taqı ol nirse içinde sizge aytur men sınağ bar, İdingizdin, uluğ.

142. Taqı va'de kıılıştuk (5) Mūsā birle, otuz tünni; taqı tükel kııldıq anı on birle. Tükel boldı İdisining belgülig kıılınmış vaqtı, (6) kırk tün. Taqı aydı Mūsā, qarındaşı Hārūnga: (7) "Halife bolğul mindin qavmum içinde.⁵¹ Taqı ongarğıl taqı uymağıl fesād kıılğanlarning yolınğa."

143. (8) Taqı ol vaqtın kim keldi Mūsā, bizniñ belgülig kıılınmış vaqtımızge taqı sözledi anga İdisi. Aydı: "İdim! Körküzgül manga, (9) baqayın sening tapa." Aydı: "Körmegey sen mini; veli bağğıl tağ tapa, [162b/1] taqı eger qarār kılsa ornında, körgey sen mini." Ol vaqtın kim zāhir boldı İdisi (2) tağğa, kııldı anı tögülmüş. Taqı yüzün tüştü Mūsā, bī-hūş; ol vaqtın kim ayıldı, (3) aydı: "Arıqlıq sanga, tevbe kııldım sening tapa taqı men bitgenlarning avvalı."

144. (4) Aydı: "Ay Mūsā! Haqıqat üze men üdürdüm sini halklar üze, risāletlerim birle (5) taqı sözüm birle. Tutğul anı kim birdim sanga taqı bolğul şükr kıılğanlardın."

145. (6) Taqı bitidük anga tahtalar içinde, tigme bir nirsedin ögüt (7) taqı ayırtlamak tigme bir nirsedin. "Tutğul anı küç birle. Taqı buyurgul qavmungğa, (8) tutsunlar yaħşıraqı birle. Körküzgey men sizge buyruqđın çıqğanlarning sarāyındın."

146. Ewürgey men (9) āyatlarımđın anlarnı kim uluğsınurlar yir içinde, haqđın [163a/1] öngin birle. Taqı eger körseler tigme bir āyatnı, bitmezler anga. Taqı eger körseler, (2) könilik yolını, tutmazlar anı yol. Taqı eger körseler, azğunluq yolını, (3) tutarlar anı yol. Ol, haqıqat üze munlar kim yalğanga nisbet kııldılar āyatlarımıznı taqı irdiler (4) andın gāfillar.

147. Taqı anlar kim yalğanga nisbet kııldılar āyatlarımıznı taqı ol cihānning satğaşmaqını, (5) bātil boldı 'amelleri. Cezā birilürler mü, meger anı kim kıılur irdiler?

148. (6) Taqı tuttı Mūsāning qavmı, andın song, itiglerindin, buzağı ten; (7) anga böğürmek. Körmediler mü, haqıqat üze ol sözlemes

⁵¹ "Kavmimin içinde benim yerime geç."

anlarğa taķı köndürmes anlarını yolğa? (8) Tutundılar anı taķı irdiler işni yirsiz kılğanlar.

149. Taķı ol vaķtın kim tüşüldi, ya'nı ökündiler eligleri içinde; (9) taķı bildiler, haķıķat üze anlar azdılar; aydı: "Eger rahmet kılmasa İdimüz taķı yarlıķamasa [163b/1] bizge, bolğay miz ziyān kılğanlardın."

150. Taķı ol vaķtın kim kayttı Mūsā (2) ķavmı tapa, öfkeliğ, ķatığ ķadğuluğ; aydı: Neme yawuz bu kim ĥalife boldunguz mindin, mindin (3) song! İwdüingiz mü İdingiz işindin." Taķı kemişti taħtalarını; taķı tuttu başını (4) uyasınığ, sürüyür anı anığ tapa. Aydı: "Anam oğlı! Ĥaķıķat üze ķavm, za'if tuttılar mini. (5) Taķı yawuķ boldılar öldürü mini, ya'nı öldürü yazdılar. Taplatmağıl mini düşmanlarğa taķı kılmağıl mini (6) küç kılğan erenler birle.

151. Aydı: "İdim! Yarlıķağıl manga taķı uyamğa. (7) Taķı kiwürgil bizni rahmeting içinge taķı sen rahmet kılğanlarınğ rahmet kılğanraqı."

152. Ĥaķıķat üze (8) anlar kim tuttılar buzağunı; teggey anlarğa öfke, anlarınğ İdisindin, (9) taķı ĥorluķ bu yakınraq tiriglik içinde. Taķı anığ mengizlig cezā birür miz çatğanlarğa.

153. [164a/1] Taķı anlar kim kıldılar yawuzluķlar, andın song tevbe kıldılar anığ songındın, taķı bittiler; (2) ĥaķıķat üze İding anığ songındın yarlıķağın, rahmet kılğan.

154. Taķı ol vaķtın kim tingdi (3) Mūsādın öwke, aldı taħtalarını. Taķı bitinmişi içinde, (4) köni yol taķı rahmet; anlarğa kim anlar anlarınğ İdisinge ķorķarlar.

155. Taķı üyürdi (5) Mūsā, erenlerindin yitmiş erni, belğülüğ kılınmış vaķtımızğa. Taķı ol vaķtın kim tuttu anlarını (6) teprenmek, aydı: "İdim! Eger tilese irding, yoķatğay irding anlarını aşnudın taķı mini. (7) Yoķatur mu sen bizni, anıñ birle kim kıldı yüingül usluğlar bizdin? İrmes ol meger sınaмақıng; (8) azdurur sen anığ birle kimni tileseng taķı köndürür sen kimni tileseng. Sen erkligimiz sen, yarlıķağıl (9) bizge taķı rahmet kılğıl. Taķı sen yarlıķağınlarınğ yaħşıraqı."

156. "Taķı bitigil bizge [164b/1] bu dünyā içinde edğülük taķı ol cihānda. Biz kayttuķ seniñ tapa." (2) Aydı⁵²: "Kınım, teğer men anığ birle kimni tilesem. Taķı rahmetim yitti (3) tigme bir nirsege. Bitigey

⁵² aydı: ayding

men anı anlarğa kim saqnurlar taqı birürler (4) zekâtnı, taqı anlar kim anlar âyatlarımızğa biterler."

157. Anlar kim uyarlar (5) yalawaçğa; peygâambar, bitimek bilmegen; ol kim bulurlar anı bitinmiş, anlar qatında, (6) Tevrit içinde taqı İncil içinde. Buyrur anlarğa körklüglük birle taqı yıgar anlarını (7) körksüz işdin taqı helâl qılır anlarğa arıq nirselerni taqı harâm qılır anlar üze (8) asıqsız nirselerni. Taqı koyar anlardın ağır yüklerni taqı ağır iyışlerni, ol kim (9) irdi anlar üze. Taqı anlar kim bittiler anga taqı kuvvatlandurdılar anı taqı yârî birdiler anga [165a/1] taqı uydılar ol nürğa kim indürüldi aning birle; anlar, anlar qurtulğanlar.

158. (2) Ayğıl: "Ay kişiler! Haqıqat üze men, Tangrıning yalawaçı men sizing tapa kamuğ; ol kim (3) anga turur köklerning mülki taqı yirning mülki. Yoq tapunğu meger ol; tırgüzür (4) taqı öldürür. Biting Tangrığa taqı yalawaçınğa; peygâambarğa, haq bilmezge; ol kim biter (5) Tangrığa taqı kelimeleringe. Taqı uyung anga, bolğay kim siz könülgey siz."

159. Taqı (6) Mūsā qavmindın bir ögür, köndürürler haq birle taqı aning birle rāstlıq qılurlar.

160. (7) Taqı kestük anlarını, on iki sıbtlar, ögürler. Taqı vahy qıldıq (8) Mūsā tapa, ol vaqtın kim suw içürmek tiledi andın qavmı kim "Urgul tayaqıng birle (9) taşğa." Açıldı andın on iki yul, bildi tıgme bir [165b/1] kişiler içgü yirlerini. Taqı kölige qıldıq anlar üze bulutnı, taqı indürdük (2) anlar üze yandaq şekeri taqı buldurçın. "Ying ol nirsening yahşıraklarındın kim (3) rüzî qıldıq sizge." Taqı küç qılmadılar bizge, veli irdiler özleringe (4) zulm qılurlar.

161. Taqı ol vaqtın kim aytıldı anlarğa: "Qarâr qılıng bu qonumda. (5) Taqı ying andın, qayda tilesengiz; taqı ayting: "Yazuq kemşing." Taqı kiring (6) qapuğğa, egilip; yarlıqaqalıng sizge yazuqlarınğıznı, arturgay miz (7) edgülük qılğanlarğa."

162. Tegşürdi anlar kim küç qıldılar anlardın, sözni, andın (8) öngin kim aytıldı anlarğa. İddük anlar üze qın, kökdin; (9) munung birle kim irdiler küç qılurlar.

163. Taqı sorgul anlarğa ol ildin kim [166a/1] irdi tengizning hāzırı. Ol vaqtın kim haddin keçtiler şenbetlemek içinde. Ol vaqtın kim (2) kelür anlarğa balıqları, şenbelemeklerining küninge, körünü. Taqı ol

kün kim şenbelemesler, (3) kelmez anlarğa. Anıng mengizlig sınyayur miz anı, munung birle kim irdiler buyruğdın çıqğanlar.

164. Taqı ol vaqtın kim (4) aydı bir ögür anlardın: "Ne üçün ögütleyür siz erenlerni, Tangrı anlarnıng yoqatğanı turur, yā (5) anlarnıng qınağanı turur, qatıg qın?" Aydılar: "'Özr aymaq İdingiz tapa taqı bolğay kim anlar (6) saqıngaylar."

165. Taqı ol vaqtın kim, unuttılar anı kim angduruldılar anıng birle; qutğardux anlarnı kim (7) yıgarlar yawuzluğdın, taqı tuttuq anlarnı kim zulm qıldılar, 'azāb birle (8) qatıg; munung birle kim irdiler buyruğdın çıqğanlar.

166. Taqı ol vaqtın kim haddin keçtiler ol nirsedin kim yığıldılar (9) andın, ayduq anlarğa: "Bolunglar biçinler, sürülmişler."

167. Taqı ol vaqtın kim qasd qıldı [166b/1] İding; idğay oq anlar üze qıyāmat küngte tegi, ol kim irseni kim teklif qılır anlarğa, (2) qınnıng qatıgını. Haqıkat üze İding qını iwgen taqı haqıkat üze yarlıqağan, (3) rahmet qılğan.

168. Taqı kestük anlarnı yir içinde, ögürler; edğüler (4) taqı anlardın, andın bisre. Taqı sınağuq anlarnı edğülükler birle taqı yawuzluqlar birle, (5) bolğay kim anlar qaytğaylar.

169. Song qaldı anlardın songra, yawuz songlar; mirāş aldılar (6) kitābnı. Alurlar bu yaqınraq nirsening fāyidesin taqı ayturlar: (7) "Yarlıqağay bizge." Taqı eger kelse anlarğa dūnyā fāyidesi, anıng mengizlig alurlar anı. (8) Alınmadı mu anlar üze kitābnıng 'ahdi kim aymasalar Tangrı üze (9) meger haqını? Taqı oqudılar anıng içinde. Taqı ol cihān sarāyı, yaqşıraq anlarğa kim saqınurlar. [167a/1] Bilmez mü siz?

170. Taqı anlar kim tutarlar kitāb birle (2) taqı qıldılar namāznı; biz zāyı' qılmaz miz ongarğanlarnıng yanutın.

171. Taqı ol vaqtın kim (3) kötürdük tağnı anlar üze, tamām ol tağ kölige qılğan nirse mengizlig; taqı sizdiler haqıkat üze ol tüşgen (4) anlarğa. "Tutung anı kim birdük sizge, küç birle. Taqı yād qılınğ anı kim anıng içinde, (5) bolğay kim saqıngay siz."

172. Taqı ol vaqtın kim aldı İding Ādam oğullarındın, (6) arqalarındın oğlanlarını. Taqı tanuq qıldı anlarnı, özleri üze: (7) "İrmez mü men İdingiz?" Aydılar: "İrür sen, tanuqluq birdük"; kim aysangız qıyāmat kün: (8) "Biz irdük mundın gāfillar."

173. Taqı aysangız: "Haqıkat üze ortak qoştı atalarımız, (9) aşnudın. Taqı irdük oqlanlar, anlardın song. Yoqatur mu sen bizni, ol nirse birle kim [167b/1] qıldı bātıl qılğanlar?"

174. Taqı aning mengizlig ayırtlayur miz āyatlarını taqı bolğay kim anlar (2) qaytğaylar anlar.

175. Taqı oquğul anlar üze ol kim irsening habarını kim birdük anga āyatlarımızni. Taqı çıqtı (3) andın taqı tegdi anga iblis, boldı azğunlardın.

176. Taqı eger (4) tilese irdük, kötürgey irdük anı aning birle; ançası bar kim ol qıştı yir tapa taqı uydı (5) hevāsınga. Aning şıfatı, it şıfatı mengizlig: Eger hamle qılsang aning üze, tilin çıkarur; (6) yā qodsang anı, tilin çıkarur. Ol ol erenlarning şıfatı kim yalğanga nisbet qıldılar (7) āyatlarımızni. Qışsa qılğıl bu sözni, bolğay kim anlar endişe qılğaylar.

177. Yawuz boldı şıfat yanındın ol erenler kim yalğanga nisbet qıldılar āyatlarımızni taqı özleringe irdiler zulm qılurlar.

178. Kimni ködürse Tangrı, (8) ol könülgen. Taqı kimni azdursa, anlar anlar ziyān qılğanlar.

179. (9) Taqı yarattuq tamuğ üçün, üküşni; perilerdin taqı ādemilerdin. Anlarğa [168a/1] köngüller bar, uqmazlar aning birle; taqı anlarğa közler bar, körmezler (2) aning birle; taqı anlarğa qulaqlar bar, işitmesler aning birle. Anlar sığırlar mengizlig, (3) anlar azğunraq. Anlar anlar gāfillar.

180. Taqı Tangrığa körklüg (4) atlar, üdeng anı aning birle. Taqı qoğung anlarını kim qışurlar (5) atları içinde. Yanut birilgeyler anı kim irdiler qılurlar.

181. Taqı ol kim irsedın kim (6) yarattuq, bir ögür, ködürürler haq birle taqı aning birle tüzlük qılurlar.

182. Taqı anlar kim (7) yalğanga nisbet qıldılar āyatlarımızni, derece derece iltgey miz anlarını, ol yandı kim bilmezler.

183. (8) Taqı mühlet birgey miz anlarğa, haqıkat üze hiyelim küçlüg.

184. Endişe qılmadılar mu, yoq (9) anlarning işinde divānalıqdın; ermez ol, meger qorqutğan açuq.

185. [168b/1] Baqmadılar mu köklerning mülki içinde taqı yirlerning, taqı ol nirseni kim yarattı (2) Tangrı nirsedin; taqı kim

bolğay kim bolsa, yawuq boldı (3) <anlarning> eceli? Qayı sözge, andın song biterler?

186. Kimni azdursa Tangrı, (4) yoq köndürgen anga. Taqı koyar anlarnı boynağulukları içinde mütehayyir bolurlar.

187. Sorarlar sanga (5) qıyāmat kündin, qaçan turur tölendürmekining vaqtı. Aygıl: "Haqıqat üze aning bilmeki İdim (6) qatında. Açmas anı vaqtınğa, meger ol. Ağır boldı kökler içinde taqı yir içinde, (7) kelmes sizge, meger nā-gāh." Sorarlar sanga, ançaqlı tamām sen yaqşı sorğan andın; (8) aygıl: "Haqıqat üze aning bilmeki Tangrı qatında, veli halkning üküşreki (9) bilmesler."

188. Aygıl: "Erklenmes men özümge, asıg taqı ziyān, meger anı kim tiledi [169a/1] Tangrı. Taqı eger bilür bolsa irdim ğaybnı, üküş qılğay irdim (2) hayrnı taqı sıqamağay irdi mini yawuzluq. İrmez men, meger qorqutğan taqı müjde birgen, ol erenlerge <kim> (3) biterler."

189. Ol ol kim yarattı sizni bir tendin (4) taqı kıldı andın cüftini, qarār qılsun üçün aning tapa. Ol vaqtın kim keldi anga, (5) kötürdi kötürmek yüngül; taqı keçti aning birle. Ol vaqtın kim ağır bolası vaqtı boldı, du'ā kıldı ol ikegü (6) Tangrığa ikkisining İdisinge: "Eger birseng edğüni, bolğay miz (7) şükr qılğanlardın."

190. Ol vaqtın kim birdi ol ikisinge, edğüni; kıldılar anga ortaqlar, (8) ol nirse içinde kim birdi ol ikisinge. Yüksek boldı Tangrı, ol nirsedin kim ortak qoşarlar.

191. Ortak qoşarlar mu (9) ol nirseni kim yaratmas nirseni taqı anlar yaratılurlar?

192. Taqı unmaslar [169b/1] anlarğa yārī taqı özlerine yārī birmesler.

193. Taqı eger ündesengiz anlarnı (2) köni yol tapa, uymaslar sizge. Berāber sizing üze, ündedingiz mü anlarnı, (3) yā sizge tek turğanlar.⁵³

194. Haqıqat üze anlarğa kim qulluq qılır siz, Tangrıdın (4) bisre; qullar turur mengzeşikler. Üdeng anlarnı, icābet qılsunlar (5) sizge; eger irsengiz rāst ayğanlar.

195. Anlarğa mu adaqlar bar, yöriyürler aning birle; (6) yā anlarğa mu eligler bar kim tutarlar aning birle; yā anlarğa mu közler bar, körerler (7) aning birle; yā anlarğa mu qulaqlar bar kim eşitürler.

⁵³ "Onları çağırmanız da, sussanız da sizin için birdir."

anını birle? Aygıl: "Ündeng ortaqlarınıznı; (8) andın song keyd kılinglar <manga>, taqı küymeng, ya'nī mühlet birmeng <manga>.

196. Haqıkat üze yāri birgüçim, Tangrı; ol kim (9) indürdi kitābnı. Taqı ol, yāri birür edgülerge.

197. Taqı anlar kim [170a/1] kulluq kıılır siz⁵⁴, andın bisre; unmaslar yāringizğa taqı (2) özleringe yāri birmesler.

198. Taqı eger ündesengiz anlarını köni yol tapa, (3) eşitmezler. Taqı körer sen anlarını, baqarlar seniñ tapa, taqı anlar körmezler.

199. (4) Algıl āsān bolğan nirseni taqı buyurgul edgülik birle taqı yüz ewürgül bilmegenlerdin.

200. (5) Taqı eger sançar bolsa sini, iblisdin sançmaq; sıgıngıl Tangrığa. (6) Haqıkat üze ol işitgen, bilgen.

201. Haqıkat üze anlar kim saqındılar, ol vaqtın kim sıqadı anlarını (7) tezingen, yā közge ilergen iblisdin; saqındılar, ol vaqtın kim anlar körgenler.

202. (8) Taqı anlarını dostları, meded birürler anlarğa, azgunluq içinde; andın song yığılmaslar.

203. Taqı ol vaqtın kim (9) kelmeding anlarğa āyat birle, aydılar: "Eger cem' kılsa irding anı." Aygıl: "Haqıkat üze men uyar men ol nirsege kim vahy kılnur [170b/1] benim tapa, İdimdin. Bu açuq nirseler İdingizdin taqı köni yol taqı rahmet, (2) erenlerge kim biterler.

204. Taqı ol vaqtın kim oqındı Qur'ān, eşiting anga (3) taqı tek turung; bolğay kim siz rahmet kılingay siz.

205. Taqı yād kılgıl İdingni, (4) özüng içinde; yalbaru taqı korqa; taqı katıgdın bisre, sözdin; (5) irtelemek vaqtında taqı kiçelerde; taqı bolmağıl gāfillardın.

206. Haqıkat üze (6) anlar kim İding katında, uluğsınmazlar kulluğındın. Taqı arığlayurlar anı taqı anga (7) secde kııurlar.

⁵⁴ kulluq kıılır siz: kulluq kııurlar

(8)

SÛRETÜ'L-ENFÂL

[171a/1] Āgāz kıldım Tangrı atı birle; dünyāda yarlıķağan, ol cihānda yarlıķağan.

1. (2) Sorarlar sanga ğanīmetlerdin, ayğıl: "Ğanīmetler Tangrığa taķı yalawaçğa." (3) Saķnıng Tangrıdın taķı ongarıng aralarıngıznı. Taķı boyun süng Tangrığa (4) taķı yalawaçınğa, eger irsengiz bitgenler.

2. Haķıķat üze bitgenler anlar kim, (5) ol vaķtın kim zıkr kılındı Tangrı, ķorķtı köngülleri; taķı ol vaķtın kim oķundı anlar üze (6) āyatları, arturdı anlarğa bitmekni; taķı anlarınğ İğisi üze tevekkül kıılurlar.

3. Anlar [171b/1] kıılurlar namāznı; taķı ol nirsedin kim rüzı kılduķ anlarğa, ğarc kıılurlar.

4. Anlar (2) bitgenler rāst. Anlarğa mertebeler, anlarınğ İğisi ķatında; taķı yarlıķamaķ (3) taķı rüzı yaķşı.

5. Neteg kim çıkardı sini İçing iwüngdin, (4) haķ birle. Taķı haķıķat üze bir öğür bitgenlerdin, yigrenenler.

6. (5) Cedel kıılurlar sanga haķ içinde, mundın song kim belğülüg boldı; tamām sürülürler⁵⁵ mengizlig (6) ölüm tapa, taķı anlar baķarlar.

7. Taķı ol vaķtın kim va'de kıılur sanga Tangrı, iki (7) öğümüng birisini, haķıķat üze ol sizge. Taķı ārzūlayur siz, haķıķat üze tiriglikning (8) önginni bolsa sizge. Taķı tileyür Tangrı kim tölendürse haķnı, (9) kelimeleri birle; taķı kesse kāfırlarınğ songın.

8. Munung üçün kim tölendürse haķnı taķı yoysa [172a/1] bāılnı; taķı eger yigrense yazuķ kıılğanlar.

9. Ol vaķtın kim ķurtğarmaķ tileyür siz (2) İğingizdin taķı icābet kıldı sizge: "Haķıķat üze men meded birğüçingiz men, ming birle (3) fıriştelerdin, uydurğanlar.

⁵⁵ sürülürler: sürerler

10. Taqı qılmadı anı Tangrı, meger müjde; (4) taqı qarâr kılsun üçün anıng birle köngülleringiz. Taqı yoq yâri, meger Tangrı qatındın. (5) Haqıqat üze Tangrı yinggen, hikmet birle iş qılğan.

11. Ol vaqtın kim örter sizni ımızğanmaq, qurtulmaq üçün (6) andın. Taqı indürür sizing üze kökdin suwnı; munung üçün kim arıq kılsa sizni anıng birle (7) taqı iletse sizdin şeytanning vesvesesin taqı baqlasa köngülleringiz üze (8) taqı tölendürse anıng birle ayaklarını.

12. Ol uqurda vahy qılır İding firıştelerge: "Haqıqat üze men (9) sizing birle. Tölendürüng anlarını kim bittiler. Kemışgey men anların köngülleri içinde kim [172b/1] küfr ketürdiler, qorquǵını. Urung boyunları üzesinde taqı urung (2) anlardın tigme bir barmaqını."

13. Ol munung birle, anlar hilâf qıldılar Tangrıǵa taqı yalawaçıǵa. (3) Taqı kim hilâf kılsa Tangrıǵa taqı yalawaçıǵa, haqıqat üze Tangrı qını qatıǵ.

14. (4) Ol, taqı tating anı; taqı haqıqat üze kâfırlarǵa otnung qını.

15. (5) Ay anlar kim bittiler! Qaçan kim satǵaşsangız anlarǵa kim küfr ketürdiler, (6) ağır çerig bolmış hâlda; ewürmeng anlarǵa songlarını.

16. Taqı kim ewürse anlarǵa ol kün songını, (7) meger qışu toquş üçün, yâ yananu bir öǵürge; sezâ boldı öfkege (8) Tangrıdın. Taqı sıǵıǵu yiri, tamuǵ. Taqı neme yawuz qaytǵu yir!

17. Öldürme<di>ngiz (9) anlarını, veli Tangrı öldürdi anlarını. Taqı atmadıng, ol vaqtın kim atting; [173a/1] veli Tangrı attı; taqı munung üçün kim birse bitgenlerge andın, körklüǵ baqış. (2) Haqıqat üze Tangrı işitgen, bilgen.

18. Ol; haqıqat üze Tangrı sust qılğan, (3) kâfırların keydini.

19. Eger feth tilesengiz, keldi sizge nuşret. (4) Taqı eger yıǵlınsangız, ol yaqşaraq sizge. Taqı eger qaytsangız, qaytǵay miz. (5) Taqı niyâbet qılmaǵay sizdin öǵürüngüz, nirseni; taqı eger niçeme üküş bolsa. Haqıqat üze (6) Tangrı bitgenler birle.

20. Ay anlar kim bittiler! Boyun süng (7) Tangrıǵa taqı yalawaçıǵa. Taqı ewürmeng andın, taqı sizler eşittür siz.

21. (8) Taqı bolmang anlar mengizlig, aydılar: "Eşittük"; taqı anlar eşitmezler.

22. (9) Haqıqat üze yir üze yöriǵenlerning asıǵsızraqı, Tangrı qatında; saǵırlar, aǵırlar; anlar kim [173b/1] bilmesler.

23. Taķı eger bilse irdi Tangrı anlarınđ içinde yahşılıķını, eşittürgey irdi anlarđa. (2) Taķı eger eşittürse anlarđa, ewrülgeyler irdi; taķı anlar yüz ewürgenler.

24. Ay anlar kim (3) bittiler! İcabet kıling Tangrığa taķı yalawaçđa, ol vaķtın kim ündedi sizni (4) ol nirsege kim tirgüzür sizni. Taķı biling, haķıķat üze Tangrı ayırt kemşür, erni taķı köngli (5) arasında; taķı haķıķat üze ol, anıng tapa yığlur siz⁵⁶.

25. Taķı saķnıng yazuķdın, (6) tegmesün anlar kim küç kıldılar sizdin, hāş. Taķı biling, (7) haķıķat üze Tangrı ķını kıtığ.

26. Taķı yād kıling, ol vaķtnı kim siz (8) az irdingiz, za'if körülmişler yir içinde; ķorķar siz (9) kim ķapsa sizni kişiler. Taķı sığındurdu sizni [174a/1] taķı berkitti yārisi birle taķı rüzī kıldı sizge arığlardın; bolđay kim siz (2) şükr kıłđay siz.

27. Ay anlar kim bittiler! Hıyānet kılmang Tangrıķa (3) taķı yalawaçđa. Taķı hıyānet kılmang amānatların<gız>đa, taķı sizler bilür siz.

28. (4) Taķı biling, haķıķat üze mällarınđız taķı ođlanlarınđız, sınağ turur. Taķı (5) Tangrı, anıng kıatında uluğ şevāb.

29. Ay anlar kim bittiler! (6) Eger saķınsađız Tangrıdın, kıłđay sizge nuşret, yāri. Taķı kitergey (7) sizdin yazuķlarınđıznı taķı yarlıķađay sizge. Taķı Tangrı, uluđ (8) fażl eyesi.

30. Taķı ol vaķtın kim örtüglüğ hile kılıur sanga, anlar kim (9) küfr ketürdiler; munung üçün teprenmez kılsalar sini, yā öldürseler sini, yā çıkarsalar sini. [174b/1] Taķı hile kılıurlar taķı Tangrı hile kıłđanlar 'amelin kılıur. Taķı Tangrı, mekr kıłđanlarınđ yahşırakı.

31. (2) Taķı ol vaķtın kim oķunur anlar üze āyatlarımız, aydılar: "İşittük. Eger tilese irdük, (3) ayđay irdük munung mengizlig; irmez bu, meger burunķılarnıng sözleri."

32. Taķı ol vaķtın kim (4) aydılar: "Ay tapunmaķđa sezā! Eger bolsa bu, ol haķ (5) kıatındın; yağdurgul bizing üze taşlar kökdin, yā (6) kelgil bizge iglig 'azāb birle."

33. Taķı bolmadı Tangrı, munung üçün kim kınasa, (7) taķı sen anlarınđ içinde. Taķı bolmadı Tangrı anlarınđ kınağanı taķı anlar (8) yarlıķayu tileyürler.

⁵⁶ yığlur siz: yığlurlar

34. Taqı ne turur anlarğa kim kınsa anlarını Tangrı, taqı anlar (9) yıǵarlar Mescid-i Harāmdın? Taqı bolmadılar [175a/1] anıng erkligleri; irmez anıng erkligleri, meger saqınǵanlar. Velı üküşrekleri (2) bilmezler.

35. Taqı bolmadı anlarınǵı namāzı, ew qatında, meger (3) sıqırmaq taqı aya birle ün qılmaq. Tating qını, ol nerse birle kim küfr ketürir irdingiz.

36. (4) Haqıqat üze anlar kim küfr ketürdiler, harc qılurlar mällarını, munung <üçün kim> yıǵsalar (5) Tangrı yolındın. Harc qılǵaylar anı; andın song bolur anlar üze (6) hasret, andın song yingilürler. Taqı anlar kim küfr ketürdiler, tamuǵ tapa (7) yıǵlurlar.

37. Munung üçün kim seçse Tangrı asıǵsızını arıǵdın taqı kılsa (8) arıǵsızını, pārasını pāra üze. Taqı biri biri üze qoysa anı kamuǵ (9) taqı kılsa anı tamuǵ içinde. Anlar anlar ziyān qılǵanlar.

38. Ayǵıl [175b/1] anlarğa kim küfr ketürdiler: Eger yıǵlınsalar, yarlıqanǵay anlarğa, ol kim kiçti. (2) Taqı eger qaytsalar, kiçti burunqılarnıng sünneti.

39. Taqı öldürüing anlarını, (3) ançaǵa tigrü kim bolmasun fitne taqı ortağ qoşmaq; taqı bolsa dın kamuǵı, Tangrıǵa. (4) Eger yıǵılsa, haqıqat üze Tangrı, ol nerseni kim qılır siz körgen turur.

40. Taqı eger (5) ewrülse, biling haqıqat üze Tangrı erkligingiz . Neme yaǵşı yārı birgüçı taqı neme körklüg (6) yārı birgen!

41. Taqı biling, haqıqat üze ol kim awıp aldıngız, nersedin; haqıqat üze (7) Tangrıǵa bişde biri, taqı yalawaçǵa taqı yawuqluq eyeleringe taqı öksüzlerge (8) taqı dervişlerge taqı yol erenleringe; eger bittingiz erse (9) Tangrıǵa taqı anga kim indürdük qullarımız üze, ayırt kemişmek küninde, iki ögürnüing [176a/1] satǵaştuǵı küninde. Taqı Tangrı tigme bir nerse üze yaraǵlıǵ.

42. Ol vaqtın kim siz (2) qolnıng yaqınraq qırıǵında taqı anlar qolnıng yıraqrak qırıǵında; taqı münügliler, (3) astınraq sizdin. Taqı eger va'de qılıssa irdingiz, hilāf qılışǵay irdingiz va'de içinde; (4) velı munung üçün kim hükm kılsa Tangrı işni, irdi qılınmış; yoqalsun üçün (5) ol kim erse kim yoqaldı, hüccetdin; taqı tirilsün üçün ol kim erse kim tirildi, hüccetdin. (6) Taqı haqıqat üze Tangrı eşitgen, biling.

43. Ol vaqtın kim körküzür sanga anlarını Tangrı, (7) uyqung içinde az. Taqı eger körkütse irdi anlarını üküşni, yüreksiz bolǵay

irdingiz (8) taķı tartışğay irdingiz iş içinde; veli Tangrı sakladı. Haķıķat üze ol (9) bilgen köngüller eyesini, ya'nı kögüzleri içindeki nirseni.

44. Ol vaķtın kim körküzür sizlerge anlarnı, ol vaķtın kim satğadıñız; [176b/1] közleringiz içinde az; taķı az kılur siz<ni>, közleri içinde; munung için kim hükm kılsa (2) Tangrı işni, irdi kılınmış. Taķı Tangrı tapa kaytarılır (3) işler.

45. Ay anlar kim bittiler! Ol vaķtın kim satğadıñız, (4) tölening taķı yağ kılınğ Tangrıni üküş; bolğay kim siz (5) kırtulğay siz.

46. Taķı boyun süng Tangrıǵa taķı resülinga. Taķı tartışmang (6) kim yüreksiz bolğay siz taķı bargay yilingiz, ya'nı devletingiz. Taķı şabr kılınğ, haķıķat üze Tangrı (7) şabr kılınğlar birle.

47. Taķı bolmang anlar mengizlig, çıķtılar (8) sarāylarındın, rağbat içinde haddin kiçmek için taķı kişilerin körmeki için. Taķı yıǵarlar (9) Tangrı yolındın. Taķı Tangrı ol nerseni kim kılurlar kapsaǵan.

48. Taķı ol vaķtın kim bezedi [177a/1] anlarǵa iblis 'amellerini taķı aydı: "Yok yinggen sizge bu kün (2) kişilerdin taķı haķıķat üze men kongşı men sizge." Ol vaķtın kim körüşti iki öǵür, kayttı (3) iki ökçesi üze taķı aydı: "Haķıķat üze men bızār men sizdın, haķıķat üze men körer men anı kim sizler körmez siz. (4) Haķıķat üze men korķar men Tangrı<dın> taķı Tangrı kını kıtıǵ."

49. Ol vaķtın kim aytur (5) münāfıķlar taķı anlar kim köngülleri içinde sökellik bar: "Arsıķtırdı munlarnı (6) anlarnıñ dınleri." Taķı kim tevekkül kılsa Tangrı üze, haķıķat üze Tangrı yinggen, (7) hikmetlig.

50. Taķı eger körse irding, ol vaķtın kim öldürür anlarnı kim küfr ketürdiler; (8) firışteler, ururlar yüzleringe taķı songlarına. (9) "Taķı tating ört kının."

51. Ol munung birle kim aşnu kiçürdi eligleringiz, [177b/1] haķıķat üze Tangrı, irmes küç kılınğ kullarǵa.

52. Fir'avn kökiniñ 'ādeti mengizlig (2) taķı anlar aşnularındın. Küfr ketürdiler Tangrıning āyatlarına (3) taķı tuttı anlarnı Tangrı yazuķları birle. Haķıķat üze Tangrı küçlüǵ, kını kıtıǵ.

53. (4) Ol munung birle kim Tangrı, bolmadı öngin kılınğ edğülükni, edğülük kıldı anı (5) erenler üze; ançaǵa tigrü kim öngin kılsalar anı kim özler birle. Taķı haķıķat üze Tangrı (6) işitgen, bilgen.

54. Fir‘avn kökining ‘âdeti mengizlig taqı anlar kim (7) aşnularındın. Yalganğa nisbet kıldılar anlarning İdisiniñ âyatların taqı yokattuq anlarnı yazuqları birle. (8) Taqı baturduq Fir‘avnnıng ahlını, taqı tigme biri irdiler küç kılğanlar.

55. (9) Haqıqat üze köliklerde yawuzraqı Tangrı qatında, anlar kim küfr ketürdiler. Anlar [178a/1] bitmezler.

56. Anlar kim ‘ahd qılıştıng anlardın, andın song bozarlar (2) ‘ahdlerini tigme bir kez. Taqı anlar saqınmazlar.

57. Eger bulsang anlarnı (3) toquş içinde, taqıtğıl anlarnı ol kim erselemini kim songlarında tururlar; bolğay kim ögüt alğaylar.

58. (4) Taqı eger qorqsang, ya‘ni bilseng erenlerdin, hıyânetni; bırağğıl anlar tapa, (5) tüzlük üze. Haqıqat üze Tangrı sewmez hıyânet kılğanlarnı.

59. Taqı sizmegil anlarnı kim (6) küfr ketürdiler, ozdılar; haqıqat üze anlar ‘âciz kılmazlar.

60. Taqı anuq kılıng anlarğa (7) ol nerseni kim küçüngüz yitti, küçdin, taqı aqlarnıng bağlanmışlarındın; qorqutur siz (8) anıng birle Tangrınıng düşmanını taqı düşmanıngız, taqı önginlerni anlardın bisre, (9) bilmez siz anlarnı, Tangrı bilür anlarnı. Taqı ne kim harc kılsangız nersedin, [178b/1] Tangrı yolu içinde; tükel tegürülgey sizing tapa taqı siz küç kılmaz siz.

61. (2) Taqı eger qışsalar illeşmekke, qaytğıl anga taqı tevekkül kılğıl (3) Tangrı üze. Haqıqat üze ol ol işitgen, bilgen.

62. Taqı eger tilesele kim (4) aldasalar sini, haqıqat üze tap sanga Tangrı. Ol, ol kuvvatlandurdı yârı birmeki birle (5) taqı bitgenler birle.

63. Taqı yaraşturdı anlarning köngülleri arasında. Eger harc kılsang anı kim yir içinde (6) qamuğ, yaraşturmağay sen köngülleriniğ arasını; veli Tangrı yaraşturdı (7) anlar arasında. Haqıqat üze yinggen, hikmet birle iş kılğan.

64. Ay peygâmbar! Tap sanga (8) Tangrı, taqı ol kim ersege kim uydı sanga, bitgenlerni.

65. Ay peygâmbar! (9) Yöndürgil bitgenlerni toquş üze. Eger bolsa sizdin [179a/1] yigirmi, şabr kılğanlar; yinggeyle iki yüzni. Taqı eger bolsa (2) sizdin yüz, yinggeyle mingni, anlardın kim küfr ketürdiler; munung birle kim anlar (3) erenler uqmazlar.

66. Emdi yüngül kıldı Tangrı sizdin (4) taqı bildi haqıkat üze içingizde sustluk bar. Taqı eger bolsa sizdin yüz, (5) şabr kılgan; gālib bolğaylar iki yüzge. Taqı eger bolsa sizdin ming, gālib bolğaylar (6) iki mingge, Tangrıning āsān kılmakı birle. Taqı Tangrı şabr kılganlar birle.

67. Bolmadı (7) peygāmbarga kim bolsa anga bulunlar, ançağa tigrü kim köp öldürse yir içinde. (8) Tileyür siz dünyā fāyidesini taqı Tangrı tileyür ol cihānnı. Taqı Tangrı (9) yinggen, hikmet birle iş kılgan.

68. Eger bolmasa irdi kitāb Tangrıdın, ozdı; [179b/1] sıkağay erdi ol nerse içinde <kim> aldingız, uluğ qın.

69. Ying (2) ol nersedin kim awıp aldingız, helāl, arıg. Taqı saqning Tangrıdın. Haqıkat üze Tangrı (3) yarlıkağan, rahmet kılgan.

70. Ay peygāmbar! Aygıl ol kim ersege kim eligleringizde turur, (4) esirlerdin: "Eger bilse Tangrı köngülleringiz içinde edğülük, birgey sizge (5) edğüreknı ol nersedin kim alındı sizdin taqı yarlıkağay sizge." Taqı Tangrı yarlıkağan, (6) rahmet kılgan.

71. Taqı eger tileseler hıyānetingni, hıyānet kıldı<lar> Tangrığa, (7) aşnudın; yarağlıg kıldı anlardın. Taqı Tangrı bilgen, hikmetlig.

72. Haqıkat üze anlar kim bittiler; taqı hicret kıldılar; taqı cihād kıldılar mälları birle (9) taqı tenleri birle, Tangrı yolında; taqı anlar kim sıgındurdı taqı yārı birdiler; [180a/1] anlar, pāraları pāraning velileri. Taqı anlar kim bittiler taqı (2) hicret kılmadılar; yok sizge veliliklarındın, nersedin; ançağa tigrü kim (3) hicret kıldılar. Taqı eger yārı birmek tileseler sizdin, dın içinde; (4) sizing üze yārı birmek, meger ol erenler üze kim sizing arangızda taqı anlarning arasında (5) 'ahd bar. Taqı Tangrı anı kim kıılır siz körgen.

73. Taqı anlar kim küfr ketürdiler, (6) anlarning pārası pāraning velileri; meger kı<ma>sangız anı, bolğay fitne (7) yir içinde taqı fesād uluğ.

74. Taqı anlar kim bittiler taqı hicret kıldı (8) taqı cihād kıldılar Tangrı yolu içinde taqı anlar kim sıgındurdılar taqı yārı birdiler; (9) anlar, anlar bitgenler, rāst. Anlarğa yarlıkamaq taqı rüzı yahşı.

75. [180b/1] Taqı anlar kim bittiler songradın taqı hicret kıldılar taqı toquş kıldılar (2) sizing⁵⁷ birle, anlar sizdin. Taqı kayaşlık eyeleri,

⁵⁷ sizing: anlar

anlarning pārası (3) sezāraḳ pāra birle Tangrınınḳitābı içinde. Haḳıḳat üze Tangrı tıgme bir nırseni bilgen.

(9)

SÜRETÜ'T-TEVBE

1.(4) Bizārlıḳ Tangrıdın taḳı yalawaçındın, anlarning tapa ‘ahd ḳıldingız, (5) ortak ḳoşḡanlardın.

2. Yörüng yirde tört [181a/1] ay. Taḳı biling, siz Tangrınınḳ ‘āciz ḳılḡanları irmes. Taḳı haḳıḳat üze (2) Tangrı, kāfırlarning ḡor ḳılḡanı.

3. Taḳı bildürmek Tangrıdın taḳı yalawaçındın, (3) ḳişiler tapa, uluḡraḳ ḡac küninde; haḳıḳat üze Tangrı bizār turur (4) ortak ḳoşḡanlardın, taḳı yalawaçı. Eger tevbe ḳılsangız, ol yaḡşıraḳ (5) sizge. Taḳı eger ewrülseḡiz, biling, haḳıḳat üze siz Tangrınınḳ ‘āciz ḳılḡanı irmez siz. (6) Taḳı müjde birḡil anlarḡa kim küfr ketürdiler, iglig ḳın birle.

4. Meger anlar kim (7) ‘ahd ḳılıştıḡız, ortak ḳoşḡanlardın; andın song ekismediler sizdın (8) nırse taḳı yārı birışmediler sizıḡ üze bir kim erse; tükel ḳılıḡ anlar tapa (9) ‘ahdlerini, uzaḳ vaḳtlarıḡa tegi. Haḳıḳat üze Tangrı sewer saḳıḡanlarını.

5. [181b/1] Ol vaḳtın kim ḳiçti ḡarām aylar; öldürüng ortak ḳoşḡanlarını, (2) ḳayda kim buldunguz anlarını. Taḳı tutunguz anlarını, taḳı men‘ ḳılıḡ anlarını (3) taḳı otrung anlarning üçün tıgme bir ḳöçḡü yirde. Eger tevbe ḳılsalar taḳı ḳılsalar (4) namāznı taḳı birseler zekātını, ḳoya biring yollarını. Haḳıḳat üze Tangrı (5) yarlıḳaḡan taḳı raḡmet ḳılḡan.

6. Taḳı eger bir kim erse ortak ḳoşḡanlardın, (6) ḳurtarmaḳ tilese; ḳurtaḳıl anı, ançaḡa tıgrü işitse Tangrınınḳ sözini; (7) andın song tegürgil anı ḳurtulḡu yiringe. Ol munung birle kim, erenler bilmezler.

7. (8) Neteg bolur ortak ḳoşḡanlarḡa ‘ahd, Tangrı ḳatında (9) taḳı yalawaçı ḳatında; meger anlar kim ‘ahd ḳılıştıḡız Mescid-i ḡarām

katında. [182a/1] Kurtulmuşlarınca sizge, tüz bolung anlarğa. (2) Hâkîkat üze Tangrı sewer sakınğanlarını.

8. Neteg; taķı eger ğâlib bolsalar (3) sizing üze, saklamağaylar sizing içingizde antnı taķı ‘ahdni. Hoşnüd kılurlar sizni, (4) ağızları birle, taķı unamaz köngülleri. Taķı üküşrekleri buyruğdın çıķğanlar.

9. (5) Bedel kıldılar Tangrının ğyatları birle az bahânı taķı yığdılar yolındın. (6) Hâkîkat üze anlar, yawuz boldı ol kim kılur irdiler.

10. Saklamazlar bitgen içinde (7) ant taķı ‘ahdni. Taķı anlar anlar ğaddın keçgenler.

11. (8) Eger tevbe kılsalar taķı kılsalar namâznı taķı birseler zekâtnı; (9) qarındaşlarınğız dîn içinde. Taķı ayırtlayur miz ğyatlarını, erenlerge kim [182b/1] bilürler.

12. Eger bozsalar antlarını, ‘ahdlerinğ songındın, (2) taķı ta’n kılsalar dîniñiz içinde; öldürüng küfrnüng uluğları. (3) Hâkîkat üze anlar, yoķ anlarğa antlar, bolğay kim anlar yığlınğaylar.

13. Toķuşmaz mu siz (4) anlar birle kim bozdılar ‘ahdlerini taķı uğradılar resülning çıķarmaķınğa (5) taķı anlar başlayurlar sizge ilk kezde? Qorķar mu siz anlardın? Tangrı sezâraķ (6) kim qorķsangız andın, eger irsengiz bitgenler.

14. Öldürüng anlarını; (7) kınasun anlarını Tangrı, eliglerinğız birle, taķı ğor kılsun anlarını. Taķı yâri birsün sizge (8) anlar üze taķı şifâ birsün bitgen erenler köngülleringe.

15. Taķı iletsün köngüllering (9) öfkesin. Taķı qaytur, ya’nî tevbesin qabül kılur Tangrı, ol kim erse üze kim tileyür. Taķı Tangrı bilgen [183a/1] taķı ğikmet birle iş kılğan.

16. Sakındınğız mu kim qoyulsangız; taķı oķ bilmedi (2) Tangrı anlarını kim toķuş kıldılar sizdin; taķı tutmadılar (3) Tangrıdın bisre taķı yalawaçındın taķı bitgenlerdin; iç dost? Taķı Tangrı bilgen (4) anı kim kılur siz.

17. Bolmadı ortak qoşğanlarğa kim ‘imâret kılsalar (5) Tangrının mescidlerin; tanuķluķ birgen ğâlde özleri üze, küfr birle. (6) Anlar bâtil boldı ‘amelleri taķı ot içinde anlar (7) câvidânalar.

18. Hâkîkat üze ‘imâret kılur Tangrının mescidlerin, ol kim erse kim bitti Tangrığa (8) taķı song künge, taķı kıldı namâznı taķı birdi zekâtnı, (9) taķı qorķmadı meger Tangrıdın. Bolğay kim, anlar kim bolsalar [183b/1] könülgenlerdin.

19. Kıldingız mu hac kılğanlarning suv içürmekini taķı Mescid-i Harāmning (2) 'imāretini; ol kim erse mengizlig kim bitti Tangrıǵa taķı song künge, (3) taķı toķuş kıldı Tangrı yolında? Berāber irmesler Tangrı katında. (4) Taķı Tangrı ködürmez, küç kılğan erenlerni.

20. Anlar kim bittiler (5) taķı hicret kıldılar taķı toķuş kıldılar Tangrı yolında, mälları birle (6) taķı tenleri birle; uluǵraq mertebe yanındın, Tangrı katında. Taķı anlar (7) anlar kurtulǵanlar.

21. Müjde birür anlarǵa anlarning İdisi, rahmet birle andın taķı hoşnüdlük birle (8) taķı bustānlar birle. Anlarǵa anıng içinde, ni'metler ulaşu.

22. Cāvidānalar anıng içinde ulaşu. (9) Haķıkat üze Tangrı, anıng katında uluǵ yanut bar.

23. Ay anlar kim bittiler! [184a/1] Tutmang atalarǵızın taķı karındaşlarǵızın, dostlar; eger sewseler (2) küfni imān üze. Taķı ol kim dost tutsa anlarnı, sizdin; anlar (3) anlar küç kılğanlar.

24. Ayǵıl: "Eger bolsa atalarǵız taķı oǵullarǵız (4) taķı karındaşlarǵız taķı cüftlerǵız taķı yawuqlarǵız taķı mällar kim (5) kazǵandǵız anı taķı bāzergānlik kim qorqar siz kāsıdlikindın taķı turǵu yirler kim (6) unayur siz anı; sewüǵlǵrek sizing tapa, Tangrıdın taķı yalawaçındın taķı toķuş (7) yolu içinde; taķı küyüng, ançaǵa tıǵrı kim kelgey Tangrı işi birle, ya'nı kını birle. Taķı Tangrı (8) ködürmez buyruqđın çıķǵan erenlerni.

25. Yārī birdi sizlerge Tangrı, (9) yirlerde üküş taķı Huneyn küninde; ol vaqtın kim tangqa ketürdi sizni [184b/1] üküşlüküngüz. Niyābet kılmadı sizdin nirse; taķı dar boldı sizing üze (2) yir, munung birle kim king boldı. Andın song i'rāz kıldingız songlarǵız çewrü.

26. Andın songra indürdi Tangrı (3) rahmetini yalawaçı üze taķı bitgenler üze; taķı indürdi (4) çerigni, körmedingiz anı; taķı kınadı anlarnı kim küfr ketürdiler. Taķı ol, (5) küfr ketürgenlerning yanutı.

27. Andın songra, qaytur Tangrı andın songra, ol kim erse (6) üze kim tileyür. Taķı Tangrı yarlıķaǵan, rahmet kılğan.

28. Ay anlar kim (7) bittiler! Haķıkat üze ortak qoşǵanlar, arıǵsızlar; yawumasunlar Mescid-i (8) Harāmǵa, bu yıllarındın songra. Eger qorqsangız dervişlikdin, bayıtǵay (9) sizni Tangrı, artuqluķındın, eger tilese. Haķıkat üze Tangrı bilgen, [185a/1] hikmet birle iş kılğan.

29. Öldürüng anlarını kim bitmezler Tangrığa taqı (2) song künge, taqı harām kılmazlar anı kim harām kıldı Tangrı, taqı (3) yalawaçı, taqı tutunmazlar haq dinni; anların kim birildi (4) kitabını; ançağa tigrü kim birseler kesig, eligdin; taqı anlar (5) hor bolğanlardın.

30. Taqı aydı cuhüdlar: "Üzeyr Tangrınunğ oğlu." (6) Taqı aydı tersälar: "Mesih 'İsâ Tangrınınğ oğlu." Ol, anlarınğ sözi (7) ağızları birle; mengzeyürler anlarınğ sözinge, küfr ketürdiler (8) aşnudın. Öldürdi anlarını Tangrı; neteg ewrülürler!

31. Tutundılar (9) dānişmendlerin taqı zāhıdların, idiler, Tangrıdın bisre, [185b/1] taqı Meryem oğlu 'İsānı. Taqı buyrulmadılar, meger kim kulluq kılsalar tapunğuğa yalguzğa. (2) Yok tapunğu meger ol. Arıglıq anga, ol nersedin kim ortak koşarlar.

32. Tileyürler kim (3) kim söndürseler Tangrınunğ nürını, ağızları birle. Taqı unamas Tangrı, meger kim (4) tükel kılsa nürını, taqı eger niçeme kim yigrense küfr ketürgenler.

33. Ol ol kim ıddı (5) yalawaçını köni yol birle taqı haqnung dini birle; mununğ üçün kim yārı birse din üze (6) kamuğı, eger niçeme yigrense müşrikler.

34. Ay anlar kim bittiler! (7) Haqıkat üze üküş dānişmendlerdin taqı zāhıdlardın, yiyürler (8) kişileming mälların bātil birle taqı yıgarlar Tangrı yolındın. (9) Taqı anlar kim yıgarlar altunnı taqı kümişni, taqı [186a/1] harc kılmazlar anı Tangrı yolu içinde; müjde birgil anlarğa iglig kın birle.

35. Ol kün kızıtılur anınğ üze, tamuğ (2) otı içinde; taqlanur anınğ birle alınları taqı yanları taqı arqaları. (3) "Bu anı kim yıgdıngız, özüngüz üçün. Tating anı kim irdingiz yıgar siz.

36. (4) Haqıkat üze aylarınğ sanı Tangrı qatında, on iki ay, (5) Tangrı yolu içinde; ol kün kim yarattı köklerni taqı yirmi. Andın tört (6) harām ay. Ol rāst din. Küç kılmang anınğ içinde özüngüzge. (7) Taqı öldürüng ortak koşğanlarını kamuğ, neteg kim öldürürler sizni kamuğ. (8) Taqı biling, haqıkat üze Tangrı saqınğanlar birle.

37. Haqıkat üze te'hır kılmak, artmak (9) küfr içinde. Azdurur anınğ birle, anlar kim küfr ketürdiler. Helāl kılurlar anı bir yıl [186b/1] taqı harām kılurlar anı bir yıl; mununğ üçün kim muvāfaqat kılsalar ol nersening sanınğa kim harām kıldı Tangrı; (2) helāl kılsalar anı kim

haram kıldı Tanrı. Bezenildi anlarğa 'amellerining yawuzluğu. Tağı Tanrı köndürmez küfr ketürgen (3) erenlerni.

38. Ay anlar kim bittiler! Ne turur sizge, ol vaktın kim aytıldı (4) sizge: "Barıng Tanrı yolu içinde"; kıştıngız, ya'nı keçtingiz yir tapa? (5) Yağın boldunguz mu yağıraq tiriglik birle, ol cihāndın? Yağıraq tiriglikning fāyidesi, (6) āhırat içinde, meger az.

39. Eger barıngız kınağay sizni, (7) iglig kın birle; tağı bedel kılgay sizdin öngin erenler. Tağı ziyān tegürmegey siz anga (8) nerse tağı Tanrı tigme bir nerse üze yarağığ.

40. Eger yārı birmesengiz, uş (9) yārı birdi anga Tanrı. Ol vaktın kim çıkardı anı, anlar kim küfr ketürdiler; ikining ikincisi; [187a/1] ol vaktın kim ol ikisi üngür içinde; ol vaktın kim aytur kıldaşınğa: "Korkmağıl, haqıkat üze (2) Tanrı bizing birle." Tağı indürdi Tanrı ārāmını anıng üze tağı kuvvatlandurdı anı çerigler birle, (3) körmedingiz anı. Tağı kıldı anların kelimesin kim küfr ketürdi, astınraq; tağı Tanrının (4) kelimesi, ol yüksek. Tağı Tanrı yinggen, hikmet birle iş kılgan.

41. Yığılp barıng (5) yüngüller tağı ağırlar. Tağı toquş kıling mällarınğız birle tağı tenleringiz birle, (6) Tanrı yolu içinde. Ol yağıraq sizge, eger bilür ersengiz.

42. (7) Eger bolsa irdi dünyā fāyidesi yawuq tağı orta sefer, uygaylar irdi sanga; (8) veli yırağ boldı anlar üze, küçey yol. Tağı ant içgeyler Tanrı birle: (9) "Eger yarağığ bolsa irdük, çıkğay irdük sizing birle." Yoqaturlar özlerini, [187b/1] tağı Tanrı bilür, haqıkat üze anlar yalğanlar.

43. Kıçürdi Tanrı sindin; (2) ne için destür birding anlarğa, ançağa tigrü kim açuq bolsa sanga anlar kim (3) rāst aydılar tağı bilseng yalğan sözlegenlerni?

44. Destür tilemes sindin, anlar kim (4) bittiler Tanrığa tağı song küngü kim toquşsalar mälları (5) birle tağı tenleri birle? Tağı Tanrı bilgen sağınganlarını.

45. Haqıkat üze destür tileyür sindin, (6) anlar kim bitmesler Tanrığa tağı song küngü, tağı şeklig boldı köngülleri, (7) anlar şekleri içinde mütehayyir bolurlar.

46. Taqı eger tileseleler irdi çıkmaqını, (8) anuq kılğaylar irdi anga anuqluq. Veli tilemedi anı Tangrı, qopmaqları<nı>; (9) kiçürdi anlarını. Taqı ayıldı: "Olturung, olturğanlar birle."

47. Eger çıqsalar irdi [188a/1] sizing içingizde, arturmağaylar irdi sizge meger fesād. Taqı sa'y kılğaylar irdi arangızda, (2) isteyürler fitneni. Taqı sizing içingizde eşitgenler anlarğa. Taqı Tangrı (3) bilgen küç kılğanlar<nı>.

48. İstediler fitneni aşnudın. Taqı ewürdiler (4) sanga işlerni, ançağa tigrü kim keldi haq taqı açuq boldı Tangrıning işi taqı anlar (5) yigrenenler.

49. Taqı anlar kim erseni aytur: "Destur birgil manga taqı fitnege kemişmegil mini." (6) Meger fitne içinde tüştiler. Taqı haqıkat üze qapsağan tamuğ, kâfırlarını.

50. (7) Eger tigse sanga edğülük, qadğurtur anlarını; eger tigse sanga muşıbet, (8) ayturlar: "Uş alduq işimizni aşnudın." Taqı ewrülürler, taqı anlar sewüngenler.

51. (9) Ayğıl: "Tigmegey bizge, meger anı kim bitidi Tangrı bizge. Ol erkligimiz taqı Tangrı üze [188b/1] tevekkül qılsun bitgenler."

52. Ayğıl: "Küder mü siz bizge, meger (2) iki edğürek işning birisini? Taqı biz küyer miz sizing birle kim tegse sizge (3) Tangrı qın birle, anıng qatındın, yâ eliglerimiz birle. Küyüng, biz (4) sizing birle küygenler miz."

53. Ayğıl: "Harc qılıng boyun süyü, yâ köngülsüz. Qabül qılınmağay (5) sizdın. Siz irdingiz erenler buyruqdın çıqğanlar."

54. Taqı yıqmadı anlarını (6) kim qabül qılınsa anlardın harc qılğan nerseleri, meger haqıkat üze anlar küfr ketürdi Tangrı taqı yalawaçınğa. (7) Taqı kelmesler namāzğa, meger taqı anlar kâhiller; taqı harc qılmazlar, (8) meger taqı anlar yigrenenler.

55. Tangqa ketürmesün seni mälları taqı oğlanları. (9) Haqıkat üze Tangrı tileyür kim qınasa anlarını, anıng birle, yaqınraq tiriglik içinde. Taqı çıqsa [189a/1] cānları, taqı anlar küfr ketürgenler.

56. Taqı ant içerler Tangrı birle, haqıkat üze anlar (2) sizdın; taqı anlar sizdın <irmes>, veli anlar erenler qorqarlar.

57. (3) Eger bulsalar irdi sığıngu, yâ tağ üngürleri, yâ kirgü yir; ewürgeyler irdi (4) anıng tapa, taqı anlar iwerler.

58. Taķı anlardın ol kim erse kim ‘ayb kılur sini sadaķalar (5) içinde. Eger birilseler andın, hoşnüd boldılar; taķı eger birilmeseler (6) andın, ol vaķtın kim anlar öwke kılurlar.

59. Taķı eger haķıķat üze anlar hoşnüd bolsalar irdi, anı kim birdi (7) Tangrı anlarģa taķı yalawaķı; taķı aydılar: "Tap bizge Tangrı. Birgey bizge Tangrı (8) faźlıdın taķı yalawaķıdın. Biz Tangrı tapa raĝbat kılģanlar."

60. Haķıķat üze (9) sadaķalar, ıĝaylarģa taķı dervişlerge, taķı işlegenlerge aning üze, [189b/1] anı kim ol kim erseler yaraştırulmuş tururlar köngülleri, taķı mükātebler içinde taķı borç lāzım bolmuşlar içinde (2) taķı Tangrının yolu erenleri içinde; farīza (3) Tangrıdın. Taķı Tangrı bilgen, hikmet birle iş kılģan.

61. Taķı anlardın anlar kim āzārlaturlar (4) peyĝāmbarnı taķı ayturlar: "Ol kulaķ." Ayĝıl: "Yaĝşının kulaķı sizge; biter (5) Tangrıĝa taķı biter⁵⁸ rāst bitgenlerge; taķı rahmet anlarģa bittiler, (6) sizdin." Taķı anlar āzārlaturlar Tangrınınug yalawaķını, anlar<ģa> kın (7) iglig.

62. Ant iķerler Tangrı birle sizge, munung üçün kim hoşnüd kılısalar sizni. Taķı Tangrı (8) taķı yalawaķı, sezāraķ kim hoşnüd kılısalar, eger bolsalar bitgenler.

63. (9) Bilmediler mü, haķıķat üze ol kim muĝālefet kılısa Tangrı taķı yalawaķınģa; haķıķat üze [190a/1] anga tamuĝ otı, cāvidāna aning içinde. Ol, uluĝ ĝorluk.

64. (2) Korkarlar münāfıķlar kim indürülse anlar üze süre, ĝabar birür anlarģa (3) aning birle kim köngülleri içinde. Ayĝıl: "Yobilang, haķıķat üze Tangrı ıķıarģan anı kim korkar siz."

65. (4) Taķı eger sorsang anlarģa, ayĝay anlar⁵⁹: "Haķıķat üze irdük sözge kirür irdük taķı oynayur irdük." (5) Ayĝıl: "Tangrı birle mü taķı āyatları birle mü taķı yalawaķı birle mü irdingiz yobilayur?"

66. ‘Özr aymang, (6) küfr ketürdüngüz bitmişingizdin song. Eger keķürse miz⁶⁰ bir öĝürdin (7) sizdin, kınaĝay miz bir öĝürni, munung birle kim irdiler yazuķ kılģanlar.

67. (8) Münāfıķ erenler taķı münāfıķ tişiler, pāraları pāradın. Buyrurlar (9) körksüz iş birle taķı yıĝarlar eĝü işdin taķı tügerler

⁵⁸ biter: biterler

⁵⁹ anlar: anlarģa

⁶⁰ keķürse miz: کچورماساميز

[190b/1] eliglerini. Unuttılar Tangrını, koydı anlarını. Haqıqat üze münâfıqlar, anlar buyruqdın çıqğan.

68. (2) Taqı va'de kıldı Tangrı münâfıq erenlerge taqı münâfıq tişilerge taqı kâfırlarğa; (3) tamuğ otın, cāvidānalar anıng içinde. Ol tap anlarğa. Taqı sürdi anlarını (4) Tangrı taqı anlarğa qın ulaşu.

69. Anlar mengizlig kim aşnunguzdın; (5) irdiler qatıqraq sizdin, küç yanındın taqı üküşrek, māl yanındın taqı oqlanlar yanındın. (6) Menfa'at aldılar ülüşleri birle; menfa'at aldınız ülüşleringiz birle, (7) neteg kim menfa'at aldı anlar aşnunguzdın, ülüşleri birle. Taqı kirdingiz bātılgā, (8) ol kim erseler mengizlig kim bātılgā kirdiler. Anlar, bātıllı boldı 'amelleri dünyā içinde (9) taqı ol cihānda. Taqı anlar, anlar ziyān qılğanlar.

70. Kelmedi mü anlarğa [191a/1] anlarınq habarı kim aşnularındın: Nūh qavmınıng taqı 'Ādning taqı Şemüdnıng (2) taqı İbrāhım qavmınıng taqı Medyen eyelerining taqı Lūt qavmınıng, (3) keldi anlarğa yalawaqları açuq hüccetler birle. Bolmadı Tangrı, munung üçün kim anlarğa küç kılsa; (4) veli irdiler özlerine zulm qılurlar.

71. Taqı bitgenler (5) taqı bitgen tişiler, pāraları pāranıng dostları. Buyrurlar (6) edgülik birle taqı yıqarlar körksüz işdin taqı qılurlar (7) namāznı taqı birürler zekātnı taqı boyun sürler Tangrığa (8) taqı yalawaqınga. Anlar, raqm qılğay anlarğa Tangrı. Haqıqat üze Tangrı yinggen, (9) hikmet birle iş qılğan.

72. Va'de kıldı Tangrı bitgen erenlerge taqı bitgen tişilerge, büstānlar; [191b/1] aqar altınıdın arıqlar, cāvidānalar anıng içinde taqı turğu yir (2) arıq, 'Adnnung büstānları içinde. Taqı hoşnüdlük Tangrıdın, uluqraq. (3) Ol, ol qurtulmaq uluq.

73. Ay peygāambar! (4) Toquşgul kâfırlar birle taqı münâfıqlar birle, taqı iriglik qılğıl anlar üze. (5) Taqı sıqıngu yirleri tamuğ taqı neme yawuz qaytğu yir!

74. Ant içerler (6) Tangrı birle, taqı ay<ma>dılar. Taqı aydılar küfr kelimesini. Taqı küfr ketürdiler, (7) müsülmān bolmışlarındın song. Taqı uğradılar ol nirse birle kim bulmadılar. Taqı 'ayb qılmadılar (8) anlardın, meger kim bayıttı anlarını Tangrı taqı yalawaqı, fazlındın. (9) Eger tevbe kılsalar, bolğay hayr anlarğa; taqı eger ewrülseleler, qınağay anlarını [192a/1] Tangrı, iglig qın, dünyāda taqı ol cihānda. Taqı yoq anlarğa (2) yirde, dostdın taqı yārı birgendin.

75. Taķı anlardın kim ‘ahd kıldı (3) Tangrıķa: "Eger birse bizge fazlındın, sadaķa kılgay miz taķı bolğay miz (4) edğülerdin."

76. Ol vaķtın kim birdi anlarğa fazlındın, baķıllık kıldılar (5) anıng birle taķı ewrıldiler, taķı anlar yüz ewürgenler.

77. Song birdi anlarğa münāfıķlıķnı, (6) köngülleri içinde, satğaşurlarınıng küninge tegrü; munung birle kim ħılāf kıldılar Tangrıģa, anı kim va‘de kıldılar anga (7) taķı munung birle kim irdiler yalğan sözleyürler.

78. Bilmediler mü, ħaķıķat üze Tangrı bilür (8) örtüglüg nirselerini taķı rāzlarını? Taķı ħaķıķat üze Tangrı, örtüglüglerning bilgeni.

79. Anlar kim (9) ‘ayb kılurlar, artuķsı kılganlarını bitgenlerdin, sadaķalar içinde; [192b/1] taķı anlar kim bulmazlar, meger tākātlarını; taķı yobılayurlar anlardın, (2) yobılamıģ teg kıldı Tangrı anlardın. Taķı anlarğa iglig kın.

80. Yarlıķayu tileng (3) anlarğa, yā yarlıķayu tilemegil anlarıning üçün. Eger yarlıķayu tileseng anlarğa, yitmiģ (4) kez; yarlıķamağay Tangrı anlarğa. Ol munung birle kim tandılar Tangrıķa (5) taķı yalawaçınğa. Taķı Tangrı köndürmes buyruķdın çıķğan erenlerni.

81. Sewüندی (6) song kıoy<ul>mıģlar, oturmaķları birle Tangrınıning yalawaçınıng songında. (7) Taķı yigrendiler kim toķuģ kılsalar mälları birle taķı tenleri birle, (8) Tangrı yolında; taķı aydılar: "Barmang isig içinde." Ayğıl: "Tamuğ otı (9) kıatığraq, isig yanındın." Eger bolsalar irdi, uķarlar!

82. Külsünler [193a/1] az taķı yığlasunlar üküģ, yanut munung birle kim irdiler kıazğanur irdiler.

83. (2) Eger kıaytarsa sini Tangrı, bir öğür tapa anlardın, taķı destür tileseleler sindin, (3) çıķmaķğa; ayğıl: "Çıķmağay siz benim birle ulaģu taķı uruģmağay siz (4) benim birle düģmanğa. ħaķıķat üze siz ħoģnüd boldunguz olturmaķğa ilk kez. (5) Olturung, song kıalğanlar birle."

84. Taķı namāz kıılmağıl, bir kim irse üze anlardın (6) öldi ulaģu taķı turuķmağıl gorı üze. ħaķıķat üze anlar küfr ketürdiler Tangrıģa (7) taķı yalawaçınğa; taķı öldiler, taķı anlar buyruķdın çıķğanlar.

85. Taķı tangķa ketürmesün sini (8) mälları taķı oĝlanları. Hāķıķat üze tileyür Tangrı kim ķınasa anlarını (9) anlar birle, dünyā içinde; taķı çıķsa cānları, taķı anlar küfr ketürgenler.

86. [193b/1] Taķı ol vaķtın kim indürüldi süre kim, "Biting Tangrıĝa taķı toķuş ķılıng (2) yalawaķı birle"; destür tiledi sindin, kinglik eyeleri anlardın; taķı aydılar: (3) "Ķođĝul bizni, bolalıng olturĝanlar birle."

87. Hoşnüd boldılar kim bolsalar (4) song ķalĝanlar birle. Taķı mühr ur<ul>dı köngülleri üze, anlar uķmazlar.

88. (5) Velı yalawaķ, taķı anlar kim bittiler anıng birle, toķuş ķıldılar (6) mälları birle taķı tenleri birle. Taķı anlar, anlarĝa eđĝülükler taķı anlar, (7) anlar ķurtulĝanlar.

89. Anuķ ķıldı Tangrı anlarĝa büstānlar, aķar (8) astındın anıķlar, cāvidānalar anıng içinde. Ol, ķurtulmak uluĝ.

90. (9) Taķı keldi taķşır ķılĝanlar, bedevı 'Arablardın, munung için kim destür birilse anlarĝa. Taķı oturdu [194a/1] anlar kim, yalĝanĝa nisbet ķıldılar Tangrıĝa taķı yalawaķıĝa. Teggey anlarĝa kim (2) küfr ketürdiler, anlardın, iglig ķın.

91. Yok za'ifler üze taķı (3) sökeller üze taķı yok anlar üze kim bulmazlar anı kim ĝarc ķılurlar, (4) tarlıķ; ol vaķtın kim eđĝülük ķıldılar Tangrıĝa taķı yalawaķıĝa. Yok eđĝülük ķılĝanlar üze (5) yoldın. Taķı Tangrı yarlıķaĝan, rahmet ķılĝan.

92. Taķı yok anlar üze, (6) ol vaķtın kim keldile<r> sanga kim yükleseng anlarını, aydıng⁶¹: "Bulmaz men anı kim yükleyür men sizni (7) anıñ üze." Ewrüldiler taķı közleri töklür yaşdın, ķađĝudın kim (8) bulmazlar anı kim ĝarc ķılurlar.

93. Hāķıķat üze yol anlar üze kim destür tileyürler sindin, (9) taķı anlar baylar; rāzi boldılar kim bolsalar song ķalĝanlar birle. Taķı mühr urdu [194b/1] Tangrı köngülleri üze, anlar bilmezler.

94. 'Özr ayturlar (2) sizniñ tapa, ol vaķtın kim ķayttıĝız anlar tapa. Ayĝıl: "'Özr ķılmang, bitmegey miz, ya'nı rāstlamaĝay miz (3) sizge. Ĥabar birdi bizge Tangrı, ĝabarlarıĝızdın. Taķı körgey Tangrı (4) işingizni taķı yalawaķı. Andın song ķaytarılır siz örtüĝlüĝnüñ taķı āşķārāniñ bilgeninge, (5) ĝabar birür sizge anıñ birle kim ķılır irdingiz.

⁶¹ aydıng: aydım

95. Ant içgeyler Tangrını tuta (6) sizge, ol vaqtın kim ewrüdüngüz, ya'nî kayu vaqtın ewrüsengiz anlar tapa; munuñ üçün kim yüz ewürsengiz. Yüz ewrüng (7) anlardın, haqıqat üze arıgsız. Taqı sıqıngı yirleri tamuğ, yanut munuñ birle kim (8) kazğanur irdiler.

96. Ant içerler sizge, munuñ üçün kim hoşnüd bolsangız anlardın. Eger hoşnüd bolsangız (9) anlardın, haqıqat üze Tangrı hoşnüd bolmas buyrukdın çıqğandın.

97. [195a/1] Bedevî 'Arablar qatıgraq, küfr yanındın taqı münâfıqlıq yanındın. Taqı sezâraq kim bilmesler (2) ol nerselerniñ hadlerini kim indürdi Tangrı, resülü üze. Taqı Tangrı bilgen (3) taqı hikmet birle iş kılğan.

98. Taqı bedevî 'Arablardın kim erseni tutunur anı kim harc kıılır, (4) ğarâmet, ziyân; taqı küyer sizniñ birle, zamâneniñ tezgingenleringe. Anlar üze yawuzluqnung tizgingeni! (5) Taqı Tangrı eşitgen, bilgen.

99. Taqı bedevî 'Arablardın kim erseni, (6) biter Tangrığa taqı song künge, taqı tutunur anı kim harc kıılır; (7) yawuzluqlar, Tangrı qatında taqı resülnuñ du'âların. Ğgâh bolğıl, haqıqat üze ol yawuzluq turur (8) anlarğa! Kiwürgey anlarğa Tangrı, rahmetinge. Haqıqat üze Tangrı yarlıkağan, rahmet kıılğan.

100. (9) Taqı ozğanlar burunqı, hicret kıılğanlardın taqı yârî birgenlerdin [195b/1] taqı anlardın uydılar anlarğa körklüglük birle; hoşnüd boldı Tangrı anlardın taqı hoşnüd boldılar (2) andın. Taqı anuq kııldı anlarğa büstânlar, aqar astındın arıqlar, câvidânalar (3) anıñ içinde ulaşı. Ol, uluğ kıurtulmaq.

101. Taqı ol kim erselerdin kim tegrengizde, (4) bedevî 'Arablardın; münâfıqlar taqı Medîne eyelerindin, öğrendiler (5) münâfıqlıq üze. Bilmes siz anlarını, biz bilür miz anlarını. Kınağay miz anlarını (6) iki kez, andın song qaytarılurlar uluğ kıın tapa.

102. Taqı önginler, (7) ikrâr kııldılar yazuqlarına. Qarışturdılar yaqşı 'amelnı, taqı öngin (8) asıqsız işni. Bolğay kim Tangrı kim qabül kılsa tevbelerini anlar üze. Haqıqat üze Tangrı yarlıkağan, (9) rahmet kıılğan.

103. Alğıl mâllarındın sadaqa, arıtsun anlarını anıñ birle, ziyâda arıtsun anlarını.

104-109. 62

110. [197a/1] bilgen, hikmetlig.

111. Haqikat üze Tangrı satgın aldı bitgenlerdin tenlerini taqı mällarını, (2) munung birle kim anlarğa uçmaq; öldürüşürler Tangrı yolu içinde, öldürürler (3) taqı öldürülürler. Va'de kılmaq anıng üze säbit, ya'nî tölengen Tevrit içinde taqı İncil içinde (4) taqı Qur'an içinde. Taqı kim vefâ kılğanraq 'ahdinge, Tangrıdın? Sewününg (5) satıngız birle, ol kim satıg kılıştıngız anıng birle. Taqı ol, ol ulug kurtulmaq.

112. (6) Tevbe kılğanlar, kulluq kılğanlar, öggenler, rüze tutğanlar, rükü' kılğanlar, (7) secde kılğanlar, buyurğanlar körklüglük birle taqı yıgğanlar (8) körksüz işdin, taqı saqlağanlar Tangrıning hadlerin. Taqı müjde birgil bitgenlerge.

113. (9) Bolmadı peygâmbarğa taqı anlarğa kim bittiler kim yarlıkatu tilemeler ortak қоşğanlarğa; [197b/1] taqı eger bolsalar yawuqluq eyelere; mundın song kim belgülüg boldı anlarğa, (2) haqikat üze anlar tamug eyelere.

114. Taqı irmedi İbrâhîmnüng yarlıkatu tilemeki, (3) atasınga; meger va'de kılmaqđın, va'de kıldı anı anga. Ol vaqtın kim belgülüg boldı anga, haqikat üze ol (4) düşman Tangrığa; bizâr boldı andın. Haqikat üze İbrâhîm köp evveh tigen, kınamağa iwmegen.

115. Taqı (5) bolmadı Tangrı, munung üçün kim azdursa erenlerni, ol vaqtın kim köndürdi anlarını; beyân kılğınça (6) anlarğa, anı kim saqınurlar. Haqikat üze Tangrı tigma bir nirseni bilgen.

116. Haqikat üze Tangrı, anga (7) köklerinüng mülki taqı yirning. Tirgüzür taqı öldürür. Taqı yok sizge, (8) Tangrıdın bisre dostdın taqı yârî birgendin.

117. Tevbesin qabul kıldı (9) Tangrı peygâmbar üze, taqı hicret kılğanlar üze taqı yârî birgenler, taqı anlar kim uydılar anga [198a/1] küçeylik vaqtı içinde; mundın songra kim yawuq boldı kim kıssa bir ögürnüng köngülleri (2) anlardın. Andın song tevbesin qabul kıldı anlar üze; haqikat üze ol, anlarğa rahmet kılğan, rahmet kılğan.

118. Ol (3) üçegü üze kim anlar song qoyıldılar; ançağa tegrü kim ol vaqtın kim tar boldı anlar üze (4) yir, munung birle kim king boldı;

62 103. ayetin devamı ve takip eden ayetlerin Arapçaları verilmiş, fakat tercümeleri yapılmamıştır. 196a-196b sayfaları bu şekilde tercümesiz olarak bırakılıp, 197a'da 110. ayetin son iki kelimesinden itibaren tercüme devam edilmiştir.

taķı tar boldı anlar üze köngülleri taķı sizdiler, ya'nı bildiler (5) kim yok sıǵıngu yir Tangrıdın, meger anıng tapa; andın song tevbelerin qabül kıldı anlar üze, munung üçün kim tevbeleri üze tölenseler. (6) Haķıkat üze Tangrı ol tevbelerini qabül kılgan, raħmet kılgan.

119. Ay anlar kim bittiler! (7) Qorqung Tangrıdın taķı bolung rāst ayǵanlar birle.

120. Bolmadı (8) Medıne eyeleringe taķı ol kim irselerge kim bedevı 'Arablardın kim (9) song qalsalar Tangrıning yalawaçındın taķı bolmadı kim raǵbat kılsalar özleri birle [198b/1] anıng nefsendin. Ol munung birle kim anlar tigmes anlarǵa suvsamaq taķı emgek taķı (2) açlıq Tangrı yolu içinde; taķı basmazlar basǵu yirni, öfkege ketrür (3) kâfırlarını; taķı ekismesler düşmandın ekismek; meger bitildi anlarǵa anıng birle, iş (4) edǵu. Haķıkat üze Tangrı zâyı' kılmaz körklüg kılganlarınǵ yanutın.

121. Taķı ħarc kılmazlar (5) ħarc kiçig taķı uluǵ; taķı kesmesler yirni, (6) meger bitildi anlarǵa; munung üçün kim yanut birse anlarǵa Tangrı, ol nirsening körklügrekin kim irdiler kılurlar.

122. (7) Taķı bolmadı kim bitgenler kim yıǵlıp tursalar qamuǵ. Eger irse irdi (8) tigma bir öǵürdin anlardın bir pāra, munung üçün tekellüf kılsalar oqımaǵını dın içinde (9) taķı munung üçün kim qorqutsalar qavmlarını, ol vaqtın kim qayttılar anlar tapa; bolǵay kim qorǵaylar.

123. [199a/1] Ay anlar kim bittiler! Öldürüng anlarını, yaqın bolurlar sizge, (2) kâfırlardın. Taķı bulsunlar içingizde iriglik. Taķı biling, haķıkat üze Tangrı (3) saqnuqlar birle.

124. Taķı ol vaqtın kim indürüldi süre, anlardın kim irseyi (4) aytur: "Qayungız arturdungız bu bitmek?"⁶³ Anlar kim (5) bittiler, arturdı anlarǵa bitmek; taķı anlar sewnürler.

125. Taķı (6) anlar kim köngülleri içinde sökellik, arturdı anlarǵa, arıǵsızlıq arıǵsızlıqları tapa. (7) Taķı öldiler, taķı anlar küfr ketürgenler.

126. Körmezler mü, haķıkat üze anlar (8) ibtilā kılnurlar tigma bir yıl içinde, bir kez yā iki kez? Andın song, tevbe kılmazlar (9) taķı anlar i'tibār almaslar.

63 "Hanginiz bununla imanınızı artırdınız?", veya "Bu, hanginizin imanınızı artırdı?"

127. Tağı ol vaqtın kim indürüldi süre, [199b/1] baqtı pāraları pārağa: "Körer mü sizni⁶⁴, bir ögürdin?" Andın song ewrıldiler. Ewürdi Tangrı köngüllerini, (2) munung birle kim, erenler uqmazlar.

128. Keldi sizge yalawaç, özleringizdin; (3) küçey kelgen turur aning üze bu kim emgendingiz, ħariş sizing üze, bitgenler birle (4) rahmet kılğan, rahmet kılğan.⁶⁵

129. Eger ewrülseler, aygıl: "Tap manga Tangrı. Yoq tapungu, meger (5) ol. Aning üze tevekkül kıldım tağı ol uluğ 'arş eyesi."

---

⁶⁴ sizni: siz anı

⁶⁵ "Size içinizden, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir."

(10)

SÜRETÜ YÛNUS

[200a/1] **Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.**

1. (2) انا الله ارى. Ol, hakim kitabnung ayatları.

2. Boldı mu halkğa (3) tang kim vahy kılduğ bir erge anlardın kim: "Korkutğıl kişilerni (4) tağı müjde birgil anlarğa kim bittiler, hakikat üze anlarğa rastlık ayakı bar, anlarınğ İdisi katında." (5) Aydı kafırlar: "Hakikat üze bu sihr <kılğan> açuğ, belgülig."

3. Hakikat üze İdingiz (6) Tangrı, ol kim yarattı köklerni tağı yirni, altı kün içinde; (7) andın song erklig boldı 'arş üze. Tağdir kılar işni. Yok şefâ'at kılğandı, [200b/1] meger destürnüng songındın. Ol, Tangrı İdingiz; kulluğ kıling anga. (2) Sakınmas mu siz?

4. Aning tapa kaytğu yiringiz kamuğ. Tangrınınğ va'de kılmakı rāst. (3) Hakikat üze ol başlayur halknı; andın song kaytarur anı, munung için kim yanut birse anlarğa kim bittiler tağı (4) kıldılar edgülikni tüzlik birle. Tağı anlar kim küfr ketürdiler, anlarğa (5) içgü isig suwdın tağı kındın iglig; munung birle kim irdiler küfr ketrürler.

5. (6) Ol ol kim kıldı künni yaruğ tağı aynı yaruğ, (7) tağdir kıldı anga menzillerni; munung için kim bilsengiz yıllarınğ sanını tağı sağışnı. (8) Yaratmadı Tangrı ol, meger hağ birle. Ayırtlayur miz ayatlarını, ol erenlerge kim bilürler.

6. (9) Hakikat üze tünning kündüznüng biri biri songınça yörimeki içinde, tağı ol kim yarattı Tangrı [201a/1] kökler içinde tağı yir içinde; ayatlar bar ol erenlerge kim saknurlar.

7. Hakikat üze anlar kim (2) ümenmesler satğaşmakımıznı tağı hoşnüd boldılar bu yakınrağ tiriglik birle tağı karar kıldılar aning birle (3) tağı anlar kim anlar ayatlarımızdın gâfillar.

8. Anlar, sığıngu yirleri (4) ot; munung birle kim irdiler kazganurlar.

9. Hâkîkat üze anlar kim bittiler taķı kıldılar (5) edģü işlerni; köndürür anlarını anlarnıng İdisi, bitmekleri birle. Aķar astınlarındın (6) arıķlar, ni'metlernüng büstānları içinde.

10. Du'āları anıng içinde: "Arıģlık sanga, (7) ay tapunmaķķa sezā Tangrı! Taķı selāmları anıng içinde: "Selām." Taķı du'ālarınung songı (8) kim: "Ögmek Tangrıģa, 'ālamlarınung erklige."

11. Taķı eger iwdürse Tangrı kişilerge, (9) yawuzluķını, iwe tilemişleri tig ĥayr birle; ĥükm kılıngay irdi anlar tapa, belgülig vaķtları. [201b/1] Taķı kıoyar miz anlarını kim ümenmesler satģaşmaķımıznı, tāģilıkları içinde müteĥayyir bolurlar.

12. (2) Taķı ol vaķtın kim sıkadı kişini ziyān, ündedi bizni yanın, yā oturup, (3) yā öre turup. Ol vaķtın kim açtuķ andın ziyānını, keĥtı, tamām ündemedük teg bizni, (4) ziyān tapa sıkadı anı. Anıng mengizlig bezenildi ĥaddin keĥgenlerge, ol kim irdiler (5) kılurlar.

13. Taķı yokattuķ zamāne kişilerin, aşnunguzdın; ol vaķtın kim (6) küĥ kıldılar taķı keldi anlarģa yalawaĥları açuķ ĥüccetler birle taķı bolmadılar kim imān ketürseler. (7) Anıng mengizlig yanut birür miz yazuķ kılgan erenlerge.

14. Andın song kılduķ sizni (8) ĥalifeler, yirde, anlarnıng songındın; munung üçün kim baksa miz neteg kılar siz.

15. (9) Taķı ol vaķtın kim okunur anlarnıng üze āyātımıznı, açuķlar, aydı anlar kim ümenmesler [202a/1] satģaşmaķımıznı: "Kelgil Ķur'ān birle, mundın öngin, yā tegşürgil." Ayģıl: "Bolmas manga (2) kim bedel kılsam anı öz yanımdın, uymas men meger ol nirsege kim vaĥy kılnur benim tapa. (3) Hâkîkat üze men kırkar men, eger yazsam İdimge, uluģ künnüng kınındın."

16. (4) Ayģıl: "Eger tilese Tangrı, okumaģay irdim anı sizing üze taķı bildürmegey irdi⁶⁶ sizge anıng birle. (5) Kıĥtim sizing içingizde uzun yaş, aşnusındın. Bilmes mü siz?"

17. Taķı kim (6) küĥ kılganraķ ol kim irsedin kim ĥattı Tangrı üze yalgannı, yā yalganģa nisbet kıldı āyatlarını? (7) Hâkîkat üze ol, kırtulmas yazuķ kılganlar.

18. Taķı kılluķ kılurlar Tangrıdın bisre (8) ol nirsege kim ziyān tegürmes anlarģa taķı asıģ tegürmes anlarģa, taķı ayturlar: "Munlar şefā'at kılguĥlarımız (9) Tangrı kıatında." Ayģıl: "Ĥabar birür mü siz

⁶⁶ bildürmegey irdi: bildürmegey irdim

Tangrığa ol nirse birle kim bilmes⁶⁷, kökler içinde [202b/1] taqı yir içinde?" Arıqlıq anga taqı yüksek boldı ol nirsedin kim ortak qoşarlar.

19. (2) Taqı irmedi kişiler, meger bir ögür; hilâf kılıştılar. (3) Taqı eger bolmasa irdi bir söz kim ozdı, İdingdin; hükm kılıngay irdi aralarında ol nirse içinde kim (4) anıng içinde hilâf kılışurlar.

20. Taqı ayturlar: "Eger indürülse irdi anıng üze âyat, (5) İdisindin." Aygıl: "Haqıkat üze örtüglüg nirse Tangrığa. Küyüng, haqıkat üze men sizing birle (6) küygenlerdin."

21. Taqı ol vaqtın kim tatturduq kişilerge rahmet, küceylikdin song (7) sıqadı anlarını; ol vaqtın kim, anlarğa örtüglüg hile bar âyatlarımız içinde. Aygıl: "Tangrı iwgen turur, mekr yanındın. (8) Haqıkat üze yalawaçlarımız, bitiyürler anı kim mekr kıılır siz."

22. Ol ol kim yoritür sizni (9) suwsuz yirde taqı tengizde. Ançağa tegrü kim ol vaqtın kim irdingiz kemi içinde; taqı yöridiler [203a/1] anlar birle, hoş yil birle; taqı sewündiler anıng birle; keldi anlarğa yil katıg esgen (2) taqı keldi anlarğa qom tigme bir orundın; taqı sizdiler, haqıkat üze anlar kapsandı (3) anlar birle; ündediler Tangrını, hâliş kılğanlıq hâlda anga dinni: "Eger qurtarsang bizni (4) mundın, bolğay miz şükr kılğanlardın."

23. Ol vaqtın kim qutardı anlarını, (5) ol vaqtın kim anlar fesâd kıılurlar yirde, haqdın öngin birle. Ay kişiler! (6) Haqıkat üze fesâdingiz özüngiz üze, yakınraq tiriglikning fâyidesi. Andın song (7) bizing tapa kaytğu yiringiz. Hâbar birür miz sizge ol nirse birle kim kıılır irdingiz.

24. (8) Haqıkat üze bu yakınraq tiriglikning şıfatı, ol suw mengizlig kim indürdük anı kökdin, qarıştı (9) anıng birle yirning yaşargan nirsesi, ol nirsedin kim yiyür kişiler taqı kölükler. Ançağa tegrü kim ol vaqtın kim [203b/1] aldı yir bezekini taqı bezendi; taqı sizdi anıng eyeleri, haqıkat üze anlar (2) yarağlıqlar anıng üze; keldi anga buyruqımız tünle yâ kündüzle, kılduq anı (3) biçilmiş, tamâm turmaduq tig tün. Anıng mengizlig ayırtlayur miz (4) âyatlarını, ol erenlerge kim endişe kıılurlar.

25. Taqı Tangrı ündeyür selâmatlıq (5) sarâyınga taqı köndürür kimni kim tilese, köni yol tapa.

⁶⁷ bilmes: bilmes siz

26. Anlarğa kim (6) körklüglük kıldılar, körklügni taķı artuķ. Taķı kelmez yüzleringe (7) toğ taķı ĥorluķ. Anlar uķmaķ eyeleri, anlar aning iķinde cāvidānalar.

27. (8) Taķı anlar kim ķazğandılar yawuzluķlarını, yawuzluķ yanutı aning mengizlig birle. Taķı (9) kelür anlarğa ĥorluķ. Yoķ anlarğa Tangrıdın saķlağandın. Tamām [204a/1] örtülmiş tig yüzleri pāralar, tündin ķarangķu ķılğan. Anlar (2) ot eyeleri, anlar aning iķinde cāvidānalar.

28. Taķı ol <kün kim> yığar miz anlarını (3) ķamuğ, andın song aytur miz anlarğa kim ortak ķoştılar: "Ornunguzğa, siz (4) taķı ortaklarıngız." Ayırt kemiştük aralarında taķı aydı ortakları: (5) "İrmedingiz bizge ķulluķ ķılır siz."

29. "Tap Tangrı, tanuķ, aramızda taķı arangızda. (6) Ĥaķıķat üze irdük ķulluķungızdın ģāfillar."

30. Anda sınayur tigme bir (7) ten anı kim burun keķürdi. Taķı ķaytarıldılar Tangrı tapa, anlarning erkliginge rāst. (8) Taķı azdı anlardın anı kim irdiler ķatarlar.

31. Ayğıl: "Kim rūzı birür sizge (9) kökdin taķı yirdin? Yā kim erklenür ķulaķlarğa taķı közlerge? [204b/1] Taķı kim ķıķarur tirigni ölüğdin taķı ķıķarur ölügni tirigdin? (2) Taķı kim tedbir ķılır işni?" Ayğayar: "Tangrı!" Ayğıl: "Saķınmaz mu siz?"

32. (3) Ol, sizge men Tangrı İdingiz, şābit tölengen. Ne turur ol, ĥaķdın song, meger azmaķ? (4) Neteg ewrülür siz?

33. Anıñ mengizlig tölendi İdingnüng sözi, (5) anlar üze kim buyruğdın ķıķtılar, ĥaķıķat üze anlar bitmesler.

34. Ayğıl: "Bar mu ortaklarıngızdın, (6) ol kim irse kim başlayur ĥaķnı, andın song ķaytarur anı?" Ayğıl: "Tangrı başlayur (7) ĥaķnı, andın song ķaytarur anı. Neteg ewrülür siz?"

35. Ayğıl: "Bar mu ortaklarıngızdın, (8) ol kim irse kim köndürür ĥaķ tapa?" Ayğıl: "Tangrı köndürür ĥaķğa. Ol kim irse mü kim köndürür (9) ĥaķğa, sezāraķ kim uyulsa; yā ol kim irse kim könülmez, meger kim köndürülse? [205a/1] Ne ol sizge, neteg ĥükm ķılır siz?"

36. Taķı uymaz üküşrekleri, (2) meger sizig. Ĥaķıķat üze sizig, mungsuz ķılmas ĥaķdın nirse.⁶⁸ Ĥaķıķat üze Tangrı bilgen (3) ol nirseni kim ķılurlar.

⁶⁸ "Şüphesiz zan, hakikat karşısında bir şey ifade etmez."

37. Taķı bolmadı bu Qur'an kim çatılsa, (4) Tangrıdın bisre; veli ol nirsening rāstlamaķı kim ileyinde (5) taķı kitābnung ayırtlamaķı. Yok sek aning iķinde, 'ālamlarınıng erkligindin.

38. (6) Ayturlar mu, çattı tip anı? Aygıl: "Kelgil aning mengzeşı <birle>. Taķı ündeng (7) ol kim irseni kim yarağingız yitti, Tangrıdın bisre, eger irdingiz irse rāst ayğanlar."

39. (8) Yalğanğa nisbet kıldılar ol nirseni kim kapsamadılar bilmeki birle taķı yok kelmedin anlarğa tefsiri. (9) Aning mengizlig yalğanğa nisbet kıldı, anlar kim aşnularındın. Baķgıl, neteg boldı [205b/1] küç kılganlarınıng songı!

40. Taķı anlardın kim irseyi bar, biter anga taķı anlardın (2) kim irseni, bitmes anga. Taķı erkliging bilgenrek fesād kılganlarını.

41. Taķı eger (3) yalğanğa nisbet kılsalar sini, aygıl: "Manga benim işim taķı sizge işingiz. Siz bizārlar (4) ol nirsedin kim kıılır men taķı men bizār men ol nirsedin kim kıılır siz."

42. Taķı anlardın kim irseler, (5) eşitürler seniñ tapa. Sen mü eşit<tür>ür sen sağırlarğa, taķı eger bolsalar (6) bilmesler?

43. Taķı anlardın kim irseyi, baķar sening tapa. Sen mü köndürür sen (7) közsüzni, taķı eger bolsalar körmezler?

44. Haķikat üze Tangrı küç kılmas kişilerge, (8) nirse; veli kişiler özlerine küç kıılırlar.

45. Taķı ol kün (9) yıgar miz anlarını, tamām keçmediler mengizlig, meger bir sā'at [206a/1] kündüzdin; bilişürler aralarında. Ziyān kıldı anlar kim yalğanğa nisbet kıldılar satğaşmaķını (2) Tangrıniñ taķı bolmadılar könülgenler.

46. Taķı eger körküzse biz singe ol nirse⁶⁹ pārasını kim (3) va'de kıılır miz⁷⁰ anlarğa, yā öldürse miz sini⁷¹; bizning tapa kaytmaķları. Andın song, Tangrı tanuķ turur (4) ol nirse üze kim kıılırlar.

47. Taķı tigme bir ögürge yalawaç. Ol vaķtın kim keldi yalawaçları, (5) hükm kılındı aralarında, 'adl birle. Taķı anlar küç kıılınmaslar.

48. Taķı ayturlar: "Kačan (6) bu va'de, eger ersengiz rāst ayğanlar?"

⁶⁹ nirse: نیراسا

⁷⁰ va'de kıılır miz: va'de kıılır siz

⁷¹ sini: sizni

49. Aygıl: "Erklenmes men⁷² özümge, (7) ziyān taķı asıg, meger anı kim tiledi Tangrı. Tigme bir ögürge vaķt bar. Ol vaķt kim keldi (8) vaķtları, song ķalmas bir sâ'at taķı burun keçmes."

50. Aygıl: (9) "Kördüngüz mü, eger kelse sizge anıng 'azābı, tünle yā kündüz? Ne ol iwe tileyür [206b/1] andın, yazuķ ķılğanlar?"

51. Tüştüki vaķttın songra mu bittingiz anga? Emdi mü? Taķı (2) irdingiz anıng birle iwe tileyür.

52. Andın song ayıldı anlarğa kim küç ķıldılar: "Tating (3) cāvidānalıķ ķınını. Cezā birilür mü siz, meger ol nirse birle kim ķazğanur irdingiz?"

53. (4) Taķı ģabar birmek tileyürle<r> sindin: "Rāst mu ol?" Aygıl: "Rāst turur, İğimni tuta ant iķer men, ģaķıķat üze ol rāst turur. (5) Taķı irmez siz 'āciz ķılğanlar."

54. Taķı eger ģaķıķat üze ol tigme bir tenge küç ķıldı, ol nirse kim (6) yir iķinde; yulungay irdi anıng birle. Taķı örttiler ökünçni, ol vaķttın kim kördiler ķınını. (7) Taķı ģükm ķılındı aralarında tüzlük birle taķı anlar küç ķılınmazlar.

55. Āgāh bolgıl, ģaķıķat üze (8) Tangrığa ol nirse kim köklerde taķı yir iķinde. Āgāh bolgul, ģaķıķat üze Tangrıning va'desi rāst turur, (9) veli üküşrekleri bilmesler.

56. Ol tirgüzür taķı öldürür, taķı anıng tapa [207a/1] ķaytarılır <siz>.

57. Ay kişiler! Keldi sizge ögüt, (2) İğingizdin taķı şifā ol nirsege kim kögüzler iķinde turur taķı köni yol taķı raģmet, (3) bitgenlerge.

58. Aygıl: "Tangrıniñ fażlı birle taķı raģmeti birle, anıñ birle sewünsün<ler>. (4) Ol, yaģşıraķ ol nirsedin kim yıgar siz."

59. Aygıl: "Kördüngüz mü anı kim indürdi Tangrı (5) sizge, rüzidin; taķı ķıldıngız andın ģarām taķı ģelāl?" (6) Aygıl: "Tangrı <mu> destür birdi sizge, yā Tangrı üze çatar siz?"

60. Taķı ne ol (7) anlarnıñ sizigi, çatarlar Tangrı üze yalgannı, (8) ķıyāmat kün? ģaķıķat üze Tangrı fażl eyesi kişiler üze, veli üküşrekleri (9) şükr ķılmaslar.

61. Taķı bolmas sin iş iķinde taķı oķumas <sen> [207b/1] andın Ķur'andın. Taķı ķılmas siz işdin, meger irdük sizing üze (2) tanuķlar, ol vaķttın kim şürü' ķılır siz anıñ iķinde. Taķı yıraķ bolmas İğingdin, (3)

⁷² erklenmes men: erklenmesler

zerre endāzasındın, yir içinde taķı kök içinde. Taķı yok kiçigrek (4) andın taķı yok uluğrak, meger kitāb içinde açuķ.

62. Bilgil, haķıķat üze Tangrıning (5) dostları, yok qorqunç anlar üze taķı anlar qağgurmas.

63. Anlar kim bittiler (6) taķı boldılar saķnurlar.

64. Anlarğa müjde, bu yaķınraq tiriglikdin taķı (7) ol cihānda. Yok aynatmaq Tangrıning kelimelelerine. Ol, ol qurtulmaq (8) uluğ.

65. Taķı qağgurtmasun sini, anlarning sözi. Haķıķat üze 'azizlik Tangrıķa ķamuğ. (9) Ol işitgen, bilgen.

66. Bilgil, haķıķat üze Tangrıķa ol kim irse <kim> kökler içinde taķı ol kim [208a/1] yir içinde. Taķı uymas anlar kim ündeyürler Tangrıdın (2) bisre, ortaqlar; uymaslar meger sizigge. Taķı irmes (3) anlar, meger endāza kıılurlar.

67. Ol ol kim kııldı sizge tünni, munung için kim qarār kıılsalar (4) aning içinde; taķı kündüzni, yaruķ. Haķıķat üze aning içinde āyatlar, ol erenlerge kim eşitürler.

68. (5) Aydılar: "Tutundı Tangrı oğlan." Arıđlıķ anga. Ol bay. Anga, ol nirse kim (6) kökler içinde taķı ol nirse kim yir içinde. Yok sizing qatıngızda hücçetdin, (7) munung. Aytur mu siz Tangrı üze, anı kim bilmez siz?

69. Ayđıl: "Haķıķat üze anlar kim (8) qatarlar Tangrı üze yalğanı, qurtulmaslar."

70. Menfa'at dünyā içinde, (9) andın songra qaytmaqları. Andın songra taturur miz anlarğa kınnı qatıg, anıñ birle kim [208b/1] küfr ketürür irdiler.

71. Taķı oquğul anlar üze Nüh habarın, ol vaķtın kim aydı qavmınga: (2) "Ay qavmum! Eger uluğ boldı erse sizing üze ornum, yā turmaķım taķı angdurmaķım Tangrıniñ āyatları birle; (3) Tangrı üze tevekkül kııldım. Uğrang işingizge taķı ortaqlarıngız birle; (4) andın song, bolmasun işingiz sizing üze qağgu. Andın song teğrüng benim tapa, (5) mühlet birmeng manga."

72. "Eger yüz ewürsengiz, tilemedim sizdin terdin; (6) ermez terim meger Tangrı üze. Taķı buyruldu kim bolsam boyun sügenlerdin."

73. (7) Taķı yalğanga nisbet kııldılar, taķı qutğarduķ anı taķı ol kim irseni kim anıñ birle irdi kemi içinde. Taķı kııldıq anlarnı (8) halifeler.

Taķı baturduķ anlarını kim yalġanġa nisbet kıldı āyatlarımıznı. Baķġıl, neteg (9) boldı ķorķutulmıřlarınıñ songı.

74. Andın song ıdđuķ anıñ songındın yalawaķnı, [209a/1] kavmlarınġa; keldi anlarġa aķuķ ġuccet birle. Bolmadılar kim bitseler (2) ol nirsege kim yalġanġa nisbet kıldılar anı, aşnudın. Anıñ mengizlig mühr urdumuz, ġaddın kiķgenlerniñ (3) kõngülleri üze.

75. Andın song ıdđuķ songlarındın Mūsānı taķı Hārūnnı, (4) Fir'avn tapa taķı ġürmetlig kişileringe, āyatlarımız birle. Uluġsındılar taķı boldılar (5) yazuķ kılgan erenler.

76. Ol vaķtın kim keldi anlarġa ġaķ, ġatımızdın, (6) aydılar: "ġaķıķat üze bu aķuķ sihr."

77. Aydı Mūsā: "Aytur mu siz (7) ġaķġa, ol vaķtın kim keldi sizge? Sihr mü bu? Taķı ķurtulmas sāġirler."

78. (8) Aydılar: "Kelding mü bizge, munung üķün kim ewürseng bizni, ol nirsedin kim bulduķ biz anıñ üze atalarımız taķı bolsa (9) sizge uluġluķ, yirde? Taķı irmes biz, sizge bitgenler."

79. [209b/1] Taķı aydı Fir'avn: "Keldürüñler tegme bir bilgen sāġirni."

80. Ol vaķtın kim keldi sāġir, (2) aydı anlarġa Mūsā: "Kemřing anı kim kemiřgenler siz."

81. Ol vaķtın kim kemiştiler, aydı (3) Mūsā: "Ol kim keldingiz anıñ birle, sihr. ġaķıķat üze Tangrı bāıl kılganı anı. (4) ġaķıķat üze Tangrı ongarmaz fesād kılganlarınıñ işini."

82. (5) Taķı tölendürü<r> Tangrı ġaķnı, kelimeleri birle; taķı eger yigrense yazuķ kılganlar.

83. Bitmedi (6) Mūsāġa, meger oġlanlar ġavmındın, ķorķunķ üze (7) Fir'avndın taķı ġürmetlig kişilerindin kim ķinasalar anlarını⁷³. Taķı ġaķıķat üze Fir'avn, ġahr kılgan (8) yirde. Taķı ġaķıķat üze ol, isrāf kılganlardın.

84. Taķı aydı Mūsā: "Ay ġavmum! (9) Eger bittingiz erse Tangrıġa, anıñ üze tevekkül kıling, eger irsengiz boyun sügenler.

85. [210a/1] Aydılar: "Tangrı üze tevekkül kılduķ. İdimiz! Kıлмаġıl bizni sınaġ, küķ kılgan (2) erenlerge."

86. Ķutġarġıl bizni raġmeting <birle>, küfr ketürgen erenlerdin.

⁷³ anlarını: anı

87. (3) Taqı vahy kılduq Mūsā tapa taqı qarındaşı tapa kim: "Qıling qavmunguzğa Mısrda (4) ewler taqı qıling ewleriñizni qıbla taqı qıling namāznı. Taqı müjde birgil (5) bitgenlerge."

88. Taqı aydı Mūsā: "İdimiz! Haqıqat üze sen birding Fir'avnga taqı hürmetlig kişileringe (6) bezek taqı mällar, taqı yaqınraq tiriglik içinde. İdimiz! Munung üçün kim azdursalar yolungdın. (7) İdimiz! Taşğa ewürgil mällarını. Taqı qatıq qılğıl köngüllerini; (8) bitmesünler, ançağa tigrü kim körseler iglig qınıñı."

89. Aydı: "İcābet qılındı (9) ikingizniñ du'ası. Töleniñ taqı uymang anlarñıñ yolınğa kim bilmesler."

90. [210b/1] Taqı keçtüq Ya'qüb oğulları birle tengizni. Tegdi anlarğa Fir'avn taqı çerigleri; (2) küç taqı haddin keçmek. Ançağa tegrü kim ol vaqtın tegdi anga batmaq, aydı: (3) "Bittim. Haqıqat üze ol, yoq tapungu, meger ol kim bitti anga Ya'qüb oğlanları. (4) Taqı men boyun sügenlerdin."

91. Emdi mü? Taqı yazdıng aşnudın taqı boldung (5) fesād qılğanlar.

92. Bu kün qutğarur miz sini, tening birle; munuñ üçün kim bolsang, (6) ol kim erse kim songda turur, nişān. Taqı haqıqat üze üküş kişilerge, āyatlarımızdın (7) gāfillar.

93. Taqı anuq kılu birdük Ya'qüb oğlanlarıngā, şālih orun. (8) Taqı rüzı kılduq anlarğa, arıqlardın. Hilāf qılışmadılar, ançağa tegrü kim keldi anlarğa (9) 'ilm. Haqıqat üze İding hükm kılır aralarında, kıyāmat kün, ol nirse içinde kim irdiler [211a/1] anıñ içinde hilāf qılışurlar.

94. Eger bolsang şek içinde ol nirsedin kim indürdük sening tapa, (2) sorgıl anlarğa kim okıyurlar kitābnı aşnungdın. Keldi sanga (3) haq, İdingdin, taqı bolmağıl şek tutğanlardın

95. Taqı (4) bolmağıl anlardın kim yalğanga nisbet kıldılar Tangrıning āyatlarını, taqı bolsang (5) ziyān qılğanlardın.

96. Haqıqat üze anlar kim sezā boldı anlarınğ üze İdingning (6) kelimesi, bitmesler;

97. taqı eger kelse anlarğa tigma bir āyat, (7) ançağa tegrü kim körseler qınıñı iglig.

98. Eger imān ketürse irdi bir qonum (8) taqı menfa'at kılsa irdi bitmekleri. Meger Yūnus qavmı, ol vaqtın kim bittiler; açtuq (9) anlardın

horluğunun kının bu yakınrağ tiriğlik içinde tağı ber-hVārdārlik birdük [211b/1] uzakrağ vaktğa tegrü.

99. Tağı eger tilese irdi İding, bitgey irdi, ol kim irse kim yirde, kamuğları kamuğ. (2) Sen mü küçemleyür sen kişilerni, ançağa tegrü kim bolsalar bitgenler?

100. (3) Tağı bolmadı tenge kim bitse, meger Tangrı buyruğı birle. Tağı kılur (4) arıgsızlıknı, anlar üze kim bilmesler.

101. Ayğıl: "Bağing, ne ol (5) kökler içinde tağı yirde." Tağı mungsuz kılmas āyatlar tağı qorqutmaqlar, (6) erenlerdin bitmesler.

102. Küyerler mü, meger anlarning künlere (7) mengizlig keçtiler aşnularındın? Ayğıl: "Küyüng, haqıkat üze men sizing birle (8) küygenlerdin."

103. Andın song qurtarur miz⁷⁴ yalawaçlarımıznı tağı anlar kim bittiler. Anıng mengizlig (9) vācib bolmağ bizning <üze>, qurtarur miz bitgenlerni.

104. Ayğıl: "Ay kişiler! Eger irsengiz [212a/1] şek içinde dīnimdin, kulluğ kılmas men anlarğa kim kulluğ kılur siz, (2) Tangrıdın bisre. Velī kulluğ kılur men Tangrığa, ol kim öldürür sizni. (3) Tağı buyruldu kim bolsam bitgenlerdin."

105. "Tağı kim rāst kılğıl yüzüngni (4) dinge, rāstlik yanındın. Tağı bolmağıl ortak qoşğanlardın."

106. "Tağı üdemegil (5) Tangrıdın bisre, anı kim asığ tegürmes sanga tağı ziyān tegürmes sanga. Eger (6) kılısang, haqıkat üze sen ol vaktın küç kılğanlardın."

107. Tağı eger sıkasa sini (7) Tangrı ziyān birle, yok açğan anga, meger ol. Tağı eger tilese sanga edğülük, (8) yok qaytarğan artuqsı edğülükinge. Teger anıng birle kim tilese kullarındın. Tağı ol (9) yarlıkağan, rahmet kılğan.

108. Ayğıl: "Ay kişiler! Keldi sizge haq, [212b/1] İdingizdin. Kim könülse, haqıkat üze könlür özi için; tağı kim (2) azsa, haqıkat üze azar anıng üze. Tağı irmez men, sizing üze saklağan."

109. Tağı uyğul, (3) ol nirse kim vahy kılınur sening tapa. Tağı şabr kılğıl, hükm kılğınçağa tegrü Tangrı. Tağı ol, hükm kılğanlarning yahşırakı.

⁷⁴ qurtarur miz: qurtarur siz

(11)

SÜRETÜ HÜD

(4) Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [213a/1] انا الله اری. Kitāb, muhkem kılınıdī āyatları, andın song ayırtlandı; (2) hikmetlig katındın, bilgen;

2. kim kulluk kılmang meger Tangrıka. Haqıkat üze men (3) sizge andın korkutğan taqı müjde birgen.

3. Taqı kim yarlıkayu tileng (4) İdingizdın, andın song tevbe kıling aning tapa; menfa'at tegürsün sizge, menfa'at körklüg, (5) atanmış vaqtğa tegrü taqı birsün tigme bir artuqluk eyesinge, artuqlukını. Taqı eger ewrülseñiz, (6) haqıkat üze men korkar men sizing üze, uluğ künnüñ kınındın.

4. Tangrı tapa (7) kaytgu yiringiz. Taqı ol tigme bir nirse üze yarağlıg.

5. Āgāh bolgul, haqıkat üze anlar (8) egerler kögüzlerin, munung üçün kim örtülseler andın. Āgāh bolgul, ol vaqtın kim örtülürler (9) tonlarını; bilür anı kim kizleyürler taqı anı kim āşkārā kılurlar. Haqıkat üze ol bilgen kögüzler [213b/1] eyesini.

6. Taqı yok yörigendin, yirde, meger Tangrı üze (2) aning rüzisi. Taqı bilür qarār kılgu yirini taqı qodgu yirini; tigme bir, kitāb içinde (3) açuq.

7. Taqı ol ol kim yarattı köklerni taqı yirni, (4) altı kün içinde; taqı irdi 'arşı, suw üze; munung üçün kim sınasa sizni, qayungız (5) körklügrek iş yanındın. Taqı eger aysang: "Haqıkat üze siz qoparılmışlar, (6) ölüm songındın"; ayğaylar anlar kim küfr ketürdiler: "İrmez bu, meger (7) sihr açuq."

8. Taqı eger song qodsa miz anlardın kınını, (8) sanamış vaqtğa tegrü; ayğaylar: "Ne neng yığar anı?" Āgāh bolgul, ol kün, kelür anlarğa,

(9) irmez ewrülmiş anlardın. Taķı kapsadı anlarını, ol kim irdiler anıng birle mashara kılurlar.

9. [214a/1] Taķı eger tatarsa miz kişige bizdın rahmet, andın song tartsa miz anı andın; haķıķat üze ol, (2) nevmid bolğan, küfr ketürgen.

10. Taķı eger tatarsa miz anga ni'metni, ziyāndın song, sıķadı anı; (3) ayğay: "Bardı muşibet mindin." Haķıķat üze ol sewüngen, kuwangan.

11. Meger (4) anlar kim şabr kıldılar taķı kıldılar edğü 'amellerini; anlar, anlarğa (5) yarlıķamak taķı şevāb uluğ.

12. Bolğay kim, sen koğğay sen ol nirsening pārasın kim vahy kılınur (6) seniñ tapa taķı tar bolğay anıng birle kögüzüng kim aysalar: "Eger indürülse irdi (7) anıng üze genc, yā kelse anıng birle firişte." Haķıķat üze sen qorķutğan. Taķı Tangrı (8) tigme bir nirse üze saķlağan.

13. Yā ayturlar mu, çattı anı tip? Ayğıl: "Keling (9) on süre birle anıng mengizlig, çatılmış. Taķı ündeng ol kim irseni kim yarağingız yitti, [214b/1] Tangrıdın bisre, eger irsengiz rāst ayğan."

14. Eger icābet kılmasalar (2) siz<ge>, biling haķıķat üze ol indürüldi, Tangrıning bilmeki birle. Taķı kim yoķ tapunğı meger (3) ol. Erür mü siz boyun sügenler?

15. Kim tileyür irse bu yaķınraq (4) tiriglikni taķı bezekini; tükel tegürgey miz anlarğa 'amellerini anlarğa, anıng içinde; taķı anlar, (5) anıng içinde eksilmesler.

16. Anlar anlarning, yoķ anlarğa ol cihānda (6) meger ot. Taķı bātıł boldı ol kim kıldılar anıng içinde taķı bātıł boldı ol kim irdiler (7) kılurlar.

17. Ol kim irse mü kim irdi açuķ hüccet üze İdisindin; taķı uyar anga tanuķ, (8) andın; taķı aşnusındın Mūsāning kitābı, unğı kitāb taķı rahmet. (9) Anlar, biterler anga. Taķı kim küfr ketürse anga, öğürlerdin; [215a/1] ot, va'desi. Bolmağıl şek içinde andın. Haķıķat üze ol haķ, (2) İdingdin; veli halklarınıng üküşreki bitmezler.

18. Taķı kim (3) küç kılğanraq ol kim irsedin kim çattı Tangrı üze yalğannı? Anlar (4) hābs kılınurlar anlarning İdisi üze taķı aytur tanuķlar: "Munlar (5) anlar kim yalğan aydılar anlarning İdisi üze." Āgāh bolğul, Tangrıning la'neti (6) küç kılğanlar üze.

19. Anlar üze yığarlar Tangrıning yolıdın taķı (7) isteyürler anga egrilik. Taķı anlar, ol cihānga, anlar küfr ketürgenler.

20. (8) Anlar bolmadılar 'âciz kılğan yirde taķı (9) bolmadı anlarğa Tangrıdın bisre dostlardın, ya'nî erkliglerdin. Ƙat kılınur [215b/1] anlarğa ƙın. Unmas irdiler işitmekke (2) taķı körmes irdiler.

21. Anlar anlar kim ziyân ƙıldılar (3) özleringe. Taķı azdı anlardın, ol kim irdiler çatarlar.

22. (4) Çāra yok, haķıķat üze anlar, ol cihānda, anlar ziyân kılğanrak.

23. Haķıķat üze (5) anlar kim bittiler taķı ƙıldıla<r> edģü 'amellerni taķı ƙarār ƙıldılar (6) anlarning İdisi tapa; anlar uçmaq eyeleri, anlar anıñ içinde cāvidānalar.

24. (7) İki öģürnüng şıfatı, közsüz mengizlig taķı sağırlar mengizlig, (8) taķı körgen mengizlig taķı işitgen mengizlig. Teng bolurlar mu şıfat yanındın. (9) Saķınmas mu siz?

25. Taķı ıdduķ Nūhı, ƙavmınga. "Haķıķat üze men [216a/1] sizge ƙorķutğan açuķ, ya'nî açuķ ƙorķutğan;

26. kim ƙulluķ ƙılmang meger Tangrığa. Haķıķat üze men ƙorķar men (2) sizing üze, iglig künnüng ƙınındın."

27. Taķı aydı hürmetlig kişiler, anlar kim küfr ketürdiler, (3) ƙavmındın: "Bilmez miz sini, meger yaratılmış bizing mengizlig. Taķı bilmez miz sini, uydı sanga (4) meger anlar kim anlar bizing ƙadrsızraklarımız, rāynıñ zāhirinde. Taķı körmez miz sizge, (5) bizing üze, artuķluķdın. Sizer miz sizni, yalğanlar.

28. Aydı: Ay ƙavmum! (6) Hābar biring, eger bolsam açuķ hūccet üze <İdimdin>, taķı birdi irse manga raħmet, (7) ƙatındın, örtüldi sizing üze; yapuşturur mu biz sizge anı, taķı siz (8) anga yigrenenler?"

29. "Taķı ay ƙavmum! Tilemez men sizdin anıñ üze māl, (9) irmes sevābum meger Tangrı üze. Taķı irmez men anlarnıñ sürgeni, bittiler; [216b/1] haķıķat üze anlar, anlarnıñ İdisiniñ satģaşģanları; veli körer men sizni, erenlerni kim bilmez siz, ya'nî sefāhat ƙılır siz."

30. (2) "Taķı ay ƙavmum! Kim yıģar mini Tangrıñ ƙatındın, eger sürsem anlarnı? (3) Saķınmaz mu siz?"

31. "Taķı aymaz men sizge, benim ƙatımda Tangrıñ hāzineleri. Taķı (4) aymaz men kim bilür men tip, ğaybnı. Taķı aymaz men, haķıķat üze men firişte men. Taķı aymaz men anlarğa kim (5) yüngüller közle<r>ingiz, birmegey anlarğa tip, Tangrı hāyrnı. Tangrı (6)

bilgenrek ol nerseni kim özleri içinde. Hâkîkat üze men andağ irse küç kılğanlardın."

32. Aydılar: (7) "Ay Nüh! Taķı cedel kılmaķ tileding bizing birle, üküş kılding cedel kılışmaķımıznı. Kelgil bizge anıñ birle kim va'de kılur sen bizge, (8) eger irseng rāst ayğanlardın."

33. Aydı: "Hâkîkat üze kelür sizge anıñ birle (9) Tangrı, eger tilese taķı irmez siz 'āciz kılğanlar."

34. "Taķı asıg kılmas sizge ögütüm, [217a/1] eger tilesem kim ögütlesem sizge; eger bolsa Tangrı tilegen (2) kim azdursa sizni. Ol İdingiz taķı anıñ tapa kaytarılır siz."

35. Ayturlar mu, (3) çattı anı tip? Aygıl: "Eger çattım irse anı, benim üze yazuķ kılmaķım. Taķı men bızār men (4) andın kim yazuķ kılur siz."

36. Taķı vahy kılındı Nüh tapa: "Hâkîkat üze ol, bitmegey (5) qavmungdın, meger ol kim irse kim bitti. Qadğurmağıl munung birle kim irdiler (6) kılurlar."

37. "Taķı kılķıl kemini, közlerimiz birle taķı vahyımız birle. (7) Taķı sözlemegil manga ol kim irseler içinde kim küç kıldılar, hâkîkat üze anlar baturmaķ birle hükm kıl<ın>mışlar."

38. Taķı kılur (8) kemini; tigme bir kez kim keçti anıñ üze hürmetlig kişiler, qavmındın, maşhara kılurlar⁷⁵ (9) andın⁷⁶. Aydı: "Eger maşhara kılsangız bizdin, biz maşhara kılur miz sizdin, neteg kim [217b/1] maşhara kılur siz."

39. "Bilgey siz ol kim irseni kim kelür anga qın, hor kılur anı; (2) taķı vācib bolur anıñ üze, ulaşu qın."

40. Ançağa tigrü kim ol vaqtın kim keldi buyruqumuz taķı çıktı suw; (3) ayduķ: "Kötergil anıñ içinde tigme bir iki cüftin iki taķı ewüing halkını, (4) meger ol kim irse kim ozdı anıñ üze söz taķı ol kim irse kim bitti." Taķı bitmedi anıñ birle, (5) meger az.

41. Taķı aydı: "Mününg anıñ içinge Tangrıñ atı birle (6) yörmeki taķı tingdürmeki. Hâkîkat üze İdim yarlıqāğan, rahmet kılğan."

⁷⁵ maşhara kılurlar: maşhara kılur miz

⁷⁶ andın: sizdin

42. Taķı ol (7) yöriyür anlar birle, ķom içinde tağlar mengizlig. Taķı kıkırdı Nūh oğına taķı irdi (8) yıraķda: "Ay ođulķukum! Müngül bizing birle taķı bolmağıl küfr ketürgenler birle."

43. (9) Aydı: "Sıkıngay men tağ tapa, saķlayur mini suwdın." Aydı: "Yok [218a/1] saķlađan bu kün Tangrı buyruķındın, meger rahmet ķıldı." Taķı ayırt kemiŗti ikisi arasında, (2) ķom taķı boldı batrulmıŗlardın.

44. Taķı ayıldı: "Ay yir, yutđul suwungnı! (3) Taķı ay kök, yıđılđıl!" Taķı eksildi suw taķı hūkm ķılındı iŗ taķı karār ķıldı (4) Cūdi tağı üze, taķı ayıldı: "Yokalmak, küç ķılđan erenlerge!"

45. Taķı kıkırdı (5) Nūh İdisinge taķı aydı: "İdim! Haķıķat üze oğlum ahlımdın turur, haķıķat üze va'ding (6) haķ. Taķı sen hūkm ķılđanların hūkm ķılđanraķı."

46. Aydı: "Ay Nūh! Haķıķat üze ol (7) irmez seniñ ahlıngdın. Haķıķat üze ol iŗ turur, yaŗısdın öngin; tilemegil manga, anı kim (8) yok sanga anıñ birle bilig. Haķıķat üze men öđüt birür men sanga kim bolsang bilmegenlerdin."

47. (9) Aydı: "İdim! Haķıķat üze men sıgnur men sanga kim tilesem sindin anı kim, yok [218b/1] manga anıñ birle bilig. Taķı eger yarlıķamasan manga taķı rahmet ķılmasang, bolđay men ziyān ķılđanlardın."

48. (2) Ayıldı: "Ay Nūh! İngil selāmatlıķ birle bizdin taķı bereketler birle seniñ üze taķı (3) öğürler üze ol kim ersedin kim seniñ birle. Taķı bir iŗlig öğürler, ber-hūrdārlıķ birgey miz anlarđa. Andın song sıķađay anlarını bizdin (4) iglig ķın."

49. Ol, örtüglügnüñ habarlarındın kim vahy ķılır miz seniñ tapa. (5) Bilmes irding anı, sen taķı ķavmung, mundın aŗnu. Şabr ķılđıl, (6) haķıķat üze song, saķnuķlarđa.

50. Taķı 'Ād tapa, uyalarını Hūdın; aydı: (7) "Ay ķavmum! Kulluķ ķılıng Tangrığa. Yok sizge tapungudın, andın öngin; irmez siz (8) meger yalđan ķatarlar."

51. "Ay ķavmum! Tilemez men sizdin anıñ üze yanut. İrmez (9) benim yanutum, meger ol kim erse üze kim yarattı mini. Bilmes mü siz?"

52. "Taķı ay [219a/1] ķavmum! Yarlıķayu tileng İdingizdin. Andın song, tevbe ķılıng anıñ tapa, ıdsun bulut (2) sizing ūze, ķuyǵan; taķı artursun sizge kŭç, kŭçŭngŭzge. Taķı (3) ewrŭlmeng, yazuķ ķılǵanlar."

53. Aydılar: "Ay Hŭd! Kelmeding bizge aķuķ ħŭccet birle taķı ermez biz, (4) biz tapunǵularımıznung qođǵanları, seniñ sŭzŭngdin; irmez biz, biz sanga (5) bitgenler."

54. "Aymas biz, meger tegdi sanga tapunǵularımıznung pārası, yawuzluķ birle." (6) Aydı: "Ħaķıķat ūze men tanuķ ķılur men Tangrı. Taķı tanuķ bolung, ħaķıķat ūze men bızār men ol nirsedin kim ortak qoşar siz,

55. (7) andın bisre. Keyd ķılıng manga ķamuǵ, andın song mŭhlet birmeng⁷⁷ manga."

56. "Ħaķıķat ūze men tevekkŭl ķıldım (8) Tangrı ūze, İdim taķı İdingiz. Yoķ yirde yŭrigendin, meger ol tutǵan (9) bŭrçekini. Ħaķıķat ūze İdim, yol ūze kŭni."

57. "Eger ewrŭlsengiz, [219b/1] tegŭrdŭm sizge anı kim ıdıldım anıñ birle sizge. Taķı song qoğar (2) İdim, erenler sizdin ŭngin. Taķı ziyān tegŭrmes siz anga nirse. Ħaķıķat ūze İdim, (3) tigme bir nirse ūze saķlaǵan."

58. Taķı ol vaķtın kim keldi buyruķumuz, qutarduķ Hŭdnı (4) taķı anlar kim bittiler anıñ birle; raĥmet birle bizdin. Taķı qutarduķ anlarını ķındın (5) irig.

59. Taķı ol 'Ād, tandılar İdisiniñ āyatlarına taķı yazdılar (6) yalawaçlarına taķı uydılar tigme bir boynaǵunung işinge.

60. Taķı uyduruldılar bu (7) dŭnyā içinde, la'netni ya'nı sŭrmekni, taķı kıyāmat kŭn. Āgāh bolǵul, ħaķıķat ūze 'Ād, kŭfr ketŭrdiler (8) anlarını İdisinge. Āgāh bolǵul, yoķalmaķ 'Ādǵa, Hŭd ķavmı.

61. Taķı Şemŭd tapa, uyaları (9) Şāliĥni. Aydı: "Ay ķavmum! Ķulluķ ķılıng Tangrıǵa. Yoķ sizge tapunǵudın, andın ŭngin. [220a/1] Ol yarattı sizni yirdin taķı 'imāret buyurdı sizge anıñ içinde. Yarlıķatu tileng andın, (2) andın song tevbe ķılıng anıñ tapa. Ħaķıķat ūze İdim yawuķ, icābet ķılǵan."

62. Aydılar: "Ay Şāliĥ! (3) <İrding> bizing içimŭzde ŭmenç tutulmış, mundın aşnu. Yıǵar mu sen bizni, ķulluķ kılsa miz anga kim (4)

⁷⁷ mŭhlet birmeng: mŭhlet birmegeyler

kulluk kıılır atalarımız? Taķı biz Şek içinde miz ol nirsedin kim ũndeyũr sen bizni anıñ tapa, Őekliĝ kıılĝan."

63. (5) Aydı: "Ay ķavmum! Ğabar biring, eger bolsam açuk Ğucet ũze İdimdin taķı birdi manga (6) andın raĝmet; kim yıĝar mini Tangrı ķatındın, eger yazsam? (7) Arturmas siz manga, bātil kıılmaķdın ũngin."

64. "Taķı ay ķavmum! Bu Tangrıñ (8) ingeni, sizge niŐān. Ğoğung anı, yisũn Tangrıñ yiri içinde. Taķı (9) sıķamang anı yawuzluk birle, tutĝay sizni ķın yawuk."

65. Singrin kestiler anıñ, [220b/1] taķı aydı: "Menfa'at alıng ilingiz içinde, ũ kũn. Ol, va'de, (2) yalĝan aytılmıŐdın ũngin."

66. Ol vaķtın kim keldi buyruķumuz, ķutarduk Őāliĝni taķı anlar kim (3) bittiler anıñ birle, raĝmet birle bizdin; taķı ol kũnnũng ĝorluķındın. Ğaķıķat ũze İding, (4) ol kũlũĝ, yinggen.

67. Taķı tuttu anlarını <kim> kũ kııldılar, ķatıĝ ũn; (5) boldılar sarāyları içinde oķĝanlar.

68. Tamām muķim bolmadılar mengizliĝ (6) anıñ içinde. Ğĝāh bolĝul, ĝaķıķat ũze Őemũd, kũfr ketũrdiler anlarınıñ İdisinge. Ğĝāh bolĝul, yoķalmaķ Őemũdĝa.

69. (7) Taķı keldi yalawalarımız İbrāĝimĝa, mũjde birle; aydılar: "Selām!" (8) Aydı: "Selām!" Kiĝmedi kim keldi sŕĝũlmıŐ buzaĝu birle.

70. Ol vaķtın kim kŕrdi (9) eliglerini, ulanmas anıñ tapa; bilmedi anlarını, taķı iinge ķattı anlardın ķorķuĝnı. [221a/1] Aydılar: "Ğorkmaĝıl, biz ıdılduk Lũt ķavmı tapa."

71. Taķı anıñ tişisi, (2) ŕrũ turĝan; kũldi. Mũjde birdũk anga İŐāķ birle, İŐāķnıñ sonındın (3) Ya'ķũb birle.

72. Aydı: "Ay bī-āralıķ! Toĝrur mu men taķı men ķarı men (4) taķı bu kũdeĝũm ĝvāce? Ğaķıķat ũze bu tang nirse."

73. Aydılar: "Tanglayur mu sen (5) Tangrıñ işindin? Tangrıñ raĝmeti taķı berekātı sizing ũze, iw (6) eyeleri! Ğaķıķat ũze ol ŕĝũlmıŐ, kerim."

74. Ol vaķtın kim kitti İbrāĝimdin (7) ķorķun taķı keldi anga mũjde; cedel kıluşur bizing birle, Lũt ķavmı içinde.

75. Ğaķıķat ũze (8) İbrāĝim tŕlek, kŕp evveh tigen, tevbe kıılĝan.

76. "Ay ibrahim! Yũz ewũrgil (9) mundın. Ğaķıķat ũze ol, keldi İdingniñ buyruķı. Taķı ĝaķıķat ũze anlar, anlarınıñ kelgeni turur ķın, [221b/1] ķaytarılĝandın ũngin."

77. Taqı ol vaqtın kim keldi yalawaçlarımız Lûtğa, kaygurtuldi anıñ birle taqı tar boldı (2) anlarnıñ birle köngül yanındın. Taqı aydı: "Bu qatıg kün."

78. Taqı keldi anga qavmı, iwerler (3) anıñ tapa. Taqı aşnudın, irdile<r> qılurlar yawuzluqlarnı. Aydı: "Ay qavmum! (4) Munlar qızlarım, anlar arıgraq sizge. Taqı qorqung Tangrıdın. Taqı hor qılmang mini, (5) konuqlarım içinde. Yok mu sizdın er, köni yolluğ?"

79. Aydılar: "Bilding, (6) yok bizge qızlarınğ içinde haqđın. Haqıkat üze sen bilür sen anı kim tileyür miz."

80. Aydı: (7) "Eger bolsa irdi manga sizing birle küç, yä sıgınsa irdim qatıg küçlügge."

81. Aydılar: (8) "Ay Lût! Biz İdingniñ yalawaçları, tigegey irdiler seniñ tapa. Tünle bargıl ahling birle, (9) bir pāra tündin. Taqı ewrülmesün sizdın bir kim irse, meger tişing. [222a/1] Haqıkat üze ol tiggen aning , ol kim tegdi anlarğa.⁷⁸ Haqıkat üze va'delerining vaqtı tang turur. İrme mü (2) tang yawuq?"

82. Ol vaqtın kim keldi buyruqımız, qılduq üstünini, astınını. (3) Taqı yağıdurduq aning üze taşlar, balçık taşdın,

83. biri biri songınça ıdılmış, nişānlıg (4) İding qatında. Taqı irmez ol, küç qılğanlardın yırağ.

84. Taqı Medyen tapa, (5) uyalarını Şu'aybnı; aydı: "Ay qavmum! Qulluq qılınğ Tangrığa. Yok sizge (6) tapungudın, andın öngin. Taqı ekismeng sağunı taqı terāzünü. Haqıkat üze men (7) körer men sizni, hayr birle. Taqı haqıkat üze men qorqar men sizning üze, qapsağan künnüng qınındın."

85. (8) "Taqı ay qavmum! Tükel qılınğ sağunı taqı terāzünü, tüzlük birle. Taqı (9) ekismeng kişilerge nirselerini. Taqı fesād qılmang yırde, fesād qılğanıñız hālda."

86. [222b/1] "Tangrıning qalğanı, yahşırağ sizge, eger irsengiz bitgenler. Taqı irmes men, (2) sizing üze saklağan."

87. Aydılar: "Ay Şu'ayb! Namāzlarınğ mu buyrur sanga kim (3) qoğsa miz anı kim qulluq qılır atalarımız, yä qılsa miz mällarımız içinde anı kim (4) tileyürmüz? Haqıkat üze sen, sen tölek, köni."

88. Aydı: "Ay qavmum! Hābar biring, (5) eger bolsam açuq hüccet üze İdimdin; taqı rüzı qıldı manga andın, rüzı körklüg? (6) Taqı tilemez

⁷⁸ "Doğrusu onların başına gelen, onun başına da gelecektir."

men kim muhālefet kılsam ol nirsege kim yığar men sizni andın. Tilemez men, (7) meger ongarmakını, küçüm yitmişinçe. Taķı irmes tevfiķim, meger Tangrı birle. Anıng üze (8) tevekkül kıldım taķı anıng tapa ķaytur men."

89. "Taķı ay ķavmum! Kızganu birmesün sizge hilāf kılmakım (9) kim tegse sizge, ol nirse mengizlig kim tegdi Nūh ķavmınga, yā Hūd [223a/1] ķavmınga, yā Şālih ķavmınga. Taķı irmes Lūt ķavmı, sizdin yırak."

90. (2) "Taķı yarlıķayu tileng İdingizge, andım song tevbe kıling anıng tapa. Hāķıķat üze İdim rahmet kılgan, (3) dost tutgan."

91. Aydılar: "Ay Şu'ayb! Uķmaz miz üküşni, ol nirsedin kim aytur sen. (4) Taķı hāķıķat üze biz körer biz sini, içimüzde küçsüz. Taķı eger bolmasa irdi ögürüng, taşlağay irdük <sini>. (5) Taķı irmes sen, bizing üze 'aziz."

92. Aydı: "Ay ķavmum! Ögürüm mü 'azizrek sizing üze, (6) Tangrıdın taķı tutundunguz anı artıngızda, unutulmuş? Hāķıķat üze İdim, ol nirseni kim (7) kıılır siz ķapsağan."

93. "Ay ķavmum! Kıling ornunguz üze, (8) hāķıķat üze men kılgan men. Song bilgen siz, ol kim irse kim kelür anga ķın, ħor kıılır anı (9) taķı ol kim irse kim yalğan ayğan. Taķı küyüng, hāķıķat üze men sizing birle [223b/1] saķçı, küygen."

94. Taķı ol vaķtın kim keldi buyruķumuz, ķutğarduk Şu'aybnı taķı anlar kim bittiler anıng birle, (2) rahmet birle bizdin. Taķı tuttı anlarını kim küç kıldılar, ķatıg ün. (3) Taķı boldılar, sarāyları içinde, çoķğanlar.

95. Tamām muķim bolmadılar mengizlig anıng içinide. (4) Āgāh bolgıl, yoķalmak Medyenge, neteg kim yoķaldı Şemüd.

96. Taķı ıdduk (5) Mūsānı, āyatlarımız birle taķı açuķ ħüccet birle,

97. Fir'avn tapa (6) taķı ħürmetlig kişilerine. Uydılar Fir'avn buyruķınga. Taķı irmes Fir'avnning buyruķı, (7) könilik <üze>.

98. Oza kiçer ķavmındın, ķıyāmat kün taķı ketürdi anlarını otķa. (8) Taķı nime yawuz kelgü yır, kelinmiş.

99. Taķı uyduruldılar bu dünyā içinde (9) la'netni, taķı ķıyāmat kün. Nime yawuz yārī, yārī birilmiş.

100. [224a/1] Ol, ķonumlarınģ ħabarlarındın; ķışşa kıılır miz anı seniñ üze. Andın turģan (2) taķı biçilmiş taķı ħarāb.

101. Taķı küç kılmaduk anlarĝa, veli küç kıldılar özle<r>inge. (3) Mungsız kılmadı anlardın anlarning tapunguları, kulluk kılurlar Tangrıdın bisre, (4) nirsedin; ol vaķtın kim keldi İdingniñ buyruķı. Taķı arturmadılar anlarĝa, yoķatmaķdın öngin.

102. (5) Taķı anıng mengizlig İdingniñ tutmaķı, ol vaķtın kim tuttı konumları taķı ol küç kılgan. (6) Haķıķat üze anıng tutmaķı, ŗatıĝ, iglig.

103. Haķıķat üze anıng içinde nişān, ol kim irsege kim ŗorktı (7) ol cihān kınındın. Ol kün, yıĝlınmış anga kişiler. Taķı ol kün, (8) hāzır bolunmış.

104. Taķı song ŗođmas miz anı, meger sananmış vaķtĝa tigrü.

105. Ol <kün> kelür, (9) sözlemes ten, meger destürü birle. Anlardın bed-baħt taķı nik-baħt.⁷⁹

106. [224b/1] Anlar kim bed-baħt boldılar, ot içinde. Anlarĝa anıng içinde ingremek taķı aķırmak.

107. (2) Cāvidānalar anıng içinde, peyveste bolmışĝa kökler taķı yir, meger (3) anı kim tiledi İding. Haķıķat üze İding, kılgan ol nirseni kim tileyür.

108. Anlar kim (4) nik-baħt boldılar, uşmaħ içinde. Cāvidānalar anıng içinde, peyveste bolmışınĝa kökler (5) taķı yir, meger anı kim tiledi İding; baħşış kesilmemişler.

109. (6) Bolmaĝıl ŗek içinde ol nirsedin kim kulluk kıılır munlar; kulluk kılmazlar, meger neteg kim (7) kulluk kıılır ataları, aşnudın. Taķı haķıķat üze men, tükel tegürgeni anlarning ülüşlerini, (8) eksilmışdın öngin.

110. Taķı birdük Mūsāĝa kitābnı, (9) ģilāf kılındı anıng içinde. Taķı eger bolmasa irdi kelime kim ozdı, İdingdin; ģükm kılıngay irdi [225a/1] aralarında. Taķı haķıķat üze anlar, ŗek içinde andın, ŗekliĝ kılgan.

111. Taķı haķıķat üze ŗamuĝ, (2) tükel tegürgey anlarĝa İding, ‘amellerini. Haķıķat üze ol, anı kim kıılurlar bilgen.

112. (3) Rāst bolĝul, neteg kim buyruldung; taķı ol kim irse kim tevbe kıldı sening birle; taķı ģaddın keĝmengler. (4) Haķıķat üze ol, anı kim kıılır siz körgen.

⁷⁹ "Onların bir kısmı bedbaht, bir kısmı (ise) mutludur."

113. Taqı qışmang anlar tapa kim küç kıldılar, (5) sıqağay sizni ot. Taqı yok sizge, Tangrıdın bisre (6) dostlardın. Andın song yārī birilmes siz.

114. Taqı qılğıl namāznı, kündüznüing iki tarafında (7) taqı pāralar tündin. Haqıkat üze edğülükler, kiterürler yawuzluqlarnı. (8) Ol, angdurmaq ögüt angğanlarğa, ögüt alğanlarğa.

115. Taqı şabr qılğıl. Haqıkat üze Tangrı, (9) zāyı' qılmas edğülük qılğanlarning yanutın.

116. Bolsa irdi zamāne kişilerindin, [225b/1] aşnungızdın, qalğanlarning eyeleri; yıgarlar fesāddın, (2) yırde. Meger az anlardın kim qurtarduk, anlardın. Taqı uydı anlar kim (3) küç kıldılar, ol nirsege kim ni'met birildiler anıing içinde taqı boldılar yazuq qılğanlar.

117. Taqı (4) bolmadı İding, munung üçün kim yoqatsa qonumlarını, küç birle, taqı ol qonumnung eyeleri ongarganlar.

118. (5) Taqı eger tilese İding, qılğay irdi kişilerni bir dīn eyesi. Taqı (6) qışmazlar hilāf qılışğanlar,

119. meger ol kim irse kim rahmet kıldı İding taqı anıing üçün (7) yarattı anlarını. Taqı tükel boldı İdingning kelimesi: "Toldurğay men tamuğnı, perilerdın (8) taqı kişilerdın, qamuğ."

120. Taqı tigme birni qışsa qılır miz sening üze, yalawaqlar (9) habarlarındın, ol nirseni kim tölendürür miz anıing birle könglüngni. Taqı keldi sanga munung içinde haq; [226a/1] taqı ögüt taqı angdurmaq, bitgenlerge.

121. Taqı ayğıl anlarğa kim (2) bitmezler: "Qıling ornunguz üze, biz qılğanlar."

122. (3) "Taqı küyüing, haqıkat üze biz küygenler."

123. Taqı Tangrığa köklerning örtüglügi (4) taqı yirning. Taqı anıing tapa qaytarılır iş qamuğı. Qulluq qılğıl anga taqı (5) tevekkül qılğıl anıing üze. Taqı irmez İding gāfil, ol nirsedin kim qılır siz.

(12)

SÜRETÜ YÛSUF

(6) Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [226b/1] Ol, kitābning āyatları, açuq.

2. Haqıqat üze biz indürdük (2) Qur'an, Tāzī; bolğay kim siz, bilgey siz.

3. Biz qışsa qılır miz sening üze, (3) qışsa qılmağning körklügrekini, munung birle kim vahy qıldıq sening tapa bu Qur'anni. (4) Taqı haqıqat üze irding aşnusındın, ğāfillardın.

4. Ol vaqtın kim aydı Yūsuf, (5) atasınga: "Ay atam! Haqıqat üze men kördüm on bir yulduz taqı kün (6) taqı ay; kördüm anlarnı, manga secde qılğanlar."

5. Aydı: "Ay oğulçuqum! Qışsa qılmağıl (7) tüşüingni qarındaşlarınğ üze. Keyd qılğaylar sanga, keyd qılmaq. Haqıqat üze (8) iblis, kişige düşman açuq."

6. "Anıng mengizlig (9) ihtiyār qılır sini İding. Taqı öğretür sini, sözlerning te'vilindin. [227a/1] Taqı tükel qılır ni'metini sening üze taqı Ya'qūb köki üze; neteg kim tükel qıldı anı (2) iki atang üze, aşnudın, İbrāhımğa taqı İshāqğa. Haqıqat üze İding (3) bilgen, hikmet birle iş qılğan."

7. Boldı Yūsuf içinde taqı qarındaşları içinde, (4) nişānlar, sorğanlar<ğa>.

8. Ol vaqtın kim aydılar: "Yūsuf taqı qarındaşı, sewüglügrek (5) atamızğa bizdin, taqı biz bir öğür. Haqıqat üze atamız, azğunluk içinde açuq."

9. (6) "Öldürüing Yūsufnı, yā kemşing anı bir yirge; hālī bolsun sizge atangızning (7) yūzi. Taqı bolung songındın, yahşı erenler."

10. Aydı (8) aytğan anlardın: "Öldürmeng Yüsufnı taqı kemşing kuyuğnung körünmez yiri içinde. (9) Kötürsün anı kârvânlarıning pârası, eger irsengiz kılğanlar."

11. [227b/1] Aydılar: "Ay atamız! Ne ol sanga kim emîn tutmas sen bizni Yüsuf üze? Taqı haqıqat üze biz (2) anga edğü saqınğanlar biz."

12. "İdğıl anı bizning birle, irte meyva yimek içinde kinglik kılaling taqı oynagaling. (3) Taqı haqıqat üze biz, anga saqlağanlar biz."

13. Aydı: "Haqıqat üze men, qağğurtur mini kim barsangız (4) anıñ birle. Taqı qorqar men kim yise anı qurt, taqı siz andın osanglar."

14. (5) Aydılar: "Eger yise anı qurt, taqı biz bir öğür; haqıqat üze biz, ol vaqtın (6) yoqalğanlar."

15. Ol vaqtın kim bardılar anıñ birle taqı qaşd kıldılar kim kılısalar anı (7) kuğuğnung körünmez yiri içinde. Taqı vahy kılduq anıñ tapa: "Habar birgey sen anlarğa, işleri birle (8) bu; taqı anlar bilmezler."

16. Taqı keldiler atalarına, kiçe, (9) yığılayu.

17. Aydılar: "Ay atamız! Haqıqat üze biz barduq ozuşu [228a/1] taqı qodduq Yüsufnı kâlelerimiz katında. Taqı yidi anı qurt. Taqı (2) irmez sen râstlağan bizni, taqı eger bolsa miz râst ayğanlar."

18. Taqı keldiler (3) köngleki üze yalğan qan birle, aydı: "Āsān kılı birdi sizge (4) özleringiz, işni; şabr, körklüg. Taqı Tangrı yarı tilenmiş turur (5) ol nirse üze kim şifat kılur siz."

19. Taqı keldi kârvân; iddılar, suwğa kelgüçiler. (6) Kemişti kowasını, aydı: "Ay müjde, bu oğlan!" Taqı örttiler anı, (7) bizā'at. Taqı Tangrı bilgen anı kim kılurlar.

20. Taqı sattılar anı eksük (8) bahā birle, sanlıg yarmaqlar taqı irdiler anıñ içinde, rağbatsızlardın.

21. (9) Taqı aydı ol kim satğın aldı anı Mışrdın, tişisinge: "Yaşşı kılğıl [228b/1] turğu yirini, bolğay kim asıg kılısa bizge, yā tutuğay miz anı oğlan." Anıñ mengizlig (2) orun kılı birdük Yüsufğa yirde taqı munung üçün ögretse <miz> anga tüşler (3) ta'birindin. Taqı Tangrı yinggen işi üze, veli kişilerining (4) üküşrekleri bilmezler.

22. Taqı ol vaqtın kim tegdi on sekiz yaşğa, yā yigirmisinge, yā otuz üçinge, yā kırkınga; birdük anga (5) hikmet taqı bilig. Taqı anıñ mengizlig cezā birür miz edğülük kılğanlarğa.

23. (6) Taqı aldadı anı ol kim, ol ewinde irdi, özindin. Taqı baqladı (7) qapuğlarını taqı aydı: "İwgül!" Aydı: "Sıgnur men Tangrığa. Haqıqat

üze ol (8) idim, körklüg kıldı turğu yirimni. Hâkikat üze ol, kırtulmas küç kılganlar."

24. (9) Taķı uġradı anga taķı uġradı anga; eger bol<ma>sa irdi kim kördi İdisining hüccetin. [229a/1] Aning mengizlig, munung üçün kim ewürse miz andın yawuzluķını taķı körksüz işni. Hâkikat üze ol, (2) hâliş kılgan kıllarımızdın.

25. Taķı ozuşıtlar ikisi kapuġġa taķı yırttı (3) könglekini songındın. Taķı buldılar uluġını, kapuġ kıatında. Aydı: (4) Ne ol ol kim irsening yanıtı kim tiledi ahlıng birle yawuzluķ, meger kim zindānga kıatılsa, yā (5) kım iglig!"

26. Aydı: "Ol aldadı mini özümdin." Taķı tanuķluķ birdi (6) tanuķluķ birgen, anıng ahlındın: "Eger bolsa köngleki, yırtıldı ileydın, (7) rāst aydı; taķı ol, yalġanlardın."

27. "Taķı eger bolsa köngleki, yırtıldı songındın, yalġan aydı; taķı ol rāst ayġanlardın."

28. Ol vaķtın kim kördi (8) könglekini, yırtıldı songdın; aydı: "Hâkikat üze ol, sizing keydingizdın. Hâkikat üze (9) sizing keydingiz uluġ."

29. "Yūsuf, yüz ewürgil mundın. Taķı yarlıķayu tilegil, yazuķungını. [229b/1] Hâkikat üze sen irding yazuķ kılganlardın."

30. Taķı aydı tişiler, il içinde: (2) "Azizning tişisi, aldar yigitini özındın. Yırttı yürekining perdesin, (3) sewüġ yanındın. Hâkikat üze biz körer miz anı, azmaķ içinde açuķ."

31. Ol vaķtın kim eşitti ġıybet kılduķların, (4) iddi anlar tapa taķı anuķ kıldı anlarġa tayanġu nirse taķı birdi tigme birisinge (5) anlardın bıcaķ, taķı aydı: "Çıķġıl, anlar üze!" Ol vaķtın kim kördiler anı, (6) uluġladılar taķı kestiler eliglerini. Taķı aydılar: "Arıġlıķ Tangrıġa. (7) İrmez bu yaratılmış; irmez bu, meger firişte körklüg."

32. Aydı: (8) "Ol turur, ol kim malāmat kıldıngız mini anıng içinde. Taķı aldadı anı (9) özındın, saķlandı. Taķı eger kılmasa anı kim buyrur men anga, zindānga kıatılġay, [230a/1] bolġay ġorlardın.

33. Aydı: "İdim! Zindān sewüġlüġrek (2) benim tapa, ol nersedın kim indeyürler meni anıng tapa. Taķı eger ewürmeseng mendin anlarnıng keydini, (3) kışġay men anlar tapa. Taķı bolġay men bilmegenlerdin."

34. İcābet kıldı (4) anga İdisi taķı ewürdi andın, anlarning keydini. Haķıķat üze ol işitgen, (5) bilgen.

35. Andın song açıldı anlarğa, mundın song kim kördiler āyatlarnı, zindānğa katğay anı, (6) ança tigrü kim bir vaķtğa tigrü.

36. Taķı kirdi anıng birle zindānğa iki yigit, aydı ikisinde biri: (7) "Haķıķat üze men körer men, sıķar men hamr." Taķı aydı taķı biri: "Haķıķat üze men körer men, (8) kötrür men başım üze etmek, yiyür kuş andın. (9) Hābar birgil bizge anıng ta'bir birle; haķıķat üze biz körer miz sini, körklüglük kılğanlardın."

37. Aydı: [230b/1] "Kelmes siz ikingizge, ta'am kim ruzi birlür siz anı, meger habar birdim siz ikingizge tefsiri birle, mundın (2) aşnu kim kelse siz ikingizge. Ol sizge aytur men ol nersedin kim öğretti mini İdim. Haķıķat üze men qoddum (3) ol erenler dinini kim bitmesler Tangrıķa taķı anlar, ol cihānķa, anlar küfr ketürge[nler]."

38. (4) "Taķı uydum atalarım dininğa, İbrāhımnung taķı İshāknung taķı Ya'kūbnung. (5) Bolmadı bizge kim ortak qoşsa miz Tangrığa, nersedin. Ol, (6) Tangrı fazlındın bizning üze taķı kişiler üze; veli halklarınğ (7) üküşrekleri şükr kılmaslar."

39. "Ay zindānning iki eyesi! Daķuķ (8) idiler mü yahşırak, yā Tangrı mu kim bir, yinggen?"

40. (9) "Qulluķ kılmas siz andın bisre, meger atlarğa; atadıngız anga, [231a/1] siz taķı atalarıngız. İndürmedi Tangrı anıng birle hüccetdin. (2) İrmes hükm meger Tangrığa, buyurdı kim qulluķ kılmanğız meger anga. Ol, (3) rāst dın; veli kişilerinğ üküşreki bilmesler."

41. (4) "Ay zindānning iki eyesi! İkingizde biri içrür uluğınğa, qaķırını; (5) taķı bir aslur, yiyür kuş başındın. (6) hükm kılındı iş, ol kim anıng içinde, cevāb tileyür siz."

42. Aydı ol kim irsege kim, (7) sizdi haķıķat üze ol qurtulğan, ol ikisindin: "Yād kılğıl mini uluğung qatında." (8) Unutturdu iblis, uluğınıñ yād kılmaķını; kiçti zindān içinde, (9) yıllarınğ pārası.

43. Taķı aydı melik: "Haķıķat üze men körer men yiti sığırlar [231b/1] semüz, yiyür anlarnı yiti aruķ; taķı yiti yaş buğday başları (2) içinde taķı öngin quruğlar içinde. Ay hürmetlig kişiler! Cevāb biring manga (3) tüşüm içinde, eger tüşke ta'bir kılur irsengiz."

44. Aydıla<r>: "Tüşlerning (4) qatış qarışları taqı biz irmes biz, tüşlerning ta'birini bilgenler."

45. Taqı aydı, (5) ol kim qurtuldı, ol ikegüde biri taqı saqındı uzak vaqtdın song: "Habar birür men sizge (6) ta'birle. İding mini."

46. "Yüsuf, ay yitiz rāst sözlüg! Cevāb birgil bizge (7) yiti semüz sıgırlar içinde, yiyür anlarını yiti aruq; (8) taqı yiti yaş buğday başları içinde, taqı öngin quruqlar içinde. Bolğay kim men qaytğay men (9) kişilerge, bolğay kim anlar bilgeyler."

47. Aydı: "Eker siz, ya'nī ekingiz yiti [232a/1] yıl, peyveste. Neni biçsengiz, qoğung anı başı içinde, meger (2) az ol nirsedin kim yiyür siz."

48. "Andın song, kelür andın song yiti qatıqlar; yiyürler anı kim keçürd[üngüz] anlarğa, meger az ol nirsedin kim hışnqa qatar siz."

49. "Andın song, kelür anıng songındın (3) yıl, anıng içinde yağmur yağdurulur kişiler, taqı anıng içinde sıkarlar."

50. Taqı aydı (4) melik: "Keling manga anıng birle." Ol vaqtın kim keldi anga (5) yalawaç, aydı: "Qaytğıl İding tapa. Sorgul anga, ne ol ol tişilerning (6) hālı, kestiler eliglerin. Haqıqat üze İdim, anların keydini bilgen."

51. Aydı: "Ne ol tilekingiz ol vaqtın kim tartınadıngız Yüsufnı özindin?" Aydılar: "Arıqlıq Tangrıqa, bilmedük (7) anıng üze yawuzluqđın." Aydı 'Azizning tişisi: "Emdi tölendi (8) haq. Men aldadım anı özindin taqı haqıqat üze ol rāst ayğanlardın."

52. (9) "Ol, munung üçün kim bilse, haqıqat üze men hıyānet qılmadım anga, örtüglüg birle taqı haqıqat üze Tangrı [232b/1] köndürmes, hıyānet qılğanların keydini."

53. "Taqı bizārlıq birle tanuqluq birmez men özümge. Haqıqat üze ten (2) buyurğan yawuzluq birle, meger ol nirse kim rahmet qıldı İdim. Haqıqat üze İdim yarlıqağan, rahmet qılğan."

54. (3) Taqı aydı melik: "Keling manga anıng birle, hāş qılayın anı özüm için." (4) Ol vaqtın kim sözledi anga, aydı: "Haqıqat üze sen, bu kün bizing qatımızda orunluğ, i'timādliğ."

55. (5) Aydı: "Qılğıl mini yirning hazineleri üze; men saqlağan, bilgen."

56. (6) Taķı aning mengizlig orun ķılı birdük Yūsufğa yir içinde; orun tutar andın, (7) ķayda tilese⁸⁰. Tegrür miz rahmetimizni kimni tilese miz. Taķı zāyı' ķılmas miz (8) edgölük ķılğanlarning yanutın.

57. Taķı ol cihānung yanutı yaķşıraq anlarğa kim (9) bittiler taķı irdiler saķnurlar.

58. Taķı keldi Yūsufnung ķarındaşları [233a/1] taķı kirdiler aning üze. Taķı bildi anlarnı, taķı anlar anga bilmegenler.

59. (2) Taķı ol vaķtdın kim ongardı anlarnı, anuķlukları birle; aydı: "Keling manga ķarındaş birle, sizge (3) atangızdın. Kөрmez mü siz, men tükel birür men sağunı taķı men, indürgenlerning (4) yaķşıraqı."

60. "Taķı eger kelmesengiz manga aning birle, yoķ sağulamak sizge, (5) benim ķatımda, taķı yawumang."

61. Aydılar: "Aldağay miz anı⁸¹ atasındın⁸². (6) Taķı haķikat üze biz, ķılğanlar biz."

62. Taķı aydı yigitleringe: "Ķıling bizā'atlarını, (7) yükleri içinde. Bolğay kim anlar bilgeyler anı, ol vaķtın kim ewrülsele ahlları tapa, (8) bolğay kim anlar ķaytğaylar."

63. Ol vaķtın kim ķayttılar ataları tapa, aydılar: (9) "Ay atamız! Yığıldı bizdin sağulamak. İdgıl bizim birle ķarındaşımıznı, keyl alaling. [233b/1] Taķı biz, anga saķlağanlar miz."

64. Aydı: "Emin tutar mu men sizni aning üze, meger (2) neteg kim emin tuttum sizni uyası üze, aşnudın? Taķı Tangrı yaķşıraqı, (3) saķlağanlık yanındın. Taķı ol rahmet ķılğanlarning rahmet ķılğanraqı."

65. Taķı ol vaķtdın kim açtılar (4) kälelerini, buldılar bizā'atlarını, ķaytarıldı anlar tapa; aydılar: (5) "Ay atamız! Ne isteyür miz, bu bizā'atımız, ķaytarıldı bizim tapa. Taķı aşlık ketrür miz (6) ahlımız tapa taķı saķlar miz uyamıznı taķı artar miz tiwe yüki yanındın; ol, (7) az sağulanmış turur."

66. Aydı: "İdmağay men anı sizing birle, ançağa tigrü kim (8) birgey siz manga 'ahd Tangrıdın, kelgey ök siz manga aning birle, meger (9) kim ķapsanılsa sizing birle." Ol vaķtın kim birdiler anga 'ahdlerini, aydı: "Tangrı, [234a/1] ol nirse üze kim aytur miz, saķlağan."

⁸⁰ tilese: tilese miz

⁸¹ anı: andın

⁸² atasındın: atasını

67. Taqı aydı: "Ay oğullarım! Kirmeng (2) bir qapuğdın taqı kiring taquq qapuqlardın. (3) Taqı menfa'at <qılmas men> sizdin, Tangrıdın nirse. İrmez hükm (4) meger Tangrığa. Aning üze tevekkül kıldım taqı aning üze tevekkül qılsun, tevekkül qılğanlar.

68. (5) Taqı ol vaqtın kim kirdiler, ol yirdin kim buyurdı anlarğa ataları. Menfa'at qılmaz (6) irdi anlardın, Tangrıdın nirsedin; meger bir hācat, (7) Ya'qūb teni içinde, ötedi anı. Taqı haqıkat üze ol 'ilm eyesi, ol nirsege kim (8) öğrettük anga; veli kişilerin üküşreki bilmesler.

69. Taqı ol vaqtın kim (9) kirdiler Yūsuf üze, sıgındurdı aning tapa, qarındaşını; aydı: "Haqıkat üze men, [234b/1] men qarındaşing men. Qadğurmağıl ol nirse birle kim qılır irdiler."

70. (2) Ol vaqtın kim ongardı anuqluqları birle, qıldı içgü nirseni (3) qarındaşing yüki içinde; andın song qıqırdı qıqırğan: "Ay kārvan! (4) Haqıkat üze siz oğrılar siz."

71. Aydılar taqı qarşu keldiler anlar üze: "Neni (5) yitrür siz?"

72. Aydılar: "Yitrür miz melikning sağusın; ol kim irsege kim (6) keldi aning birle, tiwe yüki. Taqı men aning birle men oğğa kirgen men."

73. Aydılar: "Tangrı tuta ant içer men! (7) Bildingiz, kelmedük munung üçün kim fesād qılsa miz yir içinde. Taqı irmedük (8) oğrılar."

74. Aydılar: "Ne ol yanutı, eger bolsangız yalğanlar?"

75. (9) Aydılar: "Aning yanutı; ol kim irse kim bulundı yüki içinde, ol cezāsı.⁸³ [235a/1] Aning mengizlig yanut birür miz küç qılğanlarğa."

76. Başladı idişleri birle, (2) uyasıning idişidin aşnu. Andın song çıkarmaq tiledi anı, qarındaşı idişindin. (3) Aning mengizindin keyd kılduq Yūsufqa. Bolmadı kim alsa qarındaşını (4) melik dini içinde, meger kim tilese Tangrı. Kötrür miz derecelerni, (5) ol kim irseni kim tileyür miz. Taqı tigma bir 'ilm edesi üstinde, bilgen.

77. Aydılar: "Eger (6) oğurladı irse, oğurladı qarındaş anga, aşnudın. Örütti anı (7) Yūsuf özi içinde taqı aşkārā qılmadı anı anlarğa; aydı: "Siz asığsızraq, (8) orun yanındın. Taqı Tangrı bilgenrek ol nerseni kim şıfat qılır siz."

⁸³ "Onun cezası, kimin yükünde (hırsızlık malı) bulunursa, o kimseye el konulmasıdır."

78. Aydılar: "Ay (9) 'Aziz! Hâkikat üze anga qarı ata bar, uluğ. Alğıl birimizni [235b/1] orninga. Hâkikat üze körer miz sini, edğülük kılğanlardın."

79. Aydı: "Sıgnur men Tangrıga (2) kim alsa miz, meger ol kim erseni kim bulduq kâlemizni aning qatında; biz, andağ irse (3) küç kılğanlar miz."

80. Ol vaqtın kim nevmid boldılar andın, saçıldılar razlaşu; aydı (4) anlarning uluğraqı: "Bilmedingiz <mü>, hâkikat üze atalarınız aldı sizning üze (5) 'ahd, Tangrıdın; taqı aşnudın taqşir qıldingiz Yūsuf içinde? (6) Adırılmağay men⁸⁴ bu yirdin, ança tigrü kim destür birse manga atam, yâ hükm kılğınça manga (7) Tangrı taqı ol hükm kılğanlar yahşırakı."

81. Qayting (8) atangız tapa, taqı ayting: Yâ ay atamız! Hâkikat üze oğlung oğurladı. Taqı (9) tanuqluq birmedük, meger aning birle bildük. Taqı irmedük ö<r>tüglügge saqlağanlar."

82. [236a/1] "Taqı sorgul ol qonumğa kim irdük aning içinde; taqı ol kârvânğa kim qarşu keldük (2) aning içinde; taqı biz rāst ayğanlar miz."

83. Aydı: "Āsān qılu birdi sizge (3) özleringiz, işni; körklüg şabr. Bolğay kim Tangrı kelse (4) manga anlar birle qamuğ. Hâkikat üze ol, ol bilgen, hikmetlig."

84. (5) Taqı ewrildi anlardın taqı aydı: "Ay qatıq qadğum Yūsuf üze!" Taqı aqardı (6) aning iki közi, qadğudın, ol öfke birle toluğ turur.

85. Aydılar: "Ant içer men Tangrı birle, (7) qayışmas sen, zıkr qılur sen Yūsufni; bolğınçağa tigrü ölmeçi, yâ bolğay sen yoğalğanlardın."

86. (8) Aydı: "Hâkikat üze şikāyet qılur men, şabr qılu bilmegen qadğumnı taqı qadğumnı, Tangrı tapa. Taqı bilür men (9) Tangrıdın, anı kim bilmes siz."

87. "Ay oğlanlarım! Barıng, [236b/1] habar isteng Yūsufdın taqı uyasıdın. Taqı nevmid bolmang Tangrıniñ (2) rāhatındın. Hâkikat üze ol, nevmid bolmas Tangrıniñ rāhatındın, meger küfr ketürgen (3) erenler."

88. Ol vaqtın kim kirdiler aning üze, aydılar: "Ay 'Aziz! (4) Sıqadı bizni taqı ahlımızğa, aruqluq. Keldük def' kılğan bizā'at birle. (5) Tükel

⁸⁴ adırılmağay men: adırılmağay miz

birgil bizge sağunı taķı şadaķa kılğıl bizing üze. Haķıķat üze Tangrı, cezā birür (6) şadaķa kılğanlarğa."

89. Aydı: "Bildingiz mü, ne kıldingız Yūsuf birle (7) taķı uyası birle, ol vaķtın kim siz bilmegenler?"

90. Aydılar: "Sen mü sen (8) Yūsuf?" Aydı: "Men Yūsuf taķı bu ķarındaşım. Edgülük kıldı Tangrı, (9) bizim üze. Haķıķat üze kim saķınsa taķı şabr kılssa, haķıķat üze Tangrı zāyı' kılmas [237a/1] edgülük kılğanlarning yanutın."

91. Aydılar: "Tangrı tuta ant içer miz, üdürdi sini Tangrı (2) bizing üze. Haķıķat üze irdük haķā kılğanlar."

92. Aydı: "Öwke yoķ sizning üze (3) bu kün. Yarlıķayur Tangrı sizge taķı ol raķmet kılğanlarning raķmet kılğanraķı."

93. (4) "Baring könglekim birle, bu. Kemişing anı atam yüzi üze, (5) bolsun körgen. Taķı keling manga ahlingız birle, ķamuğ."

94. Taķı ol vaķtın kim (6) çıķtı kārவān, aydı ataları: "Haķıķat üze men bulur men Yūsuf yıdıǵını, (7) eger bolmasa irdi kim munmaķķa nisbet kılur siz."

95. Aydılar: "Tangrı tuta ant yād kılur miz, sen aşnuķı azǵunluķung içinde."

96. (8) Ol vaķtın kim keldi müjde birgen, kemişti anı yüzi üze, (9) kayıştı körgen; aydı: "Aymadım mu sizge, haķıķat üze men, bilür men Tangrıdın [237b/1] ol nerseni kim bilmes siz?"

97. Aydılar: "Ay atamız! Yarlıķayu tilegil bizge, yazuķlarımıznı; (2) biz irdük haķā kılğanlar."

98. Aydı: "Yarlıķayu tilegey men sizge, (3) İdimdin. Haķıķat üze ol, ol yarlıķaǵan, raķmet kılğan."

99. Ol vaķtın kim kirdiler (4) Yūsuf üze, sıǵındurdı aning tapa atasın anasın, taķı aydı: "Kiring Mısrğa, (5) eger tilese Tangrı, ķurtulğan bolup."

100. Taķı kötürdi atasın anasın taķt üze. (6) Taķı yüzün tüştiler anga, secde kılıǵlılar, taķı aydı: "Ay atam! Bu tüşümnüing ta'beri, (7) aşnudın. Kıldı anı İdim, rāst. Taķı edgülük kıldı manga, (8) ol vaķtın kim çıķardı mini zindāndın taķı keldi sizning <birle> (9) bādiyadın; mundın song fesād kemişti iblis benim aramda taķı [238a/1] ķarındaşlarım arasında. Haķıķat üze İdim, luķf kılğan ol nersege kim tilese. Haķıķat üze ol, ol bilgen, (2) hikmetlig."

101. "İdim, birding manga mülkdin taķı ögretting manga (3) tüşler ta'birindin. Köklerning yaratğanı taķı yirning! (4) Sen erkligim sen, dünyā içinide taķı ol cihānda. Öldürgil mini, boyun sügen (5) taķı tegürgül mini edgülerge."

102. Ol, ğaybning habarlarındın; (6) vaħy kılur miz anı seniñ tapa. Taķı irmeding anlarning qatında, ol vaqtın kim qaşd qıldılar (7) işleringe, taķı anlar örtüglüg hile kılurlar.

103. İrmez halklarning üküşreki, (8) taķı eger suqluķ qılsang, bitgenler.

104. Taķı tilemes sen anlardın, anıng üze şevābdın. (9) İrmez ol meger ögüt, 'ālamlarğa.

105. Taķı niçe köp āyatdın, [238b/1] kökler içinde taķı yirde, keçerler anıng üze; taķı anlar, andın (2) yüz ewürgenler.

106. Taķı bitmez üküşrekleri, Tangrığa, meger anlar (3) taķı ortak qoşğanlar.

107. Qurtuldılar mu kim kelse anlarğa ö<r>tgen, (4) Tangrının qınıdın; yā kelse anlarğa qıyāmat kün, nā-gāh, taķı anlar (5) bilmezler?

108. Ayğıl: "Bu yolum. Ünder men Tangrı tapa, açuķ ħüccet (6) üze men taķı ol kim irse kim uydı manga. Taķı arıglıķ Tangrığa taķı irmez (7) men ortak qoşğanlardın."

109. Taķı idmaduķ aşnungdın, meger (8) erenler, vaħy kılur miz anlar tapa; qonum eyelerindin. Yörimediler mü (9) yirde; baqsalar, neteg boldı anlarning songı kim [239a/1] anlarning aşnusındın? Ol cihān sarāyı yaħşıraķ anlarğa kim saqındılar. (2) Bilmez mü siz?

110. Ança tigrü ol vaqtın kim nevmid boldı yalawaqlar taķı sizdiler, (3) ħaķıqat üze anlar yalğanğa nisbet qılındılar; keldiler anlarğa yārimiz. Qurtarıldı ol kim irse kim tileyür miz. (4) Taķı qaytarılmas 'azābumız, yazuķ qılğan erenlerdin.

111. Boldı (5) anlarning sözi içinde, i'tibār alğu nirse, 'aqlar eyeleringe. İrmedi sözi kim (6) qatlur, veli ol nersening rāstlamaķı <kim> ileyinde turur (7) taķı tigme bir nerse ayırtlamaķı taķı köni yol taķı raħmet, ol erenlerge kim biterler.

(13)

SÜRETÜ'R-RA'D

[239b/1] Tangrining atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Ol, kitāb āyatları. Taqı ol kim indürüldi seniñ tapa, (3) İdingdin, haq; veli kişileming üküşreki bitmezler.

2. (4) Tangrı ol kim kötürdi köklerni örelersiz, körer siz anı; andın song [240a/1] erklig boldı 'arş üze. Taqı musahhar kıldı kün taqı aynı, tigme biri (2) yörür atanmış vaqtğa tigrü. Tedbir kıılır işni. Ayırtlayur āyatlarnı, bolğay kim siz (3) İdingizning satğaşmağını yaqın bilür siz.

3. Taqı ol ol kim tarttı yirni (4) taqı kıldı aning içinide tölengen tağlar taqı arıqlar; taqı tigme bir meyvalardın, kıldı (5) aning içinde iki cüft; keydürür tünni kündüzge. Haqıkat üze (6) aning içinide āyatlar bar, ol erenlerge kim endişe kıılurlar.

4. Taqı yir içinde (7) pāralar, qongşılar; taqı bustānlar, üzümledin taqı ekinledin taqı hurmā yığaqlardın; (8) bir tüpdin çıkmış butaqlar taqı bir tüpdin öngin; içrülür bir suw birle. Taqı arturur miz (9) pārasını pāra üze, meyva içinde. Haqıkat üze aning içinide nişānlar bar, [240b/1] ol erenlerge kim bilürler.

5. Taqı eger tanglasang, tang sözleri: "Topraq bolmışımız (2) vaqtda mu, biz mü yangı yaratmaq içinde?" Anlar, anlar kim (3) küfr ketürdiler anlarning İdisinge. Taqı anlar, gullar⁸⁵ boyunlarında. (4) Taqı anlar ot idileri, anlar anıñ içinide cāvidānalar.

6. Taqı (5) iwdürürler sini, yawuzluk birle, edgülük<din> aşnu; taqı keçti (6) aşnularındın, 'uqūbetler. Taqı haqıkat üze İding, yarlıkamak eyesi kişilerge, (7) küç kıılmaqları üze. Haqıkat üze İding, kını katıg.

85 gullar: غول لار

7. Taķı aytur (8) anlar kim küfr ketürdiler: "Eger indürülmese irdi seniñ üze āyat, İdisindin." Hāķıķat üze (9) sen qorķutğan, tigme bir erenlerge köndü<r>gen.

8. Tangrı bilür anı kim kötrür [241a/1] tigme bir tişi, taķı anı kim ekisür raħimler taķı artuķ alur⁸⁶. Taķı tigme bir (2) nerse anıñ qatında endāza birle.

9. Örtüglügniñ bilgeni taķı açuķnung; uluğ, yüksek.

10. (3) Berāber turur sizdin, ol kim irse kim örtti sözni taķı ol kim irse kim qatıg ayttı (4) anı, taķı ol kim irse kim ol örtülgen tün birle taķı körüngen kündüz.

11. (5) Anga navbatlaşğan bar, ileyindin taķı songındın; saķlayurlar anı (6) Tangrı buyruķındın. Hāķıķat üze Tangrı aynatmas ol nerseni kim erenler birle, ançağa tigrü kim aynatsalar anı (7) kim özleri birle. Ol vaķtın kim tilese Tangrı yawuzluķnı, yoķ qaytarmaķ anga. (8) Taķı yoķ anlarğa andın bisre erlig bolğandın.

12. Ol ol kim körküzür sizge (9) yıldırımın, qorķutur taķı qama' kıldurur, taķı qoparur ağır bulutlarını.

13. [241b/1] Arıqlayur ötgün, ögmeki birle; taķı firışteler, qorķunçındın. Taķı idar (2) qatıg ünlerni taķı tigrür anı kimge kim tilese, taķı anlar cedel kıluşurlar (3) Tangrı içinde. Taķı ol mekr kılışmaķı qatıg bolur.

14. Anga haķning du'āsı. Taķı anlar kim (4) ündeyürler andın bisre, icābet kılmaslar anlarğa bir nerse birle; meger iki elgin (5) yayğan mengizlig, suwğa, munung üçün kim tigse aғzınğa, taķı irmez ol tiggeni. Taķı irmez (6) kāfırlarınğ du'āsı, meger azmaķ içinde.

15. Taķı Tangrığa secde kılır, ol kim irse kim kökler içinde (7) taķı yir içinde; boyun süyü taķı boyun sümeyü; taķı köligeleri, irtelerde taķı kiçelerde.

16. (8) Ayğıl: "Kim irür köklerinğ erligi taķı yirning?" Ayğıl: "Tangrı." Ayğıl: "Tutundunguz mu (9) andın bisre dostlar; erklenmezler özlerine, menfa'atni taķı ziyānnı?" [242a/1] Ayğıl: "Berāber bolur mu közsüz taķı közlüğ, yā berāber bolur mu (2) qarangķuluklar taķı yaruķ?" Yā kıldılar mu Tangrığa ortaqlar, yarattılar (3) anıñ yaratmışı

⁸⁶ *artuķ al-* şeklinde çevrilen kelimenin Arapçasının "artırmak" manasının yanı sıra "artmak" manası da bulunmakla beraber burada "artırmak" manasına gelen bir kelimeyle çevrilmesi daha uygun düşerdi.

mengizlig; ohşaştı yaratıg anlar üze? Aygıl: "Tangrı tigme bir (4) nirsening yaratğanı. Tağı ol bir, qahr qılğan."

17. İndürdi kökdin (5) suwnı, aqturdi ögüzler endāzası birle. Kötürdi aqın, qabarğan (6) artğan. Tağı andın kim yandurur siz anıng üze ot içinde, bezekning istemekü için, (7) yā menfa'at; köpük anıng mengizlig. Anıng mengizlig urur Tangrı, haqını (8) tağı bāılını: Ol nirse kim köpük, barur, suw biraqğan çöp çör; tağı ol nirse kim asıg qılır (9) kişilerge, kiçer yir içinde. Anıng mengizlig urur [242b/1] Tangrı, meş ellerni.

18. Anlarğa kim icābet qıldılar, anlarınğ İdisinge; körklügrek. (2) Tağı anlar kim icābet qılmadılar anga; eger haqıqat üze anlarğa, ol nirse kim yir içinde (3) kamuğ tağı anıng mengzeşiki anıng birle; yulungaylar irdi anıng birle. Anlar, anlarğa (4) hisābning yawuzı. Tağı sıgıngu yirleri tamuğ. Tağı neme yawuz töşek!

19. Ol kim irse mü kim (5) bilür; haqıqat üze indürüldi sening tapa İdingdin, haq; ol kim irse mengizlig kim (6) közsüz? Haqıqat üze ol, saqınur 'aql eyeleri.

20. Anlar kim vefā qılurlar (7) Tangrınınğ 'ahdi birle tağı bozmaslar 'ahdni.

21. Tağı anlar kim ulayurlar (8) anı kim buyurdi Tangrı anıng birle kim ulansa tağı qorqarlar anlarınğ İdisindin (9) tağı qorqarlar saqış yawuzındın.

22. Tağı anlar kim şabr qıldılar, anlarınğ [243a/1] İdisining rızāsını isteyü tağı qıldılar namāznı tağı harc qıldılar ol nirsedin kim (2) ruzi qılduq anlarğa, örtüglüg tağı āşkäre tağı def' qılurlar edgülük birle, yawuzluqını. (3) Anlar, anlarğa bu sarāynung songı.

23. İkāmet büstānları, kirürler anga, (4) tağı ol kim irse kim şālih boldı atalarındın tağı cüftlerindin tağı oqlanlarındın. (5) Tağı firışteler, kirürler anlar üze, tigme bir qapuqlarındın.

24. "Selāmatlıq (6) sizing üze, munung birle kim şabr qıldıngız. Neme körklüg sarāynung songı!"

25. Tağı anlar kim (7) bozarlar Tangrınınğ 'ahdini, 'ahd qılmışındın song tağı keserler (8) anı kim buyurdi Tangrı anıng birle kim ulansa tağı fesād qılurlar yirde; (9) anlar, anlarğa la'net tağı anlarğa sarāynung yawuzı.

26. Tangrı [243b/1] yayar rüzini kimge kim tilese taqı tar kıılır. Taqı sewündiler bu yakınrağ (2) tiriglik birle; taqı irmez bu yakınrek tiriglik, ol cihānda, meger menfa‘at.

27. Taqı aytur (3) anlar kim küfr ketürdiler: "Eger indürülse irdi aning üze āyat, İdisindin." Ayğıl: (4) "Haqıkat üze Tangrı azduru<r> kimni tilese taqı köndürür aning tapa ol kim irse kim qarşu keldi."

28. (5) Anlar kim bittiler taqı qarār kıılır köngülleri Tangrının zikri birle. Āgāh bolğul, (6) Tangrının zikri birle qarār kıılır köngüller.

29. Anlar kim bittiler taqı (7) kııldılar edğü ‘amellerni; mengliglik bolsun anlarğa taqı kaytmaqning körklüglüki.

30. (8) Aning mengizlig idduğ sini bir öğür halk içinde, keçti aşnusındın öğürler; (9) munung üçün kim oqusang anlar üze anı kim vahy kılduğ sening tapa, taqı anlar küfr ketrürler [244a/1] Tangrığa; ayğıl: "Ol İdim, yoğ tapungu meger ol. Aning üze tevekkül kıldım (2) taqı aning tapa kaytmaqım."

31. Taqı eger haqıkat üze Qur‘ān, yörütüldi aning birle tağlar, (3) yā kesildi aning birle yirler, yā sözlendi aning birle ölügler. Tangrığa (4) iş kamuğ. Bilmedi mü kim nevmid boldı anlar kim bittiler, eger (5) tilese irdi Tangrı, köndürgey irdi kişilerni kamuğ? Taqı kışmas anlar kim (6) küfr ketürdiler, teger anlarğa, munung birle kim kııldılar, belā; yā iner (7) yakın, sarāylarındın; ançağa tegrü kim kelse Tangrının va‘desi. Haqıkat üze Tangrı (8) hilāf kıılmas va‘deni.

32. Taqı mashara kııldı yalawaçlar birle, (9) aşnungdın. Mühlet birdim anlarğa kim küfr ketürdiler, andın song tuttum anlarnı. Neteg [244b/1] irdi kınım?

33. Ol kim irse mü kim ol saqçı tigme bir ten üze, aning birle kim kazğandı?⁸⁷ (2) Taqı kııldılar Tangrığa ortağlar; ayğıl: "Atang anlarnı. Yā (3) habar birür mü siz anga ol nirse birle kim bilmes yirde; yā zāhir birle (4) sözdin?" Bezenildi anlarğa kim küfr ketürdiler, örtüglüg hileleri (5) taqı yığıldılar yoldın. Taqı kimni azdursa Tangrı, yoğ anga (6) köndürgendin.

34. Anlarğa kın, bu yakınrağ tiriglik içinde taqı ol cihānning (7) kıını katığrağ. Taqı yoğ anlarğa, Tangrıdın sağlağandın.

⁸⁷ "Herkesin yaptığını gözetkenle (hiç bir şeyden haberdar olmayan bir) midir?"

35. (8) Ol uçmaḡning şıfatı kim va‘de ılındı saḡınanlar: Aar altınındın (9) arıqlar; meyvası ulaş taı anıḡ köligesi. Ol, anlarınḡ songı kim [245a/1] saḡındılar. Taı kâfırlarınḡ songı ot.

36. Taı anlar kim birdük anlarḡa (2) kitâbnı, sewnürler ol nirse birle kim indürüldi sening tapa. Taı öḡürlerdin (3) kim irseyi kim inkâr ılır pârsı<nḡa>. Ayḡıl: "Haıkat üze buyrulduḡ kim ulluḡ ılsam Tanrıḡa (4) taı ortak oşmaz men anga. Anıḡ tapa ündeyür men taı anıḡ tapa aytmaḡım."

37. Taı anıḡ mengizlig (5) indürdük anı, ḡikmet Tâzî. Taı eger uysang hevâlarınḡa, (6) sanga kelmişindin song biligdin; yoḡ sanga Tanrıdın (7) erkligidin taı saḡlaḡandın.

38. Taı ıdduḡ yalawaqlar, aşnungdın, (8) taı ılduḡ anlarḡa cüftler taı oḡlanlar. Taı bolmadı yalawaqlaḡa (9) kim kelse âyat birle, meger Tanrıning buyruḡı birle. Tigme bir vaḡtḡa kitâb.

39. [245b/1] Yoyar Tanrı anı kim tileyür taı tölendürür. Taı anıḡ atında kitâbning aşlı.

40. (2) Taı eger körkütse miz⁸⁸ <sanga> ol nirsening pârasını kim va‘de ılır miz anlarḡa, yâ öldürse miz <sini>; (3) haıkat üze sening üze tegürmek taı bizing üze saḡış.

41. Körmediler mü, (4) biz kelür biz yirge, ekisür miz anı ırıḡlarındın. Taı Tanrı (5) ḡükm ılır, aytarḡan yoḡ ḡükminge. Taı ol, saḡışı revân.

42. (6) Taı örtüḡlüḡ hile ıldı anlar kim aşnularındın. Tanrıḡa turur örtüḡlüḡ hile (7) amuḡ. Bilür anı kim azḡanur tigme bir ten. Taı bilgey (8) kâfırlar, kimge sarâyning songı.

43. Taı aytur anlar kim küfr ketürdiler: (9) "İrmes sen ıdılmış." Ayḡıl: "Tap boldı Tanrı, tanuḡ, benim aramda taı sizing aranıḡda, [246a/1] taı ol kim irse kim anıḡ atında kitâbning bilmeki."

⁸⁸ körkütse miz: körkütseng

(14)

SÜRETÜ İBRÂHİM

(2) Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (3) Kitāb, indürdük anı sening tapa; munung üçün kim çıkarsang kişilerni [246b/1] qarangquluklardın yaruq tapa, anlarning İdisining destürü birle; bilgen, ögülmüş Tangrının (2) yolınğa.

2. Ol kim, anga ol kim kökler içinde taqı ol kim (3) yir içinde. Taqı bî-çāralıq küfr ketürgenlerge, qatıg qındın.

3. Anlar kim (4) sewerler bu yakınraq tiriglikni, ol cihān üze. Taqı yıgarlar (5) Tangrı yolındın taqı isteyürler egrilikni. Anlar (6) ırak azmaq içinde.

4. Taqı idmaduq yalawaçdın, meger qavmının (7) tili birle, munung⁸⁹ üçün kim beyān kılsa⁹⁰ anlarğa. Taqı azdurur Tangrı ol kim irseni kim tileyür taqı köndürür (8) ol kim irseni kim tileyür. Taqı ol yinggen, hikmet birle iş qilgan.

5. Taqı idduq (9) Mūsānı āyatlarımız birle kim: "Çıqargıl qavmunı qarangquluklardın [247a/1] yaruq tapa taqı angdurğıl anlarğa Tangrının künleri birle." Haqıkat üze aning içinde (2) nişānlar bar, tigme bir şabr qilganğa, şükr qilganğa.

6. Taqı ol vaqtın kim aydı Mūsā, (3) qavmınğa: "Yād qiling Tangrının ni'metini sizing üze, ol vaqtın kim qutardı sizni (4) Fir'avnnıng ahlındın; teklif qilurlar sizge qınnıng qatıgını, (5) taqı boğazlayurlar oğullarınğızni taqı tirig qodmaq tileyürler tişilerinğızni. (6) Taqı aning içinde sizge sınağ bar, İdingizdin, uluğ."

7. "Taqı ol vaqtın kim bildürdi (7) İdingiz: 'Eger şükr kılsangız, arturğay miz sizge. Taqı eger küfr ketürsengiz, (8) haqıkat üze benim qınım qatıg.'" "

⁸⁹ munung: mununung

⁹⁰ beyān kılsa: beyān kılsang

8. Tağı aydı Mūsā: "Eger küfr ketürsengiz, (9) sizler tağı ol kim irse kim yir içinde kamuğ, haqıqat üze Tangrı mungsuz, ögülmiş."

9. [247b/1] Kelmedi mü sizge anlarning habarı kim aşnungızdın, Nūh kavmining tağı 'Ādning (2) tağı Şemüdnıng, tağı anlar kim songlarındın, bilmes anlarnı meger Tangrı? Keldi anlarğa (3) yalawaçlar açuq hüccetler birle, qaytardılar eliglerini ağızlarınga; tağı aydılar: (4) "Biz küfr ketürdük, ol nirse birle kim ıdıldıngız anıng birle. Tağı biz şek içinde ol nirsedin <kim> ündeyür siz bizni (5) anıng tapa, şeklig kılğan."

10. Aydı yalawaçları: "Tangrı içinde mü şek, köklerinng yaratğanı (6) tağı yirning; ündeyür sizni, munung üçün kim yarlıqasa sizge yazuqlarıngızdın tağı te'hır kılsa sizni, (7) atanmış vaqtğa tegrü?" Aydılar: "İrmez siz, meger yaratılmış bizing mengizlig. Tileyür siz kim (8) yıgsangız bizni ol nirsedin kim irdi qulluq kıılır atalarımız. Keling bizge hüccet birle, (9) açuq."

11. Aydı anlarğa yalawaçları: "İrmez biz, meger yaratılmış sizing mengizlig. Veli [248a/1] Tangrı edgülük kıılır ol kim irse üze kim tileyür, qullarındın. Tağı bolmadı bizge kim (2) kelse miz sizge hüccet birle, meger Tangrı tileki birle. Tağı Tangrı üze tevekkül kıılsun (3) bitgenler."

12. Tağı <ne> ol bizge, meger tevekkül kıılsa miz Tangrı üze; tağı köndürdi bizni, (4) yollarımızğa? Tağı şabr kıılğay oq miz ol nirse üze kim āzārlatıngız bizni. Tağı Tangrı üze tevekkül kıılsun (5) tevekkül kıılğanlar."

13. Tağı aydı anlar kim küfr ketürdiler, yalawaçlarınga: "Çıkarğay miz sizni (6) yirimizdın, yā bolğay siz dinimiz içinde." Vağy kııldı anlar tapa, anlarning İdisi: (7) "Yoqatğay miz küç kıılğanlarını."

14. "Tağı qarār kııldurğay miz sizni yirde, (8) songlarındın. Ol, ol kim irsege kim qorqıtı mindin tağı qorqıtı qağığımdın."

15. Tağı (9) taşarruf istediler tağı nevmıd boldı tigme bir boyun sümegenler.

16. İleyindin tamuğ; [248b/1] tağı içrülür suwdın, tamuğluğlardın.

17. Teklif birle ıymaz anı tağı singrü yazmas anı. (2) Tağı kelür anga ölüm, tigme bir orundın, tağı irmez ol ölgen. Tağı (3) ileyindin qın irig.

18. Anlarning şıfatı kim küfr ketürdiler İdisinge: (4) Amelleri kül mengizlig, qatıg boldı aning birle yil, qatıg kün içinde. (5) Yaraqlıg bolu bilmesler andın kim qazgandılar, nirse üze. Ol, ol yırax (6) azgunluk.

19. Körmeding mü, haqıqat üze Tangrı yarattı köklerni taqı yirmi, (7) haq birle. Eger tilese, iltgey sizni taqı kelgey yangı halk birle.

20. Taqı irmes (8) ol, Tangrı üze küçey.

21. Taqı çıqtılar Tangrığa kamuğ; aydı (9) za'ifler, anlarğa kim uluğsındılar: "Biz haqıqat üze irdük sizge uyğanlar; [249a/1] irür mü siz sizler, menfa'at qılğanlar bizdin, Tangrıning qınındın nirsedin?" Aydılar: (2) "Eger ködürse irdi bizni Tangrı, ködürgey irdük sizni. Beräber bizing üze şabrsizlik qılduq mu, yä şabr mu qılduq; (3) yoq bizge, qurtulmaq."

22. Taqı aydı iblis, ol vaqtın kim kesildi iş: (4) "Haqıqat üze Tangrı va'de qıldı sizge, haq va'desin. Taqı va'de qıldım sizge, hilaf qıldım sizge. (5) Taqı bolmadı manga sizing üze hüccetdin, meger kim ünedim sizlerni, (6) icäbet qıldınız manga. Malamat qılmang mini, malamat qıling özüngüzni. (7) İrmes men qurtarğanınız taqı irmes siz qurtarğanlarım. Haqıqat üze men küfr ketürdüm (8) munga kim ortak qoştungız mini, aşnudın. Haqıqat üze küç qılğanlar, anlarğa qın (9) iglig."

23. Taqı kiwrüldi, anlar⁹¹ kim bittiler taqı qıldılar edgü 'amellerni; [249b/1] büstänlar, aqar altındın arıqlar, cävidänalar aning içinde, anlarning (2) İdisining buyruqı birle. Selämları, aning içinde, seläm turur.

24. Körmeding mü, neteg urdı Tangrı meşel: (3) Arıg kelime, arıg yıgaç mengiz; aning köki tölengen taqı aning butaqı (4) kök içinde.

25. Birür meyvasını tigme bir vaqtda, İdisining buyruqı birle. Taqı urur (5) Tangrı meşellerni, kişilerge; bolğay kim anlar ögüt algaylar.

26. Taqı arıgsız (6) kelimening şıfatı, arıgsız yıgaç mengizlig; kongruıldı yir üstünindin, (7) yoq anga tölenmekdin.

27. Tölendürdi Tangrı anlarğa kim bittiler, (8) tölengen söz birle, bu yaqınraq tiriglik içinide taqı ol cihānda.⁹² Taqı azgurur (9) Tangrı küç qılğanlarını. Taqı qılır Tangrı anı kim tileyür.

⁹¹ anlar: anlarğa

⁹² "Allah inananları, dünya hayatında da, ahirette de sağlam (bir) söz üzerinde tutar."

28. Körmeding mü [250a/1] anlar tapa kim tegşürdiler Tangrının ni'metini şükürini, küfrge; taqı indürdiler erenlerini (2) yoqalmaq sarâyınga;

29. tamugğa, köyerler anga? Neme yawuz qarâr!

30. Taqı kıldılar (3) Tangrıga teng tuşlar, munung üçün kim azdursalar yolındın. Aygıl: "Menfa'at alıng, haqıkat üze sizing kaytmakingız (4) ot tapa."

31. Aygıl kıllarımğa, anlar kim bittiler: "Kılsunlar namâznı; (5) taqı harc kılsunlar ol nirsedin kim rüzî kılduq anlarğa, örtüglüg taqı aşkârâ; mundın aşnu kim kelse (6) küni kim yoq satıg anıng içinde taqı yoq dostlaşmaq.

32. Tangrı ol kim yarattı köklerni (7) taqı yirmi, taqı indürdi kökdin suwnı taqı çıkardı anıng birle meyvalardın (8) rüzî, sizge. Taqı musahhar kıldı sizge kemini, yöritsengiz tengiz içinde buyruqı birle. (9) Taqı musahhar kıldı sizge arıqlarnı.

33. Taqı musahhar kıldı sizge künni taqı aynı, peyvestelik kılganlar. [250b/1] Taqı musahhar kıldı sizge tünni taqı künni.

34. Taqı birdi sizge tigme bir nersedin kim tiledingiz anı. (2) Taqı eger sanasangız Tangrının ni'metini, kapsayumağay siz. Haqıkat üze kişi, (3) küç kılgan, küfr ketürgen.

35. Taqı ol vaqtın kim aydı İbrâhım: "İdim! Kılgıl bu (4) ilni, amanlıg. Taqı saklağıl mini taqı oğullarımni kim kılluq kılsa miz butlarğa."

36. "İdim! Haqıkat üze anlar (5) azdurdılar üküşni, kişilerdin. Kim uysa manga, haqıkat üze ol mindin. (6) Taqı kim yazsa manga, haqıkat üze sen yarlıkağan, rahmet kılgan."

37. "İdimiz! Haqıkat üze qarâr kıldurdum (7) oğlanla<r>ımdın, bir qolda, ekinligdin öngin; harâm kılinmış ewüng qatında. (8) İdimiz! Peyveste kılsalar⁹³ namâznı. Taqı kılgıl köngüllerni kişilerdin, (9) iwer anlar tapa. Taqı rüzî birgil anlarğa, meyvalardın; b<ol>ğay kim şükr kılgaylar."

38. [251a/1] "İdimiz! Haqıkat üze sen bilür sen anı kim örter miz taqı anı kim aşkârâ kıılır miz. Taqı örtülmez Tangrı üze, (2) nersedin, yirde taqı kökde."

⁹³ peyveste kılsalar: peyveste kılsangız

39. "Ögmek Tangrığa, ol kim (3) birdi manga uluğluk üze, İsmā'îlni taķı İshāķnı. Haķıķat üze İdim, (4) du'ānı işitgen turur."

40. "İdim! Kılğıl mini namāznıng peyveste kılğanı, taķı oğlanlarım. (5) İdim! Taķı kabül kılğıl du'āmı."

41. "İdim! Yarlıķağıl manga taķı atamğa anamğa (6) taķı bütgenlerge, saķış qopar küninde."

42. Taķı saķınmağıl Tangrını (7) gāfıl, ol nersedin kim kılur küç kılğanlar; haķıķat üze te'hır kılur anlarını, ol künge kim (8) qopar anıng içinde közler;

43. iwgenler, başlarının kötürgenleri. (9) Kışmaz anlar tapa, közleri. Taķı köngülleri hālî.

44. Taķı qorqutğul kişilerge, [251b/1] ol kün kim kelür anlarğa kın; aytur anlar kim küç kıldılar: "İdimüz! Te'hır kılğıl (2) yakın vaqtğa tigrü, icābet kılalıng ündemekinge taķı uyalıng yalawaçlarğa." "Ant (3) içmedingiz mü irdi aşnudın, yok sizge kışmaqđın?"

45. Taķı qarār kıldıngız (4) ol kim irse<ler>ning qarār kılğu yirlerinde, küç kıldılar özlerine. Taķı bilgülig boldı sizge, neteg kılduķ anlar birle. Taķı urduķ sizge meşellerni.

46. (5) Taķı örtüglüg hile kıldılar, örtüglüg hilelerni. Taķı Tangrı katında örtüglüg hileleri; taķı eger (6) bolsa örtüglüg hileleri, munung için kim kıssa andın tağlar.

47. Saķınmağıl Tangrını, (7) va'desining hilāf kılğanını, yalawaçlarınğa. Haķıķat üze Tangrı yinggen, öç almak eyesi.

48. (8) Ol kün kim tegşürülgey yir, öngin yirge, taķı kökler. Taķı çıktılar (9) Tangrıķa; bir, qahr kılğan.

49. Taķı körer sen yazuķluğlarını, ol kün, [252a/1] qoldaş kılınmışlar buķağular içinde.

50. Könglekleri üldürükdin taķı kelür (2) yüzleringe ot.

51. Munung için kim cezā birse Tangrı tigme bir tenge, anı kim kazğandı. (3) Haķıķat üze Tangrı saķışı revān.

52. Bu, kifāyet kişilerge; taķı munung için kim qorqutulsalar (4) anıng birle taķı munung için kim bilseler, haķıķat üze ol tapunğu bir, taķı munung için kim ögüt alsalar 'aķllar eyeleri.

(15)

SÛRETÜ'L-HİCR

(5) Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (6) Ol, kitâbnung âyatları taqı açuq Qur'anning.
2. Bir az ârzûlayur [252b/1] anlar kim küfr ketürdiler, eger kâşki boyun sügen bolsalar irdi.
3. Qodğul anlarını, yisünler (2) taqı menfa'at alsunlar, taqı meşğül kılsun anlarını ümenç; bilgeyler.
4. Taqı (3) yoqatmaduq qonumdın, meger taqı anga bitinmiş kitâb.
5. Ozmas (4) ögürdin, belgülig vaqtını; taqı song qalmaslar.
6. Taqı aydılar: "Ay ol kim (5) indürüldi aning üze Qur'an! Haqıkat üze sen divâna."
7. "Eger kelse irding bizge firişteler birle, (6) eger irseng râst ayğanlardın."
8. İndürmez biz firiştelerni, meger⁹⁴ (7) haq birle. Taqı bolmadılar, andağ irse, öyülmişler.
9. Biz haqıkat üze indürdük Qur'ännı (8) taqı biz anga saqlağanlar.
10. İdduq aşnungdın, (9) burunqılarnıng ögürleri içinde.
11. Taqı kelmez anlarğa yalawaçdın, meger irdiler [253a/1] aning birle mashara kılurlar.
12. Aning mengizlig kiwrür miz anı, yazuq qılğanlarınng köngülleri üze.
13. (2) Bitmesler anga taqı keçti burunqılarnıng yolu.
14. Taqı eger açsa irdük (3) anlar üze qapuğnı, kökdin; taqı kün keçürseler, aning içinde aşarlar;
15. ayğaylar irdi: (4) "Haqıkat üze mütehayyir kılındı közlerimiz, biz erenler sihr kılınmışlar."

---

⁹⁴ meger: eger

16. Taķı (5) kılduķ kökde burclar taķı bezedük anı baķanlarġa.
17. Taķı saķladuķ anı (6) tigme bir iblisdin, atılmış.
18. Meger ol kim irse kim oġurladı işitmekni, (7) uydı anga aķuķ körülgen yulduz.
19. Taķı yirmi, tarttuķ anı; taķı kemiřtüķ (8) anıng içinde tölengen taġlar. Taķı ündürdüķ anıng içinde, tigme nirsedin ölçülmış.
20. (9) Taķı kılduķ sizge anıng içinde, tiriglikler, taķı ol kim irse kim irmes siz anga rüzı birgen.
21. [253b/1] Taķı yok nirsedin, meger şatımızda şazıneleri. Taķı indürmes biz anı, meger (2) bilinmiş endāza birle.
22. Taķı ıdduķ yıllerni, yıġaġlarını meyvelendürgen. Taķı indürdüķ (3) kökdin suwnı taķı içġü nirse kılduķ anı. Taķı irmez siz anga kizlegenler.
23. Taķı řaķıķat üze (4) biz tirġüzür miz taķı öldürür miz, taķı biz řalġanlar.
24. Taķı bildük (5) burun keġgenlerini sizdin taķı bildük song řalġanlarını.
25. Taķı řaķıķat üze İding, ol yıġar anlarını. řaķıķat üze ol şikmetlig, bilgen.
26. Taķı (6) yarattuķ kişilerni řuruġ balıķdın, öyüķ balıķdın şüret kılınmış.
27. Taķı periler atasını, (7) yarattuķ anı aşnudın, řatıġ isig, yitig otdın.
28. Taķı ol vaķtın kim aydı İding, (8) firıştelerge: "Men yaratġan yaratılmışnı, řuruġ balıķdın, öyüķ balıķdın (9) şüret kılınmış."
29. "Ol vaķtın kim tüzettim anı taķı ürdüm anıng içinge rüşumdın; tüşüing, [254a/1] anga secde kılġanlar.
30. Secde kıldı firışteler řamuġları řamuġ,
31. (2) meger iblis; unamadı kim bolsa secde kılġanlar birle.
32. Aydı: "Ay iblis! (3) Ne bar sanga kim bolmadıing secde kılġanlar birle?"
33. Aydı: "Bolmadım (4) munung için kim secde kılсам yaratılmıřġa kim yaratting anı řuruġ balıķdın, öyüķ balıķdın şüret kılınmış."
34. (5) Aydı: "Çıķġıl andın, řaķıķat üze sen la'net kılınmış."
35. "Taķı řaķıķat üze sening üze la'net, (6) cezā küninge tegrü."

36. Aydı: "İdim! Mühlet birgil manga, koparılır küninge tegrü."
37. (7) Aydı: "Haqıqat üze sen mühlet birilmişlerdin,
38. bilinmiş küninge tegrü."
39. (8) Aydı: "İdim! Ant içer men munung birle kim azdurdung
mini, bezegey men anlarğa yir içinde; taqı (9) azdurgay men anlarını
kamuğ,
40. meger kullarını anlardın, hâliş kılınmışlar."
41. [254b/1] Aydı: "Bu yolı turur, benim üze, köni."
42. "Haqıqat üze kullarım, yok (2) sanga anlar üze hüccet, meger
ol kim irse kim uydı sanga, azgunlardın."
43. (3) Taqı haqıqat üze kamuğ, va'deleri turur, kamuğ.
44. Anga yiti kapuğ; (4) tigme bir kapuğğa anlardın, pāra ülüş
kılınmış.
45. Haqıqat üze saqınanlar, (5) büstānlar içinde taqı çeşmeler
içinde.
46. Kiring anga, selāmatlık birle.
47. Taqı tarttuğ anı kim (6) kögüzleri içinde, kinedin; qarındaşlar,
tahtlar üze qarşu qarşu.
48. (7) Sıqamas anlarğa, aning içinde, emgek. Taqı irmes anlar,
andın çıkarılmışlar.
49. Hābar birgil (8) kullarınğa: Haqıqat üze men, men yarlıqağan,
rağmet kılğan.
50. Taqı haqıqat üze kınım, ol (9) kın iglig.
51. Taqı hābar birgil anlarğa, İbrāhīm konuqlarındın.
52. [255a/1] Ol vaqtın kim kirdiler aning üze, aydılar: "Selām!"
Aydı: "Biz sizdin qorqğanlar."
53. (2) Aydılar: "Qorkmağıl, biz müjde birdük sanga oğlan birle,
bilgen."
54. Aydı: "Müjde birdüngiz mü manga, (3) munung üze kim sıqadı
mini uluğluk? Ne birle müjde birür siz manga?"
55. Aydılar: "Müjde birdük sanga haq birle, (4) bolmağıl
nevmidlerdin."
56. Aydı: "Kim nevmid bolur (5) İdisining rağmetindin, meger
azgunlar?"
57. Aydı: "Ne ol tilekingiz, ay (6) ıdılmışlar?"
58. Aydılar: "Biz ıddurulduğ yazuğ kılğan erenler tapa,

59. meger (7) Lütning hâş kişileri. Biz kırtarğanları biz, kamuğ,
 60. meger tişisini. Taqdir kılduq, haqıqat üze ol, (8) qalğanlardın."
 61. Ol vaqtın kim keldi Lütning hâş kişileringe, ıdılmışlar;
 62. aydı: (9) "Haqıqat üze siz, erenler bilinmemişler."
 63. Aydılar: "Keldük sanga munung birle kim irdiler [255b/1]
 anıng içinde şek tutarlar."
 64. "Taqı keldük sanga haq birle taqı biz rāst ayğanlar."
 65. (2) "Tünle yörigil ahlıng birle, pāra birle tündin, taqı uyğıl
 songlarınga. Taqı ewrülmesün (3) sizdin bir kim irse. Taqı barıng ol
 yirde kim buyrulur siz."
 66. Taqı vahy kılduq (4) anıng tapa ol işni, haqıqat üze munlarning
 songı kesilmiş turur, irtelegenler.
 67. (5) Taqı keldi il eyeleri, sewnürler.
 68. Aydı: "Haqıqat üze munlar konuqlarım, (6) fazihet kılmang
 mini."
 69. "Taqı saqning Tangrıdın taqı hor kılmang mini."
 70. Aydılar: (7) "Yıgmaduq mu sini 'ālamlardın?"
 71. Aydı: "Munlar kızlarım, eger (8) irsengiz kılğanlar."
 72. Ant içer sening beqāng birle, haqıqat üze anlar azğunluqları
 içinde mütehayyir bolurlar.
 73. (9) Tuttı anlarını katıg ün, kün toğar vaqtğa kirgen hālda.
 74. Kılduq üstünini astınını; [256a/1] taqı yağdurduq anlar üze
 taşlar, balçık taşdın.
 75. Haqıqat üze anıng içinde nişānlar bar, (2) endişe kılğanlarğa.
 76. Taqı haqıqat üze ol, yolda tölengen.
 77. Haqıqat üze anıng içinde nişān, (3) bitgenlerge.
 78. Taqı haqıqat üze irdi Şu'ayb qavmı, küç kılğanlar.
 79. (4) Öç aldık anlardın. Taqı haqıqat üze ol iki, açuq yolda.
 80. Taqı yalğanğa nisbet kıldı (5) Şālih qavmı, ıdılmışlar.
 81. Taqı birdük anlarğa āyatlarımıznı, boldılar (6) andın yüz
 ewürgenler.
 82. Taqı irdiler, yonarlar tağlardın iwler, (7) qorqunçsuzlar.
 83. Tuttı anlarını katıg ün, irtelegenleri hālda.
 84. Mungsuz kılmadı (8) anlardın, ol kim irdiler qazğanurlar.

85. Taqı yaratmaduq köklerni (9) taqı yirni, taqı ol nirseni kim ikisining arasında, meger haq birle. Taqı haqıqat üze qıyāmat kün kelgen turur. [256b/1] İ' rāz qılğıl, körklüg i' rāznı.

86. Haqıqat üze İding, ol key yaratğan turur, (2) bilgen.

87. Taqı birdük sanga yitini, mükerrer oqungandın; taqı uluğ (3) Qur'ānnı.

88. Tartmağıl iki közüngni ol nirse tapa kim ber-hürdārlik birdük anıng birle, (4) türlüğ türlüğlerge anlardın. Taqı qağğurmağıl anlar üze. Taqı aşaq qılğıl (5) qanatıngnı, bitgenlerge.

89. Taqı ayğıl: "Men men qorqutğan (6) açuq."

90. Neteg kim indürdük ülüş qılğanlar üze,

91. anlar kim qıldılar (7) Qur'ānnı bölük bölük.

92. İding birle ant içer men, sorgay miz anlarğa, kamuğğa,

93. (8) ol nirsedin kim qılur irdiler.

94. Āşkäre qılğıl ol nirse birle kim buyrulur sen. Taqı yüz ewürgil (9) ortak qoşğanlardın.

95. Haqıqat üze biz yitrü birdük sanga mashara qılğanlarını,

96. [257a/1] anlar kim qılurlar Tangrı birle, tapungu öngin; (2) bilgeyler.

97. Taqı bilür miz, haqıqat üze tar bolur kögüzüng, ya'nı könglüng ol nirse birle kim (3) ayturlar.

98. Arığlağıl İdingning ögmeki birle taqı bolğul secde qılğanlardın.

99. (4) Taqı qulluq qılğıl İdingge, kelginçege tegrü sanga ölüm.

(16)

**SÜRETÜ'N-NAHL
NAHLNING SÜRESİ**

[257b/1] **Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.**

1. (2) Keldi Tangrıning buyruğı, iwmeng. Arıǵlıq anga taqı yüksek boldı ol nirsedin kim ortak qoşarlar.

2. (3) İndürür firıştelerni tiriglik birgen nirse birle, buyruǵındın, ol kim irse üze kim tileyür (4) qullarındın kim: "Qorqutung; haqıqat üze ol, yoq tapungu meger men; saqning mindin."

3. (5) Yarattı köklerni taqı yirni, haq birle; yüksek boldı ol nirsedin kim ortak qoşarlar.

4. (6) Yarattı kişini nuşfedın. Ol vaqtın kim, o huşumat qılǵan, açuq beyān qılǵan.

5. (7) Taqı tiwelerni, yarattı anı sizge. Anıng içinde ısıngu bar taqı asıǵlar. Taqı andın yiyür siz.

6. (8) Taqı sizge anıng içinde körk bar, ol vaqtın kim kiçe ketrür siz taqı ol vaqtın kim ıdar siz.

7. (9) Taqı kötrür yükleringizni ilge, irmedingiz teggenleri, meger nefsler [258a/1] emgetmeki birle. Haqıqat üze İdingiz rahmet qılǵan, rahmet qılǵan.

8. Taqı aqlarnı taqı hatırlarnı (2) taqı eşeklerni, munung üçün kim münsengiz anı taqı bezek üçün. Taqı yaratur anı kim bilmez siz.

9. Taqı (3) Tangrı üze yolnung rāstı. Taqı andın egri, ya'nı qışǵan. Taqı eger tilese, köndürgey irdi sizni, (4) kamuǵ.

10. Ol ol kim indürdi kökdin suwnı, sizge. Andın (5) içgü; taqı andın yaş yıǵaç, anıng içinde otlatur siz.

11. Ündürür sizge anıñ birle ekinni (6) taqı zeytün yıǵaçını taqı hurmā yıǵaçlarını taqı üzümlerni taqı meyvalarning tigme birindin. (7) Haqıqat üze anıng içinde nişān bar, ol erenlerge kim endişe qılurlar.

27. Andın song kıyāmat kün ħor kıılır anlarını (4) taķı aytur: "Ķayda ortaķlarını, anlar kim ħuřumat kıılır irdingiz anlarınğ içinde?" (5) Aydı anlar kim birildiler 'ilmni: "Ķaķıķat üze ħorluķ, bu kün, taķı yawuzluķ, (6) küfr ketürgenler üze."

28. Anlar kim öldürür anlarını firiştelere, (7) özlerinin küç kıılğanları ħālda, kemiştiler yarařmaķını: "Ķılmas irdük (8) yawuzluķdın." Kıılır irdiler; ħaķıķat üze Tangrı bilgen, anı kim kıılır irdingiz."

29. Kıiring (9) tamuğ қапуғlarına, cāvidānalar anıng içinde. Neme yawuz iķāmet kıılgu yir, uluğsınğanlarğa!

30. [260a/1] Taķı ayıldı anlarğa kim saķındılar: "Neni indürdi İdingiz?" Aydılar: "Edğülük." (2) Anlarğa kim körklüglük kııldılar bu dünyā içinde, körklüglük. Taķı ol cihān (3) sarāyı yaĥşıraq. Neme körklüg, saķnuķluğlar sarāyı!

31. İķāmet büstānları, (4) kirürler anga; aķar astınındın arıķlar. Anlarğa anıng içinde, ol kim (5) tileyürler. Anıng mengizlig yanut birür Tangrı, saķınğanlarğa.

32. Anlarğa kim (6) öldürür anlarını firiştelere, arığlar, aytur<lar>: "Selāmatlık (7) sizning üze! Kıiring uçmaķğa, ol nirse birle kim kıılır irdingiz."

33. (8) Baķarlar mu meger kim kelse anlarğa firiştelere, yā kelse (9) İdingning buyruķı. Anıng mengizlig kııldı anlar kim aşnularındın? Taķı [260b/1] küç kıılmadı anlarğa Tangrı, veli irdiler özlerine küç kıılğanlar.

34. (2) Tegdi anlarğa, ol nirsening yawuzları kim kııldılar taķı қаpsadı anlarını ol kim irdiler (3) anıng birle maşhara kıılurlar.

35. Taķı aydı anlar kim ortaķ қоřtilar: "Eger tilese Tangrı, (4) kıulluķ kıılmağay irdük andın bisre, nirsedin, biz taķı atalarımız. Taķı ħarām kıılmağay irdük andın bisre, nirsedin." Anıng mengizlig kııldı anlar kim (5) aşnularındın. İrür mü yalawaçlar üze, meger açuķ tegürmek?

36. Taķı (6) idduķ tigme bir öğür içinde yalawaç kim: "Ķulluķ kıılınğ Tangrıķa taķı saķnıng (7) şeytāndın." Anlardın kim irseyi kim köndürdi Tangrı taķı anlardın (8) kim irseyi kim tölendi anıng üze azmaķ. Yörüng yir içinde; (9) baķıng, neteg boldı yalğanğa nisbet kıılğanlarınğ songı.

37. Eger sukluk kılsang [261a/1] köndürmekleri üze, haqıkat üze Tangrı köndürmes ol kim irseni kim azdurur. Taqı yok anlarğa, (2) yarı birgenlerdin.

38. Taqı ant içtiler Tangrı birle antlarının qatıgını, (3) qoparmas Tangrı ol kim irseni kim ölür. Qoparur; va'de kılamak anıng üze vâcib, veli (4) kişilerin üküşreki bilmesler.

39. Munung üçün kim beyân kılsa anlarğa, ol kim hilâf kılışurlar (5) anıng içinde; taqı munung üçün kim bilse anlar kim küfr ketürdiler, haqıkat üze anlar irdiler yalğanlar.

40. (6) Haqıkat üze sözümüz nirsege, ol vaqtın kim tiledük anı kim aysa miz anga: "Bolgul"; bolur.

41. (7) Taqı anlarğa kim hicret kıldılar Tangrı yolında, andın song kim zulm kılındılar; (8) anuq kılu birgey miz anlarğa dünyâ içinde, körklüglük. Taqı ol cihännung yanutı uluğraq, (9) eger bilür irseler.

42. Anlar kim şabr kıldılar taqı anların İdisi üze [261b/1] tevekkül kılırlar.

43. Taqı idmaduq aşnungdın, meger erenler; vahy kılnur anlar tapa. (2) Sorung kitâb eyeleringe, eger bilmes irsengiz.

44. Açuq hüccetler birle (3) taqı kitâblar birle; taqı indürdük sening tapa kitâbnı, munung üçün kim beyân kılsang kişilerge ol nirsedin kim indürüldi (4) anlar tapa. Taqı bolgay kim endişe kılgaylar.

45. Qurtuldı mu anlar kim örtüglüg hile kıldılar (5) körksüzlüklerini, kim yottursa Tangrı anlarını yirge; yâ kelse anlarğa (6) kın ol yirdin kim bilmesler;

46. yâ tutsa anlarını ewrılmekleri içinde, (7) irmes anlar 'âciz kılganlar;

47. yâ tutsa anlarını qorğunç üze? Haqıkat üze (8) İdingiz rahmet kılgan, rahmet kılgan.

48. Körmediler mü ol nirseni kim yarattı Tangrı (9) nirsedin? Ewrülür köligeleri, saqlardın taqı sollardın, [262a/1] secde kıılığlı bolup Tangrıqa; taqı anlar horlar.

49. Taqı Tangrıqa secde kılır, ol nirse kim (2) kökler içinde taqı ol nirse kim yir içinde yörigendin, taqı firişteler, (3) taqı anlar uluğsınmaslar.

50. Qorqarlar İdilerindin, üstünlerindin; (4) taqı kılırlar anı kim buyrulurlar.

51. Taqı aydı Tangrı: "Tutunmang iki (5) tapungu. Haqıkat üze ol, tapungu bir. Mindin ök, qorqung mindin."

52. (6) Taqı anga ol nirse kim kökler içinde taqı yirde; taqı anga dın ta'at, väcib. (7) Tangrıdın öngindin mü qorqar siz?

53. Taqı ol nirse kim sizing birle ni'metdin, Tangrıdın. (8) Andın song ol vaqtın kim sıqadı sizni ziyân, anıng tapa ün kötrüp yalbarur siz.

54. Andın song ol vaqtın kim açtı (9) ziyännı sizdin, ol vaqtın kim bir ögür sizdin, anlarınğ İdisinge ortak qoşarlar.

55. [262b/1] Munung üçün kim küfr ketürseler, ol nirse birle kim birdük anlarğa. Menfa'at alıng, bilgey siz.

56. (2) Taqı qılurlar ol nirsege kim bilmesler, ülüş, ol nirsedin kim rüzi qılduq anlarğa. Tangrı tuta ant içer men, (3) sorulğay siz, ol nirsedin kim çatar irdingiz.

57. Taqı qılurlar Tangrığa kızlar, (4) arıqlıq anga. Taqı anlarğa ol nirseni kim arzūlayurlar.

58. Ol vaqtın kim müjde birildi anlarda biri, tişi birle, (5) boldi yüzi qara, taqı ol öwkelig.

59. Örtünür (6) erenlerdin, ol nirsening yawuzluqındın kim müjde birildi anıng birle. Tutar mu anı horluq üze, yâ kömer mü anı (7) topraq içinde? Āgāh bolğul, neme yawuz bu kim hüküm qılurlar!

60. Anlarğa kim bitmesler (8) ol cihānqa, yawuzluqning şıfatı. Taqı Tangrığa yüksekreki şıfat. Taqı ol yinggen, (9) hikmet birle iş qılğan.

61. Taqı eger tutsa irdi Tangrı, kişilerge, küç qılmaqları <birle>; qoğmağay irdi [263a/1] anıng üze yörigendin. Veli te'hır qılur anlarını, atanmış vaqtğa tegrü. (2) Ol vaqtın kim keldi vaqtları, song qalmaslar bir sä'at taqı keçmesler.

62. (3) Taqı qılurlar Tangrığa anı kim yigrenürler. Taqı şıfat qılur tilleri (4) yalğannı, haqıkat üze anlarğa körklügreki. Haqqā, haqıkat üze anlarğa ot (5) taqı haqıkat üze anlar burun keçürmişler.

63. Ant içer men Tangrı tuta, ıdduq ögürlerge, (6) aşnungdın. Bezedi anlarğa iblis, 'amellerini. Ol, qoldaşları (7) bu kün. Taqı anlarğa iglig qın.

64. Taqı indürmedük sening üze (8) kitābnı, meger munung üçün kim beyān qılsang anlarğa, ol kim hilāf qılıştı anıng içinde; taqı köni yol (9) taqı rahmet, erenlerge bitgen.

65. Taqı <Tangrı> indürdi kökdin [263b/1] suwnı, tırgüzdi anıng birle yirni, ölmışindin song. Haqıkat üze anıng içinde nişan bar, erenlerge (2) işitürler.

66. Taqı haqıkat üze sizge tiweler içinde i'tibār algu nirse bar. İçrür miz sizge ol nirsedin kim (3) qarınları içinde, içegüde turğan nirse taqı kan arasındın, süt şāfi, boğazğa revān barğan (4) içgenlerge.

67. Taqı ħurmā yığaçlarının meyvasındın taqı üzümledin; tutunur siz (5) andın ħamr taqı rüzī körklüg. Haqıkat üze anıng içinde nişan, ol erenlerge kim (6) bilürler.

68. Taqı ilhām birdi İding bal arısınga kim: "Tutunğul tağlardın (7) ewler taqı yığaçlardın taqı ol nirsedin kim kötrürler."

69. "Andın song yigil meyvalarınċı kamuğındın; (8) kirgil İdingning yollarınga, boyun sügli." Çıkar qarınlarındın içgü, (9) türlüğ rengleri; anıng içinde şifā, kişilerge. Haqıkat üze anıng içinde nişan bar, [264a/1] erenlerge kim endişe kılurlar.

70. Taqı Tangrı yarattı sizni, andın song öldürür sizni. (2) Taqı anlardın kim irseyi qaytarılur 'ömmüng ħasıraxınga; munung üçün kim bilmes, bilmekdin (3) song, nirseni. Haqıkat üze Tangrı bilgen, yarağlığ.

71. Taqı Tangrı arturdu pārangızni (4) pāra üze, rüzī içinde. İrmez anlar kim arturuldılar, rüzilerining qaytarğanları, (5) ol nirse üze kim erklendi sağ eligleri; anlar anıng içinde berāber. Tangrıning ni'meti birle mü (6) tanarlar?

72. Taqı Tangrı kıldı sizge özleringizdin cüftler. (7) Taqı kıldı sizge cüftleringizdin oğullar taqı oğlan oğlanları. Taqı rüzī kıldı sizge (8) arığlardın. Bāılğa mu biterler, Tangrıning (9) ni'metinge mü anlar küfr ketrürler?

73. Taqı kulluğ kılurlar Tangrıdın bisre, anı kim [264b/1] erklenmes anlarğa rüzī, kökledin taqı yirdin, nirseni; taqı unmaslar.

74. (2) Urmang Tangrığa meşellerni. Haqıkat üze Tangrı bilür taqı siz bilmes siz.

75. (3) Urdı Tangrı meşel, kulnı erklenilmiş, yarağlığ bolmas nirse üze; taqı ol kim irseni kim (4) rüzī birdük anga bizdin, rüzī körklüg, ol ħarc kılur andın, örtüglüg taqı āşkārā. Teng (5) bolurlar mu? Ögmek Tangrığa, üküşrekleri bilmesler.

76. Taqı urdı (6) Tangrı meşel, iki erni: İkisinde birisi ağın turur, yarağılı bolmas nirse üze; taqı ol (7) 'ıyāl, erkligi üze, nirge kim ewürse kelmegey edgülik birle. Berāber bolur mu (8) ol, taqı ol kim irse kim buyrur tüzlik birle, taqı ol, yol üze köni?

77. (9) Taqı Tangrıǵa, köklerning örtüglügi taqı yirning. Taqı irmes kıyāmatnung işi, meger [265a/1] köznüing baqmaqı mengizlig, yā ol yawuqraq. Haqıqat üze Tangrı, tigme bir nirse üze (2) yarağılı.

78. Taqı Tangrı çıqardı sizni analarınıǵızning qarınlarındın, (3) bilmez siz nirseni. Taqı kıldı sizge qulaqlarnı taqı közlerni taqı köngüllerni, (4) bolǵay kim siz şükr kılgay siz.

79. Körmediler mü quşlarnı, musahhar kılinmış hālda, (5) köknüing havāsında? Tutmas anlarnı meger Tangrı. Haqıqat üze munung içinde nişānlar bar, (6) ol erenlerge kim biterler.

80. Taqı Tangrı kıldı sizge, iwleringizdin (7) qarār kılgı yir. Taqı kıldı sizge, tiweler könlerindin iwler, (8) yüngül körer siz anı köçmekingiz küinde taqı muqim bolmaǵıǵız küinde; taqı (9) koy yünglerindin taqı tiwe yünglerindin taqı çöpürlerindin, ew meşālihleri taqı menfa'at alǵu nirse, [265b/1] bir vaqtǵa tegi.

81. Taqı Tangrı kıldı sizge ol nirsedin kim yarattı, köligeler. Taqı kıldı (2) sizge taqlardın, toqlanǵu nirse. Taqı kıldı sizge könglekler, saqlayur sizni⁹⁶ (3) isigdin; taqı könglekler, saqlayur siz<ni> toquşungızdın. Anıing mengizlig tükel kılır ni'metini (4) sizning üze, bolǵay kim siz boyun sügey siz.

82. Eger ewrülseler, haqıqat üze sening üze (5) tegürmek açuq.

83. Bilürler Tangrıning ni'metini, andın song inkār kılırlar anı. (6) Taqı üküşrekleri küfr ketürgenler.

84. Taqı qopǵarur miz tigme bir ögürdin (7) tanuq. Andın song destür birilmes anlarǵa kim küfr ketürdiler taqı anlar hoşnüd kılmak tilenmezler.

85. (8) Taqı ol vaqtın kim kördi anlar kim küç kıldılar, qınnı; yüngül kılinmas anlardın (9) taqı anlar zamān birilmesler.

86. Taqı ol vaqtın kim kördi anlar kim ortak qoştılar, ortaklarını; [266a/1] aydılar: "İdimüz! Munlar ortaklarımız, anlar kim qulluq kılır irdük, (2) sindin bisre." Kemişti<ler> anlar tapa sözni: "Haqıqat üze siz yalǵan sözlegenler."

⁹⁶ sizni: siz anı

87. Tağı kemiştirler (3) Tangrı tapa, ol kün, boyun sümekni. Tağı azdı anlardın, ol nirsedin kim çatar irdiler.

88. (4) Anlar kim küfr ketürdiler tağı yıgdılar Tangrı yolındın; arturduq anlarğa qın, (5) qın üze, munung birle kim fesād qılır irdiler.

89. Tağı ol kün kim ıdar miz (6) tigme bir ögürdin, tanuq anlar üze, özlerindin. Tağı keldük sening birle tanuq, (7) munlar üze. Tağı indürdük sening üze kitābnı; ziyāda beyān kılamak için tigme bir nirsege, tağı köni yol (8) tağı rahmet tağı müjde, boyun sügenlerge.

90. Haqıkat üze Tangrı buyrur tüzlük birle (9) tağı edgülük, tağı birmek yawukluk eyesinge, tağı yıgar haddin keçgen körksüz işdin [266b/1] tağı yawuz işdin tağı zulmdın. Ögüt birür sizge, bolğay kim siz ögüt algay siz.

91. Tağı vefā kıling (2) Tangrının 'ahdi birle, ol vaqtın kim 'ahd kılıştıngız. Tağı bozmang antlarını, anı berkitmişdin song; (3) tağı kıldıngız Tangrını, sizning üze saqçı. Haqıkat üze Tangrı, bilür anı kim (4) qılır siz.

92. Tağı bolmang ol kim irse mengizlig kim bozdı yiplükin, berkitmişdin (5) song, çözüngen nirseler. Tutunur siz antlarıngızını, fesād arangızda (6) kim bolsa bir ögür, ol artuqraq bir ögürdin. Haqıkat üze sınyur sizni (7) Tangrı aning birle; tağı munung için kim beyān kılsa sizge kıyāmat kün, anı kim hilāf kılışur (8) irdingiz aning içinde.

93. Tağı eger tilese Tangrı, kılgay irdi sizni bir ögür. (9) Velı azdurur kimni tilese tağı köndürür kimni tilese. Tağı sorulur siz ol nirsedin kim [267a/1] qılır irdingiz.

94. Tağı tutunmang antlarıngızını, fesād arangızda (2) kim tayınsa taban, tölenmişindin song. Tağı tatsangız 'azābnı, munung birle kim yıgdıngız (3) Tangrı yolındın. Tağı sizge qın uluğ.

95. Tağı satgın almang (4) Tangrının 'ahdini, az bahānı. Haqıkat üze ol Tangrı katında, ol yaşıraq sizge, (5) eger bilür irsengiz.

96. Ol nirse kim sizing qatıngızda, tükenür; tağı ol nirse kim Tangrı (6) katında, qalğan. Tağı yanut birgey miz anlarğa kim şabr kıldılar, yanutlarını, (7) aning körklügreki birle kim qılır irdiler.

97. Kim kıldı irse edgülük, (8) irkekcin yā tişidin, tağı ol bitgen; tirgüzgey miz anı, tiriglik hoş. (9) Tağı yanut birgey miz, terlerini, aning körklügreki birle kim qılır irdiler.

98. [267b/1] Ol vaktin kim okusang Qur'ânı, sığınıl Tangrıǵa, iblisdin la'net kılınmış.

99. (2) Haqıqat üze ol, yok anga hüccet, anlar üze kim bittiler, taqı anlarınǵ İdisi üze tevekkül kılurlar.

100. (3) Haqıqat üze anıng erklenmeki, anlar üze kim dost tutarlar anı; taqı anlar kim anlar anıng birle ortak qoşǵanlar.

101. (4) Taqı ol vaktin kim bedel kılduq bir āyatnı, bir āyat ornında, taqı Tangrı bilgenrek ol nirseni kim indürür; aydılar: (5) "Haqıqat üze çatǵan sen." Üküşrekleri bilmesler.

102. Ayǵıl: "İndürdi anı (6) Cebreyil, İdingin, haq birle; munung üçün kim tölendürse anlarını kim bittiler, (7) taqı köni yol taqı müjde, boyun sügenlerge.

103. Taqı bilür miz, haqıqat üze anlar ayturlar: (8) "Haqıqat üze öǵretür anga yaratılmış." Ol kim irsening tilini kim qışurlar anıng tapa, belgüsüz; (9) taqı bu til, Tāzi açuq.

104. Haqıqat üze anlar kim bitmesler [268a/1] Tangrıning āyatlarınǵa, köndürmez anlarını Tangrı. Taqı anlarǵa qın iglig.

105. (2) Haqıqat üze çatar yalǵannı, anlar kim bitmesler Tangrıning āyatlarınǵa. (3) Taqı anlar, anlar yalǵançılar.

106. Kim küfr ketürse Tangrıǵa bitmişindin (4) song, meger ol kim irse kim küçemlendi taqı anıng köngüli qarār kılǵan imān birle; veli (5) ol kim irse kim açtı küfr birle kögüzini, ya'nı köngülını; anlarınǵ üze öfke, Tangrıdın. Taqı anlarǵa qın (6) uluǵ.

107. Ol munung birle kim anlar dost tuttılar bu yakınraq tiriglikni, ol cihān (7) üze; taqı haqıqat üze Tangrı köndürmes küfr ketürgen erenlerni.

108. (8) Anlar anlar kim mühr urdı Tangrı köngülleri üze taqı kulakları üze (9) taqı közleri üze. Taqı anlar, anlar gāfillar.

109. Haqqā, haqıqat üze anlar, [268b/1] ol cihānda, anlar ziyān kılǵanlar.

110. Andın song, haqıqat üze İding, anlarǵa kim (2) hicret kıldılar, mundın song kim qımandılar; andın song cihād kıldılar taqı şabr kıldılar. (3) Haqıqat üze İding, mundın song kim yarlıqāǵan, rahmet kılǵan.

111. Ol kün kim, kelür tigme bir (4) ten cedel kılışur özindin; taqı tükel birlür tigme bir ten (5) anı kim 'amel kıldı taqı anlar küç kılınmaslar.

112. Tağı urdı Tangrı meşel (6) qonumnı, irdi qorkunqsuz, qarār qılğan. Kelür anga rüzisi, king, tigme bir (7) yirdin. Küfr ketürdi Tangrıning ni'metleringe, taturdı Tangrı anga (8) açlıq tonın tağı qorkunç tonın; munung birle kim qılur irdiler.

113. (9) Tağı keldi anlarğa yalawaç, anlardın; yalganğa nisbet qıldılar anı. Tuttı anlarını qın, [269a/1] tağı anlar küç qılğanlar.

114. Tağı ying ol nirsedin kim rüzı qıldı sizge Tangrı, heläl, (2) arıq; tağı şükr qılınq Tangrıning ni'metinge, eger irsengiz anga oq qulluq qılur siz.

115. (3) Haqıqat üze harām qıldı sizing üze ölügseni tağı qannı tağı tonguz etini tağı ol nirseni kim (4) ün kötrüldi Tangrıning atıdın öngin birle anıng birle. Kim kısarlansa, küç qılmayın tağı haddin keçmeyin; (5) haqıqat üze Tangrı yarlıqağan, rahmet qılğan.

116. Tağı aymang ol nirsege kim şıfat qılur (6) tilleringiz birle yalgannı: "Bu heläl tağı bu harām"; (7) munung üçün kim çatsangız Tangrı üze yalgannı. Haqıqat üze anlar kim çatarlar (8) Tangrı üze yalgannı, qurtulmaslar.

117. Menfa'at az tağı anlarğa (9) qın iglig.

118. Tağı anlar üze kim cuhüd boldılar, harām qılduq anı kim [269b/1] kışsa qılduq sening üze, aşnudın. Tağı küç qılmaduq anlarğa, veli (2) irdiler özleringe küç qılurlar.

119. Andın song haqıqat üze İding, anlarğa kim qıldılar (3) yawuzluqnı, biligsizlik birle; andın song, tevbe qıldılar andın song tağı ongardılar. Haqıqat üze (4) İding, andın song, yarlıqağan, rahmet qılğan.

120. Haqıqat üze İbrāhım (5) irdi uymaqqa sezā, tā'at qılğan Tangrıqa, rāst müsülmān; tağı irmedi ortak qoşqanlardın.

121. (6) Şükr qılğan ni'metleringe; üdürdi anı, köndürdi anı köni yolğa.

122. (7) Tağı birdük anga dünyāda, körklüglük; tağı haqıqat üze ol, ol cihānda uçmaqlıqlardın.

123. (8) Andın song vahy qılduq sening tapa kim: "Uygul İbrāhım dīninga, rāst müsülmān. (9) Tağı irmedi ortak qoşqanlardın."

124. Haqıqat üze qılındı şenbetlemek [270a/1] ol kim irselerge kim hilāf qılıştılar anıng içinde. Tağı haqıqat üze İding, hükm qılur aralarında (2) kıyāmat kün, ol nirse içinde kim irdiler anıng içinde hilāf qılışurlar.

125. Ündeng (3) İdingning yolu tapa durust söz birle, taqı körklüg ögüt birle. Taqı cedel qılışgıl anlarning birle, (4) ol yol birle <kim> ol körklügrek. Haqıkat üze İding, ol bilgenrek ol kim irseni kim azdı (5) yolındın taqı ol bilgenrek könülgenlerni.

126. Taqı eger qınasangız, 'uqūbet qılıng, (6) ol nirsening mengzeşiki birle kim 'uqūbet qılındıngız anıñ birle. Taqı eger şabr qılsangız, ol yahşıraқ şabr qılğanlarğa.

127. Taqı şabr qılıgıl; taqı irmes şabrung, meger Tangrı birle. Taqı qağğurmağıl anlar üze. (8) Taqı bolmağıl tarlıqda ol nirsedin kim örtüglüg hile qılurlar.

128. Haqıkat üze Tangrı, anlar birle kim (9) saқındılar taqı anlar kim anlar körklüglük qılğanlar.

(17)

SÜRETÜ BENİ İSRĀ'İL

[270b/1] Başlayur men Tangrı atı birle; üküş raḥmetlig, raḥmeti lāzım.

1. (2) Arıglıq anga kim tünle ilette qulını, tünle, Ka'be yöresindeki (3) mesciddin Beytü'l-Muqaddes tapa, ol kim bereketlig qıldıq yöresini; (4) munung üçün kim körküzse miz anga nişānlarımızdın. Haqıkat üze ol, ol işitgen, körgen.

2. Taqı birdük Mūsāğa (5) kitābnı taqı qıldıq anı köni yol Ya'qūb oğlanlarınğa kim: "Tutmang [271a/1] mindin songra erklig."

3. Ol kim irsening oğlanlarını kim kötürdük Nūḥ birle. (2) Haqıkat üze ol, irdi şükr qılğan qul.

4. Taqı vaḥy qıldıq Ya'qūb oğlanlarınğa, (3) kitāb içinde: "Fesād qılğay siz yir içinde ikki kez. Taqı gālib bolğay siz, (4) gālib bolmaq uluğ."

5. Ol vaktın kim keldi ikisinde burunraqının va'desi, idduq sizing üze (5) qullarnı bizge, qatıq toquş eyeleri; tezgindiler sarāylar arasında. (6) Taqı irdi va'de, qılınmış.

6. Andın song qaytarduq sizge devletni, (7) anlar üze. Taqı meded qılduq sizge mällar birle taqı oğullar birle, taqı qılduq sizni (8) köprek, ögür yanındın.

7. Eger edgülik qılsangız, körklüglük qıldingız özleringizge. (9) Taqı eger yawuzluq qılsangız, anga oq. Ol vaktın kim keldi songraqı sarāynıng va'desi, munung üçün kim aşkäre qılsa [271b/1] qadgunı yüzleringizde; taqı munung üçün kim kirse mescidge, neteg kim kirdiler anga ilk kez; (2) taqı munung üçün kim yoqatsalar anı <kim> yingdiler⁹⁷, yoqatmaq⁹⁸.

8. Bolğay kim, İdingiz kim rahmet qılsa sizge. (3) Taqı eger qaytsangız, qayttuq. Taqı qılduq tamuğnı, kâfırlarğa habs qılır yir.

9. (4) Haqıqat üze bu Qur'ānı, köndürür anga kim, ol rästraq; taqı müjde birür bitgenlerge, (5) anlar kim qılurlar edgü 'amellerni, haqıqat üze anlarğa sevāb uluğ.

10. (6) Taqı haqıqat üze anlar kim bitmesler ol cihānga, anuq qılduq anlarğa qın (7) iglig.

11. Taqı ündeyür kişiler, şer birle, ündemişi mengizlig hayr birle. Taqı irdi (8) kişi, iwek.

12. Taqı qılduq tünni taqı künni, iki nişān. (9) Yoyduq tünnüng nişānın taqı qılduq kündüznüng nişānın körgen, [272a/1] munung üçün kim istesengiz artuqluq İdingizdın, taqı munung üçün kim bilsengiz yıllarnıng sanın (2) taqı saqışnı. Taqı tigme bir nirseni ayırtladuq⁹⁹ anı, ayırtlamak.

13. Taqı tigme bir kişiğe, (3) yapşurduq 'amelini boynınga. Taqı çıkarur miz anga qıyāmat kün, (4) bitig; satğaşur anga, yayılmış.

14. "Oquğul bitigingni. Tap özüng (5) bu kün, sening üze, saqış qılğan."

15. Kim kim könülse, haqıqat üze könülür (6) özi üçün; taqı kim azsa, haqıqat üze azar anıng üze. Taqı kötürmez kötürgen, taqı birning

⁹⁷ yingdiler: yingildiler

⁹⁸ yoqatmaq: yoqalmak

⁹⁹ ayırtladuq: ayırtladı

(7) yazuqını. Taqı ir[me]dük qınağanlardın, ançağa tegrü kim ıddımız yalawaç.

16. Taqı ol vaqtın kim (8) tiledük kim yoqatsa miz qonumnı, buyurduq ni'met birilmişleringe; buyruqdın çıqtılar (9) anıng içinde. Sezâ boldı anıng üze söz. Yoqattuq anı, yoqatmaq.

17. Taqı niçe [272b/1] yoqattuq zamâne kişilerindin, Nühdin song. Taqı tap İding qullarınıng (2) yazuqlarını bilgen, körgen.

18. Kim kim tileyür bu cihännı, (3) iwe birdük anga anıng içinde, anı kim tileyür miz, ol kim irsege kim tileyür miz. Andın song kılduq anga tamuğnı. (4) Köyer anga yirilmiş, sürülmiş.

19. Taqı kim tilese ol cihännı, taqı sa'y kılsa (5) anga, sa'ynı; taqı ol bitgen; anlar, irdi anlarnıng sa'yı (6) yanut birilmiş.

20. Tigme birge ziyâda kıılır miz, bu erenlerge taqı bu erenlerge, İding bahşışindin. (7) Taqı irmedi İdingning bahşışı, men' kıılınmiş.

21. Baqğıl, neteg arturduq (8) pāralarını pāra üze. Taqı ol cihān uluğraq, mertebeler yanındın; taqı uluğraq, (9) arturmaq yanındın.

22. Qılmağıl Tangrı birle öngin tapunğu kim bolsang yirilmiş, [273a/1] qoyulmiş.

23. Taqı hükm kıldı İding kim qulluq kılmang meger anga, taqı atağa anağa (2) edgülük. Eger tegse sening qatında uluqluqqa, ikisinde biri, yā (3) ikeğüsi; taqı aymağıl ikisinge öf tip taqı sarsmağıl ol ikisini taqı ayğıl ol ikisinge, söz (4) kerim.

24. Taqı aşaq kılgıl ol ikisinge, qorluqning qanatın, raqmetdin; (5) taqı ayğıl: "İdim! Raqmet kılgıl ikisinge, neteg kim terbiyet kıldılar manga kiçiglikde."

25. İdingiz (6) bilgenrek anı kim tenleringiz içinde. Eger bolsangız edgüler, (7) haqıqat üze ol irdi tevbe kılganlarğa yarlıqağan.

26. Taqı birgil yawuqluq eyesinge (8) haqqını taqı dervişke taqı yol eringe; taqı taqıtmağıl, taqıtmaq.

27. (9) Haqıqat üze taqıtğanlar, irdiler iblislerning dostları; taqı irdi [273b/1] iblis İdisinge küfr ketürgen.

28. Taqı eger i'rāz kılsang anlardın, raqmet (2) isteyü İdingdin, ümenür sen anı; ayğıl anlarğa, söz āsān.

29. (3) Taqı qılmağıl elgingni, baqlanmiş boynung tapa; taqı yaymağıl anı yaymaqning (4) qamuğını kim bolğay sen malāmat kıılınmiş, kesilmiş.

30. Hâkikat üze İding yayar rüzini (5) ol kim irsege kim tileyür taķı tar kılar; hâkikat üze irdi kıllarını bilgen, körgen.

31. (6) Taķı öldürmeng oğlanlaringızni, dervişlik kırkığında. Biz rüzı birür mız anlarğa (7) taķı sizge. Hâkikat üze öldürmekleri, irdi yazuk uluğ.

32. Taķı yawumang (8) zināğa, hâkikat üze ol irdi körksüz iş. Taķı neme yawuz yol!

33. Taķı öltürmeng (9) ol tenni kim harâm kıldı Tangrı, meger hâķ birle. Taķı kim öldürülse, küç kılinmış; [274a/1] kılduk kıanın istegüçisine erklenmek. İsrâf kıılmağıl öldürmek içinde. Hâkikat üze ol, irdi (2) yâri birilmiş.

34. Taķı yawumang yetimnüng mālınğa, meger anıng birle kim ol körklügrek; ançağa tegrü kim (3) tegse 'aķlınüng bolmaķınğa. Taķı vefâ kıling¹⁰⁰ 'ahdge; hâkikat üze 'ahd, irdi sorulmuş.

35. (4) Taķı vefâ kıling sağunı, ol vaķtın kim sağuladıngız; taķı ölçüngiz, tüz terâzû birle. (5) Ol yahşırak taķı körklügrek, song yanındın.

36. Taķı uymağıl ol nirsege kim yok sanga anıng birle (6) bilig. Hâkikat üze kılak taķı köz taķı köngül, anlarınđ kıamuğı irdi (7) andın sorulmuş.

37. Taķı yörimegil yirde neşât birle. Hâkikat üze sen, yırtmağay sen (8) yirmi; taķı tegmegey sen tağlarğa, uzamaķın.

38. Anıng kıamuğı, irdi yawuzı, (9) İding kıatında, nâ-ħoş körülmüş.

39. Ol, ol nirsedin kim vahy kıldı sening tapa İding, [274b/1] hikmetdin. Taķı kıılmağıl Tangrı birle öngin tapunđu. Kemşilgey sen (2) tamuğ içinge, malâmat kılinmış, sürülmüş.

40. İhtiyâr mu kıldı sizni İdingiz, oğullar birle; taķı tutundı (3) firiştelerdin, tişiler? Hâkikat üze siz, aytur siz söz uluğ.

41. (4) Taķı ewürdük bu Kıur'an içinde, munung üçün kim öğüt alsalar. Taķı arturmaz anlarğa (5) meger kaçmak.

42. Ayđıl: "Eger bolsa irdi anıng birle tapunđu, neteg kim ayturlar; (6) istegeyler irdi 'arş İdisi tapa yol."

43. Arığlık anga taķı yüksek boldı ol nirsedin kim ayt[urlar], uluğ, yüksek.

¹⁰⁰ vefâ kıling: vefâ kılmang

44. Tesbîh kıılır anga yiti kökler taķı yir, (7) taķı ol kim irsedin kim aning içinde. Taķı yok nirsedin, meger tesbîh kıılır, ögmeki birle; veli (8) uķmas siz tesbîhlerini. Haķikat üze ol, irdi kınamaķa iwmegeñ, yarlıķağan.

45. Taķı ol vaķtın kim (9) oķudung Qur'anni, kııldıķ sening arangda taķı anlarning arasında <kim> bitmezler [275a/1] ol cihānga, tutuğ örtüglüg.

46. Taķı kııldıķ köngülleri üze kıuytular (2) kim uķsalar anı, taķı kulaķları içinde sağırlık. Taķı ol vaķtın kim yād kııldıñ İdingni (3) Qur'an içinde, yalguz; i'rāz kııldılar songları üze, i'rāz kıılmaķ.

47. Biz (4) bilgenrek ol nirsedin kim işitürler aning birle, ol vaķtın kim kulaķ tutarlar sening tapa; taķı ol vaķtın kim (5) anlar razlaşmaķ eyeleri, ol vaķtın aytur zālımlar: "Uymas siz, meger erge kim (6) sihr kıılınmış."

48. Baķğıl, neteg urdılar sanga meşellerni; azdılar, (7) unmazlar yolğa.

49. Taķı aydılar: "Ol vaķtın mu kim bolduķ süngükler (8) taķı uşanmış; biz mü kopğarılmışlar, yaratmaķ yangı?"

50. Ayğıl: "Bolung (9) taşlar, yā temür,

51. yā yaratılmış ol nirsedin kim uluğ bolur kögüzleringiz içinde." [275b/1] Ayğaylar: "Kim kıaytarur bizni?" Ayğıl: "Ol kim yarattı sizni, ilk (2) kez." Tepretgeyler sening tapa başlarını taķı ayğay<lar>: "Kıaçan ol?" (3) Ayğıl: "Bolğay oķ kim, bolsa yawuķ."

52. Ol kün kim ündeyür sizni, icābet kıılır siz¹⁰¹ (4) ögmeki birle; taķı sizer siz¹⁰², kıçmedingiz meger az.

53. Taķı ayğıl kıullarımğa, (5) aysunlar anı kim ol körklügrek. Haķikat üze iblis <fesād kemşür> anlarning arasında. (6) Haķikat üze iblis, irdi kışıge düşman açuķ.

54. (7) İdingiz bilgenrek sizni. Eger tilese, raķmet kıılır sizge; yā eger tilese, (8) kıınayu<r> sizni. Taķı ıđmaduķ sini, anlar üze saķçı.

55. Taķı İding (9) bilgenrek, ol kim irse kim kökler içinde taķı yirde. Taķı arturduķ pārasın [276a/1] peyğābarlarning, pāra üze. Taķı birdük Dāvudğa, Zebürni.

¹⁰¹ icābet kıılır siz: icābet kıılurlar

¹⁰² sizer siz: sizerler

56. Aygıl: (2) "Ündeyingiz anlarını kim aydıngız andın bisre; erklenmezler ziyännung (3) açmakını sizdin, taqı ewürmekke."

57. Anlar anlar kim ündeyürler, (4) isteyürler anlarının İdisi tapa yawuklukını; ol kim yawukraq. Taqı ümenürler (5) rahmetini taqı korqarlar 'azābındın. Haqıkat üze İdingning 'azābı irdi korqulmuş.

58. (6) Taqı yok qonumdın, meger biz aning yokatganlar<ı> kıyāmatdın aşnu; (7) yā aning qınağanları, qın katıg. İrdi ol, kitāb içinde (8) bitinmiş.

59. Taqı yığmadı bizni kim ıdşa miz āyatlar birle, meger kim yalğanğa nisbet kıldı (9) anı burunqılar. Taqı birdük Şemüdka ingenni, açuq; küç kıldılar [276b/1] anga. Taqı ıdmas miz āyatlar birle, meger korqutmaq için.

60. Taqı ol vaqtın kim ayduq sanga: (2) "Haqıkat üze İding kapsadı kişilerni." Taqı kılmaduq ol tüşni kim (3) körküzdük sanga, meger sınağ kişilerge; taqı la'net kılinmış yığaç, (4) Qur'an içinde. Taqı korqutur miz anlarını; arturmaz anlarğa, meger haddin kiçmek uluğ.

61. Taqı ol vaqtın kim ayduq (5) firiştelegge: "Secde kıling Adamğa." Secde kıldılar, meger iblis; aydı: (6) "Secde kıılır mu men ol kim irsege kim yarattıng balçıklıq hālında?"

62. Aydı: "Habar birgil manga mundın kim (7) arturdung benim üze. Eger song qodsang mini, kıyāmat künge tegrü; (8) ///legey men oğlanlarını, meger az.

63. Aydı: "Bargıl! Kim kim (9) uysa sanga anlardın, haqıkat üze tamuğ yanutunguz, yanut tükel."

64. [277a/1] "Taqı yüngüllegil ol kim irseni kim yarağing yitti anlardın, ününg birle. Taqı çoğu kılgıl (2) anlar üze, aqlıqların birle taqı yadağların birle. Taqı ortak bolğul anlarğa, mällar içinde (3) taqı oğlanlar içinde. Taqı va'de kılgıl anlarğa." Taqı va'de kılmaz iblis, meger arşıkturmak.

65. (4) "Haqıkat üze kullarım, irmes sanga anlar üze hüccet, erklilik. Taqı tap (5) İding, sakçı."

66. İdingiz, ol kim yöritür sizing için (6) kemini, tengiz içinde; munung için kim istesengiz artuqluğındın. Haqıkat üze ol, irdi (7) sizge rahmet kılgan.

67. Taqı ol vaqtın kim sıqadı sizni qorqunç, tengiz içinde; azdı, ya'nı kitti vehmüngizdin (8) ol kim irse kim ündeyür siz¹⁰³, meger anga. Ol vaqtın kim qurtardı sizni suvsız yirge, yüz ewürdüngiz. (9) Taqı irdi kişi, küfr ketürgen.

68. İmin boldunguz mu kim yottursa¹⁰⁴ [277b/1] sizni suvsuz yirning yabanınga, yā ıdsa sizing üze uşaq taş atğan yıl? Andın song bulmasangız (2) sizing üze saqçı.

69. Yā imin boldungız mu kim qaytarsa sizni aning içinde, taqı bir kez; yā ıdsa sizing üze qatıg esgen yilni, yildin; taqı batarsa sizni ol nirse birle kim küfr ketürdüngiz? Andın song bulmağay siz sizge, bizing üze, aning birle istegen.

70. Taqı arturduq Ādam oğlanlarını, taqı kötürdük anlarını (3) suvsuz yirde taqı tengiz içinde. Taqı rüzı birdük anlarğa, arıqlardın. Taqı arturduq anlarını (4) üküş üze ol kim irselerni kim yarattuq, arturmaq.

71. Ol kün kim ündeyür miz tigme bir kişini, (5) imāmları birle. Kim kim birilse bitigini sağında, anlar oqıyurlar (6) bitiglerini. Taqı küç kılınmaslar, az nirseni.

72. Taqı kim bolsa bu dünyā içinde közsüz, (7) ol, ol cihānda közsüz; taqı azgunraq, yoldın.

73. Taqı haqıkat üze yawuq boldılar (8) kim fitne kılsalar sini, ol nirsedin kim vahy kılduq sening tapa; munung üçün kim çatsang (9) bizing üze önginini. Taqı andağ irse tutğaylar irdi sini dost.

74. Taqı eger [278a/1] tölendürmese irdük¹⁰⁵ sini, qışu yawudung anlar tapa, nirse az.

75. Andağ irse tatarsa irdük sanga, tiriglikning qatını (2) taqı ölmeknüng qatını. Andın song bulmas sen bizing üze, yarıçı.

76. Taqı haqıkat üze (3) yawuq boldılar qarärsız kıılır sini, yirdin; munung üçün kim çıkarsalar sini (4) andın; taqı andağ irse kıçmezler songungda meger az.

77. Ol kim irsening yolu kim (5) ıdduq sindin aşnu yalawaçlarımızdın taqı bulmaz sen sünetimüzge ewürmek.

¹⁰³ ündeyür siz: ündeyür sen

¹⁰⁴ yottursa: yottursa miz

¹⁰⁵ tölendürmese irdük: tölendürdük

78. (6) Peyveste kılığıl namāznı künnüing batmaqqa yawuq bolmiş vaqtında, tünnüing qaranggusınga tegrü; taqı tang (7) namāzını, haqıkat üze tang namāzı irdi hāzır bolunmiş.

79. Taqı tündin (8) oyağlıq kılığıl, ya'nı artuqsı namāz kılığıl anıing birle, artuqsı tã'at sanga. Bolğay kim ıdsı sını İding, maqāmda (9) ögülmüş.

80. Taqı ayğıl: "İdim! Kiwürgil mini rāstlıqning kiwürmekini [278b/1] taqı çıkarğıl mini rāstlıqning çıkarmasını. Taqı kılığıl mini qatıngdın, (2) hüccti, yārī birgen.

81. Taqı ayğıl: "Keldi haq taqı bardı bātıl. Haqıkat üze (3) bātıl, irdi zāyı' bolğan, barğan."

82. Taqı indürür miz Qur'āndın anı kim, ol (4) şifā taqı rahmet mü'minlerge. Taqı arturmas küç kılğanlarğa, meger (5) yoqalmak, yā noqşān.

83. Taqı ol vaqtın kim edğülük kılduq kişilerge ,yüz ewürdi taqı yırağ boldı (6) yanı birle. Taqı ol vaqtın kim sıqadı anga yawuzluq, irdi nevmid.

84. Ayğıl: "Kamuğ (7) kılur yolu üze. İdingiz bilgenrek ol kim irseni <kim> ol könülgenrek, (8) rāstrak."

85. Taqı sorarlar sanga cāndın, ayğıl: "Cān, (9) İdimnüing işindin, ya'nı vahyındın. Taqı birilmedingiz biligdin, meger az."

86. Taqı eger tilese miz, [279a/1] iltgey miz ol nirseni kim vahy kılduq sening tapa, andın song bulmaz sen sanga (2) bizing üze saqçı.

87. Meger rahmet İdingdin; haqıkat üze artuqluqı, irdi (3) sening üze uluğ.

88. Ayğıl: "Eger yığılsa kişiler taqı periler, (4) munung üze kim kelseler bu Qur'ān mengzeşi birle; kelmezler mengzeşi birle, (5) taqı eger bolsa pāraları pārağa yāriçi."

89. Taqı ewürdük (6) kişilerge bu Qur'ān içinde tıgme bir ma'nādın. Unamadı kişilerin (7) üküşreki, meger tanmaqnı.

90. Taqı aydılar: "Bitmegey miz sanga, ançağa tegrü kim (8) açsang bizge yirdin çeşme."

91. "Yā bolsa sanga büstān, (9) hürmā yığaçlarındın taqı üzümdin; açsang arıqlarını aralarında, açmak."

92. [279b/1] "Yā tüşürseng kökdin, neteg kim aydıing bizning üze, pāra pāra; yā kelseng (2) Tangrı birle taqı firişter birle, oğğa kirgen."

104. Taķı ayduķ andın song, Ya'ķüb oğlanlarına: "Ķarār ķılıng (9) yirde; ol vaķtın kim keldi ol cihāning va'desi, keldük sizing birle, ķatıř ķarıř."

105. [281a/1] Taķı haķ birle indürdük anı taķı haķ birle indi. Taķı idmaduķ sini, (2) meger müjde birigli taķı ķorkuťgulu.

106. Taķı Ķur'ānnı, taķıttuķ anı munung üçün kim okusang anı kişiler üze, (3) āhastalık üze. Taķı indürdük anı, indürmek.

107. Ayđıl: "Biting anga, yā (4) bitmeng anga. Ħaķıķat üze anlar kim birildiler biligni, aşnusındın; ol vaķtın kim (5) okunur anlar üze, yüzün tüğerler engekler üze, secde ķılıđlılar.

108. Taķı ayturlar: (6) "Arığlık İdimüzge; haķıķat üze irdi İdimüzning va'desi, ķılınmıř."

109. Taķı yüzün tüğerler (7) engeklerġa, ığlayurlar; taķı arturur anlarġa, köngül yumřaklıķın.

110. Ayđıl: "Adang (8) Allāh lafızın, yā adang Raĥmān lafızın; ķayusın adasangız, anga atlar körkügrek." (9) Taķı ķatıđ ķılmađıl¹⁰⁶ namāznung okımaķın, taķı aķru okumağıl anıng birle; taķı istegil anıng [281b/1] arasında yol.

111. Taķı ayđıl: "Ögmek Tangrıġa, ol kim tutunmadı oğlan; taķı (2) bolmadı anga ortak, mülk içinde; taķı bolmadı anga yāriçi, ĥorluķdın." (3) Taķı uluğlağıl anı, uluğlamak.

¹⁰⁶ ķatıđ ķılmađıl: ķatıđ ķılmang

(18)

SÜRETÜ'L-KEHF

(4) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [282a/1] Ögmek Tangrığa, ol kim indürdi kılı üze kitābnı taķı (2) kılmadı anga egrilik,

2. rāst köni; munung üçün kim kōrkutsa katiğ kındın, (3) katındın; taķı müjde birse bitgenlerge, anlar kim kılurlar edģü 'amellerni, (4) haķıķat üze anlarğa yanut körklüg,

3. kiçgenler anıng içinde ulaşu;

4. taķı kōrkutsa (5) anlarını kim aydılar: "Tutundı Tangrı oğlan."

5. Yok anlarğa anıng birle biligdin (6) taķı yok atalarınğa. Ulug boldı kelime yanındın, çıkar ağızlarındın. (7) Aymaslar meger yalğan.

6. Bolğay kim sen öldürgen sen özünģni, (8) izleri üze, eger bitmeseler bu sözge; katiğ kadģu üçün.

7. Biz (9) kılduğ ol nirseni kim yir üze, bezek anga, munung üçün kim sınasa miz anlarını; kayuları anlarda [282b/1] körklügrek, iş yanındın.

8. Taķı biz kılğanlar biz anı kim anıng üze, aķ yir mengizlig (2) yaşsız.

9. Saķındın mu, haķıķat üze üngürnüng eyeleri taķı raķimnüng, (3) irdiler nişānlarımızdın tang?

10. Ol vaķtın kim sıģındı yigitler üngürge, (4) aydılar: "İdimüz! Birgil bizge katingdın rahmet. Taķı anuķ kılģıl bizge (5) işimüzdin, köni yolluğ bolmak."

11. Taķı urduğ kulakları üze, üngürde, yıllar (6) sanlığ.

12. Andın song koparduğ anlarını, munung üçün kim bilse miz iki ögürnüng kayusu sanadı anı kim (7) kiçtiler, oruķnı.

13. Biz kıışsa kılur miz sening üze h̄abarlarını, h̄aḫ birle: H̄aḫīkat üze anlar (8) yigitler, bittiler anlarning İdisinge. Taḫı arturduḫ anlarḡa, köni yolını.

14. Taḫı ḫavī kılduḫ (9) köngülleri üze. Ol vaḫtın kim ḫoptılar, aydılar: "İdimüz, köklernüḡ İdisi taḫı yirning. [283a/1] Ündemez miz andın bisre tapunḡu; ayduḫ, andaḡ irse, h̄addın kiḫmeklik."

15. (2) "Munlar erenlerimiz, tutundılar andın bisre tapunḡular. Kelseler irdi (3) anlar üze açuḫ h̄üccet birle. Kim küç ḫılḡanraḫ ol kim irsedin kim çattı (4) Tanḡrı üze yalḡannı?"

16. "Taḫı ol vaḫtın kim saḫıldınḡız anlardın taḫı ol nirsedin kim tapunurlar, (5) meḡer Tanḡrıdın. Sıḡnıḡ üngürḡe, yaysun sizge İdingiz (6) rah̄metindin taḫı anuḫ ḫılsun sizge işingizdin, menfa'at alḡu nirse."

17. Taḫı körer sen (7) künni, ol vaḫtın kim toḡdı, ḫışur üngürlerindin saḡ (8) yanḡa; taḫı ol vaḫtın kim battı, keser anlarnı sol yanḡa. Taḫı anlar, (9) king yirde andın. Ol, Tanḡrının nişānlarındın. Kimni köndürse [Tanḡrı], ol könlüḡen; [283b/1] taḫı kimni azdursa, bulmaḡay sen anga dost, köndürḡen.

18. Taḫı sizer sen anlarnı oyaḡlar (2) taḫı anlar uyuaḡanlar. Taḫı ewrür miz anlarnı, saḡ yanḡa taḫı sol yanḡa. (3) Taḫı itleri, yayḡan iki ḫarışını, ḫapuḡda. Eḡer muḫḫali' bolsa irdinḡ anlar üze, (4) i'rāz ḫılḡay irdinḡ anlardın, ḫaḫa; taḫı toldurḡay irdinḡ anlardın, ḫorḫuḡ.

19. Taḫı anıḡ mengizlig (5) ḫopḡarduḫ anlarnı, munung üḫün kim soruḫsalar aralarında. Aydı ayḡan anlardın: "Niḫe kiḫtinḡiz?" (6) Aydılar: "Kiḫtüḫ bir kün, yā bir künnüḡ pārası." Aydılar: "İdingiz bilgenrek turur (7) mundın kim kiḫtinḡiz. İding biringizni, yarmaḫınḡız birle, bu (8) ilḡe. Baḫsun eyelerinüḡ ḫayusı h̄elālraḫ, ḫa'ām yanındın. Kelsün sizge (9) rüzī birle andın. Taḫı tekellüf birle uzluḫ ḫılsun¹⁰⁷ taḫı bildürmesün sizni bir kim irseḡe."

20. [284a/1] "H̄aḫīkat üze eḡer muḫḫali' bolsalar sizing üze, öltürḡeyler taḫılayu sizni; yā kiwürḡeyler sizni (2) dīnleringe. Taḫı ḫurtulmaḡay siz, andaḡ irse, ulaḫu."

21. Taḫı anıḡ mengizlig muḫḫali' kılduḫ (3) anlar üze, munung üḫün kim bilseler, h̄aḫīkat üze Tanḡrının va'desi h̄aḫ; taḫı h̄aḫīkat üze ḫiyāmat kün, (4) yoḫ ḫek anıḡ içinde. Ol vaḫtın kim tartıḫurlar aralarında, işlerini; aydılar: (5) "ḫoparıḡ anlar üze dam." Anlarning

¹⁰⁷ uzluḫ ḫılsun: uzluḫ ḫılsunlar

İdisi bilgenrek turur anlarını. Aydı anlar kim galebe kıldılar (6) işleri üze: "Tutungay miz anlar üze mescid."

22. Ayğaylar: "Üç, (7) törtinçiler itleri"; taķı ayğaylar: "Biş, altınçıları itleri"; (8) örtüglüg nirseni ata. Taķı ayğaylar: "Yiti taķı seksinçileri itleri." Ayğıl: (9) "İdim bilgenrek sanlarını. Bilmes anlarını meger az." Cedel kıılmağıl anlarının içinde, [284b/1] meger cedel kıılışmaķ uçuz açuķ. Taķı istemegil anlarının içinde, anlardın bir kim irsedin.

23. Taķı (2) aymağıl nirsege: "Men kıılğan men anı, irte."

24. Meger kim tilese (3) Tangrı. Taķı yad kıılğıl İdingni, ol vaktın kim unutsang; taķı ayğıl: "Bolğay kim köndürgey mini (4) İdim, yakınraķğa mundın, köni yol yanındın."

25. Taķı kıçtiler üngürleri içinde üç yüz (5) yıl taķı arttı tokuz.

26. Ayğıl: "Tangrı bilgenrek munı kim (6) kıçtiler. Anga köklerning örtüglüğü taķı yiming. Neme körgeñ ol taķı neme eşitgen! (7) Yok anlarğa, andın bisre erkligidin. Taķı ortak қоşmaz hükmi içinde (8) bir kim irseni."

27. Taķı oķuğul anı kim vahy kıılındı sening tapa, İding kitābındın; (9) tağyir kıılğan yok kelimelerini. Taķı bulmağay sen, andın bisre kıışgu.

28. [285a/1] Taķı habs kıılğıl özüngni anlar birle kim ündeyürler İdisini irte birle (2) taķı kıçe birle, tileyürler rızāsın. Taķı keçmesün iki közüñ anlardın, tileyür sen¹⁰⁸ (3) bu yakınraķ tiriglik bezekini. Taķı boyun sümegil ol kim irsege kim gāfıl kııldıķ köngülini yādımuzdın (4) taķı uydı hevāsınğa, taķı irdi işi burun keçmek.

29. Taķı ayğıl: "Haķ (5) İdingizdin. Kim tilese, bitsün; taķı kim tilese, küfr ketürsün." Biz anuķ kııldıķ (6) küç kıılğanlarğa ot, kapsadı anlarını kapsağan nirsesi. Taķı eger kıurtğarmaķ tileseler, (7) kıurtarılğaylar suw birle, eritmiş baķır mengizlig, söglür yüzlerini. Neme yawuz içgü, taķı yawuz boldı (8) tayanğu nirse yanındın!

30. Haķıķat üze anlar kim bittiler taķı kıldılar edgü 'amellerni; biz (9) zāyı' kıılmas biz ol kim irsenüñ yanutın kim körklüg kııldı işni.

31. Anlar, anlarğa ikāmet [285b/1] büstānları, aķar astınlarındın arıķlar. İtig u<r>nurlar anıñ içinde, (2) bilezüklerdin altındın. Taķı keçerler tonlar yaşıl, yufķa barçındın (3) taķı kıalınğ barçındın;

¹⁰⁸ tileyür sen: tileyür siz

tayanğanlar aning içinde, tahtlar üze. Neme körklüg şevāb, (4) taķı körklüg boldı tayanğı nirse yanındın!

32. (5) Taķı urgul meşel, iki erni: Kılduķ ikisinde biringe, iki büstān, (6) üzümledin. Taķı kapsaduķ¹⁰⁹ ikisini ħurmā yığaçı birle taķı kılduķ ikisi arasında ekin.

33. (7) İki büstān, birdi meyvası, taķı ekismedi andın nirseni. (8) Taķı aķturduķ ol ikisi arasında arıķ.

34. Taķı irdi anga türlüg māl. Aydı (9) ħoldaşınğa, taķı ol cevāb ħaytarur: "Men köprek sindin māl yanındın taķı 'azizrek ögür yanındın."

35. [286a/1] Taķı kirdi büstānıngğa, taķı ol küç ħılğan özinge; aydı: "Sizmes men (2) kim yoķalsa bu, ulaşu."

36. "Taķı sizmes men ħıyāmatnı ħopğan. Taķı eger (3) ħaytarılsam İdim tapa, bulğay men yaĥşıraķ andın, ħaytğı yir yanındın."

37. Aydı (4) anga ħoldaşı, taķı ol cevāb ħaytarur anga: "Küfr ketürdüng mü anga kim yarattı sini, (5) topraķdın; andın song tamzumdın; andın song tüzetti sini er?"

38. "Velı men, (6) ol Tangrı İdim. Taķı ortak ħoşmaz men İdim birle bir kim irseni."

39. "Taķı aytsa irding ol vaķtın kim (7) kirding büstānıngğa, aydıng: 'Ol nirse kim tiledi Tangrı, yoķ küç, meger Tangrı birle.' (8) Eger körseng mini, men azraķ sindin, māl yanındın taķı oğlan yanındın;

40. bolğay İdim kim (9) birse manga, yaĥşıraķ büstānıngdın; taķı idğay aning üze endāza, [286b/1] kökdin, taķı bolğay aķ yir tayınçaķ."

41. "Yā bolğay aning suwı, (2) suğulğan; uymağay sen anga istemekke."

42. Taķı ħapsanıldı meyvası birle. Boldı (3) ewrür iki ayasını, ol nirse üze kim ħarc ħıldı aning içinde, taķı ol tüşgen (4) bağları üze; taķı aytur: "Ay kāşķi men, ortak ħoşmasa irdim İdim<ge> bir kim irseni."

43. (5) Taķı bolmadı anga ögürı kim yārı birürler anga, Tangrıdın bisre; taķı (6) bolmadı yığlınğan.

44. Anda nuşret Tangrığa, (7) ħaķ. Ol, yaĥşıraķ yanut yanındın taķı yaĥşıraķ song yanındın.

45. Taķı urgıl anlar<ğa> (8) bu yaķınraķ tiriglikning şıfatı: Neteg kim suw, indürdüķ anı kökdin; ħarıştı (9) aning birle yirning yaş otı,

¹⁰⁹ kapsaduķ: kapsadı

boldı quruğan, savrur anı yiller. [287a/1] Taqı irdi Tangrı, tigme bir nirse üze yaraqlıq.

46. Māl taqı oqlanlar, (2) bu yaqınraq tirigliknüng bezeki. Taqı qalğan edgü işler, edgürek (3) İding qatında yanut yanındın taqı yaqşırax ümenç yanındın.

47. Taqı ol kün kim yöritür miz taqlarnı (4) taqı körer sen yirni açuq. Taqı yığduq anlarnı, qodmaduq (5) anlardın bir kim irseni.

48. Taqı 'arza qılındılar İding üze, şaf bolup. Keldingiz bizge, (6) neteg kim yarattuq sizni ilk kez. Aydıngızla kim (7) qılmağay miz sizge va'de qılğanıñızning teqrür vaqtını.

49. Taqı qoyuldı kitāb, körer sen (8) yazuq qılğanlarnı, qorqğanlar ol nirsedin kim anıng içinde; taqı ayturlar: "Ay bī-çāralıqımız! (9) Ne ol bu kitābge, qoymaz kiçigni taqı uluğni, [287b/1] meger sadı anı!" Taqı buldılar anı kim qıldılar, anuq. Taqı küç qılmas (2) İding, bir kim irseni.

50. Taqı ol vaqtın kim ayduq firıştelerge: "Secde qılınğ Adamğa." (3) Secde qıldılar meger iblis. İrdi perilerdin, (4) çıqtı İdisining buyruqındın. Tutunur mu siz anı taqı oqlanlarnı, (5) dostlar, mindin bisre; taqı anlar sizge düşman? Neme yawuz küç qılğanlarğa, (6) 'ivaż!

51. Tanuq qılmadım anlarnı, köklernüng yaratmağınğa taqı yirning. (7) Taqı tanuq qılmadım anlarnı, özlerining yaratmağınğa. Taqı irmedim azdurğanlarning tutğanı, (8) yāriçi.

52. Taqı ol kün kim aytur: "Qıqrıng ol ortaqlarımızni, anlar kim (9) aydıngız." Ündediler, icābet qılmadılar anlarğa. Taqı qılduq [288a/1] aralarında, yoqalmaq yiri.

53. Taqı kördiler yazuq qılğanlar, otnı. Yaqın bildiler, haqıqat üze anlar (2) anıng qarışğanları; taqı bulmadılar andın ewrülğü yir.

54. Taqı ewürdüq (3) bu Qur'ānnı, kişilerge, tigme bir meşeldin. Taqı irdi kişi, (4) nirsedin köpreki, cedel yanındın.

55. Taqı yığmadı kişilerni kim bitseler, (5) ol vaqtın kim keldi anlarğa köni yol, taqı yarlıqayu tileseler anlarning İdisindin, meger (6) kelse anlarğa burunqılarnıng yolu, yā kelse anlarğa qın türlüq türlüq.

56. (7) Taqı ıdmaduq ıdılmışlarnı, meger müjde birgenler taqı qorqutğanlar. (8) Taqı cedel qılışur anlar kim küfr ketürdiler, bātıl birle, munung üçün kim qıştursalar (9) anıng birle haqını. Taqı tutundılar nişānlarnımnı taqı ol nirseni kim qorqutuldılar, yobi.

57. [288b/1] Taķı kim küç kılğanraq ol kim irsedin kim angduruldı İdisining nişānları birle taķı yüz ewürdi andın taķı unuttı (2) anı kim burun keçürdi iki elgi? Biz kılduķ köngülleri üze kıytular kim uqsalar anı, (3) taķı kulaķları içinde saırılıķ. Taķı eger ündeseng köni yol tapa; könümegeyler, (4) andağ irse, ulaşu.

58. Taķı İding yarlıķađan, raķmetlig. Eger tutsa anlarını (5) ol nirse birle <kim> kaźandılar, iwütgey irdi anlarđa kınnı. Anlarđa va'de vaķtı bar. Bulmađaylar (6) andın bisre kıngu yir.

59. Taķı ol kınumlar, yoķattuķ anlarını ol vaķtın kim (7) küç kıldılar; taķı kılduķ yoķalmaķlarıńa, va'de vaķtı.

60. Taķı ol vaķtın kim aydı Mūsā, (8) yigitinge: "Kışmaz men, ançağa tegrü kim tegsem iki tengiz cem' bolur yirge, yā yörügey men (9) uzun zamāne."

61. Ol vaķtın kim tegdiler ikisining arası cem' bolur yirge, unuttılar balıķlarını, tutandı [289a/1] yolını tengiz içinde řaķ mengizlig nirse.

62. Ol vaķtın kim keçtiler, aydı yigitinge: "Ketür bizge irta aşımuznı. (2) Satġaştuķ, seferimüzdin bu, emgekke."

63. Aydı: "Ĥabar birgil, ol vaķtın kim sıġınduķ (3) taşġa, Ĥaķıķat üze men unuttum balıķnı. Taķı unutturmadı manga anı, meger (4) iblis kim yad kılsam anı. Taķı tutandı yolını tengiz içinde, (5) tang."

64. Aydı: "Ol kim isteyür irdük." Kıyttılar eşerleri üze, (6) uymaķ.

65. Buldılar kıul, kıullarımızdın; birdük anga raķmet, ya'ni peyġāambarlıķ, (7) kıatımızdın; taķı öġrettük anga kıatımızdın, bilig.

66. Aydı anga Mūsā: (8) "Uyar mu men sanga, munung üze kim öġretseng manga ol nirsedin kim öġretilding, köni yol?"

67. (9) Aydı: "Ĥaķıķat üze sen, unmağay sen benim birle řabrġa."

68. "Taķı neteg řabr kıılır sen [289b/1] ol nirse üze kim kıapsamadıń anıń birle bilig yanındın?"

69. Aydı: "Bulġay sen mini, eger tilese Tangrı, (2) şabr kılğan; taķı yazmağay men sanga, işke."

70. Aydı: "Eger uysang manga, (3) sormaġıl manga nirsedin, ançağa tegrü yangı kılsam sanga andın yāđ kıılmaķ."

71. (4) Bardılar; ançağa tegrü kim ol vaktın kim mündiler kemige, yırttı anı. Aydı: (5) "Yırtting mu anı, munung üçün kim batusang ahlım? Kılding nirseni, uluğ."

72. Aydı: (6) "Aymadım mu, haqıkat üze sen uymağay sen benim birle şabrğa?"

73. Aydı: "Tutmağıl mini (7) ol nirse birle kim unuttum taqı teklif kılmağıl manga işımdin küçeylik."

74. Bardılar; (8) ançağa tegrü kim ol vaktın kim satğaştılar oğlanğa, öldürdi anı. Aydı: "Öldürdüng mü tenni arıg, (9) tendin öngin birle? Kelding, kılding körksüz işke."

75. [290a/1] Aydı: "Aymadım mu sanga, haqıkat üze sen uymağay sen benim birle şabrğa?"

76. (2) Aydı: "Eger sorsam sanga nirsedin, mundın song; qoldaşlıq kılmağıl manga. (3) Tegding qatımdın, 'özrge."

77. Bardılar; ançağa tegrü kim ol vaktın kim keldiler (4) qonum eyeleringe, yitürmek tilediler eyelerindin. Unamadılar kim qonaqlasalar ol ikisini. (5) Buldılar anıng içinde tam, tileyür kim iwe tüşse; turuqturdi anı. (6) Aydı: "Eger tilese irding, algay irding anıng üze ter."

78. Aydı: "Bu, benim aramnung (7) taqı sening aramnung ayrıлмақı. Hıbar birgey men sanga ol nirsening tefsiri birle kim unmadıng anıng üze (8) şabrğa."

79. "Kemi; irdi dervişlerge, işleyürler (9) tengiz içinde. Tiledim kim 'ayblig kılsam anı; taqı irdi ileylerinde, yā artlarında pādşāh, [290b/1] alur tigme bir edgü kemini, küçeyü."

80. "Taqı oğlan; irdi atası anası (2) iki bitgen. Qorktuq kim tegürse ol ikisinge, yā ketürse haddin keçmek taqı küfr."

81. (3) "Tiledük kim bedel kılu birse ol ikisinge, ikisinin İdisi, edgürek andın, arıg yanındın; taqı yawuqraq, (4) rahmet yanındın."

82. "Taqı tam; irdi iki oğlanğa iki öksüz, (5) il içinde. Taqı irdi astında genc, ikisinge. Taqı irdi ataları (6) edgü. Tiledi İding kim tegürse ol ikisini 'aql yitiz bolmaqlarınğa, taqı çıkarsa ol ikisi (7) ikisinin gencini; rahmet İdingdin. Taqı kılmadım anı, rāymdın. (8) Ol nirsening tefsiri kim unmadıng anıng üze şabrğa."

83. Taqı sorarlar sanga (9) İskenderdin, aygıl: "Oquğay men sizing üze andın yād."

84. [291a/1] Biz orun kılu birdük anga yirde. Taķı birdük anga tıgme bir nırsedin, yol.

85. (2) Uydı yolğa.

86. Ançağa tegrü kim ol vaķtın kim tegdi künnüing batar yiringe, buldı anı (3) batar, isig çeşme içinde. Taķı buldı anıing ħatında erenlerni. Ayduķ: (4) "Ay İskender! Yā kim ħınasang anlarnı, taķı yā kim tutunsang anlarnıing içinde (5) körklüg."

87. Aydı: "Kim küç ħılsa, ħınağay miz anı. Andın song ħaytarılur (6) İğisi tapa, ħınayur anı körksüz ħın birle."

88. "Taķı kim bitti taķı ħıldı (7) edğü 'amelni; anga körklügreknüing yanıtı. Taķı ayğay miz anga buyruķumuzdın, (8) āsanlıķ."

89. Andın song uydı yolğa.

90. Ançağa tegrü ol vaķtın kim tegdi künnüing toğar yiringe, buldı anga (9) toğar, erenler üze; ħılmađu anlarğa, andın bisre tutuğ.

91. Anıing mengizlig. [291b/1] ħapsaduķ ol nırseni kim anıing ħatında, bilmek yanındın.

92. Andın song uydı yolğa.

93. Ançağa tegrü kim (2) ol vaķtın kim tegdi iki tağnıing arasına taķı buldı ileyindin erenlerni, (3) uķa yawumazlar sözni.

94. Aydılar: "Ay İskender! (4) Ĥaķıķat üze Ye'cüc taķı Me'cüc, fesād ħılğanlar yirde. (5) Ĥılur mu biz sanga ter, munung üze kim ħılsang aramızda taķı aralarında tağ?"

95. (6) Aydı: "Ol nirse kim yarağlığ ħıldı mini anıñ içinde İğim, yaħşıraq. Yāri biring manga küç birle, ħılayın (7) arangızda taķı aralarında ħicāb."

96. "Keldürüing manga temür pāralarındın." Ançağa tegrü kim ol vaķtın kim (8) berāber boldı tağnung iki yanınıing arası, aydı: "Ürüing!" Ançağa tegrü kim ol vaķtın kim (9) ħıldı anı ot, aydı: "Keldürüing manga, ħuyayın anıing üze eritmiş baķırını."

97. Yarağlığ bolmadılar [292a/1] kim aşsalar anga taķı yarağlığ bolmadılar anga telmekke.

98. Aydı: "Bu, raħmet (2) İğimdin. Ol vaķtın kim keldi İğimnüing va'desi, ħıldı anı tüz yır. Taķı irdi İğimnüing va'desi, rāst."

99. Taķı ħodduķ anlarnıing pārasını (3) ol kün, ħatış ħarış bolurlar pāra içinde. Taķı ürüldi borğu içinde, yıgduķ anlarnı (4) yıgmaķ.

100. Taqı çıkarduk tamuĝnı ol kün, küfr ketürgenlerge, çıkarmak;

101. anlar kim (5) irdi közleri örtüg içinde, yādımdın; taqı irdiler (6) unmaslar, işitmekke.

102. Sizdi mü anlar kim küfr ketürdiler (7) kim tutunsalar kullarımını mindin bisre dostlar? Biz anuk kılduk (8) tamuĝnı küfr ketürgenlerge¹¹⁰, tuzĝu.

103. Ayĝıl: "Ĥabar birür mü biz sizge, ziyān kılĝanraqlar birle (9) işler birle?"

104. Anlar kim azdı, ya'nı zāyı' boldı sa'yları, bu yakınraĝ tiriglik içinde. Taqı anlar [292b/1] sizerler, ĥaĝıkat üze anlar körklüg kılurlar işlemek<ni>.

105. Anlar anlar kim (2) küfr ketürdiler anlarning İdisining āyatları birle, taqı satĝaşmaĝıĝa. Bātil boldı 'amelleri. (3) Ķopĝarmaz miz anlarĝa kıyāmat kün, endāza.

106. Ol; yanutları (4) tamuĝ, ol nirse birle kim küfr ketürdiler, taqı tutundılar āyatlarımını taqı yalawaĝlarımını, (5) mashara.

107. Ĥaĝıkat üze anlar kim bittiler taqı kıldılar edĝü 'amellerini; (6) irdi anlarĝa Firdevs bustānları, tuzĝu.

108. Cāvidānalar (7) anıĝ içinde, istemesler andın ewrülmeĝ.

109. Ayĝıl: "Eger bolsa tengiz (8) midād, İdimnüĝ kelimelerine; tükengey irdi tengiz, mundın aşnu kim tükense (9) İdimnüĝ kelimleri; taqı eger kelse <miz> anıĝ mengzeşi <birle> meded yanındın."

110. Ayĝıl: "Ĥaĝıkat üze men [293a/1] yaratılmıĝ, mengzeşikingiz. Vaĝy kılınur benim tapa, ĥaĝıkat üze tapungunguz, tapungu (2) bir. Kim ümenür irse İdisining satĝaşmaĝını, kılsun 'amel (3) edĝü. Taqı ortak қоşmasun İdisining kulluĝı birle, bireĝünü."

¹¹⁰ küfr ketürgenlerge: küfr ketürgenlerni

(19)

SÜRETÜ MERYEM¹¹¹

[293b/1] Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig,
rahmeti lâzım.

1. (2) .....

2. İdingning rahmeti, yād kılmakı, kulinga (3) Zekerıyyā.¹¹²

3. Ol vaktın kim kıkırdı İdisini, kıkırmak örtüglüg.

4. Aydı: (4) "İdim! Haqıkat üze men, sust boldı süngük mindin. Taqı tutaştı baş (5) aqlık yanındın. Taqı bolmadım du'äng birle, İdim, emgengen nevmid!"

5. "Taqı men korqtum (6) qayaşlardın, songumdın. Taqı irdi cüftüm kısır. Birgil [294a/1] manga qatıngdın, veli."

6. "Mırâş alur mindin taqı mırâş alur Ya'qüb kökindin. (2) Kılğıl İdim, hoşnüd."

7. "Ay Zekerıyyā! Biz müjde birür miz sanga oğlan birle, atı (3) Yahyā. Kılmaduk anga aşnudın, adaş."

8. Aydı: "İdim! Neteg (4) bolur manga oğlan, taqı irdi tişim kısır taqı tegdim (5) uluğlukdın¹¹³ kurumaqğa?"

9. Aydı: "Anıng mengizlig; aydı İding: 'Ol (6) benim üze āsān. Taqı yarattım sini aşnudın taqı irmeding¹¹⁴ nirse.'"

10. (7) Aydı: "İdim! Kılğıl manga nişān." Aydı: "Nişāning kim sözlemeseng (8) kişige üç tün, tüz."

11. Çıktı kavmı üze (9) mihrābdın, işāret kıldı anlarğa kim: "Tesbih kıling, yā namāz, irtede taqı zevāldın song."

¹¹¹ Bu surenin adı 293a'da *Süretü Meryem* şeklinde, 293b'de ise çerçeve içine *Süretü'l-Meryem* şeklinde yazılmıştır. Doğrusu *Süretü Meryem* olduğu için biz onu tercih ettik.

¹¹² "(Bu) Rabbinin kulu Zekeriya'ya olan rahmetini anmadır."

¹¹³ uluğlukdın: uluğluklukdın

¹¹⁴ irmeding: irmedim

12. [294b/1] "Ay Yahyâ! Tutğıl kitâbnı küç birle." Taqı birdük anga hikmetni, oğlanlık hâlda;

13. (2) taqı rahmet, qatımuздın; taqı arıqlıq. Taqı irdi saqnuk,

14. taqı edğülük qılğan atasınga anasınga, (3) taqı irmedi mütekebbir, yazğan.

15. Taqı selâmatlıq anıng üze, ol kün kim toğruldı (4) taqı ol kün kim ölür, taqı ol kün kim qopğarılır, tiriğ.

16. Taqı yâd qılğıl kitâb içinde (5) Meryemni, ol vaqt kim saqlındı hâş kişilerindin, kün toğuşı singar orundın.

17. Tutındı (6) anlarnıng ileyindin, tutuğ. İdduq anıng tapa rûhumızni, ya'nî Cebreyil; şüret boldı anga, (7) yaratılmış tüz.

18. Aydı: "Men sıgnur men Tangrığa sindin, eger (8) irse<ng> saqnuk."

19. Aydı: "Haqıkat üze men İdingning yalawaçı, munung üçün kim birsem (9) sanga, oğlan arığ."

20. Aydı: "Neteg bolur manga oğlan, [295a/1] taqı sıqamadı mini yaratılmış taqı irmedim zinâ qılğan?"

21. Aydı: "Anıng mengizlig; (2) aydı İding: 'Ol benim üze âsân; taqı munung üçün kim qılsa miz¹¹⁵ anı nişân, kişilerge, (3) taqı rahmet bizdin.'" Taqı irdi iş, taqdır qılınmış.

22. Kötürdi anı taqı saqlındı (4) anıng birle yırağ yirge.

23. Qısarladı anı oğlan igi, hurmâ yığaçınıng (5) özeninge. Aydı: "Ay, kâşki men ölse irdim, mundın aşnu; taqı bolsa irdim (6) hor nirse, unutulmuş!"

24. Qıqırdı anı astındın kim: "Qadğurmağıl; (7) qıldı İding astıngda yap."

25. "Taqı tepretgil sening tapa, hurmâ yığaçınıng (8) özeni birle; tüşsün sening üze, tâza hurmâ tâza yolunmuş."

26. "Taqı ying taqı (9) içing. Taqı yarığıl, köz yanındın. Eger kör-seng yaratılmışdın bir kim irseni, [295b/1] ayğıl: 'Men nezr qıldım İdinge, tek turmaqni; sözlemegey men bu kün, (2) kişige.'"

27. Keldi anıng birle qavmınga, kötrür anı; aydılar: "Ay Meryem! (3) Kelding tang nirsege."

28. "Ay Hârünnung qız qarındaşı! İrmedi atang (4) yawuzluqning eri taqı irmedi anang zinâ qılğan."

¹¹⁵ qılsa miz: qılsang

29. İşâret kıldı anıng tapa, (5) aydılar: "Neteg sözleyür miz ol kim irse kim irdi bişik içinde oğlan?"

30. Aydı: (6) "Men Tangrınung kılu. Birdi manga kitâbnı taqı kıldı mini peygâmbar."

31. (7) "Taqı kıldı mini bereketlig, nirde kim bolsam. Taqı vaşıyyet kıldı manga namâz birle (8) taqı zekât birle, bolmuşımça tirig."

32. "Taqı edgülık kılgan anamğa. Taqı kılmadı mini (9) mütekebbir, emgengen."

33. "Taqı selâmatlık benim üze, ol kün kim togruldum taqı ol kün kim ölür men, [296a/1] taqı ol kün kim qopğarılır men, tirig."

34. Ol, Meryem oğlu 'İsâ, haqınung (2) sözini; ol kim anıng içinde şeklig bolurlar.

35. Bolmadı Tangrığa kim tutunsa (3) oğlandın. Arıglık anga. Ol vaqtın kim hükm kıldı işni, haqıkat üze aytur anga (4) bolgul tiyü, bolur.

36. "Taqı munung üçün kim Tangrımız, İdim taqı sizing İdingiz. Qulluq kıling anga. (5) Bu yol köni."

37. Hılâf kılıştı ögürler, aralarındın. (6) Bî-çâralık anlarğa kim küfr ketürdiler, uluğ künnüing hâzır bolmağındın!

38. Neme işitgen (7) anlar taqı neme körgen, ol kün kim kelürler bizge! Velî küç kılganlar, bu kün, (8) azmaq içinde açuq.

39. Taqı qorqutgul anlarını, nedâmet küinindin, ol vaqtın kim hükm kıldı (9) iş. Taqı anlar osanglık içinde, bitmesler.

40. Biz biz mirâş alurmuz [296b/1] yirmi taqı ol kim irselerni kim anıng üze, taqı bizing tapa qaytarılurlar.

41. Taqı yâd kılgıl (2) kitâb içinde İbrâhimni, haqıkat üze ol irdi râst sözlüg peygâmbar.

42. Ol vaqtın kim aydı (3) atasınga: "Ay atam! Ne üçün qulluq kılır sen ol nirsege kim işitmez taqı körmez, taqı kifâyet kılmaz sindin (4) nirseni?"

43. "Ay atam! Men, keldi manga biligidin, ol nirse kim kelmedi sanga. (5) Uygul manga, köndüreyin tüz yolğa."

44. "Ay atam! Tapunmağıl (6) iblisge, haqıkat üze iblis irdi Tangrığa yazğan."

45. "Ay atam! (7) Men qorqar men kim sıkasa sini qın, Tangrıdın; bolsang (8) ibliske dost."

46. Aydı: "Rağbatsızlık kılğan mu sen, tapungularımdın, (9) ay İbrāhīm? Eger yığlınmasang, taşlağay men sini. Taqı qodğul mini, bir uzun zamān."

47. [297a/1] Aydı: "Selām seniñ üze! Yarlıqayu tilegey men sanga, İdim<din>. Haqıqat üze ol irdi manga (2) yitiz edğülük kılğan."

48. "Taqı saçlınur men sizdin taqı ol nirsedin kim qulluq kılur siz, Tangrıdın bisre. Taqı qulluq kılur men (3) İdimge, bolğay kim bolmasam İdimge qulluq kılmaq birle bahtsız."

49. Ol vaqtın kim (4) saçlındı anlardın taqı ol nirsedin kim tapnurlar, Tangrıdın bisre; birdük (5) anga İshāknı taqı Ya'kūbnı. Taqı tigma birini kılduq peygāambar.

50. Taqı birdük (6) anlarğa, rahmetimüzdin. Taqı kılduq anlarğa, rāstlıq tilini (7) yüksek

51. Taqı yād kılğıl kitāb içinde Mūsānı. Haqıqat üze ol irdi (8) hāliš kılğan; taqı irdi yalawaç, peygāambar.

52. Taqı kıkırduq anı Tūmıng (9) sağ yanındın. Taqı yaqın kılduq, rāzlaşgen.

53. Taqı birdük anga [297b/1] rahmetimüzdin, qarındaşını Hārūn; peygāambar.

54. Taqı yād kılğıl kitāb içinde (2) İsmā'İlni. Haqıqat üze ol irdi va'desi rāst; taqı irdi yalawaç, peygāambar.

55. (3) Taqı irdi buyrur hāş kişileringe namāz birle taqı zekāt birle, taqı irdi İdisi katında (4) rāzī bolunmuş.

56. Taqı yād kılğıl kitāb içinde İdrisni. Haqıqat üze ol irdi rāst sözlüg (5) peygāambar.

57. Taqı kötürdük anı orunğa yüksek.

58. Anlar anlar kim edğülük kıldı Tangrı anlar üze, (6) peygāambarlardın; Ādam (7) oğlanlarındın, taqı anlardın kim kötürdük Nūh birle, İbrāhīm oğlanlarındın, (8) taqı Ya'kūb oğlanlarındın, taqı ol kim irsedin kim köndürdük taqı ürdük. Ol vaqtın kim okunur anlar üze (9) Tangrıning āyatları, yüzün tüştiler secde kılğanlar taqı yığlağanlar.

59. Song qaldı, [298a/1] songlarındın, yawuz qalğanlar; zāyı' kılğanlar namāznı taqı uydılar ārzularğa. (2) Satğaşğaylar azgunluqğa.

60. Meger ol kim irse kim tevbe kıldı taqı bitti taqı kıldı edğü 'amelni; (3) anlar kiwrülmişler uçmaqğa taqı küç kılınmaslar nirseni.

61. İķāmet (4) būstānları, ol kim va'de kıldı Tangrı ķullarınga, örtüglüg birle. Haķıķat üze ol, irdi va'desi (5) kılnmış.

62. Eşitmezler anıng içinde artuķsı söz, meger selāmnı. Taķı anlarğa rüzileri, (6) anıng içinde, irtede taķı kiķede.

63. Ol būstān kim, ol kim mırāř birür miz (7) ķullarımızdın, ol kim irsege kim irdi saķnuķ.

64. Taķı inmez miz, meger İçing buyruķı birle. Anga (8) ol nirse kim ileyimüzde taķı songumuzda, taķı ol nirse kim anıng arasında. Taķı irmedi (9) İçing, unutġan.

65. Köklernüing İğisi taķı yirning, taķı ol nirse kim ikisining arasında. ķulluķ ķılġıl anga [298b/1] taķı şabr ķılġıl ķulluķınga. Bilür mü sen anga adaş?

66. Taķı aytur kişi: (2) "Ol vaķtın mu kim öldüm, ķıķarılgay men tirig?"

67. Saķınmas mu kişi, (3) biz yarattuķ anı aşnudın, taķı irmedi¹¹⁶ nirse?

68. İçing birle ant iķer men, yıġġay miz (4) anlarını taķı iblislerini; andın song hāzır ķılġay miz anlarını, tamuġ yöresinde ķökgenler.

69. (5) Andın song tartġay miz tıgme bir öġürdın, ol kim irseni kim ķatıġraķ Tangrı (6) üze ķökgen boynaġuluķ yanındın.

70. Andın song biz bilgenrek anlardın, anlar sezāraķ anıng birle (7) köymek yanındın

71. Taķı yoķ sizdın, meger kelgeni anıng; irdi İğing üze vācib, (8) hūkm kılnmış.

72. Andın song ķurtarur miz anlarını kim saķındılar; taķı ķodar miz küķ ķılġanlarını anıng içinde, (9) ķökgenler.

73. Ol vaķtın kim oķunur anlar üze āyatlarımız, aķuķ hūcsetler; aydı anlar kim [299a/1] küfr ketürdiler, anlarğa kim bittiler: "İki öġürnüing ķayusı yahřıraķ orun yanındın (2) taķı körklügrek oturġu yir yanındın?"

74. Taķı niķe yoķattuķ aşnularındın, zamāne kişilerındın, (3) anlar körklügrek ew metā'ı yanındın taķı yüz yanındın.

75. Ayġıl: "Ol kim irse kim irdi azmaķ içinde, (4) tartsun anga Tangrı, tartmaķ; ançaġa tegrü kim ol vaķtın kim kördiler anı kim va'de

¹¹⁶ irmedi: irmeding

qılınurlar, (5) yā qın, taqı yā qıyāmat; bilgeyler, kim ol yawuzraq (6) orun yanındın taqı za'ıfrağ çerig yanındın."

76. Taqı arturur Tangrı anlarğa kim könüldiler, (7) köndürmek. Taqı qalğan edgü 'ameller, edgürek İding qatında yanut yanındın (8) taqı edgürek qaytarmaq yanındın.

77. Kördüing mü anı kim küfr ketürdi āyatlarımızğa taqı aydı: (9) "Birilgey men māl taqı oqlan"?

78. Muṭṭalı' boldı mu örtüglügge, yā tutundı mu Tangrı qatında [299b/1] 'ahd?

79. Andağ irmes; bitgey miz anı kim aytur taqı uzatur miz anga qındın (2) uzatmaq.

80. Yā yıgar miz anı, anı kim aytur; taqı kelür bizge, yalğuz.

81. Taqı tutundılar (3) Tangrıdın bisre tapunğular, munung üçün kim bolsalar anlarğa 'azizlik.

82. Andağ irmes; küfr ketürgeyler, (4) qulluqlarınğa; taqı bolğaylar anlarning üze mengzeşmegen, ya'nı ħorluq.

83. Körmeding mü, biz ıdduq (5) iblislerni kāfırlar üze; qarārsız qılır anlarnı, qarārsız qılmaq?

84. İwmegil (6) anlar üze, ħaḳıqat üze sar miz anlarğa, samaq.

85. Ol kün kim yıgar miz saqınğanlarnı (7) İdi tapa, uluğğa barğanlar mengizlig.

86. Taqı sürer miz yazuq qılğanlarnı tamuğ tapa, suvsaganlar.

87. (8) Erklenmesler şefā'atqa, meger tutundı Tangrı qatında 'ahd.

88. (9) Taqı aydılar: "Tutundı Tangrı oqlan."

89. Keldingiz tang nirsege.

90. Yawuq bolur [300a/1] kökler, yarılurlar andın, taqı yarılır yir, taqı yüziün tüşer (2) tağlar, yıqılmaq;

91. kim adadılar Tangrıqa oqlan.

92. Taqı kerekmes Tangrığa (3) kim tutunsa oqlan.

93. İrmes kökler içindekining qamuğı taqı yirning, meger (4) Tangrıning kelgeni, qulluq ħalında.

94. Zabt qıldı anlarnı; taqı sanadı anlarnı, sanamaq.

95. Taqı qamuğları (5) kelgeni aning qıyāmat kün, yalğuz.

96. ħaḳıqat üze anlar kim bittiler taqı qıldılar (6) edgü 'amellerni; qılğay anlarğa Tangrı, dostluq.

97. Hāqīkat üze āsān kılduq (7) tiling birle, munung üçün kim müjde birseng aning birle saqınğanlarğa taqı qorqutsang aning birle erenlerni (8) qatıg huşūmatlıg.

98. Taqı niçe yoqattuq aşnudın, zamāne kişilerindin. Bilür mü sen (9) anlardın birdin, yā işitür mü sen anlarğa örtüglüg tun?

(20)

SÜRETÜ TĀHĀ

[301a/1] **Tangrının atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.**

1. (2) .....
2. İndürmedük sening üze Qur'ännı, munung üçün kim emgenseng;
3. meger angdurmak üçün (3) ol kim qorqar;
4. indürmek ol kim irsedin kim yarattı yirmi taqı köklerini yüksek.
5. (4) Tangrı 'arş üze erklig boldı.
6. Anga ol kim kökler içinde taqı ol kim yir (5) içinde, taqı ol kim ikisining arasında, taqı ol nirse kim oylum toprak astında, ya'nı yir astında.
7. Taqı eger qatıg qılsang sözni; (6) haqıkat üze ol bilür, örtüglügni taqı örtüglügrekni.
8. Tangrı, yoq tapungu meger ol. Anga körklügrek (7) atlarını.
9. Taqı keldi mü sanga Müsänung sözi?
10. Ol vaqtın kim kördi otnı (8) taqı aydı hâş kişileringe: "Muqim bolung, men kördüm ot. Bolğay kim men kelgey men sizge [301b/1] andın, alınmış ot birle, yâ bulğay men ot üze köndürgenler."
11. Ol vaqtın kim keldi anga, qıkrıldı: (2) "Ay Müsâ!"
12. "Haqıkat üze men, men İding. Suçulğul na'leyningni; sen qolda, (3) arıg qılınmış Tuvâda."
13. "Taqı men üdürdüm sini, işitgil anı kim vahy qılınur."
14. (4) Haqıkat üze men, men Tangrı. Yoq tapungu meger men. Qulluq qılğıl manga. Taqı peyveste qılğıl namâznı, (5) zikrim üçün."
15. Haqıkat üze qıyâmat kün kelgen turur. Öрте yazar men anı, munung üçün kim cezâ birilse (6) tigme bir ten munung birle.
16. Yıgmasun sini andın ol kim irse kim (7) bitmes anga, taqı uydu hevâsinga kim yoqalsang.

17. Taķı ne ol sađ elgingde, (8) ay Mūsā?

18. Aydı: "Ol tayaķım. Tayanur men anıng ũze taķı yapraķ silker men (9) anıng birle, ķoylarım ũze. Taķı manga anıng iēinde, hācatlar ōngin.

19. Aydı: "Kemiſgil anı, [302a/1] ay Mūsā!"

20. Kemiſti anı; ol vaķtın, ol yılan iwe yōriyūr.

21. Aydı: "Tutđul anı (2) taķı ķorķmađıl, ķaytarđay miz anı burunķı yolınga."

22. "Taķı yanağıl elgingni ķanatingķa, (3) ya'nı yanıngđa; ıķısun aķ, yawuzluķsızın, ya'nı alasızın, ōngin āyat;

23. (4) munung ũēün kim kōrkũzse miz sanga uluđraķ āyatlarımızdın."

24. "Barđıl Fir'avn tapa, (5) haķıķat ũze ol hāddin keēti."

25. Aydı: "İdim! Aēđıl manga kōgũzũmni."

26. "Taķı āsān ķılđıl manga (6) iſim iēinde."

27. "Taķı yeſgil tũgũnni tilimdın,

28. uķsunlar sōzũmni."

29. "Taķı ķılđıl (7) manga vezir, hāſ kiſilerimdın;

30. uyam Hārũnnı."

31. Bağlağıl, ya'nı ķuvvatlıđ ķılđıl anıng birle ķuvvatımnı."

32. (8) "Taķı ortak ķılđıl iſim iēinde."

33. "Munung ũēün kim tesbih ķılsa miz sanga kōprek,

34. taķı yağ ķılsa miz sini (9) kōprek."

35. "Sen irding bizni kōrgen."

36. Aydı: "Birilding tilekingni, [302b/1] ay Mūsā!"

37. "Taķı edđũlũk ķıldıķ sening ũze, ōngin kez;

38. ol vaķtın kim vaħy ķıldıķ, ya'nı peyđāambar tili birle ıddıķ (2) anang tapa anı kim vaħy ķılınur,

39. kim: 'Atđıl anı tābũt iēinde. Atđıl anı (3) tengiz iēinde, atsun anı tengiz ķırıđķa. Alsun anı dũſman manga taķı dũſman (4) anga.' Taķı kemiſtim sening ũze sewũg mindın, taķı munung ũēün kim terbiyet ķılınsang kōzũm ũze."

40. (5) Ol vaķtın kim yōriyūr ķız ķarındaſıng taķı aytur: "Yōnderũr mũ men sizni ol kim irse ũze kim yanar anı?" (6) Ķaytarđıķ sini anang tapa, munung ũēün kim yarusā anıng kōzi taķı ķađđurmasā. Taķı ōldũrdũng (7) tenni, ķutardıķ sini ķađđudın. Taķı sınađıķ sini,

sınamaq. Kiçting (8) yıllar Medyen eyeleri içinde. Andın song kelding taqdir üze, ay Mūsā!

41. (9) Taqı kıldım sini özüm için.

42. Bargıl sen taqı uyang, āyatlarım birle. [303a/1] Taqı sust bolmang, zikrim içinde.

43. Baring ikegü Fir'avn tapa, haqıqat üze ol haddin keçti.

44. (2) Ayting ikegü anga, söz yumşaq; bolgay kim ol anggay, yā qorqgay.

45. Aydılar: "İdimüz! (3) "Biz qorqar miz kim iwe 'uqūbet kılsa bizing üze, yā kim haddin keçse."

46. Aydı: (4) "Qorkmang ikegü, haqıqat üze men siz ikegü birle. Eşitür men taqı körer men."

47. "Keling anga, ayding: (5) 'Biz İdingning iki yalawaçı, idğil bizing birle Ya'qūb oğlanlarını. Taqı qınamağıl anlarını. (6) Keldük sanga nişan birle, İdingdin. Taqı selām ol kim irse üze kim uydı (7) köni yolğa.'

48. 'Biz, vahy kılındı bizing tapa, haqıqat üze qın ol kim irse (8) üze kim yalganga nisbet kıldı taqı yüz ewürdi.'"

49. Aydı: "Kim İdingiz, ay Mūsā?"

50. (9) Aydı: "İdimüz ol <kim> birdi tigme bir nirseni yaratılmışlarınga, andın song köndürdi."

51. [303b/1] Aydı: "Ne ol burunqı keçgenlerning hālī?"

52. Aydı: "Aning bilmeki İdim qatında, kitāb (2) içinde. Azmas, haqā kılmaz İdim taqı unutmas, qodmas."

53. "Ol kim kıldı sizge (3) yirni töşek taqı hāşıl kıldı sizge aning içinde yollar taqı indürdi kökdin (4) suwnı." Çıkarduq aning birle türlügler, yaş otdın daquq.

54. Ying taqı otlating (5) tawarlarıngızını. Haqıqat üze aning içinde āyatlar bar, 'aql eyeleringe.

55. Andın (6) yarattuq sizni taqı aning içinde kaytarur miz sizni taqı andın çıkarur miz sizni öngin (7) kez.

56. Taqı körküttük anga āyatlarımızını kamuğnı, yalganga nisbet kıldı taqı unamadı.

57. (8) Aydı: "Kelding mü bizge, munung için kim çıkarsang yirimüzdin sihring birle, ay Mūsā?"

58. (9) "Kelgey miz sizge, sihr birle anıng mengizlig. Kılıgıl bizing aramızda taqı sizing arangızda, va'de kılmak; [304a/1] hilaf kılmaz miz anı, biz taqı sen, tüz orta yir."

59. Aydı: "Va'de kılmamız (2) bezek küni, ya'ni 'İd kün, taqı kim cem' kılnsa kişiler, kuşlukda."

60. Ewrüldi (3) Fir'avn; yıgdı keydini, andın song keldi.

61. Aydı anlarğa Mūsā: (4) "Bī-çāralık sizge! Çatmang Tangrı üze yalgannı kim yoylağay sizni qın birle. (5) Taqı nevmid boldı ol kim irse kim çattı."

62. Tartıştılar işlerini aralarında (6) taqı örttiler rāznı.

63. Aydılar: "Haqıkat üze bu iki er, iki sāhir; (7) tileyürler kim çıkarsalar sizni yiringizdin ikisi sihri birle (8) taqı iltü birseler yolungızni artuqraq."

64. "Uğrang keydingizge, (9) andın song keling şaf bolup. Taqı kurtuldı bu kün ol kim irse kim gālib boldı."

65. Aydılar: [304b/1] "Ay Mūsā! Yā kim birağay sen, taqı yā kim bolğay miz ol birağan kim irsening öngi."

66. (2) Aydı: "Kemşingiz." Ol vaqtın kim urqanları taqı tayaqları, tahyil kılnur anıng tapa (3) sihrlerindin, haqıkat üze ol yöriyür."

67. Kiwürdi teninge qorqunç, Mūsā.

68. (4) Ayduq: "Qorkmağıl; sen, sen yinggenrek."

69. "Taqı kemişgil anı kim sağ elgingde, (5) yutar anı kim kıldılar. Haqıkat üze ol nirse kim çattılar, sihr kılğannıng keydi. Taqı zafer bulmas (6) sihr kılğan, qayda kim keldi."

70. Kemşildi sāhirler, secde kıılığlılar; aydılar: (7) "Bittük Hārūn İdisinge, taqı Mūsāning."

71. Aydı: "Bittingiz mü anga, mundın aşnu kim (8) destür birsem sizge? Haqıkat üze ol uluğunguz, ol kim öğretti sizge sihrni. (9) Kesgey men eligleringizni taqı adaqlaringızni, bir sağdın bir soldın. Taqı asğay men sizni, [305a/1] hürmā yığaçınung özenindin. Taqı bilgey siz, kayumuz katığraq qın yanındın taqı qalğanraq."

72. Aydılar: (2) "İhtiyār kılğay miz sini, ol nirse üze kim keldi bizge, açuq hüccetlerdin, taqı ol kim yarattı bizni. (3) Hüküm kılığıl anı kim sen hüküm kılğan sen. Haqıkat üze hüküm kıılır sen, bu yakınraq tiriglik içinde."

73. (4) "Biz bittük İdimüzge, munung üçün kim yarlıkasa bizge yazuqlarımızni, tağı ol nirsege kim küçeding bizni (5) aning üze, sihrdin. Tağı Tangrı edğürek tağı kalğanrak."

74. Haqıkat üze kim kelse (6) İdisinge, yazuqluğ, haqıkat üze anga tamuğ. Ölmes aning içinde tağı (7) tirilmes.

75. Tağı kim kelse anga, bitgen, kıldı edğü 'amellerni; anlar, (8) anlarka mertebeler yüksekre;

76. ikāmet büstānları, aqar (9) astınındın arıqlar, cāvidānalar aning içinde. Tağı ol, kim irsening yanıtı <kim> [305b/1] arığ boldı.

77. Tağı vahy kılduğ Mūsā tapa kim: "Tünle bargıl kullarım birle. (2) Kılğıl anlarğa yol, tengiz içinde, quruğ. Korkmas <sen> yitmek yanındın (3) tağı korkmas sen.

78. Uydı anlarğa Fir'avn, çerigleri birle. Keldi anlarğa (4) tengizdin, anı kim keldi anlarğa.

79. Tağı azdurdı Fir'avn, qavmını. Tağı (5) köndürmedi.

80. Ay Ya'qūb oğlanları! Qutğarduğ düşmaningızdın. (6) Tağı va'de kılıştuğ sizing birle, Tūrnung sağ yanında. Tağı indürdük sizing üze (7) yandağ şekerin tağı buldurçın.

81. Ying ol nirseler arıqlarındın <kim> rüzī kılduğ sizge. (8) Tağı haddin keçmeng aning içinde kim vācib bolsa sizing üze öfkem. Tağı kim kim (9) vācib bolsa aning üze öfkem, yoqaldı.

82. Tağı men yarlıkağan ol kim irsege kim tevbe kıldı [306a/1] tağı bitti tağı kıldı edğü 'amel, andın song könüldi.

83. Tağı ne neng iwütti sini, (2) qavmungdın, ay Mūsā?

84. Aydı: "Anlarğa, bu erenler (3) izim üze. Tağı iwdüm sening tapa, İdim, munung üçün kim hoşnūd bolsang."

85. Aydı: "Biz (4) sınağuğ qavmungnı, sindin song. Tağı azdurdı anlarını Sāmiri."

86. (5) Qayttı Mūsā, qavmı tapa, öfkeliğ, qatığ öfkeliğ; aydı: (6) "Ay qavmum! Va'de kılmadı mu sizge İdingiz, körklüğ va'de? Uzadı mu (7) sizing üze zamāne, yā tiledingiz kim vācib bolsa sizing üze (8) öfke İdingizdin, hilāf kıldingiz va'dimge?"

87. Aydılar: (9) "Hilāf kılmaduğ va'dingge, erklenmekimiz¹¹⁷ birle. Velī biz yüklenildük yüklerni, ya'nī yazuqlarını, [306b/1] bu

¹¹⁷ erklenmekimiz: erklenmekingiz

erenlarning bezekindin. Kemiştük anı, anıng mengizlig kemişti (2) Sāmiri."

88. Çıkardı anlarğa, buzağu ten; anga (3) böğürmek. Aydılar: "Bu tapungunguz, taķı Mūsāning tapungusı, unuttı."

89. (4) Körmezler mü kim kaytarmas anlar tapa söz, taķı erklenmes anlarğa (5) ziyān taķı asıg?

90. Taķı aydı anlarğa Hārūn, aşnudın: (6) "Ay kavmum! Hākıķat üze sına<n>dingız anıng birle. Taķı hākıķat üze İdingiz Tangrı. Uyung manga (7) taķı boyun süng buyrukumğa."

91. Aydılar: "Kışmağay miz anıng üze peyvestelik kılğanlar, ançağa tegrü kim (8) kaytsa bizning tapa Mūsā."

92. Aydı: "Ay Hārūn! Ne yıgđı sini, (9) ol vaķtın kim kördüng anlarını azdılar,

93. kim uysang? Yazdıng mu buyrukumğa?"

94. [307a/1] Aydı: "Ay anam oğlı! Tutmağıl saķalımını taķı başımını, men (2) korķtum kim aysang: 'Ayırt kemişting¹¹⁸ Ya'küb oğlanları arasında (3) taķı saķlamadıng sözümnı.'" "

95. Aydı: "Ne ol tileking, ay Sāmiri?"

96. (4) Aydı: "Kördüm ol nirseni kim körmediler anı. Aldım bir almak, (5) yalawaç izindin; attım anı. Taķı anıng mengizlig āsān kılı birdi manga (6) tenim."

97. Aydı: "Barđıl; hākıķat üze sanga tiriglik içinde kim aysang: (7) 'Yok sıkaşmak.' Taķı hākıķat üze sanga va'de, hilāf kılınmağay sen. Taķı baķđıl (8) tapungungğa, ol kim boldung anıng üze peyvestelik kılğanlar; köydürgey miz anı, (9) andın song kom teg kılğay miz anı, tengiz içinde kom tig kılmaq."

98. Hākıķat üze tapungungız ol <Tangrı> kim yok [307b/1] tapungu meger ol. Yitti tigma bir nirsege, bilig yanındın.

99. Anıng mengizlig kışsa kılır miz sening üze (2) ol nirseleming habarlarındın kim ozdı. Birdük sanga katımuздın, yād.

100. (3) Kim yüz ewürse andın, ol kötrür kıyāmat kün 'ukūbet.

101. (4) Cāvidānalar anıng içinde, taķı yawuz boldı anlarğa kıyāmat kün, yük yanındın.

102. Ol kün (5) ürülür borğuga, taķı yıgar miz yazuk kılğanlarını ol kün, (6) çüngürler.

¹¹⁸ ayırt kemişting: ayırt kemişgil

103. Akrı sözleşürler aralarında: "Kiçmedingiz meger on."
104. Biz (7) bilgenrek biz ol nirseni kim ayturlar, ol vaqtın kim aytur artukraqları yol yanındın: "Kiçmedingiz (8) meger bir kün."
105. Taqı sorarlar sanga taqlardın, aygıl: "Qom tig kıılır anı İdim, (9) qom tig kıılmak."
106. "Taqı kıoyar anı tüz yazı."
107. "Körmes sen aning içinde egrilik, [308a/1] az yükseklik."
108. Ol kün uyarlar ündegenge, <yok> egrilik anga. (2) Taqı aşak boldı ünler, Tangrıga; eşitmes siz meger çüşemek.
109. (3) Ol kün asıg kıılmas şefâ'at, meger destür birdi anga Tangrı (4) taqı unadı aning üçün söz.
110. Bilür anı kim ileylerinde taqı anı kim songlarında. (5) Taqı kapsamaslar anı bilig yanındın.
111. Taqı boyun südi yüzler, tirigge, (6) peyveste örelig kıılğanga. Taqı nevmid boldı ol kim irse kim kötürdi küç.
112. Taqı kim kim kııldı (7) edgü 'amellerindin, taqı ol bitgen; korkmas küçdın taqı (8) ekismekdin.
113. Taqı aning mengizlig indürdük Qur'ännı, Tâzi. Taqı çewürdük anıñ içinde (9) kaqıgdın; bolğay kim anlar saqıngaylar, yâ yangı kıılğay anlarğa, zıkr.
114. [308b/1] Yüksek boldı Tangrı; erklig, räst. Taqı iwmeğil Qur'an birle, mundın (2) aşnu kim tegrülür sening tapa vahyı; taqı aygıl: "İdim! Arturgul (3) bilig."
115. Taqı 'ahd kııldıq Ādamğa, aşnudın; unuttı taqı (4) bulmaduq anga yimemek üze bolmağan.
116. Taqı ol vaqtın kim ayduq firıştelerge: "Secde kıılınğ (5) Ādamğa." Secde kııldılar meger iblis, unamadı.
117. Ayduq: "Ay Ādam! Haqıkat üze (6) bu düşman sanga taqı cüftüngge. Çıkarماسun ikingizni uçmaqdın (7) kim emgengey siz."
118. "Haqıkat üze sanga kim açmasang aning içinde taqı yalınğ bolmasang."
119. "Taqı sen (8) suvsamas sen aning içinde taqı çoğka çıkmaz sen."
120. Vesvese kııldı aning tapa iblis, (9) aydı: "Ay Ādam! Yöndürür mü men sanga cavidānalıq yığaçı üze, taqı mülkke kim eskirmes?"

121. [309a/1] Yidiler ikegü, andın. Açıldı ikisinge 'avretleri. Taķı yapuşturu başladılar (2) ol ikisi üze uçmaq yapurgakındın. Taķı yazdı Ādam İdisinge taķı azdı.

122. (3) Andın song üdürdi anı İdisi, tevbesin kabül kıldı anıng üze taķı köndürdi.

123. Aydı: "İning ikegü, (4) andın, kamuğ; pārangız pāraęa düşman. Eger kelür ök bolsa sizge (5) mindin, köni yol. Kim kim uysa köni yolumęa, azmas taķı bed-baħt bolmas.

124. (6) Taķı kim kim yüz ewürse zikrimdin, haķıkat üze anga tiriglik (7) tar. Taķı yığar miz anı kıyāmat kün, közsüz.

125. Aydı: "İdim! Ne üçün (8) yığdıng mini közsüz, taķı irdim körgen?"

126. Aydı: "Anıng mengiz; (9) keldi sanga āyatlarımız, unuttung anı. Taķı anıng mengizlig, bu kün unutulur sen."

127. Taķı anıng mengizlig [309b/1] yanut birür miz ol kim irsege kim ĥaddin keçti taķı bitmedi İdisining āyatlarına. Taķı ol cihān (2) kımı kıatığraq taķı kıalęanraq.

128. Köndürmedi mü anlarnı; neçe yokattuğ aşnularında (3) zamāne kişilerindin, yöriyürler turęu yirlerinde? Ĥaķıkat üze anıng içinde (4) niřānlar bar, 'aql eyeleringe.

129. Taķı eger bolmasa irdi kelime kim ozdı İdingdin, (5) bolęay irdi yapuşmaq; taķı vaķt atanmış.

130. şabr kılgıl ol nirse üze kim ayturlar. (6) Taķı tesbıħ kılgıl İdingnüng ögmeki birle, kün toęmaķınıng aşnusında taķı batmaķınıng (7) aşnusında. Taķı tünnüng sā'atlarındın, tesbıħ kılgıl, taķı kündüznüng taraflarındın; (8) bolęay kim sen ĥořnüd bolęay sen.

131. Tartmağıl iki közüngni ol nirsege kim ber-ĥürdārlik birdük anıng birle, (9) türlüğler anlardın, bu yaķınraq tiriglikning bezeklerini; munung üçün kim sınaşa miz anlarnı, anıng içinde. [310a/1] Taķı İdingning rüzisi yaĥıřraq taķı kıalęanraq.

132. Taķı buyurgul ĥāř kişileringe, namāz birle; (2) taķı şabr kılgıl anıng üze. Tilemez miz sanga rüzı, biz rüzı birür miz sanga. Taķı song (3) saķnuķlukęa.

133. Taķı aydılar: "Eger kelse irdi bizge āyat birle, İdisindin." Kelmedi <mü> anlaręa (4) ol nirsening ĥücceti kim burunķı defterler içinde?

134. Tağı eger biz yoğattuğ anları qın birle, (5) aşnusındın; ayğaylar irdi: "İdimüz! Eger ıdsang bizing tapa yalawaç kim uysa irdük (6) āyatlarıngğa, mundın aşnu kim ħor bolsa miz tağı ħor bolsa miz."

135. Ayğıl: "Tigme bir küygen, (7) küyüng. Bilgey siz, kim turur tüz yol eyeleri tağı kim könüldi."

(21)

SÛRETÜ'L-ENBİYÂ'

[310b/1] **Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.**

1. (2) Yawuķ boldı kişilerge saķışları, taķı anlar osanglıķ içinde yüz ewürgenler.

2. (3) Kelmes anlarğa zıkrdin, anlarınġ İdisindin, yangı kılınmış; meger işittiler anı, (4) taķı anlar oynayurlar,

3. oynayanlar köngülleri. Taķı örttiler rāznı, (5) anlar kim küç kıldılar: "İrür mü bu, meger yaratılmış sizing mengizlig? Kelür mü siz (6) siħrge, taķı siz körer siz?"

4. Ayġıl: "İdim bilür sözni, kök içinde (7) taķı yirde. Taķı ol işitgen, bilgen."

5. Aydılar: "Tüşlerning [311a/1] ġatış ġarışları. Ğattı anı, ol şā'ir. Kelsün bizge āyat birle, neteg kim ıdıldı (2) burunķılar."

6. Bitmedi aşnularında ġonumdın, yoķattuķ anı; (3) anlar mu biterler?

7. Taķı ıđmaduķ aşnungdın meger erenler, vaħy ġılınur anlar tapa. (4) Sorung zıkr eyeleringe, eger bilmes irsengiz.

8. Taķı (5) ġılmaduķ anlarını ten, yimesler yigü nirseni; taķı bolmadılar (6) cāvidānalar.

9. Andın song rāst ayduķ anlarğa, va'deni. Ğurtarduķ anlarını taķı ol kim irseni kim (7) tileyür miz. Taķı yoķattuķ ġaddin keġgenlerni.

10. İndürdüķ sizing tapa (8) kitābnı, anıng içinde ġürmetingiz. Bilmes mü siz?

11. Taķı niġe sındurduķ (9) ġonumdın, irdi küç ġılġan. Taķı yarattuķ biz songında, erenler öngin.

12. [311b/1] Ol vaġtın kim bildiler ġınımıznı, ol vaġtın kim anlar andın tepünürler.

13. "Tepünmeng. (2) Taķı kayting ol nirse tapa kim ni'metlig kılındıngız anıng içinde, taķı turǵu yirleringizge; bolǵay kim siz (3) sorulǵay siz."

14. Aydılar: "Ay bī-çāralıķ bizge! Biz irdük küç kılǵanlar."

15. (4) Qışmadı ol ündemekleri, ançaǵa tegrü kim kılduķ anlarını bīçilmiş, hor bolǵanlar.

16. (5) Taķı yaratmaduķ kökni taķı yirmi, taķı ol nirseni kim ikisi arasında, oynanǵanlar.

17. Eger (6) tilese irdük kim tutunsa miz oyunını, tutunǵay irdük anı katımızdın, eger irse irdük (7) kılǵanlar.

18. Atar miz haķ birle bātil üze, yoķatur anı; (8) ol vaķtın kim ol yoķalǵan. Taķı sizge bī-çāralıķ, ol nirsedin kim şıfat kılur siz.

19. Taķı anga, (9) ol kim irse kim kökler içinde taķı yir içinde. Taķı ol kim irse kim anıng katında, uluǵsınmaslar [312a/1] kulluķındın taķı armaslar.

20. Tesbīh kılurlar tünle (2) taķı kündüz, sust bolmazlar.

21. Yā tutundılar mu tapunǵular yirdin, (3) anlar tirtüzürler?

22. Eger bolsa irdi ikisi içinde tapunǵular, Tangrıdın öngin, bozulǵay irdi ikisi. (4) Arıǵlıķ Tangrıǵa, 'arş erkligi, ol nirsedin kim şıfat kılurlar.

23. Sorulmaz (5) ol nirsedin kim kılur, taķı anlar sorulurlar.

24. Yā tutundılar mu andın bisre tapunǵular? (6) Ayǵıl: "Ketrüing hüccetleringizni. Bu, ol kim irse öǵüti kim benim birle taķı ol kim irse öǵüti (7) kim aşnumdın. Üküşrekleri bilmesler haķnı, anlar yüz ewürgenler.

25. (8) Taķı idmaduķ aşnungdın yalawaçdın, meger vahy kılur miz anıng tapa: "Haķıķat üze ol, (9) yoķ tapunǵu, meger men. Kulluķ kılınǵ manga."

26. Taķı aydılar: "Tutandı Tangrı oǵlan." [312b/1] Arıǵlıķ anga; kullar aǵırlanmış.

27. Ozmaslar anı söz birle, (2) taķı anlar buyruķı birle kılurlar.

28. Bilür anı kim ileylerinde taķı anı kim (3) songlarında. Taķı şefā'at kılmaslar, meger ol kim irsege kim unadı. Taķı anlar qorķuǵındın qorķǵanlar.

29. (4) Taqı kim kim aysa anlardın: "Haqıqat üze men tapungu, andın bisre"; ol, yanut birür miz anga (5) tamuğ. Anıng mengizlig cezā birür miz küç kılğanlarka.

30. Körmedi mü anlarını kim (6) küfr ketürdiler, haqıqat üze kökler taqı yir, irdi ikisi yapuşmış, ayırduq ol ikisini; (7) taqı kılduq suwdın, tigme bir nirseni tirig? Bitmezler mü?

31. Taqı kılduq (8) yirde tölengen tağlar kim kışmasa anlar birle. Taqı kılduq anıng içinde king (9) yollar, bolğay kim anlar könülgeyler.

32. Taqı kılduq köknı, köge saqlanmış. [313a/1] Taqı anlar āyatlarındın yüz ewürgenler.

33. Taqı ol ol kim yarattı tünni (2) taqı kündüzni, taqı künni taqı aynı; tigme biri felek içinde yüzerler.

34. Taqı (3) kılmağu yaratılmışda, sindin aşnu, cāvidānalıq. Eger ölseng mü, anlar cāvidānalar?

35. (4) Tigme bir ten ölümnüing tatğanı. Taqı sınyur miz sizni şer birle taqı hayr birle, sınamak. (5) Taqı bizing tapa kaytarılurlar.

36. Taqı ol vaqtın kim kördi sini anlar kim küfr ketürdiler, (6) tutunmaslar sini meger yobı: "Bu mu, ol kim zıkr kılur tapungularınıgızni?" (7) Taqı anlar, Tangrıning zıkrı birle, anlar küfr ketürgenler.

37. Yaratıldı kişi, (8) iwmeqlikdin. Körküzgey men sizge āyatlarımnı, iwmenğ.

38. Taqı ayturlar: (9) "Kaçan bu va'de, eger irsengiz rāst ayğanlar?"

39. Eger bilse irdi anlar kim [313b/1] küfr ketürdiler, ol vaqtın kim yıgmazlar yüzlerindin otını taqı (2) arqalarındın, taqı anlar yāri birilmes.

40. Kelür anlarğa nā-gāh (3) yinger anlarını. Unmaslar anıng kaytarmağına taqı anlar yāri birilmes.

41. (4) Taqı maşhara kılındı yalawaçlar birle, sindin aşnu; kapsadı anlarını <kim> (5) maşhara kıldılar anlardın, ol kim maşhara kıldılar anıng birle.

42. Ayğıl: "Kim saqlayur sizni (6) tünle taqı kündüz, Tangrıdın?" Anlarıning İdisi yādındın (7) yüz ewürgenler.

43. Anlarğa mu tapungular, yıgar anlarını, bizdın bisre? Unmaslar (8) özlerining yārisingā taqı anlar qoldaşlıq kıl<ın>maslar bizdın.

44. Menfa'at birdük anlarğa (9) taqı atalarına, ançağa tegrü kim uzun boldı anlar üze 'ömr. Körmezler mü, biz kelür miz [314a/1] yirge, ekser miz anı kıyırlarındın? Anlar mu yinggenler?

45. Aygıl: (2) "Hakikat üze qorqutur miz sizni vahy birle." Taqı eşitmez sağırla<r> du'ānı, ol vaqtın kim (3) qorqutulurlar.

46. Taqı eger sıkasa anlarını, az nirse İdingning (4) qınındın; ayğaylar: "Ay bî-çāralıq bizge! Biz irdük küç kılğanlar."

47. Taqı qodar miz (5) terāzularnı tüz, kıyāmat künge. Küç kılınmas bir ten, (6) nirseni. Taqı eger bolsa habbe endāzasınça ispendāndın, keldük anıng birle. (7) Tap biz¹¹⁹, hisāb kılğanlar.

48. Taqı birdük Mūsāğa taqı Hārūnka, (8) Tevritni; taqı yaruq taqı zıkr, saqınğanlarğa.

49. Anlar kim qorqarlar (9) İdisindın, ğaybda. Taqı anlar kıyāmat kündin qorqğanlar.

50. Taqı bu, [314b/1] zıkr bereketlig, indürdük anı. Siz mü anga inkār kılğanlar siz?

51. Taqı (2) birdük İbrāhīmğa, köni yollıg bolmaqnı, aşnudın. Taqı irdük anı bilgenler.

52. (3) Ol vaqtın kim aydı atasına taqı qavmına: "Ne ol bu kılınmış şüretler kim siz anga (4) payvastalıq kılurlar?"

53. Aydılar: "Bulduq atalarımıznı, anga qulluq kılğanlar."

54. Aydı: (5) "İdingiz siz taqı atalarınız, açuq azğunluq içinde."

55. Aydılar: (6) "Kelding mü sen bizge haq birle, yā sen oynaganlardın?"

56. Aydı: "İdingiz (7) kökleming İdisi taqı yirning, ol kim yarattı anlarını. Taqı men (8) anıng üze tanuqlardın."

57. "Taqı Tangrı tuta ant içer men, keyd kılğay men butlaringızğa, (9) mundın song kim i'rāz kılsangız, song çewürgenler."

58. Kıldı anlarını pāra pāra, meger uluğnı [315a/1] anlarğa; bolğay kim anlar, anıng tapa kaytğaylar.

59. Aydılar: "Kim kıldı munı tapungularımızğa? (2) Hakikat üze ol küç kılğanlardın."

¹¹⁹ biz: bizge

60. Aydı<lar>: "İşittük yigiti, zıkr kıılır¹²⁰ anlarını¹²¹ , (3) ayılır anga İbrâhim."

61. Aydılar: "Keling aning birle kişilerin közleri üze, (4) bolğay kim anlar tanuqluq birgeyler."

62. Aydılar: "Sen mü kıılding bu tapungularımızğa, (5) ay İbrâhim?"

63. Aydı: Kııldı anı, uluğları bu; sorung anlarğa, (6) eger irseler sözleyürler."

64. Kıayttılar özleringe, aydılar: (7) "Haqıkat üze siz, siz küç kıılğanlar."

65. Andın songra töngderildiler başları üze: (8) "Bilding mü, munlar sözleşmeler?"

66. Aydı: "Kulluq mu kıılır siz (9) Tangrıdın bisre ol nirsege kim asıg tegürmes sizge bir nirse taqı ziyân tegürmes sizge?"

67. "Ah [315b/1] sizge taqı ol nirsege kim kulluq kıılır siz Tangrıdın bisre! Bilmes mü siz?"

68. Aydılar: (2) "Köydürüng anı taqı yârî biringiz tapungularımızge, eger irsengiz kıılğanlar."

69. Ayduq: "Ay (3) ot! Bolğul sowuq taqı kıurtulmaq, İbrâhim üze."

70. Taqı tilediler aning birle (4) keydni, kıılduq anlarını yoqalğanlar.

71. Taqı kıutğarduq anı taqı Lütını, (5) yir tapa, ol kim bereketlig kıılduq aning içinde 'âmlarğa.

72. Taqı birdük anga İshâkı, (6) taqı Ya'kübnı oğul oğlu. Taqı kamuğrı kıılduq edğüler.

73. Taqı kıılduq anlarını (7) imâmlar, köndürürler buyruqımız birle. Taqı vahy kıılduq anların tapa edğülerning kıılmağını (8) taqı namâznung peyveste kıılmağını taqı zekâtnung birmekini. Taqı irdiler bizge kulluq kıılğanlar.

74. (9) Taqı Lütğa, birdük anga hikmet taqı bilig. Taqı kıurtarduq anı ol qonumdın kim [316a/1] irdi kıılır asıqsız işlerini. Haqıkat üze anlar irdiler yawuzluqning erenleri, buyruqdın çıqğanlar.

¹²⁰ zıkr kıılır: zıkr kıılırlar

¹²¹ anlarını: anı

75. (2) Taqı kiwürdük anga rahmetimüzge, haqıkat üze ol edgülerdin.

76. Taqı Nühni, (3) ol vaqtın kim kıkırdı aşnudın, icâbet kılduk anga. Kırtarduk anı taqı hâş kişilerini, (4) kağğudın uluğ.

77. Taqı yâri birdük anga, ol erenlerdin kim (5) yalğanga nisbet kıldılar âyatlarımıznı. Haqıkat üze anlar irdiler yawuzluğnung erenleri, baturduğ anlarını (6) kamuğ.

78. Taqı Dâvudğa taqı Süleymânga; ol uğurda kim hükm kılurlar (7) ekin içinde, ol vaqtın kim tünle yayıldı anıng içinde erenlerning koyunları, taqı irdük hükmlerine (8) hâzırlar.

79. Ukturduğ anı Süleymânga. Taqı tigme biringe birdük hikmet (9) taqı bilig. Taqı musahhar kılduk Dâvud birle, tağlarını, tesbih kılurlar, taqı kuşlarını. [316b/1] Taqı irdük kılganlar.

80. Taqı öğrettük anga, kedğü nirseniñ pişesini, sizge; munung üçün kim hişn içinde kılsa miz sizni (2) küçeylikingizdin. İrür mü siz şükr kılganlar?

81. Taqı Süleymânga, yilni, (3) katığ esgen; yöriyür buyruğı <birle> ol yirge kim bereketlig kılduk anıñ içinde. (4) Taqı irdük tigme bir nirseni bilgenler.

82. Taqı iblislerdin kim erseleri (5) inerler anga taqı işlerler işni, andın bisre. Taqı irdük (6) anlarğa saklađanlar¹²².

83. Taqı Eyyübni, ol vaqtın kim nidâ kıldı İdişinge: "Haqıkat üze sıkadı (7) sökellik. Taqı sen, rahmet kılganlarınıñ rahmet kılganraqı."

84. İcâbet kılduk anga, açtuğ anı kim (8) anıñ birle sökellikdin. Taqı birdük anga hâş kişilerini, taqı anlarınıñ mengzeşi anlar birle; rahmet üçün (9) katımızdın taqı angmağ üçün kulluğ kılganlarğa.

85. Taqı İsmâ'ılni taqı İdrisni [317a/1] taqı Zü'l-Kiflni; tigme biri şabr kılganlardın.

86. Taqı kiwürdük anlarını rahmetimüzge, (2) haqıkat üze anlar edgülerdin.

87. Taqı Ze'n-Nün, ya'nî Yunusni; ol vaqtın kim bardı öfkelig, (3) sizdi kim tağdir kıлмаđay miz anıng üze. Kıkırdı қarangқuluk içinde kim: (4) "Yok tapunđu meger sen, arığlığ sanga. Men boldum küç kılganlardın."

¹²² saklağanlar: saklanganlar

88. (5) Taķı icābet kılduķ anga taķı ķutarduķ anı ķadģudın. Taķı anıng mengizlig ķurtarur miz (6) bitgenlerni.

89. Taķı Zekerıyyānı; ol vaķtın kim kıķırdı İdisinge: "İdim! Kođmaģıl mini (7) yalģuz taķı sen mırāş alģanlarda yahşırakı."

90. İcabet kılduķ anga taķı birdük (8) anga Yahyānı. Taķı ongarduķ anga cüftini. Haķıķat üze anlar, irdiler iwerler (9) edģü işler içinde. Taķı ündeyürler bizge, raģbat kılu taķı ķorka; taķı irdi bizge ķorkģan, alçaģlıķ kılganlar.

91. [317b/1] Taķı ol kim saķladı fercini, ürdük biz¹²³ anıng içinde rūhumızdın. (2) Taķı kılduķ anı taķı oğlını, nişān 'ālamlarķa.

92. Haķıķat üze bu dıningiz, (3) bir dın. Taķı men İdingiz, ķulluķ kıling manga.

93. Taķı kestiler (4) işlerini, aralarında. Őamuģ bizing tapa ķaytģanlar.

94. Kim kim 'amel kılsa (5) edģülükdin, taķı ol bitgen; yok küfr ketürmek 'amelinge, ya'nı şevābdın mahrüm bolmak yok. Taķı biz (6) anı bitigenler.

95. Taķı yığlınmış turur ol ķonum üze kim yokatmakģa uđraduķ anı, haķıķat üze anlar (7) ķaytmaslar.

96. Ançaģa tegrü kim ol vaķtın kim açıldı Ye'cüc taķı Me'cüc, (8) taķı anlar tigme bir yüksek yirdin iwerler;

97. taķı yawuķ boldı rāst (9) va'de, ol vaķtın kim ol ķopģan anlarnıng közleri kim küfr ketürdiler: "Ay [318a/1] bī-ķāralıķ bizge! İrdük osanģlıķ içinde mundın, irdük zulm kılganlar."

98. Haķıķat üze siz taķı ol nirse kim (2) ķulluķ kıılır siz Tangrıdın bisre, tamuģnung tamduķı. Siz anga (3) kelgenler.

99. Eger bolsa irdi bular tapuģula<r>, kelmegeyler irdi. Taķı ķamuģ, anıñ içinde (4) cāvidānalar.

100. Anlarģa anıñ içinde ingremek taķı anlar anıñ içinde işitmesler.

101. Haķıķat üze (5) anlar <kim> ozdı anlarģa bizdin, körklügrek; anlar, andın (6) yırak kıılınmışlar.

102. İşitmesler anıñ ünin. Taķı anlar, anıñ birle <kim> (7) ārzüladı tenleri, cāvidānalar.

¹²³ biz: bizge

103. Kağgurtmas anlarnı, uluğrak (8) korıunı. Tağı satgaşur firışteler: "Bu kününgüz, ol kim (9) va'de kılnur irdingiz."

104. Ol kün kim türer miz kökni, şahifenin türmişı mengizlig, [318b/1] ya'ni tomarning. Neteg kim başladuğ yaratmağnı ilkini, kaytarur miz anı; va'de kılamak bizing üze. Biz irdük (2) kılganlar.

105. Tağı bitidük Zebür içinde, Tevrit songındın: Hağikat üze (3) yir, miraş alur anı edđü kıllarım.

106. Hağikat üze munung içinde kifāyet, (4) kılluğ kılgan erenlerge.

107. Tağı idmaduğ sini, meger rahmet için 'ālemlerge.

108. (5) Ayđıl: "Hağikat üze vahy kılnur benim tapa, hağikat üze tapungunguz bir tapungu. İrür mü (6) siz boyun sügenler?"

109. Eger i'rāz kılsalar, ayđıl: "Bildürdüm sizge, tüzlük üze. (7) Eger bilse men, yawuğ mu yā yırağ mu, anı kim va'de kılnur siz."

110. "Hağikat üze ol bilür, (8) kıtığnı sözdin, tağı bilür anı kim örter siz."

111. "Tağı eger bilse men, bolđay kim ol (9) sınağ sizge tağı menfa'at birmek bir vađtđa tigrü."

112. Ayđıl: "İdim! Hüküm kılgıl hağ birle. İdimüz Tangrı, yārī birilmiş¹²⁴ ol nirse üze kim şıfat kılnur siz."

¹²⁴ Arapçası *müste'ān* ve anlamı "kendisinden yardım istenilenen, yardımına muhtaç olunan" olan kelimenin bu şekilde çevrilişı manayı bozuyor.

(22)

SÜRETÜ'L-ḤACC

[319a/1] Tangrınıñ atı birle başlayur men; üküş raḥmetlig,
raḥmeti lâzım.

1. (2) Ay kişiler! Korkung İdingizdin. Haḳıkat üze kıyāmatnıñ tepretmek, nirse uluğ.

2. (3) Ol kün kim körer siz anı, müteḥayyir bolup turur tigme bir emdürgen ol nirsedin <kim> emdürdi; taḳı koyar (4) tigme bir yüklü, yükini. Taḳı körer sen kişileri esrükler. Taḳı irmes anlar [319b/1] esrükler, veli Tangrınıñ qını qatıg.

3. Taḳı kişilerdin (2) kim irseyi cedel qılır Tangrı içinde 'ilmdin öngin birle taḳı uyar (3) tigme bir boynağı iblisge.

4. Bitindi anıñ üze: Haḳıkat üze kim kim dost tutsa anı, haḳıkat üze ol azdurur anı (4) taḳı köndürür anı tamuğ qını <tapa>.

5. Ay kişiler! Eger irsengiz (5) şek içinde, qopğarmadıñ, biz yarattıq sizni topraqdıñ, andın song (6) tamzumdıñ, andın song qoyuğ qandıñ, andın song bir çaynam etdin tüzetilmış taḳı tüzetilmemiş; (7) munung için kim beyān qılsa miz sizge. Taḳı qarār qıldurur miz raḥimler içinde anı kim tileyür miz, atanmış vaqtğa tigrü. (8) Andın song çıkarur miz sizni nā-reside, ya'nı kenç; andın song, munung için kim tigsengiz 'aqlıngız yitiz bolmañğa. Taḳı sizdin kim erseni kim ölür, (9) taḳı sizdin <kim irseni kim> qaytarılır 'ömrniñ ḥasırañğa, munung için kim bilmese [320a/1] bilmekdin song, nirse. Taḳı körer sen yirmi qurmuş, ölmüş. Ol vaqtın kim indürdük anıñ üze (2) suwnı, teprendi taḳı kabardı; taḳı ündürdi tigme bir türlüğdin, sewündürgen.

6. (3) Ol munung birle kim Tangrı, ol ḥaḳ. Taḳı haḳıkat üze ol tirgüzür ölüglerni (4) taḳı haḳıkat üze ol tigme bir nerse üze yarağlıg.

7. Taḳı haḳıkat üze kıyāmat kelgen turur, yoğ şek (5) anıñ içinde. Taḳı haḳıkat üze Tangrı, qopğarur ol kim erseni kim gorlar içinde.

8. Taķı kişilerdin (6) ol kim erseyi <kim> cedel ķılır Tangrı içinde, 'ilmsiz taķı kōniliksiz taķı kitābsız (7) yarutķan;

9. bir yanınıñ eggeni, ya'nī tekebbūr ķılır, munung ũçün kim azdursa Tangrı yolındın. Anga (8) dūnyāda ĥorluķ. Taķı taturur miz anga, ķiyāmat kün, otnung ķınını.

10. (9) "Ol munung birle kim burun keçürdi iki elging." Taķı ĥaķıķat ũze Tangrı, irmes küç ķılķan ķullarķa.

11. [320b/1] Taķı kişilerdin kim erseyi ķulluķ ķılır Tangrıķa, ķırıķ ũze. Eger tigse anga eđgũlũk, (2) ķarār ķıldı anıñ birle; eger tigse anga sınaĝ, ewrũldi yōni ũze. Ziyān ķıldı (3) dūnyāda taķı āķıratda. Ol, ol aчуķ ziyān.

12. ũndeyũr (4) Tangrıdın bisre anı kim ziyān ķılmas anga taķı anı kim asıĝ ķılmas anga. Ol, ol (5) yıraķ azĝunluķ.

13. ũndeyũr ol kim erse kim ziyānı, yawuķraķ asıĝındın. (6) Taķı neme yawuz yāriçi taķı neme yawuz ķoldař!

14. ĥaķıķat ũze Tangrı kiwrũr anlarını kim (7) bittiler taķı ķıldılar eđĝũ 'ameller, bũstānlar, aķar astındın anıķlar. (8) ĥaķıķat ũze Tangrı, ķılır anı <kim> tiler.

15. Kim sizer erse kim yāri birmegey anga Tangrı, (9) dūnyāda taķı āķıratda; tartsun urķan birle kōk tapa, ya'nī kōkke, andın song boĝunsun; [321a/1] baķsun, kiterũr mũ keydi, anı kim ũwkege ketrũr?

16. Taķı anıñ mengizlig indũrdũk anı, (2) aчуķ ĥũcchetler. Taķı ĥaķıķat ũze Tangrı, kōndũrũr ol kim erseni kim tileyũr.

17. ĥaķıķat ũze anlar kim (3) bittiler taķı anlar kim cuhũd boldılar taķı dīndin ııķķan taķı tersālar taķı mũĝlar (4) taķı anlar kim ortak ķořtılar; ĥaķıķat ũze Tangrı ayırt kemiřũr anlarınıñ arasında, ķiyāmat kün. ĥaķıķat ũze Tangrı, (5) tigde bir nerse ũze tanuķ.

18. Kōrmedũng mũ, ĥaķıķat ũze Tangrıķa, secde ķılır anga, ol <kim> erse kim kōkler içinde (6) taķı yir içinde, taķı kũn taķı ay taķı yulduzlar taķı taĝlar (7) taķı yaş yıĝaĝlar taķı yir yũzinde yōriĝenler taķı kōp kişilerdin? Taķı kōp, vācib boldı (8) anıñ ũze ķın. Taķı kimni ĥorlasa Tangrı, yok anga aĝırlaĝandın. ĥaķıķat ũze (9) Tangrı, ķılır neni kim tileyũr.

19. Bu iki ĥuřũmat ķılķan, ĥuřũmat ķılıřtılar anlarınıñ İdisining bilig dīni içinde. [321b/1] Anlar kim kũfr ketũrdiler, kesildi anlarka tonlar, otdın; bařlarınıñ ũstũnindin, (2) isig suw.

20. Eritilür anıñ birle, ol kim qarınları içinde taqı könler.

21. Taqı anlarğa kamçı, (3) temürdin.

22. Tigme bir kez kim tilediler kim çıqsalar andın, qadğudın; kaytarıldılar (4) anıñ içinde: "Taqı tating yayılğan otnung qının."

23. Haqıqat üze Tangrı kiwrür anlarını kim (5) bittiler taqı kıldılar edğü 'ameller, büstänlar, aqar astındın (6) arıqlar. İtig urnurlar anıng içinde, bilezüklerdin, altundın taqı yünçülerni. (7) Taqı tonları anıñ içinde çuz.

24. Taqı köndürüldiler yahşığa, sözdin. (8) Taqı köndürüldiler ögülmışniñ yolınğa.

25. Haqıqat üze anlar kim küfr ketürdiler; taqı yıqarlar, yâ yıqlurlar (9) Tangrı yolındın, taqı Mescid-i Harāmdın, ol kim kılduq anı kişilerge [322a/1] berāber, peyvestelik qılğan anıñ içinde taqı andın taş turğan. Taqı kim kim tilese anıñ içinde qışmaq birle, küç birle; (2) taturğay miz kim iglig qındın.

26. Taqı ol vaqtın kim qayıtğu¹²⁵ yir qılu birdük İbrāhimğa Ka'beniñ ornını (3) kim: "Ortaq qoşmağıl manga nirse. Taqı arıq qılğıl iwümnı tavāf qılğanlarğa, taqı ayaqın turğanlarğa (4) taqı rükü' qılğanlarğa taqı sücüd qılğanlarğa."

27. "Taqı qıxırğıl kişiler içinde, ziyārat birle; kelsünler sanga (5) yağağın, taqı tigme bir /// yinçe üze, kelürler tigme bir king tering yoldın."

28. "Munung üçün kim hāzır bolsalar (6) menfa'atlerge kim anlarğa. Taqı zıkr kılsalar Tangrıniñ atını, bilinmiş künler içinde, ya'nı Zü'l-Hiccenıñ onı; ol nirse üze kim (7) rüzı birdi anlarğa, ne'amlarıñ dört adaqlıqlarındın. Ying andın, taqı yitürüng (8) küçeylik teggenge, dervişke."

29. "Andın song qazā kılsunlar kirlerini taqı vefā kılsunlar nezrleringe (9) taqı tavāf kılsunlar Ka'bege."

30. Ol; kim uluğlasa Tangrıniñ hürmetlerin, [322b/1] ol yahşıraq anga İğisi qatında. Taqı helāl qılındı sizge tiwe, sığır, qoy, kiçi; (2) meger ol kim oqunur sizing üze. Saqlanıñ murdārdın, butlardın. Taqı saqlanıñ (3) yalganıñ sözindin;

¹²⁵ qayıtğu: قيبغو

31. rāst müsülmānlar Tangrıǵa, ortak qoşmaǵanlar anıñ <birle>. Taqı <kim> ortak qoşsa (4) Tangrı<ǵa>, tamām tüşti mengizlig kökdin, taqı qapar anı quş, yā (5) tüşür anı yil, yıraǵ yirde.

32. Ol; taqı kim uluǵlasa (6) Tangrıñ ‘alāmetlerin, köngülleriniñ saǵnuqluǵındin, ya‘nı saǵnuq köngülnüñ işlerindin.

33. Sizge anıñ içinde (7) menfa‘atler, atanmış vaqtǵa tigrü. Andın song boǵazlamaqı, vācib bolmaqı Ka‘be tapa.

34. (8) Taqı tigme bir öǵürge, qıldıq qurbān qılmaq; munung üçün kim zıkr qılsalar Tangrıñ atını (9) ol nirse üze kim rüzı birdi anlarǵa ne‘amlarınıñ tört adaqlıǵındin. Tapunǵunguz [323a/1] bir tapunǵu, anga oq hāliš qılınǵ zıkrını. Taqı müjde birgil, mütevāzi‘lar.

35. Anlar kim ol vaqtın kim zıkr qılındı (2) Tangrı, qorqtı köngülleri. Taqı şabr qılǵanlarǵa, ol nirse üze kim tigdi; (3) taqı namāznıñ qılǵanlarınǵa; taqı andın kim rüzı birdük anlarǵa, harc qılurlar.

36. Taqı tiwelerni, (4) qıldıq anı sizge Tangrıñ ‘alāmetlerindin. Sizge anıñ içinde eǵülük. (5) Zıkr qılınǵ Tangrıñ atın anıñ üze, örü turuqmışlar hālda. Ol vaqtın kim tüşti (6) yanları, ying andın, taqı yitrüñ tilegenge taqı arqurup tilemegenge. (7) Anıñ mengizlig musahhar qıldıq anı sizge, bolǵay kim şükr qılǵay siz.

37. (8) Bulmaǵay Tangrıñ, etleri taqı qanları; velı bulur anı saǵnuqluq, (9) sizdin. Anıñ mengizlig musahhar qıldı sizge, munung üçün kim tekbır qılsangız Tangrıǵa, ol nirse üze kim [323b/1] köndürdi sizni. Taqı müjde birgil körklüǵ qılǵanlarǵa.

38. Haqıqat üze Tangrı def‘ qılır, anlardın kim (2) bittiler. Haqıqat üze Tangrı, sewmes tigme bir hıyānet qılǵan, küfr ketürgen.

39. Destür birildi anlarǵa kim (3) öldürşürler, munung birle kim küç qılındılar. Taqı haqıqat üze Tangrı yārileri üze yaraǵlıǵ.

40. (4) Anlar kim çıkarıldı sarāylarındın haqdın öngin birle, meger aysalar: (5) "İdimüz Tangrı." Taqı eger bolmasa irdi def‘ Tangrıñ, kişilerini, pāralarını pāra birle; (6) yıqılǵay irdi şavma‘alar taqı tersālar mescidi taqı cuhüdlarınıñ keniseleri taqı mescidler kim zıkr qılınur (7) anıñ içinde Tangrıñ atı, üküş. Taqı yāri birgey Tangrı ol kim irsege kim yāri birür. Haqıqat üze Tangrı (8) küçlüǵ, yinggen.

41. Anlar kim, eger ornatsa miz anlarını yir içinde, peyveste kıldılar (9) namāznı taķı birdiler zekātnı taķı buyurdılar edgülik birle taķı yıgdılar [324a/1] körksüz işdin. Taķı Tangrıǵa işlerniñ songı.

42. Eger yalǵaǵa nisbet kılsalar sini, yalǵaǵa nisbet kılandı (2) anlarınıñ aşnusunda, Nüh kavımı taķı 'Ād taķı Şemüd

43. taķı İbrāhım kavımı taķı (3) Lūt kavımı

44. taķı Medyen eyeleri; taķı yalǵaǵa nisbet kılandı Mūsā. Taķı mühlet birdim (4) kāfırlarǵa, andın song tuttum anlarını. Neteg irdi aynatmaķım?

45. Neçe köp (5) konumdın, yoķattuķ anı, taķı ol zulm kılgan. Taķı ol tüşgen (6) kögeleri üze taķı eyesi qalmamışı üçün kelinmegen quyuǵ taķı yüksek köşk.

46. Yörımedi mü (7) yir içinde kim bolsa anlarǵa köngüller, bilürler anıñ birle; yā kulaklar, (8) işitürler anıñ birle? Haķıqat üze ol, körmes bolmas közler¹²⁶, velı közsüz bolur (9) ol köngüller, <an>lar kim kögüzler içinde.

47. Taķı iwütürler sini qın birle. [324b/1] Taķı hilāf kıлмаǵay Tangrı va'desini. Taķı haķıqat üze ol kün, İding qatında ming yıl mengizlig, (2) andın kim sanayur siz.

48. Taķı neçe köp konum, mühlet birdim anga, taķı o (3) küç kılgan; andın song tuttum anı. Taķı benim tapa yanmaq.

49. Ayǵıl: "Ay kişiler! (4) Haķıqat üze men sizge, qorqutǵan açuķ."

50. Anlar kim bittiler taķı kıldılar edgü 'ameller; (5) anlarǵa yarlıqamaķ taķı yaķşı rüzı.

51. Taķı anlar kim sa'y kıldı (6) āyātlarımız içinde <'aczka nisbet kılu>, anlar tamuǵ eyeleri.

52. (7) Taķı ıdmaduķ aşnungdın, yalawaqıdın taķı peyǵāmbardın; meger ol vaqtın kim ümendı, yā oqundı, (8) kemişti iblis 'aleyhi'l-la'ne ümenmeki içinde. Bātıll kıılır Tangrı, anı kim kemişür iblis. (9) Andın song tölendürür <Tangrı> āyātlarını. Taķı Tangrı bilgen, hikmetlig.

53. Munung üçün kim kılsa anı kim kemişür [325a/1] iblis, sınaǵ anlarǵa, köngülleri içinde sökellik, taķı anlar kim qatıǵ turur (2) köngülleri. Taķı haķıqat üze küç kılganlar, yıraķ hilāf içinde.

¹²⁶ közler: köngüller

54. Munung için kim bilse (3) anlar kim birildi biligni, haqikat üze ol haq İdingdin; taqı bitseler anga, (4) alçaq bolsa anga köngülleri. Taqı haqikat üze Tangrı, anların köndürgeni anlar kim bittiler, (5) köni yol tapa.

55. Taqı kışmaz anlar kim küfr ketürdiler, şek içinde (6) andın; ançağa tigrü kim kelse anlarğa kıyāmat nā-gāh, yā kelse anlarğa kısır kün- (7) nüng qını.

56. Mülk ol kün Tangrığa, hüküm kılar aralarında. Anlar kim bittiler (8) taqı kıldılar edgü 'ameller, ni'metler büstānları içinde.

57. Taqı anlar kim küfr ketürdiler (9) taqı yalgānga nisbet kıldılar āyātlarımıznı; anlar, anlarğa qın ħor kılgān.

58. Taqı anlar, [325b/1] hicret kıldı Tangrı yolu içinde, andın songra öldürüldile<r>, yā öldiler; rüzī birgey anlarğa (2) Tangrı, körklüg rüzī. Taqı haqikat üze ol Tangrı, ol rüzī birgenlerniñ yaşıraqı.

59. (3) Kiwürgey anlarını kirgü yirge, unayurlar anı. Taqı haqikat üze Tangrı bilgen, qınaqğa iwmege.

60. (4) Ol; taqı kim qınasa ol mengizlig nirse birle kim qınandı anıñ birle, andın song zulm kılındı (5) anıñ üze; yārī birgey Tangrı anga. Haqikat üze Tangrı kıçürgen, yarlıqāğan.

61. Ol munung birle, Tangrı (6) kiwrür tünni kündüzge taqı kiwrür kündüzni tünge. Taqı haqikat üze (7) Tangrı işitgen, körge.

62. Ol munung birle, Tangrı, ol haq; taqı haqikat üze ol nirse kim (8) ündeyürler andın bisre, ol bātil. Taqı haqikat üze Tangrı, ol yüksek, (9) uluğ.

63. Körmeding mü, haqikat üze Tangrı indürdi kökdin suwnı, boldı [326a/1] yir yaşargan? Haqikat üze Tangrı körklüg işlig, bilgen.

64. Anga, ol kim kökler içinde (2) taqı ol kim yir içinde. Taqı haqikat üze Tangrı, ol bay, ögülmüş.

65. Körmeding (3) mü, haqikat üze Tangrı musahhar kıldı sizge ol nirseni kim yir içinde taqı kemini yoritür (4) tengiz içinde buyruqı birle? Taqı yıgar kökni kim tüşe yir üze, (5) meger buyruqı birle. Haqikat üze Tangrı kışilerge rahmet kılgān, rahmeti lāzım.

66. Taqı ol ol kim (6) tırgüzdi sizni, andın song öldürdi sizni, andın song tırgürdi sizni. Haqikat üze kışı küfr ketürge.

67. (7) Tigme bir ögürge kılduk 'ibâdet, anlar aning birle 'ibâdet kılguçılar; tartışmasun (8) sening birle iş içinde. Tağı ündegil İding tapa. Haqikat üze sen, köni (9) yol üze.

68. Tağı eger cedel kılsalar seniñ birle, aygıl: "Tangrı bilgenrek anı kim kıılır siz."

69. [326b/1] Tangrı hüküm kıılır arangızda kıyâmat kün, ol nirse içinde kim irdingiz aning içinde (2) hilâf kılışur siz.

70. Bilmeding mü, haqikat üze Tangrı bilür anı kim kök içinde tağı yirde? (3) Haqikat üze ol, kitâb içinde; haqikat üze ol, Tangrı üze âsân.

71. Tağı kulluk kılırlar (4) Tangrıdın bisre, anga kim indürmedi anga hüccet tağı ol nirsege kim yok anlarğa (5) aning birle bilig. Tağı yok küç kılganlarğa, yâri birgendin.

72. Tağı ol vaqtın kim okunur anlar üze (6) âyatlarımız açuq, bilür sen anlarning yüzlerinde kim küfr ketürdiler, (7) körksüz işdin. Yawuq bolurlar, ya'nî siñre yazarlar ol kim irsege kim okıyurlar anlar üze (8) âyatlarımıznı. Aygıl: "Habar birür mü men sizge, hayrsızraq birle andın? Ot!" Va'de kıldı anı (9) Tangrı, anlarğa kim küfr ketürdiler. Tağı neme yawuz yanış!

73. Ay kişiler! Uruldı [327a/1] meşel, kulak tutung anga: Haqikat üze anlar kim ündeyür siz Tangrıdın bisre, (2) yaratmağaylar kara kuygunı, eger niçeme yığılsalar anga. Tağı eger kapsa anlardın (3) kara kuygu nirseni, halâş kılu bilmegeyler anı andın. Za'if boldı istegen (4) tağı istenmiş.

74. Bilmediler Tangrını, bilmekining sezâsınça. Haqikat üze Tangrı (5) küçlüg, yinggen.

75. Tangrı üyrer firıştelerdin, yalawaçlar, (6) tağı kişilerdin. Haqikat üze Tangrı işitgen, körgen.

76. Bilür anı kim (7) ileylerinde tağı anı kim artlarında. Tağı Tangrı tapa kaytarılır işler.

77. (8) Ay anlar kim bittiler! Rükü' kıling tağı secde kıling tağı kulluk kıling (9) İdingizge tağı kıling edgü işni, bolğay kim siz kırtulğay siz.

78. Tağı cihâd kıling [327b/1] Tangrı içinde, cihâdning haqqınça. Ol üdürdi sizni, tağı kılmadı (2) sizing üze dîn içinde tarlıkdın, atangız İbrâhim dînin king kılmış mengizlig. (3) Ol atadı sizge boyun sügenler, aşnudın tağı munung içinde; munung üçün kim bolsa (4) yalawaç tanuq

sizning üze taqı bolsangız tanuqlar kişiler üze. (5) Peyveste kıling namāznı taqı biring zekātnı taqı yapuşung (6) Tangrıǵa. Ol erkligingiz. Neme yahşı erklig taqı neme yahşı yāriçi!

(23)

SÛRETÜ'L-MÛ'MİNÛN

[328a/1] Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig,
rahmeti lāzım.

1. (2) Kurtuldı bitgenler.
  2. Anlar kim, anlar namāzları içinde qorqǵanlar.
  3. (3) Taqı anlar kim, anlar bātil sözdin yüz ewürgenler.
  4. Taqı anlar kim, anlar (4) zekātnı qılǵanlar.
  5. Taqı anlar kim, anlar uvut yinleri saqlaǵanlar;
  6. (5) meger cüftleri üze, yā ol nirse üze kim erklendi saǵ eligleri.
- Hāqıqat üze anlar malāmat qılınmış-(6) larning önginleri.
7. Kim kim istese anıng angrusını, anlar anlar haddin keçgenler.
  8. (7) Taqı anlar kim, anlar amānatlarını taqı 'ahdlerini saqlaǵanlar.
  9. Taqı anlar kim, (8) anlar namāzları üze saqlayurlar.
  10. Anlar anlar mirāş alǵanlar.
  11. [328b/1] Anlar kim mirāş alurlar uçmaqını, anlar anıng içinde cāvidānalar.
  12. Taqı (2) yarattuq kişini süzükdin balçıkdın.
  13. Andın song qıldıuq anı tamzum, (3) ornaǵan qarār qılǵu yir içinde.
  14. Andın song yarattuq tamzumını, qoyuǵ qan. Taqı yarattuq koyuǵ qanı, (4) bir çaynam et. Taqı yarattuq çaynam etni, süngük. Keyürdük süngükke (5) et. Andın song yarattuq anı, öngin yaratmaq. Yüksek boldı Tangrı, taqdır qılǵanlarning körklügreki.

15. (6) Andın song haqıkat üze siz, andın song ölügler.

16. Andın song (7) siz, kıyāmat kün qoparılır siz.

17. Taqı yarattuq üzengizde (8) yiti kökni, taqı irmedük yaratmaqdın gāfillar.

18. Taqı indürdük (9) kökdin suwnı endāza birle, qarār kıldurduq anı yirde. Taqı biz barmaq üze [329a/1] anıng birle yaraqlıqlar.¹²⁷

19. Taqı yarattuq sizge anıng birle büstānlar, hürmā yıgaçlarındın (2) taqı üzümleerdin; sizge anıng içinde meyvalardın üküş, taqı andın yiyür siz.

20. (3) Taqı yıgaçlar, çıkar Tūr-ı Sinādın; üner yağ birle (4) taqı banıp yigesi nirse birle, yigenlerge.

21. Taqı haqıkat üze sizge, tiweler, sığırlar, koylar, keçigler içinde i'tibār algu nirse bar. (5) İçrür miz sizge ol nirsedin kim qarınları içinde. Taqı sizge anıng içinde asıqlar bar, üküş. (6) Taqı andın yiyür siz.

22. Taqı anlar üze, taqı kemi üze kötrülür siz.

23. Taqı (7) ıdduq Nūhnı qavmı tapa, aydı: "Ay qavmum! Kulluq kılıng Tangrıqa. (8) Yok sizge tapungu, andın öngin. Qorkmas mu siz?"

24. Aydı hürmetligler, (9) anlar kim küfr ketürdiler, qavmındın: "İrmes bu, meger yaratılmış sizing mengizlig. [329b/1] Tileyür kim artuqluq kılsa sizing üze. Taqı eger tilese irdi Tangrı, indürgey irdi firışteler. (2) Eşitmedük munı, burunqı atalarımız içinde."

25. "İrmez ol, meger er anıng birle divānalıq. (3) Küyüng anıng birle, ançağa tegrü bir vaqtğa tegrü."

26. Aydı: "İdim! Yārī birgil manga, yalğanğa nisbet kılgaylar mini."

27. (4) Taqı vaHY kılduq anıng tapa kim: "Kılgıl kemini, közlerimiz birle taqı vaHYımız birle. (5) Ol vaqtın kim keldi buyruqumuz, taqı suw çıktı tennürdın, kiwürgil anıng içinge tigme bir türlügdin iki (6) cüft, taqı hāş kişilerinı, meger ol kim irse kim ozdı anıng üze söz anlardın. Taqı sözleşmegil benim birle (7) anlarnıng içinde kim küç kıldılar, haqıkat üze anlar batrulmuşlar."

28. Ol vaqtın kim qarār kıldıng sen (8) taqı ol kim irse kim sening birle kemi üze, aygıl: "Ögmek Tangrıqa, ol kim qutgardı bizni (9) küç kılgan erenleerdin."

¹²⁷ "Biz onu gidermeğe muktediriz."

29. Taķı aygıl: "İdim! İndürgül mini indürgü yirge, bereketlig. [330a/1] Taķı sen indürgenlerning yaķşıraķı."

30. Haķikat üze aning içinde nişānlar bar taķı irdük belā tegrülgenler.

31. (2) Andın song yarattuķ songlarındın zamāne kişileri, önginler.

32. İdduķ anlar içinde yalavaç, (3) anlardın kim: "Kulluķ kıling Tangrıǵa, yoķ sizge tapungudın andın öngin. Korkmaz mu siz?"

33. (4) Taķı aydı hürmetlig kişiler kavmindın, anlar kim küfr ketürdiler taķı yalǵanǵa nisbet kıldılar ol cihānung satǵaşmaķı birle, (5) taķı ni'metlig kılduķ anlarını bu yaķınraķ tiriglik içinde: "İrmez bu, meger yaratılmış mişlingiz. (6) Yiyür ol nirsedin kim yiyür siz andın taķı iķer ol nirsedin kim iķer siz."

34. "Taķı eger (7) boyun süsengiz yaratılmışǵa sizing mengizlig, haķikat üze siz, andaǵ irse ziyān kılganlar."

35. "Va'de kıılır mu sizge, (8) haķikat üze siz ol vaķtın kim öldüngüz, taķı boldunguz toprak taķı süngükler, haķikat üze siz çıkarılmışlar?"

36. (9) "Yıraķ boldı, yıraķ boldı ol nirsege kim va'de kıılınur siz."

37. "İrmes ol, meger yaķınraķ [330b/1] tiriglik içinde. Ölür miz taķı tirilür miz. Taķı irmez biz kıoparılganlar."

38. "İrmes ol meger erī, (2) çatar Tangrı üze yalǵan. Taķı irmez biz anga bitgenler."

39. Aydı: "İdim! (3) Yārī birgil manga, munung birle kim yalǵanǵa nisbet kıldılar mini."

40. Aydı: "Azdın, bolǵaylar öküngeñler."

41. (4) Taķı tuttı anlarını kıatıǵ ün, haķ birle; kılduķ anlarını suw üze ıķǵan çöp köpük. Yoķalmaķ, (5) küç kılgan erenlerge.

42. Andın song yarattuķ zamāne kişileri, öngin.

43. (6) Ozmas bir ögürdin vaķtını taķı kıalmaslar.

44. Andın song ıdduķ (7) yalawaçlarımıznı, ulaşu. Tigme bir kez keldi öǵürge yalawaçı, yalǵanǵa nisbet kıldılar anı. Uydurduķ (8) pāralarını pāraǵa, taķı kılduķ anlarını sözler. Yoķalmaķ ol erenlerge kim (9) bitmesler.

45. Andın song ıdduķ Mūsāmı taķı uyası Hārūnnı, āyatlarımız birle [331a/1] taķı açuķ hüccet birle;

46. Fir'avn tapa, taqı hürmetlig kişileri birle. Ulugsındılar taqı irdiler (2) erenler mütekebbir.

47. Aydılar: "Biter mü biz iki yaratılmışğa bizing mengizlig, taqı ikisining qavmı bizge (3) kulluk qılğanlar?"

48. Yalganğa nisbet qıldılar ol ikisini, irdiler yoqatılmışlardın.

49. Taqı (4) birdük Müsāğa kitābnı, bolğay kim anlar könülgeyler.

50. Taqı qıldıq (5) Meryem oğlını taqı anasını, nişān. Taqı sığındurduq ol ikisini tepege, qarārlıq (6) taqı suwluq.

51. Ay yalawaçlar! Ying arıqlardın taqı qıling edğü 'amellerni. (7) Haqıqat üze men, anı kim qılır siz bilgen.

52. Taqı haqıqat üze sizing bu dıningiz, bir dın. (8) Taqı men İdingiz, saqning mindin.

53. Kestiler işlerini aralarında, kitāblar. (9) Tigme bir ögür, ol nirse birle kim anlarning qatında turur sewüngenler.

54. Qoğgul anlarnı tarlıqları içinde, [331b/1] bir vaqtğa tegrü kim.

55. Sizerler mü, haqıqat üze bu kim meded birür miz anlarğa aning birle, maldın (2) taqı oğullardın;

56. iwer miz anlarğa edğü işler içinde? Bilmesler.

57. (3) Haqıqat üze anlar kim, anlar İdisining qorqunçındın qorqarlar.

58. Taqı anlar kim, (4) anlar anlarning İdisining āyatlarına biterler.

59. Taqı anlar kim, anlar İdileringe ortak qoşmazlar.

60. (5) Taqı anlar kim birürler anı kim birdiler, taqı köngülleri qorqğan, haqıqat üze anlar (6) İdileri tapa qaytğanlar.

61. Anlar iwerler edğü işler içinde taqı anlar (7) anga ozğanlar.

62. Teklif qılmaz miz tenge, meger yarağınça. Taqı qatımızda kitāb, (8) sözleyür haq birle. Taqı anlar küç qılınmaslar.

63. Köngülleri küçeylik içinde (9) mundın. Taqı anlarğa işler bar, andın bisre, anlar anga qılğanlar.

64. [332a/1] Ançağa tegrü kim ol vaqtın kim tuttuq ni'met birilmişlerni qın birle, ol vaqtın kim anlar ün kötrüp yalwarurlar.

65. (2) Yalbarmang bu kün; haqıqat üze siz, bizdın yāri birilmes siz.

66. İrdi āyatlarım, (3) oqunur sizing üze; irdingiz, ökçeleringiz üze qaytur irdingiz,

67. (4) uluğsınğanlar anıng birle, tünle sözleşü bî-hüde sözleyür siz.

68. Tedbîr kılmadılar mu (5) bu sözni? Keldi mü anlarğa ol nirse birle kim kelmedi burunķı atalarınğa?

69. Yā bilmediler mü (6) yalawaçların, anlar, anga bilmegenler?

70. Yā ayturlar mu: "Anıng birle divānalıķ." (7) Keldi anlarğa haķ birle, taķı üküşrekleri haķğa yigrenenler.

71. Taķı eger uysa irdi (8) haķ, hevālarınğa; bozulğay irdi kökler taķı yir, taķı ol kim irse kim anıng içinde. (9) Birdük anlarğa kitāb birle taķı zikrler birle; anlar zikrlerindin yüz ewürgenler.

72. Yā [332b/1] tileyür mü siz anlardın harāc? İdingning harācı yaķşıraķ. Taķı ol, yaķşıraķı (2) ruzi birgenlerning.

73. Taķı haķıķat üze sen ündeyür sen anlarnı köni yol tapa.

74. (3) Taķı haķıķat üze anlar kim bitmezler ol cihānğa, yoldın kışğanlar.

75. (4) Taķı eger raķmet kılsa irdük anlarğa, taķı açsa irdük ol nirseni kim anlarnıng birle, kaķtdın; üngeyler irdi (5) haddin keçmekleri içinde, müteħayyir bolurlar.

76. Taķı tuttuķ anlarnı kın birle, (6) hużü' kılmadılar İdileringe taķı zārılık kılmaslar.

77. Ançağa tegrü kim ol vaķtın kim açtuķ (7) anlar üze kaķuğ, kınlıg kaķıg, ol vaķtın kim anlar anıng içinde nevmid bolğanlar.

78. (8) Taķı ol ol kim yarattı sizge kulaknı taķı közlerni taķı köngülerni. Az (9) şükr kıılır siz.

79. Taķı ol ol kim yarattı sizni yirde taķı anıng tapa [333a/1] yıglur siz.

80. Taķı ol ol kim tirgüzür taķı öldürür. Taķı anga tünning taķı künnüng (2) biri birining songınça yörimeki. Bilmes mü siz?

81. Aydılar, anıng mengizlig kim aydı (3) burunķılar.

82. Aydılar: "Ol vaķtın mu kim öldük, taķı bolduķ toprak taķı süngükler, biz mü (4) kıparılmışlar?"

83. "Va'de kılınduķ biz taķı atalarımız bu, aşnudın; (5) irmez bu, meger burunķılarnung bitigleri."

84. Aygıl: "Kimge yir, taķı ol kim irse kim anıng içinde; (6) eger bilür irsengiz?"

85. Ayğaylar: "Tangrığa." Aygıl: (7) "Angmaz mu siz?"

86. Aygıl: "Kim yiti köknüng erkligi taķı erkligi (8) uluğ 'arşnung?"

87. Ayğaylar: "Tangrıķa." Aygıl: "Korkmaz mu siz?"

88. (9) Aygıl: "Kim turur ol, anıng elginde tigme bir nirsening mülki taķı ol kurtarur taķı kurtarılmaz [333b/1] anıng üze; eger bilür irsengiz?"

89. Ayğaylar: "Tangrıķa." Aygıl: "Neteg (2) aldanur siz?"

90. Keldük anlarğa haķ birle, taķı haķıķat üze anlar yalğan sözlegenler.

91. Tutunmadı (3) Tangrı oğlandın. Taķı bolmadı anıng birle tapunđudın; andağ irse bargay irdi tigme bir (4) tapunđu ol nirse birle kim yarattı, taķı yinggey irdi pāraları pāra üze. Arığlık (5) Tangrı<ğa>, ol nirsedin <kim> şıfat kılurlar.

92. Örtüglügnüng bilgeni taķı aşkārāning, yüksek boldı (6) mundın kim ortak koşarlar.

93. Aygıl: "İdim! Korküzseng manga anı kim va'de kılınurlar,

94. (7) İdim, kılmağıl mini küç kılğan erenlerde!"

95. Taķı biz, munung üze kim (8) korküzse miz sanga anı kim va'de kılur miz anlarğa, yarağlığlar.

96. Def kılđıl anıng birle kim ol körklügrek, (9) yawuzluğnı. Biz bilgenrek miz anı kim şıfat kılurlar.

97. Taķı aygıl: "İdim! Sığnur men [334a/1] sanga, iblislernüng sançmaķlarındın."

98. "Taķı sığnur men sanga, İdim kim hāzır bolsalar manga!"

99. (2) Ançāğa tegrü kim ol vaķtın kim keldi anlarda biringe ölüm, aydı: "İdim! Kaytarıng mini."

100. (3) "Bolğay kim men kılсам edđü 'amelnı, ol nirse içinde kim koğdum." Yıđılđıl, kaytarmaķ istemekdin. Ol sözi turur, ol (4) anıng ayđanı. Taķı ileylerindin yıđđan bar, kopğarılırlarınıng küninge tegrü.

101. Ol vaķtın kim (5) ürüldi şūrğa, nisbetler yoķ aralarında ol kün, taķı soruşmazlar.

102. (6) Kim kim ağır bolsa anıng ölçülmüşleri, anlar anlar kurtulğanlar.

103. Taķı kim kim (7) yüngül boldı ölçülmüşleri, anlar anlar kim ziyān kıldılar özlerine, (8) tamuğ içinde cāvidānalar.

104. Köyrür yüzlerini ot taqı anlar aning içinde (9) tudakları ewrülgenler.

105. İrmedi mü âyatlarım okınur sizing üze, yalganga nisbet kılur [334b/1] irdingiz?

106. Aydılar: "İdimüz! Erklig boldı bizing üze songumuz asıgsızlıqı taqı irdük (2) azgun erenler."

107. "İdimüz! Çıkarğıl bizni mundın; eger qaytsa mız, biz (3) küç kılğanlar.

108. Aydı: "Hör bolung aning içinde taqı sözlemeng manga."

109. Haqıqat üze ol irdi bir ögür (4) qullarım dın, ayturlar: "İdimüz! Bittük, yarlıqağıl bizge taqı rahmet kılğıl. (5) Taqı sen rahmet kılğanlarning yahşırağı."

110. Tutundungız anlarnı yobılamak; ançağa tegrü kim (6) unutturdılar sizge zikrimni. Taqı siz irdingiz anlardın küler irdingiz."

111. Men (7) cezâ birdim anlarğa bu kün, munung birle kim şabr kıldılar. Haqıqat üze anlar, anlar zafer bulğanlar.

112. Aydı: (8) "Niçe kiçtingiz yir içinde, yıllar sanındın?"

113. Aydılar: "Kiçtük bir kün, yâ (9) bir künnüng pârası. Sorgul sanağanlarğa."

114. Aydı: "Kiçmedingiz meger az, eger [335a/1] bilür irdingiz irse."

115. "Sizindingiz mü, haqıqat üze yarattuq sizni oynayu (2) taqı siz bizing tapa qaytarılmazlar?"

116. Yüksek boldı Tangrı erklig, ol kim mülk anga (3) vâcib bolur. Yok tapungu meger ol. 'Arşning erkligi, kerim.

117. Taqı kim kim ündese (4) Tangrı birle öngin tapungu, yok hüccet anga aning birle; haqıqat üze saqışı İdisi qatında. (5) Haqıqat üze ol, qurtulmas küfr ketürgenler.

118. Taqı ayğıl: "İdim! Yarlıqağıl taqı rahmet kılğıl. Taqı sen rahmet kılğanlarning (6) yahşırağı."

(24)

SÜRETÜ'N-NÜR

(7) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [335b/1] Süre; indürdük anı tağı kestük anı. Tağı indürdük anıng içinde açuq nişānlar, (2) bolğay kim siz angğay siz.

2. Zinā kılğan tişi tağı zinā kılğan er, kamçılång tıgme birini (3) ol ikisindin, yüz kamçı. Tağı tutmasun sizni ol ikisi birle (4) rahmet, Tangrıning dıni içinde, eger biter irsengiz Tangrıǵa tağı ol (5) cihānga. Tağı hāzır bolsun ol ikisining kınınga, bir ögür bitgenlerdin.

3. (6) Zinā kılğan er; nikāh kılmas, meger zinā kılğan tişini, yā ortak koşğan tişi. Tağı zinā kılğan tişi; (7) nikāh kılmas anı, meger zinā kılğan er, yā ortak koşğan er. Tağı hāram kılındı ol, bitgenler üze.

4. (8) Tağı anlar kim sögerler pārsā tişilerge, andın song kelmediler tört (9) tanuq birle; kamçılång anlarını seksen kamçı. Tağı kabül kılmanǵ anlarǵa [336a/1] tanuqluq, ulaşu. Tağı anlar, anlar buyrukdın çıqğanlar.

5. Meger anlar kim (2) tevbe kıldılar andın song, tağı ongardılar. Haqıkat üze Tangrı yarlıkağan, (3) rahmet kılğan.

6. Tağı anlar kim sögerler cüftleringe, tağı bolmadı (4) anlarǵa tanuqlar meger özleri; anlarınǵa birining tanuqluqı, tört tanuqluq (5) Tangrı birle; haqıkat üze ol rāst ayǵanlardın.

7. Tağı bişinçi; haqıkat üze Tangrıning (6) la'neti anıng üze, eger bolsa yalǵanlardın.

8. Tağı def' kılur andın 'azābnı (7) kim tanuqluq birse, tört tanuqluq Tangrı birle; haqıkat üze ol yalǵanlardın.

9. (8) Tağı bişinçi; haqıkat üze Tangrıning öwkesi anıng üze, eger bolsa rāst ayǵanlardın.

10. (9) Taķı eger bolmasa irdi Tangrının fażlı sizing ũze taķı raķmeti; taķı haķıķat ũze Tangrı tevbeni ķabũl ķılķan, ĥikmet birle iř ķılķan.

11. [336b/1] Haķıķat ũze anlar kim keldiler yalķan birle, bir ũgũr sizdin. Saķınmang anı (2) yawuz sizge, ol yaķııraķ sizge. Tigme bir erge anlardın, ol kim (3) ķazķandı yazuķdın; taķı ol kim erklendi uluķını, anlardın, (4) anga ķın uluķ.

12. Eger ol vaķtın kim eşittingiz anı, sizdi bitgenler (5) taķı bitgen tişi, ũzleri birle edķũlũkni, taķı aydılar: "Bu yalķan aķuķ."

13. (6) Eger kelseler irdi anıng ũze tŕrt tanuķ birle; ol vaķtın kim kelmediler tanuķlar birle, (7) anlar Tangrı ķatında, anlar yalķan sŕzlegenler.

14. Taķı eger bolmasa irdi Tangrının fażlı (8) sizing ũze taķı raķmeti, dũnyā iķinde taķı ol cihānda; sıķaķay irdi sizni ol nirse (9) iķinde kim řũrũ' ķıldingiz anıng iķinde, ķın uluķ.

15. Ol vaķtın kim alursuz anı tilleringiz birle, [337a/1] taķı aytur siz aķızlarıngız birle anı kim yok sizge anıng birle bilig. (2) Taķı saķınur siz anı āsān, taķı ol Tangrı ķatında uluķ.

16. Taķı eger aytsa irdingiz (3) ol vaķtın kim eşittingiz anı, aydıngız: "Bolmas bizge kim sŕzlese miz munung birle. (4) Arıķlık sanga, bu buhtān uluķ."

17. Őgũtleiyŕ sizge Tangrı kim (5) ķaytsangız anıng mengizligge ulaşu, eger irsengiz bitgenler.

18. Taķı beyān ķılır (6) Tangrı sizge āyatlarnı. Taķı Tangrı bilgen, ĥikmet birle iş ķılķan.

19. Haķıķat ũze anlar kim (7) sewerler kim yayılsa kŕrksũz iş, anlarınıng iķinde kim bittile<r>; anlarķa (8) ķın iglig, dũnyāda taķı ol cihānda. Taķı Tangrı bilŕr taķı siz (9) bilmes siz.

20. Taķı eger bolmasa irdi Tangrının fażlı sizing ũze, taķı raķmeti; [337b/1] taķı haķıķat ũze Tangrı raķmet ķılķan, raķmet ķılķan.

21. Ay anlar kim bittiler! Uymang (2) iblis adımlarınķa. Taķı kim kim uysa řeytānning adımlarınķa, (3) haķıķat ũze ol buyrur yawuz iř birle taķı kŕrksũz iř birle. Taķı eger bolmasa irdi Tangrının fażlı sizing ũze, (4) taķı raķmeti; arınmaķay irdi sizdin birdin ulaşu, veli Tangrı arıķ ķılır (5) kimni tilese. Taķı Tangrı eşitgen, bilgen.

22. Taķı andıķmasun artuķluk eyeleri (6) sizdin, taķı kinglik eyeleri kim birseler yawuķluk eyeleringe taķı dervışlerge (7) taķı hicret kılģanlarģa Tangrı yolında. Taķı kiķürsünler taķı 'afv kılsunlar. (8) Sewmez mü siz kim yarlıķasa Tangrı sizge? Taķı Tangrı yarlıķaģan, rahmet kılģan.

23. (9) Haķıķat üze anlar kim sögerler pārsā tişilerge, köngülleri arıģ tişilerge, [338a/1] bitgen tişilerge; la'net kılındılar dünyāda taķı ol cihānda, taķı anlarģa kın uluģ.

24. (2) Ol kün kim tanuķluk birür anlar üze tilleri taķı eligleri taķı adaķları, ol nirse birle kim (3) kıılır irdiler.

25. Ol kün tükel birür anlarģa Tangrı, vācib bolģan cezālarını. (4) Taķı bilürler, haķıķat üze Tangrı, ol haķ, aķuķ tölengen.

26. Asıģsız sözler (5) haķiř kişilerge, taķı haķiř kiřiler¹²⁸ asıģsız sözlerge. Taķı yaķşı sözler¹²⁹ yaķşı kişilerge, (6) taķı yaķşı kiřiler¹³⁰ yaķşı sözlerge. Anlar bizār kılınmışlar andın kim ayturlar. (7) Anlarģa yarlıķamak, taķı rüzī yaķşı.

27. Ay anlar kim bittiler: Kirmeng (8) ewlerge ewleringizdin öngin, ançaģa tegrü kim bilmek tilemekingizge tegrü, taķı selām kılsangız eyeleri üze. (9) Ol yaķşıraq sizge, bolģay kim siz angģay siz.

28. Eger bulmasangız anıng içinde [338b/1] bir kim irseni, kirmeng anga ançaģa tegrü kim destür birginçe sizge. Taķı eger aytilsa sizge: (2) "Ķaytıng"; Ķaytıng. Ol arıģraq sizge. Taķı Tangrı, ol nirseni kim kıılır siz (3) bilgen.

29. Yoķ sizing üze yazuķ kim kirsengiz ewlerge (4) turulmamış, anıng içinde menfa'at sizge. Taķı Tangrı bilür anı kim āřkäre kıılır siz taķı anı kim (5) örter siz.

30. Ayģıl bitgenlerge, ařaķ kılsunlar közlerindin taķı saķlasunlar (6) uvut yinleri. Ol, arıģraq anlarģa. Haķıķat üze Tangrı bilgen anı kim kıılırlar.

31. (7) Taķı ayģıl bitgen tişilerge, ařaķ kılsunlar közlerindin taķı saķlasunlar (8) uvut yinlerini. Taķı aķmasunlar bezeklerini, meger ol kim zāhir boldı andın. (9) Taķı ursunlar bürünçükleri yaķaları üze. Taķı aķmasunlar [339a/1] bezeklerini, meger küdeģüleringe, yā atalarınģa, yā

¹²⁸ kişiler: kişilerge

¹²⁹ sözler: sözlerge

¹³⁰ kişiler: kişilerge

küyegülerining atalarınca, (2) yâ oğlanlarınca, yâ cüftlerinin oğlanlarınca, yâ qarındaşlarınca, yâ qarındaşının oğlanlarınca, (3) yâ kız qarındaşının oğlanlarınca, yâ tişilerince, yâ ol nirsege kim (4) erlendi sağ eligleri, yâ uyğanlarğa hācatlıqlarının öngini (5) erenlerdin, yâ nā-reside oğlanlarğa anlar kim muṭṭali' bolmadılar tişilerning (6) 'avretleri üze. Taḳı urmasunlar ayakları birle, munung üçün kim bilinse ol kim örterler, (7) bezeklerindin. Taḳı ḳayting Tangrı tapa ḳamuḡ, ay bitgenler, (8) bolḡay kim siz ḳurtulḡay siz!

32. Taḳı cüftlendürüng küdegüsiz tişilerni sizdin, taḳı eḡgüleri (9) ḳullarınızdın, taḳı ḳara başlarınızdın. Eger bolsalar dervişler, bay ḳılsa anlarnı Tangrı, [339b/1] fazlındın. Taḳı Tangrı king, bilgen.

33. Taḳı saḳınsun ḳatıḡlansun anlar kim (2) bulmaslar nikāhğa yaraḡ yitmekni, ançağa tegrü kim bay ḳılsa anlarnı Tangrı fazlındın. (3) Taḳı anlar kim isteyürler kitābnı ol nirsedin kim erlig boldı sağ eligleringiz, (4) bitigleşing anlar birle, eger bilsengiz anlar içinde yaraḡ. Taḳı biring anlarğa Tangrının (5) mālındın, ol kim birdi sizge. Taḳı küçemle<me>ng yigit tişileringizni zinā üze, (6) eger tilesele saḳınmaḡ; munung üçün kim istesengiz bu yaḳınraḡ tiriglikning fāyidesini. (7) Taḳı kim küçemlese anlarnı, ḥaḳıḳat üze Tangrı anlarning küçemlemekining songındın (8) yarlıḳaḡan, raḥmet ḳılḡan.

34. Taḳı indürdüḡ sizing tapa āyatlar aḳuḡ, (9) taḳı teng şıfat anlardın kim keḳtiler aşnunguz, taḳı öḡütlemek saḳnuḳlarğa.

35. [340a/1] Tangrı köklernüḡ nūrı taḳı yirning yaruḳluḡının eyesi. Aning nūrının şıfatı, tamda öteliksiz çırāḡ ḳoḡutlūk, (2) aning içinde çırāḡ. Taḳı yanḡan çırāḡ, sırça içinde. Sırça, (3) tamām ol yaruḡ yulduz, yaşıḡan. Yandurulur üküş ḥayrlıḡ yıḡaçning çırāḡındın, (4) zeytündin; maşrıḳğa nisbetlig irmes taḳı maḡrıḳğa nisbetlig irmes. Yawuḡ bolur yaḡı, yaruḡ yulduz, (5) taḳı niçeme kim yoḳamasa anga ot. Yaruḳluḡ yaruḳluḡ üze. Köndürür Tangrı yaruḳluḡınca (6) ol kim irseni kim tileyür. Taḳı urur Tangrı meşellerni ḳişilerge taḳı Tangrı tigme bir (7) nirseni bilgen.

36. Ewler içinde, buyurdı Tangrı kim kötrülse, taḳı zıkr ḳılınsa (8) aning içinde atı. Tesbīḥ ḳılur¹³¹ anga aning içinde, irtelerde taḳı ḳiçelerde,

¹³¹ tesbīḥ ḳılur: tesbīḥ ḳılınur

37. erenler; (9) meşgûl kılmaları bāzergānlik taqı bey', Tangrı yādındın taqı namāznung peyveste kılmāğındın [340b/1] taqı zekātning birmekindin. Qorqarlar ol kündin kim ewrülür aning içinde köngüller taqı közler.

38. (2) Munung üçün kim cezā birse anlarğa Tangrı qılğanlarıning cezāsınıning körklügrekini, taqı munung üçün kim artursa anlarğa fazlındın. (3) Taqı Tangrı rüzī birür ol kim irsege kim tileyür, saqışsız.

39. Taqı anlar kim küfr ketürdiler, (4) 'amelleri salgım mengizlig tüz yirde. Saqınur anı suwsağan, suw; (5) ançağa tegrü ol waqtın kim keldi anga, bulmadı anı nirse. Taqı buldı Tangrını aning qatında, (6) tükel birdi anga, yā tegürdi hisābını. Taqı Tangrı revān saqışı.

40. Yā qarangkuluklar mengizlig (7) tengiz içinde tering, kelür anga qom. Üstünindin qom, üstünindin (8) bulut. Qarangguluklar, pārası pāra üze. Ol waqtın kim çıkardı (9) elgini, köre yawumadı anı. Taqı kim kim kılmadı irse Tangrı anga yaruqluq, yoq [341a/1] anga yaruqluqđın.

41. Körmeding mü, haqıqat üze Tangrı, arıqlayur anga ol kim irse kim kökler içinde (2) taqı yirde, taqı quşlar şaf qılğanlar? Tigme biri bildi du'āsını (3) taqı tesbihini. Taqı Tangrı bilgen anı kim qılurlar.

42. Taqı Tangrığa köklerning mülki (4) taqı yirning, taqı Tangrı tapa qaytmaq.

43. Körmeding mü, (5) haqıqat üze Tangrı sürer bulutnı, andın song cem' qılır aning arasında, andın song qılır anı (6) biri biringe müngeşmiş? Körer sen yağmurnı, çıkar yaruqlarındın. Taqı indürür (7) kökdin, taqlardın, aning içinde dolıdın. Tegrür anı (8) ol kim irsege kim tileyür taqı ewrer anı ol kim irsedin kim tileyür. Yawuq bolur yıldırımınıning yaruqı, (9) barur közler birle.

44. Ewrer Tangrı tünni taqı kündüzni. Haqıqat üze aning içinde [341b/1] i'tibār alğu nirse bar, közler eyeleringe.

45. Taqı Tangrı yarattı tigme bir yörigen cānvarlarını (2) suwdın. Taqı anlardın kim irseyi kim yöriyür qarnı üze taqı anlardın kim irseyi yöriyür (3) iki adaq üze taqı anlardın kim irseyi yöriyür tört adaq üze. Yaratır Tangrı anı kim (4) tileyür, haqıqat üze Tangrı kamuğ nirse üze yaraqlıq.

46. İndürdük açuq āyatlar. (5) Taqı Tangrı köndürür kimni kim tiler, köni yol tapa.

47. Taķı ayturlar: (6) "Bittük Tangrıķa taķı yalawaçģa, taķı boyun südük." Andın song i'râz kıılır bir ögür anlardın, (7) andın song. Taķı irmez anlar bitgenler.

48. Taķı ol vaķtın kim (8) ünildiler Tangrıģa taķı yalawaçınģa, munung üçün kim hüküm kıılsa aralarında; ol vaķtın kim bir ögür anlardın (9) yüz ewürgenler.

49. Taķı eger bolsa anlarģa haķ, kelgeyler anıng tapa boyun süglilik hâli üze.

50. [342a/1] Köngülleri içinde mü sökellik bar, yâ şeklig mü boldılar, yâ korķarlar mu kim zulm kıılsa (2) Tangrı anlar üze taķı yalawaçı? Anlar, anlar küç kıılğanlar.

51. Haķikat üze (3) irdi bitgenler sözi, ol vaķtın kim ündenildiler Tangrı tapa taķı yalawaçı tapa, munung üçün kim hüküm kıılsa (4) aralarında, kim aysalar: "İşittük taķı boyun südük." Taķı anlar, anlar kıurtulğanlar.

52. (5) Taķı kim boyun süse Tangrıģa taķı yalawaçınģa, taķı korķsa Tangrıdın taķı saķınsa. Anlar, (6) anlar zafer bulğanlar.

53. Taķı ant içtiler Tangrı tuta, antlarının kıatıģını, eger (7) buyursang anlarģa çıkģaylar¹³². Ayģıl: "Ant içmeng, tã'at bilinmiş. (8) Haķikat üze Tangrı bilgen anı kim kıılır siz."

54. Ayģıl: "Boyun süng Tangrıģa taķı boyun süng (9) yalawaçınģa." Eger i'râz kıılsangız¹³³, haķikat üze anıng üze anı kim yüklenildi, taķı sizing üze anı kim [342b/1] yüklenildingiz. Taķı eger boyun süsengiz anga, könülgey siz. Taķı yok yalawaç üze, meger tegürmek (2) açuķ.

55. Va'de kııldı Tangrı anlarģa kim bittiler sizdın taķı kııldılar edģü 'amellerni; (3) halife kıılģay anlarını yirde, neteg kim halife kııldı anlarını ašnularındın. (4) Taķı ornatur anlarģa ol dınlerini kim ol kim unadı anlarģa. Taķı bedel kıılģay anlarģa (5) korķunçlarındın songra iminlikni. Kıulluķ kıılırlar manga, ortak koşmanglar manga nirseni. (6) Taķı kim kim küfr ketürse andın song, anlar anlar buyruķdın çıkģanlar.

56. Taķı peyveste kıılıng (7) namâznı taķı biring zekâtını taķı boyun süng yalawaçģa, bolģay kim siz rahmet kıılıngay siz.

¹³² çıkģaylar: çıkargaylar

¹³³ i'râz kıılsangız: i'râz kıılsalar

57. (8) Sizinmeng anlarını kim küfr ketürdiler, ‘âciz kılğanlar yirde. Taķı sığıngu yirleri (9) ot. Taķı neme yawuz yangu yir!

58. Ay anlar kim bittiler! Destür tilesün sizdin [343a/1] anlar kim erklendi sağ eligleringiz taķı anlar kim tigmediler ihtilāmğa, sizdin; (2) üç kez, tang namāzınıng aşnusındın, taķı ol vaķtın kim koyar siz (3) tonlaringızını öyleg isigindin, taķı yatsu namāzınıng songındın. Üç (4) ‘avret birle sizge. Yok sizing üze taķı yok anlar üze, yazuķ, anlarning songında; (5) tezingenler sizing pārangız pāra üze. Anıng mengizlig beyān kılur (6) Tangrı sizge āyatlarını. Taķı Tangrı bilgen, hikmet birle iş kılğan.

59. Taķı ol vaķtın kim tegdi (7) nā-reside oğlanlar sizdin, ihtilāmğa; destür tilesünler, neteg kim destür tilediler anlar kim (8) aşnularındın. Anıng mengizlig beyān kılur Tangrı sizge āyatlarını. Taķı Tangrı bilgen, (9) hikmet birle iş kılğan.

60. Taķı uluğluğdın hayz körmegenler tişilerdin, anlar kim ümenmesler, ya‘nī tama‘ tutmaslar nikāhını; [343b/1] yok anlarning üze yazuķ kim koysalar tonlarını, izhār kılğanlardın öngin (2) bezekni. Taķı bu kim katığlansalar, yađşıraķ anlarğa. Taķı Tangrı eşitgen, (3) bilgen.

61. Yok közsüz üze tarlıķ taķı yok ahsaķ üze tarlıķ taķı yok (4) sökel üze tarlıķ. Taķı yok özleringiz kim yisengiz ewleringizdin, (5) yā atalaringız ewlerindin, yā analaringız ewlerindin, yā uyalaringız ewlerindin, (6) yā kız karındaşlaringız ewlerindin, yā atalaringız er karındaşınıng ewlerindin, yā atalaringız kız karındaşı- (7) ning ewlerindin, yā analaringız er karındaşınıng ewlerindin, yā analaringız kız karındaşınıng ewlerindin, yā (8) ol nirse kim erklendingiz kiritlerini, yā dostungız. Yok sizning üze yazuķ kim (9) yisengiz yığılıp, yā taķılıp. Ol vaķtın kim kirdingiz ewlerge, selām kılıng [344a/1] özleringiz üze, selām Tangrı katındın, bereketlig, hoş. Anıng mengizlig (2) beyān kılur Tangrı sizge āyatlarını, bolğay kim siz bilgey siz.

62. Haķıķat üze bitgenler, (3) anlar kim bittiler Tangrığa taķı yalawaçınga; taķı ol vaķtın kim boldılar anıng birle, yığğanlar (4) iş üze; barmadılar, ançağa tegrü kim destür tileseler andın. Haķıķat üze anlar kim (5) destür tileyürler sindin, anlar anlar kim biterler Tangrığa taķı yalawaçınga. Ol vaķtın kim (6) destür tileyürler sindin işlerining pārası üçün, destür birgil ol kim irsege kim tileding anlardın. Taķı yarlıķayu

tilegil (7) anlarğa Tangrıdın. Hâkikat üze Tangrı yarlıkağan, rahmet kılğan.

63. Kılmang yalawaçning ündemekini (8) arangızda, pārangızning ündemeki mengizlig pārağa. Bilür Tangrı (9) anlarını kim çıkarlar sizdin, sıgınu. Korksun anlar kim [344b/1] hilaf kılışurlar buyruğındın kim tigse anlarğa sınağ, yā tegse anlarğa kın (2) iglig.

64. Āgāh bolğul, hâkikat üze Tangrıka ol kim kökler içinde taķı yirde. Bilür anı kim siz (3) aning üze. Taķı ol kün kim kaytarılurlar anıñ tapa, habar birür anlarğa munung birle kim kıldılar. Taķı Tangrı tigme bir nirseni bilgen.

(25)

SÜRETÜ'L-FURĀN

(4) Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (5) Üküş hayrlıg boldı, ol kim indürdi Qur'ānnı kılı üze, munung için kim bolsa 'ālamlarğa (6) korqutğan.

2. Ol kim anga köklernüing mülki taķı yirning. Taķı tutunmadı oğlan. [345a/1] Taķı bolmadı anga ortak, mülk içinde. Taķı yarattı tigme bir nirseni; endāza kıldı anı, endāza kılmağ.

3. (2) Taķı tutundılar andın bisre tapungular; yaratmaslar nirseni taķı anlar (3) yaratılurlar. Taķı erklenmesler özlerine, ziyānnı taķı asıgnı. Taķı (4) erklenmesler ölümni taķı tiriglikni taķı tirilmekni.

4. Taķı aydı anlar kim (5) küfr ketürdiler: "İrmez bu, meger yalğan, çattı anı; taķı yāri birdi aning üze (6) erenler, önginler." Kıldılar zulmnı taķı yalgannı taķı buhtānnı.

5. Taķı aydılar: (7) "Burunqılarning bitigleri, özi için bitidi anı; ol imlā kılınur aning üze, irtede (8) taķı kiçede."

6. Aygıl: "İndürdi anı ol kim bilür örtüglügni kökler içinde (9) taķı yirde. Hāķikat üze ol irdi yarlıķağan, rahmet kılğan."

7. Taķı aydılar: "Ne turur [345b/1] bu yalawaçģa, yiyür yigü nirseni taķı yöriyür bāzārlar içinde? (2) İndürülse irdi anıng tapa firişte, bolsa anıng birle ķorķutģan."

8. "Yā biraķılsa anıng tapa (3) genc, yā bolsa anga büstānı kim yiyür andın." Taķı aydı küç kılğanlar: (4) "Uymas siz meger erge, sihr kılınp 'aķlı üze ğalebe kılınmış."

9. Baķģıl, neteg urdılar (5) sanga meşellerni. Azdılar, unmaslar yolģa.

10. Yüksek boldı (6) ol kim eger tilese, kıldı sanga edģurek andın, büstānlar, (7) aķar altınındın arıķlar. Taķı kılģay sanga köşkler.

11. (8) Yalģanģa nisbet kıldılar ķiyāmatnı. Taķı anuķ kılduķ ol kim irsege kim yalģanģa nisbet kıldı ķiyāmatnı, (9) ķatıģ yangan otnı.

12. Ol vaķtın kim kördi anlarını yıraķ orundın, işittiler anga [346a/1] öfkelenmek taķı ingremek.

13. Taķı ol vaķtın kim kemşildiler andın, yirde tar, ķoşulmıřlar; (2) ündediler anda yoķalmāķnı.

14. "Ündemeng bu kün yoķalmāķnı, bir. (3) Taķı ündeng yoķalmāķnı, üküş."

15. Aygıl: "Ol mu yaķşıraķ, yā cāvidānalıķ uçmaķı, (4) ol kim va'de kılındı saķınģanlar; boldı anlarģa yanut taķı yangu yir?"

16. Anlarģa anıng içinde, (5) anı kim tileyürler, cāvidānalar. İrdi İding üze va'de tilenmiş.

17. Taķı ol kün kim (6) yıģar¹³⁴ anlarını taķı ol nirseni kim ķulluķ kılurlar Tangrıdın bisre, aytur: "Sizler mü (7) azdurdunguz ķullarımını uşbu, yā anlar mu azdılar yolnı?"

18. Aydılar: (8) "Arıģlıķ sanga; dost bolmas irdi bizge kim tutunsa miz sindin bisre (9) dostlardın; veli ber-hVārdārlıķ birding anlarģa taķı atalarınģa, ançaģa tegrü kim unuttılar angmaķnı, yā yād kılmaķnı. [346b/1] Taķı boldılar, erenler yoķalģanlar."

19. Yalģanģa nisbet kıldılar sizni munung birle kim ayturlar, (2) unmaslar ewürmekke taķı yārī birmekke. Taķı kim küç kılrsa sizdin, (3) taturģay miz anga ķınnı uluģ.

¹³⁴ yıģar: yıģar miz

20. Taqı ıdımaduq aşnungdın ıdılmışlardın, (4) meger anlar yiyürler yigü nirseni taqı yöriyürler bazarlar içinde. (5) Taqı kılduq paralarınızın pārağa sınağ, şabr kılmur mu siz? Taqı irdi (6) İding körgen.

21. Taqı aydı anlar kim ümenmesler satğaşmağımıznı: "Eger (7) indürülse irdi bizing üze firişteler, yā körse irdük İdimüzni." Uluğsındılar (8) özleri içinde. Taqı haddin keçtiler zulm içinde, keçmek uluğ.

22. Ol kün kim körerler firiştelerini, (9) yok müjde ol kün yazuq kılğanlarğa. Taqı ayturlar: "Yıgılmış, yığılmak."

23. [347a/1] Taqı keldük ol nirse tapa kim kıldılar işdin, kılduq anı toğ saçılmış.

24. (2) Uçmaq eyeleri ol kün yaşıraq, qarar kılgu yir yanındın taqı körklügrek ..... yanındın.

25. Taqı ol kün (3) yarılır kök bulıt birle taqı indürüldi firişteler indürülmek.

26. (4) Mülk ol kün haq tölengen, İdige. Taqı irdi kün, kafırlar (5) üze küçey.

27. Taqı ol kün ısrur zalım iki elgi üze, (6) aytur: "Ay kâşki men tutunsa irdim yalawaç birle yol!"

28. "Ay bi-çaralık, (7) kâşki men tutunmasa irdim fulänni dost!"

29. "Azdurdı mini Tangrını (8) yād kılmadı, ol vaqtdın songra kim keldi manga. Taqı irdi şeytān, ya'nı iblis, (9) kişige qoğğan."

30. Taqı aydı yalawaç: "Ay İdim! Haqikat üze qavmum, [347b/1] tutundılar bu Qur'ānnı qonmış."

31. Taqı aning mengizlig kılduq tigma bir (2) peygāmbarnı düşman, yazuq kılğanlardın. Taqı tap boldı İding köndürgen taqı yāri birgen.

32. (3) Taqı aydı anlar kim küfr ketürdiler: "Eger indürülse irdi anıñ üze Qur'ān, birçe ök." (4) Aning mengizlig, munung üçün kim tölendürse miz aning birle könglüngni. Taqı āyat songınça āyat, vaqf songınça vaqf kılduq.

33. Taqı kelmezler sanga (5) tang su'allar birle, meger keldük sanga haq birle, taqı körklügrek, açmaq yanındın.

34. Anlar kim yıglurlar (6) yüzleri üze, tamuğ tapa; anlar yawuzraq orun yanındın taqı azğunraq (7) yol yanındın.

35. Taqı birdük Mūsāğa kitābnı. Taqı kılduq aning birle (8) qarındaşı Hārūnnı vezir.

36. Ayduq: "Barıng ikegü, ol erenlerge kim anlar (9) yalğanga nisbet kıldılar āyatlarımıznı." Yoqattuq anlarnı, yoqatmaq.

37. Taqı Nūh kavmı, kaçan kim [348a/1] yalğanga nisbet kıldılar yalawaçlarını, baturduq anlarnı. Taqı kılduq anlarnı kişilerge nişān. (2) Taqı anuq kılduq küç kılganlarğa, qın iglig.

38. Taqı 'Ādnı taqı Şemüdnı, taqı (3) örülmedük quduğ eyelerini taqı zamāne kişilerini aning arasında üküş.

39. Taqı tigme birini, (4) urduq anga meşellerni; taqı tigme birini uşattuq, uşatmaq.

40. Taqı keldiler (5) ol qonum üze kim yağduruldu yawuzluq yağmurı. İrmediler mü körerler anı? (6) İrdiler ümenmesler tırgüzme kni.

41. Taqı ol vaqtın kim kördiler sini, tutunmazlar sini (7) meger mashara: "Bu mu, ol kim ıddı Tangrı yalawaç?"

42. "Haqıkat üze yawuq boldı (8) azdurur bizni tapungularımızdın, eger bol<ma>sa irdi kim şabr kılduq aning üze." Taqı (9) bilgeyler, ol vaqtın kim körerler qınnı, kim azgunraq yol yanındın.

43. Kördüng mü [348b/1] ol kim irseni kim tutundı tapungusını hevāsı? Sen mü bolur sen aning üze vekil?

44. Yā (2) saqınur mu sen, haqıkat üze üküşrekleri eşitürler, yā bilürler? İrmez (3) anlar meger yılkı kara mengizlig, anlar azgunraq yol yanındın.

45. Körmeding mü İding tapa, (4) neteg tarttı köligeni? Taqı eger tilese irdi kılgay irdi anı tek turğan. Andın song kılduq (5) künni, aning üze kulavuz.

46. Andın song alduq anı bizim tapa, almak āsān.

47. (6) Taqı ol ol kim kıldı sizge tünni örtgen taqı uyqunı ölüm (7) taqı kıldı kündüzni tırgüzme kni.

48. Taqı ol ol kim ıddı yıllerni, (8) müjde birgenler, rahmetining ileyinde. Taqı indürdük kökdin suwnı, arıg kılgan.

49. (9) Munung üçün kim tırgürse miz aning birle yirmi ölüg; taqı içürse miz anı, ol nirsedin kim yarattuq, tört ağaklıglarğa [349a/1] taqı kişilerge üküş.

50. Taķı ewürdük anı anlarning arasında, munung üçün kim ögüt alsalar. (2) Unamadı kişileming üküşrekleri, meger inkâr kılmaķını.

51. Taķı eger tilese irdük, ıdğay irdük (3) tigme bir ķonumdın ķorkutğan.

52. Boyun sümegil küfr ketürgenlerge; taķı cihād kılğıl anlar birle, (4) uluğ cihād kılmaķ.

53. Taķı ol ol kim ıddı iki köp uluğ suwnı; (5) bu süçüg tatlığ taķı bu şor tıķır. Taķı kıldı ol ikisi arasında (6) ayırt, taķı yığılmış yığılmaķ.

54. Taķı ol ol kim yarattı (7) suwdın, yaratılmış; kıldı anı nisbet kılğan erkekler taķı muşāhere kılğan tişiler. Taķı irdi İding yarağlığ.

55. (8) Taķı kulluğ kılurlar Tangrıdın bisre ol nirsege kim asığ kılmas anlarğa taķı ziyān kılmas anlarğa. (9) Taķı irdi küfr ketürgen, İdisi üze yārī birgen.¹³⁵

56. Taķı ıdmaduğ sini, meger müjde birgen [349b/1] taķı ķorkutğan.

57. Ayğıl: "Tilemez men sizdin anıng üze yanutdın, meger ol kim irseni kim tiledi kim (2) tutunsa İdisi tapa yol."

58. Taķı tevekkül kılğıl tirigge, ol kim (3) ölmes. Taķı arığlağıl ögmeki birle. Taķı tap boldı ol, kullarning yazuķlarını bilgen.

59. (4) Ol kim yarattı köklerni taķı yirmi, taķı ol nirse kim ol ikisi arasında, (5) altı kün içinde. Andın song erklendi 'arş üze, Tangrı. Sorgul (6) anı, bilgenge.

60. Taķı ol vaķtın kim aytıldı anlarğa: "Secde kılınğ Tangrığa." (7) Aydılar: "Ne ol Raħmān? Secde kılur mu biz ol nirsege kim buyrur sen bizge?" Taķı arturdu anlarğa (8) kaķmaķını.

61. Yüksek boldı ol kim kıldı kök içinde yulduz orunlarını, (9) taķı kıldı anıng içinde künni taķı aynı yarutğan.

62. Taķı ol ol kim kıldı [350a/1] tünni taķı kündüzni, biri biri songınça; ol kim erse kim tiledi kim angsa, yā tiledi şükr kılmaķını.¹³⁶

63. (2) Taķı Tangrıning kulları, anlar kim yöriyürler yir üze, yumşaq tölek. Taķı ol vaķtın kim (3) sözleşti anlarnıñ birle bilmegenler, ya'nī yüingül usluğlar; aydılar: "Kurtulmaķ!"

¹³⁵ "İnkâr eden, Rabbinin aleyhine (şeytana) yardımcıdır."

¹³⁶ "O, düşünüp ibret almak veya şükretmek isteyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getirir."

64. Taķı anlar tñneyürler, anlar İdisinge (4) secde kılğanlık hālında taķı öre turğanlık hālında.

65. Taķı anlar kim ayturlar: "İdimüz! Ewürgil bizdin (5) tamuğ kınını, haķıķat üze kını irdi yoķalmak."

66. "Haķıķat üze ol yawuz boldı qarār kılgu yir yanındın (6) taķı ikāmet kılgu yir yanındın."

67. Taķı anlar ol vaķtın kim ĥarc kıldılar, ĥaddin kiçmediler taķı darlık kılmadılar, (7) taķı irdi anıñ arasında tüz.

68. Taķı anlar kim ündemezler Tangrı birle (8) öngin tapunğu. Taķı öldürmezler ol tenni kim ol ĥarām kıldı Tangrı, meger haķ birle. (9) Taķı zinā kılmazlar. Taķı kim kılrsa anı, satğaşgay yazuķ yanutınğa.

69. Ķat kılınğay anga [350b/1] kın, kıyāmat kün. Taķı cāvidāna bolur anıñ içinde, ĥorlanmış.

70. Meger ol kim erse kim tevbe kıldı (2) taķı bitti taķı kıldı edğü 'amel; anlar, tegşürür Tangrı anlarınñ yawuzluķlarını edğülüklerge. (3) Taķı irdi Tangrı yarlıkāğan, raĥmet kılğan.

71. Taķı kim tevbe kılrsa taķı edğü 'amel kılrsa; (4) haķıķat üze ol kayıtur Tangrığa, kaytmaq.

72. Taķı anlar kim bolmazlar (5) yalķanğa. Taķı ol vaķtın kiçtiler bātılğa, kiçtiler kerimlüg hālı üze.

73. Taķı anlar ol vaķtın kim (6) angduruldılar anlarınñ İdisiniñ āyatları birle, yüzün tüşmediler anıñ üze sağırlık hālı üze taķı közsüzlük hālı üze.

74. (7) Taķı anlar kim ayturlar: "<İdimüz!> Birgil bizge cüftlerimizdin taķı oĥlanlarımızdin, (8) közler yaruķluķındın. Taķı kılğıl bizni saknuķlarğa uygu kim irse."

75. Anlar yanut bir<il>ürler (9) ĥücreni, munung birle kim şabr kıldılar. Taķı satğaşurlar anıñ içinde, <selāmğa> taķı selāmğa.

76. Cāvidānalar [351a/1] anıñ içinde; körklüg, qarār kılgu yir yanındın taķı ikāmet kılgu yir yanındın.

77. Ayğıl: "Ni i'tibār kılur sizge İdim, eger bolmasa irdi (2) kulluķ kılmaķıngız? Yalģanğa nisbet kıldıngız, bolģay yapuşmaq."

(26)

SÛRETÜ'Ş-ŞU'ARĀ'

(3) Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [351b/1] .....

2. Ol, açuq kitābning āyatları.

3. Bolğay kim sen öldürgen sen (2) özüngni kim bolmasalar bitgenler.

4. Eger tilese miz indürgey miz anlarnıñ üze (3) kökdin nişān, boldı boyunları anga alçağla<r>.

5. Taqı (4) kelmes anlarğa ögütidin Tangrıdın, yangı, meger boldılar andın yüz ewürgenler.

6. (5) Yalğanga nisbet qıldılar, kelgey anlarğa ol nirseniñ habarları kim irdiler anıñ birle yobılayurlar.

7. (6) Körmediler mü yirni, neçe ündürdük anıñ içinde tigme bir yaqşı nev'din, (7) ya'nı körklügdin?

8. Haqıqat üze anıñ içinde nişān bar, taqı bolmadı üküşreklere bitgenler.

9. (8) Taqı haqıqat üze ol İding, ol yinggen, rahmetlig.

10. Ol vaqtın kim nidā qıldı İding Mūsanı (9) kim: "Kelgil, küç qılğan erenlerge,

11. Fir'avn qavmınga. Saqınmaslar <mu>?

12. [352a/1] Aydı: "İdim! Qorqar men kim yalğanga nisbet qılğaylar mini."

13. "Taqı tar boldı kögüzüm, ya'nı könglüm, (2) taqı barmas tilim. Idğıl Hārūn tapa."

14. "Taqı anlarğa benim üze (3) yazuq bar, qorqar men kim öldürseler mini."

15. Aydı: "Yığılgıl! Baring āyatlarımız birle, biz (4) sizing birle işitgenler."
16. "Keling¹³⁷ Fir'avn tapa, aydıng: 'Biz 'āamlarnıñ (5) erkligi<ning yalawaçı biz>,"
17. kim ıdılgıl bizing birle Ya'küb oğlanlarını."
18. Aydı: "Terbiyet (6) kılmağu mu sini içimüzde, oğlanlık hâlda? Taķı kiçting içimüzde, 'ömrüngdin yıllar."
19. "Taķı kıldıng (7) ol kılmaķıngnı kim kıldıng. Taķı sen nū-sipāslik kılğanlardın."
20. Aydı: "Kıldım anı (8) ol vaķtın, taķı men azğunlardın."
21. "Kaçtım sizdin, ol vaķtın kim kōrktum sizdin. (9) Birdi manga İdim peygāambarlık taķı kıldı manga ıdılmışlardın."
22. "Taķı ol [352b/1] edğülük kim minnet kılur sen anı benim üze kim kim kullar kıldıng Ya'küb oğlanları."
23. Aydı Fir'avn: (2) "Taķı ne turur 'āamlarnıñ erkligi?"
24. Aydı: "Köklerniñ erkligi taķı yirniñ, taķı ol nirse kim (3) ikisiniñ arasında; irsengiz yaķın bilgenler."
25. Aydı ol kim erse<lerge> kim <anıng yöresinde turur>: "İşitmes mü siz?"
26. (4) Aydı: "Erkligiñiz taķı burunķı atalarıngız erkligi."
27. Aydı: "Haķıķat üze yalawaçıngız, ol kim (5) ıdıldı sizing tapa, divāna."
28. Aydı: "Mağrıbnung erkligi¹³⁸ taķı maşrıķnıñ, (6) taķı ne kim ol ikisiniñ arasında bar; eger bilür ersengiz."
29. Aydı: "Eger tutsang tapunģu (7) mindin öngin, kılğay men sini zindānga kātılmışlardın."
30. Aydı: "Eger kelsem taķı mu (8) nirse birle, açuķ?"
31. Aydı: "Kelgil anıñ birle, eger irseng rāst ayğanlardın."
32. Kemişti (9) tayaķını, ol vaķtın ol uluģ yılan açuķ.
33. Taķı tarttı elgini, ol vaķtın ol aķ [353a/1] baķğanlarģa.
34. Aydı hürmetlig kişilerģe, tegresinde: "Haķıķat üze bu, bilgen sāhir."
35. (2) "Tileyür kim çıkarsa sizni yiringizdin siħri birle, ne buyrur siz?"

¹³⁷ keling: kelgil

¹³⁸ erkligi: ارکلیگی

36. (3) Aydılar: "Te'hir kılığın anı tağı uyasını, tağı ıdğıl iller içinde yayğanlar."

37. (4) "Kelsünler sanga tigma bir bilgen sāhirler <birle>.

38. Yıgıldı sāhirler, bilinmiş künnüng (5) belgölüg kılınmışınğa.

39. Tağı aytıldı kişilerge: "İrür mü siz yıgılğanlar?"

40. "Bolğay kim uygay miz (6) sāhirlerge, eger bolsala<r> anlar yinggenler."

41. Ol vaktın kim keldi sāhirler, aydılar (7) Fir'avngā: "Durustluk üze bar mu bizge ter, eger bolsa miz biz yinggenler?"

42. Aydı: (8) "Anıñ teng, tağı siz andağ irse yawuk kılınmışlardın."

43. Aydı anlarğa Mūsā: "Kemişing (9) anı kim kemişgenler."

44. Kemiştirler urğanların tağı tayaqların, tağı aydılar: [353b/1] "Fir'avn 'azizliki birle, biz biz yinggenler!"

45. Kemişti Mūsā (2) tayağını, ol vaktın kim ol yutar anı kim çatarlar.

46. Kemşildi sāhirler, (3) secde kılğanlar.

47. Aydılar: "Bittük 'āamlar erkliginge,

48. Mūsānıñ (4) tağı Hārūn İdisinge."

49. Aydı: "Bittingiz mü anga, mundın aşnu kim destür birsem sizge? Haqıkat üze (5) ol uluğunguz, ol kim öğretti sizge sihrni. Bilgey siz. (6) Kesgey men eligeringizni tağı adaqla<r>ingizni sağdın soldın, tağı asğay men sizni (7) kamuğni."

50. Aydılar: "Yok ziyān; biz¹³⁹ İdimüz<ge> ewrülgen."

51. "Biz (8) tama' tutar miz kim yarlıkasa bizni İdimiz, yazuqlarımız kim bolduk bitgenlerniñ (9) avvalı."

52. Tağı vahy kıldıq Mūsā tapa kim: "Tünle yörigil kullarım birle, [354a/1] siz uyulmuşlar."

53. İddı Fir'avn illerde, yayğanlar.

54. "Haqıkat üze (2) munlar az ögür."

55. "Tağı anlar bizni öwkege ketürgenler."

56. "Tağı biz (3) kamuğ korkğanlar, ya'nı iş içinde oyağlar."

57. Çıkarduq anlarını büstānlardın tağı çeşmelerdın,

58. (4) tağı genclerdin tağı yahşı orunlardın.

59. Anıñ mengizlig birdük anı Ya'küb oğlanlarınğa.

60. (5) Kitti anlarğa kün toğar vaqtğa kirür vaqt hâlde.

61. Ol vaqtın kim körüşti iki ögür, aydı Mūsānıñ (6) qoldaşları:
"Biz yitilmişler."

62. Aydı: Andağ ermes; haqıqat üze benim birle İdim. Köndürgey
mini."

63. (7) Vağy kılduğ Mūsāğa kim: "Urgul tayağing birle tengizni."
(8) Yarıldı; boldı tigma bir pāra, uluğ tağ mengizlig.

64. Tağı yawuttuğ (9) anda önginlerni.

65. Tağı qutarduğ Mūsānı, tağı ol kim erseler kim anıñ birle,
kamuğını.

66. [354b/1] Andın song baturduğ önginlerni.

67. Haqıqat üze anıñ içinde nişān, tağı bolmadı üküşrekleri (2)
bitgenler.

68. Tağı haqıqat üze İding, ol yinggen, rağmet qılğan.

69. Oquğul anlar üze (3) İbrāhım habarın.

70. Ol vaqtın kim aydı atasınga tağı qavmınga: "Nege tapunur siz?"

71. Aydı: (4) "Tapunur miz butlarğa; kün keçrür miz, anga
peyvestelik qılğanlar."

72. Aydı: "İşitü<r>ler mü du'āngıznı, (5) ol vaqtın kim du'ā qılur
siz?"

73. "Yā asığ tegrürler mü sizge, yā ziyān tegrürler mü?"

74. Aydılar: "Bulduğ, ya'nı bildük (6) atalarımız anıñ mengizlig
qılurlar."

75. Aydı: "Kördüngüz mü anı kim qulluğ qılur (7) irdingiz,

76. siz tağı atalarımız burunqı?"

77. "Haqıqat üze anlar düşman (8) manga, meger 'ālamların
erkligi."

78. "Ol kim yarattı mini, ol köndürür mini."

79. (9) "Tağı ol kim yitürür manga tağı içrür manga."

80. "Ol vaqtın kim sökel bolsam, [355a/1] ol şifā birür manga."

81. "Tağı ol kim öldürür mini, andın song tırgüzür mini."

82. "Tağı ol kim çama' tutar men (2) kim yarlıkasa manga
yazuqumrı, cezā küninde."

83. "İdim! Birgil manga (3) hikmet tağı tegürgül mini edgülerge."

84. "Tağı qılğıl manga rāstlıq (4) tilini, songlar içinde."

85. "Tağı qılğıl mini uçmaqnıñ mirās alğanlarındın."

86. (5) "Taķı yarlıķađıl atamđa, haķıķat ũze ol irdi azđunlardın."
 87. "Taķı (6) ĥor kılmağıl mini ĥopđarılur kũnde."
 88. "Ol kũn kim asığ kılmas māl taķı oğullar,
 89. (7) meger ol kim erse kim keldi Tangrığa selāmatlıđ kōngũl birle."
 90. Taķı yawuķ kılındı uĥmaķ, (8) saķnuķlarđa.
 91. Taķı ĥıķarıldı tamuğ, azđunlarđa.
 92. Taķı aytıldı anlarđa: (9) "Ķayda ol nirse kim ĥulluķ ĥılur irdingiz,
 93. Tangrıdın bisre? Yārı birũrler mũ sizge, [355b/1] yā ōĥ alurlar mu?"
 94. Yũzũn kemťildiler anlar, taķı azđunlar,
 95. taķı iblĥsing (2) ĥerigleri, ĥamuđlar.
 96. Aydılar, taķı anlar anıñ iĥinde ĥuťumat ĥılurlar:
 97. (3) "İdi tuta andıķar men, haķıķat ũze irdũk aĥuķ azmaķ iĥinde."
 98. "Ol uğurda kim berāber ĥılur irdũk <sizni> (4) ‘ālamlarınıñ erkligi <birle>.
 99. "Taķı azdurmadı bizni meger yazuķ ĥılđanlar."
 100. "Yok bizge (5) ťefā‘at ĥılđanlardın,
 101. taķı yaķın dostdın."
 102. "Eger bolsa bizge bir kez kim bolsa miz (6) bitgenlerdin."¹⁴⁰
 103. Haķıķat ũze anıñ iĥinde niťān, taķı bolmadı ũkũťrekleri (7) bitgenler.
 104. Taķı haķıķat ũze İçing, ol yinggen, raĥmetlig.
 105. Yalđanđa nisbet ĥıldı (8) Nũĥ ĥavmı, ıdılmıťlarını.
 106. Ol vaķtın kim aydı anlarđa, uyaları Nũĥ: (9) "Saķınmaz mu siz?"
 107. "Haķıķat ũze men sizge yalawaĥ amānatlıđ."
 108. "Saķınıñ Tangrıdın taķı boyun sũng manga."
 109. [356a/1] "Taķı tilemez men sizdin, anıñ ũze yanutdın. Ermez yanutum, meger ‘ālamlarınıñ (2) erkligi ũze."
 110. "Saķınıñ Tangrıdın taķı boyun sũng manga."
 111. Aydılar: "Bũter mũ biz sanga, (3) taķı uydı sanga ĥasısraķlar?"

¹⁴⁰ "Keťke bizim iĥin bir (geriye dōnũť) olsa da inananlardan olsak."

112. Aydı: "Ne turur biligim anıñ birle kim kıılır irdiler?"
113. (4) "İrmez saqış, meger İdim üze; eger bilsengiz."
114. "Tağı irmes men mu'mınlarınñ (5) sürgeni."
115. "İrmez men, meger açuq qorqutğan."
116. Aydılar: "Eger yıǵlınmasang, (6) yā Nūh, bolǵay sen taşlanmışlardın!"
117. Aydı: "İdim! Haqıqat üze qavmum (7) yalǵanǵa nisbet kıılır mini."
118. "Hüküm qılǵıl menim aramda tağı anlarınñ arasında, hüküm kıılmaq. Tağı qutarǵıl mini tağı ol kim erse kim (8) menim birle bitgenlerdin."
119. Qıtarduq anı tağı ol kim erseler kim anıñ birle, toldurmış kemi içinde.
120. (9) Andım song baturduq, song qalǵanlarını.
121. Haqıqat üze anıñ içinde nişān, tağı bolmadı [356b/1] üküşrekleri bitgenler.
122. Tağı haqıqat üze İding, ol yinggen, raqmetlig.
123. (2) Yalǵanǵa nisbet kııldı 'Ād, ıdılmışlarını.
124. Ol vaqtın kim aydı anlarǵa, uyaları Hūd: (3) "Saqınmaz mu siz?"
125. "Men haqıqat üze sizge yalawaq amānatlıǵ."
126. "Saqınıñ, qorqung Tangrıdın, (4) tağı boyun süng <manga>.
127. "Tağı tilemez men sizdin, anıñ üze yanutdın. İrmez yanutum, (5) meger 'ālamlarınñ erkligi üze."
128. "Binā kıılır mu siz tigme bir yüksek yırdede nişān, oynayur siz?"
129. (6) "Tağı tutunur siz suv irgesi yırlar, bolǵay siz cāvidāna qalǵay siz."
130. "Tağı ol vaqtın kim qatıǵ tuttunguz, (7) qatıǵ tuttunguz, cebbārlik üze."
131. "Saqınıñ Tangrıdın tağı boyun süng manga."
132. "Tağı saqınıñ, (8) ol kim meded birdi sizge anıñ birle kim bilür siz."
133. "Meded birdi sizge tört adaqlıǵlar birle (9) tağı oǵullar birle,
134. tağı büstānlar birle tağı çeşmeler birle."
135. "Men qorqar men sizing üze [357a/1] uluǵ künnüng qını."

136. Aydınlar: "Berāber turur bizing üze, ögütleding mü, yā bolmading mu (2) ögütlegenlerdin."
137. "Ermez bu, meger burunqılarnıñ qılıqı."
138. "Taқы irmes biz (3) qına<n>ğanlardın."
139. Yalğanğa nisbet qıldılar, yoqattuq anlarını. Haqıqat üze anıñ içinde nişān, taқы (4) bolmadı üküşreklere bitgenler.
140. Taқы haqıqat üze İding, ol yinggen, (5) raħmetlig.
141. Yalğanğa nisbet qıldı Şemüd, ıdılmışlarını.
142. Ol vaqtın kim aydı anlarğa, uyaları (6) Şālih: "Saқınmas mu siz?"
143. "Men sizge yalawaç amānatlıq."
144. "Saқınıñ Tangrıdın (7) taқы boyun süng manga."
145. "Taқы tilemez men sizdın, anıñ üze yanutdın. İrmez yanutum, (8) meger 'ālamlarınñ erklige üze."
146. "Qonur mu siz ol nirse içinde kim munda, (9) qurtulğanlıq hālında;
147. büstānlar içinde taқы çeşmeler içinde,
148. taқы ekinler içinde taқы ħurmā yıǵaçı çiçeki [357b/1] nāzük¹⁴¹?"
149. "Yonar siz taqlardın iwler, rağbatlıqlıq hālı üze."
150. "Saқınıñ (2) Tangrıdın taқы boyun süng manga."
151. "Taқы boyun sümeng ħaddın kiçgenlerniñ buyruqınga,
152. anlar kim (3) fesād qılurlar yirde taқы ongarmaslar"
153. Aydınlar: "Haqıqat üze sen, (4) siħr qılınmışlardın sen."
154. "İrmez sen, meger yaratılmış bizing mengizlig. Kelgil āyatlar birle, eger (5) bolsang rāst ayǵanlardın."
155. Aydı: "Bu ingen; anga ülüş suwdın, taқы sizge (6) belgülüg künnüng suw ülüşi."
156. "Taқы sıqamang anı yawuzluq birle, tutǵay sizni (7) uluğ künnüng qını."
157. Singrin kestiler, irtelediler ökünç bolup.
158. Tuttı anlarını (8) qın. Haqıqat üze anıñ içinde nişān, taқы bolmadı üküşreklere bitgenler.
159. (9) Taқы haqıqat üze İding, ol yinggen, raħmetlig.

¹⁴¹ nāzük: نازوك

160. Yalganga nisbet kıldı Lût kavmı, ıdılmışlarını.
161. [358a/1] Ol vaktın kim aydı anlarğa, uyaları Lût: "Saķınmas mu siz?"
162. "Haķıķat üze men sizge yalawaç amānatlıĝ."
163. (2) "Saķning Tangrıdın taķı boyun süng manga."
164. "Taķı tilemez men sizdin, aning üze yanutdın. (3) İrmes yanutum, meger 'āamlarning erkligi üze."
165. "Kelür mü siz erkeklerge, (4) 'āamlardın?"
166. "Taķı qoyar mu siz anı kim yarattı sizge İdingiz, (5) cüftleringizdin? Siz erenler haddin keçgenler."
167. Aydılar: "Eger yığılmasang, (6) ay Lût, bolĝay sen çıkarılmışlardın!"
168. Aydı: "Men işingiz üçün (7) yigrenengerdin."
169. "İdim! Kurtarĝıl mini taķı ahlımını, ol nirsedin kim kılurlar."
170. Qutarduķ anı (8) taķı ahlını, kamuĝını;
171. meger qurtĝanı, qalĝanlar içinde.
172. Andın song yokattuķ (9) önginlerni.
173. Taķı yaĝdurduķ anlar üze yaĝmurnı. Yawuz boldı, korqutulmuşlarınĝ yaĝmurnı.
174. [358b/1] Haķıķat üze anıñ içinde nişān, taķı bolmadı üküşrekleri bitgenler.
175. Taķı haķıķat üze İding, ol (2) yinggen, rahmetlig.
176. Yalganga nisbet kıldı bük eyeleri, ıdılmışlarını.
177. (3) Ol vaktın kim aydı anlarğa Şu'ayb: "Saķınmas mu siz?"
178. "Men sizge yalawaç amānatlıĝ."
179. (4) "Saķning Tangrıdın taķı boyun süng manga."
180. "Taķı tilemez men aning üze yanutdın. (5) İrmez yanutum, meger 'āamlarning erkligi üze."
181. "Tükel kıling saĝulamakını (6) taķı bolmang ekisgenerdin."
182. "Taķı ölçüng tüz terāzū birle."
183. (7) "Taķı ekismeng kişilerge, nirselerini. Taķı haddin kiçmeng yirde, fesād kılĝanlıĝ." <hālede>
184. (8) "Taķı saķınınĝ andın kim yarattı sizni taķı burunķı yaratıĝ eyelerini."
185. Aydılar: "Haķıķat üze sen, (9) sen sihr kılinmışlardın."

186. "Taķı irmes sen, meger yaratılmış bizing mengizlig. Taķı [359a/1] sizer miz sini, yalĝan sızlegenlerdin."

187. "Tüşürgil bizing üze, pāra bulıt kökdin, eger (2) irseng rāst ayĝanlardın."

188. Aydı: "İdim bilgenrek ol nirseni kim qılur siz."

189. Yalĝanga nisbet qıldılar anı, (3) tuttı anlar<nı> kölige qılĝan nirsening küning qını. Haķıkat üze ol irdi, uluĝ künnüĝ qını.

190. (4) Haķıkat üze ol anıñ içinde niřān, taķı bolmadı üküşreklere bitgenler.

191. Taķı haķıkat üze İding, (5) ol yinggen, raķmetlig.

192. Taķı haķıkat üze <ol>, 'ālamlarınıñ erkliginıñ indürgeni

193. (6) İndi anıñ birle Cebreyil,

194. könglüng üze kim bolsang qorķutĝanlardın,

195. (7) açuķ Tāzī til birle.

196. Taķı haķıkat üze ol, burunqılarnıĝ kitābları içinde.

197. Bolmadı (8) mu anlarĝa niřān kim bilse anı Benī İsrāyilning 'ālimleri?

198. Taķı eger indürse irdük anı (9) 'Arabī bolmaĝanlarınĝ ba'zısının tili üze,

199. taķı oķusa irdi anlar üze; bolmaĝaylar irdi anga bitgenler.

200. [359b/1] Anıñ mengizlig kiwürdüĝ anı yazuķ qılĝanlarınıñ köngülleringe.

201. Bitmesler anıñ birle, anĝaĝa tigrü kim (2) körseler iglig qını.

202. Kelse anlarĝa nā-gāh, taķı anlar bilmesler.

203. (3) Taķı aysalar: "İrür mü biz mühlet birilmişler?"

204. Bizim qınımuznı mu iwe tileyürler?

205. (4) Kördüng mü; eger menfa'at birse miz anlarĝa yıllar,

206. andın song kelse anlarĝa ol nirse kim va'de qılınurlar irdi;

207. (5) kifāyet qıl<ma>dı anlarĝa, ol kim ber-ħürdārliķ birilür irdiler?

208. Taķı yoķatmaduķ qonumdın, (6) meger anga qorķutĝanlar,

209. angduruĝlı. Taķı irmedük küç qılĝanlar.

210. Taķı inmedi anıñ birle (7) iblisler.

211. Taķı müyesser bolmas anlarĝa taķı unmaslar.

212. Haķıkat üze anlar (8) işitmekdin saķılmıřlar.

213. Kulluk kılmagıl, ündemegil Tangrı birle öngin tapungu; (9) bolgay sen kınanılmışlardın.

214. Taķı korkutgıl yawukrak uyalaringni.

215. [360a/1] Taķı aŗak kılgıl ķanatingni, ol kimlerge kim uydı sanga bitgenlerdin.

216. Eger yazsalar sanga, (2) aygıl: "Men bizār men ol nirsedin kim kıılır siz."

217. Taķı tevekkül kılgıl yinggen, rahmet kılgan üze.

218. (3) Ol kim körer sini, ol vaķtın kim ķopar sen,

219. taķı ewrülmeķingni secde kılganlardın.

220. Haķıķat üze ol, (4) ol eşitgen, bilgen.

221. Haķar birür mü men sizge, kimnüing üze kim iner (5) iblisler?

222. İner tigme bir yalģan sözlegen, köp yazuk kılgan <üze>.

223. Kemŗürler eşitmiş nirseni, (6) taķı üküŗreķleri yalģanlar.

224. Taķı řā'irler, uyar anlarģa azģunlar.

225. Bilmeding mü, (7) anlar tigme bir yön içinde yüzinge ķarŗu yöirler?

226. Taķı anlar, ayturlar anı kim (8) kıılmazlar.

227. Meger anlar kim bittiler taķı kııldılar edģü 'amellerni taķı zıķır kııldılar (9) Tangrını üküŗ taķı intıķām aldılar küç kıılınmışlarındın song. Taķı bilgey anlar kim [360b/1] küç kııldılar, ķayu ewrülģüģe ewrülürler.

(27)

SÜRETÜ'N-NEML

(2) Tangrınıñ atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (3) Ol, Qur'änniñ âyatları taķı açuķ kitâbnıñ.
2. Köndürgenlik taķı müjde birgenlik hâli üze (4) bitgenlerge.
3. Anlar kim peyveste kılurlar namâznı taķı birürler zekâtnı; taķı anlar, (5) ol cihânķa, anlar yaķın bilürler.
4. Haķıķat üze anlar bitmesler ol cihânķa, bezedük (6) anlarģa işlerini; anlar müteħayyir bolurlar.
5. Anlar anlar kim anlarģa kınınıñ asıģsız; [361a/1] taķı anlar, ol cihânda, anlar ziyân kılğanraķlar.
6. Taķı haķıķat üze sen, birilür sen Qur'ännı, (2) hikmetligning taķı 'ilmligning katındın.
7. Ol vaķtın kim aydı Mūsâ, ahlınga: "Men kördüm (3) otı; kelgey men sizge andın ħabar birle, yâ kelgey men sizge yangan alınmıģ ot birle, bolģay kim siz (4) çoņgay siz."
8. Ol vaķtın kim keldi anga, nidâ kılındı kim: "Bereket birildi ol kim irse kim ot içinde (5) taķı ol kim yöresinde. Taķı arıģlıķ Tangrıģa, 'âlamlarınģ erkligi."
9. "Ay Mūsâ! (6) Haķıķat üze ol, men Tangrı yinggen, hikmetlig."
10. "Taķı kemiģgil tayaqıngnı." Ol vaķtın kim kördi anı (7) teprenür, haķıķat üze yılan mengizlig; i'râż kıldı songın çewr<ü> taķı kaytmadı. "Ay Mūsâ, (8) qorqmaģıl! Men, qorqmaz benim katımda ıyınmıģlar."
11. "Meger ol kim erse kim küç kıldı. Andın song (9) bedel kıldı tevbeni yazuķnung songı birle; haķıķat üze men yarlıķaģan, rahmet kılģan."

12. "Taķı kiwürgil elgingni [361b/1] yaķangğa, ıķğay aķ, yawuzluķsızın, tokuz āyat içinde, Fir'avn tapa (2) taķı ķavmıngğa. Anlar irdiler buyruķdın çıķğan erenler."

13. Ol vaķtın kim keldi anlarğa auķ āyatlarımız, (3) aydılar: "Bu auķ sihr."

14. Taķı tandılar anga, taķı yaķın bildi anı zleri, (4) ku yanındın taķı uluğsınmak yanındın. Baķğıl, neteg boldı fesād kılğanlarınıñ songı!

15. Taķı birduk (5) Dāvudğa taķı Suleymāngğa bilig, taķı aydılar: "gmek Tangrığa, ol kim arturdu¹⁴² <bizni>, (6) kuşni bitgen kullarındın."

16. Taķı mirāř aldı Suleymān Dāvuddın, (7) taķı aydı: "Ay kişiler! ğretilduk kuřlarınıñ szın taķı birilduk tigme nirsedin. (8) Haķıķat ze ol auķ fazl."

17. Taķı yıgıldı Suleymānķa erigleri, (9) perilerdin taķı ādemilerdin taķı kuşlardın. Anlar habs kılınurlar.

18. Ançağa tegr ol vaķtın kim keldiler [362a/1] ķarınalar ķolu ze, aydı bir ķarına: "Ay ķarınalar! Kiring turgu yirleringizge. (2) Sındurmasun sizni Suleymān taķı erigi, taķı anlar bilmesler."

19. Bışkırdı kle, (3) ya'nī şr kılı klmeķke anıng szindın, taķı aydı: "İdim! İlhām birgil manga kim şkr kılсам ni'metinge, (4) ol kim edglk ķıldıng benim taķı atam anam ze; taķı kim kılсам edgü işni, unayursun anı. (5) Taķı kiwürgil mini raķmeting birle, edgü kullaring arasıngğa."

20. İstedı kuşnı, (6) taķı aydı: "Ne turur manga, körmez men pkni? Yā boldı mu gāyıblardın?"

21. "Kınağay men anı (7) ķatıg kınmak, yā boğazlağay men anı; yā kelgey manga auķ hüccet birle."

22. (8) Kiti, yıraķdın ngin. Aydı: "Ya'nī bildim ķapsadım ol nirseni kim ķapsamadıng anıñ birle. Taķı keldim sanga (9) Sebedin yaķın habar birle."

23. "Haķıķat ze men buldum tişi, erklenür anlarnı. Taķı birildi [362b/1] tigme bir nirsedin, taķı anga 'arş uluğ."

24. "Buldum anı taķı ķavmını, secde kılınurlar (2) knge, Tangrıdın bisre. Taķı bezedi anlarğa iblis 'amellerini, (3) yıgdı anlarnı yoldın. Anlar knlmezler

¹⁴² arturdu: arturduķ

25. "Munung üçün kim secde kılmalar (4) Tangrıǵa, ol kim çıkarur kizlenmişni kökler içinde taķı yırde, taķı bilür (5) anı kim örterler taķı anı kim āşkäre kılurlar."

26. "Tangrı, yoķ tapunǵu meger ol. 'Arşnıñ erkligi, (6) uluǵ.

27. Aydı: "Baķǵay miz, rāst mu aydıng, yā irding mü yalǵanlardın?"

28. (7) "Bargıl bu bitigim birle, kemişgil anlar tapa; andın songra ewrülǵül anlardın, baķǵıl (8) neni kaytarurlar."

29. Aydı: "Ay hürmetlig kişiler! Haķıķat üze kemşildi manga yaķşı (9) kitāb."

30. "Haķıķat üze ol Süleymāndın. "Taķı haķıķat üze ol, Tangrıning atı birle başılayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

31. [363a/1] Uluǵsınmang benim üze taķı keling manga boyun süyü."

32. Aydı: "Ay hürmetlig kişiler! Cevāb ayting manga (2) işim içinde; irmedim kesgen işni, ançaǵa tegrü kim hāzır bolsangız."

33. Aydılar: (3) "Biz küç eyeleri biz taķı katıǵ toķuş eyeleri biz. Taķı iş sening tapa, baķǵıl, (4) ne neng buyrur sen."

34. Aydı: "Haķıķat üze pādşāhlar, ol vaķtın kim kirdiler qonumǵa; bozdılar anı, (5) taķı kıldılar 'azizlerini eyelerining qorlar. Taķı aning mengizlig kılurlar."

35. "Taķı haķıķat üze men (6) ıdǵan men anlar tapa hediyye birle taķı baķǵan men ne birle kaytur ıdılmışlar."

36. (7) Ol vaķtın kim keldi Süleymānǵa, aydı: "Meded birür mü siz manga māl birle? Ol kim birdi manga Tangrı, (8) yaķşıraq ol nirsedin kim birdi sizge. Siz hediyyengiz birle sewnür siz."

37. (9) "Kaytgıl anlar tapa. Kelgey miz anlarǵa çerig birle, yoķ küç anlarǵa aning birle; taķı çıkargay miz anlarını [363b/1] andın, qorlar, taķı anlar qorlar."

38. Aydı: "Ay hürmetlig kişiler! Qayungız kelür manga (2) aning taķtı birle, mundın aşnu kim kelseler manga boyun sügenler?"

39. Aydı küçlüǵ perilerdın: (3) "Men kelür men sanga aning birle, mundın aşnu kim qopsang ornungdın. Taķı men aning üze küçlüǵ, (4) emın."

40. Aydı ol kim aning qatında bilig, kitābdın: "Men kelür men sanga aning birle, mundın (5) aşnu kim kaytsa seniñ tapa közüng." Ol

vaqtın kim kördi anı, qarār qılğan anıng qatında; aydı: "Bu (6) İdimmüñg fazlındın; munung üçün kim sınasa mini, şükr mü qılır men, yā nū-sipāshlıq mu qılır men. Taqı kim kim şükr qılsa, (7) haqıqat üze şükr qılır özinge. Taqı kim küfr ketürse, haqıqat üze İdim bay, keremlüg."

41. (8) Aydı: "Aynating anga tahtını; baqalıng, könülür mü¹⁴³, yā bolur mu anlardın kim (9) könülmesler."

42. Ol vaqtın kim keldi, ayıldı: "Munung tig mü tahtıng?" Aydı: "Tamām ol oloq. [364a/1] Taqı birildük bilig, andın aşnu, taqı irdük boyun sügenler."

43. Taqı yıgdı anı ol nirsedin kim irdi (2) qulluq qılır Tangrıdın bisre, haqıqat üze ol irdi küfr ketürgen erenlerdin.

44. Ayıldı (3) anga: "Kırgıl köşkke!" Ol vaqtın kim kördi anı, sizdi anı tengiz ortası, taqı açtı (4) iki yünçükındin. Aydı: "Haqıqat üze ol köşk, tayıg qarürelerdin." Aydı: "İdim! (5) Haqıqat üze men küç kıldım özümge. Taqı boyun südüm Süleymān birle, Tangrığa, 'ālamlarıning erkligi."

45. (6) Taqı ıdduq Şemüd tapa, uyalrı Şālihni kim: "Qulluq qılınq Tangrıqa." (7) Ol vaqtın kim iki ögür tartışurlar.

46. Aydı: "Ay qavmum! Ne üçün iwer siz (8) 'uqūbet birle, tevbedin aşnu? Yarlıqayu tilese irdingiz Tangrığa, bolğay kim siz (9) rahmet qılınğay siz."

47. Aydılar: "<Şom> fāl kılduq sening birle taqı ol kim irseler birle kim sening birle." Aydı: "Sebebüñgiz Tangrı qatında. [364b/1] Siz erenle<r> sınanur siz, yā qınanur siz."

48. Taqı irdi il içinde toquz kışi, (2) fesād qılurlar yirde taqı ongarmaslar.

49. Aydılar: "Ant içişing Tangrı birle, (3) tünle başğay miz anı taqı hāş kışilerini, andın song ayğay miz erkliginge: 'Hāzır bolmaduq ahlıning helāk bolmağınğa, (4) taqı biz rāst ayğanlar miz."

50. Taqı örtüglüg hile kıldılar örtüglüg hile qılmaq, taqı örtüglüg hile kılduq örtüglüg hile qılmaq; taqı anlar (5) bilmesler.

51. Baqıl neteg boldı, örtüglüg hile qılmaqlarınıning songı! Biz (6) yokattuq anlarnı taqı qavmlarını, kamuğ.

52. Ol iwleri tüşgen, munung birle kim (7) zulm kıldılar. Haqıqat üze anıng içinde nişān, erenlerge kim bilürler.

¹⁴³ könülür mü: könülür mü sen

53. Taķı ķurtarduķ anlarını kim (8) bittiler taķı irdiler saķınurlar.

54. Taķı Lūtnı, ol vaķtın kim aydı ķavmı<nga>: "Kelür mü siz (9) körksüz işke, taķı siz bilür siz?"

55. "Siz mü kelür siz erenlerge, [365a/1] şehvet yanındın, tişilerdın bisre? Siz erenler bilmes siz."

56. İrmedi (2) cevābı ķavmının, meger kim aydılar: "Çıķarınģ Lūť kökünü ķonumungızdın, (3) haķıķat üze anlar kişiler key arınurlar¹⁴⁴."

57. Ķurtarduķ anı, taķı hāş kişilerini meger tişisini, (4) taķdir ķılduķ anı ķalģanlardın.

58. Taķı yaģdurduķ anlar üze yaģmurnı, yawuz boldı ķorķutulmuşlarınģ (5) yaģmurı.

59. Ayģıl: "Ögmek Tangrıģa taķı selāmatlıķ ol ķulları üze kim üdürdi. (6) Tangrı mu yaħşıraķ, yā ol kim irse mü kim ortak ķoşarlar?"

60. Yā ol kim irse mü kim yarattı köklerni taķı yirni, (7) taķı indürdi sizge kökdin suwnı? Ündürdüķ anıģ birle meyvalıģ büstānlar, körklüģ, (8) bolmadı sizge kim ündürsengiz yıģaķlarını. Tapunģu mu bar Tangrı birle? (9) Anlar erenler, ķışurlar.

61. Yā ol kim irse mü kim ķıldı yirni ķarār ķılģu, taķı ķıldı [365b/1] aralarında arıķlar taķı ķıldı anga tölengen taģlar taķı ķıldı iki tengiz arasında (2) ayırt? Tapunģu mu bar Tangrı birle? Üküşreklerni bilmesler.

62. Yā ol kim irse mü kim (3) icābet ķılur ķısarlanmışģa, ol vaķtın kim ündedi anı; taķı aķar yawuzluķnı taķı ķılur sizni (4) yirning ģalifeleri? Tapunģu mu bar Tangrı birle? Az anı kim angar siz.

63. Yā ol kim irse mü kim (5) köndürür sizni tengizning taķı ķuruģ yirning ķarangķuluķları içinde, taķı ol kim irse kim ıdar yıllerni (6) müjde birigli rahmetining ileyinde? Tapunģu mu bar Tangrı birle? Yüksek boldı Tangrı, (7) ol nirsedin kim ortak ķoşarlar.

64. Yā ol kim irse mü kim başlayur yaratmaķnı, andın song ķaytarur anı? Taķı kim (8) rüzı birür sizge kökdin taķı yirdin? Tapunģu mu bar Tangrı birle? Ayģıl: "Ketrüģ ģüccetingizni, (9) eger irdingiz irse rāst ayģanlar."

65. Ayģıl: "Bilmes kim irse kökler içinde taķı yirde, [366a/1] örtüģlüģni, meger Tangrı." Taķı bilmesler ķaķan ķoparılırlar.

¹⁴⁴ arınurlar: arıturlar

66. Yitişti (2) biligleri ol cihānda. Anlar gümān içinde andın, anlar andın közsüzler.

67. (3) Taqı aydı anlar kim küfr ketürdiler: "Ol vaqtın mu kim irdük topraq, taqı atalarımız; biz mü çıkarılmışlar?"

68. (4) "Va'de kılındıq munı, biz taqı atalarımız, aşnudın. İrmes bu, meger burunqılarnıng (5) bitigleri."

69. Aygıl: "Yörüng yirde, baqıng neteg boldı yazuq kılğanlarnıng (6) songı."

70. Taqı qağğurmağıl anlar üze. Taqı bolmağıl tarlıq içinde, andın kim (7) örtüglüg hile kılurlar.

71. Taqı ayturlar: "Qaçan bu va'de, eger irdingiz irse rāst ayğanlar?"

72. (8) Aygıl: "Bolğay kim tegmiş bolsa sizge ol nirsening pārası kim iwer siz."

73. (9) Taqı haqıqat üze İding, fazl eyesi kişiler üze; veli üküşrekleri [366b/1] şükr kılmaslar.

74. Taqı haqıqat üze İding, bilür anı kim örter kögüzleri taqı anı kim (2) āškāre kılurlar.

75. Taqı yoq örtülgendin kök içinde taqı yirde, meger kitāb içinde (3) açuq.

76. Haqıqat üze bu Qur'an kışsa kılur, Ya'qüb oğlanlarına ol nirsening (4) üküşrekini kim anlar anıng içinde hilāf kılışurlar.

77. Taqı haqıqat üze ol, köni yol taqı rahmet, bitgenlerge.

78. (5) Haqıqat üze İding hükm kılur aralarında, hükmi birle. Taqı ol yinggen, bilgen.

79. Tevekkül kılğıl (6) Tangrı üze, sen haq üze açuq.

80. Sen eşittürmez sen ölüglerge. (7) Taqı işittürmez sen sağırlarğa ündemekni, ol vaqtın kim yüz ewürdiler i'rāz kılıglı bolup.

81. Taqı irmez sen (8) közsüzlerning köndürgeni, azgunluqlarındın. Eşittürmes sen meger ol kim irsege kim biter āyatlarımızğa, (9) anlar boyun sügenler.

82. Taqı ol vaqtın kim tüşti söz anlar üze; çıkardıq anlarğa cānvar [367a/1] yirdin, sözleyür anlarğa, haqıqat üze kişiler, irdiler āyatlarımızğa bitmezler.

83. (2) Taqı ol kün kim yıgar miz tigma bir ögürdin bir uluğ cemā'atnı, ol kim irse kim yalğanga nisbet qılır āyatlarımızğa. (3) Anlar habs qılurlar.

84. Ançağa tegrü kim ol vaqtın kim keldiler, aydı: "Yalğanga <mu> nisbet qıldingız āyatlarımını (4) taqı kapsamadingız anı 'ilm yanındın? Yā ne kim qılır irdingiz?"

85. Taqı tüşti (5) söz anlar üze, munung birle kim küç qıldılar. Anlar sözlemezler.

86. Körmediler mü, (6) biz qıldıq tünni, munung üçün kim tursalar aning içinde, taqı kündüzni (7) körgen. Haqıkat üze aning içinde nişānlar bar, bitgen erenlerge.

87. Taqı ol kün kim (8) ürülür şürğa, qorqtı ol kim irseler kim kökler içinde taqı ol kim irseler kim (9) yir içinde, meger ol kim irseni kim tiledi Tangrı. Taqı kamuğ keldiler, horlar.

88. Taqı körer sen [367b/1] taqlarnı, saqınur sen anlarnı teprenmegen, taqı ol keçer bulut keçmeki mengizlig. Tangrının qılmaqı, (2) ol yahşı bildi kamuğ nirseni. Haqıkat üze ol bilgen anı kim qılurlar.

89. Kim (3) kelse edgülık birle, anga yahşırağ andın. Taqı anlar, qorqunçındın ol kün (4) qurtulğanlar.

90. Taqı kim kim kelse yawuzluğ birle, yüzün kemşildi yüzleri ot içinde. (5) "Cezā birilür mü siz, meger anı kim qılır irdingiz?"

91. "Haqıkat üze buyruldu kim (6) qulluğ qılsam bu ilning erkliginge, ol kim harām qıldı anı; taqı anga tigma bir nirse. (7) Taqı buyruldu kim bolsam boyun sügenlerdin,

92. taqı kim okusam Qur'ānını." (8) Kim kim könülse, haqıkat üze könülür özinge. Taqı kim azsa, aygıl: (9) "Haqıkat üze men qorqutğanlardın."

93. Taqı aygıl: "Ögmek Tangrığa. Kör<küz>gey sizge nişānlarını, [368a/1] bilgey siz anı." Taqı irmes İding ğāfıl, ol nirsedin kim qılır siz.

(28)

SÜRETÜ'L-KAŞAŞ

(2) Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (3) .....

2. Ol, kitâbnung âyatları açuq.

3. Oqıyur miz sening üze Mūsā (4) taqı Fir'avn habarındın haq birle, erenlerge kim biterler.

4. Haqıqat üze Fir'avn, (5) tekebbür kıldı yirde taqı kıldı eyelerini ögür ögür. Za'ifğa tutar [368b/1] bir ögürni anlardın, boğazlayur oğullarını taqı tirig qodmaq tileyür tişilerini. Haqıqat üze ol irdi (2) fesād kılganlardın.

5. Taqı tileyür miz kim edgülük kılsa miz anlar üze kim za'if körüldiler (3) yirde, taqı kılsa miz anlarını imâmlar, taqı kılsa miz anlarını mırâş alğanlar,

6. taqı orun kılu birse miz (4) anlarğa yirde, taqı körküzse miz Fir'avnğa taqı Hāmānga taqı çerigleringe (5) anlardın, anı kim qorqar irdiler.

7. Taqı vahy ıdduq Mūsā anasınga kim: (6) "Emdürgil anı. Ol vaqtın kim qorqtung aning üze, kemişgil anı tengizge. Taqı qorqmağıl (7) taqı qadğurmağıl; biz qaytarğanları biz sening tapa, taqı kılganları biz ıdılmışlardın."

8. (8) Kötürdi anı Fir'avnning hâşları, munung üçün kim bolsa anlarğa düşman taqı qadğu. Haqıqat üze (9) Fir'avn taqı Hāmān taqı çerigleri, irdiler haqā kılganlar.

9. Taqı aydı [369a/1] Fir'avnning tişisi: "Köz yaruqı manga taqı sanga! Öldürmeng anı, bolğay (2) kim asıg kılgay bizge, yâ tutungay miz anı oğul." Taqı anlar bilmesler.

10. Taķı boldı (3) Mūsā anasının köngüli, oķ 'aķldın. Durustluk üze yawuķ boldı izhār kılu anıng birle, eger bolmasa irdi kim (4) ķavı kılduķ könglini, munung üķün kim bolsa bitgenlerdin.

11. Taķı aydı, kız uyasınga: (5) "Uyġul anga." Kördi anı yıraķdın, taķı anlar bilmesler.

12. (6) Taķı ħarām kılduķ anıng üze emdürgenlerni, aŗnudın. Aydı: "Yöndürür mü men sizni (7) iw eyeleri üze, kefil bolurlar anga sizge, taķı anlar anga edġü kılganlar?"

13. Ķaytarduķ anı (8) anasınga, munung üķün kim yarusı közi taķı ķadġurmasa taķı bilse, ħaķıķat üze Tangrıning va'desi (9) rāst. Velı üķüŗekleri bilmesler.

14. Taķı ol vaķtın kim tegdi 'aķlı yıtız bolmaķınga [369b/1] taķı tüzüldi; birdük anga sünnet taķı 'ilm. Taķı anıng mengizlig cezā birür miz edġülük kılganlarġa.

15. (2) Taķı kirdi ilge, ġāfıllık vaķtı üze eyesindin. Buldı anıng içinde (3) iki er, öldürüŗürler; bu anıng teba'larındın taķı bu düşmanlarındın. Ķutarmak tiledi anı, (4) ol kim anıng teba'larındın, ol kim irse üze kim düşmanlarındın. Yumruķladı anı Mūsā, (5) öldürdi anıng üze. Aydı: "Bu iblis iŗındın; ol düşman, azdurgan (6) aķuķ."

16. Aydı: "İdim! Men küç kıldım özümge, yarlıķaġıl manga." Yarlıķadı anga. (7) ħaķıķat üze ol yarlıķaġan, rahmet kılgan.

17. Aydı: "İdim! Munung birle kim edġülük kıldıng benim üze taķı (8) bolmaġay men yāriçi, yazuķ kılganlarġa."

18. Boldı il içinde, ķorķġan, (9) küyer. Nā-gāġ ol vaķtın ol kim yāri tiledi andın tün, ķurtarmak tileyür. Aydı [370a/1] anga Mūsā: "Sen azġun aķuķ!"

19. Ol vaķtın kim tiledi kim ķatıġ tutsa ol kim irseni kim (2) ol düşman ol ikisine, aydı: "Ay Mūsā! Tiler mü sen kim öldürseng mini, neteg kim öldürdüng (3) bir tenni tün? Tiler mü sen meger kim bolsang cebbār, ya'nı küçegen yirde? (4) Taķı tilemez sen kim bolsang ongarganlardın."

20. Taķı keldi er, (5) il yıraķlarındın, iwe yöriyü; aydı: "Ay Mūsā! ħaķıķat üze ħürmetlig kiŗiler kengeŗürler sening birle, (6) munung üķün kim öldürseler sini. Çıķġıl, men sanga öġüt birgenlerdin."

21. Çıķtı andın, (7) ķorķa, intizār kılu; aydı: "İdim! Ķutarġıl mini küç kılgan erenlerdin."

22. Taķı ol vaķtın kim (8) karŗındı Medyen singar, aydı: "Bolğay kim İdim kim köndürgey mini yolnung (9) ortusinga¹⁴⁵."

23. Ol vaķtın kim keldi Medyen suwınga, buldı anıng üze bir öğür kiŗilerdin, [370b/1] içrürler. Taķı buldı anlardın bisre, iki 'avrat, def' kılurlar. Aydı: "Ne ol (2) işingiz?" Aydı ol ikisi: "İçürmez miz, ançağa tegrü kim kaytarsa qoymatlar; taķı atamız uluğ, yaŗlığ."

24. (3) İçürdi ol ikisi üçün, andın song ewrıldı köligege. Aydı: "İdim! Men, ne kim indürseng benim tapa (4) edğülükdin, muhtâc."

25. Keldi anga ikide biri, yöriyür uftanmağ üze; aydı: (5) "Haķıķat üze atam ündeyür sini, munung üçün kim cezâ birse sanga munung yanutın kim içürdüng bizge." Ol vaķtın kim keldi anga (6) taķı kışŗa kıldı anıng üze bu sözni, aydı: "Qorkmağıl, qurtuldung küç kılğan (7) erenlerdin."

26. Aydı ikide biri: "Ay atam! Terge tutğıl anı; haķıķat üze terge tutğan (8) kim irsede yaŗŗıraķı, küçlüğ, amânatlığ."

27. Aydı: "Men tileyür men kim nikâh kılı birsem sanga, (9) uŗbu iki kıızında birini; munung üze kim ter eri bolsang manga, sekiz yıl. Eger tükel kılsang [371a/1] onn, qatıngdın.¹⁴⁶ Taķı tilemez men kim qatığlıq kılsam sening üze. Bulğay sen mini, eger (2) tilese Tangrı, edğülerdin."

28. Aydı: "Ol, benim aramda taķı sening arangda. İki vaķtdın kayusını (3) ötesem, küç kıılmağ yok benim üze. Taķı Tangrı, ol nirse üze kim aytur miz, vekil."

29. Ol vaķtın kim (4) ötedi Mūsâ vaķtını taķı yöridi ahlı birle; kördi Tūr yanındın (5) otnı, aydı ahlınga: "Kiçing, men kördüm ot. Bolğay kim kelgey men sizge (6) andın habar birle, yâ eksündü birle otdın; bolğay kim siz çoņğay siz."

30. Ol vaķtın kim (7) keldi anga, kıkrıldı qolnung sağ yanındın, yir içinde berekatlığ, (8) yığaçdın kim: "Ay Mūsâ! Men, men Tangrı 'âlamlarınğ erkliğı."

31. "Taķı kim (9) kemiŗgil tayaķını!" Ol vaķtın kim kördi anı teprenür tamâm yılan mengizliğı, i'râz kıldı songın çewrü, taķı [371b/1] kaytmadı. "Ay Mūsâ! Karŗu kelgil taķı qorkmağıl. Sen iminlerdin."

¹⁴⁵ ortusinga: اوروسينگا

¹⁴⁶ "Eğer (bu süreyi) on (yıla) tamamlarsan, artık o senin tarafındadır(senden bir iyiliktir)."

32. (2) "Kiwürgil elgingni yaqangga, çıqsun aq, yawuzluqsuzun. Taqı yanağıl (3) sening tapa qanatingni, qorqunçdın. Ol iki, iki hüccet İdingdın, (4) Fir'avn tapa taqı hürmetlig kişileringe. Anlar irdiler buyruqdın çıqğan erenler."

33. Aydı: "İdim! Men (5) öldürdüm anlardın bir tenni, qorqar men kim öldürseler mini."

34. "Taqı uyam Hārūn, (6) ol faşihraq mindin, til yanındın. İdgıl anı benim birle yāriçi, rāstlayur mini. Men (7) qorqar men kim yalğangga nisbet kılsalar mini."

35. Aydı: "Bağlağay miz, ya'nī kuvvatlandurğay miz qolungni, uyang birle. Taqı kılor miz (8) ikingizge hüccet, ulanmaslar ikingizge, āyatlarımız <birle>. İkingiz taqı ol kim irse kim (9) uydı ikingizge, yinggenler."

36. Ol vaqtın kim keldi anlarğa Mūsā, āyatlarımız birle açuqluq hālda, [372a/1] aydılar: "İrmez bu, meger sihr çatılmış. Taqı işitmedük munı avvalkı atalarımız (2) arasında."

37. Taqı aydı Mūsā: "İdim bilgenrek, ol kim irseni kim keldi köni yol birle (3) qatındın, taqı ol kim irse kim bolur anga sarāyning songı. Haqıkat üze ol, qurtulmas küç kılganlar."

38. (4) Taqı aydı Fir'avn: "Ay hürmetlig kişiler! Bilmedim sizge tapungudın, mindin öngin. (5) Yapğıl benim üçün, ay Hāmān, balçık üze! Kılğıl manga köşk, men aşğay men, (6) muṭṭalı' bolğay men Mūsāning Tangrısınğa. Taqı men, sizer men anı yalğanlardın."

39. (7) Taqı uluğsındı ol taqı çerigi, yirde, haqdın öngin içinde. Taqı sizdiler (8) anlar, bizing tapa qaytmaslar.

40. Tuttuq anı taqı çerigleri, bıraktuq anlarını (9) tengizge. Baqğıl, neteg boldı küç kılganların songı!

41. Taqı kılduq anlarını [372b/1] imāmlar, ündeyürler ot tapa. Taqı kıyāmat kün yāri birilmesler.

42. (2) Taqı uydurduq anlarğa bu dünyā içinde, la'netni; taqı kıyāmat kün, anlar (3) sürülmişlerdın.

43. Taqı birdük Mūsāğa kitābnı, mundın song kim (4) yoqattuq burunqı qarnlarını, ya'nī zamāne kişileringe; yaruqluqları hāli üze kişilerge, taqı köni yol (5) taqı rahmet; bolğay kim anlar angğaylar.

44. Taqı irmeding mağribğa nisbetlig yirning yanında, (6) ol vaqtın kim tegürdük Mūsāğa işni. Taqı irmeding hāzırlardın.

45. (7) Velî biz yarattuk zamâne kişilerin, uzun boldı anlar üze 'ömr. Taķı irmeding (8) muķim Medyen ahlı içinde, oķıyur sen anlar üze āyatlarımıznı; taķı velî biz ıdğanlar.

46. (9) Taķı irmeding¹⁴⁷ Tūr yanında, ol vaķtın kim kıkırduk. Taķı rahmet ine [373a/1] İdingdin, munung üçün kim ķorkutsa ol erenlerni kim kelmedi anlarğa ķorkutğandın, aşnungdın; bolğay kim anlar (2) angğaylar.

47. Taķı eger bolmasa irdi bu kim tegse anlarğa muşibet, munung birle kim burun keçürdi (3) eligleri; aysalar: "İdimüz! İdsa irding bizge yalawaç taķı uysa irdük (4) āyatlarınğğa taķı bolsa irdük bitgenlerdin.

48. Ol vaķtın kim keldi anlarğa haķ (5) ķatımızdın, aydılar: "Birirse irdi Mūsā birilmişi mengizlig." Küfr (6) ketürmediler mü ol nirsege kim birildi Mūsā aşnudın? Aydılar: "İki cādülük eyesi, (7) yārî biriştiler." Taķı aydılar: "Biz tigme birge küfr ketürgenler."

49. Ayğıl: "Keling kitāb birle (8) Tangrı ķatındın, ol köndürgenrek ol ikisindin; uyayın, eger irsengiz rāst ayğanlar."

50. (9) Eger icābet kılmasalar sanga, bilgil, haķīķat üze uyarlar hevālarınğa. Taķı kim [373b/1] azğunraķ, ol kim irsedin kim uydi hevāsınğa, köni yoldın öngin birle Tangrıdın? Haķīķat üze Tangrı (2) köndürmes küç kılğan erenlerni.

51. Taķı tegürdük anlarnıng üçün sözni, (3) bolğay kim anlar angğaylar.

52. Anlar kim birdük anlarğa kitābnı aşnusındın, (4) anlar anga biterler.

53. Taķı ol vaķtın kim oķınur anlar üze, aydılar: "Bittük anga, haķīķat üze ol (5) rāst İdimüzdin. Biz irdük aşnusındın, boyun sügenler."

54. Anlar (6) birürler yanutların iki kez, munung birle kim şabr kıldılar. Taķı def kılurlar edğülük birle (7) yawuzluķnı. Taķı andın kim rüzî kılduk anlarğa, harc kılurlar.

55. Taķı ol vaķtın kim işittiler bāılını, (8) yüz ewürdiler andın, taķı aydılar: "Bizge 'amellerimiz taķı sizge 'amelleringiz. (9) Selāmatlık sizing üze! İstemes miz cāhillerni."

56. Köndürmes sen ol kim irseni kim [374a/1] sewdüng, velî Tangrı köndürür ol kim irseni kim tileyür. Taķı ol bilgenrek (2) könülgenlerni.

¹⁴⁷ irmeding: irmedük

57. Taķı aydılar: "Eger uysa miz köni yolğa sening birle, (3) ƙapulğay miz yirimüzdin." Orun ƙılı birmedük mü anlarğa Haremni (4) amānlıĝ, ketrülür anga tigme bir nirsening meyvaları, rüzi (5) ƙatımızdın? Veli üküşrekleri bilmesler.

58. Taķı neçe yoƙattuĝ (6) ƙonumdın, yüngül boldı tiriglikinde. Ol turĝu yirleri, (7) bozulmadı songlarındın meger az. Taķı irdük biz (8) mirāş alğanlar.

59. Taķı irmedi İding ƙonumlarning yoƙatğanları, ıdĝınça (9) ƙonumlarının anası içinde yalawaç, oĝıyur anlar üze āyatlarımıznı. Taķı irmedük [374b/1] ƙonumlarning yoƙatğanları, meger taķı eyeleri küç ƙılğanlar.

60. Taķı ne kim birildingiz irse (2) nirsedin, bu yaĝınraĝ tiriglikning menfa'at algısı taķı bezeki. Taķı ol kim Tangrı (3) ƙatında, yahşıraĝ taķı ƙalğanraĝ. Bilmes mü siz?

61. Ol kim irse kim va'de ƙılduĝ anga, (4) körklüg va'de, ol satĝaşĝanı; ol kim irse mengizlig <mü kim> menfa'at birdük anga bu yaĝınraĝ tiriglikning (5) fāyidesini, andın song ol ƙıyāmat kün ĥāzır ƙılınmışlardın?

62. Taķı ol kün kim (6) ƙıĝrar anlarını, taķı aytur: "Ƙayda benim ƙoldaşım, anlar kim sizer (7) irdingiz?"

63. Aydı anlar kim vācib boldı anlar üze söz: "İdimüz! (8) Munlar anlar kim azdurduĝ, azdurduĝ anlarını neteg kim azduĝ. Bizār bolduĝ (9) sening tapa, irmediler bizge ƙulluĝ ƙılurlar."

64. Taķı aytıldı: "Ündeng [375a/1] ortaĝlarınĝznı." Ündediler anlarını, icābet ƙılmadılar anlarğa; taķı kördiler ƙınnı. (2) Eger anlar könülür bolsalar iridi!

65. Taķı ol kün kim ƙıĝrur anlarını, aytur: (3) "Ne cevāb aydıngız ıdılmışlarğa?"

66. Örtüglüg boldı anlar üze ĥabarlar, (4) ol kün, anlar soruşmazlar.

67. Neyise ol kim irse kim tevbe ƙıldı taķı bitti (5) taķı ƙıldı edĝü 'amellerni; bolğay kim bolsa ƙurtulğanlardın.

68. (6) Taķı İding yaratur anı kim tileyür taķı üyrer. Bolmadı anlarğa (7) ihtiyār. Arıĝlıĝ Tangrıĝa taķı yüksek boldı andın kim ortaĝ ƙoşarlar.

69. (8) Taķı İding bilür anı kim örter kögüzleri taķı anı kim āşkäre kılurlar.

70. (9) Taķı ol Tangrı, yoķ tapunġu meger ol. Anga ögmek, bu cihānda taķı ol cihānda. [375b/1] Taķı anga ġükm taķı anıng tapa kaytarılur siz.

71. Ayġıl: "ġabar biring, eger kılsa (2) Tangrı sizing üze, tünni ulaşu, kıyāmat küngte tegrü; (3) kim turur tapunġu, Tangrıdın öngin, kelür sizge yaruķluk birle? İştmes mü siz?"

72. (4) Ayġıl: "ġabar biring, eger kılsa Tangrı sizing üze, künni (5) ulaşu, kıyāmat küngte tegrü; kim turur tapunġu, Tangrıdın öngin, kelür sizge (6) tün birle, qarār kıılır siz anıng içinde? Körmez mü siz?"

73. Taķı raġmetindin, (7) kıılır sizge tünni taķı kündüzni, munung üçün kim qarār kıılsangız anıng içinde taķı munung üçün kim istesengiz (8) fazlındın. Taķı bolġay kim siz şükr kıılġay siz.

74. Taķı ol kün kim kıırar anlarını, (9) taķı aytur: "ġayda benim koldaşlarım, anlar kim sizer irdingiz?"

75. [376a/1] Taķı çıkarduk tıgme bir öġürdin tanuķ, ayduķ: "Ketrüng ġüccetingizni." (2) Bildiler, ġaķıķat üze Tangrıġa ġaķ taķı ġāyıb boldı anlardın anı kim çatar irdiler¹⁴⁸.

76. (3) ġaķıķat üze ġārün, irdi Mūsā ġavmındın; küç kııldı (4) anlar üze. Taķı birdük anga genclerdin, ol nirseni kim ġaķıķat üze kiritleri basar (5) öġürni küçlüġ. Ol vaķtın kim aydı anga ġavmı: "Sewünmegil, (6) ġaķıķat üze Tangrı sewmez sewüngenlerni."

77. "Taķı istegil, ol nirseni kim birdi sanga (7) Tangrı, song sarāynı. Taķı unutmaġıl ülüşüngni dünyādın. (8) Taķı körklüġlük kıılġıl, neteg kim körklüġlük kııldı Tangrı sening tapa. Taķı istemegil fesādın, (9) yirde. ġaķıķat üze Tangrı sewmes fesād kıılġanlarını."

78. Aydı: "ġaķıķat üze <ol kim> [376b/1] birildim¹⁴⁹ anı, bilig üze katımda." Bilmedi mü, ġaķıķat üze Tangrı (2) yoķattı aşnusındın zamāne kışilerindin, ol kim irse kim ol ġatıġraķ andın (3) küç yanındın taķı köprek yıġmaķ yanındın? Taķı sorulmas yazuķlarındın yazuķ kıılġanlar.

79. (4) Çıķtı ġavmı üze, bezeki içinde. Aydı anlar kim tileyürler (5) bu yaķınraķ tiriglikni: "Kāşķi bizge, ġārünġa birilmiş mengizlig! (6) ġaķıķat üze uluġ baġtıġ."

¹⁴⁸ çatar irdiler: çatar irdingiz

¹⁴⁹ birildim: birilmedim

80. Taķı aydı anlar kim birildiler biligni: (7) "Bİ-çāralıķ sizge! Tangrıning şevābı yaķşıraķ, ol kim irsege kim bitti taķı ķıldı edģü 'amellerni. (8) Satģaşturulmas anga, meger şabr ķılģanlar."

81. Yotturduķ anı taķı sarāyını, (9) yirge. Taķı bolmadı anga öģürdin kim yārī birürler anga Tangrıdın [377a/1] bisre. Taķı bolmadı intikām alģanlardın.

82. Taķı boldı, anlar kim (2) ümendiler ornını tün, ayturlar: "Bilmes mü, ol Tangrı, (3) yayar rüzini ol kim irsege kim tileyür kullarındın taķı tar ķılır? Eger bolmasa irdi (4) kim edģülük ķıldı Tangrı bizing üze, yoyurgay irdi bizni. Velī ol ķurtulmas küfr ketür- (5) genler."

83. Ol song sarāy, ķılır miz anı anlarģa kim (6) tilemezler öģsınmaķ yirde taķı fesād. Taķı song, (7) saķnuķlarģa.

84. Kim kelse edģülük birle, anga yaķşıraķ andın. Taķı kim (8) kelse yawuzluķ birle, cezā birilmes anlarģa kim ķıldılar yawuzluķlarını, (9) meger anı kim ķılır irdiler.

85. Haķıķat üze ol¹⁵⁰ kim vācib ķıldı sening üze Ķur'ānnı, [377b/1] ķaytarģaning turur, ķaytģu yirge. Ayģıl: "İdim bilgenrek kim ol kim keldi köni yol birle, (2) taķı kim ol kim ol azģunluķ içinde aķuķ."

86. Taķı ümenür irmedingiz kim (3) kemşilse sening tapa kitāb; meger raķmet İdingdin. Bolmaģıl (4) yārīçi küfr ketürgenlerge.

87. Yıģmasunlar sini Tangrıning āyātındın, (5) ol vaķttın song kim indürüldi sanga. Taķı ündegil İding tapa. Taķı bolmaģıl (6) ortak ķoşģanlardın.

88. Taķı ķulluķ ķılmaģıl (7) Tangrı birle, tapunģu öngin. Yok tapunģu meger ol. Tigme bir nirse yoķalģan, meger (8) aning zātı. Anga hükm taķı aning zātı <tapa> ķaytarılır siz.

¹⁵⁰ ol: anlar

(29)

SÜRETÜ'L-'ANKEBÜT

[378a/1] Tangrının atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (2) .....

2. Saķındı mu kişiler kim ķonsalar kim aysalar: (3) "Bittük"; taķı anlar fitne ķılınmaslar?

3. Taķı sınağuk anlarını kim aşnularındın. (4) Bilgey Tangrı anlarını kim rāst aydılar taķı bilgey yalğan ayğanlarını.

4. (5) Yā saķındı mu anlar kim ķılurlar yawuzluķlarını, ozsalar bizni? [378b/1] Neme yawuz ĥükm ķılurlar!

5. Kim ümenür irse Tangrının satģaşmaķını, (2) ĥaķıkat üze Tangrının taķdir ķılmıģı ecel kelgen. Taķı ol iģitgen, bilgen.

6. (3) Taķı kim mücāhede ķılsa, ĥaķıkat üze mücāhede ķılır özinge. ĥaķıkat üze Tangrı mungsuz (4) 'ālamlardın.

7. Taķı anlar kim bittiler taķı ķıldılar edģü 'amellerini; (5) tüşürgey miz anlardın yazuķlarını taķı cezā birgey miz anlarını ol nirsening körklügrekini (6) kim ķılır irdiler.

8. Taķı vaģıyyet ķıldıķ ķiģige, atasıģa anasıģa (7) körklüglük. Taķı eger cihād ķılsalar sening birle, munung birle kim ortak ķoģsalar manga anı kim yok sanga anıñ birle bilig; (8) boyun sümegil ol ikisinge. Menim tapa kaytmaķıģız, ĥabar birür men sizge munung birle kim ķılır (9) irdingiz.

9. Taķı anlar kim bittiler taķı ķıldılar edģü 'amellerini; [379a/1] kiwürgey miz anlarını edģü ķullar cümlesinge.

10. Taķı kişilerdin kim irseyi kim aytur: (2) "Bittük Tangrıģa." Ol vaķtın kim āzārlandı Tangrı yolu içinde, ķıldı ĥalk (3) fitnesini Tangrının ķını mengizlig. Taķı eger kelse yāri, İdingdin, (4) ayģaylar: "Biz irdük sizing birle." İrmes mü Tangrı bilgenrek anı kim (5) 'ālamlarınģ köģüzleri içinde?

11. Tağı bilgey Tangrı anlarını kim (6) bittiler tağı bilgey münāfıqlarını.

12. Tağı aydı anlar kim küfr ketürdiler, (7) anlarğa kim bittiler: "Uyung yolumızğa tağı kötereling yazuqlarınızını." (8) Tağı irmez anlar kötürgenler yazuqlarından nirsedin, haqıkat üze anlar (9) yalğan sözlegenler.

13. Tağı kötergey yüklerini tağı yükler yükleri birle. [379b/1] Tağı sorulğay kıyāmat kün, ol nirsedin kim çatar irdiler.

14. Tağı (2) idduq Nūhnı kavmı tapa, kiçti anlar içinde ming yıl meger (3) elig yıl. Tağı tuttı anlarını tūfān, tağı anlar (4) küç kılğanlar.

15. Kırtarduq anı tağı keme eyelerini, tağı (5) kılduq anı nişān 'ālemlerge.

16. Tağı İbrāhimni. Ol vaktın kim aydı (6) kavmınga: "Kulluq kiling Tangrığa tağı saqning anga. Ol yahşırak sizge, (7) eger bilür irsengiz."

17. Haqıkat üze kulluq kılur siz Tangrıdın (8) bisre butlarğa tağı çatar siz yalğannı. Haqıkat üze anlar kim kulluq kılur siz¹⁵¹, (9) Tangrıdın bisre, erklenmesler sizge rüzidin. İsteng [380a/1] Tangrı katında rüzini. Tağı kulluq kiling anga tağı şükr kiling anga. (2) Anıng tapa kaytarılır siz.

18. Tağı eger yalğanga nisbet kılsangız¹⁵², yalğanga nisbet kılındı (3) ögürler aşnungızdın. Tağı yok yalawaç üze, meger tegürmek (4) açuq.

19. Körmediler mü, neteg āşkäre kılur¹⁵³ Tangrı yaratmaqnı, (5) andın song kaytarur anı? Haqıkat üze ol, Tangrı üze āsān.

20. Aygıl: "Yörüng (6) yirde, baqıng neteg başladı yaratmaqnı." Andın song Tangrı (7) qopğarur song qopmaqnı. Haqıkat üze Tangrı tigme bir nirse üze yarağlıq.

21. (8) Kınayur kimni tilese tağı rahmet kılur kimni tilese. Tağı anıng tapa ewrülür siz.

¹⁵¹ kulluq kılur siz: kulluq kılurlar

¹⁵² yalğanga nisbet kılsangız: yalğanga nisbet kılsalar

¹⁵³ Mütercim burada ابدى (mastarı *ibdā'*, manası "yaratmak, ilk olarak yapmak,

başlamak vs.") fiili ile ابدى (mastarı *ibdā'*, manası "açıklamak, açığa vurmak vs.)

fiilini karıştırmış olmalı. Bu yanlışlık Arap harfli kısımda değil, çeviride yapılmış. Adı geçen fiilin çekiminde ortaya çıkan hemze, muhtemelen mütercim tarafından farkedilmemiş.

22. (9) Taķı irmes siz ‘aciz kılğanlar, yirde taķı kök içinde. [380b/1] Taķı yok sizge Tangrıdın bisre dostdın taķı yāri birgendin.

23. (2) Taķı anlar kim küfr ketürdiler Tangrıning āyatlarına taķı satğaşmaķına; anlar (3) nevmid boldılar rahmetimdin. Taķı anlar, anlarğa ķın iglig.

24. (4) Bolmadı ķavminung cevābı, meger kim aydılar: "Öldürüng anı, yā (5) köydürüng anı." Kırtardı anı Tangrı, otdın. Haķıķat üze anıng içinde āyatlar bar, (6) bitgen erenlerge.

25. Taķı aydı: "Haķıķat üze tutundungız Tangrıdın (7) bisre, butlarını, arangızning dostluķı bu yakınraķ tiriqlik içinde. (8) Andın song kıyāmat kün kim küfr ketrür pārangız pārağa taķı la‘net kılur (9) pārangız pārağa. Taķı sığınģu yiringiz ot. Taķı yok sizge [381a/1] yāri birgendin."

26. Bitti anga Lūt. Taķı aydı: "Haķıķat üze men hicret kılğan (2) İdim tapa. Haķıķat üze ol yinggen, hikmetlig."

27. Taķı baģışladuķ anga (3) İshāķnı taķı Ya‘kūbnı. Taķı kılduķ oğlanları içinde peygāambarlıķnı (4) taķı kitābnı. Taķı birdük anga yanutnı dünyā içinde. Taķı haķıķat üze ol, (5) ol cihānda eđģülerdin.

28. Taķı Lūtnı. Ol vaķtın kim aydı ķavmına: (6) "Haķıķat üze siz kelür siz körksüz işke; ozmadı sizni anıng birle, (7) birdin ‘āamlardın."

29. "Siz mü kelür siz erenlerge, (8) taķı keser siz yolnı taķı kelür siz otrur yiringizde körksüz işke?" (9) Bolmadı ķavminung cevābı, meger kim aydılar: "Kelgil¹⁵⁴ bizge Tangrıning [381b/1] ķını birle, eger irseng rāst ayģanlardın."

30. Aydı: "İdim! Yāri birgil manga, (2) fesād kılğan erenler üze."

31. Taķı ol vaķtın kim keldi yalawaķlarımız İbrāhımķa, (3) müjde birle, aydılar: "Biz yoķatģanı bu ķonumnung eyesining, haķıķat üze (4) eyeleri irdiler küç kılğanlar."

32. Aydı: "Haķıķat üze anıng içinde Lūt bar." Aydılar: (5) "Biz bilgenrek, kim irsege kim anıng içinde. Kırtarģay miz anı, taķı ahlnı meger (6) tişisini, irdi ķalģanlardın."

33. Taķı ol vaķtın kim keldi (7) yalawaķlarımız Lūtģa, ķadģurtuldu anlarğa, taķı tar boldı anların birle tākāt yanındın. Taķı aydılar: (8) "Korkmaģıl taķı ķadģurmaģıl. Biz kırtarģanların sini, taķı ahlnı meger tişingni, (9) irdi ķalģanlardın."

¹⁵⁴ kelgil: keling

34. "Biz indürgenlermüz, bu konumnung [382a/1] eyeleri üze 'azāb, kökdin, munung birle kim irdiler buyruğdın çıkğanlar."

35. (2) Taqı koğduq andın nişān açuq, erenlerge kim bilürler.

36. Taqı (3) Medyen tapa, uyaları Şu'aybnı; aydı: "Ay qavmum! Qulluq kıling Tangrıka (4) taqı ümening song künni. Taqı haddin keçmeng yirde, fesād kılganlar.

37. (5) Yalgānga nisbet kıldılar anı; tuttı anlarını zelzele taqı boldılar sarāyları içinde (6) dizleri üze çökgenler.

38. Taqı 'Ādnı taqı Şemüdnı. Taqı belgülüg boldı sizge turğu yirlerindin. (7) Taqı bezedi anlarğa iblis, 'amellerini. Yıgdı anlarını (8) yoldın, taqı irdiler nazarlıqlar.

39. Taqı Qārūnnı (9) taqı Fir'avnnı taqı Hāmānnı. Taqı keldi anlarğa Mūsā, açuq hüccetler birle; [382b/1] uluğsındılar yirde. Taqı bolmadılar ozğanlar.

40. Tigme birni (2) tuttuq yazuqı birle. Anlardın kim irseni, idduq aning üze taş atğan yılını; (3) taqı anlardın kim irseni kim tuttı anı qatıg ün; taqı anlardın kim irseni kim yotturduq (4) anı yirge; taqı anlardın kim irseni baturduq. Taqı irmedi Tangrı, (5) munung üçün kim küç kılsa anlarğa; veli irdi özlerine küç kılırlar.

41. (6) Anlarıning şıfatı kim tutundılar Tangrıdın bisre dostları, örümçük (7) meşeli mengizlig, tutandı ew. Taqı haqıqat üze ewlerning sustraqı, örümçük (8) ewi; eger bilürler irseler.

42. Haqıqat üze Tangrı bilür (9) anı kim ündeyürler andın bisre nirsedin. Taqı ol yinggen, hikmetlig.

43. [383a/1] Taqı ol meşeller, urur miz anı kişilerge. Taqı bilmez anı, meger (2) 'ālimler.

44. Yarattı Tangrı köklerni taqı yirmi, haq birle. (3) Haqıqat üze aning içinde nişān bar bitgenlerge.

45. Oquğul anı kim vahy kılındı sening tapa (4) kitābdın. Taqı peyveste kılgıl namāznı; haqıqat üze namāz yıgar (5) haddin keçe körksüz işdin taqı körksüz işdin. Taqı Tangrıning zıkrı uluğraq. (6) Taqı Tangrı, bilür anı kim kılır siz.

46. Taqı cedel kılışmang kitāb eyeleri (7) birle, meger aning birle kim ol körklügrek; meger anlar kim küç kıldılar (8) anlardın. Taqı ayting: "Bittük ol nirsege kim indürüldi bizing tapa taqı indürüldi sizing

tapa. (9) Taqı bizing tapungumuz taqı sizing tapungungız bir. Taqı biz anga boyun sügenler.

47. Taqı aning mengizlig [383b/1] indürdük sening tapa kitābnı. Anlar kim birdük anlarğa kitābnı, biterler (2) anga; taqı munlardın, biter anga. Taqı inkār qılmas āyatlarımızğa, (3) meger küfr ketürgenler.

48. Taqı oqıyur irmeding aşnusındın, kitābdın; (4) taqı bilür irmeding sağ elging birle. Andağ irse şeklig bolğay irdi bātil işligler.

49. Ol (5) āyatlar açuqlar, anlarning köngli içinde, birildiler bilig. Taqı inkār qılmaz (6) āyatlarımızğa, meger küç qılğanlar.

50. Taqı aydılar: "Eger indürülse irdi aning üze nişān, (7) İdisindin." Ayğıl: "Haqıkat üze āyatlar Tangrı qatında. Taqı haqıkat üze men qorqutğan (8) açuq."

51. Tap bolmadı mu anlarğa, biz indürdük sening üze kitābnı, oqunur (9) anlar üze? Haqıkat üze aning içinde rahmet taqı ögüt, ol erenlerge kim biterler.

52. [384a/1] Ayğıl: "Tap Tangrı, benim aramda taqı sizing arangızda, tanuq. Bilür anı kim kökler içinde (2) taqı yirde." Taqı anlar kim bittiler bātilğa taqı küfr ketürdiler Tangrığa; (3) anlar, anlar ziyān qılğanlar.

53. Taqı iwütürler sini qın birle. (4) Taqı eger bolmasa irdi vaqt atanmış, kelgey irdi anlarğa qın. Taqı kelgey anlarğa nā-gāh, taqı anlar bilmesler.

54. İwütürler sini qın birle. Taqı haqıkat üze tamuğ, qapsağan (5) kāfırlarnı.

55. Ol kün kim kelür anlarğa qın, üstünlerindin (6) taqı adaqları astındın. Taqı aytur miz: "Tating anı kim qılır irdingiz."

56. (7) Ay qullarım, anlar kim bittiler! Haqıkat üze yirim king, manga oq (8) qulluq qılıng manga.

57. Tigme bir ten ölümning tatğanı, andın song bizing tapa qaytarılır siz.

58. (9) Taqı anlar kim bittiler taqı qıldılar edgü 'amellerni; indürgey miz anlarını uçmaqdın [384b/1] hücrelerge; aqar astınıdın arıqlar, cāvidānalar aning içinde. Neme körklüg, (2) işlegenlerning yanutın!

59. Anlar kim şabr qıldılar, taqı İdileri üze tevekkül qılurlar.

60. (3) Taķı niçe k p yir  ze yörigendin, kötürmes r zisin. Tangrı r z  birür anga taķı sizge. (4) Taķı ol eşitgen, bilgen.

61. Taķı eger sorsang anlarĝa: "Kim yarattı köklerni (5) taķı yirlerni, taķı musah ar  ıldı k nni taķı aynı?"; ayĝaylar: "Tangrı!" Neteg (6) yalĝanĝa nisbet  ılurlar.

62. Tangrı yayar rüzini ol kim irsege kim tileyür  ullarındin (7) taķı tar  ılır anga. H aķikat  ze Tangrı tıgme bir nirseni bilgen.

63. Taķı eger sorsang anlarĝa: (8) "Kim indürdi kökdin suwni, tirt zdi aning birle yirni  lmiŐindin (9) song?"; ayĝaylar: "Tangrı!" Ayĝıl: " gmek Tangrıĝa."  k Őrekleri bilmesler.

64. [385a/1] Taķı irmes bu yaķınraĝ tirtiglik, meger oyun taķı oyun. Taķı h aķikat  ze song (2) sar y, ol tirtiglik; eger bil r irsengiz.

65. Ol vaĝtın kim m ndiler (3) kemige,  ndediler Tangrıni, h aliŐ  ılıĝlı bolup anga  a'atnı. Ol vaĝtın kim  utardı anlarını (4) suwsuz yirge, ol vaĝtın anlar ortak  oŐarlar.

66. Munung  c n kim küfr ketürseler ol nirse birle kim bird k anlarĝa, (5) taķı munung  c n kim menfa'at alsalar. Bilgeyler.

67. Bilmediler m , biz  ıldıĝ (6) H aremni am natlıĝ, taķı  apulur kişiler tegrelerindin? B aĝılĝa mu (7) biterler, taķı Tangrı ni'metinge küfr ketrürler?

68. Taķı kim k c  ılĝanraĝ (8) ol kimlerdin kim  attı Tangrı  ze yalĝannı, y  yalĝanĝa nisbet  ıldı h aķnı, ol vaĝtın kim keldi anga? Yok mu (9) tamuĝ iĝinde muķim bolĝu yir, küfr ketürgenlerge?

69. Taķı anlar kim m c hede  ıldılar bizing h aķķımızda, köndürgey miz anlarını yollarımızĝa. Taķı h aķikat  ze Tangrı k rkl ĝl k  ılĝanlar birle.

(30)

SÜRETÜ'R-RŪM

[385b/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) .....

2. Yingildi Rüm,

3. yirning yaqınraqında. Taqı anlar yingmişlerindin (3) song yingilgeyler,

4. yıl pārası içinde, ya'nī yiti yıl içinde. Tangrıǵa iş, (4) aşnudın taqı songradın. Taqı ol kün sewnür bitgenler,

5. (5) Tangrı yārisi birle. Yārī birür ol kim irsege kim tileyür. Taqı ol yinggen, rahmet qılǵan.

6. [386a/1] Tangrıning va'de qılmaqı. Hılāf qılmaz Tangrı va'desinge, veli kişilerinig üküşrekleri (2) bilmesler.

7. Bilürler açuqñı bu yaqınraq tiriǵlıkdin. Taqı anlar, (3) ol cihāndın anlar ġāfillar.

8. Endişe qılmadılar mu özleri içinde; (4) yaratmadı Tangrı köklerni taqı yirni, taqı ol nirselerni kim ikisining arasında, meger (5) haq birle, taqı atanmış vaqtda? Taqı haqıqat üze üküş kişilerdin, anlarınig İdisining satǵaşmaqıǵa (6) küfr ketürgenler.

9. Yörümediler mü yirde kim baqsalar neteg (7) boldı anlarınig songı kim aşnularındın? İrdiler qatıǵraq anlardın, (8) küç yanındın. Taqı sürdiler yirni taqı ābadān qıldılar, üküşrek mundın kim ābadān qıldılar anı. (9) Taqı keldi anlarǵa yalawaqları, açuq hüccetler birle. Taqı bolmadı Tangrı munung üçün kim zulm qılsa anlarǵa, [386b/1] veli irdiler özleringe zulm qılurlar.

10. Andın song boldı anlarınig songı kim (2) yawuzluq qıldılar, yawuzraq 'uqūbet kim yalǵanǵa nisbet qıldılar Tangrıning āyatlarını, taqı irdiler (3) anga mashara qılurlar.

11. Tangrı başlayur yaratmaķını, andın song aytarur anı. Andın song (4) anıng tapa aytarılır siz.

12. Taķı ol kün kim opar ıyāmat, nevmīd bolur yazuķ ılғанlar.

13. (5) Taķı bolmadı anlarға, ortaķlarındın řefā‘at ılғанlar; taķı irdiler ortaķ- (6) larıngā küfr ketürgenler.

14. Taķı ol kün kim opar ıyāmat, ol kün taķılurlar.

15. (7) Anlar kim bittiler taķı ıldılar eğgü ‘amellerni; anlar (8) imgen içinde sewündürülürler.

16. Taķı anlar kim küfr ketürdiler taķı yalғанға nisbet ıldılar (9) āyatlarımıznı taķı ol cihānung satғаşmaķını; anlar ın içinde hāzır ılınmışlar.

17. [387a/1] Arıđlıķ Tangrıға, ol vaķtın kim kiçege kirür siz taķı ol vaķtın kim irtege kirür siz.

18. (2) Taķı anga ögmek, kökler içinde taķı yirde, taķı kiçede taķı ol vaķtın kim (3) öyleg vaķtıngā kirür siz.

19. ıķarur tirigni ölügdin taķı ıķarur ölügni (4) tirigdin. Taķı tirgüzür yirni ölmüşindin song taķı anıng mengizlig (5) ıķarılır siz.

20. Taķı āyatlarındın, yarattı sizni topraқdın. Andın song (6) ol vaķtın kim siz yaratılmış ādemiler yayılır siz.

21. Taķı āyatlarındın, yarattı (7) sizni özleringizdin cüftler, munung üçün kim arār ılsangız anıng tapa. Taķı ıldı (8) arangızda dostluķ taķı raķmet. Haķıķat üze anıng içinde niřānlar, ol erenlerge kim (9) endişe ılurlar.

22. Taķı āyatlarındın, köklerning yaratmaķı taķı yirning, [387b/1] taķı tilleringiz muķtelif bolmaķı taķı rengleringiz. Haķıķat üze anıng içinde niřānlar bar (2) ‘ālimlerge.

23. Taķı anıng āyatlarındın, uyumaķıngız tünle taķı kündüz, (3) taķı istemekingiz eğgülikindin. Haķıķat üze anıng içinde niřānlar bar, ol erenlerge kim (4) eşitürler.

24. Taķı āyatlarındın, körküzür sizge yıldırımını, orқа taķı ama‘ ılı. (5) Taķı indürür kökdin suwnı, tirgüzür anıng birle yirni ölmüşindin song. (6) Haķıķat üze anıng içinde niřānlar bar, ol erenlerge kim bilürler.

25. Taķı āyatlarındın kim (7) opsa kök taķı yir, buyruķı birle. Andın song ol vaķtın kim ündedi sizni, ündemek (8) yirdin; ol vaķtın kim siz ıķar siz.

26. Taqı anga ol kim irseler kim kökler içinde (9) taqı yirde; kamuğ anga tā'at qılğanlar.

27. Taqı ol ol kim başlayur yaratmaqni, [388a/1] andın song qaytarur anı. Taqı ol, āsānraq anıng üze. Taqı anga yüksekrek şifat, (2) kökler içinde taqı yirde. Taqı ol yinggen, hikmetlig.

28. Urdı, beyān kıldı (3) sizge meşel, özleringizdin: Bar mu sizge ol nirsedin kim erkendi (4) sağ eligleringiz, ortaqlardın, ol nirse içinde kim rūzī kılduğ sizge, siz anıng içinde (5) berāber, qorqar siz anlardın qorqmışingiz mengizlig özleringizdin? Anıng mengizlig (6) tafşil qılur miz āyatlarını, ol erenlerge kim bilürler.

29. Uydı anlar kim (7) küç kıldılar özleringe, bilmedin. Kim köndürür ol kim irseni kim azdurdı (8) Tangrı? Taqı yoğ anlarğa yāri birgendin.

30. Rāst qılğıl yüzüingni dıngel, (9) rāst müsülmānlık üze; Tangrıning yaratıingı, ol kim yarattı kişilerge anıng üze. Yoğ [388b/1] aynamaq Tangrıning yaratıingı. Ol dın rāst, veli (2) kişilerin üküşrekleri bilmesler.

31. Qaytğanlar anıng tapa, taqı saqning andın (3) taqı peyveste qıling namāznı taqı bolmang ortağ qoşğanlardın.

32. (4) Anlardın kim taqıttılar dınlerin taqı irdiler ögür ögür; tigme bir ögür, (5) ol nirse birle kim qatlarında turur, sewüingenler.

33. Taqı ol vaqtın kim sıqadı kişilerge qatıqlıq, ünediler (6) anlarning İdisini, qayıqlı bolup anıng¹⁵⁵ tapa. Andın song ol vaqtın kim taturdı anlarğa andın, rahmetni; ol vaqtın kim (7) bir ögür anlardın, anlarning İdisine ortağ qoşarlar.

34. Munung üçün kim küfr ketürseler ol nirsege kim birdük anlarğa. (8) Asığ alıng, bilgey siz.

35. Yā indürdük mü anlar üze (9) hücset, ol sözleyür ol nirse birle kim irdiler anıng birle ortağ qoşarlar?

36. Taqı ol vaqtın kim [389a/1] taturduğ kişilerge rahmetni, sewündiler anıng birle. Taqı eger tegse anlarğa (2) belā, ol nirse birle kim burun keçürdi eligleri, ol vaqtın kim anlar nevmid bolurlar.

37. (3) Körmediler mü, haqıkat üze Tangrı yayar rūzini kimge kim tileyür taqı tar qılur? (4) Haqıkat üze anıng içinde āyatlar bar, ol erenlerge kim biterler.

¹⁵⁵ anıng: anlar

38. Birgil yawuqluq eyesinge (5) haqqını, taqı dervişlerge taqı yol eringe. Ol yaşıraq (6) anlarğa kim tileyürler Tangrının zätını. Taqı anlar, anlar (7) kurtulğanlar.

39. Taqı ne kim birdingiz asıgdın, munung üçün kim artsa (8) kişilerning mälları içinde; artmas Tangrı qatında. Taqı ne kim birdingiz (9) zekâtdın, tileyür siz Tangrının zätını. Anlar, anlar [389b/1] qat qat şevâb eyeleri.

40. Tangrı ol kim yarattı sizni, andın song ruzı birdi sizge, (2) andın song öldürür sizni, andın song tırgüzür sizni. Bar mu ortaqlarınızdı, ol kim irse kim qılır (3) andın nirsedin? Arıqlıq anga taqı yüksek boldı ol nirsedin kim ortak qoşarlar.

41. (4) Açıldı fesâd, suvsuz yirde taqı tengizde, munung birle kim qazğandı eligleri (5) kişilerning; munung üçün kim tatarsa anlarğa ol nirsening pârasını kim qıldılar, bolğay kim anlar qaytgaylar.

42. (6) Ayğıl: "Yörüng yirde, baqing neteg boldı songı (7) anlarning kim aşnudın, irdi üküşrekleri ortak qoşğanlar?"

43. Râst qılğıl yüzüngni (8) râst dınga; aşnudın kim kelse küni kim yok qaytarmak anga (9) Tangrıdın, ol kün taqılurlar.

44. Kim kim küfr ketürse, aning üze küfri. [390a/1] Taqı kim kim qılisa edğü 'amellerni, özleringe ök tüzetürler.

45. Munung üçün kim yanut birse, (2) anlarğa kim bittiler taqı qıldılar edğü 'amellerni, artuqsı edğülükındin. Haqıkat üze ol (3) sewmez küfr ketürgenlerni.

46. Taqı âyatlarındın kim ıdsâ yillerni, (4) müjde birgenler; tâ munung üçün kim tatarsa rahmetındin taqı munung üçün kim yoritse (5) kemini buyruqı birle taqı munung üçün kim istesengiz artuqluğındın. Taqı bolğay kim siz (6) şükr qılğay siz.

47. Taqı ıdduq aşnungdın yalawaçlar, (7) qavmlarınğa, keldiler anlarğa açuq hüccetler birle; öç alduq anlardın kim (8) yazuq qıldılar. Taqı irdi vâcib bizing üze, mu'mınlarning yâri birmeki.

48. Tangrı (9) ol kim ıdar yillerni, qopğarur bulıtını, taqı yayar anı [390b/1] kökde, neteg tilese; taqı qılır anı pâra pâra, körer sen yağmurnı (2) çıkar aralarındın. Ol vaqtın kim tegürdi anı ol kim irsege kim tilese qullarındın, (3) ol vaqtın kim anlar sewnürler.

49. Taqı haqıkat üze irdiler, aşnudın kim indürse (4) anlar üze aşnusındın, nevmidler.

50. Bağlıl Tangrının rahmetining nişanlarına, (5) neteg tırgüzür yirni, ölmışindin song! Haqıkat üze ol ölüglerning (6) tırgüzgeni taqı ol tigme bir nirse üze yarağlıg.

51. Taqı eger ıdsa miz (7) yilni taqı körseler anı sarıg; bolğaylar, andın song küfr ketürgenler.

52. (8) Haqıkat üze sen eşittürmes sen ölüglerge taqı işittürmes sen sağırlarğa ündemekni, ol vaqtın kim (9) i'rāz kıldılar songların çewrü.

53. Taqı irmes sen közsüzlerning köndürgeni, azğunluqlarındın; [391a/1] işittürmes sen, meger ol kim irsege kim imān ketürür āyatlarımızğa, taqı anlar boyun sügenler.

54. Tangrı (2) ol kim yarattı sizni za'ifluğdın, andın song kıldı za'ifluğ songındın (3) küç, andın song kıldı kuvvadın song za'ifluğ taqı qarılıq. (4) Yaratur ol nirseni kim tileyür. Taqı ol bilgen, yarağlıg.

55. Taqı ol kün qopar (5) kıyāmat, ant içer yazuq kılganlar: Kıçmediler bir sā'atdın öngin. (6) Anıng mengizlig irdiler şarf kııl<ın>urlar, ya'nī ewrülür irdiler.

56. Taqı aydı anlar kim birildiler biligni (7) taqı imānnı: "Kıçtingiz Levhü'l-Mahfuz içinde, qopğarmaq küninge (8) tegrü. Bu qopğarmaq küni, veli sizler bilmes (9) irdingiz."

57. Ol künde asıg kılmaz, anlar kim küç kıldılar, [391b/1] 'özrleri, taqı anlar hoşnüdlik tilenmezler

58. Taqı beyān kılduq kişilerge (2) bu Qur'an içinde, tigme bir meş eldin. Taqı eger kelseng anlarğa açuq hüccet birle, ayğaylar (3) anlar kim küfr ketürdiler: "İrmes sizler, meger bātil işligler."

59. Anıng mengizlig mühr urur (4) Tangrı, anlarning köngülleri üze kim bilmesler.

60. Şabr kılgıl, haqıkat üze (5) Tangrının va'desi haq. Taqı yüngüllükke haml kılmasun sini, anlar kim yaqın bilmezler.

(31)

SÜRETÜ LOQMÂN

[392a/1] **Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.**

1. (2) .....
2. Ol, āyatları kitābnung hikmetlig;
3. köni yol taqı rahmet, (3) edgülük qılğanlarğa.
4. Anlar kim peyveste qılurlar namāznı taqı birürler (4) zekātını; taqı anlar, ol cihānga, anlar yaqın bilür.
5. Anlar (5) köni yol <üze> anlarning İdisindin; taqı anlar, anlar qurtulğanlar.
6. Taqı kişilerdin (6) kim irseni satgın alur söznüing bāılın, azdursa Tangrı yolındın, (7) bilmedin, taqı tutsa anı yobı. Anlar, anlarğa qın hor qılğan.
7. (8) Taqı ol vaqtın kim oqındı anlar üze āyatlarımız, i'rāz qıldı uluğsını; tamām (9) işitmedük mengizlig, tamām iki qulaqında ağırılık bar. Müjde birgil anga, qın birle [392b/1] iglig.
8. Haqıkat üze anlar kim bitti taqı qıldılar edgü 'amellerni; anlarğa ni'metler (2) büstānlar,
9. cāvidānalar anıing içinde. Tangrıning va'de qılmağı tölengen. Taqı ol yinggen, (3) hikmetlig.
10. Yarattı köklerni öreksiz, körer siz anı. Taqı kemişti (4) yirde tölengen tağlar kim qışsa sizning birle, taqı yaydı anıing içinde (5) tigme bir teprengendin. Taqı indürdük kökdin suwnı taqı üdü<r>dük anıing içinde tigme bir cüftin (6) edgü.
11. Bu Tangrıning yaratmışı. Körküzüing mini, ne ol kim yarattı anlar¹⁵⁶, (7) andın bisre? Zılm qılğanlar, açuq azmaq içinde.

---

¹⁵⁶ anlar: anlarnı

12. Taķı (8) birdük Loķmānga hikmetni kim: "Şükr kılğıl Tangrıķa." Taķı kim (9) şükr kılssa, haķıķat üze şükr kılur özinge. Taķı kim küfr ketürse, haķıķat üze Tangrı [393a/1] bay, ögülmüş.

13. Taķı ol vaķtın kim aydı Loķmān oğlınga, taķı ol ögütleyür anga: "Ay (2) oğulçukum! Ortak koşmağıl Tangrıģa, haķıķat üze ortak koşmak zulm uluğ."

14. (3) Taķı vaşıyyet kılduk kişige, atası anası katında. Kötürdi anı anası, sustluk üze (4) sust bolu. Taķı adırmaķı iki yıl içinde, kim: "Şükr kılğıl manga taķı atangģa anangģa. (5) Menim tapa yanmak."

15. Taķı eger cihād kılışsalar, munung üze kim ortak koşsang manga, ol nirseni kim (6) yok sanga anıng birle bilig; boyun sümegil anlarģa. Taķı ķoldaşlık kılğıl¹⁵⁷ dünyāda, (7) körklüg ķoldaşlık kılmaq. Taķı uyğıl ol kim irsening yolınga kim ķayttı benim tapa. Andın song benim tapa ķaytışingız. (8) Hıbar birür mü men sizge ol nirse birle kim kılur irdingiz?

16. "Ay oğulçukum! Haķıķat üze ol, eger bolsa (9) ewün endāzasınça ispendāndın, taķı bolsa taş içinde, yā [393b/1] kökler içinde, yā yirde; keldürgey anı Tangrı. Haķıķat üze Tangrı, (2) 'ilmi örtüglügge ulangānı bilgen."

17. "Ay oğulçukum! Peyveste kılğıl namāznı taķı buyurgul edğülük birle (3) taķı yığılğıl körksüz işdin taķı şabr kılğıl ol nirse üze kim tegdi sanga; haķıķat üze ol, (4) işlerning uğrağularındın."

18. "Taķı kışturmağıl yangaķıngıni kişilerge taķı (5) yörimegil yir içinde küwenü; haķıķat üze Tangrı sewmes tigme bir ķuwangānı."

19. (6) "Taķı rāstlık kılğıl yörimeking içinde taķı aşak kılğıl ününgdin. (7) Haķıķat üze ünlerning körksüzreki, eşekler üni."

20. Körmeding mü; haķıķat üze (8) Tangrı musahħar kıldı sizge anı kim kökler içinde taķı ol nirseni kim yir içinde, (9) taķı tükel kıldı sizing <üze> ni'metni, açuk taķı örtüglüg ni'metni? Taķı kişilerdin [394a/1] kim irseyi cedel kılur Tangrı yolu içinde, biligsiz taķı köni yolsız, taķı yaruk kitābsız.

¹⁵⁷ ķoldaşlık kılğıl: ķoldaşlık kılmağıl

21. (2) Taķı ol vaķtın kim aytıldı anlarġa¹⁵⁸: "Uyung ol nirsege kim indürdi Tangrı"; aydılar: "Uyar miz ol nirsege kim (3) bulduķ anıng üze atalarımıznı." Ündemedi mü anlarını iblis (4) tamuġ kıninga?

22. Taķı kim kim hāliš kılsa yüzini Tangrı tapa, (5) taķı ol edġülük kılgan; yapuşıtı birkrek ilgükke. Taķı (6) Tangrı tapa işlerning songı.

23. Taķı kim kim küfr ketürse, kağgurtmasun sini anıng küfri. (7) Bizing tapa yanışları, hābar birür miz anlarġa ol nirse birle kim kıldılar. Haķıķat üze Tangrı, bilgen (8) köngüldeki nirseni.

24. Ber-hvārdārlik birür miz anlarġa az; andın song kısarlayur miz anlarını, (9) 'azāb tapa irig.

25. Taķı eger sorsang anlarġa: "Kim yarattı köklerni [394b/1] taķı yirni?"; ayġaylar: "Tangrı!" Ayġıl: "Ögmek Tangrıķa." Üküşrekleri (2) bilmesler.

26. Tangrıġa, ol nirse kim kökler içinde taķı yirde. Haķıķat üze Tangrı, ol bay, öġülmüş.

27. Taķı eger durustluk üze, ol nirse kim yirde yaş yıġaçdın, (3) kalemeler, taķı tengiz meded birür, anga songındın yiti tengiz; tükenmedi irdi Tangrıning (4) kelimeleri. Haķıķat üze Tangrı yinggen, hikmetlig.

28. İrmez yaratmaķıngız taķı kıpmaķıngız, meger (5) bir ten mengizlig. Haķıķat üze Tangrı eşitgen, körgen.

29. Körmeding mü, haķıķat üze (6) Tangrı kiwrür tünni kündüzge taķı kiwrür kündüzni tünge? (7) Taķı musahħar kıldı künni taķı aynı, tigme biri yöriyür atanmış (8) vaķtġa tegrü. Taķı haķıķat üze Tangrı, ol nirseni kim kıılır siz bilür.

30. Ol munung birle kim, haķıķat üze (9) Tangrı ol haķ; taķı haķıķat üze ol nirse kim kıulluk kıılır siz andın bisre, bātılgā. [395a/1] Taķı haķıķat üze Tangrı, ol yüksek, uluġ.

31. Körmeding mü; haķıķat üze kemi yöriyür (2) tengiz içinde Tangrıning ni'meti birle, munung için kim körküzse sizge āyatlarındın? Haķıķat üze (3) anıng içinde āyatlar bar, tigme bir şabr kılganġa, şükr kılganġa.

32. Taķı ol vaķtın kim keldi anlarġa kıom, (4) kölige kılgan nirseler mengizlig; ündediler Tangrıġa, hāliš kıılıġlılar bolup anga dinni. Ol

¹⁵⁸ anlarġa: anga. Bu yanışlıġın sebebi Arapçası'nın yanışlılıkla *lehu* olarak yazılmasıdır, sonra sayfanın kenarında *lehum* olarak düzeltilmiş, ama çevirisine dokunulmamıştır.

vaktin kim (5) kırtardı suwsuz yirge, anlardın orta çaqlıg.¹⁵⁹ Taqı inkār kılmas āyatlarımızga, (6) meger tigme bir körksüz hıyānet kılgan, küfr ketürgen.

33. Ay kişiler! Saqning İdingizdin. (7) Taqı qorqung ol kündin kim ötemes ata, oğlındın; (8) taqı togrulmuş, ol ötegen atasındın, nirse. Haqıkat üze Tangrıning va'desi (9) rāst. Arsıqturmasun sizni bu yaqınraq tiriglik; taqı arsqıturmasun sizni, Tangrı birle, [395b/1] iblis.

34. Haqıkat üze Tangrı, anıng qatında kıyāmatnung bilmeki. Taqı indürür yağmurnı (2) taqı bilür ol nirseni kim raqimler içinde. Taqı bilmez bir ten, neni qazğanur (3) irte. Taqı bilmes ten, qayu yirde ölür. Haqıkat üze Tangrı bilgen örtüglügni.

(32)

SÜRETÜ'S-SECDE

(4) Tangrı atı birle başlayur men; üküş raqmetlig, raqmeti lāzım.

1. (5) .....

2. Kitābnung indürmeki, yoq şek anıng içinde, 'ālamlarınq erkligindin.

3. [396a/1] Ayturlar mu: "Çattı anı"? Ol haq İdingdin; munung üçün kim qorqıtsang (2) kişilerge, tigmedi anlarqa qorqutğandın, aşnungdın. Bolğay kim anlar köngeyler.

4. (3) Tangrı ol kim yarattı köklemi taqı yirni, taqı ol nirse kim ikisining arasında, (4) altı kün içinde. Andın song istilā kıldı 'arş üze. Yoq sizge (5) andın bisre yāri birgendin taqı şefā'at kılgandın. Saqınmas mu siz?

5. Tedbır kılır (6) işni, kökdin yirge; andın song aşar anıng tapa, (7) kün içinde irdi endāzası ming yıl, ol nirsedin kim sanar siz.

¹⁵⁹ "Onları karaya çıkararak kurtardığı zaman, içlerinden bir kısmı orta yolu tutar."

6. (8) Ol, örtüglügnüing bilgeni taqı aşkārāning, yinggen, rahmet kılğan.

7. (9) Ol kim körklüg kıldı tigme bir nirseni kim yarattı anı; taqı kişi yaratmaqını, [396b/1] balçıqdın.

8. Andın song kıldı oğlanlarını süzük balçıqdın, suwdın qadrsız.

9. (2) Andın song rāst kıldı anı taqı ürdi anıing içinde canındın. Taqı kıldı sizge qulaqını (3) taqı körmekni taqı köngüllerni. Az şükr kılır siz.

10. Taqı aydılar: (4) "Ol vaqtın mu kim gāyıb bolduq yirde, biz mü yaratmaq içinde yangı?" (5) Anlar, anlarıning İdisining satğaşmağına küfr ketürgenler.

11. Aygıl: "Öldürür sizni ölüm (6) firıştesi, ol kim erklig kılındı sizge. Andın song İdingiz tapa qaytarılır siz."

12. (7) Taqı eger körse irding, ol vaqtın kim yazuq kılğanlar başlarınıning qoyu qatğanları, anlarıning (8) İdisi qatında. "İdimüz! Kördük taqı eşittük; qaytarğıl bizni, kılalım edğü işni. (9) Biz yaqın bilgenlermüz."

13. Taqı eger tilese irdük, birgey irdük tigme bir tenge köni yolını; [397a/1] veli şābit boldı söz mindin: "Toldurğay men tamuğını, perilerdın taqı (2) kişilerdın, qamuğındın."

14. Tating, munung birle kim unuttungız bu kününgizning satğaşmaqını, (3) biz unuttuq sizni. Taqı tating cāvidānalıq kınını, munung birle kim (4) kılır irdingiz.

15. Haqıqat üze imān ketrür āyatlarımızğa anlar kim, ol vaqtın kim angduruldılar (5) anıing birle, yüzün tüştiler secde kılu; taqı arıqladılar anlarıning İdisining ögmeki birle; taqı anlar (6) uluğsınmazlar;

16. yırağ bolur yanları, yatğu yirlerdın; (7) qulluq kılırlar anlarıning İdisine, qorqa taqı qama' kılu; taqı ol nirsedin kim ruzi kılduq anlarğa, harc kılırlar.

17. (8) Bilmes ten, ol nirseni kim örtüldi anlarğa, közler yaruqluğındın; yanut, (9) munung birle kim kılır irdiler.

18. Ol kim irse mü kim irdi mu'mın, ol kim irse mengizlig kim irdi buyruqdın çıqğan? [397b/1] Teng bolmaslar.

19. Anlar kim bittiler taķı kıldılar edġü 'amellerni; (2) anlarġa karār kılgı yirning bustānları, tuzġu bahşış, munung birle kim irdiler kıılurlar.

20. Taķı (3) anlar kim buyruġdın çıķtılar, sıġıngu yirleri ot. Tigme bir kez kim tilediler kim (4) çıķsalar andın, ġaytarıldılar anıng içinde. Taķı aytıldı anlarġa: "Tating otnung (5) ġının, ol kim yalġanġa nisbet kıılır irdingiz anıng birle."

21. Taķı taturġaymuz anlarġa (6) ġındın yakınraġ, uluġraġ 'azābdın bisre; bolġay kim anlar (7) ġaytġaylar.

22. Taķı kim küġ kılganraġ ol kim irsedin kim angduruldı İdisining āyatları birle, (8) andın song ewürdi andın? Biz yazuġ kılganlardın öġ alġanlar.

23. (9) Taķı birdük Müsāġa kitābnı. Bolmaġıl Şek içinde anıng [398a/1] satġaşmaġındın. Taķı kılduġ anı köni yol, Ya'ķüb oġlanlarınġa.

24. Taķı kılduġ (2) anlardın imāmlar, köndürürler buyruġumuz birle, ol vaġtın kim Şabr kıldılar taķı irdiler āyatlarımızġa (3) yāķin bilürler.

25. Haķıķat üze İding, ol keser ġükm kıılır aralarında ġıyāmat kün, (4) ol nirse içinde kim irdiler anıng içinde ġilāf kıılır irdiler.

26. Belgülüg bolmadı mu anlarġa; niġe yoġattuġ biz (5) aşnularındın, zamāne kişilerindin? Yöriyürler anlarnıng turġu yirlerinde. (6) Haķıķat üze anıng içinde niŐānla<r> bar, iŐitmezler mü?

27. Körmediler mü; (7) biz sürer miz suwnı otsız suwsız yirge, çıķarur biz anıng birle (8) ekinni, yiyür andın kölükleri taķı özleri? Körmezler mü?

28. (9) Taķı ayturlar: "ġaçan bu nuşret ġükm, eger irdingiz irse rāst ayġanlar?"

29. [398b/1] Ayġıl: "ġıyāmat küninde asıġ kıılmaz anlarġa kim küfr ketürdiler, bitmekleri; taķı anlar (2) zamān birilmesler.

30. Yüz ewürgül anlardın taķı küyġül, haķıķat üze anlar küyüġliler.

(33)

SÜRETÜ'L-AHZÂB

(3) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (4) Ay peygâmbâr! Saşingıl Tangrıdın, taşı boyun sümegil küfr ketürgenlerge taşı münâfıklarğa. (5) Haşıkât üze Tangrı irdi bilgen, hikmetlig.

2. Taşı uyğul ol nirsege kim vahy kılur seniñ tapa (6) İdingdin. Haşıkât üze Tangrı, irdi anı kim kılur siz bilgen.

3. (7) Taşı tevekkül kılğıl Tangrı üze; taşı tap boldı Tangrı, saklağan.

4. [399a/1] Kılmadı Tangrı bir erge, iki köngüldin, şarnı içinde. Taşı (2) kılmadı cüftleringizni, anlarnı kim zihâr kılur siz anlardın kim, (3) analaringız. Taşı kılmadı oşunmuş oğlanlaringızni, oğullaringız. Ol (4) söz aymaşingız, ağızlaringız birle. Taşı Tangrı aytur haşını. Taşı ol, (5) köndürür yolğa.

5. Sebeb kılınğ anlarga atalaringğa, ol râstraş tüzrek (6) Tangrı şatında. Eger bilmes irsengiz atalarnı, şarındaşlaringız (7) din içinde, taşı dostlaringız. Taşı yok sizing üze yazuq, (8) ol nirse içinde kim yangıldingız anıñ birle; veli ol kim uğradı köngülleringiz. (9) Taşı irdi Tangrı yarlıkğan, rahmet kılğan.

6. Peygâmbâr sezâraş mu'mınlarğa, [399b/1] tenlerindin; taşı cüftlerindin, anaları. Taşı şadaş eyeleri, (2) pâraları sezâraş pârağa, Levhü'l-Mahfûz içinde, bitgenlerdin (3) taşı hicret kılğanlardın; meger kim kılşangız dostlaringızğa edğülük. (4) İrdi ol, kitâb içinde bitilmiş.

7. Taşı ol vaşkın kim alduq (5) peygâmbârlardın 'ahdlerin taşı sening, taşı Nühdin taşı İbrâhimdin (6) taşı Müsâdın taşı Meryem oğlı 'İsâdın; taşı alduq anlardın, şatığ (7) 'ahd.

8. Munung üçün kim sorsa râst ayğanlarğa, râstliklardın. Taşı anuq kıldı (8) küfr ketürgenlerge, iglig kın.

9. Ay anlar kim bittiler! Zıkr kıling Tangrınıñ (9) ni'metlerine sizing üze, ol vaqtın kim keldi sizge çerigler; ıdtuq anlar üze yil [400a/1] taqı çerigni, körmedingiz anı. Taqı irdi Tangrı, anı kim kıılır siz körgen.

10. (2) Ol vaqtın kim keldi sizge aşnunguzdın, taqı astın sizdin. Ol vaqtın kim (3) kıştı közler taqı tegdi köngüller boğaz başınga, taqı sizer siz (4) Tangrığa sizigler.

11. Anda sınandı, ibtilâ kıılındı mu'mınlar; taqı teprenildi, (5) kıatıg teprenmek.

12. Ol vaqtın kim aytur münâfık<lar> taqı anlar kim (6) köngülleri içinde sökellik bar: "Va'de kıılmadı bizge Tangrı taqı yalawaçı, meger (7) arşıkturmak."

13. Ol vaqtın kim aydı bir pāra anlardın: "Ay Yeşrib eyeleri! (8) Yoq turuqku yir sizge, kıaydıng." Taqı destür tileyür bir ögür anlardın, (9) peygāambar<dın>; ayturlar: "Hākıkat üze iwlerimiz halallıg turur." Taqı irmez ol halallıg, [400b/1] tilemezler meger kaçmak.

14. Taqı eger kirilse irdi anlar üze (2) yönlerindin, andın song tilenseler irdi dindin çıkıp uruşmaqnı; birgeyler irdi anı, taqı kıçmegeyler (3) meger az.

15. Taqı 'ahd kıılıştılar irdi Tangrığa aşnudın, (4) çewürmezler songlarını. Taqı irdi Tangrınıñ 'ahdi, tilenmiş.

16. Aygıl: (5) "Asıg kıılmağay kaçmak, eger kaçsangız ölümdin, yā öldürmekdin; taqı ol vaqtın kim (6) ber-hürdārılıq birilmes siz, meger az."

17. Aygıl: "Kim turur ol kim saqlayur siz<ni> (7) Tangrıdın, eger tilese sizing birle yawuzluq, yā tilese sizing birle rahmet?" (8) Taqı bulmazlar anlarğa, Tangrıdın bisre yāri birgen taqı nuşret birgen.

18. (9) Bilür Tangrı, yığa kıçiktürgenlerni sizdin, taqı ayğanlardın kıarındaşlarınga: "Keling [401a/1] bizing tapa." Taqı kelmez toquşğa meger az;

19. bañıl hālı üze sizing üze. (2) Ol vaqtın kim keldi kırquñç, kördüng anlarını baqarlar sening tapa; tezginür (3) közleri, ol kim erse mengizlig <kim> bī-hüş bolur anıñ üze ölümdin. Ol vaqtın kim bardı (4) kırquñç, āzārlattılar sizni, tiller birle yitig, bañıllıq hālı üze (5) māl üze. Anlar bitmezler, bāñıl kııldı Tangrı 'amellerini. (6) Taqı irdi ol, Tangrı üze āsān.

20. Sizerler ögürlerni, (7) barmadılar. Tağı eger kelse ögürler, arzūlağaylar; kāşkī anlar (8) bādıyağa çıkarlar bedevī 'Arablar içinde, sorarlar habarlarıngızdın. Tağı eger (9) bolsalar irdi içingizde, tokušumağaylar irdi meger az.

21. İrdi sizge, [401b/1] Tangrıñ yalawaçı içinde, körklüg ungu nirse; ol kim erse kim ümenür irdi Tangrıdın (2) tağı song künni, tağı zıkr kıldı Tangrıñ üküş.

22. Tağı ol vaqtın kim kördi mu'mınlar (3) ögürlerni, aydılar: "Bu ol nirse kim va'de kıldı Tangrı bizge tağı yalawaçı, tağı rāst aydı (4) Tangrı tağı yalawaçı." Tağı arturmadı, meger bitmek tağı özin isparlamak.

23. (5) Mu'mınlardın erenler, rāst aydılar ol nirse içinde kim 'ahd kılıştılar Tangrığa anıñ üze. Tağı anlardın (6) öldi tağı anlardın küyer; tağı aynatmadı, aynatmaq.

24. (7) Munung üçün cezā birse Tangrı rāst ayğanlarğa, rāstları üçün; tağı kınasa münāfıqlarnı, (8) eger tilese, yā tevbelerin qabül kılsa anlar üze. Haqıkat üze Tangrı, irdi yarlıqagan, (9) rahmet kılgan.

25. Tağı kıyardı Tangrı anlarını kim küfr ketürdiler, öwkeleri birle, bulmadılar [402a/1] hayr. Yitrü birdi Tangrı, müsülmānlarğa tokušını. Tağı irdi Tangrı, küçlüg, (2) yinggen.

26. Tağı indürdi anlarını, yāri birdi anlarğa kitāb eyelerindin, berk yirlerindin. (3) Tağı kemişti köngülleri içinde qorğunçını. Bir ögürni öldürür siz tağı esir kıılır siz (4) bir ögürni.

27. Tağı birdi sizge yırlerni tağı sarāylarnı tağı mällarnı, tağı ol yirmi kim (5) basmadıngız anı. Tağı irdi Tangrı, tigma bir nirse üze yarağlıg.

28. Ay peygāambar! (6) Ayğıl cüftleringge: "Eger tileyür irsengiz yaqınraq tırlıknı (7) tağı bezekini, keling müt'a bireyin sizge tağı iyğayın sizni körklüg (8) idmaq."

29. "Eger tileyür irsengiz Tangrıñ tağı yalawaçını, tağı song (9) sarāynı; haqıkat üze Tangrı anuq kıldı, körklüg kılganlarğa sizdın, uluğ sevāb."

30. [402b/1] Ay peygāambarñ cüftleri! Kim tilese sizdın açuq körsüz iş birle, kat kıılınğay anga (2) kın iki kat. Tağı irdi ol, Tangrı üze āsān.

31. Taķı kim (3) t̄a'at kılsa sizdin, Tangrıǵa taķı yalawaçınǵa, taķı kılsa edǵu işni; birgey miz (4) şevābın iki kez, taķı anuķ kılduķ anga yaķşı ruzi.

32. Ay peygāmbarnıñ (5) cüftleri! İrmez siz tişilerdin birisi mengizlig. Eger saķınsangız, yumşaqlıķ birle ketürmeñ (6) sözni; taķı t̄ama' kılsa ol kim erse kim köngli içinde sökellik bar. Taķı ayting (7) körklüg sözni.

33. Taķı qarār kıling ewleringiz içinde, taķı bezenmeng burunķı cāhiliyyeniñ¹⁶⁰ (8) bezenmekini, taķı kıling namāzını, taķı biring zekātını, (9) taķı boyun süng Tangrıǵa taķı yalawaçınǵa. Haķikat üze tileyür Tangrı, munung üçün kim iltse [403a/1] sizdin arıǵsızlıķını, ew eyeleri, taķı arıtsa sizni arıtmaq!

34. Taķı yād kıling (2) anı kim oķınur ewleringizde¹⁶¹, Tangrıñ āyatlarındın taķı hikmetdin. Haķikat üze Tangrı, (3) örtüglügge 'ilmi ötgen.

35. Haķikat üze müsülmān erenler taķı müsülmān bolǵan tişiler, (4) taķı bitgen erenler taķı bitgen tişiler, taķı t̄a'at kılgan erenler taķı t̄a'at kılgan tişiler, (5) taķı rāst ayǵan erenler taķı rāst ayǵan tişiler, taķı şabr kılgan erenler taķı şabr kılgan tişiler, (6) taķı alçaǵlıķ kılgan erenler taķı alçaǵlıķ kılgan tişiler, taķı şadaķa birgen erenler taķı şadaķa birgen tişiler, (7) taķı rüze tutǵan erenler taķı rüze tutǵan tişiler, taķı saķlaǵan erenler ferclerini (8) taķı saķlaǵan tişiler, taķı zıkr kılgan erenler Tangrıǵa köp taķı zıkr kılgan tişiler; (9) anuķ kıldı Tangrı anlarǵa yarlıķamak taķı uluǵ şevāb.

36. Taķı irmedi mu'mın erge [403b/1] taķı mu'mına tişige, ol vaķtın kim hükm kıldı Tangrı taķı yalawaçı işni, kim bolsa (2) anlarǵa ihtiyār kılgan işlerindin. Taķı kim yazsa Tangrıǵa taķı yalawaçınǵa, (3) azdı, açuķ yazmaq.

37. Taķı ol vaķtın kim aytur sen ol kim ersege kim edǵulük kıldı Tangrı (4) anıñ üze taķı edǵulük kıldı<ng> anıñ üze: "Tutǵul seniñ üze cüftüingni taķı saķıngıl Tangrıdın." (5) Taķı örter sen özüing içinde, ol nirseni <kim> Tangrı āşkārā kılgan turur. Taķı qorqar sen kişilerdin (6) taķı Tangrı sezāraķ kim qorqsang. Ol vaķtın kim ötedi Zeyd andın, hācatını; (7) cüftlendürdük anı <sanga>, munung üçün kim bolmasa

¹⁶⁰ cāhiliyye: جامعه

¹⁶¹ ewleringizde: ewleringizni

mu'mınlar üze tarlık, (8) okunmuş oğlanları<ning cüftleri içinde>; ol vaktın kim kazā kıldılar anlardın hācatnı. Taqı irdi, (9) Tangrıñ işi kılınmış.

38. Bolmadı peygāambar üze tarlıkdın, [404a/1] ol nirse içinde kim farıza kıldı Tangrı anga. Tangrıñ sünneti, anlarıñ içinde kim keçtiler (2) aşnudın. Taqı irdi Tangrı işi, kesikmiş hüküm.

39. Anlar kim (3) teğrürler Tangrıñ risāletlerini taqı kórkarlar; taqı kórkmazlar (4) bir kim ersedin, meger Tangrıdın. Taqı <tap> boldı Tangrı, <saqış kılğan>.

40. İrmedi Muḥammed, (5) bir kim erseniñ atası erenleringizdin; veli Tangrıñ yalawaçı (6) taqı peygāambarıñ mühri. Taqı irdi Tangrı tigme bir nirseni bilgen.

41. (7) Ay anlar kim bittiler! Yād kılınğ Tangrıñı, zıkr kılmaq üküş.

42. (8) Taqı arıglang anı, irtede taqı kiçede.

43. Ol ol kim şalavāt aytur sizing üze (9) taqı firişteleri, munung üçün kim çıkarsa karangkulıkdın [404b/1] yaruqlıqğa. Taqı irdi bitgenlerge rahmet kılğan.

44. Anlarıñ tahıyyetleri, ol kün kim satğaşurlar anga, (2) selām. Taqı <anuk kıldı> anlarğa, edgü şevāb.

45. Ay peygāambar! Biz (3) ıdtuğ sini tanuğ taqı müjde birigli taqı kórkuğlı,

46. taqı ündegli Tangrı tapa, (4) āsān kılmaqı birle; taqı yaruğ cırāğ.

47. Taqı müjde birgil bitgenlerge, munung birle kim; anlarğa (5) Tangrıdın uluğ artuğnı edgülük.

48. Taqı boyun sümegil kāfırlarğa taqı münāfıklarğa, (6) taqı koğgul āzārlarını. Taqı tevekkül kılğıl Tangrı üze. Taqı tap Tangrı, saqçılıqğa.

49. (7) Ay anlar kim bittiler! Ol vaktın kim 'ağd kıldıngız bitgen tişilerni, andın song (8) talāk birdingiz mundın aşnu kim yawuqlıq kıldıngız; yok sizge (9) anlarıñ 'iddetdin kim sanayur siz anı, müt'a biring anlarğa. Taqı ıdıng anlarını, [405a/1] körklüg ıdmaq.

50. Ay peygāambar! Biz ḥelāl kılduğ sizge ol cüftleringni, (2) birding kābinlerini; taqı ol nirseni kim erklendi sağ elging, ol nirsedin kim (3) ğanīmet birdi Tangrı seniñ üze; 'ammung kızlarını, taqı atangrıñ

kız uyalarınıñ kızlarını, anang (4) er uyasınıñ kızları, taķı anang kız uyalarınıñ kızları, anlar kim hicret kıldılar seniñ birle; (5) taķı imān ketürgen tişini, eger birse özini peygāmbargā, eger tilese (6) peygāmbar kim nikāh kılamak tilese anı -sāde sanga, mu'mınlardıñ bisre-. (7) Bildük anı kim farīza kılduķ anlar üze, cüftleri içinde (8) taķı ol nirse kim erklendi sağ eligleri, munung üçün kim bolmasa sening üze tarlıķ. Taķı irdi (9) Tangrı yarlıķađan, rahmet kılgan.

51. Te'hır kıtur sen ol kim erseni kim tileyür sen anlardın, taķı sığındurur sen [405b/1] sening tapa ol kim erseni kim tileyür sen. Taķı kimni tileseng, ol kim ersedin <kim> yıraķ kıldıng; yoķ yazuķ (2) seniñ üze. Ol yaķınraķ kim yarusā közleri, taķı kađđurmasalar; (3) taķı hoşnüd bolsalar ol nirse birle kim birding anlarğa, kamuğları. Taķı Tangrı bilür ol nirseni kim köngülleringiz içinde. (4) Taķı irdi Tangrı bilgen, kınamakğa iwmegeñ.

52. Helāl bolmas sanga tişiler munlardın song (5) taķı helāl bolmas kim bedel kılsa<ng> anlarnıñ birle cüftlerdin, eger tangķa ketürse sini körkleri, (6) meger ol nirseni kim erklendi sağ elging. Taķı irdi Tangrı, tigme bir nirse üze saķçı.

53. (7) Ay anlar kim bittiler! Kirmeng peygāmbarnıñ ewleringe, meger kim (8) destür birilse sizge yigü nirse tapa; küymeyin, yā vaķtıngā, yā bışmađıngā; veli (9) ol vaķtın kim ündenildingiz, kiring. Ol vaķtın kim yidingiz, taķıling, taķı kirmeng [406a/1] taķı işitigli bolup sözge. Haķıķat üze ol āzār kıtur irdi (2) peygāmbargā, taķı uftanur sizdin. Taķı Tangrı uftanmas (3) haķdıñ. Taķı ol vaķtın kim tiledingiz anlardın hācat, tileng anlardın (4) tutuğ artındın. Ol arıđraķ köngülleringizge taķı anlarnıñ köngülleringe. (5) Taķı revā bolmadı sizge kim āzārlatsangız Tangrıñing yalawaķın, taķı bolmadı sizge kim (6) nikāh kılsangız cüftlerini, andın song ulaşu. Haķıķat üze ol, (7) irdi Tangrı katında uluğ.

54. Eger āşķāre kılsangız nirseni, yā örtsengiz anı; (8) haķıķat üze Tangrı, irdi tigme bir nirseni bilgen.

55. Yoķ yazuķ anlar üze (9) ataları içinde taķı oğulları içinde taķı karındaşları içinde taķı er uyalarınıñ [406b/1] oğulları içinde taķı kız uyanıñ oğulları içinde taķı dın eyelerining tişileri içinde taķı (2) ol nirse içinde kim erklendi sağ eligleri. Taķı saķnıñ Tangrıdın. Haķıķat üze Tangrı, irdi (3) tigme bir nirse üze tanuķ.

56. Hâkikat üze Tangrı taķı firişteleri, şalavât ayturlar (4) peygâmbar üze. Ay anlar kim bittiler! Şalavât ıdıng aning üze; taķı selâm kıling, (5) selâm kılmak.

57. Hâkikat üze anlar kim âzârlaturlar Tangrını taķı resûlını, (6) sürdi anlarını Tangrı, dünyâda taķı ol cihânda. Taķı anuķ kıldı anlarğa (7) kınnı ĥor kılgan.

58. Taķı anlar kim âzârlaturlar mu'mın erenlerini (8) taķı mu'mına tişilerini, kazganmağanı nirse birle; kötürdiler (9) buhtännı taķı âşkârâ yazuķını.

59. Ay peygâmbar! Aygıl cüftlerine [407a/1] taķı kızlarınğa taķı mu'mınlarınğ 'avratlarına, ıdsunlar özleri üze sarınğan nirselerindin. (2) Ol yakınraķ kim bilinseler taķı âzâr kılinmasalar. Taķı irdi Tangrı (3) yarlıķağan, rahmet kılgan.

60. Eger yığılmasa münâfıklar taķı anlar kim (4) köngülleri içinde sökellik bar taķı taĥķiksiz ĥabar kemişgenler Medine içinde; iğrâ kılgay miz sini (5) anlarğa. Andın song ĥongşılık kıлмаğaylar sanga aning içinde, meger az.

61. La'net kılinmış bolup; (6) nirde kim bulunsalar, tutuldılar; taķı öldürüldiler, öldürülmek.

62. Tangrı sünneti, (7) anlarınğ içinde kim keçtiler aşnudın. Taķı bulmağay sen Tangrınınğ sünnetine (8) aynamak.

63. Sorarlar sanga kişiler kıyâmatdın, aygıl: "Hâkikat üze aning 'ilmi (9) Tangrı ĥatında." Taķı ne bildürür sanga, bolğay kim kıyâmat bolğay yawuķ.

64. [407b/1] Hâkikat üze Tangrı sürdi kâfırlarını taķı anuķ kıldı anlarğa tamuĥını.

65. (2) Câvidânalar aning içinde ulaşu. Bulmağaylar dost taķı yârîçi.

66. (3) Ol kün kim ewrülür yüzleri ot içinde, ayturlar: "Ay kâşķi biz (4) boyun süse irdük Tangrığa taķı boyun süse irdük yalawaçğa!"

67. Taķı aydılar: "İdimüz! Biz (5) boyun südük seyyidlerimizge taķı uluğlarımızge, taķı azdurdıla<r> bizni yoldın."

68. (6) "İdimüz! Birgil anlarğa iki ĥat kındın. Taķı sürgül anlarını, (7) sürmek uluğ."

69. Ay anlar kim bittiler! Bolmang anlar (8) mengizlig kim āzār kıldılar Mūsānı. Bızār kıldı anı Tangrı ol nirsedin kim aydılar, (9) taqı irdi Tangrı qatında hürmetlig.

70. Ay anlar kim bittiler! [408a/1] Saqning Tangrıdın taqı ayting sözni rāst.

71. Ongarsun sizge (2) ‘amellingizni taqı yarlıkasun sizge yazuqlaringizni. Taqı kim kim boyun süse Tangrıga (3) taqı yalawaçingā; kurtuldı, zafer buldı, zafer uluğ.

72. Biz ‘arza kılduq (4) amānatnı, ya‘nı tā‘atnı, kökler üze taqı yir üze taqı tağlar üze; unamadılar (5) kim kötürseler anı taqı qorqtilar andın. Taqı kötürdi anı kişiler; (6) haqıqat üze ol irdi küç kılgan, bilmegen.

73. Munung üçün kim qınasa Tangrı münāfıq erenlerni (7) taqı münāfıq tişilerni, taqı ortak qoşgan erenlerni taqı ortak qoşgan tişilerni. Taqı qabül kılsa tevbesini (8) Tangrı mu‘mın erenlerning taqı mu‘mına tişilerning. Taqı irdi Tangrı yarlıqağan, (9) rahmet kılgan.

(34)

SÜRETÜ SEBE'

[408b/1] **Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.**

1. (2) Ögmek Tangrıga, ol kim, anga ol nirse kim kökler içinde taqı ol nirse kim (3) yir içinde. Taqı anga ögmek, ol cihānda. Taqı ol hikmetlig, (4) bilgen.

2. Bilür ol nirseni kim kirür yirge taqı ol nirseni kim çıkar andın, (5) taqı ol nirseni kim iner kökdin taqı ol nirseni kim aşar aning içinde. Taqı ol rahmet kılgan, (6) yarlıqağan.

3. Taqı aydı anlar kim küfr ketürdiler: "Kelmes bizge qıyāmat." (7) Ayğıl: "İdim birle ant içer men, kelgey ök sizge; örtüglügnüng

bilgeni. Yıraq bolmas [409a/1] andın zerre endâzasınça, kökler içinde taqı yir içinde. (2) Taqı yok kiçigrek andın taqı yok uluğraq, meger Levhü'l-Mahfûz (3) içinde."

4. Munung üçün kim birse anlarğa kim bittiler taqı kıldılar edgü 'amellerni; (4) anlar, anlarğa yarlıkamaq taqı rûzî yahşı.

5. Taqı anlar kim sa'y kıldılar (5) âyatlarımız içinde, 'aczka nisbet kılı; anlar, anlarğa kın, (6) 'ukübetdin iglig.

6. Taqı bilür anlar kim birildiler biligni; ol (7) indürüldi sening tapa İdingdin, ol haq, taqı köndürür, (8) 'aziz taqı ögdülmüş Tangrıning yolınğa.

7. Taqı aydı anlar kim küfr ketürdiler: (9) "Yöndürür mü biz sizni erî üze kim habar birür sizge; ol vaqtın kim taqıldingız, tükel taqılmaq, [409b/1] haqıkat üze siz yaratıg içinde yangı?"

8. Çattı mu Tangrı üze yalgannı, yā bar mu (2) aning birle divānalıq? Anlar kim bitmezler ol cihānğa, (3) kın içinde, taqı azgunluk içinde ırak.

9. Körmediler mü ol nirse kim (4) ileylerinde taqı songlarında, kökdin taqı yirdin? (5) Eger tilese miz, yotturğay miz anlarını yirge, yā tüşürgey miz anlar üze pāranı (6) kökdin. Haqıkat üze aning içinde nişān bar, tigma bir yangan kulğa.

10. (7) Taqı birdük Dāvudğa bizdin artuqluq. "Ay tağla<r> kaytgıl, yā kaytarğıl aning tapa, (8) taqı kuşlar!" Taqı yumşaq kılduk anga timürni,

11. kim "Kılığıl king yarıklar, (9) taqı taqdır kılığıl yarıq tokımaq içinde." "Taqı kılığıl edgü işni. Haqıkat üze men, ol nirseni kim [410a/1] kılur siz körge."

12. Taqı Süleymānğa yilni; irte yörimeki bir ay, taqı kiçe yörimeki (2) bir ay. Taqı aqturduq anga eritmiş baqırning çeşmesin. Taqı perilerdin kim irseyi kim (3) işleyür ileyinde, İdisining buyruğı birle. Taqı kim kim kıssa anlardın (4) buyruğımızdın, taturur miz anga tamuğ kınımdın.

13. Kılurlar anga anı kim (5) tileyür; yahşı turğu yirlerdin taqı şüretlerdin taqı kersānlardın uluğ havzlar mengizlig (6) taqı tölengen kifahlardın. Kılıng Dāvud kabılasını şükr üçün. Taqı az (7) kullarımızdın şükr kılğan.

14. Ol vaktın kim hüküm kılduğ anıng üze ölümni, (8) yöndürmedi anlarını anıng ölümü üze, meger yığaç kırtı yiyür tayağını. (9) Ol vaktın kim yüzün tüşti, bildi periler kim bilür bolsalar irdi [410b/1] örtüglügni, kiçmegeyler irdi hor kılgan kın içinde.

15. İrdi (2) Sebege turğu yirleri içinde nişan. İki büstän, sağdın tağı soldın. (3) "Ying İdingizning rüzisindin tağı şükr kıling anga. Hoş il (4) tağı İdi yarlıkağan."

16. Yüz ewürdiler, ıdduğ anlar üze erkek sıçğannıng aqınıni, yā katıg yağmurnung aqınıni. (5) Tağı bedel birdük anlar iki bustänları birle iki bustännı, meyvalıg erek yığaçlıg tağı yılğunga oħşaş yanglıg, (6) tağı nirse sidrdin az.

17. Ol; cezā birdük anlarğa, munung birle kim küfr ketürdiler. (7) Tağı cezā birilür mü, meger küfr ketürgen?

18. Tağı kılduğ aralarında tağı ol (8) konumlar arasında kim bereketlig kılduğ anıng içinde konumlar açuğ. Tağı tağdır kılduğ (9) anıng içinde yörimekni. "Yörüng anıng içinde, tünlerde tağı künlerde, kórkuñsız."

19. Aydılar: [411a/1] "İdimüz! Yıraq kılgıl seferlerimiz arasında." Tağı küç kıldılar özlerine, tağı kılduğ anlarını (2) sözler. Tağı tağıttuğ anlarını, tükel tağıtmak. Haqıkat üze anıng içinde nişanlar bar (3) tigma bir şabr kılganğa, şükr kılganğa.

20. Tağı rāst tuttı anlar üze iblis sizigini, (4) uydılar anga, meger bir ögür bitgenlerdin.

21. Tağı bolmadı anga anlar üze (5) hüccetdin, meger munung için kim bilse miz ol kim irse kim biter kıyāmatğa, ol kim irsedin kim (6) ol andın gümān içinde. Tağı İding tigma bir nirse üze saqçı.

22. Aygıl: (7) "Ündeng anlarını kim aydıngız, Tangrıdın bisre. Erklenmesler (8) zerre endāzasınga, kökler içinde tağı yir içinde. Tağı yok anlarğa (9) ikisi içinde ortaqlıkdın. Tağı yok anga¹⁶², anlardın yārıçidin."

23. Tağı asıg kılmaz [411b/1] şefā'at anıng katında, meger ol kim irsege kim destür birdi anga. Ançağa tegrü kim ol vaktın kim kórkuñ kitti (2) köngüllerindin, aydılar: "Ne ol aydı İdingiz?" Aydılar: "Rāstnı." Tağı ol yüksek, (3) uluğ.

¹⁶² anga: anlarğa

24. Aygıl: "Kim rüzî birür sizge köklerden taqı yirdin?" Aygıl: (4) "Tangrı. Taqı haqıkat üze men yâ siz, köni yol üze, yâ azğunluk içinde açuq."

25. (5) Aygıl: "Sorulmas siz ol nirsedin kim yazuq kılduq taqı sorulmas miz andın kim kıılır siz."

26. (6) Aygıl: Yıgar aramızda İdimüz, andın song hüküm kıılır aramızda rüstlik birle. Taqı hüküm kıılğan, (7) bilgen."

27. Aygıl: "Körküzüng manga, anlar kim tegürdüngüz anga ortaqlar." Yıgıngıl! (8) Ol, Tangrı yinggen, hikmetlig.

28. Taqı ıdmaduq sini meger qapsağan (9) kişilerge, müjde birü taqı qorqutu; veli kişilerinik üküşreki bilmesler.

29. [412a/1] Taqı ayturlar: "Qaçan bu va'de, eger irdingiz irse rüst ayğanlar?"

30. (2) Aygıl: "Sizge künnüng va'de kıılınmış vaqtı bar; song kalmas siz andın bir sä'at taqı (3) aşnu keçmez siz."

31. Taqı aydı anlar kim küfr ketürdiler: "Bitmegey miz bu (4) Qur'änge, taqı bitmegey miz anga kim munung ileyinde." Taqı eger körseng, ol vaqtın kim (5) küç kıılğanlar turuqturulmuşlar İdileri qatında, qaytarur pārası (6) pārağa sözni. Aytur anlar kim za'if körüldiler, (7) anlarğa kim uluğsındılar: "Eger siz bolmasa irdingiz, bolğay irdük bitgenler."

32. (8) Aydı anlar kim uluğsındılar, anlarğa kim za'if körüldiler: "Biz mü (9) yıgduq sizni köni yoldın, ol vaqtdın song kim keldi sizge? İrdingiz [412b/1] yazuq kıılğanlar."

33. Taqı aydı anlar kim za'if körüldiler, anlarğa kim uluğsındılar: (2) "Tünnüng taqı kündüznüng örtüglüg hilesi. Ol vaqtın kim buyrur siz bizge kim küfr ketürse miz Tangrığa (3) taqı kılsa miz anga muhālif miş ller." Taqı örttiler ökünmekni, ol vaqtın kim kördiler (4) qınnı. Taqı kılduq gullarnı anlarınik boyunlarında kim küfr ketürdiler. (5) Cezā birilürler mü, meger anı kim kıılır irdiler?

34. Taqı ıdmaduq (6) qonum içinde qorqutğandın, meger aydı ni'met birilmişleri: "Biz, ol nirsege kim ıdıldingiz anıng birle, (7) küfr ketürgenler."

35. Taqı [a]ydılar: "Biz üküşrek mällar yanındın taqı oğlanlar yanındın; taqı (8) irmes miz qınanğanlar."

36. Aygıl: "Haqıkat üze İdim yayar rüzini (9) ol kim irsege kim tileyür, taqı tar kıılır; veli kişilearning üküşrekleri bilmesler."

37. Taqı irmes [413a/1] mällarınız taqı oğlanlaringız, ol nirsege kim yawutur sizni qatımızda, yawumaq; (2) meger ol kim irse kim bitti taqı kııldı edgü 'amelni. Anlar, anlarğa qat qatning yanut birmeki, (3) ol nirse birle kim kııldılar. Taqı anlar, üstünki hücreler içinde iminler.

38. Taqı anlar kim (4) sa'y kıılırlar āyatlarımız içinde, ozuqlılar bolup; anlar qın içinde (5) hāzır kıılınmışlar.

39. Aygıl: "Haqıkat üze İdim yayar rüzini kimge kim tileyür, (6) kullarındın, taqı tar kıılır anga. Taqı ne kim harc kılsangız nirsedin, ol (7) 'ivaż birür. Taqı ol rüzini birgenlerning yaqşırağı."

40. Taqı ol kün yıgar miz anlarını, qamuğ; (8) andın song aytur miz firişterge: "Munlar mu sizlerge irdiler kulluq kıılırlar?"

41. (9) Aydılar: "Arıqlıq sanga; sen dostumuz, anlardın bisre. Kulluq kıılır irdiler [413b/1] perilerge; üküşrekleri, anlar birle bitgenler."

42. Bu kün erklenmes pārangız (2) pārağa, asıgnı taqı ziyānını. Taqı aytur miz anlarğa kim küç kııldılar: "Tating (3) otnung qının, ol kim irdingiz anga tekzib kıılır siz."

43. Taqı ol vaqtın kim oqındı anlar üze (4) āyatlarımız açuqluq üze, aydılar: "İrmez bu meger erī turur, tileyür kim yıgsa sizlerni (5) ol nirsedin kim kulluq kıılır irdi atalarınız." Taqı aydılar: "İrmez bu meger yalğan çatılmış." (6) Taqı aydı anlar kim küfr ketürdiler haqğa, ol vaqtın kim keldi anlarğa: "İrmez bu, meger sihr (7) açuq."

44. Taqı birmedük anlar kitāblardın, oqıyurlar anı; taqı ıdmaduq (8) anlar tapa, sindin aşnu, qorqutğandın.

45. Taqı yalğanğa nisbet kııldı anlarını kim aşnularındın, (9) taqı tigmediler birgenimiz nirsening onda biringe. Taqı yalğanğa nisbet kııldılar yalawaqlarımıznu. Neteg irdi [414a/1] inkārim!

46. Aygıl: "Haqıkat üze ögütleyür men sizni, bir iş birle kim qopsangız Tangrı üçün, (2) taqı ikin ikin taqı yalguz yalguz; andın song endişe kılsangız, yoq qoldaşingız divānalıqdın. (3) Meger ol, meger qorqutğan sizge, qınnıñ ileyinde qatıg."

47. (4) Aygıl: "Ne tiledim irse sizdin terdin, ol sizge! Ermez benim terim, meger (5) Tangrı üze. Taqı ol tigma bir nirse üze tanuq."

48. Aygıl: "Hakikat üze İdim atar (6) haq birle; örtüglüglerniñ bilgeni."

49. Aygıl: "Keldi haq; taqı yangıla qılmas¹⁶³ bātıl (7) taqı kaytarmas."

50. Aygıl: "Eger azsam, hakikat üze azar men öz nefsum üze. Taqı (8) könülsem, ol nirse birle kim vahy qılır¹⁶⁴ benim tapa İdim. Hakikat üze ol işitgen, yakın.

51. (9) Eger körseng, ol vaqtın korktılar! Yok qurtulmaq taqı yotturuldılar Mekkening [414b/1] yawuqında.

52. Taqı aydılar: "Büttük anga." Taqı neteg anlarğa sunmaq, yırak yirdin?

53. (2) Taqı küfr ketürdiler anıñ birle, aşnudın. Taqı atarla<r> örtüglüg nirse birle, (3) yırak yirdin.

54. Taqı ayırt kemşildi anlarınñ arasında, taqı ol nirse arasında kim arzular; neteg kim (4) qılındı mengzeşikleri birle, aşnudın. Hakikat üze anlar, irdiler şek içinde şekke kemişgen.

¹⁶³ yangıla qılmas: yangıla kılmak

¹⁶⁴ vahy qılır: vahy kılnur

(35)

SÛRETÜ'L-MELÂ'İKE

(5) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. [415a/1] Ögmek Tangrığa, köklerniñ yangıla yaratğanı taķı yirmiñ, firiştelerniñ kılğanınga (2) yalawaçlar, kanatlar eyeleri ikin ikin taķı üçün üçün taķı törtin törtin. Arturur (3) halk içinde anı kim tileyür. Haķıkat üze Tangrı, tigme bir nirse üze yarağlıg.

2. Neni (4) açsa Tangrı kişilerge, rahmetdin, yoķ tutğan anı; taķı neni (5) yıgısa, yoķ ıdğan anga, songındın. Taķı ol yinggen, hikmetlig.

3. (6) Ay kişiler! Yād kılınğ Tangrıniñ ni'metini sizing üze. Bar mu (7) yaratğandın, Tangrıdın öngin, rüzī birür sizge kökdin taķı yirdin? (8) Yoķ tapunğı meger ol. Neteg ewrülür siz?

4. Eger yalğanga nisbet kılsa<la>r sizni, yalğanga nisbet kılındı (9) yalawaçlar, aşnungdın. Taķı Tangrı tapa kaytarılur işler.

5. [415b/1] Ay kişiler! Haķıkat üze Tangrıniñ va'desi rāst. Arsıkturmasun sizni bu yaķınraq (2) tiriglik; taķı arıkturmasun, Tangrı <birle>, iblis.

6. Haķıkat üze iblis sizge (3) düşman, tutung anı düşman. Haķıkat üze ündeyür ögürini, munung üçün kim bolsalar (4) tamuğ eyelerindin.

7. Anlar kim küfr ketürdiler, anlarğa katıg kın. (5) Taķı anlar kim bittiler taķı kıldılar edgü 'amellerni, anlarğa yarlıkamaķ taķı sevāb (6) uluğ.

8. Ol kim erse mü kim bezenildi anga 'ameliniñ körksüzlüki, kördi anı körklüg? Haķıkat üze Tangrı (7) azdurur kimni tilese taķı köndürür kimni tilese. Barماسun, ya'ni helāk bolماسun nefsiñg (8) özünğ anlar üze, hasretler üçün. Haķıkat üze Tangrı, bilgen anı kim kılur siz.

9. Taķı Tangrı (9) ol kim ıddı yıllerni, taķı qoparur bulutnı. Sürdük anı ölüg ilge, [416a/1] tırgürdük aniñ birle yirmi ölmüşindin songra. Aniñ mengizlig tirilmek.

10. Kim (2) tileyür irse ‘azizlikni, Tangrı turur ‘azizlik kamuğ. Anıñ tapa aşar, (3) arıǵ lafz; taqı edǵı ‘amel kötrür anı. Taqı anlar kim örtüǵlüǵ (4) ħiyel qılurlar, anlarǵa qın qatıǵ. Taqı anların ħilesi, ol yoqalur.

11. Taqı Tangrı (5) yarattı sizni topraqđın, andın song nuqfedin, andın song qıldı sizni türlüǵ türlüǵ. (6) Taqı kötürmes tişidin, taqı qodmas, meger ‘ilmi birle. Uzun yaşatılmas (7) uzun yaşatılǵandın, taqı eksitmes anıñ yaşındın, meger kitāb içinde ya‘nı Levħü'l-Maħfūzda. Ĥaķıkat üze (8) ol, Tangrı üze āsān.

12. Taqı tengelmes iki tengiz. Bu (9) süçüǵ, tatlıǵ, singgen içǵüsü; taqı bu şor, taħır. Taqı [416b/1] tigme birdin yiyür siz tāza etni; taqı çıkarmaq tiler siz itigni, (2) keyer siz anı. Taqı körer siz kemilerini anıñ içinde yarǵanlar, munung üçün kim istesengiz artuqluǵındın, (3) taqı bolǵay siz şükr qılǵanlar.

13. Kiwrür tünni kündüzge taqı kiwrür (4) kündüzni tünge. Taqı musaħħar qıldı künni taqı aynı, tigme biri yöriyürler (5) atanmış vaqtǵa tigrü. Ol Tangrı İdingiz, anga mülk. Taqı anlar kim ündeyür siz (6) andın bisre, erklenmesler ħurmā çekirdekiniñ qabındın.

14. Eger ündesengiz anlarını, (7) işitmesler du‘āngızını; taqı eger işitseler irdi, icābet qılmaǵaylar irdi sizge. Taqı (8) qıyāmat kün küfr ketürürler ortak qoşmaǵızǵa. Taqı ħabar birmes sanga, bilgenniñ mengzeşiki.

15. (9) Ay kişiler! Siz dervişler siz Tangrıǵa; taqı Tangrı, ol bay, [417a/1] öǵülmüş.

16. Eger tilese iltgey sizni taqı kelgey yangı ħalk birle.

17. Taqı (2) irmes ol, Tangrı üze yıǵılǵan.

18. Taqı kötürmes yük ketürgen, önginniñ yükini. Taqı eger (3) ündese yük basılmış, yüki tapa; kötrülmegey andın nirse, taqı eger bolsa qağaşlıq (4) eyesi. Ĥaķıkat üze qorqutursun anlarını kim qorqarlar¹⁶⁵ İdisindin ġayıblıq birle, (5) taqı qıldı namāznı. Taqı kim arıtsa, ħaķıkat üze arınur özinge. (6) Taqı Tangrı tapa yanış.

19. Taqı teng bolmas közsüz taqı közlüǵ,

20. (7) taqı qarangquluklar taqı yaruq,

21. taqı kölige taqı ısıǵ yil.

¹⁶⁵ qorqarlar: قورقاتلار

22. (8) Taķı teng bolmas tiriġler taķı ölüġler. Haķıķat üze Tangrı işittür<ür> (9) ol kim ersege kim tileyür, taķı irmes sen işittürġen ol kim ersege kim gorlar içinde.

23. İrmes sen meger [417b/1] kórķutġan.

24. Haķ biz ıdduķ sini haķ birle, müjde birle taķı kórķutġan. Taķı yoķ bir öġür kişidin, (2) meger keġti anıñ içinde kórķutġan.

25. Taķı eger yalġanġa nisbet kılsa<la>r sini, yalġanġa nisbet kıldı anlar kim (3) aşnularındın. Keldi anlarġa yalawaġları aġuķ hüccetler birle taķı kitāb birle taķı yaruķ kitāblar birle, ya'nı Tevrıt taķı İncil tig.

26. (4) Andın song tuttum anlarını kim küfr ketürdiler. Neteg irdi inkārım!

27. Körmeding mü; (5) haķıķat üze Tangrı indürdi kökdin suwnı? Taķı ıķıarduķ anıñ birle meyvalar, türlengen (6) rengleri; taķı taġlardın aķ haķ taķı kızıl haķlar, türlengen rengleri (7) taķı kaķ kara.

28. Taķı kişilerdın taķı cānvarlardın, tiwelerdın sıġırla<r>dın koylardın taķı keġilerdın, (8) rengleri anıñ mengizlig. Haķıķat üze kórķar Tangrıdın, kullarındın bilgenler. (9) Haķıķat üze Tangrı yingġen, yarlıķaġan.

29. Haķıķat üze anlar kim oķıyurlar Tangrıınıñ kitābın, [418a/1] taķı kıldılar namāznı, taķı ġarc kıldı andın kim rüzı kılduķ örtüġlüġ taķı āşkārā; (2) ümenürler bāzergānlikni, yoķalmaġay, ya'nı kāsıd bolmaġay.

30. Munung üçün kim tükel birse anlarġa terlerini taķı artursa anlarġa (3) artuķluķındın. Haķıķat üze ol yarlıķaġan, kaķül kılıp yanut birġen.

31. Taķı ol kim vaġy ıdduķ seniñ tapa Ķur'āndın, (4) ol haķ, rāstlaġan ol nirse kim ileyinde turur. Haķıķat üze Tangrı, kulların (5) bilgen, körġen.

32. Andın song birdük kitābnı, anlarġa kim ihtiyār kılduķ (6) kullarımızdın. Anlardın küġ kılġan özinge taķı anlardın orta işlig taķı anlardın (7) ozġan edġü işler birle Tangrıınıñ tevfiķi birle. Ol, ol uluġ fazl.

33. (8) İķāmet büstānları, kirürler anga. İtig urnurlar anıñ içinde, bilezükdin (9) altundın, yinġüni. Taķı tonları anıñ içinde, yapşurulmuş yipekdin tonluķ.

34. Taķı aydılar: [418b/1] "Öġmek Tangrıġa, ol kiterdi bizdin kaġġunı. Haķıķat üze İdimüz (2) yarlıķaġan, şevāb birġen."

35. "Ol indürdi bizni muķimluķ sarāyınġa, artuķsı edġülükündin. (3) Sıķamas bizni anıñ içinde emgek taķı sıķamas bizni anıñ içinde armaķ."

36. Taķı anlar kim küfr ketürdiler, (4) anlarġa tamuġ otı. Öldürölmesler anlar üze kim, kim ölseler; taķı yüngül kılinmas (5) anlardın, kıını. Anıñ mengizlig yanut birür miz tigme bir nū-sipāsġa.

37. Taķı anlar (6) akrışurular anıñ içinde: "İdimüz! ıķarġıl bizni, kılalıng edġü 'amelnı, andın (7) öngin kim kılıur irdük." Yařatmaduķ mu sizni, ançaġa kim saķınur anıñ içinde, (8) ol kim erse kim saķındı? Taķı keldi sizge orkuťġan. Tating, yok küç kılganlarġa (9) yāri birgendin.

38. Haķıķat üze Tangrı, köklemiñ örtüġlüġiniñ bilgeni taķı yirmiñ. [419a/1] Haķıķat üze ol, bilgen köngül içindeki nirselerini.

39. Ol ol kim kıldı sizni ġalifeler, (2) yirde. Kim küfr ketürse, anıñ üze ök küfri. Taķı arturmaslar kāfırlarġa (3) küfrleri, anlarnıñ İdisi atında, meger atıġlıķ düřmanlıķ. Taķı arturmas kāfırlarġa küfrleri, (4) meger yoķalmaķ.

40. Ayġıl: "Kördüngüz mü, ġabar biring ortaķlarınıġnı, anlar kim ündeyür siz (5) Tangrıdın bisre? Körküzüng manga, ne turur ol kim yarattılar yirdin!" Bar mu anlarġa (6) ortaķlıķ, kökler içinde? Yā birdük mü anlarġa kitāb, anlar ġüccetler birle (7) andın? Va'de kılmaz zālımlar, pāraları pāraġa, meger (8) arsqıturmaķ.

41. Haķıķat üze Tangrı, yıġar köklemi taķı yirmi kim kışsalar. (9) Taķı eger kışsalar, tutmaġay anlarnı¹⁶⁶ bir kim ersedin, andın songra. Haķıķat üze ol, irdi [419b/1] tölek, yarlıķaġan.

42. Taķı ant içtiler Tangrı birle, antlarınıñ atıġnı; eger (2) kelse anlarġa orkuťġan, bolġaylar könülgenrek, ümmetleriniñ birisindin. Ol vaķtın kim (3) keldi anlarġa orkuťġan, arturmadı anlarġa meger açmaķnı.

43. Uluġsınmaķ yirde (4) taķı ġile yawuz ġile; inmez taķı apsamaz yawuz mekr meger aħlınġa. (5) Küyerler mü, baķarlar mu, meger avvallarnıñ sünnetinge? Bulmaġay sen Tangrıniñ (6) sünnetinge bedel kıılmaķ taķı bulmaġay sen Tangrıniñ sünnetinge bedel kıılmaķ.

44. (7) Yörimediler mü yirde, baķsalar neteg boldı anlarnıñ <songı kim> (8) aşnularındın? Taķı irdiler atıġraķ anlardın, küç

¹⁶⁶ tutmaġay anlarnı: tutmaġay siz

yanındın. Taķı bolmadı Tangrı, munung üçün kim ‘aciz kılsa anı (9) nirsedin, kökler içinde taķı yirde. Haķıkat üze ol, irdi bilgen, yarağlığ.

45. [420a/1] Taķı eger tutsa irdi Tangrı kişilerini, anıñ birle kim kazğandılar, qodmağay irdi yir arķası üze, (2) yörigendin. Veli te’hir kıılır anlarını, atanmış vaqtğa tigrü. (3) Ol vaqtın kim keldi vaqtları, haķıkat üze Tangrı irdi qullarını körgen.

(36)

SÜRETÜ YÄSİN

(4) Tangrı atı birle başlayur men; üküş raħmetlig, raħmeti lāzım.

1. (5) .....
2. Hikmetlig Qur’an birle,
3. haķıkat üze sen ıdılmışlardın,
4. (6) köni yol üze
5. Yinggen Tangrıñ indürmeki, raħmet kılgan.
6. Munung üçün kim qorqutsang erenlerni, [420b/1] qorqutulmadı ataları, anlar gāfillar.
7. Tölendi söz, üküşrekleri üze, (2) anlar bitmesler.
8. Biz kılduğ boyunlarında gullar, ol (3) engekler tapa; anlar başları kötrülmüşler.
9. Taķı kılduğ ileylerinde (4) uluğ tağ taķı artlarında uluğ tağ. Örttüük anlarını, ya’ni közlerini, anlar körmezler.
10. (5) Taķı berāber anlar üze, qorquttung mu anlarını, yā qorqutmadıng mu anlarını; bitmesler.
11. (6) Haķıkat üze qorqutur sen ol kim erseni kim uydı Qur’ānga, taķı qorqtı¹⁶⁷ Tangrıdın, gāyıbluđda. (7) Müjde birgil anga, yarlıqamak birle taķı yaħşı sevāb birle.

¹⁶⁷ qorqtı: qorquttı

12. Biz biz tırgüzür miz ölüglerni, (8) taqı bitiyür miz anı kim burun keçürdiler taqı nişānlardın. Taqı tigme nirseni, sanaduk anı (9) Levhü'l-Mahfuz içinde.

13. Taqı urgul, ya'ni beyān kılğıl anlarğa meşelni, konum eyeleri, ol vaqtın kim [421a/1] keldi anlarğa ıdılmışlar.

14. Ol vaqtın kim ıdtuq anlar tapa iki yalawaçnı, yalganğa nisbet kıldılar ol ikisini, (2) kuvvatlandurduk üçünçi birle; aydılar: "Biz sizing tapa ıdılmışlar."

15. Aydılar: (3) "Ermes siz meger yaratılmış bizing mengizlig. Taqı indürmedi Tangrı nirsedin, (4) irmez siz meger yalğan sözleyür siz."

16. Aydılar: "İdimüz bilür, biz sizing tapa (5) ıdılmışlar."

17. "Taqı yok bizing üze, meger açuq tegürmek."

18. Aydılar: "Biz şom fāl tuttuq sizing birle. (6) Eger yığılmasangız, taşlağay miz. Taqı teggey sizge bizdin, iglig kıın."

19. (7) Aydılar: "Şom fālingız sizing birle. Şom fāl tutar mu siz, eger ögüt birildingiz irse? (8) Siz erenler haddin kiçgenler."

20. Taqı keldi iling yıraçraqındın erī, iwe yöriyür; (9) aydı: "Ay kavmum! Uyung ıdılmışlarğa."

21. "Uyung ol kim ersege kim [421b/1] tilemez sizdin ter, taqı anlar könülgenler."

22. "Taqı ne turur manga, kulluq kılmaz men (2) ol Tangrı kim yarattı mini? Taqı aniñ tapa kaytarılır siz."

23. "Tutunur mu men andın bisre (3) tapungular? Eger tilese mini Tangrı ziyān birle, asıg kılmaz manga şefā'atları, (4) nirse taqı halāş birmegey manga."

24. "Haqıkat üze men, ol vaqtın kim açuq azgunluk içinde."

25. "Haqıkat üze men imān ketürdüm (5) İdingizge, işiting sözümnü."

26. Aytıldı: "Kirgil uçmaçça!" Aydı: "Ay kāşki, (6) kavmum bilseler,

27. munı kim yarlıkadı manga İdim taqı kıldı mini (7) ağırılanmışlardın!"

28. Taqı indürmedük kavmı üze songındın, (8) çerigdin, kökdin. Taqı irmedük ind[ür]genler.

29. İrmedi, meger (9) çaķırmaq bir; ol vaķtın kim anlar kurtulğanlar, ya'nī yoķalğanlar.

30. Ay ḥasret [422a/1] ķullarım ūze! Kelmedi anlarġa yalawaķdın, meger irdiler anı yobılayurlar.

31. (2) Kōrmediler mŭ, niķe yoķattuķ aŗnusındın zamāne kiŗilerindin, ḥaķıķat ūze anlar, anlar tapa (3) ķaytmazlar?

32. Taķı irmez ķamuġ, meger yıġılmıŗ bizing ķatımızda, ḥāzır ķılınmıŗ.

33. (4) Taķı niŗān anlar<ġa>, yir ōlŭġ; tirgŭzŭdŭk anı taķı ķıķarduķ andın (5) ewŭnni, andın yiyŭrler.

34. Taķı ķılduķ anıng iķinde bŭstānlar, ḥurmā yıġaķlarındın (6) taķı ūzŭmlerdin. Taķı aķturduķ anıng iķinde ķeŗmelerdin.

35. Munung ūķŭn kim yiseler (7) meyvasındın taķı ne kim ķıldı anı eligleri. Őŭkr ķılmaslar mu?

36. Arıġlıķ (8) ol Tangrıġa kim yarattı cŭftlerni, ya'nī nev'lerni ķamuġını, ol nirsedin <kim> ūndŭrŭr yir, (9) taķı ōzlerindin taķı ol nirselerdin kim bilmesler.

37. Taķı niŗān anlarġa tŭn; [422b/1] soyar miz andın kŭndŭznı, ol vaķtın kim anlar ķarangġular.

38. Taķı kŭn, (2) yōriyŭr ķarār ķılġu yirge anga. Ol, yinggen bilgen Tangrıning taķdiri.

39. (3) Taķı ay, taķdir ķılduķ anga menzillerni, anķaġa tegrŭ kim ķayttı irki ḥurmā salķımının yıġaķı mengizlig.

40. (4) Mŭyesser bolmas kŭnge kim yitse ayġa. Taķı irmes tŭn, (5) kŭndŭznŭng ozġanı. Taķı tigme bir felek iķinde yōriyŭrler.

41. Taķı niŗān anlarġa; (6) biz kōtŭrdŭk oġlanlarını kemi iķinde toldurulmıŗ,

42. taķı yarattuķ (7) anlarġa anıng mengizligdin, anı kim mŭnerler.

43. Taķı eger tilese miz batrur miz anlarnı; (8) yoķ ķurtarġan anlarġa taķı anlar ķurtarılmazlar.

44. Meger rahmet ūķŭn bizdin (9) taķı menfa'at birmek ūķŭn, uzak vaķtġa tegrŭ.

45. Taķı ol vaķtın kim aytıldı anlarġa: "Saķning, ol nirse kim [423a/1] ileyingizde turur taķı ol nirse kim songunguzda turur, bolġay kim siz rahmet ķılınġay siz."

46. Taķı kelmedi anlarġa (2) niřāndın, anlarınġ İdisining niřānlarındın, meġer irdiler andın yūz ewūrgenler.

47. (3) Taķı ol vaķtın kim aytıldı anlarġa: "Ĥarc kıling andın kim rūzī kıldı sizge Tangrı"; aydı anlar kim (4) küfr ketürdiler, anlarġa kim bittiler: "Yitürür mü biz ol kim irselerge kim eger tilese Tangrı, yitürgey irdi? (5) İrmes siz meġer aķuķ azġunluķ içinde."

48. Taķı ayturlar: "Ĥaçān bu (6) va'de, eger irsengiz rāst ayġanlar?"

49. Küymezler meġer çāķırmaķ (7) bir, tutar anlarını, taķı anlar Ĥuřūmat kııurlar.

50. Yaraġları yitmes (8) vaşıyyet kıılmaķġa taķı ahllarıġa kıaytmazlar.

51. Taķı ürüldi kıyāmat borġusıġa, (9) ol vaķtın kim anlar gorlarındın anlarınġ İdisi tapa yūgrürler.

52. Aydılar: [423b/1] "Ay bī-çāralıķ bizge! Kim kıoġardı bizni uğıyur yirimizdın?" "Taķı anı kim va'de kıldı Tangrı (2) taķı rāst aydı ıdılmışlar."

53. Bolmadı meġer çāķırmaķ bir, (3) ol vaķtın kim anlar kıamuġ bizing kıatımızda Ĥāzır kıılınmışlar.

54. Bu kün küç kıılınmas (4) bir ten, nirseni. Taķı yanut birilmes siz¹⁶⁸, meġer anı kim kıılur irdingiz.

55. Ĥāķıķat ūze (5) uķmaķ eyeleri, bu kün meřġūlluķ içinde nı'metligler.

56. Anlar (6) taķı cūftleri, köligeler içinde, taĤtlar ūze tayanġanlar.

57. (7) Anlarġa anıġ içinde meyva, taķı anlarġa ol kim özleri ūçün tileyürler.

58. Ĥsānıķ aytmaķ, (8) raĤmetlig Tangrıdın.

59. "Taķı adrıling bu kün, ay yazuķ kıılġanlar!"

60. (9) "AĤ kıılmadım mu sizge, ay Ĥdam oġlanları kim kıulluķ kıılmang iblisge, [424a/1] Ĥāķıķat ūze ol sizge dūřman aķuķ;

61. taķı kıulluķ kıiling manga, bu yol (2) tüz?"

62. Taķı azdurdı sizdın Ĥalknı köp, bilmes mü (3) irdingiz?

63. Bu tamuġ, ol kim va'de kıılınur irdingiz.

¹⁶⁸ yanut birilmes siz: yanut birilmesler

64. (4) Köyüng anga bu kün, munung birle kim küfr ketrür irdingiz.

65. Bu kün mühr urur miz (5) ağızları üze; taķı sözleyür bizge eligleri, taķı tanuķluk birür adaķları (6) anıng birle kim azganur irdiler.

66. Taķı eger tilese irdük sıap tüzetgey irdük közleri üze, (7) ozugaylar irdi yola. Neteg körerler?

67. Taķı eger tilese irdük mesh kılay irdük anlarnı (8) orunları üze, yaraqları yltmegey irdi kemekke taķı aytmaslar.

68. (9) Taķı kimni kim uzun yaatsa miz, ewürgey irdük anı yaratma içinde. Bilmesler mü?

69. [424b/1] Taķı ögretmedük anga ı'rnı, taķı durust bolmas anga. İrmes ol meger zıkr (2) taķı au ur'an.

70. Munung üçün kim orutsa ol kim irseni kim irdi tirig taķı vācib boldı söz (3) küfr ketürgenler üze.

71. Körmediler mü; neteg yarattu anlara, andın kim ıldı (4) kudratımız, tiweler, anlar anga erkligler?

72. Taķı musaar ıldı anı anlara; (5) andın münükleri taķı andın yiyürler.

73. Taķı anlara anıng içinde menfa'atler bar (6) taķı içgü yirler. ükr ılmaslar mu¹⁶⁹ ?

74. Taķı tutundılar Tangrıdın bisre (7) tapungular, bolay kim anlar nuret birilgeyler.

75. Yaraqlı bolu bilmesler anlarnıng yārisinge. (8) Taķı anlar, anlara erig hāzır ılınmı.

76. adurtmasun sini anlarnıng sözi. Biz (9) bilür miz anı kim örterler taķı anı kim ākäre ılurlar.

77. Bilmedi mü kiiler, neteg [425a/1] yarattu anı tamzumdın; ol vaqtın, ol huumat ılan au?

78. Taķı urdı (2) bizge meelni taķı unuttı yaratmaını; aydı: "Kim tirgüzür süngüklemlı, taķı ol (3) ürümı?"

79. Ayıl: "Tirgüzür anı, ol kim yarattı anı öng kez. Taķı ol, tıgme bir (4) hānı bilgen."

80. Ol kim ıldı sizge yaıl yıadın (5) otnı, ol vaqtın kim siz andın yandurur siz.

¹⁶⁹ ükr ılmaslar mu: ükr ılmas mu siz

81. İrmez mü, ol kim yarattı (6) köklerni taķı yirni, udratlığ munung ze kim yaratsa anlar mengizlig? (7) ādir turur; taķı ol key yaratđan, bilgen.

82. aķıķat ze aning işi, ol vaķtın kim tiledi nirseni (8) kim aysa anga "Bolđul!"; bolur.

83. Arığlığ ol Tangrığa kim aning udratında (9) amuğ nirsening mlki. Taķı aning tapa aytarılur siz.

(37)

SRET VE'Ő-ŐAFFT

[425b/1] Tangrı atı birle başlayur men; kŐ rahmetlig, rahmeti lzım.

1. (2) Ant içer men Şaf bolđan firifsteler birle, Şaf bolmağ;
2. bulıtlarnı srgen, srmek;
3. oğığanlar birle (3) kitbnı;
4. aķıķat ze İdingiz bir.
5. Kklerning erkligi taķı yirning, (4) taķı ol nirse erkligi kim ikisining arasında, taķı maŐrıqlarnıng erkligi.
6. Biz bezedk yaķınrađ kkni, (5) bezemek birle yulduzlarını.
7. Taķı saklamak içn tigme bir t'atdın ıķđan Őeytndın.
8. (6) ulağ tutmaslar firifsteler tapa. Taķı atılurlar tigme bir [426a/1] yndın,
9. srlmek içn. Taķı anlarđa ın ulaş.
10. Meger ol kim aptı (2) apmağnı, uydı anga yaruk yulduz.
11. Cevb tilegil anlardın: Anlar mu (3) atığrağ yaratığ yanındın, y ol kim irse m kim; biz yarattuğ anlarını balıķıđdın (4) yapuŐđan?
12. Tangladıng mu? Taķı yobılayurlar.
13. Taķı ol vaķtın kim angduruldılar, (5) angmazlar.

14. Taqı ol vaqtın kim kördiler nişan, biri birindin yobılamak tileyürler.
15. Taqı aydılar: (6) "İrmez bu, meger sihr açuq."
16. "Ol vaqtın mu kim öldük, taqı bolduq topraq taqı süngükler; (7) biz mü koparılmışlar,
17. yā aşnuqı atalarımız?"
18. Aygıl: "Andağ oq, taqı siz (8) ħorlar."
19. Ĥaķıkat üze ol çakırmaq bir, ol vaqtın kim anlar baqarlar.
20. (9) Aydılar: "Ay bī-çaralık bizge! Bu, cezā birmek küni."
21. Bu, ħükm küni, [426b/1] ol kim yalganga nisbet qılır irdingiz.
22. "Yıgıng anlarını kim küç kıldılar, (2) taqı cüftlerin yā nev'lerin, taqı ol nirseni kim kulluq qılır irdiler¹⁷⁰,
23. Tangrıdın bisre. (3) Köndürüing anlarını, tamuğ yolu tapa."
24. "Taqı turuqturung anlarını, anlar (4) sorulmuşlar."
25. "Ne turur sizge kim yārī birişmez siz?"
26. Anlar bu kün (5) boyun sügenler.
27. Taqı qarşu keldi pāraları pāra üze, soruşurlar.
28. (6) Aydılar: "Ĥaķıkat üze siz, kelür irdingiz sağdın."
29. Aydılar: "İrmedingiz (7) bitgenler."
30. "Taqı bolmadı bizge, sizing üze ħüccetdin. (8) İrdingiz ĥaddin keçgen erenler."
31. "Vācib boldı bizning üze, İdimüznüing sözi. Biz (9) tatğanlar."
32. "Azdurduq sizni, biz irdük azğanlar."
33. Ĥaķıkat üze anlar, [427a/1] ol kün kın içinde ortak bolğanlar.
34. Biz, anıing mengizlig qılır biz (2) yazuqluqlarğa.
35. Ĥaķıkat üze anlar irdiler, ol vaqtın kim aytıldı anlarğa: "Yok tapungu meger Tangrı", (3) uluğsinurlar irdi.
36. Taqı ayturlar: "Biz mü tapungularımıznung qoyğanları, (4) şā'irğa divāna?"
37. Keldi ĥaķ birle taqı rāstladı ıdılmışlarını.
38. (5) Ĥaķıkat üze siz tatğanları, iglig qınnıing.
39. Taqı cezā birilmes siz, meger (6) anı kim qılır irdingiz.
40. Meger Tangrıning ĥāliş qulları.
41. (7) Anlar, anlarğa rüzī belgülig,
42. ĥoşluqğa ketürgen meyvalar. Taqı anlar ağırlanmışlar,

¹⁷⁰ kulluq qılır irdiler: kulluq qılır irdingiz

43. (8) ni‘metler bŭstānları içinde,
 44. tahtlar űze qarşular.
 45. Tezginilŭr anlar űze (9) toluę saęraqlar birle, yir yűzinde aķęan řarābdın.
 46. Aķ, mazalığ iķgenlerge.
 47. Yoķ aning iķinde fesādęa ketűrmek, [427b/1] taķı yoķ anlaręa, andın ‘aķlları kitmes.
 48. Taķı anlarning ķatında kűzi ařaqlar, (2) king kűzlűgler.
 49. Tamām anlar űrtűlmis̄ yumurtęa mengizlig.
 50. Taķı qarşu keldi pāraları pāra (3) űze, soruřular.
 51. Aydı ayęan anlardın: "Men, irdi manga (4) ķoldař;
 52. aytur: 'Sen mű rāstlaęanlardın?'
 53. 'Ol vaķtın mu kim űldűk, (5) taķı bolduķ toprak taķı sűngűkler; biz mű cezā birilmiřler?'"
 54. Aydı: "Siz mű (6) yűksekdin baķęandın?"
 55. Kűrdi anı tamuę ortasında¹⁷¹.
 56. Aydı: "Tangrı tuta andıķar men, (7) yoķatur irding <mini>.
 57. "Taķı eger bolmasa irdi İdimnűng ni‘meti, bolęay irdim (8) hāzır ķılınmıřlardın."
 58. "İrmes mű¹⁷² miz űlgenler,
 59. meger burunķı űlmekiműz? (9) Taķı irmes biz ķınanęanlar."
 60. Haķıķat űze bu, ol zafer uluę.
 61. [428a/1] Munung mengizlig űķűn iřlesűn iřlegenler.
 62. Ol mu yaķřıraķ tuzęu, (2) yā zaķķűm yıęaķı mu?
 63. Biz ķılduķ anı ķın, kűē ķılęanlaręa.
 64. (3) Haķıķat űze ol yıęaķi turur, ķıķar tamuęnung tűbindin.
 65. Aning ķiēek meyvası, iblis (4) başları mengizlig.
 66. Haķıķat űze anlar yigenler andın, tolduręanlar (5) andın ķarınları.
 67. Andın song haķıķat űze anlaręa, aning űze ķarıřturmaķ isig suwdın.
 68. (6) Andın song haķıķat űze ķaytmaķları, tamuę tapa.
 69. Anlar buldılar atalarını (7) azęunlar.
 70. Anlar eřerleri űze iwerler.

¹⁷¹ ortasında: اوراسيندا

¹⁷² mű: bu

71. Taķı azdı (8) aŗnularındın, burunķılarnıng űkűŗrekleri.
 72. Taķı ıdduķ anlar iķinde, ķorkuťanlar.
 73. (9) Baķķıl, neteg boldı ķorkutulmıŗlarnıng songı!
 74. Meger Tangrıning ķulları, [428b/1] hāliŗ ķulları.
 75. Taķı kıkırdı bizni Nűh, neme yaŗŗı cevāb ayġanlar.
 76. (2) Taķı ķutarduķ anı taķı hāŗ kiŗilerini, ķadıġudın uluġ.
 77. Taķı kıldıġ oġlanlarını, anlar (3) ķalġanlar.
 78. Taķı kođduķ anıng űze, songlarında.
 79. Selām (4) Nűh űze, ‘ālamlar iķinde.
 80. Biz anıng mengizlig cezā birűr miz, edġűlűk ķılġanlarġa.
 81. (5) Haķıķat űze ol, bitgen ķullarımızdın.
 82. Andın song baturduķ űnginlerni.
 83. (6) Taķı haķıķat űze uyġanlarındın, İbrāhim.
 84. Ol vaķtın kim keldi İdisinge, āfatdın saķlanmıŗ kűngűl birle.
 85. (7) Ol vaķtın kim aydı atasınġa taķı ķavmınġa: "Ne turur ol kim ķulluķ ķılur siz?"
 86. "Yalġan mu tapuņġular (8) Tangrıdın bisre, tileyűr siz?"
 87. "Ne ol sizigingiz ‘āamlarnıng erkliginge?"
 88. (9) Baķtı baķmak, yulduzlarġa;
 89. aydı: "Men sűkel."
 90. Ewrűldiler andın, [429a/1] songların ķewrű.
 91. Karŗu keldi butları tapa, aydı: "Yimes mű siz?"
 92. "Ne turur (2) sizge, sűzlemes siz?"
 93. Karŗu keldi anlar űze, uru yā urmaķ saġ elgi birle.
 94. (3) Karŗu keldiler anıng tapa, iwe.
 95. Aydı: "Ķulluķ mu ķılur siz anga kim yonar siz?"
 96. (4) "Taķı Tangrı yarattı sizni, taķı ol nirseni kim ķılur siz."
 97. Aydılar: "Binā ķoparıng anga, dam; (5) kemŗing anı ķatıġ yanġan otġa.
 98. Tilediler anıng birle keydni, kıldıġ anlarını (6) astınlar.
 99. Taķı aydı: "Men barġan men İdim tapa, kűndűrġey mini."
 100. (7) "İdim! Birgil manga edġűlerdin."
 101. Műjde birdűk anga oġlan birle, (8) hımlig.
 102. Ol vaķtın kim tegdi anıng birle sa‘yge, aydı: "Ay oġulķuķum!
 Men kűrer men (9) uyķu iķinde, boġazlayur men sini. Baķķıl, ne neng

körer sen?" Aydı: "Ay atam! [429b/1] Kılğıl anı kim buyruldung. Bulğay sen mini, eger tilese Tangrı, şabr kılğanlardın."

103. (2) Ol vaqtın kim boyun südiler taqı bastı anı alnın.

104. Taqı kıkırdıq anı kim: "Ay İbrāhim!"

105. (3) "Rāst kılding tüşni. Biz anıng mengizlig cezā birür miz, körklüglük kılğanlarğa."

106. (4) Haqıkat üze bu, ol sinamaq açuq.

107. Taqı bulduq anı, uluğ boğazlanğan nirse birle.

108. (5) Taqı qoğduq anıng üze, songraqlılar üze.

109. Selām İbrāhim üze!

110. Anıng mengizlig (6) cezā birür miz, körklüg kılğanlarğa.

111. Haqıkat üze ol bitgen qullarımızdın.

112. Taqı müjde birdük anga (7) İshāk birle, peygāambarlıq hālī üze edğülerdın.

113. Taqı berekātlig kıldıq anıng üze taqı (8) İshāk üze. Taqı ol ikisining oğlanlarındın, edğülük kılğan, taqı küç kılğan özinge açuq.

114. (9) Taqı edğülük kıldıq Mūsā üze taqı Hārūn üze.

115. Taqı qurtardıq ol ikisini taqı ol ikisining qavmını, [430a/1] uluğ qağğudın.

116. Taqı yāri birdük anlarğa, boldılar anlar yinggenler.

117. (2) Taqı birdük ikegüge, yitiz beyānlig kitābnı.

118. Taqı köndürdük ol ikisini köni (3) yolğa.

119. Taqı qoğduq ikisi üze, songraqlılar içinde.

120. Selām (4) Mūsā taqı Hārūn üze!

121. Biz anıng mengizlig yanut birür miz, körklüglük kılğanlarğa.

122. Haqıkat üze ol ikisi, (5) bitgen qullarımızdın.

123. Haqıkat üze İlyās, ıdılmışlardın.

124. (6) Ol vaqtın kim aydı qavmınga: "Qorkmas mu siz?"

125. "Qulluq kılur mu siz Ba'ige taqı qoğar mu siz (7) taqdir kılğanlarınng körklügrekini;

126. Tangrı, İdingiz taqı avvalkı atalarınızning İdisi?"

127. (8) Yalğanğa nisbet kıldılar anı. Haqıkat üze anlar hāzır kılınmışlar,

128. meger Tangrınınng hāliş qulları.

129. (9) Taqı qoğduq anıng üze, songraqlılar içinde.

130. Selām İlyāsın üze!

131. Biz [430b/1] aning mengizlig yanut birür miz, körklüg kılğanlarğa.

132. Haqıqat üze ol, bitgen qullarımızdın.

133. (2) Taqı haqıqat üze Lüt, ıdılmışlardın.

134. Ol vaqtın kim qutarduq anı taqı hâş kişilerini, kamuğını.

135. Meger (3) bir qarı tışını, qalğanlardın.

136. Andın song yoqattuq songraqılar içinde.

137. (4) Taqı haqıqat üze siz keçer siz anlar üze, irte vaqtınga

kirigli

138. taqı tünle. Bilmes (5) mü siz?

139. Haqıqat üze Yünus, ıdılmışlardın.

140. Ol vaqtın kim qaçtı (6) kemi tapa, toluğ kemi tapa.

141. Qur'a yawudı, irdi yingılmışlerdin.

142. (7) Yuttı anı balıq, taqı ol malâmatğa <sezâ>.

143. Eger bolmasa irdi, haqıqat üze ol irdi (8) tesbih kılğanlardın;

144. kiçgey irdi qarnı içinde, qoparılır künlerige tegrü.

145. (9) Kemiştük anı hâli yirde, taqı ol sökel.

146. Taqı ündürdük aning üze yığaç, [431a/1] bitip uzağandın.

147. Taqı ıdduq anı yüz ming tapa, yâ artarlar.

148. (2) Bittiler, menfa'at birdük anlarğa uzak vaqtğa tegrü.

149. Cevâb tilegil anlardın: İdingge mü kızlar (3) taqı anlarğa

oğullar?

150. Yâ yarattuq mu firıştelerni tışiler, taqı anlar (4) tanuqlar?

151. Bilgil, anlar yalğanlarındın ayturlar:

152. "Toğurdı Tangrı." (5) Taqı haqıqat üze anlar yalğanlar.

153. İhtiyâr kıldı mu kızlarını, oğullar üze?

154. Ne turur sizge, (6) neteg hükm kılur siz?

155. Saqınmas mu siz,

156. yâ sizge hüccet (7) açuq?

157. Keling kitâbungız <birle>, eger irdingiz irse râst ayğanlar.

158. Taqı kıldılar (8) aning arasında taqı periler arasında, yawuqluq. Taqı bildi periler, (9) haqıqat üze anlar hâzır kılınmışlar.

159. Arıqlıq Tangrığa, ol nirsedin kim şıfat kılurlar.

160. [431b/1] Meger Tangrının hâliş qulları.

161. Haqıqat üze siz taqı ol kim qulluq kılur siz,

162. irmes siz (2) aning üze fitne kılğanlar;

163. meger ol kim irse kim ol tamuǵnung köygeni.
164. "Taǵı yoǵ bizdin, meger (3) anga orun belgüüg."
165. "Taǵı biz, biz şaf bolǵanlar şaf tutǵanlar."
166. "Taǵı biz, biz (4) tesbih kılǵanlar."
167. Taǵı haǵıqat üze aytur irdiler:
168. "Eger bolsa irdi bizing ǵatımızda kitâb, (5) burunqılardın;
169. bolǵay irdük Tangrınınǵ hâliş ǵulları."
170. Taǵı küfr ketürdiler (6) anıng birle, bilgeyler.
171. Taǵı ozdı sözlerimüz, ıdılmış (7) ǵullarımızǵa:
172. "Haǵıqat üze anlar yâri birilmişler."
173. "Haǵıqat üze ǵerigimüz, anlar (8) yinggenler."
174. Yüz ewürgül anlardın, vaǵtǵa tegrü.
175. Taǵı körküzgil, körgeyler.
176. Bizing ǵınımıznu mu iwe tileyürler?
177. Ol vaǵtın kim indi ewlerining [ileyleringe], yawuz boldı ǵorǵutulmuşlar irtesi.
178. Taǵı yüz ewürgül anlardın, anǵaǵa [tegrü bir vaǵtǵa tegrü].
179. Taǵı körgül, körgeyler.
180. (9) Arıǵlıǵ Tangrıǵa, 'azizlik eyesi, andın kim şıfat ǵılurlar.
181. Taǵı selâm, ıdılmışlar üze!
182. Taǵı ögmek Tangrıǵa, 'älamlarınǵ erkligi.

(38)

SÜRETÜ ŞAD

[432a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Ant yād kılur men Qur'an birle, şereflüg Qur'an birle ant içer men.
2. Anlar kim küfr ketürdiler, (3) 'izzet içinde taqı hilāf içinde.
3. Niçe yoqattuq aşnularındın, (4) zamānelerindin. Kıkırdılar, taqı yoq kurtulmaq vaqtı.
4. Taqı tangladılar kim [432b/1] keldi anlarğa qorqutğan, anlardın. Taqı aydı küfr ketürgenler: "Bu sihr kılğan¹⁷³ (2) yalğan sözlegen."
5. "Kıldı mu tapungularını tapungu bir? Haqıqat üze bu, (3) yitiz tang nirse."
6. Taqı bardı hürmetlig kişiler anlardın kim: "Yörüng taqı şabr kılınğ (4) tapungularınğız üze. Haqıqat üze bu, nirseyi turur tilenür."
7. "İşitmedük munı, (5) song dın içinde, ya'nı 'İsāning dını; irmez bu meger çatmaq."
8. "İndürüldi mü anıng üze (6) kitāb, aramızdın?" Anlar cihān içinde kitābumdın, (7) tatmayın tururlar 'azābumnı.
9. Yā bar mu anlar qatında İdingning rahmetining (8) hazīneleri, yinggen, birgen?
10. Yā anlarğa mu turur köklerning taqı yirlerning mülki, (9) taqı ne kim aralarında? Aşsunlar aşgu yollarğa.
11. Çerigī ol yirde [433a/1] sınıqmış, ögürlerdin.
12. Yalğanğa nisbet kıldı aşnularında Nūh qavmı taqı 'Ād, (2) taqı Fir'avn kazuklar eyesi,
13. taqı Şemüd taqı Lūṭ qavmı (3) taqı bük eyeleri. Anlar ögürler!

¹⁷³ sihr kılğan: sihr kılğanlar

14. İrmez tigme biri, meger yalganga nisbet kıldı (4) yalawaçlarğa, vâcib boldı kınamaqım.

15. Taqı bakmaz munlar, meger çakırmaq bir, (5) yoq anga saqmaq arasınıq endâzasınça.

16. Taqı aydılar: "İdimüz! İwgil bizge ülüşümüzni, saqış (6) künindin aşnu."

17. Şabr kılgıl ol nirse üze kim ayturlar. Taqı yâd kılgıl (7) kulumızni Dāvudni, kuvvat eyesi, haqıkat üze ol qaytgan.

18. Biz musahhar kılduq (8) taqlarnı, anıq birle tesbih kılurlar kiçede taqı kün yaruk bolmışı vaqtda;

19. taqı kuşlarnı, (9) yıgılmış hâlda. Tigme bir anıq üçün tesbih kılgan.

20. Taqı kuvvatlandurduq mülkini. Taqı birdük anga [433b/1] Zebürni taqı söznüq açuqını.

21. Keldi mü sanga huşumat kılganlarnıq habarı? (2) Ol vaqtın kim aştılar mihrâb tamınğa,

22. ol vaqtın kim kirdiler Dāvud üze; korqtı (3) anlardın. Aydılar: "Korkmağıl! İki huşumat kılgan, küç kıldı pāramız (4) pārağa. Hükm kılgıl aramızda rāstlıq üze taqı küç kılmagıl taqı köndürgil bizni (5) yolning tüzinge."

23. "Haqıkat üze bu uyam; anga toqsan toquz (6) saqlıq bar taqı manga bir saqlıq; aydı: 'Erklıq kılgıl mini anga'; taqı yingdi mini (7) sözleşmek içinde."

24. Aydı: "Küç kıldı sanga, saqlıqning tilemeki birle (8) saqlıqları birle. Taqı haqıkat üze üküş ortaqlardın, küç kıtur pāraları (9) pāra üze, meger anlar kim bitti taqı kıldılar edgü 'amellerni, [434a/1] taqı az turur." Taqı bildi Dāvud, haqıkat üze ibtilā kılduq anı; yarlıkamak tiledi İdisinge, taqı yüzün tüştı (2) rükü' kılu, ya'ni secde kılu, taqı qayttı.

25. Yarlıkaduq anga anı. Taqı haqıkat üze anga bizing qatımızda, (3) yawuqluq taqı qaytmaknung körklügi.

26. Ay Dāvud! Biz kılduq sini (4) halife yirde, hükm kılgıl kişiler arasında rāstlıq üze. Taqı (5) uymagıl nefis hevāsınğa, azdurgay sini Tangrı yolındın. Haqıkat üze anlar kim (6) azarlar Tangrı yolındın, anlarğa kın qatıq, munung birle kim (7) unuttılar saqış küni.

27. Taqı yaratmaduq kökni taqı yirni, taqı ol nirseni kim (8) ikisining arasında; bāṭıl. Ol, küfr ketürgenlerning sizigi. Bī-çāralıq anlarğa kim (9) küfr ketürdiler, otdın!

28. Yā kılur mu biz anlarını kim bittiler taqı kıldılar [434b/1] edgü ‘amellerni, fesād kılganlar mengizlig yir içinde? Yā kılur mu biz (2) saqınğanlarını, fāsıqlar mengizlig?

29. Kitābī kim indürdük anı sening tapa, bereketlig; (3) munung üçün kim endişe kılsalar āyatlarımıznı¹⁷⁴ taqı munung üçün kim saqınsa ‘aql eyeleri.

30. Taqı birdük (4) Dāvudğa, Süleymānnı. Neme yaqşı kul! Haqıkat üze ol qaytğan.

31. Ol vaqtın kim ‘arza kılındı (5) anıng üze kiçe birle, üç adaqı üze turğanlar, yorğalar;

32. aydı: "Men söwdüm (6) aṭ sewügin, yā māl sewügin, İdim zikrindin." Ançağa tegrü kim örtüldi tutuğ birle:

33. (7) "Qaytarıng anı benim üze." Sıqayu başladı yünçüklerini taqı boyunlarını.

34. Taqı (8) sınağuq Süleymānnı taqı kemiştük kürsisi üze bir tenni; andın song (9) qayttı.

35. Aydı: "İdim! Yarlıqağıl manga, taqı birgil manga mülkī kim müyesser bolmasun [435a/1] bir kim irsege songumdın. Haqıkat üze sen, sen birgen."

36. Musahhar kılduq anga (2) yilni, yöriyür buyruqı birle, yumşaklıq hālī üze, nirde kim tilese;

37. taqı iblisler, (3) tigme bir bina kılgannı taqı tengiz tübinge bargannı;

38. taqı önginlerni, biri biri birle qoldaş kılinmışlar buqağular içinde.

39. "Bu (4) baqışsimüz; birgil yā tutğıl, saqışsız."

40. Taqı haqıkat üze anga, (5) bizing qatımızda yawuqluq taqı yanışning körklügreki.

41. Taqı yād kılgıl qulumız Eyyübni. (6) Ol vaqtın kim kıqırdı İdisinge: "Men, sıqadı manga iblis, emgek birle (7) taqı qın birle."

42. "Tepgül adaqıng birle; bu, yungu yir sowuq taqı içgü."

¹⁷⁴ āyatlarımıznı: āyatlarımızlarını

43. (8) Taqı birdük anga ahlını taqı anlarning endāzasınça aning birle; rahmet üçün bizdin taqı ögüt üçün (9) 'aqlar eyeleringe.

44. (9) "Taqı tutgıl elging birle awuçmaq taqı urgul aning birle taqı [435b/1] ant içmegil." Biz bulduq anı şabr kılğan. Neme yahşı kul! Haqıkat üze ol kaytğan.

45. Taqı yād kılğıl (2) qullarımıznı; İbrāhim taqı İshāq taqı Ya'qūbnı, eligler (3) taqı közler eyeleri.

46. Biz hāliš kılduq anlarnı, sāde eş birle, āhırat sarāyınıng saqınmağı birle ya'nı song sarāyınıng.

47. (4) Taqı anlar qatımızda üdründü, yahşılardı.

48. Taqı yād kılğıl (5) İsmā'il taqı Yesa' taqı Zül-Kiflni. Taqı tigme biri yahşılardı.

49. (6) Taqı bu Qur'an. Taqı haqıkat üze saqnuqlarğa, yanışning körklüglüki.

50. İkāmet büstānları, (7) açılmış anlarğa qapuqlar.

51. Tayanganlar aning içinde, tileyürler aning içinde (8) üküş meyvanı taqı içgü nirseni.

52. Taqı anlarning katında, közleri aşax (9) yaştaşlar.

53. Bu ol kim va'de kılınur siz saqış küninge.

54. Haqıkat üze bu [436a/1] rüzimüz, yok anga tükenmekdin.

55. Bu; haqıkat üze haddin kiçgenlerge, (2) yawuz kaytmaq.

56. Tamuğ! Köyerler anga. Neme yawuz töşek!

57. Bu, (3) tatsunlar anı, isig suw taqı tamuğluklardın aqğan.

58. Taqı öngin türlüg, aning mengzeşikindin (4) cinsler.

59. "Bu, sizning birle kirgen cemā'at. Yok kinglik anlarğa. Haqıkat üze anlar (5) otnung köygenleri."

60. Aydılar: "Siz, yok kinglik sizge! Siz (6) aşnu kiçürdüngüz anı bizge. Neme yawuz qarar!"

61. Aydılar: "İdimüz! Kim kim burun kiçürdi erse (7) bizge bu, arturgul anga qınnı, kat kat ot içinde."

62. Taqı aydılar: "Ne turur (8) bizge, körmez biz erenlerni, sanayur irdük anlarnı yawuzlardın?"

63. "Tutunduq mu anlarnı (9) yobı, yā qıştı mu anlardın közler?"

64. Haqıkat üze ol rāst, [436b/1] ot eyelerining huşumat kılışmağı.

65. Aygıl: "Haqıkat üze men qorqutğan. Taqı yok tapungudın, (2) meger Tangrı bir, qahr kılğan."

66. "Köklerning erkligi taqı yirning, (3) taqı ol nirsening kim ikisi arasında; yinggen, yarlıқаған."
67. Ayğıl: "Ol habar uluğ,
68. (4) siz andın yüz ewürgenler."
69. "Bolmadı manga biligdin, firışteler birle Ādam taqı iblis, (5) ol vaqtın kim huşumat kılışurlar."
70. "Vağy kılınmas manga, meger haqıkat üze men qorqutğan (6) açuk."
71. Ol vaqtın kim aydı İding, firıştelerge: "Men yaratğan yaratılmış, (7) balçıqdın."
72. "Ol vaqtın kim tüzettim anı taqı ürdüm anıng içinde rühumdın; (8) tüşüing, anga secde kılığlılar."
73. Secde kıldı firışteler kamuğları (9) birikip¹⁷⁵,
74. meger iblis; uluğsındı taqı irdi küfr ketürgenlerdin.
75. [437a/1] Aydı: "Ay iblis! Ne yığdı sini kim secde kılısang ol nersege kim yarattım kudratım elgi birle? (2) Uluğsındıng mu, yā boldung mu yūksegenlerdin?"
76. Aydı: "Men yağşıraq andın. (3) Yarattıng mini otđın taqı yarattıng anı balçıqdın."
77. Aydı: "Çıkgıl (4) andın, haqıkat üze sen sürülmış!"
78. "Taqı haqıkat üze seniñ üze la'netim, kıyāmat küninge tigrü."
79. (5) Aydı: "İdim! Zamān birgil manga, qopğarlıyur¹⁷⁶ küninge tigrü."
80. Aydı: "Haqıkat üze sen (6) zamān birilmışlerdin,
81. bilinmiş vaqtıng küninge tigrü."
82. Aydı: "'İzzeting birle ant içer men, (7) azdurğay men anlarını kamuğını,
83. meger anlardın hāliş kılınmış kullardın."
84. (8) Aydı: "Haq turur andım taqı haqını aytur men."
85. "Toldurğay men tamuğnı sindin taqı ol kim erselerdin (9) kim uydılar sanga, anlardın kamuğdın."

¹⁷⁵ birikip: بیریکیت (y) olarak işaretlediğim harflerden birincisi ve üçüncüsü metinde noktasız)

¹⁷⁶ Eğer yanlış imlā değılse, *başlayur, arığlayur* gibi örneklere benzeme yoluyla ortaya çıkmış olabilir.

86. Aygıl: "Tilemes men sizdin, anıñ üze [437b/1] terdin. Taqı irmes men tekellüf qılğanlardın."

87. "İrmez ol, meger zıkr (2) 'älemlerge."

88. "Taqı bilgey siz habarını, uzak vaqtdın song."

(39)

SÜRETÜ'Z-ZÜMER

(4) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (5) Kitâbnung indürmeki Tangrıdın, yinggen, hikmet birle iş qılğan.

2. Biz indürdük [438a/1] seniñ tapa kitâbnı, rästlik birle. Kulluq kılınğ Tangrığa, hâliş kılığlı bolup anga dinni.

3. (2) Āgâh bolğul, Tangrığa sâde din. Taqı anlar kim tutundılar andın bisre dostlar: (3) "Tapunmaz miz anlarğa, meger munung üçün kim yawutsalar bizni Tangrı tapa, yawuqluq." Haqıkat üze Tangrı hükm kılur (4) aralarında, ol nirse içinde kim anlar anıng içinde hilâf kılışurlar. Haqıkat üze Tangrı, köndürmes (5) ol kim irseni kim ol yalğan, küfr ketürgen.

4. Eger tilese irdi Tangrı kim tutunsa oğlan, (6) ihtiyâr qılğay irdi ol nirsedin kim yaratur, anı kim tileyür. Arıqlıq anga; ol Tangrı bir, (7) kahr qılğan.

5. Yarattı köklerni taqı yirmi, haq birle. Tolğar tünni (8) kündüz üze taqı tolğar kündüzni tün üze. Taqı musahhar qıldı künni (9) taqı aynı, tigme biri yöriyür atanmış vaqtğa tegrü. Meger ol yinggen, yarlıkağan.

6. [438b/1] Yarattı sizni bir tendin, andın song qıldı andın cüftin. (2) Taqı indürdi sizge, tiwelerdin koylardın keçilerdin sekiz cüft. Yaratur sizni (3) analaringız qarnı içinde, yaratmaq yaratmaqđın songra,

üç kat (4) karangkuluk içinde. Ol, Tangrı İdingiz; anga mülk. Yok tapungu meger ol. Neteg (5) ewrülür siz?

7. Eger küfr ketürsengiz, haqıkat üze Tangrı mungsuz sizdin. Taqı (6) räzi bolmas qullarınğa, küfrni. Taqı eger şükr kılsangız, unağay anı (7) sizge. Taqı kötürmes kötürgen, önginlerning yazuqın. Andın song İdingiz tapa (8) qaytmaqıngız, habar birür sizge anı kim qılur irdingiz. Haqıkat üze ol, bilgen (9) köngüldekilerni.

8. Taqı ol vaqtın kim sıqadı kişini ziyān, ündedi İdisini, yanıqlı bolup [439a/1] aning tapa. Andın song ol vaqtda kim birdi anga ni'metni andın, unuttı ol nirseni kim ündeyür irdi (2) aning tapa aşnudın. Taqı kıldı Tangrığa muhālif bolğan nenglerni, munung üçün kim azdursa yolındın. (3) Aygıl: "Asıg algıl küfrüng birle az, haqıkat üze sen ot eyelerindin."

9. (4) Ol kim irse mü kim ol tã'at qılğan turur tünning sä'atlarında, secde qılu yā öre turu, qorqar (5) ol cihāndın taqı ümenür İdisining rahmetindin? Aygıl: "Teng bolur mu, anlar kim (6) bilürler taqı anlar kim bilmesler?" Durustluq üze ögüt alur 'aql (7) eyeleri.

10. Aygıl: "Ay qullarım, anlar kim bittiler, saqning İdingizdin! (8) Anlarğa kim körklüg kıldılar bu yaqınraq tiriglik içinde, körklüglük. Taqı Tangrıning yiri (9) king. Haqıkat üze birilür şabr qılğanlarğa yanutları, saqıssız."

11. [439b/1] Aygıl: "Men buyruldu kim qulluq kılsam Tangrığa, hālış qılıqlı bolup anga dinni."

12. "Taqı buyruldu kim bolsam boyun sügenlerning avvalı."

13. Aygıl: "Men qorqar men, eger yazsam İdimge, uluğ künnüng qınındın."

14. Aygıl: "Tangrığa qulluq qılur [men], hālış [qılıqlı bolup anga] dинimni."

15. (2) "Qulluq qılınq nege kim tilesengiz, andın bisre." Aygıl: "Haqıkat üze ziyān qılğanlar, anlar kim (3) ziyān kıldılar özleringe taqı hāş kişileringe, qıyāmat kün." Bilgil, ol, (4) ol ziyān açuq!

16. Anlarğa, üstünlerindin örtüg otdın (5) taqı altınlarındın örtüg. Ol, qorqutur Tangrı aning birle qullarınğa. (6) Ay qullarım, saqning mindin!

17. Taķı anlar kim saķındılar Őeytāndın (7) kim ķulluķ ķılsalar anga, taķı ķaytsalar Tangrıģa; anlarģa mūjde. Mūjde birgil (8) ol ķullarımģa,

18. kim eşitürler sözni taķı uyarlar körklügrekinge. (9) Anlar anlar kim köndürdi anlarını Tangrı. Taķı anlar, anlar 'aķllar eyeleri.

19. [440a/1] Ol kim irse mü kim vācib boldı aning üze 'azābung kelimesi, sen mü ķutarur sen ol kim irseni kim (2) ot içinde?

20. Velī anlar saķındılar İdilerindin, anlarģa ĥücreler bar; (3) üstünindin ĥücreler bar ķoparılmıŐ, aķar altınındın arıķlar. (4) Tangrıning va'desi, ĥilāf ķılmas Tangrı va'de ķılmıŐ nirseni.

21. Körmeding mü; ĥaķıķat üze Tangrı (5) indürdi kökdin suwnı, kiwürdi anı çeŐmelerge yirde? Andın song (6) çıkar<ur> aning birle ekinni, körklüg hey'etleri rengleri. Andın song ķuwaru başlayur, körer sen anı (7) sarģarmıŐ. Andın song ķılur anı uşanmış. ĥaķıķat üze aning içinde ögüt birmek bar, (8) 'aķl eyeleringe.

22. Ol kim irse mü kim açtı Tangrı aning köngülünü müsülmānlıķģa, (9) ol yaruķluk üze İdisindin? Bī-ĥāralıķ köngülleri ķatıģlarģa [440b/1] Tangrıning zıkrindin! Anlar azģunluk içinde açuķ.

23. Tangrı indürdi (2) söznüng körklürekini; kitābnı, oĥŐaģan, mükerrer bolģan kitābnı. Ćıģrılur (3) andın anlarning köngülleri kim korķarlar İdilerindin, andın song yumŐatur (4) terileri taķı köngülleri Tangrıning zıķri tapa. Ol, Tangrıning köni yolu, (5) köndürür aning birle kimni tilese. Taķı kimni azdursa Tangrı, yok anga köndürgendin.

24. (6) Ol kim irse mü kim saķınur yüzi birle ķınnıng ķatıģlıķındın, ķıyāmat kün? (7) Taķı aytıldı zālımlarģa: "Tating anı kim kazģanur irdingiz."

25. Yalģanģa nisbet ķıldı (8) anlar kim aşnularındın, keldi anlarģa ķın ol yandın kim (9) bilmesler.

26. Taturdı anlarģa Tangrı ĥorluķını, bu yakınraķ tiriglik içinde. [441a/1] Taķı song sarāynıng ķını uluģraķ, eger bilür irseler.

27. Taķı urduķ (2) kişilerge bu Ķur'ān içinde, tigme bir meşeldin; bolģay kim anlar angģaylar.

28. (3) 'Arabī tili üze bolģan Ķur'ān, egrilik irmes; bolģay kim anlar saķıngaylar.

29. Urdı (4) Tangrı meşel: Erni, aning içinde ortaqlar muhtelif kıllıklıqlar, taqı erī, hāliš bolğan (5) erni, bir erge. Teng bolurlar mu meş el yanındın? Ögmek Tangrığa, (6) üküşrekleri bilmesler.

30. Haqıqat üze sen ölüg taqı haqıqat üze anlar ölügler.

31. (7) Andın song haqıqat üze sizler kıyāmat kün, İdingiz qatında huşūmat kılışur siz.

32. (8) Kim küç kılganraq ol kim irsedin kim yalğan sözledi Tangrı üze taqı yalğanğa nisbet kıldı rāstlıq birle, (9) ol vaqtın kim keldi anga? Yoq mu tamuğ içinde ikāmet yiri, küfr ketürgenlerge?

33. Taqı ol kim [441b/1] keldi rāstlıq birle, taqı rāstladı anı; anlar, anlar saqınğanlar.

34. (2) Anlarğa ol kim tileyürler, İdileri üskinde. Ol, körklüglük kılganlarıning yanıtı.

35. (3) Munung üçün kim kiterse Tangrı anlardın, kılganları nirsening yawuzraqı. Taqı cezā birse anlarğa (4) yanutlarını, ol nirsening körklügreki birle kim kıılır irdiler.

36. İrmes mü Tangrı (5) kifāyet kılgan qulinga? Taqı qorquturlar sini anlar birle kim andın bisre. Taqı kimni (6) azdursa Tangrı, yoq anga köndürgendin.

37. Taqı kimni köndürse Tangrı, yoq anga (7) azdurgāndın. İrmez mü Tangrı yinggen, oç eyesi?

38. Taqı eger (8) sorsang anlarğa: "Kim yarattı köklerni taqı yirmi?" Ayğayar: "Tangrı!" (9) Ayğıl: "Habar biring; ol nirsege kim kulluq kıılır siz Tangrıdın bisre, eger tilese mini [442a/1] Tangrı ziyān birle, irür mü anlar ziyānning açğanları? Yā tilese mini raḥmet birle, (2) irür mü anlar yığğanlar raḥmetining?" Ayğıl: "Tap manga Tangrı. Aning üze (3) tevekkül kıılır, tevekkül kılganlar."

39. Ayğıl: "Ay qavmum! İşleng turğanıngız ḥāl üze, (4) men işlegen men. Bilgey siz,

40. ol kim irse kim kelür anga qın, ḥor kıılır anı; (5) taqı indürür aning üze qın peyveste."

41. Biz indürdük sening üze kitābnı, kişiler üçün, (6) rāstlıq birle. Kim kim könülse, özinge; taqı kim azsa, haqıqat üze (7) azar aning üze. Taqı irmes sen anlar üze saqıçı.

42. Tangrı öldürür (8) tenlerni ölümü vaqtında; taqı ol kim ölmedi, uyqusı içinde. (9) Tutar anı ol kim ḥükm kıldı aning üze ölümni taqı ıdar

önginni [442b/1] atanmış vaqtga tegri. Haqiqat üze aning içinde āyatlar bar, ol erenlerge kim endişe qılurlar.

43. (2) Yā tutundılar mu Tangrıdın bisre şefā‘at qılğanlar? Aygıl: (3) "Erklenmesler nirseni, taqı bilmesler."

44. Aygıl: "Tangrıga şefā‘at kamuğ. (4) Anga köklerning mülki taqı yirning. Andın song aning tapa kaytarılurlar."

45. Taqı ol vaqtın kim (5) yād qılındı Tangrı yalguzun, munqabız bolur anlarning köngülleri kim bitmesler (6) ol cihānga; taqı ol vaqtın kim yād qılındı anlar kim andın bisre, ol vaqtın kim anlar sewnürler.

46. (7) Aygıl: "Ay tapunmaqqa sezā Tangrı, köklerning yaratğanı taqı yirning, örtüglügnüing bilgeni taqı açuqnung! (8) Sen hükm qılır sen kullarınngning arasında, ol nirse içinde kim irdiler aning içinde hilāf qılışurlar."

47. (9) Eger haqiqat üze anlarğa kim küç qıldılar, ol nirse kim yirde kamuğ, taqı aning endāzasınça aning birle; [443a/1] yulungaylar irdi aning birle qınnıng qatıqlıqındın, qıyāmat kün. Taqı zāhir boldı anlarğa (2) Tangrıdın, ol nirse kim saqınmaslar.

48. Taqı zāhir boldı anlarğa nirsening yawuzları kim (3) qazğandılar, taqı kapsadı anlarğa ol nirse kim irdiler aning birle mashara qılurlar.

49. Taqı ol vaqtın kim (4) sıqadı kişini ziyān, ündedi bizni. Andın song ol vaqtın kim birdük anga ni‘met bizdın, aydı: (5) "Haqiqat üze birildim anı, bilig üze." Ol sınağ, veli üküşrekleri (6) bilmesler.

50. Aydı anı anlar kim aşnularındın, niyābet qılmadı (7) anlardın ol kim qazğanur irdiler.

51. Tegdi anlarğa ol nirsening yawuzları kim (8) qazğandılar. Taqı anlar kim küç qıldılar munlardın, teggey anlarğa ol nirsening yawuzları (9) kim qazğandılar. Taqı irmez anlar¹⁷⁷ ‘āciz qılğanlar.

52. Bilmediler mü, haqiqat üze Tangrı [443b/1] yayar rüzini ol kim irsege kim tileyür taqı tar qılır? Haqiqat üze aning içinde (2) nişānlar bar, ol erenlerge kim biterler.

53. Aygıl: "Ay qullarım, anlar kim haddin keçtiler (3) özleri üze! Nevmiğ bolmang Tangrıning rahmetindın, haqiqat üze Tangrı (4) yarlıqar yazuqlarınng barçasını. Haqiqat üze ol, ol yarlıqagan, rahmet qılğan.

¹⁷⁷ anlar: anlarğa

54. (5) Taķı yaning İdingiz tapa. Taķı boyun süng anga, mundın aşnu kim kelse sizge (6) ķın. Andın song yāri birilmes siz¹⁷⁸."

55. "Taķı uyung ol nirsening körklügrekinge kim (7) indürüldi sizge İdingizdin, mundın aşnu kim kelse sizge ķın (8) nā-gāh, taķı bilmes siz."

56. Yā aysa ten: "Ay benim ḥasretim (9) munung üze kim taķşir kıldım Tangrı yöninde! Taķı irdim yobılağanlardın."

57. [444a/1] Yā aysa: "Eger ḥaķıķat üze Tangrı köndürse irdi mini, bolğay irdim (2) saķınanlardın."

58. Yā aysa, ol vaķtın kim körer¹⁷⁹ ķını: "Eger (3) ḥaķıķat üze bolsa irdi manga kezig, bolğay irdim körklüg kılganlardın."

59. Keldi (4) sanga āyatlarım, yalğanga nisbet kıldıng anı taķı uluğsındıngız, taķı boldung (5) küfr ketürgenlerdin.

60. Taķı kıyāmat kün, körer sen anlarını kim yalğanga nisbet kıldılar (6) Tangrı üze, yüzleri ħara kılinmış. Yoķ mu tamuğ içinde ikāmet yiri, (7) uluğsınanlarğa?

61. Taķı kıtarur Tangrı anlarını kim saķındılar, necātları birle. (8) Sıķamas anlarını yawuzluk taķı anlar ħađurmaslar.

62. Tangrı yaratğanı tigme bir (9) nirseniñ. Taķı ol tigme bir nirse üze saķçı.

63. Anga köklerning kiritleri [444b/1] taķı yirning. Taķı anlar kim küfr ketürdiler Tangrıning āyatlarınğa, anlar (2) anlar ziyān kılganlar.

64. Ayğıl: "Tangrıdın önginge mü, buyrur siz manga kim kılluk kılsam, (3) ay cāhiller?"

65. Taķı vaḥy kılındı sening tapa taķı anlar tapa kim (4) aşnungdın: "Eger ortak ḳoşsang, bāḥıl bolğay 'ameling taķı bolğay sen (5) yoķalğanlardın."

66. "Tangrığa kılluk kılgıl taķı bolgul şükr kılganlardın."

67. (6) Taķı uluğlamadılar Tangrıni, uluğlukıning ḥaķķınça. Taķı yir ħamuğ, (7) ħabzası, kıyāmat kün.¹⁸⁰ Taķı kökler türülmüş, (8) yemini <birle>. Arıglıķ anga taķı yüksek boldı ol nirsedin kim ortak ḳoşarlar.

68. Taķı ürüldi (9) şürğa, bi-hüş boldı ol kim irse kim kökler içinde taķı ol kim irse kim yirde, [445a/1] meger ol kim irse kim tiledi

¹⁷⁸ yāri birilmes siz: yāri birilmesler

¹⁷⁹ körer: körer sen

¹⁸⁰ "Kıyamet günü bütün yer yüzü onun avucundadır."

Tangrı. Andın song ürüldi aning içinge, özge; ol vaqtın kim (2) anlar qopganlar baqarlar.

69. Taqı yaruk boldı yir, yarukluqı birle (3) İdisining. Taqı kondı kitāb, taqı kelindi peygāambarlar birle taqı tanuqlar birle. (4) Taqı hükm kılını aralarında rāstlıq birle taqı anlar küç kılınmaslar.

70. Taqı tükel birildi (5) tigme bir ten anı kim qazğandı. Taqı ol, bilgenrek anı kim kılurlar.

71. Taqı sürüldi (6) anlar kim küfr ketürdiler, tamuğ tapa ögür ögür. Ançağa tigrü kim ol vaqtın kim keldiler anga, (7) açıldı qapuqları taqı aydı anlarğa hāzınları: "Kelmedi mü sizge yalawaqlar (8) sizdin, oqıyurlar sizning üze İdingizning āyatların taqı qorquturlar sizni (9) bu kününgüznüing satğaşmağını?" Aydılar: "Andağ oq." Velı vācib boldı 'azābnung [445b/1] kelimesi, kāfırlar üze.

72. Aytıldı: "Kiring tamuğ (2) qapuqlarınga, cāvidānalar aning içinde. Neme yawuz qarār qılgu yir, mütekebbirlerge!"

73. (3) Taqı sürüldi anlar kim saqındılar İdilerindin, uçmaq tapa ögür ögür. Ançağa tegrü kim (4) ol vaqtın kim keldiler anga, taqı açıldı qapuqları taqı aydı anlarğa hāzınları: (5) "Esenlik sizing üze, arıq boldunguz! Kiring anga, cāvidānalar."

74. Taqı aydılar: (6) "Ögmek Tangrıga, ol kim rāst aydı bizge va'desini taqı birdi bizge yirmi. (7) Orun tutar miz uçmaqđın, nirde kim tilese miz. Neme körklüg, qılğanlarıning yanutı!"

75. (8) Taqı körer sen firıştelerni, qapsağanlar 'arş yöresindin. Tesbıh kılurlar (9) İdilerining ögmeki birle. Taqı hükm kılını aralarında tüzlük birle taqı aytıldı: "Ögmek Tangrıga, 'ālamlarıning erkligi."

(40)

SÜRETÜ'L-MÜ'MİN

[446a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (2) .....

2. Kitâbnung indürmeki Tangrıdın; yinggen, bilgen.

3. (3) Yazuqnung yarlıkağanındın, tevbening qabül qılğanındın, qını qatıgındın, fazl [446b/1] eyesi. Yoq tapungu meger ol, aning tapa yanış.

4. Cedel qılışmas Tangrıniñ (2) âyatları içinde, meger anlar kim küfr ketürdiler. Arşıqturmasun sini ewrülmepleri, iller içinde.

5. (3) Yalganga nisbet qıldı aşnularındın Nüh qavmı taqı peygâmbarga hilâf qılğan ögürler songlarındın. Taqı ugradı (4) tigme bir ümmet yalawaçlarınğa, munung üçün kim tutsalar anı. Taqı cedel qılışsalar bâtil <birle>, (5) munung üçün kim bâtil qılsalar anı, aning birle haqını. Tuttum anlarını, neteg boldı qınım?

6. (6) Taqı aning mengizlig vâcib boldı İdingning kelimesi, anlar üze kim küfr ketürdiler: Haqıqat üze anlar (7) ot eyeleri.

7. Anlar kim kötrürler 'arşını taqı ol kim erseler kim yöresinde; (8) tesbîh qılurlar İdilerining ögmekleri birle taqı biterler anga taqı yarlıqayu tilerler (9) anlarğa kim bittiler: "İdimüz! Yitting tigme bir nersege, rahmet yanındın taqı bilig yanındın. [447a/1] Yarlıqağıl anlarğa kim tevbe qıldılar taqı uydılar yolungğa, taqı saqlağıl anlarını tamuğ (2) qınındın."

8. "İdimüz! Taqı kiwürgil anlarını ol ikâmet büstânına kim va'de qilding anlarğa; (3) taqı ol kim erseler kim şâlih boldı, atalarındın taqı cüftlerindin taqı oğlanlarındın. Haqıqat üze sen, (4) sen yinggen, hikmetlig."

9. "Taķı saķlađıl anlarını yawuz işlerdin. Taķı kimlerini kim (5) saķlasang yawuz işlerdin, ol kün, rahmet kıldıng anga. Taķı ol, ol (6) uluğ zafer."

10. Haķıkat üze anlar küfr ketürdiler, kıķırılırlar: (7) "Tangrınıñ düşman tutmaķı, uluđraķ sizıng düşman tutmaķıngızdın özlerıngızni. Ol vaķtın kim ündenür siz (8) imān tapa, taķı küfr ketrür siz."

11. Aydılar: "İdimüz! Öldürdüng bizni iki öldürmek (9) taķı tirgüzdüng bizni iki tirgüzmek. İkrār kılduğ yazuķlarımızıgı, bar mu [447b/1] çıķmaķıgı yoldın?"

12. Ol munung birle kim ol, ol vaķtın kim ündenildi Tangrı yalguzun, (2) küfr ketürdüngüz; taķı ortak koşulsa¹⁸¹ anga, biter siz. Hükm yüksek, uluğ (3) Tangrıga.

13. Ol ol kim körküzür sizge āyatlarını taķı indürür sizge (4) kökdin rüzini. Taķı ögüt almas, meger ol kim erse kim kaytur Tangrıga.

14. Kılluķ kılıng (5) Tangrıga, hāliş kılığlı bolup anga dinni; taķı eger sewmese küfr ketürgenler.

15. (6) Derecelerning kötürgeni, 'arş eyesi, kemşür tiriglik, ya'nı vahynı, buyruķındın, (7) ol kim erse üze kim tileyür kıllarındın; munung üçün kim korķutsa¹⁸² satgıaşmak künındın.

16. (8) Açılganlar, örtülmes Tangrı üze anlardın nirse. "Bu kün mülk (9) kimge?" "Kahr kılgan, yalguz Tengrige."

17. Bu kün yanut birilür tigme bir ten, [448a/1] ol nirse birle kim kazgandı. Yok küç bu kün. Haķıkat üze Tangrı saķışı revān.

18. (2) Taķı korķutgul anlarını kıyāmat künındın. Ol vaķtın kim köngüller, boğazlar kıatında, (3) yutuğlı bolup. Yok küç kılganlarğa dostdın taķı boyun sügen şefā'atçıdın.

19. (4) Bilür köznüng ogurlayu bakmaķını taķı anı kim örter köngüller.

20. Taķı Tangrı (5) hükm kılır rāstlıķ birle. Taķı anlar kim kılluķ kılırlar andın bisre, hükm kılmaslar (6) nirse birle. Haķıkat üze Tangrı, ol eşitgen, körge.

21. (7) Yörimediler mü yirde, baksalar neteg boldı (8) anlarını songı kim irdiler aşnularındın? İrdiler anlar kıatıgıraķ anlardın, (9) küç

¹⁸¹ ortak koşulsa: ortak koşulmasa

¹⁸² korķutsa: korķutsang

yanındın taqı eșerler yanındın yirde. Tuttı anlarını Tangrı, yazuqları birle. [448b/1] Taqı bolmadı anlarğa, Tangrıdın saqlağandın.

22. Ol munung birle (2) kelür irdi anlarğa yalawaqları açuq hüccet birle, küfr ketürdiler. Tuttı anlarını (3) Tangrı. Haqıkat üze ol küçlüg, kını katıg.

23. Taqı ıdduq (4) Mūsānı, āyatlarımız birle taqı açuq hüccet birle,

24. Fir'avn tapa taqı Hāmān tapa (5) taqı Kārūn tapa. Aydılar: "Sihr kılğan yalğan sözlegen."

25. Ol vaqtın kim keldi anlarğa haq birle ya'nı yanut birle, (6) katımızdın; aydılar: "Öldürüng anlarınğ oğulların kim bittiler anıng birle (7) taqı tirig qoğung tişilerni." Taqı irmez kafırlarınğ keydi, meger zāyı'lıq (8) içinde.

26. Taqı aydı Fir'avn: "Qođung mini, öldüreyin Mūsānı, (9) taqı ündesün İdisini. Men qorqar men kim aynatsa dıniñizni, yā [449a/1] zāhir bolsa yirde fesād."

27. Taqı aydı Mūsā: "Men sıgındım (2) İdimge taqı İdingizge, tigme bir mütekebbirdin kim bitmez saqış küninge."

28. (3) Taqı aydı erı bitgen, Fir'avnıñ hāş kişilerindin, örter (4) imānını: "Öldürür mü siz erni kim aysa: 'İdim Tangrı'?" (5) Taqı keldi sizge açuq hüccet birle İdingizdin. Taqı eger yalğan irse, anıng üze (6) yalğanı. Taqı eger rāst irse, tiggey sizge va'de kılğan nirseniñ pārası. (7) Haqıkat üze Tangrı, köndürmes ol kim erseni kim ol haddin kiçti, key yalğan sözlegen."

29. "Ay qavmum! (8) Sizge mülk bu kün, üstemlüglük kılı yirde. Kim yıgar bizge (9) Tangrı qınıdın, eger kelse bizge?" Aydı Fir'avn: "Körküzmes men sizge, meger anı kim [449b/1] körer men. Taqı köndürmes men sizni, meger köni yolğa."

30. Taqı aydı ol kim (2) bitti: "Ay qavmum! Men qorqar men sizning üze, ögürler künleri mengizligdin;

31. (3) Nūh kavmı 'ādeti mengizlig, taqı 'Ādning taqı Şemüdning, taqı anlar kim (4) songlarındın. Taqı irmez Tangrı, tileyür küçni kullarınga."

32. "Taqı ay qavmum! (5) Men qorqar men sizning üze, kıkırışmaq künindin."

33. "Ol kün kim i'râz kıılır siz (6) song çewürügliler bolup, yok sizge Tangrıdın saklağandın. Taķı kimni kim azdursa (7) Tangrı, yok anga köndürgendin."

34. "Taķı keldi sizge Yūsuf, aşnudın, (8) açuķ hüccetler birle, kıışmadıngız şek içinde, ol nirsedin kim keldi sizge anıng birle. Ançağa tigrü kim (9) ol vaķtın yoķaldı, aydıngız: 'İdmağay Tangrı, songındın yalawaç.' Anıng mengizlig [450a/1] azdurur Tangrı, ol kim erseni kim ol haddin kiçti, şeklig."

35. "Anlar kim cedel kıılışurlar (2) Tangrıning āyatları içinde, hüccetsiz kim keldi anlarğa. Uluğ boldı düşman tutmaķ yanındın, Tangrı (3) kıatında taķı anlarning kıatında, bittiler. Anıng mengizlig urur mühr Tangrı, tigma bir (4) uluğsınğan cebbārning köngli üze."

36. Taķı aydı Fir'avn: "Ay Hāmān! Kıopargıl manga (5) köşk; bolğay kim men yitgey men kıapuğlarğa,

37. köklerning kıapuğlarına, (6) baķsam Mūsānıñ İdisinge. Taķı men sizer men anı yalğançı." Taķı anıng mengizlig (7) bezenildi Fir'avnğa, 'amelining yawuzluķı, taķı yıgıldı yoldın. Taķı irmez (8) Fir'avnning keydi, meger yoķalmaķ içinde.

38. Taķı aydı ol kim bitti: "Ay (9) kıavmum! Uyung manga, köndüreyin sizni köni yolğa."

39. "Ay kıavmum! [450b/1] Hāķıķat üze bu yaķınraķ tiriglik, asıg alģu nerse. Taķı hāķıķat üze ol cihān, ol (2) kıarār sarāyı."

40. "Kim kim kıılsa yawuzluķını, yanut birilmez meger anıng mengzeşini. Taķı kim kim (3) 'amel kıılsa, edģü 'amel, erkekdin yā tışidın, taķı ol bitgen; taķı anlar (4) kirürler uçmaķķa, rüzı birilür anıng içinde sakışsız."

41. (5) "Taķı ay kıavmum! Ne turur manga, ündeyür men sizni kıurtulmaķ tapa, taķı ündeyürsüz mini (6) ot tapa?"

42. "Ündeyürsüz mini, munung üçün kim küfr ketürsem Tangrığa, taķı ortaq kıoşsam anga ol nerseni kim (7) yoķ manga anıng birle bilig. Taķı men ündeyür men sizni, yinggen, yarlıķağan Tangrığa."

43. (8) "Çāra yoķ, hāķıķat üze ündeyür siz¹⁸³ mini anıng tapa, yoķ anga ündemek, dünyā (9) içinde taķı yoķ ol cihānda. Taķı hāķıķat üze kıaydışımız, Tangrığa. Taķı [451a/1] haddin kıiçgenler, anlar ot eyeleri."

183 ündeyür siz: ündeyür sen

44. "Anggay siz anı kim (2) aytur men sizge. Taqı iter men işimni Tangrı tapa. Haqıkat üze Tangrı, körgen (3) qullarnı."

45. Saqladı anı Tangrı, mekr qılduqlarınıng qatıqları<ndın>. Taqı kapsadı (4) Fir'avnning alını, qınnıñ qatıqlı.

46. Ot, 'arza qılınur<lar> (5) anıng üze, irte taqı kiçe. Taqı ol kün kim qopar qıyāmat: "Kiwring (6) Fir'avn kökini, qınnıñ qatıqlıngā."

47. Taqı ol vaqtın kim hücctleşürler ot (7) içinde, aytur za'ifler, anlarğa kim uluqsındılar: (8) "Biz irdük sizge uyğanlar, irür mü siz ignā qılğanlar bizdin, ülüşni (9) otdın?"

48. Aydı anlar kim uluqsındılar: "Biz kamuğ munung içinde. Haqıkat üze Tangrı, [451b/1] hükm qıldı qullar arasında."

49. Taqı aydı anlar kim ot içinde, tamuğnung (2) hāzınlarına: "Üdeng İdingizni, yüngül qılınun bizdin, bir kün qındın."

50. (3) Aydılar: "Kelmedi mü irdi sizge yalawaqlarınıngız açuq hücctler birle?" Aydılar: "Keldi." (4) Aydılar: "Du'ā qılınğ." Taqı irmez kâfırlarınıng du'āsı, meger azğunluq içinde."

51. (5) Biz yārī birür miz yalawaqlarımızğa taqı anlar kim bittiler anıng birle, bu yaqınraq (6) tiriglik içinde taqı ol kün kim qopar tanuqlar.

52. Ol kün kim asıg qılmas küç qılğanlarğa, (7) 'özrleri. Taqı anlarğa sürmek taqı anlarğa sarāyning (8) yawuzluqlı.

53. Taqı birdük Mūsāğa köni yolını. Taqı birdük Ya'qüb (9) oqlanlarına kitābnı, ya'nī Tevrīt,

54. köni yol için taqı ögüt için 'aql eyeleringe.

55. [452a/1] Şabr qılğıl, haqıkat üze Tangrınnıñ va'desi rāst. Taqı yarlıqayu tilegil yazuqungğa. Taqı tesbih qılğıl (2) İdingning ögmeki birle, kiçe birle taqı irte birle.

56. Haqıkat üze anlar kim cedel qılışurlar (3) Tangrınnıng āyatları içinde, açuq hücctsiz keldi anlarğa; yoq köngülleri içinde (4) meger uluqluq, irmez anlar tiggenleri. Sıgıngıl Tangrığa. Haqıkat üze ol, ol (5) eşitgen, körgen.

57. Köklerning yaratmaqı taqı yirning, uluğraq (6) kişilerinng yaratmaqındın. Velī kişilerinng üküşreki bilmesler.

58. (7) Taqı teng bolmas közsüz taqı körgen, taqı anlar kim bittiler taqı qıldılar (8) edğü 'ameller, taqı yawuz qılğan. İngen az saqınur siz.

59. Haqıqat üze (9) kıyāmat kelgen, yoq şek aning içinde. Veli kişilerning üküşreki [452b/1] bitmesler.

60. Taqı aydı İdingiz: "Qulluq qıling manga, icābet qılayın sizge. Haqıqat üze (2) anlar uluğsinurlar qulluqumdın, kirgeyler tamuğga, (3) horlar."

61. Tangrı ol kim qıldı sizge tünni, munung üçün kim qarār kılsangız (4) aning içinde, kündüzni körgen. Haqıqat üze Tangrı, edgülük eyesi kişilerge. (5) Veli kişilerning üküşreki şükr qılmaslar.

62. Ol, Tangrı İdingiz, (6) tigme bir nersening yaratğanı. Yoq tapunğu meger ol. Neteg ewrülür siz?

63. Aning mengizlig (7) ewrülür anlar kim irdiler Tangrıñ ayatlarına inkār qılurlar.

64. Tangrı (8) ol kim qıldı sizge yirmi turğu yir, taqı kökni qubbe. (9) Taqı şüret qıldı sizni, körklüg qıldı şüretleringizni taqı rüzı qıldı sizge arıq nerselerdin. [453a/1] Ol, Tangrı İdingiz, yüksek boldı 'āamlarning erkligi.

65. (2) Ol tirig, yoq tapunğu meger ol. Qulluq qıling anga, hāliş kılu anga dinni. (3) Ögmek Tangrığa, 'āamlarning erkligi.

66. Aygıl: "Men yıgıldım kim qulluq qılsam (4) anlarğa kim qulluq kıılır siz Tangrıdın bisre, ol vaqtın kim keldi manga açuq hüccetler (5) İdimdin. Taqı buyruıldım kim boyun süsem 'āamlarning İdisinge."

67. Ol (6) ol kim yarattı sizni topraqdın, andın song tamzumdın, andın song (7) koyuğ qandın. Andın song çıkarur sizni nā-reside, andın song munung üçün kim tigsengiz 'aqlarnıñ yitiz bolmağınça, (8) andın song munung üçün kim bolsangız qarılar. Taqı sizdin kim erse öldürülür taqı aşnudın, (9) taqı munung üçün kim tigsengiz atanmış vaqtğa. Taqı bolğay kim siz bilgey siz.

68. Ol ol kim [453b/1] tırgüzür taqı öldürür. Ol vaqtın kim hükm qıldı işni, haqıqat üze aytur anga: "Bolğul!"; (2) bolur.

69. Körmeding mü anlar tapa kim cedel qılışurlar Tangrıñ ayatları (3) içinde? Neteg ewrülürler?

70. Anlar kim yalğanga nisbet qıldılar Qur'annı (4) taqı ol nirseni kim ıdduq aning birle yalawaçlarımızni; bilgeyle<r>.

71. Ol vaqtın kim (5) gullar boyunlarında taqı zencirler, sürinürler

72. isig suw içinde. (6) Andın song ot içinde qarınları toldur<ul>urlar.

73. Andın song aytıldı anlarğa: "Qayda ol kim irdingiz (7) ortak koşar siz,

74. Tangrıdın bisre?" Aydılar: "Gäyib boldılar bizdin. (8) Qulluq kılmaz irdük aşnudın, nirsege." Anıng mengizlig azdurur Tangrı kâfırlarnı.

75. (9) Ol kim munung birle sewnür erdingiz yırde, haqdın [454a/1] öngin birle, taqı munung birle kim rağbat kıılır irdingiz.

76. Kiring tamuğ qapuğlarınğa, (2) cāvidānalar anıng içinde. Neme yawuz mütekebbirlerning iķāmet kıılgu yiri!

77. Şabr kıılğıl, (3) haqıķat üze Tangrıning va'desi rāst. Eger körküzse miz sanga ol nirsening pārasını kim va'de kıılır miz anlarğa, (4) yā tükel alğay miz sini. Bizing tapa kaytarılır siz.

78. Taqı ıdduq yalawaçlar, (5) aşnungdın. Anlardın kim irse bar kim ıdduq sening üze taqı anlardın kim irse bar kim ıdmaduq (6) sening üze. Taqı bolmadı yalawaçğa kim kelse āyat birle, meger Tangrı buyruķı birle. (7) Ol vaqtın kim keldi Tangrıning işi, hükm kıılındı rāstlıq birle. Taqı yoqaldı anda, boyun sümegenler.

79. (8) Tangrı ol kim kııldı sizge tiwelerni, munung üçün kim münsengiz andın, taqı andın (9) yiyür siz.

80. Taqı sizge, anıng içinde asığlar. Taqı munung üçün kim tegsengiz anıng üze hācatğa, [454b/1] köngülleringizdeki. Taqı anıng üze taqı kemi üze, kötrülür siz.

81. Taqı körküzür sizge āyatlarını. Tangrıning (2) āyatlarının kayusını inkār kıılır siz?

82. Yörimediler mü yir içinde, baqsalar (3) neteg boldı anlarning songı kim aşnularındın? İrdi üküşrekleri anlardın, (4) taqı qatıgrak küç yanındın taqı eşerler yanındın yırde. Niyābet kılmadı anlardın ol nirse kim irdiler (5) qazğanurlar.

83. Ol vaqtın kim keldi anlarğa yalawaçları açuq hüccet birle, sewündiler (6) ol nirse birle kim munung qatında biligdin. Taqı qapsadı anlarnı ol nirse kim anıng birle maşhara kıılır (7) irdiler.

84. Ol vaqtın kim kördiler qınımız qatıqlıķını, aydılar: "Bittük Tangrığa, yalğuz ol. (8) Taqı küfr ketürdük ol nirsege kim irdük anıng birle ortak koşğanlar."

85. Asıg kılmaz irdi anlarğa imānları, ol vaktın kim (9) kördiler kınımızning qatıqlıqını. Tangrı sünneti ol kim keçti qulları içinde. Taqı yoqaldı ol vaktı, ol yirde küfr ketürgenler.

(41)

SÜRETÜ HÂ MİMİ'S-SECDE

[455a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (2) .....

2. İndürmek rahmet qılğan Tangrıdın, rahmeti lâzım.

3. Kitâb turur kim tafşil qılındı (3) âyatları, Tâzî tili üze ingen kitâbnı, tileyür men ol erenlerge kim bilürler.

4. Müjde birgen taqı qorqutğan. (4) Yüz ewürdi üküşrekleri taqı anlar eşitmezler.

5. Taqı aydılar: (5) "Köngüllerimiz hiçâblar içinde andın kim ündeyür siz bizge anıng tapa, taqı qulaqlarımızda (6) ağırlıq. Taqı aramızdın taqı arandın hiçâb. İşlegil, biz işlegenler."

6. [455b/1] Aygıl: "Haqıqat üze men yaratılmış, sizing mengizlig. Vaqıy qılınur benim tapa: Haqıqat üze tapungunguz tapungu bir. (2) Râst bolung anıng tapa taqı yarlıqamaq tileng andın. Taqı bî-çaralıq ortak qoşğanlarğa!"

7. (3) Anlar birmezler¹⁸⁴ zekâtnı. Taqı anlar, ol cihânda, anlar küfr ketürgenler.

8. (4) Haqıqat üze anlar kim bittiler taqı qıldılar edgü 'amellerni, anlarğa yanut (5) kesilmegen.

¹⁸⁴ birmezler: birilmezler

9. Aygıl: "Siz mü küfr ketrür siz ol Tangrı birle, yarattı (6) yirmi iki kün içinde? Taqı qılur siz¹⁸⁵ anga muhâlif bolğan nengler. Ol, (7) 'âlamlarınǵ erkligi."

10. Taqı qıldı anıng içinde tölengen tağlar, üstünindin. (8) Taqı berekât qoydı anıng içinde. Taqı endäza qıldı anıng içinde yir üstindekilerning rüzilerini, tört kün içinde, tüz, (9) sorğanlarǵa.

11. Andın song yönendi kök tapa, taqı ol tütün, [456a/1] aydı anga taqı yirge: "Keling boyun süyü yâ una<ma>yu." Aydılar: (2) "Keldük, boyun sügli bolup."

12. Tükel qıldı anlarını yiti köknüing hâlı üze, iki kün içinde. (3) Taqı vahy qıldı tıgme bir kök içinde işini. Taqı bezedük kökni yaqınraq, yangan çırâğlar (4) birle, taqı saqlamaq üçün. Ol, ğâlib bolğan, yinggen, bilgen Tangrının taqdiri.

13. Eger (5) yüz ewürseler, aygıl: "Qorquttum sizni, qatıǵ qını birle, 'Ädning taqı Şemüdnung qatıǵ qını (6) mengizlig."

14. Ol vaqtın kim keldi anlarǵa yalavaçlar, ileylerindin taqı (7) songlarındın kim: "Qulluq qılmang meger Tangrıǵa"; aydılar: "Eger tilese İdimüz, indürgey irdi (8) firışteler. Biz, ol nirsege kim ıdıldıngız, anga küfr ketürgenler."

15. Ammâ 'Äd, (9) uluğsındılar yirde haqdın öngin birle, taqı aydılar: "Kim qatıǵraq [456b/1] bizdin, küç yanındın?" Körmediler mü, haqıqat üze Tangrı, ol kim yarattı anlarını, ol qatıǵraq (2) anlardın küç yanındın? Taqı irdiler âyatlarımızǵa inkâr qılurlar.

16. Taqı ıdduq anlar üze (3) yılını, ün birle qatıǵ esgen, naqs künler içinde; munung üçün kim tatarsa miz anlarǵa horluqning (4) qını, bu yaqınraq tiriglik içinde. Taqı ol cihännung qını horraq (5) taqı anlar yâri birilmesler.

17. Taqı Şemüd, köndürdük anlarını. İhtiyâr qıldılar (6) azgunluqını, köni yol üze. Taqı tuttı anlarını horluqning qınıning (7) dâhiyesi, munung birle kim qazğanur irdiler.

18. Taqı qutarduq anlarını kim bittiler (8) taqı irdiler saqınurlar.

19. Taqı ol kün yıǵlur Tangrının düşmanları ot tapa, anlar (9) habs qılurlar öngleri songları birle.

¹⁸⁵ qılur siz: qılurlar

20. Ançağa tigrü ol vaktin kim keldi<ler> anga¹⁸⁶, tanuqluq birdi anlar üze, kulakları [457a/1] taqı közleri taqı terileri, munung birle kim kılur irdiler.

21. Taqı aydılar (2) terileringe: "Ne üçün tanuqluq birdingiz bizing üze?" Aydılar: "Sözletti bizge ol Tangrı kim (3) sözletti tigme bir nirsege. Taqı ol yarattı sizni ilk kez taqı anıng tapa (4) kaytarılır siz."

22. "Taqı örtülmes irdingiz kim tanuqluq birse (5) sizing üze kulaklarıngız taqı közleringiz taqı terileringiz, veli (6) sizindingiz kim haqıkat üze Tangrı bilmes üküşrek andın kim kılur siz."

23. (7) "Taqı ol sizigingiz ol kim sizindingiz İdingizge, yoqattı sizni, boldunguz (8) yoqalğanlardın.

24. Eger şabr kılısalar, ot ikāmet kılgu yir anlarğa. (9) Taqı eger rāzī kılmaq tileseleler, irmes anlar rāzī kılınmışlardın.

25. Taqı taqdır kılduq [457b/1] anlarğa qoldaşlar, bezediler anlarğa ol nirse kim ileylerinde taqı songlarında. (2) Taqı vācib boldı anlar üze söz, ümmetler içinde keçti aşnularındın, (3) perilerdin taqı kişilerdin. Haqıkat üze anlar irdiler yoqalğanlar.

26. Taqı aydı anlar kim (4) küfr ketürdiler: "İştımeng bu Qur'ānnı taqı bātil sözleng anıng içinde, bolğay kim siz (5) yinggey siz."

27. Taturğay miz anlarğa kim küfr ketürdiler, qın katıg. (6) Taqı cezā birgey miz anlarğa ol nirsening yawuzraqını kim irdiler kılurlar.

28. Ol, Tangrının (7) düşmanlarının yanutı, ot. Anlarğa anıng içinde cāvidānalıq sarāyı, yanut birmek anıng birle kim irdiler (8) āyatlarımızğa inkār kılurlar.

29. Taqı aydı anlar kim küfr ketürdiler: "İdimüz! Kōrküzgil bizge ol iki kim irseni kim (9) azdurdılar bizni, perilerdin taqı ādemilerdin. Kılalıng ol ikisini adaqlarımız astında, [458a/1] munung üçün kim bolsalar astınlardın."

30. Haqıkat üze anlar kim aydılar: "İdimüz Tangrı." (2) Andın song rāst boldılar, iner anlar üze firişteler kim: "Qorqmang taqı (3) kağgurmang, taqı sewnüng ol uçmaq birle kim va'de kılur irdingiz."

31. (4) "Biz dostlarıngız biz, bu yaqınraq tiriglik içinde taqı ol cihānda. (5) Taqı sizge anıng içinde ol kim ārzūlayur tenleringiz taqı sizge anıng içinde anı kim ārzūlayur siz;

32. (6) tuzguluk hālı üze, yarlıkağan, rahmet kılğandıın."

¹⁸⁶ anga: anlarğa

33. Taķı kim körklügrek söz yanındın, andın kim ündedi (7) Tangrı tapa taķı kıldı edģü 'amelni taķı aydı: "Haķıkat üze men boyun sügenlerdin"?

34. Taķı (8) teng bolmas edģülük taķı yawuzluk. Def' kılģıl, ol nirse birle kim ol körklügrek; (9) ol vaķtın ol kim irse kim sening arangda taķı aning arasında düşmanlık bar, tamām ol hāliř dost mengizlig.

35. [458b/1] Taķı satģařturulmas anga, meger anlar kim şabr kıldılar. Taķı satģařturulmas anga, meger (2) uluģ ülüş eyesi.

36. Taķı eger yöndürür bolsa sini, iblisdin yöndürmek; (3) sıngınl Tangrıģa. Haķıkat üze ol, ol işitgen, bilgen.

37. Taķı aning niřānlarındın (4) tün taķı kündüz, taķı kün taķı ay. Secde kılmanģ (5) künge taķı ayģa. Taķı secde kılınģ ol Tangrıģa kim yarattı anlarımı, (6) eger kulluk kılur irdingiz irse anga.

38. Taķı eger uluģsınsalar; anlar İding (7) şatında, tesbih kılurlar anga tünle taķı kündüz, taķı anlar yalkmaslar.

39. (8) Taķı niřānlarındın: Haķıkatda sen körer sen yirmi, ĥor bolģan; ol vaķtın kim indürdük (9) aning üze suwnı, teprendi taķı kabardı. Haķıkat üze ol¹⁸⁷ kim tırgüzdi anı, tırgüzgeni [459a/1] ölüģlernüģ. Haķıkat üze ol, tıgme bir nirse üze yaraģlıģ.

40. Haķıkat üze anlar kim şışurlar (2) āyatlarımız içinde, örtülmes bizing üze. Ol kim irse mü kim kemşilür otģa, yaĥřıraq; (3) yā ol kim irse mü kim kelür şurtulup, řıyāmat kün? Kılınģ ol nırseni kim tileding<iz>. Haķıkat üze ol, (4) anı kim kılur siz körgen.

41. Haķıkat üze anlar kim küfr ketürdiler Ķur'ānģa, (5) ol vaķtın kim keldi anlarģa. Taķı haķıkat üze ol, kitāb saķlanmıř.

42. Kelmes anga bātil, (6) ileyindin taķı songındın. İndürmek, ĥikmetligdin, (7) öģülmıř.

43. Ayılmas sanga, meger ol kim ayıldı yalavaçlarģa, aşnungdın. (8) Haķıkat üze İding, yarlıkamak eyesi taķı iglig kın eyesi.

44. Taķı eger kılsa irdük anı (9) Ķur'ān, a'cemı; ayģaylar irdi: "Eger beyān kılınsa irdi āyatları. A'cemı Ķur'ān mu, taķı 'Arabı resül mu?" [459b/1] Ayģıl: "Ol, anlarģa kim bittiler, köni yol taķı řifā." Taķı anlar kim bitmesler, (2) řulaķlarında aģırlık bar. Taķı ol, anlar üze közsüz. Anlar kıırılurlar (3) yırak yirdin.

¹⁸⁷ ol: anlar

45. Taķı birdük Mūsāga kitābnı, hilāf kılındı (4) aning içinde. Taķı eger ozmaduk bolsa irdi <kelime>, İdingdin; hükm kılınğay irdi aralarında. Taķı anlar (5) şek içinde andın, şeklig.

46. Kim kim kılrsa edğü 'amel, özing; taķı kim kim yawuz kılrsa, aning üze. (6) Taķı irmez İding, küç kılğan kullarğa.

47. Aning tapa kaytarılır kıyāmatning biligi. Taķı (7) çıkmas meyvalardın çiçek kaplarındın, taķı kötürmes tişidin, (8) taķı kodmas, meger aning bilmeki birle. Taķı ol kün kıkrur anlarını: "Kayda ortaklarım?" Aydılar: (9) "Bildürdük sanga, yok bizdin tanuğdın."

48. Taķı azdı anlardın ol nirse kim kulluk kılur irdiler [460a/1] aşnudın. Taķı sizindiler, yok anlarğa kaçıp kurtulgu yirdin.

49. Yalkmas kişiler, (2) edğülükning tilemekindin. Taķı eger sıkasa anı yawuzluk, nevmidlik zāhir kılğan.

50. Taķı eger tatarsa miz anga (3) rahmet bizdin, küçeylikdin song, tegdi anga; ayğay: "Bu manga. Taķı (4) sizmes men kıyāmatnı kopğan. Taķı eger kaytarılsam İdim tapa, (5) haķikat üze manga aning katında körklügrek hāl." Habar birgey miz anlarğa kim küfr ketürdiler, aning birle kim kıldılar. (6) Taķı taturğay miz anlarğa kındın irig.

51. Taķı ol vaqtın kim edğülük kılduk kişiler üze, (7) yüz ewürdi taķı yıraķ boldı aning yöninge. Taķı ol vaqtın kim sıkadı anı yawuzluk, du'ā eyesi (8) inlig.

52. Ayğıl: "Habar biring: Eger bolsa Tangrı katındın, andın song küfr ketürsengiz (9) anga; kim azğunraķ ol kim irsedin kim ol yıraķ hilāf içinde?"

53. Körküzgey miz anlarğa āyatlarımıznı, [460b/1] kök kırıklarında taķı özleri içinde; ançağa tegrü kim açılrsa anlarğa, haķikat üze ol rāst. Taķı (2) tap bolmadı mu İding, haķikat üze ol tigme bir nirse üze tanuğ?

54. Biling, haķikat üze anlar şek içinde (3) İdisining satğaşmaķındın. Bilgil, haķikat üze ol, tigme bir nirseni kapsağan.

(42)

**SÜRETÜ 'AYN SİN KÂF
(SÜRETÜ'L-A'LÂM -
SÜRETÜ'Ş-ŞÜRÂ)**

(4) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. [461a/1] .....

2. ....

3. Anıng mengizlig vahy kılnur sening tapa, taqı anlar tapa aşnungdın; (2) Tangrı yinggen, hikmetlig.

4. Anga ol kim kökler içinde taqı ol kim yırde. (3) Taqı ol yüksek, uluğ.

5. Yarılu yazar kök, üstünlerindin. (4) Taqı firışteler tesbih kılurlar İdilerining ögmeki birle taqı yarlıkayu tileyürler (5) ol kim irsege kim yırde. Āgāh bolğul, haqıkat üze Tangrı, ol yarlıkagan, rahmet kılgan.

6. Taqı anlar kim (6) tutundılar andın bisre erklig, Tangrı saklagan anlar üze. Taqı irmez (7) sen anlar üze saqçı.

7. Taqı anıng mengizlig vahy kılduğ sening tapa 'Arabı Qur'an, (8) munung için kim qorqutsang Mekke ilinge taqı ol kim anıng yöresinde; taqı qorqutsang yıgmaq kümindin, yoğ (9) şek anıng içinde. Bir ögür uçmaq içinde, taqı bir ögü<r> tamuğ içinde.

8. Taqı eger [461b/1] tilese Tangrı, kılgay irdi anlarını bir ögür. Veli kiwrür ol kim irseni kim (2) tileyür, rahmetinge. Taqı küç kılganlar, yoğ anlarğa dostdın taqı (3) yarı birgendin.

9. Tutundılar mu andın bisre veliler? Tangrı, ol veli. (4) Taqı ol tirgüzür ölüglerni, taqı ol tigma bir nirse üze yarağlığ.

10. Taqı ne kim hilaf kılışsangız (5) anıñ içinde, nirsedin; anıng hükmi Tangrı tapa. Ol Tangrı İdim. Anıñ üze (6) tevekkül kıldım taqı anıng tapa qaytur men.

11. Köklerin yaratğanı tağı yirning. Qıldı (7) sizge özleringizdin cüftler, tağı ne'amlardın cüftler. (8) Köp qılır sizni aning içinde. Yoq aning mengizlig nirse. Tağı ol işitgen, (9) körge.

12. Anga köklerin kiritleri tağı yirning, yayar rüzini [462a/1] ol kim erse kim tileyür tağı dar qılır. Haqikat üze ol, tigma bir nerseni bilgen.

13. Şer' qıldı sizge dindin, (2) anı kim vaşiyet qıldı aning birle Nühka, tağı ol kim vahy qıldıq sening tapa, tağı anı (3) vaşiyet qıldıq aning birle İbrähimka tağı Mūsaka tağı 'İsaka kim: "Räst qilingiz dinni (4) tağı taqılmang anıñ içinde." Uluğ boldı ortak qoşğanlar üze, ol kim ündeyür siz anları anıñ tapa. (5) Tangrı buyrur tağı yıgar aning tapa, kimni tilese. Tağı köndürür aning tapa, ol kim erseni kim qaytur.

14. (6) Tağı taqılmadılar, meger mundın song kim keldi anlarğa bilig; küç, anlar arasında. (7) Tağı eger ozmaq bolmasa irdi kelime, İdingin, atanmış vaqtğa tigrü; hükm qilingay irdi aralarında. (8) Tağı haqikat üze anlar kim birildiler kitabını songlarındın, şek içinde (9) andın, şeklig.

15. Anıñ üçün ündegil. Tağı räst bolgul, neteg kim buyruldung. Tağı [462b/1] uymağıl hevālarına tağı ayğıl: "Bittim ol nirsege kim indürdi Tangrı kitabın (2) tağı buyruldum kim tüzlük qılsam arangızda. Tangrı İdimüz tağı İdingiz. Bizge (3) 'amellerimüz tağı sizge 'amelleringiz. Yoq hüccet aramızda tağı arangızda. (4) Tangrı cem' qılır aramızda tağı aning tapa qaytmak."

16. Tağı anlar kim huşumat qılışurlar (5) Tangrının dini içinde, mundın song kim icābet qılını anga; hüccetleri bāıl bolğan (6) anlarınğ İdisi katında. Tağı anlar üze öfke tağı anlarğa qın katıg.

17. Tangrı (7) ol kim indürdi kitabını haq birle, tağı terāzünü. Tağı ne neng bildürür sanga, (8) bolğay kim qıyāmat yawuq.

18. İwe tileyür aning birle, anlar kim bitmezler (9) anga. Tağı anlar kim bittiler, qorğanlar andın, tağı bilürler ol haq. [463a/1] Bilgil, haqikat üze anlar kim cedel qılışurlar qıyāmat içinde, yırağ azğunluk içinde.

19. (2) Tangrı luğf qılğan qullarına, rüzü qılır anga kim tilese. Tağı ol küçlüg, (3) yinggen.

20. Kim tileyür irse ol cihān ekinini, arturgay miz anga (4) ekinini içinde. Taķı kim kim tileyür irse dūnyāning ekinini, birgey miz andın. Taķı yok (5) anga, ol cihānda ũlüşdin.

21. Anlarǵa mu ortaklar, Şer' kıldılar (6) anlarǵa dīndin ol nirseni kim buyurmadı anıñ birle Tangrı? Taķı eger bolmasa irdi hũkm kılmaq (7) kelimesi, hũkm kılınǵay irdi aralarında. Taķı haķıkat ũze kũç kılǵanlar, anlarǵa kın (8) ıǵlıǵ.

22. Kōrer sen kũç kılǵanlarını, qorqǵanlar ol nirsedin kim qazǵandılar, taķı ol (9) tũşgen anlarǵa. Taķı anlar kim bittiler taķı kıldılar edǵũ 'amellerni, [463b/1] bũstānlarning çimgenlerinde. Anlarǵa, anı kim tileyũrler İdileri qatında. Ol, (2) ol uluǵ fazl.

23. Ol ol kim mũjde birũr Tangrı qullarınǵa, (3) anlar kim bittiler taķı kıldılar edǵũ 'amellerni. Ayǵıl: "Tilemes men sizdin (4) anıng ũze terni, meger dostluq yawuqluq içinde." Taķı kim qazǵansa edǵũlũk, (5) arturgay miz anga anıng içinde edǵũlũk. Haķıkat ũze Tangrı yarlıqāǵan, ũkr kılǵan.

24. Yā ayturlar mu: (6) "Çattı Tangrı ũze yalǵannı." Eger tilese Tangrı, mũhr urǵay kōnglũng ũze. (7) Taķı yoyar Tangrı bātılını taķı tōlendũrũr haķnı vahyı birle. Haķıkat ũze ol, (8) bilgen kōngũldeki nirselerni.

25. Taķı ol ol kim qabũl kılur tevbeni (9) qullarındın taķı 'afv kılur yawuzluqlardın taķı bilũr anı kim kılurlar.

26. Taķı icābet kılur [464a/1] anlardın kim bittiler taķı kıldılar edǵũ 'amellerni, taķı arturur anlarǵa fazlındın. (2) Taķı kũfr ketũrgerler, anlarǵa kın qatıǵ.

27. Taķı eger yaysa irdi Tangrı (3) rũzini qullarınǵa, zulm kılǵaylar yirde. Velı indũrũr (4) endāza birle anı kim tileyũr. Haķıkat ũze qullarını bilgen, kōrger.

28. Taķı ol ol kim (5) indũrũr yaǵmurnı, mundın song kim nevmıd boldılar, taķı yayar raħmetini. Taķı ol (6) erklıǵ, ũgũlmiş.

29. Taķı āyatlarındın, yirning taķı kōknũng yaratmaķı; (7) taķı ol nirse kim yaydı ol ikisi içinde, yōrigendin. Taķı ol, cem' kılmaqları ũze, ol vaktın kim (8) tilese, yaraǵlıǵ.

30. Taķı ne kim tigdi irdi sizge muşibetdin, ol nirse birle kim qazǵandı (9) eligleringiz. Taķı 'afv kılur ũkũşdin.

31. Taqı irmez siz ‘aciz qılğanlar [464b/1] yirde. Taqı yoq sizge, Tangrıdın bisre dostdın taqı yāri birgendin.

32. (2) Taqı āyatlarındın, kemiler tengiz içinde taqlar mengizlig.

33. Eger tilese tingdürgey (3) yillerni, bolğaylar tölengenler arqası üze. Haqıqat üze aning içinde āyatlar birle, (4) tigma bir şabr qılğanğa, şükr qılğanğa.

34. Yā yoqatğay anlarını munung birle kim qazğandılar, taqı ‘afv qılğay (5) üküşdin.

35. Taqı bilür anlarını kim cedel qılışurlar bizing āyatlarımız içinde, yoq anlarğa qaçıp qurtulğu yirdin.

36. (6) Ne kim birildingiz irse nirsedin, yaqınraq tiriglikning metā‘ı. (7) Taqı ol nirse kim Tangrı qatında, yaqşıraqlı taqı qalğanraq, anlarğa kim bittiler, taqı anlarıning İdisi üze (8) tevekkül qılurlar.

37. Taqı anlar kim saqınurlar yazuqning uluqlarındın taqı körksüz işlerdin; (9) taqı ol vaqtın kim öfkelediler¹⁸⁸, anlar yarlıqayurlar.

38. Taqı anlar kim icābet qıldılar [465a/1] İdileringe taqı tamām qıldılar namāznı taqı işleri kengeşlik aralarında taqı ol nirsedin kim (2) ruzi qıldıqlar anlarğa harc qılır.

39. Taqı anlar kim ol vaqtın kim tegdi anlarğa zulm, (3) anlar intikām alurlar.

40. Taqı yawuz cezāsı, aning mengizlig yawuz iş. Kim ‘afv qılssa (4) taqı ongarsa, aning şevābı Tangrı üze. Haqıqat üze ol, sewmes küç qılğanlarını.

41. (5) Taqı kim kim intikām aldı, mazlüm bolmışındın song; anlar, yoq anlar üze (6) yoldın.

42. Haqıqat üze yol anlar üze kim küç qılurlar kişilerge, (7) taqı küç qılurlar yirde haqdın öngin birle. Anlar, anlarğa qın (8) iglig.

43. Taqı ol kim irse kim şabr qıldı taqı yarlıqadı, haqıqat üze ol, işlerning uğrağasılardındın.

44. (9) Taqı kimni azdursa Tangrı, yoq anga yāriçidin songındın. Taqı körer sen [465b/1] zālımlarını, ol vaqtın kim kördiler ‘azābnı, ayturlar: "Bar mu (2) qaytmaq tapa yoldın?"

45. Taqı körer sen anlarını, ‘arza qılınurlar aning üze, müteqāşır bolup (3) horluqındın, baqarlar örtüglüg közdin. Taqı aydı anlar kim (4) bittiler: "Haqıqat üze yoqalğanlar anlar kim yoqaldılar tenleri yanındın

¹⁸⁸ öfkelediler: öfkelemediler

(5) taqı ahlları yanındın, kıyāmat kün." Bilgil, haqıkat üze zālımlar, (6) kın içinde peyveste.

46. Taqı bolmadı anlarğa yāriçilerdın, yāri birürler anlarğa, (7) Tangrıdın bisre. Taqı kimni azdursa Tangrı, yoq anga yoldın.

47. (8) İcābet kıling İdingizge, aşnudın kim kelse küni kim yoq kaytarmaq anga (9) Tangrıdın. Yoq sizge sıgıngu yirdin, ol kün, taqı yoq sizge [466a/1] inkārdın.

48. Eger yüz ewürseler, ıdmaduq sini anlar üze saqçı. (2) İrmez sening üze meger tegürmek. Taqı biz ol vaqtın kim taturduq kişige bizdın rahmetni, (3) sewüندی aning birle; taqı eger tegse anlarğa belā, aning birle aşnu kiçürdi eligleri, (4) haqıkat üze kişi küfr ketürgen.

49. Tangrığa köklerin mülki taqı yirning mülki. (5) Yaratur anı kim tileyür. Birür ol kim irsege kim tileyür, tişiler; taqı birür ol kim irsege kim tileyür, (6) irkekler.

50. Yā cüft kılu birür, ya 'ni nev' kılu birür, irkekler taqı tişiler. Taqı kılu kimni kim (7) tilese, kısır. Haqıkat üze ol bilgen, yaraqlıg.

51. Taqı bolmadı yaratılmışğa kim sözlese anga (8) Tangrı, meger ilhām, yā hicāb artındın, yā ıdsa yalawaç, (9) vahy kılsa buyrukı birle ol nirse kim tileyür. Haqıkat üze ol yüksek, hikmetlig.

52. Taqı aning mengizlig [466b/1] vahy kılduq sening tapa sırrın, işimüzdın. Bilmez irding, (2) kitāb ne turur taqı imān ne bolur. Veli kılduq anı yaruqluq, (3) köndürür miz anı, ol kim irseni kim tileyür miz kullarımızdın. Taqı haqıkat üze sen köndürür sen, yol tapa (4) köni.

53. Ol Tangrı yolınğa kim anga ol nirse kim kökler içinde, taqı ol nirse kim yirde. Bilgil, Tangrı tapa kaytur işler.

(43)

SÜRETÜ'Z-ZUHRUF

(5) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [467a/1] .....

2. Ant içer men beyân kılğan kitâb birle,

3. biz kılduk anı Qur'ân 'Arabî, (2) bolğay kim siz bilgey siz.

4. Tağı haqıqat üze ol, Levhü'l-Mahfuz içinde, katımızda yüksek, (3) hikmetlig.

5. Kiterür mü biz sizdin zikrni, bir yanga, eger irsengiz (4) haddin keçgen erenler?

6. Tağı niçe idduq peygâmbardın, burunqılar içinde.

7. (5) Tağı kelmedi anlarğa peygâmbardın, meger yobilayur irdiler aning birle.

8. Tağı yokattuk (6) çatıgraq anlardın, çatıg tutmaq yanındın. Tağı keçti burunqılarning şıfatı.

9. Tağı eger sorsang anlarğa: (7) "Kim yarattı köklerni tağı yimi?"; ayğaylar: "Yarattı anlarını (8) yinggen, bilgen."

10. Ol kim kıldı sizge yimi töşengü nirse (9) tağı kıldı sizge aning içinde yollar, bolğay kim siz könülgey siz.

11. Tağı ol kim [467b/1] indürdi kökdin suwnı, endāza birle; tırgüzdük biz aning birle ölüg yimi. (2) Aning mengizlig çıkarılır siz.

12. Tağı ol kim yarattı nev'lerni, kamuğını. (3) Tağı kıldı sizge kemidin tağı tiwelerdin, anı kim muner siz.

13. Munung üçün kim tüzelsengiz (4) arqaları üze, andın song angsangız İdingiz ni'metlerini. Ol vaqtın kim tüz boldungız (5) aning üze, tağı aysangız: "Arıqlıq ol Tangrığa kim musahhar kıldı bizge munı tağı (6) irmez irdük anga küçi yitgenler."

14. "Tağı biz İdimüz tapa ewrülgenler."

15. Taķı ķıldılar (7) anga, ķullarındın pāranı. Hāķikat ūze ķiři, ķiŕ ketürgen açuķ.

16. Yā (8) tutundı mu ol nirsedin kim yaratur, ķızlar; taķı hāliř ķıldı sizni oğullar birle?

17. Taķı ol vaķtın kim (9) müjde birildi anlarda biri, ol nirse birle kim urdı Tangrıĝa meşel; boldı yüzi [468a/1] ķara taķı ol öfkelig.

18. Ol kim irse mü kim ķopar itig iķinde, taķı ol (2) huşumat ķılmaķ iķinde beyān ķılĝan ermez?

19. Taķı ķıldılar firiştelerni, anlar kim (3) anlar Tangrıning ķulları, tişiler. Hāzır boldılar mu yaratmaķlarıĝa? Bitingey (4) tanuķluķları taķı sorulĝaylar.

20. Taķı aydılar: "Eger tilese irdi Tangrı, ķulluķ ķılmaĝay irdük anlarĝa." (5) Yoķ anlarĝa munung birle biligdin, irmez anlar meger yalĝan sۆzleyürler.

21. Birdük mü anlarĝa (6) kitābnı, aşnudın, anlar anıĝ birle tutĝanlar?

22. Aydılar: "Biz (7) bulduķ atalarımıznı dın ūze taķı biz izleri ūze kōnülgenler."

23. (8) Taķı anıĝ mengizlig idmaduķ aşnungdın, ķonum iķinde, ķorķutĝandın, meger (9) aydı ni'met birilmişleri: "Biz bulduķ atalarımıznı dın ūze taķı biz [468b/1] izleri ūze uyĝanlar."

24. Ayĝıl : "Eger keldim irse sizlerge mü kōndürgenrek birle ol nirsedin kim (2) buldunguz anıĝ ūze atalarınıĝnı?" Aydılar: "Biz ol nirse birle kim idıldıĝız anıĝ birle, ķiŕ ketürgenler."

25. (3) Öķ alduķ anlardın. Baķĝıl, neteg boldı yalĝanga nisbet ķılĝanlarınĝ songı!

26. (4) Taķı ol vaķtın kim aydı İbrāhim, atasıĝa taķı ķavmıĝa: "Hāķikat ūze bızār men ol nirsedin kim ķulluķ ķılır siz."

27. (5) "Meger ol kim yarattı mini, hāķikat ūze ol kōndürgey mini."

28. Taķı ķıldı anı kelime, (6) ķalĝan songında; bolĝay kim anlar ķaytĝaylar.

29. Menfa'at birdim munlarĝa taķı atalarıĝa; (7) anĝaĝa tegrü kim keldi anlarĝa hāķ, Ķur'an taķı açuķ yalawaĝ.

30. Taķı ol vaķtın kim keldi anlarĝa (8) hāķ, aydılar: "Bu sihr taķı biz anga ķiŕ ketürgenler."

31. Taqı aydılar: (9) "Eger indürülse irdi bu Qur'ân bir er üze, iki konumdin, [469a/1] uluğ."

32. Anlar mu kısmet qılurlar İdingning rahmetini? Biz kısmet qıldıq (2) aralarında tirigliklerini, bu yaqınraq tiriglik içinde. Taqı kötürdük pāralarını (3) pāra üze dereceler, munung üçün kim tutunsa pāraları pārağa (4) yobı¹⁸⁹. Taqı İdingning rahmeti yaqşırax ol nirsedin kim yıgarlar.

33. Taqı eger bolmasa irdi (5) kim bolsa kişiler bir ümmet, qılğay irdük ol kim irse kim küfr ketrür (6) Tangrığa; iwleringe kögeleri, kümüşdin, taqı aşası yırlar, anıng üze (7) aşarlar,

34. taqı iwleringe qapuğlar, taqı tahtlar, anıng üze tayanurlar,

35. (8) taqı bezek. Taqı irmez qamuğı ol, ol vaqtın bu yaqınraq tiriglikning metā'ı. Taqı ol cihān, (9) İding qatında saqınğanlarğa.

36. Taqı kim kim baqsa közi āfatlıq mengizlig, Tangrıning zikrindin, [469b/1] taqdır qılğay miz anga iblisni. Taqı ol, anga qoldaş.

37. Taqı haqıqat üze anlar yıgarlar anlarnı (2) yoldın. Taqı sizerler, haqıqat üze anlar könülgenler.

38. Ançağa tegrü ol vaqtın kim (3) keldi bizge, aydı: "Ay kākşī benim aramda taqı sening arangda, maşrıq taqı mağrıb yıraqlıqı bolsa! Neme yawuz (4) qoldaş!"

39. Taqı asıq kılmaz sizge bu kün. Ol vaqtın kim zulm qıldingız, siz kın (5) içinde ortak bolğanlar.

40. Sen mü işittürür sen sağırğa? Yā köndürü<r> sen (6) közsüzge, yā ol kim irseni kim irdi açuq azğunluk içinde?

41. Eger iletse miz sini, haqıqat üze biz (7) anlardın intikām alğanlar.

42. Yā körküzse miz sanga ol kim va'de qıldıq anlarğa, biz anlar üze (8) yaraqlıqlar.

43. Tutungul ol nirsege kim vahy qıldıq sening tapa, haqıqat üze sen (9) köni yol üze.

44. Taqı haqıqat üze ol, şeref birür sanga taqı qavmungğa. Taqı [470a/1] sorulğay siz.

¹⁸⁹ "Yobı" olarak tercüme edilen kelimenin Arapçası "suħriyy" dir ve bu kelimenin "alay, istihza"manasının yanı sıra "çalıştırılan kimse, işçi" manası da vardır.Müstensihin tercih ettiği anlam, ayetin manasını bozmaktadır.

45. Tağı sorgıl ol kim ersege kim idduķ aşnungdın, yalawaçlarımızdın: (2) <Kılduķ mu> Tangrıdın bisre tapungular, kulluķ kılınurlar?

46. (3) Tağı idduķ Mūsānı āyatlarımız birle, Fir'avn tapa tağı hürmetlig kişileringe; (4) aydı: "Men 'ālamlarınǵ erklıǵınıǵ yalawaçları."

47. Ol vaķtın kim keldi anlarǵa (5) āyatlarımız birle, ol vaķtın kim anlar andın külerler, ya'nı yobılayurlar.

48. Tağı körküzmez biz āyatdın, (6) meger ol uluǵraq uyasındın. Tağı tuttuķ anlarını kın birle, (7) bolǵay kim anlar kaytgaylar.

49. Tağı aydılar: "Ay sāhir, ya'nı uluǵ sāhir! Ündegil (8) bizning üçün İğingni, ol nirse birle kim 'ahd kıldı katingda; haķıķat üze biz könlüǵenler."

50. Ol vaķtın kim açtuķ (9) anlardın kınını, ol vaķtın anlar bozarlar.

51. Tağı kıkırdı Fir'avn, [470b/1] kavmı içinde, aydı: "Ay kavmum! İrmes mü manga Mışır mülki tağı bu (2) arıķlar, aķar astımdın? Körmes mü siz?"

52. "Yā men mü (3) yaķıřraq mundın kim, ol ol ğor turur tağı açuķ sözlemekke yawumas."

53. (4) "Eger kemşilse anıǵ üze, bilezükler altındın yā kelse anıǵ birle (5) firışteler, koldaş bolup."

54. Yüǵgüledi kavmını, boyun südiler anga. (6) Haķıķat üze anlar irdiler buyruķdın çıķǵan erenler.

55. Ol vaķtın kim öfkege ketürdiler bizni, öç alduķ (7) anlardın. Çömdürdüķ anlarını, kamuǵını.

56. Tağı kılduķ anlarını muķtedālar (8) tağı teng şıfat songlarǵa.

57. Tağı ol vaķtın kim urıldı Meryem oǵlı, meşel, ol vaķtın kim (9) kavmung andın yüz ewrürler.

58. Tağı aydılar: "Bizning tapungularımız mu yaķıřraq yā ol?" [471a/1] Urmadılar anı sanga, meger cedel üçün. Anlar erenler ğuşūmatı katiǵ.

59. (2) İrmez ol, meger bir kılı kim uluǵ kılduķ anıǵ üze tağı kılduķ anı teng şıfat, Ya'ķüb (3) oǵlanlarınǵa.

60. Tağı eger tilese irdüķ, kılǵay irdüķ sizdın firışteler, yirde (4) ğalife bolurlar.

61. Taķı haķıķat űze ol, niřān kıyāmat künge, řeklig bolmang aning birle. (5) Taķı uyung manga, bu yol kōni.

62. Taķı yıgmasun sizni (6) iblis. Haķıķat űze ol, sizge dūřman aēuk.

63. Taķı ol vaķtın kim keldi 'Īsā (7) aēuk hūccetler birle, aydı: "Uř keldim sizge Īncil birle taķı munung űēin kim beyān kılsam sizge (8) ol nerseniń pārasını kim hilāf kılıřur siz¹⁹⁰ aning iēinde. Saķning Tangrıdın taķı boyun sūng manga."

64. (9) "Haķıķat űze Tangrı, ol Īdim taķı Īdingiz, ķulluķ kılin anga, bu y[o]l [471b/1] tūz."

65. Hilāf kılıřtılar bōlūk bōlūk bolganla<r> aralarında. Bi-ēāralıķ anlarġa kim (2) kūē kıldılar, iglig kunnūng ķınındın!

66. Kūyerler mū, meger kıyāmatġa (3) kim kelse anlarġa nā-gāh taķı anlar kim bilmes kim?

67. Dostlar (4) ol kün, pāraları pāraġa dūřman, meger saķınġanlar.

68. Ay ķullarım! (5) Yoķ ķorķuġ sizning űze bu kün taķı ķađřurmaz siz.

69. Anlar kim (6) bittiler āyatlarımızġa taķı irdiler boyun sūngenler.

70. Kiring uēmaķķa, siz (7) taķı cūftleringiz, sewündürölür siz.

71. Tezginür anlar űze, ēanaķlar birle (8) altundın taķı ķulpsız iđiřler birle. Taķı aning iēinde ol kim ārzūlayur anı tenler taķı zavķluġ bulur (9) kōzler. Taķı siz aning iēinde cāvidānalar.

72. Taķı ol uēmaķ, [472a/1] birildingiz anı aning birle kim kılıur irdingiz.

73. Sizge aning iēinde meyva (2) űkūř, andın yiyür siz.

74. Haķıķat űze yazuķ kılġanlar, tamuġ ķını (3) iēinde cāvidānalar.

75. Yūngül kılınmaz anlardın taķı anlar anıń iēinde nevmidler.

76. (4) Taķı zulm kılmaduķ anlarġa, veli irdiler anlar kūē kılġanlar.

77. Taķı nidā kıldılar: (5) "Ay Mālik! Öldürsün bizni, Īding." Aydı: "Haķıķat űze siz kiēgenler."

78. (6) "Keldük sizge haķ birle, veli űkūřrekleringiz haķnı yigrenen siz."

79. (7) Muħkem kıldılar mu işni, muħkem kılġanlar biz.

¹⁹⁰ hilāf kılışur siz: hilāf kılışurlar

80. Sakınurlar mu, biz (8) işitmez miz örtüglüg nirselerdin taķı rāzlardın? İşitür miz; taķı yalawaçlarımız, anlar ķatında (9) bitiyürler.

81. Ayğıl: "Eger bolsa Tangrıǵa oǵlan, men yaķın ķulluķ ķılǵanlar- [472b/1] ning avvalı."

82. Arıǵlıķ köklerning taķı yirning erkliginge, 'arşnıñ (2) erkliginge, ol nirsedin kim şıfat ķılurlar.

83. Ķođǵul şürü' ķılsunlar taķı oynasunlar, (3) ançaǵa tigi kim satǵaşsalar ol künleringe kim va'de ķılurlar.

84. Taķı ol ol kim (4) kök içinde tapunǵu taķı yirde tapunǵu. Taķı ol hikmetlig, bilgen.

85. (5) Taķı yüksek boldı ol kim anga köklerning mülki taķı yiming taķı ol nirse kim (6) ikisining arasında. Taķı anıñ ķatında kıyāmat 'ilmi taķı aning tapa ķaytarılur siz.

86. Taķı (7) erklenmes anlar kim ķulluķ ķılurlar andın bisre, şefā'atǵa, meger ol kim erse kim (8) tanuķluķ birdi haķ birle taķı anlar bilürler.

87. Taķı eger sorsang anlarǵa: "Kim (9) yarattı anlarnı?" Ayǵaylar: "Tangrı." Neteg ewrülürler?

88. Taķı ant içer men sözi birle, ya'nı yā Rab tiyü aymaķı birle: "Ay İdim! Haķıķat üze [473a/1] munlar erenler bitmezler."

89. Yüz ewürgil anlardın taķı ayğıl: "Selām!" Bilgeyler.

(44)

SÜRETÜ'D-DUĞAN

(2)Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (3) .....
2. Ant içer men, beyān kılğan kitāb birle,
3. biz indürdük anı bereketlig tün içinde. (4) Biz irdük kōrkūtğanlar.
4. Aning içinde ayırtlanur, tigma iş hikmetlig,
5. (5) işni bizning qatımızda. Biz irdük ıdğanlar,
6. rahmetni İdingizdin. (6) Hāqıqat üze ol, ol işitgen, bilgen.
7. Köklerning erkligi taqı yirning, [473b/1] taqı ol nirseni kim ikisiniñ arasında, eger yaqın bilgenler irsengiz.
8. Yok tapunğu meger ol, tırgüzür taqı öldürür, (2) İdingiz taqı avvalkı atalarınızniñ erkligi.
9. Anlar şek içinde, oynayurlar.¹⁹¹
10. (3) Küygül ol künge <ki>m kelür kök, tütün birle açuq,
11. kelür kişilerge. (4) Bu qın iglig.
12. "İdimüz! Açğıl bizdin qını, biz bitgenler."
13. (5) Neteg anlarğa ögüt, taqı keldi anlarğa yalawaç açuq!
14. Andın song (6) ewrıldiler andın, taqı aydılar¹⁹²: "Ögretilmiş divāna."
15. Biz qınıñ açğanları (7) az, hāqıqat üze siz qaytğanlar.
16. Ol kün qatıg tutar miz, uluğ tutmaq, (8) biz öç alğanlar.
17. Sinadux aşnularındın Fir'avnnung qavmını taqı keldi anlarğa (9) yalawaç edğü,
18. kim: "Edā qılınq manga Tangrı qullarını, men sizge [474a/1] yalawaç amānatlıq."

¹⁹¹ "Onlar (tekrar dirilmekten) şüphe içindedirler, (bununla) eğlenirler."

¹⁹² aydılar: ayduq

19. "Taķı uluĝsınmang Tangrı űze, men kelűr men sizge auk hűccet (2) birle."
20. "Taķı men ķayttım İdim birle taķı İdingiz birle kim űldűrsengiz mini."
21. (3) "Taķı eger bitmesengiz manga, salıng mindin."
22. Ŭndedi İdisini: "Haķıķat űze munlar (4) yazuķ ķılĝan erenler."
23. "Tűnle yűritgil ķullarımını, haķıķat űze siz uyulmıřlar."
24. (5) "Taķı ķođĝul tengizni açuk, haķıķat űze anlar batrulmıř erig."
25. Niçe ķođdılar (6) bűstānlardın taķı eřmelerdin
26. taķı ekinlerdin taķı eđĝű orundın
27. taķı hořlukđın, (7) irdiler anıng içinde hoşlanganlar.
28. Anıng mengizlig; taķı birdűk anı, űngin erenlerge.
29. (8) Yıĝlamadı anlar űze kűk taķı yir. Taķı műhlet birilmıř ir<me>diler.
30. (9) Taķı ķutarduķ Ya'ķűb oĝlanlarını, hor ķılĝan ķındın,
31. [474b/1] Fir'avndın; haķıķat űze ol, irdi uluĝ haddin kigenlerdin.
32. Taķı iħtiyār ķıldıķ anlarını (2) bilmek űze, 'ālamlar űze.
33. Taķı birdűk anlarĝa āyatlardın, ol nirse kim anıng içinde auk (3) ni'met.
34. Haķıķat űze munlar ayturlar:
35. "İrmez ol, meger ilk űlmekiműz. (4) Taķı irmez biz tirlűrűlmıřlerdin."
36. "Ketrűng atalarımıznı, eger irsengiz rāst ayĝanlar."
37. (5) Anlar mu yaħřıraķ yā Tubba' ķavmı mu taķı anlar kim aşnularındın? Yoķattuķ anlarını, (6) haķıķat űze anlar irdiler yazuķ ķılĝanlar.
38. Taķı yaratmaduķ kűklerni taķı yirni, (7) taķı ol nirseni kim ikisiniņ arasında, oynayurlar.
39. Yaratmaduķ ol ikisini meger haķ birle, veli űkűřreklere (8) bilmesler.
40. Haķıķat űze hűkm kűni, belgűlűĝ ķılınmıř vaķtları ķamuĝlar.
41. Ol kűn (9) iĝnā ķılmas yawuķ, yā űngin kiři yawuķđın, nirse. Taķı anlar yāri birilmes.

42. Meger ol kim erse kim [475a/1] rahmet kıldı Tangrı. Hâkikat üze ol, ol yinggen, rahmet kılgan.
43. Hâkikat üze zaqqüm yıgaçı,
44. (2) yazuq kılganların ta'âmı.
45. Zeyt öyüki mengizlig, qaynayur qarınlar içinde,
46. isig suw qaynamışı mengizlig
47. (3) "Tutung anı, sürüng anı tamugnung ortasınga."
48. "Andın song töküng başı üze, (4) isig suwnıñ qınındın."
49. "Tatgıl; hâkikat üze sen, sen yinggen, yahşı."
50. (5) "Hâkikat üze bu, şeklig bolur erdingiz anıñ birle."
51. Hâkikat üze saqnıqlarğa emın yir (6) içinde,
52. büstânlar içinde taqı çeşmeler içinde.
53. Keyerler yufqa barçındın (7) taqı qalığ barçındın, qarşu qarşu bolup.
54. Anıng mengizlig; taqı cüftlendürdük king taqı qara közlügler birle.
55. (8) Ünderler anıñ içinde tigme bir meyvanı, qurtulğanlar.
56. Tatmazlar anıng içinde (9) ölümni, meger burunqı ölümni. Taqı saqladı anlarını, tamuğ qınındın.
57. [475b/1] Artuqsı edgülükindin İdingdin. Ol, ol uluğ zafer.
58. Hâkikat üze asân kılduq anı (2) tiling birle, bolğay kim anlar angğaylar.
59. Küygül, hâkikat üze anlar küygenler.

(45)

SÛRETÜ'L-CÂŞİYE

(3) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (4) .....

2. Kitābning indürmeki, Tangrıdın yinggen, hikmetlig.

3. Haqıkat üze (5) kökler içinde taqı yirnin, nişānlar bitgenlerge.

4. Taqı yaratmağınız içinde (6) taqı ol nirse kim yayar yorigendin, nişānlar erenlerge yaqın bilürler.

5. Tünnüng [476a/1] taqı küdüznüng songlaşmağı içinde taqı ol nirse kim indürdi Tangrı kökdin rüzidin, (2) tırgüzdi anıng birle yirni, ölmüşindin song taqı yillerning çewürmeki içinde; (3) nişānlar bar, erenlerge kim bilürler.

6. Ol Tangrıniñ āyatları kim oqıyur miz anı seniñ üze (4) haq birle. Kayu sözge, Tangrıdın song taqı nişānlarındın song, biterler?

7. (5) Bi-çāralıq tigme bir yalğan sözlegenge, yazuq kılğan!

8. İşitür Tangrıniñ āyatlarını, oqınur anıng üze; andın song (6) payvastalık kılur yazuq üze, uluğsını, işitmedük mengizlig. Müjde birgil anga, iglig (7) kın birle.

9. Taqı ol vaqtın kim bildi āyatlarımızdın nirse, tuttı anı yobı. Anlar, (8) anlarğa ħor kılğan kın,

10. İleylerindin tamuğ. Taqı ignā kılmaz (9) anlardın, ol kim kazğandılar nirse taqı ol nirse kim tutundılar Tangrıdın bisre [476b/1] dostlar. Taqı anlarğa kın uluğ.

11. Bu köni yol. Taqı anlar kim küfr ketürdiler (2) anlarning İdisining āyatlarınga, anlarğa katıg kındın, iglig kın.

12. Tangrı ol kim (3) musahħar kıldı sizge tengizni, munung üçün kim yörüse kemi anıng içinde buyruğı birle taqı munung üçün kim istesengiz (4) fazlındın; taqı bolğay kim siz şükr kılğay siz.

13. Taķı musahħar ķıldı sizge ol nirseni kim (5) kōkler içinde taķı ol nirseni kim yir içinde, ķamuġın, andın. Hāķıķat ūze aning içinde (6) nişānlar bar, erenlerge endiše ķılurlar.

14. Ayġıl anlarġa kim bittiler: Yarlıķasunlar (7) anlarġa kim ūmenmesler Tangrının kūnlerini; munung ūun kim cezā birse erenlerge, munung birle kim (8) ķazġanurlar.

15. Kim ķılsa edġŭ ‘amelni, ūzinge taķı kim yawuzluk ķılsa, (9) ūziniŭ ūze. Andın song İding tapa ķaytarılur siz.

16. Taķı birdŭk Ya‘ķŭb oġlanlarına [477a/1] kitābnı taķı hıķmetni taķı peyġāmarlıķını. Taķı rŭzı ķılduķ anlarġa helāllardın (2) taķı arturduķ anlarnı ‘ālamlar ūze.

17. Taķı birdŭk anlarġa auķ hŭccetler iŷdin; (3) hilāf ķılmadılar, meger mundın song kim keldi anlarġa bilig, kŭ ūun (4) aralarında. Hāķıķat ūze İding hŭkm ķılur aralarında ķıyāmat kŭn, ol nirse içinde kim irdiler (5) aniŭ içinde hilāf ķılışurlar.

18. Andın song ķılduķ sini ŷeri‘at ūze iŷdin, (6) uyġul anga taķı uymaġıl ol kim erselemiŭ hevālarına kim bilmezler.

19. Hāķıķat ūze anlar, ignā (7) ķılmaġaylar sindin Tangrıdın nirse. Taķı hāķıķat ūze kŭ ķılġanlar, pāraları (8) pāranıŭ dostları. Taķı Tangrı saķınġanlarınġ dostı.

20. Bu auķ iŷler kiŷilerge (9) taķı kōni yol taķı rahmet, erenlerge kim yaķın bilŭrler.

21. Saķındı mu anlar kim [477b/1] ķazġandılar yawuzluklarını kim ķılsa miz anlarnı, anlar mengizlig kim bittiler taķı ķıldılar (2) edġŭ ‘amellerni, berāber tirilmekleri taķı ūlmekleri? Neme yawuz ol kim hŭkm ķılurlar!

22. (3) Taķı yarattı Tangrı kōklerni taķı yirni haķ birle, munung ūun kim cezā birilse (4) tigme bir ten ol nirse birle kim ķazġandı. Taķı anlar kŭ ķılınmazlar.

23. Kōrdŭng mŭ (5) ol kim erseni kim tutundı tapuġusı hevāsını? Taķı azdurdı anı Tangrı, bilmek ūze. Taķı mŭhr urdı (6) ķulaķı ūze taķı kōnġli ūze, taķı ķıldı kōzi ūze ūrtŭġ. Kim (7) kōndŭrŭr anı, Tangrıdın song? Saķınmas mu siz?

24. Taķı aydılar: "İrmez (8) bu, meger yaķınraķ tiriglikimŭz. Ūlŭr miz taķı tirilŭr miz. Taķı yoķatmaz bizni meger rŭzġār." Taķı yoķ anlarġa, (9) aning ūze biligdin; irmez anlar, meger sizerler.

25. Taqı ol vaqtın kim oqındı anlar üze [478a/1] āyatlarımız açuqluq hālı üze, irmedi hūccetleri, meger kim aydılar: "Keling atalarımız birle, (2) eger irdingiz irse rāst ayğanlar."

26. Aygıl: "Tangrı tirgüzür sizni, andın song öldürür sizni; (3) andın song cem' qılır sizni qıyāmat kün, yoq şek aning içinde." Veli (4) kişilerniñ üküşrekleri bilmesler.

27. Taqı Tangrı<ğa>, köklerniñ taqı yirmiñ mülki. (5) Taqı ol kün kim qopar qıyāmat, ol kün yoqalur bātil işligler.

28. (6) Taqı körer sen tigme bir ümmetni, çökgen. Tigme bir ümmet ündenür kitābı tapa. "Bu kün (7) cezā birilür siz anı kim qılır irdingiz."

29. "Bu bitigimiz, sözleyür sizning üze (8) haq birle. Biz bitimek tileyür irdük anı kim qılır irdingiz."

30. (9) Anlar kim bittiler taqı qıldılar edgü 'amellerni, kiwrür anlarını İdisi [478b/1] rahmetinge. Ol, ol açuq zafer.

31. Taqı anlar kim küfr ketürdiler: (2) "İrmedi mü, āyatlarımız oqunur sizning üze, uluğsındingiz taqı boldunguz erenler (3) yazuq qılğanlar."

32. Taqı ol vaqtın kim ayıldı: "Haqıkat üze Tangrıniñ va'desi haq; taqı qıyāmat, (4) yoq şek aning içinde"; aydıngız: "Bilmez miz, ne turur qıyāmat? Sizmes miz meger (5) sizmek, taqı irmez miz yaqın bilgenler."

33. Taqı açıldı anlarğa, ol nirseniñ yawuzluqları kim (6) qılır erdiler. Taqı kapsadı anlarını, ol kim yobılayur erdiler.

34. Taqı ayıldı: "Bu kün (7) unu<ttu>q sizni, neteg kim unuttunguz bu kününgüznüing satğaşmağını bu. Sıgıngu yiringiz, (8) ot. Taqı yoq sizge yāri birgenlerdin."

35. "Ol munung birle kim tutundunguz Tangrıniñ (9) āyatlarını yobı taqı arşıqturdı sizni bu yaqınraq tiriglik." Bu kün çıkarılmaz [479a/1] andın taqı anlar rızā tilenmezler.

36. Tangrığa ögmek, köklerning erkligi (2) taqı yirning erkligi, 'ālamlarıning erkligi.

37. Taqı anga uluqluq, kökler (3) içinde taqı yirde. Taqı ol yinggen, hikmetlig.

(46)

SÜRETÜ'L-AHQĀF

(4) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (5) .....

2. Kitâbnung indürmeki, Tangrıdın yinggen, hikmetlig.

3. (6) Yaratmaduk köklerni tağı yirni tağı ol nirseni kim ikisining arasında, meger rāstlıq birle [479b/1] tağı atanmış vaqtıñ taqdiri birle. Tağı anlar kim küfr ketürdiler, ol nirsedin kim qorqutuldılar, yüz ewürgenler.

4. (2) Aygıl: "Kördüngüz mü anı kim qulluq qılır siz Tangrıdın bisre? Körküzüng manga, neni yarattılar (3) yirdin? Yā anlarğa ortaklıq mu bar kökler içinde? Kelingiz manga mundın aşnuqı (4) kitâb birle yā bağıyye birle biligdin, eger irdingiz irse rāst ayğanlar."

5. (5) Tağı <kim> azğanraq ol kim ersedin kim ündeyür Tangrıdın bisre ol kim erseni kim icābet qılmaz (6) anga qıyāmat küninge tegrü? Tağı anlar, anlarning du'āsındın gāfillar.

6. (7) Tağı ol vaqtın kim yığıldı kişiler, irdiler anlarğa düşmanlar tağı irdiler qulluq qılmaqları birle (8) küfr ketürgenler.

7. Tağı ol vaqtın kim oqındı anlar üze āyatlarımız açuq hüccetler, aydı anlar kim (9) küfr ketürdiler haqğa, ol vaqtın kim keldi anlarğa: "Bu açuq sihr."

8. Ayturlar mu: [480a/1] "Çattı anı"? Aygıl: "Eger çattım irse anı, erklenmes siz manga Tangrıdın nirse. (2) Ol bilür, ol nirse kim kirür siz yalgandurmaqdın anıñ içinde. Tap ol tanuq, benim aramd[a] (3) tağı sizning arangızda. Tağı ol yarlıqağan, rahmet qılğan."

9. Aygıl: "İrmedim bedi', (4) yalawaqlardın. Tağı bilmez men anı kim qılınur benim birle tağı sizning birle. Uymaz men (5) meger anga kim vahy qılınur benim tapa. Tağı ermez men, meger açuq qorqutğan."

10. Aygıl: "Kördüngüz mü; (6) eger bolsa Tangrı katındın taqı küfr ketürdüngüz anıñ birle, tanuqluq birdi tanuqluq birgen (7) Ya'küb oğlanlarındın, anıng mişli üze, bitti taqı uluğsındıngız. Haqıkat üze Tangrı, (8) köndürmes küç qılğan erenlerni."

11. Taqı aydı anlar kim küfr ketürdiler, (9) anlarğa kim bittiler: "Eger bolsa irdi yahşırax, ozmağaylar irdi bizdın, anıñ tapa." Taqı ol vaqtın kim [480b/1] könülmediler anıng birle, ayğaylar: "Bu irki yalğan."

12. Taqı aşnusındın (2) Mūsānıñ kitābı, uymaq taqı rahmet. Taqı bu kitāb, rāstlağan, (3) Tāzī tili hālī üze; munung üçün kim qorqutsa anlarını kim küç kıldıla<r> taqı müjde körklüglük qılğanlarğa.

13. (4) Haqıkat üze anlar kim aydılar: "İdimüz Tangrı." Andın song rāst boldılar, qorğunç yoq (5) anlar üze taqı anlar qağğurmazlar.

14. Anlar uçmaq eyeleri, (6) cāvidānalar anıñ içinde; yanut munung birle kim qılır irdiler.

15. Taqı vaşıyyet qıldıq (7) kişilergē, atası anasınga edğülük. Kötürdi anı anası küçeylik birle taqı qoddı anı (8) küçeylik birle. Taqı anıng kötürmeki taqı anıng adırılmağı, otuz ay. Ançağa tegrü ol vaqtın kim tegdi (9) 'aql yitiz bolmağınga taqı tegdi kırk yıl, aydı: "İdim! İlhām qılğıl manga kim [481a/1] şükr kılsam sening ni'metinge, ol kim edğülük kıldıng menim üze taqı atam anam üze taqı kim (2) kılsam edğü 'amelnı kim rāzī bolur sen. Taqı ongarğıl manga, oğlanlarım içinde. Men (3) qayttım seniñ tapa taqı men boyun sügenlerdin."

16. Anlar anlar kim (4) qabül qılır miz anlardın körklügrekin kim qılurlar taqı kiçrür miz yazuqlarındın, (5) uçmaq eyeleri içinde. Ol rāstning va'de kılmaları, va'de qılınur¹⁹³ (6) erdiler.

17. Taqı ol kim aydı atasınga anasınga: "Öf siz ikingizge! Va'de qılır mu siz manga (7) kim çıkarılsam taqı keçti zamāne kişileri aşnumdın." Taqı ol ikisi, kırtarmaq tileyürler (8) Tangrıdın: "Taqı biçāralıq sanga! Bitgil¹⁹⁴! Haqıkat üze Tangrıñ va'desi rāst." Aytur: (9) "İrmez bu, meger burunqılarnıñ tang sözleri."

18. Anlar anlar kim vācib boldı [481b/1] anlar üze söz, ümmetler içinde, keçti aşnularındın, perilerdin (2) taqı ādemilerdin. Haqıkat üze anlar irdiler yoqalğanlar.

¹⁹³ va'de qılınur: va'de qılır

¹⁹⁴ bitgil: bitgen

19. Taķı tigme birge dereceler, ol nirsedin kim (3) ķıldılar. Munung üçün kim tükel birse anlarĝa 'amellerin taķı anlar küç ķılınmaslar.

20. Taķı ol kün kim (4) 'arza ķılınur anlarĝa kim küfr ketürdiler, ot üze: "İltingiz meyvalıĝ nerselingizni, (5) yakınraķ tiriglikingiz içinde taķı menfa'at aldingiz anıñ birle. Bu kün cezā birilür siz (6) ĥorluķ ķınını, munung birle kim uluĝsınur irdingiz yirde, (7) ĥaķdın öngin birle taķı ol nirse birle kim buyruķdın çıķar irdingiz."

21. Taķı yād ķılĝıl 'Ād ķavmindın (8) birni. Ol vaķtın kim ķorķuttı ķavmını, uzun taķı yüksek ķumlarda -taķı keçti ķorķutĝanlar (9) ileyle-rindin taķı songlarındın-: "Ķulluķ ķılmang, meger Tangrıĝa. Men [482a/1] ķorķar men sizning üze, uluĝ kün ķınındın."

22. Aydılar: "Keldingiz mü bizge, munung üçün kim ewürsengiz bizni (2) tapungularımızdın? Kelgil bizge anıng birle kim va'de ķılınur siz, eger rāst ayĝanlardın erseng."

23. (3) Aydı: "Ĥaķıķat üze 'ilm, Tangrı ķatında. Taķı tegrür men sizge ol nirseni kim ıdıldım anıñ birle. Velı men (4) körer men sizni, erenler cāhiller."

24. Ol vaķtın kim kördiler anı, bulut, ķollarıĝa (5) ķarşu kelgen; aydılar: "Bu bulut, yaĝdurĝanımız." "Ol, iwe tiledingiz (6) anıng birle. Yil, anıng içinde ķın bar iglig."

25. "Yoķatur tigme bir nerseni, İdisining buyruķı birle." (7) Boldılar körünmez, meger turĝu yirleri. Anıng mengizlig cezā birür miz, yazuķ ķılĝan (8) erenlerge.

26. Taķı ornattuķ anlarnı ol nirse içinde kim ornatmaduķ sizni anıng içinde. (9) Taķı ķılduķ anlarĝa ķulaķlar taķı közler taķı köngüller. Niyābet ķılmadı anlardın [482b/1] ķulaķları taķı közleri taķı köngülleri, nirsedin, ol vaķtın kim inkār ķılur (2) irdiler Tangrıñ āyatlarıĝa. Taķı kapsadı anlarĝa ol nirse kim irdiler anıng birle (3) yobılayurlar.

27. Taķı yoķattuķ anı kim yöreleringizde ķonumlarındın. (4) Taķı ewürdüķ āyatlarını, bolĝay kim anlar ķaytĝaylar.

28. Eger yāri birse irdi (5) anlar kim tutundılar Tangrıdın bisre, yawutĝu nirselig ĥalı üze, tapungular. (6) Azdılar anlardın, ya'nı ĝāyıb boldılar. Taķı ol yalĝanları, ol kim çatar irdiler.

29. Taķı ol vaķtın kim (7) ewürdüķ sening tapa bir öĝürni perılerdin, işitürler Ķur'ānnı. Ol vaķtın kim (8) ĥāzır boldılar anga,

aydılar: "İşitmek için tek turung." Ol vaktın kim tamām kılandı, ewrıldiler kavmları tapa (9) kōrkutuğlılar bolup.

30. Aydılar: "Ay kavmumuz! Biz işittük kitābnı, indürüldi [483a/1] Mūsādın songra, rāstlağan ol nirseni kim ileyinde turur. Köndürür (2) haq tapa taqı köni yol tapa."

31. "Ay kavmumuz! İcābet kıling Tangrınıñ (3) ündegeninge taqı biting anga, yarlıkasun sizge yazuqlarıngızdın taqı kırtarsun (4) iglig kındın."

32. Taqı kim kim icābet kılmasa Tangrınıñ ündegeninge, irmez (5) 'āciz kılgan yirde. Taqı yok anga, andın bisre veliler. (6) Anlar açuq azgunluk içinde.

33. Körmediler mü, haqıkat üze Tangrı ol kim (7) yarattı köklerini taqı yirmi taqı 'āciz bolmadı yaratmaqları birle, (8) yarağlıg munung üze tırgüzse ölügni? Kādir turur; ol, tigme bir nerse üze (9) yarağlıg.

34. Taqı ol kün kim 'arza kılnur anlar kim küfr ketürdiler, ot üze: "İrmez mü [483b/1] bu rāst?" Aydılar: "Rāst irür, taqı İdimüz birle ant içer miz." Aydı: "Tating katıg kınnı, (2) munung birle kim küfr ketrür irdingiz."

35. Şabr kılgıl, neteg kim şabr kıldı şebāt cid eyeleri (3) yalawaçlardın. Taqı iwe tilemegil anlarğa. Tamām anlar, ol kün kim körerler anı kim (4) va'de kılnurla<r>, kıçmediler meger bir sâ'at kündüzdın. Kifāyet; helāk (5) kılnur mu, meger buyrukdın çıkğan erenler?

(47)

SÜRETÜ MUHAMMED

[484a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş raḥmetlig, raḥmeti lāzım.

1. (2) Anlar kim küfr ketürdiler taḳı çewürdiler Tangrı yolındın, bāṭıl kıldı ‘amellerini.

2. (3) Taḳı anlar kim bittiler taḳı kıldı edgü ‘amellerni taḳı bittiler ol nirsege kim indürüldi (4) Muḥammed üze -taḳı ol ḥaḳ anlarnıng İdilerindin-, örtti anlardın yawuzluklarını (5) taḳı ongardı ḥāllarını.

3. Ol munung birle kim anlar kim küfr ketürdiler taḳı uydılar (6) bāṭılğa, taḳı anlar kim bittiler, uydılar ḥaḳğa anlarnıng İdisindin. (7) Aning mengizlig urur Tangrı kişilerge, meşellerni.

4. Ol vaḳtın kim toḳuş kıldıngız (8) ol kim erse<ler> kim küfr ketürdiler, boyunlarnıng urmaḳını. Ançağa tegrü kim üküş kıldıngız öldürmeklerini, (9) bağlang bağlaḡu nirse birle. Yā edgü kılamak andın songra, yā yulmaḡ, ançağa tegrü kim [484b/1] ḳoysa toḳuş aletlerin. Ol taḳı eger tilese Tangrı, öç algay irdi (2) anlardın, veli munung üçün kim sınasa pārangızını pāra birle. Taḳı anlar kim (3) öldürüldiler Tangrı yolında, bāṭıl kıлмаḡaylar ‘amellerini.

5. Köndürgey anlarnı (4) taḳı ongarur ḥāllarını.

6. Taḳı kiwrür uçmaḡğa, belgülüg kıldı anlarnı, yā ḥoş yıdıḡlıḡ kıldı anı.

7. Ay (5) anlar kim bittiler! Eger yāri birsengiz Tangrığa, yāri birgey sizge taḳı tölendürgey (6) aḋaḳlarnıngızını.

8. Taḳı anlar kim küfr ketürdiler, yoḳalmaḡ anlarga. Taḳı azdurdı, zāyı‘ kıldı (7) ‘amellerini.

9. Ol munung birle kim anlar sewmediler anı kim indürdi Tangrı, bāṭıl kıldı (8) ‘amellerini.

10. Yörimediler mü yirde, baksalar neteg (9) boldı anların songı kim aşnularındın? Yokattı Tangrı anlar üze. [485a/1] Tağı kâfirlerge, anıñ mengzeşikleri.

11. Ol munung birle Tangrı anların yâriçisi anlarını kim (2) bittiler. Tağı haqıkat üze küfr ketürgenler, yok yâriçi anlarğa.

12. Haqıkat üze Tangrı kiwrür (3) anlarını kim bittiler tağı kıldılar edgü 'amellerni, büstänlarğa, aqar (4) altınındın arıqlar. Tağı anlar kim küfr ketürdiler, menfa'at alurlar tağı yiyürler (5) neteg kim yiyür cânvarlar; tağı ot, orun anlarğa.

13. Tağı niçe niçe (6) konumlardın, ol katıgraq küç <yanındın> konumungdın, ol kim çıkardı sini; (7) yokattı anlarını. Yok yâriçi anlarğa.

14. Ol kim erseler mü kim irdiler açuq hüccet üze (8) İdisindın, ol kim erse mengizlig kim bezenildi anga işiniñ yawuzluğu tağı uydılar hevâlarınğa?

15. Ol uçmaqnıñ (9) şıfatı kim va'de kılınıdı saqnuqlar: Anıng içinde arıqlar suwdın aynamagan; [485b/1] tağı arıqlar sütdin, aynamadı tatıgı; tağı arıqlar (2) çaqırlardın, mazalıg içgenlerge; tağı arıqlar baldın turuğ kılınımış. Tağı anlarğa (3) anıng içinde tigme bir meyvalardın tağı yarlıkamak İdisindın. Ol nirse mengizlig kim ol (4) cavidâna ot içinde tağı içrüdiler isig suwnı, kesti bağarsuqlarını.

16. (5) Tağı anlardın ol kim erseni bar kim kulak tutar¹⁹⁵ seniñ tapa, ançağa tegrü kim ol vaqtın kim çıktılar (6) katingdın, aydılar anlarğa kim birildiler 'ilmni: "Neng tidi bu sâ'atda?" (7) Anlar anlar kim mühr urdı Tangrı köngülleri üze, uydılar hevâlarınğa.

17. (8) Tağı anlar kim könüldiler, arturdı anlarını köni yol tağı birdi anlarğa saqnuqluqları.

18. (9) Küyerler mü, meger kıyâmatğa kim kelse anlarğa nâ-gâh? [486a/1] Keldi nişänları. Neteg anlarğa, ol vaqtın kim keldi anlarğa, ögüt kabül kılmaqları?

19. Bilgil, (2) haqıkat üze ol, yok tapungu meger Tangrı. Tağı yarlıkayu tilegil yazuqungğa tağı mu'mın erenlerni tağı mu'mına tişlerni. (3) Tağı Tangrı bilür, ewrülgü yirleringizni tağı orunuñuzni.

20. Tağı aytur anlar kim bittiler: (4) "Eger indürülse irdi süre." Ol vaqtın kim indürüldi süre beyân kılınımış, tağı yâd kılınıdı anıng içinde

¹⁹⁵ kulak tutar: kulak tutmaz

toquş; kördüng (5) anlarını kim köngülleri içinde sökellik bar, baqarlar sening tapa, bî-hüş bolmışning baqışını (6) aning üze ölümün. Bi-çāralıq anlarğa!

21. Boyun sümek taqı söz körklüg. (7) Ol vaqtın kim cid qıldı iş, eger rāst aytalar Tangrığa, bolğay irdi yaqşırağ anlarğa.

22. Yawuq (8) boldunguz mu, eger erklensengiz kim fesād kılsangız yirde taqı kessengiz (9) raqimlaringiz?

23. Anlar anlar kim sürdi anlarını Tangrı, sağır qıldı anlarını taqı körmez qıldı [486b/1] közlerini.

24. Te'emmül qılmazlar mu Qur'ānı? Yā köngülleri üze kifrelerini.

25. (2) Haqıqat üze anlar kim qayttılar songları üze, mundın song kim açuq boldı anlarğa (3) köni yol; iblis āsān qılu birdi anlarğa taqı tarttı anlarğa.

26. Ol (4) munung birle anlar aydılar, anlarğa kim sewmedile<r> anı kim indürdi Tangrı: "Boyun sügey miz sizge, (5) işlerning pārası içinde." Taqı Tangrı bilür sırlarını.

27. Neteg, ol vaqtın kim (6) öldürdi anlarını firişteler, ururlar yüzlerini taqı songlarını?

28. (7) Ol munung birle kim anlar uydılar ol nirsege kim öfkege keltürdi Tangrığa taqı sewmediler hoşnūdluğunı, (8) bātıllıqı qıldı 'amellerini.

29. Saqındı mu anlar kim köngülleri içinde (9) sökellik bar, kim çıkarmağay Tangrı kinelerini?

30. Taqı eger tilese irdük körküzgey irdük sanga anlarını, [487a/1] bilgey irding anlarını nişānları birle. Taqı bilgey sen anlarını, söznüng yöni üze. (2) Taqı Tangrı bilür 'amelleringizni.

31. Taqı sınağay miz sizni, ançağa tegrü kim bilse miz cihād qılğanlarını (3) sizdın, taqı şabr qılğanlarını sın<a>ğay miz. Taqı sınağay miz <an>çağa tegrü kim habarlaringizni.

32. Haqıqat üze anlar kim küfr ketürdiler (4) taqı yıgdılar Tangrı yolındın taqı hilāf qıldılar yalawaçğa, mundın song kim (5) açuq boldı anlarğa köni yol; ziyān qılmağaylar Tangrığa, nirse. Taqı bātıllıqı qılğay (6) 'amellerini.

33. Ay anlar kim bittiler! Boyun süng Tangrığa taqı boyun süng (7) yalawaçğa taqı bātıllıqı qılmang 'amelleringizni.

34. Hâkikat üze anlar kim küfr ketürdiler (8) tağı yıgdılar Tangrı yolındın; andın song öldiler, tağı anlar kâfırlar; yarlıkamağay (9) Tangrı anlarğa.

35. Ža'if bolmang tağı ündemeng yaraşmağğa, tağı siz yinggenrekler. [487b/1] Tağı Tangrı sizing birle tağı ekismegey 'amelleringizni.

36. Hâkikat üze bu yakınrağ (2) tiriglik, oyun tağı oyun. Tağı eger bitsengiz tağı sakınsangız, birgey sizge terleringizni. (3) Tağı tilemegey sizge mällaringizni.

37. Eger tilese sizdin anı, emgetse sizni, (4) bağıllık kılğay siz tağı çıkarğay kıneleringizni.

38. Uş siz erenler ündenür siz, munung üçün kim birsengiz (5) Tangrı yolınğa. Sizdin ol kim erse <kim> bağıllık kılur. Tağı kim bağıllık kılrsa, hâkikat üze (6) bağıllık kılur özindin. Tağı Tangrı bay tağı siz fağırlar. Tağı eger (7) ewürsengiz, bedel kılmağ tilegey sizdin öngin erenlerni, andın song bolmağaylar mengzeşikleringiz.

(48)

SÜRETÜ'L-FETH

[488a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rağımetlig, rağımeti lāzım.

1. (2) Hâkikat üze biz açtuğ sanga, açmağ açuğ.

2. Munung üçün kim yarlıkasa sanga Tangrı, anı kim burun kiçti (3) yazuğundın tağı anı kim song qaldı. Tağı tükel kılrsa ni'metini sening üze tağı köndürse sini, (4) yolğa köni.

3. Tağı yāri birse sanga Tangrı, 'izzetlig yāri.

4. Ol (5) ol kim indürdi qararnı bitgenlerniñ köngli içinde, munung üçün kim ziyāda bolsalar (6) bitmek yanındın, bitmekleri birle. Tağı Tangrığa köklerniñ tağı yirning çerigleri. (7) Tağı irdi Tangrı bilgen, hikmetlig.

5. Munung için kim kiwürse mu'mın erenleri taķı mu'mın tişilerini, (8) uçmaķķa; aķar astındın arıķlar, cāvidānalar aning içinde. [488b/1] Taķı örtse anlardın yawuzluķlarını. Taķı irdi ol, Tangrı ķatında uluğ (2) zafer.

6. Taķı ķınasa münāfik erenleri taķı münāfik tişilerini, taķı ortak koşđan erenleri (3) taķı ortak koşđan tişilerini, sizgenleri Tangrığa, yawuznung sizigini. Anlar üze yawuznung ewrılmeki. (4) Taķı öfke ķıldı Tangrı anlar üze taķı sürdi anlarını taķı anuķ ķıldı anlarđa (5) tamuğnı. Taķı yawuz boldı, yanđu yir yanındın!

7. Taķı Tangrığa köklerning çerigleri taķı yiming. (6) Taķı irdi Tangrı yinggen, hikmetlig.

8. Biz ıdduķ sini¹⁹⁶ tanuķ taķı müjde birgen (7) taķı korkuťđan.

9. Munung için kim bitseler Tangrığa taķı yalawaķıngđa. Taķı kuvvatlandursangız taķı uluğlasangız (8) taķı arığlasangız irte taķı kiķe.

10. Haķıķat üze anlar kim bey'at ķılurlar sanga, (9) haķıķat üze bey'at ķılurlar Tangrığa. Tangrıniñ yalawaķınıñ eli, anlarınıñ eligleri üze. Kim kim [489a/1] bozsa, haķıķat üze bozar özi üze. Taķı kim kim vefā ķılsa, munung birle kim 'ahd ķılıştı anıñ üze (2) Tangrı birle, birgey anga uluğ şevāb.

11. Ayđay sanga song koyulmuşlar, (3) bādıya 'Arablarındın: "Meşđul ķıldı bizni mällarımız taķı ahllarımız, yarlıķayu tilegil bizge." (4) Ayturlar tilleri birle, anı kim yoķ köngülleri içinde. Ayđıl: "Kim (5) erklenür sizge, Tangrıdın nirse, eger tilese sizge ziyān yā (6) tilese sizge asığ? İrdi Tangrı, ol nersenı kim ķılurlar bilgen."

12. (7) Sizdingiz, ewrülmegey yalawaķ taķı bitgen, ahllarıngđa (8) ulaşu. Taķı bezenildi ol, köngülleringiz içinde taķı sizdingiz yawuznung sizigini. Taķı irdingiz (9) yoķalđan erenler.

13. Taķı kim kim bütmeşe Tangrığa taķı yalawaķıngđa, biz anuķ ķıldıuķ [489b/1] kāfırlarđa tamuğnı.

14. Taķı Tangrığa köklerning taķı yirniñ mülki. (2) Yarlıķayur kimni tileşe taķı ķınayur kimni tileşe. Taķı irdi Tangrı yarlıķađan, rahmet ķılđan.

15. (3) Ayđay song ķonmuşlar, ol vaķtın kim bardıngız đanimetler tapa, munung için kim (4) alsangız anı: "Kođung bizni, uyalıng sizge." Tileyürler kim aynatsalar Tangrıniñ (5) sözin. Ayđıl: "Uymağay siz

¹⁹⁶ sini: sanga

bizge, anıñ mengizlig aydı Tangrı, aşnudın." Ayğaylar: (6) "Hased kıılır siz bizge." İrdiler uqmazlar, meger az.

16. Aygıl, song qonmışlarğa (7) bādıya 'Arablarındın: "Üdengey siz erenler tapa, qatıg toquş eyeleri; (8) uruşur <siz> anlar birle yā müsülmān bolurlar. Eger boyun süsengiz, birgey sizge Tangrı (9) körklüg şevāb. Taqı eger i'rāz kılsangız, neteg kim ewrüdüngüz aşnudın, qınağay sizni [490a/1] iglig qın birle."

17. Yoq közsüz üze tarlıq taqı yoq ahsağ üze (2) tarlıq taqı yoq sökel üze tarlıq. Taqı kim boyun süse Tangrığa (3) taqı yalawaçınğa, kiwürgey anı uçmağğa, aqar altınındın anıqlar. (4) Taqı kim i'rāz kılsa, qınağay anı iglig qınamağ birle.

18. Hoşnüd boldı Tangrı (5) mu'mınlardın, ol vaqtın kim bey'at kılışurlar sening birle, yıgaç astında. Bildi (6) anı kim köngüllerinde bar, indürdi qararnı anlar üze. Taqı yanut birdi anlarğa (7) yaqın feth

19. taqı üküş ganımetlerni, alurlar anı. Taqı irdi (8) Tangrı yinggen, hikmetlig.

20. Va'de kıldı sizge Tangrı üküş ganımetlerni, (9) alur siz¹⁹⁷ anı. İwütti sizge munı taqı yıgdı kişilerin eliglerin [490b/1] sizdin; taqı munung üçün kim bolsa nişān mu'mınlarğa taqı köndürür sizni köni (2) yolğa.

21. Taqı öngin ganımetler, yarağlıg bolu bilmedingiz aning üze, kapsadı (3) Tangrı anı. Taqı irdi Tangrı, tigme bir nerse üze yarağlıg.

22. Taqı eger qatl kılsa irdi sizniñ birle (4) anlar kim küfr ketürdiler, ewürgeyler songlarını. Andın song bulmağaylar dost (5) taqı yārī birgen.

23. Tangrı sünneti ol kim keçti aşnudın, (6) bulmağay sen Tangrı sünnetinge aynamaq.

24. Taqı ol ol kim yıgdı (7) eliglerin sizdin taqı eligleringizni anlardın, Mekkening qarını içinde; (8) mundın song kim gālib kıldı sizni anlar üze. Taqı irdi Tangrı, anı kim kıılır siz (9) körgen.

25. Anlar anlar kim küfr ketürdiler taqı yıgdılar sizni Mescid-i Harāmdın, [491a/1] taqı kişiğe ingen nirse habs kıılınmış, tegse yiringe. Taqı eger (2) bol<ma>sa irdi imān ketürgen erenler taqı imān ketürgen tişiler kim bilmedingiz anlarını (3) kim tepsengiz anlarını, tegse sizge anlardın nā-hoş kelgen nirse, bilmedin; (4) munung üçün kim kiwürse

¹⁹⁷ alur siz: alurlar

Tangrı rahmetinge, o kim erseni kim tileyür. Eger taqılsalar irdi, kınağay irdük (5) anlarını kim küfr ketürdiler, anlardın, iglig qın birle.

26. Ol vaqtın kim qıldı anlar kim (6) küfr ketürdiler, köngülleri içinde ‘arı, cāhiliyyet ‘arını, indürdi (7) Tangrı qarārını, yalawaçı üze taqı mu’mınlar üze taqı yapşurdi anlarğa (8) saqnuqluq kelimesi. Taqı irdiler sezārağ anıng birle taqı ahlı. Taqı irdi Tangrı, (9) tigma bir nerseni bilgen.

27. Rāst aydı Tangrı, yalawaçıngā tüşni, [491b/1] haq birle. Kirgey siz Mescidü'l-Ḥarāmğa, eger tilese Tangrı, imin bolup, (2) yülükün yülüp başlarıngız taqı qısqa qılığlı bolup, qorqmaz siz. Bildi anı kim (3) bilmedingiz. Qıldı andın bisre, feth yaqın.

28. Ol ol kim (4) iddi yalawaçıını, köni yol birle taqı rāstlıq dīni birle, munung üçün kim gālib qılsa (5) qamuğ dīn üze. Taqı tap Tangrı, tanuq.

29. Muḥammed Tangrıniñ (6) yalawaçı. Taqı anlar kim anıng birle, qatıqlar kāfırlar üze, rahmet qılğan aralarında. (7) Körer sen anlarını rükü’ qılğan, secde qılğan. İsteyürler artuqluq Tangrıdın (8) taqı hoşnüdluq. Nişānları, taqı yüzlerinde, secdeler eşerindin. (9) Ol şıfatları Tevrīt içinde. Taqı şıfatları İncil içinde: Ekin mengizlig [492a/1] qıqardı ferclerini, yārī birdi anga, yoğnaldı taqı tüz boldı yinçükleri üze. (2) Tangğa ketürür ekinçilerini, munung üçün kim öfkege ketürse anlarıng birle kāfırlarını. Va’de qılır Tangrı anlarğa, (3) bittiler taqı qıldılar edğü ‘amellerni, anlardın, yarlıqamaq taqı uluğ şevāb.

(49)

SÜRETÜ'L-ḤUCURÂT

(4) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (5) Ay anlar kim bittiler! Burun kiçürmeng Tangrıniñ ileyinde (6) taķı resuliniñ ileyinde. Taķı saķning Tangrıdın. Ḥaķikat üze Tangrı işitgen, bilgen.

2. (7) Ay anlar kim bittiler! Kötürmeng ünleringizni, peygāambar üni [492b/1] üzesinde. Taķı kaķıg kılmanğ anga söz birle, pārangız kaķıg kılmuş mengizlig (2) pārağa kim bâtil bolsa 'amelleringiz taķı siz bilmez siz.

3. (3) Ḥaķikat üze anlar kim aşak kılurlar ünlerini, Tangrıniñ yalawaçı (4) kaķında; anlar anlar kim ḥāliš kıldı Tangrı köngüllerini, saķnuķluğğa. (5) Anlarğa yarlıkamak taķı uluğ şevāb.

4. Ḥaķikat üze anlar kim kıkrarlar sanga, (6) ḥücreler artındın, üküşrekleri bilmesler.

5. Taķı eger anlar şabr kılsalar, (7) ançağa tigrü kim çıksang anlarğa; bolğay irdi yaḥşıraķ anlarğa. Taķı Tangrı yarlıkağan, (8) rahmet kılğan.

6. Ay anlar kim bitti! Eger kelse sizge buyrukdın çıķan, (9) ḥabar birle, beyān etseng<iz> kim tegsengiz erenlerge bilmemek birle kim bolsangız [493a/1] munung üze kim kıldingız, öküngenler.

7. Taķı biling, ḥaķikat üze içingizde Tangrıniñ (2) yalawaçı. Eger boyun süse erdi sizge, üküş iş içinde işdin, emgengey irdingiz; veli (3) Tangrı sewdürdi sizge imān taķı bezedi anı köngülleringiz içinde, taķı yigrendürdi (4) sizge küfrni taķı buyrukdın çıķmaķnı taķı yazmaķnı. Anlar, anlar (5) könülgenler,

8. artuķluk üçün Tangrıdın taķı ni'met. Taķı Tangrı bilgen, (6) ḥikmetlig.

9. Taķı eger iki pāra mu'mınlardıñ, kılıştılar, (7) ongarıñ aralarında. Eger küç kılsa ikisinde biri, taķı biri üze; (8) kıtāl kılışıñ anıñ birle kim küç kılar, kaytğınçağa tegrü Tangrıñın buyruķı tapa. Eger kaytsa, (9) ongarıñ aralarında tüzlük birle. Taķı 'adl kılıñ, haķıkat üze Tangrı [493b/1] sewer 'adl kılganlar.

10. Haķıkat üze bitgenler uyalar, ongarıñ (2) iki uyangız arasında. Taķı saķnıñ Tangrıdın, bolğay kim siz raķmet kılıñay siz.

11. Ay (3) anlar kim bittiler! Maşhara kılmason erenler erenlerdin, bolğay kim bolğaylar (4) yaķşıraq anlardın; taķı tişiler tişilerdin, bolğay kim bolğaylar yaķşıraq (5) anlardın. Taķı 'ayb kılmang özleringizni taķı kıkrışmang laķablar birle. (6) Neme yawuz at buyruķdın çıkmak, imāndın song! Taķı kim kim tevbe kılmasa, (7) anlar anlar küç kılganlar.

12. Ay anlar kim bittiler! (8) Saķlanıñ üküşdin sizigdin, haķıkat üze sizigniñ pārası (9) yazuķ. Taķı örtüglüg nerse istemeng. Taķı gıybet kılmason pārangız pārağa, sewer mü [494a/1] biringiz kim yise uyasınıñ etin, ölüglük hālında? Yigrendingiz anı. Taķı saķnıñ (2) Tangrıdın, haķıkat üze Tangrı tevbeni kabül kılgan, raķmet kılgan.

13. Ay kişiler! Biz yarattuķ sizni (3) irkekdin taķı tişidin. Taķı kılduķ sizni uluğ kabılalar taķı kabılalar, (4) munung üçün kim bilişsengiz. Haķıkat üze kerimrekingiz Tangrı katında, saķnuķraķingiz. Haķıkat üze Tangrı (5) bilgen, örtüglügni bilgen.

14. Aydı bādiya 'Arablari: "Bittük." Ayğıl: "Bitmedingiz, veli (6) aytingiz: 'Silmge kirdük.' Taķı yok kirmedük imānğa köngülleringizde. Taķı eger (7) boyun süsengiz Tangrığa taķı yalawaçınğa, ekismegey sizge 'amelleringizdin nirse. (8) Haķıkat üze Tangrı yarlıķağan, raķmet kılgan."

15. Haķıkat üze mu'mınlar, anlar kim (9) bittiler Tangrığa taķı yalawaçınğa, andın song şeklig bolmadılar; taķı cihād kıldılar [494b/1] mälları birle taķı özleri birle, Tangrı yolında. Anlar, anlar rāst ayğan.

16. (2) Ayğıl: "Ögretür mü siz Tangrığa diniñizni? Taķı Tangrı bilür, ol nirseni kim (3) kökler içinde taķı ol nirseni kim yirde turur. Taķı Tangrı tigme bir nerseni bilgen."

17. (4) Minnet kılırlar seniñ üze kim müsülmān boldılar. Ayğıl: "Minnet kılmang benim üze İslāmunguzni; (5) Tangrı minnet koyar

sizning üze kim köndürdi sizni imānga, eger (6) rāst ayğanlar irdingiz erse."

18. Haqıqat üze Tangrı bilür, köklerniñ taqı yirning örtüglüglerni. Taqı Tangrı (7) körgen anı kim qılır siz.

(50)

SÜRETÜ QĀF

[495a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş raḥmetlig, raḥmeti lâzım.

1. (2) Ant içer men, ögmekke sezāvār Qur'ännı.
2. Tangladılar kim keldi anlarğa qorqutğan (3) anlardın, aydı kâfırlar: "Bu tang nirse."
3. "Ol vaqtın mu kim (4) öldük taqı bolduq topraq, ol yıraq kaytarmaq?"
4. Bildük anı kim (5) ekisür yir anlardın. Taqı qatımızda saqlağan kitāb.
5. (6) Yalganga nisbet kıldılar Qur'ännı, ol vaqtın keldi anlarğa. Anlar qarārsız işde.
6. (7) Baqmadılar mu kök tapa, üstünlerinde, neteg binā kılduq taqı bezedük? (8) Taqı yoq anga yaruqlardın.
7. Taqı yirni yayduq, taqı kemişdüq (9) anıñ içinde tölengen taqlar taqı ündürdüq anıñ içinde tigme bir baqıp sewüngü;
8. körküzmek [495b/1] taqı angdurmaq, tigme bir kaytğan qulğa.
9. Taqı indürdüq kökdin suwnı bereketlig, (2) ündürdüq anıñ birle büstānlarnı taqı biçilgen nerseniñ ewünün
10. taqı ḥurmā yıgaçınıñ uzunluq ḥalı üze, (3) anga biri biringe urulmuş çiçek;
11. rüzı qullarğa. Taqı tırgüzdük anıng birle ölüq (4) yirni, anıñ mengizlig çıkmak.

12. Yalğanga nisbet kıldı aşnularında, Nüh kavımı taqı örülmedük kuyuğ (5) eyeleri taqı Şemüd,
13. taqı 'Ād taqı Fir'avn taqı Lūtnung uyaları,
14. (6) taqı bük eyeleri, ya'nī Şu'ayb kavımları, taqı Tubba kavımı. Tigme biri yalğanga nisbet kıldı yalawaçlarını, (7) sezā boldı қақıғım.
15. Bilmedük mü bolğusın, ya'nī 'āciz mü bolduқ avvalқı yaratmaq birle? Anlar şübhe içinde, (8) yangı yaratmaqđın.
16. Taqı yarattuқ kişini taqı bilür miz anı kim (9) vesvese қılır anıñ birle nefsi. Taqı biz yawuқraq anıñ tapa, ömgün [496a/1] tamardın.
17. Ol vaқtın kim alur iki alğan, sağdın taqı soldın (2) oturuşğan.
18. Sözlemes sözdin, meger aning қatında (3) saқçı ҳазır.
19. Taqı keldi ölüm esrüklüki, haқ birle. Ol, (4) қаçar erding andın.
20. Taqı ürüldi şürğa; ol, қақımaq (5) күni.
21. Taqı keldi tigme bir ten, aning birle sürgen taqı tanuқ.
22. (6) Taqı irding ğaflet içinde mundın; açtuқ sindin örtüğüngni, (7) sening közüng bu күn yitig.
23. Taqı aydı қoldaşı: "Bu benim қatımda anuқ."
24. (8) "Kemişing tamuğ içinge, tigme bir küfr ketürgen boynağı,
25. yıǵǵan ya'nī mālnı, küç қılған, şeklig."
26. (9) "Ol kim kıldı Tangrı birle öngin tapunğu, kemişing ikegü anı қatıǵ қın [496b/1] içinge."
27. Aydı қoldaşı: "İdimüz! Tāǵı қılmadım anı, veli irdi (2) yıraқ azǵunluқ içinde."
28. Aydı: "Huşumat қılmang қatımda. Taqı keçürdüм (3) sizing tapa қақıǵ birle."
29. "Aynatılmaz söz benim қatımda, taqı irmez men (4) küç қılған қullarǵa."
30. Ol күn kim aytur miz tamuǵǵa: "Toldung mu?" Taqı aytur: (5) "Bar mu artmaqđın?"
31. Taqı yaқın қılındı uçmaq, saқnuқlarǵa, yıraқdın önginde.
32. (6) Bu ol kim va'de қılнur siz; tigme bir Tangrıǵa yangan, saқлаған kim erse;
33. ol kim erse kim қorқtı Tangrıdın, (7) ğāyıbluқ birle; taqı keldi қаytған көngül birle.

34. Kiring anga selāmatlık birle. Ol, (8) cāvidānalık küni.

35. Anlarga anı kim tileyürler, aning içinde, taqı qatımızda arturulmış.

36. Taqı niçe (9) yoqattuq aşnularındın, zamāne kişilerindin; anlar qatıgrax anlardın, qatıg tutmaq yanındın. [497a/1] Yöridiler iller içinde. Bar mu qaçmaqđın?

37. Haqıqat üze aning içinde angdurmaq, (2) ol kim ersege kim irdi anga köngül yā kemişti qulaq, bu ol tanuq.

38. Taqı (3) yarattuq köklerni taqı yirni taqı ol nirse kim ikisiniñ arasında, altı kün (4) içinde taqı sıqamadı bizni armaqđın.

39. Şabr qılğıl ol nirse üze kim ayturlar (5) taqı tesbıh qılğıl İdingning ögmeki birle, kün toğmaqıdın aşnu taqı kün batmaqıdın aşnu.

40. (6) Taqı tündin tesbıh qılğıl taqı namāzning songlarında.

41. Taqı eşitgil (7) ol küni kim qıqırğan qıqrar, yawuq yirdin.

42. Ol kün kim eşitürler (8) qaçırmaqñı, haq birle. Ol, qaçmaq küni.

43. Biz biz (9) tirgüzür miz taqı öldürür miz, taqı bizning tapa yanmaq.

44. Ol kün kim yarılır yir [497b/1] anlardın, iwe; ol yıgmaq bizning üze āsān.

45. Biz bilgenrek biz (2) anı kim ayturlar. Taqı irmez sen anlar üze musallaq, angdurgıl Qur'ān birle ol kim erse kim qorqar qaçıgımdın.

(51)

SÜRETÜ'Z-ZĀRIYĀT

(3) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (4) Ant içer men sawurğan yiller birle sawurmak,
2. kötürgen bulutlar birle kötürmek,
3. taķı yörigen kemiler birle (5) āsānlık üze,
4. ülüş kılğan firışteler birle işni;
5. haķıķat üze ol nirse kim va'de kılınur siz, rāst.
6. (6) Haķıķat üze cezā küni, hāşıl bolğan.
7. Taķı ant içer men kök birle yollarlıg,
8. haķıķat üze siz (7) mütenākız söz içinde.
9. Ewrülür andın, ol kim erse kim ewrüldi.
10. Öldürülsün yalğan sözlegenler,
11. [498a/1] anlar kim anlar batrulğanlar cehl içinde.
12. Sorarlar: "Kačan (2) kıyāmat küni?"
13. Ol kün kim anlar ot üze köydürülürler.
14. "Tating (3) fitnengizni, bu ol kim iwe tileyür irdingiz anıng birle."
15. Haķıķat üze (4) saķnuķlar büstānlarda taķı çeşmelerde,
16. alıgılı bolup anı kim birdi anlarğa (5) İdileri. Haķıķat üze anlar irdiler, andın aşnu körklüglük kılğanlar.
17. İrdiler az (6) tündin ol kim uğıyurlar.
18. Taķı seher vaķtlarında, anlar yarlıķayu tileyürler.
19. (7) Taķı mälları içinde haķ bar, tilegenge taķı nirse birilmegenge.
20. (8) Taķı yir içinde āyatlar bar, yaķin bilgenlerge,
21. taķı nefsleringiz içinde; (9) körmez mü siz?
22. Taķı kök içinde rüzingiz taķı ol nirse kim va'de kılınur siz.

23. [498b/1] Ant içer men kök erkligi birle tağı yirning, hağıkat ze ol rst, aning mengizlig kim siz sözleyür siz.

24. (2) Keldi m sanga İbrhım onuklarının sözi ağırlanmışlar?

25. Ol vağtın kim (3) kirdiler aning ze, aydılar: "Selm!" Aydı: "Selm; bilinmegen erenler."

26. (4) rtglg birdi ahlınga, keldi semz buzağu birle.

27. Yawuttı anı anlar tapa, aydı: (5) "Yimez m siz?"

28. Tağı rtti anlardın orkunnı. Aydılar: "orkmağıl." (6) Tağı mjde birdiler anga oğlan birle bilgen.

29. arşu keldi aning cüfti, akırmak içinde, (7) urdı yzini tağı aydı: "arı 'avrat kısır."

30. Aydılar: "Aning mengizlig (8) aydı İding. Hağıkat ze ol, ol hikmetlig, bilgen."

31. Aydılar: "Ne turur tilekingiz y işingiz, (9) ay ıdılmışlar?"

32. Aydılar: "Biz ıdılduğ yazuğ ılđan erenler tapa,

33. [499a/1] munung üçün kim ıdsa miz anlar ze taşlar balığdın,

34. nişn ılınmış İding atında, (2) addin kegenlerge."

35. Tağı ıkarduğ ol kim irseni kim irdi aning içinde, mu'mınlardın.

36. (3) Tağı bulmaduğ aning içinde, bir iwdin ngin, mslmnlardın.

37. Tağı odtuğ (4) aning içinde nişn, anlarđa kim orđarlar iglig ındın.

38. Tağı (5) Msda; ol vağtın kim ıdduğ anı Fir'avn tapa, uccet birle auğ.

39. (6) Ewrldi yanı birle, ya'nı erigi birle tağı aydı: "Sihr ılđan y dıvna."

40. Tuttuğ anı (7) tağı eriglerini, tağı kemiştk anlarnı tengiz içinde. Tağı ol, malmatđa sez.

41. Tağı 'd içinde; (8) ol vağtın kim ıdduğ anlar ze kısır yilni.

42. odmas nirsedin, (9) keldi aning ze, meger ıldı anı uşatmış süngük mengizlig.

43. Tağı şemd içinde; ol vağtın kim [499b/1] ayıldı anlarđa: "Menfa'at alıng uzak vađtđa tegr."

44. Uluğsındılar anlarning İdisining buyruğındın, (2) tuttı anlarnı atığ ıđırđan tağı anlar bağarlar.

45. Yarağlanu bilmediler (3) ıopmağdın tağı bolmadılar đ alđanlardın.

46. Tağı Nh ıavmı, mundın ağnu; (4) hağıkat ze anlar irdiler buyruğdın ııđđan erenler.

47. Tağı kkni, bin kılđuk anı ıuvvat birle. (5) Tağı biz yarağlığlar.

48. Tağı yirmi, tsedk anı. Neme yađđı tsegenler!

49. (6) Tağı tıgme bir nirsedin yarattuk iki cüft, bolđay kim siz sağıngay siz.

50. (7) "Kağıng Tangrı tapa; men, sizge andın korđutđan aıuk."

51. "Tağı kılmanđ Tangrı birle tapunđu ngin. Hağıkat ze men, sizge andın korđutđan aıu[k]."

52. Anıng mengizlig, (8) kelmedi anlarda ağnularındın, yalawaığdın, meger aydılar: "Sihr kılđan, (9) y divna."

53. Vağıyyet m kılığtılar anıng birle? Anlar hadđin keığgen erenler.

54. Ewrlgl [500a/1] anlardın, irmez sen malmat kılınmığ.

55. Tağı gtlegil; hağıkat ze gt, asığ kılur (2) bitgenlerge.

56. Tağı yaratmadım perilerni tağı ademilerni, meger munung ın kim ıulluk ıılınlar manga.

57. (3) Tilemez men anlardın rüzidin tağı tilemez men kim yidrsnler manga.

58. (4) Hağıkat ze Tangrı, ol rzı birgen, ıatığ kı eyesi kıclğ.

59. Hağıkat ze anlarda kim (5) kı kılđılar, uluğ ıowa¹⁹⁸, ıoldağlarının ıowası mengizlig; iwtmesnler mini.

60. (6) Bi-ıralığ anlarda kim küfr ketürdiler, ol knlerindin kim va'de ıılınlar!

¹⁹⁸ "Uluğ ıowa" ve ayetin devamında "ıowa" olarak tercüme edilen kelimelerin Arapıaları "zenb"dur. Çeşitli manaları olan kelimenin "kova" manasının yanı sıra, "pay, hisse" manası da vardır. Tercih edilen "kova" manası, ayetin manasını bozmaktadır.

(52)

SÛRETÜ VE'Ŧ-ŦÛR

[500b/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Ant içer men Ŧür tağı birle
2. tağı kitāb birle bitinmiş,
3. yatılmış şahīfe içinde
4. tağı törtinçi kat kökdeki (3) iw birle
5. tağı kötrülmüş köge birle
6. tağı toldurulmuş tengiz birle;
7. (4) haqıkat üze İdingning qını ingen,
8. yok anga def' qılğan.
9. Ol kün teprenür (5) kök, teprenmek
10. tağı yöriyür tağlar, yörimek.
11. Bi-çāralıq ol kün, (6) yalğanga nisbet qılğanlarğa!
12. Anlar kim anlar bātilqa şürü' qılmaq içinde.
13. Ol kün (7) qatıg iltilürler tamuğ otı tapa, iltilmek.
14. "Bu ol ot kim yalğanga nisbet qılır (8) irdingiz."
15. "Sihr mü turur bu yā sizler mü körmez siz?"
16. (9) "Köyüng anga, şabr qılıng yā şabr qılmang, berāber turur sizing üze. Haqıkat üze cezā birilür siz, [501a/1] anı kim qılır irdingiz."
17. Haqıkat üze saqınğanlar uçmağlar içinde tağı ni'met içinde,
18. (2) hoşlanğanlar bolup, munung birle kim birdi anlarğa İdileri. Tağı saqladı anlarını İdileri, tamuğ (3) qınındın.
19. "Ying tağı içing, singitlig bolsun, munung birle kim qılır irdingiz,
20. (4) tayanganlar tahtlar üze şaf qılınmış." Tağı cüftlendürdük anlarını king tağı qara (5) közlüg birle.
21. Tağı anlar kim bittiler tağı uydı anlarğa oğlanları bitmekleri birle, (6) tegürdük anlarğa oğlanların. Tağı ekismedük anlarğa

'amellerindin (7) nirsedin. Tıgme bir kişi, ol nirse birle kim kazğandı tutuğ.

22. Taqı ziyāda kılduq anlarğa (8) hoşluqqa ketürgen meyvalar birle taqı et, ol nirsedin kim ärzūlayurlar.

23. Tartışurlar anıng içinde (9) hamrını, yok fāyide<siz söz> anıng içinde taqı yok yazuqğa nisbet kılmak.

24. Taqı teziginür anlar üze, oğlanlar [501b/1] anlarğa, tamām anlar örtülmiş yünçü mengizlig.

25. Taqı karşı keldi pāraları pāra (2) üze, soruşurlar.

26. Aydılar: "Biz irdük mundın aşnu ahllarımız arasında (3) yufqa köngüllüglar."

27. "Edgülik kıldı Tangrı bizim üze taqı saqladı bizni ot qınındın."

28. (4) "Biz irdük mundın aşnu kulluq kıılır irdük anga. Haqıkat üze ol, ol edgülik kılgan, uluğ rahmetlig."

29. (5) Va'z kılgıl; irmez sen, İding ni'meti birle, qamlar sözini sözlegen taqı (6) divāna.

30. Yā ayturlar mu, şā'ir tip, küyer miz anıng birle zamānening (7) qarārsız nirseleri.

31. Aygıl: "Küyüng, haqıkat üze men sizing birle küygenlerdin."

32. (8) Yā buyrur mu anlarğa 'aqları munung birle? Yā anlar erenler mü haddin keçgenler?

33. (9) Yā ayturlar mu: "Çattı anı"? Bitmezler mü?

34. Kelsünler [502a/1] munung tig söz birle, eger irseler rāst ayğanlar.

35. Yā yaratıldılar mu (2) nirsesizin, yā anlar mu tururlar yaratğanlar?

36. Yā yarattılar mu köklerni (3) taqı yirni? Belkim, yarattı Tangrı, yaqın bilmesler.

37. Yā anlar qatında mu İdingning hazineleri? (4) Yā anlar mu erklig bolğanlar?

38. Yā anlarğa üzengü, işitürler anıng içinde? (5) Kelsün işitgenleri, açuq hüccet birle.

39. Yā anga mu kızlar (6) taqı siz<ge> mü oğullar?

40. Yā tiler mü sen anlardın yanut, anlarğa lāzım bolğan nirsedin (7) basılmışlar?

41. Yā anlarnıng qatında mu örtüglüglar, anlar (8) bitiyürler?

42. Yā tileyürler mü keydni? Anlar kim küfr ketürdiler, (9) anlar keyd kılınmışlar.

43. Yā anlarğa mu bar tapunğu, Tangrıdın öngin? Arıglık [502b/1] Tangrığa, ol nirsedin kim ortak koşarlar.

44. Tağı eger körseler bir pāra bulıtını, kökdin (2) tüşgen; ayturlar: "Biri biri üze қоđulmuş bulıtlar."

45. Қоđgul anlarını, ançağa tigrü kim satğaşsalar (3) ol künleringe kim anıng içinde ölürler.

46. Ol kün (4) ignā kılmas anlardın keydleri, nirse, tağı anlar yāri birilmezler.

47. Hāqıqat üze (5) anlarğa kim küç kıldılar, qın andın bisre; veli üküşrekleri (6) bilmesler.

48. Tağı şabr kılğıl İdingning hükminge. Hāqıqatda sen, biz körer yirde. Tağı arıglağıl İdingning (7) ögmeki birle, ol vaqtın kim qopar sen.

49. Tağı tündin tesbih kılğıl, ol vaktın kim yulduzlar songı çewrürler.¹⁹⁹

¹⁹⁹ "Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışından sonra (da) onu tespih et."

(53)

SÛRETÜ VE'N-NECM

[503a/1] **Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.**

1. (2) Ant içer men ülker yılduz birle, ol vaqtın kim battı;
2. azmadı qoldaşingız taqı azmadı.
3. Taqı (3) sözlemes hevādın.
4. İrmez ol, meger vaḥy, vaḥy qılınur.
5. Öğretti anga qatıg (4) küçleri,
6. muḥkemlük eyesi. Tüz boldı,
7. taqı ol üstünki ufuqda.
8. (5) Andın song yawudı, salındı yā asıldı.
9. İrdi iki, yā endāzasınça, yā yakınraq.
10. Taqı vaḥy qıldı (6) qulı tapa anı kim vaḥy qıldı.
11. Yalğan aymadı köngül, anı kim kördi.
12. (7) Cedel mü qılışur siz ol nirse üze kim körer?
13. Taqı kördi anı taqı bir inmekde,
14. [503b/1] Sidretü'l-Müntehā qatında.
15. Aning qatında sığınqu yirning uçmaqı.
16. Ol vaqtın kim kelür (2) Sidrege, ol kim kelür.
17. Qışmadı köz taqı ḥaddin keçmedi
18. Taqı kördi, (3) İdisining uluğraq āyatlarındın.
19. Kördüngüz mü Lātnı taqı 'Uzzānı
20. (4) taqı Menātnı, songraqı üçünçini?
21. Sizge mü irkek taqı anga tişi?
22. (5) Ol, ol vaqtın küç ülüşni, ya'nī eksük ülüş.
23. İrmez ol, meger atlar, atadınğız <a>nı (6) siz taqı atalarınğız.

İndürmedi Tangrı aning birle ḥüccetdin. Uymaslar, (7) meger sizig, taqı ol nirse kim sewer tenler. Taqı keldi anlarğa (8) anlarnıng İdisindin, köni yol.

24. Yā kişiğe mü ol nirse kim ārzüladı?

25. Tangrıǵa, ol cihān (9) taǵı bu cihān.

26. Taǵı niçe niçe firıştedin kökler içinde, asıǵ kılmas şefā'atları nirse, [504a/1] meger mundın song kim destūr birse Tangrı ol kim irsege mü kim tileyür taǵı rāzi bolur.

27. (2) Haǵıkat üze anlar kim bitmezler ol cihānga, atayurlar firıştelerge (3) tişi atamaǵını.

28. Taǵı yoǵ anlarǵa anıng birle biligdin, uymaslar (4) meger sizigge. Taǵı haǵıkat üze sizig, kifāyet kılmas haǵdın nirse.

29. Yüz ewürgül (5) ol kim irsedin kim yüz ewürdi zıkrimüzdin taǵı tilemedi meger yaǵınraǵ (6) tiriglikni.

30. Ol, teger yirleri biligdin. Haǵıkat üze İding, ol (7) bilgenrek ol kim irseni kim azdı yolındın taǵı ol bilgenrek ol kim irseni kim könüldi.

31. (8) Taǵı Tangrıǵa ol nirse kim kökler içinde taǵı ol nirse kim yir içinde. Munung üçün kim yanut birse (9) anlarǵa kim yawuzluǵ kıldılar, anıng birle kim 'amel kıldılar taǵı yanut birse anlarǵa kim körklüglük kıldılar, [504b/1] körklüg nirse birle.

32. Anlar kim saǵnurlar yazuǵnung uluǵlarındın taǵı körksüz nirselerdin, (2) meger kiçig yazuǵlardın. Haǵıkat üze İding, yarlıkamaǵı king. Ol bilgenrek sizni, ol vaǵtın kim yarattı sizni (3) yirdin taǵı ol vaǵtın siz qarınlar içinde oǵlanlar irdingiz, analarınıǵız qarında. Arıǵlıǵa nisbet kılmangız (4) özleringizni, ol bilgenrek ol kim irseni kim saǵındı.

33. Kördüng mü ol kim irseni kim (5) i' rāz kıldı,

34. taǵı birdi az taǵı tigdi?

35. Anıng ǵatında mu örtüglügnüng bilmeki, (6) ol körer?

36. Yā habar birilmedi mü, ol nirse birle kim Mūsāning şaǵıfeleri içinde

37. taǵı İbrāhımnüng, (7) ol kim tamām kıldı.

38. Kim kötürmes kötürgen, önginnüng yükini.

39. Taǵı kim yoǵ kişiğe, (8) meger anı kim sa'y kıldı.

40. Taǵı haǵıkat üze anıng sa'yı, körülgey.

41. Andın song cezā birilgey, ya'nı 'amelinge, tükelrek (9) cezā.

42. Taǵı haǵıkat üze İding tapa tegmek.

43. Taǵı haǵıkat üze ol, ol küldürdi taǵı yıǵlattı.

44. [505a/1] Taǵı haǵıkat üze ol öldürdi taǵı tirgüzdi.

45. Taqı haqıqat üze ol yarattı iki cüft, (2) irkekni taqı tişini,
46. nuftedin, ol vaqtın töklür.
47. Taqı haqıqat üze anıng üze song (3) qopmaq.
48. Taqı haqıqat üze ol bayıttı taqı tutgu māl birdi.
49. Taqı haqıqat üze ol, ol Şi'rāning erkligi.
50. (4) Taqı haqıqat üze ol yoqattı ilkinki 'Ādnı
51. taqı Şemūdni, qođmadı.
52. Taqı Nūh (5) qavmını, aşnudın. Haqıqat üze anlar irdiler, anlar
zulm kılğanraq taqı haddin keçgenrek.
53. Taqı ewrülgen qonumlarını (6) tüşürdi.
54. Taqı örtti anı, anı kim örtti.
55. İdingning ni'metlerinin qayusı birle şeklig bolur sen?
56. Bu (7) qorqutğan, burunqı qorqutğanlardın.
57. Yawuq boldı, yawuq bolğan.
58. Yoq anga (8) Tangrıdın bisre açğan.
59. Bu sözdin mü tanglayur siz?
60. (9) Taqı küler siz taqı yıqlamaz siz.
61. Taqı siz oynaganlar.
62. Taqı secde qıling Tangrığa taqı qulluq qıling.

(54)

SÜRETÜ'L-KAMER

[505b/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Yawuk boldı kıyāmat taķı yarıldı ay.
2. Taķı eger körseler nişān, (3) yüz ewrürler taķı ayturlar: "Sihr peyveste bolgan."
3. Taķı yalğanga nisbet kıldılar taķı uydılar (4) hevālarınga. Taķı tigme bir iş karār kılgan.
4. Taķı keldi anlarğa habarlardın, (5) ol kim anıng içinde yıglınmak bar.
5. Yitiz hikmet bar. Ne asıg kıtur qorqutmaq?
6. Ewrülgül (6) anlardın, ol kün ündeyür ündegen körsüz nirsege.
7. Alçağ bolup közleri, [506a/1] çıkarlar gorldın, tamām anlar yayılğan çekürge,
8. iwüp (2) ündenge. Aytur kâfırlar: "Bu, küni küçey."
9. Yalğanga nisbet kıldı aşnularındın (3) Nüh kavımı, yalğanga nisbet kıldılar qulumızğa taķı aydılar: "Divāna." Taķı yıglındı.
10. (4) Ündedi İdisini: "Men yingilmiş, intikām alğıl."
11. Açtuq kök qapuğlarını, (5) tökülgen suw birle.
12. Taķı yarduq yirmi, çeşmeler yanındın. Taķı satğastı suw, (6) taqdir kılinmiş iş üze.
13. Taķı kötürdük anı tahtalıqlar üze taķı timür çekelig.
14. (7) Yöriyür közümüzde, yanut üçün ol kim irsege kim irdi küfr ketrüldi²⁰⁰.
15. Taķı qodduq anı (8) nişān. Bar mu anggandın?
16. Neteg boldı qınım taķı qorqutğanlarım!

²⁰⁰ küfr ketrüldi: küfr ketürdi

17. (9) Taķı āsān kılduķ Kur'ānnı, ögüt almaķķa. Bar mu anggandın?

18. Yalģanģa nisbet kıldı 'Ād. [506b/1] Neteg boldı ķınım taķı korķutģanlarım!

19. Biz ıdduķ anlar űze ķatıģ (2) yılını, peyveste bolģan naħs kűn içinde.

20. Tartar kişilerini, tamām anlar (3) ķongrulģan ĥurmā yıģaları tűbi mengizlig.

21. Neteg boldı ķınım taķı korķutģanlarım!

22. Taķı (4) āsān kılduķ Kur'ānnı, ögüt almaķķa. Bar mu anggandın?

23. Yalģanģa nisbet kıldı Őeműd, (5) korķutģanlarını.

24. Aydılar: "Yaratılmıģķa mu bizdin birge, uyar miz anga?²⁰¹ Biz ol vaķtın (6) azģunluk içinde taķı otlar içinde."

25. "Kemşildi mű vahy anıģ űze, aramızdın? (7) Ol ĥaddin keçe yalģan sűzlegen."

26. Bilgeyler yarın, kim ol ĥaddin keçe yalģan sűzlegen.

27. (8) Biz ingenning ıdģanları, sınaķa űűn anlarını. "Kűyģűl anlarģa taķı şabr kılgıl."

28. (9) Taķı ĥabar birgil anlarģa; ĥaķıķat űze suw, űlűş kılinmıģ aralarında. Tigme bir suw űlűş, ĥāzır bolunmıģ.

29. [507a/1] Kıķırdılar anlardın birini; sundı, singrin kesti.

30. Neteg irdi ķınım taķı korķutmaķım!

31. (2) Biz ıdduķ anlar űze bir aķırmaķ, boldılar ĥazire kılganınģ uşanmıģ yıģaı mengizlig.

32. (3) Taķı āsān kılduķ Kur'ānnı, ögüt almaķķa. Bar mu ögűt algandın?

33. Yalģanģa nisbet kıldı (4) Lűť kavmı, korķutģanlarını.

34. Biz ıdduķ anlar űze taş birle atģan yılını, meger (5) Lűťnung ĥāş kişilerini; ķutģarduķ anlarını seħerde,

35. edģűlűk űűn ķatımızdın. Anıģ mengizlig (6) cezā birűr miz ol kim irsege kim şűkr kıldı.

36. Taķı korķuttı anlarģa, ķatıģ tutmaķımızdın; şeklig boldılar (7) korķutģanlar birle.

²⁰¹ "İçimizden bir insana mı uyacaģız?"

37. Taqı aldadılar anı qonuxlarındın, sıqap tükettük közlerini. (8)
"Tating qınım taqı qorqutmaqımnı."
38. Taqı keldi anlarğa, irte, qın (9) tölengen.
39. "Tating qınım taqı qorqutmaqımnı."
40. Taqı āsān qılduq Qur'ānnı, [507b/1] ögüt almaqğa. Bar mu ögüt algandıñ?
41. Taqı keldi Fir'avnnung hāş kişileringe qorqutğanlar.
42. (2) Yalgānga nisbet qıldı āyatlarımuznı, qamuğını. Tuttuq anlarnı, yinggenning tutmaqını, qudratlıq.
43. (3) Sizing kāfırlarınız mu yaqşırax anlardın? Yā bar mu sizge berā'at, kitāblar içinde?
44. (4) Yā ayturlar mu: "Biz qamuğ mümteni' bolğan"?
45. Sindurulğay bu bir ögür (5) taqı ewürgeyler songı.
46. Qıyāmat, va'delerning vaqtı. Taqı qıyāmat (6) qatıqraq taqı açıqraq.
47. Haqıqat üze yazuq qılğanlar²⁰² azğunluq içinde taqı ot içinde.
48. Ol kün (7) sürüngeyler ot içinde, yüzleri üze: "Tating tamuğnung (8) sıqamaqını."
49. Biz tigme bir nirseni, yarattuq anı endāza birle.
50. Taqı irmez buyruqumuz meger bir, (9) yaşru baqmaq mengizlig.
51. Taqı yoqattuq oqşaganlarınıznı, bar mu ögüt algandıñ?
52. [508a/1] Taqı tigme bir nirse kim qıldılar anı kitāblar içinde.
53. Taqı tigme bir kiçig taqı uluq, bitinmiş.
54. (2) Haqıqat üze saqnuqlar, büstānlar içinde taqı arıqlar içinde.
55. Yaqşılıq ornı içinde, erklig qudratlıq katında.

²⁰² yazuq qılğanlar: yazuq qılğanlarnı

(55)

SÜRETÜ'R-RAHMÂN

(3) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (4) Üküş rahmetlig Tangrı,
2. öğretti Qur'ännı.
3. Yarattı kişini,
4. öğretti anga açuq sözni.
5. (5) Kün taqı ay, hisâb birle.
6. Taqı yünçüksüz ot taqı yaş yıgaç secde kııurlar.
7. (6) Taqı kökni, kötürdi anı. Taqı koydı terâzünü,
8. munung üçün kim haddin keçmesengiz ölçüglüg âletler içinde
9. [508b/1] taqı râst kııling ölçmekni, tüzlük birle taqı ekismeng terâzünü.
10. (2) Taqı yirmi, köddi anı halk üçün.
11. Anıng içinde hoşluğa ketürgen meyvalar bar taqı hurmâ yıgaçları (3) örtgen nirselerlig,
12. taqı ewün yapurgaklıg taqı şâh-siperğamlig.
13. (4) İdingiz ni'metleri kayusını yalganga nisbet kıılır <siz>?
14. Yarattı kişini, çingrağan balçıkđın (5) şahsık mengizlig.
15. Taqı yarattı perilerning atasını, şâfi yalıng otdın.
16. İdingiz ni'metlerinin kayusını (6) yalganga nisbet kıılır siz?
17. İki maşrıknıng erkligi taqı iki mağrıbnung erkligi.
18. ....²⁰³
19. (7) İddı iki tengizni, satğaştılar.
20. Aralarında mâni' bar, biri biringe keçmezler.

²⁰³ Bu ve takip eden 21, 28, 30, 32, 34, 40, 42, 45, 47, 49, 71, 73 ve 75 numaralı ayetler tercüme edilmemiş. Bunun sebebi 13, 16, 18, 21, 23, 25, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73, 75 ve 77. ayetlerin birbirinin aynısı olmasından dolayı mütercim veya müstensihin aynı ayeti defalarca tekrarlamak istememesi olabilir.

21. (8) .....
22. Çıkar ikisindin yünçü taķı uşak yünçü.
23. (9) İdingning ni‘metlerining qayusını yalğanga nisbet qılır siz?
24. Taķı anga kemiler bar yelkenleri kötrülmüş, tengiz içinde,
[509a/1] uluğ tağlar mengizlig.
25. İdingning ni‘metlerining qayusını yalğanga nisbet qılır siz?
26. Tigme bir kim irse kim bar aning üze, tükengen.
27. (2) Taķı qalır İdingning zātı, uluğluğ idisi taķı ağırlamaq
eyesi.
28. ....
29. (3) Tileyür andın, ol kim irse kim kökler içinde taķı yirde.
Tigme bir (4) künde, ol iş içinde.
30. ....
31. Fāriğ bolğay miz (5) sizge, ay periler taķı ādemiler!
32. ....
33. Ay perilerning taķı (6) ādemilerning ögürü! Eger yarağlığ
bolsangız kim ötsengiz köklerning (7) taķı yirning yönlerindin, ötüng.
Ötmesler, meger yitmek birle.
34. (8) .....
35. İdılır siz ikingiz üze, yalın otdın (9) taķı baqır; yığlınu bilmes
siz.
36. İdingning ni‘metlerining qayusını yalğanga nisbet qılır siz?
37. Ol vaqtın kim [509b/1] yarıldı kök, boldı kızıl, zeyt yağı
mengizlig;
38. İdingizning ni‘metlerining (2) qayusını yalğanga nisbet qılır
siz?
39. Ol kün, sorulmas yazuqındın ādemiler taķı periler.
40. (3) .....
41. Bilinür yazuq qılğanlar nişānları birle, (4) taķı tutulur bür-
çekleri birle taķı ayakları birle.
42. ....
43. (5) Bu, ol tamuğ kim yalğanga nisbet qılır anı yazuq qılğanlar.
44. Tezginür (6) aning arasında taķı isiglig haddinge tegmiş isig
suw arasında.
45. ....

46. (7) Taqı ol kim irse kim qorqtı İdisining maqāmındın, iki uçmaq.
47. ....
48. (8) Butaqları bolğan iki uçmaq.
49. ....
50. Ol ikisi içinde iki çeşme (9) aqarlar.
51. İdingizning ni‘metlerinin qayu birisini yalğanğa nisbet qılır siz?
52. Ol ikisi içind<e> tigma bir türlüğ meyvadın [510a/1] iki türlüğ.
53. İdingiz ni‘metleriniñ qayusın yalğanğa nisbet qılır siz?
54. Tayanganlar töşekler üze, (2) içlikleri qalınq barçındın. Taqı iki büstänniñ meyvası yawuq.
55. İdingiz ni‘metleriniñ (3) qayusınğa yalğanğa nisbet qılır siz?
56. Anlarınıñ içinde közi aşaqlar, izälet qılmadı bekäretini (4) kişiler, munlardın avval, taqı periler.
57. İdingiz ni‘metleriniñ qayusın yalğanğa nisbet qılır siz?
58. Tamām anlar (5) yāqūt taqı mercān mengizlig.
59. İdingiz ni‘metleriniñ qayusın yalğanğa nisbet qılır siz?
60. İrür mü (6) edgülük qılmaqnıñ cezāsı, meger edgülük qılmaq?
61. İdingiz ni‘metleriniñ qayusın yalğanğa nisbet qılır siz?
62. (7) Taqı ol ikisindin bisre, iki büstān.
63. İdingiz ni‘metleriniñ qayusın yalğanğa nisbet qılır siz?
64. Yaşılğa yitip qara bolğanlar.
65. (8) İdingiz ni‘metleriniñ qayusın yalğanğa nisbet qılır siz?
66. Ol ikisinde iki çeşme, ata çıkar.
67. (9) İdingiz ni‘metleriniñ qayusın yalğanğa nisbet qılır siz?
68. Ol ikisi içinde hoşluqğa ketürgen meyva taqı hurmā yığaçı taqı nār.
69. [510b/1] İdingizning ni‘metlerinin qayu birisini yalğanğa nisbet qılır siz?
70. Anlarınq içinde yahşı qılıqlıqlar, körklügler.
71. ....
72. (2) Qara közlügler, habs qılınmışlar haymeler içinde.
73. ....
74. (3) İzälet qılmadı anlarınq bekäretini ädemiler, aşnularında, taqı periler.

75. (4) .....
76. Tayanganlar yaşıl töşekler üze (5) taqı körklüg 'abqarî üze.
77. İdingizning ni'metlerinin qayusını yalğanğa nisbet qılır siz?
78. (6) Yüksek boldı İding atı, uluqluq eyesi taqı ikrām eyesi.

(56)

SÜRETÜ'L-VĀQI'A

[511a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Ol vaktın kim tüşti tüşgen,
2. yok tüşmekinge yalğan sözlegen.
3. Aşaq qılğan, (3) kötürgen.
4. Ol vaktın kim teprenildi yir, teprenmek
5. taqı uşatıldı taqlar, (4) uşatmaq
6. taqı boldı taqılğan toğ.
7. Taqı boldungız üç türlüg.
8. (5) Sağ yan eyeleri taqı sağ yan eyeleri.
9. Taqı sol yan (6) eyeleri taqı sol yan eyeleri.
10. Taqı ozğanlar, (7) ozğanlar.
11. Anlar yawuq qılınmışlar,
12. ni'met büstānları içinde.
13. (8) Bir uluğ cemā'at burunqılardın
14. taqı bir az cemā'at songlardın.
15. Tahtlar üze, [511b/1] tokunmış;
16. tayanganlar aning üze, qarşu qarşular.
17. Tezginür anlar üze, (2) oqlanlar cāvidāna qılınmış;
18. kulpsuz küzeler birle taqı burunluğ idişler birle, taqı aq çaqır
ayaqı, (3) revān aqğandın.
19. Sudā' qılınmaslar andın taqı 'aqlsız bolmaslar.

20. Taķı hoşlukğa ketürgen meyvalar, (4) andın kim yahşısın alurlar²⁰⁴.
21. Taķı kuş etleri, andın kim ārzūlayurlar.
22. Taķı kara king (5) közlüg,
23. örtülmiş yünçü mengizlig;
24. yanut üçün aning birle kim kıılır (6) irdiler.
25. İşitmezler aning içinde fāyidesiz taķı yazukğa nisbet kıılmak.
26. Meger söz (7) selām, selām timekni.
27. Taķı sağ yan eyeleri, ne turur sağ yan eyeleri?
28. (8) Butanmış tikensiz sidr içinde
29. taķı bişrülmiş mevz yığaçı içinde
30. taķı tartılmış kölige içinde
31. (9) taķı tökülmiş suw içinde
32. taķı hoşlukğa ketürgen üküş meyva içinde,
33. kesilmemiş taķı [512a/1] tiğsız,
34. taķı kötrülmiş töšekler içinde.
35. Biz yangıla yarattuk anı, yangıla yaratmak.
36. Taķı kıılduk anlarnı (2) kıızlar,
37. cüftlerin sewgenler, yaşdaşlar;
38. sağ kol eyeleringe.
39. Bir uluğ cemā' at avvalkılardın
40. (3) taķı bir uluğ cemā' at songlardın.
41. Taķı sol yan eyeleri yā ol sol yan (4) eyeleri.
42. Köygen ot taķı isig suw;
43. taķı kölige içinde, kara tütündin,
44. (5) sowuk irmez taķı menfa'atlig irmez.
45. Haķıkat üze anlar irdiler, aning aşnusında, ni'met birilmişler.
46. (6) Taķı irdiler peyvestelik kıılırlar, uluğ yazuk içinde.
47. Taķı irdiler ayturlar: (7) "Ol vaķtın mu kim öldük, taķı irdük toprak taķı süngükler; biz mü kıoparılmışlar?"
48. (8) "Yā avvalkı atalarımız mu?"
49. Ayđıl: " Haķıkat üze avvalkılar taķı āhırkılar,
50. (9) cem' kıılınmış tururlar bilinmiş künnüing belgülig kıılınmış vaķtınga."

51. Andın song haqīkat üze siz, [512b/1] ay azgunlar, yalgānga nisbet qılğanlar!
52. Yigenler yıǵaçdın (2) zaqqūmdın.
53. Toldurğanlar andın qarınlarını.
54. İçgenler anıng üze, (3) isig suwdın.
55. İçgenler, suw içip qanmağan.
56. Bu, tuzguları (4) cezā künde.
57. Biz yarattuq sizni, eger rāstlasa irdingiz.
58. Kördüngüz mü; (5) anı kim indürür siz,
59. siz mü yaratur siz anı, yā biz mü endāza qılğanlar miz?
60. Biz (6) taqdir qılduq arangızda ölümni. Taqı irmez biz ozdurulmuşlar,
61. munung üze (7) kim bedel qılsa miz mengzeşikleringizni taqı yaratsa miz sizni ol nirse içinde kim bilmez siz.
62. (8) Taqı bildingiz burunqı yaratmaqni, eger angsa irdingiz.
63. (9) Kördüngüz mü; anı kim eker siz,
64. siz mü ündürür siz anı yā biz mü ündürgenler?
65. [513a/1] Eger tilese irdük qılğay irdük anı sıǵan, taqı kün keçürgey irdingiz şādmānalıq qılu.
66. "Biz mü (2) yoqatılmışlar?"
67. "Biz mahrūmlar."
68. Kördüngüz mü ol suwnı kim (3) içer siz,
69. siz mü indürür siz anı bulıtdın, yā biz mü indürgenler?
70. (4) Eger tilese irdük qılğay irdük anı açıǵ, eger şükr qılmasa irdingiz.
71. Kördüngüz mü (5) ol otını kim çaqar siz,
72. siz mü yarattıngız anıng yıǵaçını, yā biz mü (6) yaratğanlar?
73. Biz qılduq anı angdurmaq üçün taqı menfa‘at üçün, hāli yırde bolğanlarqa, yā ta‘āmdın hāli bolğanlarqa.
74. (7) Arıǵlaǵıl uluǵ İdingning atı birle.
75. Taqı ant içer men yulduzlarning tüşer vaqtları birle.
76. (8) Taqı haqīkat üze ol ant turur, eger bilse irdingiz, uluǵ.
77. Haqīkat üze ol, ögmekke sezā Qur‘ān.
78. (9) Örtülmiş kitāb içinde.
79. Sıqamas anı, meger arıǵ qılınmışlar.
80. İndürmek [513b/1] ‘ālamlarınǵ erkligindin.

81. Bu söz birle mü siz horlağanlar siz?
82. (2) Taķı kılur siz rüzingizning şükri, haķikat üze siz yalğanğa nisbet kılur siz.
83. Kāşķi ol vaķtın kim tegdi (3) boğazğa,
84. taķı siz ol vaķtın baķar siz.
85. Taķı biz yaķınraq (4) aning tapa sizdın, veli körmez siz.
86. Kāşķi eger irdingiz irse siyāset kılınmışlardın (5) öngin,
87. kaytarsa irdingiz anı, irsengiz rāst ayğanlar.
88. (6) Eger irse yawuķ kılınmışlardın,
89. āsāyiş taķı rüzī taķı ni‘metler (7) būstānı.
90. Taķı eger bolsa sağ elig eyelerindin:
91. "Selāmatlık (8) sanga, sağ elig eyelerindin!"
92. Taķı eger bolsa yalğanğa nisbet kılğanlardın, (9) azğunlardın;
93. tuzđu, isig suwdın
94. taķı tamuğnung köydürmeki.
95. Haķikat üze bu, [514a/1] ol yaķinning tölengeni.
96. Taķı tesbīh kılğıl, uluğ Tangrıning atı birle.

(57)

SÜRETÜ'L-HADİD

(2) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (3) Tesbīh aydı Tangrığa, ol nirse kim kökler içinde taqı yir içinde. Taqı ol yinggen, (4) hikmetlig.

2. Anga köklerning mülki taqı yirning. Tirgüzür taqı öldürür. (5) Taqı ol, tigme bir nirse üze yarağlıg.

3. Ol avval taqı āhır, taqı açuq [514b/1] taqı örtüglüg. Taqı ol, tigme bir nirseni bilgen.

4. Ol ol kim yarattı köklerni (2) taqı yirni, altı künde. Andın song erklig boldı 'arş üze. Bilür (3) anı kim kirür yirge taqı anı kim çıkar andın, taqı ol kim iner kökdin (4) taqı ol kim aşar aning içinde. Taqı ol sizing birle, nirde kim bolsangız. (5) Taqı Tangrı, anı kim kıılır siz körgen.

5. Anga köklerning mülki taqı yirning. (6) Taqı Tangrı tapa kaytarılır işler.

6. Kiwrür tünni kündüzge taqı kiwrür (7) kündüzni tünge. Taqı ol bilgen köngüldeki nirselerini.

7. Biting (8) Tangrığa taqı yalawaçingğa. Taqı harc kıling andın kim kıldı sizni halife kılamak tilenmişler (9) aning içinde. Anlar kim bittiler sizdin taqı harc kıldılar²⁰⁵, anlarğa ter uluğ.

8. [515a/1] Taqı ne turur sizge bitmes siz, Tangrığa taqı yalawaçingğa, ündeyür sizni munung üçün kim bitsengiz (2) İdingizge? Taqı aldı 'ahdingizni, eger irdingiz irse bitgenler.

9. (3) Ol ol kim indürür kulı üze āyatlar açuq, munung üçün kim çıkarsa sizni (4) qarangkuluklardın yarukluk tapa. Taqı haqikat üze Tangrı, sizing birle rahmet kılgan, rahmet kılgan.

²⁰⁵ harc kıldılar: harc kıling

10. (5) Tağı ne irür sizge kim harc kılmasangız Tangrı yolında, tağı Tangrıǵa köklerning tağı yirning (6) mırāşı? Tengelmes sizdin ol kim irse kim harc kıldı (7) açılmaqñung aşñusındın tağı kıtāl kıldılar. Anlar, uluǵraq derece yanındın, (8) anlardın kim harc kıldılar songradın tağı kıtāl kıldılar. Tağı tigme birge va‘de kıldı Tangrı, (9) körklüg şevābnı. Tağı Tangrı anı kim kılur siz bilgen.

11. Kim turur ol kim [515b/1] borç birür Tangrıǵa, borç körklüg kim kat kat kılur anı anga. Tağı anga edǵü (2) şevāb.

12. Ol kün körer sen mu‘mın erenlerni tağı mu‘mına hatunlarını, yöriyür yaruqları, (3) ileylerinde tağı saǵ yanlarında: "Müjdengiz bu kün bustānlar, (4) aqar astınındın arıqlar, cāvidānalar aning içinde." Ol, (5) ol uluǵ zafer.

13. Ol kün aytur münāfıq erenler tağı münāfıq tişiler, (6) anlarǵa kim bittiler: "Küyüng bizge, alaling yaruqluǵungızdın." (7) Aytıldı: "Qayıng ardingızǵa, isteng yaruqluǵ." Tağı uruldı aralarında (8) hişār birle, anga kapuǵ. Aning iç yanı, aning içinde rahmet. Tağı aning taş yanı, aning (9) yanındın kın.

14. Qıqrarlar anlarını: "İrmedük mü sizing birle?" Aydılar: "İrdingiz, [516a/1] veli siz fitne kıldingız özleringizge. Tağı küydüngiz tağı şeklig boldungız. (2) Tağı arsqıtturdı sizni üminçler, ançaǵa tegrı kim keldi Tangrıning işi. Tağı arsqıtturdı sizni (3) Tangrı birle, iblis."

15. Bu kün alınmas sizlerdin yuluǵ tağı (4) anlardın kim küfr ketürdiler. Sıǵıñgu yiringiz ot, ol sezā sizge. (5) Tağı neme yawuz yanış!

16. Vaqt bolmadı mu anlarǵa kim bittiler kim alçaǵ bolsa (6) köngülleri, Tangrıning zıkringe tağı ol nirse kim indi haqđın? Tağı (7) bolmasalar anlar mengizlig kim birildiler kitābnı, aşñudın. Uzun boldı (8) anlar üze oruq, qatıǵ boldı köngülleri. Tağı üküş anlardın, (9) buyruqđın çıqǵanlar.

17. Bilinǵ; haqıqat üze Tangrı tırgüzür yirni, ölmışındin song. [516b/1] Beyān kılduq sizge āyatlarını, bolǵay kim siz bilgey siz.

18. Hâkikat üze (2) rāstlağan erenler²⁰⁶ taķı rāstlağan tişiler²⁰⁷ taķı borç birdiler Tangrıǵa, körklüg borç; (3) ķat ķat ķılınur anlarǵa. Taķı anlarķa edǵü şevāb.

19. Taķı anlarǵa kim bittiler (4) Tangrıǵa taķı yalawaçlarınǵa, anlar anlar rāst sözlügler taķı şehidler, (5) anlarning İdisi ķatında. Anlarǵa şevābları taķı yaruķları. Taķı anlar kim küfr ketürdiler (6) taķı yalǵanǵa nisbet ķıldılar āyatlarımıznı, anlar tamuǵ eyeleri.

20. Bilinǵ; (7) hâkikat üze yawuķraķ tiriǵlık, oyun taķı oyun taķı bezek taķı ķuwanişmak (8) aralarınızda taķı köpleşmek mällar içinde taķı oǵlanlar içinde. Yaǵmur şıfatı mengizlig, (9) tangǵa ketürdi kâfırlarnı, yaşarǵan nirseleri. Andın song ķuwarur, körer sen anı sarǵarmış. [517a/1] Andın song bolur uşanmış. Taķı ol cihānda ķatıǵ ķın. (2) Taķı yarlıķamak Tangrıdın taķı hoşnūdluķ. Taķı irmez yakınraķ tiriǵlık, (3) meger arsiķmakning menfa'at algısı.

21. Ozuşung, yarlıķamak tapa İdingizdin, (4) taķı uçmak -yassılıķı köknüing taķı yirning yassılıķı mengizlig, anuķ ķılındı (5) anlarķa kim bittiler Tangrıķa taķı yalawaçlarınǵa-. Ol, Tangrıning artuķsı edǵülüki, (6) birür anı ol kim irsege kim tileyür. Taķı Tangrı uluǵ fazl eyesi.

22. (7) Tigmedi muşibetdin yirde taķı tenleringiz içinde, meger (8) Levhü'l-Mahfūz içinde, mundın aşnu kim yaratur miz anı. Hâkikat üze ol, Tangrı üze (9) āsān.

23. Munung üçün kim ķadǵurmasangız ol nirse üze kim fevt boldı sizdin taķı sewünmesengiz ol nirse birle kim [517b/1] birdi sizge. Taķı Tangrı sewmes tigma bir mütekebbimi, ķuvanǵannı.

24. Anlarnı kim bahillik ķılurlar (2) taķı buyrurlar kişilerge bahillikni. Taķı kim i'rāz ķılsa, hâkikat üze Tangrı, (3) ol bay, öǵülmüş.

25. Taķı idduķ yalawaçlarımıznı açuķ hüccetler birle, (4) taķı indürdük anlar birle kitābnı taķı terāzūnı, munung üçün kim örelük ķılsa (5) kişiler tüzlük birle. Taķı indürdük timürni, anıing içinde ķatıǵ toķuş (6) taķı menfa'atler kişilerge; taķı munung üçün kim bilse Tangrı ol kim

²⁰⁶ Bizim baǵlı olduǵumuz Asım kiraatının Hafs rivayeti koluna göre burada *rāstlağan eren* şeklinde çevrilen kelimenin Arapçası *muşşaddıķ*'tır ve manası da "sadaka veren erkek"tir.

²⁰⁷ *rāstlağan tişi* şeklinde çevrilen kelimenin Arapçası baǵlı olduǵumuz Asım kiraatının Hafs rivayeti koluna göre *muşşaddıķat*'tır ve manası da "sadaka veren kadın"dır.

irseni kim yārī birür anga taqı yalawaçlarınga, (7) gāyıbluq birle. Haqıqat üze Tangrı küçlüg, yinggen.

26. Taqı idduq Nühni (8) taqı İbrāhimni. Taqı kılduq ol ikisining oğlanları içinde peygāambarlıqnı taqı kitābnı. (9) Taqı anlardın könülgen, taqı üküş anlardın buyruqdın çıqğanlar.

27. Andın song uydurduq [518a/1] songları üze, yalawaçlarımız birle. Taqı uydurduq Meryem oğlı 'İsānı taqı birdük anga (2) İncilni. Taqı kılduq anlarnıng köngülü içinde, uydılar anga, rahmet (3) taqı rahmet. Taqı zāhidlıqnı, yangıla çıkardılar anı; bitimedük anı anlar üze, (4) meger Tangrıning hoşnūdluqnı isteyü. Taqı saqlamadılar anı, saqlamaqnıng haqqınça. (5) Taqı birdük anlarğa kim bittiler, anlardın, sevāblarını. Taqı üküş anlardın, (6) buyruqdın çıqğanlar.

28. Ay anlar kim bittiler! Saqnıng Tangrıdın taqı biting (7) yalawaçnınga, birgey sizge iki ülüş rahmetindin. Taqı kılsun sizge (8) yarukluq, yöriyür siz anıng birle. Taqı yarlıkasun sizge. Taqı Tangrı yarlıkağan, rahmet kılgan.

29. (9) Munung üçün kim bilse kitāb eyeleri kim yarağları yitmes²⁰⁸ nirse üze, Tangrıniñ [518b/1] artuqsı edgölükindin. Taqı haqıqat üze artuqluq, Tangrı taşarrufında, birür anı kimge kim tileyür. (2) Taqı Tangrı uluğ fazl eyesi.

²⁰⁸ yarağları yitmes: yarağları yitse

(58)

SÜRETÜ'L-MÜCÂDELE

(3) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (4) Eşitti Tangrı ol kim irsening sözini kim cedel kılışur sening birle cüfti içinde (5) taķı şikāyet kılur Tangrı tapa. Taķı Tangrı eşitür, sözleşmekingizni. (6) Haķıkat üze Tangrı işitgen, körgen.

2. Anlar kim zihār kılurlar sizdin, [519a/1] tişilerindin; irmez anlar anaları. İrmez anaları, meger anlar kim (2) toğurdı anlarını. Taķı haķıkat üze anlar ayturlar körksüzni sözdin taķı yalgannı. (3) Taķı haķıkat üze Tangrı 'afv kılğan, yarlıķağan.

3. Taķı anlar kim zihār kılurlar (4) tişilerindin, andın song kayturlar ol nirsedin kim aydılar; āzād kılmaķı (5) bir boyunnung, mundın aşnu kim sıkasalar. Ol, ögüt birilür siz (6) anıng birle. Taķı Tangrı anı kim kılur siz bilgen.

4. Kim kim bulmasa rüzesi, (7) iki ay ulam, mundın aşnu kim sıkasalar. Taķı kim kim (8) yarağı yitmese, yitürmek altmış miskinni. Ol (9) munung üçün kim bitsengiz Tangrığa taķı yalavaçınğa. Taķı ol, Tangrıning hadleri. [519b/1] Taķı kâfırlarğa kın iglig.

5. Haķıkat üze anlar kim düşmanlık taķı hilāf kılışurlar Tangrığa taķı yalavaçınğa, (2) helāk kılındılar, neteg kim helāk kılındı anlar kim aşnularında. Taķı indürdük āyatlar açuķ. (3) Taķı kâfırlarğa kın hor kılğan.

6. Ol kün qoparur anlarını Tangrı, qamuğ, (4) taķı habar birür anlarğa anıng birle kim kıldılar. Sanadı anı Tangrı taķı unuttılar anı. Taķı Tangrı tigme bir (5) nirse üze tanuķ.

7. Körmeding mü, haķıkat üze Tangrı bilür ol nirseni <kim> kökler içinde (6) taķı anı kim yir içinde? Bolmas üçnüng rāzındın, meger ol (7) törtingileri; taķı bişnüng, meger ol altıncıları. Taķı andın astınraqdın (8) taķı üküşrekdin, meger ol anlar birle, qayda kim bolsalar.

Andın song habar birür anlarğa (9) ol nirse birle kim kıldılar, kıyāmat kün. Haqıkat üze Tangrı tigma bir nirseni bilgen.

8. Körmeding [520a/1] mü anlarını kim yıglındılar rāzlaşmaqđın, andın song qayturlar anga kim (2) yıglındılar andın. Taqı rāzlaşurlar yazuq birle taqı küç qılmaq birle taqı resülnung (3) yazmaqı birle. Taqı ol vaqtın kim keldiler sanga, selām kıldılar sanga anıng birle kim selām qılmadı anıng birle Tangrı. (4) Taqı ayturlar tenleri içinde: "Eger qınasa irdi Tangrı ol nirse birle kim aytur miz." (5) Tap anlarğa tamuğ, köyerler anga. Neme yawuz yanış!

9. Ay anlar kim (6) bittiler! Ol vaqtın kim rāzlaştıngız, taqı rāzlaşmang yazuq qılmaq birle taqı küç qılmaq birle, (7) taqı resülnung yazmaqı birle; taqı rāzlaşıng edgülik birle taqı saqnıqluq birle. Taqı saqnıng (8) Tangrıdın, ol kim anıng tapa yıglınur siz.

10. Haqıkat üze rāzlaşmaq iblisdin, (9) munung üçün kim qağgurtsa anlarğa kim bittiler. Taqı irmes anlarınng ziyān tegürgeni, nirseni, meger Tangrı [520b/1] tileki birle. Taqı Tangrı üze tevekkül kılsun bitgenler.

11. Ay anlar kim (2) bittiler! Ol vaqtın kim aytıldı sizge: "Kinglik qiling"; olturğu yirlerde, kinglik qiling; (3) king kılsun Tangrı sizge. Taqı ol vaqtın kim aytıldı: "Qopung"; qopung. Kötürsün (4) Tangrı anlarını kim bittiler, sizdin, taqı anlar kim birildiler bilig, dereceler. (5) Taqı Tangrı anı kim kıılır siz bilgen.

12. Ay anlar kim bittiler! Ol vaqtın kim (6) rāzlaşsangız yalawaçğa, taqđim qiling rāzingızning ileyinde şadaqanı. (7) Ol, yaqşıraq sizge taqı arığraq. Eger bulmasangız, haqıkat üze Tangrı (8) yarlıqağan, rahmet qılğan.

13. Qorktunguz mu kim aşnu keçürsengiz rāzlarıngız ileyinde, (9) şadaqalar? Taqı ol vaqtın qılmadıngız taqı ruşşat birdi Tangrı sizing üze. Qiling [521a/1] namāznı taqı biring zekātını taqı boyun süng Tangrığa taqı yalavaçınga. (2) Taqı Tangrı bilgen anı kim kıılır siz.

14. Körmeding mü anlarını kim dost tuttılar (3) erenlerini kim öfke kıldı Tangrı anlar üze. İrmes anlar sizdin taqı siz anlardın. (4) Taqı ant içerler yalğan üze, taqı anlar bilürler.

15. Anuq kıldı Tangrı anlarğa (5) qatıq qını. Haqıkat üze anlar, neme yawuz ol kim kıılır irdiler!

16. Tutundılar (6) antlarını kalkan, yığıdılar Tangrı yolındın; anlarğa kın (7) hor kılğan.

17. Mungsuz kılmağay anlardın mälları taqı oğlanları, (8) Tangrıdın nirseni. Anlar ot eyeleri, anlar aning içinde cāvidānalar.

18. (9) Ol kün qoparur anlarını Tangrı, kamuğ, ant içerler anga neteg kim ant içerler [521b/1] sizge. Taqı sizerler, haqıqat üze anlar nirse üze. Āgāh bolğul, haqıqat üze anlar, anlar yalğançılar.

19. (2) Erklendi anlar üze iblis, unutturdu anlarğa Tangrıning zikrini. (3) Anlar iblisning ögürü. Āgāh bolğul, haqıqat üze iblisning ögürü, (4) anlar ziyān kılğanlar.

20. Haqıqat üze anlar kim düşmanlıq taqı hilāf qılurlar Tangrığa taqı yalavaçınğa, (5) anlar horluq içinde.

21. Bitidi Tangrı: "Yinggey ök men taqı yalavaçlarım." (6) Haqıqat üze Tangrı küçlüg, yinggen.

22. Bulmaz sen erenlerni kim biterler Tangrığa (7) taqı song künge, dost tutarlar ol kim irseni kim düşmanlıq taqı hilāf qılıştı Tangrığa taqı yalavaçınğa, (8) taqı eger bolsalar ataları yā oğulları yā uyaları yā yawuqları. (9) Anlar, bitidi köngülleri içinde imān taqı küçlüg kıldı anlarını tiriglik [522a/1] sebebi birle. Taqı kiwrür anlarını büstānlar, akar astınındın arıklar, (2) cāvidānalar aning içinde. Hoşnüd boldı Tangrı anlardın taqı hoşnüd boldılar andın. Anlar (3) Tangrıning hizbi. Āgāh bolğul, haqıqat üze Tangrıning hizbi, anlar qurtulğanlar.

(59)

SÛRETÜ'L-HAŞR

(4) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (5) Tesbîh kıldı Tangrığa, ne kim kökler içinde taqı ol nirse kim yirde. Taqı ol yinggen, (6) hikmetlig.

2. Ol ol kim çıkardı anlarını kim küfr ketürdiler, [522b/1] kitâb eyelerindin, sarâyларındın yığılmağning ilki üçün. Sizmedingiz (2) kim çıksalar. Taqı sizdiler, haqıkat üze anlar yığganları hışnları, (3) Tangrıdın. Keldi anlarğa Tangrı ol yirdin kim sizmediler taqı kemişti (4) köngüllerinğa korquğnı, harâb kılurlar iwlerini eligleri birle (5) taqı mu'mınlarınğ eligleri. İ'tibâr alıng, ay köz eyeleri!

3. Taqı eger bolmasa irdi (6) kim bitidi Tangrı anlar üze çıqmağnı, kınağay irdi anlarını dünyâ içinde. (7) Taqı anlarğa ol cihânda otnung kını.

4. Ol munung birle kim anlar (8) hilâf kıldılar Tangrığa taqı yalawaçınğa. Taqı kim hilâf kılsa Tangrığa, haqıkat üze Tangrı (9) kınamaqı katığ.

5. Anı kim kestringiz türlüğ türlüğ ħurmâ yığaçındın yâ qoddungız irse anı [523a/1] öre turğan kökleri üze, Tangrı buyruqı birle. Taqı munung üçün kim ħor kılsa buyruqdın çıqganlarını.

6. (2) Taqı ne kim ħanîmet kılu birdi Tangrı yalawaçı üze, anlardın, yügürtmedingiz (3) anıng üze atlardın taqı tiwelerdın. Veli Tangrı erklig kıılır yalawaçlarını (4) ol kim irse üze kim tileyür. Taqı Tangrı tigme bir nirse üze yarağlığ.

7. Taqı ne kim bulun kılu birdi Tangrı (5) yalawaçı üze ,qonum eyelerindin; Tangrığa taqı resülinğa taqı yawuqluğ (6) eyelerinğe taqı yetimlerge taqı dervişlerge taqı yol erinğe, (7) munung üçün kim bolmasa devlet, baylar arasında sizdın. Taqı neni kim birse sizge (8)

yalawaç, aling anı. Taķı nedin kim yıǵsa sizni, andın yıǵlınıñ. Taķı saķnıng (9) Tangrıdın, haķıkat üze Tangrı kınamaķı ķatıǵ.

8. Hicret ķılǵan dervişlerge, [523b/1] anlar kim ıķarıldılar sarāylarındın taķı mällarındın, isteyür (2) artuķsı edǵülük Tangrıdın taķı hoşnüdlik, taķı yāri birürler Tangrıǵa taķı yalawaçınǵa. (3) Anlar, anlar rāst ayǵanlar.

9. Taķı anlar kim tutundılar sarāynı (4) taķı imānnı, aşnularındın; sewerler ol kim irseni kim hicret ķıldı anlar tapa. Taķı (5) bulmaslar köngülleri içinde haçat, ol nirsedin kim birildiler. Taķı işār ķılurlar (6) özleri üze taķı eger niçeme kim bolsa anlarǵa dervişlik. Taķı kim kim saķlansa (7) nefsining suķluǵındın; anlar, anlar ķurtulǵanlar.

10. Taķı anlar kim keldiler (8) songlarındın, ayturlar: "İdimüz! Yarlıķaǵıl bizge taķı ķarındaşlarımızǵa, (9) anlar kim ozdılar bizdın imān birle. Taķı ķılmaǵıl köngüllerimizde kine, [524a/1] anlarǵa kim bittiler. İdimüz! Haķıkat üze sen raķmet ķılǵan, raķmet ķılǵan."

11. Körmeding mü anlarını kim (2) nifāk ķıldılar, ayturlar ķarındaşlarınǵa, anlar kim küfr ketürdiler (3) kitāb eyelerindin: "Eger ıķarılsangız, ıķıǵay miz sizing birle. Taķı (4) boyun sümez miz sizing içingizde bir kim irsege, ulaşu. Taķı eger ķıtāl ķılışsangız, yāri birgey miz sizge." (5) Taķı Tangrı tanuķluk birür, haķıkat üze anlar yalǵançılar.

12. Eger ıķarılsalar, (6) ıķımaslar anlar birle. Taķı eger ķıtāl ķılışsalar, yāri birmesler anlarǵa. (7) Taķı eger yāri birseler anlarǵa, ıķiwürgeyler songlarını. Andın song yāri birilmesler.

13. (8) Siz ķatıǵraķ ķorķunç yanındın, köngülleri içinde, Tangrıdın. Ol, (9) haķıkat üze anlar erenler uķmazlar.

14. ķıtāl ķılışmazlar sizing birle ķamuǵ birikip, meger [524b/1] ķonumlar içinde berkitilmiş yā tamlar artındın. Toķuşları aralarında, ķatıǵ. (2) Sizer siz anlarını ķamuǵ, taķı köngülleri taķuķ. Ol, haķıkat üze anlar erenler (3) bilmesler.

15. Ol kim irseler mengizlig kim aşnularındın yaķında, tattılar (4) işlerining songning yawuzluķını. Taķı anlarǵa ķın iglig.

16. İblis şıfatı mengizlig, (5) ol vaķtın kim aydı ķişiǵe: "Küfr ketürgil"; ol vaķtın kim küfr ketürdi, aydı: "Men bizār men (6) sindin, men ķorķar men Tangrıdın, 'ālamlarınǵ erkligindin."

17. Boldı ol ikisining songı; (7) ol ikisi ot içinde, cāvidānalar aning içinde. Taķı ol, küç ķılǵanlarınǵ yanıtı.

18. (8) Ay anlar kim bittiler! Saķning Tangrıdın. Taķı baķsun (9) ten, neng keķürdi irtege. Taķı saķning Tangrıdın, haķikat üze Tangrı bilgen [525a/1] anı kim kıılır siz.

19. Taķı bolmangız anlar mengizlig kim unuttılar Tangrını, unutturdı anlarğa (2) özlerini. Anlar, anlar buyruķdın çıķǵanlar.

20. Berāber bolmas ot (3) eyeleri taķı uçmaķ eyeleri. Uçmaķ eyeleri, anlar ķurtulǵanlar.

21. (4) Eger indürse irdük bu Ķur'ānı taĝ üze, körgey irding anı alçaĝ bolǵan, (5) yarılǵan, Tangrınıng ķorkuĝındın. Taķı ol meşeller, urur miz anı (6) kişilerge, bolǵay kim anlar endişe kıılǵaylar.

22. Ol Tangrı, ol kim yoķ tapunĝu (7) meger ol. Örtüĝlüĝnüĝ bilgeni taķı açuķnung. Ol üküş rahmet kıılǵan, rahmeti lāzım.

23. (8) Ol Tangrı, ol kim yoķ tapunĝu meger <ol>. Erklig, key arıĝ, (9) 'aybdın ķurtulǵan, ķutǵarǵan, amān baĝışlaǵan, yinggen, cebr kıılǵan, yitiz uluĝ. [525b/1] Arıĝlıķ Tangrıĝa, ol nirsedin kim ortak қоşar<lar>.

24. Ol Tangrı, yaratǵan, taķdir kıılǵan, (2) şüret kıılǵan. Anga körklügrek atlar. Tesbiħ kıılır anga, <ol nirse kim> kökler içinde taķı yirde. Taķı ol yinggen, ĥikmetlig.

(60)

SÜRETÜ'L-MÜMTEHİNE

(3) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (4) Ay anlar kim bittiler! Tutunmang düşmanımni taķı sizing düşmaningızni, (5) dostlar. Kemşür siz anlar tapa dostluķni taķı küfr ketürdiler ol nirsege kim keldi sizge (6) haķdın. Çıkarurlar yalawaçni taķı sizni kim bitsengiz (7) Tangrıǵa İdingizge. Eger çıķtıngız irse açuķ yolum içinde [526a/1] taķı hoşnüdluķum istemek için ...²⁰⁹ Örtüglüg tegrür siz anlarǵa dostluķni, taķı men bilgenrek ol nirseni kim (2) örttüngiz taķı ol nirseni kim aşkäre kıldıngız. Taķı kim kim kılsa anı sizdin, azdı yolnung (3) ortasındın.

2. Eger bilseler sizni, bolǵaylar sizge düşmanlar taķı yayǵaylar (4) sizing tapa eliglerini taķı tillerini yawuzluķ birle. Taķı arzūlayurlar kim küfr ketürsengiz.

3. (5) Asıǵ kıлмаǵay sizge, yawuķlarıngız taķı oǵlanlarıngız. Kıyāmat kün (6) ayırt kemşür arangızda. Taķı Tangrı anı kim kılır siz körgen.

4. İrdi (7) sizge körklüg uymaķǵa sezā nirse, İbrāhim içinde taķı anlar kim anıng birle. Ol vaķtın kim (8) aydılar kavmlarıngǵa: "Biz bizārla<r> sizdin taķı ol nirsedin kim kılluķ kılır siz (9) Tangrıdın bisre. Küfr ketürdük sizge. Taķı zāhir boldı aramızda taķı sizing arangızda düşmanlık [526b/1] taķı yigrenmek, ulaşu; ançaǵa tigrü²¹⁰ kim bitsengiz Tangrıǵa yalǵuz." Meger (2) İbrāhim ayduķıngǵa atasıngǵa: "Yarlıķayu tilegey men sanga. Taķı erklenmez men (3) sanga Tangrıdın, nirsedin." "İdimüz! Sening üze tevekkül kılduķ taķı seniñ tapa (4) taķı kaytmaķımız taķı seniñ tapa yanış."

²⁰⁹ "Eğer sizler benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız (bunu yapmazsınız, yani onlara sevgi göstermezsiniz)."

²¹⁰ tigrü: تیکر

5. "İdimüz! Kılmağıl bizni sınağ, anlarğa kim (5) küfr ketürdiler. Tağı yarlıkağıl bizge, İdimüz! Haqıkat üze sen, sen yinggen, hikmetlig."

6. (6) İrdi sizge anlarnıñ içinde körklüg uymağğa sezâ nirse, ol kim ersege kim (7) ümenür irdi Tangrıdın tağı song kündin. Tağı kim i'râz kılsa, haqıkat üze Tangrı, (8) ol bay, ögülmüş.

7. Bolğay kim Tangrı kim kılsa, arangızda (9) tağı anlar arasında, düşman tuttunguz anlardın, dostluk. Tağı Tangrı yarağlıg. [527a/1] Tağı Tangrı yarlıkağan, rahmet kılğan.

8. Yığmas sizni Tangrı anlardın kim (2) uruşmadılar sizing birle dın içinde tağı çıkarmadılar sizni (3) sarâyларınızdın, kim edğülük kılsangız anlarğa tağı râstlik kılsangız anlar tapa. Haqıkat üze Tangrı (4) sewer tüzlük kılğanlarnı.

9. Haqıkat üze yığar sizni Tangrı anlardın kim (5) kıtâl kıldılar sizing birle dın içinde tağı çıkardılar sizni sarâyларınızdın (6) tağı yârî birdiler çıkarmağınız üze, kim dost tutsangız anlarnı. Tağı kim (7) dost tutsa anlarnı; anlar, anlar küç kılğanlar.

10. Ay anlar kim (8) bittiler! Ol vaqtın kim keldi sizge mu'mın tişiler, hicret kılğanlar, sınağ anlarnı. (9) Tangrı bilgenrek imânlarını. Eger bilsengiz anlarnı imân ketürgen tişiler, [527b/1] kaytarmang anlarnı kâfırlar tapa. İrmez ol tişiler, helâl anlarğa; tağı irmez (2) anlar, ol tişilerge helâl. Tağı biring anlarğa anı kim harc kıldılar. Tağı yok yazuq (3) sizing üze kim nikâh kılsangız, ol vaqtın kim biringiz anlarğa kâbinlerini. (4) Tağı tutmang kâfir tişilerin tutğu nirselerini. Tağı tileşing anı kim harc kıldınız (5) tağı tilesünler anı kim harc kıldılar. Ol, Tangrının hükmini, hüküm kılur (6) arangızda. Tağı Tangrı bilgen, hikmetlig.

11. Tağı eger fevt bolsa sizdın nirse, (7) cüftleringizdın, kâfırlar tapa, navbat kılışangız; biring anlarğa kim bardı (8) cüftleri, birmişleri nirsening endâzasınça. Tağı sağning ol Tangrıdın kim siz (9) anga bitgenler.

12. Ay peygâmbar! Ol vaqtın kim keldi sanga mu'mın tişiler, [528a/1] bey'at kılışurlar sening birle, munung üze kim ortak koşmasalar Tangrığa nirse tağı oğrı kılmasalar (2) tağı zinâ kılmasalar tağı öldürmeseler oğlanlarını tağı kelmeseler buhtân birle, (3) çatarlar anı eligleri arasında tağı adaqları arasında, tağı yazmasalar sanga (4) körklüg

iş içinde; bey'at kılığın anlar birle tağı yarlıkayu tilegil anlarğa Tangrıdın. Hâkikat üze (5) Tangrı yarlıkağan, rahmet kılğan.

13. Ay anlar kim bittiler! Dost tutmang erenlerni kim (6) öwke kıldı Tangrı anlar üze. Nevmid boldılar ol cihândın, neteg kim nevmid boldı kâfırlar gor eyelerindin.

(61)

SÛRETÜ'Ş-ŞAFF

(7) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. [528b/1] Tesbih kıldı Tangrığa, ol nirse kim kökler içinde tağı ol kim yirde. Tağı ol (2) yinggen, hikmetlig.

2. Ay anlar kim bittiler! Ne için aytur siz (3) anı kim kılmas siz?

3. Uluğ boldı düşman tutmağ yanındın Tangrı katında kim aysangız anı kim (4) kılmas siz.

4. Hâkikat üze Tangrı sewer anlarını kim kıtâl kılurlar (5) anıng yolı içinde, şaf bolup, tamâm anlar muhkem tam mengizlig.

5. Tağı ol vaktın kim (6) aydı Mūsā, kavmınga: "Ay kavmum! Ne için âzârlatur siz mini tağı (7) bilür siz, men Tangrıning yalavaçı men sizing tapa?" Ol vaktın kıştılar, (8) kışturdu Tangrı köngüllerini. Tağı Tangrı köndürmes buyrukdın çıķğan (9) erenlerni.

6. Tağı ol vaktın kim aydı 'İsā Meryem oğlu: "Ay Ya'küb oğlanları! [529a/1] Men Tangrıning yalavaçı sizing tapa, rästlağanlık hâli üze ol nirsege kim ileyimde (2) Tevritdin, tağı müjde birgenlik hâli üze yalavaç birle kelür songumdın, anıng atı (3) Aħmed." Ol vaktın kim keldi anlarğa açuķ hüccetler birle, aydılar: "Bu sihr (4) açuķ."

7. Tağı kim küç kılğanraķ ol kim irsedin kim çattı Tangrı üze yalgannı, (5) tağı ol ündenür İslām tapa? Tağı Tangrı köndürmez küç kılğan (6) erenlerni.

8. Tileyürler kim söndürseler Tangrının yarukluğunu, ağızları birle. (7) Tağı Tangrı yarukluğunun tamām kılğanı, tağı eger yigrense kâfırlar.

9. Ol (8) ol kim iddi yalavaçını, köni yol birle tağı rāstlık dīni birle, (9) munung üçün kim gālib kılsa dīn üze kamuğı, tağı eger yigrense ortak koşğanlar.

10. [529b/1] Ay anlar kim bittiler! Yöndürür mü men sizni bāzergānlik üze, kırtarur sizni (2) iglig kındın?

11. Biter siz Tangrığa tağı yalawaçınğa, tağı kıtāl kılur siz (3) Tangrı yolu içinde mällarınız birle tağı tenleringiz birle. Ol yahşırak (4) sizge, eger bilür irsengiz.

12. Yarlıkasun sizge yazuqlarınızın (5) tağı kiwürsün sizni büstānlarğa, akar astındın arıklar, tağı arıg (6) orunlar, iķāmet bustānları içinde. Ol, uluğ zafer.

13. Tağı öngin va'de kim (7) sewer siz anı: Yāri Tangrıdın tağı yakın fethdin. Tağı müjde birgil bitgenlerge.

14. (8) Ay anlar kim bittiler! Bolung Tangrının yāriçileri, neteg aydı Meryem (9) oğlu 'Īsā, üdründülerge: "Kim turur yāriçilerim Tangrığa?" Aydı [530a/1] havāriler: "Biz Tangrının yāriçiler." Bitti bir pāra Ya'kūb oğlanlarındın (2) tağı küfr ketürdi bir pāra. Kıvvatlandurduq anlarnı kim bittiler, düşmanları üze, boldılar yinggenler.

(62)

SÜRETÜ'L-CUM'A

(3) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (4) Tesbih kıılır Tangrığa, ol nirse kim kökler içinde tağı ol kim yirde; erklig, (5) key erklig, yinggen, hikmetlig.

2. Ol ol kim ıddı (6) hağ bilmegenlerdin, yalawaç anlardın, okıyur anlar üze âyatlarını tağı arığ kıılır anlarını (7) tağı öğretür anlarğa kitâbnı, ya'nî Qur'ännı tağı sünnetni. Tağı haqıkat üze irdiler aşnudın, [530b/1] açuğ azğunluğ içinde.

3. Tağı önginler anlardın, tegmeyin tururlar anlarğa.²¹¹ (2) Tağı ol yinggen, hikmetlig.

4. Ol, Tangrının fazlı, birür anı ol kim irsege kim (3) tilese. Tağı Tangrı, uluğ fazl eyesi.

5. Anlarning şıfatı kim yüklendiler (4) Tevritni; andın song kötürmediler anı; eşek şıfatı mengizlig, kötrür kitâblarnı. (5) Neme yawuz ol erenlarning şıfatı kim yalğanğa nisbet kııldılar Tangrının âyatlarını! (6) Tağı Tangrı ködürmes küç kılgan erenlerni.

6. Ayğıl: "Ay anlar kim (7) cuhüd boldılar! Eger aysangız, haqıkat üze siz dostlar Tangrığa, kişilerdin (8) bisre; ârzulang ölümni, eger irsengiz râst ayğanlar."

7. Tağı (9) ârzulamazlar anı ulaşu, ol nirse birle kim burun keçürdi eligleri. Tağı Tangrı bilgen [531a/1] küç kılganlarını.

8. Ayğıl: " Haqıkat üze ölüm, ol kim kaçar siz andın, (2) haqıkat üze ol satğaşğanıñız. Andın song kaytarılır siz örtüglügnüñ tağı aşkârening bilgeninge, (3) habar birür sizge ol nirse birle kim kıılır irdingiz."

²¹¹ "(Bu peygamberi) yine onlardan (müminlerden) olup, henüz kendilerine katılmamış olan diğer insanlara da (göndermiştir)."

9. Ay anlar kim bittiler! (4) Ol vaqtın kim nidā qilindi namāzga, āzīne kün; iwüing (5) Tangrı zikringe taqı qodung bey'ni. Ol yahşırağ sizge, (6) eger bilür irsengiz.

10. Ol vaqtın kim tükel qilindi namāz, (7) yayiling yirde taqı isteng Tangrıning artuqsı edgülikindin. (8) Taqı yād qiling Tangrıni üküş, bolğay kim siz qurtulğay siz.

11. Taqı ol vaqtın kim (9) kördiler bāzergānlikni yā oynunı, taqlıştılar aning tapa taqı qoddılar sini öre turğan. [531b/1] Ayğıl: "Ol kim Tangrı qatında, yahşırağ oyundın taqı bāzergānlikdin. Taqı Tangrı, rüzī birgenlerning yahşırağı."

(63)

SÜRETÜ'L-MÜNĀFIKÜN

(2) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (3) Ol vaqtın kim keldi sanga münāfiqlar, aydılar: "Tanuqluğ birür miz, haqıqat üze sen Tangrıning yalawaçı." (4) Taqı Tangrı bilür, haqıqat üze sen aning yalawaçı. Taqı Tangrı tanuqluğ birür, haqıqat üze münāfiqlar (5) yalğanlar.

2. Tutundılar antlarını qalkān, yıgdılar (6) Tangrı yolındın. Haqıqat üze anlar, neme yawuz boldı, ol kim qılur irdi!

3. Ol (7) munung birle kim anlar bittiler, andın song küfr ketürdiler. Mühr uruldı köngülleri üze, anlar [532a/1] uqmazlar.

4. Taqı ol vaqtın kim kördüing anlarını, tangğa ketrür sanga tenleri. Taqı eger (2) aysalar, qulağ tutğay sen sözleringe. Haqıqat üze tamām anlar biri biringe yanamış yığaqlar mengizlig. (3) Sizerler tigma bir çakırmaqnı, anlar üze. Anlar düşmanlar, qorğul anlardın. (4) Öldürsün anlarını Tangrı, neteg ewrülürler!

5. Taqı ol vaqtın kim aytıldı anlarğa: "Keling, (5) yarlıqayu tilesün sizge Tangrıning yalawaçı"; ewürdiler başlarını. Taqı kördüng anlarını, (6) yıgarlar taqı anlar uluğsınanlar.

6. Beräber anlar üze, yarlıqayu tileding (7) anlarğa, yä yarlıqayu tilemeding anlarğa; yarlıkamağay Tangrı anlarğa. (8) Haqıkat üze Tangrı, ködürmez buyruqdın çıqğan erenlerni.

7. Anlar anlar kim (9) ayturlar: "Nafaqa qılmang ol kim irse üze kim Tangrıning yalawaçı qatında, ançağa tegrü kim [532b/1] taqılğaylar." Taqı Tangrıqa köklerning hazineleri taqı yıning, veli (2) münāfıqlar uqmazlar.

8. Ayturlar: "Eger qaytsa mız (3) Medine tapa, çıqarğay 'azizrek andın, horraqını." Taqı Tangrıqa (4) 'azizlik, taqı yalawaçıngı taqı mu'mınlarğa; veli münāfıqlar (5) bilmesler.

9. Ay anlar kim bittiler! Meşgöl qılmasun sizni mällaringız (6) taqı oğlanlaringız, Tangrı zıkrindin. Taqı kim qılsa anı, (7) anlar anlar yoqalğanlar.

10. Taqı harc qiling ol nirsedin kim rüzi qıldıq sizge, (8) mundın aşnu kim kelse sizing biringizge ölüm kim aysa: "İdim! (9) Eger qılsa irding te'hır, yaqın vaqtğa tegrü kim şadaqa qılsam taqı bolsam [533a/1] edgülerdin."

11. Taqı te'hır qılmağay Tangrı tenge, ol vaqtın kim keldi vaqtı. Taqı Tangrı, bilgen anı kim qılur siz.

(64)

SÜRETÜ'T-TEĞĀBÜN

(2) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (3) Tesbîh kıılır Tangrığa ol nirse kim kökler içinde tağı ol nirse kim yırde. Anga mülk (4) tağı anga ögmek. Tağı ol, tigme bir nirse üze yarağlıg.

2. Ol ol kim yarattı sizni, (5) sizdin kâfir tağı sizdin mu'mın. Tağı Tangrı, anı kim kıılır siz (6) körge.

3. Yarattı köklerni tağı yirni hağ üze, 'arz-ı şahîh üze. Tağı şüret kııldı sizni (7) tağı körklüg kııldı şüretleringizni. Tağı aning tapa yanış.

4. Bilür anı kim [533b/1] kökler içinde tağı yirni. Tağı bilür anı kim örter siz tağı anı kim âşkäre kıılır siz²¹². (2) Tağı Tangrı bilgen, ol nirse kim köngüller içinde.

5. Kelmedi mü sizge ol kim irselerning habarı kim (3) küfr ketürdiler aşnudin, tattılar işlerining songlarining yawuzluğunu? Tağı anlarğa (4) iglig kıın.

6. Ol munung birle kim irdi kelür anlarğa yalawaçları, (5) açuğ hüccetler birle, aydılar: "Yaratılmışlar mu köndürürler bizni?" Küfr ketürdiler tağı yüz ewürdiler. (6) Tağı mungsuz boldı Tangrı. Tağı Tangrı bay, ögülmüş.

7. Kü badılar anlar kim (7) küfr ketürdiler, kim kıoparıлмаğaylar. Ayğıl: "Kıoparıлмаğaylar; ant içer men İdim birle, kıoparıлмаğay siz. (8) Andın song habar birilgey siz aning birle kim kııldınız. Tağı ol, Tangrı üze âsân."

8. (9) Tağı biting Tangrığa tağı yalawaçingğa, tağı ol yaruqluğğa kim indürdük. Tağı Tangrı, [534a/1] anı kim kıılır siz bilgen.

9. Ol kün cem' kıılır sizni, cem' küninge; ol, (2) aldaşmak küni. Tağı ol kim erse <kim> bitse Tangrığa tağı kıılsa edğü 'amelni, (3)

²¹² âşkäre kıılır siz: kökler içinde

kitergey andın yazuqlarını taqı kiwürür anı büstānlarğa kim aqar (4) astındın arıqlar, cāvidānalar anıñ içinde ulaşu. Ol, uluğ (5) zafer.

10. Taqı anlar kim küfr ketürdiler taqı yalğanga nisbet kıldılar āyatlarımıznı, anlar (6) ot eyeleri, cāvidānalar anıñ içind<e>. Neme yawuz yanış!

11. (7) Tıgmedi muşibetdın, meger Tangrı buyrukı birle. Taqı kim erse bitse (8) Tangrığa, köndürgey könglini. Taqı Tangrı, tıgme bir nirseni bilgen.

12. Taqı boyun süng (9) Tangrığa taqı boyun süng yalavaçğa, eger i'rāz kılsangız, haqıkat üze [534b/1] yalavaçımız üze açuq tegürmek.

13. Tangrı, yoq tapunğu meger ol. Taqı (2) Tangrı üze tevekkül kılsun mu'mınlar.

14. Ay anlar kim bittiler! (3) Haqıkat üze cüftleringizdin taqı oğ<lan>laringızdın, düşman sizge; qorqunguz (4) anlardın. Taqı eger 'afv kılsangız taqı eger keçürsengiz taqı yarlıqasangız, haqıkat üze Tangrı (5) yarlıqağan, raqmet kılgan.

15. Haqıkat üze mällaringız taqı oğlanlaringız, (6) fitne. Taqı Tangrı, anıñ katında uluğ şevāb.

16. Saqnıñ Tangrıdın, (7) yaraqlaringız yitgüçe; taqı eşiting taqı boyun süng. Taqı harc kıling, yaqşırağ (8) özleringizge. Taqı kim kim saqlansa nefsinıñ suqluqındın, anlar anlar (9) qurtulğanlar.

17. Eger borç birsengiz Tangrığa, kör<k>lüg borç; qat qat kılor anı sizge [535a/1] taqı yarlıqar sizge. Taqı Tangrı şevāb birgen, qınamaqğa iwmege²¹³.

18. Örtüglüg işlerni bilgeni taqı aşkärenıñ, yinggen, hikmetlig.

(65)

SÜRETÜ'T-TALÂK

(2) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (3) Ay peygâmbar! Ol vaktın kim talâk birdingiz tişilger, talâk biringiz anlarğa, 'iddetleringe. (4) Taqı sanang 'iddetni. Taqı qorqung Tangrıdın İdingizdin. Çıka<r>mang anlarını (5) iwlerindin taqı çıqmasunlar, meger kim kelseler açuq körksüz iş (6) birle. Taqı ol, Tangrıniñ hadleri. Taqı kim kim keçse Tangrıniñ hadlerindin, [535b/1] küç kıldı özinge. Bilmes sen, bolğay kim Tangrı yangı kılğay andın song (2) işni.

2. Ol vaktın kim tegdiler 'iddetleriniñ songınğa, tutung anlarını edğülük <birle>, (3) yâ adrıng anlardın edğülük birle. Taqı tanuq tiking iki 'adl eyesin (4) sizdin. Taqı râst kılıng tanuqluqını Tangrığa. Ol, ögütlenür anıñ birle ol kim erse kim (5) biter Tangrığa taqı song künge. Taqı kim kim saqınsa Tangrıdın, (6) kılğay anga çıkış.

3. Taqı rüzî birgey kılğay anga, ol yirdin saqınmas. (7) Taqı kim kim tevekkül kılsa Tangrı üze, ol tap anga. Haqıkat üze Tangrı teggen (8) işinge. Kıldı Tangrı, tigme bir nirsege taqdır.

4. Taqı anlar kim nevmid boldılar (9) hayzdın, tişilingizdin, eger şeklig bolsangız; anlarınıñ 'iddeti [536a/1] üç ay; taqı anlar kim hayz körmediler. Taqı yük eyeleri, (2) vaqtları kim qoysalar yüklerini. Taqı kim kim saqınsa Tangrıdın, (3) kılğay anga işindin âsânlık.

5. Ol, Tangrıniñ işi, indürdi anı sizing tapa. (4) Taqı kim kim saqınsa Tangrı<dın>, tüşürgey andın yazuqlarını taqı uluğ kılğay anga (5) şevâbnı.

6. Qarâr kıldurung anlarğa ol yirdin kim qarâr kıldıngız, kinglikingizdin. (6) Taqı zarar kılışmang anlar birle, ya'ni darlık, munung üçün darlık kılsangız anlar üze. Taqı eger bolsalar yük eyeleri, (7) nafaqa biring anlar üze, ançağa tegrü kim qoysalar yüklerini. (8) Taqı

eger emdürse sizing için, biring anlarğa terlerini. Tağı buyruşu<ng> arangızda (9) edgölük birle. Tağı eger küçeylik kılsangız, emdürgey anga [536b/1] tağı bir kişi.

7. Nafağa birsün baylık eyesi, baylıkındın. Tağı kim kim tarlık kılındı erse (2) anıñ üze rüzisi, nafağa birsün ol nirsedin kim birdi anga Tangrı. Teklif kılmaz Tangrı (3) tenge, meger anı kim birdi anga. Qılğay Tangrı, küçeylikdin song āsānlık.

8. Tağı niçe niçe (4) konumdın, yüz ewürdi boyun sümeyin, İdisiniñ buyrukındın tağı yalavaçlarındın. Hısāb kılışur miz anlar birle, (5) qatıg hısāb. Tağı kınaduk anı, körksüz kın.

9. Tattı (6) işi songınıñ yawuzluğını tağı irdi işniñ songı ziyān.

10. Anuq kıldı Tangrı (7) anlarğa qatıg kın. Saqınıñ Tangrıdın, ay ‘aql eyeleri, (8) anlar kim bittiler; indürdi Tangrı sizing tapa zikri.

11. Yalavaçını, (9) oqıyur sizing üze Tangrıniñ āyatların açğanlık hālı üze, munung için kim çıqarsa anlarını kim bittiler [537a/1] tağı kıldılar edgü ‘amellerni, qaranquluklardın yaruq tapa. Tağı kim kim (2) bitse Tangrığa tağı kılsa edgü ‘amel, kiwürgey anı büstānlarğa kim aqar (3) astınındın arıqlar, cāvidānalar anıñ içinde ulaşu. Körklüg kıldı (4) Tangrı, anga rüzī.

12. Tangrı ol kim yarattı yiti qat kökni tağı (5) yirdin anlarını mengzeşiki. İner iş hükm aralarında; munung²¹⁴ için bilsengiz, haqıqat üze (6) Tangrı tigme bir nirse üze yaraqlıg, tağı haqıqat üze Tangrı kapsadı tigme bir nirseni bilig yanındın.

(66)

SÜRETÜ'T-TAHRİM

(7) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [537b/1] Ay peygābar! Ne üçün harām kıılır sen anı kim helāl kııldı Tangrı sanga, isteyür sen hoşnūdluğun (2) cüftleringniñ? Taquí Tangrı yarlıkağan, rahmet kıılğan.

2. Şer' kııldı Tangrı sizge, (3) antlaringızniñ istiñāsını. Taquí Tangrı erkligingiz²¹⁵. Taquí ol bilgen, hikmetlig.

3. (4) Taquí ol vaqtın örtüglüg tegürdi peygābar, cüftleringniñ ba'zinga sözni. Taquí ol vaqtın (5) habar birdi anıñ birle taquí muṭṭali' kııldı Tangrı anıñ üze, bildürdi pārasını taquí i'rāz kııldı (6) pāradın. Ol vaqtın habar birdi anga anıñ birle, aydı: "Kim habar birdi sanga munı?" Aydı: (7) "Habar birdi manga bilgen, ö<r>tüglügni bilgen."

4. Eger tevbe kılsangız Tangrı tapa taquí kıştı (8) siz ikingiz köngülleri. Taquí eger yāri birişseler anıñ üze; haqıkat üze Tangrı, ol erkligi, (9) taquí Cebreyil, taquí mu'mınlarınıñ yaḥşısı. Taquí firişteler, andın songra [538a/1] yāri birgen.

5. Bolğay kim İdisi, eger talāk kılsa sizge kim bedel kılu birse anga cüftler, (2) yaḥşıraқ sizdin; boyun sügenler, bitgenler, tã'at kıılğanlar, tevbe kıılğanlar, (3) қulluқ kıılğanlar, hicret kıılğanlar, cüft körmişler taquí kızlar.

6. Ay anlar kim (4) bittiler! Saқlang öze<r>ingizni taquí ahlaringızni, otdın, anıñ tomduқı kişiler (5) taquí taşlar. Anıñ üze firişteler irig, қatıғlar. Yazmaslar (6) Tangrıga anı kim buyurdı anlarğa taquí kıılurlar anı kim buyrulurlar.

7. Ay anlar kim (7) küfr ketürdiler! 'Özr aymang bu kün, haqıkat üze cezā birilür siz anı kim (8) kıılır irdingiz.

²¹⁵ erkligingiz: erkliglikingiz

8. Ay anlar kim bittiler! Tevbe kıling Tangrı tapa, tevbe (9) rāst. Bolğay kim İdiñiz kim kitergey sizdin yazuqlarınız taķı kiwürgey sizni [538b/1] büstānlarğa, aķar astındın arıqlar. Ol kün ħor kılmaz (2) Tangrı, peygāmbarnı taķı anlarını kim bittiler anıñ birle. Yaruqları yöriyür, (3) ileylerinde taķı sağlarında. Ayturlar: "İdimüz! Tükel kılgıl bizge (4) yaruqlarımıznu taķı yarlıķađıl bizge. Ħaķıķat üze sen, tigme bir nirse üze yarağlığ." "

9. Ay peygāmbar! (5) Cihād kılgıl kāfırlar birle taķı münāfıķlar birle. Taķı iriglik kılgıl anlar üze. Taķı sığıngı yirleri (6) tamuğ, taķı neme yawuz yanığ!

10. Urdı Tangrı meşel, anlarğa kim (7) küfr ketürdiler, Nühnung tişisini taķı Lūtnung tişisini. İrdiler ol ikisi, iki ķul astında, (8) ķullarımızdın iki edđü. Ħıyānet kıldılar ol ikisige, ignā kılmadılar ol ikisindin (9) Tangrıdın nirse. Taķı aytıldı: "Kiring otğa, kirgenler birle."

11. [539a/1] Taķı urdı Tangrı meşel, anlarğa kim bittiler; Fir'avnnung tişisini. (2) Ol vaķtın kim aydı: "İdim! Binā kılgıl benim üçün ķatingda sarāy, uçmaķ içinde. Taķı ķutarđıl mini (3) Fir'avndın taķı 'amelindin. Taķı ķutarđıl mini küç kılgan erenlerdin."

12. (4) Taķı Meryemni 'İmrānnıñ kıızı, ol kim saķladı fercini. (5) Taķı biz ürdük anıñ içinde rūħımızdın. Taķı rāstladı İdisiniñ kelimelerin (6) taķı kitāblarını. Taķı irdi tã'at kılganlardın.

(67)

SÜRETÜ'L-MÜLK

(7) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [539b/1] Yüksek boldı, ol kim anıng taşarrufında mülk. Taķı ol, tigme bir nirse üze yarağlıg.

2. (2) Ol kim yarattı ölümni taķı tiriglikni, munung üçün kim sinasa sizni, қayungız körklügrek (3) iş yanındın. Taķı ol yinggen, yarlıқаған.

3. Ol kim yarattı yiti köklerni, (4) muṭābıķ. Körmez sen Tangrıning yaratmışı içinde tefāvütdin. Taķı қaytarğıl (5) közni, körer mü sen yaruқlardın?

4. Andın song қaytarğıl közni (6) iki kez. Ewrülsün sening tapa köz, ıraқ bolup taķı ol çöngge bolған.

5. (7) Taķı bezedük yaқınraқ kökni, yangan çırāğlar birle. Taķı қıldıу anı (8) atғu nirseler, iblislerge. Taķı anuқ қıldıу anlarға, tamuғnung қının.

6. (9) Taķı anlarға kim küfr ketürdiler İdileringe, tamuғ қını. Taķı neme yawuz yaıış!

7. [540a/1] Ol vaқtın kim kemşildiler anıng içinde, işittile<r> anga katıg ün, taķı ol қaynar.

8. (2) Yawuқ bolur kim ayrılса öfkedin. Tigme bir kez kim kemşildi anıng içinde bir ögür, (3) sordı anlarға tamuғ hāzınları: "Kelmedi mü sizge қorқutған?"

9. Aydılar: "Keldi (4) bizge қorқutған, yalğanga nisbet қıldıу taķı ayduқ: "İndürmedi Tangrı nirsedin, (5) irmez siz meger uluғ azgunluk içinde."

10. Taķı aydılar: "Eger işitse irdük (6) yā bilse irdük, bolmağay irdük tamuғ eyeleri içinde."

11. İkrār қıldılar (7) yazuқları<nı>. Yıraқlıқ tamuғ eyeleringe!

12. Haqıqat üze anlar kim (8) qorqarlar İdilerindin, gayb birle; anlarğa yarlıkamak taqı uluğ (9) şevāb.

13. Taqı örtüngüz sözüngüzni yā qatıg qıling anı, haqıqat üze ol bilgen, [540b/1] ol nirse kim köngüller içinde.

14. Bilmez mü ol kim irseni kim yarattı? Taqı ol 'ilmi yinggen örtüglügge, (2) örtüglügni bilgen.

15. Ol ol kim qıldı sizge yirni yükke ögrenen, yörüng (3) eginleri üze taqı ying anıng rızqındın. Taqı anıng tapa tirgüzmek.

16. (4) İmin boldunguz mu ol kim irsedin kim kök içinde kim batarsa sizge yirge? (5) Taqı ol vaqtın ol teprenür.

17. Yā imin boldunguz mu ol kim irsedin kim kök içinde kim ıdsa (6) sizing üze taş atğan yilni? Bilgey siz, neteg qorqutmaqım.

18. (7) Taqı yalğanğa nisbet qıldı anlar kim aşnularındın. Taqı neteg boldı inkārım?

19. (8) Körmediler mü quşlarını üzelerinde, qanatların yayıp taqı biri biringe yanarlar? (9) Tutmas anlarını, meger Tangrı. Haqıqat üze ol, tigma bir nirseni körgen.

20. Yā kim bu [541a/1] ol kim ol çerig sizge, yāri birür sizge, Tangrıdın (2) bisre? İrmez kâfırlar, meger arsıqmaq içinde.

21. Yā kim bu (3) ol kim rüzı birür sizge, eger yıgsa rüzisini? Uvundılar boynağuluk içinde (4) taqı qaçmaq içinde.

22. Ol kim irse mü kim yöriyür bolup yüzi üze, könirek, (5) yā ol kim irse mü kim yöriyür köni, yol üze rāst?

23. Ayğıl: (6) "Ol ol kim yarattı sizni, taqı qıldı sizge qulaqlarını taqı (7) közlerni taqı köngüllerni. Az şükr qılır siz."

24. Ayğıl: "Ol (8) ol kim yarattı sizni yir içinde taqı anıng tapa yıglur siz."

25. (9) Taqı aytur<lar>: "Qaçan bu va'de, eger irsengiz rāst ayğanlar?"

26. [541b/1] Ayğıl: "Haqıqat üze 'ilm Tangrı qatında. Taqı haqıqat üze men qorqutğan açuq."

27. Ol vaqtın kim (2) kördiler anı yawuqluq hālı üze, yawuzluq āşkäre boldı anların yüzünde kim küfr ketürdiler. Taqı aytıldı: (3) "Bu ol kim tileyür irdingiz anıng birle."

28. Aygıl: "Habar biring, eger (4) yokatsa mini Tangrı taqı ol kim irseni kim benim birle yā rahmet kılsa bizge; kim qurtarur (5) kāfırları ıglıg kındın?"

29. Aygıl: "Ol Tangrı kim bittük (6) anga taqı anıng üze tevekkül kılduq. Bilgey siz ol kim irseni kim ol (7) açuq azgunluq içinde."

30. Aygıl: "Habar biring, eger bolsa suwungız suğulsa, kim kelür sizge (8) aqğan suw birle?"

(68)

SÜRETÜ NÜN VE'L-KALEM

[542a/1] Tangrının atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (2) Kalem birle kâsem yâd kıılır men taqı ol nirse birle kim bitiyürler;
2. irmez sen İdingning ni'meti birle, (3) dīvāna.
3. Taqı haqıkat üze sanga şevâb kesilmegen.
4. Taqı haqıkat üze sen (4) uluğ kılık üze.
5. Körgey sen taqı körgeyler,
6. kayungız (5) mecnün.
7. Haqıkat üze İding, ol bilgenrek ol kim irseni kim azdı yolındın (6) taqı ol bilgenrek könülgenlerni.
8. Boyun sümegil yalğanga nisbet kılganlarğa.
9. (7) Ārzüladılar kim yumşasang taqı yumşayurlar.
10. Taqı boyun sümegil tigme bir üküş ant içgenge, (8) horğa,
11. 'ayb kılganga, peyveste yörigenge gammâzlık birle,
12. yıgganga hayr için, haddin keçgenge, (9) yazuq kılganga,
13. irig kılıklıg, andın song kişiğe küçün birilmiş oğlanga,
14. kim boldı māl eyesi taqı oğullarlıg.

15. [542b/1] Ol vaktın kim oqınur aning üze āyatlarımız, aydı: "Burunqılarning bātil sözleri."
16. Nişān qılğay [miz] (2) burun üze.
17. Biz sınağuq anlarnı, neteg kim sınağuq büstān (3) eyelerini. Ol vaktın kim ant içtiler kim kesgeyler anı irtege kirigli bolup.
18. Taqı (4) istiṣnā qılmazlar.
19. Tezgindi aning üze tezgingen, İdingdin, taqı anlar (5) uyğanlar.
20. Boldı kesilmiş mengiz.
21. Qıkrıstılar irtege kirigli bolup,
22. (6) kim "İRte keling ekinigiz üze, eger irdingiz irse kesgen."
23. (7) Bardılar taqı anlar aqru sözleşürler,
24. kim "Kirmesünler anga (8) bu kün, sizing üze derviş."
25. Taqı boldılar /// üze yarağlığlar.
26. (9) Ol vaktın kim kördiler anı, aydılar: "Biz azğunlar."
27. "Biz ülüşsizler."
28. [543a/1] Aydı yaqşıraqları: "Aymadım mu, sizge eger tesbîh qılsa irdingiz?"
29. Aydılar: (2) "Arıqlıq İdimüzge, biz irdük zulm qılğanlar."
30. Qarşu keldi pāraları (3) pāra üze, malāmat qılışurlar irdi.
31. Aydılar: "Ay bi-çāralıq bizge, biz irdük ḥaddin keçgenler!"
32. (4) "Bolğay kim İdimüz bedel qılu birgey bizge, yaqşırağ andın. Biz İdimüz tapa (5) rağbat qılğanlar."
33. Aning mengizlig qım. Taqı ol cihānning qımı (6) uluğraq, eger bilür irseler.
34. Ḥaqıqat üze saqınğanlarğa, İdileri (7) qatında ni'metlig büstānlar.
35. Qılır mu biz müsülmānlarnı (8) yazuq qılğanlar mengizlig?
36. Ne turur sizge, neteg ḥükm qılır sizge?
37. Yā bar mu (9) sizge kitāb, aning içinde oqıyur siz?
38. Ḥaqıqat üze sizge aning içinde, [543b/1] ihtiyār qılır siz.
39. Yā bar mu sizge antlar bizim üze, teggen qıyāmat küнге (2) tegrü, ḥaqıqat üze sizge ol nirse üze <kim> ḥükm qılır siz?
40. Sorğul anlarğa: "Qayuları (3) aning birle örelig qılğan?"
41. Yā bar mu anlarğa ortaqlar? Kelsünler ortaqları birle, (4) eger irseler rāst ayğanlar.

42. Ol kün açılır yünçükdin, (5) taķı ündenürler secde kılmakğa; yarağlığ bolmaslar.

43. (6) Alçağ bolup közleri, teğer anlarğa ĥorluđ. Taķı ündenür²¹⁶ (7) irdiler secde kılmakğa, taķı anlar ĥurtulđanlar.

44. Ęođđul mini (8) taķı kim irseni kim yalđanğa nisbet kıılır bu sözni. Azın azın indürgey miz anlarını, (9) ol yirdin kim bilmesler.

45. Taķı mühlet birür men anlarğa, ĥaķıķat üze benim keydim [544a/1] ingen küĥlüđ.

46. Yā tiler mü sen anlarğa ter, anlar ĥarāmetdin (2) basıķmıřlar?

47. Yā anlar ĥatında mu Levĥü'l-Maĥfüz, anlar bitiyürler?

48. (3) şabr kılgıl İçing ĥükminge taķı bolmağıl balıķ ĥoldařı mengizlig. (4) Ol vaķtın kim kıķırdı, taķı ol öfke birle toldurulmuş.

49. Eğer bolmasa irdi anga kim ni'met, yitti (5) İğisindin, bıraķılđay irdi yazıda, taķı ol yirilmiş.

50. Üyürdi anı (6) İğisi taķı kıldı anı eğgülerdin.

51. Taķı ĥaķıķat üze yawuķ bolur anlar kim (7) küfr ketürdiler, tayındururlar sini közleri birle, ol vaķtın kim eşittiler Ęur'ānını. (8) Taķı ayturlar: " Ęaķıķat üze ol divāna."

52. Taķı irmez ol, meğer öğüt birmek 'āamlarğa.

(69)

SÜRETÜ'L-HĀĀKA

[544b/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Tölengen kıyāmat kün,
2. ne turur tölengen kıyāmat?
3. Taqı ne bildürdi sanga, ne turur tölengen kıyāmat?
4. Yalğanğa nisbet kıldı (3) Şemüd taqı 'Ād, qorğunç birle qağannı.
5. Taqı Şemüd ,yoqatıldı (4) ħaddın keçgen qatıg vākı'a birle.
6. Taqı 'Ād, yoqatıldı qatıg yil birle, (5) esmeki qatıg, boynağı.
7. Musahħar kıldı anı anlar üze, yiti tün taqı sekiz (6) kün, kesgenler. Körer sen erenlerni anıng içinde kemşilmişler, (7) tamām anlar tüşgen ħurmā yığaclarınıng tüpleri mengizlig.
8. Körer mü sen anlarğa [545a/1] qağandın?
9. Taqı keldi Fir'avn taqı ol kim irse kim aşnusındın taqı Lüt qavmınıng qonumları, (2) ħatā birle.
10. Yazdılar İdilerining yalavaçınğa, tuttı anlarnı (3) qatıg tutmaq.
11. Biz, ol vaqtın ħaddın keçti suw, kötürdük sizni (4) kemi içinde.
12. Munung üçün kim kılsa miz anı sizge ögüt taqı beklese anı beklegen (5) qulaqlar.
13. Taqı ol vaqtın ürüldi şürğa, bir ürmek;
14. (6) taqı kötrüldi yir taqı taqlar, tögüldi ikisi, bir tögmek;
15. (7) ol kün tüşti tüşgen.
16. Taqı yarıldı kök, (8) ol, ol kün sust bolğan.
17. Taqı firişte, yönleri üze. Taqı kötrür (9) İdingning 'arşını, üstünlerinde, ol kün, sekiz.
18. Ol kün 'arza kılnur siz²¹⁷; [545b/1] örtülmes sizdin, örtülgen.

²¹⁷ 'arza kılnur siz: 'arza kılnurlar

19. Ol kim irse kim birildi kitābını sağındın, (2) aytur: "Tutung, oꞗung bitigimni."
20. "Men bildim men, (3) satğaşğan saꞗışımğa."
21. Ol tiriglik içinde rızālīg,
22. yüksek (4) būstān içinde,
23. salkımları yaꞗın.
24. "Ying taꞗı içing, singitlig bolsun, anıng birle kim (5) burun keçürdüngüz keçgen күnlerde."
25. Taꞗı ol kim irse kim birilse (6) bitigi solındın, aytur: "Ay kākši birilmese irdim kitābumnı!"
26. (7) "Taꞗı bilmese irdim ħisābumnı!"
27. "Ay kākši bolsa irdi kesgen!"
28. (8) "İgnā kılmadı mindin, ol nirse kim manga turur."
29. "Yoꞗaldı mindin mülküm."
30. "Tutung anı, (9) ğul urung."
31. "Andın song tamuğğa köydürüng."
32. "Andın song zencir içinde kim endāzası [546a/1] yitmiş arşun, kiwrüng anı."
33. " Ħaꞗıꞗat üze ol, bitmez irdi (2) uluğ Tangrığa."
34. "Taꞗı yöndermez irdi dervişlerning ta'āmı üze."
35. (3) "Yoꞗ anga bu күn, munda dost yawuꞗ."
36. "Taꞗı yoꞗ ta'ām, meger (4) tamuğluğlarnıng ꞗanı taꞗı iringindin."
37. "Yimez anı, meger yazuꞗluğlar."
38. Ant içer men (5) ol nirse birle kim körer siz,
39. taꞗı anı kim körmez siz,
40. ħaꞗıꞗat üze ol, kerim yalavaꞗnıng (6) sözi.
41. Taꞗı irmez ol, şā'irning sözi. Az biter siz.
42. (7) Taꞗı irmez ꞗam sözi. Az tezekkür kıılır siz.
43. İndürmek (8) 'ālamlar erkligindin.
44. Taꞗı eger ꞗatsa bizim üze, sözlerning pārasın;
45. (9) tutğay irdük andın, sağ elig birle,
46. andın song kesgey irdük andın yürek tamarın.
47. [546b/1] Yoꞗ sizdin biregüdin, andın ayırt kemişgenler.
48. Taꞗı ħaꞗıꞗat üze ol, öğütlemek (2) saꞗınanlarğa.
49. Taꞗı biz bilür miz, ħaꞗıꞗat üze sizdin yalğanğa nisbet kıılğanlar.

50. Haqıqat üze ol, hasret (3) kâfırlar üze.
 51. Taqı haqıqat üze ol, yaqinning tölengeni.
 52. Tesbıh kılğıl, İdingning uluğ atı birle.

(70)

SÛRETÜ'L-ME'ÂRİC

(4) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (5) Tiledi tilegen, tüşgen 'azāb.
2. Kafırlerge, yoq anga (6) def' kılğan.
3. Tangrıdın, aşgu yirler eyesindin.
4. Aşar firışteler taqı Cebreyil, (7) aning tapa, ol kün içinde kim irdi endāzası elig ming yıl.
5. [547a/1] Şabr kılğıl, körklüg şabr.
6. Haqıqat üze anlar körerler anı yırağ.
7. Taqı körer miz anı (2) yawuq.
8. Ol kün bolur kök, zeyt öyüki mengizlig
9. taqı bolur (3) tağlar, boyağlıg yüng mengizlig.
10. Taqı sorulmas dost dostdın.
11. Körsetilür anlar. (4) Ārzūlayur yazuq kılğan, kāşki yulunsa ol künnüing qınındın, (5) oğulları birle,
12. taqı cüfti birle taqı qarındaşı birle,
13. taqı ol yawuqları birle kim sığındurur anı,
14. (6) taqı ol kim irse kim yirde, qamuğ birle; andın song qutğarur anı.
15. Andağ irmez, haqıqat üze ol biling,
16. (7) tartğan taraflarını.
17. Ündeyür ol kim irseni kim song çewürdi taqı i'rāz kıldı,
18. taqı yığdı, (8) iyış içinge qattı.
19. Haqıqat üze ādemī, yaratıldı şabrsız.

20. Ol vaktın kim sıkadı anı (9) yawuzluk, şabrsızlık <kılğan>.
21. Taqı ol vaktın kim sıkadı anı māl, yığgan.
22. Meger namāz kılğan,
23. [547b/1] anlar kim anlar namāzları üze peyvestelik kılğan.
24. Taqı anlar kim anlar (2) mälları içinde bilinmiş haq,
25. tilegenge taqı mahrūmlarğa.
26. (3) Taqı anlar kim rāstlayurlar cezā kükini.
27. Taqı anlar kim anlar (4) İdisining kınındın qorqğanlar.
28. Haqıkat üze İdilerining kınındın (5) qorqğanlar.
29. Taqı anlar kim anlar ferclerini saqlağanlar,
30. meger (6) cüftleri üze, yā ol kim erkendi sağ eligleri. Anlar malāmat kılınmış (7) irmezler.
31. Kim istese anıng angrusını, anlar anlar haddin keçgenler.
32. (8) Taqı anlar kim anlar amānatların taqı 'ahdlerini saqlağanlar.
33. Taqı anlar kim (9) anlar tanuqluqları birle qopğanlar, örelik kılğan.
34. Taqı anlar kim anlar namāzları üze [548a/1] saqlayurlar.
35. Anlar, büstānları içinde ağırlanmışlar.
36. Ne turur anlarğa kim (2) küfr ketürdiler, sanga qarşu iwgenler,
37. sağdın taqı soldın (3) ögür ögür bolup?
38. Tama' tutar tigme bir kişi anlardın kim kiwrülse ni'metler (4) büstānınga.
39. Andağ irmez; biz yarattuq anlarını ol nirsedin kim bilürler.
40. Ant içer men (5) maşrıqların taqı mağrıbların İdisi birle: Biz yarağlıqlar,
41. munung üze kim (6) bedel kılsa miz yahşırağın anlardın. Taqı irmez biz ozdurulmuşlar.
42. Qoğgul anlarını; (7) şürü' kılsunlar taqı oynasunlar, ançağa tegrü kim satğaşsalar ol künleringe kim va'de kılnurlar.
43. (8) Ol kün kim çıkarlar gorldı iwe, tamām anlar (9) but tapa iwerler;
44. alçağ bolup közleri, teğer anlarğa horluq. Ol kün kim irdiler va'de kılnurlar.

(71)

SÜRETÜ NÜH

[548b/1] **Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.**

1. (2) Biz ıdduk Nühni kavımı tapa kim: "Korkutgıl kavmungı, (3) mundın aşnu kim kelse anlarğa kın iglig."

2. Aydı: "Ay kavmum! Men (4) sizge andın korkutgan açuk,

3. kim kulluk kıling Tangrığa taķı saķning andın (5) taķı boyun süng manga."

4. "Yarlıkasun sizge yazuqlarınız dın. Taķı te'hır kılsun sizni Tangrı, (6) belgülig kılinmiş vaķtğa tegrü. Haķikat üze Tangrıning belgülig kılinmiş vaķtı, ol vaķtın kim keldi te'hır kılinmas; [549a/1] eger bilür irsengiz."

5. Aydı: "İdim! Men ündedim kavmumnu, (2) tünle taķı kündüz."

6. "Arturmadı anlarını ündemekim, meger kaçmak."

7. "Taķı men (3) tıgme bir kez kim ündedim anlarını, munung üçün kim yarlıkasang anlarını; kıldılar barmaklarını (4) kulaklarına taķı örtündiler tonlarını taķı peyvestelik kıldılar taķı uluğsındılar, (5) uluğsınmak."

8. "Andın song men ündedim anlarını âşkäre."

9. "Andın song men âşkäre kıldım (6) anlarğa taķı örtüglüg kıldım anlarğa, örtüglüg kılmak."

10. "Aydım: 'Yarlıkayu tileng (7) İdingizdin, haķikat üze ol irdi yarlıkağan'."

11. "İdsun kökni sizing üze, köp aķgan."

12. (8) "Taķı meded birsün sizge, mällar birle taķı oğullar birle. Taķı kılsun sizge büstänler (9) taķı kılsun sizge arıklar."

13. "Ne turur sizge, ümenmes siz Tangrığa [549b/1] uluğlamak?"

14. "Taķı yarattı sizni, kezler."

15. "Körmeding<iz> mü, neteg yarattı (2) Tangrı yiti at kökni, biri biringe muabı?"
16. "Taı ıldı aynı, anlar ara (3) yaruluk. Taı ıldı künni yangan ırā."
17. "Taı Tangrı ündürdi sizni (4) yirdin, ündürmek."
18. "Andın song aytarur sizni anıng içinde. Taı ıarur sizni, ıarmak."
19. (5) "Taı Tangrı ıldı sizge yirni töšek,
20. munung üün kim kirsengiz (6) andın king yollara."
21. Aydı Nüh: "İdim! Haıat üze anlar yazdılar manga. (7) Taı uydılar ol kim irsege kim arturmazdı anga mālı taı olanları, meger yoalmaqni."
22. (8) "Taı örtüglü hile ıldılar, örtüglü hile ılmak ulu."
23. "Taı aydılar: 'odmang tapunularınıı. (9) Taı odmang Veddni taı Suvā'nı taı Yaüşni taı Ya'üni [550a/1] taı Nesmi'."
24. "Taı azdurdılar üküni. Taı arturmaıl kü ılanlara, meger azmak."
25. (2) Yazularındın batruldılar, taı kiwrüldi ota. Bulmadılar (3) anlara, Tangrıdın bisre yārı birgenler.
26. Taı aydı Nüh: "İdim! odmaıl (4) yir üze, kāfırlardın bir kim irseni."
27. " Haıat üze sen, eger odsang anlarnı, (5) azgurgaylar ullarınıı. Taı tourmaaylar meger fāsı, küfr ketürgenler."
28. "İdim! (6) Yarlıaıl manga taı atam anama, taı kim kim kirse ewümge bitgen bolup, (7) taı bitgen erenlerge taı bitgen tiilerge. Taı arturmaıl zālımlara, meger yoalmaqa."

(72)

SÜRETÜ'L-CİNN

[550b/1] Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig,
rahmeti lâzım.

1. (2) Aygıl: VaHY kılındı manga, haqıkat üze ol, eşitti bir ögür perilerdin, aydılar: (3) "Biz eşittük tang Qur'ännı,

2. köndürür könilik tapa. Bittük (4) anga. Taqı ortak qoşmağay biz İdimüzge, bir kim irse."

3. "Taqı haqıkat üze ol, yüksek boldı İdimüznüng (5) uluğluqı. Tutunmadı cüft taqı oğlan."

4. "Taqı haqıkat üze ol, irdi (6) aytur yüngül usluğumuz, Tangrı üze haddin keçmek."

5. "Taqı biz sizdük (7) kim aymağay âdemiler taqı periler, Tangrı üze yalğan."

6. "Taqı haqıkat üze ol, irdi [551a/1] erenler âdemilerdin, sıgnurlar erenlerge perilerdin. (2) Arturdılar anlarğa, kerekmez nirsege kelmek."

7. "Taqı anlar sizdiler, neteg kim sizdingiz (3) kim ıdmağay Tangrı bir kim irse."

8. "Taqı biz sıxaduq, ya'nı kökke ulanmaq istedük. (4) Bulduq anı tolduruldı, qatıq saqçılar birle, yâ şeytānga atılğan yulduzlar birle."

9. "Taqı biz (5) olturur irdük andın, olturğu yirlerde, işitmek. Kim kim eşitse emdi, (6) bulğay anga yulduzluğlarını küygenler."

10. "Taqı biz bilmez miz; şer mü tilendi (7) ol kim irse birle <kim> yirde, yâ tiledi mü anlar birle İdileri köni yol."

11. (8) "Taqı biz, bizdin edğüler taqı bizdin andın bisre. İrdük (9) muhtelif yollar eyeleri."

12. "Taqı biz bildük kim 'âciz kılmağay biz Tangrını [551b/1] yirde taqı 'âciz kılmağay miz anı qaçğanlık hâli üze."

13. "Taķı biz ol vaķtın kim eŗittük (2) kōnilik, bittük anga. Kim kim bitse İdisinge, kōrkmaz (3) ekismekdin taķı zulmğa kelmekdin."

14. "Taķı biz, bizdin boyun sügenler taķı bizdin (4) yoldın kışğan kâfırlardın. Kim kim boyun süse, anlar istediler kōni yolını.

15. (5) "Taķı yoldın kışğan kâfırlar, irdiler tamuğğa otun."

16. Taķı eger (6) rāst bolsalar irdi yol üze; içürgey irdük anlarğa suwnı, (7) üküŗ menfa'atlıg.

17. Munung üçün kim sınaşa miz anlarını anıng içinde. Taķı kim yüz ewürse İdisining (8) zikrindin, kiwürgey anı gālib bolğan 'azābğa.

18. Taķı haķıķat üze mescidler Tangrıǵa, (9) ündemeng Tangrı birle bir kim irseni.

19. Taķı haķıķat üze ol, ol vaķtın kim koptı Tangrıning kılı, [552a/1] kulluķ kılur anga; yawuķ boldılar kim bolsalar anıng üze birikmiş nirseler.

20. Aygıl: "Haķıķat üze kulluķ kılur men (2) İdimge taķı ortak kōŗmaz men anga bir kim irse."

21. Aygıl: "Men erklenmes men (3) sizge ziyān taķı kōnilik."

22. Aygıl: "Men, kurtarmağay mini (4) Tangrıdın bir kim irse, taķı bulmağay men andın bisre sığınu yir."

23. (5) "Meger tegürmek Tangrıdın taķı risāletlerindin.²¹⁸ Taķı kim yazsa Tangrıǵa (6) taķı yalawaçınğa, haķıķat üze anga tamuğ oti, cāvidānalar anıng içinde (7) ulaŗu.

24. Ançaǵa tegrü kim ol vaķtın kim anı kördiler kim va'de kılınur, bilgeyler; (8) kim za'ıfraķ yāriçi yanındın taķı azraķ san yanındın.

25. Aygıl: "Kim (9) bilmes men, yawuķ mu turur ol kim va'de kılınur siz, yā kılur mu [552b/1] anga İdim oruķ."

26. Örtüglügnüing bilgeni, muıtalı' kılınmaz örtüglüg üze (2) bir kim irseni.

27. Meger ol kim irseni <kim> rāzi boldı, yalawaçdın. Haķıķat üze ol, kiwrür (3) ileyindin taķı artındın saklağanlar.

28. Munung üçün kim bilse (4) kim tegürdiler İdilerining risāletlerini. Taķı kapsadı ol nirseni kim (5) kâtlarında. Taķı sanadı tigme bir nirseni, sananmış hālda.

²¹⁸ "(Benim yaptıǵım) ancak Allah katından olanı, onun gönderdiklerini bildirmektir."

(73)

SÛRETÜ'L-MÜZZEMMİL

(6) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. [553a/1] Ay çulğanın!
2. Kıpğıl tünle, meger az;
3. yarısını yâ ekisgil (2) andın az,
4. yâ arturğıl aning üze. Tağı āhastalık birle oquğul Qur'ānı, okumak.
5. (3) Biz, kemişgey biz sening üze, söz ağır.
6. Tünnüing kıpğanı, ol (4) katıgrak tölenmek yanındın tağı rāstrak söz yanındın.
7. Hāķikat üze sanga kündüz içinde, uzun ewrülme (5) tağı taşarruf bar.
8. Tağı yād kılğıl İdingning atını. Tağı kesilgil aning tapa, (6) kesilmek.
9. Maşrıķning İdisi tağı mağrıbnung İdisi. (7) Yok tapungu, meger ol. Tutungul anı saķçı.
10. Tağı şabr kılğıl ol (8) nirse üze kim ayturlar. Tağı koğgul anlarını, koğmak körklüg.
11. Tağı koğgul mini (9) tağı yalğanğa nisbet kılğanlarını, tena'um eyelerini. Tağı mühlet birgil anlarğa az.
12. Hāķikat üze [553b/1] katımızda ağır buķağular tağı katıg yangan ot,
13. tağı boğungan kan kılğan ta'ām tağı kın (2) iglig.
14. Ol kün teprenür yir tağı tağlar; tağı irdi tağlar (3) tökülgen tepe, kumlar.
15. Biz idduķ sizing tapa yalawaç, tanuķ (4) sizing üze, neteg kim idduķ Fir'avn tapa yalawaç.
16. Tağı yazdı (5) Fir'avn yalawaçğa tağı tuttuķ anı, katıg tutmak.

17. Neteg (6) saqnur siz, eger küfr ketürsengiz, ol kündin²¹⁹ qılur oğlanlarını qarı?²²⁰

18. (7) Kök yarılğan aning birle. İrdi aning va'desi qılınmış.

19. Haqıqat üze bu, (8) ögüt birmek. Kim kim tilese, tutundı İdisi tapa yol.

20. Haqıqat üze (9) İding bilür, haqıqat üze sen qopar sen, azraq tünnüng iki ülüşindin [554a/1] taqı yarusındın taqı üçde biri; taqı bir ögür anlardın kim sening birle. Taqı Tangrı (2) endāza qılur tünni taqı kündüzni. Bildi kim sanayu bilmegey siz anı, ruşsat birdi (3) sizing üze. Oqung anı kim āsān boldı, Qur'ān oqımaqdın. Bildi kim (4) bolğay sizdin sökel taqı önginler, yöriyürler (5) yirde, isteyürler Tangrıning artuqsı edğülükindin taqı önginler, (6) qıtāl qılışurlar Tangrı yolında. Taqı oqung anı kim āsān boldı, andın. (7) Taqı qılınğ namāznı taqı biring zekātını. Taqı borç biring Tangrığa, (8) körklüg borç. Taqı ne kim burun keçürsengiz özleringiz üçün yahşılıqdın, (9) bulur siz anı Tangrı qatında, ol yahşırax taqı uluğrax şevāb yanındın. Taqı yarlıqayu tileng [554b/1] Tangrıdın; haqıqat üze Tangrı yarlıqağan, rahmet qılğan.

²¹⁹ kündin: künge

²²⁰ "Eğer inkâr ederseniz, gençleri ihtiyarlatan günden nasıl korunursunuz?"

(74)

SÜRETÜ'L-MÜDDEŞİR

(2) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (3) Ay taş tonın keygen!
2. Qopgıl, qorkutgul.
3. Taqı İdingni uluglağıl.
4. Taqı tonlarınğı (4) arıtğıl.
5. Taqı 'azābdın qorkutgul.
6. Taqı birmegil, edgülük qılmağıl üküş köre, yā köp köre.
7. Taqı İdingge (5) şabr qılğıl.
8. Taqı ol vaqtın ürüldi borguqa,
9. ol, ol künde (6) küçey kün,
10. kāfırlar üze, āsān irmez.
11. Qodgul mini taqı ol kim irseni kim (7) yarattım, yalguz.
12. Taqı kıldım anga king taqı üküş māl,
13. [555a/1] taqı oğullar hāzırlar.
14. Taqı yayı birdim anga, yaya birmek.
15. Andın song tama' qılur kim artursam.
16. (2) Andağ irmes; haqıqat üze ol, irdi āyatlarımızğa boyun sümegen.
17. Kötürgey men²²¹ anı küçey aşutğa.
18. Haqıqat üze ol (3) endişe kıldı taqı taqdır kıldı.
19. Öldürülsün, ne şeklen taqdır kıldı!
20. Andın song öldürüldi, neteg taqdır kıldı!
21. (4) Andın song baqtı.
22. Andın song burtardı taqı açığı yüzlüg boldı.
23. Andın song songı çewürdi taqı uluğsındı.
24. Aydı: "İrmez (5) bu, meger sihrı kim rivāyet qılınur."

²²¹ kötürgey men: kötürmegey men

25. "İrmez bu, meger yaratılmışnung sözi."
 26. Köydürgey men anı (6) tamuğğa.
 27. Taqı ne bildürdi sanga, ne turur ol tamuğ?
 28. Bâkı qoymaz taqı qoymaz.
 29. Reng aynatğan köklerning (7) yaş başğa.
 30. Anıng üze on tokuz.
 31. Taqı qılmaduk ot (8) eyelerini, meger firışteler. Taqı qılmaduk sanlarını, meger sinamaq (9) anlarğa kim küfr ketürdiler; munung üçün kim yaqın bilseler anlar²²² kim birildiler kitâbnı [555b/1] taqı artsa anlar kim bittiler bitmek yanındın. Taqı şeklig bolmasalar anlar kim (2) birildiler kitâbnı taqı mu'mınlar. Taqı munung üçün kim aytsa anlar kim (3) köngülleri içinde sökellik, taqı kâfırlar: "Ne neng tiledi Tangrı (4) munung birle meşel <yanındın>?" Anıng mengizlig azdurur Tangrı, ol kim irseni kim tileyür taqı köndürür (5) ol kim irseni kim tileyür. Taqı bilmez İdingning çeriglerin, meger ol. Taqı irmez ol, meger (6) ögütlemek yaratılmışğa.
32. Andağ irmez! Taqı ant içer men ay
 33. taqı tün birle, ol vaqtın kim song çewürdi,
 34. (7) taqı tang birle, ol vaqtın kim yaruk boldı;
 35. haqıkat üze ol, uluğraqlarning birisi,
 36. qorqutğanlıq yanındın (8) yaratılmışğa,
 37. ol kim irse kim tiledi sizdin kim aşnu keçse, yâ song qalsa.
 38. Tigme bir (9) nefis, anıng birle kim qazğandı, tutuğ.
 39. Meger sağ elig eyeleri,
 40. [556a/1] uçmaqlar içinde, soruşurlar
 41. yazuk qılğanlardın:
 42. "Neng kiwürdi sizni (2) tamuğğa?"
 43. Aydılar: "İrmedük namâz qılğanlardın."
 44. "Taqı yitürmez irdük (3) miskinge."
 45. "Taqı kerekmez işke şürü' qılır irdük, kirgenler birle."
 46. "Taqı biz, (4) yalğanga nisbet qılır irdük qıyâmat künini."
 47. "Ançağa tegrü kim keldi bizge yaqın."
 48. Taqı asıg qılmaz anlarğa, (5) şefâ'at qılğanlarning şefâ'atı.
 49. Taqı ne turur anlarğa, ögüt birmekdin yüz ewrügliler?
 50. (6) Tamâm anlar katıg kaçğan eşgekler,

²²² anlar: anlarnı

51. kaçtı arslandın.
 52. (7) Tileyür tıgme bir kişi anlardın kim birilse yayılmış kâğıdlar.
 53. (8) Andağ irmez; korkmazlar âhıratdın.
 54. Andağ irmez; hakikat üze ol ögüt.
 55. (9) Kim kim tilese, zıkr kılgay anı.
 56. Tağı zıkr kılmazlar, meger kim tilese Tangrı. Ol, saknuqluk eyesi tağı yarlıkamak eyesi.

(75)

SÜRETÜ'L-ŞİYÂME

[556b/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (2) Kâsem yâd kıılır men kıyâmat küni birle.
2. Tağı ant içer men malâmat kılgan nefis birle.
3. (3) Şakınur mu kişi kim yıgmağay miz süngüklerini?
4. Belâ yıgar miz, (4) kudratlıg bolup munung üze kim râst kılsa miz barmaklarını.
5. Tileyür âdemî (5) munung üçün kim buyruğdın çıksa ileyindin.
6. Sorar: "Kağan kıyâmat kün?"
7. Ol vaqtın mütehayyir boldı (6) köz,
8. tağı tutuldu ay,
9. tağı cem' kılındı kün tağı ay.
10. (7) Aytur yaratılmış ol kün: "Kayda turur kaçmak?"
11. Andağ irmez, yok sığınu yir.
12. [557a/1] İding tapa, ol kün qarâr.
13. Habar birilür âdemî ol kün, (2) ol nirse birle kim aşnu kıçürdi tağı song koydu.
14. Belkim âdemî, öz teni üze açuk hüccet,
15. (3) tağı eger kemişse 'özrlerini.

16. Tepretmegil aning birle tiling, munung üçün kim iwseng aning birle.

17. (4) Hâkikat üze bizim üze yığmağı tağı oqımağı aning.

18. Ol vaqtın oqıduq anı, uyğul oqımağınğa.

19. (5) Andın song hâkikat üze bizim üze aning beyānı.

20. Andağ irmes, sewer siz bu cihānı.

21. Tağı koyar siz (6) ol cihānı.

22. Yüzler ol kün tāza bolğan,

23. İdisi tapa baqğan.

24. (7) Tağı yüzler ol kün burtarğan.

25. Sizer kim kılınsa aning birle ongurğa sındurğan.

26. (8) Andağ irmez; ol vaqtın kim tegdi boyun çeperleringe,

27. tağı ayıldı: "Kim turur ol oqup tüwkürgen?"

28. Tağı sizdi, (9) ol adırmaq.

29. Tağı yörgesti yünçük yünçük birle.

30. İding tapa, [557b/1] ol kün sürülmek.

31. Tağı rāstlamadı tağı namāz kılmadı.

32. Velī (2) yalğanğa nisbet kıldı tağı yüz ewürdi.

33. Andın song bardı ahli tapa, küwenü.

34. Bī-çāralıq (3) sanga tağı bī-çāralıq!

35. Andın song bī-çāralıq sanga tağı bī-çāralıq!

36. Sizer mü kişi (4) kim koyulsa boşlağ?

37. İrmedi mü nuḡfe indürgen menidin, indürülür?

38. (5) Andın song irdi koyuğ kan, yarattı tağı tüzetti.

39. Tağı kıldı andın iki nev'ni, (6) irkekni tağı tişini.

40. İrmez mü ol qudratlığ, munung üze kim tirgüzse ölüglerni?

(76)

SÛRETÜ'L-İNSÂN

(7) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [558a/1] Keldi mü kişi üze uzak vaqt zamānedin, irmedi angılmış (2) nirse?²²³

2. Biz yarattuk kişini, qarışgan suwdın. (3) Sınayur miz anı; kılduk anı işitgen, körgen.

3. Biz köndürdük anı yolğa, (4) yā şükr kılğan, yā taqı küfr ketürgen.

4. Biz anuk kılduk kâfırlarğa, (5) zencirler taqı gullar taqı tamuğ.

5. Haqıkat üze edgüler, içerler ol hamrdın (6) kim irdi anıñ qatıgı kâfır suwı.

6. Çeşme kim içer anıñ birle Tangrıñıñ qulları; (7) aqtururlar anı, aqturmak.

7. Vefâ qılurlar nezringe taqı qorqarlar (8) ol kündin kim irdi anıñ şerri yayılğan.

8. Taqı yitürürler ta'âmı, (9) sewmeki üze, dervişke taqı yetimge taqı esirge.

9. " Haqıkat üze yitürür miz sizge, [558b/1] Tangrı rızası için. Tilemez miz sizdin, yanut taqı şükr kılmak."

10. "Biz qorqar miz (2) İdimüzdin, ol kün burtarğan, qatıg."

11. Sakladı anlarını Tangrı, ol (3) künnüng şerrindin. Taqı satğaşturdı anlarğa tızalığ taqı sewünmek.

12. Taqı yanut birdi anlarğa, munung birle kim (4) şabr kıldılar, uçmaq taqı harirni.

13. Tayanğanlar aning içinde, tutuğ içindeki tahtlar üze. (5) Körmezler aning içinde künni taqı qatıg sowuq.

²²³ "İnsanoğlu var edilip bahse değer bir şey olana kadar, şüphesiz uzun bir zaman geçmemiş midir?"

14. Taqı yawuq (6) anlar üze anıng köligeleri taqı almaqğa āsān qılındı salkımları, almaqğa āsān qılınmaq.
15. Taqı tezgınlür (7) anlar üze iyışler birle kümüşdin taqı qulpsuz iyışler birle, irdi qārüreler.
16. (8) Qārüre kümüşdin, endāz qıldılar anı, endāza qılmaq.
17. Taqı içrülürler anıng içinde (9) toluğ ayak hamr, irdi anıng qatıgı zencebıl.
18. Çeşme kim anıng içinde, atanur "Selsebıl".
19. [559a/1] Taqı tezgınür anlar üze oğlanlar cāvıdāna qılınmışlar. Ol vaqtın körseng anlarını, (2) saqındıng anlarını saçılmış yünçüler.
20. Taqı ol vaqtın kim kördüng anda, kördüng (3) ni'metler taqı uluğ mülk.
21. Üstünlerinde yaşıl yufqa barçın yipek tonlar (4) taqı qalınq barçın. Taqı uruldılar burma bilezükler kümüşdin. Taqı içürdi anlarğa (5) İdileri, key arıq şarāb.
22. Haqıqat üze bu, irdi sizge yanut. Taqı irdi (6) sa'yıngız, şevāb birilmiş.
23. Biz biz indürdük sening üze Qur'ānı, (7) indürmek.
24. Taqı şabr qılğıl İding hūkmıng. Taqı boyun sümegil anlardın yazuq qılğanga, yā (8) küfr ketürge.
25. Taqı zıkr qılğıl İdingning atını, künnüng avvalında taqı āhırında.
26. Taqı (9) tündin secde qılğıl, ya'nı namāz anga. Taqı tesbıh qılğıl anga, uzun tünle.
27. Haqıqat üze munlar, [559b/1] sewerler bu cihānı taqı qodarlar artlarında ağır künni.
28. (2) Biz yarattuq anlarını taqı küçlüg qılduq bağışlarını. Taqı ol vaqtın kim tiledük, (3) bedel qılduq mengzeşiklerini, bedel qılmaq.
29. Haqıqat üze bu ögüt birmek. Kim kim (4) tilese, tutundı İdisi tapa yol.
30. Taqı tilemez siz, meger kim tilese (5) Tangrı. Haqıqat üze Tangrı, irdi bilgen, hikmetlig.
31. Kiwrür kimni kim tilese, (6) rahmetıng. Taqı zālımlarğa, anuq qıldı anlarğa iglig qın.

(77)

SÛRETÜ VE'L-MÛRSELE

(7) **Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.**

1. [560a/1] **Ḳasem yād ḳılur men ıyınmış firiştelers birle, at yeli mengizlig,**

2. **taḳı ḳatıḡ esgen yıl birle, ḳatıḡ esmek,**

3. **taḳı yayḡanlar birle, (2) yaymaq,**

4. **taḳı ayırt kemişgenler birle, ayırt kemişmek,**

5. **taḳı kemişgenler birle zıkrni,**

6. **'özr aytmak için (3) yā ḳorḳutmak için;**

7. **ḥaḳıḳat üze ol nirse kim va'de ḳılur siz, tüşgen.**

8. **Ol vaḳtın kim yılduzlar (4) yoyuldu**

9. **taḳı ol vaḳtın kim kök açıldı,**

10. **taḳı ol vaḳtın kim taḡlar uşak ḳılındı,**

11. **(5) ol vaḳtın kim yalavaçlar vaḳtları belgülig ḳılındı,**

12. **ḳayu kün için vaḳt yaḳın ḳılındı,**

13. **ayırt küni için.**

14. **(6) Taḳı ne bildürdi sanga, ne turur ayır<t> küni?**

15. **Bî-çāralıḳ ol kün yalḡanḡa nisbet ḳılḡanlarḡa!**

16. **(7) Helāk ḳılmadıḡ mu avvalḳılarını?**

17. **Andın song uydurduḡ songlarını.**

18. **Anıñ meñizlig (8) ḳılur miz yazuḡ ḳılḡanlarḡa.**

19. **Bî-çāralıḳ ol kün yalḡanḡa nisbet ḳılḡanlarḡa!**

20. **(9) Yaratmadıḡ mu sizni, ḥor suwdın?**

21. **Taḳı ḳılduḡ anı ornaḡan, ḳarār ḳılḡu yirde,**

22. [560b/1] **belgülig, endāzaḡa tigrülmüş.**

23. **Endāza ḳılduḡ, neme körklüg endāza ḳılḡanlar!**

24. **Bî-çāralıḳ (2) ol kün yalḡa<n>ḡa nisbet ḳılḡanlarḡa!**

25. **ḳılmadıḡ mu yirni cem' ḳılḡan,**

26. tiriglemi (3) taķı ölüglemi?
27. Taķı kıldıķ anıñ içinde tölengen taĝlar yüksekler. Taķı içürdü<k> sizge (4) suwnı tatlıĝ, sowuķ.
28. Bı-çāralıķ ol kün yalĝańa nisbet kılĝanlarĝa!
29. Barıń ol kim erse tapa kim (5) erdingiz anıñ birle yalĝańa nisbet kılur irdingiz.
30. Barıń kölige tapa üç butaķlıĝ (6) tapa.
31. King irmez taķı mungsuz kılmas yalıńdın.
32. Haķıķat üze ol (7) atar uĝun birle, köşk mengizlig.
33. Tamām ol, sarıĝ tiweler mengizlig.
34. ....²²⁴
35. (8) Bu, sözleşmeslerniñ küni.
36. Taķı destür birilmez (9) anlarĝa kim 'özr ayturlar.
37. Bı-çāralıķ ol kün yalĝańa nisbet kılĝanlarĝa!
38. Bu, ayırt [561a/1] küni. Yıĝduķ sizni taķı avvalkılarnı.
39. Eger bolsa sizge keyd, (2) keyd kılıńg manga.
40. Bı-çāralıķ ol kün yalĝańa nisbet kılĝanlarĝa!
41. Haķıķat üze saķıńanlar, (3) köligeler içinde taķı çeşmeler içinde,
42. taķı hoşluķĝa ketürgen meyvalar içinde, ol nirsedin kim ārzūlayurlar.
43. Ying (4) taķı içing, singitlig, munung birle kim kılur irdingiz²²⁵.
44. Biz anıńg mengizlig (5) yanut birür mız, edĝülük kılĝanlarĝa.
45. ....
46. Ying (6) taķı menfa'at alıńg az, haķıķat üze siz yazuķ kılĝanlar.
47. ....
48. (7) Taķı ol vaķtın kim aytıldı anlarĝa: "Ya'nı tevāzu' kılıńg"; rükū' kılmaılar.
49. (8) ....
50. Qayı sözge, andın song biterler?

²²⁴ Bu ayet ile takip eden 45, 47 ve 49. ayetler tercüme edilmemiş. Muhtemelen bunun sebebi 15, 19, 24, 28, 37, 40, 45, 47 ve 49. ayetlerin birbirlerinin aynısı olmalarından dolayı, mütercim veya müstensihin aynı cümleleri tekrar tekrar yazmaktan kaçınmış olmasıdır.

²²⁵ kılur irdingiz: kılur irdiler

(78)

SÛRETÜ'N-NEBE'

[561b/1] Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig,
rahmeti lâzım.

1. (2) Nedin soruşurlar?
2. Uluğ habardın,
3. ol kim anlar aning içinde (3) ihtilâf kılğanlar.
4. Yıgılğıl; bilgeyer.
5. Andın song yıgılğıl; bilgeyer.
6. (4) Kılmaduk mu yirni töşekler,
7. taqı tağlarını kazuklar?
8. (5) Taqı yarattuk sizni cüftler.
9. Taqı kılduk uyukungızni rāhat.
10. Taqı kılduk (6) tünni ton.
11. Taqı kılduk kündüzni tiriglik.
12. Taqı koparduk üstüngizde (7) yiti muhkem kökni.
13. Taqı kılduk çirāg yangan.
14. Taqı indürdük [562a/1] yağdurmağğa yawuk bolmış bulıtlar<dın> tökülgen suw,
15. munung için kim çıkarsa miz aning birle ewünni taqı yaş otı,
16. (2) taqı büstānlarnı yörgemiş.
17. Hāqikat üze ayırt küni, irdi mu'ayyen kılınmış vakt.
18. Ol kün kim (3) ürülür şūrğa taqı kelür siz ögürler bolup.
19. Taqı açıldı kök, (4) boldı kapuğlar.
20. Taqı yörütüldi tağlar, boldı salgım.
21. (5) Hāqikat üze tamuğ, boldı küygü yir.
22. Hāddin keçgenlerge kaytgu yir.
23. Kiçigiler bolup (6) aning içinde, uzun zamāneler.
24. Tatmazlar aning içinde, sowuk taqı içgü nirse,
25. (7) Meger isig suw taqı tamuğluğlardın aqğan nirseni;

26. muvâfık yanut.
27. Hâkikat üze anlar, irdiler (8) ümenmesler saķışnı.
28. Taķı yalğanğa nisbet kıldılar āyatlarımızğa, yalğanğa nisbet kılmak.
29. Taķı tigme bir (9) nirse, sanaduk anı, bitimek.
30. "Tating, arturmağay miz sizge, [562b/1] meger 'azābnı."
31. Hâkikat üze saķınanlarğa zafer,
32. meyvalıg büstānlar taķı üzümler,
33. taķı kögüzleri kıla başlağan (2) yaşdaşlar,
34. taķı toluğ ayaklar.
35. Eşitmesler anıng içinde bāıl söz (3) taķı yalğan.
36. Yanut İdingdin, baķşış tap bolğan.
37. Köklerning erkligi (4) taķı yirning, taķı ol nirse kim aralarında, raħmet kılgan Tangrı. Erklenmesler andın sözlemekke.
38. (5) Ol kün qopar rüh taķı firışteler, şaf bolup; sözlemesler, (6) meger ol kim irse²²⁶ <kim>, destür birdi anga Tangrı taķı aydı rāst.
39. Ol ol kün kim (7) şābit boldı. Kim kim tilese, tutundı İdisi tapa qaytgu yir.
40. Biz qorquttuq sizni, (8) yaķın qındın. Ol kün baqar kişi ol nirsege kim aşnu keqürdi iki eligi, (9) taķı aytur kāfir: "Ay kāşki men bolsa irdim topraq!"

---

²²⁶ kim irse: kim irsege

(79)

SÜRETÜ VE'N-NÂZİ'ÂT

[563a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (2) Kâsem yâd kılur men tartğan firışteler birle, mübâlağat üze,
2. taqı çıkarganlar birle, çıkarmak,
3. taqı iwe yörigenler birle, (3) iwe yörimek,
4. taqı ozğanlar birle, ozmak,
5. tedbir kılğanlar birle işni.
6. Ol kün (4) teprenür qatıg teprengen.
7. Uyar anga, songınça kelgen.
8. Köngüller ol kün (5) qatıg teprengen.
9. Közleri hor bolğanlar.
10. Ayturlar: "Biz mü kaytarılmışlar, (6) ilkinki hâlatğa?"
11. "Ol vaqtın mu kim bolduq süngükler çürük?"
12. Aydılar: "Ol uğurda (7) hüsrânlıg kezig."
13. Haqıkat üze ol, bir çakırmak.
14. Ol vaqtın anlar [563b/1] kıyâmat yirinde.
15. Keldi mü sanga Mûsânung sözi?
16. Ol vaqtın kim kıkırdı anı İdisi, (2) arıg kılınmış qolda, Tuvâ atlıg yirde:
17. "Bargıl Fir'avn tapa, haqıkat üze ol (3) hâddin keçti."
18. "Ayğıl: 'Bar mu sanga munung tapa kim arıg bolsang?'"
19. "Taqı köndürsem sanga (4) İding tapa, qorqsang'."
20. Körküzdi anga uluğraq âyatnı.
21. Yalganga nisbet kıldı taqı yazdı.
22. (5) Andın song song çewürdi iwe yörüü.
23. Taqı yıgdi taqı kıkırdı,
24. aydı: "Men İdingiz (6) uluğraq."
25. Tuttı anı Tangrı, songnung 'uqûbeti taqı öngnüng tutmaqı.

26. Haqikat üze (7) aning içinde i'tibâr alğu nirse bar, ol kim irse kim qorqar.

27. Siz mü qatıgraq yaratmaq yanındın, yâ (8) kök mü kim qopardı anı?

28. Kötürdi yüksemekini taqı tüzetti anı.

29. Taqı qarangqu kıldı tünini (9) taqı qıqardı küning yaruqını.

30. Taqı yimi, andın song yaydı anı.

31. [564a/1] Qıqardı andın, suwını taqı otlağını.

32. Taqı taqlarnı, tölendürdi anı.

33. (2) Menfa'at üçün, sizge taqı cânvarlarıngızğa.

34. Ol vaqtın kim keldi yinggen (3) ulugraq birle,

35. ol kün saqınur kışi anı kim sa'y kıldı.

36. Taqı zâhir kılındı (4) tamuğ, ol kim irse kim körer.

37. Taqı ol kim irse kim haddin keçti,

38. taqı üyürdi bu yaqınraq (5) tiriglikni;

39. haqikat üze tamuğ, ol sıngı yir.

40. Taqı ammâ ol kim irse kim qorqtı (6) İdisining maqâmındın taqı yıgdi tenini hevâdın;

41. haqikat üze uçmaq, (7) ol sıngı yir.

42. Sorarlar sanga kıyâmatdın, qaçan tölendürmeki.

43. (8) Ne içinde sen, aning zıkrındın?

44. İding tapa, aning biligining tegmeki.

45. Haqikat üze sen, ol kim irsening (9) qorqutğanı kim qorqar andın.

46. Tamâm anlar, ol kün körerler anı, kıçmediler meger künnüng song vaqtı, yâ öng vaqtı.

(80)

SÜRETÜ 'ABESE

[564b/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Burtardı taķı i'rāz kıldı,
2. kim keldi anga közsüz.
3. Taķı ne bildürür sanga, bolğay kim ol (3) arıtğay.
4. Yā ögüt alğay, taķı asıg kılgay anga ögüt.
5. Ammā ol er kim (4) bay boldı,
6. sen anga ta'arruz kıılır sen.
7. Taķı sening üze yok kim arıtmasa.
8. (5) Taķı ol kim irse kim keldi sanga²²⁷ sa'y kılu
9. taķı ol kırkar,
10. sen andın (6) meşğül bolur sen.²²⁸
11. Yıgılğıl; haķıkat üze ol, ögütlemek.
12. Kim tilese, angğay anı.
13. [565a/1] Defterler içinde, kerım kıılınmış,
14. kötrülmiş, arıg kıılınmış.
15. Bitigçiler eligleri birle,
16. kerimler, (2) saknuqlar.
17. Öldürülsün kişi, neme küfr ketürgen ol!
18. Kayu nirsedin yarattı anı?
19. (3) Nuḫfedın yarattı anı taķı endāza kıldı anı.
20. Andın song yol, āsān kıldı anı.
21. Andın song öldürdi anı, (4) kömdürmek buyurdi anga.
22. Andın song ol vaķtın kim tiledi, kırpardı anı.
23. Yıgılğıl; tamām kıılmadı anı kim buyurdi anga.
24. (5) Baķsun ādemī, ta'āminga.

²²⁷ sanga: anga

²²⁸ "Sen Allah'tan korkup sana koşarak gelen kimseye aldırılmıyorsun."

25. Biz kuyduk suwnı, kuymak.
26. (6) Andın song yarduğ yirni, yarmak.
27. Ündürdük aning içinde ewünni,
28. tağı üzümni (7) tağı yaş ot,
29. tağı zeytünni tağı hurmā yığaçların,
30. tağı kawurt büstānlarnı,
31. tağı hoşlukğa ketürgen meyvalarnı (8) tağı otlağnı,
32. menfa'at birmek için sizge tağı kölikleringizge.
33. Tağı ol vaqtın kim keldi kulak tutğan;
34. (9) ol kün kaçır kişi, qarındaşındın
35. tağı anasındın tağı atasındın,
36. tağı cüftindin [565b/1] tağı oğullarındın.
37. Tigme bir kişiğe anlardın, ol kün, işi bar kim tap kelür anga.
38. Yüzler ol kün (2) sewüngen,
39. külgen, sewüngen.
40. Tağı yüzler, ol kün, aning üze (3) toğ.
41. Teger anga qaralık.
42. Anlar, anlar kâfırlar, fäsıqlar.

(81)

SÜRETÜ KÜVVİRET

(4) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (5) Ol vaqtın kim kün tutuldı,
2. taqı ol vaqtın kim yulduzlar tüştiler,
3. taqı ol vaqtın kim (6) tağlar yörütüldi,
4. taqı ol vaqtın kim on aylıq botlaçı ingenler boşlağ koyuldılar,
5. taqı ol vaqtın keyikler (7) cem' kılındı,
6. taqı ol vaqtın tengizler tolduruldı,
7. taqı ol vaqtın tenler cüft kılındı,
8. [566a/1] taqı ol vaqtın tirigle kömülmüşler soruldı,
9. kayu yazuq birle öldürüldi,
10. taqı ol vaqtın kitâblar (2) yayıldı,
11. taqı ol vaqtın kök açıldı,
12. taqı ol vaqtın tamuğ yanduruldı,
13. (3) taqı ol vaqtın uçmağ yawutuldı,
14. bildi ten anı kim hâzır kıldı.
15. (4) Ant içer men kaytğan yulduzlar birle,
16. yörigenler, yaşığanlar birle,
17. taqı tün birle ol vaqtın kim (5) songın çewürdi,
18. taqı tang birle ol vaqtın kim dem ürdi;
19. haqıkat üze ol, kerim yalavaçning (6) sözi;
20. küçlüg, 'arş eyesi katında orunluğ,
21. (7) boyun sünmiş anda²²⁹, amānatlıg.
22. Taqı irmez qoldaşingız, divāna.
23. (8) Taqı kördi anı, açuq kök kırığında.
24. Taqı irmez ol, örtüglüg üze töhmet kılınmış.
25. (9) Taqı irmez ol, iblisning sözi taşlanmış.

---

229 anda: andın song

26. Nirge barur siz?
 27. İrmez [566b/1] ol, meger ögüt 'ālamlarğa,
 28. ol kim irsege kim tiledi sizdin kim rāst bolsa.
 29. (2) Taķı tilemes siz, meger kim tilese Tangrı, 'āamlarning
 erkligi.

(82)

SÜRETÜ İNFETĒRET

(3) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (4) Ol vaķtın kim kök yarıldı,
2. taķı ol vaķtın kim yulduzlar saķıldı,
3. taķı ol vaķtın kim (5) tengizler açıldı,
4. taķı ol vaķtın kim gorlar ahtarıldı,
5. bildi ten (6) anı kim aşnu kiçürdi taķı song koydı.
6. Ay ādemī! Ne neng arsqıurdı sanga, kerim (7) İding birle?
7. Ol kim yarattı sanga, tüz kıldı sini taķı azalaringrı rāst kıldı.²³⁰
8. Qayı şuret içinde kim [567a/1] tiledi, terkib kıldı sini.
9. Yıgılğıl; yalğanga nisbet kıılır siz dinni, yā cezānı.
10. Taķı haķıķat üze (2) sizing üze saķçılar,
11. kerimler, bitigenler;
12. bilürler anı kim (3) kıılır siz.
13. Haķıķat üze edgüler, ni'met içinde.
14. Taķı haķıķat üze fāsıķlar, tamuğ (4) içinde;
15. köyerler anga cezā küninde.
16. Taķı irmez anlar, anlardın ğāyıblar.
17. (5) Taķı ne bildürdi sanga, ne turur cezā küni?
18. Andın song ne bildürdi sanga, ne turur cezā (6) küni?

²³⁰ "O (Allah) ki seni yarattı, düzenledi ve endamlı kıldı."

19. Ol kün erklenmes ten tenge, nirse. Taqı iş buyruq, ol kün Tangrığa.

(83)

SÜRETÜ'L-MUṬAFFİFİN

(7) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. [567b/1] Bî-çâralıq, saġunı toldurmaġanlarġa!
2. Anlar kim ol vaqtın kim saġuladılar, kişiler üze; (2) tükel alurlar.
3. Taqı ol vaqtın kim saġuladılar anlar, yâ ölçtiler anlarġa, ekserler.
4. (3) Sizmes mü anlar, haqıqat üze anlar qoparılmışlar,
5. uluġ künge?
6. Ol kün (4) qopar kişiler, 'âamlarınġ erkligine.
7. Yıġılsunlar; haqıqat üze fâsıqlarınġ (5) bitigi, tamuġ içinde.
8. Taqı ne bildürdi sanga, ne turur "Siccîn"?
9. Bitinmiş (6) kitâb.
10. Bî-çâralıq, ol kün yalġanġa nisbet qılġanlarġa!
11. Anlar kim yalġanġa nisbet qılurlar (7) cezâ künini.
12. Taqı yalġanġa nisbet qılmaz anı, meger tigme bir zulm qılġan, yazuq qılġan.
13. Ol vaqtın kim (8) oqunur anınġ üze âyatlarımız, aydı: "Avvalqılarnınġ bâtil sözleri."
14. Yıġılġıl; ġâlib boldı (9) köngülleri üze ol kim qazġanur irdiler.
15. Yıġılsunlar; anlar İdilerindin, [568a/1] ol kün, hicâb kemşilmişler.
16. Andın song haqıqat üze anlar tamuġnung köygenleri.
17. Andın song aytilur: (2) "Bu ol kim yalġanġa nisbet qılur irdingiz."

18. Yığılsunlar; haqikat üze edgülerning kitābı, (3) "“illiyyīn” içinde.

19. Taqı ne bildürdi sanga, ne turur "“illiyyūn”?

20. Bitinmiş kitāb.

21. (4) Hāzır bolur anga, yawuq qılınmışlar.

22. Haqikat üze edgüler, ni‘met içinde.

23. Tutuğ içindeki tahtlar üze (5) baqarlar.

24. Bilür sen yüzlerinde, ni‘metler körkin.

25. (6) İcrülürler şarābdın, mühr qılınmış.

26. Mühri aning yıpar. Taqı (7) aning içinde rağbat qılsun, rağbat qılğanlar.

27. Taqı aning katığı, Tesnimdin.

28. (8) Çeşme kim içer aning birle, yawuq qılınmışlar.

29. Haqikat üze anlar kim yazuq qıldılar, (9) irdiler anlardın kim bittiler külerler.

30. Taqı ol vaqtın kim keçtiler anlar birle, [568b/1] işāret qılışurlar.

31. Taqı ol vaqtın kim ewrüdiler ahlları tapa, ewrüdiler hoşlanu.

32. (2) Taqı ol vaqtın kim kördiler anlarnı, aydılar: " Haqikat üze munlar azgunlar."

33. Taqı ıdılmadılar (3) anlar üze, saqlağanlar.

34. Bu kün anlar kim bittiler, kāfırlardın (4) külerler.²³¹

35. Tutuğ içindeki tahtlar üze baqarlar;

36. yanut (5) birildi mü kāfırlar, anı kim qılur irdiler.

²³¹ "Bugün inananlar inkâr edenlere gülerler."

(84)

SÜRETÜ'L-İNŞİKÂK

(6) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (7) Ol vaqtın kim kök yarıldı,
2. taqı kulaq tuttı İdisinge taqı sezâ kılındı,
3. taqı ol vaqtın [569a/1] yir tartıldı,
4. taqı kemişti anı kim anıng içinde taqı hâli kıldı,
5. taqı kulaq tuttı İdisinge (2) taqı sezâ kılındı...
6. Ay âdemî! Haqıkat üze sen cehd kılğan sen İding tapa, cehd kılmaq, (3) satğaşğanı sen.
7. Ammâ ol kim irse kim birildi kitâbı sağındın;
8. hisâb kılınğay, (4) âsân hisâb.
9. Taqı ewrülür ahlı tapa, sewündürülüp.
10. (5) Taqı ol kim irsening kim birildi kitâbı arqasının artındın;
11. ündegey (6) yoqalmaqnı.
12. Taqı köygey tamuğğa.
13. Haqıkat üze ol, irdi ahlı içinde, sewündürülüp.
14. (7) Haqıkat üze ol, sizdi kim qaytmağay.
15. Haqıkat üze İdisi, irdi anı körgen.
16. (8) Ant içer men şafaq birle
17. taqı tün birle taqı ol nirse birle kim cem' kıldı
18. taqı ay birle (9) ol vaqtın kim râst boldı,
19. müngey siz bir hâlğa bir hâldın.
20. Ne turur anlarğa kim bitmezler?
21. [569b/1] Taqı ol vaqtın kim oqındı anlar üze Qur'an, secde kılmazlar.
22. Anlar kim (2) küfr ketürdiler, yalğanğa nisbet kılurlar.
23. Taqı Tangrı bilgenrek anı kim yıqsalar kögüzleri içinde.
24. Müjde birgil anlarğa, (3) iglig kın birle.

25. Meger anlar kim bittiler taqı kıldılar edgü 'amellerni, anlarğa sevāb kesilmegen.

(85)

SÜRETÜ'L-BURÛC

(4) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (5) Ant içer men ol kök birle kim burclarluğ,
2. taqı va' de kılınmış kün birle,
3. taqı hâzır bolğan (6) taqı hâzır bolunmuş birle,
4. öldürülsün yarılmış yirlerning eyeleri,
5. tamduq ot eyeleri.
6. (7) Ol vaqtın anlar, aning üze olturğanlar.
7. Taqı anlar ol nirse üze kim kılurlar mu'mınlar birle, [570a/1] tanuqlar.²³²
8. Taqı 'ayb kılmadılar anlardın, meger kim biterler Tangrığa yinggen, (2) ögdülmiş.
9. Ol kim anga köklerning mülki taqı yirning. Taqı Tangrı (3) tigme bir nirse üze tanuq.
10. Haqıkat üze anlar kim fitne kıldılar mu'mın erenlerge (4) taqı mu'mına tişilerge, andın song tevbe kılmadılar; anlarğa tamuğ qını taqı anlarğa (5) ot qını.
11. Haqıkat üze anlar kim bittiler taqı kıldılar edgü 'amellerni, (6) anlarğa uçmaqlar, aqar altınındın arıqlar. Ol, uluğ (7) zafer.
12. Haqıkat üze İdingning tutmağı katıg.
13. Haqıkat üze ol, ol yangıla kılır taqı kaytarur.
14. (8) Taqı ol yarlıqağan, dost tutğan.
15. 'Arş eyesi, ögmekke sezā.
16. Kılğan (9) ol nirseni kim tileyür.
17. Keldi mü sanga çerigler sözi,

²³² "Onlar inananlara yaptıklarını seyredelerdi."

18. Fir'avning taqı Şemüdnung?
19. [570b/1] Anlar kim küfr ketürdiler, yalğanga nisbet qılmak içinde.
20. Taqı Tangrı, artlarındın (2) qapsağan.
21. Ol, şerif Qur'an;
22. Levh içinde saklanmış.

(86)

SÜRETÜ VE'Ṭ-ṬĀRIḲ

(3) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (4) Taqı qasem yād qılur men, kök birle taqı ṬāriḲ birle.
2. Taqı ne bildürdi sanga, ne turur ṬāriḲ?
3. Yaruk (5) yulduz.
4. Yok tigme ten, meger aning üze saklağan.
5. Taqı baqsun (6) ademî, nedin yaratıldı?
6. Yaratıldı tökülgen suwdın.
7. Çıqar (7) ongurqadın taqı kögüz süngükleri arasındın.
8. Haqıqat üze ol, qaytarmaqı üze yaraqlıg.
9. Ol kün [571a/1] bilinür örtüglüg sırlar.
10. Taqı yok anga kuvvatdın taqı yārî birgendin.
11. Taqı kök birle qasem yād qılur men, (2) yağmurlıg bulıt birle,
12. taqı kök yaşlıg yir birle;
13. Haqıqat üze ol, ayırt kemişgen söz.
14. (3) Taqı irmez ol, lâg.
15. Haqıqat üze anlar keyd qılurlar, keyd qılmak.
16. Taqı keyd qılur men, (4) keyd qılmak.
17. Mühlet birgil küfr ketürgenlerge. Mühlet birgil anlarğa, ahasta, ya'nî az mühlet.

(87)

SÜRETÜ'L-A'LÂ

(5) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (6) Tesbîh kılgıl yüksek İdingning atı birle.
2. Ol kim yarattı taqı tüz kıldı.
3. Taqı ol kim (7) taqdir kıldı taqı köndürdi.
4. Taqı ol kim çıkardı otlağrı,
5. kıldı anı eskirmiş çöp [571b/1] kara yağız.
6. Oqıgay miz sanga, unutmağay sen,
7. meger anı kim tiledi Tangrı. Haqıkat üze ol bilür (2) âşkâreni taqı ol kim irseni kim örtülür.
8. Taqı tevfik birgey miz sanga, âsânraq.
9. Ögüt birgil, eger (3) asıg kılsa ögüt.
10. Ögüt kabül kılgay ol kim irse kim korqar.
11. Taqı yırak bolur ögütüngdin, (4) bahtsızraq.
12. Ol kim köyer uluğraq otğa.
13. Andın song ölmes anıñ içinde (5) taqı tirilmes.
14. Kurtuldı ol kim irse kim arındı.
15. Taqı yâd kıldı İdisiniñ atını (6) taqı namâz kıldı.
16. Üyrür siz bu yakınraq tiriglikni.
17. Taqı ol cihân, yahşırak (7) taqı qalğanraq.
18. Haqıkat üze bu turur burunqı şuhflar içinde,
19. İbrâhimnüng taqı Mūsâning şuhfları içinde.

(88)

SÜRETÜ'L-GÂŞİYE

[572a/1] Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Keldi mü sanga kıyāmat sözi?
2. Yüzler ol kün ħor bolġanlar,
3. (3) işlegen, emgengen.
4. Köyer otġa isig.
5. İçrülür key isig (4) çeşmedin.
6. Yok anlarġa yigü nirse, meger ġuruġ tikendin.
7. Semrütmez taġı (5) mungsuz ġılmaz açlıġdın.
8. Yüzler ol kün körklüg.
9. 'Amelinge rāzi bolġan.
10. (6) Yüksek uçmak içinde.
11. Eşitmez anıng içinde fāyidesiz söz.
12. Anıng içinde aġġan çeşme.
13. (7) Anıng içinde kötrülmiş taġtlar,
14. taġı ġoyulmuş idişler,
15. biri biri yanında ġodulmuş (8) yastuġlar,
16. taġı yayılmış töşekler.
17. Baġmazlar mu tiwelerge, (9) neteg yaratıldı,
18. taġı kök tapa, neteg kötrüldi,
19. taġı [572b/1] taġlar tapa, neteg tikildi,
20. taġı yir tapa, neteg yayıldı?
21. (2) Öġüt birgil, ġaġıġat üze sen öġüt birgen sen.
22. İrmes sen anlar üze erklig bolġan.
23. Meger (3) ol kim irse kim ewrüldi taġı küfr ketürdi,
24. ġınayur anı Tangrı uluġraġ ġın birle.
25. ġaġıġat üze bizing tapa ġaytmaġları.
26. (3) Andın song ġaġıġat üze (4) bizing üze, saġışları.

(89)

SÛRETÜ VE'L-FECR

(5) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmetlig.

1. (6) Tang birle kâsem yâd kıtur men,
2. taqı on tün birle,
3. taqı cüft birle taqı tek birle,
4. taqı tün birle, ol vaqtın kim keçer;
5. (7) bar mu anıng içinde ant içgü nirse, 'aql eyesinge?
6. Körmeding mü, neteg kıldı İding [573a/1] 'Ad birle;
7. İrem birle, örelig,
8. ol kim yaratılmadı mengzeşiki (2) iller içinde;
9. taqı Şemüd birle, anlar kim kestiler uluğ taşnı kolda;
10. taqı Fir'avn birle, (3) kazuklar eyesi.
11. Anlar kim haddin keçtiler iller içinde.
12. Taqı üküş kıldılar anıng içinde fesâdnı.
13. (4) Kuydı anlar üze İding, kın kamçısın.
14. Haqikat üze İding, küygü yirde.
15. (5) ademî, ol vaqtın kim sınaşa anı İdisi taqı ağırlasa anı taqı ni'metlig kılsa, (6) aytur: "İdim ağırladı mini."
16. Taqı ol vaqtın kim sınaşa anı taqı tar kılsa (7) anıng üze rüzisin, aytur: "İdim horladı mini."
17. Andağ irmez; ağırlamas siz (8) yetimni.
18. Taqı tuydurmaz siz dervişning ta'âmı üze.
19. Taqı yiyür siz (9) mirâş, cem'lig yimek.
20. Taqı sewer siz mâlnı, köp sewmek.
21. Andağ irmez ol vaqtın [573b/1] tögüldi yir, tögülmek tögülmek,
22. taqı keldi İding taqı firişte şaf bolu şaf bolu;
23. (2) kelindi ol kün tamuğ birle. Ol kün saqınur, yâ ögüt alur ademî, taqı neteg anga (3) saqınmaq?

24. Aytur: "Ay kâşki men aşnu keçürse irdim, tiriglikimge!"
25. Ol kün (4) kınamas aning kınamakını, bir kim irse.
26. Taķı berkitmes berkitmekini, bir kim irse.
27. Ay (5) karar kılğan nefsi!
28. Kaytgıl İding tapa, hoşnüd bolup, hoşnüd bolunmuş.
29. (6) Kirgil kullarım içinge.
30. Taķı kirgil uçmaķımğa.

(90)

SÛRETÜ'L-BELED

(7) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. [574a/1] Kâsem yâd kılur men bu il birle, ya'nî Ka'be birle
2. taķı sen turğan birle bu ilde,
3. taķı Ādam birle (2) taķı ol nirse birle kim toğurdı;
4. yarattuķ ādemini meşakķat içinde.
5. Sizer mü kim (3) yarağlığ bolmağay aning üze bir kim irse?
6. Aytur: "Yoķattım üküş māl."
7. Sizer mü (4) kim körmedi anı bir kim irse?
8. Kılmađuķ mu anga iki köz,
9. taķı til taķı iki tutak?
10. (5) Taķı köndürdüķ anı iki yolĖa, ya'nî Ėayr taķı Şer yolınĖa.
11. Küçeylik birle kirmedi 'aķabaĖa.
12. Taķı ne bildürdi sanga, ne turur (6) 'aķaba?
13. Boyunnung yulmaķı.
14. Yâ yitürmek kün içinde kim açmaķlıĖ turur,
15. (7) yetimge yawuķluķ eyesinge,
16. yâ dervişke dervişlik eyesinge.
17. Andın song boldı (8) anlardın kim bittiler taķı vaşiyyet kılıştılar Şabr birle taķı Şabr kılıştılar rahmet kılmaķ birle.

18. Anlar (9) sağ yan eyeleri.
 19. Taķı anlar kim küfr ketürdiler âyatlarımızğa, anlar sol yan eyeleri.
 20. Anlar üze örtüglüg ot.

(91)

SÛRETÜ VE'Ş-ŞEMS

[574b/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Taķı ķasem yād ķılur men kūn birle taķı yaruķlukı birle,
2. taķı ay birle, ol vaķtın uydı anga,
3. taķı kūndüz birle, (3) ol vaķtın kim açtı,
4. taķı tūn birle, ol vaķtın kim kelür anga,
5. taķı kök birle taķı ol nirse birle <kim> ķopardı,
6. (4) taķı yir birle taķı ol nirse birle kim yaydı anı,
7. taķı ten birle taķı ol nirse birle kim tüzetti anı,
8. taķı ilhām ķıldı anga (5) buyruķdın çıķmaķını taķı saķnuķlukını;
9. ķurtuldı ol kim irse kim arıttı anı.
10. Taķı nevmid boldı (6) ol kim irse kim ekisti anı.
11. Yalganga nisbet ķıldı Şemūd, ĥaddin keķmeki birle;
12. ol vaķtın kim ıyındı (7) bed-baĥtraķı.
13. Aydı anlarğa Tangrıning resūlı: "Tangrıning ingenindin taķı suwındın ülüşini."²³³
14. [575a/1] Yalganga nisbet ķıldılar anı taķı singrin kestiler anı. Örtti anlar üze İdileri, yazuķları birle. Taķı tüz ķıldı anı.
15. Taķı ķorkmaz songındın.

²³³ "Allah'ın peygamberi onlara 'Allah'ın devesine ve onun su içme hakkına dokunmayın' dedi."

(92)

SÜRETÜ'Ş-ŞİDDİK

(2) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (3) Kâsem yâd kıılır men tün birle, ol vaqtın kim kelür,
2. tağı kündüz birle, ol vaqtın açıldı,
3. tağı ol nirse kim yarattı (4) irkekni tağı tişini;
4. haqıkat üze 'amelingiz muhtelif.
5. Ammâ ol kim irse kim birdi (5) tağı saqındı,
6. tağı râstladı körklüglükni,
7. âsân kılgay miz anı âsânraqğa.
8. (6) Tağı ammâ ol kim irse kim bahillik kıldı tağı mungsuzluk da'vâsını kıldı,
9. tağı yalğanga nisbet kıldı körklüglükni,
10. (7) müheyyâ kılgay biz anga küçeyrekke.
11. Tağı ne mungsuz kıılır andın mâlı, ol vaqtın [575b/1] helâk boldı?
12. Haqıkat üze bizim üze köni yol.
13. Tağı haqıkat üze bizge ol cihân tağı bu cihân.
14. (2) Kırkıttum sizni otdın, yalnglanur.
15. Köymezi anga, meger ol bahtsızraq,
16. kim (3) yalğanga nisbet kıldı tağı yüz ewürdi.
17. Tağı saqlangay andın ol saqnukraq,
18. kim birür (4) mâlını, zekât birür.
19. Tağı yok bir kim irse, aning qatında, ni'metdin, yanut birilür;
20. (5) meger yüksekrek İdisining rızâsın istemek.²³⁴
21. Tağı /// râzi bolğay.

²³⁴ "Onun nezdinde hiç kimsenin mükâfat verilecek bir nimeti yoktur, o (bunu) sadece yüce Rabbinin hoşnutluğunu aramak için (yapmıştır)."

(93)

SÜRETÜ VE'D-DUHÂ

(6) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (7) Taķı ķasem yād ķılur men ķuşluk vaķtı birle,
2. taķı tün birle, ol vaķtın kim ķarangķu boldı;
3. ķoymadı sini İding taķı dūşman tutmadı.
4. Taķı ol cihān [576a/1] yaķşıraķ sanga, bu cihāndın.
5. Taķı birgey sanga İding, rāzı bolğay sen.
6. (2) Bulmadı mu sini yetim, sıgındurdı?
7. Taķı buldı sini, ya'nı bildi azğan; köndürdi.
8. (3) Taķı buldı sini derviş, bayıttı.
9. Ammā yetimge ķahr ķılmağıl.
10. Taķı ammā (4) tilegenge sarsıtmağıl.
11. Taķı ammā İding ni'metini sözlegil.

(94)

SÜRETÜ'L-İNŞİRÂH

(5) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (6) Açmaduķ mu sanga kögüzüingni?
2. Taķı ķodduķ sindin yüküingni,
3. ol kim (7) bastı arķangı.
4. Taķı kötürdük sanga zıkringni.
5. Hāķıķat üze küçeylik birle āsānlıķ.
6. (8) Hāķıķat üze küçeylik birle āsānlıķ.
7. Ol vaķtın kim fāriğ boldung, emgengil.

8. Taqı İding tapa raġbat qılġıl.

(95)

SÜRETÜ VE'T-TİN

[576b/1] Başladım Tangrı atı birle; üküş raġmetlig, raġmeti lāzım.

1. (2) Ant içer men tın birle taqı zeytün birle,
2. taqı Tūr-ı Sinin birle,
3. taqı bu amānatlıġ (3) il birle,
4. yarattuġ ādemini rāst qılmaġnung körklügreki içinde.
5. Andın song (4) qaytarduġ anı, astınlarning astınraqı.
6. Meger anlar kim bittiler taqı qıldılar edġü 'amellerni, (5) anlarġa kesilmegen şevāb.
7. Ne neng yalġan qılur sini, mundın song, cezā birle, yā dın birle?
8. İrmez mü Tangrı hūkm qılġanlarning hūkm qılġanra[qı]?

(96)

SÜRETÜ'L-ĶALEM

[577a/1] Başladım Tangrı atı birle; üküş raġmetlig, raġmeti lāzım.

1. (2) Oġuġıl İdingning atı birle, ol kim yarattı.
2. Yarattı ādemini, qoyuġ qanlardın.
3. (3) Oġuġıl. Taqı İding kerimreki.
4. Ol kim öğretti qalem birle.
5. Öğretti ādemige, (4) anı kim bilmedi.
6. Yıġılsun; haġıqat üze ādemī haddin keçer,

7. kim kördi anı bay boldı.²³⁵
8. (5) Haqikat üze İding tapa kaytmaq.
9. Kördüng mü anı kim yığar,
10. kulnı, (6) ol vaqtın namāz kıldı?
11. Kördüng mü, eger bolsa köni yol üze,
12. yā buyurdı (7) saknuqluk birle?
13. Kördüng mü, eger yalğanğa nisbet [kılisa] taqı [yüz ewürse]?
14. Bilmedi mü, haqikat üze Tangrı körer?
15. Yıgılsun; eger (8) yığılmasa tartğay miz bürçek birle,
16. bürçek yalğan sözlegen, haṭā kılğan.
17. (9) Ündesün meclisini²³⁶.
18. Ündegey miz 'azāb firıştelerini.
19. Andag irmes; boyun sümegil anga. Taqı secde kılqıl taqı yawuğıl.

(97)

SÜRETÜ'L-ḲADR

[577b/1] Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Biz indürdük anı Ḳadr tüninde.
2. Taqı ne bildürdi sanga, ne turur Ḳadr tüni?
3. (3) Ḳadr tüni, yaḥşıraḡ turur ming aydın.
4. İner firışteler taqı Cebreyil 'aleyhi's-selām, (4) anıng içinde İdilerining buyruqı birle tigme bir işdin.
5. Selāmatlıḡ ol, tang atğınçe.

²³⁵ "İnsan kendisinin zengin olduğunu görünce muhakkak azar."

²³⁶ meclisini: مجلسینی

(98)

SÜRETÜ LEM YEKÜN

(5) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. [578a/1] Bolmadı anlar kim küfr ketürdiler, kitâb eyelerindin taķı ortak koşğanlar: (2) ayrılğanlar, ançağa tegrü kim kelse anlarğa açuķ hüccet;

2. yalavaç Tangrıdın, okıyur (3) arıģ kılınmıģ şahıfeler,

3. anıng içinde rāst kitāblar.²³⁷

4. Taķı ayrılmadı (4) anlar kim birildiler kitāb, meger mundın song kim keldi anlarğa açuķ hüccet.

5. (5) Taķı buyrulmadılar, meger munung üçün kim kulluķ kılsalar Tangrığa, hāliş kılığlı bolup anga dın, (6) müsülmānlar bolup; taķı kılsalar namāznı taķı birseler zekātnı. Taķı ol, rāstning (7) dını.

6. Hāķıķat üze anlar kim küfr ketürdiler, kitāb eyelerindin (8) taķı ortak koşğanlar, tamuğ otı içinde, cāvidānalar anıng içinde. Anlar, anlar (9) yaratılmıģlarınıng yawuzra[ķı].

7. Hāķıķat üze anlar kim bittiler taķı kıldılar edģü 'amellerni; [anlar, anlar yaratılmıģlarınıng yaħşıraķı].

8. [Anla]rning yanutları İdileri katında, iķāmet büstānları, aķar [578b/1] astınındın arıķlar, cāvidānalar anıng içinde ulaģu. Hoşnüd boldı Tangrı anlardın taķı hoşnüd boldılar andın. Ol, ol kim irsege kim korktı İdisindin.

²³⁷ "Kitaplılardan ve müşriklerden olan inkârcılar, kendilerine apaçık bir belge, içinde kesin ve en doğru hükümlerin bulunduğu arınmış sayfaları okuyacak, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber gelinceye kadar inkârlarından vazgeçecek değillerdi."

(99)

SÜRETÜ'Z-ZELZELE

(2) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (3) Ol vaktın kim teprenildi yir, teprenilmek,
2. taķı çıkardı yir, (4) yüklerini,
3. taķı aydı âdemî: "Ne turur anga?";
4. ol kün sözleyür habarlarını,
5. (5) munung birle kim İding vahy kıldı anga.
6. Ol kün kıytur kişiler taķuķ hâli üze, (6) munung üçün kim körküzülseler 'amellerini.
7. Kim kim kılsa zerre endâzasınça edgülık, körgey anı.
8. (7) Taķı kim kim kılsa zerre endâzasınça yawuzluk, körgey anı.

(100)

SÜRETÜ VE'L-'ÂDIYÂT

[579a/1] Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (2) Ant iķer men yügürgen atlar birle, ün kıılığlı bolup,
2. ot çıkarganlar birle, çıkığlı bolup,
3. taķı ğâret kılganlar birle, (3) tang birle,
4. kıopardılar anda toğnı,
5. ortada boldılar anıng birle bir yığında;
6. haķıķat üze (4) âdemî, İdisinge nû-sipâslık kılgan.
7. Taķı haķıķat üze ol, anıng üze tanuķ.

8. (5) Tağı haqıkat üze ol, māl sewer üçün baħıl.
9. Bilmez mü, ol vaqtın kim çıkarıldı, (6) ol kim gorlar içinde
10. tağı cem' kılındı, ol kim kögüzler içinde?
11. Haqıkat üze İdileri, anlarını ol kün bilgen.

(101)

SÜRETÜ'L-ĶĀRİ'A

[579b/1] Başladım Tangrı atı birle; üküş raħmetlig, raħmeti lāzım.

1. (2) Kıyāmat kün.
2. Ne turur kıyāmat kün?
3. Tağı ne bildürdi sanga, ne turur kıyāmat kün?
4. Ol kün (3) bolur kişiler, kelebekler mengizlig taqıtılmış.
5. Tağı bolur tağlar, (4) çapulmuş bodāğlıg yüng mengizlig.
6. Ol kim irse kim ağır boldı ölçülmişleri,
7. ol, (5) tiriglik içinde rızālīg.
8. Tağı ol kim irse kim yüngül boldı ölçülmişleri,
9. anıng anası tüşgen, ya'nī yoğalğan.
10. (6) Tağı ne bildürdi sanga, ne turur ol?
11. İsig ot.

(102)

SÛRETÜ'T-TEKÂŞÛR

(7) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. [580a/1] Meşgöl kıldı siz<ni>, köp da'vâ kılışmaq,
2. ançağa tegrü kim ziyârat kıldıngız goristânlarga.
3. Yıgılğıl, bilgey siz.
4. (2) Andın song yıgılğıl, bilgey siz.
5. Yıgılğıl; eger bilse irdingiz, yaqinning bilmişî mengizlig.
6. (3) Körgey ök siz tamuğnı.
7. Andın song körgey ök siz, yaqinning 'aynı.
8. Andın song sorulğay oq siz, ol kün, tena'umdın taqı tehvdin.

(103)

SÛRETÜ VE'L-'AŞR

(4) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (5) Qasem yâd kıtur men ikindü namâzı birle,
2. haqıkat üze âdemî ziyân içinde.
3. Meger anlar kim bittiler (6) taqı kıldılar edgü 'amellerni taqı vaşiyet kılıştilar şâbit iş birle taqı vaşiyet kılıştilar şabr birle.

(104)

SÜRETÜ'L-HÜMEZE

[580b/1] Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (2) Bî-çāralıq tigme bir kişi 'ırzını sındurganga, ta'n kılganga!
2. Ol kim yıgdi mālını taqı sanadı anı.
3. (3) Saqınur, haqıkat üze mālı, cāvidāna kıldı anı.
4. Yıgılğıl; bırakılğay tamuğka.
5. (4) Taqı ne bildürdi sanga, ne turur Hıtaame?
6. Tangrının yandurmuş otı,
7. ol kim aşar, gālīb bolur (5) köngüller üze.
8. Ol, anlar üze örtüglüg,
9. örekler içinde temdīd kılinmış.

(105)

SÜRETÜ'L-FİL

(6) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [581a/1] Körmeding mü, neteg kıldı İding fil eyelere birle?
2. Kılmadı mu (2) keydlerini, zāyı' kılmak içinde?
3. Taqı ıddı anlar üze, ögür ögür kuşlarını.
4. Atar anlarını (3) taş birle bişrülmiş balçıkdın.
5. Kıldı anlarını, yinmiş ekin yapurgakı mengizlig.

(106)

SÛRETÜ KÛREYŞ

(4) Başladım Tangrı atı birle; üküş raḥmetlig, raḥmeti lâzım.

1. (5) Kureyşnüng ögretmeki üçün,
2. ögrenmekleri, köçmekinge qışning taqı yayning;
3. qulluq qılsunlar (6) bu ewnüng İdisinge.
4. Ol kim yitürdi anlarğa açlıqdın taqı qurtardı anlarını
qorqunçdın.

(107)

SÛRETÜ'D-DİN

[581b/1] Başladım Tangrı atı birle; üküş raḥmetlig, raḥmeti lâzım.

1. (2) Kördüng mü anı kim yalganğa nisbet qılur dinni?
2. Taqı ol, ol kim def' qılur yetimni.
3. (3) Taqı yöndermez dervişning ta'âmı üze.
4. Bî-çaralık namâz qılğanlarğa,
5. anlar, (4) anlar namâzlarındın ğāfillar.
6. Anlar, anlar kim riyā qılurlar.
7. Taqı yığarlar zekâtnı.

(108)

SÛRETÜ'L-KEVŞER

(5) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (6) Biz birdük sanga, uçmañnung arıg havzını.
2. Taqı namâz kılğıl İdingge taqı tiwelerni boğazlağıl.
3. Haqıkat üze yigrenening, ol eksük, ya'ni song.

(109)

SÛRETÜ'L-KĀFİRÛN

[582a/1] Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (2) Ayğıl: "Ay kâfırlar!"
2. "Kulluk kılmaz men, anga kim kulluk kıılır siz."
3. "Taqı (3) [ir]mes siz kulluk kıılğanlar, anga kim kulluk kıılır men."
4. "Taqı irmez men kulluk kıılğan, anga kim kulluk kııldingız."
5. "Taqı <irmez> (4) siz kulluk kıılğanlar, anga kim kulluk kıılır men."
6. "Sizge diniñiz taqı manga dinim."

(110)

[SÜRETÜ'N-NAŞR]

(5) Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. [582b/1] Ol vaqtın kim keldi Tangrıning yārısı taqı açmaq,
2. taqı kördüng kişilerni, kir[ürler] (2) Tangrıning dīninge ögür ögür;
3. tesbīh kılğıl İdingning ögmeki birle taqı yarlıqayu tilegil [andın. Haqıkat üze ol, irdi tevbeni qabül kılğan].

(111)

SÜRETÜ EBİ LEHEB

(3) Başladım Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lāzım.

1. (4) Yoqaldı Ebī Lehebning iki elgi taqı yoqaldı.
2. Ol niyābet kılmadı andın, mālı taqı [ol kim] (5) kazğandı.
3. Köygey otğa yalınlgı;
4. taqı tişisi (6) otunnung kötürgeni,
5. boynında urқанlar büktürülmişdin.

(112)

SÛRETÜ'L-[İHLAŞ]

[583a/1] **Tangrı atı birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.**

1. (2) Aygıl: "Ol Tangrı yalguz, bir."
2. "Tangrı uğranılmış."
3. "Toğurmadi (3) taqı toğrulmadi."
4. "Taqı bolmadi anga teng, bir."

(113)

SÛRETÜ'L-FELAĞ

(4) **Tangrı [atı] birle başlayur men; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.**

1. (5) Aygıl: "Sıgnu[r men] tangning Tangrısinga;
2. ol nirsening yawuzluğındın kim yaratur,
3. taqı қarangқu tünning şerrindin, [583b/1] ol vaқtın kim қarangқusı kirdi,
4. taqı tüwkürgenlerning şerrindin, tügünler içinge,
5. taqı (2) ҳased қılğanning şerrindin, ol vaқtın kim ҳased қıldı."

(114)

SÜRETÜ'N-NÂS

(3) Başlayur men Tangrı atı birle; üküş rahmetlig, rahmeti lâzım.

1. (4) Aygıl: "Sıgnur men kişilerning İdisinge,
2. halklarning erkliginge;
3. ....
4. vesvese qılğanning (5) şerrindin, yeşingen iblisdin,
5. ol kim vesvese qılur kişilerning (6) kögüzleri içinde;
6. perilerdin taqı âdemilerdin.

25875

2. cilt

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
TÜRK DİLİ ANABİLİM DALI

HAREZM TÜRKÇESİ
SATIR ARASI KUR'AN TERCÜMESİ

GİRİŞ-METİN-SÖZLÜK

II

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Gülden SAĞOL

Danışman

Prof. Dr. Emine GÜRSOY-NASKALI

İstanbul-1993

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

SÖZLÜK

SÖZLÜĞÜN TERTİBİ

1. Kur'an metnindeki Arapça kelimelerin karşılığı olarak çeviride kullanılan her kelime ve birleşik şekil, sözlükte yer almıştır.

2. Türkçe isim ve fiil kök veya gövdeleri ile sıfatlar, zarflar, edatlar, yabancı asıllı kelimeler ana madde olarak alınmıştır. Ana maddelerin altında ise kendi içlerinde alfabetik olarak dizilen ara maddeler verilmiştir. Ara madde olarak alınan şekiller şunlardır:

A. Çeşitli birleşikler.

B. *-makl -mek, -ganl -gen, -mışl -miş, -lıgl -lig, -rakl -rek, -kı, -ki* vb. geçici isim ve sıfat teşkil eden eklerle yapılan isim ve sıfatlar ile bu isim ve sıfatlarla kurulan birleşik şekiller.

C. Her maddenin sonunda, kelimenin içinde bulunduğu birleşik şekiller, bakınız (bk.) şeklindeki göndermenin ardından alfabetik olarak dizilmiştir.

3. Ana veya ara madde olarak alınan kelimelerin veya birleşiklerin birden fazla manası varsa, bu manalar 1., 2., 3., ... numaralarıyla gösterilmiştir.

4. Her mana için kelimenin o manayla kullanıldığı örnek verilirken geçtiği yerin baş kısmına, Kur'an metnindeki Arapçası transkripsiyonlu olarak parantez içinde yazılmıştır. Söz konusu kelime birden fazla Arapça kelimenin karşılığı olarak kullanılmışsa, her Arapça kelime için ayrı bir örnek verilmiştir. Birden fazla olan Arapça kelimeler, aslı üç harfi esas alınarak Arap alfabesinin harf sırasına göre dizilmiştir. Kelimenin geçtiği yer gösterilirken varak ve satır numarası ile birlikte sure ve ayet numarası da yazılmıştır.

5. Her kelime ve birleşğin manası verilirken karşılığı olarak kullanıldığı Arapça kelimenin Kur'an'daki anlamı ve mütercimini bunu yansıtmış şekline dikkat edilerek en ince mana nüanslarına kadar verilmeye çalışılmıştır.

6. Sözlükte ses değişikliğine uğrayan kelimelerin bütün şekillerinin birlikte mütalâa edilebilmesi için, karşılaştırınız (krş.) işareti verilerek kelimenin diğer şekillerine bakılması temin edilmiştir.

7. Asıl çeviri kısmında geçmeyip mütercimın açıklama mahiyetinde eklediği kısımlarda geçen kelimelerin Arapça karşılıkları bulunmadığı için, bunlar (-) işareti ile gösterilmiştir.

8. Türkçe çevirideki fiilden menfi fiil teşkilinde kullanılan *-ma-/ -me-* ekleri ile isimden menfi isim yapımında kullanılan *-sız/ -siz/ -suz/ -süz* ekleriyle teşkil edilen şekiller, lüzum hissedilmedikçe sözlüğe alınmamıştır.

9. Kelimelerin gramer kategorileri, yani cinsleri gösterilmemiştir. Yalnız manaları birbirine karıştırılabilecek bir kaç kelimedede belirtme yoluna gidilmiştir.

10. Arapçada malûm ve meçhul fiiller için kök olarak aynı mastar kullanılmakla birlikte, sözlükte karışıklığa meydan vermemek için meçhul fiillerin mastarlarının yanına meçhul (m.) işareti koyulmuştur.

11. Örneklerin başında verilen Arapça kelimeler harf-i tarifsiz yazılmış, yalnız nakıs kelimelerin ism-i failleri ile esma-i hüsnadan olan kelimelerin önüne harf-i tarif koyulmuştur.

12. Kur'an'da geçen Arapça çekimli fiillerin mastarları, çoklukların teklikleri, müenneslerin müzekkerleri alınmakla birlikte bazı mana özelliklerini göstermek için yer yer çekimli fiillere, müenneslere ve çokluk kelimelere de yer verilmiştir.

A

âbadân (F) mamur, bakımlı

âbadân kıl- imar etmek
(‘amr) 386a/8=30/9

‘abkârî (A) parlak ve işlemeli döşek
(‘abkâriyy) 510b/5=55/76

a‘cemî (A) Arapçadan başka bir dilde olan
(a‘cemiyy) 459a/9=41/44

‘âciz (A) gücü yetmeyen, âciz

‘âciz bol- gücü yetmemek, âciz olmak
(‘acz) 109a/6=5/31
(‘ayâ’) 483a/7=46/33

‘âciz kıl- âciz bırakmak
(i‘câz) 419b/8=35/44

‘âciz kılğan âciz bırakan
(mu‘ciz) 380a/9=29/22

‘acz (A) güçsüzlük, âcizlik

‘aczka nisbet kılı âciz bırakmaya çalışarak
(mu‘âcizîn) 409a/5=34/5

aç- I 1. kapalı bir şeyi açmak

(feth) 332b/6=23/77

2. vermek

(feth) 158a/4=7/96

3. ferahlatmak, genişletmek

(şerh) 302a/5=20/25

4. göstermek

(ibdâ’) 147b/8=7/20

5. kaldırmak, yukarıya çekip toplamak, sıvamak

(keşf) 364a/3=27/44

6. akıtmak

(fecd) 279a/8=17/90

(tefcir) 279a/9=17/91

7. zafer yolunu açmak, fetih vermek

(feth) 488a/2=48/1

8. kaldırmak, gidermek, uzaklaştırmak

(keşf) 365b/3=27/62

9. bildirmek, açıklamak

(ibdâ') 46a/6=2/284

(tecliyet) 168b/6=7/187

(feth) 11a/8=2/76

açğan gideren, kaldıran

(kâşif) 125a/9=6/17

açğanlık açma, açıklama

açğanlık hâli üze açıklayarak

(mübeyyinâtin) 536b/9=65/11

açmak 1. açma, akıtma

(tefcir) 279a/9=17/91

2. zafer

(feth) 488a/2=48/1

3. giderme, uzaklaştırma

(keşf) 276a/3=17/56

4. açıklama, izah

(tefsir) 347b/5=25/33

5. bildirme, beyan

(beyân) 65a/8=3/138

aç- II acıkmak

(cev') 308b/7=20/118

açığ tatlı olmayan, acı

(ucâc) 513a/4=56/70

açığ yüzlüg bol- yüzünü buruşturmak, kaşlarını çatmak

(besr) 555a/4=74/22

açıgrağ daha acı, daha üzücü

(emerr) 507b/6=54/46

açıl- 1. açılmak

(feth m.) 445a/7=39/71
 (teftih m.) 150b/8=7/40
 2. zahir olmak, belli olmak
 (bedâ') 148a/3=7/22
 (tebeyyün) 460b/1=41/53
 3. ortaya çıkmak
 (tecelli) 575a/3=92/2
 (zuhür) 389b/4=30/41
 4. akmak, fişkirmek
 (inbicäs) 165a/9=7/160
 5. akıtılmak, fişkirtılmak
 (tefcir m.) 566b/5=82/3
 6. yarılmak
 (feth m.) 562a/3=78/19
 (ferc m.) 560a/4=77/9
 (keş m.) 566a/2=81/11
 7. açılmak, sıvanmak
 (keşf m.) 543b/4=68/42

açılğan ortaya çıkan, görünen
 (bâriz) 447b/8=40/16

açılmak fetih, zafer
 (feth) 515a/7=57/10

açılmış açılmış
 (müfettaḥ) 435b/7=38/50

açlık açlık
 (cū') 22b/3=2/155
 (maḥmaşat) 104b/1=5/3

açmaklıg açlık
 (mesgabet) 574a/6=90/14

açuk 1. açık, apaçık
 (mübşir) 361b/2=27/13
 (beyyin) 283a/3=18/15
 (mübîn) 24a/6=2/168
 (mübeyyin) 30b/3=2/208
 (zâhir) 284b/1=18/22
 (faşl) 433b/1=38/20
 2. görünen, gizli olmayan

- (şehâdet) 132b/3=6/73
 3. gerçeği ortaya koyan, açıklayan
 (mübîn) 468b/7=43/29
 4. çıplak, örtüsüz, boş
 (bâriz) 287a/4=18/47
 5. açık, durgun, sakin
 (rahv) 474a/5=44/24
 6. açıkça, alenen
 (mübşireten) 276a/9=17/59
 (cehreten) 99b/3=4/153
 7. zahir, esma-i hüsnâ
 (ez-zâhir) 514a/5=57/3

açuk beyân kılgan açık olarak beyan eden
 (mübîn) 257b/6=16/4

açuk bol- 1. zahir olmak
 (tebeyyün) 15b/9=2/109
 (istibânet) 130a/3=6/55
 (zuhûr) 188a/4=9/48
 2. belli olmak, ayrılmak, ayırt edilmek
 (tebeyyün) 27a/7=2/187

açuk hüccet açık delil
 (âyet) 6b/6=2/39
 (başîrat) 238b/5=12/108
 (beyyinet) 216a/6=11/28
 (sultân) 452a/3=40/56

açuk iş açık iş; açık delil
 (başîret) 477a/8=45/20

açuk kııl- açıklamak, apaçık bildirmek
 (tebyîn) 27b/2=2/187

açuk körülgen açık, apaçık görülebilen
 (mübîn) 253a/7=15/18

açuk nirse açık belge, açık delil
 (başîret) 170b/1=7/203

açuk söz maksadı anlatan söz
 (beyân) 508a/4=55/4

açuk sözlemekke yawuma- neredeyse maksadını anlatamamak
(lâ kevdü'l-ibānet) 470b/3=43/52

açuk yol açık yol
(sebīl) 525b/7=60/1
(minhāc) 112a/7=5/48

açukluk açıklık

açukluk hâlda açık olarak, açık açık
(beyyinātin) 371b/9=28/36

açukluk hâli üze açık olarak, açık açık
(beyyinātin) 478a/1=45/25

açukluk üze açık olarak, açık açık
(beyyinātin) 413b/4=34/43

'Ād (A) Hz. Hud'un peygamber olarak gönderildiği kavmin adı
('ād) 481b/7=46/21

ada- 1. isim vermek, adlandırmak   krş. **ata-**
(da'vet) 281a/7=17/110
(tesmiyet) 154b/6=7/71
2. nispet etmek
(da'vet li) 300a/2=19/91

adağ ayak
(ricl) 341b/3=24/45
(kadem) 66b/2=3/147

bk. üç adağı üze turğan

adağlıg ayaklı

bk. dört adağlıg

Ādam (A) ilk insan ve ilk peygamber
(ādem) 276b/5=17/61
(vālid) 574a/1=90/3

adaş adaş

(semiyy) 294a/3=19/7

âdemî (A) insan, insan oğlu
(ins) 509b/2=55/39
(insân) 547a/8=70/19

bk. periler takı âdemiler, yaratılmış âdemiler

‘âdet (A) davranış
(de’b) 177b/1=8/52

adım adım, iz
(ḥuṭvât) 24a/5=2/168

ağır- ayırmak   krş. **ayır-**

ağırmağ 1. ayırma
(firāk) 557a/9=75/28
2. süttten kesme
(fişâl) 393a/4=31/14

‘adl (A) adalet, doğruluk
(ķist) 49b/9=3/21, 97a/3=4/135

‘adl kıł- âdil olmak
(‘adl) 105b/8=5/8
(iķsât) 493a/9=49/9

‘adl kıłđan âdil olan
(muķsit) 493b/1=49/9

‘adl kılu bil- âdil olabilmek
(‘adl) 75a/8=4/3
(iķsât) 75a/6=4/3

‘Adn (A) cennetteki tabakalardan birinin adı
(‘adn) 191b/2=9/72

adşıl- 1. seğilip ayrılmak   krş. **ayşıl-**
(imtiyâz) 423b/8=36/59
2. uzaklaşmak, terketmek, ayrılmak
(bereḥ) 235b/6=12/80
3. evlilik birliğini bozmak

(mufāraḳat) 535b/3=65/2

aḳrılmak çocuk süttten kesilme
(fişāl) 480b/8=46/15

āfat (A) belâ, musibet

āfatdın saklanmış temiz, tertemiz, samimî
(selim) 428b/6=37/84

āfatlıg musibetli, belâlî

bk. közi āfatlıg mengizlig baḳ-

'afv (A) bağışlama, af

'afv kıl- 1. bağışlamak, affetmek
(şafh) 16a/1=2/109
('afv) 99b/5=4/153
2. vermek, bağışlamak
('afv) 36b/2=2/237

'afv kılğan 1. bağışlayan, affeden
(el-'āfi) 64b/8=3/134
2. bağışlayıcı, affedici, esma-i hüсна
(el-'afüvv) 99a/4=4/149

'afv kılın- bağışlanmak, affedilmek
('afv m.) 25b/6=2/178

ağ- yükselmek, çıkmak, artmak

bk. menfa'atleri köp ağğan

āgāh (F) bilgili, haberdar, uyanık

āgāh bolgıl (bolgul) dikkatli ol, gözünü aç!
(elā) 195a/7=9/99

āgāz (F) başlama

āgāz kıl- başlamak
(.) 171a/1=8

ağın dilsiz

(ebkem) 264b/6=16/76

ağır 1. hafif olmayan, ağır, yüklü

(şekil) 241a/9=13/12

2. zor, çetin

(şekil) 559b/1=76/27

ağır bol- ağır olmak, ağır gelmek, ağır basmak

(şikal) 146b/7=7/8

ağır bolası vakt bol- (gebe kadın için) doğurması yaklaşmak

(işkâl) 169a/5=7/189

ağır bukağı ağır bukağı, ağır pranga

(nikl) 553b/1=73/12

ağır çerig bolmuş hâlde toplu olarak

(zahf) 172b/6=8/15

ağır iyış ağır kap

(gull) 164b/8=7/157

ağır kelgen ağır gelen, çetin

(-) 7a/7=2/45

ağır yük ağır yük, büyük mesuliyet

(işr) 46b/7=2/286

ağırla- iyi muamele etmek, ihsan ve lutufta bulunmak

(ikrām) 573a/6=89/15

ağırlağan ağırlayan, itibareden, yücelten

(mükrim) 321a/8=22/18

bk. uluğluk idisi tağı ağırlamak eyesi

ağırlan- hürmet ve itibar görmek

ağırlanmış hürmet ve itibar görmüş

(mükrem) 312b/1=21/26

ağırlık ağırlık
(vaqr) 126a/7=6/25

ağız ağız
(fūh) 69b/7=3/167

ağrıg ağrı
(ezā) 28b/7=2/196

ağruk yük, külfet
(evd) 40a/1=2/255

ah yazıklar olsun, yuh!
(uff) 315a/9=21/67

āhasta (F) ağır ağır, acele etmeksizin
(rüveyden) 571a/4=86/17

āhastalık yavaşlık
(müks) 281a/3=17/106

āhastalık birle oku- yavaş yavaş okumak
(tertil) 553a/2=73/4

'ahd (A) ahit, söz, sözleşme
(iştir) 58a/6=3/81
(ḥabl) 62a/4=3/112
(zimmet) 182a/3=9/8
(‘akd) 103b/2=5/1
(‘ahd) 11b/6=2/80
(mişāk) 89b/9=4/90
(mevşik) 233b/8=12/66
(yemin) 182b/4=9/13E

'ahd kıl- sözleşmek, antlaşmak
(‘ahd) 161a/6=7/134
(mu‘āhedet) 25b/2=2/177
(mişāk) 243a/7=13/25

'ahd kılış- sözleşmek, antlaşmak
(mu‘āhedet) 489a/1=48/10
(muvāşekat) 105b/4=5/7

āhır (A) sonu olmayan, baki, esma-i hüsna
(el-āhır) 514a/5=57/3

bk. künnüing āhırı

āhırkı sonraki
(āhır) 512a/8=56/49

āhırat (A) öbür dünya, ahiret
(āhıret) 97a/1=4/134

āhırat sarāyı ahiret yurdu, ahiret sarayı
(dār) 435b/3=38/46

ahl (A) 1. aile, akraba
(ehl) 233b/6=12/65
2. ehil, erbap
(ehl) 491a/8=48/26
3. sahip
(ehl) 419b/4=35/43
4. topluluk, cemaat
(āl) 7b/6=2/50
5. halk
(ehl) 32a/2=2/217

Ahmed (A) Hz. Muhammed'in isimlerinden biri
(aḥmed) 529a/3=61/6

aḥsaḳ aksak, topal
(a'rac) 343b/3=24/61

aḥtarıl- alt üst edilmek, aktarılmak
(ba'şeret m.) 566b/5=82/4

aḳ beyaz
(ebyaz) 27a/8=2/187

aḳ çakır ayak berrak kadeh
(ke's) 511b/2=56/18

aḳ yir çorak yer, çöl
(şa'id) 282b/1=18/8

aķ- akmak krş. 1ķ-
(cereyān) 42a/8=2/266

aķğan 1. akan
(el-cāri) 572a/6=88/12
(ma'in) 541b/8=67/30
2. yağan
(midrār) 124a/6=6/6

bk. köp aķğan, tamuğluğlardın aķğan nirse, tamuğluğlardın aķğan, yir yüzinde aķğan şarāb, revān aķğan

'aķaba (A) sarp yokuş
(aķabet) 574a/6=90/12

aķar- ağarmak
(ıbyizāz) 61a/9=3/106

'aķd (A) ahit, sözleşme

'aķd kıl- 1. sözleşmek, antlaşmak
(aķd) 81a/9=4/33
2. nikāhlamak
(nikāh) 404b/7=33/49

'āķıbat (A) son, sonuç, netice
(te'vil) 85b/1=4/59

aķın sel, akın
(seyl) 242a/5=13/17

aķır- ağrımak

aķırmak ağrıma, ağrı, acı
(şehik) 224b/1=11/106

'aķl (A) akıl, fikir, düşünce
(hicr) 572b/7=89/5
(hulm) 501b/8=52/32
(lubb) 43a/2=2/269
(nuhyet) 309b/4=20/128

bk. sihr kılınıp 'aķlı üze ğalebe kılınımış

'**aıldın ok** akli bomboş olan
(fāriğ) 369a/3=28/10

'**aklı bolmak** olgunlaşma
(eşudd) 274a/3=17/34

'**aklı kit-** sarhoş olmak
(inzāf) 427b/1=37/47

'**aklı yitiz bolmak** olgunlaşma
(eşudd) 369a/9=28/14

'**aklsız** aptal, akılsız

'**aklsız bol-** sarhoş olmak
(inzāf) 511b/3=56/19

aklık beyazlık, akılık
(şeyb) 293b/5=19/4

akru yavaş, sessiz

akru oku- kısık sesle okumak
(muḥāfetet) 281a/9=17/110

akru sözle- fısıldamak
(vesveset) 147b/8=7/20

akru sözleş- fısıldaşmak
(teḥāfüt) 307b/6=20/103

aktur- akmasını sağlamak, akıtmak
(seyl) 242a/5=13/17
(tefcir) 285b/8=18/33

akturmak akıtma
(tefcir) 558a/7=76/6

āl (A) kavim
(āl) 451a/4=40/45

al- 1. almak

- (aḥz) 58a/3=3/81
 (ittiḥāz) 290a/6=18/77
 (iḳtibās) 515b/6=57/13
 (ḳabz) 307a/4=20/96
 (telakḳī) 336b/9=24/15
2. çıkarmak
 (aḥz) 167a/5=7/172
3. geri almak
 (aḥz) 164a/3=7/154
4. almak, alıkoymak
 (aḥz) 235a/9=12/78
5. gidermek, yok etmek
 (aḥz) 128b/7=6/46
6. kaydetmek
 (telakḳī) 496a/1=50/17

bk. artuḳ al-, asıḡ al-, awıp al-, azıḳ al-, fāyide al-, intikām al-,
 i'tibār al-, 'ivaz al-, keyl al-, ḳorkunçını al-, menfa'at al-, mīrāş al-
 öç al-, öḡüt al-, satḡın al-, tükel al-, yaḥşısın al-

- alḡan** 1. alan
 (āḥiz) 42b/6=2/267
 2. kaydeden
 (el-mütelaḳḳī) 496a/1=50/17

bk. intikām alḡan, mīrāş alḡan, öç alḡan, öḡüt alḡan, tükel alḡan
 bk. asıḡ alḡu nirse, i'tibār alḡu nirse, menfa'at alḡu , menfa'at alḡu
 nirse

- alıḡlı** kabul eden, alan
 (āḥiz) 498a/4=51/16

- alıp bar-** götürmek
 (istihvā') 132a/5=6/71

- almak** alma
 (aḥz) 100b/3=4/161
 (ḳabz) 348b/5=25/46
 (ḳabzat) 307a/4=20/96

bk. öç almak, öḡüt almak

almakğa āsān kılın- istifadeye sunulmak, istifadesi kolaylaştırılmak
(tezlil m.) 558b/6=76/14

almakğa āsān kılınmaq istifadeye sunulma
(tezlil) 558b/6=76/14

ala karışık renkli, alaca

ala yınlıg alaca hastalığına tutulmuş, alaca tenli kişi
(ebraş) 121b/4=5/110

alasız lekesiz, kusursuz
(-) 302a/3=20/22

'ālam (A) kâinat, âlem krş. **'ālem**
('ālem) 352a/4=26/16

bk. zamānening 'āamları

'alāmet (A) belirti, alâmet
(şe'iret) 103b/5=5/2

'ālamıyān (F) dünyevî
(.) 52b/8=3/42

alçağ itaatkâr krş. **alçaq**
(hāşi') 543b/6=68/43
(hāzi') 351b/3=26/4

alçağ bol- saygılı olmak, hürmet göstermek
(huşū') 516a/5=57/16

alçağ bolğan itaatkâr
(hāşi') 525a/4=59/21

alçağlık itaat

alçağlık kılğan itaatkâr
(hāşi') 317a/9=21/90

alçağlık kılğan eren itaatkâr erkek
(hāşi') 403a/6=33/35

alçağlık kılğan tişi itaatkâr kadın
(hâşî'et) 403a/6=33/35

alçaq itaatkâr krş. alçağ

alçaq bol- itaat etmek
(ihbât) 325a/4=22/54

alda- 1. kandırmak, aldatmak
(had') 178b/4=8/62
(mürâvedet) 233a/5=12/61
2. ayartmak istemek
(mürâvedet) 507a/7=54/37

aldağan kişning 'amelin kıl- aldatmaya çalışmak
(muḥâde'et) 2b/8=2/9

aldağanlar 'amelin kıl- aldatmaya çalışmak
(muḥâde'et) 98a/7=4/142

aldamak aldatmak, kandırmak
(gurûr) 137b/6=6/112

aldan- aldanmak
(sehr) 333b/2=23/89

aldaş- karşılıklı aldanmak

aldaşmak karşılıklı aldanma
(teğâbün) 534a/2=64/9

aldaşmaqda yinggenning 'amelin kılğan aldatmayı iyi bilen;
aldatmanın, hilenin cezasını veren
(hâdi') 98a/7=4/142

'âlem (A) kâinat, âlem krş. **'âlam**
(âlem) 437b/2=38/87

âlet (A) âlet
(vizr) 484b/1=47/4

bk. ölçüglüg âlet

'aleyhi'l-la'ne (A) lânet onun üzerine olsun
(-) 324b/8=22/52

'aleyhi's-selâm (A) selâm onun üzerine olsun
(-) 577b/3=97/4

alın alın
(cebîn) 429b/2=37/103
(cebhet) 186a/2=9/35

alın- alınmak, kabul edilmek
(aḥz m.) 516a/3=57/15

bk. mîrâş alın-

alınmış alınmış
(maḳbûz) 46a/2=2/283

alınmış ot ateş parçası
(ḳabes) 301b/1=20/10
(şihâb) 361a/3=27/7

alış- birbirinden almak
bk. borç alış-

'âlim (A) bilgin, âlim
(âlim) 383a/2=29/43

Allâh (A) Allah
(allâh) 281a/8=17/110

alt alt krş. altın
(taht) 249b/1=14/23

altı altı
(sittet) 200a/6=10/3

altıda bir altıda bir
(südüs) 77b/1=4/12

altınçı altıncı
(sâdis) 519b/7=58/7

altın alt krş. **alt**
(taht) 439b/5=39/16

altmış altmış
(sittin) 519a/8=58/4

altun altın
(dīnār) 57a/3=3/75
(zeheb) 48b/7=3/14
(zuḥruf) 279b/3=17/93

'am (A 'amm) amca
('amm) 405a/3=33/50

amān (A) güvence, emniyet

amān bağışlağan emniyet veren, himaye eden, esma-i hüsna
(el-müheymin) 525a/9=59/23

amānliĝ emniyetli, tehlikesiz
(āmin) 374a/4=028/57

amānat (A) emanet
(emānet) 408a/4=33/72

amānatliĝ 1. güvenilir, itimat edilen
(emīn) 356b/3=26/125
2. emniyetli, tehlikesiz
(āmin) 385a/6=29/67
(emīn) 576b/2=95/3

'amel (A) iş, davranış, hareket
(sa'y) 317b/5=21/94
(tā'ir) 272a/3=17/13
('amel) 293a/2=18/110

bk. aldağan kişining 'amelin kıl-, aldağanlar 'amelin kıl-,
aldaşmaqda yinggenning 'amelin kılğan, edĝü 'amel, 'ilm ve 'amel,
hile kılğanlar 'amelin kıl-

'amel-i şālīh ũze sābit tur- iyi ve doğru davranış hususunda
kararlı olmak

(-) 118b/6=5/93

'amel kıl- yapmak, işlemek
(‘amel) 268b/5=16/111

'amel kılğan yapan, işleyen
(‘āmil) 65a/5=3/136

ammā (A) 1. fakat, ama
(ammā) 564a/5=79/40
2. -a gelince
(ammā) 576a/4=093/11

ana 1. anne
(ümm) 519a/1=58/2
(vālidet) 35a/7=2/233
2. anne; yer, yurt
(ümm) 579b/5=101/9

bk. ata ana, konumlarning anası

ana er qarındaşı dayı
(hāl) 343b/7=24/61

ana er uyası dayı
(hāl) 405a/3=33/50

ana kız qarındaşı teyze
(hālet) 79a/6=4/23

ana kız uyası teyze
(hālet) 405a/4=33/50

anasız annesi olmayan

bk. atasız anasız

anča misil, kat
(mişl) 69a/9=3/165

anča tigrü ta ki, nihayet
(hattā) 239a/2=12/110

ança tigrü kim -a kadar
(hattâ) 235b/6=12/80

ançağa kim -a kadar
(mâ) 418b/7=35/37

ançağa tegi nihayet
(hattâ) 127a/1=6/31

ançağa tegi kim 1. -a kadar
(hattâ) 131b/4=6/68
2. ta ki, nihayet
(hattâ) 126a/8=6/25

ançağa tegrü 1. -a kadar
(hattâ) 75b/6=4/6
2. nihayet
(hattâ) 291a/8=18/90

ançağa tegrü kim 1. -a kadar
(ev) 36a/6=2/236
(hattâ) 8a/6=2/55
2. ta ki, nihayet
(hattâ) 78a/9=4/18

ançağa tigi kim -a kadar
(hattâ) 472b/3=43/83

ançağa tigrü nihayet
(hattâ) 456b/9=41/20

ançağa tigrü kim 1. -a kadar
(hattâ) 180a/2=8/72
2. ta ki, nihayet
(hattâ) 449b/8=40/34

ançası bar lâkin, fakat
(ve lâkin) 3a/3=2/12
(ve lâkinne) 117a/3=5/81

ançası bar kim lâkin, fakat
(ve lâkin) 22b/2=2/154
(ve lâkinne) 33b/3=2/225

ançaklı o derece, o kadar

ançaklı tamām sanki, gibi
(ke-enne) 168b/7=7/187

anda 1. orada

(bi-hi) 579a/3=100/4

(şemme) 16b/8=2/115

(hunālik) 52a/5=3/38

2. oraya

(şemme) 354a/9=26/64

andağ öyle

andağ ermes hayır, öyle değil
(kellā) 354a/6=26/62

andağ irmes hayır, öyle değil
(belā) 16a/7=2/112
(kellā) 299b/1=19/79

andağ irmez hayır, öyle değil
(kellā) 547a/6=70/15

andağ irse o zaman, o takdirde
(izen) 86b/1=4/67

andağ ok evet, öyle
(belā) 445a/9=39/71
(ne'am) 426a/7=37/18

andık- yemin etmek

(i'tilā') 337b/5=24/22

(.) 126a/4=6/23

andın oradan

(min-hā) 4b/5=2/25

('an-hā) 6a/8=2/36

andın song ondan sonra

(şümme) 5a/9=2/29

andın songra 1. ondan sonra

(şümme) 7b/8=2/51

2. bundan sonra, artık

(ba'du) 484a/9=47/4

ang- 1. zikretmek

(zıkr) 65a/1=3/135

2. hatırlamak

(zıkr) 154a/9=7/69

(zıkrā) 131b/5=6/68

3. düşünmek, öğüt almak

(zıkr) 426a/5=37/13

(tezekkür) 365b/4=27/62

angmak 1. anma, zikretme

(zıkr) 346a/9=25/18

2. öğüt

(zıkrā) 316b/9=21/84

anggan düşünen, öğüt alan

(zākir) 225a/8=11/114

(müddekir) 506a/8=54/15

angdur- 1. hatırlatmak

(tezkır) 45b/1=2/282

2. öğüt vermek, düşündürmek

(tezkır) 497b/2=50/45

angdurmak hatırlatma, öğüt verme, öğüt

(zıkrā) 134b/1=6/90

(tezkır) 208b/2=10/71

(tezkiret) 301a/2=20/3

angduruglı hatırlatan, öğüt veren

(zıkrā) 359b/6=26/209

angdurul- hatırlatılmak, öğüt verilmek

(tezkır m.) 106b/6=5/13

angıl- zikredilmek, anılmak

angılmış zikredilmiş, anılmış

(mezkür) 558a/1=76/1

angru ileri, öte
(varā') 547b/7=70/31

anıñ onun (ol zamirinin ilgi hali) krş. **aning**

anıñ birle kim ondan ötürü, ondan dolayı
(bi-mā) 164a/7=7/155

anıñ mengizlig böyle, bu şekilde
(kezālik) 354a/4=26/59

anıñ meñizlig böyle, bu şekilde
(kezālik) 560a/7=77/18

anıñ teng onun gibi, öyle; evet
(ne'am) 353a/8=26/42

aning onun (ol zamirinin ilgi hali) krş. **anıñ**

bk. ol ün kim aning birle yir teprenür

aning birle kim ondan ötürü, ondan dolayı
(bi-mā) 66b/7=3/151

aning mengiz böyle, bu şekilde
(kezālik) 309a/8=20/126

aning mengizlig böyle, bu şekilde
(kezālik) 139a/2=6/122

anlar onlar (3. çokluk şahıs zamiri) krş. **olar**
(ülā'ike) 57a/9=3/77
(hum) 2b/2=2/4
(.) 12b/6=2/86

anlar kim onlar ki
(ellezīne) 2a/4=2/4

ant ant, yemin
(ill) 182a/7=9/10
(ķasem) 513a/8=56/76
(yemīn) 121a/4=5/108

bk. üküş ant içgen

ant iç- yemin etmek

(ilâ') 33b/4=2/226

(halif) 85b/8=4/62

(iķsām) 391a/5=30/55

(mukāsemet) 148a/2=7/21

(.) 236a/6=12/85

ant içiş- karşılıklı yemin etmek

(teķāsüm) 364b/2=27/49

ant içme- yemin etmemek; yemini bozmak

(hıns) 435b/1=38/44

ant yād kıl- yemin etmek

(.) 86a/5=4/65

anuk 1. mevcut olan, bulunan, hazır

(hāzır) 287b/1=18/49

('atid) 496a/7=50/23

2. peşin

(hāzır) 45b/5=2/282, ,

anuk kıl- hazırlamak

(i'tād) 229b/4=12/31

(i'dād) 91a/2=4/93

(tehyi'et) 282b/4=18/10

anuk kılın- hazırlanmak

(i'dād m.) 4b/2=2/24

anuk kılı bir- hazırlayıvermek, hazırlamak

(tebvi'et) 210b/7=10/93

anukluk hazırlanan, gerekli olan şey, levazım

(cihāz) 233a/2=12/59

('uddet) 187b/8=9/46

'ār (A) utanma, utanç duygusu

(hamiyyet) 491a/6=48/26

‘ār tut- utanmak, çekinmek
(istinkāf) 102a/6=4/172

ar- yorulmak
(istihsār) 312a/1=21/19

armağ yorgunluk
(luğūb) 418b/3=35/35

- ara** 1. iki şey arasındaki mesafe
(beyn) 16b/3=2/113
(hilāl) 365b/1=27/61
2. kişilerin birbirine karşı olan ilgisi
(beyn) 493b/2=49/10
3. iç
(beyn) 129b/7=6/53
(hilāl) 390b/2=30/48
(fi) 501b/2=52/26
4. orta
(beyn) 10a/8=2/68

bk. sağmağ arasınığ endāzasınça

‘Arab (A) Arap

bk. bādiya ‘Arabları, bedevī ‘Arablar

- ‘Arabī (A) 1. Arap**
(‘arabiyy) 459a/9=41/44
2. Arapça
(‘arabiyy) 461a/7=42/7

‘Arabī bolmağanlarning tili yabancı dil
(a‘cemiyy) 359a/9=26/198

‘Arabī tili üze bolğan Arapça olan
(‘arabiyy) 441a/3=39/28

‘Arafāt (A) Mekke civarında bulunan bir dağın adı
(‘arafāt) 29b/1=2/198

ārām (F) huzur, sükûn, emniyet
(sekinet) 187a/2=9/40

arı arı

bk. bal arısı

arı- temiz olmak

(tahâret) 33a/5=2/222

arığ 1. kirli olmayan, temiz

(tayyib) 105a/9=5/6

2. güzel, hoş, değerli

(tayyib) 191b/2=9/72

3. günahsız, saf, temiz

(zekât) 290b/3=18/81

(zekiyy) 289b/8=18/74

(tayyib) 260a/6=16/32

bk. key arığ, köngli arığ tişi, uçmağnung arığ havzı

arığ bol- temizlenmek, arınmak

(tezekkî) 305b/1=20/76

(tib) 445b/5=39/73

arığ kıl- temizlemek, arıtmak

(tezkiyet) 530a/6=62/2

(tañhîr) 322a/3=22/26

arığ kılğan temizleyen

(tahûr) 348b/8=25/48

(muñahhir) 54b/3=3/55

arığ kılınmış temiz, temizlenmiş

(muñahher) 513a/9=56/79

(muñaddes) 301b/3=20/12

arığ nerse temiz ve helâl şey

(tayyib) 452b/9=40/64

arığ nirse temiz ve helâl şey

(tayyib) 164b/7=7/157

arığrak daha temiz, daha hoş

(añher) 35a/3=2/232

(ezkā) 338b/2=24/28

arıgsız pis, murdar
 (ḥabīs) 249b/5=14/26
 (rics) 118a/8=5/90
 (neces) 184b/7=9/28

arıgla- Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etmek
 (tesbīḥ) 257a/3=15/98
 (taḳdīs) 5b/4=2/30

arıklık 1. temizlik, saflık
 (zekāt) 294b/2=19/13
 2. bütün noksan sıfatlardan uzak olma, münezzeḥ olma
 (ḥāṣe) 229b/6=12/31
 (subḥān) 5b/7=2/32

arıklıkta nisbet kıl- günahsız ve saf olduğunu iddia etmek
 (tezkiyet) 504b/3=53/32

arıgsızlık pislik
 (rics) 199a/6=9/125

arık ırmak, nehir
 (nehr) 4b/4=2/25
 (neher) 38a/9=2/249

arın- 1. temizlenmek
 (teṭāḥhur) 33a/5=2/222
 2. günahattan arınmak
 (zekā') 337b/4=24/21
 (tezekkī) 417a/5=35/18

bk. key arın-

arınan temizlenen
 (mütetāḥhir) 33a/6=2/222

arıt- temizlemek, arıtmak
 (tezkiyet) 69a/7=3/164
 (tezekkī) 417a/5=35/18
 (taṭḥīr) 554b/4=74/4
 (temḥīṣ) 67b/9=3/154

bk. ziyāda arıt-

arıtma temizleme, arıtma

(şibgat) 20a/1=2/138

(taḥīr) 403a/1=33/33

(temhīş) 65b/4=3/141

arğa 1. arka, arka taraf

(zahr) 27b/7=2/189

2. arka, sırt

(zahr) 127a/3=6/31

3. sulb, omurga, bel

(zahr) 167a/6=7/172

arğasın saklağan sırtını koruyan, binilmek ve kullanılmaktan azat edilen (deve)

(hām) 120a/4=5/103

arğur- önüne çıkmak

arğurup tilemegen önüne çıkıp istemeyen, ihtiyacını gizleyen

(kāni') 323a/6=22/36

arğuru karşı, çapraz

arğuru koyğan nirse engel olan şey, mânia

('urzat) 33a/9=2/224

'ārlan- çekinmek, utanmek

(istinkāf) 102b/2=4/173

arsıq- aldanmak

arsıqmaq aldanma

(ğurūr) 72a/9=3/185

arsıqtur- aldatmak

(ğurūr) 566b/6=82/6

arsıqturmaq aldatmak

(ğurūr) 148a/3=7/22

arslan aslan

(kasvarat) 556a/6=74/51

'arş arş

('arş) 570a/8=85/15

arşun bir uzunluk ölçüsü, arşın

(zirā') 546a/1=69/32

art arka, arka taraf

(ḥalf) 420b/4=36/9

(varā') 72b/6=3/187

art- artmak, çoğalmak

(rabv) 389a/8=30/39

(ziyādet) 431a/1=37/147

(izdiyād) 71a/5=3/178

artğan artan, yükselen, çoğalan

(er-rābī) 242a/6=13/17

artmak artma, artış

(ziyādet) 186a/8=9/37

(mezid) 496b/5=50/30

artuk fazla, ziyade

(ziyādet) 203b/6=10/26

(kebīr) 404b/5=33/47

artuk al- artmak

(izdiyād) 241a/1=13/8

artuk edgölük büyük lutuf

(fażl) 70b/4=3/174

artukrak 1. daha çok, daha fazla

(erbā) 266b/6=16/92

2. daha iyi, daha hayırlı

(ezkā) 35a/3=2/232

(emşel) 304a/8=20/63

artukluk lutuf, kerem, inayet

(fażl) 37a/6=2/243

artukluk kıl- üstün olmak, üstünlük sağlamak
(tefazzul) 329b/1=23/24

artuksı fazla, ziyade; fazladan, nafile

artuksı edgülük bol lutuf ve kerem
(fażl) 523b/2=59/8

artuksı kıl- nafile olarak, gönülden koparak yapmak
(tefavvu') 22b/8=2/158

artuksı kılğan nafile olarak, gönülden isteyerek yapan
(muttavvi') 192a/9=9/79

artuksı namāz kıl- nafile namaz kılmak
(-) 278a/8=17/79

artuksı nirse fazla, bol şey
(fażl) 29a/9=2/198

artuksı söz nafile, boş söz
(lağv) 298a/5=19/62

artuksı tã'at nafile ibadet
(nāfilet) 278a/8=17/79

artur- 1. artırmak, çoğaltmak
(irbā') 44a/7=2/276
(ziyādet) 2b/9=2/10
(izdiyād) 97b/3=4/137
2. üstün kılmak, üstün hale getirmek
(ziyādet) 154b/1=7/69
(tekrīm) 277b/2=17/70
(tafżil) 7b/1=2/47

arturmak üstün kılma
(tafżil) 277b/4=17/70

arturul- üstün kılınmak
(tafżil m.) 264a/4=16/71

arturulmuş fazla, ziyade

(mezid) 496b/8=50/35

aruk zayıf

(a'cef) 231b/1=12/43

arukluk darlık, kıtlık

(žurr) 236b/4=12/88

'arz (A) yer

'arz -1 **şahih** gerçek yer

(-) 533a/6=64/3

'arza (F) sunma, gösterme

'arza **kıl**- 1. göstermek

('arz) 5b/6=2/31

2. teklif etmek

('arz) 408a/3=33/72

'arza **kılın**- arz edilmek, gösterilmek

('arz m.) 434b/4=38/31

arzū (F) arzu

(şehvet) 48b/6=3/14

arzūla- arzu etmek, istemek

(iddi'ā') 458a/5=41/31

(iştiḥā) 318a/7=21/102

(temennī) 530b/9=62/7

(vudd) 15b/7=2/109

arzūlamak arzulama, arzu

(şehvet) 156a/3=7/81

as- idam etmek, asmak

(şalb) 100a/5=4/157

(taşlib) 304b/9=20/71

āsān (F) 1. kolay

(heyvin) 294a/6=19/9

(yesir) 81a/2=4/30

2. yumuşak, hoş

(meysür) 273b/2=17/28
 3. kolayca, yavaşça
 (yesiren) 348b/5=25/46

bk. almakğa âsân kılın-, almakğa âsân kılınmak

âsân bol- kolay olmak, kolayına gelmek
 (teyessür) 554a/3=73/20
 (istisâr) 28b/9=2/196

âsân bolğan nirse kolay olan şey
 ('afv) 170a/4=7/199

âsân kıl- kolaylaştırmak
 (teysir) 565a/3=80/20

âsân kılmak izin verme
 (izn) 153b/1=7/58

âsân kılı bir- kolaylaştırıvermek,
 (tesvîl) 228a/3=12/18
 (taṭvî') 109a/3=5/30

âsânraq daha kolay, en kolay
 (yüsrâ) 571b/2=87/8
 (ehven) 388a/1=30/27

âsânlık 1. kolaylık
 (ḥasenet) 158a/1=7/95
 (serrâ') 158a/2=7/95,
 (yüsr) 291a/8=18/88
 2. esenlik, selâmet
 (selâm) 423b/7=36/58

âsâyiş (F) huzur
 (ravḥ) 513b/6=56/89

asığ 1. fayda
 (nef') 116b/2=5/76
 (menfa'at) 257b/7=16/5
 2. kâr, faiz
 (ribâ') 100b/4=4/161

asıġ al- faydalanmak
(temettu') 388b/8=30/34

asıġ alġu nerse istifade edilecek şey
(metā') 450b/1=40/39

asıġ kıl- 1. fayda vermek
(iġnā') 503b/9=53/26
(nef') 216b/9=11/34
2. kazanç sağlamak, kâr etmek
(riḅḅ) 3b/1=2/16

asıġ tegür- fayda vermek
(nef') 202a/8=10/18

asıġsız kötü
(ḥabīs) 42b/5=2/267
(sū') 360b/6=27/5
(seyyi') 195b/8=9/102

asıġsız bol- faydasız olmak, kötü olmak
(ḥubṣ) 153b/1=7/58

asıġsız fāl tut- uğursuz saymak
(teṭayyür) 160b/9=7/131

asıġsız iş kötü iş
(ḥabīs) 316a/1=21/74

asıġsız nirse kötü şey, pis şey
(ḥabīs) 164b/8=7/157

asıġsız söz kötü söz
(ḥabīs) 338a/4=24/26

asıġsızrak daha kötü
(ṣerr) 114a/2=5/60

asıġsızlık kötülük

bk. song asıġsızlıkı

asıl- 1. asılmak, sarkmak

(tedelli) 503a/5=53/8

2. idam edilmek

(şalb) 231a/5=12/41

(taşlib) 109b/5=5/33

bk. boyunğa asılğan nirse

asılmış askıya alınmış; ne dul ne de evli (kadın)

(mu'allakat) 96a/9=4/129

aşl (A) asıl

(ümm) 245b/1=13/39

ast alt taraf, alt krş. **astın**

(taht) 470b/2=43/51

astında (nikâh bağı) altında

(taht) 538b/7=66/10

astın 1. alt taraf, alt krş. **ast**

(taht) 42a/9=2/266

(sâfil) 222a/2=11/82

(esfel) 400a/2=33/10

2. alçak, sefil

(esfel) 429a/6=37/98

astınrak 1. daha aşağı, daha alt

(esfel) 176a/3=8/42

2. daha aşağı, daha az

(ednâ) 519b/7=58/7

3. daha alçak, daha sefil

(esfel) 576b/4=95/5

aş yemek

bk. irte aş

aşlıg aşla ilgili, yemeğe mahsus

aşlıg tırgı sofrâ

(mâ'idet) 122a/1=5/112

aş- yukarı çıkmak, aşmak, yükselmek

(rukıyy) 279b/3=17/93
 (irtikā') 432b/9=38/10
 (tesevvür) 433b/2=38/21
 (şu'ūd) 416a/2=35/10
 (teşa''ud) 139b/2=6/125
 (ittilā') 372a/5=28/38
 (zuhūr) 292a/1=18/97
 ('uruc) 396a/6=32/5

aşmak yukarı çıkma, yükselme
 (rukıyy) 279b/3=17/93

aşak 1. aşağı
 2. ayak yolu, helâ
 (gâ'it) 105a/8=5/6

bk. közi aşak

aşak bol- alçalmak, kısılmak
 (huşū') 308a/2=20/108

aşak kıl- 1. alçaltmak, kısmak
 (ğazāzat) 492b/3=49/3
 2. aşağı eğmek, indirmek
 (hafz) 256b/4=15/88
 (ğazāzat) 338b/7=24/31

aşak kılğan alçaltan, küçük düşüren
 (hāfız) 511a/2=56/3

aşak yır helâ
 (gâ'it) 83a/6=4/43

aşası yır çıkılacak yer
 (mi'rāc) 469a/6=43/33

aşgu yır yükselecek yer, yükseklik
 (mi'rāc) 546b/6=70/3

aşgu yol aşılacak yol
 (sebeb) 432b/9=38/10

āşkārā (F) 1. açık, apaçık krş. āşkäre

(mübîn) 94a/3=4/112
 2. açıkta olan, görünen
 (cehr) 123b/6=6/3
 (şehâdet) 396a/8=32/6
 3. açıkça, alenen
 (cehren) 264b/4=16/75
 (cehreten) 8a/6=2/55
 ('alâniyyeten) 250a/5=14/31

âşkârâ kıl- açıklamak, açığa vurmak
 (ibdâ') 6a/2=2/33
 (i'lân) 213a/9=11/5

âşkârâ kılğan beyan eden, açıklayan
 (el-mübdi) 403b/5=33/37

âşkârâ kılın- açıklanmak, bildirilmek
 (ibdâ' m.) 119b/9=5/101

âşkâre (F) 1. açıkta olan, görünen   krş. **âşkârâ**
 (cehr) 571b/2=87/7
 (şehâdet) 535a/1=64/18
 (zâhir) 138b/4=6/120
 2. açıkça, alenen
 (cihâren) 549a/5=71/8
 ('alâniyyeten) 243a/2=13/22

bk. kağgunı âşkâre kıl-, yawuzluk âşkâre bol-

âşkâre kıl- açığa vurmak, açıklamak
 (ibdâ') 338b/4=24/29
 (şad') 256b/8=15/94
 (i'lân) 366b/2=27/74

aşlık yiyecek, zahire

aşlık ketür- yiyecek getirmek
 (meyr) 233b/5=12/65

aşnu 1. önce, evvel
 (kâblu) 2b/1=2/4
 2. üst, yukarı
 (fevk) 400a/2=33/10

aşnu keç- ileri geçmek, öne geçmek
 (tekaddüm) 555b/8=74/37
 (istikdām) 412a/3=34/30

aşnu keçür- daha evvel yapmak, önden göndermek
 (taqdīm) 562b/8=78/40

aşnu kiçür- daha evvel yapmak, önden göndermek
 (taqdīm) 466a/3=42/48

aşnuķı önceki
 (evvel) 426a/7=37/17
 (ķabl) 479b/3=46/4
 (ķadīm) 237a/7=12/95

aşut yokuş

bk. küçey aşut

at ad, isim
 (ism) 294a/2=19/7

atlıĝ adlı

bk. Bābil atlıĝ yir, Merve atlıĝ taĝ, Şafā atlıĝ taĝ, Tuvā atlıĝ yir

aţ at
 (ħayr) 434b/6=38/32
 (ħayl) 523a/3=59/6

bk. yügürgen at

aţ yeli at yelesi
 (‘urfen) 560a/1=77/1

atlıĝ atlı, süvari
 (ħayl) 277a/2=17/64

at- 1. fırlatmak, atmak
 (ramy) 172b/9=8/17
 (ķazf) 302b/2=20/39
 (ilkā’) 302b/3=20/39

2. koymak
 (k̄azf) 302b/2=20/39
 (neb̄z) 307a/5=20/96
3. saçmak, yaymak
 (ramy) 560b/7=77/32
4. (yapılmış kötü bir işi birine) yüklemek
 (ramy) 94a/2=4/112
5. zannetmek, farzetmek
 (racm) 284a/8=18/22
 (k̄azf) 414b/2=34/53

bk. tang at-

ata çık- fişkirmek
 (nezzāḥ) 510a/8=55/66

bk. taş atğan yıl, taş birle atğan yıl, uşak taş atğan yıl

atğu nirse atılan şey
 (racm) 539b/8=67/5

- ata** 1. baba
 (eb) 235a/9=12/78
 (vālid) 395a/7=31/33
2. ata
 (eb) 19a/7=2/133

bk. periler atası

ata ana baba ve anne, ebeveyn
 (ebeveyn) 290b/1=18/80
 (vālidān) 26a/2=2/180

ata kız uyası hala
 ('ammet) 405a/3=33/50

ata er karındaşı amca
 ('amm) 343b/6=24/61

ata kız karındaşı hala
 ('ammet) 79a/6=4/23

atasız babası olmayan, yetim

atasız anasız yetim ve öksüz (kimse)
(kelâlet) 77a/9=4/12

atasız oğulsız yetim ve çocuksuz (kimse)
(kelâlet) 102b/8=4/176

ata- isim vermek, adlandırmak krş. **ada-**
(tesmiyet) 327b/3=22/78

atamak isim verme, adlandırma
(tesmiyet) 504a/3=53/27

atan- isim verilmek, adlandırılmak
(tesmiyet m.) 558b/9=76/18

atanmış tayin edilmiş, belirlenmiş
(müsemma) 462a/7=42/14

atıl- atılmak, kovulmak
(kazf m.) 425b/6=37/8

bk. şeytānga atılğan yılduz

atılmış atılmış, kovulmuş
(racim) 253a/6=15/17

bk. taş birle atılmış

'avrat (A 'avret) 1. kadın krş. **'avret**
(imra'et) 370b/1=28/23
2. eş, zevce
(nisā') 407a/1=33/59

bk. karı 'avrat

'avret (A) 1. edep yeri krş. **'avrat**
(sev'et) 148a/4=7/22
(avret) 339a/6=24/31
2. gece ve gündüzden üç vakit olup, sabah namazından önceki saat,
günün ortası ve yatsı namazından sonraki zaman kastedilir
(avret) 343a/4=24/58

- avval** (A) 1. önce, evvel
 (kâblu) 510a/4=55/56
 2. baş, başlangıç
 (vech) 56b/6=3/72
 3. birinci, ilk
 (evvel) 6b/9=2/41
 4. evvelki, önceki
 (evvel) 419b/5=35/43
 5. evvel, bütün varlıklardan evvel olan, esma-i hüsnâ
 (el-evvel) 514a/5=57/3

bk. künnüng avvalı

- avvalkı** evvelki, önceki
 (evvel) 567b/8=83/13

aw av

(şayd) 119a/8=5/96

aw- üşüşmek, toplaşmak, etrafını çevirmek

awıp al- üşüşüp almak
 (ğanm) 175b/6=8/41

awla- avlamak, avlanmak
 (iştiyād) 103b/7=5/2

awuç avuç

(ğurfet) 38b/1=2/249

awuç- avuçlamak

awuçmak demet
 (ziğş) 435a/9=38/44

awuçla- avuçlamak

(iğtirāf) 38b/1=2/249

ay I 1. ey (kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilir)

(eyyuhā) 255a/5=15/57

(eyyetuhā) 234b/3=12/70

(yā) 6a/5=2/35

(yā eyyuhā) 235a/8=12/78

(.) 50a/9=3/26

2. ah (pişmanlık, özlem ifade eder)

(yā) 562b/9=78/40

ay II 1. kamer, ay

(kamer) 132b/8=6/77

2. ay, yılın on iki bölümünden her biri

(şehir) 29a/5=2/197

bk. yangı ay

ay- 1. söylemek, demek

(kavl) 38a/4=2/248

2. bir düşünceyi ortaya atmak, iddia etmek

(za'm) 287b/9=18/52

bk. cevāb ay-, kışsa ay-, 'özl ay-, rāst ay-, tesbîh ay-, yalğan ay-

ayğan söyleyen

(kā'il) 334a/4=23/100

bk. cevāb ayğan, rāst ayğan, yalğan ayğan

aymak 1. söyleme, söz

(kavl) 100a/1=4/155

(-) 472b/9=43/88

2. iddia etme

(za'm) 140b/7=6/136

bk. 'özl aymak, söz aymak

aya avuç içi, aya

(keff) 286b/3=18/42

aya birle ün kılmak el çırpma

(taşdiyet) 175a/3=8/35

ayağ I 1. ayak

(ricl) 339a/6=24/31

(kadem) 509b/4=55/41

2. kademe

(kadem) 200a/4=10/2

ayakın turgan ayakta duran
(kâ'im) 322a/3=22/26

ayak II kadeh
(ke's) 562b/2=78/34

bk. ak çağır ayak, toluğ ayak hamr

âyat (A) Kur'an surelerini meydana getiren cümlelerden her biri, ayet
(âyet) 309b/1=20/127

âyat songınça âyat vakf songınça vakf kıl- ayetleri parça
parça, ağır ağır indirmek
(tertil) 347b/4=25/32

âyât (A) 1. ayetler
(âyât) 60b/5=3/101
2. ayet
(âyet) 324b/6=22/51

'ayb (A) ayıp

'ayb kıl- ayıplamak
(lemz) 192a/9=9/79
(naqm) 113b/9=5/59

'ayb kılğan ayıplayan
(hemmâz) 542a/8=68/11

'aybdın kurtulğan bütün noksan sıfatlardan münezzehe olan,
kusursuz, esma-i hüsnâ
(es-selâm) 525a/9=59/23

'ayblig kusurlu

'ayblig kıl- kusurlu hale getirmek
(‘ayb) 290a/9=18/79

ayıl- kendine gelmek, ayılmak
(ifâkat) 162b/2=7/143

ayır- 1. ayırmak, yarmak krş. adır-

(fetk) $312b/6=21/30$
 (fark) $7b/6=2/50$
 2. ayırt etmek, tefrik etmek
 (meyz) $71a/7=3/179$

ayırtmak ayırma; çocuğu süttten kesme
 (fişâl) $35a/9=2/233$

ayırt 1. ayırt etme, tefrik etme
 (faşl) $560a/5=77/13$
 2. mania, engel, perde, sınır
 (berzah) $349a/6=25/53$
 (hâciz) $365b/2=27/61$

ayırt kemiş- 1. ayırt etmek, tefrik etmek
 (tezyil) $204a/4=10/28$
 (fark) $108b/2=5/25$
 (faşl) $321a/4=22/17$
 2. ayırım yapmak, fark gözetmek
 (tefriğ) $19b/7=2/136$
 3. araya girmek, ayırtmak, açmak
 (havl) $173b/4=8/24$
 4. ayrılık çıkarmak
 (tefriğ) $15a/1=2/102$

ayırt kemişgen 1. ayırt eden, tefrik eden
 (furkân) $8a/1=2/53$
 (fâriğ) $560a/2=77/4$
 (faşl) $571a/2=86/13$
 2. engel olan, önleyen
 (hâciz) $546b/1=69/47$

ayırt kemişmek ayırt etme, tefrik etme
 (fark) $560a/2=77/4$
 (furkân) $175b/9=8/41$

ayırt kemşil- engel olunmak, set çekilmek
 (havl m.) $414b/3=34/54$

ayırtla- açıklamak
 (tafşil) $130a/3=6/55$

ayırtlamak açıklama

(tafşil) 239a/7=12/111

ayırtlan- 1. ayırt edilmek, tefrik edilmek, açıklanmak

(fark m.) 473a/4=44/4

2. açıklanmak

(tafşil m.) 213a/1=11/1

ayırtlanmış açıklanmış

(mufaşsal) 138a/1=6/114

aylık aylık

bk. on aylık boltaçı ingen

'ayn (A) göz

('ayn) 580a/3=102/7

ayna- bozulmak

(tesennî) 41a/2=2/259

(teğayyür) 485b/1=47/15

aynağan bozulan, bozulmuş

(âsin) 485a/9=47/15

aynamak değişme, bozulma

(tebdil) 388b/1=30/30

aynat- değiştirmek

(tebdil) 26a/3=2/181

(tağyir) 241a/6=13/11

(tenkir) 363b/8=27/41

aynatğan değiştiren

(mübeddil) 127b/1=6/34

bk. reng aynatğan

aynatmak değiştirme

(tebdil) 401b/6=33/23

(nekir) 324a/4=22/44

aynatıl- değiştirilmek

(tebdil m.) 496b/3=50/29

ayrıl- 1. bir yerden uzaklaşmak, ayrılmak   krş. **adırıl-**
 (fuşül) 38a/8=2/249
 2. ayrılığa düşmek
 (teferruk) 578a/3=98/4
 3. yarılmak, çatlama
 (temeyyüz) 540a/2=67/8

ayrılğan bırakan, terkeden
 (münfekk) 578a/2=98/1

ayrılmağ 1. ayrılma, ayrılık
 (firāk) 290a/7=18/78
 2. kopma, parçalanma
 (infişām) 40a/5=2/256

ayrılış- birbirinden ayrılmak, boşanmak
 (teferruk) 96b/1=4/130

ayt- 1. söylemek, demek
 (kavl) 11b/3=2/79
 2. sormak
 (su'āl) 104b/2=5/4
 3. anlatmak, nakletmek
 (kaşāş) 140a/4=6/130
 4. iddia etmek
 (za'm) 126a/3=6/22

bk. cevāb ayt-, katıg ayt-, kışsa ayt-, 'öZR ayt-, rāst ayt-, şalavāt ayt-

aytğan sözcü
 (kā'il) 227a/8=12/10

aytmak söyleme, söz
 (kavl) 423b/7=36/58

bk. 'öZR aytmağ

aytu bir- söyleyivermek
 (imlāl) 45a/7=2/282

aytıl- söylenmek, denilmek
 (kavl m.)397b/4=32/20

bk. yalğan ayılmış

- az** 1. çok olmayan, az
 (kalil) 11b/4=2/79
 (yesir) 233b/7=12/65
 2. biraz (zarf)
 (kalilen) 100a/2=4/155
 (yesiren) 400b/3=33/14

bk. bir az , ingen az

az bol- az olmak
 (killet) 76a/4=4/7

az cemā'at küçük topluluk
 (kalil) 511a/8=56/14

az kıl- azaltmak
 (taklil) 176b/1=8/44

az mühlet az süre
 (-) 571a/4=86/17

az nirse az şey
 (nefhat) 314a/3=21/46
 (fetil) 277b/6=17/71

az yükseklik küçük tümsek
 (emt) 308a/1=20/107

azın azın indür- ağır ağır indirmek
 (istidrāc) 543b/8=68/44

azrak daha az
 (ekall) 286a/8=18/39
 (ednā) 553b/9=73/20

- az-** 1. azmak, sapmak
 (zalāl) 138a/8=6/117
 (gayy) 309a/2=20/121
 2. boşa gitmek
 (zalāl) 292a/9=18/104

azğan azan, yoldan çıkan
 (zāl) 576a/2=93/7
 (el-gāvi) 426b/9=37/32

azğanrağ daha sapık, daha şaşkın
 (azall) 479b/5=46/5

azmağ yoldan çıkma, sapma, azma
 (zāl) 85b/5=4/60
 (zālālet) 3b/1=2/16

a'zā (A) uzuvlar, organlar

a'zālarını rāst kıl- vücut organlarına düzgün bir şekil vermek
 ('adl) 566b/7=82/7

'azāb (A) ceza, belâ, azap
 (be's) 143a/2=6/147
 (ricz) 8b/7=2/59
 (rics) 154b/6=7/71
 (sū') 267a/2=16/94
 ('azāb) 50a/1=3/21

'azāb firişteleri cehennem bekçileri, zebaniler
 (zebāniyet) 577a/9=96/18

'azābdın men' kılın- eziyet edilmemek
 (naşr) 7b/3=2/48

āzād (F) hür

āzād er hür erkek
 (hür) 25b/5=2/178

āzād kılınmış hürriyetine kavuşturulmuş
 (muḥarrer) 51b/5=3/35

āzād kılınmış kul hürriyetine kavuşturulmuş köle
 (sā'ibet) 120a/4=5/103

āzād kılmak hürriyetine kavuşturma
 (taḥrîr) 90b/3=4/92

āzād tīši hür kadın
(muḥṣanet) 80a/8=4/25

āzār (F) eziyet etme, incitme
(ezā) 41b/5=2/262

āzār kı̇l- eziyet etmek, incitmek
(īzā') 407b/8=33/69

āzār kı̇lın- eziyet edilmek, incitilmek
(īzā' m.) 407a/2=33/59

āzār tegrül- eziyet edilmek, incitilmek
(īzā' m.) 73b/7=3/195

Āzar (A) Hz. İbrahim'in babasının adı
(āzer) 132b/4=6/74

āzārlan- eziyet edilmek, incitilmek
(īzā' m.) 379a/2=29/10

āzārlat- eziyet etmek, incitmek
(īzā') 78a/4=4/16
(selk) 401a/4=33/19

azdur- azdırmak, yoldan çıkarmak
(izlāl) 6a/7=2/36
(izlāl) 89b/3=4/88
(iġvā') 374b/8=28/63

azdurgan azdıran, yoldan çıkarıcı
(muḥṣanet) 369b/5=28/15

azgün yoldan çıkmış, şaşkın, azgın
(zāl) 133a/1=6/77
(el-ġāvī) 370a/1=28/18

azgünrak daha sapık, daha azgın
(azall) 168a/3=7/179

azgunluk sapıklık, şaşkınlık, azgınlık
(sekret) 255b/8=15/72

(żalāl) 69a/8=3/164
 (żalālet) 25a/2=2/175
 ('amā) 456b/6=41/17
 (ğayy) 163a/2=7/146

azğur- yoldan çıkarmak, azdırmak
 (izlāl) 550a/5=71/27

azığlığ yırtıcı canavar
 (sebu') 104a/5=5/3

azık azık
 (zād) 29a/7=2/197

azık al- azık almak
 (tezevvüd) 29a/7=2/197

āzine (F) cuma günü
 (cumu'at) 531a/4=62/9

'aziz (A) 1. değerli, yüce
 ('aziz) 223a/5=11/91
 2. eşsiz, kudretli, esma-i hüsnâ
 (el-'aziz) 409a/8=34/6

'aziz kıl- yüceltmek
 (i'zāz) 50b/2=3/26

'azizrek daha şerefli, daha değerli
 (e'azz) 223a/5=11/92

'Aziz (A) eski Mısır hükümdarlarından olup Züleyha'nın kocasıdır
 ('aziz) 229b/2=12/30

'azizlik 1. üstünlük, yücelik
 ('izz) 299b/3=19/81
 ('izzet) 207b/8=10/65
 2. gurur, kibir
 ('izzet) 30a/8=2/206

B

ba- bağlamak

bk. kü ba-

Bābil (A) Mezopotamya'da bulunan eski bir şehrin adı

Bābil atlıg yır Babil şehri
(bābil) 14b/8=2/102

bādiya (A) çöl
(bedv) 237b/9=12/100

bādiya 'Arabları çölde yaşayan Araplar
(a'rāb) 494a/5=49/14

bādiyağa çıkar çöle giden, çölde yaşayan
(el-bādī) 401a/8=33/20

bādir (A) olgun (meyve)

bk. hıyār bādiri

bağ bağ, çubuk vb. şey
(‘arş) 286b/4=18/42

bağlıg bağlı

bk. eligi bağlıg

bağarsuk bağırsak
(mi'ā) 485b/4=47/15

bk. çuz bağarsuk

bağış mafsāl, eklem, boğum
(esr) 559b/2=76/28

bağışla- vermek, bağışlamak
(vahb) 381a/2=29/27

bk. amān bağışlağan

bağla- 1. bağlamak, sağlamlaştırmak

(rabṭ) 172a/7=8/11

(şedd) 302a/7=20/31

(ta'kid) 118a/2=5/89

2. kilitlemek

(tağlik) 228b/6=12/23

bk. köz bağla-

bağlağı nirse bağ, ip vs.

(vaşāk) 484a/9=47/4

bağlan- bağlanmak

(ğall m.) 114b/2=5/64

bağlanmış bağlanmış

(ribāt) 178a/7=8/60

(mağlül) 273b/3=17/29

bahā (F) baha, değer, kıymet

(şemen) 120b/6=5/106

baḥil (A) cimri, muhteris

(şedid) 579a/5=100/8

(katür) 280b/2=17/100

baḥil ḥālī üze cimrilikle

(eşihḥeten) 401a/1=33/19

baḥillık 1. cimrilik

(buḥl) 82a/8=4/37

2. kıskançlık

(şuḥḥ) 96a/6=4/128

baḥillık ḥālī üze ihtirasa kapılarak

(eşihḥaten) 401a/4=33/19

baḥillık kıl- cimrilik etmek

(buḥl) 487b/4=47/37

bağış (F) bağış, ihsan
 (belā') 173a/1=8/17
 ('atā') 224b/5=11/108
 (nüzü) 397b/2=32/19

baht (F) kısmet, nasip

bahtlı kısmetli, nasipli, bahtlı
 (zü'l-hazz) 376b/6=28/79

bahtsız bahtsız, bedbaht
 (şakiyy) 297a/3=19/48

bahtsızrak çok talihsiz, çok bedbaht
 (eşkâ) 575b/2=92/15

bak- 1. bakmak
 (ittilā') 450a/6=40/37
 (nazar) 170a/3=7/198
 2. beklemek, gözetlemek
 (nazar) 144b/8=6/158

bk. közi āfatlıg mengizlig bak-

bakgan bakan
 (nāzir) 557a/6=75/23

bk. yüksekdin bakgan

bakıp sewüngü neşelendiren, hoş giden (şey)
 (behic) 495a/9=50/7

bakmak bakma, bakış
 (lemh) 265a/1=16/77
 (nazrat) 428b/9=37/88

bk. oğurlayu bakmak, yaşru bakmak

baka kurbağa
 (züfde') 161a/4=7/133

bakır bakır
 (nuhās) 509a/9=55/35

bk. eritmiş bakır

bakış bakma, bakış
(naẓar) 486a/5=47/20

bakıyye (A) artan, artık
(eşārat) 479b/4=46/4

bākī (A) sürekli, kalıcı

bākī koy- bırakmak, devam etmesine izin vermek
(ibkā') 555a/6=74/28

bal bal
(‘asel) 485b/2=47/15

bal arısı bal arısı
(naḥl) 263b/6=16/68

Ba'1 (A) Şam'da Bek adındaki şehir halkının taptığı putun adı
(ba'1) 430a/6=37/125

balçık balçık, çamur
(ṭin) 396b/1=32/7

bk. bişrülmiş balçık, çingrağan balçık, kuruğ balçık, süzük balçık, öyük balçık

balçık taş taş gibi olmuş çamur
(siccil) 222a/3=11/82

balçıklık balçıklık

balçıklık hālında çamur şeklinde
(ṭinen) 276b/6=17/61

balık balık
(ḥūt) 166a/2=7/163

ban- batırmak, daldırmak

banıp yigesi nirse katık

(şibğ) 329a/4=23/20

bar var

(.) 7b/5=2/49

bk. ançası bar, ançası bar kim, ne bar

bar- 1. gitmek

(zehāb) 557b/2=75/33

(iş'ād) 67a/6=3/153

(inṭilāk) 289b/4=18/71

2. kaybolmak, zail olmak

(zehāb) 176b/6=8/46

3. sefere çıkmek

(nefr) 86b/6=4/71

4. helāk olmak

(zehāb) 415b/7=35/8

(zuhūk) 278b/2=17/81

bk. alıp bar-, ... birle bar-, tünle bar-, yıglıp bar-

bargan 1. giden

(zāhib) 429a/6=37/99

2. helāk olan

(zāhik) 278b/3=17/81

bk. boğazğa revān bargan, tengiz tübinge bargan, uluğğa bargan

bk. ... birle barmak

barça bütün, her bir

(cemī') 443b/4=39/53

barçın ipek, ipek kumaş

bk. kalıng barçın, yufka barçın

barış- birlikte gitmek

bk. hükme barış-

barmak parmak

(benān) 172b/2=8/12

(aşbu‘) 549a/3=71/7

barmak ucu parmak ucu
(enmület) 63a/8=3/119

bas- 1. ayak basmak
(vaṭ‘) 402a/5=33/27
2. yıkmak, çökertmek
(tell) 429b/2=37/103
3. zorlamak, yormak
(inḳāz) 576a/7=94/3
(nev‘) 376a/4=28/76

bk. tünle bas-

başgu yır ayak basacak yer
(mevṭi‘) 198b/2=9/120

basıḳ- sıkıştırılmak, bunaltılmak

basıḳmıṣ sıkışmıṣ, bunalmıṣ
(müṣḳal) 544a/2=68/46

basıl- sıkıştırılmak, bunaltılmak

basılmıṣ sıkışmıṣ, bunalmıṣ
(müṣḳal) 502a/7=52/40

bk. yük basılmıṣ

baş I 1. kafa, baş
(re’s) 293b/4=19/4
2. ekin başı, başak
(sünbelet) 232a/1=12/47
3. asıl; ana mal
(re’s) 44b/5=2/279

başı kötrülmüṣ başı yukarıya kalkık (kimse)
(muḳmaḥ) 420b/3=36/8

bk. boğaz başı, buğday başı, kara baş, yaş baş

baş II yara

(curh) 111b/5=5/45
 (karh) 65b/1=3/140

başla- başlamak

(bed') 380a/6=29/20
 (tafek) 148a/4=7/22
 (.) 583a/1=112

bk. kuvaru başla-
 bk. kögüzleri kıla başlağan

bat- (güneş, ay, yıldız) ufkun altına inmek, batmak

(ufül) 132b/8=6/76
 (gurüb) 283a/8=18/17
 (huviyy) 503a/2=53/1

batar yir batma yeri, batı

(mağrib) 291a/2=18/86

batğan ufkun altına inen, batan

(āfil) 132b/8=6/76

batmaq 1. gömülmek, batma

(ğaraq) 210b/2=10/90

2. gurup etme, batma

(gurüb) 309b/6=20/130

batmaqka yawuq bolmuş vaqt guruba yakın vakit

(dulük) 278a/6=17/78

bk. kün batmaqı

bātil (A) batıl

(bātil) 311b/7=21/18

(havz) 500b/6=52/12

(lağv) 350b/5=25/72

(lehv) 392a/6=31/6

bk. haqnı takı bātilnı ur-

bātil bol- batıl olmak, boşa gitmek

(buıl) 159b/8=7/118

(habı) 32a/5=2/217

bâtil bolğan boşa giden, faydasız olan
(dâhiz) 462b/5=42/16

bâtil işlig batıla saplanan, hak ve hakikati bırakan
(mubtil) 383b/4=29/48

bâtil kıl- boşa çıkarmak
(ibtâl) 487a/7=47/33
(ihbât) 401a/5=33/19
(idhâz) 446b/5=40/5
(izlâl) 484a/2=47/1
(nesh) 324b/8=22/52

bâtil kılğan batıla saplanan, yanlış yapan
(mubtil) 167b/1=7/173

bâtil kılmaq boşa çıkarma
(tahsir) 220a/7=11/63

bâtil söz batıl, boş söz
(ustür) 126a/9=6/25
(lağv) 328a/3=23/3

bâtil sözle- faydasız söz söylemek
(lağv) 457b/4=41/26

bâtilğa kir- batıla dalmak
(havz) 190b/8=9/69

batış batma, batış

bk. kün batış yanı

batrul- boğulması sağlanmak, batırılmak
(igrāk m.) 550a/2=71/25

batrulğan batırılan, daldırılan
(es-sâhî) 498a/1=51/11

batrulmuş boğulması sağlanmış, batırılmış
(muğrak) 474a/5=44/24

batır- 1. boğulmasını sağlamak, batırmak
(iğrāk) 7b/6=2/50
2. batırmak, geçirmek, yerle bir etmek
(ḥasf bi) 540b/4=67/16

baturmak birle hüküm kılınmış batırılmasına, boğulmasına
karar verilmiş
(muğrāk) 217a/7=11/37

bay 1. zengin
(ğaniyy) 97a/4=4/135
2. kimseye muhtaç olmayan, esma-i hüsnâ
(el-ğaniyy) 41b/7=2/263

bay bol- zengin olmak
(istiğnâ') 564b/4=80/5
(meyseret) 44b/7=2/280

bay kıl- zengin ve ihtiyaçsız hale getirmek
(iğnâ') 339a/9=24/32

bayıt- zengin etmek, ihtiyaçsız hale getirmek
(iğnâ') 576a/3=93/8

baylık zenginlik
(se'at) 536b/1=65/7

bayram bayram
('id) 122a/5=5/114

bâzâr (F) çarşı, pazar
(sūk) 346b/4=25/20

bâzergânlık alış veriş, ticaret   krş. **bâzergânlık**
(ticâret) 3b/1=2/16

bâzergânlık alış veriş, ticaret   krş. **bâzergânlık**
(ticâret) 531a/9=62/11

ba'zı bir kısım, bazı
(ba'z) 359a/9=26/198

bed-baht (F) kötü talihli, bedbaht

(şakıyy) 224a/9=11/105

bed-baht bol- bedbaht olmak
(şekâ') 309a/5=20/123

bed-bahtrak en bedbaht; en günahkâr
(eşkâ) 574b/7=91/12

bedel (A) karşılık

bedel bir- bir şeyi başka bir şeyle değiştirmek
(tebdil) 410b/5=34/16

bedel kııl- bir şeyi başka bir şeyle değiştirmek
(tebdil) 267b/4=16/101
(tebeddül) 405b/5=33/52
(istibdâl) 186b/7=9/39
(iştirâ') 7a/1=2/41

bedel kıılmak bir şeyi başka bir şeyle değiştirme
(tebdil) 559b/3=76/28
(istibdâl) 78b/8=4/20
(tahvîl) 419b/6=35/43
(iştirâ') 11b/3=2/79

bedel kıılmak tile- değiştirmek istemek
(istibdâl) 487b/7=47/38

bedel kılu bir- değiştirmek
(ibdâl) 543a/4=68/32

bedevî (A) çölde yaşayan, göçebe

bedevî 'Arablar çölde yaşayan Araplar
(a'râb) 195a/1=9/97

bedî' (A) birinci, ilk
(bid') 480a/3=46/9

Bedr (A) Mekke ile Medine arasında bulunan bir yer adı
(bedr) 63b/7=3/123

beķā (A) devamlılık, beka

(‘amr) 255b/8=15/72

bekâret (A) bekâret

bekâretni izâlet kıl- bekâreti bozmak
(tams) 510b/3=55/74

bekle- 1. korumak
2. hifz etmek, bellemek
(va’y) 545a/4=69/12

beklegen hifz eden, belleyen
(el-vâ’i) 545a/4=69/12

beklemek tilen- korumakla vazifelendirilmek
(istihfâz m.) 111a/9=5/44

belâ I (A) 1. musibet, belâ
(seyyi’et) 466a/3=42/48
(kâri’at) 244a/6=13/31
2. fitne
(fitnet) 32a/2=2/217

belâ teğrülgen belâya uğratılan
(el-mübtelâ) 330a/1=23/30

belâ II (A) evet
(belâ) 556b/3=75/4

belgülüg 1. belli, bilinen, malûm **krş. bilgülüg**
(ma’lûm) 357b/6=26/155
2. açık, apaçık, aşikâr
(mübîn) 107a/2=5/15

bk. vakti belgülüg kıln-, vakti belgülüg kılnmış

belgülüg bol- belli olmak
(tebeyyün) 171b/5=8/6
(hidâyet) 158b/1=7/100

belgülüg kıl- belirlemek
(te’cîl) 139b/9=6/128
(ta’rif) 484b/4=47/6

belgölüg kılınmış belirlenmiş
 (müsemmä) 548b/6=71/4
 (mikät) 353a/4=26/38

belgölüg kılınmış vaqt belirlenmiş vakit
 (ecel) 548b/6=71/4
 (mikät) 162a/5=7/142

belgölüg vaqt belerlenmiş vakit, belli zaman
 (ecel) 201a/9=10/11
 (mikät) 27b/6=2/189

belgür- belirlemek, belli olmak
 (bedä') 63a/3=3/118
 (tebeyyün) 94b/3=4/115

belgürt- belirtmek, açığa vurmak
 (ibdä') 43a/4=2/271

belgüsüz bilinmeyen, meçhul, yabancı
 (a'cemiyy) 267b/8=16/103

belkim hayır, doğrusu
 (bel) 502a/3=52/36

Beni İsrâyil (A) İsrailoğulları, yahudiler
 (beni isrä'il) 359a/8=26/197

berä'at (A) kurtuluş
 (berä'at) 507b/3=54/43

beräber (F) eşit, müsavi
 (sevā') 264a/5=16/71
 (istivā') 183b/3=9/19

beräber bol- eşit olmak, denk olmak
 (istivā') 91a/8=4/95
 (müsāvāt) 291b/8=18/96

beräber kıl- müsavi kılmak, denkleştirmek
 (tesviyet) 355b/3=26/98

berekat bereket, bolluk   krş. **bereket**

berekatlıg bereketli
(mübârek) 371a/7=28/30

berekât (A) bereketler, bolluklar
(berekât) 221a/5=11/73

berekât koy- bereketlendirmek, bereket vermek
(mübâreket) 455b/8=41/10

berekâtın kiter- bereketini gidermek, faydasızlaştırmak
(meḥḳ) 44a/6=2/276

berekâtlıg bereketli, mübarek

berekâtlıg kıł- bereketlendirmek
(mübâreket) 429b/7=37/113

bereket (A) bereket, bolluk krş. **berekat**
(bereket) 158a/4=7/96

bereket biril- mübarek kılınmak
(mübâreket m.) 361a/4=27/8

bereketlig bereketli
(mübârek) 60a/3=3/96

bereketlig kıł- bereketlendirmek
(mübâreket) 315b/5=21/71

ber-ḥvârdârlıḳ faydalanma, menfaat, istifade   krş. **ber-ḥürdârlıḳ**

ber-ḥvârdârlıḳ bir- faydalandırmak, nimet vermek
(temtî‘) 394a/8=031/24

ber-ḥürdârlıḳ faydalanma, menfaat, istifade   krş. **ber-ḥvârdârlıḳ**
(metâ‘) 119a/8=5/96

ber-ḥürdârlıḳ bir- faydalandırmak, nimet vermek
(temtî‘) 218b/3=11/48

ber-ḥürdârlıḳ biril- faydalandırılmak

(temtî' m.) 359b/5=26/207

berk kuvvetli, sağlam krş. **birik**

berk işlig doğru ve sağlam işli, kudretli
(el-hakim) 30b/5=2/209

berk yır kale
(burc) 88a/1=4/78
(şışat) 402a/2=33/26

berkit- kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak
(te'yid) 174a/1=8/26
(kuvvet) 266b/4=16/92
(mişāk) 5a/4=2/27
(işāk) 573b/4=89/26
(tevkid) 266b/2=16/91

berkitmek sağlamca bağlama
(vaşāk) 573b/4=89/26

berkitil- sağlamlaştırılmak

berkitilmiş muhkem, sağlam
(muhaşşan) 524b/1=59/14
(muhkem) 47b/6=3/7

bey' (A) alış veriş
(bey') 340a/9=24/37

beyān (A) açıklama, beyan
(beyān) 557a/5=75/19

bk. açık beyān kılğan, ziyāda beyān kılmağ

beyān et- açıklığa kavuşturmak
(tebeyyün) 492b/9=49/6

beyān kıl- açıklamak, anlatmak
(tebyin) 343a/5=24/58
(zarb) 388a/2=30/28

beyān kılğan gerçeği ortaya koyan

(mübîn) 467a/1=43/2

beyân kılın- açıklanmak

(ibdâ' m.) 120a/1=5/101

(tafşil m.) 459a/9=41/44

beyân kılınmış açıklanmış, sarih

(muhkem) 486a/4=47/20

beyânlîğ açıklamalı

bk. yitiz beyânlîğ

bey'at (A) sözleşme, anlaşma

bey'at kıl- söz vermek

(mübâya'at) 488b/8=48/10

bey'at kılış- sözleşmek, anlaşmak

(mübâya'at) 490a/5=48/18

Beytü'l-Mukaddes Hz. Süleyman'ın Kudüs'te yaptırdığı caminin adı

(mescidü'l-aşşâ) 270b/3=17/1

beze- süslemek, güzel ve hoş gözükmelerini sağlamak

(tezyîn) 137a/4=6/108

bezemek süsleme, donatma

(zînet) 425b/5=37/6

bezek süs, ziynet

(hilyet) 258b/3=16/14

(zuhruf) 469a/8=43/35

(zehret) 309b/9=20/131

(zînet) 210a/6=10/88

bezek küni süs günü, bayram günü

(yevmü'z-zînet) 304a/2=20/59

bezek tonı süslü elbise

(riş) 148b/3=7/26

bezen- süslenmek

(teberrüc) 402b/7=33/33
 (tezeyyün) 203b/1=10/24

bezenmek süslenme
 (teberrüc) 402b/8=33/33

bezenil- süslenmek, güzel ve hoş gösterilmek
 (tezyîn m.) 300/9=2/212

bıçak bıçak
 (sikkîn) 229b/5=12/31

bırak- 1. atmak, fırlatmak
 (ilkâ') 304b/1=20/65
 (nebz) 372a/8=28/40
 2. bırakmak, vazgeçmek
 (nebz) 14b/2=2/100

bk. suw bırakğan çöp çör

bırakıl- 1. bırakılmak, indirilmek
 (ilkâ' m.) 345b/2=25/8
 2. atılmak, fırlatılmak
 (nebz m.) 544a/5=68/49

bıskır- gülümsemek
 (tebessüm) 362a/2=27/19

bış- pişmek   krş. **bış-**

bışmağ pişme
 (inâ) 405b/8=33/53

biç- (ekin) biçmek
 (haşâd) 232a/1=12/47

biçmek biçme, hasat
 (haşâd) 141b/8=6/141

bî-çâralık 1. çaresizlik
 (veylet) 287a/8=18/49
 2. yazık, yazıklar olsun!
 (evlâ) 486a/6=47/20

(veyl) 246b/3=14/2
(veyletā) 109a/6=5/31

biçil- biçilmek

biçilgen nerse ekin
(haşid) 495b/2=50/9

biçilmiş biçilmiş, kökü kazınmış, yok edilmiş
(haşid) 311b/4=21/15

biçin maymun
(kıradet) 10a/2=2/65

bî-hüde (F) nafile, boş, faydasız

bî-hüde sözle- saçmalamak
(hecr) 332a/4=23/67

bî-hüş (F) bayılmış, baygın
(şa'ik) 162b/2=7/143

bî-hüş bol- baygınlık çökmek
(şa'ağ) 444b/9=39/68
(ğışyān) 401a/3=33/19

bî-hüş bolmuş bayılmış, baygın
(mağşiyun) 486a/5=47/20

bil- 1. bilmek
(ezān) 44b/4=2/279
(ibşār) 364b/9=27/54
(tebeyyün) 410a/9=34/14
(dery) 552a/9=72/25
('ilm) 27b/5=2/188
2. hissetmek, sezmek
(ihās) 54a/4=3/52
3. bilmek, tanımak
('irfān) 233a/1=12/58
('ilm) 491a/2=48/25
(kadr) 134b/2=6/91
4. zannetmek
(zann) 434a/1=38/24

5. idrâk etmek, anlamak

(tebeyyün) 91a/7=4/94

(ihâtat) 362a/8=27/22

(ra'y) 163a/9=7/149

(şu'ür) 3a/3=2/12

(zann) 545b/2=69/20

('aql) 11a/5=2/75

6. yardımcı fiil: yeterlilikte kullanılır

bk. 'adl kılu bil-, hâlâş kılu bil-, iķâmet kılu bil-, sanayu bil-, unu bil-, yaĥşı bil-, yaķin bil-, yaraġlanu bil-, yaraġlıġ bolu bil-, yıġlınu bil-

bilgen 1. bilen, bilgili

('âlim) 316b/4=21/81

('alim) 159b/1=7/112

('allâm) 121a/7=5/109

2. her şeyi bilen, esma-i hüсна

(el-ĥabir) 136b/5=6/103

(el-'alim) 16b/9=2/115

bk. 'ilmi örtüġlügge ulanġannı bilgen, key bilgen, örtüġlüġni bilgen, yaķin bilgen

bilgen Tangrı her şeyi bilen Allah, esma-i hüсна

(el-'alim) 456a/4=041/12

bilgenrek daha iyi bilen, en iyi bilen

(a'lem) 379a/4=29/10

bilmek 1. bilgi

(ĥubr) 291b/1=18/91

('ilm) 65b/7=3/142

2. bilme, tanıma, anlama

(ķadr) 134b/2=6/91

bk. bolġusın bilme-

bilmek tile- bilmesini istemek; tanık tutmak

(istişhâd) 45a/7=2/282

bilmek tilemek bilmeyi, anlamayı isteme

(isti'nâs) 338a/8=24/27

bilmegen 1. bilgisiz, cahil

(cāhil) 43b/4=2/273

(cehül) 408a/6=33/72

2. tanımayan

(münkir) 233a/1=12/58

bk. bitig bilmegen, bitimek bilmegen, haṭ bilmegen, şabr kılu bilmegen kaḍḡu

bilmemek bilgisizlik, cahillik

(cehālet) 78a/7=4/17

bk. haṭ bilmez

bildür- 1. açıklamak, anlatmak, bildirmek

(ezān) 44b/4=2/279

(izān) 318b/6=21/109

(te'ezzün) 247a/6=14/7

(idrā') 560a/6=77/14

(iş'ār) 137a/8=6/109

(ta'rīf) 537b/5=66/3

2. hissettirmek, farkettirmek

(iş'ār) 283b/9=18/19

bildürmek bildirme, bildiri

(ezān) 181a/2=9/3

bilezük bilezik

(isvār) 285b/2=18/31

bk. burma bilezük

bilgülüg açık, apaçık, aşikâr krş. belgülüg

bilgülüg bol- belli olmak

(tebeyyün) 251b/4=14/45

bilig bilgi, bilme

(ḡubr) 289b/1=18/68

('ilm) 477a/3=45/17

biligsiz bilgisizce, bilmeden, bilmeyerek

(bi ğayri 'ilm) 136a/9=6/100

biligsizlik bilgisizlik, cahillik
(cehālet) 269b/3=16/119

bilin- 1. bilinmek, anlaşılmaq
(iblä' m.) 571a/1=86/9
('ilm m.) 339a/6=24/31
2. tanınmaq
('irfān m.) 407a/2=33/59

bilinmegen bilinmeyen, tanınmayan
(münker) 498b/3=51/25

bilinmemiş bilinmeyen, tanınmayan
(münker) 255a/9=15/62

bilinmiş bilinen, malûm, belli
(ma'rûf) 342a/7=24/53
(ma'lûm) 29a/5=2/197

bilîş- birbirini tanımak, tanışmaq
(te'āruf) 494a/4=49/13

binā (A binā') bina
(binā') 4a/5=2/22

binā kıl- yapmak, kurmak, inşa etmek
(binā') 356b/5=26/128

binā kılğan inşa eden, kuran
(bennā') 435a/3=38/37

binā kopar- inşa etmek, kurmak
(binā') 429a/4=37/97

bir 1. bir
(vāhid) 92b/6=4/102
(.) 11a/4=2/75
2. birbirine benzer, birbirine eşit, tek, aynı
(vāhid) 9a/3=2/61
3. diğerk
(uğrā) 45b/1=2/282

- (.) $267b/4=16/101$
4. herhangi biri
(aḥadun) $300a/9=19/98$
(vāḥidun) $506b/5=54/24$
5. hiç kimse, hiç bir ferd
(aḥadun) $337b/4=24/21$
6. eşi ve benzeri olmayan, esma-i hüsna
(el-aḥad) $583a/2=112/1$
(el-vāḥid) $242a/4=13/16$

bk. altıda bir, bir sağdın bir soldın, bişde bir, kayu bir, onda bir, sekizde bir, taķı bir, tegme bir, tigma bir, tigma bir kez, tigma bir kez kim, tigma bir yandın birin, törtde bir, üçde bir

bir az yeter ölçüde değil, biraz
(rubemā) $252a/6=15/2$

bir dīn eyesi aynı dine mensup kişiler
(ümmeṭ) $225b/5=11/118$

bir işlig öğür işleri aynı olan, aynı işi yapan ve birlikte yaşayan kişiler
(ümmeṭ) $218b/3=11/48$

bir kezдің songra bir kez iki kez
(merretāni) $34a/3=2/229$

bir kim erse 1. herhangi biri
(aḥadun) $181b/5=9/6$
2. hiç kimse, hiç bir fert
(aḥadun) $419a/9=35/41$

bir kim irse 1. herhangi biri
(aḥadun) $105a/8=5/6$
2. hiç kimse, hiç bir fert
(aḥadun) $284b/1=18/22$

bir öğür halk bir ümmeṭ, bir cemaat
(ümmeṭ) $243b/8=13/30$

bir öğür kişi bir ümmeṭ, bir cemaat
(ümmeṭ) $417b/1=35/24$

bir sağdın bir soldın çaprazlama
(min hilāfin) 304b/9=20/71

bir tüpdin aynı kökten çıkan, çatallı
(şinvān) 240a/8=13/4

bir tüpdin çıkmış butaklar aynı kökten çıkan sürgünler
(şinvān) 240a/8=13/4

birçe ök defaten, birden, bir defada
(cümleten vāhideten) 347b/3=25/32

biri herhangi biri
(aḥadun) 99a/9=4/152

biri biri birbiri

biri biri birle koldaş kılınmış birbirine yaklaştırılmış,
birbirine bağlanmış
(muḥarren) 435a/3=38/38

biri biri songınça birbiri ardınca, peş peşe
(ḥilfeten) 350a/1=25/62

biri biri songınça ıdılmış peş peşe gönderilmiş
(menzūd) 222a/3=11/83

biri biri songınça yörimek birbirini takip etme, peş peşe olma
(iḥtilāf) 200b/9=10/6

biri biri üze koğulmuş birbiri üstüne yığılmış, kümeleşmiş
(merküm) 502b/2=52/44

biri biri üze koy- üst üste koymak, yığmak
(rakm) 175a/8=8/37

biri biri yanında koğulmuş birbiri üstüne yığılmış, kümeleşmiş
(merküm) 572a/7=88/15

biri birin yığ- birbirini engellemek
(-) 116b/7=5/79

biri birindin yobılamak tile- hep beraber alay etmek

(istishār) 426a/5=37/14

biri biringe keç- karışmak, katılmak
(bağy) 508b/7=55/20

biri biringe muṭābık birbiriyle uyumlu, ahenkli
(tibāk) 549b/2=71/15

biri biringe müngeşmiş üst üste yığılmış
(rukām) 341a/6=24/43

biri biringe songlaşmak birbirini takip etme, peş peşe olma
(ihṭilāf) 23a/9=2/164

biri biringe urulmuş kat kat olmuş
(neẓid) 495b/3=50/10

biri biringe yana- birbirine yanaştırmak, kapamak
(ḳabz) 540b/8=67/19

biri biringe yanamış yığaçlar birbirine dayanmış, yaslanmış ağaçlar
(el-ḥuşubu'l-müsennedet) 532a/2=63/4

biri songınça yörimek takip etme, peşinde olma
(ihṭilāf) 73a/3=3/190

birisi herhangi biri
(aḥadun) 402b/5=33/32

bir- 1. vermek

(itā') 71b/2=3/180

(iblä') 173a/1=8/17

(cezā') 409a/3=34/4

(taḥvıl) 439a/1=39/8

(def') 75b/7=4/6

(rizk) 18a/6=2/126

(i'tā') 303a/9=20/50

(menn) 435a/4=38/39

(infāk) 527b/8=60/11

(irāş) 402a/4=33/27

(vahb) 352a/9=26/21

2. teslim etmek, vermek

(te'diyet) 85a/4=4/58

3. yardımcı fiil: kolaylık, çabukluk ve birdenbirelik ifade eder

bk. anuk kılu bir-, āsān kılu bir-, aytu bir-, bedel bir-, bedel kılu bir-, ber-h^vārdārlik bir-, ber-h^hurdārlik bir-, bīzārlik birle tanuqluk bir-, borç bir-, bulun kılu bir-, cevāb bir-, cezā bir-, cüft kılu bir-, destūr bir-, ğanīmet bir-, ğanīmet kılu bir-, ḥabar bir-, ḥalāş bir-, ḥīle yanutını bir-, ilhām bir-, iltū bir-, 'ivāz bir-, iwe bir-, kayıtġu yir kılu bir-, qazġanu bir-, qoya bir-, koyu bir-, maşhara kılganlarning cezāsını bir-, meded bir-, menfa'at bir-, mirāş bir-, mühlet bir-, müjde bir-, müt'a bir-, nafaqa bir-, nev' kılu bir-, nikāh kılu bir-, nuşret bir-, oqıyu bir-, orun kılu bir-, öġüt bir-, örtüġlüg bir-, ötünc bir-, ruşşat bir-, rüzī bir-, şevāb bir-, song bir-, şeref bir-, şifā bir-, talāk bir-, tanuqluk bir-, tevfiq bir-, tutġu māl bir-, tükel bir-, yanut bir-, yārī bir-, yayı bir-, yitrü bir-, yuluġ bir-, zamān bir-, zekāt bir-

birgen 1. veren

(el-mu'ti) 100b/8=4/162

2. lutfeden, baġışlayan, veren, esma-i hüсна

(el-vahhāb) 435a/1=38/35

bk. kabül kılıp yanut birgen, müjde birgen, nuşret birgen, öġüt birgen, rüzī birgen, şadaqa birgen eren, şadaqa birgen tişi, şevāb birgen, tanuqluk birgen, tanuqluk birgen ḥālda, tiriglik birgen nirse, yārī birgen

bk. müjde birgenlik

bk. müjde birgenlik ḥālī üze

bk. ḥabar birġil

bk. meded birġüçi, yārī birġüçi

bk. müjde birigli

bk. ḥabar biring

birnek verme, baġış

(itā') 266a/9=16/90

(niḥlet) 75b/1=4/4,

bk. cezā birnek, ḥabar birnek tile-, menfa'at birnek, müt'a birnek, nafaqa birnek, öġüt birnek, yanut birnek, yārī birnek, yārī birnek tile-, yaya birnek, yuluġ birnek

birėġü bir kimse, herhangi bir fert

(aḥad) 546b/1=69/47

birik- birikmek, yığılmak

birikip toplanıp, toplu halde
(ecma'ün) 436b/9=38/73

bk. kamuğ birikip

birikmiş nirse birikmiş, yığılmış şey
(libdet) 552a/1=72/19

biril- verilmek

(itā' m.) 139a/6=6/124

(irāş m.) 462a/8=42/14

(i'tā' m.) 189a/5=9/58

(telkiyet m.) 361a/1=27/6

(tevfiyet m.) 439a/9=39/10

bk. bereket biril-, ber-hürdârlık biril-, cevâb biril-, cezâ biril-,
destür biril-, habar biril-, mühlet biril-, müjde biril-, ni'met biril-,
nuşret biril-, öğüt biril-, rûzî biril-, tükel biril-, yanut biril-, yârî
biril-, zamân biril-

bk. dîn birilgen söz

bk. nirse birilmegen

bk. cezâ birilmiş, kişige küçün birilmiş oğlan, mühlet birilmiş,
ni'met birilmiş, şevâb birilmiş, talâk birilmiş tişi, yanut birilmiş,
yârî birilmiş, zamân birilmiş

biriş- karşılıklı vermek

bk. yârî biriş-

birik kuvvetli, sağlam   krş. **berk**

birikrek en sağlam, çok kuvvetli
(vüşkâ) 394a/5=31/22

birle 1. ile (araç hali)

(bi) 185b/8=9/34

2. ile, birlikte, beraber

(bi) 310a/3=20/133

('alâ) 49b/6=3/20

- (ma'a) 28b/2=2/194
 3. karşılığında, mukabilinde
 (bi) 3b/1=2/16
 4. dolayı, sebebiyle
 (bi) 13a/2=2/88
 5. -e karşı
 (-) 32a/3=2/217

bk. āhastalık birle oqu-, anın birle kim, aning birle kim, aya birle ün kılmak, baturmak birle hüküm kılınmış, biri biri birle koldaş kılınmış, bızârlık birle tanıklık bir-, hikmet birle iş kılğan, irte birle kel-, korkunç birle kağan, küçeylik birle kir-, munung birle, munung birle kim, ol ün kim aning birle yir teprenür, öfke birle toldurulmuş, öfke birle toluğ, öngleri songları birle ħabs kılın-, peygâmbar tili birle ıd-, sözni yumşaklık birle ketür-, taş birle atğan yıl, taş birle atılmış, tekellüf birle uzluk kıl-, teklif birle ıy-, ün birle katıg esgen

... birle bar- alıp gitmek, götürmek
 (zehâb bi) 227b/6=12/15

... birle barmak 1. alıp gitmek, götürmek
 (zehâb bi) 78b/4=4/19
 2. giderme, yok etme
 (zehâb bi) 328b/9=23/18

... birle kel- alıp gelmek, getirmek
 (ityân bi) 301a/8=20/10
 (mecî') 336b/6=24/13

... birle kelîn- getirilmek
 (mecî' bi m.) 445a/3=039/69

birök tek, yegâne
 (vâhid) 19a/8=2/133

bisre (F ?) başka, gayri
 (düne) 15b/5=2/107

biş beş
 (hamset) 284a/7=18/22

bişde bir beşte bir

(humus) 175b/7=8/41

bişinçi beşinci
(hāmiset) 336a/5=24/7

biş- pişmek krş. **biş-**
(nažc) 84b/8=4/56

bişmekke teg- olgunlaşmak
(yen') 136a/7=6/99

bişik beşik
(mehd) 53a/7=3/46

bişrül- pişirilmek

bişrülmiş olgunlaşmış, olgun
(menzūd) 511b/8=56/29

bişrülmiş balçık pişirilmiş, taş haline getirilmiş çamur
(siccil) 581a/3=105/4

bit- I inanmak, iman etmek krş. **büt-**
(imān) 33b/8=2/228
(iḳān) 367a/1=27/82

bitgen inanan, iman eden
(mü'min) 32b/7=2/221

bk. rāst bitgen

bitgen eren inanan, iman eden erkek
(mü'min) 403a/4=33/35

bitgen tişl inanan, iman eden kadın, mümine
(mü'minet) 336b/5=24/12

bitmek inanma, iman
(imān) 199a/4=9/124

bitmek üze şābit tur- inanmaktan vazgeçmemek, kararlı olmak
(-) 118b/6=5/93

bit- II (nebat için) bitmek, yetişmek, serpilmek

bitip uzağan uzunluğu ve genişliği sebebiyle gölgesinden de faydalanılan bir bitki türü
(yağtın) 431a/1=37/146

bit- (?) III yazmak krş. **biti-**
(ketb) 299b/1=19/79

biti- 1. yazmak krş. **bit-**
(sağr) 542a/2=68/1
(ketb) 11b/4=2/79
2. belirlemek, takdir etmek
(ketb) 108a/2=5/21

bk. özi için **biti-**

bitigen yazan, kaydeden, kâtip
(kâtib) 567a/2=82/11

bitimek yazma
(kitâb) 66a/4=3/145

bk. **bitig bitimek**

bitimek bilmegen okuma yazma bilmeyen, ümmî
(ümmiyy) 164b/5=7/157

bitimek tile- yamayı, kaydetmeyi istemek
(istinsâh) 478a/8=45/29

bitig 1. mektup
(kitâb) 362b/7=27/28
2. amel defteri
(kitâb) 272a/4=17/13
3. kitap
(kitâb) 279b/4=17/93
4. masal, efsane
(ustür) 333a/5=23/83

bitig bilmegen okuma yazma bilmeyen, ümmî
(ümmiyy) 11b/1=2/78

bitig bitimek takdir etme, belirleme
(kitâb) 79b/6=4/24

bitigçi yazan, kaydeden, kâtip
(kâtib) 46a/2=2/283
(sâfir) 565a/1=80/15

bitigleş- anlaşma yapmak, anlaşmak
(mukâtebet) 339b/4=24/33

bitil- belirlenmek, takdir edilmek
(ketb m.) 198b/6=9/121

bitilmiş yazılmış, kaydedilmiş
(mestür) 399b/4=33/6

bitin- 1. yazılmak, kaydedilmek
(ketb m.) 468a/3=43/19
2. belirlenmek, takdir edilmek
(ketb m.) 26a/7=2/183

bitinmiş 1. yazılmış, kaydedilmiş
(kitâb) 124a/9=6/7
(mektüb) 164b/5=7/157
(mestür) 276a/8=17/58
(musteşâr) 508a/1=54/53
(merküm) 567b/5=83/9
(nushat) 164a/3=7/154
2. masal, efsane
(ustür) 259a/7=16/24

biz biz (1. çokluk şahıs zamiri)
(nahnu) 3a/2=2/11
(.) 6a/8=2/36

bizâ'at (A) ticaret malı, ticaret eşyası
(bizâ'at) 233b/5=12/65

bizâr (F) 1. uzak, beri, alâkasını kesmiş
(berâ') 468b/4=43/26
(berî') 181a/3=9/3
2. suçsuz
(berî') 94a/3=4/112

bizār bol- uzaklaşmak, alâkasını kesmek
(teberrü') 197b/4=9/114

bizār kııl- temize çıkarmak
(tebri'et) 407b/8=33/69

bizār kıılınmış uzak tutulmuş, beri
(müberrā) 338a/6=24/26

bizārlık uzaklaşma; ihtar, uyarı
(berā'at) 180b/4=9/1

bizārlık birle tanuqluq bir- günahsız olduğunu kanıtlamaya
çalışmak
(tebri'et) 232b/1=12/53

boḍağ boya krş. **boyag**

boḍağlıg boyalı

boḍağlıg yüng boyalı yün, renkli yün
('ihn) 579b/4=101/5

boğaz boğaz
(ḥulkūm) 513b/3=56/83
(ḥanceret) 448a/2=40/18

boğaz başı boğazın üst kısmı
(ḥanceret) 400a/3=33/10

boğazga revān bargan kolayca yutulan
(sā'ig) 263b/3=16/66

boğazla- boğazlamak, kesmek
(zebḥ) 10b/5=2/71
(tezbih) 7b/4=2/49
(tezkıyet) 104a/5=5/3

bk. tiwe boğazla-

boğazlamak boğazlama, kesme
(meḥill) 322b/7=22/33

boğazlan- boğazlanmak, kesilmek
(zebḥ m.) 104a/5=5/3

boğazlangan nirse kurbanlık
(zibḥ) 429b/4=37/107

boğul- boğulmak

boğulmuş boğulmuş
(munḥanikat) 104a/4=5/3

boğun- kendi kendini boğmak
(kaṭ') 320b/9=22/15

boğungan kan kılgan boğazda tikanıp kalan ve boğazı kanatan
(zü'l-ğuşşat) 553b/1=73/13

bol- 1. olmak
(işbāḥ) 109a/4=5/30
(zall) 262b/5=16/58
(avdet) 248a/6=14/13
(kevn) 60a/4=3/97
2. var olmak, varlık kazanmak
(kevn) 17a/3=2/117
3. olmak, bulunmak
(şehādet) 350b/4=25/72
(kevn) 193b/3=9/86

bk. āciz bol-, açığ yüzlüğ bol-, açuk bol-, ağır bol-, ağır bolası vaqt bol-, 'aklsız bol-, alçağ bol-, alçaq bol-, arığ bol-, āsān bol-, asıgsız bol-, aşak bol-, az bol-, bātıl bol-, bay bol-, bed-baht bol-, belgülig bol-, berāber bol-, bi-hüş bol-, bilgülig bol-, bizār bol-, cāvidāna bol-, cuhūd bol-, cüftlüğ bol-, dar bol-, dost bol-, durust bol-, erklig bol-, fāriğ bol-, fevt bol-, gāfil bol-, gālib bol-, gāyib bol-, ḥālī bol-, ḥalife bol-, ḥāzır bol-, helāk bol-, ḥelāl bol-, ḥor bol-, ḥoş bol-, ḥoşnūd bol-, imin bol-, kāfir bol-, қarangқu bol-, қarārī ziyāda bol-, kāsīd bol-, қatığ bol-, қatış қarış bol-, kefil bol-, king bol-, қorkunçsız bol-, kōni yollıg bol-, köp bol-, körklüg bol-, körmes bol-, közsüz bol-, mazlūm bol-, mengliglik bol-, meşgūl bol-, muhtelif bol-, muķim bol-, mungsuz bol-, munқabız bol-, muṭṭali' bol-, müstahik bol-, müsūlmān bol-, müteḥayyir bol-, müyesser bol-, nevmīd bol-, nīk-baht bol-, oḥşaş bol-, ortada bol-,

ortak bol-, örtüglüg bol-, rāst bol-, rāzī bol-, revā bol-, şābit bol-, şaf bol-, sağır bol-, şālih bol-, sançar bol-, sezā bol-, singit bol-, singitlig bol-, sökel bol-, şüret bol-, süst bol-, şeklig bol-, tanuķ bol- tap bol-, tar bol-, teng bol-, ter eri bol-, tükel bol-, tüz bol-, uluğ bol-, uzun bol-, üküş bol-, üküş hayrlıg bol-, vācib bol-, vaķt bol-, yarağlıg bol-, yarağlıg bolu bil-, yaruķ bol-, yaķın bol-, yaling bol- yawuķ bol-, yawuz bol-, yawuzluķ āşkāre bol-, yıraķ bol-, yöndürür bol-, yüksek bol-, yüngül bol-, yüreksiz bol-, zāhir bol-, za'if bol-, zāyī' bol-, ziyāda bol-

bk. alçağ bolğan, 'Arabī tili üze bolğan, āsān bolğan nirse, bāṭıl bolğan, bölük bölük bolğan, butaķları bolğan, çöngge bolğan, erklig bolğan, ġālib bolğan, hālī yirde bolğan, hāliš bolğan, hāşıl bolğan, hāzır bolğan, ħor bolğan, kāfir bolğan, lāzım bolğan nirse, muhālif bolğan neng, mükerrer bolğan, mümteni' bolğan, müsülmān bolğan tişi, nevmid bolğan, ortak bolğan, peyveste bolğan, rāzī bolğan, şaf bolğan, şaf bolğan firisteler, sust bolğan, ta'āmdın hālī bolğan, tap bolğan, tāza bolğan, vācib bolğan, yaşılğa yitip kara bolğan, yawuķ bolğan, zāyī' bolğan

bolğay kim belki, mümkündür ki, umulur ki

('asā) 31b/7=2/216

(le'alle) 371a/5=28/29

bk. āgāh bolğıl (bolğul)

bk. muķim bolğu yir

bolğusın bilme- nasıl yapılacağını bilmemek, aciz kalmak
('ayā') 495b/7=50/15

bk. 'Arabī bolmağanlarınıg tili, yimemek üze bolmağan

bolmaķ olma

(kevn) 20b/5=2/143

bk. 'aklı yitiz bolmaķ, 'aklı bolmaķ, erklig bolmaķ, ġālib bolmaķ, hāzır bolmaķ, helāk bolmaķ, kāfir bolmaķ, köni yolluğ bolmaķ, köni yollıg bolmaķ, muhtelif bolmaķ, muķim bolmaķ, şaf bolmaķ, şevābdın maħrūm bolmaķ, vācib bolmaķ, yıraķ bolmaķ

bk. ağır çerig bolmış hālde, batmaķķa yawuķ bolmış vaķt, bi-hüş bolmış, borç lāzım bolmış, kün yaruķ bolmışı vaķt, peyveste bolmış, yağdurmaķķa yawuķ bolmış bulıt

bolmışça olduğu müddetçe

bolmuşça olduğu müddetçe
(mā dāme) 295b/8=19/31

bk. peyveste bolmuşça

bolup zarf teşkilinde kullanılır

bk. çılgınlı bolup, ökünç bolup, ün kılıglı bolup
bk. cem' bolur yir, ol kim mülk anga vâcib bolur

bolun- olunmak

bk. muṭṭali' bolun-
bk. hâzır bolunmuş, hoşnüd bolunmuş, râzi bolunmuş

boluş- karşılıklı olmak

bk. râzi boluş-

borç borç
(deyn) 45a/1=2/282
(karz) 534b/9=64/17

borç alış- borç alıp vermek
(tedâyün) 45a/1=2/282

borç bir- borç vermek
(iḳrâz) 534b/9=64/17

borç lâzım bolmuş borç almak zorunda kalan
(gârim) 189b/1=9/60

borğu sūr, boru
(şūr) 307b/5=20/102
(nākūr) 554b/5=74/8

bk. kıyāmat borğusu

boşa- boşamak
(teḳlîk) 34b/2=2/231

boşamak boşama
(ṭalāk) 34a/2=2/229

boşan- boşanmak

boşanmış tîşî boşanmış kadın
(muṭalleḳat) 33b/6=2/228

boşlağ başıboş, avare
(sudā) 557b/4=75/36

boşlağ koyul- başıboş bırakılmak, salıverilmek
(te'ṭil m.) 565b/6=81/4

botlaçı gebe (deve)

bk. on aylık botlaçı ingen

boyağ boya krş. **boḍağ**

boyağlığ boyalı, renkli

boyağlığ yüng boyalı, renkli yün
('ihn) 547a/3=70/9

boynağ 1. asi, itaatsiz, inatçı

(cebbār) 108a/4=5/22

('anīd) 496a/8=50/24

(merīd) 94b/7=4/117

2. azgın, zorlu, sert, şiddetli

(el-'ātī) 544b/5=69/6

boynağuluk haddi aşma, azgınlık

(ṭuğyān) 137b/1=6/110

('utuvv) 541a/3=67/21

boynağuluk kıl- itaat etmemek

('utuvv) 155b/4=7/77

boynağuluk yanından çökgen itaatsizliğinden dolayı çöken,
düşen

('utiyy) 298b/6=19/69

boyun 1. boyun

(cīd) 582b/6=111/5

(‘unuk) 172b/1=8/12
 2. kul, köle
 (rakabet) 118a/4=5/89

boyun çeperi köprücük kemiği
 (terākī) 557a/8=75/26

boyun sü- boyun eğmek, itaat etmek
 (islām) 58b/1=3/83
 (teslīm) 86a/7=4/65
 (tav‘) 456a/1=41/11
 (itā‘at) 407b/5=33/67
 (‘unuvv) 308a/5=20/111

boyun sügen boyun eğen, itaatkâr
 (müslim) 238a/4=12/101
 (müsteslim) 426b/5=37/26
 (kānit) 17a/1=2/116

boyun sügli boyun eğen, itaatkâr
 (zelül) 263b/8=16/69
 (tav‘) 58b/1=3/83
 (tā‘i‘) 456a/2=41/11

boyun süglilik hālī üze itaat ederek, itaatle
 (muz‘inine) 341b/9=24/49

boyun süme- kabul etmemek, razı olmamak, istememek
 (kerh) 58b/1=3/83

boyun sümegen itaat etmeyen
 (mubtil) 454a/7=40/78
 (‘anīd) 555a/2=74/16

boyun sümek boyun eğme, itaat, teslimiyet
 (silm) 30b/2=2/208
 (islām) 49a/9=3/19
 (teslīm) 86a/7=4/65
 (tā‘at) 88a/9=4/81

boyun sümekni kemiş- boyun eğmek, itaat etmek
 (ilkā‘u's-selem) 266a/2=16/87

boyun sümeýin yüz ewür- itaat etmemek, yüz çevirmek
(‘utuvv) 536b/4=65/8

boyun sünmiş itaat edilen
(mutā‘) 566a/7=81/21

boyun süýü itaat ederek
(muslimīne) 363a/1=27/31

boyun urmak öldürme, boynunu vurma
(zarbu’r-raqabet) 484a/8=47/4

boyunğa asılğan nirse gerdanlık
(kalā’id) 103b/6=5/2

boz- 1. perişan etmek, helâk etmek
(ifsād) 363a/4=27/34
2. sökmek, çözmek
(naķz) 266b/4=16/92
3. geçersiz bir duruma getirmek
(neķş) 182b/4=9/13
(naķz) 5a/4=2/27

bozğan bozan, bozguncu
(mufsid) 32b/5=2/220

bozmak geçersiz bir duruma getirmek
(naķz) 99b/8=4/155

bozul- alt üst olmak
(fesād) 39a/2=2/251

bögür- böğürmek

bögürmek böğürme
(huvār) 163a/7=7/148

bölük grup, bölüm

bölük bölük 1. zümreler halinde, bölüm bölüm
(şıye‘en) 145a/4=6/159
2. parça parça
(‘izin) 256b/7=15/91

bölük bölük bolğan gruplara ayrılan, bölünen, parçalanın
(hizb) 471b/1=43/65

- bu** 1. bu (işaret zamiri)
(hāzā) 140b/7=6/136
2. bu (işaret sıfatı)
(hāzā) 184b/8=9/28

bu cihān bu dünya, içinde yaşanan dünya
(ülā) 575b/1=92/13
(‘ācilet) 272b/2=17/18

bu kün şimdi, bugün
(el-yevm) 516a/3=57/15

bu sā’atda az önce, biraz önce, demin
(ānifen) 485b/6=47/16

bu sarāy dünya
(dār) 243a/3=13/22

buğday buğday
(füm) 9a/5=2/61

buğday başı başak
(sünbület) 41b/2=2/261

buhtān (A) iftira
(buhtān) 337a/4=24/16
(zūr) 345a/6=25/4

bukağı demir halka, zincir, kelepçe
(şafed) 252a/1=14/49

bk. ağır bukağı

- bul-** 1. bulmak
(fidā’) 429b/4=37/107
(ilfā’) 24a/8=2/170
(vucd) 52a/3=3/37
2. yakalamak
(şekaf) 178a/2=8/57

3. sahip olmak, elde etmek
(vucd) 519a/6=58/4
4. nail olmak, erişmek
(neyl) 191b/7=9/74
5. bulmak, hissetmek
(vucd) 237a/6=12/94

bk. zafer bul-, zavklığ bul-
bk. zafer bulğan
bk. zafer bulmağ

bular bunlar
(hā'ulā') 318a/3=21/99

buldurçın bildircin
(selvā) 305b/7=20/80

bulıt bulut krş. **bulut**
(sehāb) 23b/4=2/164
(semā') 124a/6=6/6
(gamām) 347a/3=25/25
(muzn) 513a/3=56/69

bk. pāra bulıt, yağdurmağğa yawuğ bolmuş bulıt, yağmurlığ bulıt

bulıtları sürgen bulutları sevk eden, sürüp götüren
(zācir) 425b/2=37/2

bulun esir
(esir) 179a/7=8/67

bulun kılu bir- ganimetlendirmek, ganimet almasını sağlamak
(ifā'et) 523a/4=59/7

bulun- olmak, bulunmak
(şekaf m.) 62a/4=3/112
(vucd m.) 234b/9=12/75

bulut bulut krş. **bulıt**
(sehāb) 340b/8=24/40
(semā') 219a/1=11/52
('āriž) 482a/4=46/24

burc yıldız burcu, burç
(burc) 253a/5=15/16

burclarluğ burçların sahibi
(zātu'l-burüc) 569b/5=85/1

burma burularak yapılmış (şey)

burma bilezük burma bilezik
(isvār) 559a/4=76/21

burtar- kaşlarını çatmak, suratını asmak
(‘abs) 555a/4=74/22

burtarğan buruşuk, ekşimiş, asık
(bāsir) 557a/7=75/24
(‘abūs) 558b/2=76/10

burun I burun
(enf) 111b/4=5/45
(ḥurṭüm) 542b/2=68/16

burunluğ kulplu

burunluğ idiş ibrik
(ibrik) 511b/2=56/18

burun II önce, evvel
(ḳablu) 72a/3=3/183

burun keç- öne geçmek
(istikdām) 149b/9=7/34

burun keçgen öne geçen, ileride bulunan
(müstakdīm) 253b/5=15/24

burun keçmek haddi aşma, ileri gitme, taşkınlık
(furuṭ) 285a/4=18/28

burun keçür- daha evvel yapmak
(islāf) 545b/5=69/24
(taḳdīm) 320a/9=22/10

burun keçürmiş haddi aşmış
(müfriṭ) 263a/5=16/62

burun kiç- daha önce vuku bulmak, geçmek
(teḳaddüm) 488a/2=48/2

burun kiçür- 1.daha evvel yapmak
(taḳdīm) 71b/8=3/182
2. öne geçirmek; öne geçmek
(taḳdīm) 492a/5=49/1

burunḳı önceki
(evvel) 329b/2=23/24
(ülā) 302a/2=20/21
(aḳdem) 354b/7=26/76

burunraḳ daha önde olan, birinci
(ülā) 271a/4=17/5

bustān (F) bağ, bahçe krş. **büstān**
(cennet) 183b/8=9/21

büstān (F) bağ, bahçe krş. **bustān**
(cennet) 279a/8=17/91
(ḫadīḳat) 565a/7=80/30

bk. meyvalıḡ büstān

but (F) put
(ilāh) 429a/1=37/91
(cibt) 84a/8=4/51
(şanem) 250b/4=14/35
(naşb) 104a/6=5/3
(veşen) 322b/2=22/30

butaḳ dal, budak
(fer‘) 249b/3=14/24

bk. bir tüpdin çıḳmış butaḳlar

butaḳları bolḡan dalları olan, dallı
(zevātu efnān) 509b/8=55/48

butaklığ dalı olan, dallı
(zü'l-şu'ab) 560b/5=77/30

butan- budanmak

butanmış budanmış
(mağzüd) 511b/8=56/28

buyruk buyruk
(izn) 14a/6=2/97
(emr) 567a/6=82/19
(kelimet) 17b/9=2/124

bk. Tangrı buyruğındın çıķđan

buyruğdın çıķ- emre riayet etmemek, itaatsizlik etmek
(fucür) 556b/5=75/5
(fisk) 8b/7=2/59

buyruğdın çıķđan emre riayet etmeyen, itaatsiz
(fāşik) 108b/3=5/25

buyruğdın çıķmak itaatsizlik
(fucür) 574b/5=91/8
(fisk) 104a/6=5/3
(fusük) 29a/6=2/197

buyrul- emredilmek, buyrulmak
(emr m.) 439b/1=39/12

buyruş- karşılıklı düşüncelerini bildirmek
(i'timār) 536a/8=65/6

buyur- emretmek, buyurmak
(izn) 340a/7=24/36
(emr) 243a/8=13/25
(ihā') 121b/7=5/111

bk. 'imāret buyur-, kömdürmek buyur-

buyur- takı yığ- emredip bir şeyin etrafında toplamak
(ictibā') 462a/5=42/13

buyurğan emreden, buyuran
 (āmīr) 197a/7=9/112
 (emmār) 232b/2=12/53

buzāġu sünnen kesilmemiş sığır yavrusu, buzaġı
 ('icl) 163a/6=7/148

bük ormanlık yer, orman
 (eyket) 358b/2=26/176

büktür- eğmek
 (leyy) 57b/3=3/78

büktürül- bükülmek

büktürülmüş bükülmüş, örülmüş
 (mesed) 582b/6=111/5

bürçek perçem
 (nāşiyet) 509b/4=55/41

bürünçük örtü, baş örtüsü
 (ḥimār) 338b/9=24/31

büt- inanmak   krş. **bit-**
 (īmān) 356a/2=26/111

bütgen inanan, iman eden
 (mü'min) 251a/6=14/41

C

cādū (F) büyücü, sihirbaz
(sāhır) 159b/1=7/112

cādūluk büyücülük, büyü
(sihr) 159b/6=7/116

cādūluk eyesi büyücü, sihirbaz
(sihr) 373a/6=28/48

cāhil (A) cahil, bilgisiz
(cāhil) 373b/9=28/55

cāhiliyye (A) Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önceki dönem
krş. **cāhiliyyet**
(cāhiliyyet) 402b/7=33/33

cāhiliyyet (A) Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önceki dönem
krş. **cāhiliyye**
(cāhiliyyet) 491a/6=48/26

Cālūt (A) Filistinli olup Hz. Davud ile savaşmış, ordusu bozguna
uğramış ve Hz. Davud tarafından öldürülmüştür
(cālūt) 38b/3=2/249

cān (F) ruh, can
(rūḥ) 396b/2=32/9
(nefs) 135a/5=6/93

cānı çık- ölmek
(zeheku'n-nefs) 193a/9=9/85

cānvar (F) hayvan
(dābbet) 366b/9=27/82
(ne'am) 485a/5=47/12

bk. yörigen cānvar

cāvidāna (F) sonsuz, ebedî
(hālid) 292b/6=18/108

cāvidāna bol- kalıcı olmak
(huld) 350b/1=25/69

cāvidāna kal- ebediyen kalmak, devamlı kalmak
(huld) 356b/6=26/129

cāvidāna kıl- ebedileştirmek
(ihlād) 580b/3=104/3

cāvidāna kılınmış ebedileştirilmiş
(muḥalled) 559a/1=76/19

cāvidānalık sonsuzluk, ebediyet
(huld) 206b/3=10/52
(hulūd) 496b/8=50/34

cāvidānalık hālinda ebedî olarak
(hālidine) 23a/6=2/162

cebbār (A) zorba
(cebbār) 450a/4=40/35

cebbārlik üze zorbaca
(cebbārīne) 356b/7=26/130

cebr (A) zor, zorlayış

cebr kılğan kuvvetli, kudretli, galip, cebbār, esma-i hüsna
(el-cebbār) 525a/9=59/23

Cebreyil (A Cebre'il) vazifesi Tanrı ile peygamberi arasında elçilik
olan dört büyük melekten biri, Cebrail
(cibril) 14a/6=2/97
(rūh) 546b/6=70/4
(rūhü'l-emīn) 359a/6=26/193
(rūhü'l-ḳudūs) 12b/9=2/87

cedel (A) tartışma, münakaşa
(cedel) 288a/4=18/54

cedel kıl- 1. tartışmak, münakaşa etmek, çekişmek
 (mücādelet) 138b/8=6/121
 (mumārāt) 284a/9=18/22
 2. birisini savunmak, arka çıkmak için münakaşa etmek
 (mücādelet) 93b/6=4/109

cedel kılış- 1. tartışmak, çekişmek
 (mücādelet) 126a/8=6/25
 (mümārāt) 503a/7=53/12
 2. birisini savunmak, arka çıkmak için münakaşa etmek
 (mücādelet) 93b/5=4/109

cedel kılışmak münakaşa etme, tartışma
 (cidāl) 29a/6=2/197
 (mirā') 284b/1=18/22

cedel kılmak tile- mücadele etmeyi arzulamak
 (mücādelet) 216b/7=11/32

cedel kılış- münakaşa etmek
 (mücādelet) 221a/7=11/74

cehd (A) çalışma, çabalama

cehd kılğan çabalayan, uğraşan
 (kādiḥ) 569a/2=84/6

cehd kılmak çabalama, uğraşma
 (kedḥ) 569a/2=84/6

cehl (A) bilgisizlik, cehalet
 (gamrat) 498a/1=51/11

cem' (A) topluluk, grup
 (cem') 68a/2=3/155

cem' bolur ylr birleşme yeri
 (mecma') 288b/8=18/60

cem' kıl- toplamak, bir araya getirmek
 (te'lif) 341a/5=24/43
 (ictibā') 170a/9=7/203

(cem‘) 50a/8=3/25
(vask) 569a/8=84/17

cem‘ kılğan toplayan
(cāmi‘) 98a/1=4/140
(kifāt) 560b/2=77/25

cem‘ kılın- toplanmak, bir araya getirilmek
(cem‘ m.) 556b/6=75/9
(ḥaşr m.) 565b/7=81/5
(taḥşil m.) 579a/6=100/10

cem‘ kılınmış toplanmış, bir araya getirilmiş
(mecmū‘) 512a/9=56/50
(muḳanṭar) 48b/7=3/14

cem‘ kılmak toplama, bir araya getirme
(cem‘) 464a/7=42/29

cem‘ küni toplanma günü, kıyamet günü
(yevmü‘l-cem‘) 534a/1=64/9

cem‘lig tamamen, hepten
(lemmen) 573a/9=89/19

cemā‘at (A) topluluk, cemaat
(fevc) 436a/4=38/59

bk. az cemā‘at, uluğ cemā‘at

cenābat (A) dinen temiz sayılmama, guslü gerektiren durum

cenābatlığ dinen temiz sayılmayan, henüz gusletmemiş olan kimse,
cünüp
(cünüb) 105a/6=5/6

cevāb (A) karşılık, cevap
(cevāb) 365a/2=27/56

cevāb ay- cevap vermek
(icābet) 375a/3=28/65

cevāb ayğan icabet eden, karşılık veren, esma-i hüсна

(el-mücib) 428b/1=37/75

cevāb ayt- cevap vermek
(iftā') 363a/1=27/32

cevāb bir- cevap vermek, açıklamada bulunmak
(iftā') 231b/6=12/46

cevāb biril- cevap verilmek
(icābet m.) 121a/6=5/109

cevāb kaytar- konuşmak, muhavere etmek
(muḥāveret) 285b/9=18/34

cevāb tile- cevap, açıklama istemek
(istiftā') 95b/7=4/127

cezā (A cezā') 1. kötü karşılık, ceza
(cezā') 504b/9=53/41
(dīn) 338a/3=24/25
2. mükāfat
(şevāb) 66b/3=3/148
(cezā') 65a/4=3/136
3. karşılık verme, hesaplaşma
(dīn) 1b/3=1/3

bk. maşhara kılğanlarning cezāsını bir-, zulm cezāsın kıl-

cezā bir- 1. cezalandırmak
(işābet) 67a/7=3/153
(cezā') 141a/7=6/138
2. mükāfatlandırmak
(cezā') 236b/5=12/88

cezā biril- cezalandırılmak
(cezā' m.) 95a/9=4/123

cezā birilmiş cezalandırılmış
(medīn) 427b/5=37/53

cezā birmek karşılık verme, hesap görme
(dīn) 426a/9=37/20

cezā küni hesap günü, kıyamet günü
(dîn) 497b/6=51/6

cîd (A cidd) ciddiyet, azim
(‘azm) 483b/2=46/35

cîd kıl- ciddî bir durum almak, ciddîleşmek
(‘azm) 486a/7=47/21

cihād (A) din uğruna yapılan savaş, cihat
(cihād) 327b/1=22/78

cihād kıl- 1. cihat etmek
(mücâhedet) 327a/9=22/78
2. uğraşmak, mücadele etmek
(mücâhedet) 378b/7=29/8

cihād kılğan mücahit
(mücâhid) 487a/2=47/31

cihād kılış- birlikte mücadele etmek
(mücâhedet) 393a/5=31/15

cihād kılmak cihat etme
(cihād) 349a/4=25/52

cihân I (?) şüphe
(şekk) 432b/6=38/8

cihân II (F) dünya

bk. bu cihân, ol cihân, ol cihânda yarlıkağan

cimâ' (A) cinsî münasebet
(rafes) 29a/6=2/197

cimâ' kıl- cinsî münasebette bulunmak
(mess) 105a/8=5/6

cimâ' kılmak cinsî münasebette bulunma
(rafes) 27a/3=2/187

cins (A) cins, tür çeşit

(zevc) 436a/4=38/58

Cüdi tağı Güneydoğu Anadolu'da bulunduğu rivayet edilen dağın adı,

Cudi dağı

(cüdi) 218a/4=11/44

cuhüd (F) yahudi

(yahüdiyy) 56a/4=3/67

cuhüd bol- yahudi olmak

(hevd) 9b/2=2/62

cuhüd kenisesi yahudilerin ibadet yeri, havra

(şalât) 323b/6=22/40

cuhüdler yahudi taifesi, yahudiler

(hüd) 19b/2=2/135

(yahüd) 112b/7=5/51

cüft (F) 1. çift

(işneyn) 329b/6=23/27

(zevc) 142a/2=6/143

(şef') 572b/6=89/3

2. eş, zevce

(zevc) 78b/8=4/20

(şâhibet) 550b/5=72/3

(imra'et) 498b/6=51/29

(nisâ') 402b/1=33/30

3. koca, zevç

(ba'l) 96a/4=4/128

(zevc) 518b/4=58/1

cüft kılın- birleştirilmek

(tezvîc m.) 565b/7=81/7

cüft kılı bir- sınıflara ayırıp vermek

(tezvîc) 466a/6=42/50

cüft körmiş dul (kadın)

(seyyibet) 538a/3=66/5

cüft tîşi evli kadın

(muşanet) 79b/5=4/24

cüftin sewgen kocasını seven, kocasına düşkün (kadın)
(‘arüb) 512a/2=56/37

cüftlög eşi olan, evli

cüftlög bol- kocalı olmak, evli olmak, evlenmek
(ihşân) 80a/7=4/25

cüftlendür- evlendirmek
(tezvîc) 475a/7=44/54
(inkâh) 32b/8=2/221

cümle (A) bütün, hep
(-) 379a/1=29/9

cünüblük dinen temiz sayılmama durumu, cünüplük

cünüblük hâlda cünüp olarak, cünüp iken
(cunuben) 83a/3=4/43

Ç

çaķ ölçü

çaķlıķ ölçülü

bk. orta çaķlıķ

çaķ- çaķmak, ateşlemek
(îrâ’) 513a/5=56/71

çaķır I şarap
(hâmır) 485b/2=47/15

çaķır II çaķır

bk. aķ çaķır ayak

çaķır- çağırmaq

çaķırmaq çağlık
(zecat) 426a/8=37/19
(şarrat) 498b/6=51/29
(şayhat) 421b/9=36/29

çaķrış- bağrışmaq
(iştirāh) 418b/6=35/37

çanak çanak
(şahfet) 471b/7=43/71

çapul- dağılmak, bozulmaq

çapulmış dağılmış, atılmış, darmadağınık olmuş
(menfüş) 579b/4=101/5

çāra (F) tedbir, çare

çāra yok kesinlikle, şüpheşiz
(lā cerem) 215b/4=11/22

çat- uydurmaq
(ifk) 353b/2=26/45
(hark) 136a/8=6/100
(halk) 379b/8=29/17
(şun') 304b/5=20/69
(iftirā') 262b/3=16/56
(teķavvül) 546a/8=69/44

bk. yalğan çat-

çatğan uyduran
(el-müfteri) 163b/9=7/152

çatmaq uydurma
(ihtilāk) 432b/5=38/7
(iftirā') 141b/3=6/140

bk. yalğan çatmaq

çatıl- uydurulmak
(iftirâ' m.) 205a/3=10/37

çatılmış uydurulmuş, uydurma
(müfterâ') 214a/9=11/13

bk. yalğan çatılmış

çaynam lokma, parça

çaynam et et parçası
(mużgat) 319b/6=22/5

çeke çivi

çekelig çivilerle yapılmış, çivili

bk. timür çekelig

çekirdek çekirdek

bk. hurmâ çekirdeki, hurmâ çekirdekinin kabı, hurmâ çekirdekinin çukuru, hurmâ çekirdekinin yipi

çekürge çekirge
(cerâd) 506a/1=54/7

bk. yayağ çekürge

çemşegen (?) canlı, yaratık
(dâbbet) 23b/3=2/164

çeper (?) kemik

bk. boyun çeperi

çerig asker, ordu
(cünd) 299a/6=19/75

bk. ağır çerig bolmuş hâlde

çeşme (F) pınar, çeşme
(‘ayn) 254b/5=15/45

(yenbū‘) 279a/8=17/90

- çewür-** 1. çevirmek, döndürmek   krş. **çiwür-**
(tevlıyet) 400b/4=33/15
2. vazgeçirmek, alıkoymak, döndürmek
(şadd) 484a/2=47/1
3. anlatmak, açıklamak
(taşrîf) 308a/8=20/113

bk. song çewür-
bk. song çewürgen

çewürmek yönünü değiştirmek, çevirmek, döndürmek
(taşrîf) 23b/3=2/164

bk. song çewürügli

çığay fakir, yoksul
(fekîr) 189a/9=9/60

çığrıl- ürpermek, titremek
(iğşi‘râr) 440b/2=39/23

- çık-** 1. dışarı çıkmak
(hurûc) 548a/8=70/43
2. ayrılmak, gitmek
(burûz) 67b/7=3/154
(hurûc) 370a/6=28/20
(tesellül) 344a/9=24/63
(fuşül) 237a/6=12/94
3. sefere çıkmak
(burûz) 38b/6=2/250
(hurûc) 193a/3=9/83
4. karşısına çıkmak, görünmek, ortaya çıkmak
(burûz) 251b/8=14/48
(hurûc) 376b/4=28/79
5. bitmek, yetişmek, büyüme
(hurûc) 329a/3=23/20
6. elde edilmek, sağlanmak
(hurûc) 508b/8=55/22
7. akmak, fişkirmek
(hurûc) 11a/2=2/74
(fevr) 217b/2=11/40

8. sıyrılmak, uzaklaşmak
(insilāh) 167b/2=7/175

bk. ata çık-, buyruğdın çık-, cānı çık-, çoğka çık-, dindin çıkıp
uruşmak, suw çık-
bk. bādıyağa çıkar

çıķğan çıkan, kurtulan
(hāric) 110a/5=5/37

bk. buyruğdın çıķğan, dindin çıķğan, tã'atdın çıķğan, Tangrı
buyruķındın çıķğan

çıķıķlı bolup çıkararak, saçılarak, yayılarak
(kādhen) 579a/2=100/2

çıķmak 1. sefere çıkma
(hurüc) 193a/3=9/83
2. çıkma, kurtulma
(hurüc) 447b/1=40/11
3. sürgüne gitme, sürgün
(celā') 522b/6=59/3
4. çıkma, kalkma; dirilme
(hurüc) 497a/8=50/42

bk. buyruğdın çıķmak
bk. bir tüpdin çıķmış butaķlar

çıķar- 1. dışarı çıkarmak
(ihrāc) 171b/3=8/5
(istihrāc) 290b/6=18/82
2. yapmak, yaratmak
(ihrāc) 149b/1=7/32
3. kurtarmak
(ihrāc) 237b/8=12/100
4. ortaya çıkarmak, göstermek
(ihrāc) 306b/2=20/88
('arz) 292a/4=18/100
5. yetiştirmek, çıkarmak
(hurüc) 153a/9=7/58
(ihrāc) 153a/7=7/57
6. kovmak, sürmek
(ihrāc) 522a/6=59/2

7. seçmek, ayırmak
(nez‘) 376a/1=28/75
8. elde etmek, sağlamak
(istihrâc) 258b/3=16/14
9. netice çıkarmak, ne olduğunu bilmek, anlamak
(istinbât) 88b/8=4/83
10. hayata kavuşturmak, diriltmek
(ihrâc) 121b/4=5/110

bk. meyva çıkar-, tilin çıkar-, yangıla çıkar-

- çıkarğan** 1. ortaya çıkaran, açığa vuran
(muhrîc) 190a/3=9/64
2. çekip alan, çıkaran
(muhrîc) 135b/4=6/95
(nâşit) 563a/2=79/2

bk. ot çıkarğan

- çıkarmak** 1. kovma, sürme
(ihrâc) 12b/1=2/85
2. çekip alma, çıkarma
(neşt) 563a/2=79/2
3. ortaya çıkarma, gösterme
(‘arz) 292a/4=18/100
4. çıkarma, çıkarış; diriltme
(ihrâc) 549b/4=71/18
(muhrac) 278b/1=17/80

- çıkarmak tile-** 1. çıkarmayı arzulamak
(istihrâc) 235a/2=12/76
2. elde etmeyi istemek
(istihrâc) 416b/1=35/12

- çıkarıl-** 1. dışarı çıkarılmak
(ihrâc m.) 478b/9=45/35
(ba‘serat m.) 579a/5=100/9
2. kovulmak, sürülmek
(ihrâc m.) 323b/4=22/40
3. meydana çıkarılmak, yaratılmak
(ihrâc m.) 61b/8=3/110
4. ortaya çıkarılmak, gösterilmek
(tebrîz m.) 355a/8=26/91

5. diriltilmek
(ihrâc m.) 148b/2=7/25

çıkarılmış 1. kovulmuş, sürülmüş
(muḥrac) 358a/6=26/167
2. diriltilmiş
(muḥrac) 366a/3=27/67

çıkış çıkış, kurtuluş
(mahrec) 535b/6=65/2

çingra- ses çıkarmak

çingrağan balçık kuruluşundan dolayı kendisine vurulduğunda
ses çıkaran çamur, kuru çamur
(şalsâl) 508b/4=55/14

çirâğ (F) kandil
(sirâc) 561b/7=78/13
(mişbâh) 340a/2=24/35

bk. tamda öteliksiz çirâğ köğütlük, yangan çirâğ

çiçek çiçek
(tal') 136a/4=6/99

çiçek kabı çiçek kapçığı, zarfı, çiçeklik
(kimm) 459b/7=41/47

çiçek meyvası çiçek meyvesi
(tal') 428a/3=37/65

çimgen çayır
(ravzat) 463b/1=42/22

çiseng hafif yağmur, çise
(tall) 42a/7=2/265

çiwür- çevirmek, döndürmek
(tevliyet) 524a/7=59/12

krş. **çewür-**

çoğ güneş ışığı

çoğka çık- güneşe çıkmak, güneşli ve sıcak yere çıkmak
(zahv) 308b/8=20/119

çoğu gürültü, bağırıtı

çoğu kıl- bağırıp çağırmak, yaygara koparmak
(iclab) 277a/1=17/64

çok- düşmek, yığılmak

çokğan (yere) yığılan, yapışıp kalan, serilen
(cāsim) 155b/7=7/78

çon- ısınmak
(iştīlā') 361a/4=27/7

çök- diz üstü oturmak, çökmek

çökgen diz üstü oturan, çöken
(cāsiyet) 478a/6=45/28

bk. boynağuluk yanındın çökgen, dizleri üze çökgen

çökgenler çökmüş oldukları halde, çökmüşlerken
(cişiyen) 298b/4=19/68

çömdür- batırmak, batmasını sağlamak, boğmak
(igrāk) 470b/7=43/55

çöngge (?) yorgun, bitkin

çöngge bolğan yorulan, bitkin düşen
(hasir) 539b/6=67/4

çöp (F çüb, çob) çöp

bk. eskirmiş çöp, suw bırakğan çöp çör, suw üze ıķğan çöp köpük

çöpür kıl
(şa'r) 265a/9=16/80

çör çöp çör ikilemesinde kullanılır.

bk. suw birağan çöp ör

özül- özölmek

özölgen nirse özölen, bozulan Şey
(nikŐ) 266b/5=16/92

uğur ukur

(hıfrat) 61a/2=3/103

bk. hurmā çekirdekinin uğurı

ulđan- örtünmek, bürünmek

ulđangan örtünen, sarınmak
(müzzemmil) 553a/1=73/1

uz ipek kumaş

(harır) 321b/7=22/23

uz (?) bağarsuk bağırsak

(hāviyā) 142b/9=6/146

üngür (?) morarmıŐ, göđermiŐ

(ezrak) 307b/6=20/102

ürü- çürümek

ÇürümüŐ çürümüŐ, çürük

(ramım) 425a/3=36/78

Çürük çürümüŐ, çürük

(nehıret) 563a/6=79/11

üŐe- fııldamak

üŐemek fııldı

(hems) 308a/2=20/108

D

dāhiye (A) musibet, felâket, belâ
(şâ'ikat) 456b/7=41/17

daḳuḳ muhtelif, çeşitli, çeşit çeşit   krş. **taḳuḳ**
(şettâ) 303b/4=20/53
(müteferriḳ) 230b/7=12/39

dam bina, yapı   krş. **tam**
(bünyân) 284a/5=18/21

dānişmend (F) âlim, bilgin
(ḥabr) 111a/9=5/44
(kissis) 117a/7=5/82

dar geniş olmayan, dar   krş. **tar**

dar bol- dar olmak, daralmak, dar gelmek
(ẓayḳ) 184b/1=9/25

dar kııl- daraltmak, azaltmak
(ḳadr) 462a/1=42/12

darlık darlık, sıkıntı   krş. **tarlık**
(-) 536a/6=65/6

darlık kııl- sıkıştırmak, sıkıntı vermek, sıkıntıya sokmak
(taẓyik) 536a/6=65/6
2. cimrilik etmek
(ḳatr) 350a/6=25/67

da'vâ (A) dava, iddia
(da'vâ) 146b/3=7/5

bk. köp da'vâ kılışmaḳ, mungsuzluḳ da'vâsını kııl-

Dāvud (A) Kendisine Zebur adlı kitap indirilmiş olup yahudilerin hem hükümdarı, hem de peygamberiydi
(dāvud) 316a/6=21/78

def' (A) savma, defetme
(def') 323b/5=22/40

def' kıl- defetmek, bertaraf etmek, önlemek
(der') 336a/6=24/8
(de'') 581b/2=107/2
(def') 69b/5=3/167
(müdāfa'at) 323b/1=22/38
(zevd) 370b/1=28/23

def' kılğan 1.defeden, önleyen, bertaraf eden
(dāfi') 500b/4=52/8
2. uzaklaştıran; değersiz, kıymetsiz
(müzca) 236b/4=12/88

def' kılmak defetme, bertaraf etme, önleme
(def') 39a/1=2/251

defter (A) defter, sayfa
(şahîfet) 565a/1=80/13

dem (F) soluk, nefes

dem ür- teneffüs etmek, nefes alıp vermek
(teneffus) 566a/5=81/18

derece (A) mertebe, derece
(deracet) 515a/7=57/10

derece derece ilt- yavaş yavaş ortadan kaldırmak, izale etmek
(istidrâc) 168a/7=7/182

derviş (F) fakir, yoksul
(miskîn) 389a/5=30/38
('ā'il) 576a/3=93/8
(faķir) 322a/8=22/28

dervişlik fakirlik, yoksulluk
(be'sā') 157b/9=7/94
(metrebet) 574a/7=90/16
(haşāset) 523b/6=59/9
(meskenet) 9a/8=2/61

(‘usrat) 44b/6=2/280
 (‘aylet) 184b/8=9/28
 (faḫr) 42b/8=2/268
 (imlāk) 143b/5=6/151

destür (F) müsaade, izin
 (izn) 246b/1=14/1

destür bir- müsaade etmek, izin vermek
 (izn) 308a/3=20/109

destür biril- müsaade edilmek, izin verilmek
 (izn m.) 323b/2=22/39

destür tile- izin istemek
 (isti’zān) 193b/2=9/86

devlet (A) güç, kuvvet, kudret
 (dület) 523a/7=59/7
 (kerret) 271a/6=17/6

dīn (A) din
 (ümme) 468a/9=43/23
 (dīn) 198b/8=9/122
 (şibgat) 20a/2=2/138
 (millet) 157a/6=7/89

bk. bir dīn eyesi, ḫaḫ dīnga kışgan

dīn birilgen söz
 (rūḫü'l-ḫudüs) 121a/9=5/110

dīn eyeleri aynı dine mensup kişiler
 (millet) 19b/2=2/135

dīndin çıkğan dinini terk eden, dinden çıkan
 (şābi’) 321a/3=22/17

dīndin çıkıp uruşmak dinden dönme ve kargaşa çıkarma
 (fitnet) 400b/2=33/14

dīvāna (F) deli, divane
 (mecnün) 252b/5=15/6

dīvānalık delilik, divanelik
 (cinnet) 414a/2=34/46
 (mess) 44a/2=2/275

diyēt (A) diyēt
 (diyēt) 90b/3=4/92

diz diz

dizleri üze çökgen diz üstü çöken
 (cāşim) 382a/6=29/37

dolı bir yağış türü, dolu
 (berad) 341a/7=24/43

dost (F) dost
 (aḥ) 273a/9=17/27
 (ḥabīb) 107b/1=5/18
 (ḥamīm) 546a/3=69/35
 (ḥalil) 277b/9=17/73
 (şadīk) 355b/5=26/101
 (veliyy) 83b/2=4/45
 (mevlā) 399a/7=33/5

bk. iç dost, yaşru dost

dost bol- dost olmak
 (inbiḡā') 346a/8=25/18

dost kıl- musallat etmek
 (tevlīyet) 140a/2=6/129

dost tut- 1. dost edinmek
 (muvāddet) 521b/7=58/22
 (tevellī) 319b/3=22/4
 2. istemek, arzu etmek
 (vudd) 56a/8=3/69
 3. tercih etmek, üstün tutmak
 (istiḥbāb) 268a/6=16/107
 (tevellī) 94b/4=4/115

dost tutḡan çok seven, esma-i hüsnā

(el-vedūd) 223a/3=11/90

dostlaş- karşılıklı dostluk etmek

dostlaşmak karşılıklı muhabbet, dostluk
(hılāl) 250a/6=14/31

dostluk muhabbet, dostluk
(hullet) 39b/3=2/254
(vudd) 300a/6=19/96
(meveddet) 87a/1=4/73

du'ā (A) dua
(da'vet) 241b/3=13/14
(du'ā') 52a/7=3/38
(da'vā) 201a/6=10/10
(şalāt) 341a/2=24/41

du'ā kıl- dua etmek
(du'ā') 169a/5=7/189

du'ā kılğan dua eden
(ed-dā'ī) 27a/1=2/186

duhūl (A) girme, giriş

duhūl kıl- cinsî münasebette bulunmak
(duhūl) 79b/1=4/23

durust (F) doğru, hatasız

durust bol- doğru ve uygun olmak
(inbiğā') 424b/1=36/69

durust söz doğru ve mantikî söz, hikmet
(hikmet) 270a/3=16/125

durustluk doğruluk, düzgünlük, sağlamlık

durustluk üze hakikat şu ki, gerçekten
(in) 369a/3=28/10
(inne) 353a/7=26/41
(inne-mā) 439a/6=39/9

(enne) 394b/2=31/27

dünyā (A) dünya
(dünyā) 29b/7=2/200

dünyā fāyidesi dünya menfaati, geçici menfaat
(‘araz) 166b/7=7/169

dünyāda yarlıkağan dünyada merhamet eden, esirgeyen, esma-i
hüsna
(er-raḥmān) 171a/1=8

düşman (F) düşman
(‘aduvv) 534b/3=64/14

düşman tut- düşman olmak, düşman gibi görmek
(mu‘ādāt) 526b/9=60/7
(kaly) 575b/7=93/3

düşman tutmak buğuz etme, düşman gibi görme, kızma
(maḳt) 447a/7=40/10

düşmanlık düşmanlık
(‘adāvet) 117a/4=5/82
(maḳt) 419a/3=35/39

düşmanlık taḳı ḥilāf kıl- düşman gibi görmek ve muhalefet
etmek
(muḥāddet) 521b/4=58/20

düşmanlık taḳı ḥilāf kılış- düşman gibi görmek ve hep beraber
muhalefet etmek
(muḥāddet) 521b/7=58/22

E

Ebî Leheb (A) Hz. Muhammed'in amcasının lâkabı
(ebû leheb) 582b/4=111/1

ecel (A) hayatın sonu, ölüm vakti
(ecel) 168b/3=7/185

bk. Tanrının takdîr kılmış ecel

edâ (A) verme, ödeme

edâ kıl- teslim etmek, vermek
(te'diyet) 473b/9=44/18

ede sahip krş. eye, idi
(zû) 235a/5=12/76

edgü 1. iyi, güzel, hoş
(şâlih) 198b/4=9/120
(kerim) 404b/2=33/44
2. bozuk olmayan, sağlam, zarar görmemiş
(-) 290b/1=18/79
3. iyilikte bulunan, faydalı iş işleyen, şerefli, değerli
(berr) 568a/4=83/22
(şâlih) 18b/9=2/130
(kerim) 473b/9=44/17
4. iyilik
(hayr) 315b/7=21/73

edgü 'amel iyi ve faydalı iş, iyilik
(şâlih) 306a/1=20/82

edgü iş iyi ve faydalı iş, iyilik
(hayr) 16a/3=2/110
(şâlih) 409b/9=34/11

(ma'rûf) 190a/9=9/67

edgü kılğan iyi davranan
(nâşih) 369a/7=28/12

edgü kılmak iyilik etme, ltufta bulunma
(menn) 484a/9=47/4

edgü kul iyi ve güzel işler işleyen kul
(şâlih) 379a/1=29/9

edgü sakınğan (başkasının) iyiliğini isteyen
(nâşih) 227b/2=12/11

edgü yanut mükâfat
(meşübet) 15a/5=2/103

edgürek daha iyi, daha hayırlı
(hayr) 345b/6=25/10

edgürek iş daha güzel iş, en güzel iş
(hüsnâ) 188b/2=9/52

edgülük 1. iyilik

(birr) 7a/5=2/44

(hüsn) 463b/4=42/23

(hasenet) 260a/1=16/30

(ihsân) 82a/3=4/36

(hayr) 125a/9=6/17

(şâlih) 267a/7=16/97

('urf) 170a/4=7/199

(ma'rûf) 399b/3=33/6

2. nimet, lutf

(fazl) 86b/9=4/73

(ni'met) 507a/5=54/35

bk. artuğ edgülük, artuğsı edgülük, yitiz edgülük kılğan

edgülük kıl- 1. iyilik etmek

(birr) 527a/3=60/8

(ihsân) 271a/8=17/7

2. nimetlendirmek, lufetmek

(menn) 248a/1=14/11

(in'âm) 86b/3=4/69

edgûlûk kılğan 1. iyilik eden, iyi davranan

(berr) 294b/2=19/14

(muhsin) 165b/7=7/161

(şâlih) 117b/2=5/84

2. iyilik eden, lutufkâr, esma-i hüsnâ

(el-berr) 501b/4=52/28

edgûlûk kılmak iyilik etme, iyilik

(ihşân) 510a/6=55/60

edgûlûk yawuzluk sebebi bir şeyin olmasına yol açan şey

(tâ'ir) 161a/1=7/131

eg- eğmek, bükmek

(şeny) 213a/8=11/5

eggen eğen, çeviren

(eş-şâni) 320a/7=22/9

eger (F) eğer, şayet

(in) 527b/6=60/11

(lev) 4a/1=2/20

(lev-lâ) 202b/4=10/20

eger niçeme her ne kadar, ise bile, ise dahi

(ve-lev) 173a/5=008/19

eger niçeme kim her ne kadar, ise bile, ise dahi

(ve-lev) 185b/4=009/032

egil- eğilmek

egilip eğik durumda, eğilerek

(sücceden) 8b/4=2/58

egin omuz; dağ, tepe

(menkib) 540b/3=67/15

egri yanlış, çarpık, eğri

(câ'ir) 258a/3=16/9

egrilik eğrilik, bozukluk
(‘ivâc) 156b/6=7/86

ek- ekin ekmek
(hârş) 512b/9=56/63
(zer‘) 231b/9=12/47

ekin 1. mahsul, ekin
(hârş) 10b/4=2/71
(zer‘) 240a/7=13/4
2. tarla
(hârş) 33a/7=2/223

ekin yapurğakı ekin yaprağı
(‘aşf) 581a/3=105/5

ekinlig ekini, mahsulü olan, mahsul veren
(zü‘z-zer‘) 250b/7=14/37

ekinçi çiftçi
(zâri‘) 492a/2=48/29

ekis- eksiltmek, azaltmak
(elt) 501a/6=52/21
(behs) 45a/5=2/282
(ihşâr) 508b/1=55/9
(tedsiyet) 574b/6=91/10
(zulm) 285b/7=18/33
(ğayz) 241a/1=13/8
(leyt) 494a/7=49/14
(naqş) 553a/1=73/3
(neyl) 198b/3=9/120
(vetr) 487b/1=47/35

ekisgen eksilten, eksik tartan
(muhsir) 358b/6=26/181

ekismek eksiltme, azaltma
(behs) 551b/3=72/13
(naqş) 22b/3=2/155
(neyl) 198b/3=9/120
(hezm) 308a/8=20/112

eksil- eksilmek, azalmak
 (behs m.) 214b/5=11/15
 (gayz m.) 218a/3=11/44

eksilmiş eksik
 (menküş) 224b/8=11/109

eksit- eksiltmek, azaltmak   krş. **eksüt-**
 (naş) 416a/7=35/11

eksük 1. düşük, az, eksik
 (behs) 228a/7=12/20
 2. zürriyetsiz
 (ebter) 581b/6=108/3

eksündü alevli odun parçası
 (cezvet) 371a/6=28/29

eksüt- eksiltmek, azaltmak   krş. **eksit-**

eksütmek eksiltme, azaltma
 (naş) 160b/7=7/130

el el   krş. **elig**
 (yed) 488b/9=48/10

elig I el   krş. **el**
 (keff) 241b/4=13/14
 (yed) 435a/9=38/44

bk. kudrat elgi, sağ elig

elig üze tüşül- pişman olmak
 (sukite fi yedihi) 163a/8=007/149

eligi bağlig eli sıkı, cimri
 (yedü'l- mağlül) 114b/2=5/64

elig II elli
 (hamsin) 379b/3=29/14

em- emmek

emmek emme
(raẓā'at) 79a/8=4/23

emdi şimdi
(el-āne) 232a/7=12/51

emdür- emzirmek
(irzā') 368b/6=28/7

emdürgen emziren
(murzi'at) 319a/3=22/2

emdürmek emzirme
(istirzā') 35b/1=2/233

emgek sıkıntı
('anet) 80a/9=4/25
(naşab) 289a/2=18/62
(nuşb) 435a/6=38/41

emgekke kemiş- zahmete, sıkıntıya sokmak
(i'nāt) 32b/6=2/220

emgen- 1. sıkıntıya düşmek, sıkılmak
(şekā') 301a/2=20/2
('anet) 199b/3=9/128
2. bitkin düşmek, yorulmak
(naşab) 576a/8=94/7

emgengen 1. bedbaht
(şakıyy) 293b/5=19/4
2. bitkin, yorgun
(nāşib) 572a/3=88/3

emgenmegü tig nirse sıkıntıya düşürmeyecek miktar, ihtiyaç fazlası
('afv) 32b/2=2/219

emget- sıkıntıya sokmak, sıkmak
(ihfā') 487b/3=47/37

emgetmek zahmete sıkıntıya sokma
(şik) 258a/1=16/7

emîn (A) 1. güvenilir, itimat edilen
(emîn) 363b/4=27/39
2. emniyetli, tehlikesiz
(emîn) 475a/5=44/51

emîn tut- emniyet etmek, güvenmek
(emn) 233b/1=12/64

emîn tutul- emniyet edilmek, güvenilmek
(i'timân m.) 46a/3=2/283

emn (A) emniyet, güven
(emenet) 67b/1=3/154

emn yiri emniyet, güven yeri
(emn) 18a/2=2/125

en'âm (A) hayvanlar
(en'âm) 140b/7=6/136

enâr (F) nar
(rümmân) 136a/5=6/99

endâz (F) ölçü

endâz kı1- miktarını belirlemek
(taqdîr) 558b/8=76/16

endâza (F) 1. ölçü
(zer') 545b/9=69/32
(kâder) 253b/2=15/21
(mikdâr) 241a/2=13/8
(vezn) 292b/3=18/105
2. ağırlık
(mişkâl) 207b/3=10/61
3. nispet, oran
(kâder) 36a/7=2/236
(kâb) 503a/5=53/9
(mişl) 527b/8=60/11
4. güç, kudret
(hûsbân) 286a/9=18/40

bk. sağmak arasınıg endāzasınça

endāza kıl- 1. ölçüye uygun yapmak

(kadr) 560b/1=77/23

(takdir) 565a/3=80/19

2. vücuda getirmek, yapmak

(halk) 121b/2=5/110

3. tahminde bulunmak, zannetmek

(harş) 208a/3=10/66

endāza kılğan 1. ölçüye uygun yapan, biçimlendiren

(hâlik) 512b/5=56/59

2. ölçüye uygun yapan, biçimlendiren, esma-i hüsnâ

(el-kâdir) 560b/1=77/23

endāza kılmak tayin ve takdir etme

(takdir) 135b/6=6/96

endāzağa tigrülmiş tayin ve takdir edilmiş

(kader) 560b/1=77/22

endişe (F) düşünce

endişe kıl- düşünmek

(tedebbür) 434b/3=38/29

(tefkîr) 555a/3=74/18

(tefekür) 32b/3=2/219, 42b/3=2/266

endişe kılğan düşünen

(mütevessim) 256a/2=15/75

engek çene

(zeķan) 420b/3=36/8

er erkek, adam, şahıs

(recül) 45a/8=2/282

(mer') 15a/1=2/102

(.) 304a/6=20/63

bk. ana er karındaşı, ana er uyası, ata er karındaşı, āzād er, mu'mın er, oğrı kılğan er, ol er kim, ortak koşğan er, ter eri bol-, yol eri, zinā kılğan er

er karındaş erkek kardeş
(ah) 77a/9=4/12

er uya erkek kardeş
(ah) 406a/9=33/55

er- imek bk. ir-
(kevn) 187a/6=9/41
(.) 493a/2=49/7

ermes değil

bk. andağ ermes

ermes ... meger ancak, yalnız, sadece
(mā ... illā) 421a/3=36/15

ermez değil
(ğayr) 468a/2=43/18
(mā) 219a/3=11/53

ermez ... meger ancak, yalnız, sadece
(in ... illā) 208b/6=10/72
(mā ... illā) 480a/5=46/9

bk. bir kim erse, kim erse, kim erse kim, ol kim erse, ol kim erse
kim, ol kim erseler, ol kim erseler kim, saklağan kim erse

erek erik

erek yıgaçlığ erik ağacına sahip, erik ağaçlı
(zēvātu'l-ḥamt) 410b/5=34/16

eren erkek, adam, kişi, kimse
(ibn) 189b/2=9/60
(recül) 81b/2=4/34
(şāḥib) 152a/1=7/48

bk. alçağlık kılğan eren, bitgen eren, mu'mın eren, münāfık eren,
müsülmān eren, ortak koşğan eren, rāst ayğan eren, rāstlağan
eren, rüze tutğan eren, şabr kılğan eren, şadağa birgen eren,
saklağan eren, tā'at kılğan eren, zıkr kılğan eren

erenler kimseler, kişiler; kavim, topluluk
(kavm) 471a/1=43/58

erit- eritmek, erimek

eritmiş bakır eritilmiş, erimiş bakır
(kitr) 291b/9=18/96
(muhl) 285a/7=18/29

eritil- eritmek
(şahr m.) 321b/2=22/20

erkek erkek krş. **ırkek**
(zeker) 142a/3=6/143

bk. nisbet kılğan erkek

erkek sıçğan erkek fare
(‘arim) 410b/4=34/16

erklen- 1. sahip olmak
(mülk) 75a/9=4/3
(tevellî) 336b/3=24/11
2. hâkim olmak, hükmetmek
(istiḥvâz) 521b/2=58/19
(istivâ’) 152b/8=7/54
(mülk) 362a/9=27/23
3. gücü yetmek
(mülk) 552a/2=72/21
(tevellî) 486a/8=47/22

erklenmek yetki, kuvvet, iktidar
(sultân) 267b/3=16/100
(melk) 306a/9=20/87

erklenil- sahip olunmak

erklenilmiş sahip olunan, tasarruf altında bulunan
(memlûk) 264b/3=16/75

erklig 1. sahip, malik, hâkim
(rabb) 356b/5=26/127
(mâlik) 50b/1=3/26

(melik) 508a/2=54/55
 (vekil) 271a/1=17/2
 (veliyy) 284b/7=18/26
 (mevlâ) 175b/5=8/40
 2. veli, vasi, hamî
 (veliyy) 45a/7=2/282
 3. her şeyin sahibi, her şeye hükmeden, esma-i hüsnâ
 (el-melik) 525a/8=59/23

bk. key erklig

erklig bol- 1. sahip olmak
 (mülk) 82a/6=4/36
 2. hâkim olmak, hükmetmek
 (istivâ') 200a/7=10/3
 (galebet) 334b/1=23/106
 3. gücü yetmek, yapabilmek
 (mülk) 116b/1=5/76

erklig bolğan 1. hâkim ve galip olan, saltanat sahibi
 (müseytir) 502a/4=52/37
 2. koruyan, koruyucu
 (müheymin) 112a/5=5/48
 (el-vâli) 241a/8=13/11
 3. musallat olan, zorlayan
 (müseytir) 572b/2=88/22

erklig bolmak hükmetme, hâkimiyet
 (sultân) 99b/6=4/153

erklig kııl- güçlü ve muktedir kılmak
 (tesliṭ) 523a/3=59/6
 (ikfâl) 433b/6=38/23

erklig kıılın- yetkilendirilmek, yetkili kılınmak
 (tevkil m.) 396b/6=32/11

erkliglik hâkimiyet, saltanat
 (sultân) 277a/4=17/65
 (mulk) 132b/2=6/73

es- esmek

bk. **kaṭıĝ esgen, kaṭıĝ esgen yıl, ün birle kaṭıĝ esgen**

esmekî kaṭıĝ şiddetle esen
(el-‘āti) 544b/5=69/6

bk. **kaṭıĝ esmek**

esenlik selâmet, esenlik; selâm!
(selâm) 129b/9=6/54

eşer (A) alâmet, belirti, iz, nişan
(eşer) 491b/8=48/29

esîr (A) esir
(esîr) 558a/9=76/8

esîr kıl- esir etmek, esir almak
(esr) 402a/3=33/26

eskir- sona ermek, son bulmak
(bilâ) 308b/9=20/120

eskirmiş çöp kurumuş ot, çöp
(ġuşâ‘) 571a/7=87/5

esrük sarhoş
(sekrân) 83a/3=4/43

esrüklük sarhoşluk
(sekrat) 496a/3=50/19

eş eş, dost krş. iş

bk. **sâde eş**

eşek eşek krş. eşgek
(himâr) 530b/4=62/5

eşgek eşek krş. eşek
(himâr) 556a/6=74/50

eşit- 1. dinlemek krş. **işit-**
(sem‘) 534b/7=64/16

(istimā') 550b/2=72/1

2. duymak, işitmek

(sem') 562b/2=78/35

eşitgen 1. dinleyen

(semmā') 188a/2=9/47

2. her şeyi duyan, her şeyden haberdar olan, esma-i hüсна

(es-semi') 176a/6=8/42

bk. neme eşitgen

eşitmiş nirse işitilen, duyulan şey

(sem') 360a/5=26/223

eşittür- duyurmak krş. **işittür-**

(ismā') 366b/8=27/81

et et

(leḥm) 328b/5=23/14

bk. çaynam et

et- yapmak, etmek

bk. beyān et-

etmek ekmek

(ḥubz) 230a/8=12/36

evveh (<A evvāh) ah (ünlem)

bk. köp evveh tigen

ew 1. ev krş. **iw**

(beyt) 279b/2=17/93

2. Kâbe

(beyt) 60a/5=3/97

3. kovan

(beyt) 263b/7=16/68

ew halkı ev halkı, aile

(ehl) 217b/3=11/40

ew meşālihi ev eşyası
(eşās) 265a/9=16/80

ew metā'ı ev eşyası
(eşās) 299a/3=19/74

ewning ileyi ev önündeki açıklık, meydan
(sāhat) 431b/8=37/177

ewrül- 1. çevrilmek, döndürülmek

(efk m.) 497b/7=51/9

(irkās m.) 90a/7=4/91

(şarf m.) 151b/8=7/47

(kāl̄b m.) 380a/8=29/21

(taql̄b m.) 407b/3=33/66

(teḳallüb) 340b/1=24/37

2. dönmek

(inşirāf) 199b/1=9/127

(tefeyyü') 261b/9=16/48

(inḳilāb) 320b/2=22/11

(iltifāt) 221b/9=11/81

(tevelyet) 482b/8=46/29

(tevellī) 155b/7=7/79

ewrülgen dönen

(munḳalib) 353b/7=26/50

bk. tudakları ewrülgen

ewrülgen ḳonum alt üst olmuş şehir

(mü'tefiket) 505a/5=53/53

ewrülḡü dönecek, dönülecek (yer)

(munḳaleb) 360b/1=26/227

ewrülḡü yır 1. dönecek, dönülecek yer

(maşrif) 288a/2=18/53

2. gezip dolaşacak yer

(müteḳalleb) 486a/3=47/19

ewrülmek 1. dönme, geri dönme

(ḥivel) 292b/7=18/108

2. dönme, dolaşma

(dâ'iret) 488b/3=48/6
 (teğallüb) 446b/2=40/4

ewrülme **tağı taşarruf** çalışıp çabalama ve tasarruf etme
 (sebh) 553a/4=73/7

ewrülmiş çevrilmiş geri çevrilmiş
 (maşrûf) 213b/9=11/8

ewün tane, tohum tanesi
 (habb) 508b/3=55/12
 (habbet) 393a/9=31/16

ewür- 1. döndürmek, çevirmek
 (efk) 482a/1=46/22
 (şarf) 67a/4=3/152
 (taqlīb) 341a/9=24/44
 (left) 209a/8=10/78
 (leyy) 532a/5=63/5
 (tevliyet) 20b/2=2/142
 2. evirip çevirmek, tersine çevirmek
 (taqlīb) 188a/3=9/48
 (tenkīs) 424a/9=36/68
 3. yüz çevirmek
 (i'rāz) 397b/8=32/22
 (tevelli) 487b/7=47/38
 4. yönelmek, dönmek
 (tevliyet) 189a/3=9/57
 5. yöneltmek, döndürmek, göndermek
 (tevcih) 264b/7=16/76
 6. açıklamak
 (taşrif) 131b/1=6/65

bk. boyun sümeyin yüz ewür-, taşğa ewür-, yüz ewür-
 bk. yüz ewrügü

ewürgen dönen, yönelen
 (el-müvelli) 21b/5=2/148

bk. yüz ewürgen

ewürmek 1. geri çevirme
 (şarf) 346b/2=25/19

2. çevirme, yöneltme
(teğallüb) 21a/1=2/144
3. değiştirme, değişiklik
(taḥvîl) 278a/5=17/77

bk. yüz ewürmek

eye sahip krş. **eğe**, **ığı**
(ehl) 87a/8=4/75
(zū) 119a/4=5/95
(rabb) 199b/5=9/129
(şāhib) 6b/6=2/39

bk. bir dīn eyesi, cādūluk eyesi, kat kat şevāb eyesi, rāzlaşmak
eyesi, uluğluk ığisi tağı ağırlamak eyesi, uluğluk eyesi tağı ikrām
eyesi, yawuğluk eyesi koşnı

eyeler sahipler; halk
(ehl) 221a/6=11/73

bk. dīn eyeleri, yaratığ eyeleri, yollar eyeleri

eyesı kalmamışı üçün kelinmegen terkedilen, faaliyette
bulunmayan
(mu'aṭṭal) 324a/6=22/45

Eyyüb (A) İsrailoğullarının peygamberlerinden biridir, sabırlı insan
örneği olarak gösterilir
(eyyüb) 435a/5=38/41

F

faķır (A) yoksul, fakir
(faķır) 97a/4=4/135

fāl (A) fal

bk. asıġsız fāl tut-, fāl ķıl-, Şom fāl, Şom fāl ķıl-, Şom fāl tut-

fāriġ (A) boş

fāriġ bol- 1. boş olmak, boş kalmak
(ferāġ) 576a/8=94/7
2. ilgilenmek, ele almak
(ferāġ li) 509a/4=55/31

farīza (A) farz
(farīzat) 189b/2=9/60

farīza ķıl- farz kılmak
(farz) 405a/7=33/50

farīza ķılınmıŐ farz kılınmış
(farīzat) 79b/9=4/24
(mefrūz) 76a/5=4/7

farīza ķılmaķ farz kılma
(farīzat) 77a/2=4/11

fāsıķ (A) günahķâr, fasık
(fācir) 550a/5=71/27
(fāsıķ) 434b/2=38/28

faŐih (A) güzel, düzgün ve açık konuşan

faŐihraķ daha fasih, daha güzel konuşan
(efŐah) 371b/6=28/34

fāyide (A fā'ide) fayda menfaat
 ('arāž) 91a/5=4/94
 (metā') 186b/5=9/38

bk. dünyā fāyidesi

fāyide al- faydalanmak
 (-) 28b/9=2/196

fāyidesiz boş, faydasız
 (lağv) 511b/6=56/25

fāyidesiz söz boş, faydasız söz
 (lağv) 572a/6=88/11

fazihet (A) rezil, edepsiz

fazihet kıl- rezil etmek, küçük düşürmek
 (fazh) 255b/6=15/68

fazl (A) lutuf, kerem, fazl
 (tavl) 446a/3=40/3
 (fazl) 518b/2=57/29

fazllıg lutuf ve kerem sahibi
 (zü'l-fazl) 15b/1=2/105

feccr (A) tan vakti, gün ağarması

feccr-i kāzıb yalancı feccr, sabaha karşı doğuda gün doğmadan önce beliren ve sonradan kaybolan geçici aydınlık
 (-) 27a/8=2/187

feccr-i şādık hakiki feccr, gün doğuncaya kadar süren kesiksiz aydınlık
 (-) 27a/8=2/187

felek (A) gök yüzü
 (felek) 313a/2=21/33

ferc (A) 1. edep yeri
 (ferc) 317b/1=21/91
 2. filiz, sürgün

(şat') 492a/1=48/29

fesād (A) fesat

(bağy) 203a/6=10/23

(ḥabāl) 63a/3=3/118

(deḥāl) 266b/5=16/92

(fesād)109b/5=5/33

fesād içinde mübālağat kııl- bozgunculukta çok ileri gitmek,
haddi aşmak

('aşv) 9a/2=2/60

fesād kemiş- fitne sokmak

(nezğ) 237b/9=12/100

fesād kııl- bozgunculuk yapmak

(bağy) 203a/5=10/23

('aşv) 222a/9=11/85

(ifsād) 271a/3=17/4

fesād kıılğan bozguncu, fesat çıkarıcı

(müfsid) 381b/2=29/30

fesād kıılğan ḥālda bozgunculuk durumunda

(müfsidine) 222a/9=11/85

fesād kıılğanlık ḥālde bozgunculuk yaparak

(müfsidine) 358b/7=26/183

fesād kıılmak bozgunculuk yapma

(ifsād) 30a/7=2/205

fesād kıılır ḥālde bozgunculuk yaparak

(müfsidine) 9a/2=2/60

fesādğa ketürmek helâk etme, bozma

(ğavl) 427a/9=37/47

feth (A) fetih

(feth) 529b/7=61/13

feth tile- zafer kazanmayı istemek

(istiftāh) 173a/3=8/19

fevt (A) kaybolma

fevt bol- kaybolmak, elden çıkmak
(fevt) 517a/9=57/23

fil (A) fil

(fil) 581a/1=105/1

Fir'avn (A) Mısır hükümdarlarından birinin adı

(fir'avn) 368a/4=28/3

Firdevs (A) cennetteki tabakalardan birinin adı

(firdevs) 292b/6=18/107

firişte (F) melek

(melek) 545a/8=69/17

bk. 'azāb firiştesi, ıyınmış firişte, şaf bolğan firişteler, tartğan firişte, ülüş kılğan firişteler

firişteler melekler

(el-mele'ü'l-a'lā) 425b/6=37/8

fitne (A) 1. fitne

(fitnet) 28a/7=2/193

2. imtihan, deneme

(fitnet) 534b/6=64/15

3. azap

(fitnet) 498a/3=51/14

fitne kıl- 1. fitneye düşürmek

(fütün) 277b/8=17/73

2. zarar vermek, kötülük etmek

(fütün) 516a/1=57/14

fitne kılğan fitneye düşüren

(fātin) 431b/2=37/162

fitne kılın- denenmek, imtihan edilmek

(fütün m.) 378a/3=29/2

fitne taķı ortak koşmak fitne ve şirk

(fitnet) 175b/3=8/39

fitnege kemiş- fitneye düşürmek
(fütün) 188a/5=9/49

fulân (A) filân, filânca
(fulân) 347a/7=25/28

G

ġāfil (A) gafil, habersiz
(es-sāhī) 581b/4=107/5
(ġāfil) 140a/9=6/132

ġāfil bol- gafil olmak, dikkatsiz davranmak
(ġaflet) 92b/5=4/102

ġāfil kıl- gaflete düşüren
(iġfāl) 285a/3=18/28

ġāfillık habersiz olma, gaflet
(ġaflet) 369b/2=28/15

ġaflet (A) habersizlik, gaflet
(ġaflet) 496a/6=50/22

ġalebe (A) galip gelme, üstünlük

ġalebe kıl- galip gelmek
(ġalebet) 284a/5=18/21

bk. sihr kılınıp 'aklı üze ġalebe kılınmış

ġālib (A) üstün, galip, güçlü, esma-i hüsna
(el-'aziz) 18b/7=2/129

ġālib bol- üstün gelmek, galebe çalmak
(reyn) 567b/8=83/14

(ittilâ') 580b/4=104/7
 (zuhûr) 182a/2=9/8
 (isti'lâ') 304a/9=20/64
 ('uluvv) 271a/3=17/4
 (galebet) 179a/5=8/66

ġālib bolġan 1. alt eden, üstün gelen
 (şa'ad) 551b/8=72/17
 2. galip, üstün, esma-i hüsnâ
 (el'aziz) 456a/4=41/12,

ġālib bolmaq üstün gelme, galebe çalma
 ('uluvv) 271a/4=17/4

ġālib kıł- üstün kılmak
 (izfâr) 490b/8=48/24
 (izhâr) 491b/4=48/28

ġammâzlık fitnecilik, dedikoduculuk
 (nemim) 542a/8=68/11

ġanîmet (A) ganîmet
 (maġnem) 91a/5=4/94
 (nefel) 171a/2=8/1

ġanîmet bir- ganîmet olarak vermek
 (ifâ'et) 405a/3=33/50

ġanîmet kılu bir- ganîmet olarak verivermek
 (ifâ'et) 523a/2=59/6

ġarâmet (A) 1. borç
 (maġrem) 544a/1=68/46
 2. zarar, ziyan
 (maġrem) 195a/4=9/98

ġâret (A) baskın, yağma

ġâret kıłġan baskın yapan
 (muġir) 579a/2=100/3

ġayb (A) görünmeyen, gizli olan, bilinmeyen
 (ġayb) 130b/1=6/59

ğāyīb (A ġā'īb) hazır olmayan, bulunmayan
(ġā'īb) 146b/6=7/7

ğāyīb bol- kaybolmak, uzaklaşmak, yok olmak
(zalāl) 453b/7=40/74

ğāyīblik görünmezlik krş. **ğāyīblik**
(ğayb) 417a/4=35/18

ğāyīblik görünmezlik krş. **ğāyīblik**
(ğayb) 118b/9=5/94

ğazāt (A) savaş, gaza

ğazāt kılğan savaşan, gaza eden
(el-ğāzī) 68a/6=3/156

genc (F) hazine
(kenz) 214a/7=11/12

ğıybet (A) çekiştirme, gıybet

ğıybet kıl- gıybet etmek, çekiştirmek
(iğtiyāb) 493b/9=49/12
(mekr) 229b/3=12/31

gor (F) kabir
(cedeş) 423a/9=36/51
(kabr) 193a/6=9/84

goristān (F) kabristan, mezarlık
(mağberet) 580a/1=102/2

ğul (A ġull) bukağı, zincir, kelepçe
(ğull) 558a/5=76/4

ğul ur- bağlamak
(ğall) 545b/9=69/30

ğusl (A) boy abdesti

ğusl kıl- boy abdesti almak

(iğtisāl) 83a/4=4/43

gümān (F) şüphe
(şekk) 411a/6=34/21

H

ḥabar (A) haber
(ḥaber) 361a/3=27/7
(nebe') 131b/2=6/67

bk. taḥkīksiz ḥabar kemişgen

ḥabar bir- bildirmek, söylemek, haber vermek
(inbā') 5b/6=2/31
(tenbi'et) 194b/3=9/94

ḥabar birgil haber ver, söyle, ne dersin?
(e re'eyte) 276b/6=17/62

ḥabar biril- bildirilmek, haber verilmek
(tenbi'et m.) 504b/6=53/36

ḥabar biring haber verin, söyleyin, ne dersiniz?
(e re'eytüm) 375b/1=28/71

ḥabar birmek tile- anlatmasını, haber vermesini istemek
(istinbā') 206b/4=10/53

ḥabar iste- haber sormak, malumat toplamak, soruşturmak
(teḥassüs) 236b/1=12/87

ḥabbe (A) tane, tohum tanesi
(ḥabbet) 314a/6=21/47

ḥabiş (A) pis, murdar
(ḥabiş) 119b/7=5/100

ḥabīş kişi kötü ve ahlâksız kimse
(ḥabīş) 338a/5=24/26

ḥabs (A) bir yere kapatıp salıvermeme

bk. öngleri songları birle ḥabs kılın-

ḥabs kıl- alıkoymak, tutmak
(şabr) 285a/1=18/28

ḥabs kılın- 1. tutulmak, hapsedilmek
(İbsâl m.) 132a/2=6/70
(‘arz m.) 215a/4=11/18
(izâ‘ m.) 367a/3=27/83
2. menedilmek, alıkonulmak
(ihşâr m.) 43b/2=2/273

ḥabs kılınmış kapatılmış, alıkonulmuş
(ma‘kûf) 491a/1=48/25
(mağşûr) 510b/2=55/72

ḥabs kılur yır hapishane
(ḥaşîr) 271b/3=17/8

ḥac (A ḥacc) belirli bir tarihte Kâbe'yi ziyaret etme, hac
(ḥacc) 29a/1=2/196

ḥac içindeki kulluk hacda yapılan ibadet
(mensek) 29b/5=2/200

ḥac kılğan hacı
(ḥacc) 183b/1=9/19

ḥac kılmak haccetme
(ḥicc) 60a/5=3/97

ḥâcat (A) 1. ihtiyaç
(me‘rab) 301b/9=20/18
(ḥâcet) 523b/5=59/9
(metâ‘) 406a/3=33/53
(vaṭar) 403b/8=33/37
2. dilek, arzu
(ḥâcet) 234a/6=12/68

hâcatlıĝ ihtiyaç duyan, ihtiyaçlı
(ülâu'l-irbet) 339a/4=24/31

ḥvâce (F) yaşlı, ihtiyar
(şeyh) 221a/4=11/72

had (A hadd) sınır; hüküm
(hadd) 27b/1=2/187

bk. isiglig haddinge tegmiş, raĝbat içinde haddin kiçmek,
yawuzluk içinde haddin keçgen nirse, yazuk içinde haddin keçmek,
zulm içinde haddin keç-

haddin keç- 1. haddini aşmak, aşırı gitmek, ölçüyü kaçırmak

(isrâf) 309b/1=20/127

(tuĝyân) 302a/5=20/24

('utuvv) 166a/8=7/166

('aşv) 382a/4=29/36

('adv) 99b/7=4/154

('udvân) 81a/1=4/30

(i'tidâ') 9b/2=2/61

(ĝuluvv) 102a/1=4/171

2. taşmak

(tuĝyân) 545a/3=69/11

haddin keçe haddini aşarak, ölçüyü kaçırmış bir halde
(eşiren) 506b/7=54/25

haddin keçe körksüz iş çok çirkin davranış, edepsizlik
(fehşâ') 383a/5=29/45

haddin keçgen haddini aşan, aşırı giden, ölçüyü kaçıran

(müsrif) 156a/3=7/81

(eṭ-ṭâĝi) 426b/8=37/30

(el-'âdi) 358a/5=26/166

(el-mu'tedi) 28a/1=2/190

haddin keçgen katıĝ vâkı'a çok şiddetli ve atlatılması imkânsız
olan hadise

(ṭâĝiyet) 544b/4=69/5

haddin keçgen körksüz iş çok çirkin davranış, edepsizlik

(fehşâ') 266a/9=16/90

haddin keçgenrek daha azgın
(atğā) 505a/5=53/52

haddin keçmek haddini aşma, aşırı gitme, ölçüyü kaçırma
(şeṭat) 550b/6=72/4
(tuğyān) 115a/9=5/68
(tağvā) 574b/6=91/11
(‘adv) 210b/2=10/90
(‘udvān) 114a/8=5/62

haddin kiç- haddini aşmak, aşırı gitmek, ölçüyü kaçırmak
(isrāf) 75b/7=4/6
(‘aşv) 358b/7=26/183

haddin kiçgen haddini aşan, ölçüyü kaçırın
(müsrif) 421a/8=36/19
(eṭ-ṭāğī) 436a/1=38/55
(el-mu‘tedi) 209a/2=10/74

haddin kiçmek ölçüyü kaçırma, aşırılık
(isrāf) 66b/1=3/147
(tuğyān) 276b/4=17/60

haddin kiçmeklik ölçüyü kaçırma, aşırılık
(şeṭat) 283a/1=18/14

hakk (A hakk) 1. gerçek, doğru, hak
(hakk) 4b/9=2/26
2. pay, hisse, hak
(hakk) 45a/4=2/282
3. Hak, esma-i hüsnâ
(el-hakk) 320a/3=22/6

hakk dīnga kışgan müslüman olan
(hanīf) 56a/5=3/67

hakkınça gereği gibi, gereğince, gerektiği gibi
(hakk) 17b/3=2/121

hakkında ilgili olarak, yolunda, uğrunda
(fi) 385a/9=29/69

hâknı takı bâılını ur- hak ile batılı çarpıştırmak, göstermek
(zarbu'l-hakğ va'l-bâıl) 242a/7=13/17

hâksız yırd haksız olarak, haksız yere
(bi ğayri'l-hakğ) 9b/1=2/61

hakem (A) hakem

hakem kııl- hakem yapmak
(tahkim) 86a/5=4/65

hakikat (A) gerçek, hakikat

hakikatda gerçekten, şüphesiz ki, doğrusu şu ki
(inne) 38a/2=2/247
(enne) 458b/8=41/39

hakikat üze gerçekten, şüphesiz ki, doğrusu şu ki
(inne) 289b/6=18/72
(innemâ) 3a/2=2/11
(enne) 325b/6=22/61
(ennemâ) 434a/1=38/24

hakikat üze ol gerçek şu ki, doğrusu şu ki
(inne-hü) 202a/7=10/17

hakim (A) hikmetli
(hakim) 200a/2=10/1

hâkim (A) 1. hâkim
(hâkim) 27b/4=2/188
2. hakem
(hakem) 138a/1=6/114

hakğâ (A) doğrusu, gerçek şu ki
(lâ cerem) 259a/5=16/23

hâl (A) 1. durum, vaziyet, hâl
(bâl) 232a/6=12/50
(tabek) 569a/9=84/19
(li) 460a/5=41/50
2. tek başına veya üze kelimesi ile birlikte zarf teşkilinde kullanılır

bk. açganlık hâli üze, açıkluk hâlda, açıkluk hâli üze, ağır çerig bolmış hâlda, baħil hâli üze, baħillik hâli üze, balçıklık hâlda, boyun süglilik hâli üze, cavidānalık hâlda, cünüblük hâlda, fesād kılğan hâlda, fesād kılur hâlda, hâliş kılğanlık hâlda, horluk hâli üze, irtelegenleri hâlda, kaçganlık hâli üze, kerimlüg hâli üze, kiçiglik hâlda, korkğanlık hâlda, korkunçluk hâli üze, közsüzlük hâli üze, kulluk hâlda, kurtulğanlık hâlda, küç kılğan hâlda, kün toğar vaqtğa kirgen hâlda, kün toğar vaqtğa kirür vaqt hâlda, musahhar kılınmış hâlda, müjde birgenlik hâli üze, müsülmānlık hâlda, oğlanlık hâlda, ölüglük hâlda, öre turğanlık hâlda, örtüglüg hâli üze, örü turukmışlar hâlda, peygāambarlık hâli üze, rağbathıglık hâli üze, rāstlağanlık hâli üze, sağırlık hâli üze, saknuqluk hâlda, sananmış hâlda, secde kılğanlık hâlda, taquq hâli üze, tanuqluk birgen hâlda, tāzī tili hâli üze, turğan hâl, tutmağanlık hâlda, tuzguluk hâli üze, uluğluk hâlda, uzunluk hâli üze, yaruqlukları hâli üze, yawuqluk hâli üze, yawutgu nirselig hâl üze, yıgılmış hâlda, yiti kök hâli üze, yumşaklık hâli üze, zinā kılmağanlık hâlda

ħalal (A) bozukluk, eksiklik

ħalallıg sağlam olmayan, kusurlu; korumasız
(‘avret) 400a/9=33/13

ħalāş (A) kurtulma, kurtuluş

ħalāş bir- kurtarmak
(inķāz) 421b/4=36/23

ħalāş kılı bil- kurtarabilmek
(istinkāz) 327a/3=22/73

ħalat (A) hâl, durum

bk. ilkinki ħalat

ħālī (A) boş
(hevā’) 251a/9=14/43

bk. ta’āmdın ħālī bolğan

ħālī bol- 1. yalnız kalmak

(huluvv) 3a/7=2/14
2. münhasır olmak, ait olmak
(huluvv) 227a/6=12/9

hālî kııl- boşaltmak
(tehallî) 569a/1=84/4

hālî yır boş ve çıplak yer, çöl
(‘arā’) 430b/9=37/145

hālî yırde bolğan çölde konaklayan
(el-muqvi) 513a/6=56/73

halife (A) halef, vekil
(halifet) 5b/3=2/30

halife bol- birisinin yerine geçmek
(halef) 163b/2=7/150

halife kııl- birisinin yerine geçirmek
(istihlâf) 342b/3=24/55

halife kıılmak tilenmiş vekil olarak tayin edilmesi arzulan
(mustahlef) 514b/8=57/7

hālîş (A) 1. samimî, içten ve temiz
(hamîm) 458a/9=41/34
(muḥleş) 430a/8=37/128
2. yalnız, sadece
(hālîşaten) 141a/8=6/139

hālîş bolğan ait ve mahsus olan
(selem) 441a/4=39/29

hālîş kııl- 1. samimî, temiz yürekli ve içten hale getirmek
(ihlâş) 98b/7=4/146
(islâm) 49b/4=3/20
(imtiḥân) 492b/4=49/3
2. has kıılmak, seçmek
(işfâ’) 467b/8=43/16

hālîş kıılğan halis
(muḥliš) 20a/4=2/139

(muḥleş) 229a/2=12/24
(müslim) 18b/2=2/128

ḥālîş kılganlık ḥālda halis kılarak
(muḥlişine) 203a/3=10/22

ḥālîş kılığlı halis kılan
(muḥliş) 149a/4=7/29

ḥālîş kılınmış ihlâsa erdirilmiş, seçkin, samimî
(muḥleş) 437a/7=38/83

ḥālîş kul temiz yürekli, samimî kul
(muḥliş) 428b/1=37/74

ḥalk (A) 1. insanlar, halk
(enām) 508b/2=55/10
(cibill) 424a/2=36/62
(ḥalk) 248b/7=14/19
(nās) 60a/2=3/96
2. yaratma, yaratılma, yaratış
(ḥalk) 200b/3=10/4

bk. bir ögür ḥalk, ew ḥalkı

Hāmān (A) Mısır hükümdarı Firavun'un veziri
(hāmān) 368b/9=28/8

ḥaml (A) isnat, atf

bk. yüngüllükke ḥaml kıl-

ḥamle (A) saldırma, saldırış

ḥamle kıl- saldırıya geçmek
(ḥaml) 167b/5=7/176

ḥamr (A) 1. şarap
(ḥamr) 118a/7=5/90
(seker) 263b/5=16/67
(ke's) 501a/9=52/23
2. üzüm
(ḥamr) 230a/7=12/36

bk. toluğ ayak hamr

ḥarāb (A) yıkık, harap
(ḥaṣīd) 224a/2=11/100

ḥarāb kıl- yıkmak, tahrip etmek
(iḥrāb) 522b/4=59/2

ḥarāb kılmak yıkma, tahrip etme
(ḥarāb) 16b/5=2/114

ḥarāc (A) karşılık, ücret
(ḥarc) 332b/1=23/72
(ḥarāc) 332b/1=23/72

ḥarām (A) 1. haram
(ḥarām) 31b/9=2/217
(suḥt) 111a/2=5/42
(ḥurum) 181b/1=9/5
2. bazı şeyleri yapması yasak olan, ihrama giren, ihramlı
(ḥarām) 119a/2=5/95

bk. Mescid-i Ḥarām, Mescidü'l-Ḥarām, Meş'arü'l-Ḥarām

ḥarām kıl- 1. yasaklamak, haram kılmak
(taḥrīm) 100b/2=4/160
2. hürmetli kılmak
(taḥrīm) 367b/6=27/91

ḥarām kılın- yasaklanmak, haram kılınmak
(taḥrīm m.) 79a/5=4/23

ḥarām kılınmış yasaklanmış, haram kılınmış
(muḥarrem) 12b/1=2/85

ḥarc (A) harcama, masraf
(nafakat) 198b/5=9/121

ḥarc kıl- harcamak, vermek
(infāk) 28b/3=2/195

ḥarc kılğan nerse harcanan, verilen şey

(nafaḳat) 188b/6=9/54

ḥarc kılmak harcama, verme
(infāk) 280b/1=17/100

Ḥarem (A) Mekke ve civarı, Harem
(ḥarem) 374a/3=28/57

ḥarir (A) ipek
(ḥarir) 558b/4=76/12

ḥarış (A) düşün
(ḥarış) 199b/3=9/128

Hārūn (A) kardeşi Hz. Musa ile birlikte Firavun kavmini dine davete memur edilen peygamber
(hārūn) 430a/4=37/120

Hārūt (A) Marut adlı meleklerle birlikte sihir ve büyü ile uğraşan meleğin adı
(hārūt) 14b/8=2/102

ḥāş (A) yalnız, sadece
(ḥāşşeten) 173b/6=8/25

ḥāş kıl- 1. ait ve mahsus hale getirmek
(istiḥlās) 232b/3=12/54
2. mümtaz kılmak
(iḥtişās) 15b/1=2/105

ḥāş kişiler 1. aile efradı
(ehl) 118a/3=5/89
(āl) 255a/7=15/59
2. kavim
(āl) 297b/3=19/55

ḥāşlar kavim, kabile
(āl) 368b/8=28/8

ḥased (A) kıskançlık
(bağy) 31a/6=2/213
(ḥased) 15b/9=2/109

hased kı1- kıskanmak
(hased) 489b/6=48/15

hased kılgan kıskanç
(hâsid) 583b/2=113/5

hâşıl (A) olan, meydana gelen

hâşıl bolgan vuku bulan, tahakkuk edici
(vâki'at) 497b/6=51/6

hâşıl kı1- meydana getirmek, yapmak
(sülük) 303b/3=20/53

hasıs (A) alçak, değersiz, kıymetsiz

hasısraq en düşük, en hakir
(erzel) 264a/2=16/70

hasret (A) esef, üzüntü
(hasret) 175a/6=8/36

hâşî' (A) alçak gönüllülük gösteren, huşu duyan
(hâşî') 7a/7=2/45

haş (A) yol
('uddet) 417b/6=35/27

haş bilmegen okur yazar olmayan, ümmî
(ümmiyy) 530a/6=62/2

haş bilmez okur yazar olmayan, ümmî
(ümmiyy) 165a/4=7/158

haşâ (A haşâ') hata
(hâti'et) 545a/2=69/9

haşâ kı1- hata işlemek, yanılmak
(ihşâ') 46b/6=2/286
(zalâl) 303b/2=20/52

haşâ kılgan hata işlemek, yanılmak
(hâti') 237a/2=12/91

ḥatır katır
(bağl) 258a/1=16/8

ḥatun kadın

bk. mu'mına ḥatun

havā (A hevā') boşluk
(cevv) 265a/5=16/79

ḥavārī (A) Hz. İsa'nın on iki yardımcısından her birine verilen ad
(ḥavāriyy) 530a/1=61/14

ḥavz (A) havuz

bk. uçmaḡnung arıḡ ḥavzı, uluḡ ḥavz

ḥayl (A) topluluk, cemaat
(ḥayl) 160b/7=7/130

ḥayme (A) çadır
(ḥaymet) 510b/2=55/72

ḥayr (A) 1. iyilik, hayır
(ḥayr) 201a/9=10/11
2. iyi, hayırlı
(ḥayr) 191b/9=9/74

ḥayr içinde kalḡan felâha eren, mutlu olan
(muflih) 2b/3=2/5

ḥayrlıḡ hayırlı

bk. üküş ḥayrlıḡ, üküş ḥayrlıḡ bol-

ḥayrsız faydasız, hayırsız
(nekid) 153b/1=7/58

ḥayrsızrak daha hayırsız, daha kötü
(şerr) 326b/8=22/72

ḥayz (A) âdet görme

(hayz) 535b/9=65/4
(kur') 33b/7=2/228

bk. uluğlukdın hayz körmegen

hayz kör- âdet görmek
(hayz) 536a/1=65/4

hâzın (A) bekçi
(hâzın) 445a/7=39/71

bk. tamuğ hâzını

hâzır (A) bulunan, mevcut olan, hazır
(hâzır) 29a/3=2/196
(şâhid) 316a/8=21/78
(‘atid) 496a/3=50/18

hâzır bol- 1. bulunmak, hazır olmak
(hużür) 76a/5=4/8
(şehâdet) 364b/3=27/49
2. yaklaşmak, gelmek, gelip çatmak
(hużür) 19a/5=2/133

hâzır bolğan bulunan, hazır olan
(şâhid) 569b/5=85/3

hâzır bolmak bulunma, hazır olma
(meşhed) 296a/6=19/37

hâzır bolunmuş 1. bulundurulmuş
(muhtażar) 506b/9=54/28
(meşhüd) 569b/6=85/3
2. bulunulacak, hazır olunacak
(meşhüd) 224a/8=11/103

hâzır kıl- hazırlamak
(ihzâr) 566a/3=81/14

hâzır kılın- hazırlanmak
(ihzâr m.) 96a/6=4/128

hâzır kılınmış hazırlanmış

(muḥzār) 51a/4=3/30

hazine (A) hazine
(ḥazinet) 432b/8=38/9

hazire (A) ağıl

hazire kılğan ağıl yapan
(muhtazır) 507a/2=54/31

hediyeye (A) hediye
(hediyet) 363a/8=27/36

helāk (A) yok olma, helāk

helāk bol- helāk olmak
(tereddi) 575b/1=92/11

helāk bolmak helāk olma
(mehlik) 364b/3=27/49

helāk kıl- mahvetmek, helāk etmek
(ihlāk) 62b/9=3/117

helāk kılın- mahvedilmek, helāk edilmek
(ihlāk m.) 483b/4=46/35
(kebt m.) 519b/2=58/5

helāk kılmak mahvetme, telef
(ihlāk) 30a/7=2/205

helāl (A) meşru, helāl
(ḥelāl) 527b/2=60/10
(ḥill) 59b/5=3/93
(ṭayyib) 477a/1=45/16

helāl bol- helāl olmak
(ḥelāl) 33b/7=2/228
(ṭib) 75a/7=4/3

helāl kıl- mubah kılmak
(ihlāl) 44a/3=2/275

helâl kılgan mubah kılan
(muhill) 103b/3=5/1

helâl kılın- mubah kılınmak
(ihlâl m.) 322b/1=22/30

helâl kılmak mubah kılma
(ihlâl) 54a/1=3/50

helâlrak en helâl
(ezkâ) 283b/8=18/19

hergiz (F) asla, katiyen
(len) 16a/5=2/111

hevâ (A) heves, arzu
(hevâ) 503a/3=53/3

bk. nefis hevâsı

hey'et (A) şekil, görünüş
(levn) 440a/6=39/21

hışn (A) kale
(hışn) 522b/2=59/2

hışn içinde kıl- korumak, saklamak
(ihşân) 316b/1=21/80

hışnka kat- muhafaza altına almak
(ihşân) 232a/2=12/48

hıyânet (A) hainlik, hıyanet
(hıyânet) 178a/4=8/58
(hâ'inet) 106b/6=5/13

hıyânet kıl- hainlik etmek, hıyanet etmek
(hıyânet) 538b/8=66/10
(ihıtiyân) 27a/5=2/187
(gülül) 68b/9=3/161

hıyânet kılgan
(hattâr) 395a/6=31/32

(ḥā'in) 93a/8=4/105
 (ḥavvān) 93b/2=4/107

ḥıyār (F) salatalık, hıyar

ḥıyār bādīrī olgun hıyar
 (kışṣā') 9a/5=2/61

ḥicāb (A) engel, mania, perde
 (ḥicāb) 466a/8=42/51
 (radm) 291b/7=18/95
 (kinān) 455a/5=41/5

ḥicāb kemşilmiş menedilmiş
 (maḥcüb) 568a/1=83/15

hicret (A) hicret

hicret kıl- hicret etmek
 (muhāceret) 73b/6=3/195

hicret kılğan hicret eden
 (muhācir) 381a/1=29/26

hicret kılgu yır hicret edecek, gidilecek yer
 (murāgam) 92a/3=4/100

hicret kılıklı hicret eden, muhacir
 (muhācir) 92a/4=4/100

hiç (F) hiç
 (.) 22b/8=2/158

ḥikmet (A) doğru olduğu tahakkuk eden her türlü söz ve amel, hikmet
 (ḥük̄m) 228b/5=12/22
 (ḥikmet) 505b/5=54/5

ḥikmet birle iş kılğan adaletle hükmeden, hikmet sahibi, esma-i
 hüsna
 (el-ḥakim) 49a/9=3/18

ḥikmetlig 1. hikmetli
 (ḥakim) 55a/3=3/58

2. hikmet sahibi, esma-i hüsnâ
(el-hakîm) 526b/5=60/5

hîlâf (A) 1. anlaşmazlık, ihtilâf, ayrılık
(şikâk) 25a/5=2/176
2. tenakuz, tutarsızlık
(ihtilâf) 88b/5=4/82

bk. düşmanlık takı hîlâf kıl-, düşmanlık takı hîlâf kılış-
peygâmbargâ hîlâf kılğan ögür

hîlâf kıl- 1. muhalefet etmek
(ihlâf) 192a/6=9/77
(muşâkkat) 172b/2=8/13
2. ihtilâfa, anlaşmazlığa düşmek
(ihtilâf) 31a/5=2/213

hîlâf kılğan cayan, vazgeçen
(muhlif) 251b/7=14/47

hîlâf kılğan mişl muhalefet eden eş
(-) 4a/7=2/22

hîlâf kılın- 1. ihtilâfa, anlaşmazlığa düşülmek
(ihtilâf) 224b/9=11/110
2. cayılmak, vazgeçilmek
(ihlâf m.) 307a/7=20/97

hîlâf kılış- 1. çekişmek
(ihtilâf) 210b/8=10/93
(iddirâ') 10b/6=2/72
2. hep beraber caymak, vazgeçmek
(muhâlefet) 344b/1=24/63

hîlâf kılışğan çekişen
(muhtelif) 225b/6=11/118

hîlâf kılmaq muhalefet etme
(şikâk) 222b/8=11/89

hîlâf kılış- çekişmek
(ihtilâf) 112b/1=5/48

hîle (A) hile

(mekr) 416a/4=35/10

(hîlet) 92a/1=4/98

bk. örtüglüg hîle, örtüglüg hîle kıl-, örtüglüg hîle kılmak

hîle kıl- hile yapmak, tuzak kurmak

(mekr) 139a/4=6/123

hîle kılganlar 'amelin kıl- tuzak kurmak

(mekr) 174b/1=8/30

hîle yanutını bir- yapılan hilenin karşılığı olarak ceza vermek

(mekr) 54b/1=3/54

hılm (A) yumuşaklık, yavaşlık, alçak gönüllülük

hılmılg yumuşak huylu, alçak gönüllü

(halim) 429a/8=37/101

hisâb (A) hesap

(hisâb) 242b/4=13/18

(husbân) 508a/5=55/5

hisâb kıl- hesaba çekmek, hesap sormak

(muḥâsebet) 46a/7=2/284

hisâb kılgan hesaba çeken, hesap soran

(hâsib) 314a/7=21/47

hisâb kılın- hesaba çekilmek

(muḥâsebet m.) 569a/3=84/8

hisâb kıılış- hesaplaşmak

(muḥâsebet) 536b/4=65/8

hişâr (A) sur, hisar

(sür) 515b/8=57/13

hişârnıng (hişârnıng) üstüni burç

('urf) 152a/1=7/48

hiyel (A) düzenler, tuzaklar

(keyd) 168a/8=7/183

bk. örtüglüg hiyel kıl-

hızb (A) taraftar, hizip
(hızb) 522a/3=58/22

hor (F) 1. hakir, adi, aşağı, değersiz
(dāhīr) 426a/8=37/18
(zelīl) 363a/5=27/34
(şāğīr) 363b/1=27/37
(mehīn) 470b/3=43/52
2. alçak gönüllü
(zelīl) 113a/8=5/54

hor bol- hakir ve zelil olmak, alçalmak
(hazā) 310a/6=20/134
(has') 334b/3=23/108
(zull) 310a/6=20/134
(istikān) 66a/8=3/146

hor bolğan hakir ve zelil olan
(hāşī') 458b/8=41/39
(hāmīd) 311b/4=21/15
(şāğīr) 185a/5=9/29

hor kıl- hakir ve zelil hale getirmek, alçaltmak
(ihzā') 73a/8=3/192
(izlāl) 50b/2=3/26
(kebt) 64a/7=3/127

hor kılğan alçaltan, küçük düşüren
(el-muḥzī) 181a/2=9/2
(muhīn) 71a/5=3/178

hor nirse değersiz, hakir şey
(nesy) 295a/6=19/23

horraq en alçak, en hakir
(ahzā) 456b/4=41/16
(ezell) 532b/3=63/8

horla- hakir ve zelil hale getirmek, alçaltmak

(ihānet) 573a/7=89/16

horlağan hor gören, horlayan
(mudhīn) 513b/1=56/81

horlan- hor görülmek, horlanmak

horlanmış alçaltılmış
(muhān) 350b/1=25/69

horluk 1. zillet, alçaklık
(hīzy) 12b/3=2/85
(zillet) 163b/9=7/152
(ezell) 521b/5=58/20
(şağār) 139a/8=6/124
(hūn) 135a/6=6/93
2. alçak gönüllülük
(züll) 273a/4=17/24

horluk hālī üze alçak gönüllülükle
(tažarru‘en) 153a/2=7/55

hoş (F) iyi, güzel, hoş
(tayyib) 203a/1=10/22

hoş bol- iyi davranmak
(ṭīb) 75b/2=4/4

hoş söz hoş, iyi söz
(hūsn) 12a/4=2/83

hoş yıdıǵlıǵ kıl- güzel koku sürmek, güzel kokmasını sağlamak
(ta‘rif) 484b/4=47/6

hoşlan- beğenmek, hoşlahmak, zevk almak

hoşlangan zevk alan, hoşlanan
(fākīh) 474a/7=44/27

hoşlanu zevklenmek, eğlenmek
(fekihīne) 568b/1=83/31

hoşluk hoşluk

(na'met) 474a/6=44/27

hoşlukğa (hoşlukka) ketürgen meyva tadı güzel ve hoş olan meyve

(fâkîhet) 510a/9=55/68

hoşnüd (F) memnun, hoşnut

(er-râzî) 573b/5=89/28

(raziyy) 294a/2=19/6

hoşnüd bol- rıza göstermek, hoşnut ve memnun olmak

(rızvân) 195b/1=9/100

(terâzî) 35a/1=2/232

hoşnüd bolunmuş hoşnut ve memnun olunmuş

(merziyy) 573b/5=89/28

hoşnüd kııl- hoşnut ve memnun etmek

(irzâ') 189b/7=9/62

hoşnüd kıılmak tilen- memnun olması arzulanmak

(isti'tâb m.) 265b/7=16/84

hoşnüdlük memnuniyet, hoşnutluk, rıza

(rızvân) 183b/7=9/21

(merzât) 94b/1=4/114

(terâzî) 80b/8=4/29

hoşnüdlük tilen- hoşnut olması arzulanmak

(isti'tâb m.) 391b/1=30/57

Hüd (A) Ad kavmine gönderilen peygamberin adı

(hüd) 219a/3=11/53

Hüneyn (A) Mekke ile Taif arasındaki vadinin adı

(hüneyn) 184a/9=9/25

hurmâ (F) hurma

bk. tâza hurmâ, türlüğ türlüğ hurmâ yıgaçı

hurmâ çekirdeki hurma çekirdeği

(nevâ) 135b/3=6/95

hurmā çekirdekinin kabı hurma çekirdeğinin zarı
(kıtmir) 416b/6=35/13

hurmā çekirdekinin çukuru hurma çekirdeğinde bulunan küçük
oyuk
(nekir) 84b/3=4/53

hurmā çekirdekinin yipi hurma çekirdeğinin filizi
(fetil) 84a/6=4/49

hurmā salkımının yığacı hurma dalı
(‘urcün) 422b/3=36/39

hurmā yığacı hurma ağacı
(nahlet) 357a/9=26/148

huşūmat (A) düşmanlık, husumet
(hişām) 30a/6=2/204

huşūmat kıl- husumet beslemek
(ihtişām) 355b/2=26/96
(muşākkat) 259b/4=16/27

huşūmat kılğan husumet besleyen
(haşm) 321a/9=22/19
(haşim) 425a/1=36/77

huşūmat kılış- karşılıklı husumet beslemek, çekişmek
(muḥāccet) 462b/4=42/16
(ihtişām) 321a/9=22/19

huşūmat kılışmak karşılıklı husumet besleme, çekişme
(teḥāşüm) 436b/1=38/64

huşūmat kılmak husumet besleme
(hişām) 468a/2=43/18

huşūmatı katıg çok husumet besleyen
(haşim) 471a/1=43/58

huşūmatlıg husumet besleyen

bk. katıg̃ h̃uşūmatlıg̃

h̃uşū‘ (A) boyun eğme, gönllü korku ve saygı ile dolu olma

h̃uşū‘ kılğān derin bir saygı ile boyun eğen
(h̃āşī‘) 74a/7=3/199

H̃uṭame (A) cehennemın beşinci katı ve inatçı münkirlerin yeri,
Hutame
(h̃uṭamet) 580b/4=104/5

h̃uzū‘ (A) boyun eğme, itaat

h̃uzū‘ kıl- boyun eğmek, teslim olmak
(istikān) 332b/6=23/76

h̃üccet (A) delil, h̃üccet
(burhān) 102b/5=4/174
(beyyinet) 176a/5=8/42
(h̃üccet) 22a/2=2/150
(sulṭān) 98b/4=4/144

bk. açuğ̃ h̃üccet

h̃üccet kıl- mücadele etmek
(muḥāccet) 49b/4=3/20

h̃üccet kılış- çekişmek, tartışmak
(muḥāccet) 56a/1=3/66

h̃üccetleş- çekişmek, tartışmak
(teḥācc) 451a/6=40/47
(muḥāccet) 40b/1=2/258

h̃üccetleşmek karşılıklı delil gösterme
(muḥāccet) 11a/8=2/76

h̃ücre (A) oda; ev
(h̃ücret) 492b/6=49/4
(ğurfet) 440a/2=39/20

bk. üstünki h̃ücre

hüküm (A) karar, hüküm
 (emr) 537a/5=65/12
 (hüküm) 130a/7=6/57
 (feth) 398a/9=32/28
 (faşl) 426a/9=37/21
 (kader) 404a/2=33/38

bk. baturmak birle hüküm kılınmış

hüküm kıl- hüküm ve karar vermek, hükmetmek
 (hüküm) 451b/1=40/48
 (feth) 411b/6=34/26
 (faşl) 398a/3=32/25
 (kazâ') 273a/1=17/23

hüküm kılğan 1. hüküm ve karar veren, hükmeden
 (hakem) 81b/9=4/35
 (hâkim) 157a/2=7/87
 (fâtih) 157b/1=7/89
 (fâşıl) 130a/8=6/57
 (el-kâzi) 305a/3=20/72
 2. hüküm ve karar veren, hükmeden, esma-i hüsnâ
 (el-fettâh) 411b/6=34/26

hüküm kılğanrak en doğru hüküm ve kararı veren, en iyi hükmeden
 (ahkem) 218a/6=11/45

hüküm kılın- hüküm ve karar verilmek, hükmedilmek
 (kazâ' m.) 459b/4=41/45

hüküm kılınmış kararlaştırılmış, hükme bağlanmış
 (makziyy) 298b/8=19/71

hüküm kılmak hüküm ve karar verme, karar, hüküm
 (hüküm) 31a/4=2/213
 (feth) 356a/7=26/118
 (faşl) 463a/6=42/21

hükümge barış- bir hüküm verilmesi için birlikte gitmek, müracaat etmek
 (tehâküm) 85b/3=4/60

hürmet (A) hürmet
 (hürmet) 322a/9=22/30
 (zıkr) 311a/8=21/10

hürmetlig itibarlı
 (vecih) 407b/9=33/69

hürmetlig kişiler itibarlı kimseler, seçkin topluluk
 (mele') 231b/2=12/43

hürmetligler itibarlı kimseler, seçkin topluluk
 (mele') 159a/7=7/109

hüsrân (A) zarar, ziyan

hüsrânlıg zararlı, ziyanlı
 (hâsir) 563a/7=79/12

I

- ıd-** 1. göndermek krş. **ıy-**
 (ba's) 449b/9=40/34
 (irsâl) 17a/6=2/119
 (kaşas) 454a/5=40/78
2. salıvermek, serbest bırakmak
 (irsâl) 442a/9=39/42
 (serh) 257b/8=16/6
 (tesrih) 34b/4=2/231
 (merc) 508b/7=55/19
3. atmak, fırlatmak
 (irsâl) 277b/1=17/68
4. atmak, salmak, örtmek
 (idnâ') 407a/1=33/59

bk. peygâmbâr tili birle ıd-, şalavât ıd-, vahy ıd-

ıdğan gönderen, gönderici
 (mürsil) 473a/5=44/5

ıdğu kurbân gönderilen, sunulan kurban, kurbanlık hayvan
 (hedy) 28b/6=2/196

ıdınak serbest bırakma
 (serāh) 405a/1=33/49
 (tesrih) 34a/3=2/229

ıddurul- gönderilmek
 (irsāl m.) 255a/6=15/58

ıdııl- gönderilmek krş. **ıdııl-**
 (irsāl m.) 311a/1=21/5

bk. Ka'bağa ıdıılğan nirse

ıdıılmış gönderilmiş; peygamber
 (mürsel) 431b/6=37/171

bk. biri biri songınça ıdıılmış

ığıla- ağlamak krş. **yığıla-**
 (bukā') 281a/7=17/109

ıķ- akmak, akıp gitmek krş. **ak-**

bk. suw üze ıķğan çöp köpük

ımızđan- uyuklamak

ımızđanmak uyuklama
 (sinet) 39b/5=2/255
 (nu'ās) 172a/5=8/11

ınan- inanmak, güvenmek, emniyet etmek
 (emn) 46a/2=2/283

ıraq uzak krş. **yıraq**
 (ba'id) 51a/5=3/30
 (hāsi') 539b/6=67/4

ıraq kılđan uzaklaştıran, uzak tutan
 (müzeħziħ) 14a/4=2/96

ıraq kılın- uzaklaştırılmak, uzak tutulmak
 (zeħzehet m.) 72a/8=3/185

'ırz (A) şeref, namus

bk. kişi 'ırzını sındurğan

ıslğ sıcak krş. **ıslg**

ıslğ yıl sıcak esen rüzgâr
(ḥarūr) 417a/7=35/21

ıslın- ısınmak

ıslıngu ısıtan (şey)
(dif') 257b/7=16/5

ıslır- ısırmak
(‘azz) 63a/7=3/119

ısparla- (< F sipār'dan) teslim etmek, emanet etmek
(islām) 35b/2=2/233

bk. özin ısparlamak

ısparlan- teslim edilmek

ısparlanmış teslim edilmiş
(müsellem) 90b/3=4/92

ıy- salıvermek, serbest bırakmak krş. **ıd-**
(tesriḥ) 402a/7=33/28

bk. teklif birle ıy-

'ıyādet (A) ziyaret etme, gidip görme

'ıyādetni yırsız kılğan gereksiz, lüzumsuz ziyaret
(zālim) 7b/8=2/51

'ıyāl (A) (sahibine) yük olan yük, ağırlık
(kell) 264b/7=16/76

ıyın- 1. gönderilmek
(irsāl m.) 155b/2=7/75

2. salıverilmek; harekete geçmek
(inbi'aş) 574b/6=91/12

ıyınmış gönderilmiş; peygamber
(mürsel) 361a/8=27/10

ıyınmış firışte gönderilmiş melek
(mürsel) 560a/1=77/1

ıyınmış tiwe salıverilmiş, serbest bırakılmış deve
(sâ'ibet) 120a/4=5/103

İ

'ibâdet (A) ibadet
(nüsük) 145b/1=6/162
(mensek) 326a/7=22/67

'ibâdet kılğu yir ibadet yeri
(mensek) 18b/3=2/128

'ibâdet kılğuçı ibadet eden
(nâsik) 326a/7=22/67

iblis (A) şeytan
(iblis) 308b/5=20/116
(şeytân) 137b/5=6/112
(ğarūr) 415b/2=35/5

bk. yeşingen iblis

İbrâhîm (A) Kur'an'da adı geçen peygamberlerden biri olup kendisine suhuf denilen on sayfalık bir kitap vahiy yoluyla verilmiştir.
(ibrâhîm) 101a/2=4/163

'ibret (A) ders, ibret
('ibret) 48b/5=3/13

(nekāl) 10a/2=2/66,

ibtilā (A ibtilā') deneme, sinama

ibtilā kıl- denemek, sinamak
(fütün) 434a/1=38/24

ibtilā kılın- denenmek, sinanmak
(ibtilā' m.) 400a/4=33/11

icābet (A) kabul etme

icābet kıl- icabet etmek, kabul etmek
(icābet) 27a/1=2/186
(isticābet) 316a/3=21/76

icābet kılğan kabul eden, karşılık veren, esma-i hüсна
(el-mücīb) 220a/2=11/61

icābet kılın- kabul edilmek
(icābet m.) 210a/8=10/89
(isticābet m) 462b/5=42/16

iç 1. iç

(fi) 4b/6=2/25

2. ara

(fi) 223a/4=11/91

bk. fesād içinde mübālağat kıl-, hac içindeki kulluk, hayr içinde kılğan, hışn içinde kıl-, içinge kat-, iş içinde oyağ, iyış içinge kat-, karın içinde oğlan, kögüz içinde yığ-, kögüz içindeki nirse, köngül içindeki nirseler, köngüller içindeki nirse, māl içinde yitiglik, meyva yimek içinde kinglik kıl-, rağbat içinde haddin kiçmek, tutuğ içindeki taht, yawuzluk içinde haddin keçgen nirse, yazuk içinde haddin keçmek, zulm içinde haddin keç-

iç dost yakın dost, sırdaş
(biṭānet) 63a/2=3/118
(velicet) 183a/3=9/16

iç yağı geniş getirilen hayvanların karın boşluğundan çıkarılan yağ,
iç yağı
(şehm) 142b/8=6/146

ıç yan ıç taraf, ıç
(bâın) 515b/8=57/13

ıçinde ilgili olarak, hakkında
(fi) 463a/1=42/18

ıçinge kat- ıçine katmak, karıştırmak
(icās) 220b/9=11/70

ıç- ıçmek
(şurb) 330a/6=23/33

bk. ant ıç-, suw ıç-

ıçesi yır ıçme yeri
(meşreb) 9a/1=2/60

ıçgen ıçen
(şārib) 512b/2=56/54

bk. üküş ant ıçgen

ıçgü ıçecek, ıçilecek şey
(şarāb) 200b/5=10/4

ıçgü nirse 1. ıçecek, ıçilecek şey
(şarāb) 132a/2=6/70
2. su kabı
(sikāyet) 234b/2=12/70

ıçgü nirse kıl- ıçilecek şey haline getirmek, ıçilmesi sağlanmak
(iskā') 253b/3=15/22

ıçgü yır ıçme yeri
(meşreb) 424b/6=36/73

ıçegü bağırsak

ıçegüde turğan nirse besin artığı, dışkı
(fers) 263b/3=16/66

ıçış- karşılıklı ıçmek

bk. ant içiş-

içlik astar
(biṭānet) 510a/2=55/54

içrül- içirilmek
(saḳy m.) 485b/4=47/15
2. sulanmak
(saḳy m.) 240a/8=13/4

içür- içirmek, içecek şey vermek
(saḳy) 354b/9=26/79
(iskā') 560b/3=77/27

bk. suv içürmek, suw içürmek tile-

'id (A) bayram
(-) 304a/2=20/59

'iddet (A) boşanan veya kocası ölen kadının tekrar evlenebilmek için beklemesi gereken muayyen müddet, iddet
(‘iddet) 404b/9=33/49

'iddet kııl- hesaba katmak, saymak
(-) 103b/9=5/2

'iddet songı iddet süresinin sonu, bitimi
(ecel) 535b/2=65/2

idi 1. Allah, Tanrı krş. **ede, eye**
(ilāh) 23a/8=2/163
(rabb) 162a/8=7/143
2. ilāh, tanrı
(ilāh) 55b/2=3/62
(rabb) 58a/2=3/80
3. sahip
(zū) 143a/2=6/147
4. efendi
(rabb) 228b/8=12/23
5. ehil, yâran
(şāhib) 240b/4=13/5

bk. ulugluk idisi taķı ağırlamak eyesi

İdige nisbetlig Allah'a baēlı olan, Allah'a kulluk eden
(rabbāniyy) 57b/8=3/79
(ribbiyy) 66a/7=3/146

ıdıl- gönderilmek krş. **ıdıl-**

bk. Ka'bege idilgen nirse

ıdış kap, çanak, kâse krş. **ıyış**
(küb) 572a/7=88/14
(vi'ā') 235a/2=12/76

bk. burunluē ıdış, kulpsız ıdış

İdris (A) Kur'an'da adı geēen peygamberlerden olup Cebrail vasıtasıyla kendisine otuz sayfalık kitap gönderilmiştir. Terzi ve yazarların piri sayılır.
(idrīs) 297b/4=19/56

ıg sancı, aērı

bk. oēlan ıgi

ıglıg ızdırap veren, acılı, sıkıntılı
(elīm) 110a/5=5/36

ıglen- acı çekmek
(elem) 93a/5=4/104

ıgnā (A ıgnā') ihtiyacını gidermek, savmak, kâfi gelmek

ıgnā kıl- uzaklaştırmak, savmak, kurtarmak, faydası dokunmak
(ıgnā') 474b/9=44/41

ıgnā kılğan uzaklaştıran, kurtaran, faydası dokunan
(el-muēni) 451a/8=40/47

ıgne iēne
(hiyāt) 150b/9=7/40

ıgrā (A ıgrā') teşvik ve tahrik etme

İğrâ kı1- teşvik ve tahrik etmek, kışkırtmak
(iğrâ') 407a/4=33/60

İhtilâf (A) ayrılık, anlaşmazlık, ihtilâf

İhtilâf kılgan ihtilâfa, anlaşmazlığa düşmek
(muhtelif) 561b/3=78/3

İhtilâm (A) bulûğ, ergenlik çağı
(hulum) 343a/1=24/58

İhtiyâr (A) seçme, tercih etme
(hıyeret) 375a/7=28/68

İhtiyâr kı1- seçmek, tercih etmek

(işâr) 305a/2=20/72

(ictibâ') 226b/9=12/6

(istiḥbâb) 456b/5=41/17

(ihtiyâr) 474b/1=44/32

(taḥayyür) 543b/1=68/38

(işfâ') 274b/2=17/40

(iştifâ') 418a/5=35/32

İhtiyâr kılgan seçen, tercih eden

(-) 403b/2=33/36

İkâmet (A) ikâmet etme, ikâmet
('adn) 260a/3=16/31

İkâmet kı1- tatbik etmek, tatbik sahasına koymak
(ikâmet) 34b/1=2/230

İkâmet kılgı yir duracak, barınacak yer, ikamet yeri

(meşvâ) 139b/9=6/128

(mukâm) 350a/6=25/66

İkâmet kılu bil- tatbik edebilmek, yerine getirebilmek, ifa edebilmek

(ikâmet) 34a/5=2/229, 34a/5=2/229

İkâmet yiri duracak, barınacak yer, ikamet yeri

(meşvâ) 441a/9=39/32, 444a/6=39/60

ikegü 1. ikisi, her ikisi
 (humā) 430a/2=37/117
 (.) 121a/1=5/107
 2. her iki
 (kilā) 273a/3=17/23

iki 1. iki krş. **ikki**
 (işnān) 8b/9=2/60
 (kilā) 285b/7=18/33
 (.) 14b/8=2/102
 2. iki (kişi)
 (işneyn) 186b/9=9/40
 (humā) 230a/6=12/36
 (.) 45b/1=2/282

bk. üçde iki

ikin ikin ikişer ikişer
 (mešnā) 414a/2=34/46

ikinçi ikinci
 (eş-şāni) 186b/9=9/40

ikindü ikindi

ikindü namāzı ikindi namazı
 ('aşr) 580a/5=103/1

ikki iki krş. **iki**
 (.) 271a/3=17/4

ikrām (A) bağış, lutuf, ihsan

bk. uluğluk eyesi tağı ikrām eyesi

ikrār (A) kabul, tasdik; itiraf

ikrār kıl- 1. kabul etme
 (ikrār) 58a/6=3/81
 2. itiraf etmek
 (i'tirāf) 195b/7=9/102

il il, yurt, memleket

(beldet) 410b/3=34/15

(beled) 18a/6=2/126

(dār) 220b/1=11/65

(karyet) 165b/9=7/163

(medinet) 353a/3=26/36

(mısr) 9a/7=2/61

bk. Mekke ili

iler- göze ilişmek, belirlemek, görünmek

bk. közge ilergen

ilet- gidermek, ortadan kaldırmak, izale etmek **krş. ilt-**

(zehāb bi) 3b/3=2/17

(izhāb) 96b/8=4/133

bk. tünle ilet-

iley ön

(emām) 556b/5=75/5

(beyne yedey) 147b/1=7/17

(dün) 291b/2=18/93

(kubul) 229a/6=12/26

(varā') 290a/9=18/79

bk. ewning ileyi

ilgük kulp **krş. ilük**

('urvat) 394a/5=31/22

ilhām (A) ilham

(vahy) 466a/8=42/51

ilhām bîr- ilham etmek

(ihā') 263b/6=16/68

(izā') 362a/3=27/19

ilhām kıl- ilham etmek

(ilhām) 574b/4=91/8

(izā') 480b/9=46/15

ilk birinci, ilk
(evvel) 137b/1=6/110

ilkinki evvelki, önceki
(evvel) 505a/4=53/50

ilkinki hâlat önceki hal, eski hal
(hâfiret) 563a/6=79/10

illeş- barışmak

illeşmek barışma, sulh
(selm) 178b/2=8/61

illeşmekni kemiş- barış teklif etmek
(ilkâ'u's-selem) 90a/7=4/91

'illiyî (A) yüksek katlar, en üst dereceler
('illiyî) 568a/3=83/18

'illiyû (A) yüksek katlar, en üst dereceler
('illiyû) 568a/3=83/19

'ilm (A) ilim
('ilm) 47b/9=3/7

bk. örtüglügge 'ilmi ötgen

'ilm ve 'amel ilim ile amel etme
(hikmet) 42b/9=2/269

'ilmi örtüglügge ulangannı bilgen gizli sırlara vakıf olan, her şeyden haberdar olan, esma-i hüsnâ
(el-laîf) 393b/2=31/16

'ilmi örtüglügge yinggen gizli sırlara vakıf olan, her şeyden haberdar olan, esma-i hüsnâ
(el-laîf) 540b/1=67/14

'ilmlig her şeyi bilen, âlim, esma-i hüsnâ
(el-'alim) 361a/2=27/6

ilt- 1. gidermek, ortadan kaldırmak, izale etmek   **krş. ilet-**

(zehāb bi) 279a/1=17/86

(izhāb) 248b/7=14/19

2. bitirmek, tüketmek

(izhāb) 481b/4=46/20

bk. derece derece ilt-

iltü ber- giderivermek, ortadan kaldırmak

(zehāb bi) 304a/8=20/63

iltıl- iletilmek

bk. katkı iltıl-

iltilmek iletilme

(de“ m.) 500b/7=52/13

ilük kulp krş. ilgük

(‘urvat) 40a/5=2/256

İlyās (A) Hz. İlyas. İsrail oğullarına gönderilen peygamberlerden

birisidir krş. İlyās

(ilyās) 430a/5=37/123

İlyāsın (A) Hz. İlyas. İsrail oğullarına gönderilen peygamberlerden

birisidir krş. İlyāsın

(ilyāsın) 430a/9=37/130

imām (A) önder, rehber

(imām) 315b/7=21/73

imān (A) inanç, iman

(imān) 71a/2=3/177

imān keltür- inanmak, iman etmek

(imān) 39a/9=2/253

imān ketür- inanmak, iman etmek

(imān) 421b/4=36/25

imān ketürgen inanan, iman eden

(mü'min) 405a/5=33/50

imān ketürgen tişl mümin kadın
(mü'minet) 527a/9=60/10

'imāret (A) imar, onarım
(imāret) 183b/2=9/19

'imāret buyur- onarılmasını, imar edilmesini buyurmak
(isti'mār) 220a/1=11/61

'imāret kıl- onarmak, imar etmek
(amr) 183a/4=9/17

imin (F<A) emin, korkusuz
(āmin) 413a/3=34/37

imin bol- emniyet içinde olmak
(emn) 277a/9=17/68

iminlik emniyet, güven
(emn) 133b/1=6/81

imlā (A) söyleyip yazdırma

imlā kılın- söylenilip yazdırılmak
(imlā m.) 345a/7=25/5

'İmrān (A) Hz. Meryem'in babasının adı
(imrān) 51b/2=3/33

in en, genişlik
(arż) 64b/6=3/133

inlig geniş, bol
(arż) 460a/8=41/51

in- 1. inmek
(hulül) 244a/6=13/31
(nüzül) 359a/6=26/193
(tenezzül) 298a/7=19/64
(hubūt) 309a/3=20/123
2. (denizin dibine) inmek, dalmak
(gavş) 316b/5=21/82
3. düşmek

(hubūt) 11a/3=2/74

in- takı kapsa- isabet etmek ve kuşatmak
(ḥayk) 419b/4=35/43

ingen 1. inen

(-) 455a/3=41/3

2. inecek olan, tahakkuk edici

(vākī') 500b/4=52/7

bk. kişiğe ingen nirse

inmek inme, iniş

(nezlet) 503a/7=53/13

İncil (A) Hz. İsa'ya indirilen kitap

(incil) 55b/9=3/65

(hikmet) 112a/2=5/47

inde- çağırarak, davet etmek   krş. **ünde-**

(da'vet) 230a/2=12/33

indenil- çağırılmak, davet edilmek   krş. **ündenil-**

(da'vet m.) 45b/2=2/282

indür- 1. indirmek

(ḥulūl) 442a/5=39/40

(inzāl) 13a/7=2/90

(tenzīl) 344b/5=25/1

2. yerleştirmek, kondurmak

(tebvi'et) 155a/6=7/74

(ihlāl) 250a/1=14/28

(inzāl) 329b/9=23/29

3. akıtmak, dökmek

(imnā') 512b/5=56/58

bk. azın azın indür-, Tangrı indürgeni

indürgen 1. indiren

(münzil) 421b/8=36/28

(münezzil) 122a/7=5/115

2. konduran, yerleştiren

(münzil) 330a/1=23/29

3. akıtan, dökten
(-) 557b/4=75/37

indürgü yıır konak yeri
(münzel) 329b/9=23/29

indürmek indirme
(tenzîl) 301a/3=20/4

indürül- 1. indirilmek
(inzâl m.) 13b/1=2/91
(tenzîl m.) 252b/5=15/6
2. akıtmak, dökülmek
(imnâ' m.) 557b/4=75/37

indürülmek indirilme
(tenzîl) 347a/3=25/25

indürülmüş indirilmiş
(münzel) 64a/1=3/124
(münezzel) 138a/2=6/114

inek inek
(bağar) 10b/2=2/70
(bağarat) 10a/9=2/69

ingen I dişi deve
(nâkat) 357b/5=26/155

bk. on aylık botlaçı ingen

ingen II çok

ingen az çok az
(kalilen) 147a/2=7/10

ingen küçlög çok güçlü, çok çetin
(metin) 544a/1=68/45

ingre- inlemek

ingremek 1. inleme, inilti
(zefir) 318a/4=21/100

2. uğultu, kükreme
(zefir) 346a/1=25/12

inkâr (A) inkâr etme, tanımama
(nekîr) 414a/1=34/45
(inkâr) 466a/1=42/47

inkâr kııl- tanımama, inkâr etme
(cehd) 383b/2=29/47
(inkâr) 265b/5=16/83

inkâr kıılğan tanımayan, inkâr eden
(münkir) 314b/1=21/50

inkâr kıılmaq inkâr etme
(küfür) 349a/2=25/50

inkıyâd (A) teslim olma, boyun eğme

inkıyâd kııl- teslim olmak, boyun eğmek
(islâm) 111a/8=5/44

intikâm (A) öç, intikam

intikâm al- intikam almak
(intişâr) 465a/3=42/39

intikâm alğan intikam alan
(münteşir) 377a/1=28/81
(müntakim) 469b/7=43/41

intizâr (A) gözetleme

intizâr kııl- gözetlemek
(terakkub) 370a/7=28/21

ir- ermek, ulaşmak

bk. suv irgesi yir

ir- 1. imek krş. er-
(kevn) 31a/3=2/213
(.) 17a/4=2/118

2. olmak

(kevn) 278b/6=17/83

bk. andağ irse, bir kim irse, kim irse, kim irse kim, ne irür, ol iki kim irse kim, ol kim irse, ol kim irse kim, ol kim irseler kim, uyğu kim irse, yağmurluğ kim irsening şıfatı

irmes değil

(ğayr) 181a/1=9/2

(lā) 10a/7=2/68

(leyse) 25a/5=2/177

(mā) 412b/8=34/35

bk. andağ irmes

irmes ... meger ancak, yalnız, sadece

(in ... illā) 11b/2=2/78

(leyse ... illā) 42b/6=2/267

(mā ... illā) 15a/1=2/102

irmez değil

(lā) 98b/1=4/143

(leyse) 425a/5=36/81

(mā) 459b/6=41/46

bk. andağ irmez

irmez ... meger ancak, yalnız, sadece

(in ... illā) 437b/1=38/87

(mā ... illā) 450a/7=40/37

i'rāz (A) vazgeçme, affetme

(şafh) 256b/1=15/85

i'rāz kıl- 1. yüz çevirmek

(i'rāz) 273b/1=17/28

(tevelli) 490a/4=48/17

2. dönmek, dönüp gitmek

(tevliyet) 361a/7=27/10

3. vazgeçmek

(i'rāz) 537b/5=66/3

4. affetmek

(şafh) 256b/1=15/85

i'râz kılıklı dönen, dönüp giden
(müdbir) 366b/7=27/80

i'râz kılmak dönme, dönüp gitme
(nüfür) 275a/3=17/46

İrem (A) Ad kavmi zamanında Şeddad tarafından cennete benzetilerek yapılan bahçenin adı
(irem) 573a/1=89/7

irig 1. sert, kaba, haşin
(ğalız) 538a/5=66/6
(faz) 68b/3=3/159
2. şiddetli, çetin
(ğalız) 219b/5=11/58
3. sağlam, kuvvetli
(ğalız) 99b/8=4/154

irig kılıklı sert tabiatlı
('utull) 542a/9=68/13

iriglik sertlik, haşinlik
(ğılzet) 199a/2=9/123

iriglik kıl- sert davranmak, merhamet etmemek
(ğılzet) 191b/4=9/73

iring irin

bk. tamuğluğlarınıg kanı tağı iringi

irkek erkek krş. erkek
(zeker) 503b/4=53/21

irki eski
(kadim) 480b/1=46/11

irte 1. sabah
(ibkār) 452a/2=40/55
(şabāh) 431b/8=37/177
(bi'l-ğuduvv) 340a/8=24/36
(ğadāt) 129b/3=6/52

2. sabahleyin
(bükraten) 298a/6=19/62
(ğuduvven) 451a/5=40/46
3. yarın, ertesi gün
(ğaden) 227b/2=12/12
4. yarın, gelecek, istikbal
(ğadā) 524b/9=59/18

irte aşı sabah kahvaltısı
(ğadā') 289a/1=18/62

irte birle kel- erkenden gelmek
(ğuduvv) 63b/3=3/121

irte kel- erkenden gelmek
(ğuduvv) 542b/6=68/22

irte vaktiŋa kirigli sabah vaktine ulaşan
(muşbih) 430b/4=37/137

irte yürümek sabah hareketi, sabah esişi
(ğuduvv) 410a/1=34/12

irtege kir- sabaha ulaşmak, sabahlamak
(işbāh) 387a/1=30/17

irtege kirigli sabaha ulaşan
(muşbih) 542b/3=68/17

irtele- sabaha ulaşmak, sabahlamak
(işbāh) 155b/7=7/78

irtelegen sabaha ulaşan, sabahlayan
(muşbih) 255b/4=15/66

irtelegenleri hālda sabaha ulaşırlarken
(muşbihine) 256a/7=15/83

irtelemek vakti sabah vakti
(bi'l-ğuduvv) 170b/5=7/205

'İsā (A) dört büyük peygamberden biri olup, kendisine İncil nazil olmuştur

(‘isā) 102a/2=4/171
(mesih) 116a/7=5/75

İşār (A) tercih etme, üstün tutma

İşār kıl- tercih etmek, üstün tutmak
(işār) 523b/5=59/9

İshāk (A) Hz. İbrahim'in oğlu olup, Şam halkına peygamber olarak gönderilmiştir
(ishāk) 381a/3=29/27

isig 1. sıcak, kaynar krş. ısığ
(ḥami'et) 291a/3=18/86
(ḥamim) 485b/4=47/15
(el-ḥāmī) 579b/6=101/11
2. sıcaklık, hararet
(ḥarr) 192b/9=9/81

bk. katıg isig, key isig, öyleg isigi

isig suw sıcak, kaynar su
(ḥamim) 200b/5=10/4

isiglik sıcaklık

isiglik ḥaddinge tegmiş kaynama derecesine erişmiş, kaynamış
(el-ānī) 509b/6=55/44

İskender (A) peygamber olup olmadığı husunda ihtilâf vardır, salih, muvahhid ve mümin bir kul olduğu görüşü daha fazla muteberdir
(zü'l-ḳarneyn) 291a/4=18/86

İslām (A) İslâmiyet
(islām) 58b/7=3/85

İsmā'îl (A) Hz. İsmail. Babası Hz. İbrahim ile birlikte Kâbe'yi inşa etmiştir
(İsmā'îl) 297b/2=19/54

ispendān (F) hardal
(ḥardal) 314a/6=21/47

isrâf (A) savurganlık, israf

isrâf kıl- ölçüyü kaçırmak, israf etmek
(isrâf) 149a/9=7/31

isrâf kılğan ölçüyü kaçıran, müsrif
(müsrif) 141b/9=6/141

iste- 1. istemek, talep etmek
(buğyet) 60b/1=3/99
(ibtigâ') 110a/1=5/35
(taleb) 152b/9=7/54
(istiftâ') 284b/1=18/22
2. aramak, araştırmak
(teharri) 551b/4=72/14
(tefaqkud) 362a/5=27/20
(lems) 551a/3=72/8
(iltimâs) 515b/7=57/13

bk. haber iste-, örtüglüg nerse iste-, taşarruf iste-

istegen 1. isteyen, talep eden
(tâlib) 327a/3=22/73
2. arayan, araştıran, takipçi
(tebi') 277b/2=17/69,

bk. kan istegüçi

istemek isteme, talep etme
(taleb) 286b/2=18/41
(ibtigâ') 242a/6=13/17

bk. kaytarmak istemek

isten- istemek işi yapılmak, istenmek

istenmiş (kendisinden bir şey) istenen (kişi)
(maflüb) 327a/4=22/73

istilâ (A) ele geçirme, istilâ

istilâ kıl- ele geçirmek, istilâ etmek
(istivâ') 396a/4=32/4

istisnā (A istisnā') istisna
(tehilllet) 537b/3=66/2

istisnā kıl- istisna etmek
(istisnā') 542b/4=68/18

istize (F) kavga, dövüş
(zirār) 34b/4=2/231

iş I amel, davranış, iş
(emr) 302a/6=20/26
(haṭb) 370b/2=28/23
(şe'n) 207a/9=10/61
(‘amel) 209b/4=10/81

bk. açık iş, asıgsız iş, edgü iş, edgürek iş, haddin keçe körksüz iş, haddin keçgen körksüz iş, hikmet birle iş kılğan, iş içinde oyağ, kerekmez işke şürü' kıl-, körklüg iş, körksüz iş, örtüglüg iş, sâbit iş, yahşî iş, yawuz iş

iş içinde oyağ davranışlarına dikkat eden
(-) 354a/3=26/56

işni yirsiz kılğan uygunsuz iş yapan
(zâlim) 163a/8=7/148

işlig işi olan, işli

bk. bâtil işlig, berk işlig, bir işlig ögür, körklüg işlig, orta işlig, râst işlig, üstüvâr işlig

iş II eş, arkadaş krş. eş
(şâhib) 168a/9=7/184

işâret (A) işaret
(remz) 52b/5=3/41

işâret kıl- işaret etmek
(emr) 159a/9=7/110
(işâret) 295b/4=19/29
(ihâ') 294a/9=19/11,

işāret kıılış- işaretleşmek
(teğāmüz) 568b/1=83/30

işit- 1. dinlemek krş. eşit-
(sem‘) 457b/4=41/26
(istimā‘) 301b/3=20/13
2. duymak, işitmek
(sem‘) 372a/1=28/36

işitgen 1. dinleyen
(semmā‘) 110b/5=5/41
(müstemi‘) 502a/5=52/38
2. işiten, duyan
(semi‘) 558a/3=76/2
(müstemi‘) 352a/4=26/15
3. her şeyi duyan, her şeyden haberdar olan, esma-i hüсна
(es-semi‘) 18b/2=2/127

bk. neme işitgen

işitgli dinleyen
(müste‘nis) 406a/1=33/53

işitmek 1. dinleme
(sem‘) 292a/6=18/101
2. işitme
(sem‘) 359b/8=26/212

işitmek için tek tur- susup dinlemek
(inşat) 482b/8=46/29

işitmekni ogurla- gizlice dinlemek, kulak hırsızlığı yapmak
(istirāku's-sem‘) 253a/6=15/18

işittür- duyurmak krş. eşittür-
(ismā‘) 391a/1=30/53

işittürgen duyuran
(müsmi‘) 417a/9=35/22

işittürül- işittirilmek
(.) 83b/4=4/46

işle- yapmak, etmek, işlemek, çalışmak
(‘amel) 455a/6=41/5

işlegen yapan, eden, işleyen, çalışan
(‘āmil) 572a/3=88/3

işlemek yapma, etme, işleme
(şun‘) 292b/1=18/104

it köpek
(kelb) 167b/5=7/176

it- itmek
(tefviz) 451a/2=40/44

i‘tibār (A) ibret alma, ders alma; değer verme

i‘tibār al- ibret almak, ders almak
(tezekkür) 199a/9=9/126
(i‘tibār) 522b/5=59/2

i‘tibār alğu nirse ibret alınacak şey
(‘ibret) 239a/5=12/111

i‘tibār kııl- ehemmiyet vermek
(‘ab‘) 351a/1=25/77

itig süs, ziynet
(hilyet) 468a/1=43/18

itig urun- süs eşyası takmak, süslenmek
(tahtiyet m.) 321b/6=22/23

i‘timādliĝ 1. güvenilir
(emīn) 232b/4=12/54
2. sağlam, emniyetli
(vuşķā) 40a/5=2/256,

‘ivaż (A) bedel, karşılık
(bedel) 287b/6=18/50
(şemen) 57a/9=3/77

'ivaż al- bedel, karşılık olarak almak
(iştirā') 120b/6=5/106

'ivaż bir- karşılık vermek, mükâfatlandırmak
(ihlāf) 413a/7=34/39

iw ev krş. ew
(beyt) 53b/8=3/49
(dār) 86a/8=4/66

bk. törünçü kat kökdeki iw

iw- 1. acele etmek, acelecilik göstermek

(bidār) 75b/8=4/6

(musāra'at) 331b/2=23/56

('acel) 163b/3=7/150

(ta'cīl) 433a/5=38/16

(te'accül) 30a/2=2/203

(isti'cāl) 364a/7=27/46

(huyiyy) 250b/9=14/37

2. acele etmek, koşmak

(cumūh) 189a/4=9/57

(zeff) 429a/3=37/94

(musāra'at) 62b/3=3/114

(sa'y) 41a/9=2/260

(nesl) 317b/8=21/96

(ihrā') 221b/2=11/78

(ifāz) 548a/9=70/43

iwe 1. acele ederek; mütemadiyen, durmaksızın

(haşişen) 152b/9=7/54

2. koşarak

(sirā'en) 497b/1=50/44

iwe bir- hemen vermek

(ta'cīl) 272b/3=17/18

iwe tile- carçabuk olmasını istemek

(isti'cāl) 483b/3=46/35

iwe tüş- yıkılmaya yüz tutmak, yıkılmak üzere olmak

(inķizāz) 290a/5=18/77

iwe 'ukübet kı1- hemen cezalandırmak, eza etmek
(furut) 303a/3=20/45

iwe yöri- koşmak
(sa'y) 302a/1=20/20

iwe yöriĝen koşan
(sābih) 563a/2=79/3

iwe yörimek koşma
(sebh) 563a/3=79/3

iwĝen 1. aceleci, süratli, hızlı
(esrā') 202b/7=10/21
2. koşan
(muhtı') 548a/2=70/36

bk. kı1ı iwĝen

iwĝenrek en süratli, en hızlı
(esrā') 131a/2=6/62

iwĝül acele et, haydi gel!
(heyte lek) 228b/7=12/23

bk. kı1naĝa iwmegen, kı1namaĝa iwmegen

iwmek acele etme, acele
(fevr) 64a/2=3/125

iwdür- çabuklaştırmak
(ta'cıl) 201a/8=10/11
(isti'cāl) 240b/5=13/6

iwek aceleci, acele eden
('acül) 271b/8=17/11

bk. kı1ı iwek

iwmeklik acelecilik
('acel) 313a/8=21/37

iwüt- 1. çabuklaştırmak

(ta'câl) 288b/5=18/58
 (isti'câl) 324a/9=22/47
 2. acele ettirmek, koşturmak
 (i'câl) 306a/1=20/83

iyiş kap, çanak krş. **idiş**
 (inâ') 558b/7=76/15

bk. ağır iyiş, kûlpsuz iyiş

iyiş içinge kat- kap içinde saklamak, biriktirmek
 (î'â') 547a/8=70/18

iz iz
 (eşer) 282a/8=18/6

izâlet (A) giderme, yok etme

bk. bekâretni izâlet kıl-

izhâr (A) meydana çıkarma

izhâr kıl- açığa vurmak
 (îbdâ') 369a/3=28/10

izhâr kılğan gösteren, açığa vuran
 (müteberric) 343b/1=24/60

'izzet (A) 1. kudret, şeref, yücelik
 ('izzet) 97b/6=4/139
 2. gurur, kibir
 ('izzet) 432a/3=38/2

'izzetlig şerefli, yüce
 ('azîz) 488a/4=48/3

K

Ka'b bin Eşref yahudi sihirbazlarından
(tağüt) 85b/3=4/60

Ka'ba (A) Kâbe krş. **Ka'be**

Ka'bağa ıdılğan nirse Kâbe'ye gönderilen şey (kurbanlık hayvan)
(hedy) 119a/4=5/95

ķabar- kabarmak
(rebv) 458b/9=41/39

ķabarğan köpük
(zebed) 242a/5=13/17

Ka'be (A) Kâbe krş. **Ka'ba**
(beyt) 18a/2=2/125
(beytü'l-'atık) 322b/7=22/33

Ka'be yöresindeki mescid Mescid-i Haram
(mescidü'l-ħarām) 270b/2=17/1

Ka'bege ıdılğan nirse Kâbe'ye gönderilen şey (kurbanlık hayvan)
(hedy) 103b/6=5/2

ķabıla (A) kabile
(āl) 410a/6=34/13
(ķabilet) 494a/3=49/13

bk. uluĝ ķabıla

kābīn (F) güveĝinin geline verdiĝi aĝırlık, mehir
(ecr) 79b/8=4/24
(şadukat) 75b/1=4/4
(farizat) 36a/6=2/236

ķabūl (A) benimseme, kabul etme
(ķabūl) 52a/1=3/37

bk. öğüt kabûl kııl-, öğüt kabûl kıılmak, tevbeni kabûl kııl-, tevbeni kabûl kıılğan

ķabûl kııl- 1. kabul etmek
(ķabûl) 463b/8=42/25
(teķabbûl) 51b/5=3/35
2. yarlıkamak
(tevbet) 115b/7=5/71

ķabûl kıılğan kabul eden
(ķâbil) 446a/3=40/3

ķabûl kıılın- kabul edilmek
(kabûl m.) 59a/7=3/90
(teķabbûl m.) 108b/6=5/27

ķabûl kıılıp yanıt birlen kabul edip karşılığını veren,
mükâfatlandırın, esma-i hüsna
(eş-şekûr) 418a/3=35/30

ķabza (A) avuç
(ķabzat) 444b/7=39/67

ķaç- kaçmak
(ebķ) 430b/5=37/140
(ķayd) 496a/4=50/19
(firâr) 531a/1=62/8

bk. ķatıĝ ķaçĝan

ķaçĝanlıķ ķâlî üze kaçmakla, kaçarak
(heraben) 551b/1=72/12

ķaçıp ķurtulĝu yir kaçıp sığınacak yer, kurtuluş yeri
(meķiş) 460a/1=41/48

ķaçmak uzaklaşma, kaçma
(meķiş) 497a/1=50/36
(firâr) 400b/1=33/13
(meferr) 556b/7=75/10
(nüfûr) 541a/4=67/21

kaçan 1. ne zaman

(eyyāne) 168b/5=7/187

(metā) 206a/5=10/48

2. ne zaman ki, -dığı zaman

(izā) 22b/4=2/156

kaçan kim ne zaman ki, -dığı zaman

(izā) 17a/2=2/117

(lemmā) 347b/9=25/37

kağaş akraba krş. **kaşaş**

(rahm) 399b/1=33/6

kağaşlık akrabalık krş. **kaşaşlık**

(kurbā) 417a/3=35/18

kağgu keder, üzüntü, kaygı

(hüzn) 236a/8=12/86

(hazen) 418b/1=35/34

(ğamm) 302b/7=20/40

(ğummet) 208b/4=10/71, 368b/8=28/8

(kerb) 131a/6=6/64

bk. **kağıg** **kağgu**, **şabr** **kağıg** bilmegen **kağgu**

kağgunı āşkäre kaç- keder ve üzüntünün açığa vurulmasını
sağlamak

(sev') 271a/9=17/7

kağguluğ kaygılı

bk. **kağıg** **kağguluğ**

kağgur- üzölmek, kaygılanmak

(esā) 108b/4=5/26

(ibtı'ās) 217a/5=11/36

(hazen) 256b/4=15/88

kağgurt- kaygılandırmak, üzmek

(hüzn) 207b/8=10/65

(sev') 63b/1=3/120

(ihmām) 67b/2=3/154

kağgurtul- kaygıya düşürülmek   krş. **kağgurtul-**
(sev' m.) 381b/7=29/33

kādir (A) gücü yeten, muktedir
(-) 425a/7=36/81

kağr (A) kıymet, şeref, azamet

Kađr tūni Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi, Kadir gecesi
(leyletü'l-kağr) 577b/2=97/1

kağrsız değersiz, hakir
(mehin) 396b/1=32/8

kağrsızrak 1. daha değersiz
(ednā) 9a/6=2/61
2. en aşağıda olan, ayak takımı
(erzel) 216a/4=11/27

kağşur- kaygılanmak, üzülmek
(hazen) 471b/5=43/68

kāfir (A) inkâr eden, inanmayan, kâfir   krş. **kağfir**
(kāfir) 172b/4=8/14

bk. yoldın kışğan kâfir

kāfir bol- küfretmek, inkâr etmek
(küfr) 40a/8=2/257

kāfir bolğan küfreden, kâfir olan
(keffār) 44a/7=2/276

kāfir bolmak inanmama, inkâr etme
(küfr) 32a/1=2/217

kāfir tişl inkâr eden, kâfir kadın
(kāfiret) 527b/4=60/10

kāfirlik küfür, inkâr   krş. **kāfirlik**
(küfr) 69b/6=3/167

kāfir (A) inkâr eden, inanmayan, kâfir   krş. **kağfir**

(kāfir) 92b/9=4/102

kāfirlik küfür, inkâr krş. **kāfırlık**
(küfr) 115a/9=5/68

kāfūr (A) çok ıtırılı bir madde, kāfur
(kāfūr) 558a/6=76/5

kāğıd (F) 1. kâğıt
(kırtās) 124a/9=6/7
2. yazılı kâğıt yaprağı
(şahīfet) 556a/7=74/52

kāhıl (A) tembel
(keslān) 188b/7=9/54

ķahr (A) üstün gelerek helāk etme, perişan etme

ķahr kııl- zulmetmek, ezmek, haksızlık etmek
(ķahr) 576a/3=93/9

ķahr kıılğan 1. galip, hâkim
(el-'āli) 209b/7=10/83
(ķāhir) 125b/1=6/18
2. üstün, galip ve tasarruf sahibi, esma-i hüsnā
(el-ķahhār) 251b/9=14/48

ķaht (A) kıtlık
(żurr) 332b/4=23/75

ķaht yılları kıtlık yılları
(sinin) 160b/7=7/130

ķaķ- dövme, vurmak

bk. ķorķunķ birle ķaķğan

ķaķı- korkutmak
(i'ad) 156b/5=7/86

ķaķımaķ korkutma, tehdit
(va'id) 496a/4=50/20

kaķıĝ korkutma, tehdit
(va'id) 497b/2=50/45

kal- 1. geri kalmak
(bekā') 44b/2=2/278
(isti'hār) 330b/6=23/43
2. varlığını korumak, bâki olmak
(bekā') 509a/2=55/27

bk. cāvidāna kal-, eyesi kalmamışı için kelinmegen, song kal-

kaķan 1. kalan, geri kalan
(bakıyyet) 38a/5=2/248
(ĝābir) 255a/8=15/60
2. baki
(el-bāki) 267a/6=16/96
(vāriş) 253b/4=15/23

bk. hayr içinde kaķan, mengü kaķan, song kaķan, yawuz kaķanlar

kaķanrak daha kalıcı, daha baki
(ebkā) 309b/2=20/127

kāle (F) eşya, mal
(metā') 228a/1=12/17

kaķem (A) kalem
(kaķem) 577a/3=96/4

kaķing sık, kalın

kaķing barçın sık dokunmuş, kalın ipek
(istebrak) 559a/4=76/21

kaķan koruyucu, kalkan
(cünnet) 521a/6=58/16

kaķam kâhin
(kâhin) 546a/7=69/42

kaķamlar sözini sözlegen kâhinlerin konuştuĝu gibi konuşan
(kâhin) 501b/5=52/29

kamçı kamçı

(celdet) 335b/3=24/2

(sevť) 573a/4=89/13

(mikma'at) 321b/2=22/21

kamçıla- kamçıyla vurmak, kamçılmak

(celd) 335b/2=24/2

kamug 1. hepsi, her biri

(cemi') 423b/3=36/53

(cemi'en) 204a/3=10/28

(ecme'un) 237a/5=12/93

(kăffeten) 186a/7=9/36

(küllün) 422a/3=36/32

(küllü-hum) 300a/4=19/95

2. her, her bir

(küll) 5b/1=2/29

kamug birikip toplu olarak, topluca

(cemi'en) 524a/9=59/14

kan kan

(dem) 323a/8=22/37

bk. boğungan kan kılğan, koyuğ kan, tamuğluğlarınğ kanı tağı iringi

kan istegüçi öldürülen kişinin velisi, mirasçısı

(veliyy) 274a/1=17/33

kan- doymak, kanmak

kanmağan doymayan, kanmayan

(ehyem) 512b/3=56/55

kanat kanat

(cenāh) 128a/1=6/38

kanatların yayıp kanatlarını açarak, süzülerek

(şăffäten) 540b/8=67/19

kap I kap

bk. çiçek kabı, hurmâ çekirdekinin kabı

kap II kara kelimesinin önüne gelerek ilaveli tekrar oluşturur. bk. kara

kap- 1. kapmak, kapıp almak
 (ḥaṭf) 322b/4=22/31
 (teḥaṭṭuf) 173b/9=8/26
 (selb) 327a/2=22/73
 2. (gözü) almak, kamaştırmak
 (ḥaṭf) 3b/8=2/20

kapa yaz- neredeyse (gözü) almak
 (-) 3b/8=2/20

ḳapmak kapma, kapış
 (ḥaṭfet) 426a/2=37/10

ḳapsa- 1. kuşatmak, sarmak
 (ḥaff) 285b/6=18/32
 (ihāṭat) 272b/6=17/60
 (ḥayḳ) 124b/5=6/10
 2. içine almak, ihtiva etmek
 (iṣṭimāl) 142a/7=6/144
 3. kapsamak, kavramak, anlamak
 (ihṣā') 250b/2=14/34

bk. in- taḳı ḳapsa-

ḳapsaḡan 1. kuşatan, saran
 (ḥāff) 445b/8=39/75
 (muḥit) 3b/8=2/19
 (kāffet) 411b/8=34/28

ḳapsaḡan nirse çeviren, kuşatan şey, duvar
 (sürādıḳ) 285a/6=18/29

ḳapsan- kuşatılmak, sarılmak
 (ihāṭat) 203a/2=10/22

ḳapsanıl- kuşatılmak, sarılmak
 (ihāṭat m.) 286b/2=18/42

kapuğ kapı

(bāb) 8b/3=2/58

(sebeb) 450a/5=40/36

(vaşid) 283b/3=18/18

kapul- kapılmak, kapılıp götürülmek

(tehattüf m.) 374a/3=28/57

ğara siyah, kara

(esved) 27a/8=2/187

(müsvedd) 262b/5=16/58

bk. king tağı ğara közlüğü, yaşılgā yitip ğara bolğan, yılığı ğara

ğara baş cariye

(emet) 32b/7=2/221

ğara ğılınmış karartılmış

(müsvedd) 444a/6=39/60

ğara king közlüğü büyük siyah gözlü, ahu gözlü

(el-hūru'l-'in) 511b/4=56/22

ğara közlüğü siyah gözlü

(ğavrā') 510b/2=55/72

ğara ğuyğı kara sinek

(zübāb) 327a/3=22/73

ğara tütün kara duman

(yağmüm) 512a/4=56/43

ğara yağız kızıl ile kara arası bir renk, kara yağız

(ağvā) 571b/1=87/5

(ğap) **ğara** simsiyah, kapkara

(ğırbīb) 417b/7=35/27

ğaralık siyahlık

(ğatarat) 565b/3=80/41

ğarangğı karanlık krş. **ğarangğı**

(muzlim) 422b/1=36/37

(ğasak) 278a/6=17/78

karangguluk karanlık krş. **karangkuluk**, **karankuluk**
(zulmet) 340b/8=24/40

karangku karanlık krş. **karanggu**

karangku bol- kararmak
(cenn) 132b/7=6/76
(secv) 575b/7=93/2

karangku kıl- karartmak
(izlām) 3b/9=2/20
(iğtāş) 563b/8=79/29

karangku kılğan karartan
(muzlim) 204a/1=10/27

karangku tün karanlığı çöken gece, karanlık gece
(ğāsik) 583a/5=113/3

karangkusı kır- karanlığı basmak, karanlığı çökmek
(vaqb) 583b/1=113/3

karangkuluk karanlık krş. **karangguluk**, **karankuluk**
(zulmet) 40a/9=2/257

karankuluk karanlık krş. **karangguluk**, **karangkuluk**
(zulmet) 537a/1=65/11

karār 1. durma, karar kılma
(karār) 250a/2=14/29
(müstakarr) 557a/1=75/12
2. huzur, sükûnet
(sekînet) 488a/5=48/4

karār kıl- 1. durmak, karar kılmak
(ihbāt) 215b/5=11/23
(sekn) 251b/3=14/45
(sükün) 125a/2=6/13
(istivā') 218a/3=11/44
(karār) 402b/7=33/33
(istikrār) 162b/1=7/143

2. sükûnete kavuşmak, huzur bulmak
(sükûn) 375b/7=28/73
(iṭmi'nân) 93a/2=4/103

ḳarâr kıldur- yerleştirmek
(iskân) 328b/9=23/18
(iḳrâr) 319b/7=22/5

ḳarâr kılgan 1. duran, karar kılan
(müstakırr) 363b/5=27/40
2. sakin, huzurlu
(mütme'inn) 279b/8=17/95

ḳarâr kılgı 1. yerleşilecek, karar kılınacak (yer)
(ḳarâr) 365a/9=27/61
2. dinlenme (vasıtası)
(seken) 135b/5=6/96,

ḳarâr kılgı nirse yerleşilecek, karar kılınacak şey
(firâş) 4a/5=2/22

ḳarâr kılgı vaqt yerleşme ve tahakkuk etme vakti
(müstekarr) 131b/2=6/67

ḳarâr kılgı yır yerleşilecek, karar kılınacak yer
(me'vâ) 397b/2=32/19
(meşvâ) 445b/2=39/72
(seken) 265a/7=16/80
(mesken) 251b/4=14/45
(ḳarâr) 328b/3=23/13
(müstekarr) 6b/1=2/36

ḳarâr kılmak sükûnete kavuşma, huzur bulma
(iṭmi'nân) 64a/4=3/126

ḳarârı ziyâda bol- iyice sakinleşmek
(-) 41a/7=2/260

ḳarârlıg yerleşme ve oturma yerine sahip olan
(zâtu ḳarâr) 331a/5=23/50

ḳarârsız kararsız
(meric) 495a/6=50/5

karârsız kıl- 1. sarasmak, yerinden oynatmak, rahatsız etmek
(istifzâz) 278a/3=17/76
2. harekete geçirmek, dürtmek, kışkırtmak
(ezz) 299b/5=19/83

bk. teprenil- taķı karârsız kılın-

karârsız kılmaķ harekete geçirme, dürtme, kışkırtma
(ezz) 299b/5=19/83

karârsız nirse kararsız şey
(rayb) 501b/7=52/30

karar- kararmak
(isvidâd) 61b/1=3/106

karga karga
(gurâb) 109a/6=5/31

karı yaşlı, ihtiyar
(eşyeb) 553b/6=73/17
(şeyh) 235a/9=12/78
(‘acüz) 221a/3=11/72
(fâriż) 10a/7=2/68, ,

karı ‘avrat ihtiyar kadın
(‘acüz) 498b/7=51/29

karı tışi ihtiyar kadın
(‘acüz) 430b/3=37/135

karılık yaşlılık, ihtiyarlık
(şeybet) 391a/3=30/54

karın 1. karın
(batn) 141a/8=6/139
2. içi boş bölüm, boşluk
(batn) 490b/7=48/24
(cevf) 399a/1=33/4

karın içinde oĝlan cenin
(cenin) 504b/3=53/32

ķarnı toldurul- karnı doldurulmak
(secr m.) 453b/6=40/72

ķarınça karınca
(neml) 362a/1=27/18

ķarındaş kardeş
(ah) 235a/6=12/77

bk. ana er ķarındaşı, ana kız ķarındaşı, ata er ķarındaşı, ata kız ķarındaşı, er ķarındaş, kız ķarındaş

ķariş I baş parmak ile serçe parmakların uçları arasındaki açıklık;
hayvanın ön ayağı
(zirā') 283b/3=18/18

ķariş II karışma

bk. ķatış ķariş, ķatış ķariş bol-, ķatış ķariş tüşler

ķariş- 1. birbirinin içine girmek, karışmak
(ih̄tilāt) 142b/9=6/146
2. katılmak, bir araya gelmek, bir arada yaşamak
(muḥāletat) 32b/4=2/220

ķarişgan 1. birbirinin içine giren, karışan
(emşāc) 558a/2=76/2
2. bir araya gelen, katılan
(muvāķi') 288a/2=18/53

ķariştur- karıştırmak
(ḥalt) 195b/7=9/102
(lebs) 7a/2=2/42

ķarişturmak katma, karıştıрма
(şevb) 428a/5=37/67

ķarişturul- katılmak, karıştırılmak
(işrāb m.) 13b/7=2/93

ķarn (A) nesil
(ķarn) 372b/4=28/43

karşu 1. doğru, -a doğru
 (şatr) 21a/4=2/144
 (kıbel) 25a/6=2/177
 (tilkâ') 151b/9=7/47
 2. karşı, karşılıklı
 (mütekâbil) 427a/8=37/44

bk. yüzinge karşı yörü-

karşu karşı karşıya, karşılıklı
 (mütekâbil) 254b/6=15/47

karşu kel- yönelmek, dönmek
 (ravğ) 429a/1=37/91
 (ikbâl) 429a/3=37/94
 (inâbet) 243b/4=13/27

karşu kelgen yönelen
 (müstakbil) 482a/5=46/24

karşu kod- yöneltmek, çevirmek
 (tevcih) 133a/3=6/79

karşun- yönelmek
 (teveccüh) 370a/8=28/22

Ķârün (A) Hz. Musa'nın kavmine mensup çok zengin bir kişi
 (Ķârün) 376a/3=28/76

Ķârüre (A) cam, billür
 (Ķârüret) 558b/7=76/15

kârvân (F) kervan
 (seyyâret) 227a/9=12/10
 ('ir) 234b/3=12/70

Ķaşd (A) niyet, azim

Ķaşd Ķıl- karar vermek, niyet etmek
 (te'ezzün) 166a/9=7/167
 (icmâ') 227b/6=12/15

ķasem (A) yemin

ķasem yād ķıl- yemin etmek

(iķsām) 556b/2=75/1

(.) 542a/2=68/1

kāsıd (A) revaç bulmayan

kāsıd bol- kesat gitmek

(-) 418a/2=35/29

kāsıdlik kesat, durgunluk

(kesād) 184a/5=9/24

ķasurķa kasırķa

(i'şār) 42b/2=2/266

kāşķi (F) keşķe, ne olurdu!

(lev) 24a/2=2/167

(lev-lā) 513b/2=56/83

(leyte) 87a/2=4/73

ķat 1. kat, huzur, nezt, yan

('ind) 129a/6=6/50

(ledun) 87a/9=4/75

(ledā) 361a/8=27/10

2. tabaka, sıra

(-) 438b/3=39/6

3. misil, kat

(zi'f) 42a/6=2/265

bk. tōrtinķi ķat kōkdeki iw

ķat ķat kat kat, fazlasıyla, pek ķok

(zi'f) 64b/2=3/130

ķat ķat ķıl- katlamak, artırmak, ķoķaltmak

(mużā'afet) 41b/3=2/261

ķat ķat ķılın- katlanmak, artırılmak, ķoķaltılmak

(mużā'afet m.) 516b/3=57/18

ķat ķat şevāb eyesi ķok şevap sahibi

(muż'if) 389b/1=30/39

kat kılın- katlanmak, artırılmak, çoğaltılmak
(mużā'afet m.) 350a/9=25/69

kat kılınmış çoğaltılmış, çoğalmış
(mużā'af) 64b/3=3/130

kat- dahil etmek, katmak

bk. hışnka kat-, içinge kat-, iyiş içinge kat-, zindānga kat-
bk. koyu katğan

kaţ'en (A) asla, katiyen
(len) 9a/3=2/61

katıg I 1. çetin, şiddetli, sert
(be'is) 166a/8=7/165
(er-rābī) 545a/3=69/10
(sū') 451a/4=40/45
(seyyi'et) 451a/3=40/45
(şedid) 29a/4=2/196
(şarşar) 506b/1=54/19
('aşib) 221b/2=11/77
(kamtarir) 558b/2=76/10
(eledd) 30a/6=2/204
(vebil) 553b/5=73/16
2. sağlam, kuvvetli
(cehd) 113a/5=5/53
(şedid) 221b/7=11/80
(eşedd) 86b/1=4/66
(galiz) 399b/6=33/7
3. katı, sert, haşin
(şedid) 538a/5=66/6
(galiz) 68b/4=3/159
(el-kāsi) 106b/5=5/13
4. kuvvetli, sert, yüksek
(cehr) 170b/4=7/205

bk. esmeki katıg, haddin keçgen katıg vākı'a, huşūmatı katıg, ün
birle katıg esgen

katıg ayt- yüksek sesle konuşmak

(cehr) 241a/3=13/10

katıg bol- 1. katılaşmak, sertleşmek

(kasv) 128b/2=6/43

2. şiddetli olmak, şiddetlenmek

(iřtidād) 248b/4=14/18

katıg esgen fırtına

('āřif) 203a/1=10/22

katıg esgen yıl fırtına

('āřif) 560a/1=77/2

(kāřif) 277b/2=17/69

katıg esmek şiddetle esme

('aşf) 560a/1=77/2

katıg huřumatlıg husumeti, dūřmanlıgı řiddetli olan

(eledd) 300a/8=19/97

katıg iltıl- sertçe itilmek

(de“ m.) 500b/7=52/13

katıg isig çok sıcak, kızgın

(semüm) 253b/7=15/27

katıg kaçgan hızla kaçan

(müstenfir) 556a/6=74/50

katıg kağgu büyük keder, derin üzüntü

(esef) 282a/8=18/6

katıg kağguluğ çok kederli, çok üzgün

(esif) 163b/2=7/150

katıg kıkırđan yıldırım

(řā'ikāt) 499b/2=51/44

katıg kıl- 1. katılaştırmak, sıkıştırmak, kapatmak

(şedd) 210a/7=10/88

2. kuvvetlendirmek, yükseltmek

(cehr) 301a/5=20/7

kaṭıg kın şiddetli ceza
 (şā'ikat) 456a/5=41/13
 ('azāb) 476b/2=45/11

kaṭıg küç şiddetli kuvvet, şiddetli güç
 (kuvvet) 500a/4=51/58

kaṭıg öfkeliğ çok öfkeli
 (esif) 306a/5=20/86

kaṭıg sovuğ şiddetli soğuk
 (zemherir 558b/5=76/13

kaṭıg teprengen 1. şiddetle sarsılan
 (rācif) 563a/4=79/6
 2. şiddetle çarpan
 (vācif) 563a/5=79/8

kaṭıg tut- kısıvrak yakalamak
 (baş) 473b/7=44/16

kaṭıg tutmak kısıvrak yakalama
 (baş) 496b/9=50/36
 (başet) 507a/6=54/36

kaṭıg ün şiddetli, korkunç ses
 (şehik) 540a/1=67/7
 (şā'ikat) 3b/7=2/19
 (şayhat) 330b/4=23/41

kaṭıg yağmur şiddetli yağmur, sağanak
 ('arim) 410b/4=34/16

kaṭıg yangan ot şiddetle yanan ateş
 (cehim) 553b/1=73/12
 (se'ir) 345b/9=25/11

kaṭıgrak daha şiddetli, en şiddetli
 (edhā) 507b/6=54/46
 (eşedd) 28a/3=2/191
 (eşakḳ) 244b/7=13/34

kaṭıgsız başkalarına ait olmayan, hususi

(hâliş) 149b/3=7/32

katıg II katılan şey, katkı
(mizâc) 558a/6=76/5

katıgılan- katlanmak, tahammül etmek, sabretmek
(isti'fâf) 343b/2=24/60

katıgılanmak çabalama, gayret
(kuvvet) 9b/7=2/63

katıgılık felâket, musibet, şiddet
(be's) 25b/3=2/177
(be'sâ') 28a/9=6/42
(sû') 440b/6=39/24
(zurr) 388b/5=30/33
(ğamrat) 135a/4=6/93
(maqt) 419a/3=35/39

bk. kın katıgılığı

katıgılık kıl- meşakkate sokmak, rahatsız etmek
(şukq) 371a/1=28/27
(ilhâf) 43b/5=2/273

katıl- katılmak

bk. zindānga katıl-
bk. zindānga katılmış

katış katma, ilâve etme

katış karış karma karışık
(lefif) 280b/9=17/104

katış karış bol- karma karışık olmak, birbirine karışmak
(mevc) 292a/3=18/99

katış karış tüşler kâbuslar
(azgâsu ahlâm) 310b/7=21/5

katl (A) öldürme, katil

katl kıl- öldürmek
(mukātelet) 490b/3=48/22

kaṭralıḡ damlası olan

bk. uluḡ kaṭralıḡ yağmur

kaṭvī (A) kuvvetli

kaṭvī kıl- kuvvetlendirmek, takviye etmek
(rabṭ) 282b/8=18/14

kaṭvm (A) kişinin içinde yaşadığı topluluk, kavim
(aşhāb) 256a/5=15/80
(kaṭvm) 133a/5=6/80

bk. Lūṭ kaṭvmı, Lūṭ kaṭvmınunḡ konumları, Şāliḡ kaṭvmı, Şu'ayb kaṭvmı

kaṭwurt sık, yoğun
(aḡleb) 565a/7=80/30

kaṭyaş akraba, yakın krş. **kaṭdaş**
(ḡurbā) 12a/3=2/83
(mevlā) 293b/6=19/5

kaṭyaşlıḡ akrabalık, yakınlık krş. **kaṭdaşlıḡ**
(raḡm) 180b/2=8/75
(ḡurbā) 82a/3=4/36

kaṭyda nerede
(eyne) 126a/2=6/22
(ḡayşu) 139a/7=6/124

kaṭyda kim her nerede
(eyne-mā) 519b/8=58/7
(ḡayşu) 6a/6=2/35

kaṭydın nereden

kaṭydın kim her nereden
(ḡayşu) 147b/6=7/19

ķaydıř d6n6ř, avdet krş. **ķaytıř**
 (merci') 145b/5=6/164
 (meradd) 450b/9=40/43

ķayęurtul- kayğıya d6ř6r6lmek krş. **ķadęurtul-**
 (sev' m.) 221b/1=11/77

ķayıř- d6nmek, bir halden başka bir hale geçmek
 (irtidād) 237a/9=12/96

ķayıřma- devamlı yapmak, vazgeçmemek
 (tefte'u) 236a/7=12/85

ķayıt- d6nmek, avdet etmek krş. **ķayt-**
 (tevbet) 350b/4=25/71

ķayıtęu yır kılu bir- d6niş yeri haline getirivermek
 (tebvi'et) 322a/2=22/26

ķayna- kaynamak
 (ęaly) 475a/2=44/45
 (fevr) 540a/1=67/7

ķayt- 1. d6nmek, avdet etmek, y6nelmek krş. **ķayıt-**
 (te'vib) 409b/7=34/10
 (tevbet) 493a/8=49/9
 (cenh) 178b/2=8/61
 (ęavr) 569a/7=84/14
 (rec' m.) 372a/8=28/39
 (r6c6') 3b/5=2/18
 (irtidād) 363b/5=27/40
 (ęadr) 578b/5=99/6
 (ęayr) 466b/4=42/53
 (ta'ķib) 361a/7=27/10
 ('avdet) 126b/5=6/28
 ('avz) 474a/2=44/20
 (fey') 493a/8=49/9
 (ifāzat) 29b/3=2/199
 (inābet) 222b/8=11/88
 (neķř) 177a/2=8/48
 (hevd) 164b/1=7/156
 2. ayrılmak, vazgeçmek, d6nmek
 (irtidād) 32a/4=2/217

(fey') 33b/5=2/226

bk. Tangrıǵa ƙayt-

ƙaytǵan dönen

(evvāb) 434b/4=38/30

(rāci') 7a/8=2/46

('ā'id) 473b/7=44/15

(münīb) 495b/1=50/8

ƙaytǵan yıldız geri dönen, bir kaybolup bir ortaya çıkan yıldız

(hānis) 566a/4=81/15

ƙaytǵu yıǵ dönülecek, varılacak yer

(me'ab) 562a/5=78/22

(meşābet) 18a/2=2/125

(merci') 200b/2=10/4

(maşir) 18a/9=2/126

(me'ād) 377b/1=28/85

(munkaleb) 286a/3=18/36

ƙaytıǵlı dönen, yönelen

(münīb) 388b/6=30/33

ƙaytmaq dönme, dönüş

(iyāb) 572b/3=88/25

(me'āb) 436a/2=38/55

(metāb) 350b/4=25/71

(rüc'ā) 577a/5=96/8

(merci') 438b/8=39/7

(meredd) 465b/2=42/44

(maşir) 46b/4=2/285

(inābet) 526b/4=60/4

ƙaytar- 1. çevirmek, döndürmek

(te'vib) 409b/7=34/10

(rec') 527b/1=60/10

(redd) 66b/5=3/149

(şadr) 370b/2=28/23

(i'ādet) 200b/3=10/4

2. vazgeçirmek

(redd) 60b/3=3/100

bk. cevâb kaytar-

ķaytarġan 1. ķeviren, dōndüren

(rādd) 212a/8=10/107

(mu'aķķib) 245b/5=13/41

2. veren

(rādd) 264a/4=16/71

ķaytarmak 1. dōndürme, geri ķevirme

(rec') 495a/4=50/3

(meredd) 299a/8=19/76

2. bertaraf etme

(redd) 313b/3=21/40

(meredd) 241a/7=13/11

ķaytarmak istemek ķevirmeyi, dōndürmeyi arzulama

(-) 334a/3=23/100

ķaytarıl- 1. ķevrilmek, dōndürülmek

(rec' m.) 61b/7=3/109

(redd m.) 131a/1=6/62

(i'ādet m.) 397b/4=32/20

2. geri ķevrilmek, bertaraf edilmek

(redd m) 143a/2=6/147

ķaytarılġan geri ķevrilen, bertaraf edilen

(merdūd) 221b/1=11/76

ķaytarılmıř ķevrilmiř, dōnrürülmüř

(merdūd) 563a/5=79/10

ķaytıř dönüş krş. ķaydıř

(merci') 112a/9=5/48

ķaytıř- birbirine dōnmek

(terācu') 34b/1=2/230

ķayu hangi

(eyyü) 168b/3=7/185

(eyye-mā) 371a/2=28/28

ķayu biri hangi biri

(eyyü) 509b/9=55/51

ķayu vaktın 1. ne zaman
(eyyāne) 259a/3=16/21
2. ne zaman ki, -dđđı zaman
(izā) 68b/5=3/159

ķayu vaktın kim ne zaman ki, -dđđı zaman
(izā) 92b/2=4/102

ķazā (A ķazā') vaktinde eda edilmeyen bir ibadeti sonradan yerine getirme

ķazā ķıl- vaktinde eda edilmeyen bir ibadeti sonradan yerine getirme
(ķazā') 322a/8=22/29
(ikāmet) 93a/3=4/103
2. tamamlamak, bitirmek, kesmek
(ķazā) 403b/8=33/37

ķazġan- işlemek, yapmak
(cerħ) 130b/6=6/60
(ictirāħ) 477b/1=45/21
('amel) 445a/5=39/70
(iktirāf) 184a/5=9/24
(kesb) 19a/9=2/134
(iktisāb) 336b/3=24/11

ķazġanġan işleyen, yapan
(muķtarif) 137b/9=6/113

ķazġanu bir- ele geçirivermek
(cerm) 103b/8=5/2

ķāzıb (A) yalancı

bk. fecr-i ķāzıb

ķazuk kazık
(vatid) 433a/2=38/12

ķeç- 1. gelip geçmek krş. **ķiç-** I
(ħuluvv) 65a/6=3/137
(sery) 572b/6=89/4

- (selef) 44a/4=2/275
 (muziyy) 467a/6=43/8
 2. geçmek, aşmak
 (mücâvezet) 210b/1=10/90
 (istikdâm) 263a/2=16/61
 (lebs) 205b/9=10/45
 3. uzaklaşmak, aşmak
 (i'tidâ') 34a/7=2/229
 (te'addi) 77b/8=4/14
 4. gitmek, geçip gitmek
 (merr) 367b/1=27/88
 5. gitmek, dolaşmak
 (merr) 169a/5=7/189
 6. vazgeçmek
 ('adv) 285a/2=18/28

bk. aşnu keç-, biri biringe keç-, burun keç-, haddin keç-, haddin
 keçe körksüz iş, zulm içinde haddin keç-

- keçgen** 1. gelip geçen
 (el-hâli) 545b/5=69/24
 (karn) 303b/1=20/51
 2. geçen, yürüyüp giden
 ('âbir) 83a/4=4/43

bk. burun keçgen, haddin keçgen, haddin keçgen katıg vâkı'a,
 haddin keçgen körksüz iş, yawuzluk içinde haddin keçgen nirse
 bk. haddin keçgenrek

- keçmek** 1. geçme, gidiş
 (merr) 367b/1=27/88
 (muziyy) 424a/8=36/67
 2. uzaklaşma, aşma, ölçüyü kaçırma
 ('utuvv) 346b/8=25/21

bk. burun keçmek, haddin keçmek, yazuk içinde haddin keçmek

keçi keçi krş. **keçig, kiçi**
 (ma'z) 142a/3=6/143

bk. tiwe koy (sığır) keçi (keçig, kiçi)

keçig keçi krş. **keçi, kiçi**

bk. tiwe koy (sığır) keçi (keçig, kiçi)

keçür- 1. geçirmek, önden göndermek krş. **kiçür-**
(taḫdīm) 524b/9=59/18
2. affetmek, bağışlamak
(‘afv) 46b/8=2/286

bk. aşnu keçür-, burun keçür-, kün keçür-

keçürgen affeden, bağışlayıcı
(el-‘afüvv) 83a/8=4/43

bk. burun keçürmiş

keḡ- 1. giymek, giyinmek krş. **key-**
(lübs) 285b/2=18/31
2. takmak, takınmak
(lübs) 258b/3=16/14

keḡü nlrse giyim eşyası
(lebūs) 316b/1=21/80

keḡür- kaplamak, örtmek krş. **keydür-, keyür-**
(kesv) 41a/3=2/259

keffāret (A) kefarete
(keffāret) 118a/2=5/89

kefil (A) kefil

kefil bol- koruyup gözetmek
(kefl) 369a/7=28/12

kel- 1. gelmek
(ityān) 110b/6=5/41
(mecī’) 12b/9=2/87
(rehaḡ) 203b/9=10/27
(taḡbīḡ) 507a/8=54/38
(te‘ālev) 69b/4=3/167
(ḡiḡyān) 305b/3=20/78
(ḡudüm) 347a/1=25/23
(helümme) 400b/9=33/18

(vürüd) 318a/3=21/99

2. gelip çatmak, kaçınılmaz olmak

(ityân) 31a/9=2/214

(mecî') 206a/7=10/49

3. ortaya çıkmak

(mecî') 188a/4=9/48

4. yaklaşmak, yanaşmak, cinsî münasabette bulunmak

(ityân) 33a/5=2/222

(teğaşşi) 169a/4=7/189

bk. ... birle kel-, irte birle kel-, irte kel-, karşı kel-, tap kel-

kelgen 1. gelen

(el-âti) 300a/4=19/93

(vârid) 318a/3=21/98

2. tahakkuk eden

(el-âti) 140b/3=6/134

bk. ağır kelgen, karşı kelgen, küçey kelgen, nâ-hoş kelgen nirse, songınça kelgen

kelgü yır gelecek yer

(vird) 223b/8=11/98

bk. suwğa kelgüçi

bk. kerekmez nirsege kelmek, zulmğa kelmek

keldür- getirmek   krş. **keltür-**, **ketür-**

(ityân bi) 40b/4=2/258

(itâ') 291b/7=18/96

(hâtû) 16a/6=2/111

kelebek kelebek

(ferâşet) 579b/3=101/4

kelimât (A çokluk) kelime

(kelimet) 6b/2=2/37

kelime (A) kelime, söz

(kelimet) 224b/9=11/110

kelin- gelinmek

bk. ... birle kelin-
bk. eyesi kalmamışı için kelinmegen

kelinmiş gelinmiş, varılan
(mevrüd) 223b/8=11/98

keltür- getirmek krş. **keldür-**, **ketür-**
(ityân bi) 16a/1=2/109

bk. imân keltür-, öfkege keltür-

keme gemi krş. **kemi**
(sefinet) 379b/4=29/15

kemi gemi krş. **keme**
(câriyet) 545a/4=69/11
(sefinet) 289b/4=18/71
(fülk) 202b/9=10/22

bk. toldurmış kemi, yöriyen kemi

kemiş- 1. atmak
(tarh) 227a/6=12/9
(kazf) 306b/1=20/87
(ilkâ') 496a/9=50/26
(nebz) 430b/9=37/145
2. bırakmak, salmak
(idlâ') 228a/6=12/19
3. koymak, bırakmak, yerleştirmek
(kazf) 402a/3=33/26
(ilkâ') 258b/5=16/15
4. aktarmak, göndermek, vermek
(idlâ') 27b/3=2/188
5. yarmak, kesmek
(tebtik) 95a/1=4/119

bk. ayırt kemiş-, boyun sümekni kemiş-, emgekke kemiş-, fesâd
kemiş-, fitnege kemiş-, illeşmekni kemiş-, kulağ kemiş-, 'özü
kemiş-, selâm kemiş-, yaraşmakni kemiş-, yaraşuğ kemiş-, yazuğ
kemiş-

kemişgen 1. atan
(el-mulki) 159b/4=7/115

2. indiren, bırakan, ilka eden
(el-mulki) 560a/2=77/5

bk. ayırt kemişgen, şekke kemişgen, tahkişsiz habar kemişgen
bk. ayırt kemişmek, muvafaqat kemişmek

kemşil- 1. atılmak

(ilkā' m.) 540a/1=67/7

2. birden bir davranışta bulunmak, atılmak

(ilkā' m.) 159b/9=7/120

3. indirilmek, gönderilmek

(ilkā' m.) 362b/8=27/29

bk. ayırt kemşil-, yüzün kemşil-

kemşilmiş devrilmiş, yıkılmış

(şarī') 544b/6=69/7

bk. hicāb kemşilmiş

keñç çocuk

(-) 319b/8=22/5

kengeş- iştişare etmek, danışmak, görüşmek

(i'timār) 370a/5=28/20

(müşāveret) 68b/5=3/159

kengeşmek iştişare, danışma

(teşāvür) 35a/9=2/233

kengeşlik iştişare, danışma

(şūrā) 465a/1=42/38

kenise (A) kilise

bk. cuhūd kenisesi

kerek- gerekmek

(inbiğā') 300a/2=19/92

kerekmez işke şürü' kıl- batıla saplanmak

(havz) 556a/3=74/45

kerekmez nirsege kelmek uygunsuz iş yapma, günah işleme
(rehaq) 551a/2=72/6

kerem (A) cömertlik

keremlüg cömert, kerem sahibi, esma-i hüsnâ
(el-kerim) 363b/7=27/40

kerim (A) 1. şerefli

(kerim) 567a/2=82/11

2. hoş, güzel

(kerim) 273a/4=17/23

3. kerem, lutuf ve şeref sahibi, esma-i hüsnâ

(el-kerim) 566b/6=82/6

(el-mecid) 221a/6=11/73

kerim kılınmış hürmet gösterilen, şerefli
(mükerrem) 565a/1=80/13

kerimlüg şerefli, değerli, hoş
(kerim) 81a/4=4/31

kerimlüg hâli üze şerefle, şerefli olarak
(kerimen) 350b/5=25/72

kerimrek en şerefli, en yüce
(ekrem) 494a/4=49/13

kersân (F) çanak, kazan
(cefnet) 410a/5=34/13

kes- 1. kesmek

(kaṭ') 522b/9=59/5

(taḳṭi') 229b/6=12/31

2. bölmek, ayırmak

(taḳṭi') 165a/7=7/160

(tekaṭṭu') 331a/8=23/53

3. son vermek

(kaṭ') 243a/7=13/25

(taḳṭi') 486a/8=47/22

4. yok etmek

(kaṭ') 154b/9=7/72

5. geçişi önlemek

- (kaṭ') 381a/8=29/29
 6. katetmek, geçmek, gitmek
 (kaṭ') 198b/5=9/121
 7. kesip geçmek, aşmak
 (karz) 283a/8=18/17
 8. oymak, yontmak
 (cevb) 573a/2=89/9
 9. biçmek, devşirmek
 (şarm) 542b/3=68/17
 10. karar vermek, hükme bağlamak
 (faşl) 398a/3=32/25
 11. kararlaştırmak, belirlemek
 (farz) 36a/6=2/236
 12. farz kılmak
 (farz) 335b/1=24/1

bk. singirin kes-

- kesgen** 1. yok eden, ortadan kaldıran
 (husüm) 544b/6=69/7
 (el-kāzī) 545b/7=69/27
 2. biçen, devşiren
 (şārim) 542b/6=68/22
 3. karar veren, hükme bağlayan
 (kāṭi') 363a/2=27/32

kesmek yok etme
 (kaṭ') 64a/6=3/127

kesb (A) kazanma

kesb kılğan kazanan
 (cārih) 104b/3=5/4

kesig vergi
 (cizyet) 185a/4=9/29

kesik- takdir edilmek, olmak bitmek

kesikmiş takdir edilmiş
 (maqdūr) 404a/2=33/38

kesil- 1. kesilmek

- (taḳṭī m.) 109b/5=5/33
 2. yok edilmek, ortadan kaldırılmak
 (ḳaṭ' m.) 128b/6=6/45
 3. kopmak, sona ermek
 (teḳaṭṭu') 24a/1=2/166
 4. parçalanmak, parça parça edilmek
 (taḳṭī m.) 244a/3=13/31
 5. sona erdirilmek, tamamlanmak
 (ḳazā' m.) 249a/3=14/22
 6. biçilmek
 (taḳṭī m.) 321b/1=22/19
 7. her şeyden vazgeçip yönelmek
 (tebettül ilā) 553a/5=73/8

kesilmegen kesintiye uğramayan, bitmez tükenmez
 (ğayru memnūn) 569b/3=84/25

kesilmek her şeyden vazgeçip yönelme
 (tebtül) 553a/6=73/8

kesilmemiş kesintiye uğramayan, bitmez tükenmez
 (ğayru meczūz) 224b/5=11/108
 (lā maḳṭū') 511b/9=56/33

kesilmiş 1. yok edilmiş
 (şarīm) 542b/5=68/20
 (maḳṭū') 255b/4=15/66
 2. ayrılmış, belirlenmiş
 (mefrūz) 94b/9=4/118
 3. tükenmiş, takatsiz kalmış
 (maḥsūr) 273b/4=17/29

keṭrül- getirilmek
 (ityān bi m.) 4b/6=2/25
 (cebv m.) 374a/4=28/57

bk. küfr keṭrül-

keṭür- 1. getirmek krş. keldür-, keltür-
 (ityān bi) 21b/6=2/148
 (itā') 289a/1=18/62
 (irhāk) 290b/2=18/80
 (hātū) 312a/6=21/24

(helumme) 143a/9=6/150

(irād) 223b/7=11/98

2. vermek

(itā') 42a/6=2/265

bk. aşlık ketür-, imān ketür-, kiçe ketür-, küfr ketür-, öfkege ketür-, övkege ketür-, sözni yumşaklık birle ketür-, tangğa ketür-, tangğa ketür-

bk. hoşluğğa (hoşluğğa) ketürgen meyva, imān ketürgen, imān ketürgen tişi, küfr ketürgen, neme küfr ketürgen, övkege ketürgen, yük ketürgen

bk. fesādğa ketürmek, küfr ketürmek, Tangrığa küfr ketürmek

key (Soğ. k'dy) çok

key arığ 1. çok temiz

(tahūr) 559a/5=76/21

2. her türlü noksan sıfattan uzak olan, münezzeh, esma-i hüsna (el-ḳuddūs) 525a/8=59/23,

key arın- iyice temizlenmek

(teṭahhur) 365a/3=27/56

key bilgen her şeyi bilen, esma-i hüsna

(el-'alīm) 43b/6=2/273

key erklig her şeye gücü yeten, esma-i hüsna

(el-ḳuddūs) 530a/5=62/1

key isig çok sıcak, kaynar

(el-āni) 572a/3=88/5

key yalğan sözlegen çok yalan söyleyen

(kezzāb) 449a/7=40/28

key yaratğan her şeyi yaratan

(ḥallāk) 425a/7=36/81

key- 1. giymek, giyinmek

(lübs) 475a/6=44/53

2. takmak, takınmak

(lübs) 416b/2=35/12

krş. keç-

bk. taş tonın keygen

keyd (A) hile, düzen
(keyd) 581a/2=105/2

keyd kıl- hile yapmak, düzen kurmak
(keyd) 219a/7=11/55

keyd kılınmış tuzağa düşürülmüş
(mekid) 502a/9=52/42

keyd kılmak hile yapma, düzen kurma
(keyd) 226b/7=12/5

keydür- 1. giydirmek   krş. **kedür-, keyür-**
(kesv) 75b/4=4/5
2. kaplamak, örtmek
(iğşā') 240a/5=13/3

keyik yabani ve vahşi hayvan
(vahş) 565b/6=81/5

keyim giyecek, giyim
(kisvet) 35a/6=2/233

keyl (A) ölçü

keyl al- ölçü ile almak, ölçerek almak
(iktiyāl) 233a/9=12/63

keyür- kaplamak, örtmek   krş. **kedür-, keydür-**
(kesv) 328b/4=23/14

kez defa, kere
(târet) 277b/2=17/69
(kerret) 539b/6=67/4
(merret) 178a/2=8/56

bk. bir kezdin songra bir kez, tigme bir kez, tigme bir kez kim

kezler defalarca; çeşitli hallerde
(eṭvāren) 549b/1=71/14

kezig 1. dönüş
(kerret) 563a/7=79/12
2. defa, kere
(merret) 137b/1=6/110

kıbla (A) 1. kible
(kıblet) 21a/7=2/145
(vichet) 21b/4=2/148
2. namaz kılınan yer, namazgâh
(kıblet) 210a/4=10/87

kıķır- 1. bağırmak
(te'zın) 151b/3=7/44
(münādāt) 492b/5=49/4
2. nida etmek, seslenmek
(münādāt) 563b/5=79/23
3. çağırarak, davet etmek
(te'zın) 322a/4=22/27
4. feryat etmek
(münādāt) 432a/4=38/3

kıķırđan nida eden
(mü'ezzin) 151b/3=7/44
(el-münādi) 497a/7=50/41

bk. kıatığ kıķırđan

kıķırmak 1. bağırma
(nidā') 24b/2=2/171
2. nida etme, seslenme
(nidā') 293b/3=19/3

kıķrıl- seslenilmek
(münādāt m.) 151a/8=7/43

kıķrıř- birbirine seslenmek, birbirini çağırarak
(tenābüz) 493b/5=49/11
(tenādi) 542b/5=68/21

kıķrıřmak bağrışma
(tenādi) 449b/5=40/32

kıl- 1. yapmak, etmek, kılmak

(tebevü') 210a/4=10/87

(ca'l) 363a/5=27/34

(mecî') 345a/6=25/4

(şun') 214b/6=11/16

(zarb) 305b/2=20/77

('amel) 422a/7=36/35

(fa'l) 315a/5=21/63

2. yaratmak

(ca'l) 557b/5=75/39

(iştinâ') 302b/9=20/41

3. eda etmek

(ikâmet) 25b/1=2/177

bk. bk. âbadân kıl-, 'âciz kıl-, açuk kıl-, 'adl kıl-, 'adl kılı bil-, 'afv kıl-, âgâz kıl-, 'ahd kıl-, 'akd kıl-, aldağan kişining 'amelin kıl-, 'aldağanlar 'amelin kıl-, 'amel kıl-, ant yâd kıl-, anuk kıl-, anuk kılı bir-, arıg kıl-, arıglığa nisbet kıl-, artukluk kıl-, artuksı kıl-, artuksı namâz kıl-, 'arza kıl-, âsân kıl-, âsân kılı bir-, asıg kıl-, aşak kıl-, âşkârâ kıl-, âşkâre kıl-, 'ayb kıl-, 'ayblig kıl-, âyat songınça âyat vakf songınça vakf kıl-, az kıl-, a'zâlarını râst kıl-, âzâr kıl-, 'azîz kıl-, bahillik kıl-, bâtıl kıl-, bay kıl-, bedel kıl-, bedel kılı bir-, bekâretni izâlet kıl-, belgüüg kıl-, berâber kıl-, berekâtlıg kıl-, bereketlig kıl-, beyân kıl-, bey'at kıl-, binâ kıl-, bizâr kıl-, boynağuluk kıl-, bulun kılı bir-, câvidâna kıl-, cedel kıl-, cem' kıl-, cid kıl-, cihâd kıl-, cimâ' kıl-, cüft kılı bir-, çoğu kıl-, dar kıl-, darlık kıl-, def' kıl-, dost kıl-, du'â kıl-, duhül kıl-, düşmanlık takı hilâf kıl-, edâ kıl-, edgüüg kıl-, endâz kıl-, endâza kıl-, endişe kıl-, erklig kıl-, esîr kıl-, farîza kıl-, fazîhet kıl-, fesâd içinde mübâlagât kıl-, fesâd kıl-, fitne kıl-, gâfil kıl-, galebe kıl-, gâlib kıl-, gânimet kılı bir-, gıybet kıl-, gısl kıl-, hâbs kıl-, hâkem kıl-, helâl kıl-, halâş kılı bil-, hâlî kıl-, halîfe kıl-, hâliş kıl-, hamle kıl-, harâb kıl-, harâm kıl-, harc kıl-, hâş kıl-, hâsed kıl-, hâşıl kıl-, haţâ kıl-, hâzır kıl-, helâk kıl-, hıyânet kıl-, hicret kıl-, hilâf kıl-, hîle kıl-, hîle kılğanlar 'amelin kıl-, hisâb kıl-, hor kıl-, hoş yıdıgıg kıl-, hoşnüd kıl-, huşumat kıl-, hużû' kıl-, hüccet kıl-, hükm kıl-, ibtilâ kıl-, icâbet kıl-, içgü nirse kıl-, iddet kıl-, ignâ kıl-, iğra kıl-, ihtiyâr kıl-, ikâmet kıl-, ikâmet kılı bil-, ikrâr kıl-, ilhâm kıl-, 'imâret kıl-, inkâr kıl-, inkıyâd kıl-, intizâr kıl-, i'râz kıl-, iriglik kıl-, işâr kıl-, isrâf kıl-, istilâ kıl-, istisnâ kıl-, işâret kıl-, i'tibâr kıl-, iwe 'ukûbet kıl-, izhâr kıl-, kabûl kıl-, kabûl kılıp yanut birgen, kadgünü âşkâre kıl-, kahr kıl-, karangku kıl-, karâr kıl-, karârsız kıl-, kaşd kıl-, kâsem yâd kıl-, kat kıl-, kat kat kıl-, katıg kıl-, katıgıg kıl-, katl kıl-, kavî kıl-, kayıgü yir kılı bir-,

kazâ kıl-, kerekmez işke şürû' kıl-, keyd kıl-, kılu yaz- , kışka kıl-,
 kısmet kıl-, kışsa kıl-, kıtâl kıl-, kifâyet kıl-, king kıl-, kinglik kıl-,
 kıldaşlık kıl-, kom teg kıl-, kom tig kıl-, kongşılık kıl-, kögüzleri
 kıla başlağan, kölige kıl-, köp kıl-, körklüg kıl-, körklüglük kıl-,
 körmez kıl-, kul kıl-, kulluk kıl-, kurbân kıl-, kuvvatlıg kıl-, küç
 kıl-, küçeylik kıl-, küçlüg kıl-, la'net kıl-, malâmat kıl-, mashâra
 kıl-, meded kıl-, mekr kıl-, men' kıl-, menfa'at kıl-, mesh kıl-,
 mesh kıl-, meşgûl kıl-, meyl kıl-, meyva kıl-, meyva yimek içinde
 kinglik kıl-, minnet kıl-, muhâlefet kıl-, muhkem kıl-, mungsız kıl-
 mungsuz kıl-, mungsuzluk da'vâsını kıl-, munmakka nisbet kıl-,
 musahhar kıl-, musallaat kıl-, muṭṭali' kıl-, muvâfaqat kıl-,
 mübâşeret kıl-, mücâhede kıl-, müheyyâ kıl-, müt'a kıl-, nafaka
 kıl-, namâz kıl-, nesh kıl-, nev' kılu bir-, nezr kıl-, nidâ kıl-, nifâk
 kıl-, nikâh kıl-, nikâh kılu bir-, ni'metlig kıl-, nişân kıl-, niyâbet
 kıl-, nû -sipâslık kıl-, oğrı kıl-, okımağnı tekellûf kıl-, ortak kıl-,
 orun kıl-, orun kılu bir-, oyağlık kıl-, öfke kıl-, ögüt kabûl kıl-,
 öldürmekni üküş kıl-, öngin kıl-, örelık kıl-, örtüglüg hîle kıl-,
 örtüglüg hiyel kıl-, örtüglüg kıl-, öwke kıl-, 'özr kıl-, payvastalık
 kıl-, peyveste kıl-, peyvestelik kıl-, rağbat kıl-, rağbatsızlık kıl-,
 rahm kıl-, rahmet kıl-, râst kıl-, râstlık kıl-, red kıl-, riyâ kıl-, rûzi
 kıl-, rükû' kıl-, şabr kıl-, şabr kılu bilmegen kadğu, şabrsızlık kıl-
 şadağa kıl-, sağır kıl-, saknuqluk kılu, sa'y kıl-, sebep kıl-, secde
 kıl-, sefâhat kıl-, selâm kıl-, şıfat kıl-, sihr kıl-, sukluk kıl-, şuret
 kıl-, sustluk kıl-, şâdmânalık kıl-, şefâ'at kıl-, şer kıl-, şikayet kıl-,
 şom fâl kıl-, şükr kıl-, şürû' kıl-, ta'arruz kıl-, tâ'at kıl-, ta'bir kıl-,
 tafşil kıl-, tâğî kıl-, taqdir kıl-, taqdim kıl-, taqşir kıl-, talâk kıl-,
 tama' kıl-, tamâm kıl-, Tangrının taqdir kılmış ecel, ta'n kıl-,
 tanuk kıl-, tar kıl-, tavâf kıl-, tazarru' kıl-, tedbir kıl-, teemmül
 kıl-, te'hîr kıl-, tekbir kıl-, tekebbür kıl-, tekellûf birle uzluk kıl-,
 teklif kıl-, tekzîb kıl-, teng kıl-, teprenmez kıl-, terbiyet kıl-,
 terkîb kıl-, tesbîh kıl-, teslim kıl-, tevâzu' kıl-, tevbe kıl-, tevbeni
 kabûl kıl-, tevekkül kıl-, teyemmüm kıl-, tezekkür kıl-, toğuş kıl-,
 tükel kıl-, tüz kıl-, tüzlık kıl-, 'ukûbet kıl-, ulug kıl-, unutmuş tig
 kıl-, üküş kıl-, ülüş kıl-, üstemlüglük kılu, vâcib kıl-, va'de kıl-,
 vahy kıl-, vaşiyet kıl-, va'z kıl-, vefâ kıl-, vekil kıl-, vesvese kıl-,
 yad kıl-, yâd kıl-, yahşî kıl-, yakın kıl-, yalğan kıl-, yalğanga nisbet
 kıl-, yangı kıl-, yangıla kıl-, yarağlık kıl-, yawuqluk kıl-, yawuz
 kıl-, yawuzluk kıl-, yazuk kıl-, yazuk üze payvastalık kıl-, yırak
 kıl-, yobilamış teg kıl-, yumşak kıl-, yüngül kıl-, yüngüllükke
 haml kıl-, zabt kıl-, zârî kıl-, zârılık kıl-, zârılık kıl-, zâyı' kıl-,
 zihâr kıl-, zikr kıl-, zinâ kıl-, ziyâda kıl-, ziyân kıl-, ziyârat kıl-,
 zulm cezâsın kıl-, zulm kıl-

ķılġan 1. yapan, eden

(cā'il) 282b/1=18/8

('āmil) 226a/2=11/121

(fā'il) 227a/9=12/10

(fa''āl) 224b/3=11/107

2. yaratan

(cā'il) 5b/2=2/30

3. eda eden

(muķim) 100b/7=4/162

4. yerine getiren; veren

(fā'il) 328a/4=23/4

bk. 'āciz ķılġan, aķuk beyān ķılġan, 'adl ķılġan, 'afv ķılġan, alķaġlık ķılġan, alķaġlık ķılġan eren, alķaġlık ķılġan tiři, aldaşmaqda yingenning 'amelin ķılġan, 'amel ķılġan, arıġ ķılġan, artuķsı ķılġan, ařak ķılġan, āřkārā ķılġan, 'ayb ķılġan, bātıl ķılġan, beyān ķılġan, binā ķılġan, boġunġan ķan ķılġan, cebr ķılġan, cehd ķılġan, cem' ķılġan, cihād ķılġan, def' ķılġan, du'ā ķılġan, edġü ķılġan, edġülük ķılġan, endāza ķılġan, endişe ķılġan, fesād ķılġan, fesād ķılġan hālda, fitne ķılġan, ġāret ķılġan, ġazāt ķılġan, ġac ķılġan, ġelāl ķılġan, ġālilř ķılġan, ġarc ķılġan nerse, ġased ķılġan, ġatā ķılġan, ġazire ķılġan, ġıyānet ķılġan, ġicret ķılġan, ġikmet birle iř ķılġan, ġilāf ķılġan, ġilāf ķılġan miřl, ġile ķılġanlar 'amelin ķıl-, ġisāb ķılġan, ġor ķılġan, ġuřumat ķılġan, ġuřu' ķılġan, ġükm ķılġan, ırak ķılġan, 'ıyādetni yirsiz ķılġan, icābet ķılġan, ignā ķılġan, iġtilāf ķılġan, iġtiyār ķılġan, inkār ķılġan, isrāf ķılġan, iřni yirsiz ķılġan, izhār ķılġan, ķabül ķılġan, ķahr ķılġan, ķarangķu ķılġan, ķarār ķılġan, ķesb ķılġan, ķifāyet ķılġan, ķölige ķılġan nirse, ķöp yazuķ ķılġan, ķörklüg ķılġan, ķörklüġlük ķılġan, ķulluķ ķılġan, ķüç ķılġan, ķüç ķılġan hālda, la'net ķılġan, luťf ķılġan, malāmat ķılġan, maşhara ķılġan, maşhara ķılġanlarınġ cezāsını bir-, mekr ķılġan, menfa'at ķılġan, muġkem ķılġan, muřāhere ķılġan tiři, nafaka ķılġan, namāz ķılġan, neme řabr ķılġan, nevmidlik zāhir ķılġan, nisbet ķılġan erkek, niřān ķılġan, nū-sipāslık ķılġan, oġrı ķılġan er, oġrı ķılġan tiři, öġgin ķılġan, örelig ķılġan, örelig ķılġan, peyġāmbarga ġilāf ķılġan öġür, peyveste ķılġan, peyveste örelig ķılġan, peyvestelik ķılġan, raġbat ķılġan, raġbatsızlık ķılġan, raġmet ķılġan, raġmet ķılġan Tangrı, revān saķiř ķılġan, rükü' ķılġan, řabr ķılġan, řabr ķılġan eren, řabr ķılġan tiři, şabrsızlık ķılġan, sadaķa ķılġan, řaf ķılġan, saķiř ķılġan, secde ķılġan, siġr ķılġan, şüret ķılġan, sust ķılġan, sücüd ķılġan, řefā'at ķılġan, şeklig ķılġan, řükr ķılġan, tā'at ķılġan, tā'at ķılġan eren, tā'at ķılġan tiři, taġyir ķılġan, taķdir ķılġan, taķřir ķılġan,

tamām kılğan, ta'n kılğan, tavāf kılğan, tedbir kılğan, tekellüf kılğan, tesbih kılğan, tevbe kılğan, tevbeni kabül kılğan, tevekkül kılğan, tokuş kılğan, tüzlük kılğan, üküş rahmet kılğan, ülüş kılğan, ülüş kılğan firışteler, va'de kılğanıng tegrür vaqtı, vaşiyet kılğan, vefā kılğan, vesvese kılğan, yalğanga nisbet kılğan, yawuz kılğan, yazuk kılğan, yitiz edgülük kılğan, zāyı' kılğan, zıkr kılğan eren, zıkr kılğan tişi, zinā kılğan, zinā kılğan er, zinā kılğan tişi, ziyān kılğan, zulm kılğan
 bk. fesād kılğanlık, hāliš kılğanlık hālda, secde kılğanlık hālında, zinā kılğanlık hālda
 bk. hükm kılğanraq, küç kılğanraq, rahmet kılğanraq, vefā kılğanraq, ziyān kılğanraq, zulm kılğanraq
 bk. hicret kılğu yir, 'ibādet kılğu yir, ikāmet kılğu yir, qarār kılğu, qarār kılğu nirse, qarār kılğu vaqt, qarār kılğu yir, namāz kılğu yir, secde kılğu yir

kılğuçı yapan, eden, yapıcı
 (cā'il) 54b/4=3/55

bk. 'ibādet kılğuçı, şefā'at kılğuçı
 bk. hāliš kılığlı, hicret kılığlı, i'rāz kılığlı, secde kılığlı, ün kılığlı bolup

kılmak yapma, etme
 (ca'l) 41a/2=2/259
 (fa'l) 352a/7=26/19
 (fi'l) 315b/7=21/73

bk. āsān kılmak, aya birle ün kılmak, āzād kılmak, bātıl kılmak, bedel kılmak, bedel kılmak tile-, cedel kılmak tile-, cehd kılmak, cem' kılmak, cihād kılmak, cimā' kılmak, def' kılmak, edgü kılmak, edgülük kılmak, endāza kılmak, farīza kılmak, fesād kılmak, hac kılmak, helāl kılmak, halife kılmak tilenmiş, harāb kılmak, harc kılmak, helāk kılmak, hilāf kılmak, hoşnüd kılmak tilen-, huşūmat kılmak, hükm kılmak, inkār kılmak, i'rāz kılmak, qarār kılmak, qarārsız kılmak, keyd kılmak, kom tig kılmak, köp kılmak tile-, körklüg qoldaşlık kılmak, kışşa kılmak, kulluk kılmak, qurbān kılmak, küç kılmak muhālefet kılmak, nikāh kılmak, nikāh kılmak tile-, peyveste kılmak, rahmet kılmak, rāst kılmak, rāzī kılmak tile-, saqış kılmak, secde kılmak, selām kılmak, şıfat kılmak, tamām kılmak, Tangrını yād kılmak, te'hür kılmak, tevbe kılmak, va'de kılmak, vaşiyet kılmak, vatıy kılmak, yād kılmak, yalğanga nisbet kılmak, yazuk kılmak, yazukğa nisbet

kılmak, yüngül kılmak, zâyı' kılmak, zıkr kılmak, ziyâda beyân
kılmak, ziyârat kılmak, zulm kılmak
bk. va'de kılmış nirse, zulm kılmış
bk. 'aczka nisbet kılu

kılu yaz- nerdeyse yapmak
(kevdü'l-fa'1) 10b/5=2/71

bk. habs kılu yir, fesâd kılu hâlda

kıldur- yaptırmak

bk. karar kıldur-, tama' kıldur-

kılık huy, tavır, hareket
(hulûk) 357a/2=26/137

kılık herhangi bir yaradılıştâ, huyda olan

bk. irig kılık, muhtelif kılık, yahşı kılık

kılin- 1. yapılmak
(fa'1 m.) 414b/4=34/54
2. yazılmak, farz edilmek
(ca'1 m.) 269b/9=16/124

bk. 'afv kılin-, almakğa âsân kılin-, anuk kılin-, 'arza kılin-,
'azâbdın men' kılin-, âzâr kılin-, âşkârâ kılin-, beyân kılin-, cem'
kılin-, cüft kılin-, erklig kılin-, fitne kılin-, habs kılin-, helâl kılin-,
harâm kılin-, hâzır kılin-, helâk kılin-, hilâf kılin-, hisâb kılin-,
hüküm kılin-, ibtilâ kılin-, icâbet kılin-, imlâ kılin-, kabûl kılin-, kat
kat kılin-, kat kılin-, koldaşlık kılin-, küç kılin-, kulluk kılin-,
la'net kılin-, mashâra kılin-, muhkem kılin-, mütehayyir kılin-,
nidâ kılin-, ni'metlig kılin-, rahmet kılin-, rivâyet kılin-, şarf
kılin-, selâm kılin-, sezâ kılin-, sihr kılinip 'aklı üze galebe
kılinmış, şudâ' kılin-, tafşil kılin-, tahyil kılin-, taqdir kılin-,
tamâm kılin-, tarlık kılin-, tavk kılin-, te'hîr kılin-, teklif kılin-,
teprenil- taqı karârsız kılin-, terbiyet kılin-, tükel kılin-, tüz kılin-,
'ukûbet kılin-, uşak kılin-, va'de kılin-, vahy kılin-, vaqt yakîn
kılin-, vaqtı belgûlûg kılin-, vaşiyet kılin-, yâd kılin-, yakîn kılin-
yalganga nisbet kılin-, yawuk kılin-, yüngül kılin-, zâhir kılin-,
zıkr kılin-, zulm kılin-
bk. almakğa âsân kılinmak

ķılınmıř yapılmış, kılınmış

(me'tiyy) 298a/5=19/61

(mef'ül) 84a/2=4/47

bk. arıĝ kılınmış, āzād kılınmış, āzād kılınmış ķul, baturmak birle ĥükm kılınmış, belgölüg kılınmış, belgölüg kılınmış vaķt, beyān kılınmış, biri biri birle ķoldař kılınmış, bizār kılınmış, cāvidāna kılınmış, cem' kılınmış, farīza kılınmış, ĥabs kılınmış, ĥālīř kılınmış, ĥarām kılınmış, ĥāzır kılınmış, ĥükm kılınmış, ķara kılınmış, ķat kılınmış, kerīm kılınmış, keyd kılınmış, ķoldař kılınmış, küç kılınmış, la'net kılınmış, malāmat kılınmış, men' kılınmış, mu'ayyen kılınmış vaķt, mühr kılınmış, musaĥĥar kılınmış ĥalda, niřān kılınmış, niřānlıĝ kılınmış, rāzi kılınmış, şaf kılınmış, siĥr kılınp 'aķlı üze ĝalebe kılınmış, siĥr kılınmış, siyāset kılınmış, şüret kılınmış, taķdīr kılınmış, temdid kılınmış, teslim kılınmış, töĥmet kılınmış, turuĝ kılınmış, va'de kılınmış, va'de kılınmış vaķt, vaķtı belgölüg kılınmış, vekīl kılınmış, yangı kılınmış, yawuķ kılınmış, yırak kılınmış

ķılınmıř şüret heykel

(timřāl) 314b/3=21/52

ķılıř- savaşmak, çarpışmak
(iķtitāl) 493a/6=49/9

krş. **ķılıř-**

bk. 'ahd ķılıř-, bey'at ķılıř-, cedel ķılıř-, cihād ķılıř-, dūřmanlık takı ĥilāf ķılıř-, ĥilāf ķılıř-, ĥisāb ķılıř-, ĥuřūmat ķılıř-, ĥüccet ķılıř-, iřāret ķılıř-, ķitāl ķılıř-, malāmat ķılıř-, navbat ķılıř-, řabr ķılıř-, satıĝ ķılıř-, tiriglik ķılıř-, va'de ķılıř-, vaşıyyet ķılıř-, źarār ķılıř-, zinā ķılıř-

bk. ĥilāf ķılıřĝan

bk. cedel ķılıřmak, ĥuřūmat ķılıřmak, köp da'vā ķılıřmak, mekr ķılıřmak, tüzlük ķılıřmak

ķılıř- birlikte veya karşılıklı bir şey yapmak

krş. **ķılıř-**

bk. cedel ķılıř-, ĥilāf ķılıř-

ķımār (A) kumar, kumar oyunu

(meysir) 32a/9=2/219

ķımār okı kumar oku, kur'a oku

(zelem) 104a/6=5/3

kın ceza, işkence, azap, belâ
 (be's) 282a/2=18/2
 (ricz) 165b/8=7/162
 ('azāb) 179b/1=8/68
 ('ikāb) 459a/8=41/43
 (fitnet) 428a/2=37/63
 (nekāl) 110a/7=5/38

bk. katıg kın

kın katıglığı şiddetli azap
 (be's) 454b/7=40/84

kını iwek hemen cezalandıran
 (seri'u'l-'ikāb) 145b/9=6/165

kını iwgen hemen cezalandıran
 (seri'u'l-'ikāb) 166b/2=7/167

kınlıg eziyet eden, ızdırap veren
 (zū 'azāb) 332b/7=23/77

kın- cezalandırmak

kınmak cezalandırma, eziyet etme
 (tenkil) 89a/3=4/84

kına- cezalandırmak, azap, eziyet ve işkence etmek
 (ta'zīb) 190a/7=9/66
 (mu'ākābet) 270a/5=16/126
 (fütün) 209b/7=10/83

kınāgan cezalandıran, eziyet eden
 (mu'azzib) 174b/7=8/33

kınamak cezalandırma, eziyet etme
 ('azāb) 490a/4=48/17
 ('ikāb) 522b/9=59/4

kınamakğa iwmege 1. cezalandırmakta acele etmeyen, sabırlı
 (halim) 197b/4=9/114

2. cezalandırmakta acele etmeyen, sabırlı, esma-i hüsnâ
(el-ḥalim) 68a/4=3/155

kınak ceza

kınakğa iwmegen cezalandırmakta acele etmeyen
(el-ḥalim) 325b/3=22/59

kınan- cezalandırılmak, eziyet edilmek
(mu'ākābet m.) 325b/4=22/60
(fütūn m.) 268b/2=16/110

kınangan cezalandırılan
(mu'azzeb) 427b/9=37/59

kınanıl- cezalandırılmak

kınanılmış cezalandırılmış, azaba uğratılmış
(mu'azzeb) 359b/9=26/213

ķırıĝ 1. kenar, uç
(ḥarf) 320b/1=22/11
(şefā) 61a/3=3/103
(ṭaraf) 245b/4=13/41
2. kıyı, kenar
(sāhil) 302b/3=20/39

bk. ķol ķırıĝı, ķök ķırıĝı

ķırķ kırk
(erba'ūn) 108b/4=5/26

ķırķ yaş kırk yaş; olgunluk çaĝı
(eşudd) 228b/4=12/22

ķısarla- zorlamak, mecbur etmek
(icā'et) 295a/4=19/23
(iztirār) 18a/8=2/126

ķısarlan- çaresiz bırakılmak, çaresiz kalmak
(ihşār m.) 28b/5=2/196
(iztirār m.) 138b/2=6/119

kısarlanmış darda kalmış, çaresiz
(mużtarr) 365b/3=27/62

kışâş (A) suçluya işlediği suçun aynısıyla cevap verme, kısas
(kışâş) 25b/4=2/178

kısır 1. kısır
(‘ākır) 52b/2=3/40
(‘akīm) 466a/7=42/50
2. hayırsız, uğursuz
(‘akīm) 499a/8=51/41

kıska kısa

kıska kııl- kısaltmak
(kaşr) 92a/7=4/101

kıska kıılığlı kısaltan
(muķaşşır) 491b/2=48/27

kısmet (A) bölme, taksim etme

kısmet kııl- taksim etmek, bölmek, bölüştürmek
(kaşm) 469a/1=43/32

kışşa (A) hikâye, kıssa

kışşa ay- anlatmak, nakletmek
(kaşaş) 101a/6=4/164

kışşa ayt- anlatmak, nakletmek
(kaşaş) 158b/3=7/101

kışşa kııl- anlatmak, nakletmek
(kaşaş) 269b/1=16/118

kışşa kıılmak hikâye etme, anlatma, nakletme
(kaşaş) 226b/3=12/3

kış kış
(şitā’) 581a/5=106/2

kış- 1. dönme, meyletmek

- (teşākul) 186b/4=9/38
 (cenh) 178b/2=8/61
 (ihlād) 167b/4=7/176
 (irtidād) 251a/9=14/43
 (rükün) 225a/4=11/113
 (tezāvür) 283a/7=18/17
 (şabv) 230a/3=12/33
 (şağā) 137b/7=6/113
 (ilhād) 267b/8=16/103
 (meyl) 96a/8=4/129
 2. sapmak
 (zeyğ) 410a/3=34/12
 (şağā) 537b/7=66/4
 ('adl) 365a/9=27/60
 (ilhād) 168a/4=7/180
 (meyl) 80b/5=4/27
 3. vazgeçmek
 (burūh) 306b/7=20/91
 (zeyğ) 503b/2=53/17
 (ziyāl) 225b/6=11/118
 4. sarsılmak, sallanmak, kaymak
 (zevāl) 251b/6=14/46
 (meyd) 392b/4=31/10

kışğan sapan
 (nākib) 332b/3=23/74

bk. hağ dīnğa kışğan, yoldın kışğan kāfir

kışğu dönecek, dönülecek (yer)
 (mültehad) 284b/9=18/27

kışmak 1. meyletme
 (meyl) 96a/8=4/129
 2. yönelme, hücum etme, saldırıya geçme
 (meylet) 92b/6=4/102
 3. sapma, sapış
 (cenef) 26a/5=2/182
 (mütecānif) 104b/1=5/3
 (zeyğ) 47b/7=3/7
 (ilhād) 322a/1=22/25
 (meyl) 80b/5=4/27
 4. geri dönme, dönüş

(zevāl) 251b/3=14/44

ķışu dönerek, çekilerek
(müteharrifen) 172b/7=8/16

ķışu yawu- neredeyse meyletmek
(kevdü'r-rükün) 278a/1=17/74

ķıştur- 1. meylettirmek, yaklaştırmak, yönelmesini sağlamak
(şavr) 41a/7=2/260
2. döndürmek, çevirmek
(taş'ir) 393b/4=31/18
3. döndürmek, saptırmak
(izāgat) 528b/8=61/5
4. değiştirmek
(taħrif) 83b/3=4/46
(idhāz) 288a/8=18/56

ķitāl (A) vuruşma, çarpışma, savaş

ķitāl ķıl- savaşmak
(mücāhedet) 529b/2=61/11
(muķātelet) 528b/4=61/4

ķitāl ķılış- savaşmak
(muķātelet) 493a/8=49/9

ķiyāmat (A) āhiret, kıyamet
(āħir) 9b/3=2/62
(āħiret) 411a/5=34/21
(āzifet) 448a/2=40/18
(din) 437a/4=38/78
(sā'at) 478b/3=45/32
(ĝāşiyet) 572a/2=88/1
(feth) 398b/1=32/29
(ķiyāmet) 207a/8=10/60

bk. tölengen ķiyāmat, tölengen ķiyāmat kün

ķiyāmat borgusu kıyamette Hz. İsrail'in üfleyeceği boru, sur
(şür) 132b/2=6/73

ķiyāmat kün / ķiyāmat küni kıyamet günü

(sâ'at) 238b/4=12/107
 (kâri'at) 579b/2=101/1

kıyâmat yiri kıyamette ölülerin dirilip toplanacakları yer, mahşer
 (sâhirat) 563b/1=79/14

kız kız

(bikr) 512a/2=56/36
 (bint) 221b/4=11/78

bk. ögey kız, ana kız karındaşı, ana kız uyası, ata kız karındaşı, ata kız uyası

kız karındaş kız kardeş
 (uht) 295b/3=19/28

kız uya kız kardeş
 (uht) 369a/4=28/11

kızgüt ibret verici ceza
 (nekâl) 110a/7=5/38

kızıl kırmızı, kızıl
 (ahmer) 417b/6=35/27
 (verdet) 509b/1=55/37

kızıtıl- kızdırılmak
 (ihmâ' m.) 186a/1=9/35

kıç- I 1. gelip geçmek krş. keç-
 (insilâh) 181b/1=9/5
 (selef) 79b/4=4/23
 (mužiyy) 175b/2=8/38
 2. geçmek, aşmak
 (mücâvezet) 38b/2=2/249
 3. uzaklaşmak, gitmek
 (merr) 350b/5=25/72
 4. bir yerde durmak, kalmak
 (lebs) 379b/2=29/14
 (muks) 242a/9=13/17
 5. karşılaşmak, rastlamak
 (merr) 350b/5=25/72

bk. burun kiç-, Һaddin kiç-, oza kiç-

kiçgen yaşayan, kalan
(mäkiş) 282a/4=18/3

bk. Һaddin kiçgen

kiçigli yaşayan, kalan, duran
(läbiş) 562a/5=78/23

bk. Һaddin kiçmek, rağbat içinde Һaddin kiçmek
bk. Һaddin kiçmeklik

kiç- II ağırdan alıp gecikmek
(tebti'et) 86b/7=4/72
(telebbüş) 400b/2=33/14
(lebs) 220b/8=11/69

kiçe gece, geceleyin
(aşil) 241b/7=13/15
('işâ') 227b/8=12/16
('aşıyy) 285a/2=18/28

kiçe ketür- geceleyin getirmek
(irâhet) 257b/8=16/6

kiçe yörimek gece hareketi, gece esişi
(revâh) 410a/1=34/12

kiçege kır- geceye girmek, ulaşmak
(imsâ') 387a/1=30/17

kiçi keçi krş. keçi, keçig

bk. tiwe koy (sığır) keçi (keçig, kiçi)

kiçig küçük
(şağır) 508a/1=54/53

kiçig yazuķ küçük günah
(Һati'et) 94a/2=4/112
(lemem) 504b/2=53/32

kiçigrek daha küçük
(aşğar) 207b/3=10/61

kiçiglik küçüklük

kiçiglik hâlde küçükken
(şağiren) 45b/3=2/282

kiçiglikde küçükken
(şağiren) 273a/5=17/24

kiçiktür- geciktirmek

bk. yığa kiçiktürgen

kiçür- 1. oturmasını, kalmasını sağlamak, durdurmak **krş. keçür-**
(teşbit) 187b/9=9/46
2. affetmek, bağışlamak
(tecävüz 'an) 481a/4=46/16
('afv) 68b/4=3/159

bk. aşnu kiçür-, burun kiçür-

kiçürgen affeden, bağışlayıcı, esma-i hüсна
(el-'afüvv) 325b/5=22/60

kifah (?) tencere, kazan, çömlek
(kıdr) 410a/6=34/13

kifāyet (A) kâfi gelme, yetme
(belâğ) 252a/3=14/52

kifāyet kıl- kâfi gelmek, yetmek
(iğnâ') 296b/3=19/42

kifāyet kılğan kâfi gelen, yeten
(el-kâfi) 441b/5=39/36

kifre (A) kilit
(kufıl) 486b/1=47/24

kim 1. ki (edat)
(en) 11a/4=2/75
(.) 15a/2=2/102
2. kim (zamir)
(men) 204a/8=10/31
(men zâ) 400b/6=33/17

bk. ança tigrü kim, ançağa kim, ançağa tegi kim, ançağa tegrü kim, ançağa tigi kim, ançağa tigrü kim, ançası bar kim, anıñ birle kim, anıng birle kim, anlar kim, bolğay kim, qaçan kim, qayda kim, qaydın kim, qayu vaqtın kim, kim erse kim, kim irse kim, mādām kim, munuñ üçün kim, munung birle kim, munung kim, munung üçün kim, ne kim, ne ol kim, ne turur ol kim, nerse kim, neteg kim, ni kim, niçeme kim, nirde kim, nirge kim, nirse kim, o kim erse kim, ol er kim, ol kim, ol kim erse kim, ol kim irse kim, ol kim mülk anga vâcib bolur, ol kim kim, ol kün kim, ol nerse kim, ol nirse kim, ol uğurda kim, ol ün kim anıng birle yir teprenür, ol vaqt kim, ol vaqtda kim, ol vaqtdın kim, ol vaqtın kim, ol yan kim, ol yir kim, tā munung üçün kim, tigme bir kez kim, yā kim ... taqı yā, yā kim ... taqı yā kim

kim kim kim ki, her kim ki
(men) 6b/4=2/38

kim erse 1. herhangi biri
(men) 534a/7=64/11
2. bazısı
(men) 39a/9=002/253

bk. bir kim erse, o kim erse kim, ol kim erse kim, saklağan kim erse

kim erse kim bazısı
(men) 195a/5=9/99

kim irse bazısı
(men) 2b/7=2/8

bk. bir kim irse, ol kim irse kim, uygu kim irse, yağmurluğ kim irsening şıfatı

kim irse kim 1. kimse ki, kişi ki
(men) 509a/1=55/26
2. bazısı
(men) 23b/5=2/165

kine (F) kin
(zıgn) 487b/4=47/37
(ğill) 523b/9=59/10

king 1. geniş
(zalil) 560b/6=77/31
(fecc) 322a/5=22/27
(vāsi') 91b/7=4/97
2. çok, bol
(rağad) 8b/3=2/58
(vāsi') 504b/2=53/32
3. rahmeti bol olan, esma-i hüсна
(el-vāsi') 38a/4=2/247

bk. kara king közlüg

king bol- 1. geniş olmak
(ruhb) 184b/2=9/25
2. yayılmak, kaplamak, kuşatmak
(se'at) 133a/7=6/80

king kıl- 1. geniş duruma getirmek, açmak
(fesh) 520b/3=58/11
2. genişletmek, ferahlatmak
(best) 37b/1=2/245

king közlüg iri gözlü
(‘aynā’) 427b/2=37/48

king taķı kara közlüg iri siyah gözlü
(el-ḥūru'l-‘in) 475a/7=44/54

king taķı üküş bol, bereketli ve çok
(memdūd) 554b/7=74/12

king yarık geniş zırh
(sābiġat) 409b/8=34/11

king yir geniş yer
(fecvet) 283a/9=18/17

kinglik 1. genişlik
(beşet) 154b/2=7/69
2. bolluk, ferahlık
(merḥab) 436a/5=38/60
(serrā’) 64b/8=3/134
(se‘at) 38a/1=2/247
(taṭl) 193b/2=9/86
(vucd) 536a/5=65/6

bk. meyva yimek içinde kinglik kıl-

kinglik kıl- genişletmek, açmak
(fesh) 520b/2=58/11
(tefessüh) 520b/2=58/11

kinglik taķı uzunluk genişlik ve uzunluk
(bestat) 38a/2=2/247

kingliklig zengin, varlıklı
(mūsi‘) 36a/7=2/236

kingrū bol bol
(raġaden) 6a/6=2/35

kir kir
(tefeş) 322a/8=22/29

- kir-** 1. girmek
 (duḥül) 150b/1=7/38
 (sülük) 263b/8=16/69
 (vülüc) 150b/9=7/40
 2. sülük etmek
 (duḥül) 582b/1=110/2
 3. dalmak, saplanmak
 (ḥavž) 131b/4=6/68
 (ifāzat) 480a/2=46/8

bk. bāṭılğa kir-, irtege kir-, қаранғысы kir-, кіңеке kir-, күңейлік
 birle kir-, күн тоғар вақтға кирген ҳалда, күн тоғар вақтға кирүр
 вақт ҳалда, оғға kir-, öyleg вақтınға kir-, silmge kir-, sözge kir-

- kirgen** 1. giren
 (dāḥil) 538b/9=66/10
 (muḳtaḥim) 436a/4=38/59
 2. dalan, saplanan
 (ḥā'iz) 556a/3=74/45

bk. oğға (oğқа) kirgen

- kirgü yir** girecek yer
 (müdḥal) 325b/3=22/59
 (müddeḥal) 189a/3=9/57

bk. irte vaқtınға kirigli, irtege kirigli
 bk. sanға kirmegen

- kiril-** girilmek
 (duḥül m.) 400b/1=33/14

- kirit** (Hint-Avrupa) anahtar
 (miftāḥ) 376a/4=28/76
 (miḳlād) 444a/9=39/63

- kişi** kişi
 (ins) 457b/3=41/25
 (insiyy) 295b/2=19/26
 (insān) 403b/5=33/37
 (beşer) 53a/8=3/47
 (raḥt) 364b/1=27/48
 (mer') 548a/3=70/38

(.) 536b/1=65/6

bk. aldağan kişining ‘amelin kıl-, bir ögür kişi, habiṣ kişi, hāṣ kişiler, hürmetlig kişiler, uymaḳқа sezā kişi, yaḥşı kişi, zamāne kişileri

kişi ‘ırzını sındurğan insanın namus ve şerefini inciten (kimse)
(hümezet) 580b/2=104/1

kişige ingen nirse insana inen, indirilen şey
(hedy) 491a/1=48/25

kişige küçün birilmiş oğlan bir kimseye zorla verilen, nesebi belirsiz çocuk
(zenim) 542a/9=68/13

kişiler kişiler; topluluk, kavm
(kavm) 116b/4=5/77

kit- uzaklaşmak, gitmek
(zehāb) 221a/6=11/74

bk. ‘aklı kit-, ḳorḳunç kit-

kitāb (A) kitap
(zıkr) 261b/2=16/43
(zebūr) 261b/3=16/44
(sifr) 530b/4=62/5
(ṣahīfet) 566a/1=81/10
(ḳur’ān) 455a/3=41/3
(kitāb) 15a/8=2/105

bk. unğu kitāb

kitābsuzlar kendilerine kitap verilmemiş olanlar, kitapsızlar
(ümmiyyine) 49b/5=3/20

kiter- gidermek, uzaklaştırmak, kaldırmak
(izhāb) 418b/1=35/34
(zarb) 467a/3=43/5
(tekfir) 441b/3=39/35

bk. berekātın kiter-

kiwür- katmak, eklemek   krş. **kiwür-**
(ilâc) 50b/4=3/27

kiwrül- girdirilmek, sokulmak
(idhâl m.) 249a/9=14/23

kiwür- katmak, sokmak   krş. **kiwür-**
(sülük) 359b/1=26/200
(i'âdet) 284a/1=18/20
(icâs) 304b/3=20/67
(ilâc) 50b/3=3/27

kiwresi yir sokacak, sokulacak yer
(müdhal) 81a/4=4/31

kiwürmek sokmak
(müdhal) 278a/9=17/80

kizle- 1. gizlemek, saklamak
(isrâr) 213a/9=11/5
2. muhafaza etmek, saklamak
(iddihâr) 53b/7=3/49

kizlegen muhafaza eden, tutan
(hâzin) 253b/3=15/22

kizlen- gizlenmek

kizlenmiş gizlenmiş, gizli
(hab') 362b/4=27/25

kod- 1. vazetmek, koymak   krş. **koym-**
(važ') 314a/4=21/47
2. koymak, bırakmak
(ibkâ') 505a/4=53/51
(terk) 42a/2=2/264
(muğâderet) 287a/4=18/47
(nisyân) 303b/2=20/52
(hecr) 81b/5=4/34
(vezr) 298b/8=19/72
3. alıp bırakmak, indirmek
(važ') 576a/6=94/2

4. koymak, bırakmak, aldırış etmemek
(vad') 404b/6=33/48
5. bırakmak, doğurmak
(važ') 459b/8=41/47

bk. karşı **koğ-**, song **koğ-**, tirig **koğ-**

koğgan bırakan, terk eden
(tārik) 219a/4=11/53
(hazül) 347a/9=25/29

koğgu yır yerleştirilecek, koyulacak yer
(müstevde') 136a/1=6/98

koğmak bırakma, terk etme
(hecr) 553a/8=73/10

bk. tirig **koğmak** tile-

koğgutlük içine bir şey koyulan yer veya şey

bk. tında öteliksiz çıräg **koğgutlük**

koğud- ihmal etmek, unutmak
(tefrıt) 128a/2=6/38

koğul- inşa edilmek, yapılmak
(važ' m.) 60a/2=3/96

bk. biri biri üze **koğulmış**, biri biri yanında **koğulmış**

kol I pazı
('azud) 371b/7=28/35

bk. sağ kol

kol II vadi
(el-vādi) 563b/2=79/16

kol kırığı vadi yamacı
('udvat) 176a/2=8/42

koldaş 1. arkadaş

(refik) 86b/5=4/69
 (şāhib) 286a/4=18/37
 ('aşir) 320b/6=22/13
 (karin) 82b/3=4/38
 (mukterin) 470b/5=43/53
 (veliyy) 263a/6=16/63
 2. ortak, şerik
 (şerik) 374b/6=28/62

bk. biri biri birle koldaş kılınmış

koldaş kılınmış yaklaştırılmış, yakın kılınmış
 (mukarren) 252a/1=14/49

koldaşlık arkadaşlık

bk. körklüg koldaşlık kılmak

koldaşlık kıl- arkadaşlık etmek
 (muşāhabet) 290a/2=18/76

koldaşlık kılın- arkadaşlık edilmek
 (şāhābet m.) 313b/8=21/43

kolğuçı dilenci
 (sā'il) 25a/9=2/177

kom dalga
 (mevc) 217b/7=11/42

kom teg kıl- dalga haline getirmek
 (nesf) 307a/9=20/97

kom tig kıl- dalga haline getirmek
 (nesf) 307b/8=20/105

kom tig kılmak dalga haline getirme
 (nesf) 307b/9=20/105

kon- 1. ortaya konulmak, meydana çıkarılmak
 (vāz' m.) 445a/3=39/69
 2. bırakılmak, salıverilmek
 (terk m.) 357a/8=26/146

ķongu yir yerleşecek yer
(mev'il) 288b/6=18/58

ķonmıř terkedilmiş, bırakılmış
(mehcür) 347b/1=25/30

bk. song ķonmıř

ķonakla- misafir etmek, ağırlamak
(tazyif) 290a/4=18/77

ķongrul- yerinden sökülme
(ictiřās m.) 249b/6=14/26

ķongrulğan yerinden sökülmiş
(munķa'ir) 506b/3=54/20

ķongřı 1. sınır ortaklığı bulunan, komşu **krş. ķořını**
(mütecāvir) 240a/7=13/4
2. yardımcı, yakın dost
(cār) 177a/2=8/48

ķongřılık komşuluk

ķongřılık kıl- komşuluk etmek
(mücāveret) 407a/5=33/60

ķonuk misafir, konuk
(şayf) 221b/5=11/78

ķonum belde, kasaba, şehir, ķöy gibi yaşanılan yer
(ķaryet) 40b/7=2/259

bk. ewrülgen konum, Lüt ķavminung ķonumları

ķonumlarıning anası ķöy, kasaba veya şehirlerin bağlandıkları
yer, merkez
(ümm) 374a/9=28/59

ķop- 1. kalkmak, ayağa kalkmak, kıyam etmek
(ķıyām) 44a/1=2/275
(nüşüz) 520b/3=58/11

2. dikilmek, dikilip kalmak
(şühüş) 251a/8=14/42
3. meydana gelmek, vuku bulmak, tahakkuk etmek
(kıyām) 251a/6=14/41
4. yetişmek, büyümek
(tenşi'et) 468a/1=43/18

- kopğan** 1. kalkan, hareket eden
(kâ'im) 547b/9=70/33
(kavvām) 97a/3=4/135
2. dikilen, dikilip kalan
(şāhiş) 317b/9=21/97
(kıyām) 445a/2=39/68
  3. uyanan, uyanıp kalkan
(nāşi'et) 553a/3=73/6
  4. tahakkuk eden, vuku bulan
(kâ'im) 286a/2=18/36

- kopğanrak** daha çok duran, daha sağlam
(akvam) 45b/4=2/282

- kopmak** 1. ayağa kalkma, kalkış
(kıyām) 499b/3=51/45
2. harekete geçme
(inbi'ās) 187b/8=9/46
  3. dirilme
(ba's) 394b/4=31/28
(neş'et) 380a/7=29/20
  4. ayakta kalabilme; dirlik düzenlik
(kıyām) 119b/1=5/97, 505a/3=53/47

- kopuğlı** hareket eden
(kâ'im) 49a/8=3/18

- kopar-** 1. koparmak, kaldırmak   krş. **kopgar-**
(işāret) 579a/3=100/4
2. kaldırmak, harekete geçirmek
(işāret) 415b/9=35/9
(inşā') 241a/9=13/12
  3. diriltmek, haşretmek
(ba's) 40b/8=2/259
(inşār) 565a/4=80/22
  4. inşa etmek, kurmak

(binā') 561b/6=78/12

5. yürürlüğe sokmak, yerine getirmek, ifa etmek

(ikāmet) 115a/7=5/68

bk. binā kıpar-

kıparıl- diriltilmek krş. **kıpğıarıl-**

(ba's m.) 533b/7=64/7

kıparılğan diriltilen

(meb'üş) 330b/1=23/37

kıparılmış 1. diriltilmiş

(meb'üş) 280a/6=17/98

2. inşa edilmiş, kurulmuş

(mebniyy) 440a/3=39/20

kıpğıar- 1. harekete geçirmek, kaldırmak, sürmek krş. **kıpar-**

(işāret) 390a/9=30/48

2. diriltmek, haşretmek

(ba's) 8a/7=2/56

(inşā') 380a/7=29/20

3. kurmak, yapmak

(ikāmet) 292b/3=18/105

(inşāz) 41a/3=2/259

4. yürürlüğe sokmak, yerine getirmek, ifa etmek

(ikāmet) 115a/1=5/66

5. koymak

(ba's) 265b/6=16/84

kıpğıarmak diriltme

(ba's m.) 391a/7=30/56

kıpğıarıl- diriltilmek krş. **koparıl-**

(ba's m.) 437a/5=038/79

kıpğıarılmış diriltilmiş

(meb'üş) 126b/7=006/029

kırk- korkmak

(hāzer) 439a/4=39/9

(hāzen) 187a/1=9/40

(hāşyet) 290b/2=18/80

(havf) 109a/1=5/28
 (hifet) 388a/5=30/28
 (reheb) 164a/4=7/154
 (işfak min) 520b/8=58/13
 (ferak) 189a/2=9/56
 (feze') 414a/9=34/51
 (vecel) 255a/2=15/53
 (ittikā') 30a/8=2/206

korğan korkan

(hāzir) 354a/3=26/56
 (hāşi') 317a/9=21/90
 (hā'if) 369b/8=28/18
 (müşfik) 312b/3=21/28
 (vecil) 331b/5=23/60

korğanlık hâlde korkarak, korku içinde

(hā'ifine) 16b/6=2/114

korğu korku

(ru'b) 283b/4=18/18
 (haşyet) 273b/6=17/31
 (havf) 6b/4=2/38
 (hifet) 220b/9=11/70

korğu korku veren, korkutan

(nezir) 404b/3=33/45

korğul- korkulmak**korğulmuş** korkulan, korkulmuş

(mahzür) 276a/5=17/57

korğunç korku

(hazer) 37a/5=2/243
 (haşyet) 331b/3=23/57
 (havf) 9b/5=2/62
 (hifet) 241b/1=13/13
 (tehavvuf) 261b/7=16/47
 (ru'b) 402a/3=33/26
 (rahb) 371b/3=28/32
 (rahbet) 524a/8=59/13
 (rav') 221a/7=11/74

(zurr) 277a/7=17/67
(feze') 318a/8=21/103

korğunç birle kaçğan çok fena döven, eziyet eden
(kâri'at) 544b/3=69/4

korğunç kit- korku uzaklaşmak, kaybolmak
(tefzi' m.) 411b/1=34/23

korğunçını al- tedbir almak
(ahzu'l-hizr) 92b/4=4/102

korğunçını tut- tedbir almak
(ahzu'l-hizr) 86b/6=4/71

korğunçluk hâli tize korku ile, korkarak
(havfen) 153a/4=7/56

korğunçsız korkudan emin olan, korkusuz
(âmin) 410b/9=34/18

korğunçsız bol- korkudan emin olmak, emniyet içinde olmak,
korkmamak
(emn) 158a/8=7/99

korğunçsuz korkudan emin olan, korkusuz
(âmin) 268b/6=16/112

korkut- korkutmak, uyarmak
(tahzir) 51a/5=3/30
(havf) 241a/9=13/12
(tahvif) 439b/5=39/16
(irhâb) 178a/7=8/60
(nezir) 411b/9=34/28
(inzâr) 420b/5=36/10
(hecr) 554b/4=74/5

korkutğan korkutan, uyaran
(nezir) 107b/7=5/19
(münzir) 240b/9=13/7

korkutğanlık korkutma, uyarma
(nezir) 555b/7=74/36

ķorkutġulı korkutan, uyarın
(nezir) 281a/2=17/105

ķorkutmak korkutma, uyarma
(taĥvif) 276b/1=17/59
(nüzr) 560a/3=77/6
(nezir) 507a/1=54/30

ķorkutuġlı korkutan, uyarın
(münzir) 31a/4=2/213

ķorkutul- korkutulmak, uyarılmak
(inzār m.) 252a/3=14/52

ķorkutulmuş korkutulmuş, uyarılmış
(münzer) 428a/9=37/73

ķoş- katmak

bk. ortak ķoş-

bk. ortak ķoşġan, ortak ķoşġan er, ortak ķoşġan eren, ortak ķoşġan tişi

bk. fitne takı ortak ķoşmak, ortak ķoşmak

ķoşnı komşu krş. ķongşı
(cār) 82a/4=4/36

bk. yawukluk eyesi ķoşnı

ķoşul- katılmak

bk. ortak ķoşul-

ķoşulmuş bağlanmış
(muķarren) 346a/1=25/13

ķowa kova

(delv) 228a/6=12/19

(zenüb) 500a/5=51/59

bk. uluġ ķowa

kowul- kovulmak, sürülmek
(nefy m.) 109b/6=5/33

köy koyun krş. **köyün**
(za'n) 142a/3=6/143
(ğanem) 301b/9=20/18

bk. tiwe köy (sığır) keçi (keçig, kiçi)

köy yüngi koyun yünü
(şüf) 265a/9=16/80

köy- 1. vazetmek, koymak krş. **köd-**
(važ') 508a/6=55/7
2. bırakmak, terketmek
(hazl) 68b/7=3/160
(tefrîk) 145a/4=6/159
(nisyân) 190b/1=9/67
(tevdî') 575b/7=93/3
(vezr) 168b/4=7/186
(važ') 484b/1=47/4
3. koymak, bırakmak, müsaade etmek
(vezr) 160a/9=7/127
4. unutmak, ihmal etmek
(muğâderet) 287a/9=18/49
5. bırakmak, düşürmek
(važ') 319a/3=22/2
6. bırakmak, doğurmak
(važ') 536a/7=65/6
7. salıvermek, açmak
(važ') 343b/1=24/60

bk. bâkî köy-, berekât köy-, biri biri üze köy-, minnet köy-, song köy-, uftanıp köy-

köya bir- 1. koyuvermek, bırakmak, müsaade etmek
(medd) 3a/9=2/15
2. açivermek, serbest bırakmak
(taḥliyet) 181b/4=9/5

köyğan bırakan, terkeden
(târik) 427a/3=37/36

bk. arķuru koyġan nirse

koyu bir- koyuvermek, bırakmak
(tevlıyet) 94b/3=4/115

koymat çoban
(er-râ'i) 370b/2=28/23

koyu aŗaġı

koyu katġan aŗaġı eġen
(nâkis) 396b/7=32/12

koyuġ koyu

koyuġ kan pıhtılaŗmıŗ kan, kan pıhtısı
(‘aleķat) 319b/6=22/5

koyul- 1. serbest bırakılmak
(terk m.) 557b/4=75/36
2. meydana koyulmak, ortaya çıkarılmak
(vaŗ' m.) 287a/7=18/49

bk. boŗlaġ koyul-, song koyul-

koyulmıŗ 1. terkedilmıŗ, bırakılmıŗ
(maħzül) 273a/1=17/22
2. ortaya konulmuŗ
(mevzû') 572a/7=88/14

bk. song koyulmıŗ

koyun I koyun krŗ. **koy**
(ġanem) 316a/7=21/78

koyun II kucak; himaye
(ħıcr) 79a/9=4/23

köç- göçmek, hicret etmek
(muhâceret) 32a/7=2/218

köçġü yır bir yere giderken geçilen yer, yol
(merŗad) 181b/3=9/5

köçmek göç etme, göç
(rihlet) 581a/5=106/2
(za'n) 265a/8=16/80

köge tavan, çatı
(sakf) 259b/2=16/26
(sakif) 469a/6=43/33
(arş) 40b/7=2/259

kögüz göğüs, gönül
(şadr) 139b/2=6/125

kögüz içinde yığ- göğüste saklamak, gizlemek
(i'ā') 569b/2=84/23

kögüz içindeki nirse göğüste gizli olan şey
(-) 176a/9=8/43

kögüz süngüki kaburga kemiği
(teribet) 570b/7=86/7

kögüzleri kıla başlağan göğüsleri büyümeğe başlayan,
tomurcuklanan
(kā'ib) 562b/1=78/33

kök I sema, gök, gök yüzü
(semā') 498b/1=51/23
(tarikat) 328b/8=23/17

bk. dördüncü kat kökdeki iw, yiti kök hâli üze

kök kırığı ufuk
(ufuk) 566a/8=81/23

kök II mavi, yeşil

kök yaşlıg yeşil sebzeli
(-) 571a/2=86/12

kök III kök
(aşl) 249b/3=14/24
(beşeret) 555a/7=74/29

kök IV kavim, kabile, soy
(āl) 38a/6=2/248

kölige gölge, gölgelik
(zill) 417a/7=35/21

kölige kııl- gölge verir hale getirmek
(taẓlil) 8a/8=2/57

kölige kılgan nirse gölge yapan şey
(ẓullet) 167a/3=7/171

kölik hayvan krş. **kölük**
(dābbet) 177b/9=8/55

kölük hayvan krş. **kölik**
(ne‘am) 203a/9=10/24

köm- gömmek
(dess) 262b/6=16/59

kömdür- gömdürmek

kömdürmek buyur- defnedilmesini emretmek
(iḳbār) 565a/4=80/21

kömül- gömülmek

bk. tirigle kömülmüş

kön deri, gön
(cild) 265a/7=16/80

kön- 1. doğru yolu bulmak, hidayete ermek
(ihtidā‘) 396a/2=32/3
2. ikrar etmek, kabul etmek
(iḳrār) 12a/7=2/84

köngen doğru yolu bulan, hidayete eren
(el-mühtedi) 3b/2=2/16

köndür- 1. yöneltmek, sokmak

(işlâ') 81a/1=4/30
 (hidâyet) 426b/3=37/23
 2. doğru yolu göstermek, hidayete erdirmek
 (hidâyet) 133b/6=6/84

köndürgen doğru yolu gösteren, hidayete erdiren
 (mürşid) 283b/1=18/17
 (hüdâ) 301b/1=20/10
 (el-hādī) 440b/5=39/23

köndürgenlik doğru yolu gösterme, hidayete erdirme
 (hüdâ) 360b/3=27/2

köndürgenrek daha doğru olan yolu gösteren
 (ehdâ) 468b/1=43/24

köndürmek doğru yolu gösterme, hidayete erdirme
 (hüdâ) 152b/2=7/52

köndürüglü doğru yolu gösteren, hidayete erdiren
 (hüdâ) 47a/4=3/4

köndürt- doğru yola yönelmek

köndürtmek doğru yolu gösterme, hidayete erdirme
 (hüdâ) 2a/2=2/2

köndürül- yöneltilmek
 (hidâyet m.) 321b/7=22/24

könglek gömlek
 (sırbâl) 265b/2=16/81
 (kâmiş) 229a/3=12/25

köngül gönül, kalp
 (cild) 440b/3=39/23
 (zer') 221b/2=11/77
 (şadr) 63a/9=3/119
 (fu'ād) 137b/8=6/113
 (kalb) 497a/2=50/37
 (nefs) 198a/4=9/118

köngül içindeki nirseler kalpte gizli olan, gizlenmiş şeyler

(bi-zāti'ş-şudür) 419a/1=35/38

köngül közi kalp gözü, basiret, idrak kuvveti
(başiret) 136b/6=6/104

köngül yumşaklığı derin saygı ve tevazu
(huşū') 281a/7=17/109

köngüldeki nirseler kalpte gizli olan, gizlenen şeyler
(bi-zāti'ş-şudür) 463b/8=42/24

köngli arıg tışi saf ve temiz kadın
(gāfilet) 337b/9=24/23

köngüllüg gönül sahibi

bk. yufka köngüllüg

köngülsüz gönülsüz, istemeyerek, kerhen
(kerhen) 188b/4=9/53

köni 1. doğru, hak
(reşād) 449b/1=40/29
(sevā') 15b/7=2/108
(kıyem) 282a/2=18/2
(müstakim) 1b/4=1/5
2. doğru, dürüst, namuslu
(rāşid) 222b/4=11/87
(kâ'im) 62a/9=3/113
3. dik, dimdik
(seviyy) 541a/5=67/22

köni yol doğru yol, hidayet
(rüşd) 289a/8=18/66
(reşed) 551b/4=72/14
(hüdā) 373b/1=28/50

köni yollıg bol- doğru yolu bulmak, hidayete ermek
(rüşd) 27a/3=2/186

köni yollıg bolmak doğru yolu bulma, hidayete erme
(rüşd) 314b/2=21/51

köni yolluğ bolmaq doğru yolu bulma, hidayete erme
(reşed) 282b/5=18/10

köni yolluğ doğru yolda olan, hidayete eren
(râşid) 221b/5=11/78

könirek 1. daha doğru, adalete daha uygun
(ağsağ) 45b/4=2/282
2. daha doğru bir yolda olan
(ehdâ) 144b/4=6/157

könilik doğruluk, hidayet
(rüşd) 550b/3=72/2
(reşed) 552a/3=72/21
(hüdâ) 111a/7=5/44

könilik üze dürüstlüğe uygun olarak, dürüstçe
(reşiden) 223b/7=11/97

könül- doğru yolu bulmak, hidayete ermek
(hidâyet) 204b/9=10/35
(ihtidâ') 165a/5=7/158

könülgen doğru yolu bulan, hidayete eren
(râşid) 493a/5=49/7
(el-muhtedi) 270a/5=16/125

könülgenrek daha doğru bir yolda olan
(ehdâ) 278b/7=17/84

köp 1. çok
(cemm) 573a/9=89/20
(keşir) 43a/1=2/269
2. çoğu, bir çoğu
(keşir) 109b/3=5/32

bk. menfa'atleri köp, menfa'atleri köp ağgan, neçe köp, niçe köp

köp ağgan çok yağan, çok yağmur yağdıran
(midrâr) 549a/7=71/11

köp bol- 1. çok olmak
(keşret) 76a/5=4/7

2. çoğalmak, kalabalık hale gelmek
(‘afv) 158a/2=7/95

köp da‘vâ kıılışmak çok iddiada bulunma, çokluk iddiasında bulunma
(tekâşür) 580a/1=102/1

köp evveh tigen çok dua eden, çok içli olan
(evvâh) 197b/4=9/114

köp kııl- çoğaltmak
(zer’) 461b/8=42/11

köp kıılmak tile- çoğaltmayı istemek
(istikşâr) 139b/7=6/128

köp kör- 1. hep görmek, devamlı görmek
(ra’y) 21a/1=2/144
2. çok görmek, çok bulmak
(istikşâr) 554b/4=74/6

köp māl çok mal
(hây) 26a/1=2/180
(kıntâr) 57a/2=3/75

köp öldür- pek çok kişiyi öldürmek
(işhân) 179a/7=8/67

köp uluğ suw deniz, derya
(bahır) 349a/4=25/53

köp yazuk kılgan çok günah işleyen, günahkâr
(eşim) 360a/5=26/222

köprek daha çok
(keşir) 302a/8=20/33
(ekşer) 376b/3=28/78

köpegü bir çoğu, çoğu
(keşir) 15b/8=2/109

köpleş- çoğalmak

köpleşmek çoğalma
(tekâşür) 516b/8=57/20

köpük köpük
(zebed) 242a/7=13/17

bk. suw üze ıķgan çöp köpük

kör- görmek, bakıp görmek
(inās) 361a/2=27/7
(başar) 369a/5=28/11
(ibşār) 546a/5=69/38
(ra'y) 132b/8=6/77

bk. hayz kör-, köp kör-, üküş kör-, yüngül kör-

köre yawu- neredeyse görmek
(kevdü'r-ra'y) 340b/9=24/40

körer yırde göz önünde, görecek yerde
(bi-'ayun) 502b/6=52/48

körge 1. kör olmayan, gören
(başir) 129a/9=6/50
2. gören, farkedenden
(başir) 302a/9=20/35
(mubşir) 170a/7=7/201
3. her şeyi gören, esma-i hüsna
(el-başir) 418a/5=35/31

bk. neme körge
bk. uluĝluķdın hayz körmegen

körmek görme
(başar) 396b/3=32/9
(ra'y) 48b/4=3/13
(ri'a') 41b/9=2/264

körmes bol- kör olmak
('amā) 324a/8=22/46

körmez kıł- kör etmek
(i'mā') 486a/9=47/23

bk. cüft körmiş

körk güzellik

(cemāl) 257b/8=16/6

(hüsn) 405b/5=33/52

(nażrat) 568a/5=83/24

körklü güzel   krş. **körklüg**

körklürek en güzel

(aḥsen) 440b/2=39/23

körklüg güzel   krş. **körklü**

(cemil) 236a/3=12/83

(hüsn) 351a/1=25/76

(hasen) 41b/6=2/263

(hasenet) 89a/3=4/85

(ḥasnā') 510b/1=55/70

(hüsnā) 168a/3=7/180

(zatu'l-behcet) 365a/7=27/60

(ma'rūf) 41b/6=2/263

(kerim) 229b/7=12/31

(nā'im) 572a/5=88/8

bk. neme körklüg

körklüg bol- güzel olmak

(hüsn) 86b/4=4/69

körklüg iş güzel, iyi ve faydalı iş

(ma'rūf) 528a/4=60/12

körklüg işliĝ işi güzel olan, iyi muamele eden, esma-i hüsnā

(el-laṭif) 326a/1=22/63

körklüg kıl- güzel ve iyi yapmak

(iḥsān) 285a/9=18/30

körklüg kılĝan güzel ve iyi işler yapan, güzel davranışlı

(muḥsin) 444a/3=39/58

körklüg koldaşlık kılmaq iyi geçinme

(ma'rûf) 393a/7=31/15

körklüg nirse güzel şey
(hüsnâ) 504b/1=53/31

körklüg şevâb güzel karşılık, iyi mükâfat
(hüsnâ) 515a/9=57/10

körklügrek daha güzel, en güzel
(hüsn) 435a/5=38/40
(ahsen) 85b/1=4/59
(hüsnâ) 242b/1=13/18

körklüglük güzellik, iyilik
(hüsn) 243b/7=13/29
(hasen) 261a/8=16/41
(hüsnâ) 575a/5=92/6
(ihşân) 195b/1=9/100
(ma'rûf) 26a/2=2/180

körklüglük kıl- iyilik etmek, güzel davranmak
(ihşân) 376a/8=28/77

körklüglük kılğan iyilik eden, güzel davranan
(muhsin) 385a/9=29/69

körksüz çirkin, kötü
(nukr) 289b/9=18/74

bk. haddin keçe körksüz iş, haddin keçgen körksüz iş

körksüz iş çirkin ve kötü iş veya davranış
(fehşâ') 42b/8=2/268
(fâhişet) 273b/8=17/32
(münker) 190a/9=9/67

körksüz nirse çirkin şey, çirkin davranış
(fâhişet) 504b/1=53/32

körksüzrek en çirkin
(enker) 393b/7=31/19

körksüzlük çirkinlik, kötülük

(sü') 99a/1=4/148
 (seyyi'et) 261b/5=16/45
 (fehşâ') 149a/2=7/28

körküt- göstermek
 (irâ'et) 41a/5=2/260

körküz- 1. göstermek
 (ibşâr) 313a/8=21/37
 (irâ'et) 563b/4=79/20
 2. gösteriş yapmak
 (murâ'ât) 98a/8=4/142

körküzmek gösterme, uyarma, ikaz
 (tebşîrat) 495a/9=50/8

körküzül- gösterilmek
 (irâ'et m.) 578b/6=99/6

körsetil- gösterilmek
 (tebşîr m.) 547a/3=70/11

körül- görülmek
 (ra'y m.) 504b/8=53/40

bk. za'if körül-
 bk. açuk körülgen
 bk. nâ-hoş körülmüş, za'if körülmüş

körün- farkolunmak, görünmek
 (ra'y m.) 482a/7=46/25

körünge görünen, ortaya çıkan
 (sârib) 241a/4=13/10

körünmez yır oyuk veya çukur bir şeyin en alt bölümü, dip
 (ğayâbet) 227a/8=12/10

körünü meydana çıkararak
 (şurra'en) 166a/2=7/163

körüş- birbirini görmek, görüşmek
 (terâ'i) 177a/2=8/48

köşk (F kûşk) 1. köşk
 (şarh) 364a/4=27/44
 (kaşr) 345b/7=25/10
 2. yüksek yer, kule
 (şarh) 372a/5=28/38

köter- 1. kaldırmak
 (raf') 99b/6=4/154
 2. taşımak
 (haml) 379a/9=29/13

kötrül- 1. yükseltmek
 (raf' m.) 572a/9=88/18
 2. yüceltmek
 (raf' m.) 340a/7=24/36
 3. taşınmak, götürülmek
 (haml m.) 417a/3=35/18

bk. ün kötrül-

kötrülmüş 1. yükseltilmiş, yüksek
 (merfû') 500b/3=52/5
 (müşeyyed) 88a/1=4/78
 2. kaldırılan, dik tutulan
 (ma' rüş) 141b/5=6/141
 2. yüceltilmiş, yüce
 (merfû') 565a/1=80/14

bk. başı kötrülmüş, yelkenleri kötrülmüş

kötür- 1. yükseltmek, kaldırmak
 (raf') 39a/5=2/253
 (netk) 167a/3=7/171
 2. kurmak, dikmek, yükseltmek
 ('arş) 161b/5=7/137
 3. taşımak, yüklenmek
 (haml) 530b/4=62/5
 (ihtimâl) 94a/3=4/112
 (iftirâ') 84a/4=4/48
 (iqlâl) 153a/6=7/57
 (vizr) 417a/2=35/18
 4. götürmek, alıp götürmek

(irhāk) 555a/2=74/17
 (ihtimāl) 242a/5=13/17
 (iltikāt) 368b/8=28/8

bk. ün kötrüp yalbar-, ün kötrüp yalwar-, yazuq kötür-

kötürgen 1. yükselten
 (rāfi') 54b/2=3/55
 (rafi') 447b/6=40/15
 2. kaldıran, dik tutan
 (muḳni') 251a/8=14/43
 3. taşıyan, yüklenen
 (ḥāmil) 379a/8=29/12
 (ḥammāl) 582b/6=111/4
 (vāzirat) 272a/6=17/15

bk. yük kötürgen

kötürgen bulut yüklü bulut
 (ḥāmil) 497b/4=51/2

kötürmek taşıma, yüklenme
 (ḥaml) 480b/8=46/15
 (viḳr) 497b/4=51/2

bk. ün kötürmek

köy- yanmak
 (ihtirāk) 42b/2=2/266
 (şiliyy) 76b/2=4/10

köygen yanan
 (eş-şālī) 431b/2=37/163

köygen ot yanan ateş
 (semüm) 512a/4=56/42

köymek yanma
 (şiliyy) 298b/7=19/70

köydür- yakmak
 (taḥriḳ) 307a/8=20/97
 (işlā') 84b/7=4/56

(taşliyet) 545b/9=69/31

köydürmek yakma
(taşliyet) 513b/9=56/94

köydürül- yakılmak
(fütün m.) 498a/2=51/13

köyür- yakmak
(lefh) 334a/8=23/104

köz 1. göz
(başar) 482b/1=46/26
(tarf) 465b/3=42/45
(‘ayn) 111b/4=5/45
2. basiret, kavrayış, dikkat
(başar) 522b/5=59/2

köz bağla- büyü yapmak, büyülemek
(sihrü'l-‘ayn) 159b/5=7/116

köz nūri görme yeteneği
(başar) 136b/5=6/103

köz tart- göz dikmek
(meddü'l-‘ayn) 309b/8=020/131

köz yanındın yarı- sevinmek, mesut olmak
(karru'l-‘ayn) 295a/9=19/26

köz yarukı göz aydınlığı, sevinç ve mutluluk veren kimse
(kurratu'l-‘ayn) 369a/1=28/9

köz yarukluğu göz aydınlığı, sevinç ve mutluluk veren kimse
(kurratu'l-‘ayn) 350b/8=25/74

köz yıtmes idrâk edilmesi mümkün olmayan
(-) 136b/5=6/103

köz yum- görmemek için gözlerini kapatmak, göz yummak
(igmâz) 42b/6=2/267

közge ilergen göze görünen, gözü bürüyen; vesvese, hayal

(tâ'if) 170a/7=7/201

közi âfatlıg mengizlig bak- gözü dumanlanmış gibi yapmak,
görmezlikten gelmek
(‘aşv) 469a/9=43/36

közi aşak yere bakan, bakışlarını yere indiren
(kâşiretü't-ıarf) 435b/8=38/52

közi yaru- sevinmek, mesut olmak
(karru'l-'ayn) 302b/6=20/40

közlerimiz birle nezaretimiz altında
(bi a'yuni-nâ) 217a/6=11/37

közümüzde nezaretimiz altında
(bi a'yuni-nâ) 506a/7=54/14

közlüg gören, kör olmayan
(başir) 242a/1=13/16

bk. kara king közlüg, kara közlüg, king közlüg, king tağı kara közlüg

közsiz kör
(a'mâ) 129a/8=6/50

közsüz 1. kör
(a'mâ) 215b/7=11/24
2. basiretsiz
(el-'amî) 154a/2=7/64

bk. toğa közsüz

közsüz bol- kör olmak
(‘amâ) 115b/7=5/71

közsüzlük hâli üze kör gibi
(‘umyânen) 350b/6=25/73

ķubbe (A) kubbe
(binâ') 452b/8=40/64

ķudrat (A) güç, kudret, tasarruf
(yed) 425a/8=36/83

ķudrat elgi güç ve kudret eli, tasarruf
(yed) 437a/1=38/75

ķudratlıđ 1. gücü yeten, muktedir
(ķādir) 556b/4=75/4
2. her Şeye gücü yeten, kudretli, muktedir, esma-i hüсна
(el-ķādir) 425a/6=36/81
(el-muķtedir) 507b/2=54/42

ķuđuđ kuyu krş. ķuyuđ
(cübb) 227b/7=12/15

bk. örülmedük ķuđuđ

ķul 1. Tanrı'ya göre insan, kul
(‘abd) 353b/9=26/52
2. köle
(‘abd) 25b/5=2/178

bk. āzād kılınmış ķul, edđü ķul, hāliř ķul

ķul kıl- köle etmek, köle edinmek
(ta‘bīd) 352b/1=26/22

ķulaķ kulak
(uzun) 189b/4=9/61
(sem‘) 274a/6=17/36

ķulaķ kemiş- kulak vermek, dinlemek
(ilķā‘u’s-sem‘) 497a/2=50/37

ķulaķ tut- kulak vermek, dinlemek
(ezen) 568b/7=84/2
(sem‘) 532a/2=63/4
(istimā‘) 126a/6=6/25
(tesemmu‘) 425b/6=37/8

ķulaķ tutđan sağırlaştıran, sağır eden
(řāhđat) 565a/8=80/33

kulakı yarılmış kulağı yarılan, çentilen
(beḥirat) 120a/4=5/103

kulavuz yol gösteren, kılavuz
(delil) 348b/5=25/45

kulluk itaat, ibadet, kulluk
(‘ibādet) 293a/3=18/110
(nūsük) 145b/1=6/162

bk. hac içindeki **kulluk**

kulluk hālında kul olarak
(‘abden) 300a/4=19/93

kulluk kıl- itaat ve ibadet etmek, kulluk etmek
(du‘ā’) 447b/4=40/14
(‘ibādet) 82a/2=4/36

kulluk kılğan itaat eden, kulluk eden
(‘ābid) 538a/3=66/5

kulluk kılın- (kendisine) kulluk edilmek, itaat edilmek
(‘ibādet m.) 470a/2=43/45

kulluk kılmak kulluk etme, itaat, ibadet
(du‘ā’) 351a/2=25/77
(‘ibādet) 479b/7=46/6

kulpsız kulbu olmayan, kulpsuz   krş. **kulpsuz**

kulpsız idiş kadeh
(kūb) 471b/8=43/71

kulpsuz kulbu olmayan, kulpsuz   krş. **kulpsız**

kulpsuz iyiş kadeh
(kūb) 558b/7=76/15

kulpsuz küze kulpsuz testi
(kūb) 511b/2=56/18

kum kum

ķumlar kumlar, kum yığını
(keşib) 553b/3=73/14

bk. uzun taķı yüksek ķumlar

ķur'a (A) kur'a

ķur'a yawu- kur'a atmak, kur'a çekmek
(müsāhemet) 430b/6=37/141

ķur'ān (A) İslām dininin temel ilkelerini ihtiva eden ve Hz. Muhammed'e gönderilen Müslümanlığın temel kitabı, Kur'ān-ı Kerīm

(hāķķ) 468b/7=43/29

(zıkr) 420b/6=36/11

(furķān) 344b/5=25/1

(ķur'ān) 202a/1=10/15

(kitāb) 418a/3=35/31

ķurbān (A) kurban, kurbanlık hayvan
(ķurbān) 72a/2=3/183

bk. idġu ķurbān

ķurbān ķıl- kurban etmek
(takrīb) 108b/6=5/27

ķurbān ķılmak kurban kesme
(nüsük) 28b/8=2/196
(mensek) 322b/8=22/34

ķureyş (A) Hz. Muhammed'in mensup olduġu kabilenin adı. Bu kabilenin kökü Hz. İbrahim'e dayanır
(ķureyş) 581a/5=106/1

ķurt kurt
(zi'b) 227b/5=12/14

bk. yığaç ķurtı

ķurtar- kurtarmak krş. **ķurtġar-**, **ķutar-**, **ķutġar-**
(imān) 581a/6=106/4

(icâret) 181b/6=9/6
 (incâ') 225b/2=11/116
 (tenciyet) 315b/9=21/74

ķurtarġan kurtaran
 (el-müneccî) 255a/7=15/59
 (şariġ) 422b/8=36/43
 (muşriġ) 249a/7=14/22

ķurtarmak tile- yardım istemek
 (isticâret) 181b/6=9/6
 (istişrâġ) 369b/9=28/18
 (istiġâşet) 481a/7=46/17

ķurtarıl- kurtarılmak
 (icâret m.) 333a/9=23/88
 (ġavş m.) 285a/7=18/29
 (tenciyet m.) 239a/3=12/110
 (inkâz m.) 422b/8=36/43

ķurtarılmış kurtarılmış
 (müsellem) 10b/4=2/71

ķurtġa ihtiyar kadın
 ('acüz) 358a/8=26/171

ķurtġar- yardım etmek, kurtarmak   krş. ķurtar-, ķutar-, ķutġar-

ķurtġarmak tile- yardım istemek
 (istiġâşet m.) 285a/6=18/29

ķurtul- 1. kurtulmak
 (emn) 238b/3=12/107
 (ġabv) 280a/4=17/97
 (raġmet m.) 64b/5=3/132
 (iflâġ) 328a/2=23/1
 (fevz) 408a/3=33/71
 (necât) 231b/5=12/45
 2. kurtulmak; düzelmek, doğru ve dürüst olmak
 (istikâmet) 182a/1=9/7

ķurtulġan kurtulan
 (âmin) 475a/8=44/55

(sâlim) 543b/7=68/43
 (müfliḥ) 146b/8=7/8
 (fâ'iz) 525a/3=59/20
 (en-nâci) 231a/7=12/42

bk. 'aybdın kırtulğan

kırtulğanlık hâlında emniyet içinde
 (âminine) 357a/9=26/146

kırtulğu yir kurtuluş yeri
 (me'men) 181b/7=9/6
 (meḥiş) 95a/5=4/121

bk. kaçıp kırtulğu yir

kırtulmak kurtuluş
 (emn) 133b/3=6/82
 (emenet) 172a/5=8/11
 (meḥiş) 249a/3=14/21
 (selâm) 107a/3=5/16
 (fevt) 414a/9=34/51
 (fevz) 77b/7=4/13
 (necât) 450b/5=40/41
 (menâş) 432a/4=38/3

kırtulmak yiri kurtuluş yeri
 (mefâzet) 72b/9=3/188

ķuru- kurumak

ķuruğan kuruyan, kurumuş
 (heşim) 286b/9=18/45

ķurumak ihtiyarlama, ihtiyarlık
 ('itiiyy) 294a/5=19/8

ķurumiş kurumuş, kuru, kıraç
 (hâmid) 320a/1=22/5

ķuruğ kuru

(yebes) 305b/2=20/77
 (yâbis) 130b/4=6/59

ķuruđ balķık kurumuş çamur
(şalsāl) 253b/8=15/28

ķuruđ tiken kurumuş diken
(zarī‘) 572a/4=88/6

ķuruđ yır yer yüzünün denizle örtülü olmayan bölümü, kara
(berr) 365b/5=27/63

ķuş kuş
(tayr) 511b/4=56/21

ķuşluk kuşluk, kuşluk vakti
(zuḥā) 304a/2=20/59

ķuşluk vakti kuşluk vakti
(zuḥā) 575b/7=93/1

ķutar- kurtarmak krş. **ķurtđar-**, **ķurtar-**, **ķutđar-**
(incā‘) 203a/4=10/23
(tenciyet) 219b/3=11/58
(inkāz) 61a/3=3/103

ķutarmak tile- yardım istemek
(istiđāšet) 369b/3=28/15

ķutđar- kurtarmak krş. **ķurtđar-**, **ķurtar-**, **ķutar-**
(incā‘) 329b/8=23/28
(tenciyet) 208b/7=10/73

ķutđarđan kurtaran, emin kılan
(el-mü‘min) 525a/9=59/23

ķuvan- övünmek, böbürlenmek krş. **ķuwan-**, **ķüwen-**

ķuvanđan övünen, böbürlenen
(faḥūr) 517b/1=57/23

ķuvva (A) güç, kuvvet
(ķuvvet) 391a/3=30/54

ķuvvat (A) güç, kuvvet

(ezr) 302a/7=20/31
 (eyd) 433a/7=38/17
 (kuvvet) 571a/1=86/10

kuvvatlıg kuvvetli

kuvvatlıg kıl- kuvvetlendirmek, takviye etmek, desteklemek
 (şedd) 302a/7=20/31

kuvvatlandur- kuvvetlendirmek, takviye etmek, desteklemek
 (te'yid) 12b/8=2/87
 (şedd) 433a/9=38/20
 (ta'ziz) 421a/2=36/14
 (ta'zir) 488b/7=48/9

kuwan- övünmek, böbürlenmek   krş. **kuvan**-, **küwen**-

kuwanğan övünen, böbürlenlen
 (faḥūr) 82a/7=4/36

kuwanış- karşılıklı övünmek

kuwanışmak karşılıklı övünme, böbürlenme
 (tefāḥūr) 516b/7=57/20

kuwar- kurumak, solmak
 (heyc) 516b/9=57/20

kuwaru başla- kurumaya başlamak, kurumak, solmak
 (heyc) 440a/6=39/21

kuy- 1. dökmek, akıtmak
 (şabb) 565a/5=80/25
 (ifrāg) 291b/9=18/96
 2. yağdırmak
 (şabb) 573a/4=89/13
 (ifrāg) 160a/8=7/126

kuyğan akan
 (midrār) 219a/2=11/52

kuymak akıtma
 (şabb) 565a/5=80/25

ķuyġu sinek

bk. ĳara ķuyġu

ķuytu görmeyi engelleyen Şey, perde
(kinān) 275a/1=17/46

ķuyuġ kuyu krş. ķuduġ
(bi'r) 324a/6=22/45
(cubb) 227a/8=12/10

bk. örülmedük ķuyuġ

kūze (F) su testisi

bk. ķulpsuz kūze

kū Őayia, havadis, Őöylenti

kū ba- iddia etmek
(za'm) 533b/6=64/7

kūĉ 1. ġüĉ, kuvvet, kudret
(tāķat) 38b/3=2/249
(ķıbel) 363a/9=27/37
(ķuvvet) 221b/7=11/80
2. Şiddet, zulüm, haksızlık
(baġy) 210b/2=10/90
(zūlm) 61b/5=3/108
(‘adv) 137a/4=6/108
(kerh) 78b/4=4/19
3. insafsız, haksız, adaletsiz
(żizā) 503b/5=53/22

bk. ķatıġ kūĉ, ķiŐiġe kūĉün birilmiŐ oġlan

kūĉ ķıl- zulmetmek, haksızlık etmek
(baġy) 433b/3=38/22
(iŐtāt) 433b/4=38/22
(zūlm) 502b/5=52/47
(‘avl) 75b/1=4/3

küç kılğan zulmeden, haksızlık eden

(zālim) 55a/2=3/57

(zallām) 177b/1=8/51

(zalüm) 250b/3=14/34

(el-mu'tedī) 496a/8=50/25

küç kılğan hālda zulmederek

(zālimine) 259b/7=16/28

küç kılğanraķ daha zalim

(azlem) 125b/8=6/21

küç kılın- zulmedilmek, haksızlığa uğramak

(zulm m.) 481b/3=46/19

küç kılınmış zulm görmüş, haksızlığa uğramış

(mazlüm) 273b/9=17/33

küç kılmak zulmetme, zulüm, haksızlık

(bağy) 143a/1=6/146

(zulm) 240b/7=13/6

(‘udvān) 520a/2=58/8

küçl ylt- gücü yetmek, muktedir olmak, yapabilmek

(istiṭā‘at) 178a/7=8/60

(iṭāķat) 26b/1=2/184

küçl yltgen gücü yeten, muktedir

(muķrin) 467b/6=43/13

küçlüg 1. güçlü, kuvvetli

(rükn) 221b/7=11/80

(‘ifrit) 363b/2=27/39

(ulu'l-ķuvvet) 376a/5=28/76

(zü'l-ķuvvet) 566a/6=81/20

(ķaviyy) 370b/8=28/26

2. şiddetli, çetin

(metin) 168a/8=7/183

3. güçlü, kuvvet ve kudret sahibi, esma-i hüсна

(el-ķaviyy) 220b/4=11/66

(el-metin) 500a/4=51/58

bk. ingen küçlüg

küçlüğ kıl- kuvvetlendirmek, takviye etmek
 (te'yîd) 521b/9=58/22
 (şedd) 559b/2=76/28

küçsüz güçsüz, zayıf
 (za'îf) 223a/4=11/91

küçe- zorlamak
 (ğasb) 290b/1=18/79
 (ikrâh) 305a/4=20/73

küçegen zalim, zorba
 (-) 370a/3=28/19

küçemek zorlama
 (ikrâh) 40a/3=2/256

küçemle- zorlamak
 (ikrâh) 339b/7=24/33

küçemlemek zorlama
 (ikrâh) 339b/7=24/33

küçemlen- zorlanmak, mecbur tutulmak
 (ikrâh m.) 268a/4=16/106

küçey güç, zor, çetin
 ('azîz) 248b/8=14/20
 ('asîr) 506a/2=54/8
 ('asîr) 347a/5=25/26

küçey aşut sarp yokuş
 (şa'üd) 555a/2=74/17

küçey kelgen ağır gelen, acı veren
 ('azîz) 199b/3=9/128

küçey yol meşakkatli yol
 (şukkat) 187a/8=9/42

küçeyrek en zor, en güç
 ('usrâ) 575a/7=92/10

küçeylik 1. şiddet

(be's) 89a/3=4/84

2. sıkıntı, zorluk, meşakkat

(seyyi'et) 158a/1=7/95

(žarrā') 202b/6=10/21

('usr) 536b/3=65/7

('usrat) 198a/1=9/117

(ğamrat) 331b/8=23/63

(kurh) 480b/8=46/15

küçeylik birle kır- hücum etmek, saldırmak

(iḳtiḫām) 574a/5=90/11

küçeylik kıl- güçlük çıkarmak

(te'āsür) 536a/9=65/6

küçeylik teggen sıkıntıya, dara düşen

(bā'is) 322a/8=22/28

küç- beklemek, intizar etmek   **krş. küy-**
(terabbuş) 188b/1=9/52**küdegü güveyi**   **krş. küyegü**

(ba'1) 33b/9=2/228

(zevc) 34a/9=2/230

küdegüsiz tışi evli olmayan, bekâr veya dul kadın

(eyyimet) 339a/8=24/32

küfr (A) Allah'a inanmama, inkâr etme, küfür

(küfr) 58a/2=3/80

bk. neme küfr ketürgen, Tangrıka küfr ketürmek

küfr ketrül- inkâr edilmek

(küfr m.) 97b/8=4/140

küfr ketür- inkâr etmek

(küfr) 120a/5=5/103

küfr ketürgen inkâr eden, kâfir

(kâfir) 66b/2=3/147

(keffār) 438a/5=39/3
 (kefūr) 323b/2=22/38

küfr ketürmek inkâr etme, inkâr
 (küfr) 99b/9=4/155
 (küfrân) 317b/5=21/94

kül kül
 (ramād) 248b/4=14/18

kül- 1. gülmek
 (zâhk) 192b/9=9/82
 2. alay etmek, gülmek
 (zâhk) 470a/5=43/47

külgen gülen, neşeli
 (zâhik) 565b/2=80/39

külmek gülme
 (-) 362a/3=27/19

küldür- güldürmek
 (izhāk) 504b/9=53/43

kümüş gümüş krş. **kümüş**
 (fiżzat) 185b/9=9/34

kümüş gümüş krş. **kümüş**
 (fiżzat) 558b/7=76/15

kün I güneş
 (sirāc) 349b/9=25/61
 (şems) 250a/9=14/33

kün batış yanı güneşin battığı yön, batı
 (mağrib) 161b/3=7/137

kün batmağı güneşin batışı, gurup
 (gurüb) 497a/5=50/39

kün toğar vaqtğa kirgen hâlde sabah vaktine girerken, sabaha ulaşırken
 (muşriķine) 255b/9=15/73

kün toğar vaqtga kirür vaqt hālda sabah vaktine girerken,
sabaha ulaşırken
(muşriķine) 354a/5=26/60

kün toğuş yanı güneşin doğduğu yön, doğu
(maşriķ) 161b/2=7/137

kün toğuşı singar güneşin doğduğu taraf
(şark) 294b/5=19/16

kün yaruk bolmışı vaqt kuşluk vakti
(işrāk) 433a/8=38/18

künning yarukı güneş ışığı
(zuħā) 563b/9=79/29

kün II gün
(nehār) 23a/9=2/164
(yevm) 16b/3=2/113

bk. bezek küni, bu kün, cem' küni, cezā küni, kıyāmat kün,
kıyāmat küni, ol kün, ol kün kim, song kün, tölengen kıyāmat kün

kün keçür- bir şeyi gün boyu yapmak, gün geçirmek
(zall) 354b/4=26/71

künnüng āhırı gecenin ilk saatleri
(aşil) 559a/8=76/25

künnüng avvalı sabahın ilk saatleri
(bukrat) 559a/8=76/25

künnüng öng vaqtı kuşluk vakti
(zuħā) 564a/9=79/46

künnüng song vaqtı akşam
('aşıyyet) 564a/9=79/46

kündüz 1. gündüz
(nehār) 200b/9=10/6
2. gündüzün
(bi'n-nehār) 130b/6=6/60

(nehâren) 549a/2=71/5

kündüz uyuyan gündüz vakti uyuyan
(kâ'il) 146b/3=7/4

kündüzle gündüzün, gündüz vaktinde
(nehâren) 203b/2=10/24

kürsî (A) taht
(kürsiyy) 434b/8=38/34

küwen- böbürlenmek, çalım satmak   krş. **kuvan-, kuwan-**
(merah) 393b/5=31/18
(temaṭṭi) 557b/2=75/33

küy- 1. gözetlemek, beklemek, intizar etmek   krş. **küd-**
(terabbuş) 516a/1=57/14
(mürâ'ât) 83b/4=4/46
(irtikâb) 506b/8=54/27
(terakḳub) 369b/9=28/18
(leyy) 67a/6=3/153
(nazar) 83b/6=4/46
(intizâr) 154b/7=7/71
2. beklemek, eğlenmek, mühlet vermek
(inzâr) 169b/8=7/195

küyen bekleyen, intizar eden
(müterebbiş) 310a/6=20/135
(rakîb) 223b/1=11/93
(mürteḳib) 475b/2=44/59
(râşid) 551a/6=72/9
(müntezir) 226a/3=11/122

küygü yır bekleme yeri, pusu
(mirşad) 562a/5=78/21

küymek 1. bekleme, intizar
(terabbuş) 33b/5=2/226
2. mühlet verme
(nezirat) 44b/6=2/280

küyügli bekleyen, intizar eden
(müntezir) 398b/2=32/30

küvegü güveyi krş. **küdegü**
(ba'1) 339a/1=24/31

küyül- mühlet verilmek, geciktirilmek
(inzâr m.) 124b/3=6/8

L

lafz (A) söz
(kelimet) 416a/3=35/10

lāğ (F) şaka, latife
(hezl) 571a/3=86/14

laķab (A) lakap
(laķab) 493b/5=49/11

la'net (A) lanet
(la'net) 243a/9=13/25

la'net kıl- lanet etmek
(la'n) 83b/7=4/46

la'net kılğan lanet eden
(lā'in) 23a/3=2/159

la'net kılın- lanet edilmek
(la'n m.) 338a/1=24/23

la'net kılınmış lanet edilmiş, lanetlenmiş
(racim) 254a/5=15/34
(mel'ün) 267b/1=16/98

Lāt (A) İslâmiyet'ten önce Arapların kutsal saydıkları putlardan biri
(lāt) 503b/3=53/19

laţif (A) lutufkâr, esma-i hüsna
(el-laţif) 136b/5=6/103

lāzım (A) lüzumlu, gerekli

bk. rahmeti lāzım, borç lāzım bolmuş

lāzım bolğan nirse lazım lâzım olan şey
(mağrem) 502a/6=52/40

levh (A) olmuş ve olacak, geçmiş ve gelecek her şeyin yazılı bulunduğu levha, Levh-i Mahfuz
(levh) 570b/2=85/22

Levhü'l-Mahfûz olmuş ve olacak, geçmiş ve gelecek her şeyin yazılı bulunduğu levha, Levh-i Mahfuz
(el-imâmu'l-mübîn) 420b/9=36/12
(ümmü'l-kitâb) 467a/2=43/4
(ğayb) 544a/2=68/47
(kitâb) 517a/8=57/22
(kitâbu'llâh) 399b/2=33/6
(el-kitâbu'l-mübîn) 409a/2=34/3

lâkin (F < A lâkin) fakat
(lâkin) 100b/6=4/162

Loḳmân (A) Kuran'da ismi geçen büyük zatlardan biri olup öğütleri ve ahlâkî, tıbbî sözleri ile tanınmıştır
(luḳmân) 393a/1=31/13

Lût (A) Hz. İbrahim'in yeğeni olup, Sodom ve Gomore halkını doğru yola getirmeye çalışmıştır
(lût) 155b/9=7/80

Lût kavmı Hz. Lut'un kavmi
(mü'tefikât) 191a/2=9/70

Lût kavminunḡ ḡonumları Hz. Lut'un kavminin yerleşim yerleri
(mü'tefikât) 545a/1=69/9

luḡf (A) lutuf, ihsan, bağış

luḡf ḡılḡan lutufkâr, ihsan ve bağış sahibi, esma-i hüсна
(el-laḡîf) 238a/1=12/100

M

ma'būd (A) ilâh, tanrı
(ilâh) 125b/5=6/19

mādām (A mā-dām) madem

mādām kim müddetçe, -dıkça
(mā) 36a/6=2/236
(mā dumtu) 122b/6=5/117
(mā dumtum) 119a/9=5/96,

mağrib (A) batı
(mağrib) 16b/8=2/115

bk. maşriķ taķı mağrib

mağribğa nisbetlig batıya tarafında olan
(ğarbiyy) 340a/4=24/35

mağribğa nisbetlig yır batı tarafındaki yer
(ğarbiyy) 372b/5=28/44

maħfūz (A) saklanmış, korunmuş

bk. Levhü'l-Maħfūz

maħrūm (A) mahrum
(maħrūm) 547b/2=70/25

bk. şevābdın maħrūm bolmak

maķām (A) yüksek mertebe, makam
(maķām) 278a/8=17/79

māl (A) mal
(şemer) 285b/8=18/34
(ħayr) 401a/5=33/19
(māl) 190b/5=9/69

bk. köp māl, tutğu māl bir-

māl içinde yitiglik zenginlik
(-) 80a/2=4/25

malāmat (A) kınama, ayıplama
(levmet) 113a/9=5/54

malāmat kıl- kınamak, ayıplamak
(levm) 229b/8=12/32

malāmat kılğan kınayan, ayıplayan
(lā'im) 113a/9=5/54
(levvām) 556b/2=75/2

malāmat kılınmış kınanmış, ayıplanmış
(melüm) 328a/5=23/6

malāmat kılış- birbirini kınamak
(telāvüm) 543a/3=68/30

malāmatğa sezā kınanmayı hak eden
(mülüm) 499a/7=51/40

Mālik (A) cehennemın hākimi ve kapıcısı olan ve zebanileri idare eden
melek
(mālik) 472a/5=43/77

ma'nā (A) anlam, manâ
(meşel) 279a/6=17/89

māni' (A) engel, mania
(berzah) 508b/7=55/20

Mārūt (A) Harut adlı melekle birlikte sihir ve büyü ile uğraşan meleğin
adı
(mārūt) 14b/8=2/102

maşhara (A) alay ve eğlence konusu
(maşhara) 113b/6=5/57

maşhara kıl- alaya almak

(sehr) 217b/1=11/38
(istihzā') 124a/4=6/5

mashara kılgan alay eden, eğlenen
(müstehzi') 256b/9=15/95

mashara kılganların cezasını bir- alay edenleri
cezalandırmak
(istihzā') 3a/8=2/15

mashara kılın- alaya alınmak
(istihzā' m.) 124b/5=6/10

maşrıq (A) doğu
(maşrıq) 25a/6=2/177

maşrıq takı mağrıb doğu ve batı
(maşrıkan) 469b/3=43/38

maşrıqğa nisbetlig doğuya ait, doğu tarafında olan
(şarkıyyet) 340a/4=24/35

maza (F) tat, lezzet

mazalıq lezzetli
(lezzetli) 427a/9=37/46

mazlüm (A) zulme uğramış olan

mazlüm bol- haksızlığa uğramak
(zulm m.) 465a/5=42/41

meclis (A) topluluk, meclis
(en-nādi) 577a/9=96/18

mecnün (A) deli, çılgın
(meftün) 542a/5=68/6

Me'cüc (A) kaynaklarda Yecüc ile birlikte geçer. Bunlar kıyamete
yakın ortaya çıkacakları rivayet edilen iki kavimdir
(me'cüc) 317b/7=21/96

meded (A) yardım

(meded) 292b/9=18/109

meded bir- yardım etmek

(medd) 170a/8=7/202

(imdad) 356b/8=26/132

meded birgüçl yardım eden

(mümid) 172a/2=8/9

meded kıl- yardım etmek

(imdad) 271a/7=17/6

Medine (A) Hicaz'da Hz. Muhammed'in türbesinin bulunduğu şehir

(medinet) 407a/4=33/60

Medyen (A) Medine ile Şam arasında, Hz Şuayb'in kavminin yerleştiği

beldenin adı

(medyen) 156a/8=7/85

meger (F) yalnız, sadece, ancak

(illā) 307b/6=20/103

(lemmā) 422a/3=36/32

bk. ermes ... meger, ermez... meger, irmes ... meger

mehr (A) evlenirken erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli,

mehir

(farizat) 36b/1=2/237

Mekke (A) Hicaz'da Hz. Muhammed'in doğduğu ve Kâbenin

bulduğu şehir

(ümmü'l-ķurā) 134b/8=6/92

(bekket) 60a/2=3/96

(mekket) 490b/7=48/24

Mekke ili Mekke şehri

(ümmü'l-ķurā) 461a/8=42/7

mekr (A) düzen, hile

(mekr) 419b/4=35/43

mekr kıl- hile yapmak

(mekr) 202b/8=10/21

mekr kılğan düzen kuran
(mākir) 54b/1=3/54

mekr kılışmak karşılıklı düzen kurma
(miḥāl) 241b/3=13/13

melik (A) hükümdar, melik
(melik) 231a/9=12/43

men ben (1. teklik şahıs zamiri)
(ene) 145b/2=6/163
(.) 5b/2=2/30

men' (A) yasaklama, engel olma

bk. 'azābdın men' kılın-

men' kıl- menetmek, alıkoymak
(ḥaşr) 181b/2=9/5

men' kılınmış menedilmiş, yasaklanmış
(ḥicr) 141a/5=6/138
(maḥzūr) 272b/7=17/20

Menāt (A) Mekke ile Medine arasındaki bir mevkiye bulunan ve bazı Arap kabilelerinin taptıkları putun adı
(menāt) 503b/4=53/20

menfa'at (A) fayda, menfaat
(metā') 269a/8=16/117
(nef') 241b/9=13/16
(menfa'at) 322b/7=22/33

menfa'at al- istifade etmek, faydalanmak
(temettu') 250a/3=14/30
(istimtā') 190b/6=9/69

menfa'at alḡu istifade etme, faydalanma, fayda
(metā') 374b/2=28/60

menfa'at alḡu nirse istifade edilecek şey
(mirfaḡ) 283a/6=18/16

(metā') 148a/9=7/24

menfa'at bir- fayda sağlamak
(temtī') 468b/6=43/29

menfa'at birmek fayda sağlama
(metā') 318b/9=21/111

menfa'at kıl- fayda vermek, yaramak
(iğnā') 48a/5=3/10
(nef') 122b/9=5/119

menfa'at kılğan faydası dokunan
(el-muğnī) 249a/1=14/21

menfa'at tegür- faydalandırmak
(temtī') 213a/4=11/3

menfa'atleri köp faydası çok olan, bereket kaynağı
(mübārek) 144a/9=6/155

menfa'atleri köp ağğan faydası çok olan
(mübārek) 134b/8=6/92

menfa'atlig faydalı
(kerīm) 512a/5=56/44

bk. üküş menfa'atlig

mengiz gibi
(ke) 249b/3=14/24

bk. anıng mengiz

mengizlig gibi, -e benzer   krş. meñizlig
(ke) 3b/2=2/17
(mişl) 34a/1=2/228

bk. anıñ mengizlig, anıng mengizlig, közi āfatlıg mengizlig baq-,
tağ mengizlig nirse, tamām ... mengizlig

mengliglik sevinç, memnuniyet, mutluluk

mengliglik bol- sevinç, mutluluk olmak
(tübā) 243b/7=13/29

mengü ebedî

mengü kalğan ebediyen kalan
(hâlid) 32a/6=2/217

mengze- benzemek
(muzāhe'et) 185a/7=9/30

mengzeş benzer, eş, emsal
(mişl) 145a/7=6/160

mengzeş- birbirine benzemek

mengzeşmegen benzeşmeyen, zıt
(zıdd) 299b/4=19/82

mengzeşik benzer, eş, emsal
(şekl) 436a/3=38/58
(şî'at) 414b/4=34/54
(mişl) 573a/1=89/8

menî (A) bel suyu, meni
(meniyy) 557b/4=75/37

meñizlig gibi, -e benzer   krş. **mengizlig**

bk. anıñ meñizlig

menzil (A) konak, menzil
(menzil) 200b/7=10/5

mercān (A) mercan
(mercān) 510a/5=55/58

mertebe (A) derece, mertebe
(derecet) 69a/4=3/163

Merve atlıg tağ Kâbe'ye yakın bir tepe olup, hac ve ümre yapanlar bu tepe ile Safa adlı tepe arasında yedi kez gidip gelirler
(mervet) 22b/7=2/158

Meryem (A) Hz. İsa'nın annesi
(meryem) 470b/8=43/57

meşālih (A çokluk) işe yarayan, ihtiyaç duyulan şey

bk. ew meşālihi

mescid (A) mescit
(mescid) 284a/6=18/21

bk. Ka'be yöresindeki mescid, tersā mescidi

Mescid-i Harām Kâbe'yi de içine alan mescidin adı
(mescidü'l-harām) 21b/7=2/149

Mescidü'l-Harām Kâbe'yi de içine alan mescidin adı
(mescidü'l-harām) 491b/1=48/27

meşel (A) misal, örnek
(meşel) 555b/4=74/31

meşel ur- misal vermek, misal getirmek
(zarbu'l-meşel) 249b/2=14/24

meşel urmak misal verme, misal getirme
(-) 4b/8=2/26

meşel urul- misal verilmek, misal getirilmek
(zuribe meşelen) 470b/8=43/57

mesh (A) bir şeyi elle sıvazlama

mesh kıl- meshetmek
(mesh) 105a/5=5/6

mesh (A) şeklini değiştirerek çirkin bir hale getirme

mesh kıl- şeklini değiştirerek çirkin bir hale getirmek
(mesh) 424a/7=36/67

Mesih (A) Hz. İsa'nın lakabı. Bu lakabı elini sürdüğü hastaları derhal iyileştirmesiyle almıştır

(mesih) 53a/5=3/45

meşakkat zorluk, sıkıntı, meşakkat
(kebed) 574a/2=90/4

Meş'arü'l-Harām hac zamanında Kâbe'de ziyaret edilecek muayyen yer
(meş'arü'l-harām) 29b/1=2/198

meşgül (A) bir işle uğraşan

meşgül bol- oyalanmak; ihmal etmek, ilgilenmemek
(telehhi) 564b/6=80/10

meşgül kıl- meşgul etmek, oyalamak
(şagl) 489a/3=48/11
(ilhā') 532b/5=63/9

meşgüllük meşguliyet
(şugul) 423b/5=36/55

metā' (A) mal, servet
(metā') 74a/2=3/197

bk. ew metā'ı

mevz (A) muz

mevz yıgaçı muz ağacı
(talh) 511b/8=56/29

meyl (A) meyletme

meyl kıl- yönelmek
(meyl) 92b/6=4/102

meyva (F) meyve
(ükül) 240a/9=13/4
(şemer) 4a/6=2/22
(cenā) 510a/2=55/54
(fākīhet) 423b/7=36/57

bk. çiçek meyvası, hoşlukğa (hoşlukğa) ketürgen meyva

meyva çıkar- meyve vermek
(işmār) 136a/6=6/99

meyva kıl- meyve vermek
(işmār) 141b/8=6/141

meyva yimek içinde kinglik kıl- bol bol yemek
(rat') 227b/2=12/12

meyvalıg meyveli
(zēvātu'l-ükül) 410b/5=34/16

meyvalıg büstān meyve bahçesi
(hadikat) 365a/7=27/60

meyvalıg nerse meyveli, bereketli şey
(tayyib) 481b/4=46/20

meyvelendür- meyvelendirmek

bk. yığaçlarını meyvelendürgen

Mışr (A) Afrikanın kuzeyinde bir ülke adı
(mışr) 210a/3=10/87

midād (A) mürekkep
(midād) 292b/8=18/109

mihrāb (A) mihrap
(mihrāb) 52a/8=3/39

mihrāb tamı mihrap duvarı
(mihrāb) 433b/2=38/21

Mikāyil (A) vazifesi rızıkların taksimi olan dört büyük melekten biri
(Mikāl) 14a/9=2/98

ming bin
(elf) 577b/3=97/3

minnet (A) başa kakma
(menn) 41b/9=2/264

minnet kıl- başa kakmak
(menn) 494b/4=49/17

minnet koy- iyilik etmek, lutfetmek
(menn) 494b/5=49/17

mîrâş (A) miras
(mîrâş) 71b/4=3/180
(turâş) 573a/9=89/19

mîrâş al- miras almak, vâris olmak
(virş) 166b/5=7/169

mîrâş alğan mirasçı, vâris
(vâriş) 328a/8=23/10
(mevlâ) 81a/8=4/33

mîrâş alın- miras alınmak
(virş m.) 77a/9=4/12

mîrâş bir- miras bırakmak
(îrâş) 298a/6=19/63

mîrâşh vâra (F) mirasçı, varis
(ehl) 90b/3=4/92

miskîn (A) fakir, yoksul
(miskîn) 556a/3=74/44

mişl (A) eş, emsal, benzer
(mişl) 480a/7=46/10
(nidd) 4a/7=2/22

bk. hîlâf kılğanmişl, muhâlifmişl

mu'ayyen (A) tayin edilmiş, belli

mu'ayyen kılınmış vâkt tayin edilmiş vakit
(mîkât) 562a/2=78/17

mûğ (F) ateşe tapan
(mecûsiyy) 321a/3=22/17

muḥālefet (A) karşı çıkma, muhalefet

muḥālefet kıl- karşı çıkmak, muhalefet etmek
(muḥāddet) 189b/9=9/63
(muḥālefet) 222b/6=11/88

muḥālefet kılmak karşı çıkma, muhalefet etme
(şikāk) 19b/9=2/137

muḥālif (A) aykırılık gösteren, uymayan, uygun olmayan

muḥālif bolğan neng uygun olmayan, aykırı şey
(nidd) 439a/2=39/8

muḥālif mişl uygun olmayan, uygunsuz misil
(nidd) 412b/3=34/33

Muḥammed (A) En son peygamber. Kendisine Kur'an adlı kitab indirilmiş olup, "tekrar tekrar övülmüş, methedilmiş" manasına gelen bu isim ilk olarak Hz. Muhammed'e verilmiştir.
(muḥammed) 65b/9=3/144

muḥkem (A) kuvvetli, sağlam
(merşüş) 528b/5=61/4
(şedid) 561b/7=78/12

muḥkem kıl- sağlamlaştırmak, sabit ve muhkem kılmak
(ibrām) 472a/7=43/79

muḥkem kılğan sağlamlaştıran, muhkem kılan
(mübrim) 472a/7=43/79

muḥkem kılın- sağlamlaştırılmak, muhkem kılınmak
(ihkām) 213a/1=11/1

muḥkemlük sağlamlık
(mirret) 503a/4=53/6

muḥrim (A) ihrama giren, ihramlı
(ḥarām) 119a/9=5/96

muḥtāc (A) ihtiyacı olan, muhtaç

(faķir) 370b/4=28/24

muhtelif (A) muhtelif
(ŧettā) 575a/4=92/4
(kiddet) 551a/9=72/11

muhtelif bol- ihtilāfa dūŧmek
(ŧüçür) 86a/5=4/65

muhtelif bolmak muhtelif olma, çeŧitlilik
(ihtilāf) 387b/1=30/22

muhtelif kılıkıĝ zıt huylu
(müteŧākis) 441a/4=39/29

mukim (A) yaŧayan, ikāmet eden, bulunan
(eŧ-sāvi) 372b/8=28/45

mukim bol- 1. ikāmet etmek, yaŧamak, bulunmak
(ĝanā') 157b/5=7/92
2. bir yerde bir süre eĝlenmek, oyalanmak, durmak
(mukŧ) 301a/8=20/10

mukim bolĝu yir ikāmet edecek yer
(meŧvā) 385a/9=29/68

mukim bolmak ikāmet etme
(ikāmet) 265a/8=16/80

mukimluk ikāmet etme
(mukāmet) 418b/2=35/35

muktedā (A) önde bulunan
(selef) 470b/7=43/56

mu'min (A) iman eden, mümin   krŧ. **mü'min**
(mü'min) 146a/3=7/2

mu'min er iman etmiŧ erkek
(mü'min) 403a/9=33/36

mu'min eren iman etmiŧ erkek
(mü'min) 406b/7=33/58

mu'min tişl iman etmiş kadın
(mü'minet) 527b/9=60/12

mu'mına (A) iman etmiş kadın

mu'mına hatun iman etmiş kadın
(mü'minet) 515b/2=57/12

mu'mına tişl iman etmiş kadın
(mü'minet) 570a/4=85/10

mun- bunamak

munmakka nisbet kıl- bunaklıkla itham etmek
(tefnid) 237a/7=12/94

munda burada
(hāhunā) 357a/8=26/146

mundagok böyle, böylece aynen böyle
(kezālik) 17a/4=2/118

mung sıkıntı

mungsız sıkıntısı olmayan, sıkıntısız

mungsız kıl- sıkıntı ve ihtiyacını gidermek, müstağni kılmak
(iğnā') 224a/3=11/101

mungsuз ihtiyacı ve sıkıntısı olmayan, müstağni, esma-i hüsna
(el-ğaniyy) 60a/6=3/97

mungsuз bol- muhtaç olmamak, müstağni olmak
(istiğnā') 533b/6=64/6

mungsuз kıl- sıkıntı ve ihtiyacını gidermek, müstağni kılmak
(iğnā') 205a/2=10/36

mungsuзluk ihtiyaçsızlık

mungsuзluk da'vāsını kıl- muhtaç olmadığını iddia etmek
(istiğnā') 575a/6=92/8

munğabız (A) sıkılmış, daralmış

munğabız bol- tiksilmek
(işmi'zâz) 442b/5=39/45

munlar bunlar

(hâ'ulâ) 474a/3=44/22
(.) 17a/5=2/118

bk. uş munlar

munuñ bunun krş. **munung**
(.) 194b/7=9/95

munuñ için kim diye, için
(li) 194b/6=9/95

munung bunun krş. **munuñ**
(.) 225b/9=11/120

bk. tā munung için kim

munung birle şundan ötürü, dolayı, için
(bi-enne) 448b/1=40/22

munung birle kim şundan ötürü, dolayı, için
(bi-enne) 25a/4=2/176
(bi-mâ) 61b/2=3/106

munung tig bu şekilde, bunun gibi, böyle
(hâkezâ) 363b/9=27/42

munung için bunun için, diye, için
(li) 174a/9=8/30

munung için kim bunun için ki, diye, için
(key) 302a/8=20/33
(li) 21a/5=2/144
(li-key) 319b/7=22/5

murdâr (F) pis, murdar
(rics) 322b/2=22/30

Mūsā (A) Kendisine Tevrat adlı kitap indirilen peygamber
(mūsā) 301b/8=20/17

muşāhere (A) evlenme yoluyla meydana gelen akrabalık

muşāhere kılğan tîşi evlilik yoluyla akraba olan kadın
(şîhr) 349a/7=25/54

musahḥar (A) emir altına giren, boyun eğen, ram olan
(musahḥar) 153a/1=7/54

musahḥar kıl- itaat ettirmek, emrine vermek, ram etmek
(tezlil) 424b/4=36/72
(teshîr) 316a/9=21/79

musahḥar kılınmış ḥâlda itaatkâr hale getirilerek, boyun eğdirilerek
(musahḥarâtin) 258a/8=16/12

musallaṭ (A) rahatsız eden, musallat olan, sıkıştıran
(cebbâr) 497b/2=50/45

musallaṭ kıl- musallat etmek
(teslî) 90a/2=4/90

muşîbet (A) belâ, musibet
(seyyi'et) 214a/3=11/10
(muşîbet) 22b/4=2/156

muṭâbîḳ (A) birbirine uygun
(tıbâḳ) 539b/4=67/3

bk. biri biringe muṭâbîḳ

muṭṭali' (A) bilgi sahibi olan, haberdar

muṭṭali' bol- haberdar olmak
(ittîlâ') 299a/9=19/78
(zuhûr 'alâ) 339a/5=24/31

muṭṭali' bolun- bilinmek, malûm olmak, anlaşılmak
('aşr 'alâ m.) 120b/8=5/107

muṭṭalī' kıl- haberdar etmek

(iṭlā') 71a/8=3/179

(izhār 'alā) 552b/1=72/26

(i'sār) 284a/2=18/21

muvāfaḳat (A) anlaşma

muvāfaḳat kemişmek barıştirma, ara bulma

(tevfik) 85b/9=4/62

muvāfaḳat kıl- uymak

(muvāṭa'at) 186b/1=9/37

muvāfık (A) uygun

(vifāk) 562a/7=78/26

mübālaḡat (A) abartma, mübalāḡa

(ḡarḳ) 563a/2=79/1

bk. fesād içinde mübālaḡat kıl-

mübāşeret (A) dokunma, cinsî münasebette bulunma

mübāşeret kıl- dokunmak, cinsî münasebette bulunmak

(mübāşeret) 27a/9=2/187

mücāhede (A) cihat etme, savaşıma

mücāhede kıl- cihat etmek, savaşmak, mücadele etmek

(mücāhedet) 385a/9=29/69

müheyyā (A) kolaylaştırılmış olan

müheyyā kıl- kolaylaştırma

(teysir) 575a/7=92/10

mühlet (A) vade, mühlet

bk. az mühlet

mühlet bîr- mühlet vermek

(imlā') 324a/3=22/44

(imhâl) 571a/4=86/17
 (temhîl) 553a/9=73/11
 (inzâr) 254a/6=15/36

mühlet biril- mühlet verilmek
 (inzâr m.) 23a/7=2/162

mühlet birilmiş mühlet verilmiş
 (münzar) 147a/9=7/15

mühr (F) 1. mühür
 (hîtam) 568a/6=83/26
 2. mühür; nihayet, son
 (hâtem) 404a/6=33/40,

mühr kılınmış mühürlenmiş, mühürlü
 (mahtûm) 568a/6=83/25

mühr ur- mühür basmak, mühürlemek
 (hatm) 424a/4=36/65
 (tab') 209a/2=10/74

mühr urul- mühür basılmak, mühürlenmek
 (tab' m.) 531b/7=63/3

müjde (F) müjde
 (büsrâ) 172a/3=8/10

müjde bir- müjde vermek, müjdelemek
 (tebşîr) 221a/2=11/71

müjde birgen müjde veren, müjdeleyen
 (beşîr) 107b/7=5/19
 (mübeşşîr) 349a/9=25/56

müjde birgenlik müjde verme, müjde
 (büsrâ) 360b/3=27/2

müjde birgenlik hâli üze müjde ile, müjdeleyerek
 (mübeşşîren) 529a/2=61/6

müjde birgillî müjde veren, müjdeleyen
 (beşîr) 365b/6=27/63

(mübeşşir) 281a/2=17/105

müjde biril- müjde verilmek, müjdelenmek
(tebşir m.) 262b/6=16/59

mükāteb (A) bazı şartlara bağlı olarak hürriyetine kavuşmak üzere efendisiyle anlaşma yapmış olan köle
(rakābet) 189b/1=9/60

mükerrer (A) tekrarlanmış

mükerrer bolğan tekrarlanan, tekrar edilen
(meşānī) 440b/2=39/23

mükerrer okunğan tekrar tekrar okunan
(meşānī) 256b/2=15/87

mülk (A) güç, kudret, saltanat
(sultān) 545b/8=69/29
(mülk) 281b/2=17/111
(meleküt) 168b/1=7/185

bk. ol kim mülk anga vācib bolur

mü'min (A) iman eden, mümin   krş. **mu'min**
(mü'min) 63b/8=3/124

mümteni' (A) çekinen

mümteni' bolğan çekinen
(muntaşır) 507b/4=54/44

mün- 1. binmek
(rakb) 289b/4=18/71
2. eklenmek, katılmak
(rakb) 385a/2=29/65

münügli binici, süvari
(rākib) 36b/6=2/239

münügliler kervan
(rakb) 176a/2=8/42

münāfık (A) iki yüzlü, münafık
(münāfık) 407a/3=33/60

münāfık eren iki yüzlü, münafık erkek
(münāfık) 515b/5=57/13

münāfık tışı iki yüzlü, münafık kadın
(münāfıkāt) 515b/5=57/13

münāfıklık nifak, münafıklık
(nifāk) 195b/5=9/101

müngeş- binieşmek

müngeşgen birbiri üstüne binen, üstüste yığılan
(müterākib) 136a/4=6/99

bk. biri biringe müngeşmiş

müntehā (A) son

bk. Sidretü'l-Müntehā

münük binek hayvanı
(raküb) 424b/5=36/72

müsāfir (A) yolcu
(-) 46a/1=2/283

müstaḥıķ (A müstaḥıķķ) hak etmiş

müstaḥıķ bol- hak etmek
(istiḥkāk) 120b/8=5/107

müsülmān (F) müslüman
(mü'min) 402a/1=33/25
(ḥanif) 578a/6=98/5
(müslim) 43a/7=68/35

bk. rāst müsülmān

müsülmān bol- müslüman olmak
(islām) 489b/8=48/16

müsülmān bolġan tiġl müslüman kadın
(müslimet) 403a/3=33/35

müsülmān eren müslüman erkek
(müslim) 403a/3=33/35

müsülmānliġ müslümanlık
(dīn) 19a/3=2/132
(islām) 139b/1=6/125

bk. rāst müsülmānliġ üze

müsülmānliġ ħālda müslüman olarak, Allah'a yönelerek
(ħanīfen) 60a/1=3/95

müŧrik Allah'a ortak koŧan kimse
(müŧrik) 185b/6=9/33

müt'a (A) boşanan kadına ayrılma bedeli verme

müt'a bir- boşanan kadına ayrılma bedeli vermek; faydalandırmak
(temti') 404b/9=33/49

müt'a birmek boşanan kadına ayrılma bedeli verme
(metā') 36a/8=2/236

müt'a kıl- faydalanmak
(temettu') 28b/9=2/196

müteħayyir (A) ŧaŧırmıŧ, ŧaŧkın
(ħayrān) 132a/6=6/71

müteħayyir bol- ŧaŧırmak, ŧaŧkına dönmek
(beraġ) 556b/5=75/7
(beht m.) 40b/5=2/258
(teyh) 108b/4=5/26
(zuhül) 319a/3=22/2
(ameh) 255b/8=15/72

müteħayyir kılın- ŧaŧırtılmak
(tesħir m.) 253a/4=15/15

mütekāşır (A) hakir, alçak
(hāşī‘) 465b/2=42/45

mütekebbir (A) kibirlenen, büyüklük taslayan
(cebbār) 294b/3=19/14
(muhtāl) 82a/7=4/36
(el-‘ālī) 331a/2=23/46
(mütekebbir) 445b/2=39/72

mütenākız (A) birbirine muhalif, zıt
(muhtelif) 497b/7=51/8

mütereddid tereddüt eden
(müzebzeb) 98a/9=4/143

mütevāzī‘ (A) alçak gönüllü, mütevazı
(muḥbit) 323a/1=22/34

müyesser (A) nasip olan

müyesser bol- nasip olmak
(inbigā‘) 434b/9=38/35

N

nafaqa (A) nafaka
(nafaqat) 43a/3=2/270

nafaqa bir- nafaka vermek
(infāk) 536a/7=65/6

nafaqa birmek geçimlik, nafaka verme
(metā‘) 36b/8=2/240

nafaqa kıl- yardımda bulunmak
(infāk) 532a/9=63/7

nafaqa kılğan yardımda bulunan
(münfiq) 49a/6=3/17

nā-gāh (F) ansızın, birdenbire
(bağteten) 158a/3=7/95

nā-ḥaḳ (F) haksız

nā-ḥaḳ yirde haksız yere
(bi-ğayri'l-ḥaḳḳ) 9b/1=2/61

nā-ḥoş (F) hoş olmayan, hoş gitmeyen

nā-ḥoş kelgen nirse hoş olmayan, hoş gitmeyen şey
(ezā) 33a/4=2/222
(me'arrat) 491a/3=48/25

nā-ḥoş körülmiş çirkin görülmeyen, beğenilmeyen, hoş gitmeyen
(kurh) 31b/6=2/216
(mekrüh) 274a/9=17/38

naḥs (A) uğursuz
(naḥs) 506b/2=54/19
(naḥis) 456b/3=41/16,

naḳir (A) hurma çekirdeğinde bulunan küçük oyuk, zerre
(naḳir) 95b/3=4/124

na'leyn (A) bir çift pabuç
(na'lān) 301b/2=20/12

namāz (F) namaz
(secdet) 497a/6=50/40
(şalāt) 7a/3=2/43

bk. artuqsı namāz ḳıl-, ikindü namāzı, orta namāz, tang namāzı

namāz ḳıl- namaz kılmak
(rükū') 7a/4=2/43
(tesbiḥ) 52b/5=3/41
(.) 581b/6=108/2

namāz ḳılğan namaz kılan
(rāki') 7a/4=2/43

(el-muşallî) 581b/3=107/4

namâz kılgu yir namaz kılacak yer
(muşallâ) 18a/3=2/125

namâznung okımağı namaz kılarken okunan dua, namaz duası
(şalât) 281a/9=17/110

nâr (F) nar
(rummân) 510a/9=55/68

nâ-reside (F) küçük çocuk, bebek
(tıfl) 319b/8=22/5

nâ-reside oğlan henüz bulûğ çağına gelmemiş çocuk
(tıfl) 339a/5=24/31

navbat (A) sıra ile yapılan görev

navbat kıılış- sıra ile yapmak
(mu'âkabet) 527b/7=60/11

navbatlaş- nöbetleşmek

navbatlaşgan nöbetleşen
(mu'aqqib) 241a/5=13/11

nazarlıg basiret sahibi
(muştebşir) 382a/8=29/38

nâzük (F) güzel, hoş, nazik
(heżim) 357b/1=26/148

ne ne (soru zamiri)   **krş. ni**
(mâ) 10b/2=2/70
(mâ-zâ) 353a/2=26/35

ne bar ne var, ne oluyor
(mâ) 254a/3=15/32

ne irür ne var, ne oluyor
(mâ) 515a/5=57/10

ne kim ne ki, her ne
 (mā) 16a/3=2/110
 (mā-zā) 367a/4=27/84
 (men) 84a/5=4/49
 (mehmā) 161a/2=7/132

ne neng hangi şey
 (mā) 20b/2=2/142
 (mā-zā) 104b/2=5/4

ne ol nedir, ne oluyor
 (mā) 138b/1=6/119

ne ol kim hangi şey ki
 (mā-zā) 392b/6=31/11

ne şeklen ne biçim, nasıl
 (keyfe) 555a/3=74/19

ne turur ne oluyor
 (mā) 88a/4=4/78

ne turur ol nedir, ne, hangi şey
 (mā-zā) 82b/4=4/39

ne turur ol kim hangi şey ki
 (mā-zā) 419a/5=35/40

ne için niçin
 (lime) 13b/2=2/91
 (lev-lā) 128b/1=6/43

ne'am (A) hayvan
 (ne'am) 119a/3=5/95

necāt (A) kurtuluş
 (mefāzet) 444a/7=39/61

neçe nice krş. neşe, niçe, nişe
 (kem) 309b/2=20/128

neçe köp nice nice, pek çok
 (ke'eyyin) 324b/2=22/48

neçe niçe nice nice, pek çok
(kem) 146b/2=7/4

nedāmet (A) pişmanlık
(hasret) 296a/8=19/39

nefs (A) kendi, nefis
(nefs) 523b/7=59/9

bk. öz nefis

nefs hevāsı nefis arzusu, heva ve heves
(hevā) 434a/5=38/26

neme ne, nasıl, ne kadar, ne derecede

neme eşitgen ne kadar (iyi) işitici
(esmi') 284b/6=18/26

neme işitgen ne kadar (iyi) işitici
(esmi') 296a/6=19/38

neme körgen ne kadar (iyi) gören
(ebşir) 284b/6=18/26

neme körklüg ne kadar güzel
(ni'me) 65a/5=3/136

neme küfr ketürgen ne kadar nankör
(mā ekfere) 565a/2=80/17

neme şabr kılğan ne kadar sabırlı
(mā aşbera) 25a/3=2/175

neme yahşısı ne güzel, ne kadar güzel
(ni'me) 70b/3=3/173

neme yahşısı nırse ne güzel şey, ne kadar güzel şey
(ni'me) 85a/5=4/58
(ni'immā) 43a/5=2/271

neme yawuz ne kötü, ne kadar kötü

(bi'se) 493b/6=49/11
 (sā'e) 141a/1=6/136

neme yawuz nirse ne kötü şey, ne kadar kötü şey
 (bi'se) 13a/6=2/90

neng ne (soru zamiri)
 (mā) 556a/1=74/42
 (mā-zā) 485b/6=47/16

bk. muhālif bolğan neng, ne neng

nerse nesne, şey krş. **nirse**
 (şey') 176a/1=8/41
 (mā) 250b/1=14/34

bk. arıĝ nerse, asıĝ alĝu nerse, biçilgen nerse, ĥarc kılğan nerse, meyvalıĝ nerse, ol nerse kim, örtüĝlüĝ nerse iste-

nesh (A) hükmünü kaldırma, iptal etme

nesh kıl- hükmünü kaldırmak, iptal etmek
 (nesh) 15b/2=2/106

Nesr (A) Hz. Nuh'un kavminin taptığı putlardan birinin adı
 (nesr) 550a/1=71/23

neşāt (A) sevinç
 (merah) 274a/7=17/37

neşe niçin krş. **nişe**
 (lime) 55b/8=3/65

neteg nasıl
 (ennā) 52b/1=3/40
 (keyfe) 5a/6=2/28

neteg kim nasıl ki, nitekim, gibi
 (ke) 286b/8=18/45
 (ke-mā) 3a/4=2/13
 (keyfe) 47b/4=3/6
 (lemmā) 5b/9=2/33

nev' (A) tür, cins, nevi
(zevc) 557b/5=75/39

nev' kılu bir- sınıflara ayırır vermek
(-) 466a/6=42/50

nevmîd (F) ümitsiz
(müblis) 472a/3=43/75
(hâ'ib) 64a/7=3/127
(şakıyy) 293b/5=19/4
(kâniṭ) 255a/4=15/55
(ye'ūs) 278b/6=17/83,

nevmîd bol- ümidini kesmek, ümitsiz olmak
(iblās) 386b/4=30/12
(ḥaybet) 304a/5=20/61
(kunūṭ) 443b/3=39/53
(ye's) 528a/6=60/13
(isti'ās) 235b/3=12/80

nevmîd bolğan ümitsiz
(müblis) 332b/7=23/77
(ye'ūs) 214a/2=11/9

nevmîdlik ümitsizlik

nevmîdlik zâhir kılgan ümitsizliğini açığa vuran, çok ümitsiz
(ye'ūs) 460a/2=41/49

neyise (?) neyse, nasılsa
(ammā) 375a/4=28/67

neẓr (A) adak, nezir
(neẓr) 322a/8=22/29

neẓr kıl- adamak
(neẓr) 295b/1=19/26

ni ne krş. ne
(mā) 351a/1=25/77

ni kım ne ki
(mā) 64a/9=3/129

niçe nice krş. **neçe, neşe, nişe**
(kem) 30b/7=2/211

niçe köp nice nice, pek çok
(ke'eyyin) 66a/6=3/146

niçe niçe nice nice, pek çok
(ke'eyyin) 485a/5=47/13
(kem) 503b/9=53/26

niçeme ne kadar

bk. eger niçeme, eger niçeme kim

niçeme kim her ne kadar, ise bile, ise dahi
(ve-lev) 32b/8=2/221

nidā (A nidā') çağırma, seslenme

nidā kıl- seslenmek, nida etmek
(münādāt) 351b/8=26/10

nidā kılın- seslenilmek, nida olunmak
(münādāt m.) 361a/4=27/8

nifāk (A) münafıklık, iki yüzlülük

nifāk kıl- münafıklık etmek
(münāfaqat) 69b/4=3/167

nikāh (A) nikâh
(nikāh) 75b/6=4/6

nikāh kıl- nikâhlamak, nikâhlanmak, evlenmek
(nikāh) 75a/7=4/3

nikāh kılmak nikâhlama, nikâhlanma
(-) 36a/3=2/235

nikāh kılmak tile- evlenmeyi arzu etmek
(istinkāh) 405a/6=33/50

nikāh kılu bir- nikâhlayıvermek, evlendirivermek
(inkāh) 370b/8=28/27

nikāhğa yarağ yitmek evlenmek için yeterli varlığa ve güce sahip
olma
(nikāh) 339b/2=24/33

nik-baht (F) iyi talihli
(se'id) 224a/9=11/105

nik-baht bol- mesut ve bahtiyar olmak
(se'd) 224b/4=11/108

nime ne, nasıl, ne kadar, ne derecede

nime yawuz ne kötü, ne kadar kötü
(bi'se) 223b/8=11/98

ni'met (A) iyilik, lutuf, ihsan, nimet
(elā) 505a/6=53/55
(belā') 474b/3=44/33
(ni'met) 60b/9=3/103
(ne'mā') 214a/2=11/10
(ne'im) 325a/8=22/56

ni'met biril- nimetlendirilmek, refaha erdirilmek
(itrāf m.) 225b/3=11/116

ni'met birilmiş nimetlendirilmiş, refaha erdirilmiş
(mutrāf) 512a/5=56/45

ni'metlig 1. nimetli
(ne'im) 543a/7=68/34
2. nimet ve refah içinde bulunan, mesut
(fākih) 423b/5=36/55

ni'metlig kııl- nimetlendirmek, refaha erdirmek
(itrāf) 330a/5=23/33
(ten'im) 573a/5=89/15

ni'metlig kıılın- nimetlendirilmek, refaha erdirilmek
(itrāf m.) 311b/2=21/13

nırde nerede

nırde kim her nerede
 (eyne-mā) 21b/5=2/148
 (ḥayṣu) 28a/1=2/191
 (ḥayṣu mā) 22a/1=2/150

nırdın nereden

(ennā) 52a/3=3/37
 (min ḥayṣu) 21b/7=2/149

nırge nereye

(eyne) 566a/9=81/26

nırge kim her nereye

(eyne-mā) 16b/8=2/115

nırse şey krş. **nerse**
 (ellezī) 441b/3=39/35
 (şey') 79a/1=4/20
 (mā) 527b/8=60/11

bk. açuk nırse, ant içgü nırse, arıgnırse, arḫuru koyğan nırse, artuksı nırse, āsān bolğan nırse, asıgsız nırse, atḡu nırse, az nırse, baḡlaḡu nırse, banıp yigesı nırse, birikmiş nırse, boyunga asılğan nırse, boḡazlanğan nırse, çözüngen nırse, emgenmegü tig nırse, eşitmiş nırse, ḥor nırse, içegüde turğan nırse, içgü nırse, içgü nırse kıl-, i'tibār alḡu nırse, Ka'baḡa ıdılgan nırse, Ka'beḡe idilgen nırse, kapsaḡan nırse, qarār kılḡu nırse, qarārsız nırse, kedḡü nırse, kerekmez nırsege kelmek, kişige ingen nırse, kögüz içindeki nırse, kölige kılğan nırse, köngül içindeki nırseler, köngüldeki nırseler, körklüg nırse, körksüz nırse, lāzım bolğan nırse, menfa'at alḡu nırse, nā-ḥoş kelgen nırse, neme yahşı nırse, neme yawuz nırse, ol nırse kim, örtüglüg nırse, saḡıḡu nırse, sarıḡan nırse, řāk mengizlig nırse, tamuḡluḡlardın aḡan nırse, tapunḡu nırse, tayanḡu nırse, tiriglik birgen nırse, tirilḡü nırse, toklanḡu nırse, töşengü nırse, tutḡu nırse, unḡu nırse, uymaḡḡa sezā nırse, va'de kılmiş nırse, yakınraḡ nırse, yaşarḡan nırse, yawuzluk içinde ḡaddin keçgen nırse, yigü nırse

nırse birilmegen mahrum bırakılan, mahrum

(maḡrüm) 498a/7=51/19

nirselerlig nesne sahibi

bk. örtgen nirselerlig

nirselig nesne sahibi

bk. yawutğu nirselig hâl üze

nisbet (A) akrabalık, hısımlık
(neseb) 334a/5=23/101

bk. 'aczkâ nisbet kılı, arıqlıqqa nisbet kıl-, munmakqa nisbet kıl-,
yalğanga nisbet kıl-, yalğanga nisbet kılğan, yalğanga nisbet kılın-,
yalğanga nisbet kılmak, yazuqqa nisbet kılmak

nisbet kılğan erkek soy sop sahibi erkek
(neseb) 349a/7=25/54

nisbetlig ilgili, alâkalı

bk. İdige nisbetlig, mağribğa nisbetlig, mağribğa nisbetlig yir,
maşriqğa nisbetlig

nişân (F) 1. işaret, alâmet, belirti, nişan
(eşer) 390b/4=30/50
(âyet) 17a/4=2/118
(sîmâ) 43b/5=2/273
(şeraf) 486a/1=47/18
(‘ilm) 471a/4=43/61
(‘alâmet) 258b/6=16/16
2. iz, yara izi
(şiyet) 258b/6=16/16

nişân kıl- işaretlemek, damga basmak
(vasm) 542b/1=68/16

nişân kılğan işaretleyen
(müsevvim) 64a/3=3/125

nişân kılınmış işaretlenmiş
(müsevvem) 499a/1=51/34

nişânlıq işaretlenmiş

(müsevven) 222a/3=11/83

nişānılg kılınmış işaretlenmiş
(müsevven) 48b/7=3/14

nişe niçin krş. **neçe, neşe, niçe**
(lime) 56a/2=3/66

niyābet (A) vekālet, vekillik

niyābet kıl- yerini tutmak
(iğnā') 184b/1=9/25

noķřān (A) eksiklik
(ħasār) 278b/5=17/82

Nūh (A) Kur'an'da adı geçen üçüncü peygamberdir. Kavmi kendisini dinlemediği için ceza olarak su tufanı olmuş ve her řey suyun altında kalmıştır. Sadece Allah'a iman edenler ve her canlı varlıktan bir çift gemiye binerek kurtulmuştur.
(nūh) 101a/1=4/163

nūr (A) iřık, aydınlık, nur
(nūr) 185b/3=9/32

nū-sipās (F) nankör
(kefūr) 418b/5=35/36

nū-sipāsılık nankörlük

nū-sipāsılık kıl- nankörlük etmek
(küfr) 363b/6=27/40

nū-sipāsılık kılğan nankörlük eden, nankör
(kāfir) 352a/7=26/19
(kenūd) 579a/4=100/6

nuşret (A) 1. zafer
(feth) 398a/9=32/28
2. yardım
(furķān) 174a/6=8/29
(velāyet) 286b/6=18/44

nuşret bir- yardım etmek
(ta'zîr) 106b/1=5/12

nuşret birgen yardım eden, yardımcı
(naşîr) 400b/8=33/17

nuşret biril- yardım edilmek, yardım görmek
(naşr m.) 424b/7=36/74

nuşret tile- yardım istemek
(istiftâh) 13a/4=2/89

nuţfe (A) meni, nutfe
(nuţfe) 257b/6=16/4

O

o o (3. teklik şahıs zamiri) krş. ol
(hüve) 257b/6=16/4

o kim erse kim o kişi ki, o kimse ki
(men) 491a/4=48/25

oçğur- (?) bağırmaq, haykırmak
(na'k) 24b/1=2/171

oğ kefalet

oğğa kir- kefil olmak
(kefl) 53a/2=3/44

oğğa (oğka) kirgen kefil olan, kefil
(ze'im) 234b/6=12/72
(kabil) 279b/2=17/92

oğlan 1. çocuk, evlât
(veled) 16b/9=2/116
2. çocuk, evlât; nesil, soy

(zürriyet) 52a/6=3/38

3. erkek çocuk, oğul

(ibn) 236a/9=12/87

(gülm) 52b/2=3/40

4. küçük çocuk

(şabiyy) 295b/5=19/29

(velid) 87a/7=4/75

5. bulûğ çağına yaklaşmış çocuk, genç

(gülm) 501a/9=52/24

(velid) 511b/2=56/17

bk. karın içinde oğlan, kişiğe küçün birilmiş oğlan, nâ-reside oğlan, okunmuş oğlan

oğlan ıgı doğum sancısı

(meḥāz) 295a/4=19/23

oğlan oğlanı torun

(ḥāfid) 264a/7=16/72

oğlan tıyğan yir rahim

(-) 33b/8=2/228

oğlanlar çocuklar, evlâtlar; nesil, soy

(benün) 423b/9=36/60

(zürriyet) 42b/1=2/266

(zürriyât) 134a/3=6/87

(esbât) 19b/5=2/136

(nesl) 396b/1=32/8

oğlanlık çocukluk, küçüklük

oğlanlık ḥâlda küçük olduğu halde, çocukken

(şabiyyen) 294b/1=19/12

(veliden) 352a/6=26/18

oğrı hırsız

(sârik) 234b/8=12/73

oğrı kıl- hırsızlık yapmak, çalmak

(serak) 528a/1=60/12

oğrı kılğan er hırsızlık yapan erkek

(sârik) 110a/6=5/38

oğrı kılğan tîşi hırsızlık yapan kadın
(sâriķat) 110a/6=5/38

oğsınmaq (?) böbürlenme, kibir
(‘uluvv) 377a/6=28/83

oğul 1. çocuk, evlât
(veled) 395a/7=31/33
2. erkek çocuk, oğul
(ibn) 39a/6=2/253

bk. yol oğlı

oğul oğlı torun
(nâfilet) 315b/6=21/72

oğul oğulları torunlar; nesil, soy
(esbât) 101a/3=4/163

oğulçuk oğulcuk, sevgili oğul
(buneyy) 393a/2=31/13

oğullar çocuklar, evlâtlar; nesil, soy
(ebnâ’) 107b/1=5/18
(benün) 109a/8=5/32
(esbât) 58b/4=3/84

oğullarlığ nesil, soy sahibi
(zü'l-benün) 542a/9=68/14

oğulsız evlâdı olmayan, çocuksuz

bk. atasız oğulsız

oğurla- hırsızlık yapmak, çalmak
(seraķ) 235b/8=12/81

bk. işitmekni oğurla-

oğurlayu bakmaq gizlice, sinsi sinsi bakma
(hâ’inet) 448a/4=40/19

oḥṣa- benzemek

oḥṣaḡan 1. benzer, denk

(müteṣābih) 440b/2=39/23

(ṣī'at) 507b/9=54/51

2. birbirine benzeyen, müteṣābih, muhkem olmayan
(müteṣābih) 47b/7=3/7

oḥṣaṣ benzer

(müṣtebih) 136a/6=6/99

bk. yilḡunḡa oḥṣaṣ yanglıḡ

oḥṣaṣ bol- benzer olmak, birbirine benzemek

(teṣābüh) 10b/2=2/70

oḥṣaṣ- 1. benzer olmak, birbirine benzemek

(teṣābüh) 17a/5=2/118

2. müteṣābih olmak

(teṣābüh) 47b/8=3/7

oḥṣaṣḡan benzer

(müteṣābih) 4b/6=2/25

oḥṣatıl- benzetilmek, öyle görünmek

(teṣbih m.) 100a/5=4/157

oḡ I ok

bk. kımār oḡı

oḡ II kuvvetlendirme edatı   krş. **ök**

(.) 384a/7=29/56

bk. andaḡ oḡ

oḡ III boş

bk. 'aḡldın oḡ

okı- okumak   krş. **oḡu-**

(tilāvet) 14b/5=2/102

(dirâset) 413b/7=34/44

oķımak okuma

(tilâvet) 17b/3=2/121

(ķur'ân) 557a/4=75/17

bk. namâznung oķımakı

oķımaknı tekellüf kıl- gereğince, özenle okumak

(tefaķķuh) 198b/8=9/122

oķıyu bır- okuyuvermek

(imlâ') 71a/4=3/178

oķın- okunmak krş. **oķun-**

(tilâvet m.) 476a/5=45/8

(ķırâ'at m.) 170b/2=7/204

oķu- okumak krş. **oķı-**

(tilâvet) 59b/7=3/93

(dirâset) 166b/9=7/169

(ķırâ'at) 267b/1=16/98

bk. âhastalık birle oķu-, aķru oķu-

oķuğan okuyan

(et-tâli) 425b/2=37/3

oķumak okuma

(dirâset) 144b/3=6/156

(tertil) 553a/2=73/4

oķup tüwkürgen okuyup üfleyerek tedavi eden, üfürükçü

(er-râķi) 557a/8=75/27

oķun- okunmak krş. **oķın-**

(tilâvet m.) 392a/8=31/7

(dirâset m.) 569b/1=84/21

bk. mükerrer oķuğan

oķunmıř oĝlan evlâtlik

(de'ıyy) 399a/3=33/4

- ol** 1. o (3. teklik şahıs zamiri)   **krş. o**
 (hüve) 30a/6=2/204
 2. o (işaret zamiri)
 (zālike) 25a/3=2/176
 (zāliküm) 8a/4=2/54
 3. o (işaret sıfatı)
 (zālike) 2a/2=2/2

bk. haqikat üze ol

- ol cihān** öbür dünya, ahiret
 (āhīret) 224a/7=11/103
 (yevmü'l-āhīr) 62b/1=3/114

- ol cihānda yarlıkağan** ahirette merhamet eden, esma-i hüsna
 (er-raḥīm) 171a/1=8

- ol er kim** o erkek ki, o kimse ki
 (men) 564b/3=80/5

- ol iki kim irse kim** o iki kimse ki
 (ellezāni) 457b/8=41/29

- ol kim** o ki
 (elleti) 4b/1=2/24
 (ellezi) 4a/3=2/21
 (eyyu-hum) 276a/4=17/57
 (mā) 130a/9=6/58
 (men) 18b/8=2/130

- ol kim erse kim** o kimse ki
 (ellezi) 402b/6=33/32
 (mā) 560b/4=77/29
 (men) 176a/5=8/42

- ol kim irse kim** o kimse ki
 (ellezi) 41b/9=2/264
 (eyyu-hum) 298b/5=19/69
 (men) 16a/5=2/111

- ol kim kim** o kimse ki
 (men) 360a/1=26/215

ol kim mülk anga vâcib bolur hükümdarlığı gerekli olan, esma-i hüsnâ

(el-ḥaḳḳ) 335a/2=23/116

ol kün o gün, o zaman, o vakit

(el-yevm) 205b/8=10/45

(yevme'izin) 82b/9=4/42

ol kün kim o gün ki, o zaman ki, o vakit ki

(el-yevm) 121a/5=5/109

ol nerse kim o şey ki

(ellezî) 471a/8=43/63

(mā) 39a/1=2/251

ol nirse kim o şey ki

(ellezî) 34a/1=2/228

(mā) 79b/6=4/24

ol uğurda 1. o zaman, o takdirde

(izen) 21b/1=2/145

2. -dığı zaman

(izā) 159a/6=7/108

ol uğurda kim o zaman ki, -dığı zaman

(iz) 135a/4=6/93

ol ün kim anıng birle yir teprenür yer sarsıntısına sebep olan çığlık

(racfet) 155b/6=7/78

ol vaqt kim o zaman ki

(iz) 294b/5=19/16

(izā) 206a/7=10/49

ol vaqtda o zaman, o durumda

(hunālik) 454b/9=40/85

ol vaqtda kim o zaman ki, -dığı zaman

(izā) 439a/1=39/8

ol vaqtdın kim o zaman ki, -dığı zaman

(lemmā) 233a/2=12/59

ol vaktin 1. o zaman

(iz) 275a/5=17/47

(hīne'izin) 513b/3=56/84

2. o zaman, o takdirde

(izen) 120b/7=5/106

3. -dığı zaman

(izā) 449b/9=40/34

(lemmā) 469a/8=43/35

4. o anda, hemen

(izā) 385a/4=29/65

ol vaktin kim 1. o zaman ki

(iz) 5b/2=2/30

(hīn) 120a/1=5/101

2. -dığı zaman

(izā) 3a/7=2/14

(izā mā) 118b/6=5/93

(lemmā) 13a/3=2/89

3. o anda, hemen

(izā) 128b/5=6/44

ol yan kim ora, o taraf ki

(hayṣu) 168a/7=7/182

ol yir o yer, ora

(hayṣu) 535b/6=65/3

ol yir kim o yer ki, orası ki

(hayṣu) 33a/5=2/222

ol yirde orada

(hunālik) 432b/9=38/11

olar onlar (3. çokluk şahıs zamiri) krş. **anlar**

(.) 33b/9=2/228

oldur- oturmak krş. **oltur-**, otur-

oldurğan oturan

(kā'id) 91b/1=4/95

oloğ muhakkak o, tıpkı o
(hüve) 363b/9=27/42

oltur- oturmak krş. **oldur-**, **otur-**
(ku'üd) 156b/4=7/86

olturğan oturan
(kā'id) 108b/1=5/24

olturğu yır oturacak yer
(meclis) 520b/2=58/11
(mağ'ad) 551a/5=72/9

olturmak oturma
(ku'üd) 193a/4=9/83

on on
(‘aşr) 162a/5=7/142
(‘aşeret) 118a/2=5/89

on aylık botlaçı ingen on aylık gebe deve
(‘uşerā’) 565b/6=81/4

on sekiz yaş on sekiz yaş; gençlik çağı
(eşudd) 228b/4=12/22

onda bir onda bir
(mi'şār) 413b/9=34/45

ongalt- iyileştirmek, şifa vermek
(ibrā') 53b/5=3/49

ongaltur- iyileştirmek, şifa vermek
(ibrā') 121b/3=5/110

ongar- 1. düzeltmek
(iślāh) 59a/5=3/89
2. yapmak, donatmak
(techiz) 234b/2=12/70

ongarğan düzelten
(muşliḥ) 3a/3=2/11

ongarmak düzeltme
 (şulh) 96a/5=4/128
 (işlâh) 32b/4=2/220

ongurka bel kemiği, omurga
 (şulb) 570b/7=86/7

ongurka sındurğan bel kemiğini kıran, parçalayan
 (fâkiret) 557a/7=75/25

orna- yerleşmek

ornağan bir yere iyice yerleşmiş olan
 (mekin) 328b/3=23/13

ornat- 1. yerleştirmek
 (temkin) 323b/8=22/41
 2. sağlamlaştırmak
 (temkin) 342b/4=24/55

orta 1. iki uçtan eşit uzaklıkta olan yer   krş. ortu
 (suvâ) 304a/1=20/58
 2. bir yerin iç kısmı
 (sevâ') 475a/3=44/47
 3. fazla uzun ve meşakkatli olmayan
 (kâşid) 187a/7=9/42
 4. ifrattan uzak
 (sevâ') 526a/3=60/1

bk. tengiz ortası

orta çaklıg orta yolu tutan, mutedil
 (mukteşid) 395a/5=31/32

orta işlig orta yolu tutan, mutedil
 (mukteşid) 418a/6=35/32

orta namâz orta namazı
 (şalâtu'l-vustâ) 36b/4=2/238

orta yaş orta yaş
 (kehl) 53a/7=3/46

orta yaşlığ orta yaşlı
(‘avān) 10a/7=2/68
(kehl) 121b/1=5/110

ortada bol- bir şeyin ortasında olmak
(vast) 579a/3=100/5

ortarak ortaya en yakın olan
(evsat) 118a/3=5/89

ortak şerik, ortak
(ḥalīṭ) 433b/8=38/24
(şerik) 145b/2=6/163

bk. fitne takı ortak koşmak

ortak bol- ortak olmak
(müşāreket) 277a/2=17/64

ortak bolğan ortak olan, ortak
(müşşerik) 427a/1=37/33

ortak kıl- ortak etmek
(işrāk) 302a/8=20/32

ortak koş- şerik koşmak
(işrāk) 131a/6=6/64

ortak koşğan şerik koşan, müşrik
(müşrik) 126a/4=6/23

ortak koşğan er şerik koşan erkek
(müşrik) 335b/7=24/3

ortak koşğan eren şerik koşan erkek
(müşrik) 408a/7=33/73

ortak koşğan tışi şerik koşan kadın
(müşriket) 408a/7=33/73

ortak koşmak şerik koşma
(şirk) 393a/2=31/13
(fitnet) 28a/3=2/191

ortak koşul- şerik koşulmak
(işrāk m.) 447b/2=40/12

ortaklık ortaklık
(şirk) 479b/3=46/4

ortu ifrattan uzak krş. orta
(sevā') 370a/9=28/22

oruğ uzaklık, mesafe
(emed) 51a/5=3/30

orun 1. yer, mahal, mekân, mevki
(mübevve') 210b/7=10/93
(meşvâ) 485a/5=47/12
(mehill) 28b/7=2/196
(mesken) 529b/6=61/12
(mağ'ad) 508a/2=54/55
(mağām) 431b/3=37/164
(mekân) 204a/3=10/28
(mekānet) 424a/8=36/67
(mevzi') 106b/6=5/13
2. mevki, durum, vaziyet
(mekân) 235a/8=12/77
(mekānet) 223a/7=11/93
3. cihet, taraf
(mekân) 248b/2=14/17

bk. yulduz ornu

orun kıl- yerleştirmek
(-) 124a/6=6/6

orun kılı bir- yerleştirivermek
(temkin) 232b/6=12/56

orun tut- yer edinmek, yerleşmek
(tebevü') 445b/7=39/74

orunluğ yer ve mevki sahibi
(mekin) 232b/4=12/54

ornında bir şeyin veya bir kimsenin yerini almak üzere
 (maḳām) 120b/9=5/107
 (mekān) 158a/1=7/95

orninga bir kimsenin yerini almak üzere
 (mekān) 235b/1=12/78

orninga bir kimsenin yerini almak üzere
 (mekān) 78b/9=4/20

osang habersiz, gafil
 (ġāfil) 60b/2=3/99

osanglık habersizlik, gaflet
 (ġaflet) 310b/2=21/1

ot I ateş
 (ḥarīk) 570a/5=85/10
 (se'ir) 507b/6=54/47
 (semüm) 501b/3=52/27
 (nār) 11b/5=2/80

bk. alınmış ot, katıġ yangın ot, köygen ot, yayılġan ot

ot çıkarġan kıvılcım çıkartan, saçan
 (el-mūri) 579a/2=100/2

ot II bitki, ot
 (nebāt) 153a/9=7/58

bk. üngen ot, yaş ot, yünçüksüz ot

otsız suwsız çorak (yer)
 (cürüz) 398a/7=32/27

otlaġ otlak, mera
 (ebb) 565a/8=80/31
 (mer'ā) 564a/1=79/31

otlat- otlatmak
 (ra'y) 303b/4=20/54
 (isāmet) 258a/5=16/10

otluk yangın yeri
(se'ir) 84b/7=4/55

otruş- karşılıklı oturmak

otruşgan oturuşan
(ka'id) 496a/2=50/17

otun odun
(ḥatab) 582b/6=111/4

otur- oturmak
(ku'üd) 181b/3=9/5

otrur yir oturacak yer
(en-nādi) 381a/8=29/29

oturğu yir oturacak yer
(nediyy) 299a/2=19/73

oturmak oturma
(mak'ad) 192b/6=9/81

otuz otuz
(şelāşün) 162a/5=7/142

otuz üç yaş otuz üç yaş; olgunluk çağı
(eşudd) 228b/4=12/22

oyağ uyumayan, uyanık olan
(yaqız) 283b/1=18/18

bk. iş içinde oyağ

oyağlık uyanıklık

oyağlık kıl- uyanmak
(teheccüd) 278a/8=17/79

oylum oyuk yer, çukur

oylum toprak oyulmuş, çukurlaşmış toprak
(şerā) 301a/5=20/6

oyna- oynamak, eğlenmek
 ('abeş) 356b/5=26/128
 (le'ib) 158a/8=7/98

oynağan oynayan, eğlenen
 (sāmid) 505a/9=53/61
 (el-lā'ib) 311b/5=21/16
 (el-lāhī) 310b/4=21/3, ,

oyun oyun, eğlence
 (le'ib) 127a/5=6/32
 (lehv) 311b/6=21/17

oz- 1. öne geçmek
 (sebķ) 381a/6=29/28
 2. kurtulmak
 (sebķ) 178a/6=8/59

oza kılç- öne düşmek, kılavuzluk etmek
 (ķudüm) 223b/7=11/98

ozğan 1. öne geçen
 (sābık) 422b/5=36/40
 2. kurtulan
 (sābık) 382b/1=29/39

ozmak öne geçme
 (sebķ) 563a/3=79/4

ozuğlı öne geçen
 (mu'āciz) 413a/4=34/38

ozdurul- önüne geçilmek

ozdurulmuş önüne geçilmiş, yenilmiş, mağlûp olmuş
 (mesbūk) 548a/6=70/41

ozuş- koşuşmak
 (müsābakat) 517a/3=57/21
 (istibāk) 229a/2=12/25

Ö

öç intikam, öç
(intikām) 47b/2=3/4

öç al- öç almak
(intişār) 484b/1=47/4
(intikām) 119a/6=5/95

öç alğan öç alan
(muntaşır) 499b/3=51/45
(muntakim) 473b/8=44/16

öç almak öç alma
(intikām) 251b/7=14/47

öf usanma ve bezginlik ifade eder, öf
(uff) 273a/3=17/23

öfke öfke krş. öwke
(seḫat) 69a/3=3/162
(ğazab) 13a/8=2/90
(ğayz) 63a/8=3/119

öfke birle toldurulmuş öfkelendirilmiş, öfkeli
(mekzüm) 544a/4=68/48

öfke birle toluğ çok öfkeli; çok kederli
(kezim) 236a/6=12/84

öfke kıl- öfkelenmek
(seḫat) 117a/1=5/80
(ğazab) 114a/3=5/60

öfke kılınmış gazaba uğramış
(meğzüb) 1b/4=1/6/7

öfkege keltür- öfkelendirmek
(ishāt) 486b/7=47/28

öfkege ketür- öfkelenmek

(isâf) 470b/6=43/55

(ğayz) 492a/2=48/29

öfkeni yutğan iradesini kullanarak öfkesini yenen

(kâzımu'l-ğayz) 64b/8=3/134

öfkeliğ öfkeli

(ğazbân) 163b/2=7/150

(muğâzib) 317a/2=21/87

(kezîm) 468a/1=43/17

bk. katığ öfkeliğ

öfkele- öfkelenmek

(ğazâb) 464b/9=42/37

öfkelen- öfkelenmek

öfkelenmek öfkelenme

(teğayyuz) 346a/1=25/12

öğ- övmek

öğgen hamdeden, öven

(hâmid) 197a/6=9/112

ögmek övme, hamd ü sena

(hamd) 128b/6=6/45

ögmekke sezâ 1. övgüye değer, yüce

(kerîm) 513a/8=56/77

2. övgüye değer, hamde lâyıq, esma-i hüsnâ

(mecîd) 570a/8=85/15

ögmekke sezâvâr övgüye değer, yüce

(mecîd) 495a/2=50/1

ögdül- övülmek

ögdülmîş övülen, hamd u senâ edilen, esma-i hüsnâ

(el-hâmid) 570a/2=85/8

ögdülmüş Tangrı övülen, hamd u sena edilen Tanrı, esma-i hüсна
(el-ḥamīd) 409a/8=034/06

ögey üvey

ögey kız üvey kız
(rabībet) 79a/9=4/23

ögren- 1. öğrenmek
(te'allüm) 14b/9=2/102
2. alışkanlık peyda etmek, âdet edinmek
(mürüd) 195b/4=9/101

bk. yükke ögrengen

ögrenmek alışma, âdet edinme
(ilāf) 581a/5=106/2

öğret- öğretmek
(ta'lim) 121b/1=5/110

öğretigli alıştıran
(mükellib) 104b/3=5/4

öğretmek alıştıрма
(ilāf) 581a/5=106/1

öğretil- öğretilmek
(ta'lim) 134b/5=6/91

öğretilmiş öğretilmiş
(mu'allem) 473b/6=44/14

ögül- övülmek
(ḥamd m.) 72b/8=3/188

öğülmüş 1. övülmüş
(maḥmūd) 278a/9=17/79
2. övülen, hamd u senâ edilen, esma-i hüсна
(el-ḥamīd) 221a/6=11/73

öğülmüş Tangrı övülen, hamd u senâ edilen, esma-i hüсна

(el-ḥamid) 246b/1=014/01

ögür topluluk, grup, bölük
 (ümmet) 20b/5=2/143
 (cem') 507b/4=54/45
 (ḥizb) 331a/9=23/53
 (raḥt) 223a/5=11/92
 (şirzimet) 354a/2=26/54
 (şî'at) 298b/5=19/69
 (ṭaraf) 64a/6=3/127
 (ṭā'ifet) 171b/7=8/7
 (ma'şer) 139b/7=6/128
 ('uşbet) 227a/5=12/8
 (fi'et) 89b/1=4/88
 (firḳat) 198b/8=9/122
 (feriḳ) 14b/2=2/100
 (fevc) 540a/2=67/8
 (ḳabīl) 148b/7=7/27
 (mele') 37b/2=2/246
 (nefer) 482b/7=46/29
 (nefir) 271a/8=17/6

bk. peygāmbargā ḥilāf ḳılğan ögür

ögür ögür gruplar halinde, bölük bölük
 (ebābile) 581a/2=105/3
 (şubāten) 86b/7=4/71
 (zümeren) 445b/3=39/73
 (şiyē'en) 388b/4=30/32
 ('izin) 548a/3=70/37
 (efvācen) 582b/2=110/2

ögüt ögüt
 (zıkr) 566b/1=81/27
 (zıkrā) 435a/8=38/43
 (tezḳiret) 556a/8=74/54
 (nuşḥ) 216b/9=11/34
 (mev'izet) 44a/4=2/275

ögüt al- ögüt almak
 (tezekkür) 266b/1=16/90

ögüt alğan ögüt alan

(zākīr) 225a/8=11/114
(müddekīr) 507b/1=54/40

öğüt almak öğüt alma
(zīkr) 506b/4=54/22

öğüt bir- öğüt vermek
(tezkīr) 572b/2=88/21
(nuṣḥ) 153b/7=7/62
(va'z) 266b/1=16/90

öğüt birgen öğüt veren
(müzekkīr) 572b/2=88/21
(nāṣīḥ) 154a/8=7/68

öğüt biril- öğüt verilmek
(tezkīr m.) 421a/7=36/19
(va'z m.) 519a/5=58/3

öğüt birmek öğüt verme, öğüt
(zīkr) 544a/8=68/52
(zīkrā) 440a/7=39/21
(tezkīret) 559b/3=76/29

öğüt kabül kııl- öğüt kabul etmek, öğüt dinlemek
(tezekkür) 571b/3=87/10

öğüt kabül kıılmaḳ öğüt kabul etme, öğüt dinleme
(zīkrā) 486a/1=47/18

öğütle- öğütlemek
(tezkīr) 500a/1=51/55
(nuṣḥ) 217a/1=11/34
(va'z) 86a/1=4/63

öğütleḡen öğüt veren
(nāṣīḥ) 155b/9=7/79
(vā'iz) 357a/2=26/136

öğütlemeḡ öğüt verme, öğüt
(zīkrā) 555b/6=74/31
(tezkīrat) 564b/6=80/11
(mev'izat) 339b/9=24/34

öğütlen- öğüt verilmek
(va'z m.) 535b/4=65/2

ögüz dere
(el-vādī) 242a/5=13/17

ök kuvvetlendirme edatı krş. **ok** II
(.) 419a/2=35/39

bk. birçe ök

ökçe topuk, ökçe
(‘akib) 332a/3=23/66

öksüz yetim
(yetim) 175b/7=8/41

ökün- pişman olmak
(-) 163a/8=7/149

ökünge pişman olan
(nādim) 330b/3=23/40

ökünmek pişman olma, pişmanlık
(nedāmet) 412b/3=34/33

ökünç pişmanlık
(hasret) 68a/7=3/156
(nedāmet) 206b/6=10/54

ökünç bolup pişman olarak, pişmanlıkla
(nādimin) 357b/7=26/157

öl kuru olmayan, yaş
(raṭb) 130b/4=6/59

öl- ölmek
(şa‘ak) 502b/3=52/45
(mevt) 59a/9=3/91
(teveffi m.) 35b/4=2/234

ölgün ölen

(meyyit) 427b/8=37/58

ölmek ölme, ölüm

(mevt) 100a/9=4/159

(mevtet) 474b/3=44/35

(memât) 477b/2=45/21

ölmüş 1. ölmüş, ölü

(hâmid) 320a/1=22/5

2. ölme, ölüm

(mevt) 8a/7=2/56

bk. süsüp ölmüş, tüşüp ölmüş

ölür vakt ölüm vakti

(memât) 145b/1=6/162

ölç- tartmak

(vezn) 358b/6=26/182

ölçmek tartma, tartı

(vezn) 508b/1=55/9

ölçüg ölçü

ölçüglüg ölçüsü olan

ölçüglüg âlet terazi

(mizân) 508a/6=55/8

ölçül- tartılmak

ölçülmüş tartılmış

(mevzün) 253a/8=15/19

(mizân) 334a/6=23/102

öldür- öldürmek   krş. öltür-

(hass) 67a/1=3/152

(racm) 474a/2=44/20

(fütün) 92a/8=4/101

(katl) 109a/4=5/30

(taktil) 160b/1=7/127

(muqâtelet) 185a/8=9/30

(kazâ' 'alâ) 369b/5=28/15
 (imâtet) 326a/6=22/66
 (teveffi) 91b/5=4/97

bk. köp öldür-

öldürgen helâk eden, öldüren
 (bâhi') 351b/1=26/3

öldürmek öldürme
 (katl) 32a/3=2/217

öldürmekni üküş kıl- çok helâk etmek
 (işhân) 484a/8=47/4

öldürü yaz- neredeyse öldürmek, öldürmek üzere olmak
 (-) 163b/5=7/150

öldürül- öldürülmek
 (katl m.) 555a/3=74/20
 (tahtil m.) 407a/6=33/61
 (kazâ' 'alâ m.) 418b/4=35/36
 (teveffi m.) 453a/8=40/67

öldürülmek öldürülme
 (tahtil m.) 407a/6=33/61

öldürülmüş öldürülmüş, maktul
 (katil) 25b/5=2/178

bk. urup öldürülmüş

öldürüş- savaşmak, çarpışmak
 (muâtelet) 87a/3=4/74
 (iḳtilâl) 369b/3=28/15

ölmeçi ölmek üzere olan, ölümcül
 (haraż) 236a/7=12/85

öltür- öldürmek krş. **öldür-**
 (katl) 273b/8=17/33

bk. taşlayu öltür-

ölüg ölü

(meyt) 348b/9=25/49

(meyyit) 415b/9=35/9

ölüglük hālında ölmüş iken, ölü iken

(meyten) 494a/1=49/12

ölügse kesilmeden ölen hayvan

(meytet) 104a/2=5/3

ölüm ölüm

(subāt) 348b/6=25/47

(mevt) 26a/1=2/180

(meytet) 475a/9=44/56

(yaqin) 257a/4=15/99

ömgün şah damarı

ömgün tamar şah damarı

(hablu'l-varid) 495b/9=50/16

'ömr (A 'umr) ömür, yaş

('umur) 352a/6=26/18

öng 1. birinci, ilk

(evvel) 304b/1=20/65

(ülā) 563b/6=79/25

2. evvelki, daha önce geçen

(evvel) 122a/6=5/114

(ülā) 150b/5=7/39

bk. künnüing öng vaqtı

öngleri songları birle habs kılin- toplu halde hapsedilmek

(izā' m.) 456b/9=41/19

öngin 1. başka, gayri, hariç, dışında

(illā) 312a/3=21/22

(ğayr) 128b/9=6/46

(varā') 13b/1=2/91

2. başka, diğer

(āhar) 110b/5=5/41

(uḥrā) 26b/1=2/184
 3. başkası, diğeri
 (āḥar) 428b/5=37/82
 (uḥrā) 438b/7=39/7

öngin kıl- değiştirmek
 (tağyir) 177b/5=8/53

öngin kılğan değiştiren
 (muğayyir) 177b/4=8/53

öngin türlüğ başka türlü, çeşitli
 (āḥar) 436a/3=38/58

ör- yükselmek, kalkmak

öre tur- ayakta durmak
 (kıyām) 93a/2=4/103

öre turğan ayakta duran
 (kā'im) 52a/7=3/39

öre turğanlık hālında ayakta iken
 (kıyāmen) 350a/4=25/64

örü turğan ayakta duran
 (kā'im) 221a/2=11/71

örü turukmışlar hālda ayaktalarken
 (şavāffe) 323a/5=22/36

öre direk, destek
 ('imād) 239b/4=13/2

örelig direkli
 (zātu'l-'imād) 573a/1=89/7

bk. peyveste örelig kılğan

örelig kılğan destekleyen
 (ze'im) 543b/3=68/40

örek direk, destek

(‘imād) 580b/5=104/9

örelık üstünlük

örelık kı1- üstünde durmak, bir işe önem vermek, ifa etmek, yerine getirmek
(kıyām bi) 517b/4=57/25

örelık kılgan 1. üstünde duran, bir işe önem veren, ifa eden, yerine getiren
(kā’im) 547b/9=70/33
2. üstün olan
(kavvām) 81b/2=4/34

ört ateş

(harık) 177a/9=8/50

ört- 1. örtmek, gizlemek, saklamak **krş. örüt-**
(ihfā’) 339a/6=24/31
(istihfā’) 93b/2=4/108
(isrār) 310b/4=21/3
(ketm) 10b/7=2/72
(kefr) 13a/4=2/89
(tekfır) 484a/4=47/2
(iknān) 366b/1=27/74
(lebs) 141a/3=6/137
(icās) 498b/5=51/28
(muvārāt) 148b/3=7/26
2. kapatmak, örtmek
(demdemet) 575a/1=91/14
(iğşā’) 420b/4=36/9
3. kaplamak, sarmak, bürümek
(teğşiyet) 172a/5=8/11

örte yaz- neredeyse gizlemek
(kevdü'l-ihfā’) 301b/5=20/15

örtgen 1. örten, gizleyen, saklayan
(libās) 348b/6=25/47
2. kaplayan, saran
(gāşiyet) 238b/3=12/107

bk. yazuk örtgen

örtgen nirselerlig kabukları olan
(zātu'l-ekmām) 508b/3=55/11

örtüg örtü

(zullet) 439b/5=39/16
(ğışāvet) 477b/6=45/23
(ğāşiyet) 151a/2=7/41
(ğitā') 292a/5=18/101
(kinān) 126a/6=6/25

örtüglü gizli, saklı
(bāṭın) 138b/5=6/120

örtüglüg 1. örtülü, perdeli, kapatılmış

(mu'şad) 580b/5=104/8
(ağlef) 13a/2=2/88

2. gizli

(bāṭın) 393b/9=31/20
(ḥafiy) 465b/3=42/45
(mestūr) 275a/1=17/45
(sirr) 301a/6=20/7
(ğayb) 81b/4=4/34

3. gizlice

(ḥafiyen) 293b/3=19/3
(ḥufyeten) 131a/4=6/63
(sirran) 243a/2=13/22

4. görünmeyen, esma-i hüsnā

(el-bāṭın) 514b/1=57/3

bk. 'ilmi örtüglügge ulanğannı bilgen, 'ilmi örtüglügge yinggen

örtüglüg bir- gizlice vermek
(ravğ ilā) 498b/4=51/26

örtüglüg bol- gizli olmak, gizli kalmak
(buṭun) 149b/5=7/33
('amā) 375a/3=28/66

örtüglüg ḥālī üze gizlice
(ḥufyeten) 153a/2=7/55

örtüglüg ḥīle tuzak

(mekr) 244b/4=13/33

örtüglüg hîle kıl- tuzak kurmak
(mekr) 251b/5=14/46

örtüglüg hîle kılmak tuzak kurma
(mekr) 364b/4=27/50

örtüglüg hıyel kıl- tuzak kurmak
(mekr) 416a/3=35/10

örtüglüg iş gizli iş
(gayb) 535a/1=64/18

örtüglüg kıl- gizlemek, gizlice yapmak
(isrâr) 549a/6=71/9

örtüglüg kılmak gizleme, gizlice yapma
(isrâr) 549a/6=71/9

örtüglüg nerse iste- sırları araştırmak
(tecessüs) 493b/9=49/12

örtüglüg nirse 1. görünmeyen ve bilinmeyen şey
(gayb) 414b/2=34/53
2. sır
(sırr) 472a/8=43/80

örtüglüg sır gizli sır
(serîrat) 571a/1=86/9

örtüglüg sözle- üstü kapalı bir şekilde söylemek, çılatmak
(ta'riż) 35b/8=2/235

örtüglüg tegür- gizlemek
(isrâr) 526a/1=60/1

örtüglüg tun gizli, alçak ses, fısıltı
(rikz) 300a/9=19/98

örtüglügge 'ilmi ötgen gizli olan her şeye vakıf olan, esma-i
hüsna
(el-ḥabîr) 403a/3=33/34

örtüglügni bilgen gizli olan her şeye vakıf olan, esma-i hüsnâ
 (el-ḥabîr) 494a/5=49/13
 (el'alîm) 395b/3=31/34

örtüglügrek daha gizli, en gizli
 (aḥfâ) 301a/6=20/7

örtül- 1. örtülmek, gizli tutulmak gizlenmek
 (ḥufyet) 47b/3=3/5
 (ihfâ' m.) 397a/8=32/17
 (ta'miyet m.) 216a/7=11/28
 (muvârât m.) 147b/8=7/20
 2. gizlenmek, saklanmak
 (istihfâ') 213a/8=11/5
 (istitâr) 457a/4=41/22
 (tevâri) 434b/6=38/32
 3. örtünmek, bürünmek
 (iğşâ' m.) 204a/1=10/27
 (istiğşâ') 213a/8=11/5

örtülgen gizlenen, gizli olan
 (ḥâfiyet) 545b/1=69/18
 (el-müstahfi) 241a/4=13/10
 (ğâ'ibet) 366b/2=27/75

örtülmiş 1. gizlenmiş, saklanmış
 (meknûn) 427b/2=37/49
 2. korunmuş, muhafaza edilmiş
 (meknûn) 513a/9=56/78

örtün- 1. gizlenmek, saklanmak
 (tevâri) 262b/5=16/59
 2. örtünmek, bürünmek
 (istiğşâ') 549a/4=71/7

örül- örülmek

örülmedük kuğuğ örülmemiş kuyu
 (rass) 348a/3=25/38

örülmedük kuyuğ örülmemiş kuyu
 (rass) 495b/4=50/12

örümçük örümcek

(‘ankebüt) 382b/6=29/41

örüt- gizlemek, saklamak   krş. **ört-**
(isrār) 235a/6=12/77

öt- geçmek, aşmak
(nüfüz) 509a/7=55/33

bk. örtüglügge ‘ilmi ötgen

öte- 1. ödemek

(te’diyet) 57a/3=3/75

(cezā’ ‘an) 395a/7=31/33

2. yerine getirmek, tamamlamak

(kazā’) 371a/4=28/29

ötegen ödeyen

(el-cāzī) 395a/8=31/33

ötemek ödeme, verme

(edā’) 25b/6=2/178

ötelik (?) geçit

(nefaḳ) 127b/3=6/35

bk. tında öteliksiz çırāğ ḳodgutlük

ötgün gök gürültüsü

(ra’d) 3b/6=2/19

ötünç ödünç verme, ödünç

(ḳarz) 37a/9=2/245

ötünç bir- ödünç vermek

(iḳrāz) 37a/8=2/245

öwke öfke   krş. **öfke**

(teşrīb) 237a/2=12/92

(ğazab) 164a/3=7/154

(ğayz) 401b/9=33/25

öwke kı1- öfkelenmek
 (seḥaṭ) 189a/6=9/58
 (ğazab) 528a/6=60/13

öwkege ketür- öfkelendirmek
 (ğayz) 321a/1=22/15

öwkege ketürgen öfkelendiren
 (ğā'iz) 354a/2=26/55

öwkelig öfkeli
 (kezīm) 262b/5=16/58

öyleg öğle (vakti)

öyleg isigi öğle sıcağı
 (zahīrat) 343a/3=24/58

öyleg vaktiŋa kir- öğle vaktine girmek
 (izhār) 387a/3=30/18

öyük tortu, posa

öyük balçık yapışkan çamur, balçık
 (ḥame') 253b/8=15/28

bk. zeyt öyüki

öyül- zaman verilmek

öyülmüş zaman verilmiş, geri bırakılmış
 (munzar) 252b/7=15/8

öz kendi, nefis
 (mekānet) 140b/4=6/135
 (nefs) 93b/8=4/110
 (hevā) 388a/7=30/29
 (vech) 95b/4=4/125
 (.) 476b/9=45/15

öz nefis bizzat kendi
 (nefs) 414a/7=34/50

öz ten bizzat kendi
(nefs) 557a/2=75/14

özi için biti- kendisi için yazmak
(iktitâb) 345a/7=25/5

özi için tile- kendisi için istemek
(iddi'a') 423b/7=36/57

özün ısparlamak boyun eğme, itaat, teslimiyet
(teslim) 401b/4=33/22

özen gövde, ağaç gövdesi
(ciz') 305a/1=20/71

özge başka
(uḥrā) 445a/1=39/68
(ğayr) 58a/9=3/83,

'özr (A 'uzr) özür, mazeret
('uzr) 290a/3=18/76
(ma'zirat) 451b/7=40/52

'özr ay- özür dilemek
(i'tizār) 538a/7=66/7

'özr aymak özür dileme
(ma'zirat) 166a/5=7/164

'özr ayt- özür dilemek
(i'tizār) 560b/9=77/36

'özr aytmak özür dileme, mazeret beyan etme
('uzr) 560a/2=77/6

'özr kemiş- özür dilemek, mazeret beyan etmek
(ilkā'u'l-ma'zirat) 557a/3=75/15

'özr kıl- özür dilemek
(i'tizār) 194b/2=9/94

P

pādšāh (F) hükümdar, padişah
(melik) 290a/9=18/79

pār (F) bir kısım
(ba'z) 12b/2=2/85

pāra (F) 1. parça
(zübret) 291b/7=18/96
(kisf) 409b/5=34/9
2. kısım
(ba'z) 12b/2=2/85
(zülfet) 225a/7=11/114
(tā'ifet) 56b/4=3/72
(fırk) 354a/8=26/63
(ferik) 27b/4=2/188
(kıṭ') 221b/9=11/81
3. bir kısım
(biż') 231a/9=12/42
(ba'z) 46a/3=2/283
(cüz') 467b/7=43/15
(kıṭ') 255b/2=15/65

pāra bulıt bulut parçası
(kisf) 359a/1=26/187

pāra pāra parça parça
(cüzāzen) 314b/9=21/58
(kisefen) 390b/1=30/48

pārsā (F) iffetli, dindar

pārsā tişl iffetli ve dindar kadın
(muşanet) 335b/8=24/4

payvastalık devamlılık   krş. **peyvestelik**

bk. yazuk üze payvastalık kıl-

payvastalık kıl- devam etmek, vazgeçmemek
(‘ākifüne) 314b/4=21/52

perde (F) perde

bk. yürek perdesin yırt-

perī (F) cin

(cinn) 137b/5=6/112

periler cin türü, cinler

(cinn) 279a/3=17/88

(cinnet) 225b/7=11/119

(cänn) 510a/4=55/56

periler atası cinlerin atası

(cänn) 253b/6=15/27

periler taķı ādemiler cinler ve insanlar

(şekālān) 509a/5=55/31

peygāmbār (F) peygamber

(resül) 86a/2=4/64

(nebiyy) 538b/4=66/9

peygāmbār tili birle id- peygamber dili ile göndermek,
vahyetmek

(-) 302b/1=20/38

peygāmbārga hilāf kılğan ögür peygambere karşı çıkan
topluluk

(hizb) 446b/3=40/5

peygāmbārlik peygamberlik

(hüküm) 352a/9=26/21

(hikmet) 38b/9=2/251

(nübüvvet) 134a/7=6/89

peygāmbārlik hālī üze peygamber olarak

(nebiyyen) 429b/7=37/112

peyveste (F) 1. devam eden, kalıcı

(muķim) 442a/5=39/40

2. devamlı, mütemadiyen
(de'eben) 232a/1=12/47

peyveste bolğan süregelen, ardi arkası kesilmeyen, kuvvetli
(müstemirr) 505b/3=54/2

peyveste bolmışça olduğu müddetçe, devam ettikçe
(mā dāme) 224b/2=11/107

peyveste kıl- bir işi devamlı yapmak, vazgeçmemek
(ikāmet) 87b/4=4/77

peyveste kılğan bir işi devamlı yapan, vazgeçmeyen
(muķim) 251a/4=14/40

peyveste kılmaķ bir işi devamlı yapma, vazgeçmeme
(ikāmet) 340a/9=24/37

peyveste örelig kılğan daima koruyan, idare edip ayakta tutan,
esma-i hüсна
(el-ķayyüm) 47a/2=3/2

peyveste yörigen devamlı yürüyen
(meşşā') 542a/8=68/11

peyvestelik devamlılık krş. **payvastalık**

peyvestelik kıl- bir işi devamlı yapmak, devam etmek,
vazgeçmemek
(mā dāme) 57a/4=3/75
(isrār) 549a/4=71/7
(akf) 161b/7=7/138
(ikāmet) 12a/4=2/83

peyvestelik kılğan bir işi devamlı yapan, vazgeçmeyen
(dā'ib) 250a/9=14/33
(dā'im) 547b/1=70/23
(akif) 306b/7=20/91

pīşe (F) sanat, meslek
(şan'at) 316b/1=21/80

R

Rab (A) Tanrı, Allah
(-) 472b/9=43/88

rağbat (A) itibar etme, rağbet

rağbat içinde haddin kıçmek şımarma
(bağar) 176b/8=8/47

rağbat kıl- yönelmek, rağbet etmek
(rağab) 576a/8=94/8
(merah) 454a/1=40/75
(tenâfıs) 568a/7=83/26

rağbat kılğan yönelen, rağbet eden
(râğib) 543a/5=68/32
(mütenâfis) 568a/7=83/26

rağbatsız rağbet etmeyen, uzak duran
(zâhid) 228a/8=12/20

rağbatlıglık rağbet etme

rağbatlıglık hâli üze istekle, arzuyla
(fârihine) 357b/1=26/149

rağbatsızlık isteksizlik, rağbet etmeme

rağbatsızlık kıl- rağbet etmemek, uzak durmak
(rağab 'an) 18b/7=2/130

rağbatsızlık kılğan rağbet etmeyen, uzak duran
(râğib 'an) 296b/8=19/46

râhat (A) huzur, sükûnet
(ravh) 236b/2=12/87
(subât) 561b/5=78/9

rahim (A) 1. rahim
 (rahim) 319b/7=22/5
 2. akrabalık
 (rahim) 486a/9=47/22

rahm (A) acıma, merhamet etme

rahm kıl- acımak, merhamet etmek
 (rahmet) 191a/8=9/71

Rahmān (A) bütün yaratıklara merhamet eden, çok esirgeyen, esma-i
 hüsna
 (er-rahmān) 281a/8=17/110

rahmet (A) acıma, esirgeme, rahmet
 (hanān) 294b/2=19/13
 (ra'fet) 335b/4=24/2
 (rahmet) 207a/2=10/57
 (ruhm) 290b/4=18/81
 (sekīnet) 184b/3=9/26
 (şalāt) 22b/5=2/157

bk. üküş rahmet kılğan

rahmet kıl- acımak, esirgemek, merhamet etmek
 (rahmet) 164a/9=7/155

rahmet kılğan 1. merhametli
 (rahim) 233b/3=12/64
 (rahim) 491b/6=48/29
 2. esirgeyen, merhamet eden, rahmet sahibi, esma-i hüsna
 (er-ra'uf) 199b/4=9/128
 (er-rahim) 59a/6=3/89

rahmet kılğan Tangrı rahmeti bütün yaratıkları kuşatan, rahman
 olan Allah, esma-i hüsna
 (er-rahmān) 562b/4=78/37

rahmet kılğanrak merhameti en çok olan
 (erham) 316b/7=21/83

rahmet kılın- esirgenmek, merhamet edilmek

(raḥmet m.) 153b/9=7/63

raḥmet kılmak acıma, merhamet etme

(raḥmet) 91b/4=4/96

(merḥamet) 574a/8=90/17

raḥmeti lâzım rahmeti gerekli olan, rahmetine ihtiyaç duyulan,
esma-i hüsnâ

(er-raḥīm) 47a/1=3

raḥmetlig 1. merhametli

(zü'r-raḥmet) 288b/4=18/58

2. esirgeyen, rahmet sahibi, esma-i hüsnâ

(er-raḥīm) 351b/8=26/9

bk. uluḡ raḥmetlig, üküş raḥmetlig, üküş raḥmetlig Tangrı

râ'inâ "bizi gözet" manasında Arapça bir ibare

(râ'inâ) 15a/7=2/104

raḳīm (A) yazı yazılan levha

(raḳīm) 282b/2=18/9

ramazân (A) oruç ayı, ramazan ayı

(ramazân) 26b/4=2/185

râst (F) 1. doğru, gerçek, hak

(ḥaḳḳ) 200b/2=10/4

(sedid) 408a/1=33/70

(şıdk) 138a/4=6/115

(şādık) 297b/2=19/54

(şavāb) 562b/6=78/38

(kaşd) 258a/3=16/9

(kaıyım) 388b/1=30/30

(kıyem) 145a/8=6/161

(müstakım) 541a/5=67/22

(neşüh) 538a/9=66/8

2. doğruluk, sadakat

(şıdk) 401b/7=33/24

bk. a'zâlarını râst kııl-, yitiz râst sözlüg

râst ay- doğru söylemek

(şıdk) 378a/4=29/3

râst ayğan doğru söyleyen, dürüst olan
(sâdik) 49a/6=3/17

râst ayğan eren doğru söyleyen erkek, yalana sapmayan erkek
(şâdik) 403a/5=33/35

râst ayğan tişi doğru söyleyen kadın, yalana sapmayan kadın
(şâdikât) 403a/5=33/35

râst ayt- doğru söylemek, yalana sapmamak
(şıdk) 486a/7=47/21

râst bitgen gerçek mümin
(mü'min) 189b/5=9/61

râst bol- 1. doğru olmak, doğrulukla hareket etmek
(istikâmet) 455b/2=41/6
2. bütün ve düzgün hale gelmek, toplanmak
(ittisâk) 569a/9=84/18

râst işliĝ doğru işli, hikmet sahibi, esma-i hüsna
(el-ḥakim) 18b/7=2/129

râst kıl- 1. doğrultmak
(ikâmet) 212a/3=10/105
2. doğru ve düzgün bir hale getirmek, hoş bir şekil vermek
(tesviyet) 396b/2=32/9
3. bir işi dosdoğru ve eksiksiz uygulamak
(taşdik) 429b/3=37/105
(ikâmet) 462a/3=42/13

râst kılmak doğru ve düzgün yapma
(taḳvîm) 576b/3=95/4

râst müsülmân samimî müslüman
(ḥanîf) 95b/5=4/125

râst müsülmânlık üze samimî müslümanlık halinde
(ḥanîfen) 388a/9=30/30

râst söz doğru, gerçek söz

(hakk) 21b/3=2/147

râst sözlüg doğru sözlü
(sıddık) 297b/4=19/56

râst tut- gerçekleştirmek, yerine getirmek
(taşdik) 411a/3=34/20

râstrak 1. daha doğru, en doğru
(aşdak) 83b/7=4/46
(akşat) 399a/5=33/5
(akvâm) 271b/4=17/9
(ehdâ) 278b/8=17/84
2. daha doğru; daha etkili
(akvâm) 553a/4=73/6

râstla- doğrulamak, tasdik etmek
(taşdik) 557b/1=75/31

râstlağan doğrulayan, tasdik eden
(mü'min) 228a/2=12/17
(şiddik) 116a/8=5/75
(muşaddık) 14a/7=2/97

râstlağan eren tasdik eden erkek
(muşaddık) 516b/2=57/18

râstlağan tîşî tasdik eden kadın
(muşaddıkat) 516b/2=57/18

râstlağanlık hâli üze doğrularak, tasdik ederek
(muşaddiken) 529a/1=61/6

râstlamak doğrulama, tasdik etme
(taşdik) 205a/4=10/37

râstlık 1. doğruluk, hak
(hakk) 25a/4=2/176
(şiddik) 441b/1=39/33
2. doğruluk, dürüstlük
(şiddik) 399b/7=33/8

râstlık kıl- dürüst ve âdil olmak

(‘adl) 165a/6=7/159
 (iḳsāt) 527a/3=60/8
 2. mutedil olmak, ölçülü olmak
 (ḳaşd) 393b/6=31/19

rāstlık yanındın doğruluk ve dürüstlikle, dürüstçe
 (ḥanifen) 212a/4=10/105

rāy (F< A re’y) düşünce, fikir
 (emr) 290b/7=18/82
 (re’y) 216a/4=11/27

rāz (F) sır
 (necvā) 520b/8=58/13

rāzī (A) razı olan, kabul eden

rāzī bol- razı ve hoşnut olmak, rıza göstermek
 (rızvān) 104a/9=5/3

rāzī bolğan razı ve hoşnut olan
 (er-rāzī) 572a/5=88/9

rāzī bolunmuş razı ve hoşnut olunmuş
 (merziyy) 297b/4=19/55

rāzī boluş- karşılıklı rıza göstermek
 (terāzī) 79b/9=4/24

rāzī kılınmış hoşnut edilmiş
 (mu’teb) 457a/9=41/24

rāzī kılmak tile- hoşnutluk dilemek
 (isti’tāb) 457a/9=41/24

rāzlaş- fısıldaşmak, gizlice söyleşmek
 (tenāci) 520a/6=58/9

rāzlaşgen gizlice söyleşen
 (neciyy) 297a/9=19/52

rāzlaşmak fısıldaşma, gizlice söyleşme
 (necvā) 520a/8=58/10

rāzlaşmak eyesi fısıldaşan, gizlice söyleşen
(necvā) 275a/5=17/47

red (A redd) uygun bulmama, geri çevirme

red kıl- geri çevirmek, reddetmek
(irkās) 89b/2=4/88

reng (F) renk
(levn) 10b/1=2/69

reng aynatğan bir şeyin rengini değiştiren
(levvāhat) 555a/6=74/29

resül (A) elçi, peygamber
(resül) 574b/7=91/13

revā (F) uygun, yerinde

revā bol- uygun olmak
(helāl) 34a/4=2/229
(kevn) 406a/5=33/53

revān (F) akan, akıp giden

bk. boğazğa revān barğan, saķışı revān

revān akğan akarsu
(ma'in) 511b/3=56/18

revān saķış kılğan hesaba çekmesi çabuk olan
(seri'ü'l-hisāb) 30a/1=2/202

rızā (A) rıza, hoşnutluk
(vech) 16b/8=2/115

rızā tilen- hoşnutluğu arzulanmak
(isti'tāb m.) 479a/1=45/35

rızālīg rıza gösterilen, beğenilen
(rāziyet) 545b/3=69/21

rızık (A) rızık
(rızık) 540b/3=67/15

ribā (A ribā') faiz
(ribā') 44b/3=2/278

risālet (A) elçilik
(risālet) 153b/7=7/62

rivāyet (A) nakil, rivayet

rivāyet kılin- rivayet edilmek, nakledilmek
(eşr m.) 555a/5=74/24

riyā (A riyā') gösteriş, riya

riyā kııl- gösteriş yapmak
(murā'āt) 581b/4=107/6

rūḥ (A) ruh
(rūḥ) 436b/7=38/72

ruḥṣat (A) müsaade, izin

ruḥṣat bir- müsaade etmek, kolaylık sağlamak
(tevbet 'alā) 554a/2=73/20

Rūm (A) Rum
(rūm) 385b/2=30/2

rūze (F) oruç
(şiyām) 119a/5=5/95

rūze tut- oruç tutmak
(şavm) 26b/3=2/184

rūze tutğan oruç tutan
(sā'ih) 197a/6=9/112

rūze tutğan eren oruç tutan erkek
(şā'im) 403a/7=33/35

rūze tutğan tişi oruç tutan kadın

(şâ'imet) 403a/7=33/35

rûze tutmak oruç tutma, oruç
(şiyâm) 90b/8=4/92

rûzgâr (F) zaman, devir
(dehr) 477b/8=45/24

rûzî (F) nimet, rızık
(rızık) 171b/3=8/4
(reyhân) 513b/6=56/89

bk. yir üstindekilerin rûzîsi

rûzî bir- nimet vermek, rızıklandırmak
(rızık) 322a/7=22/28

rûzî birgen 1. rızık veren
(râzık) 332b/2=23/72
2. rızık veren, esma-i hüsnâ
(er-rezzâk) 500a/4=51/58

rûzî biril- rızık verilmek
(rızık m.) 70a/3=3/169

rûzî kı1- nimet vermek, rızıklandırmak
(rızık) 477a/1=45/16, 532b/7=63/10

rûkû' (A) namazda belli esaslara göre elleri dizlere dayayıp öne doğru eğilme, rûkû

rûkû' kı1- rûkûa varmak
(rûkû') 7a/4=2/43

rûkû' kılgan rûkûa varan
(râki') 322a/4=22/26

S

sa- saymak

(ihşâ') 287b/1=18/49

('add) 299b/6=19/84

samak sayma

('add) 299b/6=19/84

sâ'at (A) saat

(any) 439a/4=39/9

(sâ'at) 205b/9=10/45

bk. bu sâ'atda

şâbir (A) sabırlı

(şâbir) 38b/6=2/249

şâbit (A) hakikî, sabit ve gerçek

(hak̄) 197a/3=9/111

bk. 'amel-i şâlih üze şâbit tur-, bitmek üze şâbit tur-

şâbit bol- sabit ve sağlam olmak

(hak̄) 397a/1=32/13

şâbit iş sabit ve sağlam iş

(hak̄) 580a/6=103/3

şabr (A) sabır

(şabr) 289a/9=18/67

bk. neme şabr kılğan

şabr kıl- sabretmek

(şabr) 161b/4=7/137

(iştibâr) 310a/2=20/132

şabr kılğan sabreden, sabırlı
 (şābir) 289b/2=18/69
 (şabbār) 395a/3=31/31

şabr kılğan eren sabırlı erkek
 (şābir) 403a/5=33/35

şabr kılğan tişi sabırlı kadın
 (şābiret) 403a/5=33/35

şabr kılış- birlikte veya karşılıklı sabr etmek
 (muşāberet) 74b/1=3/200
 (tevāşī) 574a/8=90/17

şabr kılı bilmegen kadıǵu çok derin tasa
 (beşş) 236a/8=12/86

şabrsız tahammülsüz, sabırsız
 (helū‘) 547a/8=70/19

şabrsızlık sabırsızlık   krş. **şabrsızlık**

şabrsızlık kılğan tahammülsüz, sabırsız
 (cezū‘) 547a/9=70/20

şabrsızlık sabırsızlık   krş. **şabrsızlık**

şabrsızlık kıl- sabretmemek
 (ceze‘) 249a/2=14/21

saçıl- 1. dağılmak, saçılmak
 (intişār) 566b/4=82/2
 2. uzaklaşmak, ayrılmak
 (hulūş) 235b/3=12/80
 (i‘tizāl) 474a/3=44/21

saçılmış 1. yayılmış, saçılmış
 (menşūr) 347a/1=25/23
 2. uzaklaşmış, ayrılmış
 (ma‘zül) 359b/8=26/212

saçılın- uzaklaşmak, ayrılmak
 (i‘tizāl) 90a/7=4/91

(intibāz) 295a/3=19/22

şadağa (A) sadaka

(şadağat) 28b/8=2/196

şadağa birgen eren sadaka veren erkek

(müteşaddık) 403a/6=33/35

şadağa birgen tişi sadaka veren kadın

(müteşaddıkat) 403a/6=33/35

şadağa kıl- sadaka vermek, bağışta bulunmak

(teşadduk) 90b/4=4/92

şadağa kılğan sadaka veren, bağışta bulunan

(müteşaddık) 236b/6=12/88

sāde (F) 1. halis, arınmış

(hāliš) 438a/2=39/3

2. yalnız, sadece

(hālišaten) 405a/6=33/50

sāde eş samimî, halis ve içten dost

(hāliš) 435b/3=38/46

şādık (A) doğru, gerçek

bk. fecr-i şādık

şaf (A şaff) dizi, sıra

şaf bol- sıralanmak, dizilmek

(şaff) 304a/9=20/64

şaf bolğan sıralanan, dizilen

(şāff) 431b/3=37/165

şaf bolğan firışteler saf halinde sıralanan melekler

(şāffāt) 425b/2=37/1

şaf bolmak sıralanma, dizilme

(şaff) 425b/2=37/1

şaf kılğan sıralanan
(şāff) 341a/2=24/41

şaf kılınmış sıralanmış, sıraya konmuş
(maşfūf) 501a/4=52/20

şaf tutğan sıra sıra duran, sıralanan
(şāff) 431b/3=37/165

Şafā atlıg tağ Kâbe'ye yakın bir tepe olup, hac ve ümre yapanlar bu tepe ile Merve adlı tepe arasında yedi kez gidip gelirler
(şafā) 22b/7=2/158

şāfi (A) halis, katkısız, arınmış
(hālīs) 263b/3=16/66

şāfi yaling dumansız alev, parlak alev
(māric) 508b/5=55/15

sağ sağ taraf, sağ
(yemīn) 545b/1=69/19
(eymen) 305b/6=20/80

bk. bir sağdın bir soldın

sağ elig sağ el
(yemīn) 429a/2=37/93

sağ kol sağ kol, sağ taraf
(yemīn) 512a/2=56/38

sağ yan sağ taraf
(yemīn) 511b/7=56/27
(meymenet) 511a/5=56/8

sağ yanğa sağ tarafa
(zāte'l-yemīn) 283b/2=18/18

sağdın soldın çaprazlama
(min hīlāfin) 353b/6=26/49

sağ- sağmak

sağmak arasining endāzasınça (iki) sağım arasındaki zaman kadar
(fevāken) $433a/5=38/15$

sağır sağır
(aşamm) $24b/2=2/171$

sağır bol- sağır olmak
(şamm) $115b/8=5/71$

sağır kıl- sağırlandırmak
(ışmām) $486a/9=47/23$

sağırılık sağırılık
(vaqr) $288b/3=18/57$

sağırılık hālī üze sağırılıkla
(şumman) $350b/6=25/73$

sağlık koyun
(na'cet) $433b/8=38/24$

sağrak kadeh

bk. toluğ sağrak

sağı 1. ölçü, ölçek
(keyl) $156b/1=7/85$
(mikyāl) $222a/8=11/85$
2. kap
(şuvā') $234b/5=12/72$

sağını toldurmağan eksik ölçen, ölçü ve tartıda hile yapan
(mutaffif) $567b/1=83/1$

sağula- ölçmek
(keyl) $567b/2=83/3$
(iktiyāl) $567b/1=83/2$,

sağulamak ölçme, ölçü
(keyl) $233a/9=12/63$

sağulan- ölçülmek

sagulanmış ölçülmüş
(keyl) 233b/7=12/65

şahife (A) sayfa
(rakḳ) 500b/2=52/3
(şahifet) 578a/3=98/2
(kitāb) 318a/9=21/104

şahih (A) gerçek

bk. 'arz -1 şahih

sāhir (A) sihirbaz
(sāhir) 209b/1=10/80
(sehḥār) 353a/4=26/37

bk. uluḡ sāhir

saḥsık saksı
(fehḥār) 508b/5=55/14

sakal sakal
(liḥyet) 307a/1=20/94

sakçı 1. gözcü
(ḥāris) 551a/4=72/8
(ḥāfiz) 567a/2=82/10
(ḥafiz) 88a/9=4/80
(rakīb) 223b/1=11/93
2. nezaret eden, koruyan, gözeten
(kā'im) 244b/1=13/33
(vekil) 553a/7=73/9
3. kefil
(kefil) 266b/3=16/91
(naķib) 106a/8=5/12
4. nezaret eden, koruyan, gözeten, esma-i hüсна
(el-ḥafiz) 411a/6=34/21
(er-rakīb) 75a/4=4/1
(el-muķit) 89a/6=4/85
(el-vekil) 102a/6=4/171

sakçılık koruyuculuk, nezaret

(.) 404b/6=33/48

sakın- 1. sakınmak, korunmak, çekinmek

(ittikā') 29a/4=2/196

2. kaçınmak

(ictināb) 260b/6=16/36

(isti'fāf) 75b/8=4/6

3. sanmak, zannetmek

(ḥisbān) 65b/5=3/142

4. ummak, tahmin etmek

(iḥtisāb) 443a/2=39/47

5. düşünmek

(zıkr) 298b/2=19/67

(tezekkür) 170a/7=7/201

6. hatırlamak

(iddikār) 231b/5=12/45

sakınğan sakınan, çekinen, takva sahibi

(el-müttakī) 186a/8=9/36

bk. edgü sakınğan

sakıngu nirse sakınılacak, korkulacak şey

(tuḳāt) 50b/8=3/28

sakınmak 1. sakınma, çekinme

(te'affuf) 43b/4=2/273

(tuḳāt) 60b/7=3/102

2. kaçınma

(teḥaşşun) 339b/6=24/33

3. sanma, zannetme

(ḥisbān) 57b/3=3/78

4. düşünme

(zıkrā) 573b/3=89/23

sakış 1. hesap sorma, sorgu

(ḥisāb) 433a/5=38/16

2. hesap, hesaplama

(ḥisāb) 200b/7=10/5

bk. revān sakış kılğan

sakış kılğan 1. hesap soran

(hasib) 272a/5=17/14
 2. hesap soran, esma-i hüsnâ
 (el-hasib) 76a/2=4/6

sakış kılmak hesaplama, hesap
 (husbân) 135b/6=6/96

sakışı revân hesaba çekmesi çabuk olan
 (seri'ü'l-hisâb) 74a/9=3/199

sakışsız hesapsız, çok
 (bi ğayri hisâb) 340b/3=24/38

sakla- 1. korumak

(cenb) 250b/4=14/35
 (ihşân) 317b/1=21/91
 (hıfz) 233b/6=12/65
 (teslim) 176a/8=8/43
 ('aşm) 217b/9=11/43
 (vikâyet) 475a/9=44/56
 (kel') 313b/5=21/42
 2. korumak, gözetmek, riayet etmek
 (muḥâfazat 'alâ) 36b/4=2/238
 (ri'âyet) 518a/4=57/27
 (rakb) 182a/6=9/10

saklağan 1. gözetleyen, koruyan, bekleyen

(ḥâfız) 570b/5=86/4
 (ḥafız) 222b/2=11/86
 (râşid) 552b/3=72/27
 ('âşim) 218a/1=11/43
 (el-vâkî) 245a/7=13/37
 (vekil) 93b/7=4/109
 2. koruyan, gözeten, riayet eden
 (er-râ'i) 547b/8=70/32
 3. nezaret eden, koruyan, gözeten, esma-i hüsnâ
 (el-ḥafız) 219b/3=11/57
 (el-vekil) 96b/7=4/132

bk. arḳasın saklağan

saklağan kim erse koruyan, gözeten, riayet eden kimse
 (ḥafız) 496b/6=50/32

saklağan eren koruyan, muhafaza eden erkek
(hâfız) 403a/7=33/35

saklağan tişi koruyan, muhafaza eden kadın
(hâfızat) 403a/8=33/35

saklağanlık yanından himaye yönünden
(hâfızan) 233b/3=12/64

saklamak 1. koruma
(hıfz) 425b/5=37/7
2. koruma, gözetme, riayet etme
(ri'âyet) 518a/4=57/27

saklamak tilen- korumakla vazifelendirilmek
(-) 111b/1=5/44

saklan- 1. kaçınmak, sakınmak
(ictinâb) 493b/8=49/12
(isti'sâm) 229b/9=12/32
2. korunmak
(vikâyet m.) 523b/6=59/9
3. uzaklaştırılmak, uzak tutulmak
(tecnib m.) 575b/3=92/17

saklanmış korunmuş, muhafaza edilmiş
(mahfûz) 312b/9=21/32
(‘aziz) 459a/5=41/41

bk. âfetdin saklanmış

saknuķ sakınan, çekinen
(berr) 565a/2=80/16
(muḥṣan) 104b/8=5/5
(taḳiyy) 294b/8=19/18
(el-müttakî) 199a/3=9/123

saknuķluğ sakınan, çekinen
(el-müttakî) 260a/3=16/30

saknuķrak en çok sakınan, en çok çekinen
(etkâ) 494a/4=49/13

saknuḳluk sakınma, çekinme
(takvā) 105b/9=5/8

saknuḳluk hālda sakınarak, kaçınarak
(muḥṣanātin) 80a/6=4/25

saknuḳluk kılı sakınarak, çekinerek
(muḥṣinīne) 105a/1=5/5

şalavāt (A) dualar; Hz. Muhammed'e edilen dualar

şalavāt ayt- 1. dua etmek

(.) 404a/8=33/43

2. Hz. Muhammed'e dua etmek

(.) 406b/3=33/56

şalavāt ıd- Hz. Muhammed'e dua etmek

(.) 406b/4=33/56

salgım serap krş. **salkım, salkım**
(serāb) 562a/4=78/20

salın- yukarıdan aşağıya sarkmak
(tedellī) 503a/5=53/8

şālīh (A) elverişli, uygun
(şıdk) 210b/7=10/93

bk. 'amel-i şālīh üze şābit tur-

şālīh bol- iyi ve dürüst olmak

(şalāh) 243a/4=13/23

Şālīh (A) Semud kavmine peygamber olarak gönderilen peygamberin adı

(şālīh) 155b/5=7/77

Şālīh kavmı Hz. Salih'in kavmi. Bu kavim Hicaz ile Şam arasındaki Hicr adlı yerde ikâmet ediyorlardı

(aşhābu'l-hicr) 256a/5=15/80

salkım meyve salkımı, salkım krş. **salgım, salkım**

(kıtf) 545b/4=69/23

bk. hürmā salkımining yığacı

salkum meyve salkımı, salkım krş. **salgım, salkım**

(kıtf) 558b/6=76/14

(kınv) 136a/5=6/99

Sāmīrī (A) Hz. Musa zamanında yaşamış ve yahudileri yaptığı buzağı heykeline tapmaya teşvik etmek ve şirke sevketmek için uğraşmıştır

(sāmīriyy) 306a/4=20/85

san 1. sayı

(‘aded) 334b/8=23/112

(‘iddet) 186a/4=9/36

2. sayısı belli olan, sayılmış

(‘iddet) 26b/1=2/184

saᅇa kırmegen ehemmiyetsiz

(lağv) 118a/1=5/89

sanlıē sayılı

(‘aded) 282b/6=18/11

(ma‘dūd) 11b/6=2/80

sansız sayısız, çok

(bi gayri hisāb) 31a/3=2/212

sana- 1. saymak

(ihşā’) 420b/8=36/12

(‘add) 258b/8=16/18

(ta‘dīd) 580b/2=104/2

(i‘tidād) 404b/9=33/49

2. addetmek, kabul etmek

(‘add) 436a/8=38/62

sanagan sayan

(‘add) 334b/9=23/113

sanamak sayma

(‘add) 300a/4=19/94

sanamış vakt sayılmış, belirlenmiş zaman
(el-ümmetü'l-ma'düd) 213b/8=11/8

sanayu bil- sayabilmek, hesaplayabilmek
(ihşâ') 258b/8=16/18

sanan- sayılmak

sananmış sayılmış, sayılı
(ma'düd) 224a/8=11/104

sananmış hâlde sayılmış olarak, sayı halinde
('adeden) 552b/5=72/28

sanç- sançmak, dürtmek, sokmak

sançar bol- dürtmek, dürtükleme
(nezğ) 170a/5=7/200

sançmak dürtme, dürtükleme
(nezğ) 170a/5=7/200
(hemzet) 334a/1=23/97

sarây (F) 1. diyar, yurt
(dâr) 450b/2=40/39
2. ev
(beyt) 539a/2=66/11

bk. âhırat sarâyı, bu sarây, song sarây, songrakı sarây

şarf (A) çevirme, döndürme

şarf kılın- çevrilmek, döndürülmek
(efk m.) 391a/6=30/55

sargar- sararmak

sargarmış sararmış
(muşferr) 440a/7=39/21

sarığ sarı
(aşfer) 560b/7=77/33
(şafra') 10a/9=2/69

(muşferr) 390b/7=30/51,

sarın- sarınmak, bürünmek

sarırgan nirse örtü
(cılbaş) 407a/1=33/59

sars- kötü muamele etmek, azarlamak
(nehr) 273a/3=17/23

sarsıt- kötü muamele etmek, azarlamak
(nehr) 576a/4=93/10

sat- satmak
(şirā') 228a/7=12/20
(iştirā') 13a/6=2/90

satgaş- 1. karşılaşmak, kavuşmak
(likā') 3a/6=2/14
(telkiyet m.) 350b/9=25/75
(mülākāt) 548a/7=70/42
(iltikā') 176a/1=8/41
2. karşılamak
(telākki) 318a/8=21/103

satgaşgan kavuşan, ulaşan, erişen
(el-lākī) 374b/4=28/61
(el-mülākī) 38b/4=2/249

satgaşmak kavuşma, ulaşma, erişme
(likā') 163a/4=7/147
(et-telākī) 447b/7=40/15

satgaştur- kavuşturmak, ulaştırmak
(telkiyet) 558b/3=76/11

satgaşturul- kavuşturulmak, ulaştırılmak
(telkiyet m.) 458b/1=41/35

satgaşurul- kavuşturulmak, ulaştırılmak
(telkiyet m.) 458b/1=41/35

satgın "fiyatını vererek bir şey almak" manasında kullanılan satın almak deyiminde geçer

satgın al- satın almak
(şirā') 87a/3=4/74
(iştirā') 71a/2=3/177

satıĝ alış veriş
(bey') 44a/2=2/275

satıĝ kılış- alış veriş yapmak
(mübāya'at) 197a/5=9/111
(tebāyu') 45b/7=2/282

şavma'a (A) manastır
(şavma'at) 323b/6=22/40

savur- savurmak   krş. **sawur-**
(zerv) 286b/9=18/45

sawur- savurmak   krş. **savur-**

sawurĝan yıl esip savuran rüzgâr
(ez-zārī) 497b/4=51/1

sawurmak savurma
(zerv) 497b/4=51/1

sa'y (A) 1. çalışma, gayret
(sa'y) 559a/6=76/22
2. yürüme, yürüyüş
(sa'y) 429a/8=37/102

sa'y kıl- 1. çalışmak, çabalamak, uğraşmak
(sa'y) 109b/4=5/33
(izā') 188a/1=9/47
2. koşmak
(sa'y) 564b/5=80/8

sāz (F) silâh
(silāh) 92b/8=4/102

şebāt (A) azim, sebat

('azm) 483b/2=46/35

Sebe (A sebe') Yemen'de "Me'rib" adlı şehirde yaşayan kavmin ismi
(sebe') 362a/9=27/22

sebeb (A) 1. sebep
(tā'ir) 364a/9=27/47
2. alâka, ilgi, bağ
(sebeb) 24a/1=2/166

bk. edgülık yawuzluk sebebi, tiriglik sebebi, ulanmak sebebi,
yığılmak sebebi

sebeb kıl- nispet etmek
(da'vet li) 399a/5=33/5

secde (A) secde
(secdet) 491b/8=48/29

secde kıl- secde etmek
(süçüd) 147a/3=7/11

secde kılğan secde eden
(sācid) 197a/7=9/112

secde kılğanlık hālında secde ederek
(sücceden) 350a/4=25/64

secde kılğu yir secde edecek, namaz kılacak yer
(mescid) 149a/8=7/31

secde kılığlı secde eden
(sācid) 281a/5=17/107

secde kılmak secde etme, secde
(süçüd) 543b/5=68/42

seç- seçmek, seçip ayırmak
(meyz) 175a/7=8/37

sefāhat (A) uçarılık, akılsızlık

sefāhat kıl- cahillik etmek, akılsızca davranmak

(-) 216b/1=11/29

sefer (A) yolculuk, sefer
(sefer) 26b/6=2/185

sehâb (A) bulut
(semâ') 3b/5=2/19

seher (A) sabahın gün doğmadan önceki zamanı, tan ağartısı
(seher) 49a/7=3/17

seher vakti seher vakti
(seher) 498a/6=51/18

sekiz sekiz
(semâniyet) 142a/2=6/143

bk. on sekiz yaş

sekizde bir sekizde bir
(sümün) 77a/7=4/12

seksen seksen
(semânün) 335b/9=24/4

seksinçil sekizinci
(sâmin) 284a/8=18/22

selâm (A) selâm
(tahiyyet) 344a/1=24/61
(selâm) 220b/7=11/69

selâm kemiş- selâm vermek
(ilkâ'u's-selâm) 91a/4=4/94

selâm kıl- selâm vermek, selâmlamak
(tahiyyet) 520a/3=58/8
(teslîm 'alâ) 338a/8=24/27

selâm kılın- selâm verilmek, selâmlanmak
(tahiyyet m.) 89a/6=4/86

selâm kılmak selâm verme, selâmlama

(teslīm) 406b/5=33/56

selām timek selām sözü
(selām) 511b/7=56/26

selāmatlıĝ salim ve halis
(selīm) 355a/7=26/89

selāmatlık selāmet, esenlik
(selām) 513b/7=56/91

Selsebīl (A) cennetteki bir çeşmenin adı
(selsebīl) 558b/9=76/18

semrüt- beslemek, semizleştirmek
(ismān) 572a/4=88/7

Şemūd (A) Hz. Salih'in peygamber olarak gönderildiği kavmin adı
(şemūd) 544b/3=69/5

semüz besili, semiz
(semīn) 231b/7=12/46

sen sen (2. teklik şahıs zamiri)
(ente) 157b/1=7/89
(.) 73b/3=3/194

şevāb (A) mükâfat, karşılık, sevap
(ecr) 94b/2=4/114
(şevāb) 376b/7=28/80

bk. **kat kat şevāb** eyesi, körklüg **şevāb**

şevāb bir- karşılık vermek, mükâfatlandırmak
(işābet) 117b/3=5/85

şevāb birgen 1. sevap veren, mükâfatlandırın
(şākīr) 99a/1=4/147
2. sevap veren, mükâfatlandırın, esma-i hüсна
(eş-şekūr) 535a/1=64/17

şevāb birilmiş sevap verilmiş, mükâfatlandırılmış
(meşkūr) 559a/6=76/22

sevâbdın mahrûm bolmaq karşılık görememe, mükâfatsız kalma
(-) 317b/5=21/94

sew- 1. sevmek krş. söw-
(hubb) 23b/6=2/165
(ihbâb) 63a/6=3/119
2. arzu etmek, istemek
(hevâ) 115b/5=5/70
(vudd) 63a/3=3/118
3. beğenmek, tercih etmek
(istihbâb 'alâ) 184a/1=9/23

bk. cüftin sewgen

sewme- beğenmemek
(kurh) 484b/7=47/9

sewmek sevme, sevgi
(hubb) 573a/9=89/20

sewdür- sevdirmek
(tahbîb) 493a/3=49/7

sewüg sevgi
(hubb) 229b/3=12/30
(maḥabbet) 302b/4=20/39

sewüglüg sevimli

sewüglügrek daha sevimli
(aḥabb) 227a/4=12/8

sewüglük sevme, sevgi
(-) 13b/7=2/93

sewün- 1. sevinmek, mutlu olmak
(ibşâr) 458a/3=41/30
(istibşâr) 197a/4=9/111
(ferah) 128b/5=6/44
2. şımarmak
(ferah) 376a/5=28/76

sewüngen 1. sevinçli
 (müstebsir) 565b/2=80/39
 (müsfir) 565b/2=80/38
 (ferih) 188a/8=9/50
 2. şımaran, şımarık
 (ferih) 376a/6=28/76

bk. bakıp sewüngü

sewünmek sevinç
 (sürür) 558b/3=76/11

sewündür- mutluluk ve haz ver-
 (sürür) 10b/1=2/69

sewündürgen sevinç ve haz veren
 (behic) 320a/2=22/5

sewündürül- mutlu edilmek, sevindirilmek
 (hubür m.) 386b/8=30/15

sewündürülüp mutlu edilip
 (mesrüren) 569a/4=84/9

seyyid (A) ileri gelen, başkan, reis
 (seyyid) 407b/5=33/67

sezâ (F) uygun, lâyük, yaraşır
 (hakik) 159a/2=7/105
 (mevlâ) 516a/4=57/15

bk. malâmatğa sezâ, ögmekke sezâ, tapunmakğa sezâ, tapunmakğa
 (tapunmakğa) sezâ Tangrı, uymakğa sezâ nirse, uymakğa sezâ,
 uymakğa sezâ kişi

sezâ bol- lâyük olmak
 (bev') 13a/8=2/90
 (hakq) 272a/9=17/16
 (istihkâk) 120b/9=5/107

sezâ kılın- lâyük kılınmak
 (hakq m.) 569a/2=84/5

sezâraq daha lâyıq, daha uygun
 (ecder) 195a/1=9/97
 (eħakk) 204b/9=10/35
 (evlâ) 180b/3=8/75

sezâsınça gereğince, gerektiği gibi
 (ħakkın) 327a/4=22/74

sezâvâr (F) münasip, uygun, yaraşır

bk. ögmekke sezâvâr

sı- yenmek, mağlûp etmek
 (hezm) 38b/8=2/251

sıbt (A) torun; kabile
 (sıbt) 165a/7=7/160

sıçğan fare

bk. erkek sıçğan

şıfat (A) vasıf, hal
 (meşel) 42a/4=2/265

bk. tangsuk şıfat, teng şıfat, yağmurluğ kim irsening şıfatı

şıfat kııl- vasıflandırmak
 (vaşf) 312a/4=21/22

şıfat kıılmaq vasıflandırma
 (vaşf) 141b/1=6/139

şıfatın ur- vasfını açıklamak, anlatmak
 (zarbu'l-meşel) 286b/7=18/45

sı- kırmak

sığan kıran, parçalayan, ufalayan
 (ħuţâm) 513a/1=56/65

sığın- sığınmak   krş. **sıkın-**
 (evy) 283a/5=18/16

(‘avz) 218a/9=11/47
 (me‘āz) 228b/7=12/23
 (isti‘āzet) 267b/1=16/98

sıgıngu sığınak
 (melce‘) 189a/3=9/57

sıgıngu yir sığınacak yer
 (me‘vā) 564a/5=79/39
 (melce‘) 465b/9=42/47
 (mültehad) 552a/4=72/22
 (vazer) 556b/7=75/11

sıgındur- 1. barındırmak, himaye etmek
 (ivā‘) 237b/4=12/99
 2. sığındırmak, himayesine vermek
 (i‘āzet) 51b/9=3/36

sıgır sığır
 (baqar) 142b/7=6/146
 (ne‘am) 168a/2=7/179
 2. dişi sığır, inek
 (baqarat) 231b/7=12/46

bk. tiwe koy (sıgır) keçi (keçig, kiçi)

sıgnış- birbirine sığınmak
 (livāz) 344a/9=24/63

sık- bir şeyin sıvı kısmını çıkarıp akıtmak
 (‘aşr) 230a/7=12/36

sıkā- 1. dokunmak, temas etmek
 (mess) 53a/8=3/47
 (temāss) 519a/7=58/4
 2. el ile dokunarak incelemek, yoklamak
 (lems) 551a/3=72/8
 3. sıvazlamak
 (mesh) 434b/7=38/33
 4. isabet etmek, erişmek
 (mess) 201b/2=10/12

sıkamak dokunuş, temas

(mess) 507b/8=54/48

sıkıp tüket- silip yok etmek, körleştirmek
(tams) 507a/7=54/37

sıkıp tüzet- silip şeklini değiştirmek
(tams) 424a/6=36/66

sıkış- dokunmak, ovuşturmak

sıkışmak dokunma, değme
(misās) 307a/7=20/97

sıkın- sığınmak krş. **sığın-**
(evy) 217b/9=11/43

sıkıngu yir sığınacak yer
(me'vā) 194b/7=9/95

sıkır- ıslık çalmak

sıkırmak ıslık çalma
(mukā') 175a/3=8/35

sına- denemek
(belā') 22b/2=2/155
(ibtilā') 75b/5=4/6
(fütün) 434b/8=38/34
(imtiḥān) 527a/8=60/10

sınağan imtihan eden, deneyen
(el-mübtelī) 38a/8=2/249

sınamak imtihan
(belā') 429b/4=37/106
(ibtilā') 67b/8=3/154
(fitnet) 506b/8=54/27
(fütün) 302b/7=20/40

sınağ imtihan
(belā') 162a/4=7/141
(fitnet) 174a/4=8/28

sınan- denenmek

(ibtılâ' m.) 400a/4=33/11

(fütûn m.) 364b/1=27/47

sındur- 1. kırıp geçirmek, helâk etmek

(kaşm) 311a/8=21/11

2. ezmek

(haţm) 362a/2=27/18

bk. ongurka sındurğan, kişi 'ırzını sındurğan

sındurul- yenilmek, mağlûp olmak

(hezm m.) 507b/4=54/45

singar -a doğru

(şatr) 21b/8=2/149

(fi) 21a/2=2/144

(tilkâ') 370a/8=28/22

bk. kün toğuşı singar

sınık- yenilmek

sınıkmış yenilmiş, mağlûp olmuş

(mezhûm) 433a/1=38/11

sır (A sırr) 1. sır

(rûh) 466b/1=42/52

(isrâr) 486b/5=47/26

bk. örtüglüg sır

sırça cam, billûr

(zücâcet) 340a/2=24/35

Siccîn (A) içinde günahkâr, kötü huylu ve yalancıların yazılı olduğu kitap

(siccîn) 567b/5=83/8

sidr (A) Arabistan kirazı

(sidr) 410b/6=34/16

sidre (A) kiraz ağacı; burada kastedilen ağaç, arşın sağ yanında bulunan ağaçtır ki bu ağacın ötesine hiç bir mahlûk geçemez, yani kast edilen yaratıklar âleminin son noktasıdır.
(sidret) 503b/2=53/16

Sidretü'l-Müntehâ son ağaç, yani yaratıklar âleminin son noktası
(sidretü'l-müntehâ) 503b/1=53/14

sihr (A) sihir, büyü
(sihr) 124b/1=6/7

sihr kııl- büyü yapmak, büyülemek
(sehr) 161a/2=7/132

sihr kılgan sihirbaz, büyücü
(sâhir) 448b/5=40/24

sihr kılnmış büyülenmiş
(meshûr) 280b/4=17/101
(müsaḥḥar) 357b/4=26/153

sihr kılnıp 'aklı üze galebe kılnmış büyülenmiş
(meshûr) 345b/4=25/8

silkmek silmek

bk. yaprak silkmek

silme (A) İslâmiyet

silme kır- müslüman olmak
(islâm) 494a/6=49/14

sinmek sinmek

sinmek yutulun, sindirilen
(sâ'ig) 416a/9=35/12

sinmek sivri sinek
(ba'üzat) 4b/8=2/26

sinmek sinmek

singirin kes- boğazlamak
(‘akr) 155b/4=7/77

singit sindirilen, hazmedilen

singit bolsun afiyet olsun
(heni’en) 75b/2=4/4

singitlig afiyet verici
(heni’) 561a/4=77/43

singitlig bolsun afiyet olsun
(heni’en) 501a/3=52/19

singür- sindirmek krş. **sifür-**

singrü yaz- kolayca sindirmek
(isâgat) 248b/1=14/17

sifür- mağlûp etmek, yok etmek krş. **singür-**

sifre yaz- neredeyse saldırmak, yakalayıp yok etmek
(kevdü's-satv) 326b/7=22/72

siyâset (A) ceza

siyâset kılınmış cezalandırılmış
(medin) 513b/4=56/86

siz siz (2. çokluk şahıs zamiri)
(entum) 63b/7=3/123
(.) 97b/9=4/140

siz- 1. sanmak, zannetmek
(hisbân) 178a/5=8/59
(ihtisâb) 522b/3=59/2
(zann) 317a/3=21/87
2. anlamak, idrak etmek, bilmek
(zann) 198a/4=9/118
3. ileri sürmek, iddia etmek
(ze‘m) 375b/9=28/74

sizgen zanda bulunan

(zānn) 488b/3=48/6

sizmek zannetme
(zann) 478b/5=45/32

sizig zan
(zann) 428b/8=37/87

sizin- 1. sanmak, zannetmek
(ḥisbān) 149a/7=7/30
(zann) 457a/7=41/23
2. anlamak, idrāk etmek
(zann) 460a/1=41/48

sizler sizler (2. çokluk şahıs zamiri)
(.) 468b/1=43/24

soğan soğan
(başal) 9a/5=2/61

sol sol
(şimāl) 545b/6=69/25

bk. bir sağdın bir soldın, sağdın soldın

sol yan sol taraf, sol yan
(meş'emet) 574a/9=90/19
(şimāl) 512a/3=56/41

sol yanğa sol tarafa
(zāte'ş-şimāl) 283a/8=18/17

soñ arka, art krş. song
(varā') 221a/2=11/71

song 1. son krş. soñ
(āḥir) 201a/7=10/10
(āḥiret) 380a/7=29/20
2. art, arka
(eşer) 518a/1=57/27
(ba'd) 13b/4=2/92
(dubur) 507b/5=54/45
(dābir) 128b/6=6/45

(half) 210b/6=10/92

(hîlâf) 192b/6=9/81

(‘akîb) 468b/6=43/28

(verâ’) 92b/3=4/102

3. akîbet, son

(te’vîl) 274a/5=17/35

(‘uqb) 286b/7=18/44

(‘ākîbet) 310a/2=20/132

(‘uqbā) 245a/1=13/35

4. sonra

(ba’d) 535b/1=65/1

5. sonra, sonraki

(āhîr) 355a/4=26/84

(uhṛā) 150b/5=7/39

6. sonra, ileride, gelecekte

(sevfe) 223a/8=11/93

bk. andın song, ‘iddet songı, künnüng song vaḳtı, öngleri songları
birle ḥabs kıılın-, yawuz songlar, zevâldin song

song asıḡsızlıkı kötü son

(şikvat) 334b/1=23/106

song bir- akîbetini belirlemek

(i’kâb) 192a/5=9/77

song çewür- 1. arkasını dönmek, terketmek, vazgeçmek

(idbār) 547a/7=70/17

2. geri dönmek, geri dönüp gitmek

(idbār) 502b/7=52/49

(‘as’aset) 566a/5=81/17

song çewürgen arkasını dönüp giden

(müdbir) 314b/9=21/57

song çewürüḡli arkasını dönüp giden

(müdbir) 449b/6=40/33

song kal- geri kalmak

(te’eḡhür) 30a/3=2/203

(isti’hār) 206a/8=10/49

(ḡalef) 297b/9=19/59

(teḡallüf) 198a/9=9/120

song alan geri kalan
(müste'hir) 253b/5=15/24
(h alif) 193b/4=9/87

song od- 1. ertelemek
(te'hir) 224a/8=11/104
2. halef kılmak, yerine geçirmek
(istiql af) 219b/1=11/57

song onmış arkada bırakılmış, arkada kalmış
(muhallef) 489b/6=48/16

song oy- geriye bırakmak, ertelemek
(te'hir) 557a/2=75/13

song oyul- arkada bırakılmak, arkada kalmak
(tahlif m.) 198a/3=9/118

song oyulmış arkada bırakılmış, arkada kalmış
(muhallef) 489a/2=48/11

song k n ahiret günü
(yevm 'l- hir) 183a/8=9/18

song sar y ahiret sarayı, öbür dünya
( h ret) 441a/1=39/26
(d r 'l- h ret) 13b/9=2/94

song tirlilik ahiret hayatı
( h ret) 12b/6=2/86

song yawuzluı kötü akıbet
(veb l) 533b/3=64/5

songına ondan sonra

bk.  yat songına  yat vaf songına vaf ıl-, biri biri songına
ıdılmış, biri biri songına yörimek, biri songına yörimek

songına kelgen takip eden
(r difet) 563a/4=79/7

songlaş- birbirini takip etmek

songlaşmak birbirini takip etme
(ihtilâf) 476a/1=45/5

bk. biri biringe songlaşmak

songra sonra

(ba'd) 77b/2=4/12

(şümme) 206b/1=10/51

bk. andın songra, bir kezdin songra bir kez

songrağı 1. sonraki

(âhir) 430a/3=37/119

2. diğer, öbür

(uhrâ) 503b/4=53/20

3. diğeri, öbürü

(âhar) 430b/3=37/136

songrağı sarây ahiret yurdu, öbür dünya

(âhiret) 271a/9=17/7

(dârü'l-âhiret) 127a/5=6/32

sor- 1. sormak

(su'âl) 31b/3=2/215

2. sorguya çekmek, hesap sormak

(su'âl) 256b/7=15/92

sorğan soran

(sâ'il) 455b/9=41/10

bk. yahşısı sorğan

sorul- 1. sorulmak

(su'âl m.) 566a/1=81/8

2. sorguya çekilmek

(su'âl m.) 20b/1=2/141

sorulmuş sorguya çekilmiş

(mes'ül) 274a/3=17/34

soruş- birbirine sormak, soruşturmak

(tesâ'ul) 334a/5=23/101

sowuk serin, soğuk

(berd) 315b/3=21/69

(bārid) 512a/5=56/44

(furāt) 560b/4=77/27

bk. **katıg** sowuk

sowukluk soğukluk

(şirr) 62b/8=3/117

soy- soymak

(sulūh) 422b/1=36/37

sög- 1. sövmek

(sebb) 137a/3=6/108

2. iftira atmak

(ramy) 336a/3=24/6

sögül- kızartmak, yakmak, kavurmak

(şeyy) 285a/7=18/29

sögülmüş kızartılmış

(haniz) 220b/8=11/69

sökel hasta

(mariz) 28b/7=2/196

sökel bol- hastalanmak, hasta olmak

(maraz) 354b/9=26/80

sökellik 1. hastalık, illet

(żurr) 316b/7=21/83

(maraz) 113a/1=5/52

2. sıkıntı

(żurr) 125a/8=6/17

(żarrā') 31b/1=2/214

söndür- söndürmek

(itfā') 185b/3=9/32

söw- sevmek   krş. **sew-**

(ihbāb) 434b/5=38/32

söz 1. söz

(ḥadīṣ) 406a/1=33/53

(ḥitāb) 433b/1=38/20

(uṣṭūr) 174b/3=8/31

(kaṣaṣ) 239a/5=12/111

(kavl) 41b/6=2/263

(kīl) 95a/8=4/122

(kelām) 181b/6=9/6

(kelimet) 431b/6=37/171

2. dil, konuşma, kelām

(mantıq) 361b/7=27/16

bk. açık söz, artuksı söz, asıgsız söz, bāṭıl söz, dīn birilgen söz, durust söz, fāyidesiz söz, hoş söz, kamlar sözünü sözlegen, rāst söz, tang söz, yaḥṣı söz

söz aymak söyleme, konuşma

(kavl) 399a/4=33/4

sözge kır- lafa dalmak

(ḥavz) 190a/4=9/65

sözni yumşaklık birle ketür- yumuşak ve edalı bir şekilde konuşmak

(ḥuzū' bi'l-kavl) 402b/5=33/32

sözlüg sözlü

bk. rāst sözlüg, yitiz rāst sözlüg

sözle- 1. söylemek, demek

(muḥāṭabat) 217a/7=11/37

(tekellüm) 388b/9=30/35

(lafz) 496a/2=50/18

2. konuşmak, hitab etmek

(teklīm) 101a/6=4/164

(tekellüm) 562b/5=78/38

3. anlatmak

(taḥdīs) 578b/4=99/4

bk. akru sözle-, bāṭıl sözle-, bî-hüde sözle-, örtüglüg sözle-, yalğan sözle-

bk. kamlar sözini sözlegen, key yalğan sözlegen, yalğan sözlegen

sözlemek konuşma, hitap etme

(ḥitāb) 562b/4=78/37

(teklīm) 101a/6=4/164

bk. açık sözlemekke yawuma-

sözlen- konuşturulmak

(teklīm m.) 244a/3=13/31

sözleş- konuşmak

(muḥāṭabat) 350a/3=25/63

(teklīm) 52b/4=3/41

(nuṭk) 560b/8=77/35

bk. akru sözleş-

bk. tünle sözleşü

sözleşmek konuşma

(teḥāvür) 518b/5=58/1

(ḥitāb) 433b/7=38/23

sözlet- konuşturmak, söyletmek

(inṭāk) 457a/2=41/21

su'āl (A) soru

bk. tang su'āl

suçul- soyunup çıkarmak

(ḥal') 301b/2=20/12

şudā' (A) baş ağrısı

şudā' kılm- başı ağrıtılmak

(taşdi' m.) 511b/3=56/19

suğul- (suyu) çekilmek

(ğavr) 541b/7=67/30

sugulğan (suyu) çekilen
(ğavr) 286b/2=18/41

şuhuf (A çokluk) sayfa
(şahifet) 571b/7=87/18

suk aç gözlü

sukrak en düşkün, en haris
(ahraş) 14a/3=2/96

sukluk aç gözlülük
(şuhh) 534b/8=64/16

sukluk kıl- çok istemek, çok arzulamak
(hırş) 238a/8=12/103

sun- el sunmak, uzatmak
(te'âtâ) 507a/1=54/29

sunmak el sunma, uzatma
(tenâvuş) 414b/1=34/52

şür (A) kıyamet günü Hz. İsrail'in üfleyeceği boru, sur
(şür) 367a/8=27/87

süre (A) Kurân-ı Kerîm'in ayrıldığı 114 bölümden her biri
(sûret) 193b/1=9/86

şüret (A) 1. sûret, şekil
(şüret) 533a/7=64/3
(hey'et) 121b/3=5/110
2. heykel
(timşâl) 410a/5=34/13

bk. kılınmış şüret

şüret bol- şekline girmek, ... gibi görünmek
(temeşşül) 294b/6=19/17

şüret kıl- şekil vermek, şekillendirmek
(taşvir) 147a/2=7/11

şüret kılğan şekil veren, esma-i hüсна
(el-muşavvir) 525b/2=59/24

şüret kılınmış şekil verilmiş, şekillendirilmiş
(mesnün) 253b/9=15/28

sust (F) gevşek, zayıf

sust bol- 1. gevşeklik göstermek, yılmak
(za'f) 66a/8=3/146
(fütür) 312a/2=21/20
(vany) 303a/1=20/42
(vahn) 65a/9=3/139
2. gücünü kaybetmek, güçsüzleşmek
(vahn) 293b/4=19/4

sust bolğan gücünü kaybeden, bitkin düşen
(vāhiyet) 545a/8=69/16

sust kılğan güçsüzleştirilen, tesirini azaltan
(mūhin) 173a/2=8/18

sustrak en dayanıksız, en çürük
(evhen) 382b/7=29/41

sustluk 1. güçsüzlük, kuvvetsizlik
(za'f) 179a/4=8/66
(vahn) 393a/3=31/14
2. gevşeklik, boşluk, ara
(fetrat) 107b/5=5/19

sustluk kıl- gevşeklik göstermek, yılmak
(vahn) 93a/4=4/104

suv su krş. **suw**

suv içürmek su içirme, suçuluk yapma
(sikāyet) 183b/1=9/19

suv irgesi yır suyun gelip toplanacağı yer, su sarnıcı
(maşna') 356b/6=26/129

suvsız suyu olmayan, susuz

suvsız yır denizin zıddı, kara
(berr) 277a/8=17/67

suvşuz suyu olmayan, şuzuz

suvşuz yır denizin zıddı, kara
(berr) 389b/4=30/41

Suvā' (A) İslâmiyyet'ten önce Hüzeyl kabilesinin taptığı putun adı
(suvā') 549b/9=71/23

suvğar- sulamak krş. **suwğar-**
(.) 153a/7=7/57

suvsa- şusamak krş. **suwsa-**
(zame') 308b/8=20/119

suvşaganlar şusayan topluluk, şusamış kimseler
(vird) 299b/7=19/86

suvşamak şusama, şusuzluk
(zame') 198b/1=9/120

suw su krş. **suv**
(tennür) 217b/2=11/40
(mā') 263b/1=16/65
(nuḫfet) 558a/2=76/2

bk. isig suw, köp uluğ suw, yingen suw

suw bırakğan çöp çör şuyun bıraktığı çör çöp; faydasız şey
(cufā') 242a/8=13/17

suw çık- su çıkmak, fişkirmek, kaynamak
(fevr) 329b/5=23/27

suw iç- su içmek
(şurb) 512b/3=56/55

suw içürmek tile- su içirmeyi arzulamak
(istiskā') 165a/8=7/160

suw ülüşi su payı, içme hakkı
(şirb) 506b/9=54/28

suw üze ıķğan çöp köpük su üzerinde akıp giden çör çöp ve köpük
(ġuşā') 330b/4=23/41

suwġa kelġüçl suya gelen, su taşıyan, saka
(vārid) 228a/5=12/19

suwluġ suyu, pınarı olan
(zātu'l-ma'in) 331a/6=23/50

suwsız suyu olmayan, susuz

bk. otsız suwsız

suwsuz suyu olmayan, susuz

suwsuz yir denizin zıddı, kara
(berr) 277b/3=17/70

suwġar- sulamak   krş. **suvġar-**
(seķy) 10b/4=2/71

suwsa- susamak   krş. **suvsa-**

suwsaġan susayan, susuz kalan
(zam'an) 340b/4=24/39

sü- eğmek

bk. boyun sü-

bk. boyun sügen

bk. boyun sügli

bk. boyun süġlilik hālı üze

bk. boyun süme-

bk. boyun sümegen

bk. boyun sümek, boyun sümekni kemiş-

sücüd (A) secde etme

sücüd kılġan secde eden

(sācid) 322a/4=22/26

süçüg acı olmayan, tatlı
(‘azb) 349a/5=25/53

Süleymān (A) yahudi peygamberlerindendir. Hz. Davud'un oğlu olup babasının vasiyeti üzerine Mescid-i Aksa'yı inşa ettirmiştir. Kırk sene hem peygamberlik, hem de padişahlık yapmıştır
(süleymān) 101a/4=4/163

sün- eğilmek

bk. boyun sünmiş

süngü mızrak
(rumh) 118b/9=5/94

süngük kemik
(‘azm) 556b/3=75/3

bk. kögüz süngüki, uşanmış süngük, uşatmış süngük

sünnet (A) kanun, yol
(hüküm) 369b/1=28/14
(hikmet) 530a/7=62/2
(sünnet) 407a/7=33/62

sür- 1. kovmak, uzaklaştırmak
(tard) 129b/5=6/52
(la'n) 13a/2=2/88
2. sürmek, sevk etmek
(izcā') 341a/5=24/43
(sevķ) 299b/7=19/86
(‘atl) 475a/3=44/47
3. toprağı işlemek, sürmek
(işāret) 10b/3=2/71

sürgen 1. kovan, uzaklaştıran
(tārid) 356a/5=26/114
2. süren, sevkeden
(sā'ik) 496a/5=50/21

bk. bulıtlarını sürgen, yirni sürgen zelül

sürmek 1. kovma
 (la'n) 407b/7=33/68
 (la'net) 451b/7=40/52
 2. sürme, sevkette
 (zacr) 425b/2=37/2

süri- çekmek
 (cerr) 163b/4=7/150

sürin- sürüklenmek, sevkedilmek   krş. **sürün-**
 (sehb m.) 453b/5=40/71

sürül- 1. kovulmak
 (la'n m.) 114b/3=5/64
 2. sürülmek, sevkedilmek
 (sevğ m.) 445a/5=39/71

sürülmek 1. kovulma
 (duhür) 426a/1=37/9
 2. sürülme, sevkedilme
 (mesâk) 557b/1=75/30

sürülmüş kovulmuş
 (hâsi') 166a/9=7/166
 (medhür) 272b/4=17/18
 (racim) 437a/4=38/77
 (maqbüh) 372b/3=28/42

sürün- sürüklenmek, sevkedilmek   krş. **sürin-**
 (sehb) 507b/7=54/48

süs- boynuzla vurmak, tos vurmak

süsüp ölmüş boynuzlanarak öldürülmüş (hayvan)
 (netihet) 104a/4=5/3

süt süt
 (leben) 485b/1=47/15

süzük süzölmüş
 (sölâlet) 328b/2=23/12

süzük balçık süzölmüş balçık
(sölâlet) 396b/1=32/8

Ş

şâdmânalık şaşkınlık, hayret

şâdmânalık kıl- hayret etmek, şaşakalmak
(tefeküh) 513a/1=56/65

şafağ (A) güneş battıktan sonra ufukta beliren kızılılık
(şafağ) 569a/8=84/16

şâh-siperğam (F) tatlı hoş reyhan

şâh-siperğamlıg hoş fesleğenli, güzel kokulu bitkilere sahip (yer)
(zü'r-reyhân) 508b/3=55/12

şâ'ir (A) şair
(şâ'ir) 360a/6=26/224

şarâb (A) içecek şey
(rahîk) 568a/6=83/25
(şarâb) 559a/5=76/21

bk. yir yüzinde akğan şarâb

şefâ'at (A) şefaât
(şefâ'at) 89a/3=4/85

şefâ'at kıl- şefaât etmek
(şef') 39b/7=2/255

şefâ'at kılğan şefaât eden
(şâfi') 556a/5=74/48
(şefi') 131b/9=6/70

şefâ'at kılğuçı şefaât eden

(şefi') 202a/8=10/18

şefâ'atçı şefa'at eden
(şefi') 448a/3=40/18

şefî' (A) şefa'at eden
(şefi') 135b/1=6/94

şehîd (A) şehit
(şehîd) 86b/4=4/69

şehvet (A) şiddetli arzu, şehvet
(şehvet) 365a/1=27/55

şek (A) şüphe
(hârac) 146a/3=7/2
(rayb) 48a/4=3/9
(şekk) 211a/1=10/94
(miryet) 224b/6=11/109

şek tut- şüphelenmek
(imtirâ') 255b/1=15/63

şek tutğan şüpheci
(el-mümterî) 55a/6=3/60

şek tutuğlı şüpheci
(el-mümterî) 138a/3=6/114

şekke kemişgen şüpheye düşüren
(mürîb) 414b/4=34/54

şeklig şüpheye düşen, şüpheci
(mürtâb) 450a/1=40/34
(mürîb) 496a/8=50/25

şeklig bol- şüpheye düşmek, şüphelenmek
(irtiyâb) 535b/9=65/4
(imtirâ') 296a/2=19/34
(temârî) 507a/6=54/36

şeklig kılğan şüpheye düşüren
(mürîb) 225a/1=11/110

şeker (F) şeker

bk. yandağ şekeri

şeklen (A) şekilce, şekil bakımından

bk. ne şeklen

şenbele- cumartesi gününün yasaklarına uymak   krş. **şenbetle-**
(sebt) 166a/2=7/163

şenbelemek cumartesi gününün yasaklarına uyma
(sebt) 10a/1=2/65

şenbetle- cumartesi gününün yasaklarına uymak   krş. **şenbele-**

şenbetlemek cumartesi gününün yasaklarına uyma
(sebt) 269b/9=16/124

şer (A) kötülük, şer
(şerr) 313a/4=21/35

bk. hayr tağı şer yolu

şer' (A) dinî kaide

şer' kııl- dinî kaide haline getirmek
(şer') 462a/1=42/13
(farz) 537b/2=66/2

şeref (A) şeref

şeref bir- şeref vermek
(zıkr) 469b/9=43/44

şereflüg şeref sahibi, şanlı, şerefli
(zü'z-zıkr) 432a/2=38/1

şeri'at (A) şeriat
(hikmet) 22a/6=2/151
(şir'at) 112a/7=5/48
(şeri'at) 477a/5=45/18

şerif (A) şerefli, itibarlı
 (mecîd) 570b/2=85/21
 (vecih) 53a/5=3/45

şeytân (A) şeytan
 (şeytân) 347a/8=25/29
 (tâgût) 260b/7=16/36

şeytânğa atılğan yılduz şeytana atılan yıldız; akan yıldız, meteor
 (şihâb) 551a/4=72/8

şifâ (A şifa') şifa
 (şifâ') 278b/4=17/82

şifâ bir- 1. şifa vermek, iyileştirmek
 (şifâ') 355a/1=26/80
 2. ferahlık vermek, ferahlatmak
 (şifâ') 182b/8=9/14

şikâyet (A) şikâyet

şikâyet kıl- şikâyet etmek
 (şekv) 236a/8=12/86
 (iştikâ') 518b/5=58/1

şi'r (A) şiir
 (şi'r) 424b/1=36/69

Şi'râ (A) Şira-yı Yemanî ve Şira-yı Şamî adlı iki yıldızın ortak adı
 (şi'râ) 505a/3=53/49

şom (F < A şu'm) uğursuz, şom

şom fâl uğursuzluk
 (tâ'ir) 421a/7=36/19

şom fâl kıl- uğursuz saymak
 (teţayyür) 364a/9=27/47

şom fâl tut- uğursuz saymak
 (teţayyür) 421a/5=36/18

şor (F) tuzlu
(milh) 349a/5=25/53

Şu'ayb (A) Medyen ve Eyke ahalisine gönderilen peygamber
(şu'ayb) 222b/2=11/87

Şu'ayb kavmı Hz. Şuayb'ın kavmi
(aşhābu'l-eyket) 256a/3=15/78

şübhe (A) şüphe
(lebs) 495b/7=50/15

şükr (A) şükretme, şükür
(şükr) 410a/6=34/13

şükr kıl- şükretmek
(şükr) 230b/7=12/38

şükr kılğan 1. şükreden
(şākīr) 558a/4=76/3
(šekūr) 395a/3=31/31
2. şükredenleri mükâfatlandıran
(şākīr) 22b/9=2/158
3. şükredenleri mükâfatlandıran, esma-i hüsnâ
(eş-šekūr) 463b/5=42/23

şükr kılmak şükretme
(şükūr) 350a/1=25/62

şürü' (A) başlama

bk. kerekmez işke şürü' kıl-

şürü' kıl- başlamak, girişmek
(havz) 548a/7=70/42
(ifāzat) 207b/2=10/61

şürü' kılmak başlama, girişme
(havz) 500b/6=52/12

T

tā (F) diye, için
(fe) 55a/9=3/61

tā munung için kim şunun için ki, diye, için
(li) 390a/4=30/46

tā ... için diye, için
(li) 65b/3=3/140

ta'ām (A) yemek, yiyecek
(ta'ām) 230b/1=12/37

ta'āmdın hālī bolgan yiyecek bir şeyi olmayan
(el-muḳvī) 513a/6=56/73

ta'arruz (A) yönelme

ta'arruz kıl- yönelmek
(teşaddī) 564b/4=80/6

tā'at (A) itaat ve ibadet
(dīn) 385a/3=29/65
(tā'at) 342a/7=24/53

bk. artuḳsı tā'at

tā'at kıl- itaat ve ibadet etmek
(ḳunūt) 402b/3=33/31

tā'at kılğan itaat ve ibadet eden
(ḳānit) 387b/9=30/26

tā'at kılğan eren itaat ve ibadet eden erkek
(ḳānit) 403a/4=33/35

tā'at kılğan tişl itaat ve ibadet eden kadın
(ḳānitet) 403a/4=33/35

tā'atdın çıkğan itaat etmeyen, asi
(mārid) 425b/5=37/7

tabaķ (A) kat, tabaka
(derk) 98b/5=4/145

taban ayağın alt kısmı, taban
(ķadem) 267a/2=16/94

ta'bir (A) rüya yorma, yorumlama
(te'vil) 231b/4=12/44

ta'bir kıl- tabir etmek, yorumlamak
('abr) 231b/3=12/43

tābūt (A) sandık
(tābūt) 302b/2=20/39

tafşil (A) ayrıntılı olarak açıklama

tafşil kıl- ayrıntılı olarak açıklamak
(tafşil) 388a/6=30/28

tafşil kılın- ayrıntılı olarak açıklanmak
(tafşil m.) 455a/2=41/3

tağ 1. dağ
(cebel) 561b/4=78/7
(sedd) 291b/2=18/93
(tavd) 354a/8=26/63
('alem) 464b/2=42/32

2. set, mania
(sedd) 291b/5=18/94

bk. Cūdi tağı, Merve atlıg tağ, Şafā atlıg tag, tölengen tag, Tūr tağı, uluğ tağ

tağ üngürü dağ içindeki mağara
(mağarat) 189a/3=9/57

tağ yanı dağ yamacı
(şadef) 291b/8=18/96

taġi (A) isyan eden, azgın

taġi kıl- doğru yoldan çıkarmak, azdırmak
(itġā') 496b/1=50/27

taġilik taşkınlık, azgınlık
(tuġyān) 201b/1=10/11

taġlan- yakılmak, daġlanmak
(keyy m.) 186a/2=9/35

taġyir (A) deġiştirme

taġyir kılġan taġyir eden, deġiştiren
(mübeddil) 284b/9=18/27

taġır (?) tatlı olmayan, acı **krş. tıġır**
(ucāc) 416a/9=35/12

taġıyyet (A) iyilik ve saġlık dileġinde bulunma
(taġıyyet) 404b/1=33/44

taġkik (A) doğru olup olmadığını araştırma

taġkiksiz ġabar kemişgen doğruluġunu araştırmadan haber
yayan
(mürCIF) 407a/4=33/60

taġt (F) taht
(eriket) 423b/6=36/56
(serir) 427a/8=37/44
(‘arş) 363b/2=27/38

bk. tutuġ içindeki taġt

taġta (F) levha
(levġ) 162b/6=7/145

taġtalıġ tahtadan yapılmış
(zü'l-levġ) 506a/6=54/13

taġyil (A) tahayyül etme, benzetme

tahyil kılın- öyle görünmek, ... gibi görünmek
(tahyil m.) 304b/2=20/66

tāk (A) kubbe

tāk mengizlig nirse kovuğ benzer yer, delik
(serab) 289a/1=18/61

tākat (A) güç, kuvvet
(cühd) 192b/1=9/79
(zer') 381b/7=29/33

taqdim (A) öne geçirme

taqdim kıl- önden göndermeden, önceden yapıp göndermek
(taqdim) 520b/6=58/12

taqdir (A) kararlaştırma, takdir ve tayin
(müsemma) 479b/1=46/3
(qadr) 535b/8=65/3
(qader) 302b/8=20/40
(taqdir) 456a/4=41/12

bk. Tangrının taqdir kılmış ecel

taqdir kıl- 1. kararlaştırmak, takdir ve tayin etmek
(tedbir) 200a/7=10/3
(farz) 36a/9=2/237
(qadr) 317a/3=21/87
(taqdir) 365a/4=27/57
(taqyiz) 457a/9=41/25
2. ölçüp biçmek, ölçü koymak
(taqdir) 555a/3=74/20
3. tahmin etmek, tahminde bulunmak
(hars) 138a/7=6/116

taqdir kılgan şekil veren, takdir eden, esma-i hüсна
(el-hālik) 525b/1=59/24

taqdir kılın- takdir ve tayin edilmek, kararlaştırılmak
(qadr m.) 506a/6=54/12

taqdir kılınmış takdir ve tayin edilmiş, karar verilmiş

(makzıyy) 295a/3=19/21

taķı 1. ve

(ve) 2b/5=2/7

2. cümle başı edatı

(fe) 52a/1=3/37

(ve) 56b/4=3/72

3. dahi, bile

(.) 352b/7=26/30

4. daha

(.) 10b/9=2/74

5. -dığı halde

(vav-ı hâliyye) 515a/1=57/8

bk. buyur- taķı yığ-, düşmanlık taķı hilâf kııl-, düşmanlık taķı hilâf kıılış-, ewrülme taķı taşarruf, fitne taķı ortak koşmak, haknı taķı bātılını ur-, hayr taķı şer yolu, in- taķı kapsa-, king taķı kara közlüg, king taķı üküş, kinglik taķı uzunluk, maşrıķ taķı mağrıb, periler taķı âdemiler, tamuğluğlarını ğanı taķı iringi, tena'um taķı tehv, teprenil- taķı karârsız kıılın-, uluğluk idisi taķı ağırlamak eyesi, uluğluk eyesi taķı ikrâm eyesi, uzun taķı yüksek ğumlar, yâ ... taķı yâ, yâ ... yâ taķı, yâ kim ... taķı yâ, yâ kim ... taķı yâ kim

taķı bîr 1. başka bir, diğeri

(uħrâ) 277b/2=17/69

2. diğeri, öbürü

(âħar) 231a/5=12/41

(uħrâ) 272a/6=17/15

taķıl- 1. parçalanmak, dağılmak, darmadağınık olmak

(temzîķ m.) 409a/9=34/7

2. bölünmek, bölüklere ayrılmak

(teşaddu') 389b/9=30/43

(teferruķ) 462a/6=42/14

3. ayrılmak, uzaklaşmak

(infizâż) 532b/1=63/7

(intişâr) 405b/9=33/53

4. seçilmek

(tezeyyül) 491a/4=48/25

taķılğan dağılan, toz duman olan

(münbeşş) 511a/4=56/6

taķılıp hep beraber değil, ayrı ayrı
(eřtāten) 343b/9=24/61

taķılmak parçalanıp dağılma, toz duman olma
(mümezzak) 409a/9=34/7

taķıt- 1. darmadağınık etmek
(teşrid) 178a/3=8/57
(tefrik) 388b/4=30/32
(temzik) 411a/2=34/19
2. bölük bölük etmek, parçalara ayırmak
(fark) 281a/2=17/106
3. saçmak, savurmak
(tebzir) 273a/8=17/26
4. ayırmak, uzaklaştırmak
(teferruk) 144a/5=6/153

taķıtgan saçıp savuran
(mübezzir) 273a/9=17/27

taķıtmak 1. darmadağınık etme
(mümezzak) 411a/2=34/19
2. saçma, savurma
(tebzir) 273a/8=17/26

taķıtıl- dağıtılmak

taķıtılmış dağıtılmış, darmadağınık
(mebsüş) 579b/3=101/4

taķılıř- hep beraber ayrılmak, beraberce uzaklaşmak
(infizāz) 531a/9=62/11

taķřir (A) kusur etme

taķřir kıl- kusur etmek
(elv) 63a/2=3/118
(tefrıt) 235b/5=12/80

taķřir kılğan çekinen, bir şeyi yapabilecekken yapmayan
(mu'azzir) 193b/9=9/90

taķuk müteferrik, ayrı ayrı   krş. **daķuk**

(şettā) 524b/2=59/14
(müteferriḳ) 234a/2=12/67

taḳuḳ ḥālī üze dağınık bir halde, ayrı ayrı
(eşätäten) 578b/5=99/6

ṭalāk (A) boşama
(ṭalāk) 33b/6=2/227

ṭalāk bir- boşamak
(taṭlik) 535a/3=65/1

ṭalāk birilmiş tişi boşanmış kadın
(muṭalleḳat) 37a/2=2/241

ṭalāk kıl- boşamak
(taṭlik) 34b/9=2/232

Ṭālūt (A) İsrailoğullarının hükümdarlarındandır. Talut'tan sonra hükümdarlığı Hz. Davud sürdürmüştür
(ṭālūt) 37b/8=2/247

tam 1. bina, yapı   krş. **dam**
(bünyān) 259b/1=16/26
2. duvar
(cidār) 290b/4=18/82

bk. mihrāb tamı

tamda öteliksiz çırāğ koğğutlık duvarda bulunan ve içine
lamba vb. konulan kandil yuvası
(mişkāt) 340a/1=24/35

ṭama' (A) arzu, istek, ümit

ṭama' kıl- arzu etmek, ummak
(ṭama') 555a/1=74/15

ṭama' kıldur- ümitlendirmek
(ṭama') 241a/9=13/12

ṭama' tut- arzu etmek, ummak
(ṭama') 117b/2=5/84

tamām (A) sanki, gibi
(ke) 340a/3=24/35

bk. ançaklı tamām

tamām ... mengizlig sanki, gibi
(ke) 223b/3=11/95

tamām ... teg sanki, gibi
(ke) 201b/3=10/12

tamām ... tig sanki, gibi
(ke) 203b/3=10/24

tamām kıl- 1. ikmâl etmek, tamamlamak

(itmām) 104a/8=5/3

(ikmâl) 26b/8=2/185

2. tam ve eksiksiz olarak yapmak, yerine getirmek

(itmām) 17b/9=2/124

(kazâ') 565a/4=80/23

(ikâmet) 465a/1=42/38

(tevfîyet) 504b/7=53/37

tamām kılğan ikmâl eden, tamamlayan

(mutimm) 529a/7=61/8

tamām kılın- bitirilmek, tamamlanmak

(kazâ' m.) 30b/6=2/210

tamām kılamak ikmâl etme, tamamlama

(itmām) 22a/4=2/150

tamar damar

bk. ömgün tamar, yürek tamarı

tamduḡ yakacak, yakıt   krş. tomduḡ

(ḥaşab) 318a/2=21/98

(vaḡūd) 569b/6=85/5

tamuḡ (<Soğ. tmw) cehennem

(ceḥim) 106a/3=5/10

(cehennem) 570a/4=85/10
 (hıtamet) 580b/3=104/4
 (siccîn) 567b/5=83/7
 (se'ir) 407b/1=33/64
 (sekar) 507b/7=54/48
 (nâr) 151b/9=7/47

tamuğ hâzını cehennem bekçisi, zebani
 (hâzin) 540a/3=67/8

tamuğluğ cehenneme ait olan
 (şadid) 248b/1=14/16

tamuğluğlardın akğan nirse cehennemdekilerin vücutlarından
 akan irin, kan vb. sıvı
 (ğassāk) 562a/7=78/25

tamuğluğların gıslîn cehennemdekilerin
 vücutlarından akan kan ve irin
 (ğislîn) 546a/4=69/36

tamuğluğ cehenneme ait olan

tamuğluğlardın akğan cehennemdekilerin vücutlarından akan
 irin, kan vs.
 (ğassāk) 436a/3=38/57

tamzum damla; nutfe, meni
 (nutfet) 319b/6=22/5

ta'n (A) ayıplama, yerme

ta'n kıl- ayıplamak, yermek, alay etmek
 (ta'n) 182b/2=9/12

ta'n kılğan ayıplayan, yeren, alay eden
 (lümezet) 580b/2=104/1

tan- inkâr etmek
 (cahd) 361b/3=27/14
 (küfr) 71a/4=3/178

tangan inkâr eden

(kâfir) 48b/3=3/13

tanmak inkâr
(küfür) 280a/9=17/99

tang I şafak, şafak vakti
(şubh) 555b/7=74/34
(işbâh) 135b/5=6/96
(fecd) 572b/6=89/1
(falak) 583a/5=113/1

tang at- şafak sökmek
(matla'u'l-fecd) 577b/4=97/5

tang namâzı sabah namazı
(şalâtu'l-fecd) 343a/2=24/58
(kur'ânu'l-fecd) 278a/6=17/78

tang II 1. acayip, tuhaf
('aceb) 240b/1=13/5
('acib) 221a/4=11/72
2. hayranlık uyandıran
('aceb) 550b/3=72/1
3. çirkin, kötü
(idd) 299b/9=19/89
(feriyy) 295b/3=19/27

bk. yitiz tang

tang söz tuhaf söz
(ustür) 481a/9=46/17

tang su'âl tuhaf soru
(meşel) 347b/5=25/33

tangğa ketür- hayranlık uyandırmak
(i'câb) 119b/7=5/100

tangğa ketür- 1. hayranlık uyandırmak
(i'câb) 33a/1=2/221
2. şaşırtmak; gururlandırmak, böbürlendirmek
(i'câb) 184a/9=9/25

tangla- hayrete düşmek, şaşmak
(‘aceb) 432a/4=38/4

tangrı 1. Tanrı, Allah krş. **tengri**
(allâh) 47a/1=3
(rabb) 137b/7=6/112
(er-raḥmân) 298b/5=19/69
2. ilâh, tanrı
(ilâh) 47b/4=3/6

bk. bilgen Tangrı, tapunmağğa (tapunmağğa) sezâ Tangrı üküş
rahmetlig Tangrı, yarlıkağan Tangrı, yinggen Tangrı

Tangrı buyruğındın çıkağan Allah'ın buyruğundan çıkan,
günahkâr
(fâsık) 5a/3=2/26

Tangrı indürgeni Allah'ın indirdiği; sabit ve şüphe götürmeyen
şey
(ḥaḳḳ) 7a/2=2/42

Tangrığa kayıt- Tanrı'ya dönmek, yönelmek
(inâbet) 447b/4=40/13

Tangrığa yanğan Tanrı'ya dönen, yönelen
(evvâb) 496b/6=50/32

Tangrığa küfr ketürmek Allah'ı inkâr etme
(-) 32a/2=2/217

Tangrını yağ kılmak Allah'ı zikr etme
(zıkr) 347a/7=25/29

Tangrının tağdir kılmışı ecel Tanrı'nın takdir ve tayin ettiği
zamanın sonu
(ecel) 378b/2=29/5

tangsuk 1. eşsiz ve mükemmel
(bedi') 136b/1=6/101
2. eşsizlik, mükemmellik
(bedi') 17a/2=2/117

tangsuk şıfat acayip hal, tuhaf durum

(meşel) 24b/1=2/171

tanuķ 1. şahit, tanık

(şāhid) 207b/2=10/61

(şehid) 45a/8=2/282

2. her şeye tanık olan, muttali, esma-i hüсна

(eş-şehid) 101b/2=4/166

tanuķ bol- şahitlik etmek

(şehadet) 121b/8=5/111

tanuķ kıl- şahit tutmak

(işhād) 219a/6=11/54

tanuķ tik- şahit tutmak

(işhād) 76a/1=4/6

(istişhād) 78a/1=4/15

tanuķluk şahitlik, tanıklık

(şehadet) 121a/3=5/108

bk. bızārlık birle tanuķluk bir-

tanuķluk bir- şahitlik etmek

(şehadet) 101b/1=4/166

tanuķluk birgen şahitlik eden, şahit

(şāhid) 480a/6=46/10

tanuķluk birgen hālda tanıklık ederken, şahit iken

(şāhidin) 183a/5=9/17

tap kâfi, yeter

(hasb) 70b/3=3/173

(kefā) 96b/7=4/132

tap bol- kifayet etmek, kâfi gelmek, yetmek

(kifāyet) 383b/8=29/51

tap bolğan kâfi gelen, yeten

(hisāb) 562b/3=78/36

tap kel- kifāyet etmek, kâfi gelmek, yetmek

(iğnā') 565b/1=80/37
(kifāyet) 63b/9=3/124

tap- bulmak
(vucd) 98b/1=4/143

bk. tilekni tap-, zafer tap-

tapa -a doğru
(ilā) 31a/8=2/213

taplat- mutlu etmek, sevindirmek
(işmāt) 163b/5=7/150

tapun- tapmak, tapınmak, kulluk etmek
(‘ibādet) 354b/3=26/70

tapunmağğa sezā kulluk etmeye lâyük olan, Allah
(allāh) 174b/4=8/32

tapunmağğa (tapunmağğa) sezā Tangrı kulluk etmeye lâyük
olan Allah
(allāh) 50a/9=3/26

tapunğu ilāh, tanrı
(ilāh) 162a/1=7/140

tapunğu nirse tapınılacak şey, ilāh
(ilāh) 132b/4=6/74

tar dar krş. dar
(ḥarac) 139b/2=6/125
(žank) 309a/7=20/124
(žayyık) 139b/2=6/125

tar bol- 1. daralmak, sıkılmak, sıkışmak
(ḥaşar) 90a/1=4/90
(žayk) 221b/1=11/77
2. dar gelmek
(žayk) 198a/3=9/118

tar kıl- daraltmak, kısmak
(kabž) 37b/1=2/245

(kadr) $273b/5=17/30$

taraf (A) taraf

(şevā) $547a/7=70/16$

(taraf) $225a/6=11/114$

Tārık (A) bir yıldız adı

(tārık) $570b/4=86/2$

tarıl- dağılmak, ayrılmak

(teferruk) $60b/9=3/103$

tarlık 1. sıkıntı, darlık   krş. darlık

(harac) $86a/6=4/65$

(zarrā') $64b/8=3/134$

(zayk) $270a/8=16/127$

(muqtir) $36a/7=2/236$

2. zihin darlığı, akılsızlık, cehalet

(gamrat) $331a/9=23/54$

tarlık kıлін- azaltılmak, daraltılmak

(kadr m.) $536b/1=65/7$

tart- 1. yerinden oynatmak, çekmek

(nez') $506b/2=54/20$

2. çekip almak, geri almak

(nez') $50b/1=3/26$

3. çekmek, sürüklemek

(sef') $577a/8=96/15$

4. çekmek, çekip çıkarmak

(nez') $352b/9=26/33$

5. uzatıp yaymak

(medd) $348b/4=25/45$

6. asmak

(medd) $320b/9=22/15$

7. mühlet vermek, süresini uzatmak

(medd) $299a/4=19/75$

(imlā') $486b/3=47/25$

bk. köz tart-

tartğan çekip alan, soyup atan

(nezzā') $547a/7=70/16$

tartğan firişte çekip alan melek
(nāzi‘) 563a/2=79/1

tartmak mühlet verme, süresini uzatma
(medd) 299a/4=19/75

tartıl- çekilip yayılmak
(medd m.) 569a/1=84/3

tartılmış çekilip yayılmış
(memdūd) 511b/8=56/30

tartına- (?) elde etmeye çalışmak, ayartmak istemek
(mürāvedet) 232a/6=12/51

tartış- 1. ihtilâfa düşmek, çekişmek
(ihtişām) 364a/7=27/45
(munāza‘at) 326a/7=22/67
(tenāzu‘) 85a/8=4/59
2. istişare etmek, tartışmak
(tenāzu‘) 304a/5=20/62
3. ayrı yönlere doğru çekmek, çekiştirmek, kapışmak
(tenāzu‘) 501a/8=52/23

taşarruf (A) sahiplik, tasarruf
(yed) 539b/1=67/1

bk. ewrülme tağı taşarruf

taşarruf iste- ele geçirmeyi, sahip olmayı istemek
(istiftāh) 248a/9=14/15

taş I taş
(ḥacer) 581a/3=105/4
(şahrat) 393a/9=31/16

bk. balçık taş, tayıg taş, uluğ taş, uşak taş atğan yıl

taş atğan yıl taşları yerinden koparıp savuran rüzgâr
(hāşib) 382b/2=29/40

taş birle atğan yıl taşları yerinden koparıp savuran rüzgâr

(hâşib) 507a/4=54/34

taş birle atılmış taşlanarak kovulmuş
(racim) 51b/9=3/36

taşga ewür- taş çevirmek; yok etmek
(tams) 210a/7=10/88

taş II dış

taş tonın keygen elbisesini giyinen, bürünen, örtünen
(müddeşir) 554b/3=74/1

taş turğan dışarıda oturan, yerli olmayan, misafir
(el-bādī) 322a/1=22/25

taş yan dış taraf, dış
(zāhir) 515b/8=57/13

taşla- taşlamak
(racm) 296b/9=19/46

taşlayu öltür- taşlayarak öldürmek
(racm) 284a/1=18/20

taşlan- taşlanmak

taşlanmış taşlanmış
(racim) 566a/9=81/25
(mercüm) 356a/6=26/116

tat- tadına bakmak, tatmak
(zevk) 524b/3=59/15
(ta'm) 38a/9=2/249

tatğan tadan, tadacak olan
(zā'ik) 313a/4=21/35

tatıg lezzet, tat
(ta'm) 485b/1=47/15

tatlıg acı olmayan, tatlı
(furāt) 416a/9=35/12

tattur- tattırmak
(izâkat) 202b/6=10/21

tatur- tattırmak
(izâkat) 388b/6=30/33

tavâf (A) ziyaret, tavaf

tavâf kııl- hac zamanında Kâbe'nin çevresini dolaşmak, tavaf etmek
(tefavvuf) 322a/9=22/29

tavâf kıılğan hac zamanında Kâbe'nin çevresini dolaşan, tavaf eden
(tâ'if) 322a/3=22/26

tavk (A) halka, tasma

tavk kıılın- sarılmak, boynuna dolanmak
(taṭvık) 71b/3=3/180

tawar hayvan
(ne'am) 303b/5=20/54

tayak değnek, baston, asa
('aşâ) 159a/5=7/107
(minse'et) 410a/8=34/14

tayan- yaslanmak, dayanmak
(ittikâ') 469a/7=43/34
(tevekkü') 301b/8=20/18

tayanğan yaslanan, dayanan
(mütteki') 423b/6=36/56

tayangı nirse yaslanacak, dayanacak şey
(mürtefaq) 285b/4=18/31
(mütteke') 229b/4=12/31

tayığ kaygan
(mümerred) 364a/4=27/44

tayığ taş kaygan taş
(şafvân) 42a/1=2/264

tayın- kaymak

(zell) 30b/4=2/209

tayınmak tile- sapmasını, yoldan çıkmasını istemek

(istizlāl) 68a/2=3/155

tayınçak kaygan

(zelak) 286b/1=18/40

tayındur- kaydirmek, devirmek

(izlāk) 544a/7=68/51

tāza (F) bayat olmayan, taze

(ṭariyy) 416b/1=35/12

tāza bolğan güzel, parlak ve taze olan

(nāzir) 557a/6=75/22

tāza ḥurmā taze hurma

(ruṭab) 295a/8=19/25

tāza yolunmuş yeni toplanmış, henüz devşirilmiş

(ceniyy) 295a/8=19/25

tāzalıq güzellik, tazelik

(nažrat) 558b/3=76/11

tažarru' (A) yalvarma, yalvarıp yakarma

tažarru' kıl- yalvarıp yakarmak

(tažarru') 128b/1=6/43

Tāzī (F) Arapça

('arabiyy) 245a/5=13/37

Tāzī tili Arap dili, Arapça

('arabiyy) 455a/3=41/3

Tāzī tili ḥālī üze Arapça olarak, Arap dili ile

('arabiyyen) 480b/3=46/12

teba' (A) tâbi olan, uyan

(şī'at) 369b/3=28/15

tedbîr (A) önlem, tedbir

tedbîr kıl- 1. idare etmek, düzenlemek

(tedbîr) 240a/2=13/2

2. plân kurmak

(tebyit) 88b/1=4/81

3. enine boyuna düşünmek

(tedebbür) 332a/4=23/68

tedbîr kılğan idare eden

(müdebbir) 563a/3=79/5

te'emmül (A) etraflıca düşünme

te'emmül kıl- etraflıca düşünmek

(tedebbür) 486b/1=47/24

tefāvüt (A) düzensizlik, uygunsuzluk

(tefāvüt) 539b/4=67/3

tefsîr (A) izah, açıklama

(te'vîl) 230b/1=12/37

teg gibi krş. **tiğ**

bk. **kom teg kıl-**, tamâm ... **teg**, yobılamış **teg kıl-**

teg- 1. erişmek, ulaşmak, vasıl olmak krş. **tiğ-**

(bulûğ) 228b/4=12/22

(itbâ') 210b/1=10/90

(idrâk) 210b/2=10/90

(lahk) 530b/1=62/3

(neyl) 118b/8=5/94

(vaşl) 140b/9=6/136

2. isabet etmek

(radf) 366a/8=27/72

(rehağ) 548a/9=70/44

(işâbet) 42a/6=2/265

(i'tirâ') 219a/5=11/54

(mess) 421a/6=36/18

(neyl) 163b/8=7/152

3. çatmak, sataşmak
(işâbet) 492b/9=49/6

bk. bişmekke teg-

teger yir erişilecek, varılacak yer
(meblağ) 504a/6=53/30

tegen 1. ulaşan, vasıl olan, varan
(bâliğ) 257b/9=16/7
2. musibet, belâ
(muşibet) 86b/8=4/72

bk. küçeylik tegen

tegmek varma, varış
(müntehâ) 504b/9=53/42

bk. isiglig haddinge tegmiş

tegi dek, kadar krş. **tigi**
(ilâ) 87b/8=4/77

bk. ançağa tegi, ançağa tegi kim

tegeme her krş. **tigme**

tegeme bir her bir, her
(küll) 209b/1=10/79

tegre çevre, etraf
(havl) 134b/9=6/92

tegrü kadar krş. **tigrü**
(ilâ) 36b/9=2/240
(hattâ) 493a/8=49/9
(li) 438a/9=39/5

bk. ançağa tegrü, ançağa tegrü kim

tegrül- ulaştırılmak krş. **tegürül-, tigrül-**
(kazâ' m.) 308b/2=20/114

bk. āzār tegrül-, tükel tegrül-, ziyān tegrül-
bk. belā tegrülgen

tegşür- değiştirmek
(tebdil) 165b/7=7/162
(tebeddül) 75a/4=4/2

tegşürgen değiştiren
(mübeddil) 138a/4=6/115

tegşürmek tile- değiştirmeyi istemek
(istibdāl) 9a/6=2/61

tegşürül- değiştirilmek
(tebdil m.) 251b/8=14/48

tegür- 1. ulaştırmak   krş. **tigür-**
(bulūğ) 290b/6=18/82
(iblāğ) 155b/8=7/79
(tebliğ) 153b/6=7/62
(irhāk) 290b/2=18/80
(işābet) 341a/7=24/43
(iğşā') 152b/8=7/54
(każā' ilā) 372b/6=28/44
(tevşil) 373b/2=28/51
(tevfiyet) 340b/6=24/39
2. eriştirmek, katmak, ilhak etmek
(ilhāk) 355a/3=26/83

bk. asığ tegür-, menfa'at tegür-, örtüglüg tegür-, tükel tegür-,
va'de kılganıning tegrür vaqtı, ziyān tegür-
bk. tükel tegürgen, ziyān tegürgen

teğürmek ulaştırma, bildirme, tebliğ
(belāğ) 466a/2=42/48

teğürül- ulaştırılmak   krş. **tegrül-, tigrül-**

bk. tükel teğürül-

te'hır (A) erteleme

te'hır kııl- 1. ertelemek, tehir etmek

(te'hîr) 263a/1=16/61
 2. tutmak, eğlemek, geriye bırakmak
 (ircâ') 159a/9=7/111

te'hîr kılin- ertelenmek, tehir edilmek
 (te'hîr m.) 548b/6=71/4

te'hîr kılmak erteleme, tehir etme
 (nesi') 186a/8=9/37

tehv (A) gaflet

bk. tena'umdın taķı tehv

tek I bir, tek
 (vatr) 572b/6=89/3

tek II sessiz, sakın

tek tur- susmak
 (inşât) 170b/3=7/204

bk. işitmek için tek tur-

tek turğan 1. susan
 (şâmit) 169b/3=7/193
 2. hareket etmeyen, hareketsiz
 (sâkin) 348b/4=25/45

tek turmak susma
 (şavm) 295b/1=19/26

tekbir (A) tekbir

tekbir kııl- tekbir getirmek, Allah'ı büyük tanımak
 (tekbir) 323a/9=22/37

tekebbür kibirlenme, kibir

tekebbür kııl- kibirlenmek, büyüklük taslamak
 ('uluvv) 368a/5=28/4

tekellüf (A) bir işi gösterişli bir hale koymak için uğraşma, özenme

bk. oqımaqını tekellüf kıl-

tekellüf birle uzluq kıl- dikkatli davranmak
(telatıuf) 283b/9=18/19

tekellüf kılğan gösteriş yapan
(mütekellif) 437b/1=38/86

teklif (A) birinden yapılması zor, eziyetli bir iş isteme

teklif birle ıy- zorla yutmak, yutmaya çalışmak
(tecerru') 248b/1=14/17

teklif kıl- yüklemek
(irhâk) 289b/7=18/73
(sevm) 162a/2=7/141
(teklif) 144a/1=6/152

teklif kılın- mükellef tutulmak
(teklif m.) 35a/7=2/233

tekzib (A) yalanlama

tekzib kıl- yalanlamak
(tekzib) 413b/3=34/42

tel- delmek

telmek delme
(naqb) 292a/1=18/97

temdîd (A) uzatma

temdîd kılınmış uzatılmış
(mümedded) 580b/5=104/9

temür demir   krş. **timür**
(hadid) 291b/7=18/96

ten (F) 1. vücut, beden
(cism) 38a/3=2/247
2. vücut, beden; sadece vücuttan ibaret olan, cansız

(beden) 210b/5=10/92

(cesed) 311a/5=21/8

3. kişi, şahıs

(nefs) 302b/7=20/40

4. kişi, şahıs; köle

(rakabet) 90b/2=4/92

5. kendi, nefis

(nefs) 564a/6=79/40

bk. öz ten

tena'um (A) nimet ve bolluk içinde bulunarak rahat etme

(ne'met) 553a/9=73/11

tena'um takı tehv bolluk, refah ve gaflet

(na'im) 580a/3=102/8

teng eşit, denk

(sevā') 89b/5=4/89

('adl) 119a/5=5/95

(küfüv) 583a/3=112/4

bk. anıñ teng

teng bol- eşit olmak, müsavi olmak

(istivā') 417a/8=35/22

teng kıl- denk ve eşit tutmak

('adl) 143b/3=6/150

teng şıfat eşit, benzer hal

(meşel) 339b/9=24/34

teng tuş eş, benzer, denk

(nidd) 23b/6=2/165

tengel- eşit olmak, müsavi olmak

(istivā') 416a/8=35/12

tengiz deniz

(baħr) 130b/2=6/59

(yemm) 307a/9=20/97

tengiz ortası denizin ortası
(lüccet) 364a/3=27/44

tengiz tübinge bargan dalgıç
(ğavvāş) 435a/3=38/37

tengri Tanrı, Allah krş. **tangrı**
(allāh) 447b/9=040/16

tennūr (A) kaynak
(tennūr) 329b/5=23/27

tep- 1. hızla çalmak, yere vurmak
(rakz) 435a/7=38/42
2. basmak, ezmek, çiğgnemek
(vaṭ') 491a/3=48/25

tepe tepe
(rabvat) 331a/5=23/50
(keşib) 553b/3=73/14

tepren- 1. sallanmak, sarsılmak
(recf) 553b/2=73/14
(mevr) 540b/5=67/16
2. hareket etmek, harekete geçmek
(ihtizāz) 320a/2=22/5

bk. ol ün kim anıng birle yir teprenür

teprengen hareket eden; canlı
(dābbet) 392b/5=31/10

bk. katıg teprengen

teprenmegen hareket etmeyen, hareketsiz, sabit
(cāmid) 367b/1=27/88

teprenmek sallanma, sarsılma
(racc) 511a/3=56/4
(recfet) 164a/6=7/155
(zilzāl) 400a/5=33/11
(mevr) 500b/5=52/9

teprenmez kıl- hareketsiz hale getirmek
(işbât) 174a/9=8/30

teprenil- sarsıntıya uğratılmak, sarsılmak
(racc m.) 511a/3=56/4
(zilzâl m.) 400a/4=33/11

teprenil- takı kararısız kılın- sarsıntıya uğratılmak
(zilzâl m.) 31b/1=2/214

teprenilmek sarsılma
(zilzâl) 578b/3=99/1

tepret- 1. sallamak
(ingâz) 275b/2=17/51
2. silkelemek
(hezz) 295a/7=19/25
3. hareket ettirmek, kımıldatmak
(taḥrîk) 557a/3=75/16

tepretmek sarsma
(zelzelet) 319a/2=22/1

tepün- kaçmak
(rakz) 311b/1=21/12

tepüz çorak toprak
(-) 153b/1=7/58

ter ücret, karşılık
(ecr) 290a/6=18/77
(ḥarc) 291b/5=18/94

ter eri bol- bir şey mukabilinde çalışmak, hizmet etmek
(ecr) 370b/9=28/27

terge tut- ücret karşılığında çalıştırmak
(isti'câr) 370b/7=28/26

terâzū (F) ölçü aleti, terazi, tartı
(kıştâs) 274a/4=17/35
(mizân) 156b/2=7/85

terbiyet (A) büyütme, yetiştirme

terbiyet kıl- büyütme, yetiştirme
(terbiyet) 352a/5=26/18

terbiyet kılın- büyütülmek, yetiştirilmek
(şun' m.) 302b/4=20/39

teri cilt, deri
(cild) 440b/4=39/23

tering derin
(luciy) 340b/7=24/40

tering yol geniş yol
(‘amık) 322a/5=22/27

terkib (A) bir kaç şeyi birleştirme, bir araya getirme, terkip

terkib kıl- terkip etmek
(terkib) 567a/1=82/8

tersā (F) hristiyan
(naşrāniyy) 56a/4=3/67
(naşārā) 16a/5=2/111

tersā mescidi hristiyan kilisesi
(bī'at) 323b/6=22/40

tesbīh (A) Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etme, yüceltme
(tesbīh) 341a/3=24/41

tesbīh ay- "sübhânallah" demek
(tesbīh) 514a/3=57/1

tesbīh kıl- Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etmek
(tesbīh) 528b/1=61/1

tesbīh kılgan Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih eden
(evvāb) 433a/9=38/19
(müsebbih) 430b/8=37/143

teslim (A) verme, teslim etme

teslim kı1- vermek, teslim etmek
(islām) 16a/7=2/112

teslim kılınmış teslim edilmiş
(müsellem) 90b/6=4/92

Tesnīm (A) cennette bir pınar adı
(tesnīm) 568a/7=83/27

tevāzu‘ (A) alçak gönüllülük gösterme

tevāzu‘ kı1- kibirlenmemek, alçak gönüllülük göstermek
(rükū‘) 561a/7=77/48

tevbe (A) işlenen bir günahdan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme, tövbe
(hüsn) 361a/9=27/11
(hasenet) 364a/8=27/46
(tevb) 446a/3=40/3
(tevbet) 78a/9=4/18

tevbe kı1- tövbe etmek
(tevbet) 78a/7=4/17

tevbe kılğan tövbe eden
(evvāb) 273a/7=17/25
(tā’ib) 538a/2=66/5
(tevvāb) 33a/6=2/222
(münib) 221a/8=11/75

tevbe kılmak tövbe
(tevbet) 90b/8=4/92

tevbe üze tölen- günahdan kesinlikle vazgeçmek, tövbe hususunda kararlı olmak
(tevbet) 198a/5=9/118

tevbeni kabül kı1- tövbeyi kabul etmek
(tevbet ‘alā) 27a/5=2/187

tevbeni kabül kılğan tövbeyi kabul eden, esma-i hüсна
(et-tevvāb) 18b/4=2/128

tevekkül (A) Allah'a teslim olma, işi Allah'a bırakıp kadere razı olma, tevekkül

tevekkül kıl- tevekkül etmek
(tevekkül) 88b/3=4/81

tevekkül kılğan tevekkül eden
(mütevekkil) 234a/4=12/67

tevfik (A) 1. muvaffak olma, başarma, başarı
(tevfik) 222b/7=11/88
2. kolaylaştırma, yardım etme, yardım
(izn) 418a/7=35/32

tevfik bir- 1. aralarını bulmak, barıştırmak
(tevfik beyne) 82a/1=4/35
2. kolaylaştırmak
(teysir) 571b/2=87/8

te'vîl (A) izah, açıklama, yorum
(te'vîl) 47b/8=3/7

Tevrît (F< A Tevrât) Hz. Musa'ya indirilen kitap, Tevrat
(tevrât) 59b/6=3/93
(zıkr) 318b/2=21/105
(furkân) 314a/8=21/48

teyemmüm (A) su bulunmayan veya bulunup da kullanılması mümkün olmadığı takdirde temiz olan toprak, kum vb. bir şey ile abdestsizliği gidermek maksadıyla yapılan işlem, teyemmüm

teyemmüm kıl- teyemmüm etmek
(teyemmüm) 83a/7=4/43

tezekkür (A) düşünme

tezekkür kıl- düşünmek
(tezekkür) 546a/7=69/42

tezigin- 1. dönmek, dolaşmak **krş. tizgin-**
(cevs) 271a/5=17/5

(tavâf) 501a/9=52/24

2. tavaf etmek

(tetavvuf) 22b/8=2/158

3. olduğundan daha değişik bir hale geçmek, dönmek

(devr) 401a/2=33/19

tezgingen 1. dönen, dolaşan

(tavvâf) 343a/5=24/58

2. tavaf eden

(tâ'if) 18a/4=2/125

3. felâket, belâ, musibet

(dâ'iret) 113a/2=5/52

(tâ'if) 542b/4=68/19

bk. zamâneniñ tezgingenleri

tezgindir- 1. döndürüp dolaştırmak, çevirmek

(idâret) 45b/6=2/282

(müdâvelet) 65b/2=3/140

tezgini- dolaştırılmak

(tavâf m.) 427a/8=37/45

tıhır (?) tatlı olmayan, acı

(ucâc) 349a/5=25/53

krş. taḥır

tırnaḳ parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka, tırnak

tırnaḳlıḡ tırnaklı (hayvan)

(zû'z-zufur) 142b/7=6/146

tıy- tutmak, alıkoymak

bk. oḡlan tıyḡan yir

ti- demek

(ḳavl) 485b/6=47/16

bk. köp evveh tigen

bk. selâm timek

ticâret (A) alış veriş, ticaret

(ticâret) 45b/5=2/282

tig gibi krş. **teg**
 (ke) 23b/6=2/165
 (mişl) 502a/1=52/34

bk. emgenmegü tig nirse, kom tig kıl-, kom tig kılmak, munung
 tig, tamām ... tig, unutmuş tig kıl-

tig- 1. erişmek, yetişmek, ulaşmak, vasıl olmak krş. **teg-**
 (ityān) 396a/2=32/3
 (bulūğ) 319b/8=22/5
 (vaşl) 221b/8=11/81
 2. isabet etmek
 (işābet) 323a/2=22/35
 3. katılmak, karışmak, kaynaşmak
 (ifzā') 79a/2=4/21

tiggen 1. erişen, ulaşan, vasıl olan
 (bāliğ) 119a/4=5/95
 2. isabet eden, isabet edecek olan
 (muşib) 222a/1=11/81
 3. felâket, musibet, belâ
 (muşibet) 85b/7=4/62

tîğ (F) kılıç; yasa, kanun
 (hadd) 34a/5=2/229

tîğsız yasaklanmamış
 (lā memnū') 512a/1=56/33

tigi kadar, dek krş. **tegi**

bk. ançağa tigi kim

tigme her krş. **tegme**
 (küll) 253a/8=15/19

tigme bir 1. her, her bir
 (küll) 46a/8=2/284
 2. her biri, hepsi
 (küll) 225b/8=11/120

tigme bir kez -dığı zaman

(külle-mā) 84b/8=4/56

tigme bir kez kim her ne zaman ki, her ne vakit
(külle-mā) 3b/9=2/20

tigme bir yandın birin çaprazlama
(min hilāfin) 109b/6=5/33

tigrü kadar krş. **tegrü**
(ilā) 251b/2=14/44
(hattā) 236a/7=12/85
(li) 224a/8=11/104

bk. ança tigrü, ança tigrü kim, ançağa tigrü, ançağa tigrü kim

tigrül- ulaştırılmak krş. **tegrül-**, **tigürül-**

bk. endāzağa tigrülmiş

tigür- isabet ettirmek, göndermek krş. **teğür-**
(işābet) 241b/2=13/13

tik- I tayin etmek

bk. tanuğ tik-

tik- II yamamak, dikmek
(haşf) 148a/4=7/22

tiken diken

bk. kuruğ tiken

tikensiz dikensiz
(maḥzūd) 511b/8=56/28

tikil- dik durmak, dikilmek
(naşb m.) 572b/1=88/19

til 1. tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan organ, dil
(lisān) 338a/2=24/24
2. lisan, dil
(lisān) 359a/7=26/195

3. konuşma, kelâm
(lisân) 371b/6=28/34

bk. 'Arabî bolmağanlarning tili, 'Arabî tili üze bolğan, peygâmbar tili birle id-, Tâzî tili, Tâzî tili hâli üze

tilin çıkar- dilini çıkarmak, sarkıtmak
(lehs) 167b/6=7/176

tile- 1. istemek, arzu etmek
(ityân) 402b/1=33/30
(ibtigâ') 405b/1=33/51
(iddi'â') 541b/3=67/27
(irtiyâb) 120b/6=5/106
(irâdet) 280b/6=17/103
(şey') 285a/5=18/29
(işâbet) 435a/2=38/36
2. istemek, talep etmek
(du'â') 9a/3=2/61
(su'âl) 357a/7=26/145

bk. bedel kılmak tile-, bilmek tile-, biri birindin yobılamak tile-, bitimek tile-, cedel kılmak tile-, cevâb tile-, çıkarmak tile-, destür tile-, feth tile-, habar birmek tile- iwe tile-, köp kılmak tile-, kırtarmak tile-, kırtgarmak tile-, kıtarlamak tile-, nikâh kılmak tile-, nuşret tile-, özi için tile-, râzî kılmak tile-, suw içürmek tile- tayınmak tile-, tegşürmek tile-, tirig koğmak tile-, yâri birmek tile-, yâri tile-, yarlıkamağ tile-, yarlıkatu tile-, yarlıkayu tile-, yitürmek tile-

tilegen isteyen, talep eden
(sâ'il) 546b/5=70/1
(mu'terr) 323a/6=22/36

bk. yarlıkayu tilegen

tileme- istememek
(kurh) 187b/8=9/46

bk. arđurup tilemegen

tilemek isteme, istek
(izn) 15a/2=2/102

(hiṭbet) 35b/9=2/235
 (du'ā') 460a/2=41/49
 (su'āl) 433b/7=38/24

bk. bilmek tilemek, yarlıkatu tilemek

tilek dilek, istek, arzu
 (izn) 248a/2=14/11
 (ḥaṭb) 255a/5=15/57
 (su'l) 302a/9=20/36
 (hevā) 97a/5=4/135

tilekçe yürütülmüş arzuya göre hareket ettirilen
 (musahḥar) 23b/4=2/164

tilekni tap- istediğini elde etmek, muradına ermek
 (iflāh) 27b/8=2/189

tilen- 1. istenmek, arzu edilmek
 (irādet m) 432b/4=38/6
 2. istenmek, talep edilmek
 (su'āl) 400b/2=33/14

bk. beklemek tilen-, hoşnüd kılmak tilen-, hoşnüdlük tilen-, rızā
 tilen-, saklamak tilen-

tilenmiş istenmiş, arzu edilmiş
 (mes'ül) 346a/5=25/16

bk. ḥalife kılmak tilenmiş, yārī tilenmiş

tileş- karşılıklı istemek
 (su'āl) 527b/4=60/10
 (tesā'ul) 75a/3=4/1

timür demir krş. **temür**
 (ḥadid) 409b/8=34/10

timür çekelig demir çivili
 (zü'd-düsür) 506a/6=54/13

tîn (A) incir
 (tîn) 576b/2=95/1

ting- dinmek
(süküt) 164a/2=7/154

tingdür- durdurmak, kesmek
(iskân) 464b/2=42/33

tingdürmek durdurma
(mürsâ) 217b/6=11/41

tirgi yemek masası, sofrâ

bk. aşığ tirmi

tirgür- diriltmek, canlandırmak, hayat vermek
(ihyâ') 416a/1=35/9

tirgüz- 1. diriltmek, canlandırmak, hayat vermek
(ihyâ') 422a/4=36/33
(inşâr) 467b/1=43/11
2. yaşatmak
(ihyâ') 267a/8=16/97

tirgüzgen diriltten, canlandıran
(el-muhyî) 390b/6=30/50

tirgüzmek 1. diriltme, canlandırma, hayat verme
(nüşûr) 348a/6=25/40
2. uyandırma
(nüşûr) 348b/7=25/47

tirig 1. canlı, diri
(ḥayy) 135b/4=6/95
2. hayat sahibi, esma-i hüsnâ
(el-ḥayy) 47a/2=3/2

tirig kod- sağ bırakmak, öldürmemek
(istihyâ') 160b/1=7/127

tirig kodmak tile- sağ kalmasını istemek
(istihyâ') 7b/4=2/49

tirigle diri olarak

tirigle kömülmüş diri diri gömülmüş
(mev'üd) 566a/1=81/8

tiriglik 1. yaşayış, hayat
(hayât) 385a/2=29/64
(maḥyâ') 145b/1=6/162
('işet) 579b/5=101/7
(ma'âş) 561b/6=78/11

2. dirilik, canlılık
(rüh) 447b/6=40/15
(şevket) 171b/7=8/7

3. geçinilecek şey, geçimlik
(ma'îşet) 374a/6=28/58

bk. song tiriglik, yakın tiriglik, yakınrak tiriglik, yakınrek tiriglik, yawukrak tiriglik

tiriglik birgen nirse canlılık veren şey
(rüh) 257b/3=16/2

tiriglik kıılış- birlikte yaşayıp geçinmek
(mu'âşeret) 78b/6=4/19

tiriglik sebebi canlılık sebebi
(rüh) 521b/9=58/22

tiril- yaşamak
(hayât) 330b/1=23/37

tirilgü nirse geçinilecek şey, geçimlik
(ma'îşet) 147a/1=7/10

tirilmek dirilme, canlanma
(maḥyâ') 477b/2=45/21
(nüşür) 345a/4=25/3

tirlürül- diriltilmek

tirlürülmüş diriltilmiş
(münşer) 474b/4=44/35

tirse dirsek

(mirfağ) 105a/5=5/6

tiş diş

(sinn) 111b/5=5/45

tişi 1. kadın, dişi

(imrā'et) 405a/5=33/50

(ünşā) 504a/3=53/27

2. zevce, eş

(ḥalilet) 79b/2=4/23

(imrā'et) 52b/2=3/40

bk. alçağlık kılğan tişi, āzād tişi, bitgen tişi, boşanmış tişi, cüft tişi, imān ketürgen tişi, kāfir tişi, qarı tişi, köngli arıg tişi, küdegüsiz tişi, mu'mın tişi, mu'mına tişi, muşāhere kılğan tişi, münāfık tişi, müsülmān bolğan tişi, oğrı kılğan tişi, ortak қоşğan tişi, pārsā tişi, rāst ayğan tişi, rāstlağan tişi, rūze tutğan tişi, şabr kılğan tişi, şadāka birgen tişi, saqlağan tişi, tā'at kılğan tişi, talāk birilmiş tişi, yahşı tişi, yigit tişi, zıkr kılğan tişi, zinā kılğan tişi

tişiler 1. kadınlar, dişiler

(nisvāt) 232a/5=12/50

(nisā') 95b/8=4/127

2. zevceler, eşler

(nisā') 33a/7=2/223

tişilerge yawumağan kadınlardan uzak duran

(ḥaşūr) 52a/9=3/39

tiwe deve

(bedenet) 323a/3=22/36

(ba'ir) 234b/6=12/72

(cemel) 150b/9=7/40

(rikāb) 523a/3=59/6

(ne'am) 141a/5=6/138

bk. ıyınmış tiwe

tiwe boğazla- deve kurban etmek

(naḥr) 581b/6=108/2

tiwe koy (sığır) keçi (keçig, kiçi) muhtelif hayvanlar

(en'am) 141a/4=6/138

tiwe yüngl deve tüyü
(veber) 265a/9=16/80

tiweler develer, deve türü
(ibil) 142a/6=6/144

tizgin- dönmek, dolaşmak   krş. **tezgin-**

tizgingen dönen, dolaşan
(dâ'iret) 195a/4=9/98

toğ toz
(ğaberet) 565b/3=80/40
(kater) 203b/7=10/26
(nağ') 579a/3=100/4
(hebâ') 347a/1=25/23

toğ- tulû etmek, doğmak
(tulû') 283a/7=18/17

bk. kün toğar vaqtğa kirgen hâlde, kün toğar vaqtğa kirür vaqt
hâlde

toğa közsüz anadan doğma kör
(ekmeh) 53b/6=3/49

toğar yir doğuş yeri
(mañli') 291a/8=18/90

toğgan tulû eden, doğan
(bâziğ) 132b/9=6/77

toğmağ tulû, doğuş
(tulû') 497a/5=50/39

toğrul- dünyaya getirilmek, doğurulmak
(vilâdet m.) 295b/9=19/33

toğrulmuş doğurulmuş
(mevlüd) 35a/6=2/233

toğur- doğurmak

(vilâdet) 431a/4=37/152

toğuş toğma, doğuş

bk. kün toğuş yanı, kün toğuşı singar

toķı- vurmak, çarpmak
(teħabbuť) 44a/1=2/275

bk. yarıķ toķımak

toķlan- sığınmak, saklanmak

toķlanġu nirse sığınılacak, saklanılacak şey, siper
(kinn) 265b/2=16/81

toķsan doksan

toķsan toķuz doksan dokuz
(tis'un ve tis'üne) 433b/5=38/23

toķun- örülmek, dokunmak

toķunmıř örülmüş, dokunmuş
(mevzün) 511b/1=56/15

toķuř savaş

(be's) 363a/3=27/33
(cihād) 184a/6=9/24
(ħarb) 114b/7=5/64
(fitnet) 90a/6=4/91
(kıtāl) 87b/5=4/77

toķuř kıl- savaşmak
(mücāhedet) 180b/1=8/75
(muħārebet) 109b/4=5/33
(likā') 484a/7=47/4

toķuř kılġan savaşan
(mücāhid) 91b/2=4/95

toķuř- savaşmak
(mücāhedet) 191b/4=9/73

(muḳātelet) 62a/2=3/111

toḳuşmak savaşma, savaş
(ḳitāl) 63b/4=3/121

toḳuz dokuz
(tis') 284b/5=18/25

bk. toḳsan toḳuz

tol- dolmak
(imtilā') 496b/4=50/30

toldur- doldurmak
(mel') 225b/7=11/119

toldurġan dolduran
(mālī') 512b/2=56/53

bk. saġunı toldurmaġan

toldurmuş kemi dolu gemi
(fülkü'l-meřhūn) 356a/8=26/119

toldurul- doldurulmak
(tescīr m.) 565b/7=81/6
(mel' m.) 551a/4=72/8

bk. ḳarnı toldurul-

toldurulmuş doldurulmuş
(mescūr) 500b/3=52/6
(meřhūn) 422b/6=36/41,

bk. öfke birle toldurulmuş

tolġa- 1. sarmak, dolamak
(tekvīr) 438a/7=39/5
2. eġmek, bükmek
(leyy) 83b/5=4/46

tolu boş olmayan, dolu krş. **toluġ**

tolusu ... doldurulacak miktar

bk. yirning tolusu

toluğ boş olmayan, dolu   krş. **tolu**
(dihāk) 562b/2=78/34
(meşhūn) 430b/6=37/140

bk. öfke birle toluğ

toluğ ayak hamr şarapla dolu kadeh
(ke's) 558b/9=76/17

toluğ sağrak dolu kadeh
(ke's) 427a/9=37/45

tomār (A) tomar
(-) 318b/1=21/104

tomduq yakacak şey, yakıt   krş. **tamduq**
(vaḳūd) 538a/4=66/6

ton örtü, elbise
(sevb) 213a/9=11/5
(kisvet) 118a/4=5/89
(libās) 148b/2=7/26

bk. bezek tonı, taş tonın keygen, yipek ton

tonguz domuz
(hınzır) 24b/5=2/173

tonluq elbiselik

bk. yapşurulmuş yipekdin tonluq

topraq toprak
(turāb) 453a/6=40/67

bk. oylum topraq

topuq topuk
(ka'b) 105a/6=5/6

toruğ doru

(fāki') 10b/1=2/69

tög- dövmek

tögmek çarpma, vurma, dövme

(dekket) 545a/6=69/14

tögül- paralanmak, dümdüz edilmek

(dekk m.) 573b/1=89/21

tögülmek paralanma, dümdüz edilme

(dekk) 573b/1=89/21

tögülmüş paralanmış, dümdüz edilmiş, dümdüz

(dekk) 162b/2=7/143

töhmet (A) birine isnat olunan, işlediği sanılan, fakat henüz aydınlanmamış olan suç, suçlama

töhmet kılınmış suçlanmış, töhmetli

(zanin) 566a/8=81/24

tök- akıtmak, dökmek

(sefk) 12a/6=2/84

(şabb) 475a/3=44/48

(ifāzat) 152a/6=7/50

tökül- dökülmek

(feyz) 194a/7=9/92

(imnā' m.) 505a/2=53/46

tökülgen 1. akan

(seccāc) 562a/1=78/14

(dāfık) 570b/6=86/6

(münhemir) 506a/5=54/11

2. akıp dağılan, dökülen

(mehil) 553b/3=73/14

tökülmüş akan

(mesfuh) 142b/3=6/145

(mesküb) 511b/9=56/31

tölek 1. yumuşak huylu, halim
 (ḥalim) 221a/8=11/75
 2. ağırbaşlılık
 (hevn) 350a/2=25/63
 3. eziyet etmeyen, yumuşak huylu, halim, esma-i hüsnâ
 (el-ḥalim) 419b/1=35/41

tölen- 1. sabit olmak
 (subüt) 267a/2=16/94
 (ḥaşḥaşat) 232a/7=12/51
 (ḥakḳ) 204b/4=10/33
 2. sebat etmek
 (subüt) 176b/4=8/45
 3. dürüst, güvenilir ve samimi olmak
 (istikâmet) 210a/9=10/89

bk. tevbe üze tölen-

tölengen 1. sabit ve gerçek
 (mübîn) 338a/4=24/25
 (ḥakḳ) 347a/4=25/26
 2. sağlam, dayanıklı, sabit
 (şâbit) 249b/3=14/24
 (er-râsî) 410a/6=34/13
 (muḳîm) 256a/2=15/76
 3. sürekli, katı ve şiddetli
 (müstakırr) 507a/9=54/38
 4. güçlenen, kuvvetli hale gelen
 (râsiḥ) 47b/9=3/7

tölengen kıyâmat gerçekleşeceğine şüphe olmayan kıyamet
 (ḥakḳat) 544b/2=69/3

tölengen kıyâmat kün gerçekleşeceğine şüphe olmayan kıyamet
 günü
 (ḥakḳat) 544b/2=69/1

tölengen tağ sabit ve sağlam dağ
 (er-râsî) 253a/8=15/19

tölenmek 1. sabit ve sağlam olma
 (ḥakḳ) 95a/7=4/122

2. yerleşme, karar kılma
(karār) 249b/7=14/26
3. sebat etme
(vaṭ') 553a/4=73/6
4. vacip olma, gerekli olma
(ḥakk) 26a/2=2/180

töleñdür- sabit kılmak
(isbāt) 245b/1=13/39
(teşbīt) 484b/5=47/7
(ihkāk) 171b/9=8/8
(ihkām) 324b/9=22/52
(irsā') 564a/1=79/32

töleñdürmek 1. sabit kılmak
(teşbīt) 42a/5=2/265
2. vukua getirme, ikame etme
(mürsā) 564a/7=79/42

töleñdürmek vaktı ikame etme, vukua getirme zamanı
(mürsā) 168b/5=7/187

töngderil- tersine çevrilmek, döñdürölmek
(neks m.) 315a/7=21/65

töngüt- eğmek

töngütüp (başını) eğerek, secde halinde
(sücceden) 99b/7=4/154

tört dört
(erbā'at) 78a/2=4/15

tört ağaklığ dört ayaklı, hayvan
(behīm) 322a/7=22/28
(ne'am) 348b/9=25/49

törtde bir dörtte bir
(rubu') 77a/4=4/12

törtin törtin dörder dörder
(rubā') 415a/2=35/1

törtinçi dördüncü
(râbi') 284a/7=18/22

törtinçi kat kökdeki iw dördüncü kat gökteki ev
(beytü'l-ma'mür) 500b/2=52/4

töşe- yaymak
(ferş) 499b/5=51/48

töşegen yayan
(mâhid) 499b/5=51/48

töşek döşek, yaygı
(bisât) 549b/5=71/19
(rafrac) 510b/4=55/76
(zerbiyyet) 572a/8=88/16
(firâş) 510a/1=55/54
(mehd) 303b/3=20/53
(mihâd) 48b/2=3/12

töşen- yayılmak, serilmek

töşengen yaygı
(ferş) 142a/1=6/142

töşengü nirse yayılacak, serilecek şey
(mehd) 467a/8=43/10

tubba' (A) Yemen hükümdarlarına verilen isim
(tubba') 474b/5=44/37

tudağ dudak krş. **tutağ**

tudağları ewrülgen dudakları sarkan
(kâlih) 334a/9=23/104

tūfān (A) tufan
(tūfān) 379b/3=29/14

tun (?) ses

bk. örtüglüg tun

Ṭūr (A) Tur dağı
(ṭūr) 371a/4=28/29

Ṭūr tağı Tur dağı
(ṭūr) 13b/5=2/93

Ṭūr-ı Sinā Tur-ı Sina veya Sina dağı
(ṭūru seynā') 329a/3=23/20

Ṭūr-ı Sinin Tur-ı Sina veya Sina dağı
(ṭūru sinin) 576b/2=95/2

- tur-** 1. hareket etmemek, istirahat etmek, durmak
(sükūn) 367a/6=27/86
2. var olmak, mukim olmak
(ḡanā') 203b/3=10/24
3. yardımcı fiil
(.) 2b/4=2/6

bk. 'amel-i şālīh üze şābit tur-, bitmek üze şābit tur-, işitmek üçün tek tur-, ne turur, ne turur ol, ne turur ol kim, öre tur-, tek tur-, yıḡlıp tur-

turḡan 1. çökmeyen, ayakta kalan, duran
(kā'im) 224a/1=11/100
2. ikamet eden, mukim
(hill) 574a/1=90/2

bk. ayakın turḡan, içegüde turḡan nirse, öre turḡan, örü turḡan, taş turḡan, tek turḡan, üç adaḡı üze turḡan

turḡan hāl içinde bulunulan hāl, durum
(mekānet) 442a/3=39/39

bk. öre turḡanlıḡ hālında

turḡu yir yerleşilecek, karar kılınacak yer, mesken, mahal
(meşvā) 228b/1=12/21
(mesken) 374a/6=28/58
(ḡarār) 452b/8=40/64

bk. yahşı turḡu yir

turmağ ikamet etme
(mağām) 208b/2=10/71

bk. tek turmağ

turuğ süzölmüş, saf

turuğ kılınmış süzölmüş, saf, süzme
(muşaffā) 485b/2=47/15

turuğ- 1. hareketsiz kalmak, yürümemeğ, durmak
(kıyām) 4a/1=2/20
2. bir yerde olmak veya bulunmak
(kıyām) 193a/6=9/84
3. sebat etmeğ
(murābeğat) 74b/1=3/200

turuğğan kalan, kalıcı
(muğim) 110a/6=5/37

turuğku yir duracak, yerleşecek yer
(muğām) 400a/8=33/13

bk. örü turuğmışlar hālda

turuğtur- 1. kaldırmak, doğrultmak, dik durmasını sağılamak
(iğāmet) 290a/5=18/77
2. durdurmak, alıkoymak, engellemek
(vağf) 426b/3=37/24

turuğturul- bir yerde bir süre için ayakta durdurulmak
(vağf m.) 126b/8=6/30

turuğturulmuş bir yerde bir süre için ayakta durdurulan
(mevkūf) 412a/5=34/31

turul- durulmak

turulmuş oturulan, ikamet edilen
(meskūn) 338b/4=24/29

tuş denk, eşit, benzer

bk. teng tuş

- tut- 1. yakalamak, tutmak
 (aḥz) 164a/5=7/155
 (batş) 169b/6=7/195
 2. muhafaza etmek, tutmak
 (imsäk) 419a/9=35/41
 (temsik bi) 167a/1=7/170
 3. alıkoymak
 (imsäk) 34b/4=2/231
 4. almak
 (.) 545b/2=69/19
 5. edinmek, kılmak
 (ittiḥāz) 155a/7=7/74
 6. sorumlu tutmak
 (mu'āḥazet) 118a/1=5/89
 7. takınmak
 (aḥz) 149a/8=7/31

bk. 'ār tut-, asıgsız fāl tut-, dost tut-, düşman tut-, emîn tut-, katıḡ tut-, qorğunçını tut-, qulak tut-, orun tut-, rāst tut-, rüze tut-, şek tut-, şom fāl tut-, tama' tut-, terge tut-, za'if tut-, za'ifğa tut-

- tutğan 1. yakalayan, tutan
 (āḥiz) 219a/8=11/56
 2. kesen, tutan
 (mümsik) 415a/4=35/2

bk. dost tutğan, qulak tutğan, rüze tutğan, rüze tutğan eren, rüze tutğan tiş, şaf tutğan, şek tutğan

tutğanlıq ḥālda edinme, tutma durumunda
 (mütteḥizīn) 105a/2=5/5

tutḡu māl bir- mal, mülk, sermaye vs. vermek
 (iḡnā') 505a/3=53/48

tutḡu nirse bağlayan, tutan şey; nikāh bağı
 ('işmet) 527b/4=60/10

tutmaq 1. yakalama, tutma
 (aḥz) 553b/5=73/16
 (aḥzet) 545a/3=69/10

(baş) 570a/7=85/12
 (başet) 473b/7=44/16
 (nekāl) 563b/6=79/25
 2. alkoyma
 (imsāk) 34a/3=2/229

bk. düşman tutmak, katıg tutmak, rüze tutmak
 bk. şek tutuğlı

tutağ dudak krş. **tudağ**
 (şefet) 574a/4=90/9

tutaş- tutuşmak
 (işti'āl) 293b/4=19/4

tutuğ 1. rehin
 (rehn) 46a/2=2/283
 (rehin) 501a/7=52/21
 (rehinet) 555b/9=74/38
 2. örtü, siper
 (hicāb) 406a/4=33/53
 (sitr) 291a/9=18/90

tutuğ içindeki taht siper içindeki taht, divan
 (eriket) 558b/4=76/13

tutul- 1. yakalanmak, tutulmak
 (ahz m.) 407a/6=33/61
 2. sarılmak, dürülmek, kapatılmak
 (tekvir m.) 565b/5=81/1
 3. (ay) tutulmak
 (husuf) 556b/6=75/8

bk. emin tutul-, za'if tutul-
 bk. ümenç tutulmuş

tutun- 1. edinmek
 (ittihāz) 208a/5=10/68
 (tebevü') 523b/3=59/9
 (din) 185a/3=9/29
 2. kabul etmek, addetmek
 (ittihāz) 195a/3=9/98
 3. sarılmak, tutunmak

(istimsāk) 469b/8=43/43

tutunmak edinme
(ittihāz) 8a/3=2/54

Ṭuvā (A) Şam'da bulunan bir vadinin ismi
(ṭuvā) 301b/3=20/12

Ṭuvā atlıg yir Şam'da bulunan bir vadi
(ṭuvā) 563b/2=79/16

tuydur- haberdar etmek; teşvik etmek
(teḥāzz) 573a/8=89/18

tuzgu misafir için hazırlanan yemek, hediye vs.
(nüzül) 74a/4=3/198

tuzguluk ḥālī üze konukluk olarak
(nüzülen) 458a/6=41/32

tüg- düğümlmek, bağlamak, sıkmak
(kabz) 190a/9=9/67

tügün düğüm, bağ
('uḳdet) 36a/2=2/235

tükel 1. bütün, tam, eksiksiz
(tamām) 144a/7=6/154
(kāmīl) 35a/5=2/233
(mevfūr) 276b/9=17/63
2. tamamen
(küll) 411a/2=34/19

tükel al- 1. tam ve eksiksiz olarak almak
(istifā') 567b/2=83/2
2. tamamıyla almak, kabzetmek
(tevaffi) 454a/4=40/77

tükel alğan tamamıyla alan, kabzedən
(el-mütevaffi) 54b/2=3/55

tükel bīr- tam ve eksiksiz olarak vermek
(ifā') 233a/3=12/59

(tevfiyet) 418a/2=35/30

tükel biril- tam ve eksiksiz olarak verilmek
(tevfiyet m.) 50a/8=3/25

tükel bol- tamamlanmak
(tamām) 161b/3=7/137

tükel kııl- tamamlamak, ikmal etmek
(itmām) 181a/8=9/4
(isbāğ) 393b/9=31/20
(kazā') 456a/2=41/12
(ikmāl) 104a/8=5/3
(ifā') 156b/1=7/85

tükel kıılın- tamamlanmak, bitirilmek
(kazā' m.) 531a/6=62/10

tükel teğrül- tam ve eksiksiz olarak verilmek
(tevfiyet) 69a/1=3/161

tükel teğür- tam ve eksiksiz olarak vermek
(tevfiyet) 225a/2=11/111

tükel teğürgen tam ve eksiksiz olarak veren
(el-muvaffi) 224b/7=11/109

tükel teğürül- tam ve eksiksiz olarak verilmek
(tevfiyet m.) 178b/1=8/60

tükelrek tam tamına, tastamam
(evfā) 504b/8=53/41

tüken- bitmek, tükenmek
(nefād) 394b/3=31/27

tükengen fani, ölümlü
(el-fānī) 509a/1=55/26

tükenmek bitme, tükenme
(nefād) 436a/1=38/54

tüket- tüketmek

bk. sıkap tüket-

- tün** 1. gece
 (leyl) 73a/3=3/190
 (leylet) 162a/6=7/142
 2. geçmiş yakın zaman, dün
 (bi'l-ems) 370a/3=28/19

bk. Qadr tüni, karangku tün

tüne- geceleme, geceyi geçirmek
 (beyät) 350a/3=25/64

tünle gece vaktinde, geceleyin
 (beyäten) 158a/7=7/97
 (el-leyl) 130b/5=6/60
 (leylen) 270b/2=17/1

tünle bar- geceleyin gitmek
 (isrâ') 305b/1=20/77

tünle bas- gece baskını yapmak
 (tebyit) 364b/3=27/49

tünle ilet- geceleyin götürmek
 (isrâ' bi) 270b/2=17/1

tünle sözleşü geceleyin konuşurken
 (sämiren) 332a/4=23/67

tünle yayıl- geceleyin yayılmak
 (nefs) 316a/7=21/78

tünle yöri- geceleyin yürüme, gitmek
 (isrâ') 255b/2=15/65

tünle yörit- geceleyin yürütmek, götürmek
 (isrâ' bi) 474a/4=44/23

- tüp** 1. oyuk veya çukur bir şeyin en alt bölümü, dip
 (aşl) 428a/3=37/64
 2. kök

(a'cāz) 506b/3=54/20

bk. bir tüpdin, bir tüpdin çıkmış butaklar, tengiz túbinge bargan

tür- dürmek, bükmek, katlamak
(tayy) 318a/9=21/104

türülen- çeşitlenmek

türlenen muhtelif, çeşitli, türlü
(muhtelif) 417b/5=35/27

türlüg 1. muhtelif, çeşitli, türlü
(muhtelif) 258b/1=16/13
2. sınıf, kısım, tür, cins
(zevc) 511a/4=56/7

bk. öngin türlüg

türlüg türlüg türlü türlü
(muhtelifen) 141b/6=6/141
(ezvācen) 416a/5=35/11
(kübülen) 288a/6=18/55

türlüg türlüg hurma yıgaçı hurma ağaçlarının her çeşidi
(linet) 522b/9=59/5

türlüg türlüg ögürler çeşitli gruplar
(şiyā') 131a/9=6/65

türül- dürülmek

türülmüş bükülmüş, katlanmış, dürülmüş
(maṭviyy) 444b/7=39/67

tüş rüya
(hadis) 238a/3=12/101
(hulm) 231b/4=12/44
(rü'yā) 237b/6=12/100

bk. çatış qarış tüşler

tüş- 1. düşmek

- (ḥarr) 322b/4=22/31
 (sukūt) 130b/3=6/59
 (musākatat) 295a/8=19/25
 (inkidār) 565b/5=81/2
 (vücüb) 323a/5=22/36
 2. yere kapanmak
 (vuḳū‘) 253b/9=15/29
 3. çökmek, yıkılmak
 (ḥarr) 259b/2=16/26
 (vuḳū‘) 326a/4=22/65
 4. olmak, vuku bulmak, hasıl olmak
 (vuḳū‘) 367a/4=27/85
 5. yakışık almak, uygun gelmek, vacip olmak
 (vuḳū‘) 92a/5=4/100

bk. iwe tüş-, yüzün tüş-

tüşer vakt düşme, batma zamanı
 (mevki‘) 513a/7=56/75

tüşgen 1. düşen
 (sākıt) 502b/2=52/44
 2. çöken, yıkılan
 (el-ḥāvi) 544b/7=69/7
 (hāviyet) 579b/5=101/9
 (vāki‘) 167a/3=7/171
 3. vuku bulan, tahakkuk edici
 (vāki‘) 546b/5=70/1
 (vāki‘at) 511a/2=56/1

tüşmek olma, vuku bulma
 (vaḳ‘at) 511a/2=56/2

tüşüp ölmüş düşerek ölmüş (hayvan)
 (mütereddiyet) 104a/4=5/3

tüşül- düşmek fiilinin meçhul şekli

bk. elig üze түşül-

tüşür- 1. düşürmek, devirmek, yere çalmak
 (ihvā‘) 505a/6=53/53
 2. atmak

(iskāt) 359a/1=26/187
 (huyy bi) 322b/5=22/31
 3. silip atmak, yok etmek
 (tekfir) 378b/5=29/7

tütün duman
 (duhān) 455b/9=41/11

bk. qara tütün

tüwkür- tükürmek

tüwkürgen üfürükçü, büyücü
 (neffās) 583b/1=113/4

bk. oqup tüwkürgen

tüz 1. doğru
 (seviyy) 296b/5=19/43
 (müstakim) 139b/4=6/126
 2. âdil ve doğru
 (sevā') 116b/5=5/77
 ('adl) 138a/4=6/115
 (kıst) 314a/5=21/47
 (müstakim) 274a/4=17/35
 3. sapasağlam, sağlıklı, düzgün
 (seviyy) 294a/8=19/10
 4. orta, mutedil, dengeli, ölçülü
 (kavām) 350a/7=25/67
 5. eşit, müsavi
 (sevā') 455b/8=41/10
 (süvā) 304a/1=20/58
 6. düz yer, düzlük
 (kā') 307b/9=20/106

tüz bol- 1. doğrulmak
 (istivā') 492a/1=48/29
 2. dürüst olmak, doğrulukla hareket etmek
 (istikāmet) 182a/1=9/7
 3. eşit, müsavi olmak
 (istivā') 119b/7=5/100

tüz kı1- 1. düzeltmek, düzenlemek

(tesviyet) 5b/1=2/29
 2. yerle bir etmek, yok etmek
 (tesviyet) 575a/1=91/14

tüz kılın- yerle bir edilmek, yok edilmek
 (tesviyet m.) 83a/1=4/42

tüz yır 1. düzlük, düz arazi
 (dekkâ') 292a/2=18/98
 2. dümdüz yer; çöl
 (kî'at) 340b/4=24/39

tüzrek daha doğru, en doğru
 (akşat) 399a/5=33/5

tüzel- doğrulmak
 (istivâ') 467b/3=43/13

tüzet- düzenlemek
 (tesviyet) 436b/7=38/72
 (mehd) 390a/1=30/44

bk. sıkıp tüzet-, yangıla tüzet-

tüzetil- düzene sokulmak

tüzetilmiş ikmâl edilmiş, şekillendirilmiş
 (muhallak) 319b/6=22/5

tüzlük 1. doğruluk, adalet
 (hak) 445b/9=39/75
 ('adl) 85a/5=4/58
 (kıst) 105b/7=5/8
 2. eşitlik, denklik
 (sevâ') 178a/5=8/58

tüzlük kıl- doğruluk ve adaletle hareket etmek, âdil olmak
 ('adl) 97a/5=4/135

tüzlük kılğan doğruluk ve adaletle hareket eden, âdil olan
 (muksit) 527a/4=60/8

tüzlük kılışmak dengiyle karşılık verme, misilleme

(kışâş) 111b/5=5/45

tüzül- kemâle ermek, kararını bulmak
(istivâ') 369b/1=28/14

U

uç uç taraf, uç

bk. barmağ ucu

uç- uçmak

(tayr) 128a/1=6/38

uçğan kuş

(tā'ir) 128a/1=6/38

uçğun ateş parçası, kıvılcım

(şerer) 560b/7=77/32

uçmak (< Soğ. 'wštm̄y) cennet

(cennet) 471b/9=43/72

(dārū's-selem) 139b/5=6/127

(firdevs) 328b/1=23/11

krş. **uştmağ**

uçmaklığ cennette yaşayan

(şālih) 269b/7=16/122

uçmaknung arığ havzı cennette bulunan suyu temiz ve hoş olan

havuz; Kevser

(kevşer) 581b/6=108/1

uçuz üstünkörü, sathi

(zāhir) 284b/1=18/22

uç- izinden gitmek, uymak

(ittibā') 51a/7=3/31

uğdur- arkasından göndermek, takip ettirmek

(taḳfiyet) 111b/7=5/46

uğı- uyumak krş. **uyu-**

(hec') 498a/6=51/17

uğıyur yir uyku yeri; mezar

(merkad)423b/1=36/52

uftan- utanmak, çekinmek
(istihyā') 406a/2=33/53

uftanıp koy- çekinmek, çekinip vazgeçmek
(-) 4b/8=2/26

uftanmak utanma
(istihyā') 370b/4=28/25

ufuk (A) ufuk
(ufuk) 503a/4=53/7

uğra- 1. niyetlenmek, karar vermek
(icmā') 208b/3=10/71
(‘azm) 68b/5=3/159
(hemm) 106a/4=5/11
2. kasten, taammüden yapmak
(ta‘ammüd) 399a/8=33/5
3. yönelmek
(ḥacc) 22b/7=2/158
(istivā' ilā) 5a/9=2/29
(teyemmüm) 105a/9=5/6

bk. yokatmakğa uğra-

uğrayu kasten, taammüden
(müte‘ammiden) 90b/9=4/93

uğrağan yönelen
(āmm) 103b/6=5/2

uğrağası azmedilecek, karar verilecek (şey)
(‘azm) 465a/8=42/43

uğrağu azmedilecek, karar verilecek (şey)
(‘azm) 393b/4=31/17

uğramak azmetme, karar verme
(‘azm) 72b/4=3/186

uğranıl- yönelmek

uğranılmış başvuru, kastedilen, kendisine ihtiyaç duyulan,
esma-i hüsna
(eş-şamed) 583a/2=112/2

uğur vakit, zaman

bk. ol uğurda, ol uğurda kim

uç- anlamak, idrāk etmek
(fıkh) 179a/3=8/65

uğa yawuma- hemen hemen hiç anlamamak
(lā kevdü'l-fıkh) 291b/3=18/93

ukmakđa yawuma- hemen hemen hiç anlamamak
(lā kevdü'l-fıkh) 88a/4=4/78

uğtur- anlamasını sağlamak
(tefhim) 316a/8=21/79

'uğübet (A) ceza, azap
(ricz) 409a/6=34/5
(seyyi'et) 364a/8=27/46
(meşulet) 240b/6=13/6
(nekāl) 563b/6=79/25
(vizr) 307b/3=20/100

bk. iwe 'uğübet kıl-

'uğübet kıl- cezalandırmak
(mu'ākabet) 270a/5=16/126

'uğübet kılın- eziyet edilmek
(mu'ākabet m.) 270a/6=16/126

ul temel
(kā'idet) 18b/1=2/127

ula- birleştirmek, bitiştirmek
(vaşl) 242b/7=13/21

ulağan ekleyen, ulaştırın; hem erkek, hem dişi doğuran koyun ki bu durumda Cahiliye Arapları "dişi erkeğe kavuştu" diyerek bu dişiden dolayı erkeğini de kesmezlerdi (vaşilet) 120a/4=5/103

ulam peşpeşe, arka arkaya
(mütetâbi'en) 519a/7=58/4

ulan- 1. ulaşmak, varmak
(vaşl m.) 371b/8=28/35
2. ulaştırılmak, birleştirilmek, bitleştirilmek
(vaşl m.) 242b/8=13/21

bk. 'ilmi örtüglügge ulanğannı bilgen

ulanmak ulaşma, varma
(-) 551a/3=72/8

ulanmak sebebi ulaşma, yaklaşma vasıtası
(vesilet) 110a/1=5/35

ulaş 1. daimî, devamlı, sürekli
(dâ'im) 244b/9=13/35
(vâşib) 426a/1=37/9
2. peşpeşe, arka arkaya
(mütetâbi') 90b/7=4/92

ulaş- erişmek, ulaşmak
(tedârük) 150b/2=7/38
(vaşl) 89b/8=4/90

ulaşu 1. daimî, devamlı, sürekli
(sermed) 375b/5=28/72
(muķim) 190b/4=9/68
2. ebediyen
(ebeden) 95a/7=4/122
3. peşpeşe, arka arkaya
(tetrâ) 330b/7=23/44

ulğay- büyümek
(kiber) 75b/8=4/6

ulluğsın- büyüklük taslamak, kibirlenmek **krş. uluğsın-**

(istikbār) 437a/2=38/75

uluğ 1. büyük

(imr) 289b/5=18/71

(‘azīm) 70b/1=3/172

(kibr) 336b/3=24/11

(kebīr) 32a/9=2/219

(kebīret) 464b/8=42/37

(kübbār) 549b/8=71/22

(ekber) 473b/7=44/16

2. üstün, büyük, yüce

(seyyid) 52a/9=3/39

(‘uluvv) 274b/6=17/43

3. ağır, güç, zor

(kebīret) 20b/8=2/143

4. yaşlı, ihtiyar

(kebīr) 235a/9=12/78

5. reis, büyük, şef

(imām) 182b/2=9/12

(kebīr) 407b/5=33/67

6. efendi, sahip

(rabb) 231a/7=12/42

7. efendi; koca, zevc

(seyyid) 229a/3=12/25

8. büyüklük taslayan, kibirli

(el-‘ālī) 474b/1=44/31

9. büyük kabahat, büyük günah

(kebīr) 31b/9=2/217

(kebīret) 81a/3=4/31

10. büyük ve yüce olan, esma-i hüsnâ

(el-‘azīm) 40a/2=2/255

(el-kebīr) 325b/9=22/62

bk. köp uluğ suw, yitiz uluğ

uluğ bol- 1. büyük olmak, büyümek

(kiber) 528b/3=61/3

2. ağır gelmek, zoruna gitmek

(kiber) 208b/2=10/71

uluğ cemā‘at büyük topluluk

(süllet) 511a/8=56/13

(fevc) 367a/2=27/83

uluğ havz büyük havuz
(câbiyet) 410a/5=34/13

uluğ kabîla büyük kabile
(şa'b) 494a/3=49/13

uluğ kaṭralıg yağmur bol ve iri damlalı yağmur, sağanak
(vâbil) 42a/6=2/265

uluğ kıl- 1. artırmak, çoğaltmak
(i'zām) 536a/4=65/5
2. yüceltmek, yükseltmek
(in'ām) 471a/2=43/59

uluğ kowa büyük kova
(zenüb) 500a/5=51/59

uluğ rahmetlig çok merhametli, çok esirgeyen, esma-i hüsnâ
(er-raḥim) 501b/4=52/28

uluğ sāḥir usta sihirbaz
(-) 470a/7=43/49

uluğ tağ 1. yüksek ve büyük dağ
(‘alem) 509a/1=55/24
2. yüksek ve büyük set
(sedd) 420b/4=36/9

uluğ taş kaya
(şahr) 573a/2=89/9

uluğ yapsunı bir tür büyük böcek
(kummel) 161a/4=7/133

uluğ yazuk büyük günah
(işm) 94a/2=4/112

uluğ yılan büyük yılan, ejderha
(su'bân) 159a/6=7/107

uluğga bargan huzura varan, huzura alınan
(vâfid) 299b/7=19/85

uluğrak 1. daha büyük, en büyük

(a'zam) 183b/6=9/20

(kebir) 235b/4=12/80

(ekber) 32b/1=2/219

2. en yüce, en üstün

(a'lā) 563b/6=79/24

3. reis

(ekber) 139a/4=6/123

uluğla- 1. büyük tanımak, ululamak, tazim etmek

(ta'zīm) 322b/5=22/32

(kadr) 444b/6=39/67

(tekbir) 554b/3=74/3

(tevkir) 488b/7=48/9

2. abartmak, gözünde büyütme, çok heybetli zannetme

(ikbār) 229b/6=12/31

uluğlamak büyük tanıma, ululama, tazim etme

(tekbir) 281b/3=17/111

(vaḳār) 549b/1=71/13

uluğluk 1. büyüklük, yücelik

(kadr) 444b/6=39/67

(kibriyā') 479a/2=45/37

2. yaşlılık, ihtiyarlık

(kiber) 273a/2=17/23

3. büyüklük taslama, kibir

(kibr) 452a/4=40/56

uluğluk eyesi taḳı ikrām eyesi azamet ve ikram sahibi, esma-i hüsna

(zü'l-celāli ve'l-ikrām) 510b/6=55/78

uluğluk hālda büyüklük, çokluk durumunda, çok olduğu halde

(kebir) 45b/3=2/282

uluğluk idisi taḳı ağırlamak eyesi azamet ve ihsan sahibi, esma-i hüsna

(zü'l-celāli ve'l-ikrām) 509a/2=55/27

uluğlukdın hayz körmegen yaşlılık sebebiyle âdet görmeyen

(kadın)

(kâ'idet) 343a/9=24/60

uluğsın- büyüklük taslamak, kibirlenmek   krş. **ulluğsın-**
 ('utuvv) 499b/1=51/44
 ('uluvv) 474a/1=44/19
 (tekebbür) 162b/9=7/146
 (istikbār) 372a/7=28/39

uluğsıngan büyüklük taslayan, kibirlenen
 (mütekebbir) 259b/9=16/29
 (müstekbir) 332a/4=23/67

uluğsınmak büyüklük taslama, kibir
 ('uluvv) 361b/4=27/14
 (istikbār) 549a/5=71/7

un- muktedir olmak, yapabilmek
 (istiṭā'at) 169a/9=7/192

unğu kitāb rehber
 (imām) 214b/8=11/17

unğu nirse rehber
 (usvat) 401b/1=33/21

unu bil- muktedir olmak, yapabilmek
 (istiṭā'at) 127b/3=6/35

una- 1. beğenmek, hoşnut olmak
 (rızvān) 438b/6=39/7
 (irtizā') 342b/4=24/55
 2. muktedir olmak, yapabilmek
 (istiṭā'at) 96a/7=4/129

unama- kabul etmemek, razı olmamak, uygun görmemek
 (ibā') 408a/4=33/72
 (kerh) 456a/1=41/11

unaş- uyuşmak

unaşmak uyuşma, karşılıklı rıza
 (terāzi) 35a/9=2/233

unut- unutmak
(nisyān) 288b/9=18/61

unutgan unutkan
(nesiyy) 298a/9=19/64

unutmuş tig kıl- unutmuş gibi davranmak
(nisyān) 152a/9=7/51

unuttur- unutturmak
(insā') 231a/8=12/42

unutul- unutulmak, bir tarafta bırakılmak, terkedilmek
(nisyān m.) 309a/9=20/126

unutulmuş unutulmuş
(zihriyy) 223a/6=11/92
(mensiyy) 295a/6=19/23

ur- 1. vurmak, çarpmak
(şakḳ) 498b/7=51/29
(zarb) 165a/8=7/160
2. dövmek
(zarb) 81b/6=4/34
3. bir şeyi başka bir şeyin üzerine koymak, örtmek
(zarb) 338b/9=24/31

bk. ğul ur-, ḥaḳnı taḳı bāṭılını ur-, meşel ur-, mühr ur-, şıfatın ur-

urmak vurma, vuruş
(zarb) 429a/2=37/93

bk. boyun urmak, meşel urmak

urup öldürülmüş vurularak öldürülmüş (hayvan)
(mevküzet) 104a/4=5/3

urḳan urgan, ip
(ḥabl) 304b/2=20/66
(sebeb) 320b/9=22/15

uruĝ nesil, soy
(nesl) 30a/7=2/205

urul- 1. takdir edilmek
(zarb m.) 62a/3=3/112
2. koymak
(zarb m.) 515b/7=57/13
3. takınmak, süslenmek
(taḥliyet m.) 559a/4=76/21

bk. meşel urul-, mühr urul-
bk. biri biringe urulmuş

urun- giymek, takmak

bk. itig urun-

uruş- savaşmak
(mücâhedet) 32a/7=2/218
(muḳâtelet) 527a/2=60/8

uruşmak savaşma, savaş
(ḳıtāl) 31b/9=2/217

bk. dîndin çıḳıp uruşmak

usluḡ akıllı, anlayışlı

bk. yüngül usluḡ

usluḡluḡ akıllılık krş. **usluḡluk**

bk. yüngül usluḡluḡ

usluḡluk akıllılık krş. **usluḡluḡ**

bk. yüngül usluḡluk

uş 1. işte
(hâ) 63a/5=3/119
2. hakikaten, gerçekten
(ḳad) 1471a/7=43/63

uş munlar işte bunlar
(hâ'ulâ') 84a/9=4/51

uşak küçük

uşak kılın- parçalanmak, parçalara ayrılmak
(nesf m.) 560a/4=77/10

uşak taş atgan yıl küçük taş yağdıran rüzgâr, kasırga
(hâşib) 277b/1=17/68

uşak yünçü küçük inci, mercan
(mercân) 508b/8=55/22

uşan- ufalanmak, parçalanmak

uşanmış ufalanmış
(huṭām) 440a/7=39/21
(rufāt) 275a/8=17/49

uşanmış süngük ufalanmış kemik
(rufāt) 280a/6=17/98

uşanmış yığaç kurumuş ve ufalanmış ağaç, çalı çırpı
(heşim) 507a/2=54/31

uşat- kırıp geçirmek, helâk etmek
(tetbîr) 348a/4=25/39

uşatmak 1. parçalama, ufalama
(bess) 511a/4=56/5
2. kırıp geçirme, helâk etme
(tetbîr) 348a/4=25/39

uşatmış süngük ufalanmış kemik
(ramîm) 499a/9=51/42

uşatıl- ufalanmak, paramparça olmak
(bess m.) 511a/3=56/5

uşbu bu, şu
(hâ'ulâ') 346a/7=25/17

uşmah (< Soğ. 'wštmy) cennet   krş. **uçmak**
(cennet) 224b/4=11/108

uvun- akli başından gitmek
(lecâc) 541a/3=67/21

uvut utanma

uvut yini edep yeri
(ferc) 338b/8=24/31

uvutsuzlaş- cinsî münasebette bulunmak

uvutsuzlaşmek cinsî münasebette bulunma
(rafeş) 27a/3=2/187

uy- 1. uymak, tâbi olmak, süluk etmek

- (ityân) 21a/6=2/145
(teba') 276b/9=17/63
(itbâ') 291a/8=18/89
(ittibâ') 303a/6=20/47
(tuluvv) 574b/2=91/2
(iqtidâ') 134a/9=6/90
(kaşas) 130a/8=6/57
(kafv) 274a/5=17/36
2. takip etmek, izlemek
(kaşas) 369a/5=28/11
3. muktedir olmak, yapabilmek
(istiâ'at) 286b/2=018/041

uyğan 1. uyan

- (tâbi') 248b/9=14/21
(şî'at) 428b/6=37/83
(el-muktedi) 468b/1=43/23
2. tâbi olan; hizmetçi
(tâbi') 339a/4=24/31

uygu kim irse uyulacak kimse, önder
(imâm) 350b/8=25/74

uymak 1. uyma

- (imâm) 480b/2=46/12
(ittibâ') 25b/6=2/178
2. takip etme, izleme
(kaşas) 289a/6=18/64

uymakğa sezā nirse uymaya lâyük örnek
(usvat) 526a/7=60/4

uymakka sezā uymaya lâyük (kimse), önder
(ümmet) 269b/5=16/120

uymakka sezā kişi uymaya lâyük kimse, önder
(imām) 17b/9=2/124

uya 1. kardeş

(aḥ) 103a/2=4/176

2. aralarında herhangi bir müşterek değerden dolayı ortak bir bağ
bulunanlardan her biri

(aḥ) 493b/1=49/10

3. akraba, hısım, yakın

('aşiret) 359b/9=26/214

4. benzer; daha önceki

(uḥt) 470a/6=43/48

bk. ana er uyası, ana kız uyası, ata kız uyası, er uya, kız uya

uydur- 1. tâbi olmasını sağlamak, uydurmak

(ittibā') 54a/8=3/53

2. arkasından göndermek

(itbā') 330b/7=23/44

(taḫfiyet) 12b/7=2/87

uydurğan uymasını sağlama, uydurma, tâbi kılma
(murdif) 172a/3=8/9

uydurul- 1. tâbi tutulmak, maruz bırakılmak

(itbā' m.) 223b/8=11/99

2. (kendisine) uyulmak

(ittibā' m.) 23b/9=2/166

uyku uyku krş. **uyku**

(nevm) 39b/6=2/255

(menām) 176a/7=8/43

uyu- uyumak krş. **uğı-**

uyuğan uyuyan

(rākīd) 283b/2=18/18
(nā'im) 542b/5=68/19

bk. kündüz uyuga

uyumak uyuma, uyku
(nevm) 387b/2=30/23

uyuku uyku krş. **uyku**
(nevm) 561b/5=78/9

uyul- uyulmak
(ittibā' m.) 204b/9=10/35

uyulmuş takip edilen
(müttebā') 354a/1=26/52

uza- çok zaman tutmak, uzun sürmek
(tül) 306a/6=20/86

bk. bitip uzağa

uzamak boy atma, uzama
(tül) 274a/8=17/37

uzak uzak, uzun (zaman)

uzak vakt 1. uzun zaman
(ümme) 231b/5=12/45
(hīn) 558a/1=76/1
2. uzak ve müddeti belirlenmiş zaman
(hīn) 148b/1=7/24
(müddet) 181a/9=9/4

uzakrak vakt daha uzak ve müddeti belirlenmiş zaman
(hīn) 211b/1=10/98

uzat- artırmak, uzatmak
(medd) 299b/1=19/79

uzatmak artırma, uzatma
(medd) 299b/2=19/79

uzluk hüner, ustalık, beceriklilik

bk. tekellüf birle uzluk kıl-

uzun uzun

(tavil) 559a/9=76/26

uzun bol- uzamak, çok zaman tutmak, uzun sürmek

(tul) 516a/7=57/16

(teṭāvül) 372b/7=28/45

uzun taḳı yüksek kumlar uzun ve yüksek kum yığını

(hikāf) 481b/8=46/21

uzun yaş uzun ömür

(‘umur) 202a/5=10/16

uzun yaşat- çok yaşamasını sağlamak

(ta‘mīr) 424a/9=36/68

uzun yaşatıl- çok yaşatılmak

(ta‘mīr m.) 416a/6=35/11

uzun yaşatılğan çok yaşatılan

(mu‘ammer) 416a/7=35/11

uzun zamān uzun zaman

(meliyy) 296b/9=19/46

uzun zamāne uzun zaman

(hukub) 288b/9=18/60

uzunluk uzunluk

(bestet) 154b/2=7/69

bk. kinglik taḳı uzunluk

uzunluk ḥālī üze uzun boylu iken

(bāsikātin) 495b/2=50/10

‘Uzzā (A) İslâmiyet'ten önce Arapların taptığı putlardan biri

(‘uzzā) 503b/3=53/19

Ü

üç üç

(şelâset) 29a/1=2/196

bk. otuz üç yaş

üç adakı üze turğan bir ayağını kaldırıp, üç ayağı üzerinde duran
(hayvan), koşu atı
(şâfin) 434b/5=38/31

üçde bir üçte bir

(şülüş) 554a/1=73/20

üçde iki üçte iki

(şülüşâni) 103a/2=4/176

üçün üçün üçer üçer

(şülâşe) 415a/2=35/1

üçünçü üçüncü

(şâliš) 421a/2=36/14

üçegü üçü, her üçü

(şelâset) 198a/3=9/118

üçün 1. için

(li) 10a/6=2/68

(.) 41b/9=2/264

2. dolayı, sebebiyle

(.) 3b/7=2/19

bk. işitmek için tek tur-, eyesi kalmamışı için kelinmegen,
munuñ için kim, munung için, munung için kim, ne için, özi
üçün biti-, özi için tile-, tâ ... için, tâ munung için kim

üdründü seçilmiş, seçkin krş. üyründü

(havâriyy) 121b/7=5/111

(muştafā) 435b/4=38/47

üdüür- seçmek, üstün tutmak   krş. ür- II, üyür-
 (işār) 237a/1=12/91
 (ictibā') 134a/3=6/87
 (ihtiyār) 301b/3=20/13
 (iştifā') 162b/4=7/144

üküş 1. çok, pek çok
 (keşir) 38b/5=2/249
 (lübed) 574a/3=90/6
 2. bir çok, bir çoğu, çoğu
 (keşir) 516a/8=57/16
 (ekşer) 120a/5=5/103

bk. king takı üküş, öldürmekni üküş kı-

üküş ant içgen çok yemin eden
 (hallāf) 542a/7=68/10

üküş bol- çok olmak, kalabalık olmak
 (keşret) 173a/5=8/19

üküş hayrlıg çok uğurlu, çok hayırlı, mübarek
 (mübārek) 340a/3=24/35

üküş hayrlıg bol- çok hayırlı olmak, mübarek olmak
 (tebārük) 344b/5=25/1

üküş kı- çoğaltmak
 (ikşār) 573a/3=89/12
 (tekşir) 156b/7=7/86
 (istikşār) 169a/1=7/188

üküş kör- çok görmek, çok bulmak
 (istikşār) 554b/4=74/6

üküş menfa'atlıg çok faydalı
 (gadek) 551b/7=72/16

üküş rahmet kılgan çok merhamet eden, çok esirgeyen, esma-i
 hüсна
 (er-rahmān) 525a/7=59/22

üküş rahmetlig çok merhamet eden, çok esirgeyen, esma-i hüсна
(er-rahmān) 146a/1=7

üküş rahmetlig Tangrı çok merhametli ve esirgeyici olan Allah,
esma-i hüсна
(er-rahmān) 508a/4=55/1

üküşrek 1. daha çok
(ekşer) 412b/7=34/35
2. daha çoğu, çoğu
(keşir) 457a/6=41/22

üküşlük çokluk
(keşret) 119b/7=5/100

üldürük katran
(katrān) 252a/1=14/50

Ülker yedi yıldızdan oluşan takım, Süreyya

Ülker yıldız yedi yıldızdan oluşan ve diğer adı Süreyya olan
yıldız kümesi
(necm) 503a/2=53/1

ülüş hisse, pay, nasip
(hazz) 103a/3=4/176
(halāk) 57a/9=3/77
(kısmet) 503b/5=53/22
(kıtt) 433a/5=38/16
(kifl) 518a/7=57/28
(naşib) 50a/3=3/23

bk. suw ülüşi

ülüş kıl- paylaştırmak
(istiksam) 104a/6=5/3

ülüş kılğan paylaştıran, taksim eden
(muhtesim) 256b/6=15/90

ülüş kılğan firışteler paylaştıran, taksim eden melekler
(muħassimāt) 497b/5=51/4

ülüş kılınmış paylaştırılmış, taksim edilmiş
 (kısmet) 506b/9=54/28
 (mağsüm) 254b/4=15/44

ülüş kılmak paylaştırma, taksim etme
 (kısmet) 76a/5=4/8

ülüşsiz nasipsiz, mahrum
 (mahrüm) 542b/9=68/27

ümen- ummak, ümit etmek, beklemek
 (racâ') 201a/2=10/7
 (rızvân) 21a/2=2/144
 (temenni) 377a/2=28/82

ümenmek ümit, arzu
 (ümniyyet) 324b/8=22/52

ümenç ümit, emel   krş. **üminç**
 (emel) 287a/3=18/46
 (ümniyyet) 95a/8=4/123

ümenç tutulmuş ümit bağlanmmış
 (mercüvv) 220a/3=11/62

üminç ümit, arzu   krş. **ümenç**
 (ümniyyet) 16a/6=2/111

ümendür- ümitlendirmek, ümit vermek
 (temniyet) 94b/9=4/119

ümmet (A) cemaat, ümmet
 (ümmet) 446b/4=40/5

ümmî (A) okur yazar olmayan, ümmî; kitapsız
 (ümmiyy) 57a/5=3/75

ün ses
 (hasıs) 318a/6=21/102
 (şavt) 393b/7=31/19

bk. aya birle ün kılmak, katıg ün, ol ün kim anıng birle yir teprenür

ün birle katıg esgen gürültülü ve sert rüzgâr, bora
(şarşar) 456b/3=41/16

ün kıılıgı bol- ses çıkarmak, solumak
(zabh) 579a/2=100/1

ün kıılın- seslenilmek
(ihlâl m.) 24b/5=2/173

ün kötrül- haykırılmak
(ihlâl m.) 142b/5=6/145

ün kötrüp yalbar- yüksek sesle yalvarmak
(ce'r) 262a/8=16/53

ün kötrüp yalwar- yüksek sesle yalvarmak
(ce'r) 332a/1=23/64

ün kötürmek yüksek sesle, alenen söyleme
(cehr) 99a/1=4/148

ün- 1. bitmek, yetişmek
(nebât) 329a/3=23/20
2. devam etmek, sürdürmek, inat ve ısrar etmek
(lecâc) 332b/4=23/75

üngen ot biten, yetişen nebat
(nebât) 136a/3=6/99

ünde- 1. çağırarak, davet etmek   krş. **inde-**
(da'vet) 387b/7=30/25
(münādât) 113b/8=5/58
2. dua ve ibadet etmek
(du'â') 365b/3=27/62
3. istemek
(du'â') 475a/8=44/55

ündegen çağırarak, davet eden
(ed-dâ'i) 506a/2=54/8
(el-münādi) 73a/9=3/193

üdeğli çağırın, davet eden
(ed-dā'î) 404b/3=33/46

ündemek 1. çağrı, davet
(da'vet) 450b/8=40/43
(du'â') 366b/7=27/80
2. feryat
(da'vâ) 311b/4=21/15
3. bağırma, bağırma, haykırış
(du'â') 24b/2=2/171

ünden- çağırılmak, davet edilmek
(da'vet m.) 487b/4=47/38

ündenil- 1. çağrılmak, davet edilmek   **krş. indenil-**
(da'vet m.) 342a/3=24/51
2. dua ve ibadet edilmek
(du'â' m.) 447b/1=40/12

ündür- 1. bitirmek, yetiştirmek
(zer') 512b/9=56/64
(inbât) 320a/2=22/5
2. büyütme, yetiştirmek
(inbât) 52a/1=3/37

ündürgen bitiren, yetiştiren
(zâri') 512b/9=56/64

ündürmek 1. bitirme, yetiştirme
(nebât) 549b/4=71/17
2. büyütme, yetiştirme
(nebât) 52a/1=3/37

üngür mağara
(ğâr) 187a/1=9/40
(kehf) 282b/5=18/11

bk. tağ üngürü

ünil- davet edilmek, çağrılmak
(da'vet m.) 341b/8=24/48

üpük çavuş kuşu, hüthüt
(hüdhüd) 362a/6=27/20

ür- I 1. üfürmek, üflemek
(nefh) 53b/5=3/49
2. körüklemek
(nefh) 291b/8=18/96

bk. dem ür-

ürmek üfürme
(nefhāt) 545a/5=69/13

ür- II seçmek krş. **üdü-**, **üyür-**
(ictibā') 297b/8=19/58

ürül- üfürülmek, üflenmek
(nefh m.) 307b/5=20/102
(naqr m.) 554b/5=74/8

üsk huzur, nezd, kat
(‘ind) 441b/2=39/34

üst üst krş. **üstün**
(fevk) 235a/5=12/76

bk. yir üstindekilerin rüzisi

üstemlülük galibiyet

üstemlülük kılu galip gelerek, hükmedip
(zāhirine) 449a/8=40/29

üstün 1. üst krş. **üst**
(el-‘ālī) 255b/9=15/74
(fevk) 151a/2=7/41
2. fazla, daha fazla, çok
(fevk) 76b/4=4/11
3. büyük, üstün
(fevk) 4b/9=2/26

bk. hişārning (hişārning) üstüni

üstünki en üstte, en yüksekte olan
(a'lā) 503a/4=53/7

üstünki hücre en üstte bulunan oda
(ğurfet) 413a/3=34/37

üstüvār (F) güvenilir

üstüvār işlig hikmet sahibi
(el-hakim) 5b/8=2/32

üşele- eşelemek
(bahş) 109a/5=5/31

üyründü seçilmiş, seçkin   krş. **üdründü**
(vasaʔ) 20b/5=2/143

üyür- seçmek   krş. **üdür-, ür- II**
(iṣār) 571b/6=87/16
(ictibāʾ) 544a/5=68/50
(ihtiyār) 375a/6=28/68
(iṣṭifāʾ) 327a/5=22/75

- üze** 1. üzerine, üzerinde, üstüne
(ʿalā) 2b/5=2/7
(min) 26b/1=2/184
2. üst
(fevk) 13b/5=2/93
3. yanına, huzuruna
(ʿalā) 52a/2=3/37
4. için
(ʿalā) 26b/9=2/185
5. karşı
(ʿalā) 46b/9=2/286
6. rağmen
(ʿalā) 25a/8=2/177
7. hakkında, hususunda
(fi) 25b/5=2/178
8. içinde, arasında
(fi) 429b/5=37/108

bk. açganlık hālī üze, açukluk hālī üze, açukluk üze, ʿamel-i şālih üze şābit tur-, ʿArabī tili üze bolgan, baḥil hālī üze, baḥillik hālī

üze, biri biri üze koğulmuş, biri biri üze koy-, bitmek üze şābit tur-
 boyun süglilik hālı üze, cebbārlik üze, dizleri üze çökgen,
 durustluk üze, haķikat üze, haķikat üze ol, horluk hālı üze,
 kaçganlık hālı üze, kerimlüg hālı üze, korkunçluk hālı üze, könilik
 üze, közsüzlük hālı üze, müjde birgenlik hālı üze, örtüglüg hālı
 üze, peygāambarlık hālı üze, rağbatlıgılık hālı üze, rāst müsülmānlık
 üze, rāstlağanlık hālı üze, sağırlık hālı üze, sihr kılınıp 'aklı üze
 galebe kılınmış, suw üze ıkğan çöp köpük, taķuk hālı üze, Tāzī tili
 hālı üze, tevbe üze tölen-, tuzguluk hālı üze, uzunluk hālı üze, üç
 adaķı üze turğan, yaruķlukları hālı üze, yawuķluk hālı üze,
 yawutgu nirselig hāl üze, yazuķ üze payvastalık kıl-, yimemek üze
 bolmağan, yir üze yörigen, yiti kök hālı üze, yöni üze, yumşaklık
 hālı üze

üzengü merdiven

(süllem) 502a/4=52/38

'Üzeyr (A) şifahî ve kısmen yazılı olan rivayetleri bir araya toplayıp
 yahudi mukaddes kitabını bir bütün halinde ortaya çıkaran kişi
 olup, diğer adı Ezra'dır

('üzeyr) 185a/5=9/30

üzüm üzüm

('ineb) 136a/5=6/99

V

vācib (A) 1. gerekli, lâzım
 (vāşib) 262a/6=16/52
 2. vacip; hükmedilmiş, takdir edilmiş
 (ḥatm) 298b/7=19/71
 (ḥaḳḳ) 261a/3=16/38

bk. ol kim mülk anga vācib bolur

vācib bol- sabit ve vacip olmak
 (ḥaḳḳ) 149a/5=7/30
 (ḥulül) 306a/7=20/86

vācib bolğan gerekli, vacip
 (ḥaḳḳ) 36a/8=2/236

vācib bolmak gerekli ve vacip olma
 (ḥaḳḳ) 37a/2=2/241
 (meḥill) 322b/7=22/33

vācib kıl- farz kılmak
 (farz) 377a/9=28/85

va'd (A) söz verme, vaat
 (va'd) 218a/5=11/45
 (mev'id) 306a/9=20/87

va'de (A) söz verme, vaat
 (va'd) 220b/1=11/65
 (mī'ād) 176a/3=8/42
 (mev'id) 254b/3=15/43

va'de kıl- söz vermek, vadetmek
 (va'd) 106a/1=5/9
 (muwā'adet) 36a/1=2/235

va'de kılganıning teğrür vaqtı söz verenin vaadini yerine
getireceği vakit
(mev'id) 287a/7=18/48

va'de kılın- söz verilmek, vadedilmek
(va'd m.) 346a/4=25/15, 485a/9=47/15

va'de kılınmış söz verilmiş, vadedilmiş
(mev'üd) 569b/5=85/2

va'de kılınmış vaqt vadedilen muayyen vakit
(mī'ād) 412a/2=34/30

va'de kılış- sözleşmek
(muvā'adet) 162a/4=7/142
(tevā'ud) 176a/3=8/42

va'de kılmak söz verme, vaat
(va'd) 200b/2=10/4
(mev'id) 304a/1=20/59

va'de kılmış nirse söz verilen şey, vaat
(mī'ād) 440a/4=39/20

va'de vaqtı vade zamanı
(mev'id) 288b/5=18/58

vaḥy (A) vahiy
(zıkr) 506b/6=54/25
(kelimet) 463b/7=42/24
(vaḥy) 503a/3=53/4

vaḥy ıd- vahy etmek
(ihā') 368b/5=28/7

vaḥy kıl- vahyetmek
(każā' ilā) 271a/2=17/4
(ihā') 159b/6=7/117

vaḥy kılın- vahyedilmek
(ihā' m.) 135a/2=6/93

vaḳf (A) durma, duruş

bk. āyat songınça āyat vaqf songınça vaqf kıl-

vāqı'a (A) vuku bulmuş, olmuş hadise

bk. ḥaddin keçgen katıg vāqı'a

vakt (A) vakit

(ecel) 130b/6=6/60

(izā) 240b/2=13/5

(inā) 405b/8=33/53

(ḥin) 249b/4=14/25

(sā'at) 198a/1=9/117

(vaqt) 168b/6=7/187

bk. ağır bolası vaqt bol-, batmaqqa yawuq bolmuş vaqt, belgülüg kılınmış vaqt, belgülüg vaqt, irte vaqtınga kirigli, irtelemek vaqtı, qarār kılgu vaqt, kuşluq vaqtı, kün togar vaqtğa kirgen ḥalda, kün togar vaqtğa kirür vaqt ḥalda, kün yaruk bolmuşı vaqt, künnüng öng vaqtı, künnüng song vaqtı, mu'ayyen kılınmış vaqt, ol vaqt kim, ol vaqtda, ol vaqtda kim, ol vaqtdın kim, ölür vaqt, sanamış vaqt, seher vaqtı, öyleg vaqtınga kir-, tölendürmek vaqtı, tüşer vaqt, uzak vaqt, uzakraq vaqt, va'de kılğanning teğrür vaqtı, va'de kılınmış vaqt, va'de vaqtı

vaqt bol- zamanı gelmek

(enāt) 516a/5=57/16

vaqt yaqın kılın- vakti tayin edilmek, kesinleştirilmek

(te'cıl m.) 560a/5=77/12

vaqtı belgülüg kılın- vakti belirlenmek

(tevkıt m.) 560a/5=77/11

vaqtı belgülüg kılınmış vakti belirlenmiş

(mü'ecel) 66a/4=3/145

(mevküt) 93a/4=4/103

vaktın vakit, zaman

bk. qayu vaqtın, qayu vaqtın kim, ol vaqtın, ol vaqtın kim

vaşiyet (A) 1. vasiyet

(vaşiyet) 120b/3=5/106

2. buyruk, tembih

(vaşiyet) 77b/3=4/12

vaşiyet kıl- 1. vasiyet etmek

(işā') 77a/5=4/12

(tavşiyet) 19a/2=2/132

2. buyurmak, tembih etmek

(işā') 295b/7=19/31

(tavşiyet) 378b/6=29/8

vaşiyet kılğan vasiyet eden

(el-müşî) 26a/5=2/182

vaşiyet kılın- vasiyet edilmek

(işā' m.) 77b/3=4/12

vaşiyet kılış- birbirine tavsiye ve tembihte bulunmak

(tevāşî) 499b/9=51/53

vaşiyet kılmak vasiyet etme, vasiyet

(vaşiyet) 36b/8=2/240

(tavşiyet) 423a/8=36/50

vaty (A) cinsî münasebette bulunma

vaty kılmak cinsî münasebette bulunma

(mess) 36a/9=2/237

va'z (A) öğüt

va'z kıl- öğüt vermek

(tezkîr) 501b/5=52/29

ve (A) ve

(ve) 39a/1=2/251

bk. 'ilm ve 'amel

Vedd (A) Hz. Nuh'an kavminin taptığı putlardan biri

(vedd) 549b/9=71/23

vefâ (A) sözünde durma, sözünü yerine getirme

vefâ kı1- sadakat göstermek
(îfâ') 6b/8=2/40

vefâ kılgan sadakat gösteren
(el-müfi) 25b/1=2/177

vefâ kılganrak daha çok sadakat gösteren
(evfâ) 197a/4=9/111

vehm (A) korku
(-) 277a/7=17/67

vekîl (A) gözetleyici, nezaret eden
(vekîl) 348b/1=25/43

vekîl kı1- vekil tayin etmek
(tevkîl) 134a/8=6/89

vekîl kı1ınmış koruyup gözeten, nezaret eden, esma-i hüsnâ
(el-vekîl) 70b/3=3/173

vekillik koruyuculuk
(.) 88b/3=4/81

velî I (A) dost, yardımcı, veli
(veliyy) 461b/3=42/9

velî II (F) fakat, ama, lâkin
(lâkin) 101a/9=4/166
(ve lâkin) 83b/7=4/46
(ve lâkinne) 27b/7=2/189
(.) 377a/4=28/82

velîkin (F < A ve lâkin) fakat, ama
(ve lâkin) 158a/5=7/96

velîlik velâyet
(velâyet) 180a/2=8/72

vesvese (A) şüphe, kuruntu, vesvese
(ricz) 172a/7=8/11

vesvese kıl- vesvese vermek, dürtüklemek
(ihā') 138b/8=6/121
(vesveset) 583b/5=114/5

vesvese kılğan vesvese veren
(vesvās) 583b/4=114/4

vezir (A) vezir
(vezir) 347b/8=25/35

Y

ya yay

(kavs) 503a/5=53/9

yā I (A) ey (ünlem edatı)

(yā) 235b/8=12/81

yā II (F) 1. veya, yahut

(em) 2b/4=2/6

(ev) 65a/1=3/135

2. yoksa

(em) 362a/6=27/20

yā ... taḳı yā ya ... veya

(immā ... ve immā) 299a/5=19/75

yā ... yā ister ... ister, ya ... yahut

(immā ... ve immā) 484a/9=47/4

(ev ... ev) 279b/2=17/93

yā ... yā taḳı ister ... ister, ya ... yahut

(immā ... ve immā) 558a/4=76/3

yā kim ... taḳı yā ya ... veya

(immā ... ve immā) 159b/3=7/115

yā kim ... taḳı yā kim ister ... ister, ya ... yahut

(immā ... ve immā) 304b/1=20/65

yaban 1. تنها, ıssız yer

(cānib) 277b/1=17/68

2. yer yüzünün denizle örtülü olmayan bölümü, kara, toprak

(berr) 130b/2=6/59

yad yayma, yayılma

yad ḳıl- ayrılmak, uzaklaşmak, dağılıp gitmek

(infizāz) 68b/4=3/159

yād (F) 1. anma, zikretme, zikir

(zıkr) 340a/9=24/37

2. hatıra, anı

(zıkr) 290b/9=18/83

bk. ant yād kııl-, kaseın yād kııl-, Tangırını yād kıılmak

yād kııl- zikretmek, anmak, hatırlamak

(zıkr) 29b/1=2/198

yād kıılın- zikredilmek, anılmak

(zıkr) 138a/9=6/118

yād kıılmak zikretme, zikir, anma

(zıkr) 154a/8=7/69

yadağ 1. yaya krş. yayağ

(ricāl) 322a/5=22/27

2. piyade

(rācil) 277a/2=17/64

yağ yağ

(dühn) 329a/3=23/20

(zeyt) 340a/4=24/35

bk. iç yağı, zeyt yağı

yağdur- yağdırmak

(imtar) 222a/3=11/82

yağdurğan yağmur veren, yağdıran

(mümtir) 482a/5=46/24

yağdurmakğa yawuk bolmış bulıt yağdırmak üzere olan bulut

(mu'sir) 562a/1=78/14

yağdurul- yağdırılmak

(imtar m.) 348a/5=25/40

bk. yağmur yağdurul-

yağız kahverengi

bk. kara yağız

yağmur yağmur

(semā') 124a/6=6/6

(ğayş) 395b/1=31/34

(maṭar) 348a/5=25/40

(vadk) 341a/6=24/43

bk. katıg yağmur, uluğ kaṭralıg yağmur

yağmur yağdurul- yağmur yağdırılmak

(ğayş m.) 232a/3=12/49

yağmurlıg bulut yağmurlu bulut

(zātu'r-rac') 571a/2=86/11

yağmurluğ kim irsening şıfatı yağmura tutulmuş kimsenin hali

(şayyib) 3b/5=2/19

Yağüş (A) Hz. Nuh'un kavminin taptığı putlardan birinin adı

(yağüş) 549b/9=71/23

yağşı 1. temiz, helâl, güzel, değerli

(ṭayyib) 75a/5=4/2

(kerim) 338a/7=24/26

2. iyi, hayırlı

(ḥayr) 71a/4=3/178

(şâlih) 195b/7=9/102

3. iyi, faziletli, şerefli

(ḥayr) 435b/5=38/48

(şâlih) 134a/1=6/85

(kerim) 475a/4=44/49

bk. neme yağşı, neme yağşı nirse

yağşı bil- iyi bilmek

(itkân) 367b/2=27/88

yağşı iş iyi ve faydalı iş

(ḥayr) 62b/3=3/114

(şâlih) 9b/4=2/62

yağşı kıl- düzenlemek
(ikrām) 228a/9=12/21

yağşı kılıklığ iyi huylu
(ğayr) 510b/1=55/70

yağşı kişi iyi ve ahlâklı kimse
(ğayyib) 338a/5=24/26

yağşı sorgan sorma işini iyi yapan
(ğafiy) 168b/7=7/187

yağşı söz hoş söz
(ğayyib) 338a/6=24/26

yağşı tişi iyi ve ahlâklı kadın
(şâlihât) 81b/3=4/34

yağşı turğı yır güzel ve hoş mekân, saray, köşk
(mihrâb) 410a/5=34/13

yağşıraq 1. daha hoş, daha güzel
(ahsen) 89a/6=4/86
2. en güzel, en hoş
(ğayyib) 42b/4=2/267
3. daha iyi, daha hayırlı
(ğayr) 187a/6=9/41
4. en üstün, en faziletli, en adil
(evsat) 543a/1=68/28

yağşısın al- iyisini ve güzelini almak
(tağayyür) 511b/4=56/20

yağşılık 1. hayır
(ğayr) 173b/1=8/23
2. doğruluk
(şıdk) 508a/2=54/55

Yahyâ (A) Hz. Zekeriya'nın oğlu olup, Tevrat'ın şeriatıyla amel etmekteyken Hz. İsa peygamber olarak gönderilince ona ilk inananlardan biri olmuştur
(yahyâ) 133b/9=6/85

yağa 1. göğüsle giyecek arasındaki kısım, koyun
(ceyb) 371b/2=28/32
2. yaka
(ceyb) 338b/9=24/31

yağın 1. uzak olmayan, yakın
(ed-dānī) 136a/5=6/99
(karīb) 251b/2=14/44
2. aralarında sıkı ilgi bulunan, yakın
(hamīm) 355b/5=26/101

yağın bol- yakın olmak
(rızvān) 186b/5=9/38
(valy) 199a/1=9/123

yağın kıl- yaklaştırmak
(takrīb) 297a/9=19/52

yağın kılın- yaklaştırılmak
(izlāf m.) 496b/5=50/31

yağın tırlık dünya hayatı
(hayātu'd-dünyā) 127a/4=6/32

yağınrak 1. daha yakın
(ednā) 397b/6=32/21
(akreb) 69b/7=3/167
(evlā) 97a/5=4/135
2. en yakın (kimse), akraba
(akreb) 31b/4=2/215

yağınrak nirse daha yakın şey
(ednā) 166b/6=7/169

yağınrak tırlık dünya hayatı
(hayātu'd-dünyā) 31a/1=2/212

yağınrek tırlık dünya hayatı
(hayātu'd-dünyā) 243b/2=13/26

yağın (A) 1. şüphe ve tereddütten uzak olan şey
(yağın) 362a/9=27/22

2. katiyetle, kesin olarak
(yakinen) 100a/7=4/157

bk. vakt yakın kılın-

yakın bil- kesin olarak bilmek ve anlamak, hiç şüphesi kalmamak
(zann) 288a/1=18/53
(ikân) 360b/5=27/3
(istikân) 555a/9=74/31

yakın bilgen kesin olarak bilen ve anlayan, hiç şüphesi kalmayan
(mükün) 352b/3=26/24
(müsteykin) 478b/5=45/32

Ya'küb (A) Hz. İshak'ın oğlu olup, lâkabı İsrail olduğundan onun soyundan gelenlere "Benî İsrail" denir. Oğlu Hz. Yusuf'un başına gelenler yüzünden edebiyatta keder ve kaygının sembolüdür
(isrâ'il) 471a/2=43/59
(ya'küb) 19b/5=2/136

yākūt (A) yakut
(yākūt) 510a/5=55/58

yalavaç peygamber   krş. **yalawaç**
(resül) 106b/9=5/15
(nebiyy) 117a/2=5/81

yalawaç 1. peygamber   krş. **yalawaç**
(resül) 193b/5=9/88
2. elçi
(resül) 232a/5=12/50

yalbar- yalvarmak, yalvarıp yakarmak   krş. **yalwar-**
(ce'r) 332a/2=23/65
(tažarru') 170b/4=7/205

bk. ün kötrüp yalbar-

yalğan 1. doğru olmayan, yalan   krş. **yalğan**
(ifk) 480b/1=46/11
(zür) 322b/3=22/30
(kezib) 282a/7=18/5
(kizzāb) 562b/3=78/35

2. uydurma, sahte
 (ifk) 428b/7=37/86
 (kezib) 228a/3=12/18
 3. yalancı
 (kâzib) 216a/5=11/27

bk. key yalğan sözlegen

yalğan ay- yalan söylemek, uydurmak
 (kezib) 215a/5=11/18

yalğan ayğan yalancı
 (kâzib) 223a/9=11/93

yalğan aytılmış uydurulmuş
 (mekzüb) 220b/2=11/65

yalğan çat- uydurmak
 (iftirâ') 126a/5=6/24

yalğan çatılmış uydurulmuş, uydurma
 (müfterâ) 413b/5=34/43

yalğan çatmak iftira etme, iftira
 (iftirâ') 141a/7=6/138

yalğan kıl- yalanlamak, tekzip etmek
 (tekzib) 576b/5=95/7

yalğan sözle- yalan söylemek
 (hârş) 138a/7=6/116
 (kezib) 421a/4=36/15

yalğan sözlegen yalancı
 (effāk) 360a/5=26/222
 (harrâş) 497b/7=51/10
 (kâzib) 266a/2=16/86
 (kezzāb) 448b/5=40/24

yalğanga nisbet kıl- yalan olduğunu iddia etmek, yalan saymak,
 yalanlamak
 (kezib) 444a/5=39/60
 (tekzib) 48a/8=3/11

yalganga nisbet kılgan yalan olduğunu iddia eden, yalan sayan,
yalanlayan
(mükezzib) 124b/7=6/11

yalganga nisbet kılın- yalanlanmak
(kezib m.) 239a/3=12/110
(tekzib m.) 72a/5=3/184

yalganga nisbet kılmak yalan sayma, yalanlama
(tekzib) 570b/1=85/19
(kizzāb) 562a/8=78/28

yalgançı yalancı
(kāzib) 268a/3=16/105

yalgandır- yalanlamak

yalgandırma yalanlama
(-) 480a/2=46/8

yalguz 1. tek, eşsiz
(vaḥde-hū) 454b/7=40/84
(vaḥid) 554b/7=74/11
2. tek başına, yalnız
(ferden) 299b/2=19/80
3. sadece, yalnız
(vaḥde-hū) 526b/1=60/4
4. tek, eşi ve benzeri olmayan, esma-i hüsnâ
(el-aḥad) 583a/2=112/1
(vāḥid) 447b/9=40/16

yalguz yalguz teker teker, birer birer
(furādā) 414a/2=34/46

yalguzun tek başına
(vaḥde-hū) 442b/5=39/45

yalıng I çıplak
(şald) 42a/2=2/264

yalıng bol- çıplak olmak, çıplak kalmak
(‘ury) 308b/7=20/118

yalıng II alev

(şuvāz) 509a/8=55/35

(leheb) 560b/6=77/31

bk. şāfi yalıng

yalınglıg alevli

(zātu'l-leheb) 582b/5=111/3

yalınglan- alevlenmek

(telazzi) 575b/2=92/14

yalk- 1. usanmak, bıkmak

(se'm) 458b/7=41/38

2. üşenmek

(se'm) 45b/2=2/282

yalkān yalan krş. yalğan

(zür) 350b/5=25/72

yalwar- yalvarmak krş. yalbar-

bk. ün kötrüp yalwar-

yan 1. yan taraf, yan

(cenb) 323a/6=22/36

('itf) 320a/7=22/9

2. yan, taraf, yön

(cānib) 297a/9=19/52

(rükn) 499a/6=51/39

(şafh) 467a/3=43/5

(kıbel) 515b/9=57/13

(tilkā') 202a/2=10/15

3. huzur, nezd

('ind) 88b/5=4/82

4. kenar, kıyı

(şāti') 371a/7=28/30

bk. biri biri yanında koğulmuş, boynağuluk yanındaki çökgen, iç yan, köz yanındaki yarı-, kün batış yanı, kün toğuş yanı, ol yan kim, rāstlık yanındaki, sağ yan, sağ yanga, saklağanlık yanındaki, sol yan, sol yanga, tağ yanı, taş yan, tıgme bir yandın birin

yanından bakımından, yönünden
(.) 441a/5=39/29

yan- I yanmak

yanğan 1. tutuşan, yanmış
(kâbes) 361a/3=27/7
2. ışık saçan, parlayan, yanan
(vahhâc) 561b/7=78/13

bk. katıg yanğan ot

yanğan çırâğ yanan, ışık saçan kandil
(sirâc) 549b/3=71/16
(mişbâh) 456a/3=41/12

yan- yönelmek
(inâbet) 443b/5=39/54

yanğan yönelen, dönen, tövbe eden
(münib) 409b/6=34/9

bk. Tangrıga yanğan

yanğu yır dönüş, varış yeri
(meşir) 91b/8=4/97

yanıglı yönelen
(münib) 438b/9=39/8

yanmak dönme, dönüş
(merci‘) 120b/1=5/105
(meşir) 393a/5=31/14

yana- 1. yaklaştırmak, kavuşturmak
(zamm) 302a/2=20/22
2. himayesine vermek
(tekfil) 52a/2=3/37
3. himayesine almak
(kefl) 302b/5=20/40

bk. biri biringe yana-

bk. biri biringe yanamış yığaclar

yanan- yanaşmak

yananu yanaşıp, katılıp
(mütehayyizen) 172b/7=8/16

yandağ deve dikenı

yandağ şekeri kudret helvası
(menn) 165b/2=7/160

yandur- yakmak

(ikād) 425a/5=36/80
(istikād) 425a/5=36/80

yandurul- yakılmak, tutuşturulmak

(tes'ir m.) 566a/2=81/12
(ikād m.) 340a/3=24/35

yangak yanak

(hadd) 393b/4=31/18

yangı yeni

(cedid) 248b/7=14/19
(muħdeş) 351b/4=26/5

yangı ay yeni ay, hilâl

(hilâl) 27b/5=2/189

yangı kıl- 1. yenilemek, tekrarlamak

(ihdâş) 289b/3=18/70
2. meydana getirmek, ortaya çıkarmak
(ihdâş) 535b/1=65/1

yangı kılınmış yeni

(muħdeş) 310b/3=21/2

yangıl- yanılmak

(ħaṭâ') 90b/2=4/92
(ihṭâ') 399a/8=33/5

yangıla yeni olarak

yangıla çıkar- icad etmek, ortaya çıkarmak
(ibtidâ') 518a/3=57/27

yangıla kııl- 1. ortaya çıkmak, tekrarlamak, yenilemek
(ibdâ') 414a/6=34/49
2. yoktan var etmek
(ibdâ') 570a/7=85/13

yangıla tüzet- yoktan var etmek ve şekil vermek
(inşâ') 135b/9=6/98

yangıla yarat- yoktan var etmek
(faṭr) 133a/4=6/79
(inşâ') 124a/8=6/6

yangıla yaratğan yoktan var eden
(fâtır) 415a/1=35/1

yangıla yaratmak yoktan var etme
(inşâ') 512a/1=56/35

yanglıg gibi

bk. yilgunga oħşaş yanglıg

yanış dönüş
(me'âb) 435a/5=38/40
(merci') 130b/7=6/60
(meşîr) 326b/9=22/72

ya'nî (A) yani
(-) 470a/5=43/47

yanut 1. karşılık, mükâfat veya ceza
(ecr) 87a/5=4/74
(şevâb) 73b/9=3/195
(meşûbet) 114a/3=5/60
(cezâ') 109b/4=5/33
2. karşılık, cevap
(cevâb) 156a/4=7/82
3. cevap, hüküm
(-) 448b/5=40/25

bk. edgü yanut, hîle yanutını bir-, kabûl kılip yanut birgen, yazuk yanutı

yanut bir- (iyi ya da kötü) karşılık vermek
(işâbet) 490a/6=48/18
(cezâ') 267a/6=16/96

yanut biril- (iyi ya da kötü) karşılık verilmek
(teşvîb m.) 568b/4=83/36
(cezâ' m.) 168a/5=7/180

yanut birilmiş mükâfatlandırılmış
(meşkûr) 272b/6=17/19

yanut birmek (iyi ya da kötü) karşılık verme
(cezâ') 457b/7=41/28

yap (?) pınar, kaynak
(seriyy) 295a/7=19/24

yap- inşa etmek, yapmak
(ikâd) 372a/5=28/38

yaprak yaprak   krş. **yapurgak**

yaprak silk- yaprak silkelemek
(heşş) 301b/8=20/18

yapsunı (?) bir cins böcek

bk. uluğ yapsunı

yapşur- tutturmak, iliştiirmek
(ilzâm) 272a/3=17/13

yapşurul- yapıştırılmış

yapşurulmuş yipekden tonluk sıkı dokunmuş ipekden elbiselik
(harîr) 418a/9=35/33

yapurgak yaprak   krş. **yaprak**
(varak) 148a/4=7/22

(varakat) 130b/3=6/59

bk. ekin yapurğakı

yapurğaklıg yapraklı
(zü'l-'aşf) 508b/3=55/12

yapuş- sarılmak, tutunmak
(i'tişâm) 327b/5=22/78
(istimsâk bi) 394a/5=31/22

yapuşgan yapışkan
(lâzib) 426a/4=37/11

yapuşmak yakalama, tutma
(lizâm) 309b/5=20/129

yapuşmış yapışık, bitişik
(ratk) 312b/6=21/30

yapuşturun- 1. birbirine eklemek, bağlamak, yapıştırmak
(ḥaşf) 309a/1=20/121
2. yaklaştırmak, katmak
(iğrâ') 106b/6=5/14
(ilzâm) 216a/7=11/28

yapuşturul- yapıştırılmak
(zarb m.) 9a/7=2/61

yar- yarmak
(şakḳ) 565a/6=80/26
(tefcir) 506a/5=54/12

yargan 1. yaran
(fâlik) 135b/3=6/95
2. ortasından, içinden geçen
(mâhir) 416b/2=35/12

yarmak yarma
(şakḳ) 565a/6=80/26

yarag I yarar, fayda
(ḥayr) 339b/4=24/33

yarağ II güç, kuvvet
(vüs') 151a/4=7/42

bk. nikāhğa yarağ yitmek

yarağı yit- gücü yetmek, muktedir olmak, yapabilmek
(istitā'at) 91b/9=4/98
(kudret) 42a/2=2/264
(vüs') 35a/7=2/233

yarağlıg 1. gücü yeten, muktedir
(kādīr) 203b/2=10/24
(kādīr) 15b/3=2/106
(mūsi') 499b/5=51/47
2. her şeye gücü yeten, muktedir, esma-i hüsna
(el-kādīr) 483a/8=46/33
(el-muktedir) 469b/8=43/42

yarağlıg bol- gücü yetmek, muktedir olmak, yapabilmek
(istitā'at) 291b/9=18/97
(kudret) 264b/6=16/76

yarağlıg bolu bil- muktedir olmak, yapabilmek
(istitā'at) 424b/7=36/75
(kudret) 248b/5=14/18

yarağlıg kıl- muktedir kılmak, güç ve kudret vermek
(imkān) 179b/7=8/71
(temkīn) 291b/6=18/95

yarağlan- gücü yetmek, muktedir olmak

yarağlanu bil- muktedir olmak, yapabilmek
(istitā'at) 499b/2=51/45

yaraş- barışmak

yaraşmak barışma, barış
(selm) 487a/9=47/35

yaraşmaknı kemiş- teslim olmak
(ilkā'u's-selem) 259b/7=16/28

yaraştur- uzlaştırmak, barıştırmak
(te'lif) 178b/5=8/63

yaraşturul- ıslah edilmek

yaraşturulmış ıslah edilmiş
(mü'ellef) 189b/1=9/60

yaraşuk barış, uyuşma, anlaşma

yaraşuk kemiş- uzlaştırmak, barıştırmak
(te'lif) 61a/1=3/103

yarat- yaratmak

(ber') 517a/8=57/22
(halk) 495b/8=50/16
(zer') 541a/8=67/24
(fatır) 388a/9=30/30
(inşa') 220a/1=11/61

bk. yangıla yarat-

yaratđan 1. yaratan

(hâlik) 502a/2=52/35
(fâtir) 238a/3=12/101
(münşi') 513a/6=56/72

2. her şeyi yaratan, esma-i hüсна

(el-bâri') 8a/4=2/54
(el-hâlik) 525b/1=59/24

bk. key yaratđan, yangıla yaratđan

yaratmak yaratma, yaratış

(halk) 328b/5=23/14
(neş'et) 512b/8=56/62

bk. yangıla yaratmak

yaratığ 1. yaratılış, yaratılma

(halk) 409b/1=34/7
2. yaratma, yaratış
(halk) 242a/3=13/16

(fıtrat) 388a/9=30/30

yaratıĝ eyeleri yaratılanlar
(cibillet) 358b/8=26/184

yaratıl- yaratılmak
(ħalk m.) 169a/9=7/191

yaratılmış 1. insan, insanoĝlu
(insān) 556b/7=75/10
(beriyet) 578a/9=98/6
(beşer) 330a/7=23/34
2. yaratık, mahlûkat
(ħalk) 275a/9=17/51

yaratılmış ādemiler insanlar, insanoĝulları
(beşer) 387a/6=30/20

yarı yarı krş. yaru
(ba'z) 68a/3=3/155
(mışf) 77a/3=4/12

yarı- parlamak, ışımak krş. yaru-
bk. köz yanındın yarı-

yarıĝ zırh

bk. king yarıĝ

yarıĝ tokımak zırh dokuma
(serd) 409b/9=34/11

yarıl- yarılmak
(inřikāk) 509b/1=55/37
(teřakķuk) 347a/3=25/25
(inřicār) 8b/9=2/60
(tefeccür) 11a/1=2/74
(inřitār) 566b/4=82/1
(tefeştur) 300a/1=19/90
(inřilāk) 354a/8=26/63

yarıĝan yarılan, parçalanmış

(müteşaddi') 525a/5=59/21
 (münfeţir) 553b/7=73/18

bk. kulağı yarılmış

yarılmış yir çukur, hendek
 (uĥdūd) 569b/6=85/4

yarılı yaz- neredeyse yarılmak, yarılmak üzere olmak
 (kevdü't-tefeţtur) 461a/3=42/5

yarım yarı
 (nışf) 76b/5=4/11

yarın yarın
 (ġaden) 506b/7=54/26

yāri (F) yardım
 (ba'ż) 68a/3=3/155
 (rifd) 223b/9=11/99
 (furkān) 174a/6=8/29
 (naşr) 172a/4=8/10
 (nışf) 77a/3=4/12

yāri bir- yardım etmek
 (izār) 492a/1=48/29
 (izhār 'alā) 185b/5=9/33
 (müzāheret) 527a/6=60/9
 (i'ānet) 345a/5=25/4
 (naşr) 184a/8=9/25
 (tevellī) 169b/9=7/196

yāri birgen yardım eden, yardımcı
 (zahīr) 538a/1=66/4
 (nāřır) 388a/8=30/29
 (naşır) 326b/5=22/71
 (veliyy) 396a/5=32/4

yāri birgüçl yardım eden
 (veliyy) 63b/6=3/122
 (mevlā) 175b/5=8/40

yāri biril- yardım edilmek

(naşr m.) 7b/3=2/48
 (inzâr m.) 313b/3=21/40

yâri birilmiş yardım edilmiş, yardım görmüş
 (merfûd) 223b/9=11/99
 (manşûr) 274a/2=17/33

yâri biriş- yardımlaşmak
 (müzâheret) 181a/8=9/4
 (tezâhür) 12a/9=2/85
 (te'âvün) 103b/9=5/2
 (tenâşur) 426b/4=37/25

yâri birmek yardım etme, yardım
 (naşr) 178b/4=8/62

yâri birmek tile- yardım istemek
 (istinsâr) 180a/3=8/72

yâri tile- yardım istemek
 (isti'ânet) 22a/9=2/153
 (istinsâr) 369b/9=28/18

yâri tilenmiş kendisinden yardım istenilen
 (müste'ân) 228a/4=12/18

yâriçi yardımcı
 (rid') 371b/6=28/34
 (zahîr) 369b/8=28/17
 ('âzud) 287b/8=18/51
 (nâşir) 552a/8=72/24
 (naşir) 98b/5=4/145
 (veliyy) 465a/9=42/44
 (mevlâ) 320b/6=22/13

yarlıka- mağfiret etmek, bağışlamak
 (ğufrân) 107b/3=5/18

yarlıkağan 1. bağışlayan
 (ğâfir) 164a/9=7/155
 2. mağfiret eden, bağışlayan, esma-i hüsna
 (el-ğaffâr) 438a/9=39/5
 (el-ğafûr) 269b/4=16/119

bk. dünyāda yarlıkağan, ol cihānda yarlıkağan

yarlıkağan Tangrı bağışlayıcı, mağfired edici Allah, esma-i hüsna
(el-ğaffār) 450b/7=40/42

yarlıkamaq bağışlama
(ğufrān) 46b/3=2/285
(mağfired) 540a/8=67/12

yarlıkamaq tile- bağışlanmayı istemek
(istiğfār) 455b/2=41/6

yarlıkayu tile- bağışlanmayı istemek
(istiğfār) 86a/3=4/64

yarlıkayu tilegen bağışlanmayı isteyen
(müstağfir) 49a/6=3/17

yarlıkan- bağışlanmak, affedilmek
(ğufrān m.) 175b/1=8/38

yarlıkat- bağışlanmak, merhamete kavuşmak

yarlıkatu tile- bağışlanmayı istemek
(istiğfār) 197a/9=9/113

yarlıkatu tilemek bağışlanmayı isteme
(istiğfār) 197b/2=9/114

yarmak para
(dirhem) 228a/8=12/20
(varıq) 283b/7=18/19

yarı yarı krş. yarı
(nısf) 80a/8=4/25

yarı- parlamak, ışımak **krş. yarı-**

bk. közi yarı-

yaruk I 1. aydınlık
(mübsir) 208a/4=10/67

(ziyâ') 200b/6=10/5
 (nūr) 242a/2=13/16
 2. aydınlatan, ışık veren
 (şākīb) 426a/2=37/10
 (münir) 404b/4=33/46
 3. aydınlatan, nurlu, nur saçan
 (münir) 72a/6=3/184
 4. nur, ışık
 (ziyâ') 314a/8=21/48
 (nūr) 139a/1=6/122

bk. köz yaruķı, kün yaruķ bolmışı vaķt, küning yaruķı,
 yıldırımning yaruķı

yaruķ bol- aydınlanmak, parlamak
 (isfār) 555b/7=74/34
 (iŝrāk) 445a/2=39/69,

yaruķ yulduz parlak yıldız
 (kevkeb) 340a/3=24/35

yaruķ II 1. çatlak, yarık
 (ferc) 495a/8=50/6
 (faṭr) 539b/5=67/3
 2. iki şey arasındaki mesafe, aralık, açıklık
 (hilāl) 341a/6=24/43

yaruķluķ nur, ışık
 (zuḥā) 574b/2=91/1
 (ziyâ') 375b/3=28/71
 (nūr) 440a/9=39/22

bk. köz yaruķluķı

yaruķluķları ḥālı üze nurları, ışıkları olmak üzere
 (baŝā'ire) 372b/4=28/43

yarut- aydınlatmak
 (izā'et) 3b/9=2/20

yarutğan 1. aydınlatan, ışık veren
 (münir) 349b/9=25/61
 2. aydınlatan, nurlu, nur saçan

(münir) 320a/7=22/8

yasmuk mercimek
(‘ades) 9a/5=2/61

yassılık genişlik, en
(‘arz) 517a/4=57/21

yastuk yastık
(numruk) 572a/8=88/15

yaş I 1. taze ve yeşil
(huzr) 231b/1=12/43
2. taze ve yeşil bitki, yeşillik
(bakl) 9a/4=2/61
(hazır) 136a/3=6/99

yaş baş taze başak
(beşer) 555a/7=74/29

yaş ot taze, yaş bitki
(kazb) 565a/7=80/28
(nebāt) 303b/4=20/53

yaş yığaç fidan
(şecer) 258a/5=16/10
(şeceret) 321a/7=22/18

yaşlıg I taze sebze ve bitkiye sahip olan

bk. kök yaşlıg

yaşsız kurak (yer)
(curuz) 282b/2=18/8

yaş II göz yaşı
(dem‘) 194a/7=9/92

yaş III ömür, yaş
(‘umur) 416a/7=35/11

bk. kırk yaş, on sekiz yaş, orta yaş, otuz üç yaş, uzun yaş, yigirmi yaş

yaşar- yeşermek

yaşargan yeşeren, yeşermiş
(muḥzarr) 326a/1=22/63

yaşargan nirse bitki
(nebāt) 203a/9=10/24

yaşat- ömür vermek, yaşatmak
(ta'mir) 418b/7=35/37

bk. uzun yaşat-

yaşatıl- ömür verilmek, yaşatılmak
(ta'mir m.) 14a/5=2/96

bk. uzun yaşatıl-
bk. uzun yaşatılğan

yaşdaş yaşıt krş. yaştaş
(tirb) 512a/2=56/37

yaşı- parlamak

yaşığan parlayan
(duriyy) 340a/3=24/35
(kānis) 566a/4=81/16

yaşıl yeşil
(ḥuẓr) 510b/4=55/76
(aḥẓar) 425a/4=36/80

yaşılğa yitip kara bolğan çok koyu yeşil
(müdhāmm) 510a/7=55/64

yaşlıg yaşlı, ihtiyar
(şeyḥ) 370b/2=28/23,

bk. orta yaşlıg

yaşru gizli olarak, gizlice
(sırren) 36a/2=2/235

yaşru bakmak gizlice bakma, göz atma, ani ve gizli bakış
(lemhün bi'l-başar) 507b/9=54/50

yaşru dost gayri meşru münasebet kurulan kimse
(hidn) 105a/1=5/5

yaştaş yaşıt krş. **yaşdaş**
(tirb) 435b/9=38/52

yat- yatmak

yatğu yir 1. yatak
(mažca') 81b/6=4/34
2. düşecek, düşüp ölecek yer
(mažca') 67b/8=3/154

yatıl- yayılmak krş. **yayıl-**

yatılmış yayılmış
(menşür) 500b/2=52/3

yatsu yatsı
('işā') 343a/3=24/58

Ya'ük (A) Hz. Nuh'un kavminin taptığı putlardan birinin adı
(ya'ük) 549b/9=71/23

yawu- 1. yaklaşmak
(dunuvv) 503a/5=53/8
(ķurb) 83a/2=4/43
(iķtirāb) 577a/9=96/19
2. cinsî münasebette bulunmak
(ķurb) 33a/4=2/222
3. yardımcı fiil: hemen hemen olmak, neredeyse olacak hale gelmek

bk. ķur'a yawu-, ķışu yawu-, köre yawu-
bk. açuķ sözlemekke yawuma-, uķa yawuma-, uķmaķğa yawuma-
bk. tişilerge yawumağan

yawumak yaklaşma, yakınlık
(zulfā) 413a/1=34/37

yawuk 1. yakın

(ed-dānī) 558b/5=76/14

(ḡarīb) 187a/7=9/42

2. akraba, soy sop

(rahm) 526a/5=60/3

('aşiret) 521b/8=58/22

(feşilet) 547a/5=70/13

3. dost, arkadaş, yakın

(hamīm) 546a/3=69/35

(mevlā) 474b/9=44/41

bk. batmakça yawuk bolmuş vaqt, yağdurmakça yawuk bolmuş bulit

yawuk bol- 1. yaklaşmak

(ezef) 505a/7=53/57

(iḡtirāb) 310b/2=21/1

2. yardımcı fiil: hemen hemen olmak, neredeyse olacak hale gelmek

('asā) 486a/7=47/22

(kevd) 348a/7=25/42

yawuk bolgan yaklaşan

(āzifet) 505a/7=53/57

yawuk kılın- yaklaştırılmak

(izlāf m.) 355a/7=26/90

yawuk kılınmış yaklaştırılmış

(muḡarreb) 159b/3=7/114

yawukrak 1. daha yakın, en yakın

(aḡreb) 320b/5=22/13

(evlā) 56a/6=3/68

2. daha yakın, daha uygun

(ednā) 121a/2=5/108

(aḡreb) 36b/3=2/237

3. yakın akraba

(aḡreb) 26a/2=2/180

yawukrak tiriglik dünya hayatı

(ḡayātu'd-dünyā) 516b/7=57/20

yawukluk 1. yakınlık
 (zulfā) 435a/5=38/40
 (vesilet) 276a/4=17/57
 2. akrabalık
 (rahm) 75a/3=4/1
 (qurbā) 175b/7=8/41
 (neseb) 431a/8=37/158

yawukluk hālī üze yaklaşırken, yaklaşmak üzere iken
 (zulfeten) 541b/2=67/27

yawukluk eyesi koşnı yakın komşu
 (şāhib bi'l-cenb) 82a/5=4/36

yawukluk kıı- yaklaşmak, cinsî münasebette bulunmak
 (mess) 404b/8=33/49

yawut- yaklaştırmak
 (tedliyet) 148a/3=7/22
 (izlāf) 354a/8=26/64
 (taqrīb) 413a/1=34/37

yawutgu nirselig hāl üze yakınlığı temin edici vasıta olmak üzere
 (qurbānen) 482b/5=46/28

yawutul- yaklaştırılmak
 (izlāf m.) 566a/3=81/13

yawuz kötü
 (sū') 243a/9=13/25
 (sevā') 114a/5=5/60
 (seyyi') 419b/4=35/43
 (seyyi'et) 89a/4=4/85
 (şerr) 71b/3=3/180

bk. neme yawuz, neme yawuz nirse, nime yawuz

yawuz bol- kötü ve çirkin olmak
 (sev') 115a/3=5/66

yawuz iş kötü iş, kötülük
 (seyyi'et) 447a/4=40/9

(münker) 337b/3=24/21

yawuz kalğınlar kötü nesil
(ħalf) 298a/1=19/59

yawuz kıl- kötülük etmek
(isâ'et) 459b/5=41/46

yawuz kılğın kötülük eden
(musî') 452a/8=40/58

yawuz songlar kötü nesil
(ħalf) 166b/5=7/169

yawuzrak daha kötü, en kötü
(esva') 457b/6=41/27
(sû'â) 386b/2=30/10
(şerr) 299a/5=19/75

yawuzluk 1. kötülük
(sev') 262b/8=16/60
(sû') 70b/5=3/174
(seyyi'et) 243a/2=13/22
(şerr) 278b/6=17/83
2. iyilik
(ķurbet) 195a/7=9/99

bk. edgölük yawuzluk sebebi, song yawuzluğu

yawuzluk âşkäre bol- kötülüğü ve çirkinliği dışa vurmak, çirkin bir şekil almak
(sev' m.) 541b/2=67/27

yawuzluk içinde ħaddın keçgen nirse çok çirkin söz, iş, vs.
(fehşâ') 24a/6=2/169

yawuzluk kıl- kötülük etmek
(isâ'et) 504a/9=53/31

yawuzluksız ayıpsız ve kusursuz
(mîn ğayri sû') 302a/3=20/22

yawuzluksuz ayıpsız ve kusursuz

(min ğayri sū') 361b/1=27/12

yay yaz

(şayf) 581a/5=106/2

yay- 1. dağıtmak, yaymak

(beṣṣ) 464a/7=42/29

(beṣṭ) 390a/9=30/48

(neṣr) 464a/5=42/28

2. yaymak, döşemek

(deḥv) 563b/9=79/30

(ṭaḥv) 574b/4=91/6

(medd) 495a/8=50/7

3. açmak

(beṣṭ) 273b/3=17/29

4. uzatmak

(beṣṭ) 106a/5=5/11

5. ifşa etmek

(izā'at) 88b/6=4/83

bk. kanatların yay-

yaya birmek yayıverme, yayma, dağıtma

(temhīd) 555a/1=74/14

yayğan 1. bir çok kimseye duyuran, etrafa yayan

(ḥāṣir) 354a/1=26/53

(nāṣir) 560a/1=77/3

2. açan, uzatan

(bāsiṭ) 241b/5=13/14

yayı bir- dağıtıvermek, yayıvermek

(temhīd) 555a/1=74/14

yaymak 1. bir çok kişinin duymasını sağlama, yayma

(neṣr) 560a/2=77/3

2. açma

(beṣṭ) 273b/3=17/29

yayağ yaya   krş. yadağ

yayağ çekürge bit

(kummel) 161a/4=7/133

- yayıl-** 1. dağılmak, yayılmak   **krş. yatıl-**
 (intişār) 387a/6=30/20
 2. serilmek, döşenmek
 (saḥ m.) 572b/1=88/20
 3. açılmak, ortaya konulmak
 (neşr m.) 566a/2=81/10
 4. bir çok kişi tarafından duyulmak, şüyu bulmak
 (şüyū‘) 337a/7=24/19

bk. tünle yayıl-

yayılğan etrafa yayılan
 (müstaḥir) 558a/8=76/7
 (münteşir) 506a/1=54/7

yayılğan ot gittikçe büyüyüp yayılan ateş
 (ḥarīk) 321b/4=22/22

yayılmış 1. yayılmış, serilmiş
 (mebsūs) 572a/8=88/16
 2. sıkı ve kapalı olmayan, açık
 (mebsūt) 114b/3=5/64
 3. açılmış, ortaya konulmuş
 (menşūr) 272a/4=17/13
 (müneşşer) 556a/7=74/52

- yaz-** 1. günah işlemek, itaatsizlik etmek, karşı gelmek
 (‘iṣyān) 62a/8=3/112
 2. yardımcı fiil: neredeyse olacak hale gelmek, hemen hemen
 olmak

bk. kapa yaz-, kılu yaz-, öldürü yaz-, örte yaz-, singrü yaz-, siñre
 yaz-, yarılı yaz-

yazğan günahkâr, âsi, itaatsiz
 (‘aşıyy) 296b/6=19/44

yazmak azma, sapma, karşı gelme, isyan
 (zalāl) 403b/3=33/36
 (iṣyān) 493a/4=49/7
 (ma‘şiyet) 520a/7=58/9
 (nuşūz) 81b/5=4/34

yazı çöl

(şafşaf) 307b/9=20/106

('arā') 544a/5=68/49

yazuk günah

(işm) 114a/8=5/62

(cunāh) 399a/7=33/5

(hins) 512a/6=56/46

(hüb) 75a/6=4/2

(hıt') 273b/7=17/31

(haṭi'et) 11b/8=2/81

(zenb) 237b/1=12/97

(sū) 361a/9=27/11

(seyyi'et) 106b/2=5/12

(fitnet) 173b/5=8/25

(vizr) 438b/7=39/7

bk. kiçig yazuk, köp yazuk kılğan, uluğ yazuk

yazuk içinde haddin keçmek çok günah işleme

(tuğyān) 114b/5=5/64

yazuk kemiş- günahları affetmek, bağışlamak

(hıttat) 165b/5=7/161

yazuk kıl- günah işlemek

(icrām) 568a/8=83/29

yazuk kılğan günahkâr

(āşim) 120b/8=5/106

(eşim) 475a/2=44/44

(mücrim) 172a/1=8/8

(hāti') 229b/1=12/29

yazuk kılmak günah işleme

(işm) 520a/6=58/9

(icrām) 217a/3=11/35

yazuk kötür- günah yüklenmek, günah taşımak

(vizr) 259a/9=16/25

yazuk örtgen kefaret

(keffâret) 111b/6=5/45

yazuk üze payvastalık kııl- günah işlemeye devam etmek,
günahta ısrar etmek
(ısrâr) 476a/6=45/8

yazuk yanutı günahın cezası
(eşâm) 350a/9=25/68

yazukğa nisbet kıılmak günaha sürükleme, günaha sokma
(te'şim) 511b/6=56/25

yazukluğ günahkâr
(mücrim) 427a/2=37/34
(hâti') 546a/4=69/37

Ye'cüc (A) kaynaklarda Yecüc ile birlikte geçer. Bunlar kıyamete yakın ortaya çıkacakları rivayet edilen iki kavimdir
(ye'cüc) 291b/4=18/94

yel yele

bk. at yeli

yelken yelken

yelkenleri kötrülmiş yelkenleri yükseltmiş
(munşe') 508b/9=55/24

yemîn (A) kuvvet, kudret
(yemîn) 444b/8=39/67

Yesa' (A) Hz. Elyesa. Hz. İlyas'tan sonra İsrailoğullarına gelen peygamberlerdendir ve Hz. Zülkifl'i halife edinmiştir.
(el-yesa') 134a/1=6/86

Yeşrib (A) Medine şehrinin eski adı. Hicretten sonra Medine adını almıştır
(yeşrib) 400a/7=33/13

yeş- çözmek
(hall) 302a/6=20/27

yeşin- gizlenmek

yeşingen iblis sinsi şeytan
(ḥannās) 583b/5=114/4

yetim (A) yetim
(yetim) 12a/3=2/83

yıdıġ koku
(riḥ) 237a/6=12/94

yıdıġlıġ kokulu

bk. hoş yıdıġlıġ kıl-

yıġ- 1. menetmek, alıkoymak, engel olmak

(ḥabs) 120b/5=5/106

(şadd) 301b/6=20/16

(şadf) 144b/7=6/157

(‘aẓl) 34b/9=2/232

(keff) 490a/9=48/20

(imsāk) 415a/5=35/2

(mülk) 107a/6=5/17

(men‘) 306b/8=20/92

(nehy) 220a/3=11/62

2. toplamak, bir araya getirmek

(cem‘) 469a/4=43/32

(ḥaşr) 426b/1=37/22

(kenz) 186a/3=9/35

3. tutmak

(imsāk) 541a/3=67/21

(virş) 299b/2=19/80

4. tutmak, muhafaza etmek

(imsāk) 419a/8=35/41

5. müdafaa etmek, korumak, savunmak

(men‘) 313b/7=21/43

(naşr) 449a/8=40/29

6. zorlamak, tazyik etmek, sıkıştırmak

(‘aẓl) 78b/4=4/19

7. haşretmek, diriltmek

(ḥaşr) 309a/8=20/125

bk. biri birin yıġ-, buyur- taķı yıġ-, köġüz içinde yıġ-

yığa kıçiktürgen alıkoyup geciktiren, geri bırakan
(mu'avvık) 400b/9=33/18

yığgan 1. alıkoyan, engel olan
(berzah) 334a/4=23/100
(mumsik) 442a/2=39/38
(māni') 522b/2=59/2
(mennā') 542a/8=68/12
(menū') 547a/9=70/21
(en-nāhi) 197a/7=9/112
2. toplayan, bir araya getiren
(cāmi') 344a/3=24/62
(hāşir) 159b/1=7/111

yığmak 1. menetme, alıkoyma
(şadd) 32a/1=2/217
2. toplama, bir araya getirme
(cem') 557a/4=75/17
(hāşr) 497b/1=50/44

yığaç 1. ağaç
(şecer) 512b/1=56/52
(şeceret) 276b/3=17/60
2. odun, kütük
(hāşebet) 532a/2=63/4

bk. biri biringe yanamış yığaçlar, hürmā salkımining yığaçı,
hürmā yığaçı, mevz yığaçı, türlüg türlüg hürmā yığaçı, uşanmış
yığaç, yaş yığaç, zeytün yığaçı

yığaç kırtı ağaç kurdu
(dābbetü'l-arz) 410a/8=34/14

yığaçlarını meyvelendürgen ağaçları meyvelendiren
(levākih) 253b/2=15/22

yığaçlıg ağaçlı

bk. erek yığaçlıg

yıgıl- 1. menedilmek, alikonulmak
(şadd m.) 450a/7=40/37

(men' m.) 233a/9=12/63

(nehy m.) 130a/4=6/56

2. toplanmak, bir araya gelmek veya getirilmek

(cem' m.) 353a/4=26/38

(cem' li) 70b/2=3/173

(ictimā') 327a/2=22/73

(haşr m.) 456b/8=41/19

3. vazgeçmek, geri durmak

(şudūd) 151b/4=7/45

(iķşār) 170a/8=7/202

(iķlā') 218a/3=11/44

(nehy) 393b/3=31/17

(intihā') 175b/4=8/39

yıgılğan 1. toplanan, bir araya gelen

(müctemi') 353a/5=26/39

2. vazgeçen

(el-müntehi) 118b/2=5/91

3. yığılan, biriken; güçleşen, güç, zor

('aziz) 417a/2=35/17

yıgılğıl vazgeç, geri dur, sakın!

(kellā) 564b/6=80/11

yıgılmak 1. menedilme

(hicr) 346b/9=25/22

2. toplanma

(haşr) 522b/1=59/2

yıgılmak sebebi kaçınma, geri durma sebebi

(-) 10a/2=2/66

yıgılmış 1. menedilmiş, yasaklanmış

(maħcūr) 349a/6=25/53

2. toplanmış, bir araya gelmiş

(cemī') 422a/3=36/32

yıgılmış halde toplu halde

(maħşüreten) 433a/9=38/19

yıgılsun(lar) vazgeçsin(ler), geri dursun(lar), sakınsın(lar) !

(kellā) 577a/7=96/15

yıǵlıp bar- toplu halde gitmek
(nefr) 187a/4=9/41

yıǵlıp tur- toplanmak, seferber olmak
(nefr) 198b/7=9/122

yıǵın topluluk, grup
(cem') 579a/3=100/5

yıǵla- ağlamak krş. **ıǵla-**
(bükā') 505a/9=53/60

yıǵlaǵan ağlayan
(el-bākī) 297b/9=19/58

yıǵlat- ağlatmak
(ibkā') 504b/9=53/43

yıǵlın- 1. menedilmek, alıkonulmak
(izdicār m.) 506a/3=54/9
(nehy m.) 520a/1=58/8
2. toplanmak, bir araya getirilmek
(haşr m.) 520a/8=58/9
3. vazgeçmek, geri durmak
(intihā') 102a/4=4/171
(tenāhī) 116b/7=5/79
4. yüz çevirmek, uzaklaşmak
(şudūd) 85b/6=4/61
5. kaçınmak, çekinmek
(ibā') 45a/3=2/282

yıǵlınǵan kendi kendini savunan
(muntaşır) 286b/6=18/43

yıǵlınǵıl vazgeç, geri dur, sakın!
(kellā) 411b/7=34/27

yıǵlınmaǵ 1. menedilme, alıkonulma
(hicr) 349a/6=25/53
(müzdecer) 505b/5=54/4
2. yüz çevirme, uzaklaşma
(şudūd) 85b/6=4/61

yıglinmış 1. menedilmiş, yasaklanmış
(harām) 317b/6=21/95
2. toplanmış
(mecmū‘) 224a/7=11/103

yıglinu bil- korunabilmek
(intişār) 509a/9=55/35

yıkıl- yıkılmak
(tehdīm) 323b/6=22/40

yıkılmak çökme, yıkılma
(hedd) 300a/2=19/90

yıl yıl
(hiccet) 370b/9=28/27
(havl) 36b/9=2/240
(senet) 284b/5=18/25
(‘ām) 186a/9=9/37

bk. kaht yılları

yılan yılan
(cānn) 361a/7=27/10
(hayyet) 302a/1=20/20

bk. uluğ yılan

yıldırım gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalması, yıldırım
(berķ) 3b/6=2/19

yıldırımning yaruķı yıldırım düşerken çıkan parıltı
(berķ) 341a/8=24/43

yılgun Akdeniz bölgesinde yetişen bir ağaç cinsi, ilgin

yılgunğa oħşaş yanglıg ilgin ağacına benzeyen
(eşl) 410b/5=34/16

yılķı hayvan, yılķı

yılķı kara hayvan sürüsü

(en'âm) 348b/3=25/44

yıpar güzel koku, misk
(misk) 568a/6=83/26

yıraq uzak krş. **ıraq**
(ba'id) 495a/4=50/3
(cunub) 82a/5=4/36
(saḥîk) 322b/5=22/31
(ma'zil) 217b/8=11/42
(kaşiyy) 295a/4=19/22
(akşâ) 370a/5=28/20

yıraq bol- 1. uzak olmak, uzak gelmek
(bu'd) 187a/8=9/42
2. uzaklaşmak, uzak durmak
(tecâfi) 397a/6=32/16
(tecennüb) 571b/3=87/11
(ne'y) 278b/5=17/83
3. uzaklaşmak, kaybolmak, gizlenmek
('uzüb) 207b/2=10/61
4. gerçekleşmesi mümkün olmayan, ihtimali az olan
(heyhâte) 330a/9=23/36

yıraq bolmak uzaklaşma
(nüşüz) 96a/4=4/128

yıraq kıl- uzak kılmak, uzaklaştırmak
(mübâ'adet)
('azl) 405b/1=33/51

yıraq kılınmış uzaklaştırılmış
(müb'ad) 318a/6=21/101

yıraqrak en uzak
(kuşvâ) 176a/2=8/42
(akşâ) 421a/8=36/20

yıraqlık 1. uzaklık, mesafe
(bu'd) 469b/3=43/38
2. uzaklık; lanet
(suḥk) 540a/7=67/11

yırt- 1. yırtmak
(kadd) 229a/2=12/25
2. yarmak, delmek
(ḥark) 289b/4=18/71

bk. yürek perdesin yırt-

yırtıl- yırtılmak
(ḳadd m.) 229a/7=12/27

yışın yıldırım
(sā'ikat) 8a/7=2/55

yi- yemek
(ekl) 269a/1=16/114
(ta'm) 118b/6=5/93

yigen yiyen
(ākil) 512b/1=56/52
(ekkal) 111a/2=5/42
(tā'im) 142b/3=6/145

bk. banıp yigesi nirse

yigü nirse yiyecek şey
(ta'ām) 119a/5=5/95

yimek 1. yeme
(ta'ām) 119a/8=5/96
2. hakkı olmayan veya kendisine yasak edilen bir şeyi kabul etme
(ekl) 114b/1=5/63

bk.meyva yimek içinde kinglik kıl-

yimemek üze bolmağan yiyen
('azm) 308b/4=20/115

yıldür- yedirmek
(iṭ'ām) 500a/3=51/57

yigirmi yirmi
('iṣrūn) 179a/1=8/65

yigirmi yaş yirmi yaş; gençlik, kuvvet çağı
(eşudd) 228b/4=12/22

yigit genç
(bikr) 10a/7=2/68
(fetā) 282b/3=18/10

yigit tışl genç kadın; genç cariye
(fetāt) 339b/5=24/33

yigren- hoşlanmamak, iğrenmek
(kürh) 494a/1=49/12

yigrenen istemeyen, kabul etmeyen, hoşlanmayan
(eş-şānī) 581b/6=108/3
(el-kālī) 358a/7=26/168
(kārih) 171b/4=8/5

yigrenmek nefret etme, nefret, kin
(beğzā') 114b/6=5/64
(şene'ān) 105b/8=5/8

yigrençilik düşmanlık
(beğzā') 63a/3=3/118

yigrendür- tiksenmesine yol açmak, iğrendirmek
(tekrih) 493a/3=49/7

yil 1. rüzgâr
(rih) 248b/4=14/18
2. kuvvet, kudret, devlet
(rih) 176b/6=8/46

bk. ısıg yil, katıg esgen yil, sawurğan yil, taş atğan yil, taş birle atğan yil, uşak taş atğan yil

yin vücudun esasını oluşturan parçalardan her biri

bk. uvut yini

yinlig derili, tenli

bk. ala yinlig

yın- yenmek, yenilmek

yınmış yenmiş, yenilmiş (şey)
(me'kûl) 581a/3=105/5

yınçge ince, zayıf, semiz olmayan
(zâmir) 322a/5=22/27

yınçü inci krş. **yünçü**
(lü'lü') 418a/9=35/33

yınçük sap krş. **yünçük**
(sāk) 492a/1=48/29

yıng- 1. galip gelmek, yenmek
(‘azz) 433b/6=38/23
(‘uluvv) 271b/2=17/7
(ğalebet) 521b/5=58/21
2. kaplamak, sarmak
(beht) 313b/3=21/40
(istihvâz) 98a/4=4/141

yınggen 1. galip gelen, yenen
(tâmmet) 564a/2=79/34
(zâhir) 530a/2=61/14
(ğâlib) 177a/1=8/48
2. hakimiyet sahibi, kudretli, esma-i hüсна
(el-‘aziz) 47b/2=3/4

bk. aldaşmaqda yinggenning ‘amelin kılğan, ‘ilmi örtüglügge
yinggen

yınggen suw tufan
(tūfān) 161a/3=7/133

yınggen Tangrı hakimiyet sahibi ve kudretli olan Allah, esma-i
hüсна
(el-‘aziz) 420a/6=36/5

yınggenrek daha üstün
(a‘lâ) 304b/4=20/68

yingil- mağlup edilmek, yenilmek
(ğalebet m.) 159b/8=7/119

yingilmış mağlup edilmiş, yenilmiş
(mudhaz) 430b/6=37/141
(mağlüb) 506a/4=54/10

yıp ip; filiz

bk. ħurmā çekirdekining yipi

yipek ipek

bk. yapşurulmuş yipekdin tonluk

yipek ton ipek elbise
(şevb) 559a/3=76/21

yiplük iplik

(ħayt) 27a/8=2/187
(ğazl) 266b/4=16/92

yir 1. yer, mekân, mevki

(arż) 227a/6=12/9
(buķ'at) 371a/7=28/30
(meħill) 491a/1=48/25
(maķām) 475a/5=44/51
(mekān) 295a/4=19/22
(el-vādī) 198b/5=9/121
(mevțin) 184a/9=9/25

2. yer, arazi, toprak

(arż) 398a/7=32/27
(beldet) 348b/9=25/49
(şa'id) 105a/9=5/6

3. yer yüzü

(arż) 5b/2=2/30

4. taraf, cihet

(mekān) 268b/7=16/112

bk. aķ yir, aşak yir, aşası yir, aşgu yir, Bābil atlıg yir, basgu yir, batar yir, berk yir, cem' bolur yir, emn yiri, ewrūlgü yir, ħabs kılur yir, ħaksız yirde, ħālī yir, ħālī yirde bolğan, ħicret kılgu yir, 'ibādet kılgu yir, içesi yir, içgü yir, ikāmet kılgu yir, ikāmet yiri,

indürgü yir, kaçıp kurtulgu yir, karar kılgu yir, kayıtgu yir kılı
 bir-, kayıtgu yir, kelgu yir, kıyâmat yiri, king yir, kirgü yir,
 kiwresi yir, koğgu yir, kongu yir, köçgü yir, körer yir, körünmez
 yir, kurtulgu yir, kurtulmak yiri, kuruğ yir, küygu yir, mağribğa
 nisbetlig yir, muķim bolgu yir, nâ-haķ yirde, namâz kılgu yir,
 oğlan tıyğan yir, ol ün kim anıng birle yir teprenür, ol yir, ol yir
 kim, ol yirde, olturgu yir, otrur yir, oturgu yir, secde kılgu yir,
 sıgıngü yir, sıkıngü yir, suv irgesi yir, suvsız yir, suvsuz yir,
 suwsuz yir, teğer yir, toğar yir, turgu yir, turuķķu yir, Tuvâ atlıg
 yir, tüz yir, uğıyur yir, yağşı turgu yir, yangu yir, yarılmış yir,
 yatgu yir, yir üze yörigen, yir yüzinde aķğan şarâb, yir yüzinde
 yörigen, yirde yörigen, yirni sürgen zelül, yoķalmak yiri, yumřaķ
 yir, yungu yir, yüksek yir

yir üstindekilerning rüzisi canlıların gıdası
 (küt) 455b/8=41/10

yir üze yörigen canlı varlık, yaratık
 (däbbet) 173a/9=8/22

yir yüzinde aķğan şarâb kaynaktan akan şarap
 (ma'in) 427a/9=37/45

yir yüzinde yörigen yaratık
 (däbbet) 321a/7=22/18

yirde yörigen canlı varlık, yaratık
 (däbbet) 219a/8=11/56

yirni sürgen zelül toprağı süren, koşulmuş (hayvan)
 (-) 10b/3=2/71

yirning tolusı yer dolusu, alabildiğine
 (mil'u'l-arz) 59b/1=3/91

yiril- yerilmek

yirilmış yerilmış
 (mez'üm) 147b/4=7/18
 (mezmüm) 272b/4=17/18

yirsız yerinde olmayan, uygunsuz

bk. 'iyâdetni yirsiz kılğan, işni yirsiz kılğan

- yit-** 1. erişmek, ulaşmak
 (bulûğ) 450a/5=40/36
 (itbâ') 354a/5=26/60
 (idrâk) 136b/4=6/103
 (tedârük) 544a/4=68/49
 (leḥḳ) 70a/5=3/170
 (neyl) 152a/4=7/49
 2. kaplamak, kuşatmak, sarmak
 (se'at) 164b/2=7/156

bk. küçi yit-, yarağı yit-, yaşılğa yitip qara bolğan
 bk. küçi yitgen

- yitmek** 1. erişme, ulaşma
 (derek) 305b/2=20/77
 2. hakimiyet, kuvvet, kudret
 (sultân) 509a/7=55/33

bk. nikâhğa yarağ yitmek
 bk. köz yitmes

- yiti yedi**
 (seb') 394b/3=31/27

yiti köknüng ḥalı üze yedi gök halinde, yedi gök olarak
 (seb'u semevâtin) 456a/2=41/12

- yitig** 1. keskin
 (ḥadid) 401a/4=33/19
 2. kavurucu
 (semüm) 253b/7=15/27

yitiglik bolluk

bk. māl içinde yitiglik

yitil- yetişilmek

yitilmiş yetişilmiş, erişilmiş
 (müdreğ) 354a/6=26/61

yitiş- ulaşmak, yetişmek
(tedârük) 366a/1=27/66

yitiz 1. eksiksiz, mükemmel
(bâliğ) 143a/8=6/149
2. etkili, tesirli, dokunaklı
(belig) 86a/1=4/63

bk. 'aklı yitiz bolmak

yitiz beyānlig tam açıklamalı
(müstebin) 430a/2=37/117

yitiz edgülık kılğan çok iyilik eden, çok lutufkâr
(ħafiy) 297a/2=19/47

yitiz rāst sözlüg çok doğru sözlü
(şiddik) 231b/6=12/46

yitiz tang çok tuhaf (şey)
('ucāb) 432b/3=38/5

yitiz uluğ çok yüce, azamet sahibi, esma-i hüsna
(el-mütekebbir) 525a/9=59/23

yitmiş yetmiş
(seb'ün) 192b/3=9/80

yitür- I kaybetmek, yitirmek
(fağd) 234b/5=12/71

yitür- II yiyecek vermek, yedirmek
(it'ām) 354b/9=26/79

yitürmek yiyecek verme, yedirme
(it'ām) 519a/8=58/4

yitürmek tile- yiyecek istemek
(istiğ'ām) 290a/4=18/77

yitür- III ulaştırmak, yetiştirmek

yitrü bir- yetiştirivermek

(kifāyet) 402a/1=33/25

yitürül- yiyecek verilmek, yedirilmek
(iṭ'ām m.) 125a/4=6/14

yobı alay, istihza
(siḥriyy) 436a/9=38/63
(suḥriyy) 469a/4=43/32
(huzuv) 288a/9=18/56

yobıla- alay etmek, alaya almak
(seḥr) 426a/4=37/12
(istihzā') 467a/5=43/7

yobılağan alay eden
(sāḥir) 443b/9=39/56

yobılamak alay etme, alay
(siḥriyy) 334b/5=23/110

bk. biri birindin yobılamak tile-

yobılamış teg kıl- maskaraya çevirmek
(seḥr) 192b/2=9/79

yoğal- yok olmak, helâk olmak   krş. **yoğal-**

yoğalğan helâk olan, yok olan
(hālik) 236a/7=12/85

yoğnal- kalınlaşmak, irileşmek
(istiğlāz) 492a/1=48/29

yok 1. yok
(ellā) 564b/4=80/7
(in) 100a/8=4/159
(lā) 41b/6=2/262
(leyse) 29a/8=2/198
(mā) 15b/4=2/107
2. değil
(lāte) 432a/4=38/3
3. hayır
(bel) 128a/7=6/41

(belā) 11b/7=2/81
(.) 31a/9=002/214

bk. çāra yok

yoka- dokunmak, erişmek, isabet etmek
(mess) 50a/6=3/24

yokal- 1. yok olmak, mahvolmak, helâk olmak   krş. **yogal-**

(bu'd) 223b/4=11/95
(bevr) 416a/4=35/10
(beyd) 286a/2=18/35
(tebb) 582b/4=111/1
(ḥusr) 465b/4=42/45
(radā) 301b/7=20/16
(helāk) 545b/8=69/29
(hüviyy) 305b/9=20/81
2. vefat etmek, ölmek
(helāk) 102b/9=4/176

yokalğan yok olan, helâk olan

(bā'ir) 489a/9=48/12
(ḥāsir) 481b/2=46/18
(aḥser) 315b/4=21/70
(zāhik) 311b/8=21/18
(hālik) 377b/7=28/88

yokalmak yok olma, mahvolma, helâk

(bu'd) 219b/8=11/60
(bevār) 250a/2=14/28
(tebāb) 450a/8=40/37
(tebār) 550a/7=71/28
(te's) 484b/6=47/8
(şübūr) 569a/6=84/11
(ḥasār) 419a/4=35/39
(ğarām) 350a/5=25/65
(mehlik) 288b/7=18/59
(tehlüket) 28b/4=2/195

yokalmak yiri mahvolma, helâk olma yeri
(mevbik) 288a/1=18/52

yokat- 1. yok etmek, helâk etmek

(tetbîr) 271b/2=17/7
 (tedmîr) 364b/6=27/51
 (damğ) 311b/7=21/18
 (irdâ') 457a/7=41/23
 (ihlâk) 146b/2=7/4
 (îbâk) 464b/4=42/34
 2. harcamak, tüketmek
 (ihlâk) 574a/3=90/6

yokatğan yok eden, mahveden, helâk eden
 (mühlik) 166a/4=7/164

yokatmak 1. helâk, perişanlık
 (tetbîb) 224a/4=11/101
 (tedmîr) 347b/9=25/36
 (maḥk) 65b/5=3/141
 2. savaşma, harp
 (ḥarb) 44b/4=2/279

yokatmağğa uğra- helâk etmeyi planlamak
 (ihlâk) 317b/6=21/95

yokatıl- yok edilmek, helâk edilmek
 (ihlâk m.) 544b/4=69/6

yokatılmış yok edilmiş, helâk edilmiş
 (mütebbir) 161b/9=7/139
 (meşbûr) 280b/6=17/102
 (muğram) 513a/2=56/66
 (mühlek) 331a/3=23/48

yol 1. yol
 (imâm) 256a/4=15/79
 (sebîl) 163a/2=7/146
 (sünnet) 80b/2=4/26
 (şîrâṭ) 54a/4=3/51
 (ṭarîk) 101b/5=4/168
 (ṭarîkat) 551b/6=72/16
 (necd) 574a/5=90/10
 (hüdâ) 134a/4=6/88
 2. gaye, maksat, uğur
 (sebîl) 28b/3=2/195
 3. gayeye ulaştırın şey, vesile

(sebeb) 291a/1=18/84

4. hüküm, takdir

(sünnet) 278a/4=17/77

(kitâb) 186a/5=9/36

5. durum, hal, vaziyet

(sîret) 302a/2=20/21

bk. açık yol, aşgu yol, hayr takı şer yolu, köni yol, küçey yol, tering yol

yol eri yolcu

(ibnu's-sebîl) 82a/5=4/36

yol oğlu yolcu

(ibnü's-sebîl) 25a/9=2/177

yoldın kışğan kâfir doğru yoldan sapan, inkârcı

(kâsî) 551b/4=72/14

yollar eyeleri yol, âdet, mezhep sahipleri

(tarâ'ik) 551a/9=72/11

yollarlıg çeşitli yollara sahip olan

(zâtu'l-hübük) 497b/6=51/7

yollıg yol sahibi, yollu

bk. köni yollıg bol-, köni yollıg bolmak

yolluğ yol sahibi, yollu

bk. köni yolluğ, köni yolluğ bolmak

yolun- toplanmak, yolunmak

bk. tâza yolunmuş

yon- yontmak

(naht) 357b/1=26/149

yorğa tırıs giden (at)

(cevād) 434b/5=38/31

yottur- batırmak, sokmak
(ḥasf bi) 409b/5=34/9

yotturul- helâk edilmek
(aḥz m.) 414a/9=34/51

yoy- 1. silmek, izale etmek, yok etmek
(ibtāl) 171b/9=8/8
(maḥv) 245b/1=13/39
2. silip dümdüz etmek, belirsizleştirmek
(tams) 83b/9=4/47

yoyla- yok etmek
(ishāt) 304a/4=20/61

yoyul- kaybolmak, görünmez hale gelmek
(tams m.) 560a/4=77/8

yoyur- yere geçirmek
(ḥasf bi) 377a/4=28/82

yön istikamet, yön, taraf
(cenb) 443b/9=39/56
(cānib) 460a/7=41/51
(recā) 545a/8=69/17
(ḳuṭr) 509a/7=55/33
(lehn) 487a/1=47/30
(vech) 320b/2=22/11
(el-vādī) 360a/7=26/225

yöni üze gerektiği gibi, gereğince
(‘alā vechi-hi) 121a/3=5/108

yönder- 1. kılavuzluk etmek   krş. **yöndür-**
(dilālet) 302b/5=20/40
2. yöneltmek, teşvik etmek
(ḥazż) 581b/3=107/3

yöndür- 1. kılavuzluk etmek   krş. **yönder-**
(dilālet) 529b/1=61/10
2. yöneltmek, teşvik etmek
(taḥriż) 89a/1=4/84

yöndürmek tahrik etme, dürtükleme
(nezğ) 458b/2=41/36

yöndürür bol- tahrik etmek, dürtüklemek
(nezğ) 458b/2=41/36

yönen- yönelmek
(istivā' ilā) 455b/9=41/11

yöre çevre, etraf
(ḥavl) 298b/4=19/68

bk. Ka'be yöresindeki mescid

yörgeş- birbirine dolaşmak
(iltifāf) 557a/9=75/29

yörgeşmiş sarmaş dolaş olmuş, sarmaşmış
(elfāf) 562a/2=78/16

yöri- 1. yürümek, gitmek   krş. **yörü-**
(seyr) 371a/4=28/29
(meşy) 302b/5=20/40
2. yerinden oynamak, harekete geçmek, yürümek
(sa'y) 304b/3=20/66
(seyr) 500b/5=52/10
3. gezmek, dolaşmak
(seyr) 419b/7=35/44
(zarb fi) 554a/4=73/20
(meşy) 346b/4=25/20
(tenkīb) 497a/1=50/36
4. hareket etmek, akıp gitmek
(cereyān) 217b/7=11/42
(sebh) 422b/5=36/40

bk. iwe yöri-, tünle yöri-, yüzinge karşı yöri-

yörigen 1. akıp giden, giden
(cāriyet) 566a/4=81/16
2. bir yerden bir yere giden, yolcu
(seyyār) 119a/8=5/96
3. hareket eden, canlı
(dābbet) 263a/1=16/61

bk. iwe yörigen, peyveste yörigen, yir üze yörigen, yir yüzinde yörigen, yirde yörigen

yörigen cānvar kımıldayan, hareket eden canlı, hayvan
(dābbet) 341b/1=24/45

yörigen kemi akıp giden, süzülen gemi
(cāriyet) 497b/4=51/3

yörimek 1. yürüme, yürüyüş
(meşy) 393b/6=31/19
2. yerinden oynama, harekete geçip yürüme
(seyr) 500b/5=52/10
3. gezme, dolaşma
(seyr) 410b/9=34/18
(zarb fi) 43b/3=2/273

bk. biri biri songınça yörimek, biri songınça yörimek, irte yörimek, iwe yörimek, kiçe yörimek

yörit- 1. yürütmek, dolaştırmak   krş. **yörüt-**
(tesyir) 202b/8=10/22
2. hareket ettirmek, harekete geçirmek
(cereyān) 390a/4=30/46
(izcā') 277a/5=17/66
(tesyir) 287a/3=18/47

bk. tünle yörit-

yörü- 1. yürüme   krş. **yöri-**
(zarb fi) 91a/3=4/94
(meşy) 432b/3=38/6
(mužiyy) 288b/8=18/60
2. hareket etmek, akıp gitmek
(cereyān) 476b/3=45/12
2. gezmek, dolaşmak
(seyh) 180b/5=9/2
(seyr) 260b/8=16/36
(meşy) 540b/2=67/15

yörüt- yürütmek   krş. **yörit-**

yörütmek hareket ettirme, akıp gitmesini sağlama
(mecrâ) 217b/6=11/41

yörütül- harekete geçirilmek
(tesyir m.) 565b/6=81/3

bk. tilekçe yörütülmüş

yu- yıkamak
(ğasl) 105a/4=5/6

yufka ince

yufka barçın ince ipek
(sündüs) 285b/2=18/31

yufka köngüllüg korku ve tedirginlik içinde olan
(müşfik) 501b/3=52/26

yul pınar
(‘ayn) 8b/9=2/60

yul- fidye karşılığında serbest bırakmak
(mufādāt) 12b/1=2/85

yulmak 1. fidye karşılığında serbest bırakma
(fidâ’) 484a/9=47/4
2. bırakma, saliverme, azat etme
(fek) 574a/6=90/13

yulduz yıldız
(şihâb) 253a/7=15/18
(kevkeb) 566b/4=82/2
(necm) 428b/9=37/88

bk. kaytğan yulduz, şeytānga atılğan yulduz, Ülker yulduz, yaruq yulduz

yulduz ornı yıldız menzili
(burc) 349b/8=25/61

yulduzluğ yıldızlı
(.) 551a/6=72/9

yuluğ fidiye

(‘adl) 7b/3=2/48

(fidyet) 26b/2=2/184

yuluğ bir- fidiye vermek

(‘adl) 132a/1=6/70

yuluğ birmek fidiye verme

(‘adl) 132a/1=6/70

yulun- fidiye vererek kendini kurtarmak

(iftidā’) 110a/3=5/36

yum- yummak

bk. köz yum-

yumrukla- yumruklamak

(vakz) 369b/4=28/15

yumşa- yumuşak davranmak

(idhān) 542a/7=68/9

(leyān li) 68b/3=3/159

yumşak 1. yumuşak, hoş, tatlı

(leyyin) 303a/2=20/44

2. mütevazi ve mülayim

(hevn) 350a/2=25/63

yumşak kıl- yumuşatmak

(ilānet) 409b/8=34/10

yumşak yir yumuşak yer

(sehl) 155a/7=7/74

yumşaklık yumuşaklık

bk. köngül yumşaklığı, sözni yumşaklık birle ketür-

yumşaklık hālī üze yumuşaklık ile, yumuşak bir şekilde

(ruhā’ en) 435a/2=38/36

yumşat- yumuşatmak
(.) 440b/3=39/23

yumurtğa yumurta
(beyz) 427b/2=37/49

yun- yıkanmak

yunğu yir yıkanma yeri
(muğtesel) 435a/7=38/42

Yünus (A) İbranî peygamberi olup Ninova ahalisine peygamber olarak gönderilmiştir
(yünus) 211a/8=10/98

yurdu delik
(semm) 150b/9=7/40

Yūsuf (A) İbranî peygamberi olup, Hz. Yakub'un oğludur. Hz. Yusuf ile Zeliha arasında cereyan eden hadiseler kıssa halinde anlatılagelmektedir
(yūsuf) 237a/6=12/94

yut- yutmak
(bel') 218a/2=11/44
(lakf) 304b/5=20/69
(iltikām) 430b/7=37/142

bk. öfkeni yutğan

yutuğlı kendini tutan, içine atan
(kâzım) 448a/3=40/18

yügür- koşmak
(nesl) 423a/9=36/51

yügürgen at hızlı giden, koşan at
(‘ādiyet) 579a/2=100/1

yügürt- koşturmak, sürmek
(icâf) 523a/2=59/6

yük 1. yük

(şekal) 578b/4=99/2
 (haml) 536a/1=65/4
 (himl) 234b/6=12/72
 (rahl) 234b/9=12/75
 (keyl) 233b/6=12/65
 (vizr) 306a/9=20/87

2. yük; günah

(şikl) 379a/9=29/13
 (himl) 417a/3=35/18
 (vizr) 145b/5=6/164

bk. ağır yük

yük basılmış ağır yük yüklenmiş, ağır yük altına girmiş
 (müşkal) 417a/3=35/18

yük ketürgen yük taşıyan; günahkâr
 (vâziret) 417a/2=35/18

yük kötürgen 1. yük taşıyan
 (hamület) 141b/9=6/142
 2. yük taşıyan; günahkâr
 (vâziret) 145b/5=6/164

yükke öğrengen yük taşımaya alışık olan
 (zelül) 10b/3=2/71

yüklüg hamile, gebe
 (zātu'l-haml) 319a/4=22/2

yükle- 1. yüklemek
 (haml) 46b/6=2/286
 (tahmil) 46b/8=2/286
 2. bindirmek
 (haml) 194a/6=9/92

yüklen- yüklenmek
 (tahmil m.) 530b/3=62/5

yüklenil- yüklenmek
 (tahmil m.) 342a/9=24/54

yükse- yükselmek

yüksegen kibirlenen, kibirli
(el-'âli) 437a/2=38/75

yüksemek yükselme; yükseklik, boy
(semk) 563b/8=79/28

yüksek 1. yüce, ulvi
(şâmiḥ) 560b/3=77/27
(meşid) 324a/6=22/45
(el-'âli) 572a/6=88/10
('aliyy) 297b/5=19/57
(a'lâ) 571a/6=87/1
('ulyâ) 301a/3=20/4
2. yüce, âli, esma-i hüsnâ
(el-'aliyy) 40a/2=2/255
(el-müte'âli) 241a/2=13/9
(el-kebir) 274b/6=17/43

bk. uzun taķı yüksek kumlar

yüksek bol- münezzeh, mukaddes ve yüce olmak
(tebârük) 349b/8=25/61
(te'âli) 333b/5=23/92

yüksek yir yüksek tepe
(ḥadeb) 317b/8=21/96
(rabvet) 42a/5=2/265
(ri') 356b/5=26/128

yüksekdin baķan yüksekten bakan
(muṭṭali') 427b/6=37/54

yüksekrek en yüce, en üstün
(a'lâ) 262b/8=16/60
('ulyâ) 305a/8=20/75

yükseklık yükseklik

bk. az yükseklik

yülü- tıraş etmek
(ḥalk) 28b/6=2/196

bk. yülükün yülüp

yülük saç, sakalı düzgün, tıraşlı

yülükün yülüp tıraş edip, tıraş ederek
(muḥallikīn) 491b/2=48/27

yünçü inci krş. **yinçü**
(lü'lü') 511b/5=56/23

bk. uşak yünçü

yünçük bacak, baldır krş. **yinçük**
(sāk) 364a/4=27/44

yünçüksüz ot sapsız bitki
(necm) 508a/5=55/6

yüng yün

bk. bodāğlıg yüng, boyaglıg yüng, koy yüngi, tiwe yüngi

yüngül hafif
(ḥafif) 169a/5=7/189

yüngül bol- hafif olmak, hafif gelmek
(ḥiffet) 334a/7=23/103

yüngül kıl- hafifletmek, hafifleştirmek
(taḥfif) 451b/2=40/49

yüngül kılın- hafifletilmek, hafifleştirilmek
(taḥfif m.) 23a/7=2/162
(teftir m.) 472a/3=43/75

yüngül kılmak hafifletme, hafifleştirme
(taḥfif) 25b/7=2/178

yüngül kör- hafif bulmak
(istiḥfāf) 265a/8=16/80

yüngül usluğ sersem, aptal, cahil

(sefih) 20b/2=2/142

yüngül usluğluğ akılsızlık, sersemlik
(sefāhat) 154a/5=7/66

yüngül usluğluğ akılsızlık, sersemlik
(sefeh) 141b/2=6/140

yüngülle- 1. yerinden oynatmak, harekete geçirmek

(istifzāz) 277a/1=17/64

2. küçük görmek, küçümsemek

(istihfāf) 470b/5=43/54

(izdirā') 216b/5=11/31

3. cehalete sürüklemek

(sefeh) 18b/8=2/130

yüngüllük hafiflik

yüngüllükke haml kııl- hafife almak
(istihfāf) 391b/5=30/60

yürek kalp, yürek

yürek perdesin yırt- tutulmak, âşık olmak
(şāgf) 229b/2=12/30

yürek tamarı can damarı, aort
(vetin) 546a/9=69/46

yüreksiz korkak, cesaretsiz

yüreksiz bol- cesareti kırılmak, korkuya kapılmak
(feşel) 176b/6=8/46

yüz I doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı, yüz
(mi'et) 41b/2=2/261

yüz II 1. çehre, surat, yüz

(ri'y) 299a/3=19/74

(vech) 83a/7=4/43

2. teveccüh, dostluk

(vech) 227a/7=12/9

bk. boyun sümeyin yüz ewür-, yir yüzinde ağan şarāb, yir yüzünde yörigen

yüz ewrügüli yüz çeviren
(mu'riz) 556a/5=74/49

yüz ewür- yüz çevirmek, terketmek, vaz geçmek
(şudūd) 470b/9=43/57
(şadf) 129a/1=6/46
(şafh) 473a/1=43/89
(i'rāz) 131b/4=6/68
(neks) 161a/9=7/135
(tevliyet) 366b/7=27/80
(tevallī) 431b/8=37/178

yüz ewürgen yüz çeviren
(mu'riz) 256a/6=15/81

yüz ewürmek yüz çevirme
(i'rāz) 127b/3=6/35

yüzinge karşı yörī- şaşkın şaşkın dolaşmak
(heym) 360a/7=26/225

yüzlüg yüz sahibi, yüzlü

bk. açığ yüzlüg bol-

yüzün kemşil- yüz üstü atılmak, baş aşağı bırakılmak
(kebb m.) 367b/4=27/90
(kebkebet m.) 355b/1=26/94

yüzün tüş- yüz üstü düşmek, yere kapanmak
(ḥarr) 297b/9=19/58

yüz- akıp gitmek, yüzmek
(sebḥ) 313a/2=21/33

Z

zabt (A) kuşatma

zabt kı1- ihata etmek, kuşatmak
(ihşâ') 300a/4=19/94

zafer (A) 1. galibiyet, zafer

(-) 98a/4=4/141

2. başarıma, başarı; kurtuluş

(fevz) 427b/9=37/60

(mefâz) 562b/1=78/31

zafer bul- 1. galip gelmek

(iflâh) 304b/5=20/69

2. başarı kazanmak; kurtulmak

(fevz) 408a/3=33/71

zafer bulğan başarı kazanan; kurtulan

(fâ'iz) 342a/6=24/52

zafer bulmak başarı, zafer

(fevz) 87a/2=4/73

zafer tap- başarı kazanmak

(fevz) 87a/2=4/73

zâhid (A) rahip

(râhib) 185b/7=9/34

zâhidlik ruhbanlık

(rahbâniyyet) 518a/3=57/27

zâhir (A) aşikâr, sathî ve basit olan

(el-bâdî) 216a/4=11/27

(zâhir) 244b/3=13/33

bk. nevmîdlik zâhir kılgan

zāhir bol- 1. zuhur etmek, ortaya çıkmak

(bedā') 443a/2=39/48

(tecelli) 162b/1=7/143

(izhār) 449a/1=40/26

2. ortada olmak, görünmek

(zuhūr) 338b/8=24/31

zāhir kılin- ortaya çıkarılmak, gösterilmek

(tebriz m.) 564a/3=79/36

za'if (A) kuvvetsiz, zayıf

(zelil) 63b/7=3/123

(za'if) 45a/6=2/282

za'if bol- 1. aciz ve güçsüz olmak

(za'f) 327a/3=22/73

2. gevşek davranmak, yılmak

(vehn) 487a/9=47/35

za'if körül- hakir görülmek, küçümsenmek

(istiz'āf m.) 368b/2=28/5

za'if körülmüş güçsüz ve zavallı

(müstez'af) 91b/8=4/98

za'if tut- hakir görmek, küçümsemek

(istiz'āf) 163b/4=7/150

za'if tutul- hor görülmek, küçümsenmek

(istiz'āf m.) 161b/2=7/137

za'ifğa tut- hor görmek, horlamak

(istiz'āf) 368a/5=28/4

za'ifrak daha zayıf, daha güçsüz

(az'af) 552a/8=72/24

za'ifluk zayıflık, kuvvetsizlik

(za'f) 391a/2=30/54

zakḳūm (A) zakkum ağacı

(zakḳūm) 428a/2=37/62

zālīm (A) zalim
(zālīm) 112b/9=5/51

zālīmraķ daha zalim
(azlem) 16b/4=2/114

zamān (A) müddet, zaman

bk. uzun zamān

zamān bir- mühlet vermek
(inzār) 437a/5=38/79

zamān biril- mühlet verilmek
(inzār m.) 398b/2=32/29

zamān birilmiş mühlet verilmiş
(munzar) 437a/6=38/80

zamāne (A) zaman, devir
(dehr) 558a/1=76/1
(‘ahd) 306a/7=20/86
(ķam) 432a/4=38/3
(menün) 501b/6=52/30

bk. uzun zamāne

zamāne kişiler bir devrin insanları
(ķam) 299a/2=19/74
(ķurün) 372b/7=28/45

zamānenifī tezgingenleri devrin musibet ve belâları
(devā’ir) 195a/4=9/98

zamānening ‘ālamları devrin insanları ve bütün mahlûkat
(‘ālemin) 7b/1=2/47

zarār (A) zarar, ziyan

zarār ķılış- zarar vermek
(muzārrat) 536a/6=65/6

zārī (F) ağlayıp inleme, yalvarıp yakarma

zārī kı1- yalvarıp yakarma
(tažarru') 128b/2=6/43

zārılık ağlayıp inleme, yalvarıp yakarma   **krş. zārılık**

zārılık kı1- yalvarıp yakarmak
(ibtihāl) 55a/9=3/61
(tažarru') 332b/6=23/76

zārılık ağlayıp inleme, yalvarıp yakarma   **krş. zārılık**

zārılık kı1- yalvarıp yakarmak
(tažarru') 158a/1=7/94

zāt (A) varlık, zat
(vech) 509a/2=55/27

zavķ (A) zevk

zavķluğ beğenilen, hoş giden, hoş, güzel, tatlı

zavķluğ bul- tat almak, hoşlanmak
(lezāz) 471b/8=43/71

zāyī' (A) boşa giden, zayi olan

zāyī' bol- boşa gitmek
(-) 292a/9=18/104

zāyī' bolğan yok olan
(zehūk) 278b/3=17/81

zāyī' kı1- boşa çıkarmak
(izlāl) 484b/6=47/8
(izā'at) 232b/7=12/56

zāyī' kılgan ihmal eden
(ezā'ū) 298a/1=19/59

zāyī' kılmak boşa çıkarma
(tažlil) 581a/2=105/2

(izā'at) 20b/9=2/143

zāyı'lık boşta gitme
(zālāl) 448b/7=40/25

Zē'n-Nūn (A) Yunus Peygamberin lakabıdır, "balık sahibi" manasına gelir
(zū'n-nūn) 317a/2=21/87

Zebūr (A) Hz. Davud'a indirilen mukaddes kitap
(hikmet) 433b/1=38/20
(zebūr) 318b/2=21/105

zekāt (A) sahip olunan mal ve paranın kırkta birinin her yıl sadaka olarak dağıtılması, zekāt
(zekāt) 295b/8=19/31
(mā'ūn) 581b/4=107/7

zekāt bir- zekāt vermek
(tezekkī) 575b/4=92/18

Zekerıyyā (A) hem kendisi, hem de oğlu Yahya aleyhisselām peygamberdir. Hz. Meryem, Hz. Zekeriya'nın bacanağı olan İmran'ın kızıdır. Hz. Zekeriya Yahudiler tarafından şehit edilmiştir
(zekerıyyā) 133b/9=6/85

zelül (A) yavaş, muti ve koşulmuş (hayvan)

bk. yirmi sürgen zelül

zelzele (A) zelzele
(recfet) 382a/5=29/37

zencebıl (A) otsu bir bitki, zencefil
(zencebıl) 558b/9=76/17

zencir (F) zincir
(silsilet) 558a/5=76/4

zerre (A) çok küçük parça, zerre
(zerret) 207b/3=10/61

zevāl (A) gün ortası, öğle vakti

zevāldin song akşamleyin
(‘aşıyyen) 294a/9=19/11

Zeyd (A) Zeyd b. Hârise. Hz. Muhammed'in azatlısı ve evlatlığıdır.
(zeyd) 403b/6=33/37

zeyt (A) zeytin yağı

zeyt öyüki zeytin yağının tortusu
(mühl) 547a/2=70/8

zeyt yağı zeytin yağı
(dihān) 509b/1=55/37

zeytūn (A) zeytin
(zeytūn) 565a/7=80/29
(zeytūnet) 340a/4=24/35

zeytūn yığaçı zeytin ağacı
(zeytūn) 258a/6=16/11

zihār (A) kocanın karısını müebbeden mahremi olan bir kadının bakmak caiz olmayan bir uzvuna teşbih eylemesi

zihār kıl- zihar yapmak
(muzāheret) 399a/2=33/4

zıkr (A) 1. anma, zikretme
(zıkr) 434b/6=38/32
2. hatırlama, hatırlayış
(zıkrā) 564a/8=79/43
3. öğüt alınması, zikredilmesi, düşünülmesi gerekli olan şey
(zıkr) 424b/1=36/69

zıkr kıl- 1. anmak, zikretmek
(zıkr) 559a/8=76/25
2. hatırlamak
(zıkr) 36a/1=2/235
3. zikretmek, bahsetmek
(zıkr) 313a/6=21/36

zıkr kılğan eren zikreden, anan erkek
(zākir) 403a/8=33/35

zıkr kılğan tışi zikreden, anan kadın
(zākiret) 403a/8=33/35

zıkr kılın- anılmak, zikredilmek
(zıkr m.) 323a/1=22/35

zıkr kılmağ anma, zikretme
(zıkr) 404a/7=33/41

zinā (A zinā') gayrı meşru cinsî münasebet, zina
(bigā') 339b/5=24/33
(zinā) 273b/8=17/32

zinā kıl- zina yapmak
(zinā) 350a/9=25/68

zinā kılğan zina yapan
(beğiyy) 295b/4=19/28

zinā kılğan er zina yapan erkek
(ez-zānī) 335b/6=24/3

zinā kılğan tışi zina yapan kadın
(zāniyet) 335b/6=24/3

zinā kılğanlık hālda zina yapıcı iken
(musāfihātin) 80a/6=4/25

zinā kılış- karşılıklı zina yapmak
(musāfihīn) 105a/1=5/5

zindān (F) hapishane, zindan
(sıcn) 230a/1=12/33

zindānga kat- hapse atmak, hapsedmek
(secn) 230a/5=12/35

zindānga katıl- hapse atılmak, hapsedilmek
(secn m.) 229a/4=12/25

zindānga katılmış hapse atılmış, hapsedilmiş
(mescün) 352b/7=26/29

ziyāda (A) bolluk, zenginlik
(tavl) 80a/2=4/25

bk. qararı ziyāda bol-

ziyāda arıt- iyice temizlemek, arıtmak
(tezkiyet) 195b/9=9/103

ziyāda beyān kılmak iyice ve etraflıca açıklama
(tibyān) 266a/7=16/89

ziyāda bol- artmak
(izdiyād) 59a/7=3/90

ziyāda kııl- bol bol ve fazlasıyla vermek
(imdād) 272b/6=17/20

ziyān (F) 1. zarar, ziyan
(hüsr) 580a/5=103/2
(hüsrān) 320b/3=22/11
(žarr) 168b/9=7/188
(žurr) 421b/3=36/23
(žarrā') 214a/2=11/10
(žayr) 353b/7=26/50
2. hastalık vs. kötü durum, özür, mazeret
(žarar) 91a/8=4/95

ziyān kııl- 1. zarar etmek, zarara uğramak
(hüsrān) 127a/1=6/31
2. zarar vermek
(hüsrān) 146b/9=7/9
(žarr) 320b/4=22/12

ziyān kıılğan zarar eden, zarara uğrayan
(hāsir) 167b/8=7/178

ziyān kıılğanrak en çok zarara uğrayan, en zavallı
(ahser) 292a/8=18/103

ziyān tegrül- zarar verilmek, zarara uğratılmak

(mużarrat m.) 35a/7=2/233

ziyān tegür- zarar vermek

(żarr) 202a/8=10/18

(mużarrat) 45b/7=2/282

ziyān tegürgen zarar veren

(żārr) 520a/9=58/10

ziyānkār zarara uğrayan, zarar eden

(hāsir) 105a/3=5/5

ziyānlıĝ zarar eden, zarara uğrayan

(hāsir) 58b/8=3/85

ziyārat (A) ziyaret; Kâbe'yi ve Mekke'nin diĝer kutsal yerlerini

ziyaret etme

(hacc) 322a/4=22/27

('ümret) 28b/5=2/196

ziyārat kıl- ziyaret etmek

(ziyāret) 580a/1=102/2

ziyārat kılmak ziyaret etme; Kâbe'yi ve Mekke'nin diĝer kutsal

yerlerini ziyaret etme

('ümret) 28b/9=2/196

zullet (A) gölgelik

(zullet) 30b/6=2/210

zulm (A) haksızlık, zulüm

(beĝy) 465a/2=42/39

(zulm) 393a/2=31/13

zulm cezāsın kıl- yapılan zulmün karřılıĝını vermek

(-) 28b/1=2/194

zulm içinde haddin keç- çok zulmetmek

('utuvv) 346b/8=25/21

zulm kıl- haksızlık etmek, zulmetmek

(beĝy) 464a/3=42/27

(hayf) 342a/1=24/50

(zulm) 62b/9=3/117
(i'tidâ') 121a/2=5/107

zulm kılgan zulmeden, haksızlık eden, zalim
(zâlim) 318a/1=21/97
(el-mu'tedî) 567b/7=83/12

zulm kılganrak daha zalim, çok zalim
(azlem) 505a/5=53/52

zulm kılın- zulmedilmek
(beğy m.) 325b/4=22/60
(zulm m.) 261a/7=16/41

zulm kılmak zulüm
('udvân) 28a/8=2/193
(i'tidâ') 34b/5=2/231

zulmğa kelmek haksızlığa uğrama
(rehağ) 551b/3=72/13

Zü'l-Hicce (A) Arabî ayların on ikincisidir
(-) 322a/6=22/28

Zü'l-Kifl (A) bazı rivayetlerde peygamber olduğu, bazılarında ise veliyullah olduğu belirtilen zatın adı veya lakabı
(zü'l-kifl) 435b/5=38/48